B 5
372
BIBLIOTECA NAZIONALE
CENTRALE - FIRENZE

R. BIBLIOTECA NAZIONALE CENTRALE
FIRENZE

LIBRI

DONATI DAL

DOTTOR ANNIBALE GIULIONI

GIURISTA

Nato a Firenze il 7 Febbraio 1807
e morto il 1° Dicembre 1895 in Firenze.

16 Maggio 1896

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

DOMITII ULPIANI

FRAGMENTA LIBRI SINGULARIS
REGULARUM,

ET

INCERTI AUCTORIS

COLLATIO LEGUM MOSAÏCARUM
ET
ROMANARUM,

QUIBUS NOTAS ADJECIT

JOANNES CANNEGIETER,
*J. U. D. ET JURIS CIVILIS PROFESSOR
IN ACADEMIA GRONINGANA*

ACCEDUNT EJUSDEM

DISQUISITIO DE NOTIS, ET SIGLIS
VETERUM, ET OBSERVATIONUM
MISCELLANEARUM LIBER
SINGULARIS.

LUGDUNI BATAVORUM,
Apud SAM. ET JOH. LUCHTMANS,
TRAJECTI AD RHENUM,
Apud ABRAHAMUM VAN PADDENBURG,
ET J. VAN SCHOONHOVEN, & Socios
MDCCLXXIV.

Digitized by Google

E. 5 — 372

Digitized by Google

PRAEFATIO.

Veriſſima in primis, atque elegantiſſima mihi quidem ſemper viſa fuit Marci Catonis, Cenſoris graviſſimi, ſententia, *non minus otii, quam negotii rationem exſtare oportere* exiſtimantis.

Ut itaque otio meo non plane abuſum me fuiſſe publice conſtet, faciendum eſſe putavi, ut, quae per horulas ſubſecivas, dum a forenſibus, caeteriſque negotiis meis ceſſare licuit, frigentibus propter litigantium paucitatem judiciis, commentatus fui ad varia, eaque difficillima, Juris Romani capita, aliorumque Auctorum loca obſcuriora, in medium proferrem.

Non deërunt fortaſſe, qui mirabuntur, factum fuiſſe, ut in hoc ſtudiorum genere operam ego collocaverim, ab uſu forenſi nequaquam alienus, ex arbitrio ſuo inanem atque inutilem, quod cum maxime male audit apud multos, et deſpectui habetur Critice.

Stabit tamen ſemper, manebitque proprius ac perpetuus, nullo ſaeculo intermoriturus, honos illis, quicunque veterum Juriſconſultorum, aliorumque Scriptorum fragmenta emendandi, interpretandique artem recte inſtituerunt.

Hanc in deliciis habuerunt, hac immortalem gloriam ſibi compararunt, (paucos memoraſſe ſufficiat,) CUJACII, FABRI, RITTERSHUSII, GOTHOFREDI, AVERANII, HEINECCII, RITTERI, ſplendidiſſima orbis litterati ſidera. Quidni addam populares meos, Gelros, LEONINUM, NOODTIUM, SCHULTINGIUM, ECKIUM? quos penna feret metuente ſolvi fama ſuperſtes.

Digitized by Google

Homines hi egregii ſuo exemplo edocuerunt, quum ad Juris artem acceſſerit Critices ſtudium, tum illud neſcio quid praeclarum ac ſingulare ſolere exiſtere.

Neque illi tantum, quos modo dixi, Viri Profeſſoria dignitate clari, doctrinam hanc exercuerunt, ſed et plurimi, ad Senatorios honores evecti, aut ad Curiam vocati Provincialem aut Urbicam. Ex hoc fuerunt numero, quos Parentes et Avi noſtri viderunt, HUGO GROTIUS, Fratres PITHOEI, CORNELIUS VAN BYNKERSHOECK, WILHELMUS VAN LOON. Ex hoc, quos etiamnunc miramur, WILHELMUS PAUWIUS, FRANCISCUS RYGERBOSSIUS, S. H. AB INDSINGA, GERARDUS MEERMANNUS, CORNELIUS VALERIUS VONCKIUS. Ex hoc, qui uterque delatos ſibi honores Profeſſorios recuſarunt, HENRICUS BRENCMANNUS, et HERMANNUS NOORDKERKIUS. Qui profecto Viri ſapientiſſimi et doctiſſimi, ſi non hic tantus fructus oſtenderetur, nunquam ſe ad ejus ſtudium contuliſſent.

Horum ego praeſtantiſſimorum Virorum monumenta dum quotidie intueor, non ad legendum tantum, verum etiam ad imitandum, ea mihi propoſita eſſe exiſtimo.

Quod ſi praeter ſpem meam accidat forte, ut obſervationum aliquam, quas hic exhibui, ab aliis dudum occupatam deprehendas, ita tecum cogites velim, inſcio id et invito me factum fuiſſe, quippe qui liquido affirmare poſſim, illud me in primis dediſſe operam, ut ne eadem, quae ab aliis ante me dicta fuerunt, pro meis repetam, nihil pejus exoſus, quam fucorum ingenium.

De Ulpiani fragmentis, itemque Collatione Legum Moſaicarum et Romanarum, aut Notis, quae dicenda habui, in commentariis ipſis expoſui. Hoc unum addo, confectam videri memoratam Collationem ea aetate, qua jam in barbariem vergere coepit Romani ſermonis decus. Aetas autem ea fuit, qua antiquorum ſcripta in compendium redigentes, ſui ſaeculi verba interpolabant: quo de more latius exponit Salmaſius *in Praefatione Ampelio praemiſſa.*

Repetita fuit Petri Pithoei editio anno CIƆIƆCIII. in Bibliopolio Commeliniano, additis notis ejus emendatioribus, cui adjecta *Theodori Bezae*, Theologi praeſtantiſſimi, *Lex Dei moralis, ceremonialis, et politica*, cujus libri copiam mihi fecit Vir utrius-

que

Digitized by Google

que linguae ac juris peritiſſimus, atque amicitia mecum conjunctus, Petrus Bondam. Inſerta quoque eſt Collatio haec una cum Pithoei notis emendatioribus *Criticorum Sacrorum tomo* 1. *part.* 2. *tractat. penult.* Has, variasque alias editiones commemorat Fabricius *in Bibliotb. Lat. Vol.* 1. *pag.* 809. *ſq.*, et *Vol.* 3. *pag.* 804., quibus locis et de auctore illius inquirit.

Ea, quae ſcripſi in Obſervationum libelli capitibus I. III. IV. V. VI., jam ante a me publico propoſita fuiſſe ſcias in Diſſertatione mea inaugurali, quam Franequeranae Academiae valedicturus in lucem protuli anno MDCCLIV., additis haud paucis, nonnullis etiam detractis, quae res mea ferebat.

INDEX

Digitized by Google

INDEX EORUM,

QUAE HOC VOLUMINE CONTINENTUR.

Tituli ex Corpore Ulpiani XXIX., ſive fragmenta ex Ulpiani libro ſingulari Regularum, cum notis perpetuis. Pag. 1—141.

Index Titulorum ex Corpore Ulpiani. 142.

—— *rerum et verborum in contextum Titulorum ex Corpore Ulpiani.* 143—171.

Collatio Legum Moſaicarum et Romanarum cum commentariis perpetuis. 173—265.

Index Titulorum Collationis Legum Moſaicarum et Romanarum. 266.

—— *rerum et verborum in contextum Collationis Legum Moſaicarum et Romanarum.* 267—294.

Diſquiſitio de Notis et Siglis. 297—362.

Anacephalaeoſis Diſquiſitionis de Notis. 363—366.

Obſervationum miſcellanearum liber ſingularis. 369—472.

Summae rerum, quae tractantur in Obſervationum miſcellanearum libro ſingulari. 473—476.

Index I. rerum et verborum, quae explicantur in commentariis ad Titulos Ulpiani, et Collationem Legum Moſaicarum et Romanarum, item in Diſquiſitione de Notis, et libro Obſervationum. 477—512.

—— *II. Auctorum, Legum, et Fragmentorum veterum, quae citantur, illuſtrantur, exponuntur, aut corriguntur.* 513—529.

—— *III. Auctorum recentiorum.* 530—536.

Addenda et Emendanda. 537—539.

TITULI

T I T U L I
EX CORPORE ULPIANI
X X I X.

S I V E

F R A G M E N T A

Quae ſuperſunt,

EX DOMITII ULPIANI LIBRO SINGULARI REGULARUM.

Cum Notis

JOANNIS CANNEGIETERI.

Digitized by Google

„ Manifeſtum eſt in retexenda veterum ... ſententia eos „ occurrere nodos, qui vix ac ne vix quidem ſolvi a nobis „ poſſunt; ... ideoque conjecturas potius eſſe, quam res „ compertas.... Mirum eſſet, niſi quis in tantis tenebris „ ſubinde erraret; at, quo majus eſt errandi periculum, „ eo nos errantibus oportet eſſe aequiores.

Jo. Clericus in Art. Crit. Vol. I. *in fine.*

Digitized by Google

(a) TITULI
EX (b) CORPORE (c) ULPIANI.

TITULUS I.

De Legibus et Moribus.

(*a*). *Tituli.* Exſtat fragmentum hoc (ne de anterioribus editionibus repetam quae dudum alii notarunt) in *Jurisprudentia Antejuſtinianea*, quam collegit, et in lucem produxit Vir Celeberr. Ant. Schultingius, *pag.* 537. *ſq.*, nec non in *Theſauro Juris*, quem haud ita pridem in publicum uſum protulit Vir Ampliſſ. Gerh. Meerman, *Tom. 6. pag.* 741. *ſq.* Secutus ego fui textum a Schultingio propoſitum, quem ipſum expreſſit quoque Meerman, ſi a paucis diſceſſeris, quae ad exemplar editionis alterius Lud. Charondae, quod referebat ſcripturam optimi codicis MS. Steph. Auredani, emendatiora exhibuit, quae pleraque repraeſentavit jam Schultingius *l. c. p.* 938. quorum mentionem ſuo quoque loco, ſi quid res deſiderare videbatur, injecimus.

(*b*) *Corpore.* Deſumtos hos titulos, aut ſupereſſe potius ex libro Regularum ſingulari certiſſimis argumentis conſtat.

Reliqulas autem has totas quantas Ipſius Ulpiani eſſe, ac neque ab Aniano, neque ab alio quovis Aniani ſimili compilatore commaculatas exiſtimo; in alia licet omnia diſcedant, quotquot fere ſunt hilarioris famae Juriſperiti, unum forte ſi exceperis Jac. Gothofredum, qui ad *Legem un. C. Theod. de Reſponſ. Prudent. Titulis* inquit *Ulpiani ex libro ſingulari Regularum interpretem* Anianum *manum non admoviſſe veroſimile eſt, adeo pura puta ſunt Ulpiani.* Ab Aniani manu tamen ſupereſſe hoc fragmentum idem ſcribit in *Manuali Juris.* Mihi vero ne Aniani quidem beneficio ad nos tranſmiſſa eſſe haec antiquitatis monumenta eſt perſuaſiſſimum. Ea enim certa ſtare videtur ſententia, futurum fuiſſe, ut, ſi Anianus et hunc Ulpiani libellum commaculaſſet, eo modo in ipſo verſaretur, quo verſatus fuit in caeteris, quae ab eodem ſunt tractata, veterum Commentariis. Gregorianum deſigno et Hermogenianum Codices, Caji Inſtitutiones, excerpta ex Papiniano, quae deſiderantur, et Pauli Sententias, ac, ſicuti in his, quae illorum nomine circumferuntur, laciniis continuo manifeſtatur interpretis iſtius manus, ita quoque, ſi idem inſtituiſſet in eo, quo de cum maxime diſputamus, opere ut idem appareat neceſſe eſt. Contra vero ipſum Ulpianum auctorem refert puriſſima ubivis, elegantiſſima, et antiquitatem genuinam repraeſentans oratio, quam et ipſe in eo agnoſcit Schultingius. Deinde quam clariſſime, niſi me fallunt omnia, eluceſcit, Anianum libro huic Regularum operam ſuam non adhibuiſſe, quandoquidem eo loco, ubi laborum ſuorum exhibet catalogum, eo, inquam, ipſo loco, quo et Ulpiani noſtri in praecedentibus meminerat, Fragmentum hoc non memorat, ſilentio profecto non praetermiſſurus, ſi et id delibaſſet, aut in compendium redegiſſet. Evolve ſis interpretationem ejus ad *d. L. un C. de Reſp. Prud.* Longiſſime itaque anteponendum eſſe opuſculum hoc unusquisque perſpicit caeteris, quae in Jurisprudentia Antejuſtinianea continentur, veterum Ictorum reliquiis, foede et miſere adeo contaminatis, ut Cajum in Cajo, Paulum in Paulo ſaepiſſime quaeſierint interpretes, ita denique interpolatis, ut, ubi Quiritium jus antiquum te doceri putes, barbararum gentium conſuetudines, ſi penitius inveſtiges, tibi obtrudi comperias. Quid quod praeferendum eſſe libellum hunc ipſis, quae in vaſtiſſimo Digeſtorum pelago ſuperſunt, Ictorum reſponſis, jure exiſtimare poſſe videar? Haec enim a Tribo-

niano, caeteriſque Pandectarum architectis vitiata, interpolata, et prout ſui temporis ratio flagitare videbatur, varie mutata eſſe nemo quisquam ignorat.

Fragmentum hoc ita permultis mendis ſcatere aſſirmat Joannes Tilius, ut in publicum edendum eſſe vix videri poſſe arbitratus fuerit; Dubites autem, utrum majorem gratiam a Juriſprudentia inierit Tilius, ex latebris, quibus adhucdum occluſus jacuerat, proferendo hunc theſaurum, an plus utilitatis praeſtiterint Triumviri egregii, qui notis perpetuis librum hunc illuſtrarunt, Jacobus Cujacius, Vir maximus, quem ſumma juris doctrina immortalem fecit, Ludovicus Charondas, ſingulari eruditione et praeclaris ſcriptis celebratiſſimum nomen, et Antonius Schultingius, Gelriae, meae patriae, decus unicum; qui merito ſuo, quod de Roma Auguſtus ſolebat, jactare potuerint, ex lateritio marmoreum ſe reliquiſſe hoc monumentum. Plurimum quoque eſt quod debet Juriſprudentia Viro Ampliſſimo Gerhardo Meerman, qui Fragmentum hoc caſtigatius denuo inprimi curavit, additis animadverſionibus ſuis elegantiſſimis, adjunctis quoque notis Petri Fabri, Viri praeſtantiſſima juris ſcientia cum paucis conferendi; Plus debuiſſet Meermanno, Viro ad bonas litteras promovendas nato, Muſarum Statori, ac Doctorum Maecenati, multis maximisque in Rempublicam meritis inclito, ſi per negotia ipſi licuiſſet abſolvere Commentarios, quos inchoavit.

In deſcribendo hoc opere, uti fere uſu venit in membranis antiquiſſimis omnibus, librarii ſaepiſſime coecutierunt, cum aliis erroribus inducti, tum praecipue notarum ignorantia identidem lapſi; Haec cauſa eſt, qua me impulſum ſenſi, ut notarum adjumento in extricandis locis difficilioribus in primis uſus fuerim, probe edoctus veterum Ictorum ſcripta innumeris jam olim ſiglis fuiſſe refertiſſima. Addo quoque probabiliorem conjecturam non fieri, quam quae hoc fundamento nititur, ſed ita demum, ſi fines prudenter regas. Verum de his alias uberior diſputandi locus dabitur.

(c) *Ulpiani.* Domitium Ulpianum titulorum horum auctorem eſſe extra omnem dubitationis aleam eſt poſitum. Juriſconſulti hujus vitam tradidere Joannes Bertrandus, Gulielmus Grotius, Bernardinus Rutilius, et Jan. Vincent. Gravina, quibus adde orationes binas Jac. Lectii *de vita et ſcriptis Domitii Ulpiani*, quas Theſauro ſuo inſeruit Ampl. Otto *Tom. I. p.* 51. *ſq.* Sanctitatem vitae morumque integritatem eleganti ſtilo delineavit Vir Conſultiſſ. J. C. van Wachendorff in *Diſſertat. de Principe legib. ſoluto* §. 2. *et* 8. Confer G. H. Ayreri programma *de trutina verae et ſimulatae philoſophiae Icti*, quod exſtat inter opuſcula ejus *tom.* 2. *p.* 381. Gotfridus quoque Maſcovius brevi quaſi in tabella vitam ejus depinxit, et neutri parti, Sabinianorum puta aut Proculejanorum, tenaciſſime obſtinateve adhaerentem erciſcundis accenſet, in *Diatriba de ſectis Ictorum cap.* 8. Titulos quibus ſuo merito fuit honoratus Ulpianus recenſet Val. Forſter in *Hiſtoria Juris lib.* 2. *cap.* 77. Confer de iisdem Henr. Cannegieterum, Patrem meum venerandum, in *Diſſertatione de aetate et ſtilo Aviani cap.* 6. Omnium fere domeſticarum, externarum, peregrinarum, atque etiam exoticarum rerum uſu et cognitione callentiſſimum fuiſſe Domitium oſtendit Polletus in *Hiſtoria fori Romani lib.* 5. *p.* 455. Stilum ejus ab Hebraiſmi nota, quam inuſſerant ſcioli nonnulli, rectiſſime vindicat Heineccius in *Hiſt. Juris lib.* 1. §. 336. *ſq.* Helleniſmos tamen, et dictorum ſtribliginem quandam agnoſcit. Ac ſane ſingularia quaedam vocabula ab eo adhibita notat Vir Cl. C. A. Duker in *Opuſculis de Vet. ICtor. Lat. p.* 322 *et* 392. Chriſtianis infeſtiſſimus hoſtis exſtitiſſe vulgo creditur Ulpianus. Vid. Balduinus *de Edictis Principum Rom. de Chriſtianis p.* 102. Adde Herm. Cannegieterum, Fratrem meum optimum in *Commentario ad Collat. Leg. Moſ. et Rom. p.* 311. *ſq.* Satiſne probatum crimen dubito. Pro Ulpiano dixit, ejusque cauſam adverſus Baronium, caeterosque defendit Cl. Toullieu in Oratione Collectaneis adjecta *p.* 495. Papiniani aemulum fuiſſe, et cum Juliano eundem feciſſe docet Cl. Marckart in *Probab. Lib.* 1. *p.* 38. et Otto in *Papiniano.* De ſumma qua ſcripta Ulpiani in judiciis valuerunt, auctoritate egit Jac. Gothofredus *ad C. Th. Tom. I. p.* 33. *ſq.* de notis ejus in Papinianum tractat idem *l. c. p.* 36. et *tom.* 3. *p.* 383.

§. 1. *Imperfecta lex eſt, veluti Cincia, quae ſupra certum modum donari* prohibet, exceptis quibusdam cognatis, et, ſi plus donatum ſit, non reſcindit.

§. 2. Minus quam perfecta lex eſt, quae vetat aliquid fieri, et, ſi factum ſit, non reſcindit: ſed poenam injungit ei, qui contra legem fecit: qualis eſt lex Furia teſtamentaria, quae plus quam mille aſſium legatum, mortisve cauſa prohibet capere, praeter exceptas perſonas; et adverſus eum, qui plus ceperit, quadrupli poenam conſtituit.

§. 3. Lex aut rogatur, id eſt, fertur: aut abrogatur, id eſt, prior lex tollitur: aut derogatur, id eſt, pars primae legis tollitur: aut

§. 1. Ita ex codicibus MSS. optimae notae §. hunc repraeſentat Nobiliſſ. Meerman: *** *Quae prohibet, exceptis quibusdam cognatis, mortis cauſa plus donare, et, ſi donatum ſit, non reſcindit.* Plenius exhibuit Schultingius ex Cujacio, quem tamen ex ſuo ingenio, ut ſenſum mutilum ſuppleret, ea addidiſſe, quae alia litterarum forma expreſſa ſunt in textu, conſtat. Quae deſiderantur hoc loco in principio Fragmenti, optime, me quidem judice, ac probabili conjectura reſtituit Meerman, quem ſecutus totum §. ſic reddo: *Imperfecta lex eſt, quae prohibet* et reliqua.

Imperfectarum aliquot legum exempla dedit Cl. H. J. Arntzenius, Adfinis meus conjunctiſſimus, in *Miſcellaneis pag.* 82.

§. 2. De Lege Furia teſtamentaria ex profeſſo multis egit Cl. A. Wieling in *Lect. Jur. Civ. Lib.* 2. *Cap.* 18. quo loco rectiſſime Theophilum *ad pr. J. de Lege Falcid.* cum Ulpiano conciliat; eventu enim ſpectato, perinde eſt, utrum dicas: *plus legari*, an *plus legati nomine capere*, *prohiberi.*

§. 3. *Lex*, aut dicam potius *leges*, qui ſecundum analogiam eſt nominativus antiquus, a *legando* dicta; *legare* autem jubere ſignificaſſe olim probabile eſt, hinc in XII tabulis: *Paterfam. uti legaſſit*, id eſt juſſerit; inde deſcendit *legatum*, quod eſt teſtatoris juſſus; deſiderabantur enim olim verba directa in teſtamentis. Diximus de ſingulis pluribus alibi. Lex rogatur, quando Magiſtratus, penes quem jus eſt, populum in comitiis rogat ut jubeat, his verbis: *Velitis jubeatis Quirites.* Ubi juſſit populus, lex vocatur et jus, hoc eſt juſſus. Ferri dicitur lex dupliciter, primo, cum promulgatur ea, ſive provulgatur, et populo publice proponitur legenda, ut is ſecum poſſit ſtatuere, et expendere, jubendane ſit lex nova, an antiquanda; dein rogationis die, quo tempore palam ea recitabatur. Convenienter Florus *Lib.* 3. *Cap.* 17. *Aderat promulgandi dies... auſus tamen obrogare de legibus Conſul Philippus... per vim latae juſſaeque leges. Sed pretium rogationis ſtatim ſocii flagitare.* Erraſſe putant Florum interpretes, & *promulgare* dixiſſe; cum *rogare* aut *ferre* debuerat; quid ſi Philippum eodem tempore, quo leges Agrarias promulgare, aut referre potius, inſtituebat Livius Druſus, contrariam legem ſuam propoſuiſſe credamus? Abrogatur lex, quando populus rogatur, ut jubeat priorem legem tolli. Derogatur, ſi rogatur, ut pars legis prioris tolli jubeatur; neque quidquam obſtat Feſtus in V. *Obſonitavere*; quin contra idem in V. *Derogare*, *derogare*, inquit, *proprie eſt, cum quid ex lege veteri, quo minus fiat, ſancitur lege nova; derogare ergo detrahere eſt.* Idem *exrogare* dictum. vid. Feſtus in V. *Exrogare.* Subrogat, qui rogat, ut quid legi priori addi jubeatur. Obrogatur, quando rogatur, ut quid ex priori lege mutetur. *Obrogare*, ait idem Feſtus, *eſt legis prioris infirmandae cauſa legem aliam ferre: Abrogare infirmare* exponit idem; ea-

 dem.

Digitized by Google

aut ſubrogatur, id eſt, adjicitur aliquid primae legi: aut obrogatur, id eſt, mutatur aliquid ex prima lege.

§. 4. Mores ſunt tacitus conſenſus populi longa conſuetudine inveteratus.

demne ergo ſunt ex Feſti ſententia *abrogare* & *obrogare?* Exiſtumem potius ſcripturae vitio laborare locum, reponendumque: *legis partis*, aut *legis prioris partis*, quamvis et dici poſſit infirmari lex, quando non tota, ſed pars ejus tollitur. Negandum tamen non eſt, diſtinctiones propoſitas non anxie admodum a veteribus fuiſſe obſervatas; *abrogare* ſaltem et *obrogare* verba ſaepenumero inter ſe permutata conſtat, ſive id ſcribentium incuriae tribuas, ſive librariorum erroribus accenſeas. Conſule Cl. Duker *ad Flor. lib.* 3. *cap.* 15. *num.* 4. adde H. J. Arntzenium *d. l. pag.* 88. *ſq.*

§. 4. Eleganter Julianus in *L.* 32. §. 1. *D. de Legib. Inveterata* inquit *conſuetudo pro lege non immerito cuſtoditur. Nam cum ipſae leges nulla alia ex cauſa nos teneant, quam quod judicio populi receptae ſunt, merito et ea, quae ſine ullo ſcripto populus probavit, tenebunt omnes; nam quid intereſt, ſuffragio populus voluntatem ſuam declaret, an rebus ipſis et factis?* Hinc uti νόμος apud Graecos, ita *jus* et *lex* apud Romanos de conſuetudine haud raro uſurpantur. Vid. Frater *in Diſſertatione ad locum Nonii pag.* 7.

TITULUS

De Libertis.

§. 5. Libertorum genera ſunt tria, cives Romani, Latini Juniani, dedititiorum numero.

§. 6. Cives Romani ſunt liberti, qui vindicta, cenſu, aut

§. 5. Quae fuerint ſolemnia manumiſſionis verba, et cur ea in uſu eſſe deſierint, inquirit Guil. Forner. *Select. lib.* 1. *cap.* 5. *in Theſ. Otton. tom.* 2. *pag.* 9. *ſq.* de formula *abiquo lubet*, *abi quo voles* v. Parens optimus ad *Avian. fab.* 37. *v.* 18. de manumiſſione in eccleſiis fieri ſolita egit idem Forner. *l. c. cap.* 4. de ea quae Longobardis in uſu fuit, per arma facta, conſule Coler. in *Parerg. cap.* 7. *in d. Theſ. tom.* 1. *pag.* 360.

§. 6. In Fragmento Regularum veteris Icti, (a Schultingio exhibito *in Juriſprud. Antejuſt. pag.* 803.) quod Ulpiano noſtro a nonnullis adſcribitur, de quo tamen eſt quod vehementer equidem dubitem, ſiquidem, qui utriusque ſtilum confert, nae is diſtare utrumque multum inter ſe agnoſcat neceſſe eſt; niſi tamen auctore Jac. Gothofredo credas, a Doſitheo ex Latina in Graecam, ac denuo deinceps ex Graeca in Romanam linguam illud eſſe transſlatum, eamque, quam hodie poſſidemus, Latinam poſtremam eſſe verſionem; quae quidem conjectura, quanquam non omni veri ſpecie carere videatur, in his tamen, utpote plane incertis, definire nolo, transeoque potius in eorum ſubſellia, qui non liquere ajunt. Pluribus de eo egit Ampl. Meerman *in Animadverſ. Crit. ad Inſtitt. Caji pag.* 11. et *in Theſ. tom.* 6. *pag.* 742. nec non Vir Nobiliſſ. M. Rover, qui Graecum juxta ac Latinum textum libelli hujus de juris ſpeciebus

aut teſtamento, nullo jure impediente, manumiſſi ſunt.

§. 7.

ciebus ac manumiſſionibus pieniorem edidit, notisque ſuis elegantiſſimis inſtruxit. Lacerum eſt fragmentum, atque in multis locis ſcripturae corruptiſſimae, an et Latinitatis depravatiſſimae, quod ſtatuit Schultingius *ad Coll. Leg. M. et R. tit.* 8. §. 7. dubito; deſcribentium certe, non auctoris errori, quod peccatum eſt imputo. Magni tamen faciendas eſſe has quaeieſcunque reliquias juxta cum Cel. Schuitingio exiſtimo, quandoquidem continent illae veriſſima, et nuili alii tradita juris argumenta.

In eo, inquam, Fragmento antiquus ille, quisquis is ſit, Juriſconſultus, id, quod dixit Ulpianus *vindicta*, *cenſu*, *aut teſtamento* his verbis effert in §. 6. *vindicta, vel teſtimonio, vel in cenſu. Teſtamento* reſcribendum ciamas, adjuvant Graeca, textusne dicam an verſio neſcio, in his enim eſt *κατα διαθηκην*, optime, teſtamentum enim hic intelligi certo certius eſt. Analogiam ſi ſequamur, *teſtimonium* pro *teſtamento*, *teſtamentum* pro *teſtimonio* adhiberi poſſe defendere liceret, an auctoritatis ſuppetat ſufficientia, in utramque partem diſputarunt Interpretes *ad Collat. Leg. Moſ. et R. tit.* 8. §. 7. quorum notas compilare non lubet. Diffiteri tamen nolim equidem pedibus me deſcendere in doctiſſimi viri P. Pithaei ſententiam, vindicantis *teſtamenti* ſignificationem, qua pro *teſtimonio* vocabulum iiiud adhibeatur. Quae Ulpianus apud Pariatorem in *Collatione l. c. teſtamenta* nominat, idem Ictus *teſtimonia* appeilat in *l.* 9. §. 3. *D. de Lege Corn. de falſis*, quicquid diſſentiant alii, quorum plerorumque conjecturas de ioco allegato recenſet Frater cariſſimus *in Commentario ad d. Collationem pag.* 203. *ſqq.* qui et probat, promiſcue in Codicibus Manuſcriptis occurrere haud raro *teſtamenti* ac *teſtimonii* voces; Confer omnino Nob. Rover *ad Fragmentum Doſitbei* §. 6. iicet uterque ſcripturae vitium id eſſe ſibi perſuadeant. A noſtra parte ſtat librorum antiquiſſimorum auctoritas, quibus vim inferre temere non licet; *Teſtamen* quoque pro *teſtimonio* uſurpari notat Du Freſne *in gloſſario.* Ad rariorem hac notione vocis uſum provocant adverſae partis patroni; quid ſi et hoc perſuaſiſſe concedamus? Nullus temere inficias eat, plerosque ſcriptores habuiſſe verba ſibi quaſi propria, aliis non item uſitatiſſima; ne de Saiiuſtio memorem, aliisve eo antiquioribus, ex Juriſconſuitis exempla plurima aliegat Ant. Auguſtinus *in Emendationib. lib.* 2., ut alia taceam, *geno* pro *gigno*, *viſio*, *uſio*, reliqua. Juſium Paulum eo nomine ab injuria Criticorum defendit egregius Ictus F. C. Conradi *in Parergis pag.* 507. *ſq.* Variaque oſtendit ab ipſo uſurpata vocabula, quae fruſtra apud alios ſcriptores quaeras; de Ulpiano dixi ſupra, abſtineo pluribus, quum otium in his fecerit Cl. Dukeri diligentia *in opuſculis de Latinitate Veterum Ictorum.* Ea quae non ſatis probatae Latinitatis in fragmentis Prudentum inveniuntur, compilatoribus adſcribenda eſſe exiſtimat Conſultiſſ. Noordkerk *Obſ. dec. pag.* 88. Quod de Paulo dixi, in memoriam revocat reſcriptum vere aureum ac laudabile, ab illo citatum in *l.* 7. §. 3. *D. de bonis damnator.* huc autem loci convenientiſſimum, ſiquidem et ibi *teſtamentum* pro *teſtimonio* dictum puto. Ita Divus Adrianus: *Favorabilem apud me cauſam liberorum Aibini filiorum numerus facit, cum ampliari imperium bominum adjectione potius, quam pecuniarum copia malim, ideoque illis paterna ſua concedi volo, quae manifeſtabunt TOT poſſeſſores, etiam ſi acceperint univerſa.* Illuſtriſſ. Bynkershoek *in Obſ. lib.* 2. *cap.* 16. ſcribendum ait: *Manifeſta dabunt.* Cel. Conradi *in Parerg. pag.* 107. pro *tot tota* corrigit. Ampliſſ. Van de Water mavult: *manifeſte babent.* Aliorum conjecturas ipſi addiderunt. Adjuvandam potius, quam emendandam iegem arbitror. *Tot* interpretor *teſtamento*, edoctus a Magnone, qui *teſtamento* olim per ToT notam expreſſam ſcribit. Jubet Imperator poſſeſſores fiiios *teſtamento*, hoc eſt teſtimonio ſuo, manifeſtare, id eſt indicare fiſco bona paterna ſingula, ut primum conſtet de ſumma pii Principis benignitate

ac

Digitized by Google

§. 7. Vindicta manumittuntur apud magiſtratum, velut Praetorem, Conſulem, Proconſulem.

§. 8. Cenſu manumittebantur olim, qui luſtrali cenſu Romae, juſſu

ac clementia, qui ampliſſimum patrimonium fiſco debitum ex mera gratia, exemplo raro ac ſummopere praedicando, conceſſerat filiis damnatorum, tum deinde, ut, ſi indignos atque ingratos erga Imperatorem ſe gererent filii, fiſcus repetere poſſet, ac tanquam indignis poſſeſſoribus bona indicata auſerre. Voluit Adrianus, ut, licet univerſa acceperint bona filii Albini damnati, ſinguli tamen ſuas partes, quas conſecuti fuerant, aut, ſi indiviſa poſſideant, omnia bona indicent fiſco, ut ex hac tradita bonorum ſerie inſtrueretur fiſcus, ſi quando ea vindicanda forent.

§. 7. Solennitates in manumiſſionibus olim frequentari ſolitae paulatim in uſu eſſe deſierunt. Hinc neceſſe non fuit Ulpiani tempore, ut a Praetore pro tribunali ſedente fieret manumiſſio, verum ſemper, et vel in tranſitu, expediri ea poterat v. §. 2. *J. de Libertinis*; imo ne quidem lictoris praeſentia requirebatur, Theoph. *ad J. lib.* 1. *Tit.* 5. §. 2. ibique Scholiaſtes; idem tradidere Cajus et Ulpianus in *l.* 7. *et* 8. *D. de manumiſſ. vind.* quid quod Conſtantini M. tempore per lictores facta fuerit manumiſſio? teſtatur Hermogenianus in *l.* 23. *D. eod. Manumiſſio per lictores hodie, domino tacente, expediri ſolet, et verba ſolennia, licet non dicantur, ut dicta accipiuntur.*

De eo quaeritur, an apud legatum Proconſulis manumitti poſſit? affirmat Paulus in *l.* 17. *D. De Manumiſſ. vind. apud Proconſulem, poſtquam Urbem egreſſus eſt, vindicta manumittere poſſumus; ſed et apud legatum ejus manumittere poſſumus.* Negat Martianus in *l.* 2. §. 1. *D. de Off. Proconſ. apud legatum vero Proconſulis nemo manumittere poteſt, quia non habet juriſdictionem talem.* Admittendam non eſſe criſin Cujacii, ſubſtituentis *non poſſumus*, duriorem ſane ac Cujacio indignam, quivis intelligit. Lenior eſt, nec tamen, ut puto, neceſſaria emendatio Burgii in *Elect. cap.* 2. *in Theſ. Ott. tom.* 1. *p.* 313. qui pro *ejus* reponi vult *Caeſaris* ob *l.* 7. *D. eod.* Rectius, me quidem judice, Pauli verba interpretati ſunt illi, qui addiderunt *ex quo Provinciam ingreſſus eſt*; quod gloſſema, licet in textum minime recipiendum, optime conciliat leges alioqui contrarias. Poteſt itaque manumitti apud Proconſulem, poſtquam urbe egreſſus eſt, apud legatum ejus non ante quam provinciam ingreſſus eſt. Confer Charondam *Veroſim. lib.* 1. *cap.* 3. *l. c. p.* 688.

§. 8. Iis, quae de cenſu hoc loco proponit Auctor, addi velim Icti veteris tractatum ampliorem in §. 17. fragmenti modo laudati: *Et qui in cenſum manumittitur, ſi triginta annos habeat, civitate Romana potitur. Cenſus tamen Romae agi ſolet. Cenſus autem luſtro conditur. Eſt autem luſtrum quinquennale tempus, quo Roma luſtratur. Sed debet hic ſervus ex jure Quiritium manumittentis eſſe, ut civis Romanus fieri poſſit. Magna tamen diſſenſio inter Prudentes, utrum eo tempore vires accipiant omnia, in quo cenſus, an eo in quo luſtrum conditur; exiſtimant enim cenſum deſcendere ad diem luſtri, non luſtrum decurrere ad diem cenſus: Propterea quaeſitum eſt, quia omnia cenſu aguntur, luſtro confirmantur. Sed in civitate tantum Romana cenſum agi declaratum eſt, in provinciis autem magis profeſſionibus utuntur.* De verbis haec paucis habe: pro τοις *in cenſum manumittitur* mirari ſubit Viros magnos emendandum inibi cenſere *in cenſu*, cum vulgatiſſimum ſit in jure *in* praepoſitionem promiſcue poni cum quarto et ſexto caſu; quis neſcit tritiſſima illa *in manum, in poteſtatem eſſe*, aliaque, quae utramque paginam faciunt? *qui in poteſtatem fuerunt* noſter dicit infra *tit.* 28. §. 8. *pars in hereditatem remanebat tit.* 24. §. 13. neque vero juris auctoribus hoc proprium putes, verum aliis quoque, iisque probatiſſimis ſcriptoribus antiquis familiare id fuiſſe exemplis pluribus dudum demonſtravit Pater optimus *in diſſertat. c. cap.* 19. utrisque frequen-

juſſu dominorum, inter cives Romanos cenſum profitebantur.

§. 9. Ut teſtamento manumiſſi liberi ſint, lex duodecim Tabularum facit, quae confirmat quod datum legatum eſt *****.

§. 10.

quentiſſimum ejus uſum illum fuiſſe docuerunt Cl. Marckart *Prob. lib.* 1. *pag.* 101. *et alibi.* Vir Illuſt. C. V. Vonck *in ſpec. crit. p.* 40. Cl. Duker. *l. c. p.* 350. *ſq.* Conſultiſſ. Noordkerk *in Obſ. dec. pag.* 72. Confer Gell. *lib.* 17. *cap.* 2. Helleniſmis uſum hunc accenſet Vechner *in Hellenol. pag.* 164. Adde Jenſium *in Strictur. ad D. pag.* 1., et in *demonſtratione Stricturis praemiſſa pag.* 14. Rationem, quam addit Vir alioquin non indoctus, tribuendam puto errori ejus, quem dudum exploſerunt ac debellarunt eruditiores, Romani juris Pandectas et Codicem, quibus hodie utimur, ex Graeca in Latinam linguam eſſe tranſlatos. Quod autem attinet ad verba *l.* 2. §. 31. *D. de Orig. juris*, de quibus tractat Jenſius *l. c.* ubi *magiſtratibus inconveniens* fuiſſe ait Pomponius *veſpertinis temporibus in publicum eſſe*, interpretari poſſis *in publico*, aut, ſi id mavis, legas *iſſe*, hoc eſt iviſſe, ire. *Eſſe* et *ire* vocabula ſaepiſſime inter ſe confundi ſolere pluribus probavere litteratorum principes C. A. Duker *ad Flor. lib.* 3. *cap.* 10. *num.* 17. *et lib.* 4 *cap.* 1. *num.* 9. et P. Burmannus *ad Poët. Lat. Min. vol.* 1 *pag.* 589. Redeo ad Fragmentum: *Cenſus tamen Romae agi ſolet*; nullus dubito ſcriptum fuiſſe: *cenſus tantum*; in fine enim ejusdem §. addi vides: *ſed in civitate tantum Romana cenſum agi declaratum eſt.* Praeferoque illud Graeco δε; iisdem notis utraque vox perſcripta, confer Magnonem et Petrum Diaconum; hinc frequentiſſima earum permutatio, vid. Vir Egregius J. Arntzenius *ad Plin. Paneg. pag.* 44. *et* 48. et *ad Aurel. Vict. pag.* 217. Adde Cl. Duker *ad Flor. lib.* 3. *cap.* 5. *num.* 25. quo loco de eo inquirit, an *tamen* pro *tantum* uſu loquendi veteribus adhibito accipi debeat. *Tantum* pro *tamen* perperam quoque legitur apud Paulum *Sentent. lib.* 3. *tit.* 4. § 10. *plures quam ſeptem ad teſtamentum adhibiti non nocent; ſuperflua enim facta prodeſſe juri tantum, nocere non poſſunt.* Scripturae vitium indicant, non tamen medentur Interpretes; reſcribendum exiſtimo: *I. tm. nocere nq. poſſunt.* Auctoribus Valerio Probo et Diacono ita explico: *interdum, tamen nocere nunquam poſſunt.* Impoſuit librariis ſimilitudo notarum *interdum* et *jure* ſignificantium. Ulpiani haec de cenſu dicta erudite haud ita pridem adverſus Mercerium defendit, ibidemque de tribus, quae cenſu olim, vindicta, et teſtamento fieri conſueverunt, manumiſſionum generibus, ſingularia nonnulla in medium produxit Athenaei Zutphanienſis Anteceſſor, Vir longo amicitiae uſu, jam quoque affinitatis vinculo mihi conjunctiſſimus H. J. Arntzenius *in Obſervat. Specim. cap. XI.*

§. 9. Aſteriſci additi multa deſiderari in exemplari vetuſtiſſimo ſignificant. Lacunam, quam hoc loco ſtatuunt Interpretes, alii pluribus, alii paucioribus ex ingenio plerisque ſupplent. Certum videtur ex iis, quae ex editionibus et codicibus MSS. optimis docuit Ampl. Meerman *l. c. pag.* 741. *ſq.* verba *quod datum legatum eſt* ad §. hunc 9. non pertinere, ſed prima ea eſſe hujus Fragmenti.

Periculum faciamus nos, an hujus atque inſequentis §. verbis, duabus tantummodo additis litterulis, quae ex textu exciderant, remoto omni hiatu, interpretationem ſat commodam applicare valeamus. Ita reſcribo: *Ut teſtamento manumiſſi liberi ſint, lex XII. tabularum facit PR que confirmat.* PR notam *Praetorem* deſignare nullus quisquam neſcit, inſerui eam, ne et originem et confirmationem legibus Decemviralibus tribuerem, quod abſonum videtur. Quam autem dicit Auctor, lex XII. tabularum pleniſſimam dedit facultatem de rebus ſuis diſponendi; ipſa ejus verba exhibet noſter *tit. XI.* §. 14. quo loco offendit Interpretes vox *rei*, quandoquidem manifeſtum eſt, tutelam non rerum eſſe, ſed perſonarum. De ſignificatione verborum conſulendi illi, quos ad partes vocat Nob. Meerman in egregia diſſertatione *de rebus mancipi et nec manc. ſect.* 112.

§. 10. ** Hodie autem ipſo jure liberi ſunt ex lege Junia, qua lege Latini ſunt nominati inter amicos manumiſſi.

nec non *ad Ulpian. d. l.* adde Funccium *de Legib.* 12. *tabb. pag.* 220. *ſq.* Difficultatem omnem remotam arbitror, ſi mecum ita ſcriptum exiſtimes: *Paterfamilias uti legaſſit ſuper pecunia, tutelave, ſuave re, ita jus eſto.* Opponat forte quiſpiam *l.* 53. *pr. D. de V. S.* ubi haec citantur legis verba: *ſuper pecuniae tutelaeve ſuae*, itemque *l.* 120. *D. eod. uti legaſſit ſuae rei, ita jus eſto.* Verum nec ignorant dupondii, imo quotquot vel a limine legitimam ſcientiam ſalutarunt, brevitatis ſtudioſos Juriſconſultos, ſi quando legis, edicti, aut alterius juris ſpeciei partem aut fragmentum memorant, atque allegant, ad rem, quam tractant, magis ſolere attendere, quam ad verba ipſa, indeque fieri, ut ipſum fragmenti textum exhibuiſſe eos minime ſit certum. Unicum in re vulgatiſſima ſufficiat attuliſſe exemplum. Tertio capite legis Aquiliae caveri ait Ulpianus in *l.* 27. *D. ad Leg. Aquil. quanti ea res erit in diebus triginta proximis*, idem in *l.* 29. §. *ult. eod. haec verba*, inquit, *quanti in triginta diebus proximis fuit.*

Praetor confirmat libertates teſtamento datas. Quod ſi tamen pertinaciter cum Cujacio retinendum ſtatuas hoc loco *quod datum legatum eſt*, intellige legatum libertatis teſtamento datae. Praetor, quoties ea de re quaeſtio incidit, ſtatus forte mota controverſia, confirmat libertates; idem quoque quotannis in edicto ſuo ea de re proponit. Hinc favere libertatibus dicitur Praetor in *l.* 3. §. 1. *D. de Alienat. jud. mut. cauſ. fact.*, adde §. 6. *Fragmenti Regularum*, quo de mox diſputabimus, et §. 12. *ibid.*

§. 10. Nihil quidquam hic loci deeſſe arbitror; modo ita diſtinguas: *Hodie... Junia, qua lege Latini ſunt nominati, inter amicos manumiſſi.* Eos, qui inter amicos ſunt manumiſſi, ipſo jure liberos eſſe tradit Ulpianus *ex lege Junia*, hoc eſt poſt latam legem Juniam, vel ſecundum ſententiam legis illius, quae lex Latinos nominat hujus generis libertos. Ante legem Juniam quo jure habiti fuerint inter amicos manumiſſi ſi quaeras, haec accipe; non liberi hi cenſebantur, ſed domini ſui arbitrio ac voluntate in libertate morabantur, re vera imaginariam tantummodo libertatem conſequebantur, hoc unice potiti commodi, ut in ſervitutem revocari non potuerint, imo ſervi manebant. Quid quod eo audaciae proceſſerint manumiſſores, ut in ſervitutem eos denuo per vim ducere aliquando ſuſtinuerint; neque tamen id permittebat Praetor, aequitatis vindex, libertatis fautor, hic enim interveniebat, et quo minus manumiſſi tales ſervire cogerentur, vim fieri vetabat. Miretur procul dubio quisquam, manumiſſos ſervos manere, en rationem: una olim fuit libertas legitima, vindicta puta, cenſu, vel teſtamento comparata, aliter manumiſſos lex ignorabat. Dedi ſenſum verborum Icti veteris in *Fragmento Regularum* §. 6. quae, licet plura, adſcribere cogor, ut locum corruptum vitiis purgem. *Primum ergo videamus, quale eſt, quod dicitur, eos, qui inter amicos veteres manumittebantur, non eſſe liberos, ſed domini voluntate in libertate morari, et tantum ſerviendi metu dimitti; antea enim una libertas erat, vindicta, vel teſtimonio, vel in cenſu: et civitas Romana competit manumiſſis, quae appellatur legitima libertas: hi autem qui domini voluntate in libertate erant, manebant ſervi, et manumiſſores audebant in ſervitutem denuo eos per vim ducere; interveniebat Praetor, et non permittebat manumiſſum ſervire.* Amplius dico, manumiſſus talis omnia acquirebat, tanquam ſervus, manumiſſori ſuo. vid. §. 7. *eod. omnia tamen tanquam ſervus acquirebat manumiſſori, vel ſi quid ſtipularetur, vel ſi per ſcripturam acceperat, vel ex quacunque cauſa alia acquiſierat; domini hoc faciebat, hoc eſt manumiſſi ad patronum pertinebat.* Pluribus materiam hanc omnem de lege Junia Norbana, de conditione libertinorum Junianorum, de Latinis Junianis, itemque de ſtatu eorum, qui in libertate morabantur, expoſuit Pater optimus in tractatu *de Nominibus cap.* 8. qui et hoc aliis indictum obſervat, manumiſſionem inter amicos non eam eſſe, quae vul-

vulgo creditur, amicis adhibitis factam, ſed teſtificatione amicitiae, cum dominus ſervum ſuum in amicitiam recipit.

Dixi de jure antiquo, videndum reſtat de eo, quod *bodie* in uſu eſſe ſcribit Ulpianus ex lege Junia. *Nunc babens propriam libersasem, qui inser amicos manumissunsur*, eſt in Fragmento laudato §. 8. *es dicunsur Latini Juniani, quoniam lex Junia, quae libertasem eis dedis, exaequavis eos Latinis colonariis, qui sunc erant cives Romanorum, es nomen ſuum in civitatem dederant.* Conſentire perſpicis utrumque, et, quod paucia propoſuit Ulpianus, pluribus exſecutum eſſe Ictum veterem intelligis. In textu Latino nihil eſt quod quempiam moretur, Graeca expoſuit Ampl. Meerman *ad J. Caji lib. 1. sit. 1. in princ. l. c. pag. 677.*

Explicui ſenſum verborum, ac quam clariſſime, ni fallor, demonſtravi, nihil quidquam hic loci deſiderari, ſed plena recta eſſe omnia in §. 10. Operae pretium me facturum eſſe exiſtimo, ſi et maculas, quae in fragmenti verbis ſuperſunt, breviſſime eluere laborem.

In §. 6. haec: *qui inser amicos veteres manumissebansur*, ferri non poſſe unusquisque facile percipit, reſcribendum puto: *veteriB.* hoc eſt *veteribus*, nota Magnoni probata, itemque in Graecis *παλαιοις* emendandum arbitror pro *παλαιους*. Pro *manumiſſis* per geminationem malim *manumiſſis iis*, non invita verſione Graeca. Pro *interveniebat Praesor* ſi ſcribas *interveniebΔT*, eadem geminationis ope optime reſtitues *interveniebas autem*, adſtipulante Magnone, adjuvante quoque textu Graeco, qui habet: *παρεγινοντο δε οι στρατηγοι.* Redeo ad Ulpianum.

Ipſo jure liberi ſunt inquit noſter, neque quidquam diſſentio, modo tamen adſit ſeria voluntas domini, quam ſpectari in iis, qui inter amicos manumittuntur, docet Ictus in *Fragmento Regularum* §. 9. *In bis, qui inter amicos manumissunsur, volunsas domini ſpectasur*, * (ſupple ex Graeco *L que J.* hoc eſt *Lexque Junia*) *jubet ſieri Lasinos, quos dominus liberos eſſe voluis. Hoc samen cum ita babeans, debet promiſſum manumissensis babere dominus. Unde ſi per vim coactus, verbigratia, ab aliquo, vel ab uno quoque bominum, manumiſerit, non veniet ſervus ad libertasem, quia non intelligisur voluiſſe, qui coactus manumiſit.* Pro *promiſſum* alii *propoſitum*, alii *animum* ſcribendum eſſe conjiciunt, verum non ferenda ea eſſet *ταυτολογια* auctoris, qui in mox antecedentibus voluntatem adeſſe debere docuerat. Nob. Rover ita corrigendum ſtatuit: *debent voluntatem manumissentes babere, unde ſi per vim dominus coactus.* Malim ſic reſcribas: *Hoc tamen*, libertatem puta Latinam, *qui ita bebeans* inter amicos manumiſſi, *debe–t* (hoc eſt *debent*) *promiſſum manumistentis babere domini S.* id eſt *ſui.* N. litteram per lineolam hac forma — expreſſam conſpici ſaepiſſime in MSS. antiquiſſimis, etiam in codice Tuſco, demonſtravit *αυτοπτης* Vir eximiae eruditionis H. Brencman *in Hiſtor. Pandect. lib. 2. c. 3. pag. 122. ſq. Qui* et *quum* caeteraſque vocis terminationes commixtas olim fuiſſe inter ſe ac permutatas alias probabimus, *S* pro *ſuis* poni teſtantur notarum ſcriptores. *Promiſſum* vox nudam aliquando pollicitationem indicat, nonnunquam quoque ſolennem ſponſionem, intercedente ſtipulatione, ſignificat; utraque notio ex Cajo clara eſt in *J. lib. 2. tis. 9. §. 3. et 4.* adde omnino Ulpianum in *l. 19. §. 2. D. de Aedil. edict. promiſſum ausem poteſt referri es ad nudam promiſſionem, ſive pollicisasionem, vel ad ſponſum*; ita malo disjunctim vocem poſtremam collocare, quam cum Haloandro, invitis codicibus, obtrudere *ad ſponſionem*, vel conjunctim *adſponſum*, cum *ſponſus* vocabulum pro *ſponſio* in jure non infrequens ſit. Rationem prorſus nullam video, quare promiſſum tale nudum, vel, quod mihi magis placet, ſolenne, olim neceſſarium fuiſſe inficiaseamus. Nullus fortaſſe, praeter hunc, Ictus illius meminit; propterea tamen veritatem rei iſtius in ſuſpicionem vocandam non autumem; mille res unus Cicero, unus Gellius, unus Ictus tradit, nulli alii memoratas. Ecquis autem de proſcribendis talibus ſomniet? an autem, quaeſo te, abſurdum videtur, requiſiviſſe legem Juniam, ut inter amicos, inter pocula, manumiſſa mancipia, ſi ad libertatem provocant, neſcils forte aut non reminiſcentibus dominis amicisque, quid factum fuerit, probare neceſſe habeant, ſi quid renitatur domi-

§. 11. Dedititiorum numero ſunt, qui poenae cauſa vincti ſunt a domino: quibus veſtigia ſcripta fuerunt: qui propter noxam torti, nocenteſque inventi ſunt: quive traditi ſunt, ut ferro, aut cum beſtiis depugnarent.

§. 12. Eadem lege cautum eſt, ut minor triginta annorum ſervus vindicta manumiſſus, civis Romanus non fiat, niſi apud conſilium cauſa probata fuerit: ideo ſine conſilio manumiſſum, ſervum manere putat. Teſtamento vero manumiſſum perinde haberi jubet, atque ſi domini voluntate in libertate eſſet, ideoque Latinus fit.

§. 13. Eadem lex eum dominum, qui minor viginti annorum eſt,

nus, promiſſum re vera interceſſiſſe, ac ſerio rem peractam fuiſſe, ſolenniterque pollicitum fuiſſe herum manumiſſurum ſe ſervum ſuum? Firmant conjecturam noſtram Papiani verba in *Reſpenſ. tit.* 43. *Latini aliter intelligi non poſſunt.... quam ſi inter amicos pronuntiante domino ad convivium evocentur, ita ut illis amicis, ubi conveniunt, ſic dominus conteſtetur, eum cauſa Latinitatis ad ſuum adbiberi convivium.* Adde Theoph. *in §. ult. J. de Libertinis.* qui tamen diſtinguit inter manumiſſionem *inter amicos* et *per menſam* factam. Confer Cajum in *J. lib.* 1. *tit.* 1. §. 2. In caeteris autem fragmenti verbis nihil quidquam mutandum cenſeo; *aliquo* accipio *alioquo*, eo puta qui non eſt ſervus, voces autem *alius quis* ſaepiſſime coaluiſſe, et cum τῳ *aliquis* permutari notavit Auctor Obſ. jur. Civ. *pag.* 94. add. Duirſemam *lib.* 2. *Conjectur. jur. Civ. cap. ult. pag.* 270. imo vero cum Cl. Marckario potius exiſtimem, non errori ſcribentis id imputandum, ſed uſu ita obtinuiſſe credam, ut vocabulum hoc pro *alius quis* fuerit adhibitum. Vide Viri doctiſſimi *Interprett. lib.* 2. *cap.* 13. *Unum quemque hominum* intelligo aliquem ex ſervis, quisquis ille ſit. *Unum* pro *aliquo* non ineleganter uſurpari oſtendit J. Vorſtius *de Latinit. falſo ſuſp. pag.* 4. et alibi. *Homines* ſervos appellari norunt omnes. Contextum Graecum non difficile eſſet ad dictum modum refingere, verum cum neutiquam conſtet, antiquiorem eum eſſe exemplari Latino, adeoque hunc ex illo deſcendere, quin contra Latini codicis lectio in plurimis anteferenda eſſe videatur ſcripturae libelli Graeci, non tanti reor, ut in emaculando eo moras nectam. Latinae libertatis modos aliquot recenſet Merillius in *Obſ. lib.* 6. *cap.* 20. *et lib.* 7. *cap.* 14. add. Aleand. ad Cajum *lib.* 1. *tit.* 1. §. 2.

§. 11. Quae Ulpianus dicit *veſtigia ſcripta*, intelligo *indicia* ea, quae Cajus *in J. lib.* 1. *tit.* 1. §. 3. nominat *ferro impreſſa, ut deleri non poſſint*, quo ſenſu ſi accipias verba, neceſſe non erit, ut cum interpretibus pro *veſtigia* reponas *ſtigmata*, aut cum Cl. Schrodero in *Obſ. Jur. Civ. lib.* 4. *cap.* 4. corrigas *veſtigia inſcripta*, qui idem poëticis phraſibus, juris interpretibus haud raro uſitatis, locutionem hanc accenſet. *Veſtigia* pro notis et ſtigmatis uſurpata notiſſimum eſt, *ſcribere* autem pro *pingere*, *inſculpere* adhiberi docuit Cl. Duker *ad Fler. lib.* 2. *cap.* 2. *num.* 14. Vulgatam lectionem tuetur quoque doctiſſ. Forner. in *Theſ. Jur. Otton. tom.* 2. *pag.* 307. quo loco et de inurendis notis ubere diſputat. Adde quae de lege Aelia Sentia et Dedititiis tradidit Pater *l. c.*

§. 12. Quod lege Aelia Sentia primum conſtitutum fuit, idem Senatusconſulto poſtea, uti factum ſaepiſſime, repetitum confirmatumve fuit; atque ita intelligi oportet *l. un.* § 2. *D. de Off. Conſ. Minor XX annis Conſul apud ſe manumittere non poterit, cum ipſe ſit, qui ex ſenatuſconſulto conſilii cauſam examinat*, qui locus ingenia eruditorum exercuit admodum. Egregie de hoc, ut ſolet, diſſeruit Vir Romani aeque ac patrii juris conſultiſſimus H. Noordkerk *in Obſ. dec. cap.* 1. *et* 7.

§. 13. Recuperatores eodem munere in Provinciis functos fuiſſe, quo Centumviros

eſt, prohibet ſervum manumittere, praeterquam ſi cauſam apud conſilium probaverit. In conſilium autem adhibentur Romae quinque Senatores, et quinque Equites Romani: in provincia viginti recuperatores, cives Romani.

§. 14. Ab eo domino, qui ſolvendo non eſt, ſervus teſtamento liber eſſe juſſus, et heres inſtitutus, etſi minor ſit triginta annis, vel in ea cauſa ſit, ut dedititius fieri debeat, civis Romanus, et heres fit: ſi tamen alius ex eo teſtamento nemo heres ſit. Quod ſi duo pluresve liberi heredesque eſſe juſſi ſunt, primo loco ſcriptus liber et heres fit: quod et ipſum lex Aelia Sentia facit.

§. 15. Eadem lex in fraudem creditoris et patroni manumittere prohibet.

ros Romae, obſervavit idem *de Lege Petronia pag.* 67. De Praetore, caeteriſque magiſtratibus peregrinis, hoc eſt qui inter peregrinos judicare ſolebant, quibus et hi, quos dixi, Recuperatores adnumerandi, plenius egit F. C. Conradi *in Parergis pag.* 7.

§. 14. Quin et ſine libertate heres inſtitutus ſervus nihilominus liber fit, ſive non ſolvendo dominus ſive locuples deceſſerit v. §. 2. *J. qui et ex qu. cauſ. manum. non poſſ.* Sapientiſſimum hoc eſt ac prudentiſſimum legis Aeliae Sentiae argumentum, reddo poene Theophili Paraphraſin ad §. 1. *J. eod.*, quo proſpectum eſt, ut iſti, qui non ſolvendo ſunt, cum eorum hereditatem adire omnes recuſarent, heredem haberent neceſſarium ſervum ſuum, qui debita in ſolidum ſolvat, aut, ſi creditoribus ſatis fieri non poſſit, ejus potius heredis bona, quam ipſius teſtatoris a creditoribus illis poſſiderentur, dividerentur, vel auctione publica diſtraherentur; atque ita infamiae omnis, quae alioqui manebat defunctos obaeratos, ſi ipſorum nomine bona venderentur, immunes eſſent Manes mortuorum, eoque pacto ignominiam evitaret teſtator, ſervus, ignominiae quaſi mercedem, libertatem conſequeretur; quo factum, ut quicumque facultates ſuas ſuſpectas habebant, huic unice rei conſuluerint, ut ſervum relinquerent morituri, quem heredem neceſſarium ſcriberent. Movit haec cauſa Dion. Catonem, ut filio praeciperet *lib.* 3. *diſt.* 9.

Quod tibi ſors dederit, tabulis ſuprema notato
Augendo ſervo, ne ſis, quem fama loquatur.

quo modo diſtichon hoc reſtituit, ac pluribus idem expoſuit Pater *in Reſcript. Boxb. de Cat. cap.* 33. *pag.* 307.

§. 15. Fraudandorum creditorum cauſa factam manumiſſionem tanto opere exoſi fuerunt Romani, ut, ſi vel miles ita manumiſerit, impediantur libertates, uti eſt in *l.* 8. §. 1. *D. qui et a quib. man.* Quod vero in principio ejusdem legis dicit Africanus: *cum is, qui ſub conditione debet, manumittat fideicommiſſi cauſa, lex Aelia Sentia locum habet*, corrigendum ſtatuunt plerique, ac pro *fideicommiſſi cauſa* ſubſtituunt *fraudandorum creditorum cauſa*; neque ſane negari poteſt, quod ex Magnone diſcimus, F. C. notam utrumque ſignificaſſe antiquitus, *fraudationis cauſa* et *fideicommiſſum*, adjuvant praeterea conjecturam memoratam Graeci. Diſpunctionem mutandam, legendumque: *cum is, qui ſub conditione debet, manumittit, fideicommiſſi cauſa lex Aelia S. l. h.* cenſet Cl. Beſt *de Ratione emend. leg. pag.* 91. Gloſſatores *non* interponunt, atque intelligunt de ſervo alieno legato, cui heres fiduciarius libertatem dare rogatus fuerat. Neſcio equidem, an defendi poſſit lectio vulgata; dubitari poterat, an, ſi teſtator, qui debebat, ſi navis ex Aſia veniat, veniente nave, adeoque impleta conditione, ſolvendo ſe non eſſe comperiens, ita, verbi gratia, dixerit in teſtamento: Titii fidei committo, ut Stichum et Pamphilum ſervos

meos poſt mortem meam manumittere velit, locum habeat lex Aelia Sentia necne; dubitandi ratio haec fuit, quandoquidem lex ea de libertate verbis directis data, aut a vivo conceſſa, tantummodo ſtatuebat, non etiam de libertate fideicommiſſaria; neque enim in lege Aelia Sentia, quam Auguſti Imp. tempore latam refert Dion Caſſius, de fideicommiſſis quidquam caveri potuit, quum ex §. 1. *J. de Fideicomm. heredit.* explorati juris ſit, fideicommiſſa ſub Auguſto certum jus nequaquam obtinuiſſe, ſed ſemel duntaxat iterumque ex privilegio ab Imperatore eo fuiſſe confirmata. Facit tamen ratio juris, ut et in his lex Aelia Sentia locum habeat. *l.* 4. §. 19. *in f. D. de fideicomm. lib.*

Pergo ad Fragmentum Regularum: Ita in §. 16. ICtus: *Servum pignori datum civem Romanum facere debitor non poteſt, niſi ſi ſolvendo non ſit; Obſtat enim libertati lex Aelia Sentia, quae vetat ſervum foenatorum cauſa manumiſſum civem Romanum fieri ſed Latinum.* Quod dicitur de ſervo *foenatorum* vel, ut in aliis eſt Codicibus, *foeneratorum cauſa* manumiſſo, error ortus, credo, ex malo auditu librarii deſcribentis, qui, cum dictaretur: *fraudandorum crediterum cauſa*, feſtinans nimium ſcripſit *foeneratorum cauſa*; qualis oſcitantiae exempla nonnulla congeſſit Schulting. *in Juriſpr. antejuſt. p.* 636. Caeterum quod addit ICtus, ſervum fraudationis cauſa manumiſſum prohiberi fieri civem Romanum *ſed Latinum* ita intelligo: lex *vetat ſervum* talem *civem Romanum fieri*, *ſed* et vetat fieri *Latinum.* Eadem locutione Paulus utitur *Sentent. lib.* 4. *Tit.* 12. §. 1. ubi de ſervo communi loquitur: *ſervum communem unus ex dominis manumittendo Latinum facere non poteſt, nec magis quam civem Romanum.* add. Anianum *ibid.* Vulgatius fere nihil eſt, quam *ſed* et *ſet* promiſcue olim ſcripta fuiſſe. *D* enim et *T* frequentiſſime inter ſe permutata nemo eſt qui ignorat. Ita recte pro *ſed* repoſuerunt, aut interpretati ſunt *ſed et* alii. Uberius uſum hunc probarunt praeſtantiſſimi ICti G. Noodt. *Prob. lib.* 1. *cap.* 8. et alibi, et C. Van Bynkershoeck *lib.* 6 *obſ.* 18. qui et in ipſo Codice Florentino permixta ea fuiſſe oſtendit *lib.* 4. *obſ.* 10. *et* 24. Sciens pluribus abſtineo, utpote in re certiſſima. Quid multa? ea exemplorum ſeges eſt, tantaque copia, ut propemodum non reſcribendum *ſed et* aut *ſet* credam, ſed uſu obtinuiſſe ſtatuam, ut *ſed* et *ſet* pro *ſed et* ab antiquioribus fuerit adhibitum. Confer Cl. Ott. Arntzenium ad *Caton. pag.* 297. qui et Graecis *ἀλλὰ* pro *ἀλλὰ καὶ* dictum obſervat.

Non tempero, quin huc addam *l.* 29. *pr. D. Comm. divid.* Certi atque indubitati juris eſt, ſi quis in rem communem impenſas fecerit, repetendas eas eſſe judicio communi dividundo; quid vero, ſi quis erravit in perſona ſocii, veluti, ſi putans rem communem eſſe cum Titio, poſtea autem appareat, non Titium eſſe ſocium, ſed Maevium? neque eo caſu denegabitur erranti hoc judicium, ſi quid is impendit in rem communem. Utilem actionem concedit Ulpianus in *l.* 6. *D. eod.* Paulus inter utilem et directam non diſtinguit in *l.* 29. *c.* Neque tamen eapropter neceſſarium eſſe exiſtumen, ut, quod faciunt nonnulli, *utili* vocabulum in *l.* 6. eliminemus e textu, quandoquidem novum minime eſt, utiles et directas actiones confundi a ICtis antiquis, adeo ut quod alter *utili* tribuit, alter *directae* vel ſimplici *actionis* nomine comprehendat; *legitimam actionem*, id eſt quae ex ipſis legis verbis deſcendit, appellat Ulpianus in *l.* 5. §. 12. *in f. D. de his qui effud.* Exempla paſſim obvia non ignorant, qui veterum Prudentum ſcripta verſant; rationem exinde repetendam arbitror, quia idem eſt utriusque effectus; deinde ipſum Paulum utilem quoque intellexiſſe actionem, demonſtrare videntur verba *huic enim nec communi dividundo judicium competit, nec utile dandum eſt.* Ad rem redeo. Dixi, errorem in perſona ſocii non nocere. Eleganter hac de re Paulus in *d. l.* 29. *ſi quis*, inquit, *quum exiſtimaverit, fundum communem ſibi cum Maevio eſſe, quem cum Titio communem habebat, impendiſſet, recte dicitur etiam communi dividundo judicium ei ſufficere, hoc enim eſt, ſi ſciam rem communem eſſe, ignorem autem cujus ſocii; neque enim negotia ſocii gero, ſed propriam rem tueor, et magis ex re, in quam impenditur, quam ex perſona ſocii actio naſcitur.* Varias hic difficultates moverunt interpretes in verbis: *neque enim negotia ſocii gero* etc. Ipſum Pau-

Digitized by Google

Paulum a ſe diſſentire, et iis, quae in principio tradidit, contraria in poſterioribus proponere clamitant nonnulli. *Diverſa autem cauſa eſt*, ſic pergit ibidem Paulus, *ejus, qui putat ſe in rem propriam impendere, cum ſit communis; huic enim nec communi dividundo judicium competit, nec utile dandum eſt; ille enim, qui ſcit rem eſſe communem, vel aliena negotia, eo animo gerit, ut aliquem ſibi obliget, et in perſona labitur.* Vulgata lectio, ſi quid video, facili poteſt negotio defendi, neque hic aut emendationis aut tranſpoſitionis auxilium invocandum. Datur eo, quem ante propoſui, caſu communi dividundo judicium, ratio haec eſt: *neque enim*, ſi ſcilicet in perſona ſocii erro, *negotia ſocii gero, ſed propriam rem tueor*, hoc eſt: neque enim tantummodo negotia ſocii gero, (eo etenim in caſu non hoc concederetur judicium, ſed actione negotiorum geſtorum agi oporteret) ſed et propriam rem tueor. Apparet itaque, cum et ſocii, et meam ipſius rem tueor, non poſſe denegari hoc judicium, ſiquidem rem communem adminiſtrem, ex qua naſci communi dividundo judicium, adeo certum eſt, quam quod certiſſimum. Ellipſin *τοῦ tantum* vel *ſolum* non infrequentem eſſe auctoribus antiquis probatiſſimis docuit elegantioris juriſprudentiae alumnus Auctor *Obſ. jur. Civ. pag.* 19. nec non Vir praeſtantiſſima eruditionis laude in primis conſpicuus C. A. Duker *ad Flor. lib.* 2. *cap.* 2. *num.* 20. adde Virum doctiſſimum mihique amiciſſimum Ant. De Rooy in *Conject. Crit. pag.* 89. Quod autem ſufficere dicit communi dividundo judicium Paulus, ita intelligo, ut non opus ſit hoc caſu actione negotiorum geſtorum. Secundam deinde cauſam probaturus Ictus, quam ob rem communi dividundo actio competat, *et magis*, ait, *ex re in quam impenditur, quam ex perſona ſocii actio naſcitur*, hoc eſt: ex eo potius, quod in rem communem ſocius impendit, quam ex contractu. Conatus aliorum de verbis his reſtituendis exhibet Auctor *Obſ. jur. Civ. pag.* 97. et Ampl. Bynkershoek in *Obſ. lib.* 6. *cap. XI.* add. Jenſium in *Strict. pag.* 90. Neque vero plus cauſae eſſe puto, quod corrigenda non pauci cenſuerint verba legis inſequentia: *diverſa cauſa eſt* ... Diverſa, vult Ictus, cauſa eſt ejus, qui putat ſe in rem propriam impendere, cum ſit ea communis, a cauſa ejus, qui ſcit rem eſſe communem, ſed errat in perſona ſocii. Illi enim, qui putat rem eſſe propriam, neque communi dividundo judicium competit, neque utile eſt dandum, quod tamen conceditur ei, qui ſcit rem eſſe communem, atque errat in perſona ſocii, quo de dictum fuerat in antecedentibus; is enim, qui ſcit rem eſſe communem, vel aliena negotia, hoc eſt, et qui ſcit aliena eſſe negotia quae gerit, (qua ſignificatione *vel* uſurpari ſaepiſſime docet Val. Gul. Forſter in *Obſ. ſubſ. lib.* 1. *cap. ult.*) eo animo gerit, ea ſcilicet negotia, vel rem, ut aliquem ſibi obliget, et in perſona labitur, contra quam obtinet in eo, qui putat rem eſſe ſuam, hic enim ſibi gerit; neque errat ille in perſona, ſed in re, eamque propter cauſam actio haec ei denegatur. Poſſis et, ſi ita mavis, *enim* in his: *ille enim qui ſcit*, interpretari *autem*, phraſi Ictis non infrequenti. V. Forſter *l. c.* Ita quoque explicanda verba *Fragmenti Regularum* §. 15. *tunc enim peragi intelligitur.* vid. ibi Schultingius. Reſtituamus et voculas *ſed et* Ulpiano noſtro in *l.* 1. §. *ult. D. de Verb. oblig.* ab aliis male conglutinatas. *Et ſcriptura Sabini, ſed et verum patitur, ut omnis ſermo contineat verborum obligationem.* Van de Water *in Obſ. lib.* 3. *cap.* 12. corrigit *ſedet et.* Leoninus *putatur* mavult pro *patitur.* Nil quidquam mutandum arbitror. Sabinus ſcripſit, et verum eſt, omnem ſermonem, ſive Romana, ſive Graeca, ſive Poena, ſive Tuſca, aut quacunque demum lingua prolatum, continere verborum obligationem, vereque ac legitime obligari, quisquis ita inter ſe fuerit ſtipulatus, dummodo uterque linguam illam intelligat. Ex Sabini ſcriptis non tantum hoc, quod propoſuerat, probari contendit Ictus, ſed et veritati omnino eſſe conſentaneum, pati nos debere, quocunque ſermone contrahi obligationes. Si quid tamen corrigendum inſtes, poſſis pro *et ſcriptura* reponere *eſt ſcriptura. Patitur* vocem refero ad ea, quae modeſtiam Juriſconſultorum veterum arguunt, idemque ſignificare puto, quod minus blando vocabulo effertur alias *vult*, aut *jubet.*

Ro-

Digitized by Google

§. 16. Qui tantum in bonis, non etiam ex jure Quiritium ſervum habet, manumittendo Latinum facit. In bonis tantum alicujus ſervus eſt, velut hoc modo: ſi civis Romanus a cive Romano ſervum emerit, isque traditus ei ſit, neque tamen mancipatus ei, neque in jure ceſſus, neque ab ipſo anno poſſeſſus ſit: nam quamdiu horum quid fiat, is ſervus in bonis quidem emptoris eſt, ex jure Quiritium autem venditoris eſt.

§. 17. Mulier, quae in tutela eſt, item pupillus et pupilla manumittere non poſſunt.

§. 18.

Reliquum eſt, ut, quae de ſervo oppignorato in medium produximus, verba Icti in *Fragmento Regularum* §. 16. reſtituere allaboremus. *Servum* inquit *pignori datum civem Romanum facere debitor non poteſt, niſi ſi ſolvendo non ſit.* Juris doctrinae, ac legum certarum argumentis aperte contrariari haec multis ac veriſſime demonſtravit Schultingius ad *l. c.* Alterum *non* ejiciendum eſſe audacter pronuntiant interpretes. Quo minus tamen ſubſcribam huic Virorum Eruditiſſimorum ſententiae, facit, quod non, niſi rebus plane conclamatis, ubi nullum omnino aliud remedium reperiri, aut cogitatione effingi poteſt, adeoque extrema demum urgente neceſſitate, eo nosprogredi licere exiſtimem, ut vocem vel minimam e textu proſcribamus; hac enim via ſi procedere detur, quid, quaeſo, fiet de legibus plurimis, aliisque antiquitatum fragmentis certiſſimis? mox ubi opinioni, quam defendere ſtatui, adverſari caput quoddam juris antiqui animadverto, verbisve aliquanto obſcurioribus offendor, aliave quavis de ratione, quaſi gloſſemata ea aut ſupervacua ejicio. Sectionis ejusmodi remedium Medicorum filiis relinquo, ac leviſſima opera verbum ſuum Auctori noſtro reſtitui poſſe judico. Ignorantem librarium, itemque Graecum interpretem duplicem notae N ſignificationem, quam et *non* et *noſter* deſignare Valerius Probus ſcribit, in errorem induxit, quippe qui, cum poſteriorem notionem eligere debuiſſent, priorem perperam optaverunt. Niſi praeferas: *niſi ſi ſolvendo nob* id eſt *nobis ſit* debitor. Poterit itaque debitor noſter ſervum ſuum creditori oppignoratum manumittere, ſi ſolvendo eſt. Contra tamen ſtatuit Paulus in *l.* 3. *D. de manumiſſ. ſervus pignori datus, etiam ſi debitor locuples, manumitti non poteſt.* add. *l.* 5. *in f. D. qui et a quib. manum.* Conciliabis facile, ſi diſtinguas inter ſervos ſpecialiter obligatos, eosque qui generaliter pignori dati ſunt; quo modo rem decidit Cajus in *l.* 29. *pr. D. eod. generaliter pignori datus ſervus ſine dubio pleno jure debitoris eſt, et juſtam libertatem ab eo conſequi poteſt, ſi lex Aelia Sentia non impediat libertatem, id eſt ſi ſolvendo ſit, nec ob id creditores videantur fraudari.* add. *l.* 6. *pr. D. qui ſine manum.* Confer Ampl. Rover, et Schulting *h. l.* Uberius rem omnem de ſervo oppignorato manumiſſo perſequitur Vir Eximius G. Majanſius *tom.* 1. *diſp.* 10.

§. 16. Egregie pro more ſuo argumentum hujus §. explicuit Ampliſſ. Meerman *h. l.* Confer immortalis gloriae Virum G. Noodt in *Probab. lib.* 2. *cap.* 12.

§. 17. Perpetuae tutelae cum ſubſit ſexus imbecillis, uti conſtat ex Boëthio *ad Topic. Cicer. lib.* 2. *pag.* 781. *et* 814., et Cujac. *in Obſ. lib* 7. *cap. XI.* adde ad Ulpianum *Tit. XI.* §. 1. pro *quae* malo *quia.* Fuſius materiam hanc tractavit Ictus in *Fragmento Regularum* §. 15., quem, ſi mei res eſſet arbitrii, ſic paucis adjuvans exponerem. *Mulier ſine tutoris auctoritate* (ſupple, aut potius repete ex §. 13. praecedenti *manumittere non poteſt*) *niſi liberorum jus habeat, tunc enim ex* (reſcribe *ea*, vel cum Schultingio *et*) *vindicta ſine tutore poteſt manumittere. Unde, ſi mulier abſens liberum eſſe juſſerit, quae jus liberorum non habet, quaeſitum eſt, ſi* (interpretare *an*) *I* hoc eſt *jure* vel R. id eſt *recte*, (utram-

que

§. 18. Communem ſervum unus ex dominis manumittendo partem ſuam amittit, eaque adcreſcit ſocio: maxime ſi eo mod manumiſerit, quo, ſi proprium haberet, civem Romanum facturus eſſet. Nam ſi inter amicos eum manumiſerit, plerisque placet eum nihil egiſſe.

§. 19. Servus, in quo alterius eſt uſusfructus, alterius proprietas, a proprietatis domino manumiſſus, liber non fit, ſed ſervus ſine domino eſt.

§. 20.

que notam indicat Probus,) *tutores ejus auctoritatem commodent eo tempore, quo epiſtola ſcribitur ſervo a domina; Julianus negat; exiſtimat enim, eo tempore debere auctoritatem praeſtare* tutores, *in quo peragitur libertas*, hoc eſt conſummatur, ad finem perducitur negotium datae libertatis, *tunc enim* (explica *autem*, exempla plura ex jure ſuppeditat Strauch. *in lexic. partic. h. v.*) *peragi intelligitur, quando ſervus cognoverit dominae voluntatem. Sed Neratius Priſcus* (in aliis eſt *Proculus*, ſcriptum fortaſſe fuit *Pr.*) *probat libertatem ſervo competere* .... Vides ſenſum pleniſſimum, neque quidquam lacunae ſupereſſe, quam ſtatuunt interpretes.

§ 18. Si unus ex ſociis communem ſervum manumiſerit vindicta, cenſu, vel teſtamento, manumiſſus talis non fit liber, ſed partem ſuam amittit is qui manumiſit, eaque accreſcit reliquis ſociis; idem docet Paulus *Sentent. Lib. 4. Tit. 12. §. 1.* quod ſi inter amicos ſervum manumiſit ſocius communem, manumiſſum eum non fieri Latinum, multo minus civem Romanum indicat idem *d. l.* Ulpianus nihil actum aſfirmat; huic adſtipulari videtur Doſitheus in Fragmento Graeco, quod exhibet Ampliſſ. Rover. §. 12. *αλλα μεταξυ Φιλων δουλος απο ενος απο κοινωνων ελευθερωθεις, εκατεροι κυριευσουσιν, δουλος μενει. δικαιον γαρ, ου προσαυξεσθαι εν ταυτη τη ελευθερια εν η στρεφεται, ει και Προκουλος δοκιμαση προσαυξειν μετα κοινωνων; ου τη γνωμη χρωμεθα.* Graeca ita vertit Roverus: *Sed inter amicos ſervus ab uno ex ſociis manumiſſus, utrique dominabuntur, ſervus manebit: juſtum enim, non adcreſcere in hac manumiſſione, in qua vertitur, etſi Proculus exiſtimaverit adcreſcere inter ſocios; non ea ſententia utimur.* Non uno in loco corruptum locum perſpicis, ita tamen, ut levi mutatione reſtitui poſſe videatur. Sic reſcribo: *αλλα ει μεταξυ Φιλων δουλος απο ενος απο κοινωνων ελευθερουται, εκατεροι κυριευσουσιν, και δουλος μενει. δικαιον γαρ ου προσαυξεσθαι εν ταυτη τη ελευθερια, εν η στρεφεται, ειπερ και Προκουλος δοκιμαση προσαυξειν μετα κοινωνων; ου τη γνωμη ου χρωμεθα.* Latine reddo: ſed ſi ſervus ab uno ex ſociis inter amicos manumiſſus fuerit, uterque ſocius dominium ejus retinet, ac manumiſſus ſervus manet; juſtum enim eſt in hac manumiſſionis ſpecie non adcreſcere; in qua diſſentitur, et controvertitur inter Juriſperitos, ſiquidem et Proculus cenſuerit adcreſcendi juri in hoc caſu locum quoque fore, cujus tamen ſententia non utimur. Confer animadverſiones Roveri *d. l.*

§. 19. Juſtinianus *l. 1. C. Communia de Manumiſſ.* hoc amplius affirmat, *ſecundum antiquam obſervationem* manumiſſum talem *et libertate carere, et eum ſine domino eſſe intelligi, ſed nec inveniri perſonam, cui res ad ſe venientes acquirat.* Narrat dein eundem ſecundum jus antiquum ſervum remanſiſſe, et nullum reſpexiſſe dominum.

Itane ergo, non conſentiente et invito uſufructuario ſervo manumiſſo, efficere potuit proprietarius, ut, nulla uſufructuarii culpa interveniente, exſtinguatur ac pereat ei jus utendi fruendi ſervo, a teſtatore relictum? abſit ut eo nomine ſuſpectam habeamus Juriſprudentiam Romanam aequitatis cuſtodem. Neutiquam equidem induci poſſim, ut credam, Ulpianum rem adeo duram, abſonam, ac juris rationi contrariam indicare aut proponere voluiſſe, quin contra ſe opinatum fuiſſe

evi-

§. 20. Poſt mortem heredis, aut ante inſtitutionem heredis teſtamento libertas dari non poteſt, excepto teſtamento militis.

§. 21.

evidenter ipſe demonſtrat in *L.* 9. §. 20 *D. de Hered. Inſtit. Sed et ſi non ipſe ſervus ſit alienatus, ſed uſusfructus in eo, aeque inſtitutio valet; ſed differtur in id tempus, quo exſtinguitur uſusfructus.* Par autem, imo vero major ratio cum militet pro eo, non ante ſine domino eſſe incipere ſervum a proprietario manumiſſum, aut potius, non ante eum acquirere deſinere uſufructuario, quam finitus fuerit uſusfructus, et hic idem jus obtinere debere dicendum eſt. Neque vero omnes quocunque modo ita manumiſſi ſervi efficiuntur ſine domino, ſed hi ſolummodo, qui vindicta ſunt manumiſſi; caeteros, quibus inter amicos, aliove quo modo libertas data eſt, Latinos fieri indicat Fragmentum Regularum §. *XI.* quem ex Graeco ita exhibet Nob. Rover: *Proprietarius eum ſervum, cujus uſusfructus ad alium pertinet, non poteſt vindicta manumittere, obſtante uſufructu, et ſi eum manumiſerit vindicta, faciet ſervum ſine domino, ſed Latinum.* Mirari ſubit Interpretum nullum vidiſſe legendum: *S. al. Latinum* hoc eſt *ſed* vel *ſi alias, Latinum*, ſi alio modo praeter hunc vindictae, (addendum forte: et cenſu, et teſtamento,) manumiſerit, faciet manumiſſum Latinum.

Intellige autem prae caeteris manumiſſionem inter amicos factam, de qua dixerat Ictus in antecedentibus §. 6. *ſqq.* differentiae ratio in aperto eſt. Videſis ea quae ſupra adnotavi ad §. 10. in Graeco exemplari eſt αλλα Λατινον, ſcribendum αλλως Λατινον. *Alias* vocabulum ſumi pro alia ratione, alio modo, probavit Cl. Wieling *in Lect. Jur. Civ. lib.* 1. *cap.* 22.

§. 20. Idem de legato affirmat Paulus *Sent. Lib.* 3. *Tit.* 6. §. 5. *quia* addit *nihil ab herede heredis relinqui poteſt*; aliter Anianus ibidem: *quia* inquit *ille, qui heres relinquitur, quem ſit heredem habiturus incertum eſt.* Cauſas plures profert Schulting. ad *l. c.* Theophilus ad §. 34. *J. de Legat.* ideo non valere affirmat legatum ejuſmodi, quia actio, quae adverſus nos non coepit, neque adverſus heredes noſtros tranſire poteſt; add. Otto *ad J. l. c.* Vereor tamen ut ſufficiant haec iis, qui veras cupiunt rerum cognoſcere cauſas. Quid ſi exinde potius originem deducendam eſſe ſtatuamus, quia cum herede unice, non etiam cum ipſius ſucceſſore contractus interceſſit? quod ut, quam clariſſime ejus fieri poteſt, paucis demonſtrem, rem paulo altius repetendam eſſe exiſtimo. Antiquiſſimis temporibus duo teſtamentorum genera novimus Romae fuiſſe uſitata, alterum, pace dum fruerentur, quod calatis comitiis, auctore, imo jubente omni populo, fieri conſuevit, quale teſtamentum legem quis aut privilegium non inepte nominet; alterum in acie, quum in praelium exituri, dubii an reverſuri eſſent, in procinctu teſtamento facto de rebus ſuis diſponebant. Quandoquidem vero ſingulis annis bis tantummodo calari comitia, hoc eſt convocari univerſi populi concio ſolebat, raro quoque, neque alias niſi in bellum paratis militibus, locus erat coram commilitonibus teſtandi; quid quod et plerique infauſti ominis religione absterriti non niſi extremis inſtantibus de ſupremis mandatis ſuis cogitabant; quo eveniebat ſaepiſſime, ut, repentina atque inopinata morte praerepti inteſtati fatis defungerentur; tertia inventa eſt ſpecies, quae, duobus, quae dixi, teſtamentorum generibus abolitis, Ulpiani tempore ſola in uſu fuit; ea fiebat per aes et libram; per ſolennem emancipationem, hoc eſt imaginariam venditionem; imaginaria dicitur, quoniam dicis gratia nummum unum dabat emtor, non verum juſtumve pretium. Vendebat hereditatem ſuam teſtator emtori familiae, id eſt bonorum; *familiae* enim *appellatio*, verba ſunt Ulpiani in *l.* 195. §. 1. *D. de V. S. varie accepta eſt, nam et in res, et in perſonas deducitur; in res, utputa in lege duodecim tabularum his verbis: Agnatus proximus familiam habeto.* Fuit autem familiae emtor olim ipſe heres. Dum vendebat hereditatem teſtator, adjiciebat, emtorique mandabat, ſi quid poſt mortem ſuam fieri,

lega-

§. 21. Inter medias heredum inſtitutiones libertas data utriſque adeuntibus non valet: ſolo autem priore adeunte, jure antiquo valet. Sed poſt legem Papiam Poppaeam, quae partem non adeuntis

legatumve cui relinquere vellet. Ea vero ipſius heredis adhibitio quum plerumque opus eſſet periculoſae plenum aleae, atque accideret haud raro, ut familiae emtor, qui ſucceſſurum ſe certo ſciebat, veritus ne aliquando ſententiam mutaret teſtator, aut quo citius hereditatem perciperet, inſidias pararet teſtatori, ejusque exitio immineret, denique ne invidia atque odium pararetur agnatorum forte praeteritorum in heredem certum, vendi poſtea coepit hereditas non ipſi heredi, ſed familiae emtori imaginario; tradebat autem teſtator ſeorſum tabulas cerasque clauſas, in quibus quem ſibi heredem vellet ſcripſerat. vide Theoph. ad §. 1. *J. de teſtam. ordin.* adde Ulpian. *Tit.* 20. §. 2. *ſqq.* confer Gell. *lib.* 15. *cap.* 27. Solennia teſtatoris verba exhibet noſter *l. c.* §. 9. *Haec, uti in his tabulis cereisve ſcripta ſunt, ita do, ita lego, ita teſtor*, non addit *vendo*, quia verba directa requirebantur, *itaque vos Quirites teſtimonium praebitote.* Quirites intelligo *non minus quam quinque teſtes*, cives Romanos, *cum quibus teſtamenti factio eſt*, v. §. 2. *ibid.* quos univerſum populum repraeſentaſſe arbitror. Nec dubitabis itaque, cum familiae mancipatio inter teſtatorem et familiae emtorem ſolos facta ſit, v. §. 3. *ibid.* non obligari potuiſſe heredem heredis, neque contractum hunc perſonam egredi potuiſſe; qui enim emit bona, non ſucceſſori comparat, ſed ſibi; jure adjicitur conditio ut heres futurus partem hereditaria vivus tradat alteri, neque vero ex venditione illa obligari poteſt heres heredis, ut is quid faciat, ſiquidem cum hoc non contraxit teſtator, neque etiam ab herede, qui jam defunctus eſt, eo conſtringi poteſt.

Dixi de libertate poſt mortem heredis data, inquirendum reſtat brevibus, quid cauſae moverit Romanos, quamobrem neque ante heredis inſtitutionem libertatem concedi voluerint. *Ante heredis inſtitutionem legari non poteſt*, ait Ulpianus *Tit.* 24. §. 15. *quoniam et poteſtas* (malo *vis et poteſtas*) *teſtamenti ab heredis inſtitutione incipit.* Idem negat Imperator in §. 34. *J. de Legatis. Scilicet quia teſtamenta vim ex inſtitutione heredum accipiunt, et ob id veluti caput atque fundamentum intelligitur totius teſtamenti heredis inſtitutio*; imo vero id quod ante heredis inſtitutionem relictum eſt, extra teſtamentum eſſe videri ſcribit Theoph. *ibid.* Praeplacet ratio, quam profert Ampl. Otto *ad J. d. l.* quia, uti in ſacris, ſtipulationibus, ac mulctis, ita vel maxime in teſtamentis praepoſteratio vitium inducere credebatur; praepoſtere autem procul dubio agit, qui de libertatibus aut legatis diſponit, ante quam nominavit eum per quem unum ſuprema ipſius voluntas expedienda, atque exſecutioni mandanda eſt.

§. 21. Si ſolus ille adit hereditatem qui prior ſcriptus heres eſt, atque ante libertatem datam nominatus, valet inſtitutio haec jure antiquo, id eſt jure adcreſcendi; ratio exſtat in §. 34. *J. de Legat.* favor ſcilicet libertatis. Pro *vel* reſcribendum *veluti*, hoc eſt exempli gratia; utriusque certe vocabuli ſcriptura, ſi notas conſideres, parum diſtat; quin potius eo ſignificatu *vel* accipio, quo ſenſu id adhiberi demonſtrarunt Noordkerk *in Obſerv. dec. pag.* 175. et Beſt *l. c. pag.* 38; errant enim qui diſtinguendi vim voculae huic ſemper ineſſe ſibi perſuadent, ceu probavit Ictorum princeps G. Noodt *de pactis cap.* 14. Poſſis et interpretari *etiam*, quem uſum Ictis frequentiſſimum fuiſſe oſtendit idem *Prob. lib.* 2. *cap.* 8. et alibi; hoc ſane malo, quam cum aliis excidiſſe hic loci nonnulla ſtatuere. Lectionem a Schultingio propoſitam defendi poſſe perſpicis, neque tamen intercedam, quo minus adoptetur ea, quam ex Charonda exhibet Nob. Meerman: *primus heres adeat, vel jure antiquo valere eam poſſe placuit; quod ſi non adeat, non valere &c.* §. hunc cum lege 20. §. 7. *D. de heredit. petit.* conciliat Anton. Faber *in Conjectur. lib.* 1. *cap.* 16.

tis caducam facit, ſiquidem primus heres vel jus antiquum habeat, valere eam poſſe placuit. Quod ſi non habeat, non valere conſtat, quod loco non adeuntis ea lege aerarium partis heres fiat. Sunt tamen, qui et hoc caſu valere eam poſſe dicunt.

§. 22. Qui teſtamento liber eſſe juſſus eſt, mox quam unus ex heredibus adierit hereditatem, liber fit.

§. 23. Juſta libertas teſtamento poteſt dari his ſervis, qui teſtamenti faciendi, et mortis tempore ex jure Quiritium teſtatoris fuerunt.

§. 24. Lex Furia Caninia jubet teſtamento ex tribus ſervis non plures quam duos manumitti, et usque ad decem dimidiam partem manumittere concedit: a decimo usque ad triginta tertiam partem, ut tamen adhuc quinque manumittere liceat, aeque ut ex priori numero: a triginta usque ad centum quartam partem, aeque ut decem ex priori numero liberari poſſint: a centum usque ad quingentos partem quintam, ſimiliter, ut ex antecedenti numero, viginti quinque poſſint fieri liberi. Eademque praecipit, ne plures omnino quam centum ex cujusquam teſtamento liberi fiant.

§. 25. Eadem lex cavet, ut libertates ſervis teſtamento nominatim dentur.

§. 22. *Mox quam* ſubintellige *poſt*, ſic in *l.* 13. *in f. D. quib. mod. uſusfr. mox quam a ſolo ſeparati ſint.* confer Cl. Wieling *in Lect. Jur. Civ. Lib.* 1. *Cap.* 22. Conſule de ellipſi hac Vechner. in *Hellenol. pag.* 81. add Sanct. *in Min. p.* 698. et notas VV. DD. ad *Eutrop. Lib.* 4. *Cap.* 12. ex editione Cl. H. Verheykil.

§. 23. Diſtinguit Theophilus *ad* §. 4. *J. de Libertinis* inter modum manumiſſionis legitimum et naturalem; Legitimum dicit factum fuiſſe vindicta, cenſu, et teſtamento; eo data libertas juſta erat, id eſt plena, ac legitima; Naturalis inſtituebatur inter amicos etc. Dominium item duplex ſtatuit, legitimum, et naturale; legitimum appellat ex jure Quiritium, naturale in bonis, cujus dominus dicitur bonitarius.

§. 24. Intricatiſſima ſunt §. hujus verba, facili tamen negotio, ſi quid video, reſtituenda. Loco τῶν *et usque* praeferam *ſed* vel *at usque*, licet concedam, neceſſarium non eſſe ita reſcribi. Pro *adhuc* reponendum puto *ad hu-c* hoc eſt *ad hunc* ſcilicet numerum, quae vox proxime inſequitur. Hoc modo autem haec intelligenda eſſe innuit Ictus, ut, qui XXX ſervos habeat, poſſit is manumittere X., qui minorem numerum poſſideat, puta undetriginta, vel pauciores, *ad hunc numerum*, dictorum XXX. quinque tantum, *aeque ut ex priori numero* X; ſcribendum porro exiſtimo *ſimiliter UT* poſtrema voce geminata; denique pro *eademque* ſubſtituendum reor *ea deinque*. Quod de computatione facienda dixi, obgeris forte Caji verba *in Lib.* 1. *J. Tit.* 2. *in pr.*, verum ſcias velim in rebus hujusmodi ſolere plerumque non juris modo auctores, ſed et alios quosque ſcriptores, numeris rotundis rem proponere; exemplo ſit Paulus de eadem re diſſerens *Lib.* 4. *Sentent. tit. ult.* §. 4. Materiam omnem de lege Furia Caninia ex profeſſo tractavit Vir Nobiliſſ. Greg. Majanſius *tom.* 1. *diſp.* 3.

TITULUS II.

De Statu Liberis.

§. 1. Qui ſub conditione teſtamento liber eſſe juſſus eſt, ſtatu liber appellatur.

§. 2.

§. 1. Notabilis eſt hanc in rem Pauli oratio in *L.* 4. §. 1. *D. h. t. Non eſt ſtatu liber, cui libertas in tam longum tempus collata eſt, ut eo tempore is qui manumiſſus eſt, vivere non poſſit, aut ſi tam difficilem, imo poene impoſſibilem conditionem adjecerit, ut aliunde* (lege *aliqndo*, hoc eſt, *aliquando*, non aliquando eſt nunquam) *ea* (malo *ei*) *libertas obtingere non poſſit; veluti, ſi heredi millies dediſſet, aut, cum moreretur, liberum eſſe juſſiſſet. Sic enim libertas inutiliter datur. Et ita Julianus ſcribit; quia nec animus dandae libertatis eſt.* Contra tamen ſtatuere videtur Imp. in §. 10. *J. de Hered. Inſtit. Impoſſibilis conditio in inſtitutionibus, et legatis, nec non fideicommiſſis et libertatibus, pro non ſcripta habetur.* Reſpondeo ipſius Pauli, an Juliani verbis: animum dandae libertatis non habuiſſe teſtatorem, mentis ſuae ſat compotem, apparet. Deinde conditio hic adjecta difficilis potius dicenda, quam impoſſibilis, quae quippe reſpectu ſervi hujus, minime vero intuitu aliorum impoſſibilis cenſeri poteſt. Ad eam vero quod attinet libertatem, quae in ultimum vitae tempus confertur, nullius illam momenti exiſtimandam eſſe ſcribit Julianus in *L.* 17. *pr. D. de manumiſſ. teſtam.* impediendae enim magis, quam dandae libertatis gratia teſtator ita ſcripſiſſe intelligitur. *L. ult. pr. D. eod.* Ne quid tamen diſſimulem, putem hodie ſub conditionibus ejusmodi factam inſtitutionem, aut datam libertatem non vitiari poſt generalem Juſtiniani conſtitutionem, qua Ictorum veterum hac de re diſſenſiones compoſuiſſe Imperatorem eſt veroſimile. Scivit teſtator millies dare non poſſe Stichum ſervum ſuum, adſcripſit tamen conditionem, eventu ſpectato, vere impoſſibilem, aut ineptam; utroque caſu contra Julianum judicandum eſt. Rectius Ulpianus in *L.* 1. *D. de Condit. Inſtit. Sub impoſſibili conditione*, inquit, *vel alio mendo factam inſtitutionem placet non vitiari. Mendo* exponunt nonnulli *vitio*, verum frigidam hanc, ne dicam vitioſam eſſe interpretationem videt unusquisque. Probabiliore conjectura alii ſubſtituunt *modo*, ſed et tum abundaret vox *alio*. niſi legas: *aliquo modo* ſcilicet impoſſibili. Praeferam equidem *vel* hoc eſt, veluti, quaſi, *aliena mente factam. d* et *t* litteras frequentiſſime inter ſe permutari ſolitas fuiſſe in membranis vetuſtis, *n* quoque per lineolam deſignatam alibi demonſtravi. Ne quis tamen ita me opinari ſuſpicetur, valere inſtitutionem talem, hoc colore adhibito, quaſi alienae mentis fuiſſet teſtator; notiſſimum namque, integritatem mentis in primis exigi in eo qui teſtatur, et furioſum menteve captum teſtamentum facere prohiberi. *L.* 2. *et* 17. *D. qui teſt. fac. poſſ.* add. *L.* 2. *D. de inoff. teſt.* imo vel perſpicuis rationibus ſuſpicionem iſtam, non ſanae mentis fuiſſe teſtatorem, amovere debet heres ſcriptus, ne controverſiam patiatur ab herede legitimo, *L.* 27. *pr. D. de Condit. Inſt.* Hoc enim omnino *inſpiciendum eſt, ne homo, qui talem conditionem poſuit, neque compos mentis eſſet. Ne* pro *an* adhibitum puto; falluntur enim, qui particulam illam eo ſignificatu voci ſemper poſtponendam eſſe arbitrantur. Conſule Perizon. *ad Sanctii Min. lib.* 4. *cap.* 15. *num.* 30. *neque* accipiendum pro *ne quidem.* Similia collegit Sanctius l. c. cap. 7. add. Cl. J. Arntzen. *ad Plin. Paneg. pag.* 17. *et alibi.* Id indicat Ulpianus, non vitiari dictam inſtitutionem, quaſi adſcriptam ab homine non ſano, eo enim caſu nullum eſſet teſtamen-

§. 2. Statu liber, quamdiu pendet conditio, ſervus heredis eſt.

§. 3. Statu liber ſeu alienetur ab herede, ſive uſucapiatur ab aliquo, libertatis conditionem ſecum trahit.

§. 4. Sub hac conditione liber eſſe juſſus, ſi decem millia heredi de-

rum, ſed potius, quia *conditiones impoſſibiles teſtamento adſcriptas pro nullis habendas obtinuit*, teſte eodem Icto in *L.* 3. *D. de Condit. et Demonſtr.*

§. 2. *Statu liberi a caeteris ſervis noſtris nihilo poene differunt, ... et ideo in publicis quoque judiciis easdem poenas patiuntur, quas caeteri ſervi.* Ita Pomponius in *l.* 29. *pr. D. de Statu lib.* Idem tradit Paulus in *l.* 8. §. 1. *D. de quaeſtionib.* Modeſtinus vero in *l.* 14. *D. eod.* non ut ſervum, ſed ut liberum puniendum eum affirmat; Aperte etiam Noſter in *l.* 9. §. *ult. D. de Poenis. Statu liberum quaſi liberum eum jam puniendum Divus Pius reſcripſit*, id eſt, quaſi talem, qui jam liber eſt; addo hoc, quia video eſſe, qui verba aliter intelligunt. Pro *eum* Duirſema ſubſtituit *reum* in *Conjectur. lib.* 4. *cap.* 4. non juſta tamen, ut mihi quidem videtur, ratione adductus; conſtat enim voculam *Is* per pleonaſmum haud raro addi, vid. *Obſervat. Miſcell. Amſtelaed. vol.* 3. *pag.* 221. Diſtinguendum putant nonnulli inter judicia publica et privata, nec deſunt, qui quaſi corruptas leges ſibi invicem contrarias corrigendas cenſent; alii ſtatu liberos olim ut ſervos, poſt reſcriptum vero Divi Pii ut liberos puniendos fuiſſe autumant. Perrenonius in *Theſ. jur. Otton. tom.* 1. *p.* 595. reſpectu heredis tanquam ſervos, intuitu vero extranei tanquam liberos puniendos eos arbitratur. Facillimo, niſi me fallant omnia, negotio diſſentientium, aut dicam potius variantium Juriſconſultorum ſententias conciliabimus, ſi, quod odoratus jam fuerat Gloſſator neſcio quis ad *d. l.* 29., ita ſtatuamus: ſtatu liberum propter delictum in ſervitute jam perpetratum, hoc eſt, eo tempore cum adhucdum ſervus eſſet, puniendum tanquam ſervum, ſin vero pendente conditione, id eſt, poſtquam jam ſtatu liber eſſe coepit, peccaverit quid, plectendum eum tamquam liberum: In *l.* 14. *c.* ſermo eſt de eo, qui *in delicto repertus* eſt, nil dubitandum itaque, intelligi eum, qui jam ſtatu liber erat. Ad *l.* 8. *c.* quod attinet, occurrere ibi perſpicis reſcriptum, quod ad certum caſum reſtringendum eſſe, eoque reſponderi ſolere ab Impp. tantummodo ad quaeſtionem propoſitam, non niſi ignariſſimi neſciunt; non ambigendum ergo, utique de eo agi, qui poſt datam ſub conditione libertatem deliquerat. Ne quid autem dubii ſuperſit, en tibi verba Ulpiani in *l.* 1. *D. de poenis. Quoties de delicto quaeritur, placuit non eam poenam ſubire quem debere, quam conditio ejus admittit eo tempore, quo ſententia de eo fertur, ſed eam, quam ſuſtineret, ſi eo tempore eſſet ſententiam paſſus, cum deliquiſſet.*

§. 3. *Uſucapiatur*, non *ſuſcipiatur*, legendum probat quoque F. ab Aezema in *Theſ. Meerm. tom.* 6. *p.* 507. ac ſane ita ſolent Icti, vid. *l.* 6. §. 3. *D. de Statu lib.*

§. 4. Uberius idem exſequitur Noſter in *l.* 6. §. 3. *D. de Statu lib.* Caſum hunc fingo: Fac teſtatorem ita juſſiſſe in teſtamento: Stichus ſervus meus liber eſto, ſi Titio heredi meo intra ſex menſes decem dederit; Titius vendit Stichum Cajo, antequam impleta fuit conditio; *Si venerit haec conditio*, hoc eſt, ſi dies conditionis venerit, aut impletus fuerit terminus, *ad eum tranſit qui emit*, imo vero ad omnes, quorum *aliquo*, id eſt alio quo, vid. Auctor *Obſ. jur. Civ. pag.* 96. *jure factus eſt. Venire dies, venire conditio* dicitur, ubi cauſa ejus peti poteſt; pudet vulgatiſſimae rei afferre exempla. Faceſſant itaque correctiones Haloandri, qui ex ingenio forte, uti plerumque facere ſolet, ſubſtituit *evenit*, et G. Beſt, qui *l. c. p.* 184. temere legendum vult *veniarit.*

Difficilior multo eſt locus Pomponii in *l.* 29. §. 1. *D. eod.*, in quo interpretando, reſtituendove laborarunt haud pauci, iidemque non vulgari eruditionis gloria conſpicui Viri; quem, cum in primis is faciat ad illuſtranda Ulpiani dicta, intactum praeterimittere non ſuſtineo. Aliorum conjectu-

Digitized by Google

dederit, et ſi ab herede abalienatus ſit, emptori dando pecuniam, ad libertatem perveniet; idque lex duodecim Tabularum jubet.

§ 5.

jecturas quo minus in medium proferre neceſſe habeam, otium fecerunt Duirſema in *Conjectur. lib.* 2. *cap.* 6. Ampl. Van de Water in *Obſ. lib.* 3. *cap.* 6. Cl. Beſt *pag.* 266. ac noviſſime Cel. Marckart in *Interpret. lib.* 1. *cap.* 5. Verba licet plura quamvis invito deſcribere neceſſitas imperat. *Quintus Mucius ſcribit: Paterfamilias in teſtamento ſcripſerat: Si Andronicus ſervus meus heredi meo dederit decem, liber eſto. Deinde de his bonis coeperat controverſia eſſe; qui ſe lege heredem ajebat eſſe, is eam hereditatem ad ſe pertinere dicebat, alter, qui hereditatem poſſidebat, ajebat teſtamento ſe heredem eſſe; ſecundum eum ſententia dicta erat, qui teſtamento ajebat ſe heredem eſſe. Deinde Andronicus quaerebat, ſi ipſi viginti dediſſet, quoniam ſecundum eum ſententia dicta eſt, futuruſne eſſet liber, an nihil videatur ſententia, qua vicit, ad eam rem valere, quapropter ſi viginti heredi ſcripto dediſſet, et res contra poſſeſſorem judicata eſſet, illum in ſervitute fore. Labeo hoc, quod Quintus Mucius ſcribit, ita putat verum eſſe, ſi re vera lege ab inteſtato heres fuit is, qui vicit. Nam, ſi injuria judicis victus eſſet ſcriptus verus heres ex teſtamento, nihilominus eum paruiſſe conditioni, ei dando, et liberum fore. Sed veriſſimum eſt, quod et Ariſto Celſo reſcripſit, poſſe dari pecuniam heredi ab inteſtato, ſecundum quem ſententia dicta eſt; quoniam lex XII tabularum emptionis verbo omnem alienationem complexa videretur, non intereſſet, quo genere quisque dominus ejus fieret, et ideo hunc quoque ex lege contineri, ſecundum quem ſententia dicta eſt, et liberum futurum eum, qui ei dediſſet pecuniam; hunc autem, id eſt poſſeſſorem hereditatis, cui data eſſet ſumma, ſi victus eſſet hereditatis petitione, cum caeteris eam quoque pecuniam victori reſtituere debere.* Mendas primum, quae irrepſerunt, paucis eluere conabimur, tum deinde ſenſum auctoris inveſtigaturi. Pro *viginti*, quod olim duplicato X ſcriptum fuiſſe novimus, ſubſtituo *decem*; errori cauſam dedit quod librarius pro uno X male duplicatum poſuerit; in numeris autem ſaepius peccaſſe rude hoc atque imperitiſſimum hominum genus, non ignorant, quotquot vetera monumenta verſant. Semel quum erraverint, nil mirum pluries idem repetiiſſe. Aſſentior illis, qui emendant *nec intereſſeat*; *non* et *nec* vel *neque* iisdem notis exarata olim fuiſſe pervulgatum eſt, unde plurima ſcripturae vitia emanarunt. Caſum legis hunc ſtatuo: Cajus paterfam. in teſtamento ita ſcripſerat: *Si Andronicus ſervus meus heredi meo decem dederit, liber eſto.* Controverſia orta eſt inter legitimum et ſcriptum heredem, uterque hereditatem ad ſe pertinere dicebat; ad judicem ubi lis delata eſt, vincit heres in teſtamento ſcriptus. Andronicus, mox ubi ſententiam ſecundum ſcriptum dictam cognovit, ſolvit victori decem. Sententiae dictae neutiquam adquieſcit legitimus heres, injuria judicis quippe ſe victum fuiſſe queſtus; rem ad Praetorem defert, judices dati cauſa cognita contra ſcriptum pronuntiant. Andronicus quaerit ex Quinto Mucio, futuruſne ſit liber, qui jam decem dederat ſcripto, ſecundum quem prior ſententia dicta fuerat, *an nihil videatur ſententia* illa prior, *qua vicit* ſcriptus heres, *ad eam rem valere*, id eſt, an cenſeri debeat nulla eſſe, neque ullius valoris prior illa ſententia, quae jam reſciſſa erat, et an ad conſequendam libertatem ſuam, quam decem emere quaſi debebat, nulla iſta ſententia nil quidquam pertinere videatur, quandoquidem re vera ejus, quae nulla eſt ſententia, nulli poſſunt eſſe effectus; Mucius exiſtimat, propter ea quae ſuperius dicta ſunt, ſi decem dederit ſcripto heredi Andronicus, et res contra eum poſſeſſorem retractata judicata eſſet, in ſervitute eum fore, nihilque adeo egiſſe, quod ſcripto, poſteriore ſententia victo, pecuniam dederit, quam dare debuerat ei qui vicerat, et quem judex heredem eſſe pronuntiaverat. Labeo probat ſententiam Mucii, ita tamen, ut etiam, ſi appareat, injuria judicis victum ſcriptum he-

§. 5. Si per heredem factum ſit, quo minus ſtatu liber conditioni pareat, perinde ſit liber, atque ſi conditio expleta fuiſſet.

§. 6. Extraneo pecuniam dare juſſus, et liber eſſe, ſi paratus ſit dare; et is, cui juſſus eſt dare, aut nollet accipere, aut antequam acceperit moriatur, perinde ſit liber, ac ſi pecuniam dediſſet.

§. 7. Libertas et directo poteſt dari hoc modo, LIBER ESTO, LI-

heredem, eo caſu Andronicus paruiſſe videatur conditioni, qui decem ipſi dederat, adeoque liberum eum fore; ac ſane par eſt utriusque cauſa cenſenda. Actor enim et reus duo ſunt, uti loqui amant practici, correlativi, quos inter eadem verſatur ratio, idemque adeo jus obtinere debet. Caetera, per ſe clariſſima, interpretatione minime videntur indigere.

§. 5. Ratio redditur in *l.* 28. *pr. et l.* 20. §. 3. *D. de ſtatu liber.* favor puta libertatis. *Non omne* tamen *ab heredis perſona interveniens impedimentum ſtatu libero pro impleta conditione cedit, ſed id duntaxat, quod impediendae libertatis factum eſt l.* 38. *D. eod.* ſubintelligit Ant. Auguſtinus *cauſa*; repetam potius vocem *impedimentum.*

§. 6. Si quis ita ſcripſerit in teſtamento: Stichus ſervus meus, ſi reddiderit rationes, liber eſto, ſi heres *cauſabitur accipere rationes*, hoc eſt, modo hanc, modo illam cauſam et praetextum obmovendo differat, atque ita moretur, (ita *cauſari tempeſtatem* aliaque in jure obvia exempla vel lexica ſuppeditant) nihilo minus liber erit Stichus. Verum omiſſis caeteris, pergo ad explicationem eorum, quae corrigenda ſtatuerunt nonnulli, *ſed ſi nunquam negavit* ſervus ſe *reliqua debere, cum autem conveniret heredem*, hoc eſt, eo tempore, quo cum herede ea de re ageret, *et rationes offerre ſe profeſſus ſit, refuſurumque* ſe *quod in reliquis eſſe conſtiterit, et ejus pecuniae* reliquae *reum, numerare paratum, idoneum* (intellige expromiſſorem locupletem, qui paratus ſit numerare reliqua, vide *l.* 104. *D. de Verb. Oblig.*) *obtulit, et heres in mora fuit, ſententia pro libertate dicetur.* Verba ſunt, aut argumentum potius, *legis* 34. §. 1. *D. de Statu liber.* *Se* pronomen multis in locis addidi, neque tamen in textum id recipi velim, quandoquidem conſtet elegantiſſime illud ſubintelligendum omitti. Exemplo ſit *l.* 8. *D. de Probat. ſi filius in poteſtate patris eſſe negat.* qua de v. Ill. Bynkerh. *Obſ. lib.* 7. *cap.* 8. add. *l.* 2. *pr. D. de his quae in teſt. del. etſi propter unum heredem facere dixerat.* denique *l.* 7. *D. de Condict. cauſ. dat. quoniam putaſſet quidem debere.* Plura dabit Pater ad *Anian. pag.* 163. Cl. Vryhof in *Obſ. p.* 115. *et* Cl. Verheyk ad *Eutrop. lib.* 3. *c.* 18. quamobrem mirari ſummopere ſubit, delectari viros eruditos per geminationem aut interpoſitionem voculam illam legibus addere; Verum hoc nunc non agimus. Pro *quicquid* ſubſtitui *quo quod*, non neceſſitatis cauſa adactus, ſed perſpicuitatis gratia, tum quoniam pronominus hujus terminationes omnes inter ſe confuſas ſaepenumero fuiſſe dubitari nequit. v. Cl. Arntzen. ad *Plin. Paneg. p.* 361. Prono quaſi alveo fluere omnia perſpicis, tuto ergo carebimus criſi Cl. Beſtii pag. 179.

§. 7. Perſuaſiſſe non videntur, quotquot in his Caji, an Aniani verbis *in Inſt. lib.* 2. *tit.* 7. §. 7. *libertates etiam ſervis per fideicommiſſum dari poſſunt, ut heres vel legatarius ea mancipia manumittant, quae teſtator ab iis, ut manumitterent, ſperavit* non ferunt verbum *ſperavit*, cujus loco alii *imperavit*, alii *ab aliis ſeparavit* ſupponunt. *Rogare* verbum ſolenne in fideicommiſſis agnoſcunt; qui autem rogat, eumne ſperare inficias ire quisquam ſuſtineat? neſcit ſane petitor, ſitne heres obſecuturus, ac ſatisfacturus voluntati, quam in teſtamento propoſuit; exſpectat itaque ac ſperat fore ut mandatum impleat heres. Dein et alibi plus ſemel eodem ſenſu Anianum

Digitized by Google

LIBER SIT, LIBERUM ESSE JUBEO: et per fideicommiſſum, utputa, ROGO, FIDEI COMMITTO HEREDIS MEI, UT STICHUM SERVUM MANUMITTAT.

§. 8. Is, qui directo liber eſſe juſſus eſt, orcinus fit libertus: is autem, cui per fideicommiſſum data eſt libertas, non teſtatoris, ſed manumiſſoris fit libertus.

§. 9. Cujus fidei committi poteſt ad rem aliquam praeſtandam, ejusdem etiam libertas fidei committi poteſt.

§. 10. Per fideicommiſſum libertas dari poteſt tam proprio ſervo teſtatoris, quam heredis, aut legatarii, vel cujuslibet extranei ſervo.

§. 11. Alieno ſervo per fideicommiſſum data libertate, ſi dominus eum

num ipſo hoc vocabulo uſum fuiſſe conſtat. Quid quod *non dubito* eadem notione in jure occurrat? vid. Schulting. *l. c.* Quis denique miretur, *ſperavis* vocem adhibuiſſe Cajum de fideicommiſſis, qui reputet ſecum, omnia fideicommiſſa primis temporibus fuiſſe infirma, neque invitum quemquam cogi potuiſſe praeſtare ea quae fuerat rogatus? vid. §. 1. *J. de fideic. hered.*

§. 8. Quod pro *orcinus* alibi ſcriptum exſtare tradit Cujacius *horcinus*, et *orchinus*, uti docet Otto ad §. 2. *J. de Sing. reb. per fid. rel.* non mirabuntur, qui ſciunt *h* a veteribus pro adſpiratione potius quam pro littera habitam; conſtat id ex eliſione in metro uſitata; contra tamen alii cenſuere. vid. Pater *ad Avian. pag.* 17. hinc enata varia ſcriptura. Servius ad *Virg. Georg.* 3. *v.* 224. tria tantummodo exſtitiſſe antiquitus nomina memorat, in quibus C litteram adſpiratio ſequeretur: *Sepulchrum*, *orchus*, et *pulcher*, ex quibus *pulcher* ſolum ſua aetate retinuiſſe eam addit; idem ad *Aen.* 6. *v.* 4. ſcribit veteres dixiſſe *thus*, *orchus*, reliqua. In Inſcriptionibus a Fabretto editis invenies *ora* pro *hora*, *Pilippus*, *abuit*, *eres*, *heorum* alia, Ibidem eſt H. S. E. id eſt *hoc ſequetur heredes*. Ita quoque *umidas* pro *humidas*, *ypotheca* pro *hypotheca*, *Eutyciano* pro *Eutychiano*; ex adverſo *hiisdem* pro *iisdem*, *crehandis* pro *creandis*, *habe* pro *ave* exaratum exſtare affirmat in Codice Wurceburgenſi Vir praeclarus J. D. Ritter in *praefat. Cod. Theod.* addeſis Fratrem *ad Collat. Leg. Moſ. et R. pag.* 18. et Cl. Beſt *pag.* 24. *ſq.*

§. 9. Verba haec defendit, et illuſtrare annifus eſt Cl. Vryhof in *Obſ. Jur. Civ. pag.* 171.

§. 11. Sugillat hoc loco Ulpianum Vir ſummus Petrus Faber, quod extingui dixit libertatis legatum, quod re vera caſu propoſito quieſcit potius ac pendet, ſiquidem id aliquando poſſit ſuſcitari, veluti, ſi heres dominium ſervi nanciſcatur. Verum enimvero, ne quid diſſimulem, diſtinguendum mihi videtur inter jus quod Ulpiani tempore obtinuit, atque illud quod poſtea demum Imperatorum reſcriptis ac conſtitutionibus introductum eſt. Ulpiani aetate exſtinctum fuiſſe legatum hoc exiſtimo, ſi dominus ſervi declaraſſet ſe eum vendere nolle. Aperte Paulus in *l.* 31. §. 4. *D. de fideic. libert. Si is, cujus ſervus eſt, nolit eum vendere, ut manumitteretur, nullae Praetoris partes ſunt; idem eſt, et ſi pluris juſto vendere velit:* cogi itaque a Praetore non poteſt dominus; contra obtinet in legato rei alienae, juſta enim aeſtimatio ibi infertur *l.* 14. §. 2. *D. de legat.* 3. differentiae ratio eſt, quia libertas inaeſtimabilis res eſt. Jus antiquum mutavit Alexander Imp. in *l.* 6. *C. de fideic. libertat.* qui non deficere hoc caſu libertatem ſtatuit, ſed differri potius. Idem placuit Juſtiniano in *J.* §. 2. *de Singul. reb. per fid. rel.* add. Theoph. *ibid.*

Digitized by Google

eum juſto pretio non vendat, extinguitur libertas, quoniam nec pretii computatio pro libertate fieri poteſt.

§. 12. Libertas ſicut dari, ita et adimi, tam teſtamento, quam codicillis teſtamento confirmatis poteſt: ut tamen eodem modo adimatur, quo et data eſt.

§. 12. Ratio eſt, quia unumquodque, quo id colligatum eſt, modo, eodem diſſolvi debet.

TITULUS III.

De Latinis.

§. 1. Latini jus Quiritium conſequuntur his modis, beneficio Principali, liberis, iteratione, militia, nave, aedificio, piſtrino: praeterea ex Senatuſconſulto, veluti quae ſit ter enixa.

§. 2. Beneficio Principali Latinus civitatem Romanam accipit, ſi ab Imperatore jus Quiritium impetraverit.

§. 3. Liberis jus Quiritium conſequitur Latinus, qui minor triginta annorum manumiſſionis tempore fuit. Nam lege Junia cautum eſt, ut ſi civem Romanam, vel Latinam uxorem duxerit, teſtatio-

§. 1. Quod de *piſtrino* hic tradit Ulpianus, ceu modo, quo Latinus jus Quiritium conſequatur, altum ſilentium eſt Interpretibus. In piſtrinum dari ſolitos ſervos, qui deliquerant, ex Comicis abunde conſtat. Conjicio autem Latinis libertis, qui per certum temporis ſpatium piſtrino operam ſuam conſecraverant, jus hoc plenae libertatis fuiſſe conceſſum. Rem omnem, quae ad piſtores, piſtrinumque pertinet, ex profeſſo tractat Vir incomparabilis eruditionis Jac. Gothofredus *ad lib.* 14. *Cod. Th. tit.* 3., qui inſcribitur *de piſtoribus et Catabolenſibus*, ubi multa reperies huc maxime facientia. Adde, qui hunc titulum egregie illuſtrat, Marcum Vertranium Maurum *de jure liberorum, in Theſ. Jur. Otton. tom.* 3. *pag.* 1037.

§. 3. Liberorum, quippe qui unicus matrimonii finis habebantur, favorabilis ſemper cauſa exſtitit Romae; Conſule H. Noordkerk, Virum Conſultiſſimum, civitatis Amſtelodamenſis decus atque ornamentum inſigne, in *Obſ. Dec. p.* 133. *ſq.* Coler in *parerg. cap.* 14. *in theſ. jur. Otton. tom.* 1. *p.* 367. Legem Juniam, quam hoc loco citat Auctor, Auguſti Imp. aevo tribuit idem Noordkerk in *diſquiſitione de Lege Petronia pag.* 92. nomenque eam ſortitam fuiſſe arbitratur a Cajo Junio Silano Coſ., ac diverſam eſſe ſtatuit a Lege Junia Norbana, quam latam cenſet a Cajo Junio Norbano Balbo, ſub libera Rep.; a quo tamen diſſentit Vir. Egregius J. G. Heineccius in *Hiſt. Jur. lib.* 1. *cap.* 4. §. 197. qui Tiberii tempore veteri ritu hanc latam exiſtimat; Confer Nob. Meerman, ad *Tit.* 1. §. 10. et J. G. Hofman *ad L. Jul. de Adult. coërc. pag.* 106. *ſq.*

ſtatione interpoſita, quod liberorum quaerendorum cauſa uxorem duxerit; poſtea filio filiave nato natave, et anniculo facto, poſſit apud Praetorem, vel Praeſidem provinciae cauſam probare, et fieri civis Romanus, tam ipſe, quam filius, filiave ejus, et uxor; ſcilicet, ſi et ipſa Latina ſit: nam ſi uxor civis Romana ſit, partus quoque civis Romanus eſt, ex Senatusconſulto, quod auctore Divo Adriano factum eſt.

§. 4. Iteratione fit civis Romanus, qui poſt Latinitatem, quam acceperat major triginta annorum, iterum juſte manumiſſus eſt ab eo, cujus ex jure Quiritium ſervus fuit. Sed huic conceſſum eſt Senatuſconſulto etiam liberis jus Quiritium conſequi.

§. 5. Militia jus Quiritium accipit Latinus, ſi inter vigiles Romae ſex annis militaverit, ex lege Viſillia. Praeterea ex Senatusconſulto conceſſum eſt ei, ut, ſi triennio inter vigiles militaverit, jus Quiritium conſequatur.

§. 6. Nave Latinus civitatem Romanam accipit, ſi non minorem, quam decem millia modiorum navem fabricaverit, et Romam ſex annis frumentum portaverit, ex edicto Divi Claudii.

§. 4. Iterationem ita exponit Pater in tractatu *de Nominibus cap.* 8.*p.*40. *Manumiſſio prima nutu domini fiebat, et quacunque voluntatis declaratione, qua manumiſſione ſervus fiebat libertus, ſed Junianus, at vero manumiſſio iterata peragebatur apud Praetorem, aut Proconſulem, qua confirmabatur manumiſſio prior, fiebatque alapa inflicta, qua libertus Junianus fiebat civis Romanus.*

§. 5. Ad Auguſti imperium legem etiam Viſelliam refert Noordkerk *l. c. pag.* 92. auctore C. Viſellio Varrone, additque vigiles illos inſtitutos primum ab Auguſto ex libertinis, eamque propter cauſam militiae genus iſtud pleroſque fuiſſe aſpernatos. Poſt Auguſti tempora legem latam exiſtimat Heineccius *l. c.* §. 167.

§. 6. *Millia* quod pro *millium* perperam exhibetur, exinde accidiſſe quivis intelligit, quia notis numeri ſignari ſolebant, quas explicituros librarios, homines pleroſque Latinitatis non probe gnaros, erraſſe mirum non eſt. Praeter modos ab Ulpiano allegatos, quibus plenam libertatem fuit conſecutus ſervus, alius quoque exſtitit, ſilentio non praetereundus, a Claudio primum inſtitutus, qui Imperator pio ac laudabili edicto ſancivit, ut ſervo, quem pro derelicto dominus habuerat ob gravem infirmitatem, libertas competeret v. *l.* 2. *D. qui ſine manum. ad libert. perv.* ejusdem meminit Sueton. in *Claudio Cap.* 25. qui aegra mancipia, quae ab immanibus dominis medendi taedio, in Tiberina Aeſculapii inſula fuerant expoſita, libertatem fuiſſe conſecuta, et, ſi convaluiſſent, libera manſiſſe commemorat, ad quem locum plura de his notarunt Viri Docti in commentariis. Latinam, non plenam ex jure Quiritium libertatem adeptos fuiſſe ſervos ejusmodi tradit Juſtinianus, ſeque demum miſeris iis civitatem Romanam primum fuiſſe largitum jactat in *l. un.* §. 3. *C. de Latin. libert. toll.* qua de re pluribus egit M. Vertranius Maurus *l. c.* ſingulari quoque capite de ſervis pro derelicto habitis pertractat Cl. D'Arnaud in *Diſſert. de jure Servorum cap.* 13.

TITULUS IV.

De his, qui ſui juris ſunt.

§. 1. Sui juris ſunt familiarum ſuarum principes, id eſt, paterfamilias, itemque materfamiliae.

§. 2. Qui matre quidem certa, patre autem incerto nati ſunt, ſpurii appellantur.

§. 1. Uſum et vim ſingularem vocis *paterfamilias* docet Cruſius in *Theſ. jur. Otton. tom. 1. p. 669.* *Materfamilias* quae ſit, ac quo modo differat ea a *matre*, et *matrona* oſtendit Frater in *Diſſertatione de veteri lege Romana, cujus meminit Nonius cap. 5.*

§. 2. Spurii unde dicantur, et quale circa eos jus obtineat, ex moribus praeſertim hodiernis, ubere expoſuit Ictus praeſtantiſſimus Ant. Matthaeus *in Paroemiis par. 1.*

TITULUS V.

De his, qui in poteſtate ſunt.

§. 1. In poteſtate ſunt liberi parentum, ex juſto matrimonio nati.

§. 2. Juſtum matrimonium eſt, ſi inter eos, qui nuptias contrahunt, connubium ſit: et tam maſculus pubes, quam femina potens ſit: et utrique conſentiant, ſi ſui juris ſunt; aut etiam parentes eorum, ſi in poteſtate ſunt.

§. 2. Ita Cajus in *Inſt. lib. 1. tit. 4. in pr. Legitimae ſunt nuptiae, ſi Romanus Romanam, nuptiis intervenientibus, vel conſenſu ducat uxorem.* Alterutrum ergo ſufficit? non putem. explico: vel inſuper conſenſu, ſi ſint parentes, in quorum poteſtate ſunt.

De matrimonio jure Romano contracto ubere atque ex profeſſo egit Forner. *in libris rer. quot. in Theſ. jur. Ott. tom.* 1. adde inprimis tractationem non inelegantem C. A. Grupen *de uxore Romana, cum ea, quae in manum convenit farre, coëmtione, et uſu, tum illa, quae uxor tantummodo habebatur.* De nuptiis inceſtis, itemque imparibus et inaequalibus legi merentur, quae diſſeruit ſaepe laudatus H. Noordkerk in *Obſ. dec.* quo loco etiam matrimonia vitio contracta liberorum favore aliquando confirmata fuiſſe oſtendit, interdicta vero connubia civis cum peregrina a Graecis repetit.

Femina potens eſt matura viro; ita *potens regni* Calvinus dici notat pro regno maturus.

§. 3.

Digitized by Google

§. 3. Connubium eſt uxoris jure ducendae facultas.

§. 4. Connubium habent cives Romani cum civibus Romanis: cum Latinis autem, et peregrinis ita, ſi conceſſum eſt.

§. 5. Cum ſervis nullum eſt connubium.

§. *6.* Inter parentes et liberos infinite cujuscunque gradus connubium non eſt. Inter cognatos autem ex transverſo gradu olim quidem usque ad quartum gradum matrimonia contrahi non poterant: nunc autem etiam ex tertio gradu licet uxorem ducere: ſed tantum fratris filiam, non etiam ſororis filiam, nec amitam, vel materteram, quamvis eodem gradu ſint. Eam quae noverca, vel privigna, vel nurus, vel ſocrus noſtra fuit, uxorem ducere non poſſumus.

§. 7. Si quis eam, quam non licet, uxorem duxerit, inceſtum matrimonium contrahit; ideoque liberi in poteſtate ejus non fiunt, ſed, quaſi vulgo concepti, ſpurii ſunt.

§. 8. Connubio interveniente, liberi ſemper patrem ſequuntur: non interveniente connubio, matris conditioni accedunt, excepto eo, qui ex peregrino et cive Romana peregrinus naſcitur: quoniam lex Menſia ex alterutro peregrino natum deterioris parentis conditionem ſequi jubet.

§. 9. Ex cive Romano et Latina Latinus naſcitur: et ex libero et ancilla ſervus: quoniam, cum his caſibus connubia non ſint, partus ſequitur matrem.

§. 10. In his, qui jure contracto matrimonio naſcuntur conceptio-

§. *6.* Ultra quam par eſt in Ulpianum noſtrum, nihil tale meritum, invehitur Riccius *in Theſ. jur. Otton. tom. 2. p.* 757. quod ex tertio gradu uxorem ducere licere is affirmavit; optime Auctorem defendit *ο πανυ* Schultingius. Non prohibita olim fuiſſe Romae conjugia inter patruos et fratrum filias, ac Conſtantini demum tempore vetita demonſtravit Frater in *Commentario ad Collat. leg. M. et R. p.* 178. *ſq.*

§. 8. Lege Menſia, an Meſſia, de peregrinis ſolis actum fuiſſe exiſtimat Noordkerk *l. c. p.* 151. Confer de ea Heinecc. *ad leg. Jul. et Pap. lib. 2. cap.* 10. de civium ac peregrinorum matrimonio ſingularia quaedam obſervat Frater *l. c. p.* 152.

§. 10. Pro *quoniam* alii codices exhibent *quamvis*; ita ſane ediderunt Criſpinus et Pacius, alii *quemadmodum.* Mihi quidem, ſi quid libere fateri licet quod ſentio, legendum videtur *quamvis*; neque enim partus ideo liber eſſe exiſtimari poteſt, quia non legitime concepit ancilla mater, ſed quamvis ſerva conceperit, tamen liber dicendus eſt partus; Nec vero offendat fortaſſe aliquem, quod non additur *tamen*, quandoquidem abunde conſtat particulam illam poſt *quamvis* ſubaudiendam ſaepenumero omitti. vid Cl. Duker *ad Flor. lib. 2. cap. 6. n.* 33. et *lib. 4. cap. 1. n. XI.* Scribit Gloſſator, eumque ſecutus Strauchius, *quoniam* pro *quamvis* poſitum in *l. 7. pr. D. de Condict. Cauſ. data.* ſed fallitur uterque; ita enim verba explicanda: *quoniam* hoc eſt, quia *putaſſet quidem ſe debere pecuniam, ſed* et inſuper *exceptione doli mali tueri ſe potuiſſet*, quominus.

Digitized by Google

ceptionis tempus ſpectatur: in his autem, qui non legitime concipiun-

minus ſolvere cogeretur, *ipſum repetiturum*, id eſt, habiturum quod ſibi imputet, qui jam ipſe repetere debeat. Dixi ante vocem nullam librariorum mendis obnoxiam magis fuiſſe, quam pronominum *qui* et *quis*, indeque deſcendentium, iisque affinium vocabulorum terminationes omnes, idem quoque uberius me oſtenſurum ſpondere memini; animus eſt in praeſenti promiſſi fidem ſolvere. Temporis jacturam me facere, ac bonas et non reverſuras horas nugis perdere exprobras. Quisquiliis, quaeſo te, accenſes, ſi quis removet lapidem, ad quem offenderunt Viri praeclari nominis haud pauci? deinde id tecum reputes velim, ſequi me aliorum exempla, qui hac ope inſtructi, quamplurima, eaque depravatiſſima juris loca optime reſtituerunt. Notis ac ſiglis olim perſcriptas fuiſſe voces quas dixi, easque exiguo admodum diſcrimine inter ſe diſtare, non ignorat qui Magnonis, Probi, Diaconi, aliorumque, qui compendia litterarum tradidere, inſcriptionesve, aut lapides antiquos expoſuere, commentarios vel fugitivo oculo unquam uſurpavit; eaque cauſa exſtitit, quamobrem permutata illa atque commixta inter ſe conſpiciuntur in ſcriptis exemplaribus antiquis, uti demonſtrarunt Pater ad *Avian. fab.* 1. *v.* 2. Auguſtin. *in Emendat. lib.* 2. *cap.* 2. Auctor Obſ. jur. Civ. *p.* 34. 37. et 63. et G. Beſt *cap.* 1. *pag.* 25. *ſq.* parco pluribus. Virorum ſatis eſt. Liceat et de meo penu adjicere nonnulla, in quibus, ſi leviſſimam hanc emendationem admiſeris, gravioribus aliorum criſibus tuto carebis.

In *l.* 1. §. 6. *D. de Legat.* 3° ita Ulpianus: *Sciendum eſt autem, eorum fideicommitti quem poſſe, ad quos aliquid perventurum eſt morte ejus.* Aliorum conjecturas, quibus lectioni corruptae ſubvenire ſtuduerunt, exhibent Ampl. Bynkersh. *Obſ. lib.* 4. *cap.* 3. Beſt *p.* 263. et J. L. Conradi in *Reprebenſ. p.* 53. Fuit cum pro *quem* reponendum arbitrarer *quid*, ſed muto ſententiam, inſequens enim vocula *ejus quem* indicat eſſe referendum ad fideicommittentem, quare malo jam *fideicommitti* hoc eſt, *fideicommittere*, contracte enim olim vocem ſcriptam conſtat; per Graeciſmum, quo nimium quantum delectatur, Jenſius *in ſtrict. p.* 260. interpretatur.

Quia pro *qua* perperam poſitum arbitror in *l.* 17. §. 2. *in f. D. de Injur. Si ſervus deceſſerit, dominum ejus agere poſſe Labeo ait, qua* (ſc. actione, qua de conſtructione conſule Eruditiſſ. Auctor. Obſ. Jur Civ. *p.* 93. et Marckart. *Interpr. Lib.* 2. *cap.* 20. niſi praeferas *ait ac*, quod *actionem* interpretatur Magno) *de damno, quod per injuriam factum eſt, agatur.* intellige actionem legis Aquiliae.

In *l.* 5. *D. de jur. et fact. ignor. iniquiſſimum videtur* inquit Terentius Clemens *cuiquam ſcientiam alterius quam ſuam nocere*, poſſit quis ſubintelligere *tam*, malo *quaſi ſuam.*

Qui juſſu judicis facit, non videtur dolo facere, qui parere neceſſe babet, auctore Paulo in *l.* 167. §. 1. *D. de Reg. jur.* Cl. J. G. Hofman, Vir praeclara juris prudentia inſtructiſſimus, *in Meletem. ad D. diſſert.* 32. §. 7. reponit *quippe qui.* Neceſſariam correctionem non putem; clarior tamen evadet ſenſus, quod credo et a Pauli manu eſſe, ſi *quia parere* ſubſtituas.

Juſſit quis in teſtamento ſuo *ut quid in foro fiat*, verba ſunt *l.* 39. §. 1. *D. de Condit. et Demonſtrat. ſi non appareat quid mortuus ſenſerit, in ejus municipii foro faciendum eſt, in quo is, qui teſtamentum fecerit, domicilium babuerit.* quid ſi ſaepius domicilium mutaverit, ac variis in foris habitaverit defunctus? non indiſtincte adeo proponere ſolent reſponſa ſua Prudentes; Sunt qui ea propter *noviſſimum* inſerunt, audacius forte. Sibi puto reſtitues Javolenum, an Labeonem, ſi reponas: *quum teſtamentum fecerit.*

Quod ſi ita ſcriptum ſit, ait Julianus in *l.* 19. §. 1. *D. quando dies legator. ſi penum intra Kalendas non dederit, centum dato .... ſi uxor ante Kalendas deceſſerit, beredi ſuo neque penum relinquet, quae legata non eſt, neque ea centum, quia dies legati ceſſerit.* Ita codex Piſanus; vulgata editio exhibet *non ceſſerit.* Negative intel-

piuntur, editionis: veluti ſi ancilla conceperit, deinde manumiſſa pa-

telligendam Juliani ſententiam nullus dubitet, qui verba vel obiter inſpexit; legendum puto *quin dies*, hoc eſt, quia non, qua de vocis hujus ſignificatione conſule Gellium *Noct. Attic. lib.* 17. *cap.* 13. Ad §. 2. ejusdem legis quod attinet, non videtur neceſſaria correctio, modo ita diſtinguas: *Cum ab eo mihi fideicommiſſum datum eſt, cui ſub conditione legatum*, (ſubintellige *eſt*) *eſt*, ſubaudi: ita conſtitutum, *quemadmodum ſi, herede inſtituto* aliquo *ſub conditione, pure mihi legetur.* Confer Egregium Auctorem Obſ. jur. Civ. *p.* 106. et Ampl. Van de Water *Obſ. lib.* 3. *cap.* 12. Neque tamen refragabor, ſi ita mecum Julianum ſcripſiſſe exiſtumes: *legatuit*, vel *id eſt*, hoc eſt, *legatum*, *idem eſt.*

Julianum excipiat Paulus in *l.* 3. §. 2. *D. de Offic. Praef. Vig. Effracturae fiunt plerumque in inſulis, in horreisque, ubi homines pretioſiſſimam partem fortunarum ſuarum reponunt.* Haud equidem neſcio quae pro vulgata ſcriptura in medium produxit Cl. Marckart in *Interpret. lib.* 1. *cap.* 13. malim tamen *in inſulis*, *in* vel IT, hoc eſt, *item horreis*, *quod* vel *quia ibi*, aut *quippe ubi.* Addi poſſit et alia ratio, quod inſulae, ſive domus illae, quae non junguntur communibus parietibus cum viciniis, liberrimumque adeo ambitum habuerunt, faciliorem tutioremque aditum praebuerunt effractoribus furibus.

Pro *quod* reſtituendum eſſe *quam* in *l.* 5. *D. de Adm. rer. ad Civ. pert.* recte notavit Cl. Vryhof in *Obſ. cap. XI.* Pro *quam* reponendum *quin*, vel *quoniam* in *l.* 35. *D. de Religioſ.* dubium non eſt. *Quovis* pro *quodvis* apparere in lege elegantiſſima 1. §. 23. *D. de Quaeſtion.*, item *quaſi* pro *quod ſi ibid.* §. *ult.* monuerunt jam alii. Eodem remedio adjuvandam ſuſpicor *l.* 2. §. 1. *D. de Accuſ. et Inſcript. Pupillis ex conſilio tutorum patris mortem, item pupillae avi ſui mortem exſequi conceſſum eſt; lege autem teſtamentaria. Nam de patris quidem teſtamento pupillis agere Divus Veſpaſianus permiſit; ſed quaſi non exhibeantur tabulae, per interdictum poſſunt experiri.* Aliis quid placuerit conſule Obſ. Miſcell. Amſtel. *vol.* 2. *pag.* 144.; ego repono: *lege allegata teſtamentaria.* Notarum ignorantia peperit errorem. AT pro *autem*, ALL. pro *allegata* pingebatur. Caeterum quod in pr. ejus §. dicitur, *in quos ex lege teſtimonium publicorum invitae non dicunt*, legendum puto *teſtimonia jud. publicorum* hoc eſt *judiciorum* vid. Magnonem. Confer d. Obſ. *l. c.* brevis eſſe laboro, obſcurus fio. ita legem explico. Mulier judicio publico accuſare non poteſt, niſi mortem exſequatur propinquorum *l.* 1. *D. eod.* hoc eſt, eorum, in quos ex lege Julia judiciorum publicorum inviti teſtimonium dicere non coguntur, quos ſi ſcire deſideras adi ſis *l.* 4. *D. de teſtibus.* Dein Scto conſtitutum eſt, ut mulieribus quoque concedatur accuſatio de teſtamento falſo, ſi quaeſtio eſt de voluntate eorum, in quos invitae teſtimonium non dicunt, in cauſa legis Corneliae de falſis, quae per eminentiam *teſtamentaria* ſaepe nominatur, vid. Paul. *Sent. lib.* 5. *tit.* 25. §. 1. ibique interpretes; denique permiſſum eſt quoque accuſare mulieribus publico judicio de teſtamento liberti paterni. *Pupillis ex conſilio tutorum patris mortem, item pupillae avi ſui mortem exſequi conceſſum eſt lege allegata teſtamentaria*, ex Senatus ſcilicet ſententia, non ex ipſis legis Corneliae verbis; Senatus enim partes fuiſſe de eo judicare conſtat ex *l.* 5. *D. ad l. Corn. de falſ.* ex rationis paritate decidendum. Senatus cenſuit utroque in caſu propoſito, ut, ſicut hae accuſare poſſunt publico judicio de teſtamento falſo, ita et mortem exſequi permittatur iis. *Nam* non eſt cauſalis hoc loco, ſed tranſitioni inſervit; hoc vult Ictus: quod attinet ad paternum teſtamentum, exſtat de eo reſcriptum Veſpaſiani; quod ſi autem tabulae non exhibeantur poteſt interdicto agi ad exhibitionem, de quo vid. interpretes ad Paul. *lib.* 4. *tit.* 7. §. 6.

Periculum faciamus an et hoc pacto reſtaurari poſſit genuina lectio legis difficillimae 7. *pr. D. de dolo malo*, quam inter cruces Ictorum referendam eſſe haud immerito exiſtimes. *Pomponius haec verba: ſi alia actio non ſit, ſic excipit, quaſi res alio modo ei, ad quem ea res pertinet, ſalva*

riat, liberum parit: nam quoniam non legitime concepit, cum editionis tempore libera ſit, partus quoque liber eſt.

ſalva eſſe non poterit; nec videtur huic ſententiae adverſari, quod Julianus libro quinto ſcribit, ſi minor annis viginti quinque conſilio ſervi circumſcriptus eum vendidit cum peculio, emtorque eum manumiſit, dandam in manumiſſum de dolo actionem; Hoc enim ſic accipimus, carere dolo emtorem, ut ex emto teneri non poſſit, aut nullam eſſe venditionem, ſi in hoc ipſo ut venderet circumſcriptus eſt. Grotius in *Flor. Sparſ.* pro *quaſi* ſubſtituit *ſicque.* Integram alii periodum, quaſi gloſſema, ejiciendam ſtatuunt. Sed, miſſis aliorum opinionibus, ita interpretor, mutatis pauciſſimis: *Pomponius haec verba* edicti: *ſi alia actio non ſit, ſic excipit:* non aliter dari hanc actionem *qua-ſi,* (hoc eſt, *quam ſi*) *res alio modo ſalva eſſe non poterit... aut nulla-n* (id eſt, *nullam non*) *eſſe venditionem.* Ita legenda eſſe verba poſtrema ratio flagitat; quod ſi ſit nulla venditio propter intervenientem fraudem, actio ſubſidiaria de dolo malo contra manumiſſum non competit, alio enim modo ſuccurritur eo caſu circumvento. Mendum ſcripturae huic ſimillimum deprehendiſſe mihi videor in *l.* 20. §. 5. *D. qui teſtam. fac. poſſ.*, quod eodem remedio tollere conabor. Cujus ad demonſtrationem antequam pedem promoveam, de eo primum quaerendum eſt, num lege Julia Repetundarum damnatus in teſtamento teſtis eſſe poſſit. Neganium partibus accedere nos debere evincit juris ratio; omnes enim publico judicio damnati infames ſunt *l.* 7. *D. de publ. jud.* add. §. 2. *J. eod. tit.* judicium autem legis Juliae Repetundarum deſcendit ex legibus judiciorum publicorum *l.* 1. *D. eod.* dein infames ejusmodi, qui publico aliquando judicio fuere damnati, teſtes eſſe prohiberi oſtendit *l.* 3. §. 5. *D. de teſtib.* imo ſpecialiter repetundarum damnatus teſtimonio adbiberi non poſſe perlubetur in *l.* 15. *D. eod.* ubi *Repetundarum damnatus* inquit Paulus *nec ad teſtamentum, nec ad teſtimonium adhiberi poteſt.* Idem affirmat Venulejus in *l.* 6. §. 1. *D. de Lege Jul. Repetund. hac lege* Repetundarum *damnatus teſtimonium publice dicere prohibetur.* Vides itaque et juris rationi inconvenientem, quin legibus quoque expreſſis contrariam fore opinionem, ſi quis talem adhiberi poſſe pertinax ſtatuere velit. Scrupulum tamen movent verba Ulpiani in *l.* 20. *c. eum, qui lege repetundarum damnatus eſt, ad teſtamentum adhiberi poſſe exiſtimo, quoniam in judicio teſtis eſſe vetatur:* An humani aliquid paſſum Ulpianum credamus, ac rectius ſtatuiſſe Paulum dicamus, Ulpiano ſi non majorem, certe parem? abſit ut errorem iſtiusmodi inexcuſabilem, ſupinum, et juris rationi plane adverſum, cadere potuiſſe in praeſtantiſſimum Ictum in animum noſtrum inducamus. Imo vero libere pronuntiare non dubito, idem cum Paulo Noſtrum ſenſiſſe; et hunc enim teſtimonium denegaſſe damnato, manifeſte oſtendunt ea quae adjungit, *quoniam in judicio teſtis eſſe vetatur.* Neque enim temere quem hanc a Prudentum principe exſpectare puto ſententiam abſurdiſſimam: teſtis eſſe poteſt, quia teſtis eſſe non poteſt. Fruſtra quoque rem expediviſſe ſibi viſi ſunt illi, qui exiſtimant, id indicare voluiſſe Ulpianum, damnatos hos ad teſtamentum faciendum adhiberi poſſe, a teſtimonio tamen dicendo arceri; ſiquidem quam clariſſime apparet ex totius legis contextu, ex ipſo dein *adhiberi* vocabulo, denique ex *τοῖς teſtis eſſe vetatur*, unice hoc loco ſermonem fieri de teſtimonio, de teſtamento faciendo nil quidquam cogitari, ne dicam ſomniari; poſtremo tandem, ſi vel eo ſenſu accipi liceret, ne ſic quidem lectionis veritas conſtaret, quandoquidem judicio hoc publico damnatos inteſtabiles eſſe certum ſit, quippe cum quibus teſtamenti factio non fuerit, quum jus comitiorum talibus non competierit. Probato itaque in judicio teſtes eſſe non potuiſſe damnatos, conſequitur neque in teſtamento eos adhiberi potuiſſe, quod antiquitus novimus judicii formam habuiſſe, in comitiis calatis fieri ſolitum, ubi, convocato populo, lege quaſi rogata, Quirites auctoritatem ſuam interponere debuerunt, ac jubere, ut heres nuncupatus in bona ſuccederet. Aliorum de lectione verborum legis hujus conjecturas plena manu

Digitized by Google

manu dat Cl. Marckart in *Probab. pag.* 23. qui in eorum caſtra tranſit, qui Ulpianum a Paulo diſſenſiſſe opinantur, eumque intelligendum hoc modo, ut a judiciali teſtimonio arcendos, ad teſtamentum vero adhibendos, dixiſſe videatur; Verum enimvero pace Virorum laudatiſſimorum fateri liceat, contrariam rationem apparere omnino veriſſimam, hoc enim ſi indicaſſet Auctor noſter, non *quoniam*, ſed *quamvis*, dicere eum debuiſſe palam eſt; deinde ecquis adeo omnis jurisprudentiae expertem ſtatuat Ulpianum, qui credat egregium hunc Ictum docuiſſe damnatum talem adhiberi poſſe in teſtamento? quis tam rudem fuiſſe cogitare auſit, ut in hac cauſa a judiciali teſtimonio ad teſtamenta extenſionem fieri non poſſe ſenſerit? Teſtamentis legum vim tributam fuiſſe, eodemque, quo leges, modo condita ea fuiſſe demonſtravimus alias; infames, rogo te, in teſtamento teſtes adhiberi poſſe arbitraris? nollem excidiſſent ea Viris eruditiſſimis, ſuperſtitioſe nimis inhaerentibus lectioni Codicis Florentini. Infelici quoque, ut videtur, conatu Paulum cum Ulpiano conciliare ſtuduerunt alii, qui *non poſſe* emendant. Probabili ſcripturae vitio veroſimile eſt *non* excidiſſe, neque tamen illo, quo hi ſtatuunt, loco, ubi neque vola ejus neque veſtigium apparet. Ita ſcriptum credo: *ad teſtamentu—n adhiberi* hoc eſt, *ad teſtamentum non adhiberi.* N pro *non*, itemque M litteram per lineolam — olim notatam notiſſimum eſt; ignorantes librarii, aut non ſatis attenti, excuſabili lapſu exhibuerunt *teſtamentum.* Quod de M dixi, videſis Cl. O. Arntzen. *ad Caton. lib.* 1. *diſt.* 12. *et* 39. add. Ampl. Brencman *in Hiſt. D. lib.* 2. *cap.* 2. *p.* 109. *et p.* 123. *ſq.* in fine vocum ſaepius eandem omiſſam probat Pater in *Diſſert. ad Avian. pag.* 305. *ſq.* Branchu in *Obſ. part.* 1. *p.* 234. in lapidibus frequentiſſime eam deſiderari obſervat Doctiſſimus Van Goens *de Cepotaphiis pag.* 12.

Non tempero, quin huc addam lectionem, quae apud Papianum exſtat, corruptiſſimam, cui eadem, quam hoc loco inſtitui, via opem ferre facile eſt. *Si quis autem* verba ſunt Papiani in *libro Reſponſorum tit.* 19. *dolo focum fecerit, ut exinde ad areas ac tecta . . . perveniat, damnum, quod evenerit, aeſtimatione ſarcitur.* Conſtat ex Paulo, cujus ex Sententiis ſua potiſſimum compilavit Papianus, evidens quoque eſt ex ipſa juris ratione, denique certum eſt ex Ictorum fragmentis, eum, qui dolo incendium procuraverit, minime ſatisfacere reſtitutione damni dati, ſed graviſſimis eum poenis plectendum eſſe; dubitari itaque neutiquam poterit, ſermonem injeciſſe hoc loco Papianum de eo, qui non data opera fecit. Demonſtrarunt hoc, atque evicerunt Schulting. *ad l. c.* et H. J. Arntzenius *in Specim. Obſervat. cap.* 6., qui et varios modos addunt, quibus ſcribarum errorem hunc corrigere alii allaborarunt. Ego, ſi quid mihi ſymbolam conferre licet, reſcribo *aute—n* hoc eſt *autem non.*

Quae ſequuntur ibidem: *in ſervo reſtituta res etiam digno ſupplicio vindicetur*, per geminationem ita reſtituo: *reſtituta REs* id eſt *reſtituta re res.*

Sed ut tandem e diverticulo, longiore forſitan, in viam revertar, quis ambigat in decantato Ennii fragmento, quod Cicero ſervavit *lib.* 1. *de Officiis.*

Ut homo, qui erranti comiter monſtrat viam,
Quaſi lumen de ſuo lumine accendat, facit,
Ut nihilominus ipſi luceat, cum illi accenderit.

pro *quaſi* reponendum *qui ſi?*

Apud Capitolinum in *Pertinace cap. penult.* ita legitur: *Julianus corpus ejus funeratus eſt, qui nullam ejus mentionem fecit*, ubi pro *qui* Cl. Beſt. *p.* 166. ſubſtituit *etſi.* Licet concedam vitio carere lectionem vulgatam, ſi quid tamen emendandum putes, mallem *quamvis*, quod per *qui* olim ſcriptum fuit. Addo Martialem *lib.* 2. *epigr.* 62.

Quod pectus, quod crura tibi, quod brachia vellis,
. . . .
Hoc praeſtas, Labiene, tuae, quis neſcit? amicae,
Cui praeſtas culum, quem, Labiene, pilas.

Lego *quod praeſtas culum.* Eleganter uti

 cen-

centies alibi, reſpondent ſibi *boc* et *quod*.

Ita quoque, quamvis dem, neceſſariam non eſſe correctionem, in his ejusdem Poëtae *lib. 6. epigr.* 86. *v. ult.*

> *Et potet calidam, qui mibi laudat, aquam.*

Praeferam *quam.* Ipſe potet caldam, quam mihi laudat, dummodo mihi liceat bibere vinum Campanum.

Solum partem eſſe aedium exiſtimo, ait Celſus in *l. 49. pr. D. de Rei Vind. nec alioquin ſubjacere, uti mare navibus.* Navis pertinet ad dominum, id quod ſubjacet navi, mare, non eſt navis, nec domini alicujus, ſed eſt res communis. Aedes vero pertinent ad dominum, ſolum eſt pars aedium, et hoc itaque pertinet ad dominum aedium; quamvis autem ſubjaceat ſolum aedibus, non tamen ſubjacet alii, ita ut mare; perſpicis, ni fallor, pro *alioquin*, legendum *alii*, vel *alio*, quod idem puto, *cui*, aut ſi id mavis *alieno cui*.

Dum de aedibus ſermo eſt, in memoriam ſuccurrunt varie tentata verba Javoleni in *l. 23. pr. D. de Uſurpat. et Uſucap.: Cum aedes ex duabus rebus conſtant, ex ſolo et ſuperficie, et univerſitas earum poſſeſſionem temporis immobilium rerum omnium mutet*; pro *mutet* vult *imitet* Cl. Beſt *p.* 189. ego preſſim ſecutus ductus litterarum ita ſcribo: *poſſeſſione temporis immobilium rerum communi nitatur.* M. aliquando male additum conſpici in libris MSS., ubi exſulare debuerat, obſervat Commentator Egregius ad *Collat. leg. Moſ. et Rom. p.* 728. ubi *ſortem* exhibetur pro *ſorte.* Vela contraho

> *Hic teneat noſtras anchora jacta rates.*

TITULUS VI.

De Dotibus.

§. 1. Dos aut datur, aut dicitur, aut promittitur.

§. 2.

§. 1. *Dictum a promiſſo diſcernitur*, ait Ulpianus in *l. 19. §. 2. D. de Aedil. edict. dictum accipimus, quod verbo tenus pronuntiatum eſt, nudoque ſermone finitur; promiſſum autem poteſt referri et ad nudam promiſſionem, ſive pollicitationem, vel ad ſponſum.* Add. *l. 20. eod. Si vero*, verba ſunt Caji, *ante venditionis tempus dictum interceſſerit, deinde poſt aliquot dies interpoſita fuerit ſtipulatio.* Ex dictione tamen ea, modo non ſit facta jactandi cauſa, aut commendandi ergo rem venalem, v. *l. 19. pr. eod.* actionem competiiſſe ne dubites. Abunde de eo conſtat ex ipſa *l. 19. c.*, plurimiſque legibus ejusdem tituli. Eſt itaque dotis dictio nuda dotis pollicitatio, ſive obligatio, nulla praecedente interrogatione facta, uti appellat Cajus *in Inſtit. lib. 2. tit. 9. §. 3.* Magnis animorum divortiis inter ſe diſtrahuntur Interpretes, ſolenniterne facta fuerit dotis dlctio, necne, intercedentibus puta verbis ſolennibus; perſuadere mihi videntur lectorum, quae propoſui, verba, ut non ſolenniter factam eam fuiſſe exiſtumem; quae autem ex Comicis, atque aliunde, petunt ſententiae ſuae praeſidia contrariae opinionis fautores, non ea ad dictionem, ſed ad promiſſionem referenda eſſe arbitror. Obſtare videtur *l. 3. C. Tb. de inceſt. nupt.* ubi: *dos ſi qua forte ſolenniter aut data, aut dicta, aut promiſſa fuerit*; Verum *ſolenniter* vocem ad *promiſſa* potius quam ad *dicta* ut applicem, faciunt ea, quae ante in medium produxi. Notiſſimum enim in jure, verbum aliquod generaliter additum uni ſaepe tantummodo rei poſſe applicari; exemplis abſtineo, cum haec ipſa locutio

ve-

§. 2. Dotem dicere poteſt mulier, quae nuptura eſt, et debitor mulieris, ſi juſſu ejus dicat, inſtitutus, parens mulieris virilis ſexus, per virilem ſexum cognatione junctus, velut pater, avus paternus. Dare, promittere dotem omnes poſſunt.

§. 3. Dos aut profectitia dicitur, id eſt, quam pater mulieris dedit: aut adventitia, id eſt, ea, quae a quovis alio data eſt.

§. 4. Mortua in matrimonio muliere, dos a patre profecta ad patrem revertitur, quintis in ſingulos liberos in infinitum relictis penes virum. Quod ſi pater non ſit, apud maritum remanet.

§. 5. Adventitia autem dos ſemper penes maritum remanet, prae-

veritatem evincat quam clariſſime; quis enim in datione dotis ſolennitatem deſideret? Neque tamen nudae conventioni, aut nudo pacto ſimilis eſt dotis dictio, ex quo jure Romano actio non naſcebatur; quandoquidem *legitime* obligantur, quae dotem dixerunt, perſonae illae, quas *l.c.* allegat Cajus. Hae autem *tantum.* Specialiter itaque antiquitus in hac re obtinuiſſe credo, ut legitime obligarentur, qui nulla intercedente interrogatione dotem dixerant. Neque tamen ſtricte adeo verbi hujus propriam ſignificationem obſervaſſe ſemper videntur Icti, ut non aliquando et pro ſtipulari illud adhibuerint; Ea certe ſignificatione accipiendum puto vocabulum in *l.* 1 §. 14. *D. de Cloacis. Damni infecti cautionem pollicetur* Praetor, verba ſunt Ulpiani, *ſi quid operis vitio factum eſt; nam ſicuti reficere cloacat et purgare permittendum fuit, ita dicendum, ne damnum aedibus alienis detur.* Confer verba edicti in *l.* 1. *pr. D. eod. videndum* praefert Cl. Voorda in *Interpret. cap.* 8. *edicendum* mavult Auctor *Obſ. p.* 139. quo modo et alibi pro *dicendum* reſcribit Sciopp. *ad Priap. cap.* 4. Interpretor: Praetor voluit *dicendum*, hoc eſt, ut diceret, caveret, ſtipularetur ille, cujus operis vitio aliquid fieri metuitur, ne damnum alienis aedibus fiat; niſi mavis *dicendum* a Praetore fuit, id eſt, in edicto propoſito cavendum, et curandum, ſignificatione in jure quoque obvia. De dotis dictione confer quae erudite congeſſit ὁ μέγας G. Noodt *de Pactis cap.* 8.

§. 2. Verba: *ſi juſſu ejus dicat inſtitutus*, aut, uti ex MS. Auredanenſi exhibet Nob. Meerman, *conſtitutus*, ſic accipio, quaſi dixiſſet Ictus: *ſi*, vel dummodo, ut *juſſu ejus dicat* fuerit *inſtitutus.* Ita Cicero *pro Cluent. cap.* 26. *quadraginta et millia, ſi eſſet abſolutus, pollicetur.* Poſſis et legere *dicAT id inſtitutus* hoc eſt, *dicat ad id inſtitutus.* Hoc certum eſt, *inſtitutum* pertinere ad *debitorem*; clara ſunt verba Caji *lib.* 2. *I. tit.* 9. §. 3. *non ſolum in hac obligatione ipſa mulier obligabitur, ſed et pater ejus, et debitor ipſius mulieris, ſi pecuniam, quam ille debeat, ſponſo creditricis ipſe debitor in dotem dixerit. Hae TANTUM tres perſonae poſſunt dictione dotis legitime obligari*; Perperam itaque editor Pariſienſia, qui auctoris mente non recte intellecta, margini adſcripſit: *juſtus tutor.*

§. 4. Ant. Faber *in Conject. lib.* 1. *cap.* 16. *et lib.* 13. *cap.* 1. id agit, ut oſtendat, ita hic intelligendum Ulpianum, ut propter liberos praemortuos quintae duntaxat, propter ſuperſtites vero univerſa dos retineatur. Confer Ampl. Meerman *h. l.*

§. 5. Etiam ſocius aliquando pro filia ſocii dotem promittebat, ſive ex ſuo, ſive ex communi, eaque eſt dos adventitia. Egit de hac Papinianus in *l.* 81. *D. pro ſocio*, in qua lege duo ſunt, quae morari poſſint lectorem; alterum eſt in *pr.: Si ſocius pro filia dotem promiſit, et prius quam ſolveret, herede ea relicta, deceſſit, quae poſtea cum marito de exigenda dote egit, accepto liberata eſt. Poſtea* accipio *poſteaquam.* Novimus enim particulam *quam* per ellipſin ſaepenumero omitti vid. Cl. J. Arntzen. ad *Plin. Paneg. pag.* 128. 320. *et*

 324.

praeterquam ſi is, qui dedit, ut ſibi redderetur ſtipulatus fuit: quae dos ſpecialiter receptitia dicitur.

§. 6. Divortio facto, ſiquidem ſui juris ſit mulier, ipſa habet actionem, id eſt, dotis repetitionem. Quod ſi in poteſtate patris ſit, pater adjuncta filiae perſona, habet actionem revera: nec intereſt, adventitia ſit dos, an profectitia.

§. 7. Poſt divortium defuncta muliere, heredi ejus actio non aliter

324. aut ſubintelligo *ſi.* Alia dabit Auctor *Obſ. jur. Civ. p.* 116. Alterum eſt in his: *Verum in propoſito largiter eſſe videbatur, dos numerata eſſet, an vero promiſſa.* Vitioſa eſſe nemo ſanus dubitet; quo pacto reſtauranda ſint, inquiſiverunt plurimi. Vid. Conſultiſſ. Rygerbos in *Obſ. pag.* 88. ſcribendum puto *Largo intereſſe videbatur*; ſive *Largum* Icti nomen eſſe arbitremur, ſive conſulentis alicujus id eſſe exiſtimemus. Hoc conſtat, Paulum ſaepiſſime mentionem injicere Latini Largi vid. *l.* 56. *D. de Aedil. edict.* add. Auctorem inſignis libelli *de Nominibus Pandect. cap.* 5. *in theſ. jur. Otton. tom.* 1. *p.* 379. *lin.* 11. Largii Eurippiani conſultoris meminit Scaevola in *L.* 21. §. 4. *D. de Annuis legat et fid.*

§. 6. Optime, mea quidem ſententia, pro *revera*, quod huc non convenit, *rei uxoriae* ſubſtituit Cujacius, Ictorum Coryphaeus, quam rei uxoriae actionem, quoties poſt divortium de dote contentio eſt, competere tradidit Boëtius. De ſolennibus actionis hujus formulae verbis *quantum aequius melius*, quorum in jure quoque veſtigia apparent, Cicero meminit in *Lib.* 3. *de Offic.*

Elegantiſſima ſunt, quae de materia hujus, et proxime praecedentis §. adnotavit Vir patriî aeque atque Romani juris conſultiſſimus C. van Bynkershoek *in Obſervat. Lib.* 8. *Cap.* 14.

§. 7. Maritum, ubi de dote agitur, non ultra teneri, quam in id quod facere poteſt, res certa eſt. Socero utrum idem privilegium competat Juridici certant, et adhuc ſub judice lis eſt. *Sicut autem cum marito agitur*, Paulum audis in *L.* 21. *D. de Re Judic. ita et cum ſocero, ut non ultra facultates damnetur. An, ſi cum ſocero ex promiſſione dotis agatur, in id quod facere poteſt damnandus ſit, quod* (lego *quaero*) *et id aequum eſſe videtur; ſed alio jure utimur, ut et Neratius ſcribit.* Idem in *L.* 17. *D. Sol. Matr. ex diverſo*, ait, *ſi ſocer ex promiſſione a marito conveniatur, ſolet quaeri, an idem ei honor habendus ſit, Neratius libris Membranarum, et Proculus ſcribunt hoc juſtum eſſe.* Perrenon. in *Theſ. Jur. Otton. Tom.* 1. *p.* 601. diſtinguendum putat inter jus ſtrictum et aequitatem. P. Burgius *in Electis cap.* 19. verba ita tranſponit *aequum eſſe videtur, ut et Neratius ſcribit, ſed alio jure utimur*; diſtingui autem oportere docet ex *L.* 22. *inſequenti* inter petitionem factam ſtante, atque eam, quae fit ſoluto matrimonio; dein id demonſtrare voluiſſe Paulum exiſtimat, aequitatis quidem velle rationem, ut non ultra tenerentur ſoceri, ſed aliud tamen ſua aetate jus obtinere. Verum enimvero obſtare videtur interpretationi huic *Lex* 84. *D. de Jure Dotium*, in qua idem Ictus beneficium hoc competere innuit etiam poſt ſolutum matrimonium, niſi injuſta cauſa eſſe videatur, *diremto matrimonio ex cauſa et perſona id tribuendum ſocero* adſirmans. Leve eſt, quod pro *id aequum ita aequum* ſubſtituunt nonnulli. Rem hoc modo intelligo: Stante matrimonio conceditur ſocero beneficium hoc omnino, hoc eſt ſemper, diremto eo, non niſi cauſa cognita, eodem modo, quo ſociis hoc dari probat *L.* 22. §. 1. *D. de Re Jud.*; eamque puto explicationem deberi verbis *ex cauſa.* Caeterum, ſi in cauſae illa cognitione apparuerit, mala fraude in his verſatum fuiſſe ſocerum, veluti, *ſi ſpecie futurae dotis induxerit genero*, hoc eſt, ſi generi nuptias ſollicitaverit, ſub obtentu dotis ſat amplae a ſe praeſtandae, atque ita

Digitized by Google

aliter datur, quam ſi moram in dote mulieri reddenda maritus fecerit.

§. 8. Dos ſi pondere, numero, menſura contineatur, annua, bima, trima die redditur; niſi ſi, ut praeſens reddatur, convenerit. Reliquae dotes ſtatim redduntur.

§. 9. Retentiones ex dote fiunt, aut propter liberos, aut propter mores, aut propter impenſas, aut propter res donatas, aut propter res amotas.

§. 10. Propter liberos retentio fit, ſi culpa mulieris aut patris, cujus in poteſtate eſt, divortium factum ſit: tunc enim ſingulorum liberorum nomine ſextae retinentur ex dote. Non plures tamen, quam tres ſextae, in retentione ſunt, non in petitione.

§. 11. Dos, quae ſemel functa eſt, amplius fungi non poteſt; niſi aliud matrimonium ſit.

§. 12. Morum nomine, graviorum quidem, ſexta retinetur: leviorum autem octava, Graviores mores ſunt adulteria tantum, leviores omnes reliqui.

§. 13. Mariti mores puniuntur, in ea quidem dote, quae annua, bima,

ita inſidiatus fuerit genero, indignum ſe gerit legis beneficio. *Species* eſt ſimulatio ejus quod re vera non eſt. Ita *ſub ingenuitatis ſpecie vagari* fugitivus dicitur, qui ingenuum ſe mentitur, in *Papiani Reſponſis Tit.* 43. Quamobrem neceſſarium non puto ut *ſpe* ſubſtituamus, quamvis non negem vocabula illa aliquando inter ſe commutari. vid. Marckart in *Interpret. Lib.* 2. *Cap.* 17. et Cl. Duker *ad Flor. Lib.* 1. *Cap.* 13. *Num.* 15. Neque vero probem emendationem a Grotio propoſitam in *Flor. Spars.* qui Heraldum ſecutus pro *induxerit* reponendum eſſe putat *illuſerit*; eleganter enim *inducere* olim pro *illudere*, *decipere* adhibitum fuiſſe Grammatici docuerunt. Audi ſis Nonium Marcellum *Cap.* 4. *pag. m.* 330., *induci* ait *eſt aliquibus fallaciis decipi. Lucil. Lib.* 30. *quid quaerimus acre inductum cantu?* adde Perotti *Cornucopiam pag.* 455. *nonnunquam etiam inducere eſt quibusdam veluti fallaciis decipere.* Nolo plura in re vel ex lexicis nota. Catharin. *in Theſ. Meerm. Tom.* 6. *p.* 796. legendum arbitratur *induxerit generum*, rationem vero non video, quamobrem ſuſpectam habeamus conſtructionem illam, aeque, puto, tolerandam, atque vulgatiſſimam *imponere alicui*, alia.

§. 9. De Retentione ita Imp. in §. 37. *J. de Action. nam ob impenſas in res dotales factas marito quaſi retentio conceſſa eſt.* Vox *quaſi*, quae in vulgata editione exſtat, iu pleriſque omittitur, abeſſe jubetur ab Interpretibus. Poſtliminio quaſi reverſam in textum recipere poſſis, ſi pro *quaſi* legas *quoque*; exigua utriusque vocis per notam ſcriptae differentia errorem procuravit; Scio in proxime praecedentibus dictum jam fuiſſe *propter retentionem quoque dotis repetitio minuitur*, ſed haud raro ſolitos fuiſſe lctos voculam illam repetere exemplis probavit Cl. Vryhof *Obſ. Cap.* 22.

§. 13. Pro *repraeſentatio* Nob. Meerman exhibet *compenſatio.* Rationem prorſus nullam perſpicio, quare contra Codicum auctoritatem obtrudamus hic Charondae lectionem *annua*, *bima*, *trima*, *die*, quam utrum ex ingenio ſuo propoſuerit, an ex MS. ſuo reddiderit, certo non conſtat. Vulgaris, quam dant plerique libri vetuſtiores optimae notae, *a die*, commodiſſimum ſenſum praeſtat, id quod obſervatum quoque video Viro Egregio P. Fabro.

 Ele-

bima, trima die reddi debet, ita. Propter majores mores praeſentem dotem reddit: propter minores ſenum menſum die. In ea autem, quae praeſens reddi ſolet, tantum ex fructibus jubetur reddere, quantum in illa dote quadriennio redditur: quod repraeſentatio facit.

§. 14. Impenſarum ſpecies ſunt tres: aut enim neceſſariae dicuntur, aut utiles, aut voluptuoſae.

§. 15. Neceſſariae ſunt impenſae, quibus non factis dos deterior futura eſt, velut ſi quis ruinoſas aedes refecerit.

§. 16. Utiles ſunt, quibus non factis quidem deterior dos non fuerit, factis autem fructuoſior dos effecta eſt, veluti ſi vineta et oliveta fecerit.

§. 17. Voluptuoſae ſunt, quibus neque omiſſis deterior dos fieret: neque factis fructuoſior effecta eſt: quod evenit in viridiariis, et pictoriis ſimilibusque rebus.

Eleganter dos *quae a die redditur* opponi videtur illi, *quae praeſens redditur.* Sequentia ſic corrigo: *In ea autem, quae praeſens reddi ſolet, tantum ex fructibus jubetur reddere, quantum in illa dote quadriennio redituum fuit, quo repraeſentatio facta fuit*, hoc eſt in eo quadriennio, quo praeſens reddita fuit.

De lectione et ſenſu verborum hujus §. non poenitebit adiiſſe Ampl. Bynkersh. *Obſ. Lib.* 7. *Cap.* 19. Actioni malae tractationis, judicioque de moribus locum datum, et cauſam divortio praebitam fuiſſe, ſi maritus concubinam adſumſiſſet, probavit Pater *in Reſcr. Boxbornio de Cat. pag.* 450. Denique *ſenum menſum* dictum pro ſenorum, hoc eſt, ſex menſium, nemo neſcit. Conſule Popmam *de Antiq. Loc. Lib.* 1. *Cap.* 9.

§. 16. In *L.* 5. §. *ult, D. de Impenſ. in res dot. fact.* utiles impenſas ita deſcribit noſter: *quas maritus utiliter fecit, remque meliorem uxoris fecerit, hoc eſt dotem.* Ultima verba pro gloſſemate habenda ſtatuit Ampl. Van de Water *in Obſ. L.* 3. *Cap.* 15., extra tamen, ſi quid video, neceſſitatem. Eodem plane modo Ulpianus *Tit.* 6. §. 6. *divortio facto ipſa* mulier *habet actionem, id eſt dotis repetitionem*, licet ibi quoque poſtrema verba a gloſſatore adjecta temere ſcripſerit P. Faber. Perſpicuitatis gratia a Ictis, forte et a Triboniano, ſaepiſſime talia addita non neſcit, qui fragmenta eorum verſat; confer Noordkerk in *Obſ. Dec. p.* 78. Uſum verborum *id eſt* latius indagarunt Cl. Duker in *Opuſc. de Lat. Vet. Ictor. p.* 273. *et* 488. et Noodt *de Pactis Cap. XI.* add. Mercerium *in Theſ. Ott. Tom.* 2. *p.* 1580.

T I T U L U S V I I.

De jure donationum inter virum et uxorem.

§. 1. Inter virum et uxorem donatio non valet, niſi certis ex cauſis: mortis cauſa, divortii cauſa, ſervi manumittendi gratia. Hoc amplius Principalibus conſtitutionibus conceſſum eſt mu-

§. 1. Haud ſanequam immerito Vir Cl. G. Marckart *in Prob. Lib.* 1. *pag.* 60. *et Lib.* 3. *pag.* 3. damnat inveteratum, eumque peſſimum morem nonnullorum, qui, ubi vocabulum aliquod rarioris uſus, quod diu fortaſſe fruſtra alibi quaeſiverunt, apud probatae Latinitatis auctores offendunt, civitate Romana protinus ei interdicunt, atque aliud loco ejus ſubſtituendum clamitant, plane aliquando alienum; Exemplorum quantum quidem ſatis eſt ſuppeditat ipſe Vir Doctiſſimus. Inficias ire nullus, credo, ſuſtineat, plurima reperiri apud ſcriptores antiquos vocabula obſoleta, atque obſcura, quae, uſu volente,

Quem penes arbitrium eſt, et jus, et norma loquendi,

in deſuetudinem poſtmodum abiverunt. Neque vero apud Plinium tantummodo, Ennium, Catonem, aut novatorem verborum Salluſtium, et ſi qui praeter eos exſtiterunt olim, qui, quaſi cum Euandri matre Inſtitueretur ſermo, voces nimis priſcas, atque inſolentiores in deliciis habuerunt, ſed et apud ipſum eloquentiae fontem talia obſervare liceat, uti dudum demonſtrarunt alii. Ridendum autem procul dubio ſe propinaret, qui ejusmodi phraſes aut dictiones Latinitate propterea temere vellet prohibere, aut criſi, duriore plerumque, corrumpere. Quid quod vocabula plurima barbara, ac peregrinae nationis ab aliquibus adſcita fuiſſe conſtet? vid. P. Faber *in Semeſtrib. Lib.* 3. *pag.* 11. *et* 12. Quid multa? ſi quis rationem habeat eorum, quae ab Auſonio Popma, ut alios taceam, in *Libris de Uſu Antiquae Locutionis* in medium proferuntur, intelliget is, ni fallor, multa antiquitus in honore fuiſſe, quae poſtea cecidere, vocabula, et loquendi modos. Afferre huc lubet exemplum, ſi rem ſpectes, loco noſtro convenientiſſimum, ſi verba conſideres, ex penitiore antiquitate depromtum. *Si maritus* inquit Ulpianus in *L. XI. §. penult. D. de donat. int. Vir. et Ux. uxori donaverit mortis cauſa, eaque diverterit, an diſſolvatur donatio? Julianus ſcripſit, infirmari donationem, nec impendere.* De re conſtat inter eruditos, de verbis non item. Aliorum conjecturas recenſet Catharinus in *Obſ.* inſertis *Theſ. Jur. Ott. Tom.* 1. *p.* 489. add. Conſultiſſ. Rover in *Diſſert. Inaug. Cap.* 5. et Virum Doctiſſ. J. L. E. Putman in *Interpret. pag.* 23., qui *impendere* interpretatur: in pendenti eſſe; Auctoritatem vellem addidiſſet, et exempla locutionis illius protuliſſet Vir Eruditiſſimus. Ad me quod attinet, nihil quidquam mutandum cenſeo, modo disjunctim legas *im pendere.* Tritiſſima ſignificatione in jure dicitur *pendere* conditio, dies, res, cujus adhuc eventus exſpectari debet; *im* antiqua terminatione pro *eam* poſitum arbitror.. *Im* verba ſunt Feſti *ponebant pro eum, a nominativo is.* Eſt ergo accuſativus antiquus. Promiſcue olim *em* et *im* pro *eum eam* dictum ambigi non poteſt. Gellius *Noct. Att. Lib.* 20. *Cap.* 1. haec citat Legum Decemviralium verba: *ni ſuo vivit, qui em vinctum habebit.* Hinc *emem* pro *eundem* vid. Feſtus in v. *em* et *emem*; *d* poſtea inſertum, eodem modo quo ex *re* et *eo*, *emo*, *ago*, factum *redeo*, *redimo*, *redigo*, reliqua. Add. Idſinga in *Variis Cap.* 5. *p.* 37. Macrob. in *Saturnal Lib.* 1. *Cap.* 4, conſule porro J. N. Funccium *de Legib.*

Digitized by Google

mulieri in hoc donare viro ſuo, ut is ab Imperatore lato clavo vel equo publico, ſimilive honore honoretur.

Legib. XII. Tabb. p. 116. *et alibi*, denique, ne plures memorem, Auctorem *Obſ. Jur. Civ. p.* 86. *Es* quoque pro *eos* dictum olim fuiſſe obſervari vides in *Sylloge Epiſtolarum Vir. Illuſtr. a Cel. Burmanno editarum Tom.* 4. *p.* 59. *Ibus pro iis minus Latinum putat conſuetudo*, inquit Nonius Marcellus *pag. m.* 486., *cum veterum auctoritate plurimum valeat.* etc. Adde Plaut. *in Mil. Glor. Act.* 1. *Sc.* 1. *v.* 74. Confer Perizon. *ad Sanctii Min. Lib.* 3. *Cap.* 14. Eodem modo *ques*, *quium*, *quis*, in uſu antiquis fuiſſe pro *qui*, *quorum*, *quibus*, auctor eſt Servius *ad Virgil. Aen.* I. *v.* 99. De *quis* pro *quibus* exemplorum copiam ampliſſimam congeſſit Vir Cl. Jo. Fr. Reitzius *in Ambiguis voce quis. Eris* pro *heredis*, itemque *erem* pro *heredem* dictum olim oſtendit Nob. Meerman ad *Tit. XI.* §. 14. De terminationibus antiquis cum ſermo ſit, non poſſum non addere locum vexatiſſimum Ulpiani in *L.* 156. §. 1. *D. de Reg. Jur. Cum quis in alii locum ſucceſſerit, non eſt aequum ei nocere hoc, quod adverſus eum nocuit, in cujus locum ſucceſſit.* Varias variorum opiniones de lectione verborum ſuppeditant Nob. Rygerbos *Obſ. p.* 87. Cl. Beſt *p.* 148. Celeb. Marckart *in Interpr. Lib.* 2. *Cap. XI.* Ego *alii* accipio pro genitivo antiquo, *non* deinde per interrogationem intelligo pro *nonne*, quicquid temere diſſentiant alii. An forte idem dicendum de *L.* 37. *D. Famil. Erciſc.*? *qui familiae erciſcundae judicio agit, non confitetur adverſarium ſibi eſſe coheredem?* Hoc certum eſt *non* pro *nonne* ſaepiſſime uſurpari; v. Cl. Beſt *l. c.* et Celeb. J. Arntzenius *ad Plin. Paneg. p.* 50. *et alibi.* Manifeſtum et hoc eſt interrogationem fortius negare, v. Conſultiſſimus Noordkerk *in Obſ. Dec. p.* 116. *ſq.* add. Celeb. J. F. Reitz *in Ambiguis v. Interrogatio.* Neſcio an eodem modo explicari optime poſſit *L.* 65. §. *ult. D. de Acquir. Rer. Dom. Si id, quod in publico innatum, aut aedificatum eſt, publicum eſt, inſula quoque, quae in flumine publico nata eſt, publica eſſe debet?* Certe, ſi per interrogationem hanc intelligas, tuto carebis conjecturis Cl. Eckii, aliorumque, qui, Hotomannum ſecuti *Lib.* 1. *Obſ. ult.*, *non* interponunt. Quid ſi et hac mente locutum fuiſſe Ulpianum cenſeamus in *L.* 64. *D. ad Leg. Falc.*? *Si in teſtamento ita ſcriptum ſit: heres meus Lucio Titio decem dare damnas eſto, quanto quidem minus per legem Falcidiam capere poterit, tanto amplius ei dare damnas eſto. Sententiae teſtatoris ſtandum eſt?* Uberius de hac lege egerunt Cl. Voorda *in Electis Cap.* 22., et Jenſius *in Strict. p.* 341. Ita quoque interpretor verba *L.* 21. §. 3. *in f. D. de fidejuſſor. Argumentum rei eſt, quod ſi poſſeſſio rerum debitoris data ſit creditori, aeque dicendum eſt, fidejuſſorem manere obligatum?* Hoc ſanequam malo, quam cum Ant. Fabro, quem ſequitur Cl. Schulting *ad Pauli Sent. Lib.* 5. *Tit.* 12. §. 12. obtrudere *non manere.* Addo *L.* 3. §. 8. *D. de Rivis*, quam ſine ulla criſi ita lego, ac diſtinguo: *Plane per in rem actionem dicendum eſt, poſſe adverſus eum vindicari, jus ei non eſſe?* interrogationi propoſitae ipſe mox reſpondet Ictus: *dubium non eſt.* Faceſſant itaque emendationes aliorum, de quibus conſule Beſtium *p.* 178. Supplendum cenſent alii: *hoc dubium non eſt*, citra tamen ullam neceſſitatem, millies hoc modo locuti Icti. Sic in *L.* 39 §. 1. *D. de Contr. Emt. Idcirco non amplius emtor petere poteſt, quam quinque pondo olei, quae collecta eſſens, a plerisque reſponſum eſt*; Quo loco *ut* inſerit idem Beſt *p.* 177. Malim, ſi pertinaciter corrigendum inſtes, IA hoc eſt, *ita a plerisque.* Hoc certe negari nequit, facilem accipere interpretationem plurima veterum Auctorum loca, quae miſere aliquando ab interpretibus torqueri videas, ſi per interrogationem exponas. Unum adhuc exemplum allegaſſe ſufficiat ex codice ſacro. Joannes *in Evang. Cap.* 14. *c.* 2. haec refert Σωτηρος noſtri verba: *Εν τη οικια του πατρος μου μοναι πολλαι εισιν, ει δε μη, ειπον αν υμιν; πορευομαι ετοιμασαι τοπον υμιν?* His verbis exponunt Theologi praeclari Coccejus et Lutherus: *In domo patris mei manſiones multae ſunt, ſi non, dicerem vobis: Vado parare vobis locum.* Confer J. C. Wolfii *Curas Philol.*

et

et Crit. ad l. c., qui et adjungit ſententias caeterorum. Ita vertendum opinor: Domi Patris mei multa ſunt habitacula, (intellige domum ampliſſimam, quae varia habet, a ſe invicem ſeparata, habitacula, veluti inſulas) absque eo eſſet, (hoc eſt, ſi verum non eſſet, eſſe ibi multa habitacula) egone dixiſſem vobis: abeo paraturus vobis locum? Plus ſemel enim praedixerat perpetuae ſalutis generis humani auctor diſcipulis ſuis ſe diſceſſurum, ut locum pararet, confer *Cap.* 12. *c.* 32. *ibid.* add. *Cap.* 13. c. 33. De elliptica hac loquendi formula, nec non de particulis *ει δε μη* conſule Cl. Bos in *Ellipſ. Graec. Cap. ult.* Vigerum *de Idiotiſm. Graec. Cap.* 8. *ſect.* 6. *num.* 8. *ſq.* Devarium *de Partic. Ling. Gr. p.* 120. *ſq.* In viam redeo. Quod de *alii* dixi, obſervatum a multis, ſcriptum olim *alius alii alio*, *ille illi illo*, *unus uni uno*, *alter alteri altero*. Vid. Riccius in *Vindiciis Juris Cap.* 18. *in Theſ. Ott. Tom.* 2. *p.* 799. add. Schulting *ad Paul. Sent. Lib.* 5. *Tit.* 9 §. 4. Marckart *Interpr. Lib.* 1. *Cap.* 9. et Popmam *l. c. Lib.* 1. *Cap.* 10. *Totae* quoque pro *totius* poſitum conjicio a Paulo *Sent. Lib.* 4. *Tit.* 5. §. 6. Ita nunc circumfertur lectio vulgata: *Quartae portionis portio liberis . . . praeſtanda eſt, ut ab inofficioſi querela excludantur.* Aliorum conjecturas de loco mutilato exhibent Commentarii ad *d. l.*, et Cl. Vryhof *in Obſ. Cap.* 19. Quid, ſi, ſervato probe litterarum ductu, ſubſtituamus: *Quarta totae portionis portio.* *Dua* pro *duo*, forte et *amba* pro *ambo* poſita antiquis, licet barbariſmis accenſenda, vid. notas ad *Poët. Lat. Min. a Cl. Burmanno editos Vol.* 1. *p.* 598. *dua corpora* eſt in inſcriptione apud Murat. *Tom.* 3. *p.* 1287. *Num.* 8. Plura ſi deſideras mutatae declinationis exempla, adi ſis Nonium Marcellum *l. c.* et Popmam *Cap.* 9. *Domuis* et *fructuis*, ne memorem plura, genitivos obſoletos eſſe, uterque demonſtrat. *Domu* quoque pro *domo* in uſu fuiſſe conſtat, imo in juris libris veſtigia ejus ſupereſſe nullus dubito. Eam certe vocem reſtituendam puto, juxta cum Ampl. Bynkersh. *in Obſ. Lib.* 4. *Cap. ult.* et Catharino *in Theſ. Meerm. Tom.* 6. *p.* 782., in *L.* 4. *C. de Crim. Expil. Hered.*, ubi de uxore ſermo eſt, *quae ſocia rei humanae atque divinae domus ſuſcipitur.* Aliorum interpretationes, emendationesque videre eſt apud Cl. Beſt *p.* 251., add. Conſultiſſ. Putman in *Interpret. p.* 27., et Virum Nobiliſſ. A. N. Mollerum *in elegantiſſima Diſſertatione inaugurali*, *Trajecti ad Rhenum publicata anno* 1763. S adhaeſit, uti ſaepiſſime factum nullus ignorat, ex ſequenti *ſuſcipitur*. Pro *domu* uſitatior eſt ablativus *domo*, analogicus tamen, quin et antiquis frequentatus *domu*. v. Popmam *l. c.* Eleganter autem et proprie domo ſuſcipi dicitur uxor, quam ſolenni pompa olim domum deductam novimus.

Videndum paucis reſtat de vocabulis rarioribus. *Veſte virili legata*, inquit Paulus *Lib.* 3. *Sent. Tit.* 6. §. 80., *ea tantummodo debebuntur*, *quae ad uſum virilem*, *ſalvo pudore virilitatis*, *attinent.* Cauſam profecto non video, quamobrem vocabulum *virilitatis*, analogiam ſi ſpectes, optimum, aliis etiam uſitatum, ſenſu tamen diverſo, Latio proſcribamus, aut cum Conſult. Struchtmeyero *in Animadv. Crit. p.* 77. emendemus: *virilis ſtatus.* *Muliebritas* Tertullianus dixit.

Temporo, forte et *tempero*, a *tempore* utrumque deductum, primo ſignificatu notare credo, tempori inſervire, tempore uti, Belgice: **na de tijds omſtandigheden ſchikken.** *Temporare* dicto ſenſu occurrit apud Tertullianum. Conjicio ita quoque accipiendam vocem *temperare* apud Paulum *in Sent. Lib.* 5. *Tit.* 3. §. 5. *Nonnunquam pro frequentia admiſſorum judicantis ſententia temperatur.* Aliis quid placuerit retulerunt Commentatores *d. l.* Vocabula plurima inſolita, quae fruſtra forte apud alios ſcriptores quaeras, recenſuit Cl. Duker *in Opuſc. de Lat. Vet. Ictor.*, adde D. Gothofr. *ad l.* 3. *D. de Bonis eor., qui ant. ſent.* Digna verba legis, quae adſcribam, ac brevibus explicem. *Qui rei poſtulati*, inquit Marcianus, *vel qui in ſcelere deprebenſi*, *metu criminis imminentis* (intelligo accuſationem inſtantem, uti in *L.* 1. §. 23. *D. de Sc̃to Silan.*) *mortem ſibi conſtituerunt*, (rectius eſt in aliis libris *conſciverunt*, licet et illud defendi poſſit) *heredem non habent.* *Papinianus tamen . . . ita ſcripſit*, *ut*, *qui rei criminis non poſtulati manus ſibi intulerint*, *bona eorum fiſco non vindicentur.* *Non enim facti ſceleritatem eſſe obnoxiam*, *ſed con-*

conſcientiae metum in reo velut confeſſo teneri placuit. Non ipſum facinus ſceleſtum punitur, ſed quia commiſſum id eſt ſupplicii metu. Non omnimodo *αυτοχειρια* vindicatur confiſcatione bonorum, veluti ſi doloris inpatientia, vitae taedio, pudore aeris alieni, aliave qua cauſa, non noxia, impulſus, manus quis ſibi intulerit. vid. *L.* 1. §. 23. *c.* et ad Paul. *Sent. Lib.* 5. *Tit.* 12. §. 1.; ſed ita demum ſi quis accuſatus, vel in delicto deprehenſus fuerit, hoc enim caſu ſi quis mortem ſibi conſciverit, pro confeſſo habetur, et conſcientiae ſtimulo, quaſi furiis quibusdam, adactus creditur, ut mortem nefarie maturaret, modo tamen conſtet ante, cujus criminis gratia id fecerit. *L.* 45. *D. de Jure Fiſci.* Non audiendi itaque, qui *fati celeritatem* temere legendum volunt, licet negare non ſuſtineam *fati* et *facti* vocabula frequentiſſime in codicibus antiquis permutata conſpici v. Cl. Drakenborch *ad Sil. Ital. Lib.* 16. *v.* 131, et Arntzen. *ad Aurel. Vict. p.* 495. Confer omnino Ampl. Bynkershoeck *Lib.* 4. *Obſ.* 4., quo loco de *αυτοχειρια* ex profeſſo differuit. Feſtinaſſe credo Virum Summum, cum ibidem in his Ulpiani in *L.* 23. §. 3. *D. de Aediliit. edict.*: *Malus ſervus creditus eſt, qui aliquid fecit, quo magis ſe rebus humanis extrahat; ut puta laqueum torſit, ſive medicamentum pro veneno bibit, praecipitemve ſe ex alto miſerit, aliudve quid fecerit, quo facto ſperavit mortem perventuram; tanquam non nihil in alium auſurus, qui hoc adverſus ſe auſus eſt,* per tranſpoſitionem reponendum eſſe ſcripſit *venenum pro medicamento*; apparet enim quam clariſſime innuiſſe Ulpianum ſervum eum, qui non vere mortem ſibi quidem conſcivit, ſed qui id egit fruſtra, ut ad mortem perveniret. Accipienda itaque dictio de illo, qui potionem ſumſit, quam venenum eſſe ſibi perſuaſus medicamentum eſſe poſtmodum cognovit. Malim, ſi quid in verbis propoſitis emendari cupias, pro τοις *ſperavit mortem perventuram* ex uſitatiore loquendi more reponere *ſperavit ad mortem perventurum*, ſubintellecto pronomine *ſe*, licet et vulgata lectio ferri poſſit.

Dixi eorum tantum coërceri audaciam, qui ob criminis conſcientiam mori magis quam damnari maluerint: nam, *ſi quis taedio vitae, vel valetudinis adverſae impatientia, vel jactationis, ut quidam philoſophi*, violentas manus ſibi ipſe intulerit, in ea cauſa eſt, ut excuſandum potius, quam vindicandum factum ejus videatur. vid. *L.* 6. §. 7. *D. de Injuſt. rupt. irr. f. teſt.* Haloander edidit *jactatione*, alii alia. Expono jactationis cauſa. Ita *faciendi nominis* exſtat in *L.* 2. *D. de Proxenet.*, *faciendi funeris*, reliqua, conſule Noodt *de Form. Emend. Dol. Mal. Cap.* 13. *et in Obſ. Lib.* 2. *Cap. ult.* Jactationem intelligo iſtorum, qui improba gloriae atque immortalitatis nominis ſui cupiditate accenſi, exemplo peſſimo atque horrendo, miſeri mortem ſibimet maturarunt, ipſo facto approbantes, non veram ſed ſimulatam philoſophiam ſecutos ſe fuiſſe. Heroſtrati immane facinus, qui, ut aeternus fama ſupereſſet, celeberrimum Epheſi templum incendiſſe fertur, in vulgus notiſſimum eſt. Famoſiſſimum Siculi Poëtae, ejusdemque Philoſophi interitum narrat Horat. in *Art. Poët. prope finem.*

Deus immortalis haberi
Dum cupit Empedocles, ardentem frigidus Aetnam
Inſiluit.

Confer Diog. Laërt. *Lib.* 8. *num.* 69., ibique Doctiſſimum Menagium. Peregrini mortem Lucianus refert.

Nondum ſat prata biberunt.

Frugalitatis vocabulum falſo ſuſpectum habere videntur, qui in *L.* 10. *C. de Revoc. Donat.* ſubſtituendum volunt *fragilitatem*, nonnulli *facilitatem*, alii *prodigalitatem*, Vid. Cl. Marckart *Interpr. Lib.* 2. *Cap.* 14. Frugi bonae eſt homo utilis, in quo eſt, quo fruamur, utamur; proprie itaque frugalitas eſt virtus illa, qua alii utilitatem capiunt ſibi, quo primario ſenſu hoc loco vocem poſitam arbitror.

Opponat forte quiſpiam ad haec, quae demonſtrandae res propoſitae gratia exhibui, exempla, deſumta eſſe pleraque ex Ulpiano, eundemque auctorem non idoneum eſſe contendat, quippe quem dictiones parum Latinas, ac vocabula peculiaria, rariora, barbara, in deliciis habuiſſe communis fert hominum eruditorum opinio. Vexatus toties cavillationibus iſtiusmodi repono paucis. Do voces ab Ulpiano

no uſurpatas fuiſſe, loquendi quoque genera frequentata, auribus noſtris inaudita, hoc eſt, talia, quae apud caeteros ejusdem aevi, aut ſaeculorum ſuperiorum ſcriptores non obſervavimus, verbo dico, inſolita, incognita, illa tamen, quae, ſi Ulpianum ipſum, eive ſimilem interpretem, aut defenſorem haberent, nullus fere dubitem, futurum, ut ipſis nobis judicibus comprobarentur, intelligerentur, laudarentur, utpote analogia bona, ex veterum forte ſcriptis deperditis mutuata, pleraque, ſuſpicor, non alia de cauſa nobis obſcura, quam quia ſumma eſt noſtra ſcientiae penuria; quod ſi enim penitius aliquando inveſtigamus, accidit haud raro, ut clara eſſe, recta, atque vulgaria, quae in damnatorum claſſem jam retuleramus, fiat manifeſtum. Talia autem ubi offendunt cenſores, ipſo, ſi Dis placet, auctore peritiores, ecquem putes morem iſtorum? non liquere, ais, inquiunt, exſpectantes, usque dum aliunde lux adfulgeat: Vehementer tu quidem falleris, ſuam ipſos ignorantiam profiteri decere eloquii judices maleſanus arbitreris? benigniſſime ſi quidem agere inſtituunt, medicinam adhiberi jubent, ſecant, urunt, corrumpunt; quod ſi minus ex ſententia ſuccedat, votoque non reſpondeat tentatum remedium, faba impune in Ulpianum cuditur, novatorem verborum calumniis inceſſunt, proſcindunt, damnant, Tyriam originem exprobrant, huic ſermonem vitioſum concedunt. Largior quoque archaïsmos, quin et Graeciſmos in Ulpiani fragmentis deprehendi. Verum enimvero, ſi ingenue agier juvet, ecquae poteſt ratio excogitari, cur, quod in caeteris omnibus cujuscunque aetatis ſcriptoribus ferimus, in uno Ulpiano culpemus? Dein nullus ignorat ab eo inde tempore, quo familiaris fuit, ac poene communis genti Romanae Linguae Graecae uſus, Archivum dicendi ſcribendique morem in Urbem adoptatum paulatim invaluiſſe. Quid quod ipſius linguae Latinae pars non exigua ex Graeca fluxiſſe ſit cenſenda? vid. G. J. Voſſius *in Praef. praemiſſa Libro de Vitiis Sermonis.* Graeciſmis referta ſunt monumenta omnium, non dico Juriſconſultorum, ſed et quorumcunque Auctorum veterum. Utramque paginam facere juris interpretibus Helleniſmos plus ſatis demonſtravit Jenſius, idem in caeteris probavit Vechnerus, ne plures commemorem. Noſti haec Juvenalis *Sat.* 6. *v.* 187. *ſq.*

Omnia Graece,
Quum ſit turpe magis noſtris neſcire Latine, reſcribo *miſcere Latina.*
Hoc ſermone pavent, hoc iram, gaudia, curas,
Hoc cuncta effundunt animi ſecreta. Quid ultra?
Concumbunt Graece. Dones tamen iſta puellis;
Tune etiam, quam ſextus et octogeſimus annus
Pulſat, adhuc Graece?

Denique, ut rem omnem paucis comprehendam, quod ſcribit Vir variis eruditione praeclarus If. Caſaubonus *in Obſ. ad Athenaeum Lib.* 3. *Cap.* 8., *multa, ut ſcimus, etiam Ciceronibus et Demoſthenibus, nedum Poëtis, qui ſibi omnia licere volunt, exciderunt, notanda nobis potius, quam imitanda,* idem neque ab Ulpiano alienum puto; verum extra juſtam apologiam ne hoc quidem eſſe videbitur cogitantibus, in nulla re aberrare, divinae utique ſolius, non autem mortalis eſſe conſtantiae, quod dixit Juſtinianus *in Conſt. de Confirm. D.* §. 13. Apage itaque querelas eorum, qui ſtribliginem verborum ac dictionum acerbius in Domitio criminantur, faceſſant vero inprimis injuriae et convicia iſtorum, qui novaturienti Icto ſermonis peregrinitatem exprobrant, Latinitatem negant. Ab horum tamen parte ſtare mireris Prudentes egregios, Viros utriusque linguae peritiſſimos; Conſule Bynkershoek *Obſ. Lib.* 8. *Cap.* 15. Abreptos ſuſpicor nimio leges ab emblematibus Triboniani vindicandi ſtudio, tum deinde ſeductos fuiſſe conjicio ſevero eorum judicio, qui tamen, ſi attentius conſideres, non de Icto noſtro ſenſere, ſed de Ulpiano Sophiſta, ab hoc diverſo. Praecipuum, ne dicam unicum accuſationis argumentum ac praeſidium repeti animadvertas ex *L.* 22. §. 7. 8. *et* 9. *D. Solut. Matrim.*, quam ex inſcriptione apparet deſcriptam eſſe ex Ulpiani commentariis ad edictum. Verba plura, quam ut integra adponam; dabo ea, quae potiſ-

 ſimum

ſimum mordent, qui in his Latinae quaſi majeſtatis reum faciunt Domitium. *Perſonam quae furore detenta eſt . . . ſciente ea perſona . . . . Sin autem tantus furor eſt, ita ferox, ita pernicioſus, ut ſanitatis nulla ſpes ſuperſit, circa miniſtros terribilis, et forſitan altera perſona velit, vel* (de lectione verborum poſtremorum inſpice Beſt *p.* 138. Corrigo *velit id, vel* hoc eſt, veluti) *propter ſaevitiam furoris, vel quia liberos non habet* (malo *habet, et*) *procreandae ſobolis cupidine tenta eſt* (an *detenta*, ut ſupra?) *dirimere . . . maritus . . . ad eam non flectitur, nullamque ei competentem curam inferre manifeſtiſſimus eſt.* (Graeciſmus eſt Latinis non infrequens, vid. Vechner *in Hellen. Lib.* 1. *Cap.* 21., add. Opuſcula *de Lat. Vet. Ictor. p.* 347. *et* 422.) . . . *mulieris ſuſtentationem ſufferre . . . ſin vero dotem ita diſſipaturus ita* (ſcriptum fuiſſe conjicio IA, quod et *ita*, et *interea* ſignificat; alterum itaque interpretor *interea*) *manifeſtus eſt, ut non hominem frugi oportet* (geminandam puto vocem *oportet*) *tunc dotem ſequeſtrari, quatenus ex eo mulier habeat ſolatium.* Mitto reliqua: Sermonem cognoſcis ab Ulpiano ſtilo alieniſſimum; ſuppoſitos eſſe §. §. *c. c.* a Triboniano recte monuerunt haud pauci, neque de eo dubitaturum eſſe confido, quisquis utriusque in ſcriptis vel leviter verſatus, verba allegata conferat cum caeteris eorum fragmentis. Triboniani certe, hominis non indocti, juris etiam non imperiti, quin et Latinitatis non damnandae, ejus tamen, quam ferebat aetas, qua vixit, ſapiunt illa loquendi conſuetudinem. Ex ungue leonem noviſſe non eſt difficile. Per ſingula ire animus non eſt; Unam nominaſſe ſufficiat *L.* 21. *C. de Fide Inſtrum.*, quam citat quoque D. Gothofredus, quam veroſimile eſt a Triboniano eſſe compoſitam, in qua ſimili, quam ſupra dedimus, phraſi, exſtat: *quidam ſubtili reverentia tenti*; niſi et ibi praeferas *retenti.* Non dubie porro, ut mihi quidem videtur, in limine §. 7. *c.* ipſe indicat Tribonianus, uſum ſe fuiſſe licentia, quam in concinnando Pandectarum opere architectis eorum ſe conceſſiſſe praedicat Imperator in §. 10. *Conſtitutionis c.*, ut nempe quid faciendum eſſet tractaret, ſi maritus vel uxor conſtante matrimonio furere coepiſſent, idque argumentum adjiceret expoſitum ſecundum regulas juris, quod ſuo tempore obtinebat, eo loco, quo Ulpianus eadem forte de re pauciſſimis quidem, aut ex moribus antiquis fuerat commentatus.

Ad ea vero, quae ex Athenaei Deipnoſophiſtarum libris contra Ulpianum ingerunt, qui id ſibi negotii datum eſſe temere crediderunt, ut optimum Ictum reprehenderent, carperent, traducerent, vix opus eſſe videtur ut reſpondeamus. Ulpiani Sophiſtae meminit Athenaeus; Sophiſtas plures eo nomine appellatos refert Suidas; Icti Ulpiani mentionem neuter injicit, quin contra, cum aliorum Ulpianorum fata atque interitum multis tradat, de Sophiſtae Tyrii, quem cum Noſtro eundem fuiſſe perperam, ne dicam ridicule, autumant, aut potius cavillantur, aut nece atroce, aut ſumma juris prudentia, aut honoribus poſtremo, quos geſſit, ampliſſimis, ne γρυ quidem adjungit, non taciturus profecto, ſi hunc deſignaſſet. Addo Imp. Conſtantini temporibus Emeſiae docuiſſe Sophiſtam perhiberi. Abſtineant itaque κειτουκειτου inepto ſcommate impetere Domitium, ne prodant errorem ſuum ſat ſupinum, confer Schulting. *in Juriſpr. Antej. in not. p.* 545. Ονοματοθήραν ſi appellare placuerit, non intercedam, dummodo intelligant eum, cujus, ut Quintiliani utar verbis, *Inſt. Orat. Lib.* 5. *Cap.* 14., *ſummus circa proprietatem verborum labor eſt.* Ex diverticulo, longiore forſitan, quo me abduxit indignatio, in viam revertor.

Neque vero donare tantummodo prohibentur vir et uxor per ſe, ſed et per interpoſitam perſonam id fieri vetatur, auctore Paulo *Sent. Lib.* 2. *Tit.* 23. §. 3. Idem innuit Ulpianus in *L.* 3. §. 9. *D. de Donat. int. Vir. et Ux. Non tantum autem per ſe maritus et uxor, caeteraeque perſonae dare non poſſunt.* Mutilam eſſe orationem hanc animadverterunt plures, vid. Interpretes ad Pauli *l. c.* Ex Graecis ita ſupplent nonnulli: *non poſſunt, ſed nec per interpoſitam perſonam.* Nimia certe eſt haec audacia. Quid ſi nullo verbo addito, preſſim quoque ſecuti ordinem litterarum legamus hoc modo? *uxor ſet et al. qq perſonae.* Non tantum per ſe donare non poſſunt ſibi invicem:

Digitized by Google

§. 2. Si maritus divortii cauſa res moverit, rerum quoque amotarum actione tenebitur.

§. 3.

vicem maritus et uxor, *ſed et aliae quaeque perſonae* iis *dare non poſſunt.*

Non alienum puto ab hoc loco inquirere de annuo, quod conjuges inter ſe praeſtant. Has natura rebus humanis ab ipſis inde primordiis earum vices impoſuit, ut vir ſibi ſuisque victum quaereret, mulier vero familiam curaret. Hinc et contra communem juris regulam, qua donationes virum inter et uxorem intercedere prohibentur, receptum eſt, ut, ſi annuum ſe uxori praeſtiturum ſtipulatus fuerit maritus, mulier, viro fatis functo, illud petere poſſit *L.* 33. *D. de Donat. int. vir. et ux.*, dum tamen modum non excedat donatio *L.* 15. *D. eod.*, add. *L. XI. C. eod.* Contra vero obtinet in donatione uxoris. Quod ſi enim ea annuum praeſtiterit marito, reſtituetur hoc uxori, ac poterit ea vindicare quod ſupereſt, id vero quod conſumtum eſt condictione repetendi facultatem habebit, quatenus locupletior eſt factus maritus. Ea ſententia eſt verborum in *L.* 33. §. 1. *D. eod.* Rationem hanc addit Ulpianus: *quia uon tam ſolenne eſt aunuum, quod maritus uxori pendit, et quod uxor marito praeſtat, imo incongruens eſt, et coutra ſexus naturam.* Variae exſtant Doctorum Virorum conjecturae de verborum horum lectione. Emendanda eſſe plerique exiſtimant. Tranſponenda ea arbitratur, juxta cum Scipione Gentili, Auctor *Obſ. Jur. Civ. p.* 36., qui hujus aliorumque ſententias recenſuit. Verum enimvero, ſi quid libere quod ſentio profiteri licet, diſplicet maxime iſta tranſponendi ratio; Hanc enim ſi admittamus temere, cereus quaſi naſus verti poterit, ac neſcio quas in figuras et formas flecti juris noſtri doctrina. Conſultiſſ. Putman *in Iuterpr. p.* 29. religioni ſibi ducens vel minimum a Florentino exemplari recedere, per *υεφολεγιαν* verba explicat. Vereor equidem oſcitantiam ejuſmodi Icto noſtro adſcribere, usque dum aliud ſupereſt rem expediendi remedium. Faciliorem ac rectiorem viam ingreſſus mihi videtur Cl. G. Beſt *p.* 170., qui corrigendum cenſet *inſoleuue*, cui calculum noſtrum adjicere nullus dubitarem, ſi modo vocem *inſolennis* antiquis olim ſcriptoribus uſurpatam fuiſſe conſtaret. Quid ſi pro *ſolenne* reſtituamus *inſolens?* quae certe durior criſis non videbitur illis, qui rite litterarum rationem habuerint; *iu* quod addo repeto ex praecedente *m*, quae littera centies pro *in* ponitur, vid. Sciopp. *in Art. Crit. p.* 51. et Cl. J. Arntzen. *ad Plin. Paueg. p.* 165., add. Celeb. P. Burmannum *ad Poët. Lat. Min. Vol.* 1. *p.* 456., nec non Cl. Beſt *p.* 168. Scriptum conjicio *ta-inſolens.* Exempla plura ante dedimus. *e* et *s* litteras non raro inter ſe commutari docuit Idem Sciopp. *l. c. p.* 55. Aptiſſime autem huc, niſi me fallunt omnia, convenit vox *inſolens*, hoc enim dicitur, non tantum, quod inſolitum eſt, atque inſuetum, ſed *et inſolens arrogans intelligitur, qui praeter legem agit bumauam et uaturalem*, quae verba ſunt Donati *ad Terent. Andr. Act.* 5. *Sc.* 4. *v.* 4. Ipſe Auctor accuratiſſime interpretatur: *incongruens, et contra ſexus naturam.*

Quod de equo publico memorat Ulpianus, conſtat ex Livio *Lib.* 1. *cap.* 43., jam Servii Regis temporibus equos equitibus ex publico datos fuiſſe, annuamque penſionem iis attributam, qua eos alerent ac curarent. *Ad equos* inquit *emendos dena millia aeris ex publico data; et, quibus equos alerent, viduae attributae, quae bina millia aeris in annos ſingulos peuderent.* Pro *quibus* ſubſtituunt Interpretes *qui.* Vulgatiſſimum ſane *qui* ablativo antiquo poni ſaepenumero pro *quo*; vel *ut.* Malo tamen integra lectione vulgata exponere hoc modo: et viduae attributae, quae bina millia penderent, quibus binis millibus equos alerent. Adjuvare videtur dictam interpretationem Codex Antiquus a Drakenborchio citatus, in quo eſt *ex quibus.* Plura de equis publicis qui ſcire deſideret adeat is Cl. H. J. Arntzen. *in Diſſertat. ad L.* 2. *D. de in jus voc. Cap.* 7.

§. 2. Uti ſimplicia ſaepiſſime pro compoſitis uſurpari certum eſt, ita *movere*

§. 3. Si maritus pro muliere ſe obligaverit, vel in rem ejus impenderit, divortio facto, eo nomine cavere ſibi ſolet ſtipulatione tribunitia.

§. 4. In poteſtate parentum ſunt etiam ii liberi, quorum cauſa pro-

hoc loco ſcriptum arbitror pro *amovere.* Crebrae ſunt in jure locutiones *movere ordine, ſenatu. Movere ſe* Ulpiano dicitur in *L. 2. D. de in jus vocando*, qui abit, discedit. *In jus vocari non oportet. . . Pontificem, dum ſacra facit, nec eos qui propter loci religionem inde* a ſacris puta *ſe movere non poſſunt.* Intelligo eos, qui ſacra facienti Pontifici operam dant, tibicines, popas, victimarios, caeteroſque Sacerdotum miniſtros, alioſque qui ſacrorum cauſa intererant, quae pluribus perſequitur, quem modo nominavi, Adfinis Optimus *l. c. Cap.* 6.

§. 3. Quod de Tribunitia ſtipulatione dicit Auctor confer Ejusdem *Miſcellanea Cap.* 12., ubi de Tribunorum origine, magiſtratu, poteſtate, ac jurisdictione congeſſit quaedam haud vulgaria.

§. 4. *Quaſi civem per ignorantiam* exhibet Meerman. Rectiſſime ab ipſo Ulpiano §. hunc ſub titulo hoc collocatum fuiſſe contra Interpretes defendit V. C. H. Noordkerk in *Obſ. Dec. Cap.* 7., qui ita hunc locum corrigit: *Liberi, quorum cauſa probatum eſt contractum matrimonium inter diſparis conditionis perſonas . ., aut etiam ſi Latino nupta fuerit, ex lege Aelia Sentia, cauſa probata, civitas redditur. . . . . et ex SCto fiunt . . .*, cui lectioni firmandae egregia multa, uti ſolet quidem Vir praeclare de Juriſprudentia, tam antiqua quam patria, meritus, erudite congeſſit, quae hic repetere velle nimiae eſſet molis. Doctiſſimi Pithaei emendationem habes ad §. 2. *Tit.* 16. *Collat. Leg. Moſ. et Rom.* Periculum faciamus an ſine criſi verba explicare queamus. Quod ſi aliquando inter diſpares conditione perſonas contractum fuerit matrimonium, veluti ſi civis Romanus per ignorantiam Latinam duxerit, atque apparuerit deinde per errorem hoc factum fuiſſe, aut ſi alio modo cauſa probata fuerit, liberi tales, ex ejuſmodi conjugio procreati, in poteſtate parentum conſtituuntur; paucis dico: *per errorem contracto matrimonio inter diſpares conditione perſonas, liberi ii* ex hoc matrimonio nati *ſunt etiam in poteſtate parentum, quorum cauſa probata eſt.* (Perplexo ordine verba propoſita ſunt apud Ulpianum, neque tamen propterea criſin exercendam eſſe exiſtimem. Nullum fere auctorem, quamvis antiquum, et optimae notae, ſupereſſe credo, apud quem non inveniantur hujuſmodi dicendi formulae, quamobrem exemplis abſtineo.) *Nam ſeu civis Romanus Latinam .... uxorem duxerit, quaſi per ignorantiam*, pro *quaſi* mallem, *quamvis*, hoc eſt, *quamtumvis*, aut potius *quamcunque*, vel *quamlibet.* Utriusque vocis nota ſcriptae exigua differentia librarios facile in errorem perducere potuit. Quod ſi tamen religioſior Codicum lectioni inhaereas, accipere posſis *per quaſi ignorantiam.* Ita *quaſi per contractum, quaſi ex delicto* dixere veteres Icti, quae hodie minus eleganter *quaſi contractus, quaſi delicta* appellamus. Plura dabit Joannes Mercerius *in Opinionib. Lib.* 1. *cap.* 16. *in Theſ. Jur. Ott. Tom.* 2. *p.* 1581. Cauſam probatam fuiſſe puto, ſi per ignorantiam tale matrimonium initum fuerit, ſi minus probari poterat ignorantia, fingebatur ea, ac praeſumebatur quaſi ignorantia. Pergit: *Sive civis Romana per errorem.* (Quid ſi quaſi per errorem? an et in muliere locum habet fictio? non conſtat, divinare non lubet) *ex lege Aelia Sentia nupta fuerit.* An turbatum ordinem ſcripturae dicemus? neceſſarium non videtur. *Ex lege Aelia Sentia* intelligo eo ſignificatu, quo *adverſus* noſter uſurpavit pro *ſecundum Tit.* 20. §. 14. et *Tit.* 28. §. 1., ubi vide Interpretes. Confer Virum Doctiſſimum J.F. Reitzium in *Ambiguis voce Adverſum.* Exſtare quaedam vocabula, quae apud juris noſtri auctores contrariam aliquando notionem admittunt, plus quam probabile eſt. Exempla ſuppeditat

Digitized by Google

probata eſt, per errorem contracto matrimonio inter diſpares conditione perſonas: nam ſeu civis Romanus Latinam, aut peregrinam, vel eam, quae dedititiorum numero eſt, quaſi per ignorantiam uxorem duxerit, ſive civis Romana per errorem peregrino, vel ei, qui dedititiorum numero eſt, aut etiam ſi Latino ex lege Aelia Sentia nupta fuerit, cauſa probata, civitas redditur, tam liberis, quam parentibus, praeter eos, qui dedititiorum numero ſunt: et ex eo fiunt in poteſtate parentum liberi.

peditat multa Gilb. Regius *Enantioph. Lib.* 2. *Cap.* 20. *in Theſ. Jur. Ott. Tom.* 2. *p.* 1506. Sin hoc nolis, *ex lege* expone poſt latam legem. Lege autem Aelia Sentia cautum fuerat, ne Latino nuberet civis Romana, ſi nubit, facit ex lege, hoc eſt, adverſus legem. *Cauſa probata civitas redditur*, quam amiſerant propter impar conjugium, *tam liberis, quam parentibus.* Quod ſi itaque manifeſtum ſit, per errorem, aut quaſi per ignorantiam factum eſſe, et liberi et parentes ex Latinis fiunt cives Romani *praeter eos qui dedititiorum numero ſunt*, (horum enim liberi ſoli fiunt cives Romani, non etiam ipſi parentes, vid. Schulting. *h. l.*,) *et ex eo fiunt liberi in poteſtate parentum. Ex eo* interpretor ex eo tempore, poſtquam ſcilicet cauſa probata eſt, vel ex ea re, hoc modo, hac ratione, ita. Simpliciſſima hac via ſine emendatione, retentis quoque, quo ordine ſunt collocata, verbis, explicationem juſtam recipere vides hunc §. Quod autem ordine inverſo ea propoſuerim, feci perſpicuitatis gratia, non neceſſitatis.

Feſtinanti manum injicit locus corruptiſſimus in *Collat. Leg. Moſ. et Rom. Tit.* 16. §. 2., ubi ita Cajus: *Idem juris eſt*, ut ſcilicet ſui heredes ſint, *de his, quorum nomina ex lege Aelia Sentia, vel ex Sto, poſt mortem patris, cauſa probata, in poteſtate ejus futuri ſunt.* Maxime enim faciunt haec ad illuſtranda Ulpiani verba, ita ut alter ex altero optime poſſit explicari. Depravata ea eſſe nullus dubitat; *Quorum nomine* corrigit Pithaeus, vellem addidiſſet, quo apto ſenſu, alii aliter conjiciunt. Ego ita lego: *de his qui errore matrimonii ex lege* etc. *Matrimonium* olim per duplex *m* ſuperaddita lineola deſignatum fuiſſe, Magno obſervat. Notarum ignorantia monſtrum lectionis peperit. Qualis error ſit intelligendus, abunde ſupra demonſtravi, de Senatuſconſulto quoque antea me dicere memini.

T I T U L U S VIII.

De Adoptionibus.

§. 1. Non tantum naturales liberi in poteſtate parentum ſunt, ſed etiam adoptivi.

§. 2. Adoptio fit, aut per populum, aut per Praetorem, vel Prae-

§. 2. De Adoptione barbaris gentibus per arma fieri ſolita vid. Colerus *in Parerg. Cap.* 7. *in Theſ. Jur. Ott. Tom.* 1. *p.* 360. Quo tempore primum fieri coeperit adrogatio

Praeſidem provinciae. Illa adoptio, quae per populum fit, ſpecialiter adrogatio dicitur.

§. 3. Per populum qui ſui juris ſunt adrogantur: per Praetorem autem filiifamiliae a parentibus dantur in adoptionem.

§. 4. Adrogatio Romae tantum fit: adoptio autem etiam in provincia apud Praeſidem.

§. 5. Per Praetorem, vel Praeſidem provinciae adoptari tam maſculi, quam feminae, et tam puberes, quam impuberes poſſunt. Per populum vero Romanum feminae quidem non adrogant. Pupilli antea quidem non poterant adrogari: nunc autem poſſunt ex conſtitutione Divi Antonini.

§. 6. Hi, qui generare non poſſunt, velut ſpado, utroque modo poſſunt adoptare. Idem juris eſt in perſona coelibe.

§. 7. Item is, qui filium non habet, in locum nepotis adoptare poteſt.

§. 8. Si paterfamiliae adrogandum ſe dederit, liberi quoque ejus, quaſi nepotes, in poteſtate fiunt adrogatoris. Feminae vero neutro modo poſſunt adoptare: quoniam nec naturales liberos in poteſtate habent.

gatio per reſcriptum Principis, itemque an Ulpiani aetate jam in uſu ea fuerit, pluribus inveſtigat Conſultiſſ. Noordkerk *in Obſ. Dec. p.* 139. *ſq.*, ubere quoque de eodem diſputat Ampl. Van de Warer in *Obſ. Lib.* 3. *Cap.* 16., adde Cl. Wieling *in Lect. Jur. Civ. Lib.* 2. *Cap.* 7. Egomet ampliandum cenſeo. Caeterum de univerſa adoptionis mareria, ſymbolis, ritibus, ac ſpeciebus ex profeſſo egit Cl. Otto in *Juriſprud. Symbol. Exerc.* 3.

§. 5. Particulam *quidem* in his: *feminae quidem non adrogantur* (ſic enim legendum ex MS. Aured., quod et ſecutus fuit Meerman) accipio pro certe, profecto, notione non infrequenti, quamobrem et ſaepiſſime haec conjungi videas, vide Turſellinum de *Partic. Ling. Lat. Cap.* 154.

Haud temere permiſſam fuiſſe adrogationem impuberum, verum circumſpecte admodum atque anxie rem omnem inquiſiviſſe, cujus ea de re notio fuit, an utilis ea foret pupillis, tradit Noſter in *L.* 17. §. 1. *D. de Adoptionib. Eorum duntaxat pupillorum adrogatio permittenda eſt, qui vel naturali cognatione, vel ſanctiſſima affectione ducti adoptarent.* Sic Florentiae exſtare tradir Cl. Beſt *p.* 32., arque emendandum eſſe putar *adoptarentur.* Vulgatam lectionem omnino praeferam, modo *eorum* accipias non pupillorum, ſed illorum, qui adrogant, locutione ſatis uſitata, confer Cl. Wieling *l. c. Lib.* 2. *Cap.* 8. er Cel. Voorda *in Interpret. pag.* 10. Largius deinde haec eadem exſequitur Ictus in *l. c.* §. 2. *ſq.*, quae verba expoſuit Cl. Schroder in *Obſ. Jur. Civ. p.* 117. *ſq.* Inferunt editiones nonnullae vocem *bis* poſt *permittenda eſt*, quam expungendam eſſe omnino clamant omnes; ſervabis, ſi ſubſtituas *hodie*, *ex conſtitutione* nimirum *Divi Antonini*, ut hic. De impuberum adrogatione erudite diſputat G. Majanſius in *Tom.* 1. *Diſp.* 12.

Digitized by Google

TITULUS IX.

De his, qui in manu ſunt.

§. 1. Farre convenitur in manum, certis verbis, et teſtibus decem praeſentibus, et ſolenni ſacrificio facto, in quo panis quoque farreus adhibetur.

Egiſſe hoc titulo Ulpianum de filiis, uxoribus, id eſt, matribusfamilias, caeterisque, qui in manu et poteſtate ſunt, veriſimile mihi videtur, vel ideo, quia ſequenti capite tractat de modis, quibus hi, qui in poteſtate, mancipioque ſunt, liberantur. Recte itaque inſcripſit hunc titulum: *de his qui in manu ſunt.*

§. 1. De Confarreatione et Diffarreatione erudite egit Forner. *Rer. Quot. Lib.* 1. *Cap.* 9. In manum conventio quando deſierit inveſtigat Pater *in Reſcr. Boxb. de Cat. p.* 440. In manu eſſe et convenire qui dicantur, nec non de coëmtione, ac denique de differentia conventionis in manum, et in matrimonium diſſeruit Frater in *Diſput. de veteri Lege Romana*, *cujus meminit Nonius*, *Cap.* 2. *ſq.*, quam *Jurisprudentiae Antiquae* inſeruit D. Fellenberg *Tom.* 2. *pag.* 69. Confer Ampl. Meerman *h. l.* Rem omnem cum pulviſculo fere exhauſit C. U. Grupen in *Tractatione de Uxore Romana.*

TITULUS X.

Qui in poteſtate, mancipiove ſunt, quemadmodum eo jure liberentur.

§. 1. Liberi parentum poteſtate liberantur emancipatione, id eſt, ſi poſteaquam mancipati fuerint, manumiſſi ſint. Sed filius quidem ter mancipatus, ter manumiſſus ſui juris fit: id enim lex duodecim Tabularum jubet his verbis, SI PATER FILIUM TER VENUM DUIT, FILIUS A PATRE LIBER ESTO. Ceteri autem liberi praeter filium, tam maſculi, quam feminae, una mancipatione, manumiſſioneque ſui juris fiunt.

§. 2.

§. 1. De Emancipationibus egregiae exſtant Diſſertationes Viri Celeb. G. Scheltinga, quibus univerſam hanc materiam eruditiſſime pertractavit. Exhibet eas D. Fellenberg *l. c. Tom.* 2. *p.* 459. Adde commentarios Ampliſſimos ad Inſtit. Caji *Lib.* 1. *Tit.* 6.

§. 2. Morte patris filius et filia ſui juris fiunt: morte autem avi nepotes ita demum ſui juris fiunt, ſi poſt mortem avi in poteſtate patris futuri non ſunt: velut ſi moriente avo pater eorum aut jam deceſſit, aut de poteſtate dimiſſus eſt: nam ſi mortis avi tempore pater eorum in poteſtate ejus ſit, mortuo avo, in patris ſui poteſtate fiunt.

§. 3. Si patri, vel filio aqua et igni interdictum ſit, patris poteſtas tollitur; quia peregrinus fit is, cui aqua et igni interdictum eſt; neque autem peregrinus civem Romanum, neque civis Romanus peregrinum in poteſtate habere poteſt.

§. 4. Si pater ab hoſtibus captus ſit, quamvis ſervus hoſtium fiat, tamen cum reverſus fuerit, omnia priſtina jura recipit jure poſtli-

§. 4. Ita Modeſtinus in *L.* 4. *D. de Captiv. et poſtl. rev. Eos, qui ab boſtibus capiuntur, vel boſtibus deduntur, jure poſtliminii reverti antiquitus placuit; An, qui boſtibus deditus, reverſus, nec a nobis receptus, civis Romanus ſit, inter Brutum et Scaevolam varie tractatum eſt, et conſequens eſt, ut civitatem non adipiſcatur.* Verba corrupta eſſe dubitare neutiquam poterit, qui *L.* 17. *D. de Legationib.* cum hac noſtra contulerit. Vidit hoc, et eruditiſſime, ut ſolet, demonſtravit cultioris Juriſprudentiae, dum viveret, Stator, G. Noodt *ad D. pag.* 432. Sunt qui tranſpoſitione verborum adjuvandam eſſe legem arbitrantur, vid. Cl. D. Arnaud *in Var. Conject. Lib.* 2. *Cap.* 5. Legendum cenſent alii: *nec ab iis receptus.* Balduinus mavult: *nec boſtibus deduntur.* Subſtituendum puto pro *nec a nobis*, *et a nobis.* Ita certe lis ſupererit nulla, ac conſentientes optime habebis hoc modo inter ſe Modeſtinum et Pomponium. *Et* et *nec* voculas frequentiſſime inter ſe commutatas fuiſſe in codicibus antiquis, monuerunt dudum Viri Eruditi. Conſule Cl. J. Arntzen. *ad Plin. Paneg. p.* 149., et Virum Conſultiſſ. ac Doctiſſ. J. A. van Wachendorff in elegantiſſima *Diſſertat. Inaugur. Trajecti ad Rhenum vulgata anno* 1756. *Cap.* 1., add. A. de Rooy *in Conject. Crit. p.* 42. leviſſima hac mutatione reſtituendam eſſe *L.* 5. *D. ad L. Corn. de Sic.* obſervarunt alii. Eodem remedio ſanandam arbitror lectionem *L.* 3. *pr. D. de Lege Fab. de Plagiariis*, ubi ita Marcianus: *Legis Fabiae* (ita ſcribendum eſſe, non *Faviae* eviciſſe videtur Ant. Auguſtin. In notis ad egregium librum *de Nominib. Pandectarum*, inſertum Teſ. Ott. *Tom.* 1. *p.* 333.) *crimine ſuppreſſi mancipii bona fide poſſeſſor non tenetur, id eſt, qui ignorabat ſervum alienum, et qui voluntate domini putabat id eum agere. et ita de bona fide poſſeſſore lex ſcripta eſt, nam adjicitur: ſi ſciens dolo malo boc fecerit. Et ſaepiſſime a Principibus . . . conſtitutum eſt, ne bonae fidei poſſeſſores bac lege teneantur.* Verba, licet ampliora, deſcripſi, ne quid neceſſe haberem oſtendere, de bona fide legem non agere, corrigendaque eſſe idcirco haec: *et ita de bona fide.* Id quod copioſius egit Cl. Vryhof in *Obſ. Cap.* 12., qui pro *bona* reponendum cenſet *mala*, conjectura, uti mihi quidem videtur, non admodum veriſimili. Ea aliquando me tenuit opinio ex *non bona* effictum fuiſſe *bona*, ortumque errorem credidi ex ſcribendi celeritate, qua factum fuiſſet, ut dictantis verba haud recte excepiſſet ſcriba, quem feſelliſſe putabam ſonum vocabulorum *non bona.* Praeplacet cum maxime ita reſcribi: *nec ita de bona.* Receptam lectionem defendere ſtudet Doctiſſimus Putmannus *in Interpr. p.* 105., magis hic ad ſenſum quam ad verba reſpexiſſe Ictum arbitratus. Aliorum eſto judicium.

Fortuitos caſus, quos nullum humanum conſilium providere poteſt, nemo praeſtat. *L.* 2. §. 7. *D. de Adm. rer. ad Civ. pert.*

poſtliminii. Sed quamdiu apud hoſtes eſt, patria poteſtas in filio ejus interim pendebit: et cum reverſus fuerit ab hoſtibus, in poteſtate

pert. L. 5. §. 4. D. Commodati, add. *L. 23. D. de Reg. Jur.* Contra tamen ſtatuere videntur Impp. in *L. 8. C. Qui pet. Tut. vel Cur.* *Cum a matribus ſedulum petendi tutoris officium exigatur, nec fortuiti caſus impedimentis adſcribantur, propoſuiſque procuratorem, qui ad petendum pupillo tutorem a matre fuerat conſtitutus, a latronibus interfectum, petitionem ex neceſſitate demoratum eſſe.* Bonum vero factum, quod ipſi ab abſona, atque a jure, rationeque aliena ſententia ſe vindicant Principes, addito: *ab hereditatis ſucceſſione matrem repelli, cujus nullum vitium interceſſiſſe adſeris, perquam durum eſt.* Explicare verba tentavit orbis eruditi, dum viveret, deliciae, quique poſt fata eam eruditionis gloriam reliquit, ut nullo ſaeculo intermoritura fore, quotquot condidit, egregia ingenii monumenta ſit certiſſimum, Petrus Burmannus. Illa tamen interpretatio cum nonnihil obſcuritatis habeat, quam ipſe agnoſcit Vir Summus, excuſabunt, ſcio, Manes ejus, ſi leviſſima emendatione ſenſum integrum reddere conatus fuero. Propoſuit memoratam Viri Celeberrimi expoſitionem Cl. Beſt *p.* 248., qui ipſe ſic ſubſtituit: *Caſus impedimenta iis adſcribantur*, vel *adſtringantur.* Omnis evaneſcet protinus dubietas, ſi pro *nec fortuiti* reſcribas *et fortuiti.*

Adjungo adhuc exemplum non inelegans, depromtum ex Joanne Sarisberienſi *de Nugis Curialium Lib. 3. Cap.* 13., quo in auctore non immerito Juſtus Lipſius multos ſe purpurae pannos, et fragmenta aevi melioris agnoſcere profitetur *ad Tacit. Annal. Lib.* 12. *At nunc* inquit *ita male a teneriori aetate inſtituantur adoleſcentes, ut .... ſollicitent corruptores, et legum, quae in eos jam plurimae latae ſunt, nullam habent reverentiam, vel timorem, licet in eos graviſſime animadvertendum decreverit Imperator. Ait enim: Cum vir nubit in feminam vires porrecturam, quid cupiat? ubi ſexus perdidit locum, nec ſcelus eſt, quod non proficit ſcire, ubi Venus mutatur in alteram formam, ubi amor quaeritur, et non invenitur: jubemus inſurgere leges, armari jura, ut gladio ultore, et exquiſitis poenis ſubdantur infames, qui ſunt, vel futuri ſunt rei* etc. Legem innuit, quae Conſtantium et Conſtantem auctores habet ex ſententia Jac. Gothofredi, in Codice Juſtinianeo ordine 31. *Tit. ad Legem Juliam de Adult et Stupr.*, in Codice Theodoſiano eſt *L. 3. eod. tit.* (*Lib. 9. Tit.* 7.) In Juſtinianaeo ita exhibetur: *Cum vir nubit in feminam, viris porrecturam, quid cupiatur? ubi ſexus perdidit locum, ubi ſcelus eſt, id, quod non proficit ſcire, ubi Venus mutatur in alteram formam, ubi amor quaeritur, nec videtur: jubemus inſurgere leges, armari jura gladio ultore, ut exquiſitis poenis ſubdantur infames, qui ſunt, vel qui futuri ſunt rei.* Eodem fere modo exhibet Codex Theodoſianus. Sarisberienſis locus citatus in primis facere videtur ad illuſtrandas Codicis utriusque leges, quapropter mirari ſubit in partes vocatum non fuiſſe ab Interpretibus iis, qui commentarios ad eas ſcripſerunt, Dionyſium deſigno Gothofredum, et patre majorem Filium Jacobum, immortalis nominis Virum, et G. Beſt *p.* 285., aliosque ab his allegatos. Noviſſime quoque ſuas ad legum illarum interpretationem ſymbolas contulere V. C. Herm. Noordkerk in Tractatu optimo *de Matrimoniis ob turpe facinus Sodomiticum jure ſolvendis Cap. 1. num.* 10., et Frater *in Commentario ſaepiſſime citato Cap.* 13. Apparet autem, niſi me fallunt omnia, pro iis, quae vitioſe apud Sarisberienſem leguntur: *nec ſcelus eſt*, reponi debere: *et ſcelus eſt.* Hoc certe malo, quam *ubi* cum aliis pro *nec* obtrudere, praeſertim quum liqueat non verba ſtrictim, ſed ſenſum potius legis ſecutum fuiſſe Joannem. Imperatorem quod nominat Auctor, cum tamen ab utroque Principe promulgatam fuiſſe legem conſtet, non eſt quod erroris eum incuſemus, ſiquidem notiſſimum eſt, uni ſaepenumero adſcribi legem, quae a pluribus eſt lata; exemplis in re vulgata abſtineo. Videamus paucis de verbis.

teſtate filium habebit. Si vero ibi deceſſerit, ſui juris filius erit. Filius

Cum vir nubit in feminam. Jac. Gothofredus, Vir incomparabilis, exponit tanquam ſemina. An ſorte *in* accipiendum pro *cum? feminam* intelligo virum femi-nina paſſum, feminam agentem. Viros molles per convitium *feminas* appellare conſueviſſe Romanos notavit Cl. Drakenborch *ad Sil. Ital. Lib.* 2. *v.* 361. Data opera obſcure mentem ſuam explicuiſſe Imperatores puto, ne ſcelus, quod ſcire nefas eſt, manifeſtaretur ignorantibus. Idem factum fuiſſe apparet in *L. 6. C. Th. eod. tit.*, quae aeque intricatis verbis propoſita eſt, atque lex noſtra, quamobrem hoc loco licere arbitror adoptare ſignificationem, quam raro alioquin, aut plane non invenimus. *Nubendi* vocabulum, quod priſca ſignificatione pro velare poſitum fuit, vid. notas ad *Pervig. Veneris v.* 22., de omni concubitu dictum obſervant Commentatores *ibid. ad v.* 3. Eo, quo hic occurrit, ſenſu obſcoeno de cinaedis uſurpari tralatitium eſt. Non illepide Martialis *Lib. 8. Epigr.* 12.

Uxorem quare locupletem ducere nolim
Quaeritis, uxori nubere nolo meae.
Inferior matrona ſuo ſit, Priſce, marito,
Non aliter fuerint femina virque pares.

Nolo, inquit, vicea uxoris ſubire, reverentiamque, et obſervantiam, quam uxor debet marito, maritus ego uxori meae praeſtare. Dicta haec ſi transferas ad propoſitum noſtrum, expedietur faciliime, quid deſignent Impp. hac ſententia: vir nubit cum femina, virum ſimulante. Sed nolo immorari diutius in re turpiſſima. Ad Martialem redeo. *Inferior* explico ſenſu obſcoeno, niſi ſe ſubjiciat uxor marito, non fiunt vir et uxor. *Pares* autem vox vehementer equidem dubito num huc congruat, pares enim non vult eſſe conjuges Valerius, ſed virum uxori praeſtare debere indicat. Malim itaque *putes*. Uti autem non inſicete Poëta *nubere* dixit de viro, cui gallina cantat domi, ut eſt in proverbio, ita ſcite admodum *ducere* adhibet Propertius *μισογαμος* de uxore, quae, ſimulac vir

Stulta maritali jam porrigit ora capiſtro,
.... ſubmittitque caput cervice parata
Ferre jugum,

haec ejus, quamtumvis juſtis, querelis opponit:

Hoc volo; ſic jubeo, ſit pro ratione voluntas.
Imperat ergo viro.

Poſtquam enim Aurelius animum ſuum, furtivis magis gaviſum amoribus, a conjugio alienum expoſuiſſet *Lib. 2. El. 6.*

Nam citius paterer caput hoc diſcedere collo,
Quam poſſem nuptae perdere amore faces.

Haec dein ſubjungit:

Uxor me nunquam, nunquam me ducet amica,
Semper amica mihi, ſemper et uxor eris.

Id eſt, nunquam, turbato matrimonii ordine, patiar, uxorem viri officio imperioſam fungi, ac domi meae regnare.

Sed in viam revertor. *Viris ſe porrecturam* legit Gothofredus, idemque *porrigere* verbum uſitatiſſimum eſſe oſtendit de mulierum complexibus. Poſſis et *ſe* ſubintelligere, qua de ellipſi dixi alias. Diffiteri tamen nolim praeferre me ſcripturam Sarisberienſis *vires*. Imo vero non intercederem, ſi quis ita per geminationem ſubſtituendum exiſtimaret: *viris vires porrecturam.* Sequitur enim *quid cupiatur*, hoc eſt, quid amplius poteſt ſperari, aut exſpectari ex ejuſmodi amplexibus? ſpes prolis certe non ſupereſt, cujus tamen reipublicae intereſt maxime. Pro *videtur* rectius Joannes *invenitur*, quod magis quoque placet Gothofredo. *Infames* proprio quaſi vocabulo appellari catamitos, monſtra

Filius quoque ſi captus fuerit ab hoſtibus, ſimiliter propter jus poſtliminii patria poteſtas interim pendebit.

§. 5.

ſtra hominum, docuit Optimus Parens in *Reſcr. Boxb. de Cat. Cap.* 31. *p.* 497. *Infamiae injuria adfecti* dicuntur, qui ad impudicitiam compulſi ſunt, Ulpiano in *Coll. Leg. Moſ. et Rom. Tit.* 3. §. 3.

Fortaſſean et hac ope reſtitui poſſit locus Martialis vexatiſſimus, qui Criticorum ingenia torſit vehementiſſime, *in Libro Spectaculorum Epigr.* 6.

Poſtratum Nemées et vaſta in valle leonem,
Nobile et Herculeum fama canebat opus.

Aliorum conjecturaa exhibet Vir Doctisſimus, Antonius de Rooy, Scholae Dordracenae Moderator digniſſimua, in *Conjecturis Criticis pag.* 1., et elegantiſſimi ingenii, nec minoris eruditionia Juvenia R. M. V. G., in Epiſtola dicto libello praemiſſa *pag.* 4. Corrigendum puto *nec vaſta.* Difficilius certe fuerit Herculi perdomare, ac conficere leonem in valle non vaſta, ſed plana, quam in loco undique obſtructo, unde ſe expedire bellua non potuit, adeoque in gloriam caede ſua victoriam cedere Heroi maximo neceſſe habuit.

Martialis dum incidit mentio, adjungere lubet, antequam ad alia pedem promoveam, explicationem verborum, quae male, me quidem judice, ab Interpretibus intellecta, a nonnullia etiam citra neceſſitatem fuere mutata. Ita in Epiſtola ſua Poëta: *Abſit a jocorum noſtrorum ſimplicitate malignus interpres, nec epigrammata mea ſcribat. Stribat* exponunt aliqui *accuſet*, alii emendaudum cenſent *ſtringat.* Expono: *nec ſcribat epigrammata mea* eſſe, hoc eſt, meum inventum, me primum, aut unum, laſcivo iſto, ac licentia pleno carminum genere ludere. Ne dubites, audi ſis ipſum Valerium in eadem Epiſtola haec, quae ſupra ſcripſerat, ita pluribus interpretatum: *laſcivam verborum licentiam, id eſt epigrammatum linguam excuſarem, ſi meum eſſet exemplum.*

Aeque clara videntur haec ejusdem in *Lib.* 1. *Epigr.* 67.

Mercare tales ab eo, nec ſciet quiſquam.

Si, inquit, mercatus fueris tales curas ab eo uno, nemo quisquam hoc reſciſcet. Inutilis itaque criſis aliorum dicenda eſt, vid. de Rooy *l. c. p.* 9.

Neque tamen in cenſum eorum locorum, quibus *et* et *nec* confuſa fuere, referendam eſſe arbitror *L.* 7. §. 4. *D. pro Emtore*, quod voluit Cl. Schroder in *Obſ. p.* 206. *Nec ſimilis eſt ei, qui emtionis quidem tempore putat fundum vendentis eſſe, ſed, cum traditur, ſcit alienum eſſe.* Hoc certum videbitur, ſcio, totam legem perlegenti negationem huc non quadrare. Praeferam tamen pro *nec ſimilis*, *nam ſimilis*, quoniam faciſlimus eſt error hic cenſendus reputantibus, iisdem notis perſcripta fuiſſe *nec* et *nam.*

Dum de captivis, et poſtliminio reververſis ſermo eſt in *hoc* §., ultro ſeſe offert Lex difficillima quae de tutoribus agit, 15. *D. de Tutelis. Si quis tutor*, inquit Ulpianus, *non ſit captus ab hoſtibus, ſed miſſus ad eos, quaſi legatus, aut etiam receptus ab eis, aut transfugerit, quia ſervus non efficitur, tutor manet, ſed interim a Praeſidibus alius tutor dabitur.* Falſam eſſe ſententiam propoſitam docuit dudum, ac pluribus probavit Vir Summus G. Noodtiua *ad Tit. D. de Tut. et Cur.*, quam ob rem de eo oſtendere ſuperſedeo. Abſit tamen, ut Icto hunc errorem imputandum eſſe cogitemus. Culpa eſt ſcribentium, qui ita exhibere debuerant: *Si quis tutor non ſit captus ab hoſtibus*, (quod ſi enim captus fuerit tutela finitur, *L.* 14. *D. eod.*) *ſed miſſus* ſit *ad eos* hoſtes *quaſi legatus, antequam receptus ab eis* hoſtibus eſſet, *alio* (conſtat ex Valerio Probo A notam ſignificaſſe *aut*, et *alio*, hic fons erroris) *transfugerit*, veritus ſcilicet ne ab hoſtibus caperetur, *quia ſervus non efficitur*, non enim captus fuit ab hoſtibus, quippe qui eſſugit, neque etiam transfuga habendus, qui nec ad hoſtes, neque in bello trans-

Digitized by Google

§. 5. In poteſtate parentum eſſe deſinunt et hi, qui Flamines Diales inaugurantur, et quae virgines Veſtae capiuntur.

transſugit, neque denique ad eos, cum quibus nulla amicitia eſt, vid. *L.* 19. §. 8. *D. de Capt. et poſtl. rev.*, ſed transſugit, aut dicam potius, ſeceſſit ad populi Romani ſocios, ſibi ipſe conſulturus, vitandi periculi cauſa. *Antequam* pro *aut etiam* poſitum vides prono ad id litterarum ductu.

§. 4. Modis, quibus jus patriae poteſtatis ſolvitur, accenſeri a plurimis video filii ſeparatam habitationem, privatamque oeconomiam, verum moribus ſolis deberi jus illud, ac perperam ex *L.* 1. *C. de Patr. Poteſt.* Romano juri attribui docuit Friſiae quondam inſigne ornamentum, Ulr. Huber in *Praelect. ad Tit. J. Quib. mod. jus patr. pot. ſolv.*, et ad *Tit. D. de Adopt.*, et Zach. Huberum, Ulrici filium, *in Caſib. Enucl. p.* 248.

TITULUS XI.

De Tutelis.

§. 1. Tutores conſtituuntur tam maſculis, quam feminis. Sed maſculis quidem impuberibus duntaxat, propter aetatis infirmitatem: feminis autem tam impuberibus, quam puberibus, et propter ſexus infirmitatem, et propter forenſium rerum ignorantiam.

§. 2. Tutores autem legitimi ſunt, aut Senatusconſultis conſtituti, aut moribus introducti.

§. 3.

§ 1. De perpetua feminarum tutela elegantiſſima exſtat Diſſertatio Viri Ampliſſimi Everh. Ottonis, qui et de eadem egit in *Praefatione praemiſſa tom.* 4. *Theſ. Jur. pag.* 8., cui adde G. H. Ayrerum *de Gynaecocratia Tutelari Viduarum Illuſtrium Sect.* 2. *Cap.* 2. §. 5. *ſq.*, nec non Marcum Vetranium Maurum in *Theſ. Jur. Otton. Tom.* 3. *p.* 1047., ubi et diſſerit de liberatione ejus propter jus trium liberornm. Tutorem ſexus vix alium uſum habuiſſe, quam ut conſilio ſuo regeret negotia mulierum, auctoritatemque ſuam interponeret, tradit Cl. Marckart *Interpr. p.* 144., auctoritatem duntaxat interponere docet Noſter infra §. 25., ubi v. Schulting. Perpetuam illam, quae olim obtinebat, muliebrem tutelam, aetate Ictorum eorum, quorum ex fragmentis conſarcinatae pandectae ſunt, ceſſaſſe Bynkersh. *Obſ. Lib.* 7. *Cap.* 14. ſibi perſuadet, dubitonum aeque aliis. Formulam qua tutoris datio in judiciis noſtratibus olim petita atque impetrata fuit, vide apud Jo. Schralſert *ad Jus Velav. Cap.* 24. *art.* 1. *num.* 33.

De tutela matris, et aviae, itemque proaviae, ac de aetate, quando ea coeperit, ubere diſputat idem Ayrerus *l. c.* §. 10 *ſq.* Adde de tutela feminarum Joach. Wibelium *de Contract. Mulier Cap.* 1.

§. 2. Nil quidquam mutandum. *Autem* plerumque continuat orationem, nec tam ſignificat *ſed*, quam tranſitioni inſervit. vid. Turſellin. *de Partic. Cap.* 27. Conſ. Marckart *Interpr. p.* 321., Dein *aut* millies ſubaudiendum omitti, praeſertim in prin-

§. 3. Legitimi tutores ſunt, qui ex lege aliqua deſcendunt: per eminentiam autem legitimi dicuntur, qui ex lege duodecim Tabularum introducuntur, ſeu propalam, quales ſunt adgnati, ſeu per conſequentiam, quales ſunt patroni.

§. 4. Adgnati ſunt, a patre cognati, virilis ſexus, per virilem ſexum deſcendentes, ejusdem familiae, veluti, fratres, filii fratris, patrui, patrueles.

§. 5. Qui liberum caput mancipatum ſibi, vel a parente, vel a coëmptore manumiſit, per ſimilitudinem patroni tutor efficitur, qui fiduciarius tutor appellatur.

§. 6. Legitimi tutores alii tutela in jure cedere poſſunt.

§. 7.

principio orationis, vulgatiſſimum eſt. Ita Imp. in §. *ult. J. de Juſtitia et Jure. Collectum eſt* jus privatum *ex naturalibus praeceptis, aut gentium, aut civilibus.* Paulus in *Sent. Lib. 2. Tit.* 27. §. 2. *Poſt ſuſceptam tutelam coecus, aut ſurdus, aut mutus, aut furioſus, aut voletudinarius deponere tutelam poteſt.* Pudet rei notiſſimae plura exempla proferre.

Quartam tutorum ſpeciem addunt nonnulli, eorum ſcilicet, qui pacto ſunt conſtituti, de quibus copioſiſſime tractavit ICtus Egregius A. Leyſerus in *Meditatt. ad D. tom. 5. p.* 441. *ſq.*, eamque Romanis jam cognitam probatamque fuiſſe opinantur propter *L.* 1. §. 1. *D. de Confirm. Tut.* Sed tota quidem aberrant via; agit enim dicto loco Modeſtinus de tutore a patre dato in teſtamento, aut codicillis licet non confirmatis. Quin expreſſe ibidem additur: *pater . . . recte dat tutorem, ſed in teſtamento.* Deinde haec teſtatoris verba: *precor te curam habere rerum*, non pactum innuunt, ſed voluntatem ſolius defuncti, teſtamento declaratam. Omnino itaque dicendum eſt ad tutelam teſtamentariam referendam eſſe legem memoratam, et tutelae pactitiae in jure civili antiquo non exſtare veſtigia, eamque poſteriorum demum temporum moribus eſſe introductam. Et olim rogaſſe parentes amicos, cognatosve ſuos non nego, ut filiorum ſuorum tutelam curamve gererent, hosque in teſtamento ſuo nominaſſe teſtatores concedo, verum teſtamentarios eſſe hujusmodi tutores quis dubitet? nimia certe cenſenda foret diligentia ejus, qui ſeparatam talium tutorum diſtinctionem exinde vellet inferri.

§. 4. De adgnatis late egit Vir omni laude major Jac. Perizonius *ad Pomp. Melam Lib. 1. Cap.* 8., adde Obſervat. Miſcell. Amſtel. *vol. 8. p.* 118. De ſublato diſcrimine adgnatos inter et cognatos conſule Cl. Marckart. *in Interpr. p.* 89 *ſq.* Idem promiſcue olim dici ſolitum *adgnatus meus*, et *adgnatus mihi* probat *in Probab. Lib. 1. Cap.* 2. Adgnatorum autem appellatione ſuos quoque aliquando comprehendi contra Cl. G. D. Arnaudt *in Conject. Lib. 1. Cap.* 6. tuetur Vir Conſultiſſ. J. L. E. Putman in *Interpret. Cap.* 10.

§. 5. Si quis filium ſuum a patre fiduciario remancipari ſibi curaverit, id conſequitur, ut praedefuncto filio in hereditate ſuccedat, quod ſi contra a fiducario remancipatio facta non fuerit, non naturalis, ſed fiduciarius pater hereditatem adipiſcitur, vide Cajum *Lib. 1. J. Tit.* 6. §. 3. Scimus autem, penes quem eſt hereditatis commodum, penes eum quoque eſſe debere onus tutelae. A *fiducia* deſcendit verbum *fiduciare*, de quo Colerus in *Parergis Cap.* 25. *in Theſ. Ott. Tom. 1. p.* 377.

§. 6. *In jure* accipio apud Praetorem, in judicio, apud eum, qui juri dicendo praeeſt, v. *L. XI. D. de Iuſt. et Jure.* Eodem modo Legum Decemviralium verba, a Gellio prodita *Lib. 20. Cap.* 1., *aeris confeſſis*, (ſic malo pro *confeſſi*) *rebusque jure judicatis, XXX dies juſti ſunto* accipienda arbitror; quae ita expono; ſi qui confeſſi

ſunt

Digitized by Google

§. 7. Is, cui tutela in jure ceſſa eſt, Ceſſicus tutor appellatur: qui ſive mortuus fuerit, ſive capite minutus, ſive alii tutela ceſſerit, redit ad legitimum tutorem tutela. Sed et ſi legitimus deceſſerit, aut capite minutus fuerit, ceſſitia quoque tutela extinguitur.

§. 8. Quantum ad adgnatos pertinet, hodie ceſſitia tutela non procedit: quoniam permiſſum erat in jure cedere tutela feminarum tantum, non etiam maſculorum: feminarum autem legitimas tutelas lex Claudia ſuſtinet.

§. 9. Excepta tutela patronorum, legitima tutela capitis deminutione amittitur.

§. 10.

ſunt ſe debere pecuniam, et res in jure, hoc eſt, apud eum, cujus eſt jurisdictio, judicata fuit. *Aeris confeſſi* dictum eadem locutione, qua *accuſari furti*, *condemnari pecuniae*, alia, ſubintellecto ob crimen, ob debitum, debitum.

§. 8. Uberius in ſenſum §. hujus et inſequentis inquiſivit Jac. Conſtantinaeus *Subtil. Enodat. Lib.* 1. *Cap.* 7. *in Theſ. Ott. Tom.* 4. *p.* 492., qui legi vult *ſuſtulit*. Contra ſentit Th. Marcilius *in Interpr. Legis XII. Tabb. Cap.* 30. *ibid. p.* 263., ſervandumque putat *ſuſtinet*, accipiendumque id eſſe pro *inhibuit*. Vulgatam quoque lectionem retinendam, explicandamque *conſervat* arbitratur Heinecc. *ad L. Jul. et Pap. Lib.* 2. *Cap. XI.* Confer Ottonem *de Perp. Fem. Tut.* §. 19. *ſq.* Sequor omnino Schultingium qui explicat *retinet*, verba autem §. ſequentis *excepta tutela patronorum* huic §. 8. connectit.

Principales Conſtitutiones poſteriori aevo Legum nomine dictas, indeque factum, ut hoc Imperatoris placitum *Lex Claudia* appellata fuerit, exiſtimat Conſultiſſ. Noordkerk *de L. Petron. p.*95., cui omnino adſentior. Sitne autem eadem haec conſtitutio cum Edicto Claudii, quo *interdictum* fuit, *ne feminae pro viris ſuis intercederent*, cujus meminit Noſter in *L.* 2. *pr. D. ad SCtum Vellej.*, ulteriori cognitione res indigere videtur, licet probabilior appareat negantium opinio.

§. 9. Apprime faciunt haec ad interpretationem verborum Pauli in *L.* 7. *pr. D. de Cap. Minut. Tutelas etiam non amittit capitis minutio, exceptis his, quae in jure alieno perſonis poſitis deferuntur.* Mirum quantum difficultatis moverunt ea Eruditis. Singulorum opiniones referre non juvat. Praeter eos, quos in notis memorant Interpretes, ad legem illam ſcripſerunt Van de Water in *Obſ. Libr.* 3. *Cap* 13., Marckart *Prob. Lib.* 2. *p.* 170., Noordkerk in *Obſ. Dec. Cap.* 3., denique Wieling in *Lect. Jur. Civ. pag.* 33. *et* 279. Quod ad me attinet, calculum meum lubens equidem adjiciam illis, qui pro *alieno* ſubſtituendum arbitrantur *antiquo*. Jus autem antiquum eſt XII. Tabularum, vid. Schulting. *h. l.* pro *Poſitis* deinde reponam *proximis*. In jure enim antiquo, id eſt, Decemvirali, his verbis ſcriptum fuit: *adgnatus proximus tutelam nancitor*. At vero retrahit ſequi paratum nimia, ac dixerim fere non probabilis vulgatae ſcripturae mutatio. Ita Paulum exaraſſe conjicio: *in jure all. perſonis poſitis deferuntur*, hoc eſt, *in jure allegato*, quo modo notam propoſitam exponit Magno. Jus allegatum intelligo XII. Tabularum, quo de in antecedentibus Juriſconſultus diſputaverat. In eo enim, dicto loco, occupatam fuiſſe Pauli operam, ut tradat, quale jus obtineat circa tutelas legitimas, id eſt, ex ipſa lege Decemvirali deſcendentes, apparet ex iis quae ibidem addit: *ſed legitimae tutelae ex XII. tabulis intervertuntur.* Ipſine Triboniano, an librario attribuendus ſit error perperam expoſiti ſcripturae compendii dubito. Antiquiſſimum ſane hoc vitium eſſe indicat Baſilicorum Scholiaſtes, qui vulgatam lectionem ſequitur. Ipſa Baſilica, licet rem recte interpretentur, ver-

§. 10. Capitis minutionis ſpecies ſunt tres, maxima, media, minima.

§. 11.

verborum tamen genuinam ſcripturam non certo manifeſtant.

Perſonas autem in allegato jure Decemvirali poſitas ac memoratas adgnatos eſſe ambigi non poteſt.

§. 10. Capitis minutionem eſſe ſtatus minutionem nemo quisquam dubitat, unde vero deſcendat illa vocum ſignificatio non aeque inter omnes conſtat. Optime ſi quid video, id explicuit Ampl. Otto ad *§. 1. J. de Cap. Minut.*, qui *minuere* verbum pro *mutare* uſurpatum olim antiquis ſcriptoribus demonſtrat, *capitis* autem denominationem, qua pro ſtatu ponitur hominis, inde deducendam arbitratur, quia caput hominis eſt principale. Huc referendum reſponſum Pauli in *L. 44. D. de Religioſ. Mibi autem videtur, illum* locum *religioſum eſſe, ubi, quod eſt principale, conditum eſt, id eſt caput, cujus imago ſit, inde cognoſcimur.* Varie haec verba tentantur ab Interpretibus, Aliorum ſententias recenſuerunt Ampl. Bynkershoeck. *Lib. 1. Obſ.* 6. Cl. Marckart *Interpr. Lib.* 2. *Cap.* 19., adde Ampl. Ottonem in *Praefat. Theſ. Jur. Tom. 4. pag.* 2., et Catharinum in *Theſ. Meerman. Tom. 6. p.* 788. Quod ſi mei res eſſet arbitrii, ita legendum ſtatuerem: *Cujus eñ imago ſit inde cognoſcimus. Eñ*, quod pro *enim* poſitum olim fuiſſe Magno tradit, abſorpſit ſequens *im.* Imago eſt imitago, inſtar. *Sit.* et *ſit.* ſaepiſſime inter ſe confundi probavit Beſtius *p.* 27. R. et S. litteras in fine praecipue vocum frequentiſſime permutatas conſtat ex Iſidoro *Orig. Lib.* 1. *Cap.* 26., adeo ut haud facile in libris MSS. eas internoſcere licere affirmet Sciopp. in *Art. Crit. p.* 54. Quoniam autem caput hominis eſt principale, hinc vocabulum illud pro ipſo homine haud raro adhibetur. Ita *Caput liberum* dixit Noſter *Tit. XI.* §. 5. de filio manumiſſo ſive emancipato. Tutelam novimus a Servio definiri *vim ac poteſtatem* (id eſt vim, hoc eſt, poteſtatem, v. Otto ad § 1. *J. de Tutelis*) *in capite libero* in *L. 1. D. de Tutelis.*

Capitis itaque minutionem accipio ipſius hominis mutationem. Mutatur homo, exempli gratia in maxima capitis diminutione, ſiquidem per eam ex cive Romano fit peregrinus et hoſtis, ex libero fit ſervus. In media ex cive item fit peregrinus. In minima denique non exigua quoque intercedit mutatio; veluti in adoptione, qua filius patri ſuo naturali ex ſuo fieri ſolebat extraneus, intervenientibus familiae et ſacrorum minutionibus, ſeu mutationibus, imo in emancipatione ex libero pro momento temporis fit quaſi ſervus. Emancipari enim nemo poteſt *niſi in imaginariam ſervilem cauſam deductus*, ut ait Paulus in *L. 3. §. 1. D. de Cap. Minut.* Innuit ICtus emancipationum et manumiſſionum ſolennitates, antiquitus intercedere ſolitas, vid. *L. ult. C. de Adoptionib.* Per coëmtionem mulier liberam quaſi in ſervitutem tranſibat. Hinc maritum dominum ſalutare conſueverunt uxores bonae v. Otto *in Papin. Cap. 7. §. 6.* Eodem ex fonte derivandam puto appellationem *capite cenſorum*, quales dicuntur, quorum non, ut caeterorum, facultates poſſeſſionesque, ſed nudum nomen et caput, ſive homo ipſe, in tabulas cenſuales poterat referri. Elucefcit, ni fallor, atque quam clariſſime approbata eſt origo et cauſa notionis, qua *caput* pro *ſtatu* poſitum fuit veteribus; veluti in *d. L. 3. in f. et L. 4. D. de Cap. Minut. Serviie caput nullum jus babet, ideo nec minui poteſt. Hodie* (vel *eo die*) *enim incipit ſtatum babere, cum manumittitur.* Confer *§. 4. J. eod. Servus manumiſſus capite non minuitur, quia nullum caput babuit.*

Ex illis, quae hactenus diſputavimus, facilem fortaſſe interpretationem accipiunt ea, quae ex legibus XII, Tabularum refert Gellius in *Noctib. Att. Lib.* 20. *Cap.* 1. de poenis eorum qui ſolvendo non erant. Vix ullam in jure reperias materiam, quae aeque exercuit Juriſconſultorum celeberrimorum, hominumque litteratiſſimorum ingenia, atque id, quod modo memoravi, argumentum, poenam capitis deſigno, et ſectionem obaeratorum. Nolo equidem varias plurimorum opiniones recenſere, quae vel ſolae juſtum volumen implerent,

Digitized by Google

neque animus eſt in medium producere veterum bac de re commentaria, Quintiliani et Tertulliani. Taedet cramben millies coctam recoquere. Ampliora qui deſiderat, adeat is Ampl. Bynkerſh. *Obſ. Lib.* 1. *Cap.* 1. Jam ante quoque de eadem re diſſeruere Viri Eruditiſſimi Salmaſius, Raevardus, Heraldus, Annaeus Robertus, aliique quam plurimi; quibus adjunge quotquot fere leges Decemvirales expoſuerunt. Dolendum ſane Gellium non ipſa ſervaſſe ac propoſuiſſe legis verba ea, quae tertiis nundinis capitis poenas daturum debitorem ſanciverunt. Non humani aliquid paſſum, lapſumque forte fuiſſe Caecilium, quis praeſtet, poenamque capitis accepiſſe, quae alio modo exponi debuerat? Faciamus tamen legem ipſam *capitis poenam* appellaviſſe, eamque ſubire debere ſtatuiſſe debitorem, ſi uni is eſſet addictus creditori. Hoc puto voluiſſe Decemviros, ut liber homo, qui fraudavit creditorem, ſuaque bona dilapidavit, quo ſatisfiat aliquo pacto creditori, condemnetur ei ſervire, non quidem ut ſervus natus, ſed ita tamen, ut jus habeat dominus cogere eum ut praeſtet ſibi creditori quaſcunque operas, quas a ſervo famulove exigere quis poteſt, usque dum debitum fuerit ſolutum ex operis, aut aliunde; vere itaque addictus eſt. Capitis ergo poenas dato intelligo in ſervitutem addicitor. Ita enim capitalis poena plus ſemel ſervitus vocatur. Expreſſe Ulpianus in *L.* 2. *pr. D. de Poenis: Rei capitalis damnatum ſic accipere debemus, ex qua cauſa damnato vel mors, vel etiam civitatis amiſſio, vel ſervitus contingit.* Adde Briſſonium in v. *Capitalis.* Si nollet addici debitor trans Tiberim peregre venum ibat. Vidimus de primo caſu, ſi unus ſit creditor, addici huic debitorem, dicendum reſtat verbo de altero, ſi plures fuerint. *Tertiis nundinis* inquit lex *partis ſecanto, ſi plus minusve ſecuerunt, ſe fraude eſto.* Sic interpretor: pluribus creditoribus addictus debitor diviſas operas praeſtato, creditores inter ſe operarum partes dividunto. Finge Sejum debitorem debere C Titio, CC Maevio: tamdiu ſervire debet ſervus hic communis, donec acquiſiverit CCC nummos, quibus comparatis C cedunt Titio, CC Maevio. Quod ſi minus juſta facta fuerit diviſio, ſine fraude eſt debitoris, hoc eſt, non praejudicat hoc addicto, habent quod ſibi imputent creditores, qui non recte rationem inierunt; neque iterum in ſervitutem trahi poteſt addictus, ſed ſemel liberatus, liber manet. *Se fraude* ſignificat impune, ſine periculo, tuto, vid, Pithaeus ad *Collat. Leg. Moſ. et Rom. Tit.* 4. §. 2. *Num.* 9. *Secare* vocem quod attinet, conſtat ex Fabri, aliorumque lexicis, et adnotationibus, *ſectionis, ſectorumque* appellationes uſitatiſſimas eſſe de bonorum venditionibus, venditoribusque. *Partes ſecare* autem pro *dividere* poſitum nulli dubium eſt. De eo ſolummodo controvertitur utrum de operarum, an de corporis debitoris partibus ſit intelligendum. Iis, qui de membrorum ſectione accipiendum cenſent, impoſuerunt credo verba antiqua legis XII Tabularum obſcuriora, aut Juriſconſulti alicujus veteris auctoritas. Caecilius ipſe, Quintilianus, et Tertullianus, alios forte ſecuti, eundem omnes errorem errarunt. Qnod ſi tamen obgerat quis, ſi eo, quem propoſui, modo explicanda ſint legis verba, vix fore ut inveniantur, qui recte intelligant, reſpondebo ipſius Caecili verbis: *Obſcuritates non adſignemus culpae ſcribentium, ſed inſcitiae non adſequentium, quamquam hi quoque ipſi, qui, quae ſcripsa ſunt, minus percipiunt, culpa vacant, nam longa aetas verba atque mores veteres obliteravit.* Vid. Gell. *l. c.* Idem obtinere quis ignorat in legibus antiquiſſimis quorumcunque populorum. Revoces quaeſo in memoriam quae ſupra diximus de capitis minutione: ſi quis hodie primus exponeret illam ſtatus mutationem, deſtitutus Ictorum priſcorum auctoritate ac teſtimoniis, perſuarum eum fore putas? equidem non credam.

Jac. Conſtantinaeus *l. c. Lib.* 2. *Cap.* 29. *pag.* 621., qui univerſam materiam capitis diminutionis ubere pertractat, de eo quoque inquirit, ſolvaturne matrimonium deportatione, itemque utrum deportatio, et, quae in hujus locum ſucceſſit, aquae et ignis interdictio, referenda ſint ad maximam, an ad mediam capitis diminutionem. Facillimo negotio rem hanc expedies, ſi cum Charonda *b. l.* ſtatuas, non eodem modo omnes Ictos conſtituiſſe diminutionis ſpecies,

§. 11. Maxima capitis deminutio eſt, per quam et civitas, et libertas amittitur: veluti cum incenſus aliquis venierit, aut cum mulier alieno ſervo ſe junxerit, denuntiante domino, et ancilla facta fuerit ex Senatuſconſulto Claudiano.

§. 12.

cies, non iisdem ſaltem nominibus eas diſtinxiſſe. Ita Calliſtratus in famoſiſſima *L.* 5. §. 3. *D. de Extraord. Cognitionib.*: *Conſumitur*, inquit, existimatio, *quoties magna capitis minutio intervenit, id eſt, cum libertas adimitur; veluti cum aqua et igni interdicitur, quae in perſona deportatorum venit*, (*venit* an *evenit* leges perinde eſt) *vel cum plebejus in opus metalli, vel in metallum datur.* Fruſtra eſt Cl. Beſt, qui *pag.* 39. legi oportere indicat *idem eſt. Magnam* dixiſſe puto lectum, quam alii *mediam* appellant. Neque enim novum eſt, alio modo dividi, atque aliter diſtingui ab aliis. Tres juris ſpecies a Prudentibus vulgo conſtitui norunt dupondii, duabus tamen eas comprehendunt nonnulii; Pluribus hoc demonſtravit *ὁ πάνυ* G. Noodt in *Obſ. Lib.* 2. *Cap.* 21. Quod autem in verbis propoſitis diſtinguit Calliſtratus inter metallum, et opus metalli, quo pacto haec intelligi oporteat docet Ulpianus in *L.* 8. §. 6. *D. de Poenis*, qui idem *Magnam* quoque nominavit minutionem, quam *mediam* vocat hoc loco, in *L.* 1. §. 8. *D. ad Senatuſc. Tertull. Capitis minutio*, ait *ſalvo ſtatu contingens, liberis nihil nocet ad legitimam hereditatem. . . . Proinde, ſive quis ante delatam, ſive poſt delatam capite minuatur, ad legitimam hereditatem admittetur, niſi magna capitis diminutio interveniat, quae vel civitatem adimit, utputa ſi deportetur.* Confer *L.* 1. §. 4. *D. de Suis et Legit.* Varie verba hujus legis tentata fuere a plurimis. Doctorum emendationes, tranſpoſitiones et conjecturas exhibuit Cl. D'Arnaudt *in Conject. Lib.* 2. *Cap.* 6. *p* 259. Sequor ego, imo admiror ingenioſiſſimam emendationem Viri Praeclariſſimi G. Noodt *l. c.*, qui notarum praeſidio corrigit: *Salvo ſtatu civitatis. Vel* autem exponit *etiam*, quam ſignificationem probat quoque inſignis Grammaticus *ad Virgil. Ecl.* 8. *v.* 69., et *Aen.* 2. *v.* 259. In metallum datos, ut et hoc obiter addam, poenae ſervos effectos fuiſſe memorat Imp. in §. 3. *I. Quib. mod. jus patr. p. ſ.*, eosque maximam capitis diminutionem paſſos idem tradit §. 1. *J. de Cap. Dimin.* Intellige tales quibus atrocitate ſententiae civitas et libertas ademta fuit, qui quoniam dominum non habebant, poenae ſervi nominati fuerunt, quaſi quorum dominus erat poena. Quod de metallo dixi, non abs re erit paucis reſtituere *L.* 1. §. 9. *D. de Bonor. Poſſeſſ. contra tab.*, huc in primis facientem. *Si et pater et filius deportati ſint, et ambo reſtituti, dicemus* inquit Ulpianus *ad bonorum poſſeſſionem admitti filium.* Sed *et ſi filius, in metallum damnatus, vel alia poena, quae ſervum efficit, reſtitutus ſit, nihilominus admittetur, aliter non.* Interpretor: admittetur filius qui damnatus fuerat, et reſtitutus ſit, aliter non, puta ſi reſtitutus non fuerit. Eodem modo Noſter in *L.* 3. §. 9. *eod. Si pater alicujus pervenerit, aliter non.* Neque itaque adſentiendum Ill. Grotio in *Flor. Sparſ.*, qui legendum arbitratur *non admittetur*, non obſtante *L.* 17. § 6. *D. ad SCtum Trebell.*, quippe in qua ſermo eſt de filio, qui etiamnum ſervus poenae erat, ac necdum reſtitutus, quo caſu admitti non poſſe filium ex ipſa *l. c.* manifeſtum eſt.

§. 11. Quid ſi mulier denuntiaverit? denuntiare eam poſſe arbitror, modo adhibeat tutoris auctoritatem, quoniam perpetuae tutelae ipſa ſubeſt. Ita de eo Paulus in *Sententiis Lib.* 2. *Tit.* 21. §. 3. *Mulier *** etſi tamen ei quae ſe ſervo junxerit, denuntiando, acquirit ancillam.* Lacunam, quam indicant aſteriſci, hoc modo ſupplendam cenſet Cujacius *Obſ. Lib.* 21. *Cap.* 16.; *etſi deferre non poſſit, tamen etc.* Scriptum fuiſſe ſuſpicor: *Mulier et ſi t a tamen ſ.*, hoc eſt, *mulier etiam, ſi tutoris auctoritate tamen fecit.* Poſſis et per geminationem ita reponere: *ſi TAmen*, id eſt, *ſi tamen tutore auctore*, ſc. facta ſit

Digitized by Google

§. 12. Media capitis deminutio dicitur, per quam, ſola civitate amiſſa, libertas retinetur: quod fit in eo, cui aqua et igni interdicitur.

§. 13. Minima capitis deminutio eſt, per quam, et civitate, et libertate ſalva, ſtatus dumtaxat hominis mutatur: quod fit adoptione, et in manum conventione.

§. 14. Teſtamento quoque nominatim tutores dati confirmantur eadem lege duodecim Tabularum, his verbis, UTI LEGASSIT SUPER PECUNIA, TUTELAVE SUAE REI, ITA JUS ESTO: qui tutores dativi appellantur.

§. 15. Dari teſtamento tutores poſſunt liberis, qui in poteſtate ſunt.

§. 16. Teſtamento tutores dari poſſunt hi, cum quibus teſtamenti faciendi jus eſt, praeter Latinum Junianum: nam Latinus habet quidem teſtamenti factionem, ſed tamen tutor dari non poteſt: id enim lex Junia prohibet.

§. 17. Si capite deminutus fuerit tutor teſtamento datus, non amittit tutelam: ſed ſi abdicaverit ſe tutela, deſinit eſſe tutor. Abdicare autem eſt, dicere nolle ſe tutorem eſſe. In jure autem cedere tutela teſtamento datus non poteſt: nam et legitimus in jure cedere poteſt, abdicare ſe non poteſt.

§. 18. Lex Atilia jubet mulieribus, pupilliſve non habentibus tutores dari a Praetore, et majore parte Tribunorum plebis, quos tu-

denuntiatio. T. A. *tutore auctore*, vel *tutoris auctoritate* deſignaſſe Valerius Probus auctor eſt. F pro *fecit* exaraſſe veteres Diaconus tradit.

§. 14. Vocabulum *rei* gloſſema eſſe exiſtimat Cl. Wieling in *Lect. Jur. Civ. Lib.* 2. *Cap.* 17. Pro *ſuae rei* Nob. Meerman mavult *ſui eris*, id eſt, *heredis* ad *h. l.* Dixi ante ad *Tit.* 1. §. 9. praeferre me *tutelave*, *ſuave re*.

De tutoribus dativis notabile eſt reſcriptum Alexandri in *L.* 3. *C. de Confirm. Tut. Si pater inutiliter teſtamento tutores dederit, et prius quam hi confirmarentur, alii ab eo cujus intereſt dati ſunt, id quidem, quod jure geſtum eſt, revocari non poteſt:* Inutiliter qui dentur in teſtamento expoſuit Modeſtinus in *L.* 1. *D. de Confirm. Tut.* Datos autem, licet inutiliter, tutores vel curatores a patre, *aſſuetum eſt confirmari ab eo qui praeeſt*, *l. c.* §. *ult.* Intellige autem eum, *cui nominatim hoc dedit vel lex, vel Senatuſconſultum, vel Princeps.* Tutoris enim datio *neque imperii* eſt, *neque juriſdictionis*, *L.* 6. §. 2. *D. de Tutelis.* Neutiquam itaque adſtipulor Ruſſardo, caeteriſque eum ſecutis, qui pro *intereſt* ſubſtituendum arbitrantur *juriſdictio eſt*. *Alii ab eo cujus intereſt* accipiendi ſunt alii quam ii qui judicium patris habent. Illorum autem intererat, confirmari ſe, quoniam ignominioſum quodammodo fore credendum eſt tutoribus ſcriptis, ſi contra voluntatem patris, ſemet excluſis, alii tutores a Magiſtratu darentur.

§. 18. Inſpici omnino merentur, quae de tutoribus datis ex lege Atilia diſputat H. J. Arntzenius in *Miſcellaneis Cap.* 12., quo loco pluribus quoque de eo inquirit, quot intelligendi ſint per eos, quos *majo-*

rem

Digitized by Google

tutores Atilianos appellamus. Sed quia lex Atilia Romae tantum locum habet, lege Julia et Titia proſpectum eſt, ut in provincia quoque ſimiliter a Praeſidibus earum dentur tutores.

§. 19. Lex Junia tutorem fieri jubet Latino, vel Latinis impuberibus eum, qui etiam ante manumiſſionem ex jure Quiritium fuit.

§. 20. Ex lege Julia de maritandis ordinibus tutor datur a Praetore Urbis ei mulieri virginive, quam ex hac ipſa lege nubere oportet,

rem partem Tribunorum plebis hic nominat Ulpianus, itemque Imp. in *pr. J. de Atiliano Tut.* Oſtendit denique Tribunos legem ſibi dixiſſe, ut id, quod majori parti placuiſſet, ratum haberetur, neque collegae intercedere liceret.

§. 19. Exiſtimant Interpretes excidiſſe *dominus*, vel *ſervus*, dubito tamen, an ſubaudiri *dominus* poſſit, quae vox per ellipſin ſubintelligenda ſaepe omittitur, tum praeſertim, cum ex adjectis ultro apparet allum intelligi non poſſe, quod et obtinet hoc loco. Eodem modo dixit Auctor in §. 16. *Tit.* 1.: *qui tantum in bonis . . . ſervum habet.* Facile tamen ſenſum ſuppleas, ſi legas: *eum P.*, vel *eum D.*, hoc eſt, *eum patronum*, vel *eum dominum*, *qui etiam* . . . dominus *fuit*. Utramque notam Probus indicat.

Cl. Vryhof in *Obſ. Jur. Civ. p.* 154. hoc amplius emendanda verba cenſet, ſubſtituendumque: *Latinae, vel Latinis impuberibus*, quod, quamvis neceſſarium non ſit, quum appellatio maſculi et feminam comprehendat, ut tamen pleniorem, forte et elegantiorem ſenſum habeas, poſſis adoptare. Sed et ſic tamen mallem: *Latino, vel Latinae impuberibus*, quo modo loqui amant Juriſconſulti, Huc puto referendum, quod adnotavit Elb. Leoninus, Curiae patriae meae quondam Cancellarius, Vir egregia juris doctrina celebratiſſimus, in *Emendationib. Lib. 7. Cap. XI.*, diligentiſſimum venatorem et obſervatorem verborum fuiſſe Ulpianum. Exemplum exſtat illuſtre in *L.* 1. §. 1. *D. de Peculio*, ubi interpretaturus Noſter verba edicti Praetorii, quod cum eo, qui in alterius poteſtate eſt, geſtum erit, *de eo* ait *loquitur* Praetor, *non de ea*, *ſed tamen et ob eam, quae eſt feminini ſexus, dabitur ex edicto actio.*

§. 20. Scriptum fuiſſe hic, et in §. 24. nullus dubito: *Praet. Ur.* Deſignare hoc *Praetorem Urbis*, et *Urbanum* notat Valerius Probus; poſtremum malo, quia, ita plerumque is appellatur, juxta cum Schultingio *h. l.*

Mulieri, virginive tutor datur, etc., adeoque tam impuberi, quam viripotenti. Deſponderi enim cum poſſint etiam impuberes, modo ſint Infantia majores, et dotem eas dare, dicere, promittere poſſe dicendum videtur, auctore ſcilicet tutore. Ad adultas autem et majores quod attinet, in perpetua tutela has fuiſſe ante probavimus. Confer Heinecc. ad *L. Jul. et Pap. Popp. Lib.* 2. *Cap.* 13. *Num.* 2.

Pupillum illa corrigit Faber *h. l.*, alii aliter. Optime lectionem exhibitam reſtituit atque expoſuit Schulting *h. l.*

Etiam in provincia quoque. Quum idem plane ſignificent *etiam* et *quoque*, alterum abundare videri poſſit. Ne tamen temere e textu vocem elimines, quippe cum conſtet non juris modo auctoribus, ſed caeteris quoque ſcriptoribus optimis in uſu talia fuiſſe, id quod exemplis pluribus demonſtravit Cl. Vryhof in *Obſ. p.* 118. *Et poſterisque* in inſcriptionibus ſaepiſſime occurrit v. Murat. *tom.* 1. *p.* 1287. *et* 1288. et alibi, niſi tamen excidiſſe ſtatuas *ſuis*. Quod ſi tamen offendat teretiores cujusdam aures ingrata haec repetitio, atque injucundus pleonaſmus, haud equidem intercedam, quo minus pro *etiam* ſubſtituat *ejusmodi*, hoc eſt, perſonis illis, de quibus antea ſermo inciderat, mulieri puta, virginive; Error ortus ex ſimilitudine ſiglarum quibus vocabula illa notata fuiſſe Magno tradidit.

Digitized by Google

tet, ad dotem dandam, dicendam, promittendamve, ſi legitimum tutorem pupillum habeat. Sed poſtea Senatus cenſuit, ut etiam in provincia quoque ſimiliter a Praeſidibus earum ex eadem cauſa tutores dentur.

§. 21. Praeterea etiam in locum muti, furioſive tutoris, alterum dandum eſſe tutorem ad dotem conſtituendam Senatus cenſuit.

§. 22. Item ex Senatuſconſulto tutor datur mulieri ei, cujus tutor abeſt, praeterquam ſi patronus ſit qui abeſt: nam in locum patroni abſentis alter peti non poteſt; niſi ad hereditatem adeundam, et nuptias contrahendas. Idemque permiſit in pupillo patroni filio.

§. 23. Hoc amplius Senatus cenſuit, ut, ſi tutor pupilli pupillaeve ſuſpectus, a tutela ſubmotus fuerit, vel etiam juſta de cauſa excuſatus, in locum ejus tutor alius detur.

§. 24. Moribus tutor datur mulieri, pupillove, qui cum tutore ſuo lege, aut legitimo judicio agere vult, ut auctore eo agat (ipſe enim tutor in rem ſuam auctor fieri non poteſt) qui Praetorianus tutor dicitur, quia a Praetore Urbis dari conſuevit.

§. 25. Pupillorum pupillarumque tutores et negotia gerunt, et auctoritatem interponunt: mulierum autem tutores auctoritatem dumtaxat interponunt.

§. 26.

Caeterum ea quae in urbe ſingulari aliquando ratione ſunt conſtituta, non aeque in provinciis recepta ſemper fuiſſe oſtendit G. Noodt in *Obſ. Lib.* 2. *Cap.* 5., add. H. Noordkerk in *Obſ. Dec. p.* 114.

In provincia a Praeſidibus earum. Quamvis uſitatius dixiſſet Auctor *in provinciis*, uti hoc loco, ita alibi, vid. Schulting. ad §. 18. *h. t.*, atque exinde haud temere quis conjiciat perperam in ſiugulari numero explicuiſſe ſcribas notam *P*, vel *P U*, quibus *Provinciae* vox ſignificabatur, minime tamen infrequens cenſenda eſt ea, quae hic occurrit, numeri ſyllepſis in Ictorum libris, vid. Eruditiſſ. Auctor *Obſ. Jur. Civ. p.* 84. *et* 85. Idem de generis mutatione obſervat Noodtius *Obſ. Lib.* 1. *Cap.* 4. In perſona quoque nonnunquam variari ſermonem in jure tradit Conſultiſſ. Rygerbos *Obſ. Cap.* 2. *pag.* 19.

§. 21. Fallitur itaque S. Strykius; Ictus celeberrimus, in egregio Tractatu *de Jure Senſuum Differt.* 4. *Cap.* 2. *Num.* 18., opinatus muto tantum, ſi ſcribere poſſit, impedimenti nihil eſſe, quo minus tutelam legitime adminiſtret. Quinam vero morbus a tutela repellat, erudite expſicuit Idem *Differt.* 2. *Cap.* 2. *l. c.*

§. 24. Moribus jus hoc tribuit Ulpianus, quoniam non ex ipſis legibus Decemviralibus, ſed ex diſputatione Prudentum demum originem traxerunt, nataeque ſunt legis actiones. *Lege agere* eſt, experiri certa ſolennique legis actione. *Aut* hic intellige eo modo, quo *vel* uſurpari ſaepiſſime alias oſtendimus, pro *id eſt*. Judicium enim legitimum idem eſt quae actio legitima. Ita pluribus hunc §. expoſuit Ampl. Bynkersh. *Obſ. Lib.* 7. *Cap.* 13., qui et ibidem Tribonianum defendit, de eo plerumque incuſatum, quod in variis juris locis pro *tutore* ſubſtituit *curatorem*, add. Ottonem *de Perp. Tut. Fem.* §. 10. A manu Ulpiani eſt forte *Praetorius*, compendium ſcripturae ex ſui temporis latinitate librarius explicuit.

Digitized by Google

§. 26. Si plures ſunt tutores, omnes in omni re debent auctoritatem accommodare, praeter eos, qui teſtamento dati ſunt: nam ex his vel unius auctoritas ſufficit.

27. Tutoris auctoritas neceſſaria eſt mulieribus quidem in his rebus, ſi lege, aut legitimo judicio agant, ſi ſe obligent, ſi civile negotium gerant, ſi libertae ſuae permittant in contubernio alieni ſervi morari, ſi rem mancipi alienent. Pupillis autem hoc amplius etiam in rerum nec mancipi alienatione tutoris auctoritate opus eſt.

§. 28. Liberantur tutela maſculi quidem pubertate. Puberem autem Caſſiani quidem eum eſſe dicunt, qui habitu corporis pubes apparet, id eſt, qui generare poteſt: Proculejani autem, eum, qui quatuordecim annos explevit. Verum Priſcus eum puberem eſſe, in quem utrumque concurrit, et habitus corporis, et numerus annorum. Feminae autem tutela liberantur. ***

§. 27. *Si rem mancipi alienent* Teſtatur Nob. Meerman codices omnes MSS. exhibere: *ſi mancipia alienent.* Certum tamen videtur ex his quae mox ſubſequuntur: *pupillis hoc amplius in rerum nec mancipi alienatione tutoris auctoritate opus eſt*, et hoc loco de re mancipi ſermonem inſtituisſe Auctorem; Credo ſcriptum fuiſſe *mancipi* ℞., poſtremam autem litteram, quae ea, quam dixi, nota ſcripta *rem* deſignat, teſte Magnone, ob figurae ſimilitudinem, pro A perperam accepiſſe deſcriptorem.

§. 28. De pubertate ex corporis adſpectu judicata vid. Forner. *Rer. Quot. Lib.* 2. *Cap.* 26. Uberius quoque de eodem egit C. P. Hofman in *Diſſertatione de Aetate Juvenili* §. 4. *pag.* XI.

Uti unam tantummodo ſpeciem allegavit Auctor, qua finitur maſculi tutela, ita eundem ſufficere ratum fuiſſe credo, unicum nominaſſe mortis modum, quo ceſſaret tutela feminarum, praeſertim quum regulariter tutela earum fuerit perpetua. Unam litterulam omiſſam ſtatuo ab imperitis librariis, qui, quoniam ſignificationem ejus non intelligebant, addere eam neglexerunt, M. ſcilicet, vel Θ; utraque nota *mortem* deſignavit, illud ex Magnone conſtat, hoc ex Valerio Probo didici, qui addit eſſe eam litteram Graecam *θητα* dictam. Peregrini vocabuli *θανατου* prima littera uti maluiſſe ſuſpicor ſuperſtitioſiſſimos Romanos, quam ominoſam *mortis* vocem adhibere.

Lacunam his verbis ſupplere Charondam in altera Fragmenti hujus editione teſtatur Nob. Meerman. *quae in manum viri convenerunt*, quae ſi ex ipſo Auredanenſi Codice deſcripſit Charondas, inutilis eſt opera, quam in reſtituendo hoc capite ex conjectura collocavi. Hoc certe evidentiſſimum apparet ex Boëtii loco, a Meermanno citato, itemque ex iis, quae hac de re diſputat Otto *de Perp. Fem. Tut.* §. 21., ſolutam fuiſſe olim mulierum tutelam in manum conventione, qua quippe in dominium tranſiere maritorum, ac ſpeciem quandam ſervitutis liberalis ſuſtinuerunt, adeoque jure potius dominii, quam jure tutelae virorum poteſtati ſubjectae fuerunt. Caeteros quod attinet modos, quibus tutela liberantur feminae, recenſuit eos Otto *l. c.*

Quod de *mortis* voce omiſſa dixi, eandem excidiſſe credo in his Caji *in Inſt. Lib.* 2. *Tit.* 8. *in pr. Ita demum tamen nepos, neptiſve, et pronepos, proneptiſve ſuorum heredum numero ſunt, ſi praecedens perſona deſierit* (ſupple in poteſtate eſſe ex ſequentibus) M. vel Θ hoc eſt *morte, ſive alia ratione, veluti emancipatione; Nam ſi per idem tempus, quo quisque morietur, filius in poteſtate ejus ſit* etc. Poſſis et legere aut per ellipſin ſupplere, *eſſe deſierit*, id eſt mortuus fuerit.

TITULUS XII.

De Curatoribus.

§. 1. Curatores aut legitimi ſunt, id eſt, qui ex lege duodecim Tabularum dantur: aut honorarii, id eſt, qui a Praetore conſtituuntur.

§. 2.

§. 1. Curatores dantur proprie puberibus, tutores impuberibus. Curatores teſtamento non dantur, dati tamen confirmantur a Praetore, v. §. 1. *J. de Curat.* Utrumque quod dixi indicat Papinianus in *L. 6. D. de Confirm. Tut. vel Curat.*, oratione aliquantum praepoſtera. *Si* inquit *filio puberi pater tutorem, aut impuberi curatorem dederit, citra inquiſitionem Praetor eos confirmare debebit.* Inverſum ordinem putat Ruſſardus, legendumqne *filio impuberi*, et *puberi curatorem.* Eodem modo exhibet Hugo a Porta et Haloander, quam tranſpoſitionem verborum ſequuntur plerique. Sunt qui ad juris antiqui veſtigia referendum hoc eſſe arbitrantur, quo in Patrisſamilias arbitrio poſitum fuit, quo tempore liberos in tutelam ſuam venire vellet, eique juri attribuendum volunt, quod tutorum etiam ad octavum decimum annum datorum exempla ſuperſunt in Ictorum fragmentis, v. *L.* 101. §. 2. *D. de Cond. et Dem.* Conf. Merill. *Obſ. Lib.* 5. *Cap.* 16. Sed jam Papiniani aetate definitum fuiſſe novimus pubertatis terminum, v. §. *ult. Tit. praeced.* Quod autem attinet ad *L.* 101. *c.*, ſimilesque, dicendum eſt, non de jure ibidem agi, ſed de voluntate teſtatorum. Τεερολογιαις forte non inepte quis accenſeat Papiniani ſermonem, in jure non raro obviis. Ita noſter in §. 1. *Tit. XI. Feminis tam impuberibus quam puberibus*, ubi vid. Schulting. Add. *Tit.* 22. §. 14. Plura dabit Noodt *de Pactis Cap.* 5. *et* 10. Adjungo *L.* 16. *pr. D. de Teſt. Tut.* Neſcio tamen an ex ſiglis ita commodius poſſit locus reſtitui: *Si f I*⁻ *puberi . . . . aut IT puberi*, hoc eſt, *ſi filio impuberi . . . . aut item puberi*, conſule Magnonem. Aut, ſi hoc malis, pro *impuberi* redde *jam puberi.* Eandem, quam modo dixi, tranſpoſitionem adhibendam cenſent Interpretes nonnulli, quid quod in textum quaſi certam admiſerint, in his Pauli *Lib.* 3. *Sent. Tit.* 1. §. *un: Si fratri puberi controverſia fiat, an pro parte impuberis differri cauſa debeat, variatum eſt: ſed magis eſt, ut differri non debeat.* Haec ſcriptura eſt librorum vetuſtorum. Editores ex ſuo ingenio exhibuerunt: *Si fratri impuberi . . . parte puberis. . . .* Nollem factum. Agitur eo Titulo de Carboniano Edicto, quod Ita exponit Ulpianus in *L. 1. pr. D. de Carbon. Edict.: Si cui controverſia fiet, an inter liberos ſit, et impubes ſit, cauſa cognita, perinde poſſeſſio datur, ac ſi nulla de ea re controverſia eſſet, et judicium in tempus pubertatis, cauſa cognita, differtur.* Impuberi ſoli, non etiam puberi ſuccurrit edictum *L.* 3. §. 3. *eod.* De eo autem quaeritur, quid obtineat, ſi duobus fratribus controverſia fiat, quorum alter pubertatem attigit, alter adhucdum impubes eſt, utroque petente Carbonianam bonorum poſſeſſionem, diſferendumne ſit judicium, necne? An, quia conjuncta eſt utriusque cauſa, et pubes quoque gaudebit privilegio impuberi conceſſo, cauſaque adeo differetur? Non alienus certe videtur ab hac ſententia Julianus, vid. *L.* 3. §. 8. *De Carb. Ed.* Contra exiſtimat Paulus *d. l.*, quia utriusque cauſa haud facile poteſt ſeparari, ideo ne impuberis quidem cauſam differri oportere. Praevaluiſſe videtur Pauli opinio, propterea, quia etiam ſi praejudicium per hoc fiat impuberi, poſſit is per reſtitutionem in Integrum adjuvari major factus,

Ar-

§. 2. Lex duodecim Tabularum furioſum, itemque prodigum, cui bonis interdictum eſt, in curatione jubet eſſe adgnatorum.

§ 3. A Praetore conſtituitur curator, quem ipſe Praetor voluerit, libertinis prodigis, itemque ingenuis, qui ex teſtamento parentis heredes facti, male diſſipant bona: his enim ex lege curator dari non poterat: cum ingenuus quidem non ab inteſtato, ſed ex teſtamento heres factus ſit patri: libertinus autem nullo modo patri heres fieri poſſit, qui nec patrem habuiſſe videtur, cum ſervilis cognatio nulla ſit.

§. 4. Praeterea dat curatorem ei etiam, qui nuper pubes factus, idonee negotia ſua tueri non poteſt.

Argumentum quaeſtionis propoſitae non recte intellexit Anianus, fruſtra itaque ex eo verum Icti ſenſum quaerimus. Pro his Aniani *quod etiamſi* malim *qui* vel *quin etiamſi.* Curatores honorarii dicuntur, eodem modo, quo jus honorarium vocatur jus Praetorium, a Praetore honorato conſtitutum. Vid. §. 7. *J. de Jur. Nat. Gent. et Civ.* Praetura enim *κατ' ἐξοχην* honor eſt, quippe quae dignitas ſumma, omniumque maxima fuit, eo praeſertim tempore, quo et Conſulatum gerebant Praetores, *v. L.* 7. §. 1. *D. de Juſt. et Jur.*, *L.* 2. §. 27. *D. de O. J.*

§. 3. Lex XII. Tabularum ita cavit: *Si paterfamilias inteſtato moritur, eique impubes ſuus exſtabit heres, adgnatus proximus tutelam nancitor. Si furioſus aut prodigus exiſtat, aſt ei cuſtos nec eſcit, adgnatorum gentiliumque in eo, pecuniave ejus poteſtas eſto.* Vid. Jac. Gothofr. *ad Leges XII. Tabb. in Probatt. ad Tab. V.* Eo itaque caſu ſolummodo proſpexit Lex, ſi teſtamentum non condidiſſet pater. Interpretatione Prudentum poſtea ſic fuit ampliatum, ut et tutor quaſi ex lege daretur, ſi teſtamento quidem condito deceſſiſſet, at tamen, quantum ad tutelam attinet, inteſtatus obiiſſet pater. v. §. 2. *J. de Legit. Adgnat. Tut.* Curator proprie teſtamento dari non poterat, quoniam Lex de tutore loquitur, non de curatore, praeterquam de cuſtode furioſorum et prodigorum, ex adgnatis gentilibusve eligendo. Sed et hi magis tutores quam curatores dicendi ſunt, curator enim principaliter bonis datur, hi autem et rebus et perſonis conſtituuntur; quamobrem ſaepiſſime quoque tutelae nomine deſignatur prodigorum furioſorumque cura ab iis, qui non admodum ſolliciti fuere de proprietate verborum. Horat. *Lib.* 2. *Sat.* 3. *v.* 217.

> *Interdicto huic omne adimat jus*
> *Praetor, et ad ſanos abeat tutela propinquos.*

Deinde et ingenuis prodigis *ex Lege curator dari non poterat*, eo caſu, *quum non ab inteſtato*, quo de unice Lex caverat, *ſed ex teſtamento* heredes illi exiſterent patri ſuo. Intercedere itaque debuit Praetor, cujus partes fuerunt adjuvare, ſupplere, vel corrigere jus civile, v. *L.* 7. *D. de Juſt. et Jur.* Hic ergo curatores quoque dedit illis, qui ex teſtamento heredes facti fuerant.

TITULUS XIII.

De Coelibe, Orbo, et Solitario Patre.

§. 1. Lege Julia prohibentur uxores ducere Senatores quidem, liberique eorum, libertinas, et quae ipſae, quarumve pater, materve artem ludicram fecerit: item corpore quaeſtum facientem.

§. 2. Ceteri autem ingenui prohibentur ducere lenam, a lenone lenave manumiſſam, et in adulterio deprehenſam, et judicio publico damnatam, et quae artem ludicram fecerit. Adjicit Mauricianus, et a Senatu damnatam.

Tit. XIII. Eruditione aeque ac jucunditate commendandum Schediaſma ſcripſit Vir juris ac litterarum peritiſſimus C. P. Hofman *de annis, quibus quis ſub poena matrimonium inire tenetur*, in quo materiam omnem de coelibum poenis, tam ex juribus antiquis Romanorum, et Hebraeorum, Germanorum item, aliarumque gentium elegantiſſime pertractavit, addidit quoque de jure miſogamorum, Germanis *Hageſtoltzen* appellatorum, quod ex moribus hodiernis obtinet.

TITULUS XIV.

De Poena legis Juliae.

Feminis lex Julia a morte viri anni tribuit vacationem: a divortio, ſex menſium: lex autem Papia a morte viri, biennii: a repudio, anni et ſex menſium.

Tit. XIV. Ad hunc Tit. conferri omnino velum ejusdem, quem modo laudavi, Viri Praeſtantiſſimi Diatriben *de ſecundarum nuptiarum temporibus*, ubi id egit, ut oſtenderet, intra quod temporis ſpatium conjugi propter alterius conjugis abſentiam ad ſecunda vota convolare liceat, dein de termino diſputat, intra quem viduae vel viduo permittitur tranſire ad alterum matrimonium, adjungit denique de tempore repudiatis conjugibus praeſcripto, antequam ad ſecundas nuptias ſe denuo conferre poſſunt.

Ad legem Juliam et Papiam Poppaeam integrum noviſſime commentarium in lucem protulit Cl. Heineccius, in quo multa Fragmenti noſtri capita optime expoſuit.

T. I.

TITULUS XV.

De Decimis.

Vir et uxor inter ſe matrimonii nomine decimam capere poſſunt. Quod ſi ex alio matrimonio liberos ſuperſtites habeant, praeter decimam, quam matrimonii nomine capiunt, totidem decimas, pro numero liberorum, accipiunt. Item communis filius, filiave, poſt nonum diem amiſſus, amiſſave, unam decimam adjicit,

Tit. XV. Naviculariis hoc privilegium conceſſit Conſtantinus in *L. 7. C. Th. de Navicul.*, ut *vacatione legis Juliae et Papiae potiantur, ut etiam nullis intervenientibus liberis*, (ſic legendum oſtendit Jac. Gothofredus) *et viri ex teſtamento uxorum ſolidum capiant, et ad uxores integra voluntas perveniat maritorum.*

Pro *nonum*, aut, quod exhibent codices alii MSS., *nominum*, praefero *nominalium*, uti et in §. 1. *Tit. ſeq.* Hoc certe probabiliter refingitur ex *nominum*, ſi per compendium ſcriptum putes, accedit et alia ratio, quia nonus dies in maribus tantummodo fuit dies luſtricus, non item in feminis, quibus octavus erat. Quae fuerint nominalia docuit Macrob. *in Saturnal. Lib.* 1. *Cap.* 16. Multa de die luſtrico congeſſit Heinecc. *ad L. Jul. et Pap Lib.* 2. *Cap.* 14., qui Merillium ſecutus corrigit *nominum diem.*

Quandoque accipio pro aliqua vice, aliquo tempore, aliquando, qua notione voculam in jure uſitari ex lexicis diſcitur, imo ad ſelectam Latinitatem pertinere hanc ſignificationem oſtendit Vorſtius *de Latin. Select. p.* 239. Subintelligi autem arbitror particulam *ſi*, cujus ellipſis frequentiſſima eſt in Juriſconſultorum ſcriptis; vide Virum Illuſtr. atque Eruditiſſimum C. V. Vonk *in Obſ. Miſcell. pag.* 44. Obſervationis hujus neglectus fraudi fuit plurimis, qui variis modis id egerunt, ut vocem hanc invitis codicibus textui interſererent. Exemplo ſint ea, quae in medium produxit Doctiſſ. Putman *in Interpret. p.* 25. Pauca ex immenſo numero addidiſſe nobis cum maxime ſufficiet. *In L.* 21. §. 2. *D. de Conſtit. pec. Conſtituto ſatis non facit*, inquit Paulus, *qui ſoluturum ſe conſtituit, ſi offerat ſatisfactionem. Si quis autem conſtituat ſe ſatisdaturum, fidejuſſorem, vel pignora det, non tenetur, quia nihil interſit, quemadmodum ſatisfaciat.* Sunt qui *et fidejuſſorem* ſubſtituunt; ſed et hoc temere, ſiquidem et haec vox ſaepiſſime ſubaudienda omittitur. Ita in *L.* 39. §. 1. *et* 4. *de Statu liberis Labeo, Ofilius reſponderunt.* Item in §. 2. *ibid. Labeo, Trebatius reſponderunt.* Ac, ne quid dubites, plene in §. 4. *ibid. Labeonis et Ofilii ſententia.* Adde quae hac de ellipſi obſervavit Vir elegantioris juriſprudentiae peritiſſimus C. A. Van Wachendorff *l. c. Cap.* 3. Alii per geminationis remedium *cum conſtituat* malunt. Facillimum eſſet emendandi genus, ſi ſubſtituamus: *ſi fidejuſſorem*, aut *ſi qui autem*, hoc ſenſu: ſi autem, qui conſtituat ſe *ſatisfacturum*, quod malo. Nec eſt, quod moretur quempiam, quod *autem* poſt ſecundam vocem rejiciatur, quum eandem non raro etiam poſt tertiam poni conſtet, v. Cl. J. Arntzen. *ad Plin. Paneg. p.* 357. Sed non tali auxilio res indiget. Eodem modo pro eo, quod addunt nonnulli, in *L.* 1. §. 1. *De de Injuriis.*, *cum convicium*, commode reponi poſſit *convicium ſi ſit*; verum et haec ſine criſi ſe defendit lectio vulgata. Idem eſto judicium de *L.* 4. *D. Quib. ad Libert. procl. non lic.*, de qua vid. Auctor *Obſ. Jur. Civ. p.* 117. Adde Beſt *p.* 274 Adjunge

jicit: duo autem, poſt nonum diem amiſſi, duas decimas adjiciunt. Praeter decimam, etiam uſumfructum tertiae partis bonorum ejus capere poſſunt: et quandoque liberos habuerint, ejusdem partis proprietatem. Hoc amplius mulier praeter decimam dotem petet legatam ſibi.

junge praeterea *L.* 32. §. 13. *D. de Rec. Arbitr.*, ad quam egit Idem *p.* 172., et Marckart *Interpr. Lib.* 1. *Cap.* 20. Denique *L.* 9. §. 3. *D. de Sc̃to Maced.*, *L.* 21. *D. de Donat. int. Vir. et Uxor.*, nec non Paulum in *Sentent. Lib.* 2. *Tit.* 21. §. 12. Poſtremo in hanc claſſem refero quoque *L.* 39. *pr. D. de Legat. I.*, *L.* 30. §. 4. *D. ad Sc̃tum Trebell.*, *L.* 135. §. 2. *D. de Verb. Oblig.*, *L.* 9. §. *ult. D. de Duob. Reis*, *L.* 51. *D. de Furtis.* Dubito tamen num et idem dicendum de *L.* 14. §. 9. *de Serv. Corr. Interdum tamen et inutilis ſit* ſervus, *ut non expediat talem ſervum habere*; Diſputarunt de verbis illis A. Faber in *Rat. ad h. l.*, et Varia eruditione praeclarus Vir, Anonymus in *Obſ. Jur. Civ. p.* 118., nec non Cl. Beſt *p.* 27. *ſit* accipere poſſis pro eſſe poſſit, aut pro *eſſet*, per enallagen temporis praeſentis pro imperfecto. Diffiteri tamen nolo praeplacere conjecturam eorum, qui *ſit* corrigunt. Litteras f et ſ facili negotio commutari potuiſſe fecit ſcripturae paritas, v. Sciopp. *de Art. Crit. p.* 47. Niſi tamen malis: *idem tamen et inutilis* ſi *ſit.* Eadem olim nota perſcripta fuiſſe *interdum* et *idem* auctor eſt Paulus Diaconus.

Uſumfructum tertiae partis memorat quoque Venulejus in *L. ult. D. de Uſu et uſufr. leg. Nihil intereſt utrum bonorum quis, an rerum tertiae partis uſumfructum legaverit; Nam, ſi bonorum uſusfructus legabitur, etiam aes alienum ex bonis deducetur, et quod in actionibus erit computabitur. At, ſi certarum rerum uſusfructus legatus erit, non idem obſervabitur.* De verborum ſenſu exponendo, aliorumve auſibus exhibendis, non eſt quod quidquam laborem, plena manu dabunt haec Ampl. Bynkersh. in *Obſ. Lib.* 2. *Cap.* 24., et Schulting *h. l.* Adde Cl. Heinecc. *l. c. pag.* 269., qui cum Bynkershoeckio facit. Exiſtimat Praeſes Graviſſimus tres a Venulejo tractari ſpecies, primum an legetur uſusfructus bonorum, dein an rerum, poſtremo an rerum certarum. In bonorum et rerum uſufructu hoc obſervari, ut deducatur aes alienum, et computetur quod in actionibus eſt, contra vero obtinere in rebus certis legatis. Attamen, quod pace Manium Icti Egregii dixiſſe liceat, dubia quaedam supereſſe videntur, quae propter opinioni huic ſuffragari quis detractet. Id enim ſi voluisſet Venulejus, dicendum, puto, fuiſſet: *ſi bonorum aut rerum.* . . . Tum etiam perinde arbitror, utrum quis ſcripſerit teſtator: *Sejo lego uſumfructum tertiae partis bonorum meorum.* an *rerum mearum.* Diverſa vero longe cauſa eſt, ſi ita dixerit in teſtamento: *lego uſumfructum fundi mei Tuſculani.* Quid quaeris? hoc modo reſtituendum locum conjicio: *Noſtra intereſt, utrum bonorum quis, an rerum tertiae partis uſumfructum legaverit* . . . . . hoc eſt, utrum bonorum omnium, an certae et definitae tantummodo partis rerum ſuarum, veluti tertiae, quam vir et uxor capere poſſunt. Impoſuit, credo, librariis ſimilitudo notarum, quibus utramque vocem exaratam olim fuiſſe, *nihil* puta, et *noſtra*, teſtantur Magno et Diaconus.

Digitized by Google

TITULUS XVI.

De Solidi Capacitate inter virum et uxorem.

§. 1. Aliquando vir et uxor inter ſe ſolidum capere poſſunt: velut ſi uterque, vel alteruter eorum nondum ejus aetatis ſunt, qua lex liberos exigit: id eſt, ſi vir minor annorum viginti quinque ſit, aut uxor annorum viginti minor: item ſi utrique lege Papia finitos annos in matrimonio exceſſerint, id eſt, vir ſexaginta annos, uxor quinquaginta: item ſi cognati inter ſe coierint usque ad ſextum gradum: aut ſi vir abſit, et donec abeſſet, intra annum, poſtquam abeſſe deſierit, libera inter eos teſtamenti factio eſt: ſi jus liberorum a Principe impetraverint: aut ſi filium filiamve communem habeant: aut quatuordecim annorum filium, vel filiam duodecim amiſerint: vel ſi duos trimos, vel ſi tres poſt nonum diem amiſerint: ut intra annum tamen et ſex menſes etiam unus cujuſcunque aetatis impubes amiſſus ſolidi capiendi jus praeſtat. Item ſi poſt mortem viri intra decem menſes uxor ex eo peperit, ſolidum ex bonis ejus capit.

§. 2. Aliquando nihil inter ſe capiunt, id eſt, ſi contra legem Juliam, Papiamque Poppaeam contraxerint matrimonium: verbi gratia, ſi famoſam quis uxorem duxerit, aut libertinam Senator.

§. 3.

§. 1. Meerman exhibet: *donec abeſt et intra*, pro *praeſtat* deinde *praeſtet*. Ulpianus in *L. 36. D. ex quib. cauſ. maj.*, quae deſumta eſt ex libro ejus ſexto ad Legem Juliam et Papiam, *Reipublicae cauſa* ait *abeſſe eos ſolos intelligimus, qui non ſui commodi cauſa, ſed coacti abſunt.* Non dubitandum itaque, et hoc loco, quo de iisdem legibus agit idem Ictus, intelligendam eſſe abſentiam rei publicae cauſa, imo a Noſtro, qui accuratiſſime loqui ſolet, id additum puto, ſed a librariis omiſſum, ſcriptum fuiſſe credo: *ſi viR. P. C. abſit*, hoc eſt, *ſi vir rei publicae cauſa abſit*, teſte Magnone. Verba intricatiora paululum ita interpretor: Libera quoque eſt, praeter caſus ante memoratos, teſtamenti factio inter conjuges, adeo ut et ſolidum hi inter ſe capere poſſint, ſi vir reip. cauſa abſit, per id tempus quo abeſt, modo tamen intra annum, computatione facta ab eo tempore, poſtquam abeſſe deſierit.

Pro *ut intra* reponendum arbitror *at intra*, quas voculas in codicibus vetuſtioribus inter ſe confundi ſaepenumero notarunt Celeberr. Burmannus *ad Poëtas Lat. Min. Vol. 1. pag. 67.*, et Cl. Noodt *Prob. Lib. 1. Cap. 4. et alibi.* Confer *Obſ. Miſc. Amſtel. Vol. 3. p. 123.* A et U litteras in Longobardico caractere haud raro permutari obſervat Cl. Duker *ad Flor. Lib. 1. Cap. 3. N. 5.*, et *Lib. 1. Cap. 5. Num. 4.*, add. Salmaſ. *ibid. Lib. 3. Cap. 1. N. 18.* De jure unico filii in percipiendis decimis et ſolidi capacitate pluribus agit M. Vertranius Maurus in *Theſ. Jur. Otton. Tom. 3. p. 977.*

§. 3. Qui intra ſexageſimum, vel quae intra quinquageſimum annum neutri legi paruerit, licet ipſis legibus poſt hanc aetatem liberatus eſſet, perpetuis tamen poenis tenebitur, ex Senatuſconſulto Perniciano: ſed Claudiano Senatuſconſulto major ſexagenario, ſi minorem quinquagenaria duxerit, perinde habebitur, ac ſi minor ſexaginta annorum duxiſſet uxorem.

§. 4. Quod ſi major quinquagenaria minori ſexagenario nupſerit, impar matrimonium appellatur: et Senatuſconſulto Calvitiano jubetur non proficere ad capiendas hereditates, et legatas dotes. Itaque mortua muliere, dos caduca erit.

§. 3. De matrimonio ſexagenarii cum quinquagenaria, ſenis cum juvencula, et vetulae cum juvene integram ſcripſit tractationem Juridicam Vir Inſignis C. P. Hofman, in qua et de Tiberii et Claudii circa haec conſtitutionibus pluribus diſſerit. De eodem, ut et de Senatuſconſulto Perſiciano egit Cl. Heineccius *l. c. p.* 160., nec non Cl. H. J. Arntzenius in *Miſcellaneis*, nuperrime editis, *Cap* 7. De partu a quinquagenaria majore edito tractat idem Hofman in *Schediaſmate Litterario de Inſignioribus Puerperii Temporibus Cap.* 2. *Num.* 24.

§. 4. Apuleji locum, in notis citatum, a criſi vindicat, et impar matrimonium contendit eſſe omnem conjunctionem, quae eſt extra nuptias, Conſultiſſ. Noordkerk in *Obſ. Dec. p.* 146.

De Senatuſconſulto Calviſiano (ſic enim ſcribendum optime monuit Auguſtinus,) vid. Auctores §. praecedente citatos. Quod *Claudiano* hic refert Codex Auredanenſis librariorum tribuo oſcitantiae, qui perperam ſaepe repetunt ea quae mox praeceſſerant.

TITULUS XVII.

De Caducis.

§. 1. Quod quis ſibi teſtamento relictum, ita ut jure civili capere poſſit, aliqua ex cauſa non ceperit, caducum appellatur, veluti cecidit ab eo: verbi gratia, ſi coelibi, vel Latino

§. 1. Cujacius legit *ceciderit.* Malo *q veluti cecidit ab eo*, hoc eſt, *quod*, vel *quia.* Etymologiam reſpiciens Ictus caducum appellatum ait, quod cecidit ab inſtituto herede aut legatario. Ita ſoliti noſtri, vide etymologias juris ſubjectas *Opuſculis de Latinit. Vet. Ictor. a Cl. Dukero editis p* 462. Add. Menag. in *Amoenit. Jur. Civ. cap.* 39., et Duirſemam in *Conjecturis Lib.* 2. *Cap.* 2. Iſidorus Orig. *Lib.* 5. *Cap.* 25. *Inteſtata hereditas* inquit *eſt*, *quae teſtamento ſcripta non eſt*, *aut*, *ſi ſcripta ſit*, *jure tamen nequaquam eſt edita. Caduca inde dicuntur*, *quia ejus heredes ceciderunt.* Reſcribe *caduca* ſc. hereditas, *inde dicitur.* Pro *pereger* Meerman dat *peregrinus.* Hoc certum videtur dictum fuiſſe antiquitus etiam *pereger*, vide quae nu-

tino Juniano legatum fuerit, nec intra dies centum vel coelebs legi paruerit, vel Latinus jus Quiritium conſecutus ſit: aut ſi ex parte heres ſcriptus, vel legatarius ante apertas tabulas deceſſerit, vel peregrinus factus ſit.

§. 2. Hodie ex conſtitutione Imperatoris Antonini omnia caduca fiſco vindicantur: ſed ſervato jure antiquo liberis, et parentibus.

§. 3. Caduca cum ſuo onere fiunt: ideoque libertates, et legata, et fideicommiſſa ab eo data, ex cujus perſona hereditas caduca facta eſt, ſalva ſunt. Scilicet et legata, et fideicommiſſa cum ſuo onere fiunt caduca.

notarunt Viri docti in lexico Fabri, et hoc loco.

§. 2. Rectiſſime Vir Conſultiſſ. Putman in *Interpret. Cap.* 36. Ulpianum a criſi vindicat, atque ex *L.* 13. *pr. D. de Jure Fiſci* oſtendit promiſcue *fiſci* et *aerarii* voces uſurpaſſe veteres, Tribonianum dein, quaſi in *L.* 22. §. 6. *D. de Hered. Petit.*, et in *d. L.* 13. pro *aerario* ſubſtituiſſet *fiſcum* ab Heineccio et Bachio male inſimulatum, defendit.

TITULUS XVIII.

Qui habeant jus antiquum in Caducis.

Item liberis, et parentibus teſtatoris usque ad tertium gradum lex Papia jus antiquum dedit, ut heredibus illis inſtitutis, quod quis ex eo teſtamento non capit, ad hos pertineat, aut totum, aut ex parte, prout pertinere poſſit.

Tit. XVIII. Plenius ex Auredanenſi Codice ſic exhibet Meerman: *ut heredibus illis inſtitutis, qui ex teſtamento capere non poſſunt, quod quis hic ex eo* etc. Scriptum forte: *dedit ita ut*. Pro *hic*, quod huc non convenit, repono *heres*. Unica littera H et *hic* et *heres* deſignabatur teſte Magnone, hic fons erroris. Digniſſima ſunt, quae ad hunc Titulum conferantur, quae de jure antiquo adnotavit Vir nulli ſecundus Jac. Gothofredus in *L.* 9. *C. Th. de Legitim. Heredit.*

T I-

TITULUS XIX.

De Dominiis, et Adquiſitionibus rerum.

§. 1 Omnes res aut mancipi ſunt, aut nec mancipi. Mancipi res ſunt praedia in Italico ſolo, tam ruſtica, qualis eſt fundus, quam urbana, qualis domus. Item jura praediorum ruſticorum: velut via, iter, actus, et aquaeductus. Item ſervi, et quadrupedes, quae dorſo, collove domantur, velut boves, muli, equi, aſini: caeterae res nec mancipi ſunt: Elephanti, et cameli, quamvis collo dorſove domentur, nec mancipi ſunt: quoniam beſtiarum numero ſunt.

§. 2. Singularum rerum dominia nobis adquiruntur, mancipatione, traditione, uſucapione, in jure ceſſione, adjudicatione, lege.

§. 3. Mancipatio propria ſpecies alienationis eſt, et rerum mancipi:

§. 1. Materiam de rebus mancipi et nec mancipi ſingularibus, iisque elegantiſſimis diſſertationibus pertractarunt Duumviri, egregiis in patriam meritis nobiliſſimi, ac praeclarae eruditionis gloria conſpicui, Corn. Van Bynkershoek, et Gerh. Meerman, maximum ſaeculi hujus ornamentum, ex quibus lux non exigua Ulpiani verbis adfunditur. Res eſt multis nebulis obvoluta, quaeque difficultates habet vix ſuperabiles.

Elephanti et Cameli quod mancipi rebus eximantur, hanc puto fuiſſe rationem, quia eae proprie ſunt res mancipi, quae manu capi poſſunt ac collo dorſove domantur, adeo ut et eum, qui *mancipium* (uſitatius dicitur *mancipio*) accipit, comprehendere oporteat *id ipſum, quod ei mancipio datur.* (Sic malo, quam quod in codice antiquo, alias memorato legitur: *quod de mancipio datur*) Vid. Iſidor. *Orig. Lib.* 5. *Cap.* 25. Dictarum autem ferarum natura adeo fera viſa fuit Romanis antiquiſſimis, ut manu capi, domarive eas non poſſe crederent; Sero tandem didicerunt in bello, aliisque locis domitas uſui eſſe poſſe. Elephantos conſtat a Pyrrho, Rege Epirotarum, in Italiam primum adductos fuiſſe, hinc Flor. *Lib.* 1. *Cap.* 18. *Num.* 6. *incognitos in id tempus elephantos* nominat, ad quem locum pluribus probarunt Interpretes non viſas ante Romanis fuiſſe has belluas, ac propterea *boves Lucas* eos appellaſſe, quod in Lucania primum eos conſpexerant. De Camelis ita Plinius *Hiſt. Nat. Lib.* 8. *Cap.* 18. *Camelos inter armenta paſcit Oriens. . . . Omnes autem jumentorum in iis terris dorſo funguntur, atque etiam equitantur in praeliis. . . . Dictatoris Caeſaris Circenſibus ludis primum viſa Romae.* Pro *in iis terris,* legunt alii *miniſteriis*, malo *jumentorum more in iis terris*, puta Orientis. De utrisque haec Cajus in *L.* 2. §. 2. *D. ad L. Aquil. Elephanti autem et cameli quaſi mixti ſunt, nam et jumentorum operam praeſtant, et natura eorum fera eſt.* Ita Caji aetate obtinuit; Legum autem Decemviralium tempore nec viſas fuiſſe belluas iſtas Romae conſtat ex iis quae ante propoſui. Poſtquam vero deinde in Italiam tranſlatae fuerunt, ferae atque indomitae habitae ſunt, fera ſaltem ſemper natura earum credita fuit.

Digitized by Google

cipi: eaque fit certis verbis, libripende, et quinque teſtibus praeſentibus.

§. 4. Mancipatio locum habet inter cives Romanos, et Latinos colonarios, Latinosque Junianos, eosque peregrinos, quibus commercium datum eſt.

§. 5. Commercium eſt emendi, vendendique invicem jus.

§. 6. Res mobiles non niſi praeſentes mancipari poſſunt; et non

§. 5. *Commercium* generalem ſignificationem habere, eoque comprehendi omnem acquiſitionem vel alienationem contendit Vir Illuſtris H. Berenger in *Diſput. ad L.* 40. *D. de Legat.* 1., *inſerta Obſervat. Viri Conſultiſſ. B. Branchu p.* 198.

§. 6. Pro *quam quae* codex unus habet *quam quod.* Eleganter reſtitui poſſit *quam quot.*

Apparet ex his Ulpiani ſua aetate neceſſarium non ſuiſſe, ut in mancipatione rei immobilis in rem praeſentem iretur; olim tamen hoc fieri debuiſſe non dubito; Eadem enim cum ſit ratio in ſolenni hac traditione, quae eſt in apprehenſione rei controverſae, vindicationem deſigno, idem quoque jus, easdem ſolennitates hic obtinuiſſe ſuſpicor. Novimus autem, atque ex Gellio diſcimus *Lib.* 20. *Cap.* 10., ex lege XII. Tabularum, ſi lis aliqua incidiſſet de agro, aliave qua re, litigatores ſimul rem manu prehendiſſe, eamque vindicare debuiſſe in re ipſa et loco litigioſis; eo quoque profectum fuiſſe ipſum Praetorem. Hinc Ennius *ex jure manum conſertum*, id eſt, ſecundum jus Decemvirale vindicationem inſtitutam canit. Rectius autem forte dici credas *manu. M* litteram male ſaepenumero addi, in fine praeſertim vocabulorum, ante probavi; error hic in inſcriptionibus frequentiſſimus. *Cum quam vixi* proſtat apud Murator. *Tom.* 3. *p.* 1310. *num.* 10. add. *p.* 1321. *num.* 10. Sed et defendi poteſt *manum. Manum cum hoſte conſerere* familiaris eſt locutio ſcriptoribus optimis pro pugnare. In vindicatione uterque litigator manu prendebat rem litigioſam, et manum injiciebat, uterque ajebat rem ſuam eſſe. Uti ergo in acie ferro manum conſerebant hoſtes, ſic in jure in vindiciis, id eſt re contentioſa, manu conſertum eſt, dum utraque in re uterque arma quaſi manu prendebat. Ita de eo Gellius: *Manum conſerere eſt, de qua re diſceptatur, in re praeſenti, ſive ager ſit, ſive quid aliud eſt, ſimul adverſarium manu prenderit, in ea re omnibus verbis vindicare, vindicia, id eſt correptio manus in re atque in loco praeſenti...* Corrupta haec eſſe nullus neget; Sic reſcribo: *Simul cum adverſario rem manu prendere, et in ea re ore* (eadem nota exarata fuit vox *omnibus* et *ore*, ſi hoc nolis, legas *conceptis*) *verbis vim dicere. Vindicia, id eſt correptio manus etc.* Adhibita itaque quaedam quaſi vis, vi petente utroque ac manu corripiente rem litigioſam; indeque ipſum *vindicandi* verbum deſcendiſſe veroſimile eſt, quod dicitur quaſi *vim dico*, hinc et καρπισμος; vocatur vindicia. *Vim feſtucariam* appellat Gellius, ob id fortasſe, quia et hic feſtuca intercedebat, poſterioribus ſcilicet temporibus. Feſtucam autem intelligo ramulum tenellum, quae eadem virga dicitur, qua in manumiſſionibus, credo et in vindicationibus, uti fuerunt ſoliti. Easdem *vindicias* nominatas fuiſſe ſcribit Feſtus in *v. Vindiciae, quae ex fundo ſumtae in jus adlatae erant.*

Propoſui conjecturam meam, uti ſpero probabilem, in re obſcura, ab aliorum opinionibus longe diverſam, quas ſi cognoſcere deſideres, ac vindicationis materiam uberius expoſitam ſcire aveas, conſule Cl. Heinecc. in *Antiq. Inſtit. Lib.* 4. *Tit.* 6. *Num.* 24. Conſer Branchu in *Obſ. Dec.* 2. *Cap.* 15.

Quin et apud Noſtrates ex lege, aut moribus antiquiſſimis requiſitum ſuiſſe, ut actus ejuſmodi legitimi in ipſa re ac loco, quibus de controverſia erat, fierent, ab-

Digitized by Google

non plures, quam quae manu capi poſſunt: immobiles autem, etiam

unde conſtat. Quicunque rem immobilem ab altero poſſeſſam vindicare conſtituit, ex jure hodierno induci ſe poſtulat ab eo, penes quem eſt jurisdictio, in rem contentioſam, adverſarius contra inductum educi petit. *Induci* verbum hoc ſenſu occurrit apud Paulum *Sent. Lib.* 4. *Tit.* 1. §. 17. *Inmiſſio* plerumque in jure vocatur. Inmiſſiones has, ſive inductiones in posſeſſionem, aut rem, qua de lis eſt, eductionesque, Arnhemiae, in civitate mea patria, fieri antiquitus oportuiſſe coram pleno Senatu, vel minimum coram uno Conſule et ſex Senatoribus, ſive Scabinis, in loco rei litigioſae, ac demum ſaeculi, quod proxime praeceſſit, anno duodecimo, die 21. menſis Januarii ſtatutum fuiſſe inmiſſiones eductionesque fieri licere coram. Praefecto, quem Judicem nominant, praeſentibus uno ex Conſulibus, ac duobus Scabinis, aut ambobus Conſulibus, unoque ex Scabinis, dein neceſſe non ſore in poſterum inſtituere eas in ipſo loco litigioſo, verum fieri juſte poſſe in Curia conſtat ex actis Senatus ejusdem Civitatis Ampliſſimi. Ut fidem dictis faciam, tum ut conſuetudinum antiquarum curioſis velificer, ipſa legis verba adſcribam, non omnibus cognita, utpote in publicum nunquam emiſſa, ſi diſceſſeris a promulgatione, ante annos centum et quinquaginta, et quod excedit, palam ſacta. *Alſoo articulo* 51. *des eerſte deels deſer Stads rechten in 't ſtuck van gemeine in en uytleydinge tot noch toe zyn gerequireert de gantſche Magiſtraat, of ten minſten eene Burgemeeſter in der tyd, en ſes Schepenen, daar door partbyen in Gerichtskoſten grootelyks worden bezwaart, Soo is 't, dat Burgemeeſteren, Schepenen, en Raad der Stad eenzamentlyck hebben gereſolveert, dat tot verligtinge van partbyen, en vermydinge van onnodige koſten, de gemeine in en uytleydingen zullen geſchieden by den Richter, oirkond eenen Burgemeeſter in der tyd, en twee Schepenen, ofte beyde de Burgemeeſteren in der tyd, ende eene Schepen. Zullen ook van nu voortaan deſelve in en uytleydingen niet meer op de plaats controvers, maar op den Stads Raadhuyſe geſchieden. Blyvende dan nog in andere poincten, ſoo het erfhuysrecht als de ſervituten betreffende het capittel van in en uytleydinge in ſynen weerden en onveranders by deeſen.* Innuunt Legiſlatores in ſuperioribus Jus Civile Arnhemienſium, conſtitutum 18. Januarii 1602. cujus titulus eſt: *Reformatie by Richter, Burgemeeſteren, Schepenen, ende Raad der Stad Arnhem gemaakt tot bevorderinge van de Juſtitie, en op ferme van procederen voor de Leger bancke aldaar.* Hujus *Tit.* 2. *Art.* 50. haec ſtatuuntur: *Und ſal de aanleggende partye, 't zy in den erfhuyze ofte niet, den Richter verzoeken, dat hem believe tot die inleydinge Burgemeeſteren, Schepenen, und Raad op zekeren tyd te beroepen.* Dein *Art.* 51. *Die ook volgens mit den gemeynen Schepenen, ofte ten weynigſten mit eenen Burgemeeſter in der tyd, und ſes der Schepenen in loco contentioſo erſchynen zal.* Idem de eductione Senatus cenſuit, *Art.* 57. *Waar na den Richter mit Burgemeeſteren und Schepenen, als vooren, ter ſtrydiger plaatſe erſchynen, alwaar de Beklaagde den Richter zyn vermeet voortbringen, und daarop een oordeel verzoeken zal, 't geene by na communicatie mit den aanwezende Schepenen zal bevinden recht te weezen.* Primam item ſecundamque evacuationem in Curia fieri licere placuit die 16. Decemb. 1617. *Op huyden is by den Richter ende gemeene Schepenen geſtatueert, dat henvoorder de eerſte ende tweede ruymingen ſullen mogen geſchieden ter Raatcamere, door den Richter eirkund Schepenen, maar dat de derde ruyminge ende aanberinge zal geſchieden ter plaatſe van de grond, ofte goederen, daar op geprocedeert word.* Denique idem permiſſum fuit in addictione rei mobilis et evacuatione tertia, ſive ultima immobilis, die 30. Martii 1691. *Dewyl na dezer Stads rechten en obſervantien altoos de aanberinge aan gerede goederen, en die derde en laatſte ruiminge, ſamt in en aanberinge aan ongerede goederen gedaan zyn daar de gerede goederen te vinden, en de ongerede gelegen zyn, en dat ſodane rechten en obſer-*

Digitized by Google

etiam plures ſimul, et quae diverſis locis ſunt, mancipari poſſunt.

§. 7.

ſervantien niet anders als veele moeiten met zig ſleepen, en daarom ook by ſpeciaal ſtatut, ten reſpecte van de eerſte en tweede ruymingen op den 16. *Decemb.* 1617. *afgekeurt zyn, en verſtaan op het Stadhuys door den Heere Richter, oircond twee Schepenen te mogen geſchieden, Soo hebben Burgemeeſteren, Schepenen en Raad geſtatueert en goedgevonden, dat voortaan alle aanberingen van 't gerede, ende biedingen van de laatſte ruyminge, ſampt in, ende aanberinge van 't ongerede, meede zullen geſchieden op 't Stadhuys, en niet in loco, daar die goederen te vinden of gelegen zyn etc. Biedinge van ruyminge*, ut hoc obiter notem, vocatur ex eo, quod is, qui petit evacuationem, rogat, ut Praefectus rem ipſi addicat, *dat den Officier hem aan den goeden gebiede, und doe die eerſte ruyming*, quae verba ſunt *van 't Gereformeerde Landrecht van Veluwen en Veluwenzoom Cap.* 14. *Art.* 7. Si de ſervitutibus eſſet controverſia Arnhemiae, in loco, de quo lis erat, inductio eductioque, *beleydinge en contrabeleydinge*, fieri debebat ex *Art.* 59. *ſq. Reformationis citatae*; ne quid memorem de inductione in domum mortuariam. Confer *Ordinantie over de Manier van Procederen in Arnhem Art.* 26. Adde *Landrecht van Veluw. l. c. Art.* 19. Denique, ne plura addam, *Stadrecht van Harderwyck Part.* 2. *Cap.* 5. *Art.* 3.

Uti autem in vindicatione obtinuit poſtea tacito conſenſu ac moribus, ut non amplius in rem praeſentem procedere neceſſe foret, ſed ſimul profecti litigatores terrae aliquid ex agro litigioſo, veluti unam glebam, in jus in urbem ad Praetorem deferrent, et in ea gleba, quaſi in toto agro, fieret vindicatio, quae tradit Gellius *d. l.*; ita idem in mancipatione uſu veniſſe quis ambigat? Manifeſtiſſima conſuetudinis hujus veſtigia ſuperſunt in moribus Noſtratium antiquioribus. Effeſtucationem, hoc eſt rei immobilis mancipationem ab eo dictam certum eſt, quoniam olim jactu feſtucae, quaſi ſymbolo quodam, rei ſuae immobilis proprietatem dominus cedere ſolebat. Vid. Ictus Inclytus, Aulae Gelricae Conſiliarius Fred. a Sande *de Effeſtucat. in pr.* Fuit autem feſtuca aliquando culmus ſtramenti, *een ſtroohalm*, quem frequentiſſime, imo plerumque in alienationibus adhibitum a majoribus noſtris fuiſſe novimus. Ex lege Salica venditor, ſive is qui mancipio dabat, in apertum emtoris ſinum projiciebat feſtucam. vid. J. G. Hofman in *Juriſprud. Symbol. Vet. Germanor.* §. 15. Feſtucam manu emittebat venditor, emtor eam accipiebat; hinc deſcendit notio *per feſtucam rem werpire*, hoc eſt repudiare, abjicere, alteri tradere. Inde *den halm ſchieten.* Denique huc referendum verbum *ſcotatio*, et *deguerpir* Gallorum. Conſule Lamb. Goris, Syndicum quondam Neomagenſem, Virum juris patrii peritiſſimum in *Adverſar. Jur. Subſec. Tract.* 3. *Part.* 1. *Cap.* 1. Venditor deinde emtoris manum prendebat, atque ore confitebatur rem mancipatam ſe cedere emtori, ſucceſſoribus, heredibusque ejus. Hinc in omnibus fere inſtrumentis traditionum additur rem ceſſam manu, feſtuca, et ore, *vertegen met hand, halm, en mond.* Exemplo ſit formula antiqua, qua effeſtucationem factam olim tradit Juris Gelrici Interpres Optimus, Vir variis ingenii monumentis praeclarus, Jo. Schraſſert in *Comment. ad Jus Velav. Cap.* 24. *Art.* 1. Ubi tamen pro *Koper* emtor reponendum omnino *Verkoper* venditor. Notat deinde feſtuca partem ligni *een ſplinter*, quam adhibebant potiſſimum poſſeſſionem ac dominium domus tradituri; hinc ſuo tempore ceſpite, vel januae feſtuca, exciſis in poſſeſſionem ire ſolitum fuiſſe narrat Hofman *d. l.* §. 19. Dicitur et pars glebae, ſive ceſpes, quem orbis figura exſcindere conſueverunt, ut fundum qualis optimus maximus eſſet cedi ſignificarent, ceu ſcribit Id. §. 14. Ceſpitis formam quadratam, vel etiam laterculарem fuiſſe memorat Du Cange *in Gloſſ. v. Inveſtitura.* In Drenta baculum poni teſtatur Goris *l. c.* Oſcula quoque interceſſiſſe, aliquando et per ramos, qui ceſpiti inſigebantur, quod factum credo ut non ſolum tantummodo, ſed et ſoli ſuper-

§. 7. Traditio, propria eſt alienatio rerum nec mancipi. Harum rerum dominia ipſa traditione adprehendimus, ſcilicet, ſi ex juſta cauſa traditae ſunt nobis.

§. 8. Uſucapione dominia adipiſcimur, tam mancipi rerum, quam nec mancipi. Uſucapio eſt autem dominii adeptio, per continuationem poſſeſſionis anni, vel biennii: rerum mobilium anni, immobilium biennii.

§ 9.

ſiciem mancipatam eſſe conſtaret, per fuſtes, lignum, juncum, virgas, waſonem, ſeu ceſpitem, cultellum, nummum, biblia, aliaque id genus plura, traditiones factae fuerunt. Adjungebantur autem ſymbola illa, imo intexebantur aliquando, aſſuebantur, vel alligabantur libello, ſive inſtrumento ceſſionis, anxiaque cura aſſervabantur, penes ipſa aliquando altaria, hinc et plurima hodie ſuperſunt, vid. Erneſtus Joachimus de Weſtphalia in *Monumentis ineditis Rer. German. in Praefat. Tom. 2. pag.* 28. Interdum quoque frangi conſueverunt. Rationem autem et originem ejuſmodi ſymbolorum, ad id inventorum, ut imperitum vulgus, quod, ubi nudis verbis, aut etiam ſtipulatione, ſimplicive inſtrumento, peregrina ſaepe lingua conſcripto, res foret agenda, quid fieret non intelligebant, admonerent, ac docerent, de re quam peragere propoſuerant, veluti, eodem modo quo feſtucam emtori tradebant, dominium ſe rei venditae ad alium transferre, ea, inquam, ſi quis copioſius cognoſcere deſiderat, adeat is Doctiſſ. Hofman in *Specim. c.*, nec non Ampl. Ottonem in *Exercit. de Juriſpr. Symbol.*, atque in primis Du Cange *l. c.*

§. 7. Paulus in *L. 31. pr. D. de Acquir. Rer. Dom. Nunquam* ait *nuda traditio transfert dominium, ſed ita, ſi venditio, aut aliqua juſta cauſa praeceſſerit, propter quam traditio ſequeretur.* Ampl. Bynkersh. in *Obſ. Lib. 5. Cap.* 25. reponendum cenſet *alia qua:* demonſtravimus in praecedentibus *aliquit* pro *alius quis* ſaepiſſime uſurpari.

§. 8. De Uſucapione, ac praeſertim ſervitutum, et ea, quae pro herede fit, ubere tractat Conſultiſſ. Branchu in *Obſ. Dec. 2. Cap. 17. et 20.* Dubium autem, quod movet Vir. Doctiſſ. *l. c. p.* 252., facillimo negotio poterit removeri, neque quidquam difficultatis habet quaeſtio propoſita, ſi quid recte equidem percipio mentem diſputantis. Summum, inquit, ex §. hoc 8., et inſequenti 9. naſcitur dubium; quod *ſi enim uſucapione atque in Jure ceſſione adquirantur etiam res nec mancipi, quum his modis adquiratur dominium Quiritarium, futurum, ut ſic res nec mancipi fieri mancipi queant*, eoque pacto addit conturbari ac tolli omnino doctrinam et differentiam rerum mancipi et nec mancipi. Reſpondeo pauciſſimis. Uſucapione et in jure ceſſione acquiri res mancipi, aeque ac nec mancipi conſtat ex Ulpiano, certiſſimum quoque per utramque comparari dominium Quiritarium ex eodem, *Tit.* 1. §. 16., ita tamen futurum, ut res nec mancipi fiant mancipi, nullus adſentior. Exemplo rem illuſtrabimus. Finge Cajum per annum continuum juſte poſſediſſe Camelum, elapſo tempore legitimo eum uſucapit, atque ita dominium ejus adipiſcitur; neque tamen res haec nec mancipi facta eſt res mancipi; quod ſi enim Camelum ſuum alienare vult, tradere poteſt, atque in jure cedere, mancipare non poteſt.

In Uſucapione requiri bonam fidem defuncti indicat Papinianus in *L. XI. pr. D. de Diverſ. et Temp. Praeſcript. Cum heres in jus omne defuncti ſuccedit, ignoratione ſua defuncti vitia non excludit, veluti, cum ſciens alienum illum illo vel precario poſſedit.* Mendoſam lectionem varie repurgare conati ſunt plurimi, vid. Cl. Voorda in *Interpr. Cap.* 40. Add. Schulting *h. l.* Conjicio in praecedentibus fragmenti illius locutum fuiſſe Ictum de ſervo, *illum* itaque intelligo ſervum, ac, ne pereat

vox.

§. 9. In jure ceſſio quoque communis alienatio eſt, et mancipi rerum, et nec mancipi; quae fit per tres perſonas, in jure cedentes, vindicantes, addicentes.

§. 10.

vox *illo*, quam pleraeque editiones proſcribunt, Florentina tamen ſervat, ita repono: *illum vi, clam, vel precario.*

§. 9. Ita Boëtius *in Topic. Cicer. Lib.* 3. *Eaedem vero*, res mancipi et nec mancipi puta, *etiam in jure cedebantur. Ceſſio vero tali fiebat modo: Apud Magiſtratum populi Romani, vel apud Praetorem, vel apud Praeſidem Provinciae, is, cui res in jure ceditur, rem tenens, ita vindicat*, v. Cajum *in Inſt. Lib.* 2. *Tit.* 1. §. 6. *Vel apud Praetorem* expono *veluti*, vel *id eſt.*

Diverſus omnino eſt a juris ceſſione et mancipatione nexus. In iis enim res ita traditur, ut transeat dominium ſtatim ad eum, cui res ceſſa aut mancipata eſt. In nexu vero res tantummodo obligatur, et manet ejus proprietas penes eum qui nexu dedit. Ita de nexu Varro *de Ling. Lat. Lib.* 6.: *Manilius ſcribit* (Feſtus in v. *Nexum* nominat Gallum Aelium, dictus forte is fuit Marcus Gallus Aelius, adeoque reſcribendum hic *M. Aelius*) *omne quod per libram et aes geritur, in quo ſint mancipi* (ſubintellige *res*, aut lege *mancipia*, hoc eſt, res mancipi. *Mancipium* enim dicitur, non tantum ſervus et perſona, ſed et quaecunque res, quae mancipatione traditur, eo nomine a veteribus fuit appellata. vid. Vorſtius *de Lat. Select. p.* 36. Quaſcunque ergo mancipationes, alienationesque, per aes et libram factas, nexus dici Aelius arbitratur) *Mucius Scaevola, quae per aes et libram fiant, ut obligentur, praeterquam quae mancipio dentur.* (Haec enim verius mancipatio, et in jure ceſſio dicuntur) *Hoc verius eſſe ipſum verbum oſtendit.* (Dicitur enim a nectendo, ſive a vinculo, quod in obligationibus olim quaſi ſymbolum interceſſiſſe veroſimile eſt. Hinc deſcendunt vocabula plurima, quorum ſignificatio rem factam demonſtrat, *obligare, conſtringere, vinculum, nexus, ſolvere*, reliqua) *Nam idem quod obligatur per libram neque ſuum ſit* (*ni quid ſuum ſit* reponi vult Schulting *ad Paul. Sent. Lib.* 2. *Tit.* 17. §. 3. Vulgatam ſic interpretor. Id quod mancipatur et traditur, nexus non eſt dicendum, ſed id ſolummodo, quod obligatur; argumento eſt ipſum *nexus* vocabulum, quod obligationem, non ceſſionem ſignificat. Illud enim, quod obligatur, non traditur, *neque ſuum fit*, ejus ſcilicet, cui obligatur, ſed manet obligantis. Pronomina *ſuum* et *ejus* promiſcue poni alibi docui) *inde nexum dictum. Liber* homo, *qui ſuas operas in ſervitute*, (non vera, ſed imaginaria, ac temporali) *pro pecunia, quam debeat, dum ſolveret, nexus vocatur*, (a vinculo, ſive potius nervo, quo necti ſolebat, nexusque manebat, usque dum ſolviſſet) *ut ab aere obaeratus* vocatur. *Hoc C. Popilio rogante, Sylla Dictatore, ſublatum ne fieret, et omnes qui bonam copiam jurarent, ne eſſent nexi, diſſoluti*, id eſt, vinculum, quo obligati fuerant, qui rem perſonamve ſuam conſtringi paſſi fuerant, diſſolutum fuit. Sublatae nexorum, ſive addictorum ſervitutes, non etiam per nexum ſeu obligationem rem oppignorandi modus ſublatus eſt. De eodem ſic Feſtus *in voce nexum: Nexum, ut ait Gallus Aelius, quodcunque per aes et libram geritur, idque necti dicitur, quo in genere ſunt haec:* (intelligo in genere eorum, quae per aes et libram geruntur, non eorum, quae nexu fiunt, nihil enim nexus ad teſtamenta) *teſtamenti factio*, ea, quae per aes et libram facta, quae notiſſima, *nexi danto* (in aliis libris eſt *datio* quod praeferendum. Accipe obligationem, quae *datio* dicitur, propterea, quia pro momento res obligata tradebatur) *nexi liberatio* (ſic pro *liberanto* rectius ſubſtituunt codices optimi, hoc eſt, diſſolutio; cum enim unumquodque eodem quo colligatur modo debeat diſſolvi, ſequitur obligationem per aes et libram factam per eadem debere liberari.) *Nexum aes apud antiquos dicebatur pecunia, quae per nexum obligatur* Optime diſtincta *nexus mancipiumque* in Legib. XII. Tabb. v. Feſtus *in v. Nuncupata.* Suſpicor tamen, quia per

Digitized by Google

§. 10. In jure cedit dominus: vindicat is, cui ceditur: addicit Praetor.

§. 11. In jure cedi res etiam incorporales poſſunt, velut uſusfructus, et hereditas, et tutela legitima, et libertas.

§. 12.

aes et libram factus fuit nexus, uti in mancipatione, in teſtamentis, in filiorum emancipationibus, ita hic quoque in obligationibus interceſſiſſe imaginariam quandam venditionem, reique obligatae traditionem, interpoſita tamen fiducia de re reddenda remancipandaque, uti fieri ſolitum fuit in emancipatione filii, ea lege ſcilicet addita, ut, ſoluta ad diem pecunia debita, res tradita ſolvatur ac reddatur. Conſule de hac fiducia Interpretes *ad Tit. Pauli de Lege Commiſſoria.* Proprie itaque, ac ſpeciali ſua notione, obligationem deſignat *nexus* vocabulum; quia tamen res per aes et libram, ut in mancipatione, gerebatur, ac ſaepiſſime eveniebat, ut pignus, non repraeſentata die conſtituto ſumma debita, committeretur, atque ita dominium ejus ad creditorem transiret, inde factum, ut pro ipſa rei traditione ac mancipatione vox uſitata fuerit ab iis, qui non admodum obſervantiſſimi fuerunt verborum proprietatum. Minus certe accurate Boëtius *in Commentariis ad Topic. Cicer. Lib.* 3. *Mancipi res* inquit *veteres appellabant, quae ita abalienabantur, ut ea abalienatio per quandam nexus fieret ſolemnitatem. Nexus vero eſt quaedam juris ſolemnitas* etc. Praepoſtere dixiſſe Boëtium puto, rectiusque dicturum fuiſſe, nexum factum fuiſſe per mancipationis ſolennitatem, obligatio enim et pignoris traditio conjunctam habebat mancipationem, non item mancipatio obligationem: deinde abalienatio non niſi certo demum caſu, ſi ſolutum non fuerit, in nexu locum habet. Niſi ita intelligendum ſtatuas Boëtium, ut reſpexerit ſolummodo ad ſolennitates, idque docere voluerit, easdem eas in mancipatione interceſſiſſe, quae in nexu, quod probo. Cicero in Topic. *Abalienatio eſt*, ait, ejus rei quae *mancipi eſt, aut traditio alteri nexu*, (intelligo traditionem, quae fit cum fiducia remancipandi, debito ſoluto) *aut in jure ceſſio*, hoc eſt, plena abalienatio, quam continuo ſequitur accipientis dominium. Hoc enim in nexu non illico tranſiiſſe manifeſtum eſt eo, quia evictionem praeſtare debebat is qui nexu obligabat, v. *Cic. pro Muraena Cap.* 2. *Abalienationem* cum appellet Cicero, generaliore ſignificatione vocabulum *nexus* ſumſiſſe eum apparet. Sufficiant haec de re difficillima, quam attigi potius, quam pertractavi.

§. 10. Hoc itaque modo plenum rei dominium nanciſcitur is, cui ceditur. Quid ſi vero dominus renitatur ac cedere nolit, ſententia judicis, aut per contumaciam victus? intercedit Judex, ac rem eo jure transfert, quaſi ab domino ceſſa fuerit. Poſſeſſionis ſymbolum antiquitus fuit pedis poſitio, vid. Otto *l. c. p.* 231. Hodiernis moribus, ne de inductione dicam, quam ipſum vocabulum demonſtrat, in Gelria noſtra variis ſymbolis intercedentibus rei evictae poſſeſſionem apprehendere etiam nunc ſolemus. Is, qui evicit, praeſentibus atque auctoribus Villico, Schultetum nominant, virisque duobus, rerum immobilium, in regione rei evictae ſitarum, dominis, quales judiciales appellantur, propterea quod ipſorum judicum locum quaſi tenent in iis, in quibus cauſae cognitio neceſſaria non eſt, unde et actus pleroſque legitimos coram iis inſtituere jure licet, intrat, aut potius inducitur in domum fundumque evictum, januas ac feneſtras aperit, clauditque, ſellas, ſcamna, menſas, aliaque mobilia movet ac trajicit, anſae, armorumque coquinariorum locum mutat, in fundo autem terram ligone ſodit, ramos arborum decidit, aliaque peragit, quibus dominum rei ſe factum ſignificet, vid. Schraſſert *d. l. Cap.* 14. *Art.* 20. *Num.* 1.

§. 11. De vero verborum ſenſu in §. hoc et proxime praecedenti inquiſivit, et uſumfructum ab uſufructuario cedi poſſe ſingulari capite demonſtravit Ampl.

Van

§. 12. Hereditas in jure ceditur, vel antequam adeatur, vel poſteaquam adita fuerit.

§. 13. Antequam adeatur, in jure cedi poteſt a legitimo herede: poſteaquam adita eſt, tam a legitimo, quam ab eo, qui teſtamento heres ſcriptus eſt.

§ 14. Si antequam adeatur hereditas, in jure ceſſa ſit, perinde heres fit cui ceſſa eſt, ac ſi ipſe heres legitimus eſſet. Quod ſi poſtea quam adita fuerit, in jure ceſſa ſit, is, qui ceſſit, permanet he-

Van de Water in *Obſ. Lib.* 3. *Cap. XI.*

Libertatem cedi poſſe Ulpianum ſcripſiſſe mihi quidem non fit veroſimile; dari dicitur, non cedi libertas: dein ceſſio fit a domino, vindicante eo, cui ceditur. Servientis autem aut dominus eſt, aut non eſt: ſi dominus eſt, vindicare non poteſt ſervus, ſi non eſt, vindicare, atque in libertatem ſe adſerere poteſt, ſed deſideratur dominus qui cedat. Denique neque in libertate proprie addicit, ſed verbis ſolennibus liberum eſſe Praetor pronuntiat, vid. §. 9. *et* 10. *b. t.* Emendanda itaque verba: *et libertas;* repono: *ut libertae*, ut intelligatur legitima patronorum tutela in libertas, vid Schulting *b. l.*, et ad *Tit. XI.* §. 8. Ut verum tamen fatear, neque hoc placet; certiora dent ſagaciores. *Ut* et *et* confundi ſaepiſſime demonſtrarunt Rygerbos in *Obſ. Jur. pag.* 12., Beſt *p.* 28., Drakenb. *ad Sil. Ital.* 2. 521. *et* 5. 217.

§. 14. Ant. Fabri lectionem, *qui ceſſit* vindicantis, ſequitur G. Noodt *de Uſufructu Lib.* 2. *Cap.* 10., et *in Probabil. Lib.* 2. *Cap.* 2, quibus locis Ulpiani haec egregie, ut ſolet Vir Magnus, explicat atque illuſtrat. Confer Van de Water *l. c.* Heres non eſt proprie, niſi poſt aditam hereditatem, ſi diſceſſeris a legitimo, qui potius ex lege ſuccedit, quam ex voluntate teſtatoris declarata. Qui autem ſemel hereditatem adiit, efficere poſtmodum non poteſt, quo minus ſit heres, multo minus id agere, ut, ceſſa hereditate alteri, homini forte inopi, hereditatis oneribus ſe liberet, adeoque ſuo facto deteriorem faciat conditionem creditorum: quin contra permanet heres is, qui ceſſit, et defuncti creditoribus manet obligatus. Imo nec debita hereditaria cedere poteſt alteri, ne forte potentiorem adverſarium opponat debitoribus; Ceſſa itaque hereditate pereunt debita, is enim qui ceſſit exigere amplius non poteſt, utpote qui heres non eſt, ſed jus ſuum univerſum tranſtulit in alterum: habet is quod ſibi imputet, quod non retinuerit hereditatem. Is, cui ceſſa eſt hereditas, agere non poteſt, quippe qui neque ex teſtamento heres eſt, neque defuncti perſonam ſuſtinet, neque aliquo jure debitores ſibi habet obligatos. Secus eſt in fideicommiſſariis hereditatibus, in quibus, ſuggerente aequitate, ac quo magis confirmarentur ſupremae hominum voluntates, ſpecialiter conſtitutum eſt, ut in heredes, heredibusque, quibus reſtitutum eſſet fideicommiſſum, darentur actiones. Ita dicendum credo de ceſſa univerſitate bonorum. Hoc placuiſſe credo antiquitus ex ſummo ſtrictoque jure. Interpretatio forte Prudentum rigorem hunc temperavit, ita, ut cedi poſſe etiam quaſcunque res corporales ab herede reſponderint, eo jure, ut is, cui ceſſae eae ſunt, poſſit quaſi heres ipſe actiones inſtituere, dummodo ceſſae ſint res ſingulae corporales, quae manu tangi, addit Theophilus, oculisve uſurpari poſſunt. Hunc itaque colorem invenerunt icti, ut in harum rerum ceſſione cedens non quaſi heres, ſed quaſi dominus jam factus dominium ſuum cum omni re transferre poſſet ad alterum. Vides itaque nil quidquam mutandum in §. 15.

Si quid noviſti rectius iſtis,
Candidus imperti, ſi non, his utere mecum.

heres: et ob id creditoribus defuncti manet obligatus: debita vero pereunt, id eſt, debitores defuncti liberantur.

§. 15. Res autem corporales, quoties ſingulae in jure ceſſae ſunt, transeunt ad eum, cui ceſſa eſt hereditas.

§. 16. Adjudicatione dominia nanciſcimur, per formulam familiae erciſcundae, quae locum habet inter coheredes: et per formulam communi dividundo, cui locus eſt inter ſocios: et per formulam finium regundorum, quae eſt inter vicinos. Nam ſi judex uni ex heredibus, aut ſociis, aut vicinis rem aliquam adjudicaverit, ſtatim illi adquiritur, ſive mancipi, ſive nec mancipi ſit.

§. 17. Lege nobis adquiritur, velut caducum, vel ereptitium ex lege Papia Poppaea. Item legatum ex lege duodecim Tabularum, ſive mancipi res ſint, ſive nec mancipi.

§. 18. Adquiritur autem nobis etiam per eas perſonas, quas in poteſtate, manu, mancipiove habemus. Itaque ſiquidem (mancipio puta) acceperint, aut traditum eis ſit, vel ſtipulati fuerint, ad nos pertinet.

§. 19. Item ſi heredes inſtituti ſint, legatumve eis ſit, et hereditatem juſſu noſtro adeuntes, nobis adquirunt, et legatum ad nos pertinet.

§. 20. Si ſervus alterius in bonis, alterius ex jure Quiritium ſit, ex omnibus cauſis adquiret ei, cujus in bonis eſt.

§. 21.

§. 17. Ubere de bonis ereptitiis ex *L.* 9. §. 2. *D. de His, quae ut indign. auſer.* disputat Cl. Wieling in *Lect. Jur. Civ. Lib.* 1. *Cap.* 20. Utrumque, caducum ſcilicet et ereptitium, fiſco addici arbitratus, mutavit tamen poſtea ſententiam, v. *ibid. p.* 280.

§. 18. Vocabulum *quidem* ſenſum turbare viderunt jam alii. Vir Cl. P. Bondam, in *Var. Lect. Lib.* 2. *Cap.* 12. interpretatur *quid etiam*; auctoritatem ſi addidiſſet Vir Doctiſſimus ſequerer lubens; *etiam* ſcio per *e* et *et* notas exaratum, per *em* deſignatum fuiſſe non invenio. Malim itaque, retentis litteris omnibus, *quid em*, Magnone duce, exponere *quid ejuſmodi*; intellige autem aliquid eorum, quae antea fuere tradita. Quod tria illa conjungit Ulpianus *poteſtatem, manum, mancipiumque* hic, et in §. 23. *et* 24. *Tit.* 24., ex frequentiſſimo ac vulgari uſu feciſſe videtur. His ſiglis ea expreſſa proſtant apud Petrum Diaconum: M. M. P. Quod autem exponuntur ea: *malo, mancipio, poteſtate* error eſt ſcribarum, qui perperam, uti saepiſſime alias, vocem mox praecedentem repetierunt. Corrigo *manu, mancipio, poteſtate.* In manu proprie ſunt uxores, in poteſtate ſunt liberi, in mancipio ſervi. Licet autem concedam non ſemper ita a veteribus inter haec diſtingui, intellexiſſe tamen exiſtumem, tribus his conjunctis, poteſtatem maritorum, parentum, ac dominorum. Diſſentit Ampl. Meerman, qui interpretatur: *in poteſtate, id eſt, manu, mancipiove.*

§. 20. Cauſam pete ex *Tit.* 1. §. 16. ſupra. § huic operam adhibuit Conſtantinaeus *Lib.* 2. *Cap.* 10. *in Theſ. Jur. Ott. Tom.* 4. *p.* 563.

Digitized by Google

§. 21. Is, quem bona fide poſſidemus, ſive liber, ſive alienus ſervus ſit, nobis adquirit, ex duabus cauſis tantum, id eſt, quod ex re noſtra, et quod ex operibus ſuis adquirit. Extra has autem cauſas, aut ſibi adquirit, ſi liber ſit: aut domino, ſi alienus ſervus ſit. Eadem ſunt et in eo ſervo, in quo tantum uſumfructum habemus.

§. 21. Scriptum fuiſſe puto *operib*, inde varia lectio, *operis* exhibentibus nonnullis codicibus, aliis *operibus*. Hoc certum eſt *b* et *s* a librariis ſaepiſſime confundi. vid. Sciopp. *de Art. Crit. p.* 42. B autem pro *bus* olim exaratum docent Magno et Petrus Diaconus. Hoc remedio adjuvandam eſſe *Legem ult. D. de Feriis*, ubi pro *omnis* reponendum eſt *omnibus*, recte monuit Cl. Beſt *pag.* 37. Reſtituendam quoque hac ope arbitror *L.* 1. §. *ult. D. de Aqua Quotid.*, in qua Ulpianus *meminiſſe autem debemus* inquit *in hoc interdicto totam quaeſtionem finiri adſignationis.* Auctor *Obſ. Jur. Civ. pag.* 83. legendum exiſtimat *jure adſignationis.* Cl. Schroder in *Obſ. p.* 274. per Graeciſmum interpretatur, quaſi dictum fuiſſet *adſignationis ergo, ενεκα.* Neque ſane negari poteſt ellipſeos illius uſum non eſſe inſolitum. Exempla protulit P. Burmannus *in Notis ad Vellej. Paterc. Lib.* 1. *Cap.* 12. *Num.* 5. *p.* 87. *et* 210. Praeplacet Haloandri lectio, qui, incertum utrum ex ſuo ingenio, an vetuſtiores Codices ſecutus, ſubſtituit *adſignationibus.*

T I T U L U S XX.

De Teſtamentis.

§. 1. Teſtamentum eſt mentis noſtrae juſta conteſtatio, in id ſolenniter factum, ut poſt mortem noſtram valeat.

§. 2. Teſtamentorum genera fuerunt tria, unum, quod calatis comitiis: alterum, quod in procinctu: tertium, quod per aes et li-

§. 1. Conteſtatio proprie dicitur de teſtimonio plurium. Quamvis autem non neſciam equidem compoſita ſaepiſſime uſurpari pro ſimplicibus, dubito tamen num ab Ulpiano, verborum, ſi quisquam alius, obſervantiſſimo, ita fuerit profectum. Teſtamentum mentis teſtationem ſolent definire Jurisconſulti, *teſtatio* quoque in MSS. hic exſtare tradit Charondas. Scriptum ſuſpicor *juſta quaedam teſtatio.* Magnonem ſi conſulas, exiguo diſcrimine inter ſe differre diſces *con* notam et *quaedam.*

§. 2. Teſtamenta an deſcendant ex jure naturali, gentium, an civili, quaeri ſolet inter Ictos; nos noſtram non facimus hanc quaeſtionem: Ita autem exiſtimamus: apud priſcos Quirites, ſive ex tacito populi conſenſu, hoc eſt conſuetudine, quae legem imitatur, ſive ex ſpeciali juſſione ſupremi Mandantis, hereditates olim delatas fuiſſe proximis. Permiſſum fuit poſtea de bonis ſuis per teſtamentum pro lubitu diſponere, ſic tamen, ut non niſi lege, id eſt, univerſi populi conſenſu et juſſu fieri illud licuerit; calatis comitiis condebantur ſupremae voluntates; vere itaque le-

Digitized by Google

libram appellatum eſt. Illis duobus teſtamentis abolitis, hodie ſolum in uſu eſt, quod per aes et libram fit, id eſt, per mancipationem imaginariam: in quo teſtamento libripens adhibetur, et familiae emptor, et non minus quam quinque teſtes, cum quibus teſtamenti factio eſt.

§. 3. Qui in poteſtate teſtatoris eſt, aut familiae emptoris, teſtis, aut libripens adhiberi non poteſt: quoniam familiae mancipatio inter teſtatorem, et familiae emptorem fit: et ob id domeſtici teſtes adhibendi non ſunt.

§. 4. Filio familiae emente, pater ejus teſtis eſſe non poteſt.

§. 5. Ex duobus fratribus, qui in eadem patris poteſtate ſunt, alter familiae emptor, alter teſtis eſſe non poteſt: quoniam quod unus ex his mancipium accipit, adquirit patri, cui filius ſuus teſtis eſſe non debet.

§. 6. Pater, et qui in poteſtate ejus eſt conſtitutus: duo fratres, qui in ejusdem patris poteſtate ſunt, teſtes utrique, vel alter teſtis, alter libripens fieri poſſunt, alio familiam emente, quoniam nihil nocet ex una domo plures teſtes alieno negotio adhiberi.

§. 7.

ges erant ac juſſus populi. Succeſſit poſtea modus transferendi hereditatem per aes et libram, cui adeſſe debuerunt Quirites quinque, qui populum quaſi repraeſentarent. Suffecit tandem adhiberi ſeptem teſtes, imaginem populi Romani. Latius de his Ampl. Bynkersh. in *Obſ. Lib.* 2. *Cap.* 2. Confer quae dixi ad *Tit.* 1. §. 20.

§. 3. Uti jure novo teſtes adhiberi non poſſunt, qui in poteſtate ſunt conſtituti teſtatoris aut heredis, ob id, quia totum hoc negotium, quod agitur teſtamenti ordinandi gratia, creditur hodie agi inter teſtatorem et heredem v. §. 9. *et* 10. *J. de Teſtam. Ordin.*, ita nec, eandem propter cauſam, olim adhiberi tales poterant, qui in poteſtate erant teſtatoris, aut familiae emtoris, qui idem erat antiquitus qui heres. Libripendis quoque reprobatum fuit teſtimonium, ſi in alterutrius poteſtate is eſſet. Conſtat enim et illum rogatum teſtimonium praebere debuiſſe. Hinc in legibus XII. Tabularum: *Qui ſe ſinit teſtarier*, (legendum forte *anteſtarier*) *libripenſve fuerit, ni teſtimonium fariatur, improbus inteſtabilisque eſto*, vid. Gell *Lib.* 15. *Cap.* 13. In locum autem quinque teſtium, anteſtati, et libripendis, ſucceſſiſſe poſtea puto ſeptem teſtes, v. §. 2. *J. eod.* Quamvis enim teſtium numero non accenſeantur anteſtatus et libripens, teſtimonium tamen de re, cui interfuerant, detrectare non audebant, adeoque, ſi res ferebat, teſtes vocari poterant. Hinc impubes neque libripens eſſe poteſt, neque anteſtari, vid. Priſcianus *Lib.* 8.

§. 4. Malim cum Schultingio *familiam*. Ita in § 6. eſt: *alio familiam emente.*

§. 5. *Mancipium* pro re mancipi poni oſtendit Iſidor. *Lib.* 9. *Cap.* 4. *Haec enim animalia mancipium eſſe putantur*, et *ea tunc videntur mancipium eſſe.* Idem *Lib.* 5. *Cap.* 25. *eum qui mancipium accepit.* Supra *Tit. XI.* §. 27. *mancipia alienent* exſtat in libris nonnullis. *Debet* accipe *poteſt*, uti contra *poſſe* pro *debere* ſaepiſſime adhibetur. *Ejusdem* pro *eadem* ut reponatur, haud puto neceſſarium, quamvis in §. mox ſequenti ita dixerit Auctor. Eodem modo *Tit.* 22. §. 13. *ſiquidem in ea cauſa permanſerit* inquit, pro quo in §. 11. antecedenti ſcripſerat *in eadem.*

§. 6. In optimis Codicibus eſt: *pariter et.* Quid ſi legamus *pariter pater et?*

§. 7. Mutus, ſurdus, furioſus, pupillus, femina, neque familiae emptor, neque teſtis, libripensve fieri poteſt.

§. 8. Latinus Junianus et familiae emptor, et teſtis, et libripens fieri poteſt: quoniam cum eo teſtamenti factio eſt.

§. 9. In teſtamento, quod per aes et libram fit, duae res aguntur, familiae mancipatio, et nuncupatio teſtamenti. Nuncupatur teſtamentum in hunc modum: Tabulas teſtamenti teſtator tenens ita

§. 7. Mutus arcetur, quia teſtimonium perhibere non poteſt, ſurdus, quia verba ſolennia audire nequit, furioſus, quia non percipit quae fiunt, pupillus, quia plenum non habet animi judicium, quo recte intelligat quae aguntur, quod ſenſu percipere neceſſe eſt, v. *L.* 20. *§. penult. D. Qui Teſtam. fac. poſſ.*, ſentire enim debent teſtes, cui rei interſint. Paul. *Sent. Lib.* 3. *Tit.* 4. §. 13. Femina propter forenſium rerum ignorantiam, conſiliique infirmitatem, unde ipſae tutela perpetua fuere ſubjectae, v. *Tit. XI.* §. 1. Hinc neque comitiorum ullam habent communionem, Gell. *Lib.* 5. *Cap.* 19. Quin neque teſtamentum facere poſſunt, niſi tutore auctore, v. §. 15. Confer §. 12. *et* 13. *h. t.*

§. 8. Quod de Latinis dicit, reſtringendum eſt ad caſum propoſitum *Tit.* 22. §. 3. Caeterum neque activam neque paſſivam Latini habent teſtamenti factionem, v. Conſtantinaeus *l. c. p.* 565.

§. 9. Confer ſis quae diximus *pag.* 19. Scrupulum movent Eruditis Ulpiani verba in *L.* 1. §. 3. *D. de Hered. Inſtit.*, quae deſumta eſſe ex libro ejus primo ad Sabinum indicat inſcriptio: *Qui neque legaturus quid eſt, neque quemquam exheredaturus, quinque verbis poteſt facere teſtamentum, ut dicat: LUCIUS TITIUS MIHI HERES ESTO. Haec autem ſcriptura* (hoc eſt, id quod modo propoſui, aut, ſi id mavis, adnotatio haec Sabini) *pertinet ad eum, qui non per ſcripturam teſtatur, qui poterit etiam tribus verbis teſtari, ut dicat: LUCIUS HERES ESTO; nam et MIHI et TITIUS abundant.* Vulgatam hanc ſi retineas lectionem, hoc velle videtur Ictus, eum ſolummodo dictis verbis teſtari poſſe, qui non per ſcriptum teſtamentum ſupremam declarat voluntatem ſuam, ſed per nuncupationem. Cave vero in eam deſcendas opinionem, certis legibus contrariam, ac juris rationi plane adverſam. Viderunt hoc dudum, et demonſtrarunt Cl. Beſt *p.* 117., et Ampl. Bynkersh. in *Obſ. Lib.* 5. *Cap.* 1. Exiſtimat uterque modum heredem inſtituendi tribus verbis referri oportere tam ad heredem ſcriptum, quam nuncupatum, legendumque propterea: *pertinet et*, itemque pro *qui quin* corrigendum. Hoc amplius Beſtius voculam integram inſerit, hoc modo: *quin poterit etiam uterque tribus etc.*

Pace Manium Virorum Praeſtantiſſimorum dixiſſe liceat, longe aliam ſententiam verborum Ulpiani mihi videri. Quin is, qui per ſcripturam teſtatur, quinque, aut tribus verbis poſſit defungi, nemo ſanus temere dubitet: cum vero, qui nuncupativo teſtamento de rebus ſuis diſponit, aeque paucis verbis teſtari poſſe nondum mihi certum videtur. *Nuncupare* proprie ſignificat *nominare*, uti auctor eſt Varro, hinc *uti lingua nuncupaſſit*, id eſt dixerit. Nuncupatur teſtamentum, hoc eſt, publice proponitur, ac viva voce palam ſolenniterque profertur duobus modis: vel per ſcripturam: hoc ita fiebat: *Tabulas teſtamenti teſtator tenens ita dicit etc.*, v. *h. l.*, add. *L.* 21. *pr. D. qui teſt. fac. poſſ.*, ubi ita Noſter: *Licebit ergo teſtanti vel nuncupare heredes, vel ſcribere, ſed, ſi nuncupat, palam debet.* Sufficit, puto, hoc caſu in teſtamento ſuo clauſo ſcripſiſſe: *Lucius Titius heres mihi eſto*, vel *Lucius heres eſto.* Vel denique ſine ſcriptura nuncupatur teſtamentum, nuncupato, hoc eſt, palam nominato herede, ita ut exaudiri a teſtibus poſſit, v. *d. l.* 21. Poſtremo hoc caſu, praeter quinque illa aut tria verba, quibus heres nuncupatur, requiri-

Digitized by Google

ita dicit: HAEC UTI IN HIS TABULIS, CERISVE SCRIPTA SUNT, ITA DO, ITA LEGO, ITA TESTOR: ITAQUE, VOS QUIRITES, TESTIMONIUM PRAEBITOTE: quae nuncupatio, et teſtatio vocatur.

§. 10.

tur inſuper ſolennis verborum formula, quibus teſtimonium praebere rogari debebant Quirites, aliaque fortaſſe, quae conjecturis facilius quam probationibus locum dant. Adſentientem habebis novae huic opinioni noſtrae Ulpianum, ſi pro *non per ſcripturam* ſubſtituas mecum: *modo per ſcripturam*. Audacior forſitan videbitur conjectura haec plerisque, quandoquidem communis ea fuit adhucdum ſententia, in nuncupativo teſtamento heredem palam nominari ſemper neceſſe fuiſſe, neque aliter quam viva voce peractum fuiſſe totum nuncupationis negotium, ſed excuſabunt, credo, ſi ipſa, quae ad partes vocavi, loca rite inſpexerunt. Neque vero quidquam moror Iſidorum, qui *Orig. Lib.* 5. *Cap.* 24. *Nuncupatio* inquit *eſt*, *quam in tabulis cerisque teſtator recitat*, *dicens*: *Haec ut in tabulis his cerisque ſcripta ſunt*, *ita dico*, *ita lego*, *itaque vos cives Romani mihi teſtimonium perbibete. Et hec dicitur nuncupatio. Nuncupare enim eſt in palam nominare et confirmare.* Verba *in tabulis cerisque* intelligo: per tabulas cerasque, ſive potius tabulas cerasque tenens, ut ait Noſter, quem locum reſpexiſſe Iſidorum dubium non eſt. Confer Schulting *h. l.* Locutiones non diſſimiles obſervare licet apud Florum, vide indicem. *In palam* dixit Iſidorus pro *palam*, quo modo *inſimul*, *inſemel* alii, vid. *Notas ad Flor. in Prooëm. Num.* 3., et *Lib.* 2. *Cap.* 20. *Num.* 1. Praepoſitionem hanc abundare ſaepiſſime notiſſimum eſt.

Quod *modo* pro *non* repoſui in *L.* 1. c. mutatio levis eſt, ſiquidem utriusque vocis ſiglae exigua admodum differentia inter ſe diſtant. Probavit hoc, atque ea ope plus ſemel laborantibus lectionibus medicinam ſalubrem praeſtare ſtuduit Vir praeclaris ingenii ſingularis ac ſtupendae eruditionis dotibus inſtructiſſimus Gerh. Noodt *ad L. Aquil. Cap.* 9, *et alibi*. Eodem remedio reſtitui poſſe puto *L.* 4. *C. de Teſtam. Tutela. Mater teſtamento filiis tutores dare non poteſt*, *niſi eos heredes inſtituerit. Quando autem eos heredes non inſtituerit*, *ſolet ex voluntate defunctae datus tutor a Praeſidibus confirmari.* Poſtremum *non* e textu proſcribendum, atque expungendum arbitrantur Cujacius, Eckius *ad D. d. l.* §. 3., ac plerique caeteri. Florentiuam lectionem vindicat Bynkershoeck *Obſ. Lib.* 2. *Cap.* 17., atque ita interpretatur Alexandri verba: Mater tutorem dare nequit niſi filiis heredibus inſtitutis, quod ſi autem dederit etiam non inſtitutis, poteſt tutor datus a Praeſidibus confirmari, ſi velint, cogi tamen non poſſunt. Verius puto negationem non convenire hic loci, dicendumque omnino videtur matrem prohiberi tutores dare filiis, niſi et eosdem heredes inſtituerit, vid. Z. Huber *in Caſ. Enucl. Quaeſt.* 20. *Cap.* 1. *et* 2. Reſcribo itaque: *modo inſtituerit*. Idem forte pronuntiandum de *L.* 39. *D. de Fidej. et Mandat. Ut fidejuſſor adverſus confidejuſſorem ſuum agat*, id eſt, agere poſſit, *danda*, hoc eſt, cedenda *actio non eſt a* creditore cui ſolvit. Reſcribendum *modo eſt*. Adnues, credo, ſi ſequentia audieris. *Ideoque ſi ex duobus fidejuſſoribus ejusdem quantitatis*, *cum alter electus a creditore totum exſolvet*, *nec ei ceſſae ſint actiones*, *alter nec a creditore nec a confidejuſſore convenietur.* Niſi malis interpretari dandam non eſſe actionem a judice, niſi ceſſa ſit ea, ſed illud praefero.

Paulo majora aggrediamur, decantatam *L.* 15. *D. de Donationib.*, ad quam plurimi exſtant, iique egregii Virorum in arte noſtra excellentium commentarii, eadem hac opera reſtituere tentaturi. *Poſt contractum capitale crimen* inquit Marcianus *donationes factae non valent ex conſtitutione Divorum Severi et Antonini*, *niſi condemnatio ſecuta ſit.* Aliorum de loco hoc vexatiſſimo conjecturas recenſent Cl. Toullieu in *Collect. p.* 39., Auctor *Obſ. Jur. Civ. p.* 54., Forner. *Lib.* 3. *Rer. Quot. Cap.* 3.,

et

§. 10. Filius familiae teſtamentum facere non poteſt: quoniam nihil ſuum habet, ut teſtari de eo poſſit. Sed Divus Auguſtus Marcus

et Hoſman in *Meletem. ad D. Diſſert.* 28. *Num.* 10. Iidem demonſtrarunt, ac quam clariſſime evicerunt valere omnino memoratas donationes, uno caſu excepto, ſecuta ſcilicet condemnatione. Unam addo Novellam 134. *Cap.* 13., ab aliis praetermiſſam, qua conſtituit Juſtinianus: *qui in criminibus accuſantur, in quibus leges mortem aut proſcriptionem definiunt, ſi convincantur, aut condemnentur, eorum ſubſtantias non fieri lucrum judicibus, ſed neque ſecundum veteres leges fiſco eas applicari.* Corrigo itaque: *modo valent*, id eſt, hoc tempore valent; qua eadem ſignificatione, ut unicum modo afferam rel vulgaris exemplum, Imp. in *pr. J. de Rer. Diviſ. ſuperiore libro* ait *expoſuimus, modo videamus.*

Retinebis quoque voculam in *L.* 23. §. 1. *D. de Aedilit. Edict.*, quam Ulpiano tantum non ſubripuit nimia Laelii Taurelli diligentia dicam, an temeritas, dum uncinulis incluſam *non* ſupervacuam ſibi videri argueret, ſi ita emendes: *Jubent Aediles reſtitui et quod venditioni acceſſit, et ſi quas acceſſiones ipſe praeſtiterit, ut uterque, reſoluta emtione, nihil amplius conſequatur, quam* MODO *haberet, ſi venditio facta non eſſet.* Alio modo ſuccurrere laboravit Conſultiſſ. Duirſema in *Conject. Lib.* 1. *Cap.* 9., qui pro *non* ſubſtituit *nunc.*

Denique, ne major copia nauſeam moveat, adjunxiſſe cum maxime ſufficiat *L.* 5. §. 1. *D. de his quae ut ind. Ille qui non jure factum* teſtamentum *contendit, nec obtinuit, non repellitur ab eo quod meruit*, hoc eſt, quod ex teſtamento accepit. *Ergo qui legatum ſecutus*, id eſt, ſecutus teſtamenti ſcripturam legatum accepit, *poſtea falſum dixit* id teſtamentum, *amittere debet quod conſecutus eſt.* Negationem ſenſum turbare videtur certiſſimum; reponere poſſis *modo repellitur.* Malim tamen *eo repellitur*, quod *omnino* ſignificare auctor eſt Magno.

Pro eo, quod *tabulis cerisve* dicit Noſter, *tabulis cereisve* ſcribit Marcianus in *L.* 1. §. 4. *D. de Lege Corn. de Falſ.* Abundare viſa fuit vox ultima D. Gothofredo, aut certe mutanda, quapropter ſubſtituit *ceteris.* Vellem cogitaſſet non omnes tabulas ex cera fuiſſe, neque omnes ceras tabulas fuiſſe. Florentinam lectionem, quam in re dubia ſequi malo, defendi ſatis poſſe exiſtimo ex uſitatiſſimo more eorum, qui *i* longum per *ei* efferebant, quo de vid. Voſſius *de Arte Gramm. Lib.* 2. *Cap.* 4., et Dauſq. *de Orthogr. Sect.* 5 *pag.* 50. Scribendi illam conſuetudinem diu Romae valuiſſe indicat Quinctil. *Inſtit. Orat. Lib.* 1. *Cap.* 7. *Num.* 14. In Columna Roſtrata Duilii eſt *legioneis Cartaginienſeis omneis, caſtreis, claſeis* alia. Diſtinxiſſe autem ſuſpicor Marcianum tabulas et ceras, non ideo ſolum, quia praeter cereas, aliae etiam tabulae fuerunt, ſed et, quod praeter falſum in tabulas commiſſum, committitur nonnumquam in ſolam ceram, tum ſcilicet, cum cera deturbatur tabularum vinculis impoſita, ad id, ut ſignum recipiat. Cauſſas plures, quare voces illae, uti hoc loco, ita ſaepius alibi conjungantur, produxit Bynkersh. *Obſ. Libr.* 3. *Cap.* 21.

Loco ejus, quod hic exhibetur, *teſtatio*, convenientius videtur hoc loco vocabulum *anteſtatio.* Librarii cum ſcriptum invenirent *a—teſtatio*, nomenque illud ignorarent, notiorem ſibi vocem *teſtatio* dederunt. Nolim tamen anteſtandi ritum ex Horatio aliisque repetere, millies propoſitum.

§. 10. Multum negotii faeceſſit hic Marcus Interpretibus, quandoquidem certo conſtat ex *pr. J. Quib. non eſt perm. fac. teſt.*, non Marcum ſed Auguſtum, Nervam, Optimumque Imp. Trajanum, ac plenius poſtea Adrianum facultatem eam conceſſiſſe. Ita enim Imp. *Militibus, qui in poteſtate parentum ſunt, de eo, quod in caſtris adquiſierunt, permiſſum eſt ex Conſtitutionibus Principum teſtamentum facere. Quod quidem jus initio tantum militantibus datum eſt, tam ex auctoritate Divi Auguſti, quam Nervae, nec non optimi Impera-*

cus conſtituit, ut filius familiae miles de eo peculio, quod in caſtris adquiſivit, teſtamentum facere poſſit.

§. II.

ratoris Trajani, poſtea vero ſubſcriptione Divi Hadriani etiam dimiſſis militia, id eſt veteranis conceſſum eſt. Ut loca ſibi invicem adverſa conciliarent Viri Juriſprudentiae laude clariſſimi, varii varia excogitarunt remedia. Sunt qui vocem *Marcus* delendam cenſent, quos et ſequitur Otto ad *J. l. c. Magnus* pro *Marcus* alii ſubſtituunt. Vir Nob. C. V. Vonck in *Obſ. Miſc. Cap.* 18. *p.* 95. loco *Marcus* repoſuit *Imperator.* Cl. Vryhof in *Obſ. Jur. Civ. pag.* 156. libertatem illam, quam impertiti jam fuerant Principes priores repetitam ac confirmatam fuiſſe a Marco exiſtimat, eamque propter rationem, uti fieri ſaepiſſime ſolet, ipſi Marco Imp. primo conſtitutionem illam ab Ulpiano adſcribi. Verum enimvero, licet negare non ſuſtineam, Ita aliquando a lectis factum obſervari, haud temere tamen ad id me adduci patiar, ut credam, Auctorem noſtrum, antiquitatis et ſucceſſus temporum in primis ſtudioſiſſimum interpretem, omiſſis anterioribus omnibus, unum Marcum fuiſſe nominaturum, eumque auctorem praedicaturum conſtitutionis, ab Octaviano Auguſto jam proditae. Facillimo negotio rem expedies, ac ſibi reſtitues veram Ulpiani lectionem, ſi pro *Marcus* emendes *militibus*, quam conjecturam jam olim in mentem veniſſe video Fratri meo dilectiſſimo, vide Commentarium ejus ad *Collat. Leg. Moſ. et R. p.* 335. Erroris cauſa haec eſt, quod iisdem plane notis utraque vox antiquitus ſuit deſignata. Conſtat enim ex notiſſimis tribus auctoribus, qui ſiglas veteribus uſitatas tradiderunt, M litteram et *Marcum* et *militem* ſignificaſſe. Ne quem autem moretur, quod mox vox *miles* repetatur, quandoquidem qui in Ulpiani ſtilo non omnino eſt hoſpes, neſcire neutiquam poteſt, repetitiones ejuſmodi, majoris forte perſpicuitatis cauſa inſtitutas, illi in deliciis eſſe.

Facit materiae affinitas, ut et alii Domitii noſtri loco corruptiſſimo medelam afferre allaborem in fragmento, quod ſervavit Triboniani diligentia in *L.* 1. *pr. D. de Teſtam. Milit.*, ubi *militibus* inquit *liberam teſtamenti factionem primus quidem Divus Julius Caeſar conceſſit, ſed ea conceſſio temporalis erat; poſtea vero primus Divus Titus dedit; poſt hoc Domitianus; poſtea Divus Nerva pleniſſimam indulgentiam in milites contulit.* Quod de Julio Caeſare narrat Ulpianus, omiſit Imp. In *J. d. l.*, ob id, quia ea conceſſio tantum temporalis fuit. Domitianum quoque ſilentio praetermiſit Inſtitutionum architectus, quoniam is forte nihil de ſuo addidit, verum ea tantum retulit ac revocavit, quae ab Auguſto antea fuerant conſtituta. Id vero ſcrupulum movet, quod primum Divum Titum jus hoc militibus conceſſiſſe affirmat Ulpianus, quum jam ab Auguſto iisdem indultum fuiſſe, ut de eo quod in caſtris adquiſiverunt teſtari liceret, probatum fuerit ante ex *Inſtit.* Diſtinctione facta memoratam difficultatem removeri poſſe fortaſſean exiſtimes, et a Divo Tito primo conceſſum fuiſſe ſtatuas, ut ſine anxia legum obſervantia liceret militibus teſtamenta condere, adeoque intelligendam eſſe *d. l.* 1. de forma teſtamentorum militarium, Juſtinianum vero *d. l.* atque Ulpianum *in hoc* §. accipiendos eſſe de licentia teſtandi de peculio caſtrenſi. At vero teſtamenti illius militaris privilegium antiquius omnino videtur, quam ut Tito auctori hoc tribuamus. Novimus quam prona ſemper ſuerit indulgentia Principum in milites; Credendumne itaque neglexiſſe aut detrectaſſe Imperatores, jus illud, a Julio Caeſare jam, licet pro tempore, datum, militibus concedere? Imo contra probabile ſit Auguſtum, Imperatorem bene cautum ac prudentiſſimum, ut favorem militum hac arte ſibi captaret, operam daturum fuiſſe, quippe quibus ambitioſe conſulere ſoliti fuerunt imperantes. Ne vero in diverſum trahat altum hac de re Suetonii ſilentium, ſcias velim omiſiſſe videri auctorem alioquin diligentiſſimum, quia in actis adnotata non fuerat Auguſti haec conſtitutio, utpote cum Trajani demum tempore mandatis inſertum fuerit

hoc

Digitized by Google

§. 11. Qui de ſtatu ſuo incertus eſt, (facito, quod patre peregre mortuo, ignorat, ſe ſui juris eſſe) teſtamentum facere non poteſt.

§. 12. Impubes, licet ſui juris ſit, teſtamentum facere non poteſt: quoniam nondum plenum judicium animi habet.

§. 13. Mutus, ſurdus, furioſus, itemque prodigus, cui lege bonis interdictum eſt, teſtamentum facere non poſſunt: mutus, quoniam verba nuncupationis loqui non poteſt: ſurdus, quoniam verba familiae emptoris exaudire non poteſt: furioſus, quoniam mentem non habet, ut teſtari de ea re poſſit: prodigus, quoniam commercium illi interdictum eſt, et ob id familiam mancipare non poteſt.

§. 14. Latinus Junianus, item is, qui dedititiorum numero eſt, teſtamentum facere non poteſt: Latinus quidem, quoniam nominatim lege Junia prohibitus eſt: is autem, qui dedititiorum numero eſt, quoniam nec quaſi civis Romanus teſtari poteſt, cum ſit pe-

hoc privilegium, auctore Ulpiano in *L.* 1. *D. de Teſt. Mil.* Deinde quoque de licentia teſtandi de peculio caſtrenſi militibus impertita nihil quidquam memoriae tradidit Tranquillus, quam tamen ab Auguſto conceſſam dubium non eſt. Vero quoque ſimile non videtur, Domitianum neceſſe habiturum fuiſſe facultatem a Tito fratre indultam, cui me[illegible] poſtquam per biennium ac tres quaſi m[illegible]nſes imperii gubernacula is tenuerat, ſucceſſit, revocare, quo tempore certe fieri non potuerit, ut jus hoc a Tito datum longo jam uſu eviluerit. Poſtremo tandem nullibi, quantum equidem ſcio, mentio occurrit privilegii illius a Tito conceſſi, quod tamen memoraturos fuiſſe puto Ictos, aliosque, ſi primus ille conſtituiſſet. Notarum opem ſi adhibeas, ſita Ulpianum reſtitues, atque Auguſto ſuum reddes: Pro *Divus Titus dedit* reponas *Div.* vel *D A T'T E*, hoc eſt, *Divus Auguſtus teſtamenti factionem dedit.* Poſſis et ita ſcribere: *T'T jus dedit*, hoc eſt, *teſtamenti*, faciendi puta, *jus dedit.* Probo et Magnone teſtibus ſiglae, quas expoſui, ea, quam dixi, notione frequentiſſimo in uſu fuere. E pro *factione* poſuit Ictus, quia, quum in ſuperioribus memoraverat jam *teſtamenti factionem*, ſufficere credidit hic litteram vocis illius primam poſuiſſe. Pro *Divus Titus* legendum conjecit Nob. Vonck *l. c. Divus filius*, intelligendumque filium Julii Caeſaris adoptivum Auguſtum.

§. 11. Qui enim de ſtatu ſuo incertus eſt, certam legem *teſtamento*, praeſtaret forte *in teſtamento*, dicere non poteſt *L.* 14. *D. Qui teſt. fac. poſſ.*, add. *L.* 1. *D. de Legat.* 3.

§. 12. Id eſt, minores XIV. annorum, aut puellae XII. Cajus in *Inſt. Lib.* 2. *Tit.* 3. §. 2. Spadones eo tempore teſtari poſſunt, *quo plerique* ſpadones *pubeſcunt*, id eſt, anno decimo octavo. Paul. in *Sentent. Lib.* 3. *Tit.* 4. §. 2.

§. 13. Poteſt furioſus tempore intermiſſi furoris, Paul. *Sent. Lib.* 3. *Tit.* 4. §. 5., per intervalla quibus ſanus eſt, Cajus *Lib.* 2. *J. Tit* 3. §. 3., item prodigus, recepta vitae ſanitate, ad bonos mores reverſus, et teſtamentum facere, et ad teſtamenti ſolemnia adhiberi poteſt. Paul. *Sent. Lib.* 3. *Tit* 4. §. 12. Pro τοῖς *ut teſtari de ea re poſſit* malo: *ut teſtari de ea*, mente puta, atque animi ſui ſententia, ac voluntate *recte poſſit.*

§. 14. Offe dit Interpretes vox *ſciens*, nec

peregrinus: nec quaſi peregrinus, quoniam nullius certae civitatis ſciens, ut adverſus leges civitatis ſuae teſtetur.

§. 15.

nec immerito, quippe quae, ſi pro gnaro accipias, neutiquam huc convenit. Cujacius corrigit: *certae civitatis civis eſt*, vel *certae civitatis ſit*, quod poſtremum Charondas etiam in textum recepit. Schultingius pro *ſciens* mallet *civis eſt*. Nulla quidem, ſi mihi credas, litterula mutata ſalva erit lectio vulgata, dummodo, quae per compendium exarata et contracta ſunt vocabula, ea ſignificatione reſolvas, qua poſita ea fuiſſe antiquis auctores certi prodiderunt, quarum notarum rudes librarii unum vocabulum crediderunt, quod re vera per plura eſt explicandum. SCI deſignaſſe *ſicuti* docet Magno, *eti* pro *etiamnunc* ſcriptum Valerius Probus indicat, S autem *ſunt* interpretatur uterque. Plene itaque, ſervatis omnibus litteris, ita legendum: *civitatis, ſicuti etiamnunc ſunt*; dedititios intellige, atque eos qui illorum numero ſunt.

Expoſui notas, et vulgatam lectionem vindicavi. Rem ipſam quod attinet, ſenſum hunc eſſe arbitror: Is qui dedititiorum numero eſt, teſtamentum facere non poteſt, quoniam neque quaſi civis Romanus poteſt teſtari, cum ſit peregrinus. *Dedititiorum numero heres inſtitui non poteſt, quia peregrinus eſt, cum quo teſtamenti factio non eſt*, vid infra *Tit.* 22. §. 2. Novimus dedititios ex lege Aelia Sentia nomen accepiſſe ad inſtar peregrinorum, eorum puta, qui victi Romanis ſeſe dediderant, quod egregie pluribus perſequitur Theophilus ad *J. Lib.* 1. *Tit.* 5. eos intellige, qui populum ſuum, urbem, agros, aquas, terminos, delubra, utenſilia, denique divina humanaque omnia in Populi Romani ditionem dediderant, ex ſolenni formula, quam ſervavit Livius. Confer Commentarios ad *Caji Inſt. Lib.* 1. *Tit.* 1. §. 3. Dedititiorum numero qui cenſeantur tradit Noſter *Tit.* 1. §. *XI.* Sed pergo. Neque poteſt etiam is qui dedititiorum numero eſt teſtari quaſi peregrinus, quoniam nullius certae ſunt civitatis dedititii, ſicuti etiam nunc obtinet, licet hodie ex benigniſſima Antonini Caracallae conſtitutione communicata ſit cum omnibus ingenuis, in orbe Romano degentibus, civitas, eo effectu, ut *adverſum*, hoc eſt, *ſecundum* leges civitatis ſuae teſtetur. Dedititios ſane Ulpiani aevo ſuperfuiſſe, atque antiquo jure fuiſſe aeſtimatos certiſſimum apparet ex quamplurimis ejuſdem locis, quae jam produxerunt Schultingius ad Cajum *l. c.*, et Cujacius ad Ulpianum *Tit.* 3. §. 1. Neque ſane temere quis animum inducat ſuum, ut credat, faecem hanc hominum, poenae cauſſa vinctorum, ſtigmate notatorum, propter noxam tortorum, imo jam propter maleficia traditorum, ut cum beſtiis depugnarent, tales inquam, ut ut a domino manumiſſos, illis accenſeri, quos benevolentia Principis cives eſſe voluit; licet tamen inficias neutiquam eam, libertatem dedititiam abiviſſe poſtmodum in deſuetudinem, quam denique plane ſuſtulit Juſtinianus in *L. un. C. de Dedititia libertate tollenda*, et in §. 4. *J. de Succeſſ. Libert.*, adde Spanhem. *in Orbe Rom. p.* 154. *ſq.* Demonſtravimus, ni fallor, id quod cum maxime nobis oſtendiſſe ſufficit, ea, qua Ulpianus vixit, aetate, tempore ſcilicet Alexandri Severi Imp., ſuperfuiſſe libertatem dedititiam, eamque Caracallae celebratiſſima conſtitutione, cujus ipſe Domitius meminit in *L.* 17. *D. de Statu Homin.*, ſublatam non fuiſſe.

Quod de peregrinis refert Noſter, conſtat teſtamenti factionem eos non habuiſſe, maximam quoque illos inter et cives obtinuiſſe differentiam. Egregia quae ad vocis *peregrini* ſignificationem itemque jura eorum pertinent, notarunt Conſultiſſ. Noordkerk *de Lege Petronia p.* 15. *ſq.*, et Spanheim *l. c.*, adde Freherum in *Theſ. Jur. Ott. Tom.* 1. *p.* 927. Noviſſime ex profeſſo *de Jure Peregrinorum* ſpecimen elaboratiſſimum ſcripſit Vir Ampliſſ., Civitatis patriae Conſul optimus, J. N. Van der Hoop, Lugduni Batavorum editum anno 1759., quo quicquid ad elegantiſſimam hanc materiam pertinet, ſive antiqua Romanorum, aliarumque gentium jura

Digitized by Google

§. 15. Feminae poſt duodecimum annum aetatis teſtamenta facere poſſunt, tutore auctore, donec in tutela ſint.

§. 16. Servus publicus Praetoriani parte dimidia teſtamenti faciendi habet jus.

jura ſpectes, ſive jus hodiernum conſideres, erudite pertractavit.

§. 15. Uxores quae in manu erant atque in poteſtate, teſtari omnino prohibebantur, ſolae itaque poſſunt, quae ſunt ſuae poteſtatis uxores, et ſui juris feminae; poſſunt autem hae tutore auctore, donec in tutela ſunt, id eſt, donec capite non fuerunt diminutae, vel in manum convenerunt. Diſſentit P. Faber ad *h. l.*, qui interpoſita auctoritate viri poſſe eas teſtari exiſtimat. Rectius Grupen *de Ux. Rom. Cap.* 3. §. 12. *p.* 72.

§. 16. Pro *Praetoriani* alii codices exhibent *Praetorisve*; Cujacius corrigit *Populi Romani*, quem ſequitur Schulting. Probat quoque Cujacii emendationem Otto in *Praef. praemiſſa tom.* 4. *Theſ. Jur. pag.* 12. Mira ſunt, imo fidem poene ſuperant, quae de ea re narrant Pulvaeus *l. c. p.* 335., et Otto *d. l.* Ut ne quid litterarum pereat, malim *Populi Romani nunc*; ſcriptum fuiſſe conjicio *P R nc*, incerti librarii quid illud *nc*, quod per *nunc* exponit Magno, deſignaret, P R notam, quae exigua admodum differentia et *Populum Romanum* et *Praetorem* exprimebat, accipere maluerunt *Praetorem*, ut ita uſitatum vocabulum *Praetoriani* poſſent efficere. Eundem errorem in *Tit.* 24. §. 28. infra, quo loco Schultingius Charondam ſecutus *P. Romani* in textum recepit, pari modo corrigo. Fortaſſe autem ſervos publicos, civitatesque jus hoc olim non habuiſſe, eamque cauſam fuiſſe ſtatuendum eſt, quod *nunc* addidit Ulpianus. Quam conjecturam noſtram firmare videntur, quod ad civitates attinet, Ulpiani verba, quae adjungit in §. 28. *c.*, a Divo Nerva hoc introductum, Hadriano poſtea auctore a Senatu diligentius fuiſſe conſtitutum. De Servis publicis multis diſſeruit Pater in *Libello de Nominib. pag.* 45. De teſtamenti factione ſervo publico permiſſa, vide quos citat J. F. De Retes *in Theſ. Meerm. tom.* 6. *p.* 72. *num.* 5.

T I T U L U S XXI.

Quemadmodum Heres inſtitui debeat.

Heres inſtitui recte poteſt his verbis: TITIUS HERES ESTO, TITIUS HERES SIT, TITIUM HEREDEM ESSE JU-

§. 1. Juvat hoc loco, quo de eo inquirit Auctor, quemadmodum heres inſtitui debeat, et noſtram conferre ſymbolam ad celeberrimam *L.* 40. *D. de Hered. Inſtit.*, ad quam interpretandam, emendandamve, quotquot fere ſunt hilarioris famae Juriſconſulti certatim operas ſuas contulerunt. Ex multo pluribus nominaſſe ſufficiat Cujacium qui pro *alter ſemis* ſubſtituit *as.* Virum hunc Summum ſecuti fuere plerique, quos inter quoque Gelriae meae decora atque ornamenta egregia Cornelius van Eck in *Princip. D. ad Tit. de Vulg. et Pup. Subſt. num. XI.* et A. Schulting. ad *Tit.* 22. §. *ult.* In alia omnia iverunt Steckius in *Theſ. Jur. Ott. Tom.* 1. *p.* 525.

JUBEO. Illa autem inſtitutio, HEREDEM INSTITUO, HEREDEM FACIO, pleriſque improbata eſt.

p. 525. *ſq.*, Cruſius *ibid. p.* 667., et Freher. *ibid. p.* 498., adde Gundling. *Gundlingian. Part.* 30. *Obſ.* 3., et, quem primo loco nominare debueram, Corn. Van Bynkershoeck *Lib.* 4. *Obſ.* 19., denique Otton. ad §. *ult. J. de Vulg. Subſt.* Ne, ſingulorum opinionibus ad examen revocatis, tempora tua morer, paucis dico, hunc mihi caſum legis videri. Cajus paterfamilias in teſtamento ſuo ita ſcripſit: *Titius heres eſto: ſi Titius heres non erit, Sempronius heres eſto.* Titius ſervus, quem ingenuum eſſe teſtator crediderat, ſibi hereditatem acquirere, neque eam ſuo nomine adire poteſt, poteſt tamen juſſu domini ſui. Quaeritur autem, qui fiat de hereditate, et quo modo dividi eam oporteat? *In hoc caſu* inquit Julianus *ſemiſſes fient, ita ut alter ſemis inter eum, qui dominus inſtituti heredis fuerit, et ſubſtitutum aequis portionibus dividatur.* Eodem modo Pomponius refert in *L.* 41. *ſequenti*, conſtituiſſe Tiberium Caeſarem in perſona Parthenii; quo caſu his verbis fingo dixiſſe teſtatorem: *Parthenius heres eſto, ſi heres is non erit, Maevius heres eſto.* Parthenius, quem ingenuum eſſe ſibi perſuaſerat teſtator, vere autem ſervus erat Tiberii, hereditatem adiit juſſu Imperatoris; diviſa eſt hereditas inter Tiberium, dominum ſervi, et Maevium aequis portionibus. Ita de re, credo, videbitur certiſſimum ei, qui totum textum rite intuetur, et cum illo confert §. *ult. J. de Vulg. Subſtit.*, quibus addo Theophilum, qui expreſſe τὸ ἥμισυ interpretatur, licet tamen nec deſint, qui diſſentiunt, plurimi. De verbis major eſt difficultas. *Alterum* tantummodo ſemiſſem nominat Lex 40., quum tamen de utroque dici debuerat. Niſi audaciae in ſuſpicionem me eo nomine perventurum vererer, emendarem per geminationem *alter et alter*, ſed cum de eo perſuaſurum me fore vehementer dubitem, videndum eſt, an altera poſſit rem expediendi via excogitari. Per ellipſin locum explicandum fortaſſe quis exiſtimet, quaſi dixerit Ictus: *Alter ſemis* ... *et* alter inter *ſubſtitutum.* Poſſis et poſt *ſubſtitutum* addere A, quod, Valerio Probo auctore, ſignificat *alius*, (quam vocem poſt *alter* poni vulgare eſt.) Sin plenius mavis A. S., hoc eſt, *alter ſemis*, quae litterae abſorptae forte fuerunt a ſequenti *aequis.* Per compendium ſcripſiſſe haec Julianum dicas, quia eadem verba praeceſſerant; quid quod et *ſemis* per *ſ* ſimplex deſignatum olim conſtet?

Referendum puto potius fragmentum hoc ad claſſem eorum, in quibus feſtinantes Icti aliud ſcripſerunt, quam initio deſtinaverant. Non inuſitatum hoc eſſe in reliquiis Prudentum, caeterorumque Scriptorum antiquorum abunde oſtendit G. Noodt *in Probab. Lib.* 1. *Cap.* 9. *ſq.* Exemplorum multam copiam addidit F. Rygerbos in elegantiſſimis *Obſervat. Jur. Rom. Cap.* 19. Propoſuiſſe ſibi primum ſcribere Julianum opinor: *ita ut alter ſemis pertineat ad dominum ſervi, alter ad ſubſtitutum*, mutavit deinceps ſermonem, et ſcripſit *alter ſemis etc. Alter* itaque exponendum reor ex mente Auctoris *uterque*, quoniam enim duae ſunt partes, duo ſemiſſes, reſpectu unius eſt alter, reſpectu vero amborum eſt uterque.

Adferam exemplum huic noſtro quam ſimillimum ex *L. ult.* §. 4. *C. de Teſtam. Manum.*, quo loco id agit Imp. Juſtinianus, ut conſtituat, quid fieri oporteat, ſi quid humanitus alicui acciderit inteſtato, aut etiam poſt conditum teſtamentum, nemo autem quiſquam defuncti hereditatem adire ſuſtineat, propterea quod damnoſam eam ſibi futuram veretur, aliamve ob cauſam. Traditurus autem quid juris obtineat, quod attinet ad relictas libertates, narrat primum, quid hac de re ſanxerit Divus Marcus, deinde quid ipſe illius conſtitutioni addiderit refert in §. 4. *Belliſſimam* inquit *repletionem praefatae conſtitutioni donantes, ſancimus, ut, ſi non unus veniat hereditatis petitor, ſed plures quidem uno momento, uterque vel ampliores, omnibus detur licentia communiter hereditatem adire.* In interpretandis verbis *uterque vel ampliores* deſudarunt haud pauci Viri eruditionis fama conſpicui. Monſtrum

ſtrum eſſe exclamat Deſ. Heraldus in *Obſ. et Emendat. Cap.* 40., et ſic reponit: *ut tres, quatuor, vel ampliores.* Dionyſ. Gothofredus pro *uterque* ſubſtitui mavult *ubique.* Nimium illa a vulgata lectione recedere unusquisque animadvertit, haec nullo ſenſu obtrudi, adeo ut difficulter quem in eam deſcenſurum eſſe opinionem arbitrer, ut a Juſtiniano ita profectum eſſe ſentiat. Sine criſeos ope, puto, lex ſatis commodam explicationem accipiet, ſi hoc modo intelligamus: Sancimus ut omnes poſſint adire hereditatem, eo caſu, non modo ſi unus veniat ſolus, ſed et ſi plures. *Uterque* refertur ad *non unus*, id eſt duo, *ampliores* ad *plures. Tantum* hic, uti ſaepiſſime apud optimos quosque ſcriptores ſubaudiendum omittitur, vide quae de ellipſi hac notavit Vir Doctiſſimus Auctor *Obſ. Jur. Civ. p.* 19. Hoc loco ſane ſubintelligi vocabulum illud adeo eſt certum, quam quod certiſſimum; quod ſi enim plures adeunt, et unum adire negari nequit. Hoc itaque deſignat Imp., ut, ſi non unus veniat tantum, hoc eſt duo, ſed et ſi plures veniant, uterque, id eſt duo illi, vel ampliores, plures, puta quam duo, adire poſſint. De duobus itaque, uti frequentiſſime alias, *uterque* accipiendum eſt. Eodem ſignificatu vox ea occurrit in *L. ult. §. 5. C. de Bonis quae liberis. Si inopia ex utraque parte vertitur*; addo Briſſonium in V. *uterque* et *utrosque.* Ne vero moretur quempiam, quod *adire* hic pro *adeundi* poſitum apparet. De vulgatiſſimo hoc loquendi more inſpici poſſunt, qui ſimilium exemplorum copiam affatim exhibent, idem Auctor *pag.* 10. Vechner. in *Hellen. Lib.* 1. *Cap.* 17. *num.* 3. Kortte ad *Cic. Lib.* 1. *Epiſt.* 5. *Num.* 5. Quo de propterea monendum eſſe duxi, quia video eſſe, quod mireris profecto, quos offendit haec a Graecis recepta, ac probatiſſimis ſcriptoribus uſitatiſſima loquendi formula. Denique *ſed*, ſeu uti ſaepiſſime ſcribi ſolebat olim, atque etiamnunc in pandectis Florentinis plurimis in locis ſupereſt, *ſet*, accipiendum hic eſt pro *ſed et.* Conſule de ſignificatione illa Val. Gul. Forſter in *Obſ. Subſec. Lib.* 1. *Cap. ult.* Vechner. *d. l. Cap.* 5. *Num.* 4., add. Cl. Duker *ad Flor. Lib.* 3. *Cap.* 4. *Num.* 4. et dictus Auctor *p.* 18. Referri huc velim quae de verbis directis, et *legandi* vocabulo, quo Decemviri utuntur in Legibus XII. Tabularum, itemque de teſtamentis antiquiſſimis, legum more conditis, alias notavi.

T I T U L U S XXII.

Qui Heredes inſtitui poſſunt.

§. 1. Heredes inſtitui poſſunt, qui teſtamenti factionem cum teſtatore habent.

§. 2. Dedititiorum numero heres inſtitui non poteſt; quia peregrinus eſt, cum quo teſtamenti factio non eſt.

§. 3. *Latinus Junianus*, ſiquidem mortis teſtatoris tempore, vel intra diem cretionis, civis Romanus ſit, heres eſſe poteſt. Quod ſi La-

§. 3. Verba *Latinus Junianus*, licet eorum veſtigia non exſtent in codicibus ſcriptis, in textum receperunt Editores, auſu forte nimis temerario, quamvis concedam, agi hoc loco de Latino Juniano, videri certiſſimum. *Latini* vocem, quae ſola,

ſi Latinus manſerit, lege Junia capere hereditatem prohibetur. Idem juris eſt in perſona coelibis, propter legem Juliam.

§. 4. Incerta perſona heres inſtitui non poteſt, velut hoc modo: QUISQUIS PRIMUS AD FUNUS MEUM VENERIT, HERES ESTO: quoniam certum conſilium debet eſſe teſtantis.

§. 5. Nec municipia, nec municipes heredes inſtitui poſſunt: quoniam incertum corpus eſt, ut neque cernere univerſi, neque pro libito de herede cernere poſſint, ut heredes fiant. Senatuſconſulto tamen conceſſum eſt, ut a libertis ſuis heredes inſtitui poſſint. Sed fideicommiſſa hereditas municipibus reſtitui poteſt: denique hoc Senatuſconſulto proſpectum eſt.

§. 6.

ſola, credo, excidit, facillimo negotio reſtitues, ſi ante *ſiquidem* L poſitam fuiſſe ſtatuas, quae littera, auctore Probo, *Latinum* denotavit, quod non intelligentes librarii omiſerunt. *Junianus* cur addatur, nullam equidem cauſam perſpicio, quum in ſequentibus legis Juniae meminerit lectus, neque idcirco opus habuerit, ut hic *Junianus* adjungeret.

§. 4. Ex iis quae diximus antea de antiquiſſimis teſtandi generibus, apparebit, ni fallor, vera ratio, quamobrem incerta perſona heres olim inſtitui non potuerit. In calatis comitiis juſſurum fuiſſe populum, ut hereditates ab eo, cui lege ſanguinis eae competebant, deferrentur ad illum, qui neque ſibi neque teſtatori cognitus erat, quis credat? Nominato herede judicabat populus, juſtane eſſet teſtatori cauſa ſuos proximosve exheredandi, incertae vero ejuſmodi perſonae an recte, ut familiam et ſacra ſua relinquere liceret, rogaret quis, dignoſcere non potuit, quid ergo jubeat? In teſtamentis per aes et libram factis ipſi heredi familiae emtori bona vendebantur: certus ergo is eſſe debuit. Licet autem poſtmodum conceſſum fuerit familiae emtorem ab herede diverſum adſumere, manſit tamen ex jure antiquo regula, certum debere eſſe heredem. Interpretatione Prudentum deinde invaluit, ut certus eſſe videretur, qui certa demonſtratione cognoſci poterat. Juſtinianus demum et hanc juris partem emendavit, vid §. 25. *et* 27. *J. de Legatis.*

§. 5. Pro *τοῖς pro libito*, in aliis membranis ſcriptum exſtat *probite.* Cujacius legit *neque pro herede gerere.* Charondas edidit *neque pro libito omnes pro herede gerere poſſint.* Ideo haec referenda duxi, ut librorum MSS. lectionem ſenſu carere, emendationes Interpretum audaciores a ſcriptura vulgata longius recedere animadvertas. Quid ſi ſervatis litteris omnibus hoc modo reſtituamus? *neque pro libito de hērb* (ſic enim reponendum putem apud Magnonem eo in loco, ubi *hereditatibus* exponit) *decernere poſſint ut heredes fiant.* Frequentiſſime novimus uſu venire in codicibus antiquis, ſyllabam vocabuli antecedentis male addi voci proxime inſequenti, et contra. Ita in *L. un. C. de Novi Operis Nunt.* ſi pro *denuntiatione miſſa eſt* corrigas *denuntiatio remiſſa eſt*, reddes, opinor, ſenſum ſuum verbis alioquin ineptiſſimis. Eadem medicina ſananda eſſe Horatii verba non dubito *Sermonum Lib.* 2. *Sat.* 7. *in pr.* Servum fingit Poëta domino ſuo malos mores exprobrare geſtientem, libertate Decembri, hoc eſt, Saturnalium feſto die, quae fervientibus licentiam concedebat Romae quaecunque vellent, vel ipſum contra herum ſuum, effutiendi. Ita autem ſervus, haerens, atque animo ſuo penſitans eloqueretur an ſileret:

Jam dudum auſculto, et, cupiens tibi dicere, ſervus,
Pauca, reformido. Davuſne? ita Davus, amicum
Mancipium domino, et frugi, quod ſit ſatis, hoc eſt,
Ut vitale putes.

Com-

§. 6. Deos heredes inſtituere non poſſumus, praeter eos, quos Senatuſconſulto, conſtitutionibus Principum inſtituere conceſſum eſt: ſicuti Jovem Tarpejum, Apollinem Didymaeum, ſicuti Martem

Commodam interpretationem non recipere verba poſtrema vidit jam Cl. Beſt *p.* 199., ideoque ſubſtituit *ut tu id tale putes;* Idem conjecturas aliorum adjungit. Leviore correctione, una litterula mutata, legendum arbitror *ut vita—reputet.* Objurgaturus domini mala facinora petit ſervus, ut is vitam inconſtantem, moresque improbos ſecum reputet, eoque facto ad meliorem frugem revertatur.

Quam autem ibidem exhibet Beſtius emendationem ad ejusdem Lyrici *Lib.* 1. *Od.* 11. non puto neceſſariam. Interpreter potius *ut melius* (ſubintellige *eſt*) *quicquid erit pati?* hoc eſt, quantum praeſtat? Niſi mavelis *at melius.*

In viam redeo. Neque poſſunt, inquit Ulpianus, decernere de petenda hereditate et bonorum poſſeſſione, atque ita procurare et efficere, ut heredes fiant pro lubitu ſuo, actu ipſo gerendo ſe pro herede, et inmiſcendo ſe hereditati; posſunt tamen eo caſu, ſi heredes inſtituti fuerint fideicommiſſarii, quoniam Sctum Apronianum hanc talibus facultatem conceſſit, vid. *L.* 26. *D. ad Sctum Trebell.*, in qua lege vocem *ſed*, in fine occurrentem, expono *ſed et.* Adde *L. un. D. de Libert. Univerſ.*, ubi locutione huic noſtrae non diſſimili ita Ulpianus *in* §. 2. *temporaque* ait *bonorum poſſeſſionis cedere municipibus exinde, ex quo decernere de petenda* ea *potuerunt.* Poſſidere per ſe non poſſunt municipes, *quia uni conſentire non porſunt*, quam vulgatam lectionem retinere malo, in *L.* 1. §. *ult. D. de Acquir. vel Am. Poſſ.*, quam cum plerisque contra codicum auctoritatem ſubſtituere *univerſi. Uni* accipio ſinguli, noſtra lingua dicimus: *man voor man, hooft voor hooft.* Quo tempore conditum fuerit Sctum Apronianum, modo memoratum, vehementer inter ſe diſputant multi. Hadriani imperio attribuunt plerique, ad tempora Divi Marci alii referunt, Trajano ſuo id vindicare adlaborat Bachius. Videſis ejus *Hiſtor. Juriſprud. Rom. Lib.* 3. *Cap.* 1. §. 41. Habet ſane, quibus ſe tueatur Vir Egregius, praeſidia ſatis firma. *Denique* vocabulum recte defendit Schultingius, hoc enim elegantiſſime poni, etiam cum uni membro ſubjungitur, probarunt plures. Vide Indicem in Florum *v. denique*, add. Patrem *in Reſcr. Boxborn. de Cat. p.* 485.

§. 6. Injucunda admodum auribus accidit *τοῦ ſicuti* abſona repetitio. Scripturae mendum latere vix dubito, quod miror non ſuboluiſſe Interpretes. Ita ab Ulpiano profectum conjicio: *Deos ... quos Senatuſconſulto, aut* (poſſis tamen voculam poſtremam ſubintelligere per ellipſin) *conſtitutionibus Principum inſtituere conceſſum eſt. Conſtitutionibus Principum inſtituere conceſſum eſt* (quicunque vel leviter in Auctoris noſtri ſtilo eſt verſatus, novit is familiare eſſe Ulpiano perſpicuitatis cauſa eadem verba repetere; exempla in hoc ipſo Fragmento obvia ſunt plurima, vid. *Tit.* 3. *Tit.* 28. §. 1, 2, 3. et reliqua. A librariis autem omiſſas ſaepenumero fuiſſe ejuſmodi geminationes tralatitium eſt) *ſicuti* (hoc eſt, exempli gratia) *Jovem Tarpejum, Apollinem Didymaeum. SC* (explico *Senatuſconſulto.* Similitudo notarum, quae *ſicuti* et Senatuſconſultum deſignaverunt, in errorem induxit ſcribas, conſule Magnonem et Probum) *Martem* etc. Ad §. hunc notavit nonnulla Fornerius *in Theſ. Jur. Otton. Tom.* 2. *pag.* 168. *ſq.* Confer quoque Cl. Wieling in *Lect. Jur. Civ. p.* 241. De Jove Tarpejo, Apolline Didymaeo, Marte Gallorum, et Diana Epheſia non eſt quod quidquam addamus, utpote quorum Deorum cultus notiſſimus, atque ubivis obvia eſt deſcriptio. Unum adjungo mirum fortaſſe cuipiam videri, usque adeo indiligentem fuiſſe Ulpianum in recenſendis Numinibus nonnullis, quae hic memorat, ut nomen loci non adjunxerit, in quo culta illa fuerunt, incertumque adeo reliquerit, quemnam Deum heredem inſtituere licuerit. Apollinem Didymaeum con-

Digitized by Google

tem in Gallia, [a] Minervam Milienſem, [b] Herculem Gaditanum, Dianam Epheſiam, Matrem Deorum [c] Sipelenſim, quae [d] Smyrnae colitur, et [e] Coeleſtem [f] Salinenſem [g] Carthaginis.

§. 7.

conſtat a Mileſiis adoratum fuiſſe, nec non in Coloniis illis, quas Mileſii deduxerunt, quas poene innumeras exſtitiſſe ex Strabone, aliisque Geographis antiquis eſt manifeſtum. Quid dicam de Marte in Gallia? Patentiſſimam Galliam fuiſſe novimus, in plures Provincias deſcriptam, quarum non dico unaquaeque regio, ſed civitates forte ſingulae ſuum Martem veneratae ſunt. Ampliſſimum Gallorum Martium Catalogum exhibet Auctor Libri inſcripti *la Religion des Gaulois*, quibus unum addidit Martem Halamarum, a Gelris olim cultum, Pater meus in Diſquiſitione *de Gemma Bentinckiana in fine*. Mea quae ſit hac de re ſententia paucis accipe. Quaecunque hic indicantur Numina, a Quiritibus Romae culta fuiſſe, eoque, quo hic inſigniuntur, nomine Ulpiani aetate ſatis cognita ibidem fuiſſe ſuſpicor. Joves, Apollines, Martes, Minervas quamplurimas Romae cultas fuiſſe notiſſimum eſt. Non omnes tamen heredes inſtituere licuit: Unum conceſſum eſt Jovem Tarpejum, ſolum Apollinem Didymaeum, Martem unice in, ſive ex Gallia, hoc eſt Martem Gallorum, a Gallis adſcitum, non neque alium, Minervam tantummodo Ilienſem, non item aliam. Coeleſtem ipſam ex Africa evocarunt, ac divino honore proſecuti ſunt Romani, auctore, puto, Alexandro Severo, Arcaeo, an Arceno, ex Phoenicia oriundo, vid. Schulting. *h. l.* et Berkel. *ad Stephan. v. αρχη*. Quid enim? peregrinos Deos heredes inſtituere permiſſum fuiſſe credamus, quum Senatuſconſulto, aut Principum conſtitutionibus opus fuerit, ut liceat Deos Romanos, hoc eſt, Romae cultos, heredes facere?

a. *Minervam Milienſem.* Praeferam equidem cum aliis *Ilienſem*, quo modo exhibet etiam Meerman ex MS. Auredanenſi. *M.* adhaeſit forte ex praecedenti *Minervam.* Norunt, qui in his litteris operantur, *m*, quae lineola olim notabatur, male ſaepiſſime additam, ubi exſulare debuerat, adiſis H. Breneman in *Hiſt. Pand. p.* 109. *et alibi.* Inſigne rei hujus exemplum exſtat in *Coll. Leg. Moſ. et Rom. Tit.* 1. §. 3., ubi ita libri ſcripti: *Judex, cui ſortem obvenerit quaeſtio*, quo loco recte ſubſtituunt Editores *forte. Ilias, Iliaca, Ilienſis* vocatur Minerva. Exempla, itemque denominationis rationem pete ex L. Begeri *Theſauro Elector. Brandenburg. Tom.* 1. *p.* 329. *et* 360., *et Tom.* 3. *p.* 13. Conſtat autem Romanos Ilienſes, quaſi conſanguineos ſuos, ſumma proſecutos fuiſſe benevolentia, ipſamque Romam, terrarum dominam, Trojanorum coloniam fuiſſe habitam. Narrat Suetonius in *Claudio Cap.* 25, Imperatorem hunc *Ilienſibus, quaſi Romanae gentis auctoribus, tributa in perpetuum remiſiſſe*, ad quem locum vide Doctiſſimum Commentatorem Torrentium, confer Schulting *h. l.* Nil mirum itaque Ilienſium ſacra adoptaſſe Quirites. Is enim mos, id jus fuit veterum, ut deducentium Dii ad colonos deductos transferrentur.

b. *Herculem Gaditanum.* Unaquaeque olim regio Herculem ſuum venerata fuit. Hinc neque olim de Herculum numero inter veteres ipſos conſtitit, vid. Pighium in *Hercule Prodicio in Praefat.* Batavi quoque, proavi noſtri, Herculi ſuo Maguſano ſacra fecerunt, quo de pluribus ex profeſſo tractavit Pater meus in *Hercule Maguſano et Deuſonienſi*, ſubjuncto Ejuſdem Libro *de Nominibus*.

c. *Sipelenſim.* Suſpicabar olim, legendumne foret: *Cybelen, Iſim.* Iſidem certe tanta novimus Romae cultam fuiſſe veneratione, quanta fere nullum aliud Numen. Hujus ſacra ex Aegypto Romam tranſlata conſtat. Multis de Iſide, ejuſque cultu, tam Romae quam alibi, nuper egit Pater in Tractatu *de Iſide ad Turnacum inventa.* Multa ſunt quae me ab hac opinione retrahunt, intelligoque potius Cybelen *Sipylenſem*, dictam a Sipylo, quod urbis et montis nomen eſt. De ſitu ejus, itemque

de

Digitized by Google

§. 7. Servos heredes inſtituere poſſumus, noſtros cum libertate: alienos ſine libertate: communes, cum libertate, vel ſine libertate.

§. 8. Eum ſervum, qui tantum in bonis noſter eſt, nec cum libertate heredem inſtituere poſſumus, quia Latinitatem conſequitur, quod non proficit ad hereditatem capiendam.

§. 9. Alienos ſervos heredes inſtituere poſſumus: eos tamen, quorum cum dominis teſtamenti factionem habemus.

§. 10.

de foedere, quod inter Magnetes, Magneſiae incolas, et Smyrnaeos interceſſit, (quo fortaſſe et hoc pactum fuit, ut Mater Deorum, Sipylo everſa, Magneſiam tranſlata, Smyrnam transportaretur,) vid. A. Berkelius *ad Stephan. Byzant. in v.* Μαγνησια. Magneſiae ad Sipulum meminit Begerus *Tom.* 1. *p.* 499. Straboni *Geogr. Lib.* 13. *p.* 621. memoratur η Μαγνησια (additur in codicibus ſcriptis πολις) η υπο Σιπυλῳ *Magneſia, quae ſub Sipylo dicitur,* aut potius *ſita eſt*, aliis προς Σιπυλῳ dicitur.

d. *Smyrnae colitur.* Smyrnam Cybeles cultu nobilem fuiſſe oſtendit Begerus *Tom.* 1. *p.* 496. *ſq.* et *Tom.* 3. *p.* 62.

e. *Coeleſtem.* De Coeleſti Afrorum Dea multa habet H. Valeſius *ad Ammian. Marcellin. Lib.* 22. *pag.* 226., qui a Phoenicibus Numinis hujus cultum accepiſſe Carthaginienſes demonſtravit. Chriſtianorum multos Coeleſtem poſt Chriſtum adoraſſe, aut, quod eſt pejus multo, ante quam Chriſtum, queritur Salvianus *de Gubern. Dei Lib.* 8. *p.* 164., ubi v. C. Rittershuſ., qui *Coeleſtem* et *Coeleſtum* dici notat, Dei quippe et Deae nomen. Adde inſuper quae de Coeleſti hac notavit L. Coquëus *ad. Auguſtin. de Civ. Dei Lib.* 2. *Cap.* 4. qui Deam unice, non etiam Deum, Numen hoc veneratos fuiſſe Afros demonſtrat.

f. *Salinenſem.* Uti a ſalinis *Salinenſis* dicta fuit Coeleſtis, ita et *Saxanum* appellatum fuiſſe Herculem a ſaxis et lautumiis, ob id quod honoratus praeſertim ab iis, qui ſaxa excidebant ex ſcopulis, obſervavit Pater *l. c. p.* 166.

g. *Carthaginis.* In nummo Severi Imp., cujus averſa pars imaginem exhibet Coeleſtis, inſidentis leoni, dextra fulmen jaculantis, ſiniſtra ſceptrum tenentis, ita ſubſcriptum exſtat: IN CARTH. ſculptum fuiſſe conjicio M. CARTH. hoc eſt, *Mater Carthaginenſis.* Sicuti enim Cybele mater Deorum habita aliis, ita Afris Coeleſtis credita eſt. Nummum, quem dixi, repraeſentavit Begerus *in Continuatione Theſ. c.*, *ſive Tom.* 2. *p.* 691. aliique plures, confer Schulting. *h. l.* Pro *Carthaginis* ſcripſiſſe puto Ulpianum *Carthagini*, *s* adhaeſit ex ſequenti *Servos*, aut dicendum librarios, terminationis hujus ignaros dediſſe *Carthaginis.* Eſt autem hic non tertius caſus, quemadmodum ſibi falſo perſuaſerunt Grammaticorum Veterum plerique, ſed ablativus antiquis uſitatiſſimus. *Carthagine* certe et *rure* dictum Auctoribus Romanis exempla proſtant pauciſſima, teſte Feſto. Adde Voſſium *de Conſtruct. Cap.* 46. Rectius tamen per *e* efferri haec exiſtimat Sanctius *in Min. Lib.* 2. *Cap.* 7. *in fine*; veriorem tamen eſſe contra ſentientium opinionem oſtendit Perizon. *ibid. Lib.* 1. *Cap.* 6. *pag.* 40. *et Lib.* 4. *Cap.* 6. *Num.* 5. Dicitur autem *Carthagini* hoc eſt, cultam in Carthagine.

§. 8. Ante dixerat Auctor, *Tit.* 1. §. 16., *qui tantum in bonis, non etiam ex jure Quiritium ſervum habet.* Quis ſit ſervus bonitarius, quis Quiritarius, in vulgus notiſſimum eſt. Hoc tantum moneo, mallem juxta cum Schultingio *noſtris*, quae uſitatior eſt loquendi formula, imo forte et hic loci praeferenda, ob id quia bonitarius non plane eſt noſter. Credo fefelliſſe librarios dubiam notae N enodationem, quae et *noſter*, et *noſtri*, *noſtrae*, caeteraſque ejusmodi terminationes ſignificavit, teſte Valerio Probo.

Digitized by Google

§. 10. Communis ſervus cum libertate recte quidem heres inſtituitur, quaſi proprius, pro parte noſtra: ſine libertate autem, quaſi alienus, propter ſocii partem.

§. 11. Proprius ſervus cum libertate heres inſtitutus, ſiquidem in eadem cauſa permanſerit, ex teſtamento liber, et heres ſit, id eſt, neceſſarius.

§. 12. Quod ſi ab ipſo teſtatore vivente manumiſſus, vel alienatus ſit, ſuo arbitrio, vel juſſu emptoris, hereditatem adire poteſt. Sed ſi ſine libertate ſit inſtitutus, omnino non conſtat inſtitutio.

§. 13.

§. 12. Utrum *conſtat* legas, an *conſiſtat*, perinde eſt, quod attinet ad Latinitatem. Exempla proſtant apud Briſſonium in Lexico.

Quod ſi non in eadem cauſa permanſerit, ſed ab ipſo teſtatore vivente manumiſſus fuerit ſervus, cum libertate heres inſtitutus, ſuo arbitrio poteſt is adire hereditatem, ſin alienatus fuerit, juſſu ejus adit, cui alienatus eſt, hoc eſt, emtoris, ſive novi domini ſui, vid. §. 1. *J. de Hered. Inſtit.* Quod ſi vero ſine libertate heres inſtitutus fuerit ſervus a domino ſuo, non valet inſtitutio, etiam ſi mortis teſtatoris tempore liber exſiſtat ille, quoniam quae ab initio nulla eſt inſtitutio non ita convaleſcit tractu temporis ex eo quod poſt accidit. Sin alienatus fuerit talis ſervus, a libertatis datione deſtitiſſe videtur dominus, qui eum alienavit. vid. §. 1. *J. c.* De eo quaeritur, quid juris ſit, ſi teſtator teſtamento ſuo ſervum proprium heredem neceſſarium et liberum eſſe juſſerit, in eodem dein teſtamento aut hereditatem aut libertatem ipſi ademerit. Quod ad libertatem attinet, adimi illa non poteſt, propter rationem, quam proponit Ulpianus in *L. 6. §. ult. D. de Hered. Inſtit.*, quae cauſſa cum valeat aeque in teſtamento atque in codicillia, idem in utroque jus ut locum habeat neceſſe eſt. Quod ſi hereditatem ademerit teſtator, obſervandum eſt Juliani reſponſum in *L.* 13. §. 1. *D. de Liber. et Poſtum. Regula eſt juris civilis, qua conſtitutum eſt hereditatem adimi non poſſe*, ſupple: in eodem teſtamento, uti manifeſtum eſt ex ſequentibus, *propter quam* regulam *liber et heres eſſe juſſus, quamvis dominus ademerit eodem teſtamento libertatem, nihilominus et libertatem et hereditatem habebit.* Emendandam legem cenſent plerique, ſubſtituendumque pro *hereditatem*, *libertatem*, vid. Schulting. *h. l.* Vulgatam lectionem recte vindicat Marciliua ad §. 1. *J. de Hered. Inſtit.* Aperte Cajus in *L.* 17. §. 2. *D. de Teſt. Mil. Si* inquit *eodem teſtamento miles eundem heredem, deinde exheredem ſcripſerit, ademta videtur hereditas, cum in paganorum teſtamento ſola hereditas exheredatione adimi non poſſit.* Varias verborum horum interpretationes, lectionesque refert Cl. Marckart *Interpr. Lib. 2. Cap. 5.*, qui ita exponit: in paganorum teſtamento per exheredationem illam totum corruere teſtamentum, militia vero teſtamentum eatenus tantum corruere, quatenus mutata eſt militia voluntas, adeoque hoc caſu teneri heredem ab inteſtato praeſtare legata, fideicommiſſa, et libertates in militari teſtamento datas. Haec ſi cui placeant, non equidem invideo. Mihi hic ſenſus videtur: Singulare eſt hoc teſtamenti militaris privilegium, quod poſſit miles heredem ſcriptum eodem in teſtamento valide exheredare, quum ſecua ſit in teſtamento paganorum, quibus non licet ita adimere hereditatem, in eodem ſcilicet teſtamento, ſola exheredatione. In hoc enim praeter exheredationem inſuper requiritur, ut in locum exheredati inſtituatur aliua, qui ſuccedat in locum inſtituti primi. Fac teſtatorem ita dixiſſe: Stichus herea eſto, Stichus exheres eſto. Inutilis eſt exheredatio, propterea, quia hereditas ſemel data adimi facile non poteſt. Utilis erit

hoc

§. 13. Alienus ſervus heres inſtitutus, ſiquidem in ea cauſa permanſerit, juſſu domini debet hereditatem adire. Quod ſi vivo teſtatore manumiſſus, aut alienatus a domino fuerit, aut ſuo arbitrio, aut juſſu emptoris, poterit adire hereditatem.

§. 14. Sui heredes inſtituendi ſunt, vel exheredandi. Sui autem heredes ſunt liberi, quos in poteſtate habemus, tam naturales, quam adoptivi: item uxor, quae in manu eſt, et nurus, quae in manu eſt filii, quem in poteſtate habemus.

§. 15.

hoc caſu inſtitutio, et, ne corruat totum teſtamentum, quod jure antiquo ab heredis inſtitutione pendet, ceu baſi ac fundamento totius teſtamenti, non attenditur adjecta exheredatio, ne ſine ſucceſſore decedat teſtator, cujus maxime intereſt defunctorum, *L. 6. D. de Interrog. in jur. fac.* Contra tamen obtinet, ſi in eodem teſtamento alius ſubſtitutus fuerit: hoc enim caſu valebit teſtamentum, quia heres eſt in eo inſtitutus. Neque ſic tamen ipſo jure valet exheredatio, ſed, colore quodam adhibito, recte ea facta cenſetur. En tibi teſtem idoneum Ulpianum in *L.* 1. §. 4. *D. de his, quae in teſt. del. Et hereditatis portio ademta, vel tota hereditas, ſi forte ſit ſubſtitutus, jure facta videbitur, non quaſi ademta, quoniam hereditas ſemel data adimi facile non poteſt, ſed quaſi nec data.* Deſcribere non lubet ea, quae ad hanc legem ſcripſere Ampl. Van de Water *in Obſ. Lib.* 3. *Cap.* 2., et Vir Doctus *in Obſ. Miſc. Amſtel. vol.* 2. *p.* 140. Miror equidem vidiſſe neminem legendum eſſe: *ſi forte ſit ſubſtitut* (hoc eſt, *ſubſtitutio*) *jure facta, videbitur* etc. Caſum hunc ſtatuo: fac ita dixiſſe teſtatorem: Cajus heres eſto, ſi is heres non erit, Maevius heres eſto. Cajus exheres eſto. Valet exheredatio, et Maevius habetur pro inſtituto, Cajo autem nec data hereditas videtur. Intelligenda autem eſſe haec, quae dixi, de ea ſolummodo ſcriptura, quae in eodem teſtamento facta eſt, unusquisque perſpicit; contra enim obtinere in ea quae fit in diverſis, alterisve inſequentibus, conſtat ex Celſo in *L.* 17. *D. de Adim. vel transfer. leg. Nihil prohibet priorem ſcripturam poſteriore corrigere, commutare, reſcindere.* Dein de hereditate ac libertate me ſenſiſſe ſcias, non de legatis aut fideicommiſſis. Eodem remedio ſanandam puto *L.* 2. §. 1. *in fine D. de Vulg. et Pup. Subſt. Plane ſi, omiſſa cauſa principalis teſtamenti, ab inteſtato poſſideatur hereditas, dicendum eſt, et pupillo ſubſtitutum ſervandum.* Legendum enim *ſubſtitut. f. ſervandam*, hoc eſt, *ſubſtitutionem factam ſervandam.*

§. 14. Suo heredi opponi puto heredem alienum in *L.* 17. §. 8. *D. ad Sctum Trebell. Si alieno herede moriaris, reſtituas Sejo hereditatem.* Grotius *in Flor. Sparſ. ad d. l.* corrigendum eſſe exiſtimat: *ſi ſine herede.* Vulgata lectione ſervata interpretor: ſi nullo ſuo herede relicto moriaris. Confirmare videntur hanc explicationem ſequentia: *videri eum de liberis ſenſiſſe Divus Pius reſcripſit, et ideo, cum quidam ſine liberis decederet, . . . exſtitiſſe conditionem fideicommiſſi reſcripſit. Extraneus* alias appellatur, vid. Tit. 21. §. 17. et Tit. 24. §. 21.

Nurum intelligo, quae ſolennibus farris ſacris intervenientibus in manum filii convenit. Haec autem ſua heres eſt. Plane enim ut *uxor, quae in manu* viri *eſt, is ſua heres eſt, quia filiae loco eſt*, ita *nurus* quoque, *nam et haec neptis loco eſt; Sed ita demum erit ſua heres, ſi filius, cujus in manu erit, dum pater moritur, in poteſtate ejus non ſit*, quae ſententia eſt verborum Caji *in Inſt. Lib.* 2. *Tit.* 8. *in pr.*, quod ſi enim patrem habet maritus, uxor convenit quidem in manum mariti, ſed eſt in poteſtate patris illius, cujus juri ſubjectus eſt maritus. Hoc modo ſi accipias Ulpianum, piſce ſaniora eſſe verba §. hujus tute animadvertis, neque adeo opus eſſe emendatione, quam adhibendam cen-

Digitized by Google

§. 15. Poſtumi quoque liberi, id eſt, qui in utero ſunt, ſi tales ſunt, ut nati in poteſtate noſtra futuri ſint, ſuorum heredum numero ſunt.

§. 16.

ſuit Vir Celeb. G. D'Arnaud *in Conject. Lib.* 1. *Cap.* 29., qui pro *eſt* ſubſtituit *erit*, pro *habemus* corrigit *habuimus*.

Ad Caji verba, quae modo memoravimus, quae eadem proſtant quoque in *Collat. Leg. Moſ. et Rom. Tit.* 16. §. 2., varii exſtant Eruditorum Commentarii, videſis notas utrique loco ſubjectas, adde Fratrem in ſaepius allegata Diſſertatione *de Vet. Lege Rom. pag.* 30. Non inſcite Vir Cl. P. Bondam *in Lect. Var. Lib.* 2. *Cap. XI.* ita per notarum ſubſidium explicat: *jure ſuo ſua heres eſt.* Si quid mutandum foret, pro *is* reponerem *et*, aut *ſic.* Cl. Beſtio ſi credimus *pag.* 27., utraque vox, *is* puta et *ſic*, non raro confunditur. Malim tamen, ipſa, quae in optimis codicibus ſcriptis apparet, lectione retenta, *is* accipere pro feminino genere obſoleto, pro quo poſtea voluit uſus, qui, uti in caeteris rebus omnibus, in ſermone quoque regnare ſolet, ac libere dominari, ut diceretur *ea*. Nugari me cenſes, ſerio ago. Mirari fortaſſe deſines, ubi tecum reputaveris, non easdem, quas cum maxime uſurpamus, terminationes antiquis ſemper fuiſſe adhibitas, quam rem pluribus antea demonſtravi, quo loco et de ipſius hujus vocabuli declinatione veteribus uſitata addidi. Analogiam ſi ſpectes, *is* procul dubio praeſtat prae *ea*, quod poſtremum eſt adſcititium. Dein praeſto ſunt exempla huic noſtro ſimilia, quae ſuſpectura videantur, licet, vel deficientibus illis, negari nequeat, ſpurium propterea non eſſe aeſtimandum, aut Latio protinus excludendum vocabulum, dictionemve, quae ſemel, aut raro apud ſcriptorem idoneum occurrit, quod multis docuit Cl. Marckart *in Prob. Lib.* 1. *p.* 60. et *Lib.* 2. *pag.* 3., confer *Interpr. p.* 57. *ſq.* Comicorum pater, an princeps, Plautus *in Amphitr. Act.* 1. *Sc.* 1. *qui patera*, pro *qua* bis poſuit. Quod ſi huic auctoritatem deneges, audi, quem ipſa antiquitas Poëtarum praeſtantiſſimum venerata eſt, *Lib.* 10. *Aeneid. v.* 89.

Miſeros qui Troas Achivis
Objicit.

De Venere loqui Virgilium, ipſe, nequid dubites, Servius notat. *Quis* feminine quoque dici oſtendit Pater *ad Avian. Fab.* 20. *v.* 1. Idem de *quisquis* obſervavit Cl. Jo. Arntzenius *ad Plin. Paneg. p.* 253., quin jam Nonius Marcellus docuit *pag. m.* 197. Uti autem a *qualis* eſt *quale*, ita et a *quis que* dictum regulariter atque analogice, nullus dubito. Superſunt etiamnum veteris terminationis veſtigia haud pauca: *ques* pro *qui*, *qui* pro *quo*, vid. notas ad Livium *Lib.* 1. *Cap.* 43. *ex edit. Drakenb. Queipiam* pro *cuipiam*, *quoi* pro *cui*, alia, de quibus pluribus Inſignis Grammaticus G. J. Voſſius, confer Auſ. Popmam *de Uſu Antiq. Loc. Lib.* 1. *Cap.* 10. *Quidque* pro *quidquid* habet Plautus *Amphitr. Act.* 2. *Sc.* 1. *v.* 8. Unicum adhuc afferre lubet exemplum ex jure noſtro depromtum, quod ſervavit Praetor in edicto ſuo, id quod exhibet Ulpianus in *L.* 3. *in pr. D. de Sepulchro viol. Si quis in ſepulchro dolo malo habitaverit, aedificiumve aliud, quam QUE ſepulchri cauſa factum ſit, habuerit.* Aliorum de verbis illis conjecturas recenſet Auctor *Obſ. Jur. Civ. p.* 91., qui reſcribendum opinatur *quam quo*, quam poſtremam vocem pro *quod* ſaepiſſime adhibitam demonſtrat. Nil quidquam mutandum videtur. *Que* poſitum fuiſſe exiſtimo pro *quid* vel *quod*: perinde enim eſt utrum accipias, quum certum ſit *quis* et *qui* promiſcue olim fuiſſe uſurpata, itemque *aliquis* et *aliqui*. vid. Duker in Opuſc. *de Lat. Vet. Jur. p.* 385. et *ad Flor. Lib.* 1. *Cap.* 18. *Num.* 20. add. R. Goclen. *in Probl. Gramm. Lib.* 4. *Cap.* 17. Sed ohe jam ſatis eſt. Hoc addo, per pleonaſmum a Cajo adpoſitum videri pronomen *is*, quemadmodum id multoties adhiberi docuit J. Arntzenius *l. c. p.* 29. et 77.

Digitized by Google

§. 16. Ex ſuis heredibus filius quidem neque heres inſtitutus, neque nominatim exheredatus, non patitur valere teſtamentum.

§. 17. Reliquae vero perſonae liberorum, velut filia, nepos, neptis, ſi praeteritae ſint, valet teſtamentum. Scriptis heredibus adcreſcunt, ſuis quidem heredibus in partem virilem: extraneis in partem dimidiam.

§. 18. Poſtumi quoque liberi cujuſcunque ſexus omiſſi, quod valuit teſtamentum, adgnatione rumpitur.

§. 19.

§. 17. Ulpiani eſſe credo *S. ſcriptis* hoc eſt *ſed ſcriptis*, v. Cujacium *h. l.* Vel *ſcriptis heredibus Adcreſcunt* per geminationem reddes: *ſcriptis heredibus autem adcreſcunt.*

§. 18. Corrigendum cenſent Interpretes *rumpunt*, aut *poſtumis liberis omiſſis.* Vindicabis facile lectionem vulgatam, ſi ſubintelligas particulam *ſi*, de qua ellipſi egerunt Vir Magnus Bentlejus *ad Horat. pag.* 520. *et alibi*, et Sciopp. *in Veroſim. Lib.* 3. *Cap.* 13., quem propterea jure mireris Symmacho ſuo vocabulum hoc addere inſtituiſſe in *Art Crit. p.* 80. Jam ante loca nonnulla produximus, in quibus ſi voculam hanc ſubaudias, ſenſus verborum evaſurus eſt optimus, ac facillime conjecturis et criſibus aliorum in lis exercitatis carere te poſſe intelliges. Addam cum maxime, quae ex majore parte ſelegi, ex jure deſumta exempla pauciſſima. Bis omiſſum credo *ſi* in *L.* 36. *D. ad SCtum Trebell. Stipulationibus, quibus neceſſe habuit promittere, (omittere) obſtrictus manebit. Ergo non alias cogetur reſtituere, quam ei caveatur.* Ita ex Florentino corpore repraeſentavit Laelius Taurellus, quem uncinulorum nota diſtinxiſſe novimus vocabula, quae ſuperflua videbantur. Cl. Beſtius, ut voci poene proſcriptae, quaſi poſtliminii jure, civitatem redderet, pro *omittere*, reponere tentavit *remve mittere*, aut *omni de re*, *pag.* 273., conjecturane felici aliorum eſto judicium: mihi quidem reſtituendum videtur *omitteret*; hoc ſenſu: heres fiduciarius *obſtrictus manebit*, ſi fideicommiſſarius *omitteret* cautionem ante memoratam. *Ergo* fiduciarius *non alias cogetur reſtituere* fideicommiſſum, *quam* ſi *ei caveatur.* Adjungo *L.* 3. *C. Th. de SCto Claudian.*, qua de vid. V. C. Noordkerk in *Obſ. Dec. p.* 74. nec non *L.* 32. §. 1. *D. de Adquir. vel Am. Her.*, et *L.* 3. *D. de Iiin. Act. pr.*, de quibus egit Beſt *p.* 178. et 87., denique *L.* 26. *D. de Probat.*, ad quam v. Bynkersh. *Obſ. Lib.* 7. *Cap.* 8. Idem, puto, dicendum de *L.* 19. §. 1. *D. de Off. Praeſ.*, quam varie tentarunt multi. *Id enim non eſt conſtantis et recti judicis, cujus animi motum vultus detegit.* Optime expoſuit Vir Eruditiſſimus in *Obſ. Miſc. Amſtel. Vol.* 1. *p.* 427. qui legit *ſi cujus.* Malim tamen *ſi* ſubaudire per ellipſin Romanis vulgatiſſimam. Quid tritius rogatione illa ſolenni? *Velitis jubeatis Quirites.* Nil opus itaque ut cum Vryhofio in *Obſ. Cap.* 35. *ſi* inſarciamus in his Juliani in *L.* 5. §. 2. *D. qui et a quib. manum. nam et qui ob aureos quinque Stichum et Pamphilum pignori dederit, cum uterque eorum quinum aureorum ſit, neuter manumitti poteſt.* Multo minus admittendam, probandamve cenſeo tranſpoſitionem, emendationemve in eadem lege propoſitam in verbis: *Si Titius... ſtipulanti Maevio ita promiſerit: Stichum, aut Pamphilum dare ſpondes?* Reſolvendum enim hoc, atque explicandum pro more dicendi Ictis familiari: Si Titius promiſerit Maevio ſtipulanti, hoc eſt, Maevio, qui interrogaverat his verbis, hoc modo: Stichum aut Pamphilum dare ſpondes? Eodem modo Ulpianus in *L.* 1. §. 3. *D. de his, quae in teſt. del. Sed conſulto quidem deleta exceptione petentes repelluntur.* Interpretor: illi qui deleta petunt repelluntur per exceptionem. Huc quoque referendam arbitror *L.* 2. *D. de Accuſ. et Inſcript. Ex lege teſtimonium publicorum invitae non dicunt:* hoc eſt, ex lege Julia publicorum judiciorum, invitae non di-

Digitized by Google

§. 19. Eos, qui in utero ſunt, ſi nati ſui heredes nobis futuri ſunt, poſſumus inſtituere heredes, ſiquidem poſt mortem noſtram naſcantur, ex jure civili: ſi vero viventibus nobis, ex lege Julia.

§. 20. Filius, qui in poteſtate eſt, ſi non inſtituatur heres, nominatim exheredari debet: reliqui ſui heredes utriusque ſexus aut nominatim, aut inter ceteros.

§. 21. Poſtumus filius nominatim exheredandus eſt: filia poſtuma, ceteraeque poſtumae feminae vel nominatim, vel inter ceteros: dummodo inter ceteros exheredatis aliquid legetur.

§. 22. Nepotes, et pronepotes, ceterique maſculi poſtumi praeter filium, vel nominatim, vel inter ceteros, cum adjectione legati ſunt exheredandi: ſed tutius eſt tamen nominatim eos exheredari: et id obſervatur magis.

§. 23. Mancipatos liberos, cum jure civili neque heredes inſtituere, neque exheredare neceſſe ſit, tamen Praetor jubet, ſi non inſtituantur heredes, exheredari, maſculos omnes nominatim, feminas vel inter ceteros; alioqui contra tabulas bonorum poſſeſſionem eis pollicetur.

§. 24.

dicunt teſtimonium. Vide quae dixi *pag.* 31. Errant vero omni via, qui et ſalutaris hujus particulae *ſi* additione, aut, quod eodem redit, vocis *quum* per geminationem remedium quaerunt lectioni *L.* 28. *D. de Jure Fiſci. Si, qui mihi obligaverat quae habet habiturusve eſt, cum fiſco contraxerit, ſciendum eſt, in re poſtea adquiſita fiſcum potiorem eſſe,. . . . . praevenit enim cauſam pignoris fiſcus.*

Adpoſui verba, quia video eſſe, qui juri contrarium ſenſum applicant. Paucis dico: ita ſtatuit Ulpianus: Si is, qui mihi obligaverat bona ſua praeſentia ac futura, jam ante cum fiſco contraxerit, potior eſt cauſa fiſci in re adquiſita poſt contractum cum fiſco initum, propterea, quia fiſcus prior eſt tempore, quippe qui contraxit, ante quam mihi pignus naſceretur. Confer *L.* 8. *D. qui pot. in pign.*, atque in primis *L.* 21. *pr. D. eod.*, quae criſi nulla indiget. Adde Cujacium in *Obſ. Lib.* 10. *Obſ.* 22. et Zach. Huberum *de Caſib. Enucl. Quaeſt.* 19. *Cap.* 1.

§. 19. Pro *Julia* cum Schultingio ſubſtituendum eſſe *Junia* videtur certiſſimum. Error ortus, credo, ex male audientis ſcribae vitio, aut feſtinatione nimia. Utri Imperatori, Claudione an Octaviano originem debeat lex Junia Velleja, diſputant Eruditi. Auguſti temporibus tribuendam eam eſſe, eviciſſe videtur Noordkerk *ad L. Petroniam p.* 93.

§. 21. Sententiam hujus §. ſtudioſiſſime examinat, et Juſtinianum cum Ulpiano componit Bynkershoeck *Obſ. Lib.* 8. *Cap.* 23. Poſtumorum, ſuorum et alienorum, inſtitutionem non ex lege XII. Tabularum, ſed ex Prudentum ad eam facta interpretatione deſcendere contendit Ant. Faber *in Conjectur. Lib.* 9. *Cap.* 2.

§. 23. Nil quidquam mutandum hic eſſe exiſtumo. *Cum*, aut, quod idem eſt, *quum*, poſitum apparet pro *quamvis.* Ita Horatius *Lib.* 1. *Od.* 7. *v.* 22.

Teucer Salamina patremque
Quum fugeret, tamen uda Lyaeo
Tempora populea fertur cinxiſſe corona.

Adde Strauch. *in Lex. Partic. Juris in v. Cum Num.* 9.

Digitized by Google

§ 24. Inter neceſſarios heredes, id eſt, ſervos cum libertate heredes ſcriptos, et ſuos ſcilicet neceſſarios, id eſt, liberos, qui in poteſtate ſunt, jure civili nihil intereſt: nam utrique etiam inviti heredes ſunt. Sed jure Praetorio ſuis et neceſſariis heredibus abſtinere ſe a parentis hereditate permittitur. Neceſſariis autem tantum heredibus abſtinendi poteſtas non datur.

§. 25. Extraneus heres, ſi quidem cum cretione ſit heres inſtitutus, cernendo fit heres: ſi vero ſine cretione, pro herede gerendo.

§. 26. Pro herede gerit, qui rebus hereditariis tanquam dominus utitur: velut qui actionem rerum hereditariarum facit: aut ſervis hereditariis cibaria dat.

§. 27. Cretio eſt certorum dierum ſpatium, quod datur inſtituto heredi ad deliberandum, utrum expediat ei adire hereditatem, necne: ve-

§. 24. Offendit admodum Interpretes vox *ſcilicet*, ideoque emendant *ſuos et neceſſarios*. Omnium optima videtur lectio, quam habet editio Pariſienſis, *ſuos ſit neceſſarios*, unde rectiſſime effingas: *ſuos ſcilicet et neceſſarios*, S enim, auctore Probo, *ſcilicet* denotat. *E* autem et *I* litteras permutatas olim inter ſe fuiſſe docuit dudum Parens meus Optimus *in Diſſert. de Brittenburgo p.* 38. Confer Epiſt. Vir. Illuſtr. a Celeb. Burmanno editas *Tom.* 5. *p.* 89. *et* 196. Hoc ex fonte manaſſe credo errorem, quo plus ſemel in Digeſtis *poſſides* perperam exhibetur pro *poſſedit*, vid. Grotius in *Flor. Sparſ. ad L.* 1. §. 45. *D. de vi et vi arm.* Hinc frequens eſt *omnis* pro *omnes*. Gellius *Noct. Attic. Lib.* 3. *Cap.* 1., quo loco de famoſiſſima ſectione debitorum obaeratorum diſputat, haec citat legum Decemviralium verba: *tertiis nundinis partis ſecanto.* In nummis et inſcriptionibus antiquis nihil poene frequentius eſt: *en obſedeoned exemet*, aliaque plurima exſtant in Columna Roſtrata Duilio poſita. Ex jure exemplorum copiam largam ſuppeditant Otto *in Papin. Cap.* 6. §. 8. Beſt *Cap.* 1. *p.* 13. *et* 16. Schroder *in Obſ. Lib.* 1. *Cap.* 13. Ipſe Ulpianus *Tit.* 3. §. 5. *Viſilliam* nominat, quae ab aliis Viſellia nuncupatur, ac ſupra in §. 6. *h. t. Sipelenſim*, quam *Sipylenſem* proprie appelles. Unum addo Plauti locum in *Mil. Glor. Act.* 1. *Sc.* 1. *v.* 59. *comoediai, rei magnai poplicai.*

Poſſis et pro *ſit* reponere *ſet*, hoc eſt, *ſed et*. Denique ſi vulgatam praeferas lectionem, ſubſtitui queat ſcilicET, hoc eſt, per notiſſimum geminandi morem, *ſcilicet et*. Quomodo autem cumque legas, optime conſtabit ſenſus, atque apparebit intelligere Ictum non ſuos tantum, ſed eos, qui item ſunt neceſſarii.

§. 26. Pro *actionem* ſubſtituendum eſſe *auctionem* adſentior Cujacio. Convenienter admodum Imp. in §. 7. *J. de Hered. qual. et diff. Pro herede autem gerere quis videtur, ſi rebus hereditariis tanquam heres utatur, vel vendendo res hereditarias.... Pro herede enim gerere, eſt pro domino gerere: veteres enim heredes pro dominis appellabant.* Ipſum *heredis* etymon ab *hero* deſcendit. vid. Ottonem ad *l. c.*

Pro *cibaria dat* Codex Pariſienſis exhibet *cibariam dat*. Ipſius Ulpiani eſſe credo *cibaria m. dat*, hoc eſt, *cibaria mandat*; quo modo exhibent libri nonnulli. Mandat autem cibaria, qui diſpenſatores ſervos jubet reliquis ſervis hereditariis praeſtare ſtipendia quotidiana, certosque frumenti modios. Rem plenius tractant Auctores citati a Calvino in *v. Cibaria.*

§. 27. Cretionis tempus ex arbitrio teſtatoris definiebatur. Sexaginta dierum ſpatium Ciceroni heredi ſcripto conceſſit.

 Clus

velut TITIUS HERES ESTO, CERNITOQUE IN DIEBUS CENTUM PROXIMIS, QUIBUS SCIERIS, POTERISQUE: NISI ITA CREVERIS, EXHERES ESTO.

§. 28. Cernere eſt verba cretionis dicere ad hunc modum: CUM ME MAEVIUS HEREDEM INSTITUERIT, EAM HEREDITATEM ADEO, CERNOQUE.

§. 29. Sine cretione heres inſtitutus, ſi conſtituerit, nolle ſe heredem eſſe, ſtatim excluditur ab hereditate, et amplius eam adire non poteſt.

§. 30. Cum cretione vero heres inſtitutus, ſicut cernendo fit heres, ita non aliter excluditur, quam ſi intra diem cretionis non creverit. Ideoque etiam ſi conſtituerit nolle ſe heredem eſſe, tamen ſi ſuperſint dies cretionis, poenitentia actus, cernendo heres fieri poteſt.

§. 31. Cretio autem vulgaris dicitur, aut continua. Vulgaris, in qua adjiciuntur haec verba: QUIBUS SCIERIS, POTERISQUE. Continua, in qua non adjiciuntur.

§. 32.

Cluvius. Teſtibus praeſentibus facienda cretio, per ipſum quoque heredem inſtituenda, niſi per alium expediri eam poſſe defunctus permiſerit., quo addito *libera* appellabatur cretio, qualis eſt ea, cujus meminit Cicero *in Epiſt. ad Atticum Lib.* 13. *Epiſt.* 45 *et* 46., quo loco mentio fit hereditatis a Pollice cretae, juſſu Ciceronis, qui heres a Cluvio fuerat inſtitutus. Confer Schulting. *h. l.* *Adeundarum autem hereditatum centeſimus ſtatutus erat dies, quibus non eſſet cretio adjecta.* Verba ſunt Iſidori *Lib.* 4. *Cap* 24. Cernit hereditatem, qui cognita cauſa conſtituit ac decrevit eam adire, vid. Feſt. *in v. crevi.* Varias vocis *cerno* ſignificationes allegat Nonius *Cap.* 4. De digitorum percuſſione, nudique heredis ſaltatione, quae ex male intellectis veterum locis ſymbola cretionis antiquitus fuiſſe nonnulli crediderunt, itemque de cretionis ritibus, numeroque teſtium in ea adhibito ubere ſatis pertractavit Ampl. Otto *in Juriſpr. Symbol. Cap.* 13.

§. 30. Quamvis quis conſtituerit ſe nolle heredem eſſe, poteſt tamen deinde conſilio mutato cernendo heres fieri, contra *qui ſemel conſtituit ad ſe hereditatem pertinere, ac ſe rebus ejus inmiſcuit, repudiare eam non poteſt, etiamſi damnoſa ſit*, teſte Paulo *Sent. Lib.* 3. *Tit.* 4. *§. ult.* Differentiae illius rationem hanc eſſe ſuſpicor, quia, quamdiu elapſus non eſt terminus a teſtatore praeſtitutus, non poteſt ſibi praejudicare heres ex eo quod declaraverit ſe nolle adire; favor ultimarum voluntatum, quibus quaſi legibus obediendum eſſe voluere Romani, hoc induxit, ut neque ipſe heres favori pro ſe introducto renuntiare potuerit. Aliter ſentit P. Faber *h. l.*

§. 31. Simplicem cretionem memorat Cicero *in Epiſt. ad Atticum Lib.* 11. *Ep.* 12. *Galeonis* ſcribit *hereditatem crevi, puto enim cretionem ſimplicem fuiſſe, quoniam ad me nulla miſſa eſt. Simplicis* vocem propius dicas accedere ad notionem *vulgaris.* Malim tamen interpretari *continuam*, quod et probat Faber ad *h. l.* addo et *imperfectam*, de qua v. §. 34. *ſq.* Quod ſi enim vulgaris ea fuiſſet cretio, dubitandum non eſt legatarios, creditores, heredes legitimos, caeteroſque, quorum intererat forte quamprimum aut adiri, aut repudiari hereditatem, ſignificaturos fuiſſe per epiſtolam Ciceroni, hereditatem illam ad eum delatam fuiſſe. Simplicem nominavit Cicero,

Digitized by Google

§. 32. Ei, qui vulgarem cretionem habet, dies illi dantur computantur, quibus ſcit ſe heredem inſtitutum eſſe, et potuit cernere. Ei vero, qui continuam habet cretionem, etiam illi dies computantur, quibus ignoravit ſe heredem inſtitutum: aut ſcivit quidem, ſed non potuerit cernere.

§. 33. Heredes aut inſtituti dicuntur, aut ſubſtituti. Inſtituti, qui primo gradu ſcripti ſunt: Subſtituti, qui ſecundo gradu, vel ſequentibus heredes ſcripti ſunt: velut, TITIUS HERES ESTO, CERNITOQUE IN DIEBUS PROXIMIS CENTUM, QUIBUS SCIERIS, POTERISQUE: NISI ITA CREVERIS, EXHERES ESTO. TUNC MAEVIUS HERES ESTO, CERNITOQUE IN DIEBUS, et reliqua. Similiter et deinceps ſubſtitui poteſt.

§. 34.

cero, quia pauciſſimis verbis juſſerat teſtator: Marcus Tullius heres eſto, cernitoque etc.

§. 32. Scriptum fuiſſe conjicio *dantu—*, quod explicandum eſt *tantum*, ignari librarii expreſſerunt *dantur.* D et T permutata inter ſe fuiſſe a veteribus multis demonſtrarunt Triumviri Praeclari, Noordkerk in *Obſ. Dec. p.* 71. Forner. *Rer. Quot. Lib.* 1. *Cap.* 10. Auctor *Obſ. Jur. Civ. p.* 18. Mirum itaque videri non debet in ipſo exemplari Florentino confuſas aliquandn litteras illas conſpici. Hac, ni fallor, ratione reſtituere poſſis veram lectionem *L.* 21. *pr. D. quando dies legat.*, ſi pro *ſcribendi*, ſubſtituas *ſcribenti.* Haloander, eumque ſecutus Grotius *in Flor. Sparſ.* correxerunt *ſcribendo.*

Singulare eſt, quod cretionis praeſcriptio hoc loco currere et locum habere dicitur etiam contra ignorantem, et eum qui agere non poteſt, ſiquidem ſententia illa adverſatur certiſſimis regulis et probatae juris rationi, quae memoratis caſibus praeſcriptionem neutiquam concedunt. Argumento ſint *L.* 1. §. 1. *L.* 15. *L.* 26. §. 9. *D. ex quib. cauſ. Maj. L.* 1. *in f. C. de Ann. Except. L.* 30. *C. de Jure Dot. L.* 7. §. 4. *C. de Praeſcr.* 30. *vel* 40. *Annor.* Adde denique *Authent. C. de Bonis Matern.* Repetendum credo privilegium hoc eſſe ex jure antiquiſſimo XII. Tabularum, quod patrifamilias liberrimam impertierat facultatem de rebus ſuis in teſtamento diſponendi. Quando itaque non addidiſſet teſtator haec verba: *quibus ſcieris, poterisque*, ex ſtricti juris regulis ulterior terminus dari non potuit, ſupra certum diem, a defuncto praeſcriptum, verum ſpatio illo elapſo, heres, ſi non creviſſet, exheres erat. Ex cauſa tamen nonnunquam ſuccurrit Imperator. Notabile eſt hanc in rem Papiniani reſponſum in *L.* 86. *pr. D. de Acquir. vel Omitt. Her. Pannonius Avitus, cum in Cilicia procuraret, heres inſtitutus, ante vita deceſſerat, quam heredem ſe inſtitutum cognoſceret. Quia bonorum poſſeſſionem, quam procurator ejus petierat, heredes Aviti ratam habere non potuerant, ex perſona defuncti reſtitutionem in integrum implorabant, quae ſtricto jure non competit, quia intra diem aditionis Avitus obiiſſet. Divum tamen Pium contra conſtituiſſe Maecianus libro Quaeſtionum refert, in eo, qui legationis cauſa Romae erat, et filium, qui matris delatam poſſeſſionem abſens amiſerat, ſine reſpectu ejus diſtinctionis reſtitutionem locum habere.* De eadem Antonini conſtitutione haec memorat Ulpianus in *L.* 30. *pr. D. eod. Cum quidam legationis cauſa abſens filium heredem inſtitutum non potuiſſet jubere adire in provincia agentem, Divus Pius reſcripſit Conſulibus, ſubveniri ei oportere, mortuo filio, eo, quod rei publicae cauſa aberat.* De ſententia ac lectione verborum *L.* 86. *c.*

plu-

Digitized by Google

§. 34. Si ſub imperfectam cretionem heres inſtitutus ſit, id eſt, non adjectis his verbis: SI NON CREVERIS, EXHERES ESTO, ſed ſi ita: SI NON CREVERIS, TUNC MAEVIUS HERES ESTO, cernendo quidem ſuperior inferiorem excludit: non cernendo autem, ſed pro herede gerendo, in partem admittit ſubſtitutum. Sed poſtea Divus Marcus conſtituit, ut et gerendo ex aſſe fiat heres: Quod ſi neque creverit, neque pro herede geſſerit, ipſe excluditur, et ſubſtitutus ex aſſe ſit heres.

pluribus egit Cl. Voorda *in Interpr. et Emend. Cap.* 43., qui verba corrupta *et filium qui matris .... locum habere* ita reſtituenda exiſtimat: *filium eique matris.* Gloſſatoribus quid placuerit, itemque quid viſum fuerit Cujacio, Fabro, Bynkershoeckio, Merendae, cognoſces, ſi loca ibidem adlegata inſpicere libuerit. Miſſis caeteris, utpote levioris momenti, quae ad propoſitas leges notari potuerant, hoc unum dico, videri mihi, ſi utriusque legis argumentum rite atque attente conſideretur, apparere illico, imploratam reſtitutionem locum non habuiſſe quoad filium, quippe jam vita defunctum, ſed quoad patrem, qui reſtitutionem petiit *ex perſona defuncti* filii. Scriptum itaque fuiſſe opinor a Papiniano: *et filii n- qui* hoc eſt, *filii nomine.* N- *nomen* deſignaſſe teſtes ſunt Valerius Probus et Diaconus.

§. 34. Poſt longam fori diſputationem ita demum placuiſſe conjicio, adoptata Juriſconſultorum erciſcundorum doctrina. Jus ſummum ſi ſequaris, ſi, quum ita dixerit teſtator: *Maevius heres eſto, cernitoque*, non crevit heres, non impleta videtur voluntas defuncti, adeoque heres non erit: Geſſit tamen pro herede, atque ita declaravit animi ſui deſtinationem: deinde exheredationis poenam heredi non adjecit teſtator, ſi non creviſſet, adjecturus certe, ſi heredem ſuum eo caſu exheredari voluiſſet. Quanquam itaque verba ſolennia non dixerit heres, admittendum tamen eum ad hereditatem ſuadet aequitatis ratio, relicto juris rigore, quam juris ſcrupuloſitatem, nimiamque ſubtilitatem in ſimili appellat Noſter in *L.* 12 *pr. D. de Injuſt. rupt. irr. f. teſt. Strictum jus*, aut *ſtricta ratio* alias nominatur, vid. Noodt *de Uſufructu Lib.* 2. *Cap.* 11. Obſtat vero ſubſtitutio: expreſſe enim dixit teſtator: *ſi non creveris, tunc Maevius heres eſto.* Viſum fuit mediam viam inire, ac fictione quadam adhibita, ita dubiam quaſi teſtatoris mentem interpretari, ac ſi dixiſſet: *tunc Maevius ſimul heres eſto.* Succedent igitur uterque in dimidiam, et aequis portionibus dividetur hereditas inter inſtitutum et ſubſtitutum. Idem dicendum de caſu *L.* 40. *D. de Hered. Inſtit.*, qua de ante tractavi.

Digitized by Google

TITULUS XXIII.

Quemadmodum Teſtamenta rumpuntur.

§. 1. Teſtamentum jure factum infirmatur duobus modis: ſi ruptum, aut irritum factum ſit.

§. 2. Rumpitur teſtamentum mutatione, id eſt, ſi poſtea aliud teſtamentum jure factum ſit. Item adgnatione, id eſt, ſi ſuus heres adgnaſcatur, qui neque heres inſtitutus, neque, ut oportet, exheredatus ſit.

§. 3. Adgnaſcitur ſuus heres aut adgnaſcendo, aut adoptando, aut in manum conveniendo, aut in locum ſui heredis ſuccedendo: velut nepos mortuo filio, vel emancipato: aut manumiſſione, id eſt, ſi filius ex prima ſecundave mancipatione manumiſſus reverſus ſit in patris poteſtatem.

§. 4. Irritum fit teſtamentum, ſi teſtator capite deminutus fuerit, aut ſi jure facto teſtamento, nemo exſtiterit heres.

§. 1. Nihil hoc loco Ulpianus *de bis, quae in teſtamento delentur, inducuntur, vel inſcribuntur*, qua de re exſtat titulus ſpecialis in corpore Digeſtorum. Aperte vitioſa ſunt verba Auctoris noſtri in *L.* 1. *d. tit. id vero, quod non juſſu domini ſcriptum, inductum, deletumve eſt.* Ex inſcriptione mox memorata vides legendum eſſe *inſcriptum.* Leviſſimo remedio reſtitues ipſius Icti ſcripturam, ſi ita pingas: *dominI ſcriptum*, hoc eſt, *domini inſcriptum:* I enim pro *in* veteres exaraſſe docet Magno. Non attigiſſem haec, niſi viderem eſſe inter Ictos Criticos, Viros non infimi loci, qui ex his verbis retrogradae, quam vocant, geminationis auctoritatem ſat dilucide ſe demonſtraſſe, temere ſibi perſuadent, quae tamen vereor, niſi validioribus argumentis comprobari poſſit, ut ſat firmo fundamento niti videatur.

Addo propter materiae affinitatem *L.* 2. *pr. eod.*, ubi ita Ulpianus: *cancellaverat quis* inquit *teſtamentum, vel induxerat, etſi propter unum beredem facere dixerat; id poſtea teſtamentum ſignatum eſt.* Pro *etſi* Haloander exhibet *idque ſe*, alii praeferunt *et ſe.* Celeb. J. G. Hofman *in Meletemat. ad D.* mavult *at id ſe.* Mihi quidem praeplaceat *et ſic.* *Si* enim et *ſic* ſaepenumero inter ſe confunduntur, vid Obſ. Miſcell. Amſtel. *Vol.* 1. *p.* 292., add. Beſt *p.* 27. *Se* per ellipſin omitti haud raro demonſtrarunt Pater *ad Avian. Fab.* 33. *v.* 7. et Vryhof *in Obſ. p.* 115. Exempla nonnulla adlegavi ſupra, addo *L.* 34. §. 3. *D. de Legat.* 2°, ubi ita Modeſtinus: *Gajus Sejus cum domum ſuam* hoc eſt, propriam *baberet, et in praetorio* (ita millies Icti pro *in praetorium*) *uxoris ſuae* (ſubintellige *ſe*) *tranſtuliſſet, quasdam res de domo ſua in eodem praetorio tranſtulit.* Vides perſpicua eſſe omnia, nihilque vitii ineſſe. Temere itaque Beſtius *p.* 175. hoc modo mutari praecipit: *et in praetorium uxoris ſe ſuae tranſtuliſſet.* Adjungo *L.* 176. *C. Th. de Decurion.* Merito itaque Eruditiſſ. Putman *in Interpr. Cap.* 6. *Num.* 5. reprehendit iſtos, qui per geminationem emendationemve pronomen hoc invitis libris ſcriptis intrudere tentant.

Digitized by Google

§. 5. Si is, qui teſtamentum fecit, ab hoſtibus captus ſit, teſtamentum ejus valet: ſi quidem reverſus fuerit, jure poſtliminii: ſi non ibi deceſſerit, ex lege Corneliana: quae perinde ſucceſſionem ejus confirmat, atque ſi in civitate deceſſiſſet.

§. 6. Si ſeptem ſignis teſtium ſignatum ſit teſtamentum, licet jure civili ruptum, vel irritum factum ſit, Praetor ſcriptis heredibus juxta tabulas bonorum poſſeſſionem dat, ſi teſtator et civis Romanus, et ſuae poteſtatis cum moreretur fuit: quae bonorum poſſeſſio cum re, id eſt, cum effectu habetur, ſi nemo alius jure heres ſit.

§. 7. Liberis impuberibus in poteſtate manentibus, tam natis, quam poſtumis, heredes ſubſtituere parentes poſſunt duplici modo, id eſt, aut eo, quo extraneis, ut ſi heredes non exſtiterint liberi, ſubſtitutus heres fiat: aut proprio jure, id eſt, ſi poſt mortem parentis heredes facti, intra pubertatem deceſſerint, ſubſtitutus heres fiat.

§. 8.

§. 5. Sic corrigo: *ſin ibi deceſſerit, ex lege Cornelia: ea namque perinde. . . .* Librarii *n* notam eſſe opinati quae per *non* eſſet explicanda vitium lectionis vulgatae intulerunt. Ferri tamen poſſit *Corneliana*, quo modo *Voconiana ratio* dicitur Paulo *Sent. Lib.* 4. *Tit.* 8. §. 22. *Si autem* exhibet Meerman *ibi deceſſerit, ex lege Cornelia, quae* et reliqua.

§. 6. Scriptum fuiſſe ſuſpicor: *ſi nemo al. jure.* Quanquam ferri poſſit *alius*, praeferam tamen *alio:* Si nemo quisquam heres ſit alio jure, veluti ab inteſtato jure civili, vel ex jure legitimo, hoc eſt XII. Tabularum, tum demum datur bonorum poſſeſſio cum re ex jure Praetorio: Praetoris enim jurisdictio hanc introduxit, vid. §. 1. *ſq. J. de Bonor. Poſſeſſ.*

§. 7. De ſubſtitutione vulgari haec Cajus *Lib.* 2. *Inſt. Tit.* 4. §. 1. *Vulgaris dicitur:* ILLE MIHI HERES ESTO, *ſive hoc filio, ſive extraneo*, (per geminationem litterae F lego *ſit filio*) QUOD SI HEREDITATEM MEAM ADIRE NOLUERIS, ILLUM SUBSTITUO, *ad quem hereditas mea debeat pertinere.* Cl. Schroder *in Obſ. Lib.* 4. *cap.* 6. Aleandrum ſecutus, reponit: *dicitur illa: heres mihi eſto.* Dubito num placitura ſint aliis. Ultima non teſtatoris, ſed Caji verba ſic accipio: ad quem ſubſtitutum in caſu propoſito hereditas mea pertinebit.

Pupillarem his verbis deſcribit Idem *l. c.* §. 2.: *Pupillaris ſubſtitutio filiis tantummodo impuberibus dari poteſt, quae ita ſit:* ILLE FILIUS SI INTRA PUBERTATEM DECESSERIT, ILLUM EI SUBSTITUO. *Sed pupillaris ſubſtitutio ita ſecreta eſſe debet, ut ad notitiam ſubſtituti pervenire non poſſit, ne vitae pupilli aliquas ſubſtitutus inſidias moliatur: nam in extrema pagina teſtamenti fieri debet, ut pars illa, in qua ſubſtitutio pupillaris ſcripta eſt, quamdiu pupillus annos pubertatis egrediatur, obſignata permaneat, et prior pars teſtamenti, in qua heres eſt, referetur. Hoc etiam et de donis fieri poteſt.* Explicationes, emendationesve Interpretum, quos non ſine cauſa offendunt τα *de donis* vereor ut placeant. Scriptum fuiſſe conjicio: *hoc etiam et* DD *fieri poteſt.* Diacono teſte, dictae litterae haec duo ſignificant *de donis* et *deinde.* Dubii librarii perperam optaverunt notionem priorem, quum poſteriorem debuiſſent. Subſtitutio fit aut in ipſo teſtamento, eo, quem Cajus indicat, modo, in extrema ſcilicet teſtamenti pagina, aut in codi-

cillis.

Digitized by Google

§. 8. Etiam exheredatis filiis ſubſtituere parentibus licet.

§. 9. Non aliter impuberi filio ſubſtituere quis heredem poteſt, quam ſi ſibi quis heredem inſtitueret, vel ipſum filium, vel quemlibet alium.

§. 10. Milites quomodocunque fecerint teſtamenta, valent, id eſt, etiam ſine legitima obſervatione: nam Principalibus conſtitutio-

cillis a teſtamento ſeparatis, ita tamen, ut mentio eorum fiat in teſtamento, hoc modo: *quem heredem in codicillis fecero, heres eſto.* Primum itaque expoſuit Cajus de ſubſtitutione in eodem teſtamento facta; addit dein et fieri eam poſſe *deinde*, hoc eſt, poſt factum teſtamentum, in alio inſtrumento, puta codicillis. Inſpice *L.* 38. *D. de Condit. et Dem.* et *L.* 77. *D. de Hered. Inſt. Quamdiu* pro *donec* ab Animo poſitum fuiſſe jam notavit Schultingius.

§. 8. De liberis exheredatis quoque intelligenda eſſe haec Ulpiani verba in *L.* 2. §. 7. *D. de Vulg. et Pup. Subſt.* cenſet Cujacius *h. l. Quod igitur dictum eſt, ſingulis liberorum ſubſtituere licere, ideo adjectum eſt, ut declaretur, non eſſe a filii impuberis teſtamento incipiendum.* Nil quidquam, inquis, de exheredatione. Reperies, ſi Cujacio credas, ita legendum eſſe ſe ſcire adfirmanti: *Quod igitur dictum eſt, etiam exheredatis liberis ſubſtituere.* . . . . Recedentes alii a criſi iſta vehementiori, ac nulla veri ſpecie ſe commendante, eam adcommodant ſententiam, quam ne fidiculis quidem adhibitis ex verbis extorqueas, videſis Schulting. *h. l.* Ανακολουτον enim eſſe, imo homine ſano indignam demonſtrationem, nemo quisquam inficias iverit docere velle, ideo poſſe ſingulis liberis ſubſtitui, ut appareat, non eſſe incipiendum a ſubſtitutione. Mihi quae ſedeat hac de re opinio, paucis accipe. Scripſiſſe puto Ulpianum in antecedentibus hujus fragmenti, cujus partem aliquam dedit Tribonianus in *L.* 2. *c.*, licere etiam interdum parentibus ſubſtituere *ſingulis liberis*, vel, quod idem eſt, *liberorum.* Subſtitui autem *vel ſingulis liberis, vel qui eorum noviſſimus morietur*, diſcimus ex Florentino in *L.* 37. *D. eod.* Expliciturus itaque, quae ſupra dixerat, Ulpianus ſubjungit: *quod igitur dictum eſt, ſingulis liberorum ſubſtituere licere, INTERDUM adjectum eſt, ut* . . . . Pro *ideo* ſubſtitui *interdum*, adductus auctoritate Magnonis et Petri Diaconi, qui poſtremam vocem per ID deſignatam fuiſſe tradiderunt, cujus ſignificationis ignari librarii, *ideo* exhibuerunt, ſenſu ineptiſſimo. Non quomodocunque velit, pater ſubſtituere poteſt, ſed prius ſibi quis debet heredem ſcribere, deinde filio ſubſtituere: ſervato ordine ſcripturae poteſt, caeterum, ſi ante filio, deinde ſibi teſtamentum faciat, non valet, vid. *L.* 2. §. 4. *eod.*, add. §. 9. *h. l.*

§. 10. Quod ſua demum conſtitutione introductum fuiſſe jactat Imperator in *pr. J. de Mil. Teſt.*, ut tum modo valeret teſtamenti militaris privilegium, cum in expeditionibus occupati ſunt milites, tribuendum eſſe exiſtimo ſummae, qua ferebatur Princeps ille, arrogantiae, cujus exempla in jure ſuperſunt manifeſtiſſima. Perſuadere videntur, ac rei veritatem evincere, ſi diſceſſeris a *L.* 1. *C. de Teſtam. Mil.*, itemque verbis initialibus *L.* 15. *C. eod.*, haec ejusdem legis: *ipſo tempore, quo in praelio vitae ſortem derelinquunt.* Faciamus, ac demus verba illa: *in expeditione occupati, in expeditione degentes*, dictis legibus a Triboniano ſecundum ſui temporis conſtitutionem Juſtinianeam eſſe intermixta, quod volunt Interpretes plerique, haec ſaltem, quae modo propoſui, verba ipſius Conſtantini eſſe contextus legis approbat, adeoque jam Conſtantini aevo jus teſtandi militare reſtrictum fuiſſe ea indicant. Impoſuiſſe opinor illis, qui in contraria caſtra transgrediuntur, Auctoris noſtri dictionem: *quomodocunque vellent, quomodocunque poſſent;* attamen ea non ad tempus aut locum extendi poſſe liquido,

tionibus permiſſum eſt illis quomodocunque vellent, quomodocunque poſſent, teſtari: idque teſtamentum, quod miles contra juris regulam fecit, ita demum valet, ſi vel in caſtris mortuus ſit, vel poſt miſſionem intra annum.

quido, niſi me fallunt omnia, exinde adparet, quoniam eo loco, ubi jus novum introduxit, aut revocavit Conſtantinus, in *d. L.* 15., ut ſcilicet privilegium hoc concederetur tantummodo militibus in expeditione degentibus, eadem locutione *quomodo poſſint*, *ac velint* uſus fuit Imperator: ea itaque diſtinctim intelligenda eſſe de *modo* certiſſimum videtur. Confer quae hanc in rem ſcripſit Cl. Schroder in *Obſ. Jur. Civ. Lib.* 4. *Cap.* 2. *p.* 316.

TITULUS XXIV.

De Legatis.

§. 1. Legatum eſt, quod legis modo, id eſt, imperative, teſtamento relinquitur: nam ea, quae precativo modo relinquuntur, fideicommiſſa vocantur.

§. 2.

§. 1. De vocis *legare* etymo et ſignificatione alibi ſententiam noſtram expoſuimus. Paucis de eo videamus in praeſenti, a quo legata ſint praeſtanda. Imperatorem ſi ſequi lubeat, dicendum eſt, eſſe legatum *donationem quandam, a defuncto relictam, ab herede praeſtandam.* Non me fugit quidem ſupereſſe codices quosdam antiquos, in quibus ultima verba deſiderantur, quam ob cauſam omittenda ea eſſe cenſuere nonnulli: rationi tamen juris et legibus Romanis convenientiſſima illa eſſe adgnoſcunt Interpretes omnes in Commentariis ad §. 1. *J. de Legatis*, ex quo haec deſcripſeram. Id in primis agit Th. Marcilius, ut verba propoſita vindicet, ac reſtituat, atque ab herede praeſtanda eſſe legata oſtendat. Litem hanc noſtram non facimus, neque de eo decertare animus eſt, ab ipſone Juſtiniano profecta fuerint *τα ab herede praeſtanda.* Hoc tamen concedi mihi poſtulo, legata hodie, poſteaquam anxiam iſtam verborum ac formularum neceſſitatem, in ordinandis ſupremis judiciis obſervari olim ſolitam, ſuſtulit Conſtantinus in *L.* 15. *C. de Teſtam.*, ac plenius deinde Juſtinianus, qui differentias quoque legatorum abolevit, ex quo tempore una omnium legatorum vis eſſe coepit, ab herede eſſe praeſtanda. Secus enim fuiſſe olim in legato vindicationis certum eſt, quod hoc habuit ſingulare, quod licuerit legatario ſtatim poſt mortem teſtatoris, non exſpectato herede, rem legatam ſibi praeſumere, vid. Cajus *in J. Lib.* 2. *Tit.* 5. § 1. Idem obtinuit in legato ſinendi modo relicto, v. *ibid.* §. 6. De eo unice cum maxime inquirere conſtitui, utrum, ſi cui uſusfructus omnium bonorum quoad vivat legatus fuerit, uſufructuarius legata caetera, in teſtamento relicta, mox poſt mortem teſtatoris exſolvere teneatur, an demum finito uſufructu ab herede ea peti poſſint. De legatis puris me ſentire intelligis, in annuis enim aliud jus ſequimur. In ea me ſemper opinione verſatum fuiſſe nolo,

§. 2. Legamus autem quatuor modis, per vindicationem, per damnationem, ſinendi modo, per praeceptionem.

nolo equidem diffiteri, dubium neutiquam eſſe, exſtincto demum uſufructu heredem legata ſolvere teneri. Cedit ſcio, dies legatorum ex lege Papia Poppaea ex apertis tabulis teſtamenti, vid. §. 31. *h. t.*, non venit tamen niſi die exiſtente. Deinde legata ejusmodi accenſenda ſunt iis, quae in certum diem ſunt data, ſcilicet, poſt mortem uſufructuarii. Uſusfructus eſt jus utendi fruendi: quo autem, quaeſo, modo utatur fruatur, qui rem alteri tradere cogi poteſt? Uſufructuarius jus habet, uti vocant, quaeſitum in rebus hereditariis, quod auferri ei non poteſt, niſi expreſſa appareat teſtatoris voluntas: ea autem eſt defuncti voluntas expreſſa, uſurum perpetuo ac fruiturum eum usque ad extremum vitae halitum.

Debita atque onera hereditarla non ab uſufructuario ſed ab herede eſſe praeſtanda, manifeſtum eſt: vid. Jo. a Sande *in Deciſ. Friſ. Lib.* 5. *Tit.* 3. *Def.* 1. In horum autem numerum referri quoque oportere legata quis dubitet? vid. Voet *ad Tit. D. de Legat.* 1. *Num.* 38. Denique legatum, utpote quae pars eſt, et delibatio hereditatis, *L.* 116. *D. de Legat.* 1., ab uſufructuario tradi non poteſt, quippe qui, finito uſufructu, hereditatem univerſam ad heredem debet transmittere. Quin et in dubio, ubl non addidit teſtator a quo legaverit, ab herede legatum praeſtandum eſſe tradit Moller *in Semeſtrib. Lib.* 5. *Differt.* 14. *Num.* 1. Quid quod ne quidem legatario actionem competere exiſtimem contra uſufructuarium, ad id ut legatum praeſtet? quandoquidem actio perſonalis locum habet ſolummodo adverſus debitorem, eumve qul debitorem refert, *L.* 1. §. 16. *D. ad SCtum Trebell.* non autem uſufructuarium, ſed heredem unum defunctum repraeſentare res eſt certiſſima. Poſtremo, ne moras nectere videar, inſpice ſis *L.* 3. *L.* 5. §. 1. *D. Quando dies leg. vel fid. ced. L.* 33. *in pr. D. ad Leg.* 2. *L.* 1. *C. ſi cert. pet. L.* 1. §. 2. *D. quod legator.* Ex quibus omnibus apparet legata ab herede eſſe praeſtanda.

Adde *L.* 54. §. 3. *D. de Legat.* 1. *Si pars heredum nominata ſit in legando, viriles partes heredes debent, ſi vero omnes, hereditarias.* Corruptam eſſe lectionem exhibitam cenſent plerique. Cujacius ita corrigendam ſtatuit: *ſi perſonae heredum nominatae ſint.* Ant. Faber *in Conject. Lib.* 2. *C.* 19. *in f.* diſſenſiſſe inter ſe JCtos veteres de argumento legis adlegatae exiſtimat. Copioſiſſime de eadem egit F. M. Gordonius *in Theſ. Jur. Otton. Tom.* 2. *p.* 841. *ſq.* qui ita tranſponendum arbitratur: *Si pars heredum nominata ſit in legando, hereditarias partes heredes debent, ſi vero omnes, viriles.* Quod ad me attinet, nil quidquam mutandum eſſe opinor. Rem plenius exponit Neratius in *L.* 124. *D. eod.* his verbis: *Si heredes enumerati dare quid damnati ſunt, propius eſt ut viriles partes debeant: quia perſonarum enumeratio hunc effectum habet, ut exaequentur in legato praeſtando, qui, ſi nominati non eſſent, hereditarias partes debituri eſſent.* Caſum hunc fingo: ita dixit teſtator: Sejus, et Cajus, et Titius heredes ſunto. Sejus et Cajus Maevio CC danto. Viriles, id eſt, aequas partes dare debent Sejus et Cajus, adeoque ſinguli C debent Maevio, vid. *L.* 23. *D. ad SCtum Trebell.* Sin vero hoc modo dixerit: heredes meos dare jubeo, hereditarias partes accipit Maevius, hoc eſt, ex univerſis defuncti bonis CC ſolvuntur Maevio, nulla habita ratione ſingulorum heredum. Non attenditur hoc caſu, quantum debeat unusquisque heres, ſed ex rebus hereditariis praeſtatur legatum. Re vera tamen eodem redit, ſive pro virili parte ab heredibus ſolvatur legatum, ſive ex rebus hereditariis, ſi aequis partibus heredes fuerint inſtituti: ſecus eſt, ſi diverſae partes heredibus fuerint attributae. Quo modo intelligenda eſſe reor Pauli verba in *L.* 17. *D. de duob. reis conſt. Sive a certis perſonis heredum nominatim legatum eſſet, ſive ab omnibus, excepto aliquo, Atticinus, Sabinus, Caſſius pro hereditariis partibus, totum eos legatum debituros ajunt, quia*

§. 3. Per vindicationem his verbis legamus: DO, LEGO, CAPITO, SUMITO, SIVE HABETO.

§. 4. Per damnationem his verbis: HERES MEUS DAMNAS ESTO DARE, DATO, FACITO, HEREDEM MEUM DARE JUBEO.

§. 5. Sinendi modo ita: HERES MEUS DAMNAS ESTO SINERE LUCIUM TITIUM SUMERE ILLAM REM, SIBIQUE HABERE.

§. 6. Per praeceptionem sic: LUCIUS TITIUS ILLAM REM PRAECIPITO.

§. 7.

hereditas eos obligat. Idem eſt, cum omnes heredes nominantur. Paucis rem omnem comprehendo: legata ab heredibus praeſtanda ſunt pro ea parte, qua inſtituti ſunt, ſive legatum fuerit a certis, quo caſu certi illi pro virili quiſque debent, ſive ab omnibus, quando omnes debent pro ea parte, quam in hereditate habent. Quomodo autem cunque interpreteris, id certo conſtat ab heredibus legatum praeſtari oportere, quam rem pluribus demonſtrant Auctores citati a Bernardo Zutphanienſi *in Praxi Belgica Titulo de Uſufructu Num.* 8. et Surdo *in Deciſ.* 149. *Num.* 10.; Van Someren *de Jure Novercarum Cap.* 8. *Num.* 4., ut taceam Carpzovium *in Def. Forenſ.* Tuſcum *in Concluſionibus*, Decium et Koppium *in Conſiliis et Deciſionibus*, Van Weſel *de Connub. bonorum ſociet.* alioſque quamplures.

Haec, quae dixi, juris argumenta, Virorumque Praeſtantiſſimorum auctoritas me movent, ac merito perſuadere videntur, ut credam uſufructuarium compelli non poſſe, ut legata in teſtamento relicta ſolvat. Memini tamen cum eadem de re in judicio reum defenderem, praeter ſpem meam atque exſpectationem, vinci eum, ac condemnari uſufructuarium legatariis legata praeſtare. Caſum hunc accipe. Titius et Caja conjuges ſolenniter ac rite condito teſtamento mutuo, in ſuprema cera omnium bonorum, quaecunque habebant, habiturive forent, uſumfructum optimo jure alter alteri legant, ita ut ſuperſtes iis, per omnem ſuam vitam utatur fruatur ex jure uſusfructus. Caja dein ita legat: Maevio do lego centum. In ima denique cera uterque heredem ſuum nominant. Naturae debitum poſtquam ſolvit Caja, Maevius centum ſibi a Caja legata a Titio petit, ſententia penes Maevium dicta eſt. Leges municipales, juraque quae in vicis noſtris obtinent, ea quae pro reo facere videbantur, aliaque quae ad hanc rem tum temporis contuli praeſidia hic loci me memorare nihil attinet, id tantum propoſiturum, quod ex jure Romano obſervandum, non de hodierno diſputaturum. Hoc unum adjungo in alia omnia iviſſe videri JCtum Egregium Jo. Schraſſert *in Codice Gelrozutph. Tit. de Uſufructu Num.* 7. illiusque ſententiam ſecutos fuiſſe Auctores legum municipalium Harderovici *Part.* 3. *Cap.* 4. *Art.* 21.

§. 3. Scripſit forte Ulpianus: *ſumito, ſibi habeto.* Saepiſſime *ſumere, ſibi habere* conjuguntur: conſ. §. 5. *ſq.* V. pro B. in MSS. frequentiſſime poſitum apparet, et contra, hinc *livabi* pro *libavi*, *ravolas* pro *rabulas. Liveris* pro *liberis*, *aviturus* pro *abiturus. Conjugi bene bibenti. Medicamentum pro beneno vivis* exſtat in Codice Florentino *in L.* 23. §. 3. *D. de Aedil. Edict.* Vid. Sciopp. *de Art. Crit. p.* 58. Colv. *ad Apulej. p.* 199. et in primis Otton. *in Praef. Theſ. Jur. Tom. I.* E et I item confundi inter ſe cuivis notiſſimum eſt. Vid. P. Faber *Semeſt. Lib.* 2. *p.* 259. Rutgers *in Var. Lect. Lib.* 6. *Cap. ult.* Auſ. Popmam *de Uſu Ant. Loc. Lib.* 1. *Cap.* 1. et Funccium *de Leg. XII. Tab. p.* 21. *ſq.*

§. 8. 9.

Digitized by Google

§. 7. Per vindicationem legari poſſunt res, quae utroque tempore ex jure Quiritium teſtatoris fuerunt, mortis, et quando teſtamentum faciebat, praeterquam ſi pondere, menſura, numero contineantur: in his enim ſatis eſt, ſi vel mortis duntaxat tempore fuerint ex jure Quiritium.

§. 8. Per damnationem omnes res legari poſſunt, etiam quae non ſunt teſtatoris, dummodo tales ſint, quae dari poſſunt.

§. 9.

§. 8. & 9. De re aliena legata ita Auctor Noſter in *L.* 40. *D. de Leg. I. Sed ſi res aliena*, inquit, *cujus commercium legasarius non babet, ei, cui jus poſſidendi non eſt, per fideicommiſſum relinquatur, puto aeſtimationem deberi.* Cujacius *non* eliminar, quod plerique ſequuntur. Vide an probabilior ſit conjectura noſtra, pro *non* ſubſtituentium *modo.*

Verbo rem illuſtrabimus. In proxime praecedenti *L.* 39. §. 7. hoc expoſuerat Jctus, legari poſſe res alienas, ita tamen, ſi parari eae poſſent: quod ſi autem legaſſet quispiam, verbi gratia, hortos Imperatoris, dicendum eſt legatum illud non valere, quoniam res ea parari non poteſt, et accipitur legatum ejusmodi quaſi datum ab homine mentis non integrae, furioſove, vid. §. 8. *ibid.* Idem eſt, ſi campum Martium quis legaſſet, vid. §. 9. *ibid.* Ea quoque non praeſtantur legata, imo nec aeſtimatio eorum debetur, quorum commercium non eſt, hoc eſt, quae emi, vendi non ſolent, vid. §. 10. Sed ſi res aliena talis, quae quidem in uſum legatarii comparari non poteſt, adeoque ei tradi nequit, ob id puta, quia, qui poſſidet eam, juſto pretio rem illam vendere recuſat, per fideicommiſſum relicta fuerit, hoc caſu debetur non ipſa res, quam quippe propter obſtinationem domini adquirere non licet, ſed aeſtimatio ejus praeſtatur fideicommiſſario, dummodo tamen is ſit heres, qui jus habet rem relictam poſſidendi, hoc eſt, qui, ſi minus venditionem detrectaret dominus, rei illius poſſeſſionem ſibi adquirere poteſt. Aliud itaque obtinebit, veluti in re furioſo relicta, *L.* 1. §. 3. *D. de Acquir. vel Amitt. Poſſ.* Item in re populi, ſacra, aut religioſa legata, vid. §. 8. et 9. *L.* 39. *c.* et §. 10. *b. t.*

Eodem correctionis remedio adjuvandam eſſe arbitror *L.* 102. *pr. D. de Leg.* 3., ubi haec Scaevola: *His verbis legavit:* (ſupple *aliquis*, quae non rara eſt ellipſis, vid. Cl. J. Arntzen *ad Plin. Pan. p.* 199, et Vechner *in Hellenol. Lib.* 1. *Cap.* 3.) *Uxori meae lateralia* (ſcribo, aut potius per geminationem refero *L lateralia*, hoc eſt, *lego lateralia.* Vulgatiſſimum eſt D. L. poni pro *do, lego,*) *mea viatoria, et quicquid in bis conditum erit, quae membranulis mea manu ſcriptis continebuntur, nec ea ſint exacta,* (an eadem geminationis ope forte reſtituendum N NEC? hoc eſt, *Nomina, nec.* Interpretor quaecunque nomina continebuntur, ſi nec ea ſint exacta.) *cum moriar, licet in rationes meas translata ſint, et cautiones ad actorem meum transtulerim. Hic chirographa debitorum, et pecuniam, cum eſſet profecturus in urbem, in lateralibus condidit, et, chirographis exactis, quam pecunia erogata,* (ſubaudiendam hic eſſe particulam *tam* et alii monuerunt, quam omitti ſaepiuſcule obſervarunt J. Arntzen. *d. l. p.* 337. et Ant. de Rooy *in Conj. Crit. p.* 89.) *reverſus in patriam, poſt biennium alia chirographa praediorum quae poſtea comparaverat, et pecuniam in lateralia condidit: quaeſitum eſt, an ea tantum videatur nomina ei legaſſe, quae poſtea reverſus in bisdem lateralibus condidis? reſpondit, ſecundum ea quae proponerentur, non deberi quae mortis tempore in bis lateralibus eſſent, et membranis manu ejus ſcriptis continerentur.* Locum integrum, quamvis prolixum, adſcribere debui, ut emendationis ne-

Digitized by Google

§. 9. Liber homo, aut res populi, aut ſacra, aut religioſa, nec per damnationem legari poteſt, quoniam dari non poteſt.

§. 10.

neceſſitas appareret. *Non deberi, niſi quae* ſubſtituit Jenſius *in Strictur. p.* 266. *ſq.* Reſcribi malo *MODO deberi.*

Succedat, quae eodem vitio laborat, lex in primis difficillima, de cujus lectione reſtauranda ſolliciti fuerunt Viri ſingularis doctrinae gloria florentiſſimi non pauci, quorum nomina recenſet Cl. Wieling *in Lect. Jur. Civ. Lib.* 1. *Cap.* 19. adde Jenſium *p.* 423. *Apiſcimur* inquit Paulus *in L.* 3. §. 1. *D. de Acquir. vel Amitt. Poſſ. poſſeſſionem corpere et animo, neque per ſe animo, aut per ſe corpore.* Pergit dein in §. 3. *Neratius et Proculus et ſolo animo non poſſe nos adquirere poſſeſſionem,* (legendum puto: *modo poſſe,* hoc eſt, eo tantummodo caſu ſufficere poſſeſſionem ſolo animo adquiſitam, caeteris omnibus in cauſis requiri poſſeſſionem animo et corpore ſimul adquiſitam) *ſi non antecedat naturalis poſſeſſio:* exemplum hoc eſto: *Ideoque ſi theſaurum in fundo meo poſitum ſciam, continuo me poſſidere, ſimulatque poſſidendi affectum habuero, quia, quod deſit naturali poſſeſſioni, id animus implet.* Theſaurum in caſu propoſito animo poſſideo, non corpore: non anteceſſit naturalis poſſeſſio: neque enim ipſum theſaurum adprehendi, verumtamen, quia poſſidendi animum habeo et affectum, fictione juris jam poſſidere eum videor. Habes Neratii ac Proculi ſententiam, a qua tamen diverſi diſcedunt alii. Sunt, quod equidem miror, qui *ajunt,* aut *tradiderunt,* invitis codicibus melioribus hic loci obtrudere conantur. Frequentiſſimus eſt in Jctorum aeque atque in aliorum probatorum Auctorum ſcriptis uſus infinitivorum non praecedente finito. Conſule Cl. Arntzen. *ad Plin. Pan. p.* 314., et Obſ. Miſcell. Amſtel. *Vol.* 1. *p.* 222. adde Commentarios VV. DD. *ad Florum Lib.* 4. *Cap.* 4. *Num.* 2. *et alibi.* Pendent infinitivi tales a voce aliqua ſubintellecta, pro ſubjecta materia aliter hic aliter illic ſupplenda. *Coepit* aliquando ſubaudiri probat Litteratorum Princeps J. Perizon. *ad Sanct. Min. p.* 658. et 426. *Reſpondi* non raro omitti notat Cl. Marckart *in Interpr. p.* 32. *Conſtat, palam eſt, puto,* hiſve ſimile verbum ſaepius deſiderari tradit Conſultiſſ. Rygerbos *in Obſ. Jur. Rom. p.* 65. *Oportet* nonnunquam deeſſe obſervat Cl. D'Arnaudt *in Conject. p.* 243. et 258, exemplo Graecorum, qui δεῖ omittunt. Hiſtoriographorum ſolenne eſſe infinitivum ponere per ellipſin docet Servius *ad Virgil.* locis quampluriмis. *Dicunt* ſubaudiri vult apud Nonium *in V. Nubentes* Frater meus *in Diſſertatione ad locum illum ſcripta p.* 74. Poſſis et Tribonisno ejusque adjutoribus tribuere loquendi hanc formam, qui, cum ea quae pluribus propoſuerant Jcti, in compendium coëgerunt, factum alicubi credo, ut feſtinantes, oratione mutata, ſermonem ſupplere neglexerint, licet tamen ipſis Auctoribus familiare hoc eſſe neutiquam negem. Ipſe Ulpianus infra *Titulo de Injuriis; atrocem aeſtimare ſolere Praetorem.* Idem in *L.* 164. §. 1. *D. de V. S. poſſe et viceſimam,* quo loco temere nonnulli *poteſt* ſubſtituunt. Aliorum de lectione illa opiniones exhibet D'Arnaudt *l. c. Lib.* 2. *Cap.* 2.

Quod autem toties in libris antiquis *non* pro *modo* exhibuerunt librarii, nil mirabuntur, qui cogitant facillimum in his lapſum fuiſſe. *Non* novimus ſcriptum fuiſſe NO, *modo* autem per MO exaratum auctor eſt Magno. Confer quae dixi ad *Tit.* 20. §. 9.

Eodem ex fonte derivandum etiam arbitror errorem ſcripturae, quae exſtat in *L.* 51. *pr. D. Locati. Ea lege* inquit Javolenus *fundum locavi, ut ſi non ex lege coleretur, relocare eum mihi liceret, et, quo minoris locaſſem, hoc mihi praeſtaretur: nec convenit, ut, ſi pluris locaſſem, hoc tibi praeſtaretur: et cum* NEMO: (explico *non ex modo. Modum* ſcis ſignificare, ubi agitur de conditionibus, moderationem quandam, rei, de qua agitur, adjectam, ut aliquid vel detur, vel fiat: notio ex lexicis petenda. Hoc itaque loco deſignant verba: non ex praeſcripta conditione) *fundum colebat* conductor,

§. 10. Sinendi modo legari poſſunt res propriae teſtatoris, et heredis ejus.

§. 11. Per praeceptionem legari poſſunt res, quae etiam per vindicationem. Si ea res, quae non fuit utroque tempore teſtatoris ex jure Quiritium, per vindicationem legata ſit, licet jure civili non valeat legatum, tamen Senatuſconſulto Neroniano firmatur: quo cautum eſt, ut quod minus pactis verbis legatum eſt, perinde ſit, ac ſi optimo jure legatum eſſet: optimum autem jus legati per damnationem eſt.

§. 12. Si duobus eadem res per vindicationem legata ſit, ſi quidem disjunctim, ſingulis in ſolidum debentur: ſi vero conjunctim, velut: TITIO ET SEJO HOMINEM STICHUM DO, LEGO, jure

ductor, *pluris tamen locavi: quaero an hoc ipſum praeſtare debeam? reſpondit: In bujuſmodi obligationibus id maxime ſpectare debemus, quod inter utramque partem convenit. Videtur autem in hac ſpecie id ſilentio conveniſſe, ne quid praeſtaretur, ſi ampliore pecunia fundus eſſet locatus, id eſt, ut haec* (ſcilicet *lex*, quae vox repetenda ex principio) *ex conventione pro locatore tantummodo interponeretur.* Hoc eſt, ut haec conditio ſecundum dictam conventionem, ſive ex tenore contractus illius interponeretur tantum in commodum et favorem locatoris, neque itaque referri extendive poſſit ad conductorem, addita quippe unice hanc propter cauſam, ut cogeretur conductor fundum colere ex dicta lege et conditione. Hoc pacto, vult JCtus, tibi ego locavi fundum meum, ut, ſi non coleres illum ex lege locationis, mihi liceat relocare illum alteri, tum ut hoc caſu tu mihi praeſtares tantum, quantum damni ego paſſurus eſſem ex illa relocatione, ſi forte minoris locaſſem fundum: de eo autem, quid fieri debeat, ſi pluris forte eum locaſſem, nihil quidquam convenit, aut dictum eſt in lege locationis. Accidit autem, ut ego, cognito fundum non coli ex lege locationis, faciendum eſſe putaverim, ut fundum relocarem alii. Evenit praeter ſpem, ut pluris locaverim, quum tamen fundus deterior fuerit factus: Quaero, an hoc ipſum, quod pluris locavi, cedat lucro meo, an vero tibi illud praeſtare debeam? Reſpondit JCtus in hujusmodi obligationibus id prae caeteris eſſe attendendum, quod convenit inter locatorem et conductorem: videri autem in caſu propoſito, quanquam mentio expreſſa facta non fuerit de eo in legibus contractus locationis, tacite tamen conveniſſe, ut ſi relocaſſem fundum ampliore ſumma, tibi eam praeſtare non debeam.

Vides clara omnia, ac prono quaſi alveo profluere; perſpicis quoque, ni fallor, cauſam plane nullam apparere, quod gloſſematis nomine ſuſpecta habeamus verba *nec convenit, ut, ſi pluris locaſſem, hoc tibi praeſtaretur*; animadvertis denique temere poſteriora illa: *haec ex conventione* varie tentari a nonnullis, quorum auſus dabit Beſtius *p.* 275.

Fecit indignatio, ut in explicanda lege longior fuerim, quo demonſtrarem non tolerandam audaciam iſtorum, qui integras periodos, quaſi gloſſas ineptas, foras eſſe expellendas ſtatuunt, quod ſolent, quibus vel ſua aliquando incuria atque oſcitantia rem illico expediendi non ſuppetit facultas.

§. 10. Cajus *in J. Lib.* 2. *Tit.* 5. §. 6. *et propriam rem* inquit *teſtator, et heredis ſui, et alienam per ſinendi legatum relinquere poteſt.* Aperte vitioſa eſſe verba dubitari non poteſt, quum certum ſit rem alienam hoc modo legari non licere, vid. Interpretes *l. c.* Repono *n et alienam*, hoc eſt, *non et alienam.*

§. 12. Emendationem Cujacii, *ſingulis partes debentur* ſequitur Th. Papillonius *in*

jure civili concurſu partes fiebant: non concurrente altero, pars ejus alteri adcreſcebat: ſed poſt legem Papiam Poppaeam non capientis pars caduca fit.

§. 13. Si per damnationem eadem res duobus legata ſit, ſi quidem conjunctim, ſingulis partes debentur, et non capientis pars jure civili in hereditatem remanebat: nunc autem caduca fit: quod ſi disjunctim, ſingulis in ſolidum debetur.

§. 14. Optione autem legati per vindicationem data, legatarii electio

in Theſ. Juris Otton. Tom. 4. *p.* 769. Vulgatam lectionem optime vindicat P. Faber *h. l.* Rem ſic interpretor ex mente Ulpiani in *L.* 1. §. 3. *D. de Uſufr. Adcreſc.* Si eadem res per vindicationem legata fuerit duobus, ſi quidem disjunctim, veluti: Titio domum meam do lego, Sejo domum meam do lego, vid. §. 8. *J. de Legat.* ſolidum debetur utrique ab initio: quod ſi itaque alter vindicat, alter repudiat, ſolidum accipiet is qui vindicat: concurrente vero utroque ſinguli partem accipiunt. Contra obtinet in legato damnationis, in eo enim, ſi quidem disjunctim res legata fuerit duobus, utrique debetur ſolidum, concurrente autem utroque, non partes fiunt, ſed alteri pretium, alteri res adſignatur. Sic quidem regulariter: quod ſi vero manifeſtiſſime appareat voluiſſe teſtatorem, re duobus, pluribusve disjunctim per vindicationem legata, ſingulos ſolidum accipere, ſingulis debetur ſolidum, ita ut in legato per damnationem, vid. *L.* 33. *D. de Legato* 1. Hoc modo ſi rem intelligas conciliabis facile Ulpianum cum Cajo in *I. Lib.* 2. *Tit.* 5. §. 1. *ſq.* Conf. Interpretes ad utrumque locum, et ad §. 1. *J. de Legatis.* De jure adcreſcendi et conjunctionis ſingularem librum ſcripſit Merillius, quem Theſauro ſuo inſeruit Otto *Tom.* 4. *p.* 1753. add. de eodem Papillon. *l. c.* nec non, qui de hodierno etiam jure inquirit, Z. Huber. *in Obſ. Rer. Jud. Part.* 1. *Obſ.* 70. et in *Caſ. Enucl. Quaeſt.* 18. *Cap.* 1.

De eo quaerit Ulpianus in *L.* 34. §. 10. *D. de Legat.* 1., quid juris ſit, ſi quis in teſtamento ſuo legavit mihi rem, quam eandem dein, apertis tabulis pupillaribus, apparet legatam eſſe alii. *Sed* (hoc eſt, ſed et) inquit *ſi in pupillari teſtamento alii eandem legaverit, quam mihi in ſuo teſtamento legavit: Julianus ſcribit, concurſu partes nos habere. Interim igitur partem habebit is, cui in ſuo teſtamento legavit.* Pro *partem* alii *ſolidum* ſubſtituunt, alii *totum* reſcribunt, vid. Cujacium et Fabrum *h. l.* Id certum videtur *interim*, hoc eſt, usque dum ex pupillari teſtamento ſuccedatur, totum habere eum, cui res in teſtamento legata fuit. Neque tamen quidquam mutem, quandoquidem totum huic ipſe attribuit Ulpianus, *partem* intelligens ejus, cui in pupillari teſtamento res legata eſt. Dimidiam poſſidet legatarius in teſtamento ſcriptus pleno jure ex teſtamento, alteram partem, ejus puta, qui in pupillari ſcriptus eſt, *habebit interim*, hoc eſt, usque dum legatarius in pupillari teſtamento ſcriptus eam accipiat.

§. 14. Ardua eſt quaeſtio, cuinam, heredi puta an legatario, competat electio, ſi genus tantum legatum fuerit, non certa res: veluti, ſi dixerit teſtator: *domum lego Sejo*, habeat autem is teſtator plures domos. Variis ſententiarum divortiis hac de re diſtrahuntur Viri eruditionis laude conſpicui, conſule Cl. Wieling *in Lect. Jur. Civ. Lib.* 2. *Cap.* 10. *Num.* 3. Mihi quid videatur quam breviſſime potero expediam. Praecipuam obſcuritatis cauſam hanc eſſe arbitror, quia pleraque loca, in quibus de materia illa diſputant Jcti veteres, depravata conſpiciuntur a librariis notarum imperitis. Exiſtimo autem in quibuscunque caſibus, in quibus dubium eſt, quid ſenſerit teſtator, nunquam non legatarii eſſe electionem: ſive relictum fuerit legatum per vindicationem, veluti, *do, lego*, vid. §. 3. *h. t.*, ſive per damnationem,

electio eſt: veluti: HOMINEM OPTATO, ELIGITO. Idemque eſt, et ſi tacite legaverim, TITIO HOMINEM, AUT DECEM HERES MEUS DATO, hominem dare heredis electio eſt. . . . velit dare.

§. 15.

nem, *heres dato*, §. 4. *eod.* modo tamen res ſint ejusdem valoris ac pretii, necnon modi ejusdem. Quod ſi vero legatae fuerint res disjunctae, exempli gratia *domus aut centum*, non legatarii ſed heredis electionem eſſe arbitror. Sic puto hac de re ſenſiſſe Prudentes antiquos. Conjecturas aliorum de verbis corruptiſſimis Auctoris noſtri in hoc §. exhibent Interpretes *h. l.* quibus adde Virum Nob. M. Röverum in elegantiſſima Diſſertatione *ad loca quaedam Juris Civilis depravata*, Lugduni Batavorum in publicum emiſſa Anno 1739. *Cap.* 1. Ad me quod attinet hoc modo ab Ulpiano ſcriptum fuiſſe ſuſpicor: *Optione autem legati per vindicationem data, legatarii electio eſt: veluti* HOMINEM OPTATO, ELIGITO. *Idemque eſt, et ſi da c ita legaverim.* Litteras DA C explico *damnationis cauſa.* Si quis legaverit alicui optionem rei per vindicationem, hoc caſu indicat Ulpianus legatario competere electionem, exempli cauſa, ſi hoc modo dixerit teſtator: *hominem optato, eligito:* idem quoque jus eſſe addit legatario, ſi per damnationem ita legatum fuerit: veluti, *heres dato.* Utroque caſu, optione data, legatario conceditur electio. Solet ita Ulpianus primum exponere jus legati per vindicationem, tum deinde tradere, quid dicendum ſit de eo, quod legatum eſt per damnationem ſive cauſa damnationis, confer §. 3 *et* 4, item §. 12 *et* 13 *h. t.* His, quae dixi, pertractatis, ad aliam, eamque diverſam materiam transgreditur Auctor, docetque, quid obtineat, ſi cui disjunctim legata fuerit res aliqua, ut puta hoc modo: *Titio hominem, aut decem heres meus dato: hominem dare heredis electio eſt, an X velit dare.* Sic lacunam ſupplendam reor. Feſtinantes ſcribae, numeri notam ignorantes, ut ſenſus cohaereret, *an* etiam omiſerunt. Eſt hoc legatum per damnationem, vid. §. 4. *h. t:* arbitrio itaque heredis relinquitur, utram ex rebus legatis dare velit. Adde *L.* 43. *in f. D. de Legatis* 2. Poſſis et, ſi hoc mavelis, ita reſtituere: *Idemque eſt, et ſi damnationis cauſa.* ſupple ex praecedentibus: optio legati data eſt. *Ita legaverim*, vel adde, vel per ellipſin ſubintellige *ſi ita legaverim.* Adjuvare videtur eam, quam ſupra propoſui, conjecturam Ulpianus in *L.* 71. *pr. D. de Legat.* 1. *Si domus alicui ſimpliciter ſit legata, neque adjectum, quae domus, cogentur heredes, quam volet domum ex his, quas teſtator habebat, legatario dare.* Inſpice de lectione verborum horum Cl. Wieling. *d. l.* Temere admodum Conſ. Duirſema *in Conject. Lib.* 2. *Cap.* 9. *p.* 267. pro *volet*, aut, quod alii libri exhibent, *vellet* corrigendum dicit *vellent.* Pro nobis quoque facere videntur ejusdem JCti verba in *L.* 32. §. 1. *D. de Legat.* 1. *Si quis, plures Stichos habens, Stichum legaverit, ſi non apparet, de quo Sticho ſenſit, quem elegerit, debet praeſtare:* modo, quod neceſſarium videtur, imo quod ſenſus et contextus exigunt, ita leviſſima emendatione reſtituas: *quem leg. elegerit*, hoc eſt, *legatarius elegerit.* Errori cauſam praebuit compendioſa ſcribendi ratio, quam Magno indicat. Eodem ex fonte profluxit, credo, quod in *L.* 33. *eod. ad ſecundum legatum* perverſe omnino exaratum exſtat pro *ad ſecundum legatarium.* Conf. Jenſium *p.* 212. *ſq.* Denique cauſam non dubiam facit Pomponius in *L.* 20. *D. de Legat.* 1. *Qui duos ſervos haberet, unum ex his legaſſet, ut non intelligeretur, quem legaſſet, legatarii eſt electio.* Majoris perſpicuitatis cauſa poſſis per geminationem ſubſtituere: *haberet, et.* Poſſis item pro *ut* corrigere *at:* veruntamen ſi ſubaudias *ſi*, crisi nulla opus eſt. Conſtat itaque ubivis legatario tribui electionem. Primo rei obtutu contra ſtatuere videtur Ulpianus in *L.* 37. §. 1. *D. eod. Si de certo fundo ſenſit teſtator, nec appareat, de quo cogitavit, electio heredis eſt, quem velit dare.* At vero ſi penitius inſpexeris, intelliges manifeſte indicare JCtum proponi eo loco

Digitized by Google

§. 15. Ante heredis inſtitutionem legari non poteſt: quoniam et poteſtas teſtamenti ab heredis inſtitutione incipit.

§. 16. Poſt mortem heredis legari non poteſt, ne ab heredis herede legari videatur, quod juris civilis ratio non patitur. In mortis autem heredis tempus legari poteſt: velut: CUM HERES MORIATUR.

§. 17. Poenae cauſa legari non poteſt. Poenae autem cauſa legatur,

de caſu, in quo apparet *de certo fundo ſenſiſſe teſtatorem.* Heres itaque, quum defuncti factum praeſtare teneatur, ejusque perſonam repraeſentet, id facere debet, quod defuncti fuerat, ut ſcilicet in re dubia hic decidat: id quod caeteris in caſibus fieri nequit, in quibus neutiquam probari poteſt de certa re ſenſiſſe teſtatorem. Quod ſi enim ſimpliciter *hominem* dixerit teſtator, Oedipus praeſto eſſe deberet, qui divinando adſequeretur, quem ex mille forte ſervis relictis dari voluerit defunctus. Idem dicendum de eo, quod de lance ibidem addit Ulpianus.

Cave tamen exiſtimes, quamvis electio legatario competat, poſſe tamen eum ex legato genere eligere optimum: verum hoc eſſe illic obſervandum ſcias, ut neque optimus, neque peſſimus accipiatur homo *L.* 37. *pr. D. eod.* Imo hoc amplius, ſi fundus legatus ſit, verbi gratia Cornelianus, exſtent autem duo ejusdem nominis, major alter, alter minor, legatus videtur minor: niſi demonſtrare poſſit legatarius legatum eſſe majorem, id eſt, de majore ſenſiſſe teſtatorem, vid. *L.* 39. §. 6. *eod. L.* 43. §. 1. *D. de Legat. II.* Add. *L.* 75. *D. de Legat. III.*

§. 15. Adeo neceſſaria fuit heredis inſtitutio, ut ſine ea nihil in teſtamento ſcriptum valeret. *L.* 1. §. 3. *D. de Vulg. et Pup. ſubſtit.* De §. hujus argumento dicere anteverti *pag.* 19.

§. 16. Ita Paulus *Sentent. Lib.* 3. *Tit.* 6. §. 6: *in mortis tempus, tam ſuae, quam heredis ejus legata confirmari poſſunt.* Interpretes *ſuae* accipiunt legatarii, emendant alii. *Confirmari* vocem Aniano tribuo. Interpretor autem: tam in tempus mortis heredis ſui, quam ſui ipſius legata conferri poſſunt a teſtatore. Similiter dixit Noſter *Tit.* 22. §. 14: *tam naturales, quam adoptivi*, exempla plura notavit Otto *in Papiniano pag.* 63. *Ejus* et *ſuus* confundi nullus neſcit. Valet autem legatum hoc, quia jam ipſe debuit heres, adeoque heres heredis, qui defunctum repraeſentat, debitum hoc praeſtat, non quaſi debitum teſtatoris primi, ſed illius, cujus ipſe heres eſt. Secus eſt in eo, ſi quis legaverit poſt mortem heredis ſui, vide quae ſcripſi ſupra ad *Tit.* 1. §. 20.

§. 17. Plerorumque conjecturas de lectione verborum hujus §. recenſet Vir Ampl. C. Van Bynkershoeck in Diſſertatione egregia, de materia hac celebratiſſima compoſita, quam inſcripſit: *de legatis poenae nomine.* Pro *quidem* ex MS. Aured. *quid* exhibuit Ampl. Meerman. Eruditiſſ. Röver *in Diſſert. Inaug. c. p.* 42. corrigit: *quid, aut non faciat, ut legatum non pertineat.* Conſultiſſ. Putman *in Interpr. Cap.* 6. *Sect.* 4. absque criſi interpretatur *non ut legatum pertineat* puta ad legatarium. Fratrem in ſcholis privatis docere memini malle ſe *ad eum pertineat.* Dubito an ita poſſit reſtitui vera lectio: *ut faciat quid EM., aut non faciat, non ut LG ad Q pertineat.* Auctore Magnone ita explico: *ut faciat quid ejusmodi:* (intelligendum tale quid, quale tractat in ſequentibus, ut filiam Titio in matrimonium det) *non ut legatum ad quem pertineat.* Defendi tamen forte poſſit lectio vulgata. Pertinet ad nos legatum, quando dies venit, aut conditio exiſtit. *L.* 45. §. 1. *D. de Legat. II.* Ita ager ex emtionis cauſa ad aliquem pertinere dicitur in *L.* 50. *D. de Rei Vind.* Simpliciter quoque aliquando pertinere vox uſurpatur:

ita

Digitized by Google

gatur, quod coërcendi heredis cauſa relinquitur, ut faciat quidem, aut non faciat, non ut legatum pertineat: ut puta hoc modo: Si FI-

ita phraſi huic loco convenientiſſima *damni infecti ſtipulatio* inquit Ulpianus in *L.* 30. *D. de damn. infect. pertinet, etiam ſi etc.* Verum miſſa ulteriori de verbis disquiſitione, ad rem ipſam potius tranſeo.

Indecens atque a juris ratione alienum eſſe credidit antiquitas, privatum hominem id ſibi ſumere in teſtamento ſuo, ut poena addita cogat heredem ad faciendum aliquid, aut retineat, quo minus faciat: quippe quae propria magis ſunt jus dicentis atque imperantis. Tantopere ſaltem exoſi fuerunt Romani haec legatorum genera, ut ne quidem poenae cauſa certae vel incertae perſonae per fideicommiſſum relinqui quid licere conceſſerint, vid. *Tit.* 25. §. 13. Imo nec militibus ita legandi poteſtas data fuit, vid. §. *ult. J. de Legatis.* Animus non eſt, multis cum maxime disputare de legato poenae nomine relicto: verbo dico, mihi videri poenae cauſa legari, quod unice relinquitur coërcendi heredis cauſa, non, quae alioqui legati cauſſa eſſe ſolet ac debet, ut legata res ad legatarium pertineat: exempli gratia: ſi teſtator ita dixit: *heres meus, ſi filiam Maevio in matrimonium collocaverit*, aut: *ſi non collocaverit, decem millia Seje dato*: non ideo legavit defunctus, ut lucro ſit legatariis, verum unice ut cogantur heredes ad rem iis gravem atque injucundam, quam certe recuſare non dubitasſent, niſi perceptum haberent, exhauſtum iri, ſi non obtemperarent, majorem ſat amplae hereditatis partem. Pluribus de legati hoc genere egit Imperator in §. *ult. J. de Legatis*, egerunt et Jcti in *Tit. D. de his, quae poenae cauſa relinquuntur*, quae ſi ad locum hunc conferas, opinioni meae auctoritatem non exiguam accedere, comperies. Verum nolo his immorari diutius: paucis abſolvo: non favore legatarii adjectum eſt, ſed *coërcendi heredis* gratia, hoc eſt, cogendi, ut is aliquid faciat, retinendive ac reſtringendi heredis cauſa quo minus faciat: quam vocis *coërcere* notionem exemplis confirmare velle ſupervacuum videtur, quippe quam lexica ſuppeditant. Apprime huc convenit Feſti illud in Voce *Arcere*: *Arcere* inquit *eſt continere. . . . unde et coërcere dicimus. Trahitur autem hoc verbum a Graecorum Magiſtratu, quem illi* Αρχοντας *vocant, in cujus poteſtate eſt cogere vel prohibere.* Continemus vel prohibemus ſaepenumero poena addita, hinc et pro punire frequentiſſime adhiberi vocabulum, vulgatiſſimum eſt. Unum exempli gratia in medium proferam locum vexatiſſimum, ut maculam eluam informem. In *L.* 1. §. 4. *D. Depoſiti* ita Auctor: *Haec autem ſeparatio cauſarum juſtam rationem habet: quippe cum quis fidem elegit, nec depoſitum redditur, contentus eſſe debet ſimplo, cum vero extante neceſſitate deponat, creſcit perfidiae crimen, et publica utilitas coërcenda eſt, vindicandae rei publicae cauſa. Eſt enim inutile in cauſis hujusmodi fidem frangere.* Corrupta eſſe verba penultima, nullus dubitat. Frequens Senatus Criticorum ubi ea de re deliberaturi concurrerunt, emendanda eſſe omnes cenſuerunt. Summus Cujacius *inutilitas* legendum eſſe dixit. In alia omnia deſcendit Joannes Robertus. Graviſſimi momenti res viſa eſt Duumviris praeſtantiſſimis: Tanto animorum motu utrimque agitata eſt quaeſtio, ut parum abſuerit, quin de termino moto rei fierent, modeſtiae fines, quibus circumſcribitur ars noſtra, exceſſiſſe viſi. Alii aliter hac de re ſtatuendum arbitrati ſunt. Singulorum ſententias ordine recenſet Vir Ampl. J. Van de Water *Obſ. Lib.* 1. *Cap.* 3. Confer Fratrem in *Commentario ad Coll. Leg. M. et R. p.* 248. Unicuique liberum eſt in his rebus arbitrium. Quo minus equidem pedibus in Virorum Doctiſſimorum ſubſellia transeam, facit, quod faciliorem inveniſſe mihi videar viam, qua leviſſima, eaque, puto, probabili mutatione, in integrum reſtitui poſſit lectio antiqua, ac genuinus ſuusque ſenſus verbis depravatis reddi queat. Inutilem eſſe arbitror, ut de hoc prius admoneam, operam V. C. P. Duirſemae, qui *Lib.* 2. *Conject. Jur. Civ. Cap.* 2. *p.* 178. pro τοῖς *exſtante neceſſitate* reponi jubet *ex*

FILIAM TUAM IN MATRIMONIO TITIO CONLOCAVERIS, DECEM MILLIA SEJO DATO.

§. 18.

tanta neceſſitate. Quam neceſſitatem exſtantem, hoc eſt, apparentem, praeſentem, intelligat Jctus manifeſtiſſimum eſt ex §. 1, 2 *et* 3. *ejusdem legis.* Nil moror quoque, quae ſomniavit ad hanc legem Jenſius in *Strict. p.* 111., qui *coërcere* hic interpretatur *praeſidio eſſe*, certus nil praeſidii in eo reperiri. Conſideranti legis hujus contextum, ac cognoſcenti in §. 1. doceri, propter depoſitum, uti hodie loqui ſolemus, ſimplex judicium dari in ſimplum, propter depoſitum vero miſerabile in duplum: in §. 2 et 3. agi de depoſiti ſpecie poſteriore, in §. autem 4. iterum ſeparari hanc cauſam, ac proponi ſimplo contentum eſſe debere eum, qui ſimpliciter depoſuit: mirum inquam videatur neceſſe eſt, de duplo nil quidquam addidiſſe Jctum in ſubſequentibus, ubi de depoſito miſerablli agitur, cum tamen In edicto dupli expreſſa mentio fuerit facta, quodque adeo fieri vix poteſt, ut ſilentio praetermiſerit Ulpianus edictum interpretaturus. Movit me haec, quam dixi, cauſa, ut legendum exiſtimem: *Cum vero exſtante neceſſitate deponat, creſcit perfidiae crimen, et duplo ea* (ita pro *cauſa* olim ſcriptum fuiſſe auctor eſt Magno) *utilitatis coërcenda eſt*, (iſta, ſubintellige, qua de mox locutus fuerat, perfidia) *vindicandae rei publicae cauſa: eſt enim inutile in cauſis bujusmodi fidem frangere. Inutile* pronuntiat, hoc eſt, perniciosum, (quo ſenſu vocem frequentiſſime adhiberi jam demonſtravit Calvinus in Lexico) in his cauſis fidem frangere, ideoque, quum major ſit haec, ac gravior perfidia, duplo ea eſt punienda propter utilitatem communem, quo ita conſervetur ac vindicetur res publica, hoc eſt, ſalus et commodum publicum. Vulgatae ſcripturae favent Interpretes Graeci, quae res indicat, vitium id eſſe antiquiſſimum. Errori cauſam dedit imperitia notarum, librarii namque ignorantes, quid ſibl vellet *duplo ea*, effecerunt hinc *publica.*

Ut tandem e diverticulo, quo me abduxerat obſervatio legis elegantiſſimae, in viam redeam, unum hoc addere non alienum duco, mirum fortaſſe cuipiam videri poſſe, qui factum fuerit, ut Jctus exemplum prolaturus legati poenae cauſa relicti, eam propoſuerit conditionem, quae aliam etiam ob cauſam inutilis cenſenda eſt: favore enim matrimonii introductum eſt, ut conditio haec: *ſi non nupſerit* pro non adjecta habeatur, vid. *L.* 22. *L.* 72. §. 4. *L.* 74. *L.* 77. §. 2. (ad quam ſcripſit Cl. Rucker *in Interpr. Lib.* 2. *Cap.* 1.) *L.* 100. *D. de Cond. et Dem.*, ne plures memorem. Sed vix eſt ut credam hac ratione nullam eſſe conditionem ab Ulpiano allegatam: ſi heres Titio filiam uxorem dederit, quaſi favori matrimonii contraria ea ſit: ſiquidem multum inter ſe differunt, dixeritne teſtator: *ſi filiam in matrimonio collocarit*, an: *ſi Titio collocaverit:* quod ſi enim ſimpliciter dixit: *ſi collocarit*, filiae nuptiae omnino prohibentur, ſi vero Titio collocari vetuerit, caeteris omnibus nubere poterit filia, uno excepto Titio. Haec puto ſententia eſt verborum Caji in *L.* 63. *in pr. et* §. 1. *D. de Cond. et Dem.* Prolixiora ſunt, quam ut cuncta deſcribam: dabo ea quae medicinam efflagitant. *Si Titio nupſerit ... durior baec conditio eſt, quam illa: ſi non nupſerit; nam et caeteris omnibus nubere probibetur, et Titio, cui inboneſte nuptura ſit,* [*cum*] *nubere jubetur.* Varia, quibus aegrum locum ſanare tentarunt plurimi, remedia exhibent Cl. Marckart *in Interpr. Lib.* 1. *Cap.* 4. Conſultiſſ. Noordkerk *in Obſ. Dec. Obſ.* 1. *p.* 20. et Doctiſſ. Putman *in Interpr. p.* 21. Ego ſervata, quam Taurellus ſupervacuam exiſtimavit, voce ac ſtrictim ſecutus ductus litterarum, pro *CUM* ſubſtituo *UNI*, ſenſu commodiſſimo. Eleganter ita *unus* pro *ſolo* uſurpari exemplis probat J. Vorſtius *de Lat. ſelect. p.* 109. *Solus* contra pro *unus* adhibetur. Ita ſi accipias verba *L.* 4. *C. de Teſtibus: ſola teſtatione prolatam, nec aliis adminiculis cauſam approbatam, nullius eſſe momenti certum eſt*, hoc eſt unius teſtimonio probatam, tute perſpicis fruſtra in eo occupaſſe operam, quotquot conatu magno de eo laborarunt, ut quae ſit teſtatio ſola oſten-

Digitized by Google

§. 18. Incertae perſonae legari non poteſt: veluti: QUICUNQUE FILIO MEO FILIAM IN MATRIMONIO CONLOCAVERIT, EI HOMINI TOT MILLIA DATO. Sub certa tamen demonſtratione incertae perſonae legari poteſt: velut: EX COGNATIS MEIS, QUI NUNC SUNT, QUI PRIMO AD FUNUS MEUM VENERIT, EI HERES MEUS ILLUD DATO.

§. 19. Neque ex falſa demonſtratione, neque ex falſa cauſa legatum infirmatur. Falſa demonſtratio eſt: velut: TITIO FUNDUM, QUEM A TITIO EMI, DO, LEGO, cum is fundus a Titio emptus non ſit. Falſa cauſa eſt: velut: TITIO, QUONIAM NEGOTIA MEA CURAVIT, FUNDUM DO, LEGO, ut negotia ejus nunquam Titius curaſſet.

§. 20. A legatario legari non poteſt.

§. 21. Legatum ei tantum dari poteſt, qui extraneus eſt: ideoque

oſtenderent, quo de conſule D. Gothofr. *ad d. l.* et Catharin. *in Theſ. jur. Ott. Tom. I. p.* 498, add. Theſ. Meerm. *Tom* 6. *p.* 777 *et* 778. Loco autem *τοῦ prolatam* ſubſtituendum omnino *probatam*. Noſtram interpretationem adjuvant Baſilica.

§. 18. Confer quae notavi ad *Tit.* 22. §. 4. Ingenioſam emendationem Schultingii, pro *homini* reponentis *heres meus* probabilem faciunt ipſa hujus §. verba finalia: *heres meus illud dato.* Selectas obſervationes de legatis incertis ſcripſit Greg. Majanſius, quas videre eſt ſubjunctas A. Leyſeri *Meditationibus ad D.*

§. 19. Nulli Interpretum, quantum equidem ſcio, obſervatum fuit *ἀνακόλουθον* in hoc §. Non ſibi reſpondere haec *negotia mea*, ac dein, ubi de eodem pergit, *negotia ejus*, unusquisque animadvertit. Scio defendi poſſe, ſi ita ſuppleas aut exponas: *velut* ſi teſtator dixerit: *Titio, quoniam negotia mea curavit, do*, ſequentia autem: *ut negotia ejus* et reliqua accipias JCti verba explicantis teſtatoris demonſtrationem. Neſcio tamen quid contortius ac conciſius habet haec ſententia. Malim itaque, nulla litterula mutata, pro *mea* ſubſtituere *Marci*. Exaratum fuiſſe conjicio *negotia M.* Littera illa, quae, Valerio Probo teſte, et *meus* notat et *Marcus*, fefellit librarios feſtinantes; indeque factum, ut, cum poſtremum eſſet eligendum, prius perperam praetulerint, ad verba minus attenti. Fuit autem *Marci* nomen fictum, quo dicis cauſa ſaepiſſime utebantur JCti, quando aliquem ſignificabant, qualia ſunt, huic ſimilia, *Sejus, Titius*, alia. Conſule Auctorem Operis egregii *de Nominibus Pandectarum* in *Theſ. Jur. Ott. Tom. I. p.* 399. Praenomen id olim fuiſſe, poſtea cognomen factum eſſe, docet Pater in Libro *de Nominib. pag.* 6.

Pro *ut* Nob. Röver *l. c. p.* 43. corrigendum eſſe putat *et*, aliorum criſes exhibent Interpretes *h. l.* Si mutandum quid foret, praeferam *at*: Sed magis eſt, ut adquieſcam explicationi Schultingii, qui *ut* accipit *quamvis*, qua ſignificatione ſumi vocabulum pueris quoque notum eſt ex vulgatiſſimo: *ut desint vires*, noſti caetera.

§. 20. Cauſa eſt, quia legatum proprie datur ſine onere, eſtque ipſius hereditatis delibatio. Adde et praeſtandum id eſſe ab herede.

§. 21. Contextus loci, ſi praecedentia ac ſubſequentia rite inſpiciantur, certo demonſtrat, ſermonem hoc §. incidere non poſſe de iis, quae alicui legantur, ſed tractari de eo, quod ab aliquo legatur. Corrigo itaque *L G ab eo* (hoc eſt, *legatum ab eo*) *tantum dari poteſt, qui extraneus eſt:* (*extraneum* intelligo *caeteros, qui teſtatoris*

Digitized by Google

que filiofamiliae heredi inſtituto, vel ſervo, neque a patre, neque a domino legari poteſt.

§. 22. Heredi a ſemet ipſo legari non poteſt.

§. 23. Ei, qui in poteſtate, manu, mancipiove eſt ſcripti heredis, ſub conditione legari poteſt: ſed requiritur, ut quo tempore dies legati cedit, in poteſtate heredis non ſit.

§. 24. Ei, cujus in poteſtate, manu, mancipiove eſt heres ſcriptus, legari non poteſt.

§. 25. Sicut ſingulae res legari poſſunt, ita univerſarum quoque ſumma legari poteſt: ut puta: MAEVIUS HERES MEUS CUM TITIO HEREDITATEM MEAM PARTITO, DIVIDITO: quo caſu dimidia pars bonorum legata videtur. Poteſt autem et alia pars, velut tertia, vel quarta, legari: quae ſpecies partitio appellatur.

§. 26. Uſusfructus jure civili legari poteſt earum rerum, quarum ſalva ſubſtantia utendi fruendi poteſt eſſe facultas: et tam ſingularum rerum, quam plurium, id eſt, partis.

§. 57. Senatusconſulto cautum eſt, ut etiam, ſi earum rerum, quae in abuſu continentur, ut puta vini, olei, tritici, uſusfructus legatus ſit, legatario res tradantur, cautionibus interpoſitis de reſtituendis eis, cum uſusfructus ad legatarium pertinere deſierit.

§. 28. Civitatibus omnibus, quae ſub imperio P. Romani ſunt, legari

ſtatoris juri ſubjecti non ſunt, ſicuti nominat eos Imp. *in* §. *3. J. de Hered. qual. et differ.*) *ideoque filiofamiliae* (accipe ſuum et neceſſarium) *herede inſtituto, vel ſervo*, (neceſſario ſcilicet) *neque a patre, neque a domino legari poteſt.* Ecquid enim injuſtius, ecquid iniquius excogitari poſſit, quam eum, qui neceſſarius heres eſt inſtitutus ab obaerato, qui facultates ſuas ſuſpectas habet, propterea, ut, ſi creditoribus ſatis non fiat, ejus potius heredis bona, quam ipſius teſtatoris a creditoribus poſſideantur, diſtrahantur, aut dividantur, legatis etiam velle onerare, ad id, ut heres ejusmodi ex ſuo peculio exſolvere ea teneatur? non aequitati tantummodo, ſed et juri civili adverſa foret haec voluntas. Id enim commodum merito praeſtatur heredi neceſſario, ut, quae poſt mortem patroni ſui ſibi acquiſiverit, ipſi reſerventur. §. 1. *et* 2. *J. de Hered. qual. et diff.* add. infra *Tit.* 25. §. 10. Conjecturas aliorum quas exhibent Interpretes *h. l.*, nil dubito fore ut a Codicum veterum lectione nimium recedentes rejiciendas exiſtimes. Conferri merentur, quae ad §. hunc et ſeq. propoſuit Conſtantinaeus *l. c. p.* 566. *ſq.*

§. 24. Imo vero legari poſſe conſtat ex §. 33. *J. de Legatis.* Movit haec cauſa Cujacium, Schultingium et Meermannum, ut negationem tollendam cenſuerint, contra librorum antiquorum omnium, ſi ab uno Auredanenſi diſceſſeris, fidem. Aſt ea quidem vis eſt. Leviore criſi ac facillima mutatione pro *non* malim ſubſtituere *nob*, quod Magnone teſte *nobis* deſignat: hoc ſenſu: legari a nobis poteſt.

§. 25. De partitionis legato materiam ex profeſſo tractavit Vir Cl. Jac. Voorda in Diſſertatione ſingulari.

28. Argumento hujus §. contrariari putat P. Faber Plinii verba *Lib.* 5. *Epiſt.* 7. *in pr. Nec heredem inſtitui, nec praecipere poſſe*

Digitized by Google

legari poteſt: idque a divo Nerva introductum, poſtea a Senatu, auctore Adriano, diligentius conſtitutum eſt.

§. 29. Legatum, quod datum eſt, adimi poteſt, vel eodem teſtamento, vel codicillis teſtamento confirmatis: dum tamen eodem modo adimatur, quo modo datum eſt.

§. 30. Ad heredem legatarii legata non aliter tranſeunt, niſi ſi jam die legatorum cedente legatarius deceſſerit.

§. 31. Legatorum, quae pure, vel in diem certum relicta ſunt, dies cedit, antiquo quidem jure, ex mortis teſtatoris tempore, per legem autem Papiam Poppaeam, ex apertis tabulis teſtamenti. Eorum vero, quae ſub conditione relicta ſunt, cum conditio exſtiterit.

§. 32. Lex Falcidia jubet, non plus, quam dodrantem totius patrimonii legari, ut omnimodo quadrans integer apud heredem remaneat.

poſſe Rempublicam conſtat. Saturninus autem, qui nos reliquit heredes, quadrantem Reip. noſtrae, deinde pro quadrante praeceptionem quadringentorum millium dedit. Hoc, ſi jus adſpicias, irritum, ſi defuncti voluntatem, ratum et firmum eſt. Indicavit ſcrupulum non exemit Vir ſummus, exemturus certe, ſi per fata licuiſſet Auctori opus hoc poſtumum ac tumultuarium conſummare, corrigere, atque ita limatius in lucem producere. Trajani tempore, qui Nervae ſucceſſit, Plinium ſcripſiſſe novimus, ipſeque Faber admonet. Conciliabis autem facillimo negotio Ulpianum cum Plinio, dummodo diſtinguas inter legata et hereditates. Legari poſſe Civitatibus primus Nerva introduxit. Municipia ac Municipes heredes inſtitui poſſe Senatuſconſulto Aproniano demum conſtitutum eſt, rerum potito Adriano, vid. ad *Tit.* 22. §. 5. Heredem autem ſcriptam fuiſſe, aut ſcribi ſaltem debuiſſe Remp., de qua memorat Plinius, exinde manifeſtum eſt, quia *praeceptionem* ei datam fuiſſe addit. *Praeceptionis vero legatum* inquit Cajus in *J. Lib.* 2. *Tit.* 6. §. 7. *non niſi uni ex heredibus dari poteſt, ut aliquid ei ex hereditate praecipuum relinquatur.*

§. 29. Quod de codicillis teſtamento confirmatis ſcribit Auctor, indictam praeterire non ſuſtineo *Legem* 7. *pr. et* §. 1. *D. de Jur. Codicill.*, quae ingenia Criticorum torſit vehementer. Senſum hunc arbitror: ſi quis in teſtamento ſuo, ante captivitatem facto, caverit hoc modo: quaecunque in codicillis, quos poſt hoc teſtamentum meum ſcribam, placuerint mihi, perinde firma rata ſunto, atque ſi in hoc teſtamento meo ſcripta fuiſſent: quaeritur, ſi captivitatis tempore codicillos ſcripſerit teſtator, an valere poſſint? dicendum omnino, neutiquam eos valere. Idem locum habet, ſi teſtator teſtamenti factionem habere deſierit. *Praeterea in illis, quae non juris, ſed facti ſunt, non eſt perinde habendum, quod codicillis ſcribitur, atque ſi, ubi confirmatio, ſcrip·um fuiſſet.* Varios, quibus *confirmatio* vocabulum refingere alii tentarunt, modos tradit Beſt. *p.* 260. Poſſis nulla litterula mutata *O* exponere *olli*, hoc eſt, *illi.* Ita certe Valerius Probus: *O Ollius.* Reſcribendum puto *Ollus* pro *ille.* Quod ſi hoc diſpliceat, repone: *confirmatio F*, id eſt, *fit*, auctore Petro Diacono. Sin Magnonem ſequi malueris, ſic reſtituas: *confirmatio F E*, hoc eſt, *facta eſt.* Praeferam tamen *confirmati S*, quae nota *ſunt* denotavit eodem Magnone teſte, cui opinioni favet non parum vocis ſequentis littera prima. Non perinde habendum quod codicillis ſcribitur, atque ſi in teſtamento, quo codicilli ſunt confirmati, ſcriptum fuiſſet:

Digitized by Google

§. 33. Legatorum perperam ſolutorum repetitio non eſt.

quid enim? ſi ita codicillis legatum fuerit: *lego veſtem meam*, ſpectandumne putas tempus codicilli ſcripti, an tempus teſtamenti illius, quo codicilli ſunt confirmati? conſtat autem ſpectandum in his eſſe tempus codicillorum.

§. 33. Auredanenſem codicem ſecutus negationem omiſit Meerman. Quod ſi quis errore juris lapſus legata ſolverit, repetitio non eſt: ſi in facti errore verſatus fuerit, competit condictio indebiti: generalem ſi ſtatuamus regulam, magis placet, ut repetitionem concedi dicamus, atque exceptionem ponamus, ſi juris ignorantia deceptus quis ſolverit: hoc certe ei, quem ſervare ſolent Jcti, ordini videtur convenientius. Malim itaque hoc loco, ſecutus Röverum *d. l. p.* 43., pro *non* ſubſtituere *nob*, id eſt, *nobis*, quam cum V. C. J. J. Struchtmeyero *in Animadv. Crit. p.* 78. referre haec Ulpiani ad eum, qui in jure erravit.

TITULUS XXV.

De Fideicommiſſis.

§. 1. Fideicommiſſum eſt, quod non civilibus verbis, ſed precative relinquitur: nec ex rigore juris civilis proficiſcitur, ſed ex voluntate datur relinquentis.

§. 2. Verba fideicommiſſorum in uſu fere ſunt haec: FIDEICOMMITTO, PETO, VOLO DARI, et ſimilia.

§. 3. Etiam nutu relinquere fideicommiſſum in uſu receptum eſt.

§. 4. Fideicommiſſum relinquere poſſunt, qui teſtamentum facere poſſunt, licet non fecerint: nam inteſtatus quis moriturus fideicommiſſum relinquere poteſt.

§. 5.

§. 1. Rigorem hic accipio, non ſtrictum jus, uti alias, ſed tenorem, qua de ſignificatione conſule Briſſonium in V. *Rigor*. Fideicommiſſa conſtat non ex XII Tabulis, neque ex legibus, neque ex jure originem cepiſſe, ſed ex ſola teſtantium voluntate profecta fuiſſe, quam, ſi vellent, heredes ſequebantur, ſin nollent, cogi olim non poterant, primis fideicommiſſorum initiis, vid. §. 1. *et ult. J. de Fid. Her.*

§. 2. *Relinquo* verbum an fideicommiſſi actionem pariat, dubitatum videtur Jctis veteribus: negat Paulus *Sent. Lib.* 4. *Tit.* 1. § 7., adfirmat Scaevola in *L.* 78. §. 8. *D. ad Sctum Treb.* Hoc certum eſt, neque precarii quid ineſſe ei, neque imperativi. Strictam ergo juris rationem ſecutum arbitror Paulum, qui precariis verbis ſolummodo fideicommiſſum dari poſſe cenſuit; Scaevola, ratione habita laxioris fideicommiſſorum naturae, quibuscunque verbis fideicommitti poſſe exiſtimavit, modo conſtet de voluntate teſtatoris.

§. 4. Juvat hoc loco inquirere pauciſſimis in veram verborum ſcripturam *L.* 88. § 16. *D. de Legat. II. Matre* inquit Scaevola *et uxore heredibus inſtitutis, ita cavit:* (ſubintelligendo repetere poſſis *teſtator* ex §. 15. praecedenti, liceret et quaſi geminationis ope ſupplere *cavit vir*,

verum

Digitized by Google

§. 5. Res per fideicommiſſum relinqui poſſunt, quae etiam per damnationem legari poſſunt.

§. 6. Fideicommiſſa dari poſſunt his, quibus legari poteſt.

§. 7.

verum magis eſt ut interpretemur ſecundum loquendi conſuetudinem Jctis familiariſſimam, quibus nulla aeque quam ejusmodi ellipſis in uſu eſt vulgatiſſimo. vid, *L.* 33. *in pr. et* §. 1. *L.* 34. *pr. et* §. 1. *L.* 41: *pr. D. de Legat. III.*) *a te, uxor cariſſima, peto, ne quid poſt mortem tuam fratribus tuis relinquas: Habes filios ſororum suarum, quibus relinquas. Scis unum fratrem tuum filium noſtrum occidiſſe, dum ei rapinam fecit: ſed et alius mihi deteriora fecit.* Gloſſatores, et, quod mireris, ſecuti eos D. Gothofredus et Ruſſardus *rapinam facere* hic explicandum putant *rapas ſerere:* riſum teneatis amici. Vulgatam lectionem ſtare non poſſe unusquisque perſpicit. Neque enim fore quemquam exiſtimo adeo rerum omnium ignarum, qui in animum ſuum inducat, fieri poſſe, ut pater in teſtamento ſuo temere confiteatur filium ſuum alteri rapinam feciſſe, eamque propter cauſam ab ſpoliato fuiſſe occiſum, id quod juſte ſane atque impune fieri licuiſſet. Quid ſi leviſſima mutatione pro EI reponamus E F? Hoc modo, ſi Valerio Probo credimus, ſenſum efficiemus commodiſſimum: tradit enim ſignificare haec: *ejus filius.* Uxoris fidei teſtator committit, ut ne quid relinquat fratri ſuo, quem norat ea occidiſſe filium ſuum communem, quique propterea indigniſſimum ſe praeſtiterat: occiderat autem frater, *dum ejus* fratris *filius rapinam fecit*, hoc eſt, eo tempore, dum is filii noſtri omnia rapuit, ac detraxit. Pater occidit, filius ſpoliavit. Aut, ſi hoc mavis, lege *tum*, hoc eſt, praeterea *ejus filius rapinam facit*, id eſt, exercet, ideoque ambo indigni omnino ſunt quicquam capere ex hereditate.

Huic quam dixi non abſimilis, puto, eſt error ſcripturae, ſignificatu tamen longe diverſo, quae extſtat in *L.* 2. *D. ex quib. cauſ. maj.*, ubi ita Calliſtratus: *hoc edictum*, inquit, *quod ad eos pertinet, qui EI continentur, minus in uſu frequentatur: bujusmodi enim perſonis extra ordinem jus dicitur ex Senatusconſultis et Principalibus conſtitutionibus.* Verba edicti refert Ulpianus in *L.* 1. §. 1. *eod.* Si quis Reip. cauſa abſens, aliamve ob cauſam ibidem memoratam, damnum paſſus fuerit, ſuccurrit ei Praetor, atque in integrum talem reſtituit, etiam majorem, quod ſi autem alia quae juſta cauſa, praeter eas, quas in edicto enumeravit Praetor, interceſſerit, aut obvenerit, propter has etiam idem reſtitutionem promittit, veluti, ſi quis legationem functus fuerit pro civitate, quanquam Reip. cauſa non abſit, flagitat tamen aequitatis ratio, ut et is reſtituatur. *L.* 8. *eod.* Idem dicendum de eo, qui teſtimonii cauſa evocatus fuerit, *L.* 2. §. 3. *D. de Re Jud.*, add. *L.* 26. §. *ult. et L.* 28. *pr. D. ex quib. cauſ. maj.* Innuere Calliſtratum eas perſonas, non, quae primo edicti capite ſpecialiter ſunt nominatae, verum ejusmodi perſonas, quibus de in ultima edicti parte mentionem injecit Praetor, extra omnem dubitationis aleam poſitum eſſe animadvertes, ſi quidem contuleris *L.* 1. §. 1. *et L.* 2. *cc.* Pro *ei* alii libri habent *eo*, alii *eis*, neutra lectio probabilis. Reſcribo *qui I F*, hoc eſt, *qui in fine.* I pro *in*, F item pro *fine* poni Magno adnotavit. I pro E ſaepiſſime exaratum fuiſſe nullus dubitat. Huic mori tribuo ſcripturae vitium quod exſtat apud Cajum *in J. Lib.* 2. *Tit.* 7. §. 8. *Per fideicommiſſum rogare poſſumus, ut, quum moriatur, alii eam bereditatem vel totam, vel pro parte reſtituat. ET quia, ſicut ſuperius dictum eſt, etiam poſt mortem beredis fideicommiſſum ei, cui relictum eſt, dari poteſt.* Alterutrum vocabulum, *et* puta, vel *quia* expungi volunt Interpretes. Facillimam eſſe hujusmodi criſin nullus nego, eandem tamen violentiorem eſſe et damnandam propterea ſtatuo. Vide num ita mecum velis reſcribere: *reſtituat* IT; auctore Valerio Probo explico *jure teſtamenti*; rogare poſſumus, ut heres ſcriptus

Digitized by Google

§. 7. Latini Juniani fideicommiſſum capere poſſunt, licet legatum capere non poſſint.

§. 8. Fideicommiſſum et ante heredis inſtitutionem, et poſt mortem heredis, et codicillis, etiam non confirmatis teſtamento, dari poteſt, licet legari non poſſit.

§. 9. Item Graece fideicommiſſum ſcriptum valet; licet legatum Graece ſcriptum non valeat.

§. 10. Filio, qui in poteſtate eſt, ſervove, heredibus inſtitutis, ſeu ſi his legatum ſit, patris vel domini fidei committi poteſt; quamvis ab eo legari non poſſit.

§. 11. Qui teſtamento heres inſtitutus eſt, codicillis etiam non confirmatis rogari poteſt, vel ut hereditatem totam, vel ex parte alii reſtituat: quamvis directo heres inſtitui ne quidem confirmatis codicillis poſſit.

§. 12. Fideicommiſſa non per formulam petuntur, ut legata: ſed cognitio eſt Romae quidem Conſulum, aut Praetoris, qui Fideicommiſſarius vocatur: in provinciis vero Praeſidum provinciarum.

§. 13. Poenae cauſa certae, vel incertae perſonae ne quidem fideicommiſſa dari poſſunt.

§. 14. Is, qui rogatus eſt alii reſtituere hereditatem, lege quidem

vel univerſa bona reſtituat vel partem eorum, prout de eo in teſtamento cavimus. Licentiae illius ratio eſt, *quia. . . .*

§. 7. Quandoquidem laxior eſt et pinguior natura fideicommiſſorum, hinc multa in his permiſſa fuerunt, quae in legatis prohibebantur. Tota itaque via aberrare apparet iſtos, qui fideicommiſſorum naturam arctiorem eſſe rati, ſtrictiſſimam interpretationem ea recipere oportere falſo ſibi perſuadent, vid. Cl. Voorda *in Elect. Cap.* 20.

§. 9. Supereſſe tamen videntur in Pandectis veſtigia legatorum Graece in teſtamento ſcriptorum, confer Schulting. *h. l.*, ab iis forte qui Latine neſciebant: additam tamen, an ab aliis juſſu teſtatoris adſcriptam, putem interpretationem Latinam, exque hac jus dictum.

§. 10. Idem docet Licinius Rufinus in *L.* 62. *D. de Legat. II. Si alienus ſervus heres inſtitutus fuerit, a domino ejus fideicommiſſum relinqui poteſt: ſed ita hoc fideicommiſſum dominus praeſtare debet, ſi per ſervum factus ſit heres: quod ſi, antequam juſſu ejus adiretur hereditas, ſervus manumiſſus fuerit, et ſuo arbitrio adierit hereditatem, dominus id debiturus non eſt, quia heres factus non eſt, nec ſervus,* (jam liber factus debiturus eſt) *quia rogatus eſt. Itaque utilis actio hoc caſu competit. . .* Reſcribo: *ſervus* Q N, hoc eſt, *qui*, vel *quia non.* Conſule Petrum Diaconum. Aliter verba corrigit Schulting. *h. l.*

§. 11. Ita Plinius Anniano ſuo *Lib.* 2. *Epiſt.* 16: *Admonet me, codicillos Aciliani, qui me ex parte inſtituit heredem, pro non ſcriptis habendos, quia non ſint confirmati teſtamento: quod jus ne mihi quidem ignotum eſt, quum ſit iis etiam notum, qui nihil aliud ſciunt.*

§. 14. Sic interpretor: eo caſu, quando locum non habet lex Falcidia, hoc eſt, jus retinendae quartae, ad inſtar et exemplum

Digitized by Google

dem Falcidia locum non habente, quoniam non plus, puta, quam dodrantem reſtituere rogatus eſt, ex Trebelliano Senatusconſulto reſtituit, ut ei, et in eum dentur actiones, cui reſtituta eſt hereditas. Lege autem Falcidia interveniente, quoniam plus quam dodrantem, vel etiam totam hereditatem reſtituere rogatus ſit, ex Pegaſiano Senatusconſulto reſtituit: vel deducta parte quarta, ipſe, qui ſcriptus eſt heres, hereditatem reſtituat, et in ipſum actiones conſerventur: is autem, qui recipit hereditatem, legatarii loco habeatur.

§. 15. Ex Pegaſiano Senatusconſulto reſtituta hereditate, commoda et incommoda hereditatis communicantur inter heredem, et eum, cui reliquae partes reſtitutae ſunt, interpoſitis ſtipulationibus, ad exemplum partis, et pro parte ſtipulationum. Partis autem, et pro parte ſtipulationes proprie dicuntur, quae de lucro, et damno communicando ſolent interponi inter heredem, et legatarium partiarium, id eſt, cum quo partitus eſt heres.

§. 16.

plum legis Falcidiae heredi fideicommiſſario datum, ob id puta, quoniam non plus quam dodrantem heres reſtituere eſt rogatus, reſtituit ex Trebelliano. Quando autem intervenit Falcidia, hoc eſt, ſi de quarta retinenda nil proſpexit teſtator, ſed aut totam hereditatem aut plus ſaltem quam dodrantem juſſit reſtituere, utitur heres beneficio legis pro ſe introductae, quae, quoniam ad ſimilitudinem Falcidiae inventa eſt, Falcidia ipſa dici poteſt, et reſtituit ex Scto Pegaſiano. Eodem, quem hic expoſui, modo ablativum, quem abſolutum vocare conſuevimus, intelligendum eſſe plerique opinantur in his Diocletiani et Maximiani in *L. 22. C. de Negot. geſtis. Negotium gerentes alienum, non interveniente ſpeciali pacto, caſum fortuitum praeſtare non compelluntur.* Elegantiſſima ſunt, quae ad legem illam perſcripſit commentaria V. C. C. A. Van Wachendorff *in Specimine Juridico c. Cap.* 2., quo loco quae ad verborum horum interpretationem contulere Eruditi, propoſita reperies. Cl. Vryhoff ſecutus *in Obſ. Jur. Cap.* 16. hoc modo accipio. Evidens eſt, negotiorum geſtores caſum non praeſtare, imo nec poſſe, quia in negotiorum geſtione non intervenit, neque poteſt intervenire regulariter pactum ſpeciale, extra quam cauſam caſus non praeſtatur. Hoc unum addo, idem ſenſiſſe videri Auctores Baſilicorum, qui ita vertunt: *Οι πραγματα διοικουντες αλλοτρια ουκ υποκεινται τοις τυχηροις, ει μη ιδικον περι τουτων γενηται συμφωνον.* Reddo: Aliena negotia gerentes fortuita praeſtare non tenentur, quia in hujusmodi re non intercedit ſpeciale pactum. *Ει* pro *οτι*, itemque *ει μη* pro *οτι μη* Graecis uſurpari oſtendit M. Devarius *de Part. Ling. Graecae pag.* 115 *et* 121., add. Viger. *de Idiotiſm. Gr. p.* 347. Loco *των reſtituit, ut ei*, per geminationem non inepte quis reponat: *reſtituit ita ut ei.*

Pro *vel* ſubſtituunt Commentatores, ſecuti notam marginalem Codicis Pariſienſis, *ut*, ſenſu optimo, ſed criſi non admodum probabili. Malim equidem *ut* repetere per geminationem ex praecedenti verbo *reſtituit*, aut potius per ellipſin voculam hanc omiſſam ſtatuo, quod factum ſaepiſſime demonſtravit Noodt *in Obſ. Lib.* 2. *Cap.* 26. Add. Obſ. Miſcell. Amſtel. *Vol.* 2. *p.* 390. *et Vol.* 3. *p.* 136. Dein pro *vel* lego VL, quae nota eodem Diacono teſte ſignificat *videlicet.* Servatis itaque litteris, hunc habes ſenſum commodiſſimum: *reſtituit, ut videlicet.*

§. 16. Si heres damnoſam hereditatem dicat, cogetur a Praetore adire, et reſtituere totam, ita ut ei, et in eum, qui recipit hereditatem, actiones dentur, perinde atque ſi ex Trebelliano Senatusconſulto reſtituta fuiſſet: idque ut ita fiat, Pegaſiano Senatusconſulto cautum eſt.

§. 17.

Caeterum, quod Pegaſiani Scti mentionem hic injicit Noſter, tacitus praeterire nolim paradoxon Franciſci Husmani *ad Legem Falcidiam par.* 10. *in Theſ. Jur. Ott. Tom. 4. p.* 1701., qui opinatur, praeter unum Ulpianum et Paulum, nullum alium juris auctorem de Pegaſiano Scto vel cogitaſſe quidquam, vel ſcripſiſſe, imo ne quidem ipſorum ea eſſe, quae de Scto hoc memorant, ſed ſuppoſititia exiſtimanda, Juſtiniani autem et Theophili commentis fidem non habendam: quin neque exſtitiſſe unquam Sctum ejusmodi adfirmare non dubitat. Vereor equidem ut ſententiam ſuam, mihi profecto minus probabilem, viris eruditioribus poſſit approbare. Do Pegaſiani nomen ab Pandectarum Architectis in Digeſtis omiſſum fuiſſe aliquando, pro licentia illis ſecundum *conſtitutionem* 2. *C. de Veteri Jure Enucl.* conceſſa ab Imp. Juſtiniano; largior quoque Pegaſiani Scti vires in antiquius Trebellianum ab eodem Principe tranſlatas, licet ipſa, qua inductum hoc fuit, lex deſideretur, vid. Otto ad §. 7. *J. de Fideic. Hered.* Et hoc addo, hanc unice cauſam videri, cur Pegaſiani mentio fere non incidat apud juris noſtri auctores. Nullus tamen adſentior, exinde procedere conſequentiam, eſſe illud figmentum: quin contra manifeſtum eſt ex iſtiusmodi Jctorum fragmentis, quae integra, aut ſaltem a Triboniani interpolatione libera ad nos transmiſſa exſtant. Quapropter vel ex uno hoc Ulpiani loco, taedet enim plura conferre argumenta rei apertiſſimae, abunde convinci Husmanum exiſtimem.

Non alienum puto obiter in praeſenti agere de quaeſtione, quam proponit Pomponius in *L.* 21. *D. ad Sctum Trebell. Heres* inquit *cum debuerat quartam retinere, totam hereditatem reſtituit, nec cauſa* (aliae editiones exhibent *cavit*, quod ſequor) *ſibi ſtipulatione propoſita*, (qua de cautione vid. *L.* 1. *pr. D. Si cui plus, quam per leg. Falc. lic., leg. eſſe dic.*) *Similem eum eſſe Ariſto ait illis, qui retentiones, quas ſolas habent, omittunt.* (Hi quali jure cenſeri debeant ita exponit Julianus in *L.* 33. *in f. D. de Condict. Indeb. Conſtat, ſi quis, cum exiſtimaret ſe heredem eſſe, inſulam hereditariam fulſiſſet, nullo alio modo, quam per retentionem impenſas ſervare poſſe.* In ea itaque opinione verſatus fuit Ariſto, nullum heredi fiduciario remedium competere repetendi quartam, poſtquam jus retentionis, quod conceſſum ei fuerat, omiſiſſet. Ita, inquam, cenſet Ariſto: attamen plus juſto fortaſſe dedit is juri ſtricto, quippe in Proculi ſchola enutritus, vid. Maſcov. *de Sectis p.* 88. Rectius procul dubio, benignius certe, Pomponius aequitatis ſtudioſus:) *Sed poſſe eum rerum hereditariarum poſſeſſionem vel repetere, vel nanciſci, et adverſus agentem doli mali exceptione uti poſſe eum, et debitoribus denuntiare, ne ſolveretur*, ſubintellige *conſtat, puto*, ſimileve. Dixi de infinitivis ejusmodi ad *Tit.* 24. §. 8. Vides remedia nonnulla ſuppeditare Pomponium, quibus quis quartam poſſit repetere errore facti perperam ſolutam. Animadvertis diſſentire Duumviros juris prudentiſſimos, alterum herciſcundum, vid. Idem *p.* 130., alterum Stoicae philoſophiae addictiſſimum, illum juris ſummi obſervantiſſimum, hunc aequitati multum tribuentem. Simpliciſſima hac ratione explicandam arbitror legem adeo difficilem viſam Ant. Fabro *in Rational. ad h. l.*, ut interſerta ſalutari iſta, ſi Dis placet, particula, reponendum eſſe ſcripſerit *non ſimilem*, quam tamen criſin, mehercule duriorem, ſecuti fuere tantum non omnes. Nominaſſe ſufficiat ſummum Grotium *in Flor. Sparſ. ad h. l.* et Cl.

Eckium,

§. 17. Si quis in fraudem tacitam fidem adcommodaverit, ut non capienti fideicommiſſum reſtituat, nec quadrantem eum deducere Senatus cenſuit: nec caducum vindicare ex eo teſtamento, ſi liberos habeat.

§, 18. Libertas dari poteſt per fidicommiſſum.

Eckium, Gelriae decus, *in Princip. juris ad D. Tit. de Cond. Indeb.* §. XI. *et ad h. t.* §. 37.

§. 17. *Si liberos habeat.* Expono *etſi*, qua ſignificatione vox *ſi* in jure frequenter occurrit. Hac ope vindicandam puto eſſe lectionem vulgatam in his Javoleni in *L.* 100. §. 3. *D. de Legat. III. Cui Corinthia vaſa legata eſſent, et βασεις .... quoque ... deberi Trebatius reſpondit: Labeo autem id non probat, ſi eas βασεις teſtator numero vaſorum habuit.* Pro *ſi* ſubſtituunt plerique *niſi*, vide Beſtium *p.* 30. Interpretor *etſi*. Quamvis enim regulariter principali cedat acceſſorium, ac praecipue attendi ſoleat in talibus, quo in uſu rem habuerit is, qui legavit, Labeo tamen, hac in re ſtricti juris tenaciſſimus, fulcra non deberi reſpondit, utputa quae facillime potuerint ſeparari, ac propterea diverſam quodammodo materiam conſtituere videantur. Eadem, puto, notione particulam adhibuit Labeo in *L.* 28. §. *ult. D. de Contr. Emt. Frumenta*, inquit, *quae in herbis erant, cum vendidiſſes, dixiſti, te, ſi quid vi aut tempeſtate factum eſſet, praeſtaturum: ea frumenta nives corruperunt: ſi immoderatae fuerunt, et contra conſuetudinem tempeſtatis, agi tecum ex empto poterit.* Fruſtra itaque D. Heraldus *in Obſ. Cap.* 30. *etſi* ſubſtituendum voluit. Quam *ex emto* appellat, intellige actionem emti venditi: de venditione enim ſermonem fieri unusquiſque animadvertit. Καταχρηστικως itaque *ex emto* nominat, quam proprie ex vendito dicere debuerat Jctus: verum non infrequens eſſe novimus in Prudentum ſcriptis relata inter ſe permutari. Ita emtum pro vendito, venditum pro emto ſaepiſſime collocari videas, inſpice ſis *L.* 19. *ſq. D. de Action. Emt. L.* 13. §. 25. *eod. L.* 26. *et* 66. §. *penult. D. de Evict. L. un. C. Si ſerv. exter. ſe em. mand.* Locatio pro conductione uſurpatur, v. Forner. *Rer. Quot. Lib.* 4. *Cap.* 9. *et Lib.* 3. *Cap.* 28. Debitor cum creditore confunditur, alia, conſule Forſter. *in Theſ. Jur. Otton. Tom.* 2. *p.* 947. Feſtinationi Jctorum non perperam forte quis haec tribuat.

Neſcio an et forte *ſi* pro *etſi* poſitum appareat in celeberrima *L.* 27. §. 1. *D. de Poenis*, qua de pluribus egerunt Auctor *Obſ. Jur. Civ. p.* 57. *et* 64. *ſq.* Noodt *in Obſ. Lib.* 2. *Cap.* 26, et Rygerbos *in Obſ. pag.* 12. Addo *L.* 47. §. 1. *D. de Legat. III.* quo loco verba: *et ſi ei adſignata non ſunt* per geminationem reſtituo *et etſi*, aut *ſi* expono *etſi*. Adjungo *L.* 1. §. 8. *in f. D. de mort. inf. Caeterum ſi in meo ſolo velis machinam ponere, non tenebor interdicto, ſi jure te non patiar.* Optime verba haec a criſi aliorum vindicavit Vir Conſ. C. A. Van Wachendorff *in Specimine ſaepius laudato cap.* 5. Explicare poſſis: etiamſi non patiar te ponere: magis tamen placet alia ſignificatio, quia *ſi* haud raro uſurpatur pro ſiquidem, quandoquidem. v. Interpretes ad Caton. *Lib.* 1. *Diſt.* 1. Add. Schraſſert *in Trifol. p.* 12, et Forſter. *in Obſ. Subſec. Lib.* 1. *Cap. ult.*

§. 18. De eo quaeritur, ſi quis ſervum poſſidens alienum, (emtum forte, vel uſucaptum, vel quacunque demum alia ex cauſa) eum, quem non ipſe, ſed alius rogatus fuerat manumittere, mortuus ad heredem, aut bonis publicatis ad creditores ſuos transmiſerit, an hoc caſu locus ſit conſtitutionibus, iis puta, quibus cogitur quicunque, ad quem pervenerit ſervus, cui fideicommiſſa libertas relicta eſt, ſervum talem manumittere? Ita reſpondet Ulpianus in *L.* 26. *pr. de Fideic. Libert. Cum vero is, qui rogatus non eſt alienum ſervum manumittere, mortalitatis neceſſitate, vel bonorum publicatione, ad alium ſervum perduxis, magis opinor conſtitutionibus eſſe locum.* Conſ. ejusdem Jcti *L.* 24. §. 21. *eod.* Hoc modo ſi intelligas, clara eſſe omnia perſpicies, id inſuper cognoſces, temere feciſſe

Digitized by Google

ciſſe Taurellum, qui *non*, quaſi ſuſpectam vocem, uncinulis incluſit, multo vero minus audiendum Cl. Beſt., qui *p.* 34. per odioſum tranſpoſitionis remedium corrigendum ſcribit: *qui rogatus eſt non alienum*, id eſt proprium.

xxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxx

TITULUS XXVI.

De Legitimis Heredibus.

§ 1. Inteſtatorum [a.] ingenuorum hereditates pertinent primum ad ſuos heredes, id eſt, qui in poteſtate ſunt, ceteroſque, qui in liberorum loco ſunt. Si ſui heredes non ſunt, ad conſanguineos, id eſt, fratres et ſorores ex eodem patre. Si nec hi ſunt, ad reliquos adgnatos proximos, id eſt, cognatos virilis ſexus, per mares deſcendentes, ejuſdem familiae: id enim cautum eſt lege duodecim Tabularum, [b.] AC SI INTESTATUS MORITUR, CUI SUUS HERES NEC EXSTABIT, ADGNATUS PROXIMUS FAMILIAM HABETO.

* Si adgnatus defuncti non ſit, eadem lex duodecim Tabularum gentiles ad hereditatem vocat his verbis: [c.] SI GNATUS NESCIT, [d.] GENTILES FAMILIAM HERES HANC. Nec gentilia jura in uſu ſunt. *Ex Collatione Moſaicarum et Romanarum Legum Tit. ult.*

§. 2.

§. 1. [a.] *Ingenuorum.* Feſtinavit, credo, Vir Summus Jac. Gothofredus, cum ſcripſit in *Fontibus* 4. *Jur. Civilis*, *in Theſ. Jur. Ott. Tom.* 3. *p.* 168. *Gentilitiorum* vocem in hanc *ingenuorum* in Ulpiani epitome hic loci ab Aniano fuiſſe mutatam, quippe qui, ut dixi ad libelli hujus titulum, rectius ſtatuit alibi, neutiquam vero eſſe ſimile, Anianum, aut alium quempiam compilatorem, monumento huic manum admoviſſe, contra vero probabile admodum fieri, purum id putumque eſſe Ulpiani: In diverſum forte an traxit Gothofredum teſtimonium Jo. Tilil, qui Fragmentum hoc vidiſſe ſe, ait, conjunctum caeteris Juriſprudentiae Romanae reliquiis illis, quas Rex olim Alaricus colligi juſſit, quae pleraeque ab Aniano delibatae ſunt, aut in compendium contractae, quae collectio medio aevo *Legis Romanae* nomine ſolebat inſigniri, vid. Heinecc. in *Hiſt. Jur. Lib.* 1. §. 410. Verum enimvero argumentum iſtud, tantum abeſt, ut quidquam detrahat Opuſculi hujus ponderi ac valori, ut contra id unice probet, in Occidente eam fuiſſe Auctoris Noſtri nominis famam, tantamque ſcriptorum ejus exſtitiſſe auctoritatem, ut jus ab illo traditum

Digitized by Google

§. 2. Si defunctus ſit filius, ex altero filio mortuo jam nepos unus, vel etiam plures, ad omnes hereditas pertinet, non ut in capita dividatur, ſed ut in ſtirpes, id eſt, ut filius ſolus mediam partem habeat, et nepotes quotquot ſunt, alteram dimidiam: aequum eſt enim nepotes patris ſui loco ſuccedere, et eam partem habere, quam pater eorum, ſi viveret, habiturus eſſet.

§. 3. Quamdiu ſuus heres ſperatur heres fieri poſſe, tamdiu locus adgnatis non eſt: velut ſi uxor defuncti praegnans ſit, aut filius apud hoſtes ſit.

§. 4. Adgnatorum hereditates dividuntur in capita: veluti ſi ſit fratris filius, et alterius fratris duo pluresve liberi, quotquot ſunt ab utraque parte perſonae, tot fiunt portiones, ut ſinguli ſingulas capiant.

§. 5. Si plures eodem gradu ſunt adgnati, et quidam eorum hereditatem ad ſe pertinere noluerint, vel, antequam adierint, deceſſerint, eorum pars adcreſcit his, qui adierint. Quod ſi nemo eorum adierit, ad inſequentem gradum ex lege hereditas non transmittitur: quoniam in legitimis hereditatibus ſucceſſio non eſt.

§. 6.

ditum juxta cum Caji et Pauli commentariis, ac praecipue Codice Theodoſiano ſequi oportere voluerint. *Ingenuorum* vocem optime huc convenire ſat multis demonſtravit Schulting.

[b.] AC SI INTESTATUS. Malim *aſt*, vel *at ſi inteſtatus.*

[c.] SI GNATUS NESCIT. Scriptum fuiſſe: *ſi agnatus n eſcit* dubium non eſt. Vide quantum hic auctoritatis accedat noſtro, quem in pleriſque ſequimur, interpretandi modo, hoc eſt, per notas. Utrum exponas *non*, an *neque*, vel *nec*, eodem res redit. Per ſimplex N tria haec deſignata fuiſſe Magno ac Probus teſtantur.

[d.] GENTILES FAMILIAM HERES HANC. *Nec.* Hanc fuiſſe Ulpiani ſcripturam conjicio: *Gentilis familiam b ba nc nec*, hoc eſt, *gentilis familiam heres habeto*, vel, quod malo, *hanc habeto. Nunc nec* etc. H H utramque lectionem propoſitam notare docent Triumviri, qui de ſiglis ſcripſerunt, NC pro *nunc* poſitum fuiſſe Magno probat. Nob. Rover in *Diſput. Inaug. p.* 45. ſubſtituit *familiam habento.*

§. 2. Ampl. Meerman exhibet ex Charondae editione: *Si ex defuncto ſit filius, et ex altero.* Corrigo: *Si defuncti unus ſit filius, ex altero. . . Et* cur addatur nulla apparet neceſſitas, quam quippe particulam per ellipſin ſaepenumero omitti conſtat, vid. Schulting. *ad Tit.* 22. §. 26. *ſupra*, Forner. *Rer. Jur. Lib.* 1. *Cap.* 2. O. Arntzen. *ad Caton. Lib.* 1. *Diſt.* 20. Hac ratione explicandam puto *L.* 17. *pr. D. pro Socio. Sed et ſocius*, ait Paulus, *qui alienaverit, contra pactionem accipit, committit, et tenetur ſocietatis, aut communi dividundo judicio.* Ut verba obſcuriora ſibi viſa reſtituerent, τα *accipit* et *committit* e textu ejicienda cenſent Catharinus *in Obſ. et Conject. Lib.* 4. *Cap.* 15, et Jenſius *p.* 129. Riſiſſe dicas, niſi ſerio egiſſent, Baſilicorum ſcilicet fidem advocantes. Optimus reddetur ſenſus, ſi poſt *alienaverit et* excidiſſe ſtatuas, ſive per geminationem velis adjungere, ſive malis ſubaudire. Poſſis et, quod equidem praeferam, poſt *alienaverit*, ſubintelligere *ſi*. Qui accipit pecuniam, ſive ſummam, qua res alienata ſive vendita fuit,

§. 6. Ad feminas ultra conſanguineorum gradum legitima hereditas non pertinet: itaque ſoror fratri, ſororive legitima heres fit.

§. 7. Ad liberos matris inteſtatae hereditas ex lege duodecim Tabularum non pertinebat: quia feminae ſuos heredes non habent: ſed poſtea Impp. Antonini et Commodi oratione in Senatu recitata id actum eſt, ut ſine in manu conventione, matrum legitimae hereditates ad filios pertineant, excluſis conſanguineis, et reliquis adgnatis.

§. 8. Inteſtati filii hereditas ad matrem ex lege duodecim Tabularum non pertinet: ſed ſi jus liberorum habeat, ingenua trium, libertina quatuor, legitima heres fit ex Senatusconſulto Tertulliano: ſi tamen ei filio neque ſuus heres ſit, quive inter ſuos heredes ad bonorum poſſeſſionem a Praetore vocatur: neque pater, ad quem lege hereditas, bonorumve poſſeſſio cum re pertinet, neque frater conſanguineus. Quod ſi ſoror conſanguinea ſit, ad utrasque pertinere jubetur hereditas.

committit, et fraudem facit legi contractus.

§. 6. Materiam omnem de ſucceſſione feminarum legitima eruditiſſime, ut ſolet, pertractavit, ac juris ſucceſſum circa eam ubere demonſtravit Cl. Wieling *in Lect. Jur. Civ. Lib. 2. Cap. 23. ſq.*

§. 8. De ratione ſcribendi, quae in hac ſimilibusque vocibus obtinet, vid. Otto *ad Tit. J. de Scto Tertull.* et Menag. in *Amoenit. p. 74. ſq.* Verius videtur, ne inter ipſos veteres certo conſtitiſſe, ſed varie fuiſſe prolatum, *Tertyllianum* a nonnullis, ab aliis *Tertullianum*. Faciendum autem puto cum illis, qui, Imperatorem ducem ſecuti in §. 2. *J. Tit. c.*, Divi Hadriani temporibus Sctum hoc factum fuiſſe exiſtimant. Confer Ottonem *ad §. 2. c.* et Bachium *in Hiſt. Jur. p. 443.*

TITULUS XXVII.

De Libertorum Succeſſionibus, [a] *vel Bonis.*

§. 1. Libertorum inteſtatorum hereditas primum ad ſuos heredes pertinet: deinde ad eos, quorum liberti ſunt, velut patronum, patronam, liberosve patroni.

§. 2.

a. *Vel Bonis.* Cum nihil quidquam memoretur hoc Titulo de bonis libertorum, quorum jus ſpecialiter atque ex profeſſo tractat Auctor *Tit. 29.*, malim hoc loco reſcribere: *in bonis*, ut accipiatur de ſucceſſionibus in bonis libertorum. *Ταυτολογιας* ejusmodi novimus optimis quibusque ſcriptoribus fuiſſe uſitatas.

§. 1. De libertorum teſtamentis haec Paulus *Sent. Lib. 3. Tit. 2. §. 2. Libertus*

§. 2. Si ſit patronus, et alterius patroni filius, ad ſolum patronum hereditas pertinet.

§. 3. Item patroni filius patroni nepotibus obſtat.

§. 4. Ad liberos patronorum hereditas defuncti pertinet, ut in capita, non in ſtirpes dividatur.

§. 5. Legitimae hereditatis jus, quod ex lege duodecim Tabularum deſcendit, capitis minutione amittitur.

tus duos patronos heredes inſtituit: alter eorum vivo liberto moritur: is, qui ſupereſt, contra tabulas teſtamenti bonorum posſeſſionem recte poſtulat. Emendanda eſſe verba arbitrantur Interpretes, propterea, quia heredibus inſtitutis non datur contra tabulas poſſeſſio, vid. *L.* 13. §. 15. *ſq. L.* 19. §. 1. *L.* 50. *pr. D. de Bonis Libert.* Rectius accipit P. Faber de heredibus inſtitutis ex portione minore, quam quae debebatur ex edicto Praetoris. Sic interpretor: Contra tabulas poſſeſſio competit, ſi patronus vel plane non, vel ex minore parte quam oportet heres eſt inſtitutus, vid. *L.* 3. §. 10. *D. eod.* in caſu autem a Paulo propoſito, ſi quidem ſpectetur tempus facti teſtamenti, minor portio relicta eſt: licet itaque ex poſt facto major facta fuerit ac juſta forte portio patroni, ob id, quia alterius patroni defuncti portio ei accrevit, competit tamen ei, qui ſupervixit, contra tabulas posſeſſio, quia legitimam portionem ex teſtamento non habet titulo inſtitutionis, vid. *L.* 21. §. 2. *D. de Jure Patronatus.* Confer Anianum *d. l.*

§. 3. Intricatiora ſunt Juliani verba in *L.* 13. *D. de Bonis Libert: Filius patroni exheredatus, quamvis* (malo *quando*, vel *quoniam*, rationem diſces ex ſequentibus) *nepos ex eo heres ſcriptus fuerit, bonorum poſſeſſionem contra tabulas paternorum libertorum accipere non poteſt*, (ob id quia per *nepotem ex eo*, hoc eſt filium ſuum, qui reſpectu patris eſt nepos, hereditatem accipit) *licet enim* (poſſis reſcribere *etiam*, quae voces non raro permutantur, vid. Noodt *de Form. Em. Dol. Cap.* 7. et *de Uſufr. Lib.* 2. *Cap.* 5. Praeferam tamen *etiamnunc*, quoniam ex Probo et Magnone conſtat utrumque vocabulum per EN ſcribi) *neceſſarius exiſtat patri ſuo: nam* (corrigendum putat Grotius in Flor. Sparſ. *Non.* Subſtituo: *nam non*, id eſt, non tantum) *per ſemet ipſum, ſed* hoc eſt, ſed et *per alium ad hereditatem admittitur.* Et (forte *id*) *certe conſtat: ſi emancipatus filius exheredatus fuerit, et ſervus ejus heres ſcriptus, et ſi juſſerit* (malim *is juſſerit*) *ſervo hereditatem adire, et ita patri ſuo heres extiterit, non habebit contra tabulas paternorum libertorum bonorum poſſeſſionem.*

§. 4. Neſcio an Ulpiani ſtilo conveniat magis *pertinet ita, ut*, vel *ut tamen*, per geminationem ita efficias, ſic enim ſignabatur, teſte Magnone, TM.

Digitized by Google

TITULUS XXVIII.

De Poſſeſſionibus dandis.

§. 1. Bonorum poſſeſſio datur aut contra tabulas teſtamenti, aut adverſus tabulas inteſtati.

§. 2. Contra tabulas bonorum poſſeſſio datur liberis emancipatis, teſtamento praeteritis, licet legitima ad eos non pertineat hereditas.

§. 3. Bonorum poſſeſſio contra tabulas liberis [a.] tam naturalibus,

§. 1. Sic exhibet Meerman ex Charonda: *aut juxta tabulat, aut inteſtati.* Nec deſunt tamen varia, eaque leviſſima, quibus vulgata ſcriptura adjuvetur, remedia. *Adverſus* hic iterum pro *ſecundum* poſuit Noſter, confer quae dixi ad *Tit.* 7. §. 1. adde *Tit.* 20. §. 14. Certum id eſt ex §. 5. *h. t.* Perinde eſt, utrum ſcriptum opinemur *Iteſtati*, an *inteſtati.* I nota duo ſignificat; *in* et *jure*, explico: *jure teſtati.* Malim tamen IN *teſtati* exponere *jure noſtro teſtati*, aut JR, hoc eſt, *jure Romano*, ſignato ſcilicet teſtamento ſeptem teſtium, civium Romanorum, ſignis, uti eſt in §. 6. *h. t.* Similis plane librariorum error apparet in §. 2. *I. de Succeſſ. Libert.*, ubi perperam legitur *inteſtatus*, cum exhiberi debuerat *jure*, aut *jure noſtro teſtatus.* Expreſſe ibidem Theophilus *ἐπὶ διαθήκῃ*, adde de lectione illa Ampl. Ottonem ad *l. c.* Adjuvare haud parum videtur interpretationem propoſitam idem Paraphraſtes ad *Tit. J. de Bonor. Poſſeſſ.* §. 1., qui ſecundum tabulas bonorum poſſeſſionem his verbis exponit: *ἡ ſecundum tabulas, ἣν χορηγεῖ πᾶσι τοῖς κατὰ νόμον γραφεῖσι κληρονόμοις. Secundum tabulas* poſſeſſio eſt, *quam dat* Praetor *omnibus, qui jure ac legitime heredes ſcripti ſunt.*

Quoniam tamen nominatim pluribus tractat Auctor in §. 7. *h. t.* de bonorum poſſeſſione inteſtati, praeferam equidem *tabulat A inteſtati*, hoc eſt, *tab. aut inteſtati.* Conf. Cujacium *h. l.*

§. 3. [a.] *Tam naturalibus, quam adoptivis.* In *L.* 1. *pr. D. de Bonor. Poſſ. contra tab.* dixit Auctor: *ſive naturales, ſive adoptivi.* De *ὑστερολογίᾳ* pluribus egimus alibi. Eo quoque referendam puto figuram orationis, quam Chiaſmum vocant Grammaticorum filii, juris etiam interpretibus familiarem. Unum adferam exemplum ex *L.* 20. *pr. D. de Serv. Praed. Urb.*, ubi Paulus: *Si*, inquit, *moenianum in tuum inmiſſum habuero, aut ſtillicidium in tuum projecero.* Cl. D'Arnaudt in *Var. Conject. Lib.* 1. *Cap.* 2. per tranſpoſitionis cauſam, quo emendandi genere nihil eſt in tota critices arte incertius, corrigit: *moenianum projecero, aut ſtillicidium inmiſſum habuero.* Credent ac ſequentur, quibus probabilis ſit ejusmodi ſermonis permutatio. Eodem modo Pauli haec dicta accipio, quo vulgatiſſimum illud Imperatoris in *pr. Prooem. Inſtitt. Imperatoriam majeſtatem non ſolum armis decoratam, ſed et legibus oportet eſſe armatam*, ad quem locum plurima ſimilia adminiſtrant Interpretes. Cicero *de Oratore Cap.* 32. *Oratorem*, ait, *non exſtitiſſe unquam confirmo, niſi eum, qui tanquam in aciem omnibus armis inſtructus, ſic in forum omnibus artibus armatus exierit.* Adde Cujac. *Lib.* 14. *Obſ.* 24.

[b.]

Digitized by Google

bus, quam adoptivis datur: ſed naturalibus quidem [b] emancipatis; non tamen et illis, qui in adoptiva familia ſunt: adoptivis autem his tantum, qui in poteſtate manſerunt.

§. 4. Emancipatis liberis ex Edicto datur bonorum poſſeſſio, ſi parati ſunt cavere fratribus ſuis, qui in poteſtate manſerunt, bona, quae moriente patre habuerunt, ſe collaturos.

§. 5. Secundum tabulas bonorum poſſeſſio datur ſcriptis heredibus, ſcilicet, ſi eorum, quibus contra tabulas competit, nemo ſit, aut petere nolint.

§. 6. Etiamſi jure civili non valeat teſtamentum, forte quod familiae mancipatio, vel nuncupatio defuit, ſi ſignatum teſtamentum ſit non minus quam ſeptem teſtium, civium Romanorum, ſignis, bonorum poſſesſio datur.

§. 7. Inteſtati datur bonorum poſſesſio per ſeptem gradus: primo gradu liberis: ſecundo legitimis heredibus: tertio proximis cognatis: quarto [a.] familiae patroni: quinto [b.] patrono, patronae; item liberis patroni patronaeve: ſexto viro, uxori: ſeptimo cognatis manumiſſoris, quibus per legem Furiam plus mille aſſes capere licet. Si nemo ſit, ad quem bonorum poſſesſio pertinere posſit: aut ſit quidem, ſed jus ſuum omiſerit, populo bona deferuntur ex lege Julia caducaria.

§. 8.

[b.] *Emancipatis.* Geminata prima vocabuli littera efficies *etiam emancipatis*, quod hic rectius. E pro *etiam* poſitum fuiſſe Probus docuit.

§. 7. [a.] *Familiae patroni.* Admonet Schultingius in editionibus antiquiſſimis, ſi a pauciſſimis diſceſſeris, vocem *patroni* deſiderari. Omiſſis iis, quae uberius de eo diſputant Commentatores, ita mihi dico videri: ſcripſiſſe puto Ulpianum: *quarto familiae*, intellexiſſe autem arbitror eos, quos eandem rem expliciturus Imp. in §. 3. *J. de Bonor. Poſſeſſ.* Ita deſcribit: *tertio decem perſonis, quas extraneo manumiſſori praeferebat. . . . quinto tum quem ex familia.* Hoc modo ſi accipias optime conſentientem habebis Ulpianum cum Imperatore. Quod ſi contra *patroni* addas, bis idem exponentem audis Ulpianum, qui *ſeptimo* gradu poſſeſſionem tribuit *cognatis manumiſſoris.* Pro τοῖς *tum quem ex familia* ſubſtituendum eſſe cenſent plerique: *tanquam ex familia.* Codicum fidem ſecutus nihil muto, praeſertim quia video ſolenne eſſe Praetoribus verbis illis *tum quem* novam periodum inſtituere, inſpice ſis *L.* 1. et 4. *D. Unde Legati*, adde *L.* 1. §. 2. *D. ut ex legib.* Conſule de lectione verborum illorum Commentarios ad *h. l.* nec non Otton. *ad J. d. l.* et Fabrottum ad *Theoph. ad J. l. c.* Quod autem in MSS. veteribus ſupereſſe teſtatur Fabrottus *toum quem*, tribuendum credo antiquiſſimo pronuntiandi, forte et ſcribendi, mori, quo *u* per *ou* efferre fuerunt ſoliti, id quod etiamnunc conſueverunt Germani.

[b.] *Patrono, patronae; item liberis patroni, patronaeve.* Exaratum fuiſſe opinor: *liberis patroni, patronae, Pve.* Certum eſt ex Magnone P deſignaſſe *parentem.* Ita de eo Juſtinianus *l. c. patrono, et patronae, liberisque eorum, et parentibus.*

§. 8. Liberis bonorum poſſeſſio datur, tam his, qui in poteſtatem uſque in mortis tempus fuerunt, quam emancipatis: item adoptivis, non tamen etiam in adoptionem datis.

§. 9. Proximi cognati bonorum poſſeſſionem accipiunt, non ſolum per feminini ſexus perſonam cognati, ſed etiam adgnati capite deminuti: nam, licet legitimum jus adgnationis capitis minutione amiſerint, natura tamen cognati manent.

§. 10. Bonorum poſſeſſio datur parentibus, et liberis intra annum, ex quo petere potuerunt: ceteris intra centum dies.

§. 11. Qui omnes intra id tempus ſi non petierint, ad bonorum poſſeſſionem ſequens gradus admittitur, perinde ac ſi ſuperiores non eſſent: idque per ſeptem gradus fit.

§. 12. Hi, quibus ex Succeſſorio Edicto bonorum poſſeſſio datur, heredes quidem non ſunt, ſed heredis loco conſtituuntur, beneficio Praetoris. Ideoque, ſeu ipſi agant, ſeu cum his agatur, fictitiis actionibus opus eſt, in quibus heredes eſſe finguntur.

§. 13.

§. 8. Utrum legas *poteſtatem*, an, quod Meerman exhibet, *poteſtate*, nihilo differt, vid. ad *Tit.* 1. §. 8. *Uxorem in manum relinquere* dicit Noſter *Tit. ſeq.* §. 1.

§. 12. Confer quae de fictitiis his actionibus obſervavit Schulting in *Exerc. ad Val. Max. Num.* 2. *ad verba: Tabulas teſtamenti.* Sunt autem Fictiones commenta a Prudentibus per interpretationes ac fori diſputationes, aut a Praetoribus, quibus adjuvandi, ſupplendi, atque emendandi juris civilis poteſtas erat, mitigandi ac temperandi rigoris juris gratia ex aequitate introducta: Hinc jus commentitium eae appellantur Paulo in *L.* 20. *D. de Poenis. Si*, inquit, *poena alicui irrogatur, receptum eſt commentitio jure, ne ad heredes* ea *tranſeat: Cujus rei illa ratio videtur, quod poena conſtituitur in emendationem hominum, quae* emendatio *mortuo eo, in quem* hoc eſt, contra quem, cujus cauſa, *conſtitui videtur* emendatio, ſive poena emendandi rei ergo, *definit*. Convenientiſſime Paulus dixit: *conſtitui videtur*, hoc eſt, *fingitur*. Quod ſi enim rem recta reputamus via, non eo ſolum ſtatuitur poena, ut emendetur delinquens, ſed et eam praecipue ob cauſam, ut deterreantur alii poenae propoſitae exemplo. Quia tamen iniquum judicavere Jcti, heredes inſontes praeſtare malefacta defunctorum, obtinuit ut poena non transgrederetur ad heredes, eo colore adhibito, quem refert Paulus. Faciendum putavi ut obiter verba exponerem, quo appareat, rectam eſſe lectionem vulgatam, ac neutiquam admittendas criſes, quas inſtituunt nonnulli, de quibus conſule Bynkersh. *In Obſ. Lib.* 5. *Cap.* 16. Cicero in *Oratione pro Murena*, *Cap.* 13, quo loco oſtentandae ſuae juris civilis ſcientiae cauſa, ultra quam par eſt, in eam prudentiam invehitur, quaſi occupatam prope in ſingulis litteris atque interpunctionibus verborum, ſubridens formularum ineptias, quas vocat, *dignitas*, ait, *in iſta ſcientia conſularis nunquam fuit, quae tota ex rebus fictis commentitiisque conſtaret.* Hoc certum eſt fictionum plenum eſſe jus noſtrum. Poſtliminii jus, et lex Cornelia nulli ignota. Omnium ore fertur *Lex* 7. *D. de Statu Hom.* Quid memorem traditiones brevis et longae manus? Plures alias fictionum ſpecies adfert Noodt in *Probab. Lib.* 3. *Cap.* 12.

§. 13.

Digitized by Google

§. 13. Bonorum poſſeſſio aut cum re datur, aut ſine re: cum re, ſi is, qui accepit, cum effectu bona retineat: ſine re, cum alius jure civili evincere hereditatem poſſit: veluti ſi ſuus heres inteſtato ſit, bonorum poſſeſſio ſine re eſt, cum ſuus heres evincere hereditatem jure legitimo poſſit.

§. 13. Interpretor: exempli gratia, ſi is, qui ſuus eſt, heres ſit inteſtato, ac legitimus: hoc caſu bonorum poſſeſſio eſt ſine re, quia ſuum heredem hereditatem evincere poſſe legibus eſt comprobatum.

TITULUS XXIX.

De Bonis Libertorum.

§. 1. Civis Romani liberti hereditatem lex duodecim Tabularum patrono defert, ſi inteſtato ſine ſuo herede libertus deceſſerit: ideoque, ſive teſtamento facto decedat, licet ſuus heres ei non ſit; ſeu inteſtato, et ſuus heres ei ſit, quamvis non naturalis; ſed uxor, puta, quae in manu fuit, vel adoptivus filius, lex patrono nihil praeſtat: ſed ex Edicto Praetoris, ſi teſtamento facto libertus moriatur, [a.] aut ut nihil, aut minus quam partem dimidiam bonorum patrono relinquat, contra tabulas teſtamenti partis dimidiae bonorum poſſeſſio illi datur; niſi libertus aliquem ex naturalibus liberis ſucceſſorem ſibi relinquat: ſive inteſtato decedat, et uxorem forte in manum, vel adoptivum filium relinquat, aeque [b.] partis mediae bonorum poſſeſſio contra ſuos heredes patrono datur.

§. 2. In bonis libertae patrono nihil juris ex Edicto datur: itaque ſi inteſtata moriatur liberta, ſemper ad eum hereditas pertinet.

§. 3. Licet liberi ſint libertae, quoniam non ſunt ſui heredes matri:

§. 1. [a.] *Aut ut nihil.* Lego: *aut ita ut nihil.*

[b.] *Partis mediae.* Nove a Capitolino *in Anton. Pio Cap.* 4. *medium* dictum putat Caſaubonus pro alicujus rei dimidio. Adde *Tit.* 26. §. 2.

§. 2. 3. Hoc modo ex Charonda repraeſentat Ampl. Meerman: §. 2. *In bonis liber-*

tri: obſtat patrono lex Papia Poppaea. Poſtea libertas quatuor liberorum jure tutela patronorum liberavit: et cum intulerit, jam poſſe eas ſine auctoritate patronorum teſtari, proſpexit, ut pro numero liberorum libertae ſuperſtitum virilis pars patrono debeatur.

§. 4. Liberi patroni virilis ſexus eadem jura in bonis libertorum parentum ſuorum habent, quae et ipſe patronus. Feminae vero ex lege quidem duodecim Tabularum perinde jus habent, atque masculi patronorum liberi.

§. 5. Contra tabulas autem teſtamenti liberti, aut ab inteſtato contra ſuos heredes non naturalis bonorum poſſeſſio eis non competit. Sed ſi jus trium liberorum habuerunt, etiam haec jura ex lege Papia Poppaea nanciſcuntur.

§. 6. Patronae ex bonis libertorum illud jus tantum habent, quod lex duodecim Tabularum introduxit. Sed poſtea lex Papia patronae ingenuae, duobus liberis honoratae, libertinae tribus, id juris dedit, quod patronus habet ex Edicto.

§. 7. Item liberis ingenuae trium liberorum jure honoratae eadem lex id jus dedit, quod ipſi patronae tribuit.

bertae. . . quoniam non ſunt ſui heredes matri. §. 3. *Obſtat patrono lex Papia Poppaea, . . .* Omiſſis Interpretum conjecturis, verbo dico ita mihi locum explicandum videri, conjuncto utroque §., nulla mutatione adhibita, ſola geminationis ope reſtituendum. *In bonis libertae patrono nihil juris ex Edicto datur:* nihil opus adjuvante Praetore, quum vel ipſis legibus XII. Tabularum deferatur memorata hereditas. *Itaque ſi inteſtata moriatur liberta, ſemper ad eum* patronum puta *hereditas pertinet*, ex jure Decemvirali, quod etiam locum habet, *licet liberi ſint libertae, quoniam* illI *non ſunt ſui heredes matrI.* (auctore Probo expono: *matri. Interdum*, vox enim poſtrema per unam I ſcribebatur olim. Sin hoc nolis ſequentem vocem *obſt*AT interpretare *obſtat autem.* Conſule Magnonem.) *Obſtat patrono lex Papia PoppaEA* (id eſt *Poppaea, ea*) *poſtea libertas, quatuor liberorum jure tutela patronorum liberavit.* et reliqua.

§. 5. Reſcribendum, imo vero exponendum potius *naturales.* Confer Cujacium. I pro E in plurimis uſurparunt veteres. Ita *tris* pro *tres*, *pictai veſtis*, et *aulai*, *aquai*, *Druſo Caiſari*, *Antoniai*, ſimiliaque ſexcenta ſuperſunt in exemplaribus et monumentis antiquiſſimis. Vide Quintil. *in Inſt. Orat. Lib. 1. Cap. 7. Num. 17. ſq.* ibidemque Geſnerum.

§. 6. Scriptum fuiſſe ſuſpicor: *Patronae*†, hoc eſt, *patronae in.* Ita †E *in eum* deſignaſſe tradit Diaconus. Ignorantes librarii ut ſupplerent ac vocem effingerent, litterae quam pro *x* acceperunt, ex praecedenti voce addiderunt *e.*

EX

Digitized by Google

EX TITULO

* *De Injuriis.*

Injuria, ſi quidem [a.] atrox, i. [b.] gravis rerum, non ſine [c.] ju-

Tit. de Injuriis. Pariator in Collatione *d. l.* ſic exhibet: *Ulpianus Libro Regularis ſub Titulo de Injuriis. Injuria, ſi quidem atrox, id eſt gravis rerum* etc. In ſerie operum a Jctis compoſitorum, quae Pandectis praemitti ſolet, memorantur *Ulpiani Regularion* (Graecam flexionem ſi Latine reddas habes *Regularum*) *libri ſeptem*, itemque *Regularion liber unus.* Hoc loco cum non addatur libri numerus, juxta cum Pithaeo credo deſcripta eſſe haec ex Ulpiani libro ſingulari Regularum, quo nomine citatur is commentarius in inſcriptione *L.* 17. *D. de Teſtib.* et *L.* 25. *D. de Obl. et Action.* Reſcribendum itaque hic: *Libro Regularũs.* hoc eſt, *Libro Regularum ſingulari.* Regularum libri qui dicantur oſtendit pluribus Schulting. *in Juriſpr. Antej. p.* 560, adde Ottonem *in Papiniano p.* 244. *ſq.*

[a.] *Injuria atrox.* Qualis ea ſit exiſtimanda pluribus, iiſque elegantiſſimis verbis perſequitur Auctor in *L.* 7. §. 7. *et* 8, nec non in *L.* 8. *et* 9. *D. de Injuriis*, et alibi. Adde Paulum *Sent. Lib.* 5. *Tit.* 4. §. 10.

[b.] *Gravis Rerum.* Gravem rerum injuriam accipio eam, quae plena eſt negotiorum, in qua conſpirant res multae graviſſimae, quando concurrunt res injurioſae plurimae: Finge, aliquem pulſaſſe hominem plebejum, tenetur iſte actione levis injuriae; quod ſi vero ad necem verberaverit Praetorem in jure, eſt ea atrox et gravis rerum injuria. *Gravis* vocabulum injuriae optime adcommodatum, ita Plin. *in Paneg. Cap.* 37. *graviſſima injuria.* Apprime huc convenit Papiani reſponſum *Tit.* 5. *Eſt enim*, inquit, *gravis injuria, quae in publico, vel* (aut dicendum *vel* pro *veluti* poſitum, aut *veluti* reſcribendum eſt. Facit notarum ſimilitudo, quibus utramque vocem olim perſcriptam fuiſſe Magno teſtatur, ut facillime permutari eas potuiſſe fiat manifeſtum.) *in foro* (addo per geminationem A, hoc eſt, *aut*, auctore eodem) *ab humiliore perſona Inluſtriori infertur.* Neque vero inſolentem dictionem eſſe ſuſpiceris: *injuria gravis rerum.* Eodem certe modo *gravis morum* dixit Claudianus, exempla plura uberiore copia ſubminiſtrat Eximius Grammaticus G. J. Voſſius. Graeciſmis forte adnumerari poſſit, vid. Vechner *in Hellenol. Lib.* 1. *Cap.* 18. *Res* autem cum ſignificet, quidquid poene ſubjecta materia deſiderat, vid. Sanct. *in Min. p.* 806, hoc loco accipienda videtur pro factis atrocibus, aut, ſi hoc mavis, pro argumentis, qua notione *rei* vocabulum frequentiſſime venire docet Sciopp. *in Veroſim. Lib.* 1. *Cap.* 4. Defendi poſſe vides lectionem vulgatam: quod ſi tamen verum fatear, pro eo quod nunc circumfertur: *gravis rerum*, ab Ulpiano credo fuiſſe exaratum *gravis rem*, hoc eſt, auctore Probo, *res ejusmodi*, intellige autem talem rem, quaſi de in ſequentibus agit, puta, ſi quis vulneratus fuerit, ſimileve. V. C. J. J. Struchtmeyer *in Animadv. Crit. p.* 80. pro *rerum* ſubſtituendum eſſe ſcribit *certum*, conjectura, ut mihi quidem videtur, non admodum probabili.

[c.] *Judicis arbitrio aeſtimatur.* Judicis arbitrium, quod intercedere debere hic tradit Jctus, accipiendum eſſe reor de ſumma aeſtimationis, qua condemnandus eſt reus propter injuriam atrocem. Judi-

judicis arbitrio aeſtimatur. Atrocem autem [d.] aeſtimare ſolere Praetorem: [e.] adque colligi ex [f.] facto, ut puta, ſi [g.]

cem intelligo certa formula a Praetore datum. Quaenam autem formula in injuriis obtinuerit, diſces ex Paulo in *Coll. Leg. Moſ. et Rom. Tit.* 2. §. 6. Competiiſſe autem Judici ejuſmodi a Praetore dato facultatem definiendi ſummam, dubium non eſt: aperte Noſter in *L.* 17. §. 2. *D. de Injuriis: Dandam mihi injuriarum adverſus te, in quantum ob eam rem aequum judici videbitur.* Adde Papianum *l. c. Solutio vel vindicta pro facti ipſius qualitate in judicis arbitrio et aeſtimatione conſiſtat.* Paucis rem omnem comprehendo: Judicis eſt aeſtimare ſummam, illud enim, quantum equidem memini, nullibi in jure Praetori tribuitur. Superioris eſt Magiſtratus, Praetorum videlicet, Proconſulum, Praefectorumque Praetorio, dijudicare, pronuntiare, ac jus dicere de eo, ſitne injuria atrox, necne, itemque num vere injuriarum teneatur reus. Manifeſtum hoc ex *L.* 5. *C. ex quib. cauſ. inf. irrog. Si injuriam te feciſſe Proconſul pronunsiaverit.* Add. *L.* 21. *D. de his qui not. infam. Praefectus nullam injuriam Lucium Titium paſſum eſſe a Gajo Sejo pronuntiavit.* Dein *certum* quoque, *an incertum dicat, cognitio ipſius Praetoris eſt*, teſte Paulo *l. c.*, quippe qui ex eo formulam ſuam concipere fuit ſolitus. Certum autem quis dicat, idem Jctus his verbis exponit: *Certum*, ait, *dicit, qui ſuo nomine demonſtrat injuriam, neque ita, ut per disjunctionem, hoc aut illud accidiſſe comprehendat, ſed ut neceſſe habeas aut unam nominis ſuo re deſtinare, aut plures ita complecti, ut omnes eas accidiſſe cogatur probare.* Corrigendo loco depravato operam adhibet Idem Struchtmeyer *l. c. p.* 81. reponens: *unam nomine ſuo rem aeſtimare.* Propius ad Codicum ſcripturam accedit, ideoque rectior videtur Pithaei criſis *unam nomine ſuo rem deſignare.* Poſſis et *re* explicare *recte*, quae vox per ſimplex R. olim efficta fuiſſe Probo dicitur. *Unam* autem ſupple injuriam. Egregie Ulpianus in *L.* 7. §. 2. *D. de Injuriis* certum docet eo ſpectare, ut ſciamus qualis injuria ſit illata, levis ſcilicet, an atrox: veluti, ſi liberto patronus injuriam fecerit, datur injuriarum judicium, *ſi atrox ſit injuria, quam paſſus eſt* libertus, *ſi ſua, puta, ſi ſervilis.* Pro *ſua* ingenioſe, uti ſolet, *ſumma* ſubſtituendum conjecit Vir Magnus G. Noodt *Obſ. Lib.* 1. *Cap.* 16. *Saeva* corrigit Ampl. Röver *l. c. p.* 23. Supereſt tamen quod dubium moveat, ita enim ſi ſcripſit Ulpianus, idem bis dixit, perinde enim eſt dicasne *atrox* an *ſumma* vel *ſaeva.* Neſcio, an fortaſſe vindicari poſſit lectio vulgata: ita interpretor: *ſive ſua puta, ſive ſervilis*, hoc eſt, ſive a patrono ipſo fuerit illata, ſive a ſervis ejus. *Si* voculam hac, quam dixi, ſignificatione aliquando uſurpari oſtendit Beſt. *p.* 66. Eo tamen num referri poſſit vulgatiſſimum illud *ſi Deo, ſi Deae*, quod exhibet Gellius *Lib.* 2. *Cap.* 28. dubito, cum in pleriſque libris inveniatur: *ſive Deo, ſive Deae.* Hoc certum eſt in MSS. ſaepe voces illas confundi. Add. Cl. Toullieu *in Collect. p.* 304. *ſq.* Eveniſſe puto exinde, quia exigua admodum differentia diſtat utriuſque ſcriptura: *ſive* enim per SV notatum fuiſſe Magno docet. *Suam* dixi me intelligere injuriam ab ipſo patrono illatam. Pronomina *ſuus* et *is* promiſcue a Jctis uſitata fuiſſe, nulloque fere diſcrimine habita novimus. Exemplorum copiam largiſſimam ad nauſeam uſque ſuppeditat Jenſius *in Stricturis*, apud quem utramque paginam facit haec ejus obſervatio. Add. Rygerbos *in Obſ. Jur. Rom. p.* 17, Vryhof *in Obſ. p.* 184, denique Obſ. Miſcell. Amſtel. *Vol.* 1. *p.* 16. *Servilem* accipio, quam ſervus patroni intulit. Servi factum praeſtat dominus, niſi malit ſervum noxae dedere. Injuria autem ſervilis atrox eſt: *Quaedam injuriae*, inquit Ulpianus in *L.* 17. §. 3. *D. de Injur.*, *a liberis hominibus factae levis nonnullius momenti videntur, enimvero a ſervis graves ſunt.* Si quem offendat forte vox *nonnullius*, inſpiciat is, quae de ea notavit Auctor *Obſ. Jur. Civ. p.* 134. *ſq.*

[d.] *Aeſtimare ſolere.* Subintellige *conſtat* ſimileve. Pari modo Paulus in *Coll. Leg.*

Digitized by Google

[g.] verberatus, vel vulneratus fuerit. *Ex Collatione Moſaicarum et Romanarum Legum Titulo* II.

Leg. Moſ. et Rom. Tit. 4. §. 3. *licere interficere.* Uſus ejusmodi infinitivi non praecedente finito Latinis Auctoribus eſt familiariſſimus. Vide quos citat Vir Eruditiſſimus C. A. Van Wachendorff *in Diſſert. c. p.* 25.

[e.] *Adque.* Reponendum eſſe *atque* jam vidit Vir Ill. C. V. Vonck *in Spec. Crit. p.* 35. Pari modo in *Collat. Leg. Mos. et Rom. Tit.* 1. §. 11. *adque adparebat.* Permutata olim fuiſſe inter ſe D et T litteras demonſtrarunt Forner. *in Theſ. Jur. Ott. Tom.* 2. *p.* 138, Salmaſ. *ad Flor. Lib.* 1. *Cap.* 18. *Num.* 11, Sciopp. *de Art. Crit. p.* 45, Auſ. Popma *de Uſu Antiq. Loc. Lib.* 1. *Cap.* 3, aliique ſexcenti.

[f.] *Facto.* Factum expono rem factam, circumſtantias. Eodem modo Imp. in §. 9. *J. de Injuriis: Atrox*, ait, *injuria aeſtimatur vel ex facto; veluti, ſi quis ab alio vulneratus ſit.* Adde Papianum *l. c. pro facti qualitate. Rem* alibi appellat Auctor Noſter in *L.* 7. §. 8. *D. de Injur. Re atrocem haberi injuriam Labeo ait, ut puta ſi vulnus illatum, vel os alicui percuſſum.* Paulus in *L.* 8. *D. eod.* Vulneris magnitudo *atrocitatem facit:* quae omnia loca egregie vides cum hoc noſtro conſpirare.

[g.] *Verberatus.* Vel de ipſo Praetore verberato vulneratoque haec intelligenda ſunt, quod malo, vel ellipſis hic ſtatuenda τοῦ *quis*, *homo*, ſimiliſve, qua de vid. Sanct. *in Min. Lib.* 4. *Cap.* 4. *Verberare* verbum Ulpianus in *L.* 5. §. 1. *D. h. t.* interpretatur: *cum dolore caedere*, malim *cum dolone*, quo modo reſtituendum eſſe propoſuit Frater *ad Collat. Leg. Moſ. et R. p.* 106. Sunt autem *dolones*, Iſidorum audis *Etym. Lib.* 18. *Cap.* 1, *vaginae ligneae, inter quas latet pugio, ſub baculi ſpecie.* Confer Briſſon. *de V. S. in v. Dolon.* Hinc deſcendit nomen teli, noſtra lingua *Dolk* appellati. Plures *dolonis* ſignificationes affert Frater *d. l.*

E X T I T U L O

* *De Actionibus.*

§. 1. Actionum genera ſunt duo: in rem, quae dicitur vindicatio: in perſonam, quae condictio appellatur. In rem actio eſt, per quam rem noſtram, quae ab alio poſſidetur, petimus: et ſemper adverſus eum eſt, qui rem poſſidet. In perſonam actio eſt, qua cum eo agimus, qui obligatus eſt nobis ad fa-

* §. 1. De Vindicatione ſupra quaedam notavimus: dicendum verbo de Condictione

Digitized by Google

faciendum aliquid, vel dandum: et ſemper adverſus eundem locum habet.

§. 2.

ctione. *Condicere* priſca lingua *denuntiare* ſignificaſſe ſcribit Imp. in §. 15. *J. de Action.*, indeque deſcendere notionem condictionis, qua pro actione in perſonam ponitur. Adſentior, modo accipias non dicam eam, quam ſcribere ſolebat actor, ſed denuntiationem factam inter litigantes utroſque in diem perendinum, ut ad judicem venirent, quam pluribus exponit Aſconius *in Verrem Orat.* 3. Quae a petitore fit denuntiatio *dica* et *dictio* nominari poteſt, *condictio* dici nequit, eſt enim condicere, ſimul dicere, hinc condictus dies Feſto eſt ſimul dictus; ſtato eo condictoque die cauſſae fiebat conjectio, id eſt, uterque actor et reus conferebant, quae cauſae ſuae utile fore judicabant. Eſt ergo condictio mutua denuntiatio. Deinde etiam ex eo nominatas condictiones puto, quia in actionibus perſonalibus intercedebant ſponſiones mutuae, vid. Sigon. *de Judic. Lib.* 1. *Cap.* 21. *p.* 479. *ſq.* quae condictiones recte appellantur. *Dicere* enim non tantum eſt nude promittere, ſed et ſolenniter ſtipulari. In jus vocatus, ſi ſe conſtituto tempore judicio ſiſteret, *ſequi*, quod ſi contra detrectaret, ſuique copiam judici facere nollet, *fugere* dicebatur. Deducta utraque denominatio ex violento, qui ex jure duodecim tabularum olim obtinuit, in jus rapiendi more. Plinius ad Trajanum ſuum *in Paneg. Cap.* 36. *Dicitur*, inquit, *actori, atque etiam procuratori tuo: in jus veni, ſequere ad tribunal.* Exempla plura ſuppeditat Briſſonius *de Formul. Lib.* 5. *in pr.* Eo quoque referenda arbitror haec Pauli *in Sent. Lib.* 5. *Tit.* 37. §. *un. Quoties injuſta appellatio pronuntiatur, ſumptus, quos, dum SEQUERETUR, adverſarius impendit, reddere cogatur.* Varie emendant Interpretes, temere profecto, ac perperam. Expono: dum ſequi cogitur, dum non ſua ſed appellantis culpa lis protrahitur, dum vocatus ſiſtere ſe ac reſpondere compellitur.

Majores noſtri in jure inter ſe litigaturi coram teſtibus alter alterum ad Praetorem vocare citareque conſueverunt, et, data acceptaque feſtuca vel ramo, mutuo ſibi invicem ſidem dare, certo ſe die ſtaturos coram judice. Citatio haec ac ſolennis ſponſio *adramitio* appellabatur. Deſcendit nomen a verbo *adframiare*, *aframiare*, et *adramire*, quo de pluribus expoſuit Herm. Conringius *ad Capitulare Caroli Magni Art.* 31. *Operum Tom.* 6. *p.* 207., et in primis Eccardus ibidem allegatus. Pleniſſime de vocabuli hujus varia ſcriptura, etymo, et ſignificatione egit Nob. C. Duſreſne *in Gloſſ. Med. et Inf. Lat.* in v. *Adramire* et *Adramitio.*

Omiſit auctor tertium, quod addunt alii, actionum genus, earum puta, quae mixtam cauſam obtinere videntur, quarum meminit Imp. in §. 20. *J. de Actionib.* Fecit Ulpianus more Jctorum ſolenni, qui in rerum diviſionibus haud raro negligere conſueverunt eas ſpecies, quae mixtam habent cauſam, eaſque cum ſimplicibus confundere, vid. Noodt *Prob. Lib.* 1. *Cap.* 12. et Otto *ad J. l. c. Num.* 7. Tum deinde non eodem omnes modo generum ſpecies diſtinguere Prudentes alias demonſtravi. Neque tamen horum in claſſem referri oportere arbitror Caji diviſionem, qui in *L.* 1. *D. de Jurejur. Juris*, inquit, *jurandi religio, qua vel ex pactione ipſorum litigatorum, vel ex auctoritate judicis deciduntur controverſiae.* Immerito queruntur Interpretes duarum tantummodo ſpecierum mentionem injeciſſe Jctum, cum vel ex tituli rubrica triplex eſſe jurisjurandi genus appareat, vid. Merill. *Obſ. Lib.* 13. *Cap.* 13. Quod ſi enim attente ac rite ipſa verba inſpiciamus, dubitare vix poſſumus, voluntarium memoraſſe eum jusjurandum, quod ex pactione litigantium deſcendit, neceſſarium quoque indicaſſe, quod probante judice, adeoque auctoritate ejus pars parti in judicio defert, denique judiciale non praetermiſiſſe, quoniam ex auctoritate judicis refert decidi controverſias.

§. 2.

§. 2. Actionum autem quaedam ex contractu, quaedam ex facto, quaedam in factum ſunt. Ex contractu actio eſt, quotiens quis ſui lucri cauſa cum aliquo contrahit, veluti emendo, vendendo, locando, conducendo, et ceteris ſimilibus. [a.] Ex facto actio eſt, quotiens ex eo teneri quis incipit, quod ipſe admiſit: veluti furtum, vel injuriam commiſit, vel damnum dedit. In factum actio dicitur, qualis eſt (exempli gratia) actio, quae datur patrono adverſus libertum, a quo contra Edictum Praetoris in jus vocatus eſt.

§. 3. Omnes autem actiones aut civiles dicuntur, aut honorariae. *Lex eſt* XXV. *D. de Obligationib. et Actionib.*

§. 2. [a.] *Ex facto. Ex maleficio* appellat Imp. in §. 1. *Inſt. de Actionib. Ex peccato* nominat Modeſtinus in *L.* 52. *pr. et* §. 8. *D. de Obl. et Action. ex peccato*, inquit, *obligamur, cum in facto quaeſtionis ſumma conſiſtit.* Movit haec cauſa Haloandrum, ut et hic *ex peccato* corrigendum eſſe ſtatuerit, auſu nimis temerario et damnando. Interpretes Graeci, ne de lectionis veritate dubites, exhibent *απο φακτου*. Confer Gothofr. *h. t.* Caeterum poſt *veluti* in hoc §. ſubintellige *ſi.*

TITULORUM EX CORPORE ULPIANI

F I N I S.

Digitized by Google

I N D E X

TITULORUM EX CORPORE ULPIANI.

		Pag.
I.	*De Legibus et Moribus.*	3.
	De Libertis.	6.
II.	*De Statu liberis.*	21.
III.	*De Latinis.*	26.
IV.	*De his, qui ſui juris ſunt.*	28.
V.	*De his, qui in poteſtate ſunt.*	28.
VI.	*De Dotibus.*	34.
VII.	*De jure Donationum inter virum et uxorem.*	39.
VIII.	*De Adoptionibus.*	47.
IX.	*De his, qui in manu ſunt.*	49.
X.	*Qui in poteſtate, mancipiove ſunt, quemadmodum eo jure liberentur.*	49.
XI.	*De Tutelis.*	54.
XII.	*De Curatoribus.*	64.
XIII.	*De Coelibe, Orbo, et Solitario Patre.*	66.
XIV.	*De Poena Legis Juliae.*	66.
XV.	*De Decimis.*	67.
XVI.	*De ſolidi Capacitate inter virum et uxorem.*	69.
XVII.	*De Caducis.*	70.
XVIII.	*Qui habeant jus antiquum in Caducis.*	71.
XIX.	*De Dominiis, et Adquiſitionibus rerum.*	72.
XX.	*De Teſtamentis.*	81.
XXI.	*Quemadmodum Heres inſtitui debeat.*	89.
XXII.	*Qui Heredes inſtitui poſſunt.*	91.
XXIII.	*Quemadmodum Teſtamenta rumpuntur.*	105.
XXIV.	*De Legatis.*	108.
XXV.	*De Fideicommiſſis.*	122.
XXVI.	*De Legitimis Heredibus.*	128.
XXVII.	*De Libertorum Succeſſionibus, vel Bonis.*	130.
XXVIII.	*De Poſſeſſionibus dandis.*	132.
XXIX.	*De Bonis Libertorum.*	135.
	De Injuriis.	137.
	De Actionibus.	139.

I N-

Digitized by Google

I N D E X

RERUM ET VERBORUM

IN CONTEXTUM

FRAGMENTI ULPIANI.

Numerus primus Titulum, ſecundus Paragraphum deſignat.

A.

A morte, divortio, repudio, vacatio. 14. 1.

Abdicare ſe tutela, eſt dicere nolle ſe tutorem eſſe. Abdicare ſe non poteſt tutor legitimus, poteſt teſtamentarius. 11. 17.

Abrogare legem quid. 1. 3.

Abſentia. Quo caſu propter abſentiam tutoris alius tutor detur. 11. 22. Abſentia intra annum dat liberam teſtamenti factionem. 16. 1.

Abſtinendi jus. 22. 25.

Abuſus. Uſusfructus rerum, quae in abuſu continentur. 24. 27.

Accedere conditioni matris. 5. 8.

Accipere mancipium. 20. 5. mancipio. 19. 18. ſi detrectet legatarius accipere, ſtatu liber ſit liber. 2. 6.

Actio re vera. 6. 6. Patrono adverſus libertum competens. §. 2. *de Actionib.* quae detur mulieri poſt divortium? 6. 6. de dote quando detur heredi? 6. 7. rerum amotarum tenet maritum. 7. 2. facere actionem rerum hereditariarum. 22. 26.

Actiones in fideicommiſſis, vid. *Senatuſconſultum.* Actionibus fictitiis quibus opus ſit. 28. 12. quot ſint genera actionum, quae ſint in rem, quae in perſonam. §. 1. *de Actionib.* Oriuntur ex contractu, ex facto, in factum, ſingulae quae ſint. §. 2. *de Actionib.* ſunt vel civiles, vel honorariae. §. 3. *de Actionib.*

Actus vide *Jura.*

Adcommodare auctoritatem 11. 26. fidem tacitam. 25. 17.

Adcreſcendi jus in ſervo communi manumiſſo. 1. 18. ex lege Papia. 18. 1. liberorum. 22. 17. in legato. 24. 12. in adgnatis, vide *Adgnati.*

Addicit Praetor in ceſſione. 19. 10.

Adeptio dominii per uſucapionem. 19. 8.

Adgnati ex legibus XII. tabb. ad tutelam vocantur. 11. 3. qui ſint. 11. 4. ad eos non procedit tutela ceſſitia. 11. 8. furioſi, et prodigi ex lege XII. tabb. ſunt in curatione adgnatorum. 12. 2. qui ſint, quando heredes ſint, quid de iis caverit lex XII. tabb. 26. 1. quamdiu ſuus heres ſperatur heres fieri poſſe, locus non eſt adgnatis. 26. 3. hereditates eorum quo modo dividantur. 26. 4. ſi repudiaverint hereditatem, vel ante aditionem deceſſerint, pars eorum adcreſcit iis, qui adierunt: quid ſi nemo adierit? 26. 5. filiis exſtantibus non ſuccedunt matri. 26. 7. capite deminuti, vide *Cognati.*

Adgnatio. Quo modo ea rumpatur teſtamentum. 22. 18, 23. 2. et 3. jus ejus legitimum amittitur capitis deminutione. 28. 19.

Adjectio legati. 22. 22.

Adimitur libertas quo modo?

Digitized by Google

do? 2. 12. legatum. 24. 29.

Adire hereditatem, vide *Hereditas*, *Cretio*. Adita hereditate ſtatim fit liber in teſtamento manumiſſus. 1. 22. quid ſi hereditas ab inſtitutis omnibus non adeatur? 1. 22. quando ſervus adeat juſſu emptoris, vel ſuo arbitrio. 22. 12. quomodo alienus. 22. 13. qui ſemel conſtituit ſe nolle heredem eſſe, amplius adire non poteſt. 22. 29. contra obtinet in inſtituto cum cretione. 22. 30.

Adjudicatione adquirimus dominium. 19. 2. quomodo? Judex adjudicat rem mancipi, et nec mancipi. 19. 16.

Adjuncta filiae perſona. 6. 6.

Adoptare utroque modo. 8. 6. neutro modo. 8. 8. qui filium non habet, adoptare poteſt in locum nepotis. 8. 7. poſſunt ſpadones et coelibes. 8. 6. cur feminae non poſſint. 8. 8.

Adoptari qui poſſint. 8. 5.

Adoptio per quem fiat, qualis fiat per populum. 8. 2. fit etiam in Provinciis. 8. 4. et 5. in adoptionem dare. 8. 3. adoptione mutatur ſtatus hominum, et fit minima capitis minutio. 11. 13. adoptione adgnaſcitur ſuus heres. 23. 3.

Adoptivi vide *Liberi*. Sunt in poteſtate parentum. 8. 1. habent poſſeſſionem inteſtati, non etiam in adoptionem dati. 28. 8. an competat iis bonorum poſſeſſio. 28. 3.

Adprehendere dominia traditione. 19. 7.

Adquirere vide *Dominium*. Quo modo adquiratur per eos, quos in poteſtate, manu, mancipiove habemus 19. 18. et 19. Adquirimus vel ex re noſtra, vel ex operis ſervi. 19. 21.

Adrianus auctor Scti de civitate R. 3. 3. de legato civitatibus. 24. 28.

Adrogatio quae dicatur. 8. 2. quinam adrogentur. 8. 3. fit tantum Romae. 8. 4. pupillus an poſſit adrogari. 8. 5. feminae non adrogant. 8. 5. quare? 8. 8. adrogare poſſunt ſpadones et coelibes. 8. 6. patrefamilias adrogato, liberi ejus, quaſi nepotes, fiunt in poteſtate adrogatoris. 8. 8.

Adventitia dos quae. 6. 3. quando apud maritum remaneat. 6. 5. quando, a quo repetatur. 6. 6.

Adverſus leges civitatis ſuae teſtari. 20. 14. poſſeſſio adverſus tabulas teſtamenti. 28. 1. id eſt, ſecundum.

Adulterium moribus gravioribus adnumeratur. 6. 12. in adulterio deprehenſa uxor duci non poteſt. 13. 2.

Aedes ruinoſas reficiens facit impenſas neceſſarias. 6. 15.

Aedificio Latinus accipit jus Quiritium. 3. 1.

Aelia. Lex Aelia Sentia, vide *Lex*.

Aerarium quando fiat heres. 1. 21.

Aes. Teſtamentum per aes et libram. 20. 2. vide *Teſtamentum*.

Aeſtimatio injuriae, vide *Injuria*.

Aetas. vide *Manumiſſio*. Aetas in ſervis manumittendis requiſita. 1. 12. et 14. in dominis. 1. 13. ob infirmitatem aetatis dantur tutores. 11. 1. aetas puberum quae ſit. 11. 28. quae ſit, qua lex liberos exigit. 16. 1. aetas in liberis. vide *Filius*. Conjugii. 16. 3. et 4. feminarum in teſtamento faciendo. 20. 15.

Agere cum tutore lege, aut legitimo judicio, auctore tutore. 11. 24. cum alio. 11. 27.

Alienatio rei mancipi, vide *Mancipi*. v. *Traditio*. v. *Ceſſio*. Mancipatio eſt ſpecies alienationis. 16. 3.

Alienatus v. *Servus*.

Alienus. De libertate alieno ſervo data. 2. 11. v. *Servus*. v. *Liberta*.

Aliud matrimonium. 6. 11.

Amici. Inter amicos manumiſſi Latini dicti. 1. 10. manumiſſio ſervi communis inter amicos facta an valeat. 1. 18.

Amiſſus. v. *Filius*.

Amitam uxorem ducere non licet. 5. 6.

Amotus. Retentio dotis datur propter res amotas. 6. 9. Actio rerum amotarum tenet maritum. 7. 2.

Ancilla fit, quae ſe junxit ſervo alieno. 11. 11. natus ex ancilla et libero eſt ſervus. 5. 9. quae ancilla concepit, an liberum pariat. 5. 10.

Animalia. vide *Quadrupedes*.

Animi plenum judicium. 20. 12.

Anniculus filius. 3. 3.

Annus. Poſſeſſus anno, v. *Poſſeſſus*. v. *Manumiſſio*. v. *Aetas*. Anni conjugii. 16. 3 et 4. Anni XIV pubertatis. 11. 28. definiti lege Papia. 16. 1. in uſucapione. 19. 8. bonorum poſſeſſionis. 28. 10. in liberis, v. *Filius*.

Annua die. 6. 8. 6. 13.

Antiquum jus, v. *Caduca*. 17. 2.

Digitized by Google

17. 2. in libertatibus. 1. 21. primi heredis. 1. 21. ex lege Papia. 18. 1.
Antonini conſtitutio. 8. 5, 17. 1. oratio de matrum hereditatibus. 16. 7.
Apertus. Quid ſi heres ante apertas teſtamenti tabulas deceſſerit. 17. 1.
Apollo Didymaeus heres inſtitui poteſt. 22. 6.
Aqua et igni ſi interdictum ſit patri vel filio, tollitur poteſtas, quia talis ſit peregrinus. 10. 3. Cui ita interdicitur, patitur is mediam capitis deminutionem, amiſſa civitate, retenta libertate. 11. 12.
Aquaeductus. v. *Jura.*
Arbitrium judicis in injuriis. v. *Injuria.*
Ars. Quae ipſa, vel cujus parentes artem ludicram fecerunt, Senatoribus non licet uxorem ducere. 13. 1. neque ingenuis. 13. 2.
Aſini ſunt res mancipi. 19. 1.
Atilia lex. v. *Lex.*
Atiliani tutores qui dicantur. 11. 18.
Atrox. v. *Injuria.*
Auctor. v. *Tutor.* Auctore tutore agere. Tutor in rem ſuam auctor fieri non poteſt. 11. 24.
Auctoritatem interponunt tutores. 11. 25. et 26. et 27. v. *Tutor.*
Audire verba familiae emtoris. 20. 13.
Auguſtus de peculio caſtrenſi teſtari permiſit. 20. 10.
Avus paternus poteſt dotem dicere. 6. 2. mors avi an liberet nepotes a poteſtate. 10. 2.

B.

Beneficium principale. 3. 1. beneficio Praetoris heres fieri. 28. 12.
Beſtiae. Depugnare cum beſtiis. 1. 11. Cameli, elephanti, ſunt numero beſtiarum. 19. 1.
Biennium in uſucapione. 19. 11.
Bima die 6. 8, 6. 13.
Bona libertorum. v. *Liberti.* Servus in bonis. 19. 20. quis talis ſit. 1. 16. v. *Servus.* Prodigus, cui bonis interdictum eſt. 12. 2. Prodigis bonis interdictum lege 20. 13. bona male diſſipare. 12. 3. quando inter conjuges detur uſusfructus, et proprietas bonorum. 15. 1. Poſſeſſio bonorum juxta tabulas. 23. 6. v. *Poſſeſſio.*
Boves ſunt res mancipi. 19. 1.

C.

Caducaria lex 28. 7.
Caducum. De Caducis. *Inſcr. Tit.* 17. Pars heredis non adeuntis ſit caduca. 1. 21. Qui habeant jus antiquum in caducis. *Inſcr. Tit.* 18. dos quando ſit caduca. 16. 4. quid ſit caducum: dicitur veluti cecidit ab eo. 17. 1. caduca hodie fiſco vindicantur. 17. 2. et legata et fideicommiſſa caduca ſiunt cum ſuo onere. 17. 3. caduca facta hereditas. 17. 3. jus adcreſcendi in caducis. 18. 1. quomodo adquiratur. 19. 17. caducum ex lege Papia Poppaea. 24. 12 et 13. liberos habens non vindicat, ſi promiſit ſe reſtituturum fideicommiſſum non capienti. 25. 17.
Calata. v. *Comitia.*
Calvitianum Sctum. 16. 4.
Cameli ſunt res nec mancipi. 19. 1.
Caninia. v. *Lex.*
Capacitas. De capacitate ſolidi. v. *Solidum.*
Capere decimam, uſumfructum. 15. 1. ſolidum. 16. 1. nihil. 16. 2. hereditatem. 16. 4, 22. 3, 22. 8. fideicommiſſum, legatum. 25. 6. capere poſſe jure civili. 17. 1. non capienti reſtituere fideicommiſſum. 25. 17. manu capi. 19. 6. quae Virgines Veſtae capiuntur. 10. 5.
Capito eſt verbum legati per vindicationem. 24. 3.
Captus ab hoſtibus ſit ſervus hoſtium, reverſus omnia priſtina jura recipit, interim, apud hoſtes dum eſt, pendet ejus poteſtas. 10. 4. v. *Hoſtes.*
Caput liberum. 11. 5.
—— Capite minutus, vid. *Tutor.* ſi tutor ceſſicus fuerit, aut legitimus, quid fiat. 11. 7. ſi fuerit teſtator, teſtamentum ſit irritum. 23. 4.
—— Capitis deminutio., v. *Cognati.* Ea amittitur tutela legitima. 11. 9. quot ſpecies minutionis. 11. 10. quae ſit maxima. 11. 11. quae media. 11. 12. quae minima. 11. 13. minutio capitis tollit jus legitimae hereditatis. 27. 5.
Carthago. Coeleſtis Salinenſis Carthaginis. 22. 6.
Caſſianorum de pubertate ſententia. 11. 28.
Caſtra. Militis, ſi in caſtris is ſit mortuus, valet teſtamentum. 23. 10.
Caſtrenſe. v. *Peculium.*
Cavere ſibi ſolet maritus ſtipulatione tribunitia. 7. 3.
Cauſa quando apud conſilium probari debeat. 1. 12. et 13. a quo. 3. 3. ex quibus cauſis inter conjuges donari liceat. 7. 1. v. *Donatio.* cauſa probata. 7. 4.

Digitized by Google

7. 4. in traditione. 19. 7. in eadem cauſa permanere. 22. 11. et 13. falſa cauſa in legato. 24. 19.

Cautio emancipatorum de collatione bonorum. 28. 4. in uſufructu legato. 24. 27.

Caeteros inter qui poſſint exheredari. 22. 20–23.

Cedere. Dies legatorum cedens. 24. 30. quando is cedat. 24. 31.

Cenſuit Senatus XI. 20. et 22. et 23.

Cenſus. Eo manumiſſi ſunt cives Romani. 1. 6. eo olim manumiſſi, qui luſtrali cenſu Romae, juſſu dominorum, inter cives R. cenſum profitebantur. 1. 8. v. *Incenſus.*

Centum dies in legato. 17. 1. in cretione. 22. 27.

Cerae teſtamenti. 20. 9.

Cernere eſt, verba cretionis dicere, quae illa ſint. 22. 28. cernendo fit heres. 22. 30. extraneus. 22. 25. univerſi pro libito de herede cernere. 22. 5.

Certus. Certum conſilium. 22. 4. certa mater. 4. 2. verba. v. *Verba.* perſona. v. *Fideicommiſſum.*

Ceſſicus tutor quis, quid ſi is mortuus fuerit, vel capite minutus, vel alii tutela ceſſerit. 11. 7.

Ceſſio. Tutela in jure cedi poteſt. 11. 6. et 7. et 8. et 17 Ceſſione in jure adquiritur dominium. 19. 2. eſt ea alienatio communis rerum mancipi et nec mancipi, et quo modo fiat. 19. 9. quis cedat. 19. 10. cedi etiam poſſunt res incorporales. 19. 11. Ceſſionis hereditatis quis ſit effectus. 19. 14. v. *Hereditas.* Rerum corporalium. v. *Corporales.*

Ceſſitia tutela quando exſtinguatur. 11. 7. non pertinet ad adgnatos. 11. 8.

Ceſſus. Servus in jure ceſſus fit domini ex jure Quiritium. 1. 16.

Cibaria. dare ſervis hereditariis. 22. 26.

Cincia lex. 1. 1.

Civilis. Actiones civiles. §. 3. *de Action.* Jus civile circa eos qui in utero ſunt. 22. 19. v. *Jus.* v. *Negotium.* civilis juris rigor. 25. 1. verba civilia in teſtamento. 25. 1.

Civis. Partus patris Latini et matris civis eſt civis. 3. 3. Cives Romani habent connubium. 5. 4. ex cive Romana et peregrino natus eſt peregrinus. 5. 8. ex cive Romano et Latina natus eſt Latinus. 5. 9. quid ſi civis R. Latinam, aut peregrinam, aut quae dedititiorum numero eſt, quaſi per ignorantiam uxorem duxit, ſeu civis Romana per errorem peregrino, aut ei qui dedititiorum numero eſt, aut Latino nupta fuerit 7. 4. Civis R. peregrinum, nec peregrinus civem R. in poteſtate habere poteſt. 10. 3. Libertorum nonnulli ſunt cives R. 1. 5. qui ſint. 1. 6. Cives R. profitebantur cenſum. 1. 8. XXX annorum manumiſſus quando fiat civis R. 1. 14. mancipatio locum habet inter cives R. 19. 4. dedititius non poteſt teſtari quaſi civis R. 20. 14. v. *Teſtator.*

Civitas. Quo modo Latini conſequantur civitatem R. 3. 1. *ſq.* liberis et parentibus, contracto diſpari matrimonio, quando civitas reddatur. 7. 4. maxima eſt capitis deminutio, cum amittitur civitas. 11. 11. amittitur in media capitis deminutione, ut in aquae et ignis interdictione. 11. 12. certae civitatis eſſe: teſtari adverſus leges civitatis ſuae. 20. 14.

Civitatibus, quae ſub imperio R. ſunt, legari poteſt. 24. 28.

Claudia lex v. *Lex.*

Claudianum Sctum. 11. 11, 16. 3.

Claudii edictum. 3. 6.

Clavus. Mulier viro donare poteſt, ut is ab Imp. donetur lato clavo. 7. 1.

Codicilli. Codicillis teſtamento confirmatis datur et adimitur libertas. 2. 12. adimitur legatum. 24. 29. non confirmatis poteſt fideicommitti, non legari. 25. 8. ne quidem confirmatis heres inſtitui poteſt, ſed qui teſtamento heres inſtitutus eſt, etiam codicillis non confirmatis rogari poteſt ut reſtituat. 25. 11.

Coelebs adoptare poteſt utroque modo 8. 6. de patre coelibe. *Inſcr. Tit.* 13. poenae coelibum. 16. 3. ſi quid coelibi fuerit legatum, et intra dies centum legi is non paruerit, legatum eſt caducum. 17. 1. Coelebs propter legem Juliam hereditatem capere prohibetur. 22. 3.

Coeleſtis Salinenſis Carthaginis heres inſtitui poteſt. 22. 6.

Coëmptor. Liberum caput a parente vel coëmptore mancipatum. 11. 5.

Coërcendi heredis cauſa legare. 24. 17.

Cognati. De donatione cognatis

Digitized by Google

gnatis facta. 1. 1. quousque liceat uxorem ducere inter cognatos ex tranſverſo gradu. 5. 6. a patre cognati. 11. 4. cognati, ſi inter ſe colerint, uſque ad ſextum gradum ſolidum capiunt. 16. 1. virilis ſexus ſunt adgnati. 26. 1. proximi quando accipiant poſſeſſionem bonorum inteſtati. 28. 7. manumiſſoris *ibid.* proximi accipiunt bonorum poſſeſſionem, non ſolum, qui cognati ſunt per feminini ſexus perſonam, ſed et adgnati capite deminuti, nam, licet adgnationis jus pereat capitis diminutione, natura tamen manent cognati. 28. 9.
Cognatio ſervilis nulla eſt. 12. 3. cognatione junctus per virilem ſexum. 6. 2.
Cognitio de fideicommiſſis quorum ſit. 25. 12.
Coheredes. v. *Familia.*
Coire inter ſe. 16. 1.
Collatio. cautio de collatione bonorum. 28. 4.
Collocare filiam alicui in matrimonio. 24. 17. et 18.
Collum. Quadrupedes, quae collo, dorſove domantur, ſunt mancipi. 19. 1.
Colonarii Latini. v. *Latini.*
Comitiis calatis factum teſtamentum. 20. 2.
Commercium quid ſit. 19. 5. mancipatio locum habet inter peregrinos eos, quibus commercium datum eſt. 19. 4. commercium prodigis interdictum eſt. 20. 13.
Commodi oratio de hereditatibus matrum. 26. 7.
Communis. De ſervo communi manumiſſo. 1. 18. v. *Servus.* filiua communis decimam adjicit. 15. 1. v. *Filius.* formula communi dividundo locum habet inter ſocios. 19. 16.
Computatio pretii non fit pro libertate. 2. 11.
Concepti vulgo. 5. 7.
Conceptionis tempus quando ſpectetur. 5. 18.
Condictio eſt actio in perſonam. §. 1. *de Actionib.*
Conditio. Manumiſſus ſub conditione, v. *Statu Liber.* quamdiu pendet, ſervus heredis eſt ſtatu liber. 2. 2. quando habeatur impleta in ſtatu libero. 2. 5. qui liberi accedant conditioni matris. 5. 8. ſequi conditionem parentis deterioris. 5. 8. diſpares conditione perſonae. 7. 4. quibus ſub conditione legari poſſit. 24. 23. quando cedat dies legatorum ita relictorum 24. 31.
Conductio. Ex ea naſcitur actio ex contractu. v. *Actio.*
Confirmatio tutorum. v. *Tutor.*
Conjecti in cuſtodiam. 1. 11.
Conjuges. vide *Vir*, v. *Uxor*, v. *Donatio.*
Conjunctim. De re conjunctim legata. 24. 12 et 13.
Connubium quid ſit. 5. 2 et 3. qui habeant. 5. 4. non eſt cum ſervia. 5. 5. inter quos vetitum. 5. 6. quem ſequantur liberi, ſi ſit connubium, quid ſi non ſit. 5. 8. non ſunt connubia inter Latinum et civem Romanam, vel liberum et ancillam. 5. 9. v. *Nuptiae.* v. *Matrimonium.*
Conſanguinei qui ſint, et quando heredes ſint. 26. 1. legitima hereditas ad feminas non pertinet ultra conſanguineorum gradum. 26. 6. non ſuccedunt matri filiis exſtantibus. 26. 7. v. *Frater.* v. *Soror.*
Conſenſus in nuptiis. 5. 2.
Conſequentia. Per conſequentiam. XI. 3.
Conſilium. Quando cauſa probari debeat apud conſilium. 1. 12 et 13. qui in conſilium adhibeantur. 1. 13. conſilium teſtantis debet eſſe certum. 22. 4.
Conſtat. Non conſtat inſtitutio. 22. 12.
Conſtituere dotem. 11. 21. Curatorem. 12. 1 et 3. ſe nolle heredem eſſe. 22. 29 et 30.
Conſtitutio Antonini. 8. 5, 17. 2. conſtitutionibus Principum quos Deos inſtituere conceſſum ſit. 22. 6. de teſtamentis militum. 23. 10.
Conſuetudo. 1. 4.
Conſul. Apud eum vindicta manumittitur. 1. 7. Conſulum eſt cognitio fideicommiſſorum. 25. 12.
Conteſtatio mentis noſtrae juſta. 20. 1.
Contineri. Res quae in abuſu continentur. 24. 27.
Continuatio poſſeſſionis anni vel biennii. 19. 8.
Continuus. Cretio continua quae ſit. 22. 31. quo modo computetur. 22. 32.
Contra tabulas poſſeſſio. v. *Poſſeſſio.*
Contractus. Actio ex contractu eſt, quoties quis ſui lucri cauſa cum aliquo contrahit, veluti emendo, vendendo, locando, conducendo. §. 2. *de Actionib.*
Contubernium ſervi alieni, v. *Liberta.*
Convenire. Quo modo conveniatur in manum. 9. 1.
Conventio in manum. Ea mu-

Digitized by Google

mutatur ſtatus hominum, et fit minima capitis deminutio. 11. 13. per eam adgnaſcitur ſuus heres. 23. 3. hereditates matrum pertinent ad filios ſine ea. 26. 7.

Cornelia. v. *Lex.*

Corporales res, quoties ſingulae in jure ceſſae ſunt, transeunt ad eum, cui ceſſa eſt hereditas. 19. 15.

Corpus. Quis ſit pubes habitu corporis. 11. 28. corpore quaeſtum facere. v. *Quaeſtus.* incertum corpus. 22. 5.

Creditor. De manumiſſis in fraudem creditoris. 1. 15. quando is, qui ceſſit, obligatus maneat creditori. 19. 14.

Cretio quid ſit, et quo modo heres in teſtamento inſtituatur ſub cretione. 22. 27. de inſtituto cum, aut ſine cretione. 22. 25. cum ea inſtitutus non ante excluditur, quam elapſo die cretionis. 22. 30. vulgaris et continua quae. 22. 31. in cretione nocet ignorantia, et non potuiſſe cernere. 22. 32. in et ſubſtitutio in cretione. 22. 33. imperfecta quae ſit, et qui ejus effectus. 22. 34. intra diem cretionis civis R. eſſe. 22. 3.

Curatio. Qui ſint in curatione. 12. 2.

Curator ex lege dari non poterat ingenuis heredibus ſcriptis. 12. 3. datur ei, qui nuper pubes factus idonee negotia ſua tueri non poteſt. 12. 4. quotuplices ſint Curatores, qui legitimi, qui honorarii. 12. 1. furioſis et prodigis dantur ex lege XII. tabb. adgnati. 12. 2. a Praetore conſtituitur, quem Praetor vult, quibus hoc fiat. 12. 3 et 4. v. *Libertini.* v. *Ingenui.*

Cuſtodia. Conjecti in cuſtodiam. 1. 11.

D.

Damnas eſto dare, verbum legati per damnationem. 24. 4. *damnas eſto ſinere*, verbum legati ſinendi modo. 24. 5.

Damnata judicio publico, ut et a Senatu, duci prohibetur. 13. 2.

Damnatio. Legatum per eam. 24. 2. quo modo per eam legetur. 24. 4. quae per eam poſſint legari. 24. 8 et 9. legatum per eam eſt optimum jus legati. 24. 11. de eadem re per eam duobus legata. 24. 13. quae per eam legantur, poſſunt et relinqui per fideicommiſſum. 25. 5.

Damnum qui dedit, tenetur actione ex facto §. 2. *de Actionib.*

Dare libertatem. 2. 12. dotem. 6. 1 et 2. v. *Dos.* ſe adrogandum. 8. 8.

Dari volo, verbum fideicommiſſi. 25. 2.

Dativi tutores qui dicantur. 11. 14.

Dato, verbum legati per damnationem. 24. 4.

Debet, pro poteſt. 20. 5.

Debita quando pereant. 19. 14.

Debitor mulieris quo modo dotem dicere poſſit. 6. 2. debitores defuncti quando liberentur. 19. 14.

Decima. Vir et uxor inter ſe quo modo capiant decimam. 15. 1.

Dedititii. Dedititiorum numero liberti. 1. 5. qui ſint. 1. 11. qui in ea cauſa eſt, ut dedititius fieri debeat, quando poſſit fieri civis R. 1. 14. quid ſi civis R. talem duxerit, aut civis Romana tali nupſerit. 7. 4. qui eorum numero ſint, et quare non poſſint teſtari. 20. 14. ſunt peregrini. 20. 14. heredes inſtitui non poſſunt, quia ſunt peregrini. 22. 2.

Defunctus, v. *Heres.*

Deliberatio, ſive cretio, utrum expediat adire hereditatem, necne. 22. 27.

Deminutio, v. *Caput.*

Demonſtratio certa in legatis. 24. 18. falſa in legato. 24. 19.

Denique, pro poſtea, etiam. 22. 5.

Denuntiatio domini ex SCto Claudiano. 11. 11.

Deprehenſa in adulterio. v. *Adulterium.*

Depugnare ferro aut cum beſtiis. 1. 11.

Derogare, quid? 1. 3.

Deſcendere ex lege 11. 3. per virilem ſexum. 11. 4. cognati per marem deſcendentes. 26. 1.

Deterioris parentis conditio. 5. 8.

Deus. Quos Deos heredes inſtituere poſſimus: poſſumus Deorum matrem. 22. 6.

Diales. v. *Flamines.*

Diana Epheſia. 22. 6.

Dicere dotem, v. *Dos.* dos dicitur. 6. 1. a quibus dici poſſit. 6. 2.

Didymaeus Apollo. 22. 6.

Dies legatorum cedens. 24. 30. legatorum quando cedat. 22. 31. centum dies in legato. 17. 1. v. *Cretio.* die annua, bima, trima, 6. 8 et 13. ſenum menſum. 6. 13.

Dimiſſus de poteſtate. 10. 2.

Directo quo modo detur libertas. 2. 7. data libertate,

Digitized by Google

te, libertus eſt orcinus. 2. 8. heres inſtitui. 25. 11.
Disjunctim de re legata. 24. 12 et 13.
Diſpares conditione perſonae. 7. 4.
Diſſipare male bona. 12. 3.
Dividundo. v. *Communi*.
Diviſio hereditatis. 24. 25. v. *Hereditas*.
Divortium. Poſt id quam actionem habeat mulier. 6. 6. quid ſi mulier poſt id defuncta ſit. 6. 7. ſi id cauſa mulieris vel patris eſt factum, dos retinetur. 6. 10. divortii cauſa licet donare inter conjuges. 7. 1. quid ſi ejus cauſa res ſint amotae. 7. 2. facto eo quo modo ſibi caveat maritus. 7. 3. quamdiu femina ab eo debeat innupta manere. 14. 1.
Do verbum nuncupationis. 20. 9. verbum legati per vindicationem. 24. 3.
Dodrans. Non plus quam dodrantem legare licet. 24. 32.
Domari. Quadrupedes, quae domantur. 19. 1.
Domeſtici teſtes quare non adhibendi. 20. 3.
Dominia rerum ſingularum quo modo adquirantur. 19. 2. ipſa traditione adprehendimus. 19. 7. v. *Uſucapio*. v. *Adjudicatio*.
Dominus XX annis minor quo modo manumittat. 1. 13. qui ſolvendo non eſt, an poſſit manumittere. 1. 14. ſervus ſine domino. 1. 19. denuntiatio domini. 11. 11. in jure cedit. 19. 10. rebus hereditariis tanquam dominus uti. 22. 26. domini fidei committi poteſt, ſi ſervo ſit legatum, non etiam legari. 25. 10. a domino legari non poteſt, ſervis heredibus inſtitutis. 24. 21, 25. 10.
Domus. v. *Aedes*. Eſt praedium urbanum. 19. 1. ex una domo plures teſtes adhiberi poſſunt. 20. 6.
Donatio. Quid ſtatuerit lex Cincia circa donationes. 1. 1. modus donationis mortis cauſa. 1. 2. inter virum et uxorem ex quibus cauſis valeat. 7. 1. propter res donatas datur retentio dotis. 6. 9.
Dorſo quae domantur, ſunt res mancipi. 19. 1.
Dos aut datur, aut dicitur, aut promittitur. 6. 1. a quo illa fiant. 6. 2. quae ſit profectitia, quae adventitia. 6. 3. a patre profecta quando et quo modo ad patrem revertatur, quando maritus retineat quintam in ſingulos liberos, profectitia quando remaneat apud maritum. 6. 4. quando adventitia, quae ſit dos receptitia. 6. 5. in qua dote, et quando competat repetitio dotis. 6. 6. Actio de dote quando detur heredi. 6. 7. quo modo, et quando praeſens reddatur. 6. 8. quibus ex cauſis retineatur. 6. 9. quando ob liberos. 6. 10. ſemel tantum fungi poteſt. 6. 11. quae retineatur ob mores. 6. 12. in qua dote puniantur mariti mores. 6. 13. de impenſis in dotem. 6. 15. et 16. et 17. quando tutor detur ad dotem dandam, promittendamve. 11. 20. quando alter tutor detur ad dotem conſtituendam. 11. 21. mulier petet dotem ſibi legatam, praeter decimam. 15. 1. quae nuptiae non proficiant ad dotes legatas, mortua muliere quando dos ſit caduca. 16. 4.
Dubius, v. *Incertus*.
Ducere, v. *Uxor*.
Duit, 10. 1.
Duodecim tabularum lex, v. *Lex*.

E.

Edictum, v. *Praetor*. Praetoris, v. *Patronus*. Claudii. 3. 6. de poſſeſſione emancipatis danda. 28. 4. ſucceſſorium. 28. 12.
Editionis tempus quando ſpectetur. 5. 10.
Effectus. Poſſeſſio cum effectu. 23. 6.
Electio, v. *Optio*.
Elephanti ſunt nec mancipi. 19. 1.
Emancipati liberi praeteriti habent bonorum poſſeſſionem, licet legitima hereditas ad eos non pertineat. 28. 2. naturales habent bonorum poſſeſſionem. 28. 3. quo modo emancipatis detur poſſeſſio. 28. 4. liberi habent bonorum poſſeſſionem inteſtati. 28. 8.
Emancipatio quae ſit. Solvitur ea poteſtas parentum. 10. 1. v. *Filius*.
Emere familiam. 20. 6. emendi jus. 19. 5.
Eminentiam per. 11. 3.
Emptio ex ea naſcitur actio ex contractu. v. *Actio*.
Emptor familiae in teſtamento. 20. 2. v. *Teſtis*. v. *Familia*.
Emptus et traditus ſervus eſt tantum in bonis. 1. 16.
Epheſia Diana. 22. 6.
Equites quinque in conſilium adhibiti. 1. 13.
Equus. Mulieri donare licet viro, ut is ab Imp. donetur equo publico. 7. 1. equi ſunt res mancipi. 19. 1.

Ercifcundae. v. *Familia.*
Ereptitium quo modo adquiratur ex lege Papia Poppaea. 19. 17.
Error. De matrimonio per errorem contracto. 7. 4.
Eſto eſt verhum directum. 2. 7. eſto heres. 21. 1.
Evincere hereditatem. 28. 13.
Ex lege nupta. 7. 4. ex eo *ibid.* ex jure Quiritium. 11. 19. pro *in.* 29. 6. ex lege nubere. 11. 20. ex jure Quiritium ſervus. 19. 20. ex facto actio. v. *Factum.*
Excluditur ab hereditate, qui conſtituit ſe nolle heredem eſſe. 22. 29 et 30.
Excuſatus ſi ſit tutor juſta de cauſa, alius datur. 11. 23.
Exheredatio. v. *Poſtumus.* Sui heredes ſunt inſtituendi vel exheredandi. 22. 14. filius et poſtumus nominatim exheredandus. 22. 16. et 20. et 22. qui poſſint exheredari inter caeteros, aut nominatim. 22. 20. *ſqq.* exheredatio ſui heredis. 23. 2. liberi mancipati an exheredari debeant. 22. 23. filiis exheredatis poteſt ſubſtitui. 23. 8.
Extraneus. v. *Heres.* extraneo tantum legari poteſt. 24. 21. ſervo extranei dari poteſt libertas. 2. 10. extraneis heredibus quo modo adcreſcant praeteriti. 22. 17. quo modo ſubſtituatur. 23. 7.

F.

Fabricare navem. 3. 6.
Faciendi teſtamenti jus cum aliquo. 11. 16.
Facio heredem. 21. 1.
Facito eſt verbum legati per damnationem. 24. 4.
Factio. v. *Teſtamentum.* factionem teſtamenti habere. 11. 16.
Factum. Actio ex facto quae ſit, quae in factum §. 2. *de Actionib.* atrox injuria colligitur ex facto. v. *Injuria.*
Falcidia. v. *Lex.*
Falſa demonſtratio, et cauſa in legato. 24. 19.
Familia. v. *Mancipare.* Principes familiarum. 4. 1. adgnati debent eſſe ejusdem familiae. 11. 4. familiae ercifcundae formula locum habet inter coheredes. 19. 16. familiae mancipatio. 20. 9. familiam habeto. 26. 1. familiae mancipatio ubi deficit, non valet teſtamentum. 28. 6. familia patroni quando accipiat poſſeſſionem bonorum inteſtati. 28. 7. emere familiam. 20. 6.
—— familiae emtor in teſtamento. 20. 2. v. *Teſtis.* inter eum et teſtatorem fit familiae mancipatio. 20. 3. pater teſtis eſſe non poteſt, cui filius eſt emptor familiae. 20. 4. fratres alter emtor familiae alter teſtis eſſe non poſſunt. 20. 5. quis familiae emtor eſſe non poſſit in teſtamento. 20. 7. Latinus eſſe poteſt. 20. 8. audire, loqui verba familiae emptoris. 20. 13.
Famoſa uxor ducta. 16. 2.
Far. Farre quo modo conveniatur in manum, de pane farreo. 9. 1.
Femina. v. *Mulier.* v. *Poſtumus.* potens. 5. 2. adoptari poteſt. 8. 5. non adrogat. *ibid.* neutro modo quare non poſſint adoptare. 8. 8. nec naturales liberos in poteſtate habent. *ibid.* quo modo ſui juris fiant. 10. 1. quibus feminis et quare dentur tutores. 11. 1. tutela earum cedi poteſt in jure, non etiam maſculorum, et quid caverit lex Claudia circa tutelas feminarum. 11. 8. a tutela liberantur. 11. 28. quantum temporis a morte viri, a divortio, a repudio, innuptae manere debeant. 14. 1. pro uxore *ibid.* in teſtamento prohibetur. 20. 7. teſtari poſſunt poſt duodecimum aetatis annum, auctore tutore, donec in tutela ſunt. 20. 15. liberi mancipati feminae an debeant exheredari. 22. 23. quouſque hereditas legitima pertineat ad feminas. 26. 6. ſuos heredes non habet. 26. 7. quod jus habeat in bona libertorum paternorum. 29. 4. quando habeat poſſeſſionem bonorum contra tabulas, aut ab inteſtato, in ſucceſſione libertorum. 29. 5.
Femininus ſexus. v. *Cognati.*
Ferre legem, eſt rogare. 1. 3.
Ferro depugnare. 1. 11.
Fictio legis Corneliae. 23. 5. finguntur heredes eſſe, quibus a Praetore datur poſſeſſio. 28. 12.
Fictitiae actiones. *ibid.*
Fide bona poſſeſſus. v. *Poſſeſſus.*
Fideicommiſſarius Praetor. 25. 12. v. *Fideicommiſſum.* v. *Senatusconſultum.*
Fideicommiſſum. Quo modo libertas detur per fideicommiſſum. 2. 7. cujus ſit libertus, cui libertas ita data eſt. 2. 8. cujus fidei libertas poſſit committi. 2. 9. cui ita dari poſſit libertas. 2. 10. de liberta-

te

Digitized by Google

te alieno ſervo ita data. 2. 11. ab eo datum, ex cujus perſona hereditas facta eſt caduca, ſalvum eſt. 17. 3. reſtitui poteſt municipibus. 22. 5. eſt, quod precative relinquitur. 24. 1. quid ſit, et quae ejus origo. 25. 1. quae ejus verba.. 25. 2. etiam nutu relinquitur. 25. 3. qui relinquere poſſint, an et inteſtati. 25. 4. quae res per id relinquantur. 25. 5. quibus detur. 25. 6. an et Latinis Junianis. 25. 7. dari poteſt et ante heredis inſtitutionem, et poſt mortem heredis, item codicillis teſtamento non confirmatis. 25. 8. Graece ſcribi poteſt. 25. 9. dari poteſt filio ſervove heredibus inſtitutis, et, ſi his legatum ſit, patris, vel domini fidei committi poteſt. 25. 10. differentiae fideicommiſſorum et legatorum. 25. 7. *ſqq.* non petitur per formulam. Quorum de iis ſit cognitio. 25. 12. poenae cauſa, certae vel incertae perſonae dari non poteſt. 25. 13. quo modo reſtituatur ex Scto Trebelliano, lege Falcidia non interveniente, quomodo ex Scto Pegaſiano, lege Falcidia interveniente. 25. 14. de reſtituto eo ex Pegaſiano. 25. 15. quid ſi heres coactus adeat hereditatem. 25. 16. poena ejus, qui promiſit ſe reſtituturum id incapaci. 25. 17. libertas per id dari poteſt. 25. 18. v. *Heres.*

Fideicommitto eſt verbum fideicommiſſi. 2. 7, 25. 2.

Fidem tacitam adcommodare. 25. 17.

Fiduciarius tutor quis. 11. 5. v. *Fideicommiſſum.* v. *Senatusconſultum.*

Fieri in poteſtate. 5. 7.

Filia Filius. Commodum filii anniculi. 3. 3. filius civis Romanae eſt civis, licet pater ſit Latinus. *ibid.* ſpurius quis. 4. 2. fratris filia uxor duci poteſt, non ſororis. 5. 6. perſona filiae. 6. 6. filiifamiliae adoptantur. 8. 3. qui filium non habet, poteſt adoptare in locum nepotis. 8. 7. quo modo fiat ſui juris. 10. 1. ſi pater filium ter venum duit, filius a patre liber eſto. *ibid.* filius et filia morte patris ſui juris fiunt. 10. 2. ſi filio aqua et igni interdictum ſit, poteſtas tollitur. 10. 3. quid ſi ab hoſtibus captus et reverſus fuerit. 10. 4. filii fratris ſunt adgnati. 11. 4. patroni. v. *Patronus.* filius et filia communis poſt nonum diem amiſſus decimam adjicit. 15. 1. filii ſuccedunt matri. 26. 7. quando mater ſuccedat filio. 26. 8. qui filium filiamve communem habent, aut 14 annorum filium, vel filiam 12. amiſerint, vel ſi duos trimos, vel ſi tres poſt nonum diem amiſerint, ut et unum cujuscunque aetatis impuberem amiſerint intra annum et ſex menſes, ſolidum capiunt conjuges. 16. 1. filio familiae emente, pater teſtis eſſe non poteſt. 20. 4. de quo teſtari poſſit filius familiae. 20. 10. nurus, quae in manu eſt filii. 22. 14. filius ſuus heres vel heres ſcribendus, vel nominatim exheredandus. 22. 16. et 20. quid ſi praeterita ſit filia. 22. 17. impuberi quo modo ſubſtituatur. 23. 9. mortuo, aut emancipato nepos ſuccedit in locum ſui heredis. 23. 3. ex prima ſecundave mancipatione manumiſſus, et reverſus in patris poteſtatem, adgnaſcitur ſuus heres. 23. 3. filio exheredato ſubſtitui poteſt. 23. 8. filiofam. herede inſtituto a patre vel domino legari non poteſt. 24. 21, 25. 10. defuncti filius cum nepotibus ſuccedens accipit partem dimidiam. 26. 2. v. *Poſtumus.*

Finium regundorum formula eſt inter vicinos. 19. 16.

Fiſco omnia caduca vindicantur. 17. 2.

Flamines. Qui Flamines Diales inaugurantur, deſinunt eſſe in poteſtate parentum. 10. 5.

Forenſium rerum ignorantia in feminis. 11. 1.

Formula. Per formulam familiae erciſcundae, et communi dividundo, et finium regundorum adquiritur dominium adjudicatione. 19. 16. legata, non fideicommiſſa per formulam petuntur. 25. 12.

Frater. Fratris filia duci poteſt. 5. 6. fratris filii ſunt adgnati. 11. 4. quando teſtis eſſe non poſſit in teſtamento. 20. 5. an poſſit eſſe teſtis et libripens. 20. 6. Fratres ex eodem patre ſunt conſanguinei. 16. 1. fratris filius, et alterius fratris duo pluresve liberi ſuccedunt in capita. 26. 4. frater conſanguineus obſtat matri. 26. 8.

Fraus.

Digitized by Google

Fraus. De manumiſſis in fraudem patroni et creditoris. 1. 15. qui tacitam fidem accommodat reſtituturum ſe in fraudem fideicommiſſum incapaci, quid patiatur. 25. 17.

Fructuoſior dos. 6. 16, 6. 17.

Fructus dotis reddendi. 6. 13.

Frumentum. Beneficium ejus, qui ſex annis frumentum Romam portavit. 3. 6.

Fundus eſt praedium ruſticum. 19. 1.

Fungi non plus ſemel poteſt dos. 6. 11.

Fungibilis. In rebus fungibilibus ſufficit, ſi mortis tempore fuerint teſtatoris. 24. 7.

Funus. Quiſquis primus ad funus meum venerit. 22. 4.

Furia lex 1. 2, 28. 7. Furia Caninia. v. *Lex.*

Furioſus in teſtamento prohibetur. 20. 7. quare teſtari non poſſit. 20. 13. quando alius tutor detur in locum furioſi. 11. 21. eſt in cura adgnatorum ex lege XII. tabb. 12. 2.

Furtum qui commiſit, tenetur actione ex facto. §. 2. *de Actionib.*

G.

Gaditanus Hercules. 22. 6.

Gallia. Mars in Gallia, 22. 6.

Genera libertorum. 1. 5. teſtamentorum. 30. 2. actionum. §. 1. *de Actionib.*

Generare qui non poſſunt, poſſunt adoptare utroque modo. 8. 6. qui poteſt, pubes eſt. 11. 28.

Gentiles quando ſuccedant inteſtatis. 26. 1.

Gentilitia jura in uſu non ſunt. *ibid.*

Gerere. Quis gerat pro herede. 22. 26. pro herede gerendo extraneus fit heres. 22. 25. v. *Heres.*

Gradus adſcendentium infinitus in nuptiis. 5. 6. quouſque liceat uxorem ducere ex transverſo gradu. *ibid.* ſextus cognatorum. 16. 1. v. *Cognati.* ex lege Papia. 18. 1. in in et ſubſtitutionibus. 22. 33. poſſeſſionis inteſtati. 28. 7.

Graece ſcriptum fideicommiſſum valet, non legatum. 25. 9.

Gravis rerum injuria. §. *un. de Injur.* graviores mores. 6. 12.

H.

Habeto familiam. 26. 1. eſt verbum legati per vindicationem. 24. 3.

Habitus. Quis ſit pubes habitu corporis. XI. 28.

Hadrianus, v. *Adrianus.*

Hercules Gaditanus heres inſtitui poteſt. 22. 6.

Heredes Heres, v. *Cretio.* v. *Poſtumi.* v. *Fideicommiſſum.* v. *Senatusconſultum.* v. *Suus.* v. *Servus.* filius, ſuus heres, nec heres ſcriptus, nec nominatim exheredatus, non patitur valere teſtamentum. 22. 16. et 20, heredibus ſuis et extraneis quo modo adcreſcant praeteriti. 22. 17. inter heredes neceſſarios, id eſt, ſervos cum libertate heredes factos, et ſuos et neceſſarios, id eſt, liberos, quos in poteſtate habemus, an quid interſit. 22. 24. ſui et neceſſarii abſtinere poſſunt, non item neceſſarii tantum. *ibid.* ſuus quo modo rumpat teſtamentum. 23. 3. qui ſint ſui: ſunt autem inſtituendi, vel exheredandi. 22. 14. poſtumi quando ſint ſui. 22. 15. ſui qui ſint. 26. 1. quamdiu ſuus ſperatur, adgnatis non eſt locus. 26. 3. feminae ſuos non habent. 26. 7.

—— liberi mancipati an heredes inſtituendi. 22. 23. extraneus heres fit pro herede gerendo. 22. 25. quis gerat pro herede. 22. 26.

—— inſtitutus ſub cretione. v. *Cretio.* ſine cretione, ſi ſemel conſtituerit ſe nolle adire, excluditur. 22. 29. cum cretione inſtitutus non ante excluditur, quam poſt elapſum diem cretionis. 22. 30. heres fit cernendo. *ibid.* inſtituti qui ſint, qui ſubſtituti, et quo modo fiant. 22. 33. pro herede gerendo is, qui ſub cretione eſt inſtitutus, admittitur aliquando in partem. 22. 34.

—— irritum fit teſtamentum, ſi nemo heres ex eo exſiſtit. 23. 4. ſcripti quando habeant bonorum poſſeſſionem. 23. 6. ſubſtitutio quo modo, et quibus fiat. 23. 7 et 8.

—— res heredis legari poſſunt. 24. 10. heredis quando ſit electio. 24. 14. de legato ante heredis inſtitutionem. 24. 15. ante heredis inſtitutionem et poſt mortem ejus poteſt fidei committi, non etiam legari. 25. 8. ab heredis inſtitutione vis teſtamenti incipit. 24. 15. poſt mortem heredis legari non poteſt, ne ab heredis herede legetur. In tempus mortis heredis legari poteſt. 24. 16. libertas data

poſt

Digitized by Google

poſt mortem heredis, aut ante inſtitutionem ejus an valeat. 1. 20. quid ſi inter medias heredum inſtitutiones data ſit. 1. 21.

—— coërcendi heredis cauſa legare. 24. 17. herede inſtituto filio, vel ſervo, a patre vel domino nequit legari. 24. 21, 25. 10. heredi a ſemet ipſo legari non poteſt. 24. 22. quo modo legetur ei, qui eſt in poteſtate heredis. 24. 23. an legari poſſit ei, in cujus poteſtate eſt heres. 24. 24, 25. 10.

—— heres legatarii quando adquirat legatum. 24. 30. qui heredes accipiant poſſeſſionem bonorum. 28. 5. legitimi quando accipiant bonorum poſſeſſionem inteſtati. 28. 7. legitimus hereditatem cedere poteſt. 19. 13.

—— apud heredem dodrans integer remanet. 24. 32. heres directo codicillis, ne quidem confirmatis, inſtitui non poteſt, poteſt tamen teſtamento inſtitutus etiam codicillis non confirmatis rogari, ut totam hereditatem vel partem reſtituat alii. 25. 11.

—— heredes non ſunt, ſed heredis loco conſtituuntur, qui a Praetore accipiunt bonorum poſſeſſionem. 28. 12. qui heredes eſſe fingantur. *ibid.*

—— ſervus a domino obaerato heres ſcriptus quid accipiat, et quid ſi plures heredes ſcripti fuerint. 1. 14. ſtatuliber eſt ſervus heredis. 2. 2. quid ſi per heredem ſtat, quo minus impleatur conditio. 2. 5. ſervo heredis libertas dari poteſt. 2. 10.

—— quando habeat actionem de dote reddenda. 6. 7. libertinus patri heres non poteſt fieri. 12. 3. ingenuis heredibus factis ex teſtamento patris datur curator. 12. 3. ſi heres ex parte ſcriptus deceſſerit ante tabulas apertas, caducum eſt, item ſi is pereger factus ſit. 17. 1.

—— teſtamentarius quando poſſit cedere. 19. 13.

—— heres fit is, cui ceſſa eſt hereditas nondum adita ac ſi ipſe legitimus heres ſit. Sin jam adita hereditas ceſſa eſt, is, qui ceſſit, permanet heres, et manet obligatus creditoribus defuncti, debita vero pereunt, id eſt, debitores defuncti liberantur. 19. 14.

—— quod judex heredibus adjudicat, illis adquiritur. 19. 16.

—— inſtituti qui in noſtra poteſtate ſunt, quando nobis adquirant. 19. 19.

—— quibus verbis inſtitui poſſit. 21. 1. qui inſtitui poſſint. 22. 1. dedititiorum numero inſtitui non poteſt. 22. 2. Latinus et coelebs heres eſſe non poteſt. 22. 3. incerta perſona inſtitui non poteſt. 22. 4. an inſtitui poſſint municipia et municipes. 22. 5. quos Deos inſtituere poſſumus. 22. 6. quo modo ſervos inſtituamus. 22. 7.

Hereditariae res. 22. 26. hereditarii ſervi. *ibid.*

Hereditas. v. *Adire.* v. *Heres.* v. *Mater.* v. *Pater.* quis poſſit petere tutorem ad adeundam hereditatem. 11. 22. quae nuptiae non proficiant ad capiendam eam. 16. 4. caduca facta. 17. 3. in jure cedi poteſt. 19. 11. ceditur vel ante, vel poſt aditam eam. 19. 12. ante aditionem ab herede legitimo, poſt a legitimo et teſtamentario. 19. 13. quid ſi ante, quid ſi poſt ceſſa ſit. 19. 14. is, cui ceſſa eſt, accipit res corporales ſingulas in jure ceſſas. 19. 15.

—— adire hereditatem juſſu domini, vel patris. 19. 19. fideicommiſſa reſtitui poteſt. 22. 5.

—— inteſtatorum ad quos pertineat. 26. 1. quo modo dividatur. 26. 2. et 4. ad quos pertineat, ſi repudiata ſit ab adgnatis, vel adgnati deceſſerint ante aditionem, et quid ſi nemo adierit. 26. 5.

—— in hereditatibus legitimis ſucceſſio non eſt. 26. 5. legitima quouſque pertineat ad feminas. 26. 6. jus legitimae, quod deſcendit ex lege XII. tabb., amittitur capitis minutione. 27. 5. legitima non pertinet ad emancipatos. 28. 2.

—— de hereditate libertorum. 27. 1. *ſq.* liberti. 29. 1. libertae. 29. 2 et 3.

Homo pro ſervo. 24. 14.

Honor. mulier donare poteſt viro, ut is accipiat honorem. 7. 1.

Honorari honore. 7. 1.

Honorarius. Curatores honorarii ſunt, a Praetore conſtituti. 12. 1. actiones honorariae. §. 3. *de Actionib.*

Honorata liberis duobus. 29. 6. jure liberorum. 29. 7.

Hoſtes. De patre filiove ab hoſti-

Digitized by Google

hoſtibus capto et reverſo. 10. 4. de teſtatore ab hoſtibus capto. 23. 5. ſi filius defuncti apud hoſtes eſt, non eſt locus ſucceſſioni adgnatorum. 26. 3. v. *Captus*.

I.

Idoneē negotia tueri. 12. 4.
Ignis. v. *Aqua*.
Ignorantia. Quid ſi diſpar conditione perſona matrimonio conjuncta fuerit quaſi per ignorantiam. 7. 4. aliquando nocet in inſtituto cum cretione. 22. 32.
Imaginariam per mancipationem teſtamentum. 20. 2.
Immobiles res, etiam plures ſimul, et quae diverſis locis ſunt, poſſunt mancipari. 19. 6.
Impar matrimonium quid ſit. 16. 4.
Impenſae. Retentio dotis datur propter impenſas. 6. 9. quot ſint ſpecies earum. 6. 14. quae ſint neceſſariae. 6. 15. quae utiles. 6. 16. quae voluptuoſae. 6. 17. de impenſis a marito factis in rem mulieris. 7. 3.
Imperative relinquitur legatum. 24. 1.
Imperator Latinis dat civitatem. 3. 2. dat latum clavum. 7. 1. Antoninus. 17. 2. Conſtitutiones Imperatorum. v. *Conſtitutiones*.
Imperfecta lex quae ſit. 1. 1. Cretio. v. *Cretio*.
Imperium populi Romani. 24. 28.
Improbata inſtitutionis verba. 21. 1.
Impubes. v. *Filius*. v. *Liberi*. Adoptari poteſt. 8. 5. impuberibus quare tutores dentur. 11. 1. Latini quem accipiant tutorem. 11. 19. teſtari non poteſt, quia plenum animi judicium non habet. 20. 12.
In hereditatem remanere. 24. 13. in matrimonio alicui collocare filiam. 24. 17 et 18. in uſu receptum eſt. 25. 3. in poteſtatem eſſe. 28. 8. in manum uxorem relinquere. 29. 1. in factum actio. v. *Factum*. in matrimonio mori. 6. 4. in infinitum. *ibid.* In retentione, non in petitione ſunt ſextae dotis. 6. 10. in jure v. *Jus*, v. *Ceſſio*.
Inaugurari. Qui Flamines Diales inaugurantur. 10. 5.
Incenſus. De incenſo vendito. 11. 11.
Incertus. Perſona incerta, v. *Fideicommiſſum*, v. *Heres*. incertae perſonae an legari poſſit. 24. 18. pater incertus. 4. 2. municipia ſunt corpus incertum. 22. 5. de ſtatu ſuo incertus teſtari non poteſt. 20. 11.
Inceſtum matrimonium qui contrahant. 5. 7.
Incorporales res quae in jure cedantur. 19. 11.
Infinitivus non ſequente finito. §. *un. de Injur.*
Infirmari. quo modo teſtamentum infirmetur. 23. 1.
Infirmitas. Tutores dantur propter infirmitatem ſexus et aetatis. 11. 1.
Ingenuus. Hereditates ingenuorum ad quos pertineant. 26. 1. *ſq.* Ingenuis, qui ex teſtamento parentis heredes facti male diſſipant bona, Curator datur a Praetore: ex lege enim non datur, cum ingenuus non ab inteſtato ſed ex teſtamento heres factus ſit patri. 12. 3. ingenui quam uxorem ducere prohibeantur. 13. 2. quid accipiat ingenua tres liberos habens. 26. 8.
Injuria atrox judicis arbitrio aeſtimatur: atrocitas ejus aeſtimatur a Praetore, et colligitur ex facto. §. *un. de Injur.* qui injuriam commiſit tenetur actione ex facto. §. 2. *de Actionib.*
Inſtituo heredem. 21. 1. v. *Heres*.
Inſtitutio, v. *Heres*. De libertate data ante heredis inſtitutionem. 1. 20. aut inter medias inſtitutiones 1. 21.
Inſtitutus. Heredes inſtituti qui ſint. 22. 33. debitor mulieris inſtitutus, ſi juſſu ejus dicat, poteſt dotem dicere. 6. 2.
Inter caeteros exheredari qui poſſint. 22. 20. et *ſqq.*
Interdici, v. *Aqua*. Prodigus, cui bonis interdictum eſt. 12. 2. prodigis bonis interdictum eſt lege. 20. 13. prodigis commercium interdictum eſt. *ibid.*
Interponere auctoritatem. 11. 25.
Inteſtatus moriturus poteſt fideicommiſſum relinquere. 25. 4. inteſtatorum ingenuorum hereditates ad quos pertineant. 26. 1. *ſq.* libertorum. 27. 1. *ſq.*
——. Curator ex lege datur tantum ingenuis, ab inteſtato heredibus factis. 12. 3.
——. poſſeſſio bonorum Inteſtati. 28. 1. quo modo detur. 28. 7. *ſq.*
Introduci ex lege. 11. 3.
Irritum quando fiat teſtamentum. 23. 1. et 4. v. *Teſtamentum*.

Ita-

Digitized by Google

Italicum ſolum. 19. 1.

Iter v. *Jura.*

Iteratione quo modo Latinus fiat civis. 3. 14.

Jubeo eſt verbum directum. 2. 7. jubeo heredem eſſe. 21. 1. eſt verbum legati per damnationem. 24. 4. jubet Praetor. 22. 23.

Judex res adjudicat. 19. 16. arbitrium ejus in injuria. v. *Injuria.*

Judicium. Judicio legitimo agere cum tutore. 11. 24. cum alio. 11. 27. publico judicio damnata uxor duci prohibetur. 13. 2. plenum animi judicium habere. 20. 12.

Julia. v. *Lex.* Lex Julia caducaria. 28. 7. de maritandis ordinibus. 11. 20.

Junia. v. *Lex.* Manumiſſi inter amicos ex lege Junia Latini dicti. 1. 10.

Juniani liberti. 1. 5. v. *Latinus.*

Jupiter Tarpejus heres inſtitui poteſt. 22. 6.

Jura. Jus. Qui ſint ſui juris. 4. 1. v. *Suus.* Juris ſui impubes teſtari non poteſt. 20. 12.

—— Servus ex jure Quiritium. 1. 16, 19. 20. jus Quiritium quo modo conſequatur Latinus. 3. 1. *ſq.* ex jure Quiritium. 11. 19. jus Quiritium conſequi Latinus. 17. 1.

—— Antiquum, v. *Caduca.* 17. 2. ex lege Papia. 18. 1. in libertatibus datis. 1. 21.

—— Jure ducere uxorem. 5. 8. jure contractum matrimonium. 5. 10.

—— Jus poſtliminii reddit omnia priſtina jura reverſo ab hoſtibus. 10. 4. jus poſtliminii. 23. 5.

—— In jure ceſſus, v. *Ceſſio.* Tutela in jure cedi poteſt 11. 6. et 7. et 8. et 17.

—— Jus liberorum, v. *Liberi.* 29. 3. trium liberorum. 29. 5.

—— Jus legitimum. 28. 13.

—— Teſtamenti faciendi. 20. 16. cum aliquo 11. 16.

—— Jure civili capere relictum in teſtamento. 17. 1. ruptum vel irritum teſtamentum. 23. 6. juris civilis rigor. 25. 1. jus civile circa eos qui in utero ſunt. 22. 19. circa liberos mancipatos. 22. 23. circa neceſſarios ſuos et ſervos. 22. 24.

—— Jus adcreſcendi ex lege Papia. 18. 1.

—— Jura praediorum ruſticorum, velut via, iter, actus, aquaeductus, ſunt res mancipi. 19. 1.

—— Jus emendi, vendendi invicem. 19. 5.

—— Praetorium quid dederit ſuis et neceſſariis. 22. 24.

—— Optimum legati. 24. 11.

—— Jura gentilitia. 26. 1.

—— Hereditas, v. *Hereditas.*

—— Adgnationis, v. *Adgnatio.*

—— Jus ſuum omittere. 28. 7.

—— Patronus a liberto in jus vocatus. v. *Patronus.*

Juriſconſultorum veterum diſſenſiones circa pubertatem. 11. 28.

Juſſu mulieris dotem dicere. 6. 2. alterius adire hereditatem. 19. 19. emptoris. 22. 12. et 13. domini. 12. 13.

Juſtus. Juſta libertas. 1. 23. quid ſi dominus ſervum manumiſſum juſto pretio vendere recuſet. 2. 11. juſtum matrimonium quid? 5. 2. juſta cauſa in traditione. 19. 7. conteſtatio mentis. 21. 1.

Juxta tabulas poſſeſſio, v. *Poſſeſſio.*

L.

Latinitas non proficit ad hereditatem capiendam. 22. 8. accipere Latinitatem. 3. 4.

Latinus. Latini Juniani liberti. 1. 5. dicuntur, qui ex lege Junia inter amicos manumiſſi ſunt. 1. 10. minor 30 annorum manumiſſus fit Latinus. 1. 12. ſervus bonitarius manumiſſus fit Latinus. 1. 16. quo modo conſequatur jus Quiritium et civitatem Romanam. 3. 1. *ſq.* quando habeat connubium. 5. 4. uxor Latina quando fiat civis. 3. 3. Latinus naſcitur ex cive Romano et Latina. 5. 9. quid ſi civis R. Latinam duxerit, aut Civis R. Latino nupſerit. 7. 4. Junianus habet teſtamenti factionem, ſed tutor dari non poteſt, quia lex Junia prohibet. 11. 16. Latinis impuberibus quis tutor detur. 11. 19. Latino Juniano ſi quid fuerit legatum, nec is intra centum dies jus Quiritium ſit conſecutus, legatum eſt caducum. 17. 1. mancipatio locum habet inter Latinos colonarios. 19. 4. item inter Junianos. *ibid.* Junianus familiae emtor, et teſtis, et libripens eſſe poteſt, quia cum eo eſt teſtamenti factio. 20. 8. quare teſtamentum facere non

non poſſit. 20. 14. quando heres eſſe poſſit, quando non. 22. 3. fideicommiſſum, non etiam legatum capere poteſt. 25. 7.

Latus clavus. 7. 1.

Legare, *Legatum*. Legatum eſt, quod legis modo relinquitur. 24. 1. quot modis detur. 24. 2. v. *Vindicatio*, v. *Damnatio*, v. *Sinendi modo*. v. *Praeceptio*.

— majus quam mille asſium prohibitum. 1. 2, 28. 7.

— libertatis teſtamento datae confirmatur ex lege XII. Tabb. 1. 9.

— Mulier dotem legatam petit. 15. 1. v. *Dos*.

— quo modo fiat caducum. 17. 1. ab eo datum, ex cujus perſona hereditas caduca facta eſt, ſalvum eſt. 17. 3.

— adquiritur ex lege XII. Tabb. 19. 17.

— quod legatum fuit ei, qui in noſtra eſt poteſtate, nobis adquiritur. 19. 19.

— poſtumis inter caeteros exheredatis legari aliquid debet. 22. 21. et 22.

— adjectio legati. 22. 22.

— de legato ante heredis inſtitutionem. 24. 15. poſt mortem heredis. 24. 16. in tempus mortis heredis. *ibid* ante heredis inſtitutionem, et poſt mortem heredis, et codicillis teſtamento non confirmatis legari non poteſt. 25. 8.

— de legato poenae cauſa. 24. 17.

— perſonae incertae an valeat. 24. 18.

— a legatario non valet. 24. 20.

— extraneo tantum dari poteſt, non fillofamilias, vel ſervo heredibus inſtitutis. 24. 21. nec heredi a ſemet ipſo. 24. 22. an et ei, qui in poteſtate eſt, manu, mancipiove heredis? 24. 23. an ei, in cujus poteſtate eſt heres? 24. 24. ſi filiofamilias vel ſervo ſit legatum, patris vel domini fidei committi poteſt. 25. 10.

— legari poſſunt res ſingulae et univerſae, item pars aliqua. 24. 25.

— de legato uſusfructus. 24. 26 et 27.

— de legato civitatibus. 24. 28.

— legatum quo modo adimatur. 24. 29.

— quando tranſeat ad heredem legatarii. 24. 30.

— dies legatorum quando cedat. 24. 31.

— perperam ſoluta an repeti poſſint. 24. 33.

— legatorum et fideicommiſſorum differentiae 25. 7. *ſq.* quae per damnationem poſſunt legari, poſſunt et fideicommitti. 25. 5. fideicommitti poteſt quibus legari poteſt. 25. 6.

— Latini Juniani legatum capere non poſſunt. 25. 7.

— Legatum Graece ſcriptum non valet. 25. 9.

— Legata per formulam petuntur. 25. 12.

Legaſſit. 11. 14.

Legatarius. Servo ejus dari poteſt libertas. 2. 10. legatum eſt caducum, ſi is deceſſerit ante apertas tabulas, vel pereger factus ſit. 17. 1. quando ejus ſit electio. 24. 14. ab eo legari non poteſt. 24. 20. quando legata transeant ad heredem ejus. 24. 30. quando heres, cui reſtituta eſt hereditas, ſit loco legatarii. 25. 14. legatarius partiarius quis? 25. 15.

Lego eſt verbum nuncupationis. 20. 9. eſt verbum legati per vindicationem. 24. 3.

Legitime. Non legitime concipi. 5. 10.

Legitimus. Tutores legitimi. 11. 2. qui ſint. *ibid.* tutela alii cedere poſſunt. 11. 6. ad eos quando redeat tutela ceſſa. 11. 7. ſi illi deceſſerint, aut capite minuti fuerint, exſtinguitur tutela ceſſitia. 11. 7. legitimas feminarum tutelas lex Claudia ſuſtinet. 11. 8. amittitur tutela legitima capitis deminutione. 11. 9. in jure cedi poteſt. 19. 11. tutor legitimus in jure cedere poteſt, abdicare ſe non poteſt. 11. 17. quid ſi legitimus tutor ſit pupillus. 11. 20.

— legitimo judicio agere cum tutore. 11. 24. cum alio. 11. 27.

— Curatores legitimi ſunt dati ex lege XII. Tabb. 12. 1.

— heres legitimus. 19. 14. v. *Heres*. Heredes legitimi quando accipiant poſſeſſionem bonorum inteſtati. 28. 7. de heredibus legitimis. *Inſcr. Tit.* 27. in hereditatibus legitimis non eſt ſucceſſio. 26. 5. v. *Hereditas*.

— ſine legitima obſervatione. 23. 10.

— jus legitimum. 28. 13. adgnationis, v. *Adgnatio*.

Lena. Ingenuus ducere prohibetur lenam, item a lenone lenave manumiſſam. 13. 2.

Leno, v. *Lena*.

Leviores mores. 6. 10.

Lex

Lex Imperfecta quae. 1. 1.
—— minus quam perfecta quae. 1. 2.
—— quo modo rogetur, abrogetur, derogetur, ſubrogetur, obrogetur. 1. 3.
—— legis modo relinquitur legatum. 24. 1.
—— de muliere aut pupillo lege agente cum tutore. 11. 14. cum alio. 11. 27.
—— lege adquiritur dominium. 19. 2. quid ea adquiratur. 19. 17.
—— lege bonis interdictum prodigis. 20. 13.
—— adverſus leges civitatis ſuae teſtari. 20. 14.
Lex Aelia Sentia quos manumiſſos dedititiorum numero faciat. 1. 11. quid ſtatuat de manumiſſis minoribus 30 annorum ſervis. 1. 12. quid velit in domino minore 20 annis. 1. 13. quid caverit de ſervo neceſſario in teſtamento manumiſſo et herede ſcripto. 1. 14. quid ſi manumiſſi ſint in fraudem creditorum et patroni. 1. 15. de nupta ex lege illa. 7. 4.
—— *Atilia* quid ſtatuerit circa tutelas. 11. 18.
—— *Cincia.* 1. 1.
—— *Claudia* ſuſtinet legitimas feminarum tutelas. 11. 8.
—— *Cornelia* de ſucceſſione capti ab hoſtibus. 23. 5.
—— *duodecim tabularum* confirmat libertatem teſtamento datam. 1. 9. quid ſtatuerit de ſtatu libero. 2. 4. quid caverit circa emancipationes. 10. 1. legitimi ſunt tutores, qui ex lege aliqua deſcendunt: per eminentiam qui ex lege. XII. Tabb. introducuntur, vel propalam, vel per conſequentiam. 11. 3. confirmat tutores nominatim teſtamento datos. 11. 14. verba ejus de ſucceſſione adgnatorum et gentilium. 26. 1. de hereditate matris. 26. 7. matri non dat ſucceſſionem in hereditatem filii. 26. 8. ex ea deſcendit jus legitimae hereditatis. 27. 5. quid caverit de hereditate liberti. 29. 1. de jure feminarum in bona libertorum. 29. 4. de jure patronae in bona libertorum. 29. 6. Curatores ex ea dati legitimi ſunt. 12. 1. furioſum et prodigum jubet eſſe in cura adgnatorum. 12. 2. ex lege non poterat dari curator ingenuis heredibus ſcriptis. 12. 3. legatum adjudicat. 19. 17.
—— *Falcidia* quid jubeat. 24. 32. locum non habet, ſi non plus quam dodrantem reſtituere rogatus eſt heres: ea autem intervenit, ſi plus quam dodrantem aut totam hereditatem heres reſtituit. 25. 14.
—— *Furia* Caninia quid voluerit. 1. 24. et 25. Teſtamentaria quid ſtatuerit. 1. 2, 28. 7.
—— *Julia* coelibem prohibet capere hereditatem. 22. 3. circa eos qui in utero ſunt. 22. 19. quas uxores ducere prohibeat Senatores et liberos eorum. 13. 1. a morte viri anni vacationem tribuit feminis, a divortio ſex menſium. 14. 1. de poena legis Juliae. *Inſcr. Tit.* 14. lex qua aetate liberos exigat. 16. 1. qui contra legem Juliam matrimonium contraxit et Papiam Poppaeam, nihil capit, ut ſi quis famoſam uxorem duxit, vel libertinam Senator. 16. 2. Julia et Papia Poppaea 60 et 50 annos conjugio praeſcripſit. 16. 3. legi parere. 16. 3, 17. 1. ex lege Julia Caducaria quando bona deferantur populo. 28. 7. ex lege Julia de maritandis ordinibus a quo tutor detur. 11. 20. quam mulierem aut virginem ex ea nubere oportet. 11. 20. Julia et Titia proſpexit de dandis tutoribus in provinciis. 11. 18.
—— *Junia.* Ex ea inter amicos manumiſſi Latini dicti. 1. 10. prohibet ea Latinum fieri tutorem 11. 16. quem tutorem det Latino, 11. 19. nominatim prohibet Latinum teſtari. 20. 14. prohibet Latinum capere hereditatem. 22. 3.
—— *Menſia* quid caverit circa partum peregrini. 5. 8.
—— *Papia Poppaea* v. *Julia.* Quid caverit. 1. 21. caducam facit partem non capientis legatarii. 24. 12. dies legatorum ex ea cedit ex apertis tabulis teſtamenti. 24. 31. quid ſtatuerit circa tutelam patronorum et ſucceſſionem libertorum. 29. 3. de ſucceſſione feminarum in bona libertorum. 29. 6. de jure patronae in bona libertorum. *ibid.* de jure liberorum patronae. 29. 7. a morte viri biennii, a repudio anni et ſex menſium vacationem feminis tribuit. 14. 1. exigit virum 60, uxorem 50 annos in matrimonio exceſſiſſe. 16. 1. jus antiquum dedit parentibus et liberis teſtatoris uſque ad tertium gradum, ad quid? 18. 1.

de ereptitiis. 19. 17.

Lex Titia. 11. 18. v. *Julia.*

—— *Viſellia.* 3. 5.

Liber. v. *Statu liber.* Liber eſt partus ejus quae ancilla concepit, poſtea manumiſſa parit. 5. 10 liber a patre filius. 10. 1. liberum caput. 11. 5. libera teſtamenti factio inter conjuges. 16. 1. bona fide poſſeſſus cui adquirat. 19. 21. homo legari non poteſt. 24. 9.

Liberari a tutela. 11. 28.

Liberatio debitorum, v. *Heres.*

Liberi. v. *Filius.* Patroni, v. *Patronus.* Senatorum, v. *Senatores.* v. *Poſtumi.* Quo modo Latinus conſequatur jus Quiritium liberis. 3. 1 et 3. liberorum quaerendorum cauſa uxorem ductam teſtatiunem interponere. 3. 3. quis liberis conſequatur plenam libertatem. 3. 4. qui in poteſtate ſint. 5. 1. conſentire debent in nuptiis. 5. 2. inter liberos et parentes non eſt connubium. 5. 6. ex inceſto matrimonio nati ſunt ſpurii. 5. 7. quando patrem, quando matrem ſequantur. 5. 8. peregrini et civis Romanae ſunt peregrini. 5. 8. civis Romani et Latinae ſunt Latini, ex libero et ancilla ſunt ſervi. 5. 9. in liberis quod tempus ſpectetur. 5. 10. quintae dotis relinquuntur penes virum in ſingulos liberos. 6. 4. propter liberos retinetur dos. 6. 9. quando. 6. 10. ex diſpari matrimonio nati ſunt in poteſtate parentum 7. 4. item naturales et adoptivi. 8. 1. adrogati patrisfamilias fiunt in poteſtate adrogatoris, quaſi nepotes. 8. 8. non ſunt in poteſtate feminarum. *ibid.* quo modo liberentur patria poteſtate. 10. 1. mancipati manumiſſi. *ibid.* praeter filium una mancipatione una manumiſſione ſui juris fiunt. 10. 1. quo modo ſui juris fiant. 10. 2. et 3. liberis, qui in poteſtate ſunt, teſtamento dantur tutores. 11. 15. ex alio matrimonio ſuperſtites decimas adjiciunt. 15. 1. quid conjuges accipiant, ſi liberos habeant. *ibid.* qua aetate lex liberos exigat. 16. 1. conjuges, qui jus liberorum a Principe impetraverunt, ſolidum inter ſe capiunt. *ibid.* liberis ſervatur jus antiquum in caducis. 17. 2. jus antiquum liberorum teſtatoris ex lege Papia datum. 18. 1. quos in poteſtate habemus ſunt ſui heredes, naturales et adoptivi. 22. 24. quid ſi praeteriti ſint? 22. 17. mancipati an heredes inſtituendi? 22. 23. quo modo parentes ſubſtituant impuberibus in poteſtate manentibus, natis et poſtumis. 23. 7. liberos habens quo caſu non vindicet caducum. 25. 17. qui in poteſtate ſunt, et qui liberorum loco ſunt, ſunt ſui heredes. 26. 1. an ſuccedant matri. 26. 7. quae mater habeat jus liberorum. 26. 8. qui habeant bonorum poſſeſſionem. 28. 2. *ſq.* quando accipiant poſſeſſionem bonorum inteſtati. 28. 7. qui accipiant poſſeſſionem bonorum. 28. 8. non ſunt ſui heredes matri libertae. 29. 3. quatuor liberant libertam tutela patronorum. 29. 3. trium liberorum jus. 29. 5. duobus liberis honorata patrona. 29. 6. liberorum jure honorata. 29. 7. liberi patronae quando habeant jus in bona libertorum. 29. 7.

Liberta. v. *Liberti.*

Libertas teſtamento data. 1. 9. ex lege Junia. 1. 10. an dari poſſit poſt mortem heredis, aut ante ejus inſtitutionem. 1. 20. an inter medias heredum inſtitutiones. 1. 21. juſta quibus detur teſtamento. 1. 23. nominatim in teſtamento danda. 1. 25. dari poteſt per fideicommiſſum. 25. 18. quo modo detur directo, quo modo per fideicommiſſum. 2. 7. quando extinguatur. 2. 11. computatio pretii pro ea non fit, *ibid.* eodem modo adimitur quo datur. 2. 12. cum amittitur eſt maxima capitis deminutio. 11. 11. retinetur in media capitis deminutione. 11. 12. data ab eo, ex cujus perſona hereditas caduca facta eſt, ſalva manet. 17. 3. in jure cedi poteſt. 19. 11. an dari debeat ſervis heredibus ſcriptis. 22. 7. v. *Fideicommiſſum.* v. *Manumiſſio.* v. *Servus.*

Liberti, *Libertae.* v. *Latinus.* v. *Patronus.* Quot genera eorum. 1. 5. qui cives Romani. 1. 6. orcini qui. 2. 8. manumiſſoris qui. *ibid.* municipia et municipes a libertis ſuis heredes inſtitui poſſunt. 22. 5. inteſtatis quis ſuccedat. 27. 1. *ſq.* quo modo iis ſuccedant patroni. 29. 1. quo modo femi-

ſeminae. 29. 4. et 5. patrona. 29. 6.

—— Libertae ſine auctoritate tutoris non permittitur morari in contubernio ſervi alieni. 11. 27. libertae hereditas ſemper pertinet ad patronum. 29. 2 et 3. de libertae liberatione a tutela patronorum et ſucceſſione ejus. 29. 3. liberta teſtari poteſt ſine auctoritate patronorum. 29. 3.

Libertini. Libertinis prodigis Curator datur a Praetore. Libertinus patri heres nullo modo fieri poteſt, qui nec patrem habuiſſe videtur. 12. 3. qui libertinas uxores non ducant. 13. 1. quid ſi Senator ducat libertinam. 16. 2. quid adquirat libertina, quatuor liberos habens. 26. 8.

Libra. Teſtamentum per aes et libram. 20. 2. v. *Teſtamentum.*

Libripens in mancipatione. 19. 3. in teſtamento. 20. 2. quis eſſe non poſſit. 20. 3. quis fieri poſſit. 20. 6. quia non poſſit. 20. 7. Latinus eſſe poteſt. 20. 8.

Locatio. Ex locatione naſcitur Actio ex contractu. v. *Actio.*

Loqui verba familiae emtoris. 20. 13.

Lucri ſui cauſa contrahere. §. 2. *de Actionib.*

Luctus. v. *Feminae.*

Ludicra. v. *Ars.*

Luſtralis cenſus. 1. 8.

M.

Magiſtratus. Apud Magiſtratum vindicta manumittitur. 1. 7.

Majores mores. 6. 13.

Male diſſipare bona. 12. 3.

Mancipare, *Mancipatio*, *Mancipatus.* Mancipatio ſervi dat jus Quiritium. 1. 16. liberi mancipati. 10. 1. ter mancipatus filius. *ibid.* liberum caput mancipatum. 11. 5. dominium per mancipationem adquiritur. 19. 2. quae ea ſit, et quo modo fiat. 19. 3. inter quos locum habeat. 19 4. rerum mobilium et immobilium quo modo fiat. 19. 6. teſtamentum per imaginariam mancipationem. 20. 2. mancipatio familiae. 20. 9. fit ea inter teſtatorem et familiae emtorem. 20. 3. mancipare familiam prodigus non poteſt. 20. 13. liberi mancipati quo modo exheredandi. 22. 23. v. *Familia.* v. *Filius.* v. *Liberi.*

Mancipi. Res ſunt aut mancipi, aut nec mancipi: quae ſint. 19. 1. Mancipatio eſt rerum mancipi. 19. 3. traditio eſt rerum nec mancipi. 19. 7. uſucapio eſt rerum mancipi et nec mancipi. 19. 8. item ceſſio. 19. 9. res mancipi et nec mancipi adquiruntur adjudicatione. 19. 16. item lege. 19. 17. mulier aut pupillus ſine auctoritate tutoris non poteſt alienare rem mancipi. 11. 27. pupillis auctoritate tutoris opus eſt in alienatione rerum nec mancipi. 11. 27.

Mancipium accipere. 20. 5. mancipio accipere. 19. 18. qui in poteſtate mancipiove ſunt. *Inſcr. Tit.* 10. in poteſtate, manu, mancipiove habere. 19. 18. eſſe. 24. 23 et 24. v. *Heres.* v. *Poteſtas.*

Manumiſſio, *Manumiſſus*, *Manumittere.* Qui manumiſſi ſint cives Romani. 1. 6. manumiſſio apud quem fiat vindicta. 1. 7. qui facta cenſu. 1. 8. manumiſſi teſtamento. 1. 9. inter amicos manumiſſi Latini dicuntur. 1. 10. qui ſint dedititiorum numero. 1. 11. minor manumiſſus vindicta, ſine conſilio, in teſtamento. 1. 12. manumiſſio prohibita dominis XX annis minoribus. 1. 13. ſervus a domino obaerato in teſtamento manumiſſus liber et heres fit, quid ſi plures fuerint manumiſſi. 1. 14. de manumiſſis in fraudem creditoris et patroni. 1. 15. ſervus in bonis tantum manumiſſus fit Latinus. 1. 16. manumittere non poteſt mulier, pupillus et pupilla. 1. 17. de ſervo communi inter amicos manumiſſo. 1. 18. de ſervo, in quo alterius eſt uſusfructus, a proprietario manumiſſo. 1. 19. teſtamento manumiſſus quando liber fiat. 1. 22. quo tempore teſtatoris eſſe debeat. 1. 23. quot ſervos manumittere liceat. 1. 24. ſub conditione manumiſſus. 2. 1. minor XXX annorum manumiſſus quo modo accipiat jus Quiritium. 3. 3. iterata manumiſſio quid efficiat. 3. 4. manumittendi ſervi cauſa donare inter conjuges licet. 7. 1. liberi manumiſſi, ter manumiſſus filius. 10. 1. qui liberum caput mancipatum ſibi manumiſit tutor efficitur. 11. 5. a lenone aut lena manumiſſa uxor duci non poteſt. 13. 2. de ſervo herede ſcripto. a teſta-

Digitized by Google

teſtatore manumiſſo. 22. 12. de alieno. 22. 13. ſi filius ex prima ſecundave mancipatione manumiſſus reverſus ſit in poteſtatem patris, adgnaſcitur ſuus heres. 22. 3. v. *Liberi.* v. *Libertas.*

Manumiſſoris cognati quando accipiant poſſeſſionem bonorum inteſtati. 28. 7.

Manus. v. *Conventio.* v. *Heres.* Quo modo conveniatur in manum. 9. 1. de his, qui in manu ſunt. *Inſcr. Tit.* 9. res mobiles non plures quam quae manu capi poſſunt, poſſunt mancipari. 19. 6. in poteſtate, manu, mancipiove habere. 19. 18. et 19. eſſe. 24. 23. et 24. uxor et nurus quae in manu eſt. 22. 14, 29. 1.

Marcus. 20. 10. conſtituit ut heres ſub cretione inſtitutus pro herede gerendo ex aſſe fiat heres. 22. 34.

Maritandis. Lex Julia de maritandis ordinibus. 11. 20.

Maritus retinet dotem profectitiam, ſi pater non ſit, ſi ſit, retinet quintas in ſingulos liberos. 6. 4. quando retineat dotem adventitiam. 6. 5. quid ſi moram fecerit in dote reddenda. 6. 7. tenetur actione rerum amotarum. 7. 2. quo modo ſibi caveat, ſi ſe pro muliere obligavit, vel in rem ejus impendit. 7. 3. v. *Donatio.* v. *Mores.*

Mars in Gallia heres inſtitui poteſt. 22. 6.

Maſculi. v. *Poſtumi.* Liberi mancipati. 22. 23. maſculus pubes. 5. 2. adoptari poſſunt. 8. 5. impuberibus quare tutores dentur. 11. 1. eorum tutela cedi non poteſt. 11. 8. quo modo tutela liberentur. 11. 28.

Mater Deorum Sipelenſis heres inſtitui poteſt, quae Smyrnae colitur. 22. 6.

—— matris hereditas ad quos pertineat. 26. 7. quando ſuccedat filio. 26. 8. liberta non habet ſuos heredes. 29. 3. matre certa natus. 4. 2. qui liberi accedant conditioni matris. 5. 8.

Materfamiliae ſui juris eſt. 4. 1.

Materteram uxorem ducere non licet. 5. 6.

Matrimonium. v. *Connubium.* v. *Liberi.* v. *Nuptiae.* v. *Lex.* Impar quid ſit. 16. 4. viri majoris ſexagenario et uxoris minoris quinquagenaria. 16. 3. majoris quinquagenaria, et minoris ſexagenaria. 16. 4. collocare alicui filiam in matrimonio. 24. 17. et 18. juſtum quid. 5. 2. inceſtum qui contrahant. 5. 7. jure contractum. 5. 10. in eo mori. 6. 4. de matrimonio per errorem contracto, item de inito quaſi per ignorantiam. 7. 4. ejus nomine decima capitur. 15. 1. quot annos conjuges in eo excedere debeant. 16. 1.

Mauricianus. 13. 2.

Maxima capitis minutio. 11. 10. quae ſit. 11. 11.

Medius, pro dimidio. 26. 2, 29. 1. media capitis minutio. 11. 10. quae ſit. 11. 12.

Menſes X ſunt tempus partus. 16. 1. menſium ſenum die. 6. 13.

Menſia lex. 5. 8.

Menſura conſtans dos quo modo reddatur. 6. 8.

Mentis conteſtatio. 20. 1. mentem non habet furioſus, ut teſtari de ea re poſſit. 20. 13.

Miles in teſtamento ſuo poteſt libertatem dare poſt mortem heredis, et ante ejus inſtitutionem. 1. 20. teſtari poteſt de peculio caſtrenſi. 20. 10. quomodocunque fecerit teſtamentum valet: quid tamen requiratur? 23. 10.

Milienſis Minerva. 22. 6.

Militare inter Vigiles. 3. 5.

Militia quo modo Latinus fiat civis. 3. 14.

Minerva Milienſis heres inſtitui poteſt. 22. 6.

Minima capitis minutio. 11. 10. quae ſit. 11. 13.

Minor XXX annorum ſervus. 1. 12. et 14. XX annorum dominus. 1. 13. minores mores. 6. 13.

Minutio capitis 11. 10. v. *Caput.*

Miſſio. Teſtamentum militare valet intra annum poſt miſſionem. 23. 10.

Mobiles res non niſi praeſentes, et non plures, quam quae manu capiuntur, mancipari poſſunt. 19. 6. uſucapio mobilium. 19. 8.

Modiorum decem millium navis. 3. 6.

Modus in donatione. 1. 1. modi, quibus Latinus conſequatur jus Quiritium. 3. 1. *ſq.*

Mora. Quid ſi mora facta fuerit in reddenda dote. 6. 7.

Morari in contubernio ſervi. 11. 27.

Mores qui? 1. 4. propter mores datur retentio dotis. 6. 9. graviorum morum nomine retinetur ſexta dotis, leviorum octava, qui ſint graviores, qui

Digitized by Google

qui leviores mores. 6. 12. mariti mores in qua dote, et quo modo puniantur. 6. 13. moribus quis tutor detur. 11. 24.
Mors. Modus donationis mortis cauſa. 1. 2. de libertate poſt mortem heredis data. 1. 20. de legato poſt mortem heredis, et in tempus mortis ejus. 24. 16. poſt mortem heredis fideicommitti, non legari poteſt. 25. 8. teſtamentum valet poſt mortem. 20. 1. mortis tempus obſervatur in manumiſſoribus teſtamentariis. 1. 23. mors ejus, cui dare juſſus, liberat ſtatu liberum. 2. 6. mortis cauſa donare inter conjuges licet. 7. 1. mors patris liberat filium a poteſtate: an et mors avi nepotem? 10. 2. quamdiu feminae vacare debeant a morte viri. 14. 1.
Movere res. 7. 2.
Muli ſunt res mancipi. 19. 1.
Mulier. v. *Femina*. v. *Tutores*. Quae in tutela eſt, non poteſt manumittere. 1. 17. quae nuptura eſt, poteſt dotem dicere, item debitor et parens ejus. 6. 2. quam actionem habeat poſt divortium. 6. 6. quid, ſi mulieris culpa factum fuit divortium? 6. 10. pro uxore. 7. 1 et 3, 16. 4. quid ſi maritus ſe obligaverit pro muliere, aut in rem ejus impenderit? 7. 3. quae alieno ſervo ſe junxit, quando fiat ancilla. 11. 11. mulieribus quo modo tutor detur ex lege Atilia. 11. 18. quando tutor detur a Praeſide aut Praetore ex lege Julia. 11. 20. quando a Senatu 11. 21 et 22. quis tutor moribus detur. 11. 24. mulierum tutores quando interponant auctoritatem. 11. 25 et 27. quando illis neceſſaria ſit tutoris auctoritas. 11. 27. praeter decimam petit dotem ſibi legatam. 15. 1. quando mortua muliere dos ſit caduca. 16. 4.
Municipes, *Municipia* an poſſint heredes inſtitui. 22. 5.
Mutatione quo modo rumpatur teſtamentum. 23. 2.
Mutatur ſtatus hominis in minima capitis deminutione. 11. 13.
Mutus. Quando in locum muti alius tutor detur. 11. 18. in teſtamento prohibetur. 20. 7. quare teſtari non poſſit. 20. 13.

N.

Natura cognati manent. 28. 9.
Naturales, v. *Liberi*. An habeant bonorum poſſeſſionem. 28. 3.
Nave quo modo Latinus fiat civis. 3. 14.
Nec mancipi. v. *Mancipi*.
Neceſſarius ſervus. 1. 14. heres. 22. 11. v. *Heres*. impenſae. 6. 14. quae ſint. 6. 15.
Negotia pupillorum gerunt tutores. 11. 25. ſi mulier aut pupillus negotium civile gerunt, neceſſaria eſt auctoritas tutoris. 11. 27. qui idonee negotia tueri non poteſt, etiam pubes accipit curatorem. 12. 4.
Nepos v. *Liberi*. v. *Patronus* v. *Poſtumus*. Quis poſſit adoptari in locum nepotis. 8. 7. quo modo ſui juris fiat. 10. 2. quid ſi praeteritus ſit. 22. 17. mortuo filio vel emancipato ſuccedit in locum ſui heredis. 23. 3. cum filio defuncti ſuccedens quam partem accipiat. 26. 2.
Neptis quid ſi ſit praeterita? 22. 17.
Neronianum. v. *Senatusconſultum*.
Nerva quid conſtituerit de legato civitatibus. 24. 28.
Nocentes inventi. 1. 11.
Nominatim dati. v. *Tutores*. nominatim danda libertas in teſtamento. 1. 25. exheredandus filius et poſtumus. 22. 16 et 20. et 22.
Nomine matrimonii decima capitur. 15. 1.
Nonus. Liberi poſt nonum diem amiſſi. 15. 1. v. *Filius*.
Noſtri. v. *Servi*.
Noverca quae fuit, ducere non poſſumus uxorem. 5. 6.
Noxam propter torti. 1. 11.
Nubere ex lege Julia. 11. 20.
Numerus ſervorum manumittendorum. 1. 24. annorum in pubertate. 11. 28. numero conſtans dos quo modo reddatur. 6. 8. dedititiorum numero. v. *Dedititii*. Syllepſis numeri. 11. 18. et 20.
Nuncupatio teſtamenti quo modo fiat. 20. 9. v. *Teſtamentum*.
Nuper pubes factus. 12. 4.
Nupta ex lege Aelia Sentia. 7. 4.
Nuptiae. v. *Connubium*. v. *Matrimonium*. Quae faciant connubium. 5. 2. quae vetitae. 5. 6. quae nubit ſervo alieno fit ancilla. 11. 11. quando alter tutor peti poſſit ad contrahendas nuptias. 11. 22. quae non proficiant. 16. 4.

Nurus quae fuit, uxorem ducere non poſſumus. 5. 6. quae in manu eſt filii, quem in poteſtate habemus. 22. 14.
Nutu relinquitur fideicommiſſum. 25. 3.

O.

Obaeratus. v. *Dominus.*
Obligare. Quid, ſi maritus ſe pro uxore obligavit? 7. 3. auctoritas tutoris eſt neceſſaria, ſi mulier aut pupillus ſe obligent. 11. 27. quis ſit obligatus creditoribus defuncti. v. *Creditores.*
Obligatio. Actio in perſonam competit contra eum qui obligatus eſt ad faciendum quid vel dandum. §. 1. *de Actionib.*
Obrogare quid? 1. 3.
Obſervatio legitima. 23. 10.
Octava dotis quando retineatur. 6. 12.
Olei uſusfructus. 24. 27.
Oliveta qui facit, utiles facit impenſas. 6. 16.
Omiſſi. v. *Poſtumi.*
Omittere jus ſuum. 28. 7.
Onus. Caduca fiunt cum ſuo onere. 17. 3.
Opera. Adquiritur ex operibus ſervi. 19. 21.
Oportet. Mulier aut virgo, quam nubere oportet. 11. 20.
Optimum jus legati. 24. 11.
Optione de legata. 24. 14.
Oratio Imperatorum in Senatu recitata. 26. 7.
Orbo de patre. *Inſcr. Tit.* 13.
Orcinus libertus quis. 2. 8.
Ordinibus. Lex Julia de maritandis ordinibus. 11. 20.

P.

Pactis verbis legatum. 24. 11.
Panis farreus in conventione in manum. 9. 1.
Papia. v. *Lex.*
Paratus qui eſt dare, ſatisfacit. 2. 6.
Parens Parentes. v. *Liberi.* v. *Poteſtas.* Conſentire debent in nuptiis. 5. 2. inter eos et liberos non eſt connubium. 5. 6. deterioris parentis conditio. 5. 8. parens mulieris virilis ſexus dotem dicere poteſt. 6. 2. liberi ex diſpari conjugio nati ſunt etiam in poteſtate parentum. 7. 4. dat in adoptionem. 8. 3. liberum caput a parente mancipatum. 11. 5. parentibus ſervatur jus antiquum in caducis. 17. 2. jus antiquum parentum teſtatoris datum ex lege Papia. 18. 1. quibus et quo modo ſubſtituant. 23. 7 et 8.
Pars. v. *Heres.* v. *Proprietas.* v. *Uſusfructus.* Liberorum ex jure adcreſcendi. 22. 17. dimidia, tertia, quarta legari poteſt. 24. 25. legatum partis uſusfructus. 24. 26. ſtipulationes partis et pro parte quae ſint. 25. 15.
Partiarius legatarius quis. 25. 15.
Partitio ſpecies legati. 24. 25.
Partus. Quae ter eſt enixa ſit civis Romana. 3. 1. civis Romanae eſt civis, licet pater ſit Latinus. 3. 3. ſequitur ventrem, ſi non ſunt connubia. 5. 9. quis liber ſit. 5. 10. quod tempus in eo ſpectetur. 5. 10. quae manumiſſa parit, liberum parit. 5. 10. uxor, quae poſt mortem viri intra X menſes ex eo peperit, ſolidum capit. 16. 1.
Pater. v. *Filius.* v. *Ingenuus.* Incerto patre natus. 4. 2. qui liberi patrem ſequantur. 5. 8. dotem dicere poteſt. 6. 2. mulieris dat dotem profectitiam. 6. 3. quando recipiat dotem profectitiam. 6. 4. adjuncta filiae perſona habet actionem. 6. 6. quid ſi ejus culpa divortium factum ſit. 6. 10. filii morte liberantur ejus poteſtate. 10. 2. item ſi ei interdictum ſit aqua et Igni. 10. 3. patria poteſtas pendet, quamdiu pater aut filius apud hoſtes eſt, quid ſi ab hoſtibus captus et reverſus fuerit, aut ibi deceſſerit? 10. 4. a patre cognati. 11. 4. libertinus patri heres non ſit, qui nec patrem habet. 12. 3. de coelibe, orbo, et ſolitario patre. *Inſcr. Tit.* 13. quando teſtis eſſe non poſſit in teſtamento. 20. 4. filius patri teſtis eſſe non debet. 20. 5. quando teſtis aut libripens in teſtamento eſſe poſſit. 20. 6. patris fidei committi poteſt, ſi filio vel ſervo legatum ſit, non etiam legari. 25. 10. a patre legari non poteſt filiis vel ſervis heredibus inſtitutis. 24. 21, 25. 10. pater obſtat matri, ad quem lege hereditas bonorumve poſſeſſio cum re pertinet. 26. 8.
Paterfamiliae ſui juris eſt. 4. 1. quid ſi ſe adrogandum dedit. 8. 8.
Patrona Patronus. v. *Tutela.* De manumiſſis in fraudem ejus. 1. 15. per conſequentiam ad tutelam vocatur. 11. 3. tutor fiduciarius vocatur ad ſimilitudinem patroni. 11. 5. ſi

Digitized by Google

5. ſi is abeſt, an detur alter tutor, et quid in pupillo patroni filio. 11. 22. patronus, patrona, liberive patroni ſuccedunt liberto. 27. 1. ſi patronus eſt, et alterius patroni filius, ſolus patronus ſuccedit. 27. 2. ejus filius obſtat nepotibus. 27. 3. liberi ejus ſuccedunt in capita. 27. 4. quando familia ejus accipiat poſſesſionem bonorum inteſtati. 28. 7. quo modo ſuccedat liberto. 29. 1. ſemper ſuccedit libertae inteſtatae. 29. 2. et 3. quando libertae liberentur tutela patronorum, et quid obtineat circa ſucceſſionem eorum in bona libertae. 29. 3. v. *Liberta.* liberi patroni virilis ſexus idem jus habent quod patronus. 29. 4. quod jus habeant patronae in bona libertorum. 29. 6. patrono adverſus libertum, a quo contra edictum Praetoris in jus vocatus eſt, datur actio in factum. §. 2. *de Actionib.*

Patrueles ſunt adgnati. 11. 4.

Patrui ſunt adgnati. 11. 4.

Peculio de caſtrenſi miles teſtari poteſt. 20. 10.

Pegaſianum. v. *Senatusconſultum.*

Pendet. v. *Conditio.* v. *Poteſtas.*

Pereger. 17. 1.

Peregrinus quando habeat connubium. 5. 4. naſcitur ex peregrino et cive Romana. 5. 8. lex Menſia de partu peregrini. *ibid.* quid ſi civis Romanus duxit peregrinam, aut civis Romana nupta fuit peregrino. 7. 4. cui aqua et igni interdictum eſt, fit peregrinus. 10. 3. peregrinus civem Romanum, neque civis Romanus peregrinum in poteſtate habere poteſt. 10. 3. quid ſi heres vel legatarius factus fuerit? 17. 1. inter peregrinos eos, quibus commercium datum eſt, mancipatio locum habet. 19. 4. qui dedititiorum numero eſt, peregrinus eſt. 20. 14. quaſi peregrinus facere teſtamentum. *ibid.* cum eo teſtamenti factio non eſt. 22. 2.

Perfectus. Lex minus quam perfecta. 1. 2.

Pernicianum Senatusconſultum. 16. 3.

Perſona filiae adjuncta. 6. 6. coelebs. 8. 7. coelibis. 22. 3. incerta. v. *Heres.* incertae perſonae an legari poſſit. 24. 18. diſpares conditione perſonae. 7. 4. perſonae in ceſſione. 19. 9. per quas perſonas nobis adquiratur. 19. 18. liberorum perſonae. 22. 17. quae ſit, et adverſus quem competat actio in perſonam. §. 1. *de Actionib.*

Pertinere. Ut legatum pertineat. 24. 17.

Petere. Mulier petit dotem ſibi legatam. 15. 1. peto eſt verbum fideicommiſſi. 25. 2.

Petitio. Sextae dotis non ſunt in petitione. 6. 10. legatorum et fideicommiſſorum. 25. 12.

Pictoria pertinent ad impenſas voluptuoſas. 6. 17.

Piſtrino Latinus accipit jus Quiritium. 3. 1.

Plenum animi judicium. 20. 12.

Plurium rerum uſusfructus eſt partis. 24. 26.

Poena coelibum. 16. 3. morum mariti. 6. 13. poenae cauſa vincti. 1. 11. de poena legis Juliae. *Inſcr. Tit.* 14. quid ſit, et an valeat legatum poenae cauſa. 24. 17. poenae cauſa fideicommitti non poteſt certae vel incertae perſonae. 25. 13. poena legis Furiae. 1. 2.

Poenitentia locum habet in inſtituto cum cretione. 22. 30.

Pollicetur Praetor. 22. 23.

Pondere conſtans dos quo modo reddatur. 6. 8.

Poppaea. v. *Lex.*

Populus. Per eum fit adoptio. 8. 2. item adrogatio. *ibid.* qui per eum adrogantur. 8. 3. feminae per populum Romanum non adrogant. 8. 5. res populi legari non poteſt. 24. 9. imperium populi Romani. 24. 28. quando bona inteſtatorum deferantur populo. 28. 7.

Portare frumentum Romam. 3. 6.

Poſſeſſio. v. *Continuatio.* v. *Praetor.* v. *Teſtamentum.* Quem bona fide poſſidemus, ſeu liber ſit, ſeu ſervus alienus, quid nobis adquirat. 19. 21. de poſſeſſione bonorum contra tabulas, competente liberis mancipatis. 22. 23. bonorum juxta tabulas quibus, et quando detur a Praetore cum re. 23. 6. bonorum cum re pertinet ad patrem. 26. 8. bonorum quotuplex. 28. 1. quibus detur contra tabulas. 28. 2. et 3 et 4. quibus ſecundum tabulas. 28. 5. et 6. inteſtati quo modo, et quibus detur. 28. 7. *ſq.* intra quem terminum detur. 28. 10. ſi petita non ſit, admittitur gradus ſequens. 28. 11. quibus ex edicto ſucceſſorio datur poſſeſſio, conſtituuntur heredes beneficio Praetoris. 28. 12. quo modo detur

Digitized by Google

detur cum, aut ſine re. 28. 13. bonorum quando competat patrono contra tabulas teſtamenti liberti. 29. 1. quando feminis in ſucceſſione libertorum. 29. 5.

Poſſeſſor. Adverſus poſſeſſorem competit Actio in rem. §. 1. *de Actionib.*

Poſſeſſus. Servus anno poſſeſſus fit domini ex jure Quiritium. 1. 16.

Poſtliminium. Jus poſtliminii. 23. 5. reddit ab hoſtibus reverſo omnia priſtina jura. 10. 4.

Poſtumus. v. *Liberi.* Quando liberi poſtumi, qui in utero ſunt, ſui heredes ſint. 22. 15. omiſſi rumpunt teſtamentum. 22. 18. qui in utero ſunt, quo modo inſtituendi. 22. 19. filius nominatim exheredandus, filia caeteraeque feminae poſtumae vel nominatim, vel inter caeteros, dummodo inter caeteros exheredatis aliquid legetur. 22. 21. nepotes, pronepotes, caeterique maſculi poſtumi, praeter filium, vel nominatim, vel inter caeteros cum adjectione legati ſunt exheredandi. 22. 22.

Potens femina. 5. 2.

Poteſtas. v. *Filius.* v. *Heredes.* v. *Liberi.* v. *Peregrinus.* v. *Teſtis.* Qui ſint in poteſtate. 5. 1. ex inceſto nati non ſunt. 5. 7. in parentum poteſtate ſunt liberi ex diſpari matrimonio nati. 7. 4. feminae nec naturales liberos habent in poteſtate. 8. 8. aquae et ignis interdictio eam tollit. 10. 3. patria pendet, quamdiu pater aut filius eſt apud hoſtes 10. 4. qui deſinant eſſe in parentum poteſtate. 10. 5. poteſtas mancipiumque *Inſcr. Tit.* 10. adquiritur per eum, quem in poteſtate, manu, mancipiove habemus. 19. 18 et 19. etiam ille, qui non potuit cernere, aliquando excluditur. 22. 32. ſuae poteſtatis eſſe. 23. 6. in poteſtate, manu, mancipiove eſſe. 24. 23. et 24.

Praebere teſtimonium. 20. 9.

Praeceptio. Legatum per praeceptionem. 24. 2. quo modo per eam legetur. 24. 6. quae res per eam legari poſſint. 24. 11.

Praecipito eſt verbum legati. 24. 6.

Praedia in ſolo Italico, tam ruſtica, qualis eſt fundus, quam urbana, qualis eſt domus, ſunt res mancipi. 19. 1. jura praediorum ſunt res mancipi. 19. 1.

Praegnans. Si uxor defuncti praegnans ſit, non eſt locus adgnatis. 26. 3.

Praeſens. Res mobiles praeſentes mancipari debent. 19. 6. quando dos praeſens reddatur. 6. 8., 6. 13.

Praeſentia teſtium in mancipatione. 19. 3. v. *Teſtis.*

Praeſes. Apud eum cauſa probatur. 3. 3. adoptio fit per Praeſidem Provinciae. 8. 2. apud eum in provincia fit adoptio. 8. 4 et 5. Praeſides dant tutores in provinciis. 11. 8 et 20. cognoſcunt de fideicommiſſis. 25. 13.

Praeteritio liberorum in teſtamento quem habeat effectum. 22. 17. v. *Emancipati.*

Praetor. Apud eum vindicta manumittitur. 1. 7. cauſa probatur. 3. 3. per eum fit adoptio. 8. 2. qui adoptentur. 8. 3. et 5. Urbis ex lege Julia dat tutores. 11. 20. cui det tutorem ex moribus. 11. 24. Curatores ab eo conſtituti ſunt honorarii. 12. 1. quibus det curatorem. 12. 3 et 4. conſtituit curatorem quem vult Praetor. 12. 3. addicit in ceſſione. 19. 10. quando det poſſeſſionem bonorum contra tabulas liberis mancipatis. 22. 23. jubet, pollicetur. 22. 23. quando det poſſeſſionem bonorum heredibus ſcriptis in teſtamento rupto vel irrito facto. 23. 6. fideicommiſſarius 25. 12. quando cogat adire fideicommiſſum. 25. 16. vocat nonnullos ad bonorum poſſeſſionem inter ſuos heredes. 26. 8. Praetoris beneficio heres conſtitui. 28. 12. quando det poſſeſſionem bonorum patrono contra tabulas teſtamenti liberti edicto ſuo. 29. 1. dat tutorem ex lege Atilia. 11. 18. aeſtimat injuriam atrocem. §. *un. de Injur.* edictum Praetoris. v. *Patronus.*

Praetorianus tutor quis. 11. 24. ſervus publicus. 20. 16.

Praetorium jus heredibus ſuis et neceſſariis datum. 22. 24.

Precative relinquere. 25. 1.

Precativo modo relinquuntur fideicommiſſa. 24. 1.

Pretium. Quid ſi dominus ſervum manumiſſum juſto pretio vendere nolit? 2. 11. computatio pretii non fit pro libertate. 2. 11.

Princeps dat jus liberorum. 16. 1. principes familiarum. 4. 1. conſtitutiones Principum. 22. 6. v. *Conſtitutiones.*

Principalis. Beneficium Principale erga Latinos. 3. 1.

Digitized by Google

3. 1. conſtitutiones Principales de teſtamentis militum. 23. 10.
Priſcus. Sententia ejus de pubertate. 11. 28.
Priſtina jura. 10. 4.
Privigna quae fuit, uxorem ducere non poſſumus. 5. 6.
Pro herede gerere. 22. 25. et 26.
Probare cauſam quis debeat. 3. 3.
Probatus. Cauſa probata. v. *Cauſa.* 7. 4.
Procinctu. Teſtamentum in procinctu factum. 20. 2.
Proconſul. Apud eum vindicta manumittitur. 1. 7.
Proculejanorum ſententia de pubertate. 11. 28.
Prodigus, cui bonis interdictum eſt, ex lege XII. Tabb. eſt in cura adgnatorum. 12. 2. prodigis libertinis et ingenuis, qui male diſſipant bona, datur curator a Praetore. 12. 3. quare teſtari non poſſit prodigus, cui lege bonis interdictum eſt. 20. 13.
Profectitia dos quae. 6. 3. quando ad patrem revertatur. 6. 4. quando, a quo repetatur. 6. 6.
Promitti. Dos promittitur. 6. 1. a quibus poſſit promitti. 6. 2. v. *Dos.*
Pronepotes. v. *Poſtumi.*
Propalam pro ex ipſis legis verbis. 11. 3.
Proprietas bonorum quando detur inter conjuges. 15. 1. de ſervo a proprietario manumiſſo, in quo alterius eſt uſusfructus. 1. 19.
Proprius. v. *Servus.* jus proprium ſubſtitutionis. 23. 7.
Proſpectum eſt hoc Senatusconſulto. 22. 5.
Provincia. Qui in ea in conſilium adhibiti. 1. 13. v. *Praeſes.* pro *Provinciae.* 8. 4, 11. 18 et 20. a quibus dentur tutores in provinciis. 11. 18. et 20. qui in iis cognoſcant de fideicommiſſis. 25. 13.
Proximi cognati quando accipiant poſſeſſionem bonorum inteſtati. 28. 7.
Pubertas liberat maſculos a tutela, quo tempore, quo modo aeſtimetur, ex habitu corporis, an ex annis. 11. 28. ſubſtitutio ſit liberis, qui intra pubertatem deceſſerint. 23. 7.
Pubes maſculus. 5. 2. nuper factus, qui negotia idonee tueri non poteſt, accipit curatorem. 12. 4. puberes adoptari poſſunt. 8. 5. puberibus feminis quare tutores dentur. 11. 1.
Publicus. v. *Equus.* v. *Judicium.* ſervus Praetorianus. 20. 16.
Pupilla Pupillus. v. *Tutor.* Manumittere non poſſunt. 1. 17. an poſſint adrogari. 8. 5. quo modo tutor iis detur ex lege Atilia. 11. 18. quid ſi pupillus ſit tutor legitimus. 11. 20. alter tutor petitur, ſi filius patroni pupillus ſit tutor. 11. 22. quis pupillo tutor detur moribus. 11. 24. in quibus rebus auctoritas tutoris ei ſit neceſſaria. 11. 27. prohibetur in teſtamento. 20. 7.

Q.

Quadrantem quia non deducat. 25. 17.
Quadriennium quoad fructua dotis. 6. 13.
Quadrupedes quales ſint res mancipi. 19. 1.
Quaeſtum corpore facientem uxorem ducere non licet. 13. 1.
Quandoque liberos habuerint. 15. 1.
Quaſi per ignorantiam. 7. 4.
Quatuordecim anni pubertatis. 11. 28.
Quinquaginta anni in matrimonio. 16. 1. anni ex legibus conjugio praeſcripti. 16. 3. nuptiae quinquagenaria minoris. *ibid.* majoris. 16. 4.
Quintae dotis quando maneant penes virum. 6. 4.
Quirites. Servus ex jure Quiritium. 1. 16. et 23, 3. 4, 19. 20. v. *Servus.* jus Quiritium quo modo conſequantur Latini. 3. 1. *ſq.* ex jure Quiritium 11. 19. jus Quiritium conſequi Latinus. 17. 1. res teſtatoris eſſe debent ex jure Quiritium. 24. 7. Quirites teſtimonium praebitote. 20. 9.

R.

Receptitia dos quae ſit. 6. 5.
Recitata oratio Imperatoris in Senatu. 26. 7.
Recuperatores XX cives Romani in conſilium adhibiti. 1. 13.
Reddere civitatem. 7. 4.
Redditio. De dotis redditione. 6. 8 et 13. v. *Dos.*
Reficere. v. *Aedes.*
Regundorum finium formula. 19. 16.
Religioſa res legari non poteſt. 24. 9.
Repetitio dotis. v. *Dos.*
Repraeſentatio in dote. 6. 13.
Repudiare hereditatem. v. *Hereditas.*
Repudium. Quamdiu a repudio femina debeat manere innupta. 14. 1.
Res. Re vera actio 6. 6. poſſeſſio cum, aut ſine re. 28. 13. datur retentio dotis propter res donatas, vel

vel amotas. 6. 9. actio rerum amotarum. 7. 2. impendere in rem mulieris. 7. 3. res forenſes. 11. 1. in rem ſuam auctor fieri. 11. 24. res mancipi, et nec mancipi. 19. 1. v. *Mancipi*. dominia rerum. v. *Dominium*. v. *Mobiles*. v. *Immobiles*. v. *Corporales*. v. *Incorporales*. v. *Fungibilis*. adquiritur ex re noſtra. 19. 21. poſſeſſio bonorum cum re, id eſt, cum effectu. 23. 6. v. *Poſſeſſio*. ſingulae et univerſae res legari poſſunt. 24. 25 et 26. res quae in abuſu continentur. 24, 27. quae ſit et adverſus quem competat actio in rem. §. 1. *de Action.*

Reſtituere hereditatem fideicommiſſam. 22. 25.

Retentio ex dote quando fiat. 6. 9. propter liberos. *ibid.* ob mores. 6. 12.

Reverſus ab hoſtibus recipit omnia priſtina jura. 10. 4. habet jus poſtliminii. 23. 5.

Rigor juris civilis. 25. 1.

Rogare legem eſt ferre. 1. 3.

Rogo eſt verbum fideicommiſſi. 2. 7.

Roma. v. *Cenſus*. Vigiles Romae. 3. 5. qui Romae in conſilium adhibeantur. 1. 13. Romae tantum fit adrogatio. 8. 4. a quibus dentur tutores. 11. 18. qui cognoſcant de fideicommiſſis. 25. 12.

Romani. v. *Civis*. v. *Civitas*. v. *Populus*. Liberti cives Romani. 1. 15. qui illi ſint. 1. 6.

Ruinoſae. v. *Aedes*.

Rumpere. Poſtumi rumpunt teſtamentum. 22. 18. quo modo rumpatur teſtamentum mutatione, et adgnatione. 23. 1. et 2.

Ruſtica. v. *Praedia*.

S.

Sacra res legari non poteſt. 24. 9.

Sacrificium ſolenne in conventione in manum. 9. 1.

Salinenſis Coeleſtis Carthaginis. 22. 6.

Scientia nocet heredi cum cretione ſcripto. 22. 32.

Scripta veſtigia ſervis. 1. 11.

Senatores quinque in conſilium adhibiti. 1. 13. et liberi eorum quas uxores ducere prohibeantur. 13. 1. quid, ſi ducant libertinam? 16. 2.

Senatus. A Senatu damnata uxor duci prohibetur. 13. 2. quid is cenſuerit de eo, qui promiſit ſe reſtiturum hereditatem non capienti. 25. 17. Oratio Imperatorum in Senatu recitata. 26. 7.

Senatusconſultum. Latinus jus Quiritium accipit Scto. 3. 1.

— de conſequendo jure Quiritium liberis. 3. 4.

— de militantibus inter Vigiles. 3. 5.

— de dandis tutoribus in provinciis. 11. 20.

— de dando altero tutore aliquibus caſibus. 11. 21. et 22 et 23.

— de municipibus, et municipiis, heredibus inſtituendis. 22. 5. de fideicommiſſis municipibus reſtituendis. *Ibid.*

— Scto conceſſum eſt Deos nonnullos heredes inſtituere. 22. 6.

— de uſufructu legato. 24. 27.

— de legato civitatibus. 24. 28.

Senatusconſultum. Divo Adriano auctore factum. 3. 3.

— Calvitianum. 16. 4.

— Claudianum. 16. 3. quid caverit. 11. 11.

— Neronianum de legatis. 24. 11.

— Pegaſiano ex Scto reſtituitur hereditas deducta parte quarta, et conſervantur actiones in heredem: is autem, qui recipit hereditatem, eſt loco hereditarii. 25. 14. ex eo reſtituta hereditate, commoda et incommoda hereditatis communicantur inter fiduciarium et fideicommiſſarium, interpoſitis ſtipulationibus. 25. 15. cavit hoc, ut, qui coactus adit, reſtituat totam hereditatem, ita ut ei et in eum, qui recipit hereditatem, dentur actiones, perinde atque ſi ex Trebelliano fuiſſet reſtituta. 25. 16.

— Pernicianum. 16. 3.

— Tertullianum. 26. 8.

— Trebelliano ex Scto heres reſtituit, ut ei, et in eum dentur actiones, cui reſtituta eſt hereditas. 25. 14.

Sentia. Lex Aelia Sentia. v. *Lex*.

Senum menſum die. 6. 13.

Servo. v. *Ancilla*.

Servilis cognatio nulla eſt. 12. 3.

Servus. v. *Libertas*. v. *Manumiſſio*. v. *Statu liber*. De ſervo XXX annis minore manumiſſo. 1. 12. et 14. quid accipiat manumiſſus in teſtamento a domino, qui ſolvendo non eſt. 1. 14. de manumiſſo in fraudem creditoris et patroni. 1. 15. in bonis tantum, non etiam ex jure Qui-

Quiritium, manumiſſus ſit Latinus. Quis ſit in bonis, quis ex jure Quiritium? 1. 16. de communi manumiſſo. 1. 18. de manumiſſo a proprietario, in quo alterius eſt uſusfructus. 1. 19. ſine domino. 1. 19. teſtamento manumiſſus quo tempore teſtatoris eſſe debeat. 1. 23. quot ſervos manumittere liceat. 1. 24. libertas ſervis nominatim danda in teſtamento. 1. 25. cui libertas dari poſſit. 2. 10. de libertate alieno data. 2. 11. cum ſervis non eſt connubium. 5. 5. ex ancilla et libero natus ſervus eſt. 5. 9. ab hoſtibus captus ſit ſervus hoſtium. 10. 4. de muliere quae ſe junxit ſervo alieno. 11. 11. morari in contubernio ſervi alieni. v. *Liberta*. ſervi ſunt res mancipi. 19. 1. ſi in bonis alterius ſit, alterius ex jure Quiritium, adquirit ei cujus in bonis eſt. 19. 20. cui adquirat alienus, bona fide poſſeſſus. 19. 21. item is in quo uſumfructum habemus. 19. 21. publicus Praetorianus. 20. 16. heredes poſſumus inſtituere ſervos noſtros cum libertate, alienos ſine ea, communes cum, vel ſine libertate. 22. 7. eos, qui noſtri tantum ſunt in bonis, neque cum libertate poſſumus heredes inſtituere. 22. 8. quos alienos poſſimus inſtituere. 22. 9. communis quo modo inſtituatur. 22. 10. proprius inſtitutus quid conſequatur. 22. 11. cujus juſſu adeat hereditatem manumiſſus, vel alienatus a teſtatore vivente? quid ſi ſine libertate heres inſtitutus fuerit? 22. 12. alienus adit juſſu domini. Quid ſi manumiſſus vel alienatus fuerit? 22. 13. cum libertate inſtitutus eſt heres neceſſarius. 22. 24. ſervis hereditariis cibaria dare. 22. 26. ſervo heredi inſtituto a patre vel domino legari non poteſt. 24. 21, 25. 10.

Sexaginta anni in matrimonio. 16. 1. anni ex legibus conjugio praeſcripti. 16. 3. nuptiae ſexagenario majoris. 16. 3 et 4.

Sexae quando, et quot ex dote retineantur. 6. 10.

Sextus. v. *Virilis*. Infirmitas ſexus in feminis. 11. 1.

Signa. Teſtamentum ſeptem teſtium ſignis ſignatum. 23. 6, 28. 6.

Similitudinem per patroni. 11. 5.

Sinendi modo legatum. 24. 2. quo modo legetur 24. 5. quae poſſint legari. 24. 10.

Singulae res legari poſſunt. 24. 25. etiam in uſufructu. 24. 26. v. *Dominium*. v. *Corporales*.

Sipelenſis Deorum Mater. 22. 6.

Sit eſt verbum directum. 2. 7. ſit heres. 21. 1.

Smyrna. Mater Deorum, quae Smyrnae colitur. 22. 6.

Socius. Pars altera ſervi communis, manumiſſi ab uno ſocio, adcreſcit alteri. 1. 18. formula communi dividundo locum habet inter ſocios. 19. 16.

Socrus quae fuit, uxorem ducere non poſſumus. 5. 6.

Solennis. v. *Sacrificium*. Solennia nuncupationis. 20. 9.

Solenniter factum teſtamentum. 20. 1.

Solidum quando inter ſe capiant conjuges. 16. 1. de capacitate ſolidi inter virum et uxorem. *Inſcr. Tit.* 16.

Solitario de patre. *Inſcr. Tit.* 13.

Solvendo. Quo modo manumittat dominus, qui ſolvendo non eſt. 1. 14.

Solum Italicum. 19. 1.

Soluta perperam legata an poſſint repeti. 24. 33.

Soror. Filia ſororis uxor duci non poteſt. 5. 6. ſorores ex eodem patre ſunt conſanguineae. 26. 1. legitimae heredes fiunt fratribus ſororibusve. 26. 6. conſanguinea ſuccedit cum matre. 26. 8.

Spado an poſſit adrogare, et adoptare. 8. 6.

Species impenſarum. 6. 14. capitis minutionis. 11. 10.

Spurii qui ſint. 4. 4. ſunt ex inceſto nati. 5. 7.

Status mutatur in minima capitis deminutione. 11. 13. de ſtatu ſuo incertus nequit teſtari. 20. 11.

Statu liber qui ſit. 2. 1. cujus ſervus ſit pendente conditione. 2. 2. libertatis conditionem ſecum trahit. 2. 3. quid ſi pendente conditione ſit abalienatus. 2. 4. quid ſi per heredem factum ſit, quo minus impleta fuerit conditio? 2. 5. quid ſi per extraneum? 2. 6.

Stipulatio tribunitia. 7. 3. alteri facta, quando mihi proſit. 19. 18. interpoſitae ſtipulationes inter eum, qui reſtituit, et eum, cui reſtituitur hereditas: et quae ſint ſtipulationes partis, et pro parte. 25. 15.

Sub-

Digitized by Google

Submotus a tutela. 11. 23.
Subrogare quid. 1. 3.
Subſtitutio quibus et quo modo fiat a parentibus. 23. 7 et 8. quando demum fieri poſſit filio impuberi. 23. 9.
Subſtitutus in cretione quando totum, quando partem accipiat. 22. 34. heredes ſubſtituti qui ſint, et quo modo fiat ſubſtitutio. 22. 33.
Succeſſio in locum ſui heredis. 23. 3. de ſucceſſione capti ab hoſtibus. 23. 5. filiorum matri ſuae. 26. 7. matrum filio. 26. 8. libertorum. 27. 1. *ſq.* libertae. 29. 2 et 3. inteſtatorum ingenuorum. 26. 1. filii et nepotum defuncti. 26. 2. fratrum et liberorum fratrum. 26. 4. in legitimis hereditatibus non eſt ſucceſſio. 26. 5.
Succeſſorium edictum. 28. 12.
Sumito eſt verbum legati per vindicationem. 24. 3.
Summa rerum univerſarum. 24. 25.
Super pecunia. 11. 14.
Superſtites. v. *Liberi.*
Surdus in teſtamento prohibetur. 20. 7. quare teſtari non poſſit. 20. 13.
Suſpectus. v. *Tutor.*
Suſtinet lex Claudia tutelas legitimas feminarum. 11. 8.
Suus. v. *Liberi.* v. *Heredes.* ſui juris qui ſint. 4. 1. qui ſui juris ſunt, conſentire debent in nuptias. 5. 2. adrogantur. 8. 3. filius quo modo fiat ſui juris. 10. 1. ſui et neceſſarii. 22. 24. ſuae poteſtatis eſſe. 23. 6. qui ſint ſui heredes. 26. 1. ſui heredes non ſunt feminis. 26. 7. obſtant matri. Quis inter ſuos heredes a Praetore vocetur. 26. 8. ſuccedunt libertis. 27. 1. jure legitimo hereditatem evincere poſſunt. 28. 13. non ſunt libertae. 29. 3.
Syllepſis numeri. 11. 18 et 20.

T.

Tabulae. Lex XII. tabb. v. *Lex.* tabulae ceraeve. 20. 9. poſſeſſio contra, vel juxta tabulas. v. *Poſſeſſio.* quid ſi heres, vel legatarius deceſſerint ante apertas eas? 17. 1.
Tacitam fidem adcommodare. 25. 17.
Tacite legare. 24. 14.
Tarpejus Jupiter. 22. 6.
Tempus in manumiſſione teſtamentaria. 1. 23. in partubus. 5. 10. luctus viduarum, poſt divortium, poſt repudium. 14. 1. partus X menſes. 16. 1. in uſucapione. 19. 8. in legato per vindicationem. 24. 7. et 11. de legato in tempus mortis heredis. 24. 16. bonorum poſſeſſionis. 28. 10.
Teneri actione. 7. 2.
Terminus. v. *Tempus.*
Tertiae partis bonorum uſumfructum conjuges inter ſe capiunt. 15. 1.
Tertullianum Sctum. 26. 8.
Teſtamentarius. v. *Tutor.* v. *Heres.* Lex Furia teſtamentaria. 1. 2.
Teſtamentum. v. *Libertas.* v. *Tutor.* v. *Tabulae.* Quid ſit. 20. 1. quot ejus genera. 20. 2.
—— eo manumiſſi ſunt cives Romani. 1. 6. quae manumiſſio eo fiat. 1. 9. ſervus XXX annorum minor eo manumiſſus fit Latinus. 1. 12. ſervus eo manumiſſus et heres ſcriptus quid accipiat. 1. 14. eo manumiſſus quando fiat liber. 1. 22. quibus eo detur juſta libertas. 1. 23. quot eo manumittere liceat. 1. 24. libertas eo nominatim danda. 1. 25. datur eo et adimitur libertas. 2. 12.
—— quibus eo tutor detur. 11. 15. qui tutores dentur. 11. 16. cum quo jus eſt faciendi teſtamenti, poteſt is eo tutor dari. *ibid.*
—— ingenuus heres ſcriptus ex eo non accipit curatorem ex lege, ſed a Praetore. 12. 3.
—— teſtamenti factionem habere. 11. 16. cum teſtatore. 22. 1. cum domino ſervi. 22. 9. ejus factio cum teſtibus eſſe debet. 20. 2. ejus factio non eſt cum peregrino. 22. 2. ejus factio libera, abſente marito. 16. 1.
—— quid agatur in teſtamento per aes et libram. [illegible] 20. 9.
—— quo modo nuncupetur. 20. 9.
—— an facere poſſit filiusfamiliae. 20. 10. non poteſt facere qui incertus eſt de ſtatu ſuo. 20. 11. impubes quare facere non poſſit. 20. 12. ſurdi, muti, furioſi, prodigi, quare facere non poſſint. 20. 13. item Latinus Junianus, et qui dedititiorum numero eſt. 20. 14. feminae quo modo, et quando poſſint. 20. 15. an et ſervus publicus? 20. 16.
—— rumpitur adgnatione. 22. 18. quo modo rumpatur. 23. 1 et 2.
—— quo modo infirmetur.
—— quo modo irritum fiat. 23. 1.
—— de

—— de teſtamento capti ab hoſtibus. 23. 5.
—— ſi ſeptem teſtium ſignisſit ſignatum, licet jure civili ruptum, vel irritum factum ſit, Praetor aliquando dat bonorum poſſeſſionem. 23. 6. ſi ita ſignatum ſit, licet jure civili non valeat, quod familiae mancipatio vel nuncupatio defuit, datur bonorum poſſeſſio. 28. 6.
—— militum quo modo valeat. 23. 10. teſtamento militis libertas datur poſt mortem heredis, et ante inſtitutionem ejus, non in aliorum teſtamentis. 1. 20.
—— poteſtas ejus incipit ab inſtitutione heredis. 24. 15.
—— eodem teſtamento adimitur legatum. 24. 29.
—— eo relictum ſi quis ex cauſa non cepit, eſt caducum. 17. 1.
—— non valet, ſi filius vel non heres ſcriptus, vel non nominatim exheredatus eſt. 22. 16.
Teſtatio interpoſita liberorum quaerendorum cauſa uxorem ductam eſſe. 3. 3. vocatur et nuncupatio. 20. 9.
Teſtator. v. *Teſtis.* Parentes et liberi teſtatoria habent jus antiquum ex lege Papia. 18. 1. inter eum, et familiae emtorem fit mancipatio. 20. 3. teſtamenti factionem cum eo habere. 22. 1. conſilium ejus debet eſſe certum. 22. 4. ſuae poteſtatis, et civis Romanus eſſe debet, cum moritur. 23. 6. quid ſi is manumiſerit, vel alienaverit ſervum heredem ſcriptum? 22. 12. quid ſi capite fuerit deminutus? 23. 4. quid ſi ab hoſtibus captus? 23. 6.
Teſtimonium praebere. 20. 9.
Teſtis in mancipatione. 19. 3. quinque in teſtamento. 20. 5. non poteſt eſſe in poteſtate teſtatoris aut familiae emptoris, et quare. Teſtes domeſtici in teſtamento non adhibendi. 20. 3. quando pater in teſtamento eſſe nequeat. 20. 4. filius patri teſtis eſſe non debet. Quando frater eſſe non poſſit. 20. 5. de teſtimonio patris, fratrum, et plurium ex una domo. 20. 6. qui prohibeantur in teſtamento. 20. 7. Latinus eſſe poteſt. 20. 8. ſeptem teſtium ſignis ſignatum teſtamentum. 23. 6, 28. 6. decem praeſentes eſſe debent in conventione in manum. 9. 1.
Teſtor eſt verbum nuncupationis. 20. 9. teſtari adverſus leges civitatis ſuae. 20. 14. liberta poteſt teſtari ſine auctoritate patronorum. 29. 3.
Titia. v. *Lex.*
Torti propter noxam. 1. 11.
Traditi ſervi ut ferro aut cum beſtiis depugnarent. 1. 11.
Traditio ſervi non dat jus Quiritium. 1. 16. ea dominium adquiritur. 19. 2. eſt alienatio propria rerum nec mancipi. Si ex juſta cauſa traduntur res, dominium ita adquirimus. 19. 7. quando alteri facta traditione mihi adquiratur. 19. 18.
Tranſverſus gradus in nuptiis. 5. 6.
Trebelianum. v. *Senatusconſultum.*
Tribuni. Major pars Tribunorum plebis dat tutorem ex lege Atilia. 11. 18.
Tribunitia ſtipulatio. 7. 3.
Triginta anni in manumiſſione. 1. 12. et 14. v. *Manumiſſio.*
Trimus. Trima die. 6. 8. et 13. trimi filii. v. *Filius.*
Tritici uſusfructus. 24. 27.
Tueri negotia idonee. 12. 4.
Tutela. v. *Mulier.* v. *Tutor.* In jure cedi poteſt a tutoribus legitimis. 11. 6. et a ceſſicio. 11. 7. ceſſicius tutor dicitur, cui tutela in jure ceſſa eſt, et quando exſtinguatur tutela ceſſitia. 11. 7. ceſſitia non procedit ad adgnatos: non enim maſculorum ſed feminarum tantum tutela cedere licet: quid caverit lex Claudia circa feminas. 11. 8. legitima in jure cedi poteſt. 19. 11.
—— patronorum; excepta tutela legitima, amittitur capitis deminutione. 11. 9.
—— tutela rei ſuae. 11. 14.
—— abdicare ſe tutela quid? 11. 17.
—— ſubmotus a tutela. 11. 23.
—— quo modo maſculi et feminae ea liberentur pubertate? 11. 28.
—— quando libertae liberentur tutela patronorum? 29. 3.
Tutor. v. *Ceſſicius.* v. *Legitimus.* Datur utrique ſexui, quibus maſculis, et quare, quibus feminis, et quare? 11. 1.
—— quotuplices ſint tutores. 11. 2.
—— qui ſint legitimi? 11. 3. hi tutela cedere poſſunt alii. 11. 6. quid ſi tutor legitimus ſit pupillus? 11. 20.
—— quis ſit fiduciarius? 11. 5.
—— quis ſit ceſſicius? 11. 7.
—— nominatim teſtamento dati

Digitized by Google

dati confirmantur lege XII tabb., et dicuntur dativi. 11. 14. quibus teſtamento dari poſſint. 11. 15. qui eo dari poſſint: quare non poſſit Latinus. 11. 16. datus teſtamento, capite minutus, non amittit tutelam, ſed, ſi ſe abdicavit tutela, tutor eſſe deſinit. 11. 17. in jure tutela cedere non poteſt. 11. 17. quibus, et quo modo dentur, et qui dicantur tutores ex lege Atilia, et ubi, et quo modo in provinciis? 11. 18. Latinis impuberibus quis tutor detur. 11. 19. cui, a quo, et ad quid detur tutor ex lege Julia, item in provinciis a Praeſidibus. 11. 20.
—— ad dotem conſtituendam in locum muti, furioſive alter datur. 11. 21. Item ſi tutor mulieris abeſt. An et in locum patroni abſentis, an et pupilli, patroni filii? 11. 22. in locum ſuſpecti, vel excuſati alius datur. 11. 23.
—— Praetorianus quare ita dictus, et cui detur. 11. 24.
—— in rem ſuam auctor fieri non poteſt. 11. 24.
—— quid ſi mulier pupillusve cum tutore agere vult? 11. 24.
—— tutore auctore agere. 11. 24.
—— pupillorum et pupillarum negotia gerit, et auctoritatem interponit: mulierum autem tutores duntaxat auctoritatem interponunt. 11. 25. quando tutoris auctoritas pupillis ac mulieribus ſit neceſſaria. 11. 27 tutore auctore feminae teſtantur, donec in tutela ſunt. 20. 15.
—— ſi plures ſunt tutores, omnes in omni re debent auctores fieri, praeter teſtamentarios, ex quibus ſufficit unius auctoritas. 11. 26.

V.

Vacatio feminae a morte viri, a repudio, a divortio. 14. 1.
Venditio. De ſtatu libero ab herede vendito. 2. 4. quid ſi dominus ſervum manumiſſum juſto pretio vendere nolit? 2. 11. de incenſo vendito. 11. 11. jus vendendi. 19. 5. ex venditione naſcitur actio ex contractu. v. *Actio*.
Ventrem quando partus ſequatur? 5. 9.
Venum duit. 10. 1.
Verba certa in conventione in manum. 9. 1. certa in mancipatione. 19. 3. nuncupationis. 20. 9. audire, loqui verba familiae emtoris. 20. 3. quibus heres inſtitui poteſt. 21. 1. cretionis. 22. 28. verbis pactis legatum. 24. 11. precativa in teſtamento. 25. 1. fideicommiſſorum. 25. 2.
Verberatus ſi quis ſit, eſt atrox injuria. §. *un. de Injur.*
Veſta. Quae virgines Veſtae capiuntur, deſinunt eſſe in poteſtate parentum. 10. 5.
Veſtigia ſcripta ſervis. 1. 11.
Vicini. Inter eos eſt formula finium regundorum. 19. 16.
Vidua. v. *Femina*.
Vigiles inter qui ſex annis militavit, quid conſequatur, quid ſi triennio? 3. 5.
Viginti annorum minor dominus an poſſit ſervos manumittere? 1. 13.
Vincti poenae cauſa a domino. 1. 11.
Vindicatio. Quis vindicet in ceſſione. 19. 10. vindicare caducum. 25. 17. legatum per vindicationem. 24. 2. quo modo ita legetur. 24. 3. quae res ita poſſint legari. 24. 7. de re ita legata duobus. 24. 12. de optione legati ita data. 24. 14. Vindicatio eſt actio in rem. §. 1. *de Actionib.*
Vindicta manumiſſi cives Romani ſunt. 1. 6. qui ea manumittantur. 1. 7. ſervus XXX. annorum minor ea manumiſſus an fiat liber? 1. 12.
Vineta qui fecit, utiles impenſas facit. 6. 16.
Vini uſusfructus. 24. 27.
Vir pro marito. 6. 4, 7. 1. 14. 1, 16. 1. vir et uxor quando decimam capiant. 15. 1. quando uſumfructum. *ibid.* quando ſolidum. 16. 1. quando nihil. 16. 2. ſi liberos habuerint, accipiunt proprietatem partis bonorum. 15. 1. lex liberos exigit a viro XXV. annis majore. 16. 1. vir et uxor ex abſentia habent liberam teſtamenti factionem. 16. 1. aetas matrimonii viri. 16. 3 et 4. quando accipiat poſſeſſionem bonorum inteſtati. 28. 7.
Virgo. Quae virgines Veſtae capiuntur. 10. 5. quando virgini detur tutor a Praetore, aut Praeſide ex lege Julia. 11. 20. quando a Senatu. 11. 21. et 22.
Viridiaria qui fecit, voluptuoſas impenſas facit. 6. 17.
Virilis. Parens mulieris virilis ſexus, per virilem ſexum cognatione junctus. 6. 2. per virilem ſexum deſcendentes ſunt adgnati. 11. 4. virilis ſexus cognati ſunt adgnati. 26. 1.
Viſellia. v. *Lex*.

Uni-

Digitized by Google

Univerſus. Univerſi cernere. 22. 5. univerſarum rerum ſumma legari poteſt. 24. 25.
Unum pro primo. 20. 2.
Vocatio in jus v. *Patronus*.
Volo dari verbum fideicommiſſi. 25. 2.
Voluntas. Fideicommiſſum proficiſcitur ex voluntate relinquentis. 25. 1.
Voluptuoſae impenſae. 6. 14. quae ſint. 6. 17.
Urbana. v. *Praedia*.
Urbis Praetor. 11. 20. et 24.
Uſucapio quid ſit, et quantum temporis ad eam requiratur. Ea adquiruntur dominia rerum mancipi et nec mancipi. 19. 8. dominium ea nanciſcimur. 19. 2.
Uſucaptus ſtatu liber. 2. 3.
Uſusfructus in jure cedi poteſt. 19. 11. de ſervo a proprietario manumiſſo, in quo alterius eſt uſusfructus. 1. 19. vir et uxor uſumfructum partis tertiae bonorum capere poſſunt. 15. 1. cui adquirat ſervus, in quo uſumfructum habemus. 19. 21. quarum rerum legari poſſit. 24. 26. de legato uſufructu earum rerum, quae in abuſu continentur. 24. 27.
Ut pro quamvis. 24. 19.
Uterus. Poſtumi, qui in utero ſunt. 22. 15. qui in utero ſunt, quo modo inſtituendi. 22. 19.
Utiles impenſae. 6. 14. quae ſint. 6. 16.
Vulgaris cretio quae? 22. 31. quo modo computetur. 22. 32.
Vulgo concepti. 5. 7.
Vulneratus ſi quis ſit, atrox eſt injuria. §. *un. de Injur.*
Uxor. v. *Donatio*. v. *Mulier*. v. *Vir*. Civis Romana vel Latina, ducta interpoſita teſtatione liberorum quaerendorum cauſa ductam fuiſſe. 3. 3. uxoris jure ducendae facultas. 5. 3.
—— quouſque liceat uxorem ducere ex transverſo gradu. 5. 6.
—— de ducta, quam non licet. 5. 7. de ducta diſpari conditione. 7. 4. quas non liceat ducere ex lege Julia. 13. 1.
—— uxor et vir quando capiant decimam. 15. 1. quando uſumfructum. *ibid.*
—— lex exigit liberos ab uxore XX. annis majore. 16. 1.
—— ſolidum capit, quae poſt X. menſes poſt mortem viri peperit. 16. 1.
—— de famoſa aut libertina uxore a Senatore ducta. 16. 2.
—— quae in manu eſt, eſt ſua heres. 22. 14. quae in manu fuit, non naturalis eſt heres. 29. 1.
—— quando accipiat poſſeſſionem bonorum inteſtati. 28. 7.

Digitized by Google

COLLATIO
LEGUM MOSAICARUM
ET
ROMANARUM,

deſcripta ex Libris Moyſis, et Commentariis
variorum veterum Juris Auctorum, qui ante
tempora Juſtiniani Imp. floruerunt,

Cum Notis

JOANNIS CANNEGIETERI.

Digitized by Google

„ Cum eſſe audio, qui egregiam illam, ſive Criticam, ſive
„ Grammaticam, aut ſi qua viliori appellatione iſti denotant, in
„ eluendis librorum turpibus maculis, rectaque Auctorum con-
„ ſtituenda lectione, operam vel damnant prorſus, vel ſaltem
„ elevant, quae a praeclariſſimis aevi hujus ingeniis ubique gen-
„ tium (humanitatem certe colentium) permagno litterarum
„ omnium bono impenditur, equidem harum peritos (qui pauci
„ ſunt, quamvis huic ſe numero inſerant plurimi) nimium quan-
„ tum demiror, indoctorum ac rudium vicem tacitus apud me
„ partim rideo, partim etiam, atque adeo ſaepius, doleo. Nec ceſſo
„ tamen interea, cum otium ſuppetit, in eo, cui me dudum ad-
„ dixi, caſtigationum ſtudio, tanquam ſtadio ad laudem aliquam,
„ cum voluptate animi non modica decurrere. Nam, uti ſum re
„ ipſa expertus, non improſpere, (quemadmodum ſentio) quam
„ ſit ille non modo non vanus atque inutilis, verum etiam com-
„ modus et felix ad Juriſconſultorum, aliorumque Auctorum ſen-
„ ſus intimos adipiſcendos labor, qui in librorum lectionis veritate,
„ qua ex vetuſtis membranis, qua ex ingenioſis atque ſubtilibus
„ conjecturis conſtituenda capitur, ita inſumi hunc ſolitum a ve-
„ tuſtis quibusque Doctoribus optimis, etiam Eccleſiaſticis . . . .
„ comperi. . . . .

Petr. Faber in Semeſtrib. Lib. 3. *Cap.* 12. *in pr.*

(*a*) COL.

Digitized by Google

(a) COLLATIO
LEGUM MOSAICARUM
ET
ROMANARUM.
TITULUS I.
De Sicariis, et Homicidis, caſu, vel voluntate.

(*a*) COLLATIO. De Libelli hujus auctore, aut aetate, qua is vixit, nihil equidem habeo, quod promittam, certi: ab aliis dicta non eſt quod referam. Primus Collationem hanc ex Mandubiorum bibliotheca in publicum protraxit Jctus Egregius Petrus Pithoeus, Magni Cujacii diſcipulus. Denuo reddidit eam ex bibliotheca Pithoei, cujus etiam notas emendatiores adjectas eſſe prae ſe fert titulus, Samuel Broun, Bibliopola Anglus, Heidelbergae a ſe impreſſam anno 1656, cujus ex Praefatione, opuſculo illi praemiſſa, vivo Pithoeo prodiiſſe editionem eam exiſtumes, cum tamen conſtet jam anno 1596 eo abiiſſe Virum Praeſtantiſſimum, unde negant redire quemquam: vid. D. Nettelbladt *Hiſtor. Litter. Jurid. p.* 91. Secutum in pleriſque fuiſſe Editorem incertum a Pithoeo propoſitum exemplum, aut in notis ab eo exhibitas conjecturas manifeſtum eſt. Non pauca tamen ſunt, in quibus ab utroque recedit. Quin novas aliquando ac caeteris libris non expreſſas lectiones ſubminiſtrat: quas utrum ex ſuo ingenio depromſerit, an ex exempiari, ſuo aevo reliquo, alioque ab eo, quo uſus fuit Pithoeus, codice, deſcripſerit, non conſtat. Schultingium, ſi inſpiciendi illius copia fuiſſet Viro diligentiſſimo, dubitari non poteſt, fuiſſe additurum varias ab iis, quas ipſe profert, membranis diverſas lectiones. Hoc itaque negotium mihi datum eſſe exiſtimavi, ut eas, quoties a communi divertunt, adjungerem. Secundum Pariſienſem, itemque Leidenſem editiones memorat Vir Celeb. Ant. Schultingius, qui, Pithoeum ſecutus, Fragmenta haec *Juriſprudentiae* ſuae *Ante-Juſtinianeae* inſeruit *pag.* 719. Utriuſque praeclarum ingenium ac ſingularem juris doctrinam approbant notae, quas addiderunt, eruditione ſolida commendatiſſimae. Noviſſime reliquiis his explicandis, illuſtrandis, emendandis operam ſuam adhibuit Franequeranae ſcholae Anteceſſor Hermannus Cannegieter, Frater meus dilectiſſimus, idemque Praeceptor meus ſumma pietate colendus, cui quidquid in juris arte profeci, quantulum illud cunque ſit, ſi a Patre meo diſceſſeris, uni me debere gratiſſimus profiteor, luci expoſito *Commentario ad Fragmenta Veteris Juriſprudentiae, quae exſtant in Collatione Legum Moſaicarum et Romanarum*, qui editus eſt Franequerae anno praecedenti. Sunt praeter hos plurimi, qui varia libelli hujus loca commaculata purgare, obſcuriora

expo-

Incipit lex Dei, quam Deus praecepit ad Moyſen.

§. 1. *MOTSES Dei Sacerdos haec dicit:* Si quis percuſſerit hominem ferro, et occiderit eum, morte moriatur. Sin autem manu, lapideve, quo mori poſſit, percuſſerit, et mortuus fuerit, homicida eſt: morte moriatur. Si autem per inimicitiam impulerit eum, vel inmiſerit ſuper eum aliquod vas ex inſidiis, et mortuus fuerit: vel per iram percuſſerit eum manu, et mortuus fuerit, morte moriatur.

§. 2.

exponere, afflicta reſtituere tentarunt: quorum plerorumque conatus cum jam ab Interpretibus, quos modo memoravi, fuerint indicati, ſufficere ſui arbitratus, miſſis aliorum opinionibus, noſtram ſententiam proponere.

Sequor ego in pleriſque editionem Schultingii. Ea, quae ipſius Collectoris ſunt, exhibeo forma litterarum a caeteris diverſa. Idem faciendum putavi in iis, quae ex Moſe deſcripſit Compilator, ne quid ſuperſit in his, quod moretur lectorem.

§. 1. Evolve Numerorum *Caput* 35. In deſcribendis legibus Moſaicis quanam interpretatione uſus fuerit Pariator ſibi non liquere adfirmat Pithoeus. Egregia ſunt quae de ſtilo Collectoris hanc in rem obſervavit Theologus Inſignis, Hermannus Venema, inclytum Academiae Friſicae ornamentum, Vir varia eruditione, ac praeclaris ingenii monumentis celebratiſſimus. Propoſuit ea Frater in *Commentario pag.* 6. Gratiam me initurum fore confido ab hominibus doctis, ſi ipſa Viri ſummi verba ſuo quaeque loco ſubjiciam.

Verſio Latina, inquit, *locorum Veteris Teſtamenti propius quidem in nonnullis ad Graecum textum LXX Interpretum accedit, nec tamen preſſius ſequitur. A Latina, ſic dicta Vulgata, ubique recedit: ex. gr. Tit. 1. §. 5. in loco Numer. XXXV. Tit. 2. §. 1. Tit. 6. §. 1. Tit. 12. §. 1. In pluribus ab utraque verſione, Graeca et Latina Vulgata, aeque ac textu Hebraeo, decedit: ex. gr. Tit. 5. §. 1. Tit. 6. §. ult. Tit. 7. §. 1. Tit. 8. §. 1. Tit. 9. §. 1. Tit. 14. §. 1. Tit. 15. §. 1. Tit. 16. §. 1. Cum verſione Latina Vetere, ſic dicta Itala, quae ante Hieronymum, et deinceps adhuc uno alterove ſaeculo in uſu fuit, conferre non licuit, quia librorum Moſis ea in manibus noſtris non eſt verſio, neque loca, hic citata, apud antiquiores Patres Latinos, ut appellantur, nunc reperire potui. Videtur quoque ea Graecam verſionem preſſius ſecuta: adeo ut eam Auctori ante oculos fuiſſe probabile non ſit: utique voces nonnullae* (ſicuti in ſequentibus ſuo loco adnotatum) *in ea verſione non videntur exſtitiſſe, cum non ejus, ſed recentioris ſint aevi. Quare nihil ſupereſt, quam ut ſtatuatur, Auctorem vel propria uſum verſione, vel aliquam ſui temporis, non ignotam expreſſiſſe. Fuerunt utique tempore Auguſtini innumerae verſiones Latinae: Vel Interpretes ſibi ſumere ſolebant libertatem vertendi Scripturam, aut aliquas ejus pericopas, pro arbitrio. De quo ex Auguſtino de Doctrina Chriſtiana Lib. II. Cap. XI. conſtat.* Qui Scripturas ex Hebraea lingua, *haec ejus verba ſunt*, in Graecam verterunt linguam, numerari poſſunt, Latini autem Interpretes nullo modo. Ut enim cuique primis fidei temporibus in manus venit codex Graecus, et aliquantulum facultatis ſibimet utriuſque linguae habere videbatur, auſus eſt interpretari. *Dein Cap.* 15. *addit, Italam caeteris praeferri debere, ut verborum tenaciorem cum perſpicuitate ſententiae. Quae ſi vera ſit lectio, modo dicta de verſione illa ab Auctore non adhibita haud parum confirmabuntur. Sed pro* Itala *nonnulli, ut Bentlejus, legunt* illa: *quod non foret rejiculum, ſi pro* nam *quoque* quae *legatur. Verba haec ſunt:* In ipſis autem interpretationibus Itala (*illa*) caeteris praeferatur: nam (*quae*) eſt verborum tenacior cum perſpicuitate ſententiae.

Hactenus Cel. Venema. Auguſtini verba propoſita perperam, credo, intellexit Iſidorus *Orig. Lib.* 6. *Cap.* 4., quo loco, ordine recenſitis ſeptem diverſis Oraculorum Divinorum ex Hebraea in Graecam linguam factis verſionibus, praeter eam quam LXX Interpretes dederunt, mire laudat Hieronymi labores. Adjungam textum, ut conſtet, quid ſentiendum ſit de lectione verborum Auguſtini, tum ut vitio

§. 2. *PAULUS quoque libro quinto ſententiarum, ſub titulo ad Legem Corneliam de ſicariis et veneficis, dicit:* Lex Cornelia poenam deportationis infligit ei, qui hominem occiderit, ejusque rei cauſa, furtive faciendi, cum telo fuerit: et qui venenum hominis ne-

vitio liberem Iſidorum. *Presbyter*, inquit, *Hieronymus, trium linguarum peritus, ex Hebraeo in Latinum eloquium eaſdem ſcripturas convertit, eloquenterque transfudit: cujus interpretatio merito caeteris antefertur: nam eſt et verborum tenacior, et perſpicuitate ſententiae clarior, atque, utpote Chriſtiana*, (hoc eſt, ab homine Chriſtiano profecta) *interpretatione* (editio Baſileënſis habet *interpretatio*, quod praeferam) *verior.* Pleraque, quae dicto capite tradit Iſidorus, deſcripſit pro more ſuo plagiarius ex Auguſtini *l. c. Cap.* 15., et ex opere Ejuſdem *de Civit. Dei Lib.* 18. *Cap.* 43. In errorem induxit compilatorem vox *Itala*, qua denotari opinatus verſionem ab Hieronymo compoſitam, Auguſtini verba ad eam male transtulit, quem tamen Interpretis hujus operam, memoratae verſioni adhibitam, non tanto pretio aeſtimaviſſe diſcere potuerat ex ejuſdem Auctoris commentariis *de C. D. l. c.* Unum addo, pro iis, qui in vulgatis Iſidori editionibus ibidem exhibentur: *ſiquidem ſinguli in ſingulis ſeparati*, plenius, rectiusque habere librum Baſileënſem: *ſiquidem ſinguli in ſingulis cellulis ſeparatim:* quam veram eſſe lectionem oſtendunt Auguſtini verba, unde ſua deſumſiſſe Iſidorum demonſtravi.

§. 2. Ita Paulus de Poena Sicariorum et Veneficorum *in Sentent. Lib.* 5. *Tit.* 23. §. 1., itemque hoc §: *humiliores vero aut in crucem tolluntur, aut beſtiis objiciuntur*, vel, quod perinde eſt, *ſubjiciuntur.* De iiſdem tractaturus Marcianus in *L.* 3. §. 5. *ad L. Corn. de Sicar. humiliores enim*, inquit, *ſolent vel beſtiis ſubjici, altiores vero deportantur in inſulam.* Putant Raevardus et Schultingius Tribonianum expunxiſſe verba *in crucem tolluntur*, relicta tamen vocula *vel.* Vryhof in *Obſ. Cap. ult. vel* exponit *etiam* Utriuſque loci ſententiam pluribus expoſuit Frater in *Comm. Cap.* 2. Scriptum fuiſſe conjicio: *ſolent* A *beſtiis ſubjici*, hoc eſt, *aliquando.* Accipe cauſam erroris. *Vel* per ſimplex V exaratum olim fuiſſe Magno docuit. *aliquando* per A deſignatum Valerius Probus teſtatur. Conſtat autem ex exemplis a Scioppio adlatis in *Art. Crit. p.* 57. haud raro in Codicibus MSS. confuſas conſpici litteras V et A.

Rationem haberi in poenis conditionis reorum notiſſimum eſt. Difficillimum eſt hac de re Modeſtini reſponſum in *L.* 16. *D. ad L. Corn. de Sic. Qui caedem admiſerunt ſponte, dolove malo, in honore aliquo poſiti, deportari ſolent, qui ſecundo gradu ſunt, capite puniuntur. Facilius hoc in decuriones fieri poteſt, ſic tamen, ut conſulto prius Principe et jubente id fiat, niſi tamen tumultus aliter ſedari non poſſit.* Aliorum explicationes proferunt Schulting. *ad Paulum in Sent. l. c.* et Voorda *in Elect. Cap.* 6. Qui mentio hic fiat ſpecialiter de Decurionibus plectendis non video. Quum ſermo ſit in poſterioribus de tumultu, certiſſimum videtur locutum hic fuiſſe Jctum de ſeditioſis. Quid ſi pro *Decuriones* ſubſtituamus *defectores*? Ita ſane ſi reſcribas, ſenſum habebis commodiorem, ac rei, qua de agitur, verbum convenientius.

§. 3. (a) *Praetor, Judexve quaeſtionis.* Miſſis aliorum ſententiis, quorum ampliſſima de verbis his commentaria ad locum hunc ſcripta proſtant, opinionem meam, quam potero breviſſime, exponam, a caeteris longe diverſam. Judicis appellationem novimus generaliter ſumtam comprehendere ipſum quoque Praetorem, omnemque Magiſtratum ſuperiorem, qui jurisdictionem habet, hoc eſt, quibus vi ac poteſtate juris ſui de cauſis quibusque judicandi ac decidendi facultas competit, ſpeciali vero notione Judices appellari, a Praetore, Magiſtratuve ſuperiore datos, pedaneos, delegatos, quibus mandata eſt judicandi poteſtas, ſorte electos. Hi

Digitized by Google

necandi cauſa habuerit, vendiderit, paraverit, falſumve teſtimonium dixerit, quo quis periſſet, mortiſve cauſam praeſtiterit. Quae omnia facinora in honeſtiores poena capitis vindicari placuit: humiliores vero aut in crucem tolluntur, aut beſtiis ſubjiciuntur.

§. 3.

poſteaquam in legem juraſſent ex certa quadam formula, rei adcommodata, de negotio dubio cognoſcere fuerunt ſoliti, quarum formularum frequentiores fuerunt: *Si paret dari oportere*, *ſi juſta cauſa eſſe videbitur*, alia. Huc puto reſpici in Edicto, quod exhibetur in *L. 7. pr. D. de Jur. Delib: Si pupilli pupillae nomine poſtulabitur tempus ad deliberandum, an expediat eum hereditatem retinere, et hoc datum ſit: SI JUSTA CAUSA ESSE VIDEBITUR, bona interea diminui, niſi ſi cauſa cognita boni viri arbitratu, vetabo.* Per tranſpoſitionis remedium adjuvanda verba cenſet Cl. Voorda *in Interpr. Cap. 23. pr.*, ejecto inſuper poſtremo *ſi.* Interpretor: ſi a Praetore poſtulabitur tempus ad deliberandum, iſque Praetor judicem dederit ei cauſae, ut judex ille concedat tempus, *ſi juſta cauſa eſſe videbitur*, judex autem datus juſtam cauſam eſſe pronuntiaverit, eo caſu vetabit Praetor bona interea, hoc eſt, intra illud temporis ſpatium, quod ad deliberandum impertitus eſt judex, diminui, *niſi ſi cauſa cognita*, ſubintellige, quod paſſim omittitur, *ſit*, aut, ſi id nolis, pro *ſi* repone *ſit*, boni viri arbitratu. Vel tum itaque permittit demum bona diminui, etiam ſi cauſa fuerit cognita, ſi intercedat boni viri arbitrium. Judicis quale fuerit officium in cognoſcenda cauſa vid. *L. 9. C. de Judiciis*, adde *L. 1. C. Th. eod.* et G. Noodt *de Juriſd. et Imp. Lib. 1. Cap.* 13 et 15. Selectorum judicum, hoc eſt, qui in album erant relati, quorum erat de rebus privatis ſecundum jus civile et propoſitam actionis formulam cognoſcere et ſententiam ferre, variae conſtitutae fuerunt decuriae. Vide Gell. *Lib. 14. Cap.* 2. ibique commentarios. Singulare eſt ac proprium quaſi in lege Cornelia, voluiſſe Syllam, non quaeſituros tantum Praetores, aut ſolos Judices, quibus forte quaeſtio obvenerat, ſed cognituros ſimul conjuncta opera, et Praetorem, et Judices. Verba itaque §. hujus *ut is Praetor Judexve quaeſtionis . . . . . uti quaerat cum Judicibus*, ſic expono, quaſi dictum fuiſſet *judexque*, ita ſc. ut omnes ſimul quaerant. Ταυτολογιας iſtiusmodi, ſive repetitiones, in legibus antiquis non infrequentes eſſe ſciunt quotquot vel oculo fugitivo eas unquam inſpexerunt. Ita *Tit. 4. infr. §. 2. permittis pater . . . . ut is pater. . . .* Quod disjunctivam particulam pro conjunctiva poſitam apparet, novum non eſt. *Saepe* inquit Paulus in *L. 53. D. de Verb. ſign. ita comparatum eſt, ut conjuncta pro disjunctis accipiantur, et disjuncta pro conjunctis.* Hac ratione explicanda puto loca juris varia, interpretibus difficilia ac corrupta viſa. Unum adferam exemplum elegantiſſimum. *Si quis eum, de quo noxalis actio eſt, judicio ſiſti promiſerit, Praetor ait, in eadem cauſa eum qui promiſit exhibere*, (utrum legas *exhibere*, an *exhiberi* perinde eſt, ſubintellige autem *jubebo*, aut *ait* explica *jubet*,) *in qua tunc eſt, donec judicium accipiatur. In eadem cauſa ſiſtere quid ſit videamus: et puto verius, eum videri in eadem cauſa* (*ſiſtere* revoca ex praecedentibus, modo loquendi vulgatiſſimo) *qui ad experiendum non facit jus actoris deterius.* Sponte fluere haec omnia animadvertis, ideoque opus non eſſe duriſſimo tranſpoſitionis remedio, quod adhiberi voluit Cl. D'Arnaudt *Conject. Lib. 2. Cap.* 6., neque etiam neceſſarium eſſe ellipſin hic ſtatuere verti *oportet*. Vide *L. 1. pr. et §. 1. D. Si ex nox. cauſ. ag.* Quid *ſi ſervum in eadem cauſa ſiſtere* (hoc eſt ſtaturum ſe. Praeſens tempus pro futuro ſaepiſſime adhibetur in jure, more Graecorum, vid. Obſ. Miſc. Amſtel. *Vol.* 3. *p.* 150. *ſe* pronomen omitti notiſſimum eſt. Conſule Mollerum in *Diſſertat. p.* 41.) *quidam promiſerit, et liber factus ſiſtatur?* Quaeſtionem ita decidit Ulpianus in *L. 5.*

D. eod.:

Digitized by Google

§. 3. *ULPIANUS libro VII. de Officio Proconſulis, ſub titulo de Sicariis et Veneficis:* Capite primo legis Corneliae de Sicariis cavetur, ut is [a] Praetor, Judexve quaeſtionis, cui [b] ſorte obvenit quaeſtio de Sicariis, ejus, quod in urbe [c] Roma propius mille paſſus factum ſit, ut quaerat cum judicibus, qui ei ex lege ſorte obvenerint, de capite ejus, qui cum telo ambulaverit, hominis necandi, furtive faciendi cauſa, hominemve occiderit, [d] cujus id dolo malo factum fuerit. *Et reliqua. Relatis verbis legis modo ipſe loquitur Ulpianus:* Haec lex non omnem, qui cum telo ambulaverit, punit: ſed eum tantum, qui hominis necandi furtive faciendi cauſa telum gerit, [e] coërcit, compeſcit. Item eum, qui hominem occidit, coërcit: nec adjecit cujus conditionis hominem, ut et ad ſervum, et peregrinum pertinere haec lex videatur.

§. 4. *Item PAULUS libro quo ſupra, et titulo, dicit:* Homicida eſt, qui aliquo genere teli hominem occidit, mortiſve cauſam praeſtitit.

§. 5.

D. eod.: Si de ipſo controverſia eſt capitalium actionum, injuriarumque nomine, non recte ſiſtitur, quia aliter de ſervo ſupplicium, et verberibus de injuria ſatisfit, aliter de libero vindicta ſumitur, vel condemnatio pecuniaria. Pro *ſupplicium* reſcribendum eſſe *ſupplicio* contendunt plerique, verba dein *de Injuria* ejicienda arbitrantur. Sententias aliorum propoſuit Cl. Vryhof in *Obſ. Jur. Civ. Cap* 6, qui ipſe id operam dat ut Florentinam lectionem defendat. *Injuriarumque* accipio quaſi dictum fuiſſet *injuriarumve.* Caetera ſic reſtituo: *aliter de ſervo ſuppliciū*, N *et* (hoc eſt, *aliter de ſervo ſupplicium* ſubaudi *ſumitur*, quod mox ſequitur. *Nam* et) *verberibus de injuria* (puta, ſi a ſervo ea fuerit commiſſa,) *ſatisfit, aliter de libero vindicta ſumitur, vel* (hoc eſt *veluti*) *condemnatio pecuniaria*, aut, ſi hoc mavis, *condemnatioe pec.*, id eſt *condemnatione.* Servos, qui injuriam aut contumeliam fecerant, flagellis caeſos, domino ſuo reſtitutos fuiſſe docet Cujacius *ad Paul. Sent. Lib.* 5. *Tit.* 4. §. 22. Eadem, quam modo dixi, notione, *vel* particulam accipi forte oportet in his Modeſtini in *L.* 11. *D. de Pollicitat: Si quis ob honorem, vel:* hoc eſt, veluti: *ſacerdotium, pecuniam promiſerit, et ante quam honorem vel Magiſtratum ineat, decedet. Honoris* vocabuli ſignificatio ampliſſime patet, ac tam ſacerdotium complectitur, quam magiſtratum. Interpretor itaque: Si quis ob honorem aliquem, quisquis demum ille ſit, pecuniam promiſerit, exempli gratia, ob ſacerdotium, et ante quam honorem ſacerdotii vel magiſtratum ineat, decedat. Aliis quid viſum fuerit conſule Vryhof *l. c. Cap.* 24.

§. 3. (b) *Sorte* Quod legitur in Codicibus nonnullis, *ſortem*, interpretatur Bynkershoek *Lib.* 4. *Obſ. Cap.* 16. *per ſortem.* Dixi ante *m* litteram perperam ſaepiſſime vocibus fuiſſe adjunctam. In ſequentibus *qui ei ex lege*, *τo ei* omittit liber Heidelb.

(c) *Roma propius.* Malo per geminationem: *Roma a*, id eſt, *aut propius.* Juriſdictio Praefecti Urbi pertinuit uſque ad centeſimum lapidem, ſeu miliare, vid. *L.* 1. §. 4. *D. de Off. Praef. Urb.* Add. *Tit.* 14. §. 3. *infra.*

(d) *Cujus id dolo.* Reponi vult Schulting. *cujusve:* nihil muto, ante *cujus* ſubintelligo *ſi.*

(e) *Coërcit, compeſcit.* Aut dicendum ſubintelligi *et*, aut vox ultima explicatio-

nis

§. 5. *Item de caſualibus homicidiis MOYSES legaliter dicit:* Si autem per inimicitias inmiſerit ſuper eum aliquod vas, non inſidians, vel lapidem, quo moriatur, non per dolum, et ceciderit ſuper eum, et mortuus fuerit, ſi neque inimicus ejus, neque quaeſierit malefacere ei, judicabitis inter eum, qui percuſſerit, et proximum mortui, ſecundum judicia haec, et liberabitis percuſſorem.

§. 6. ULPIANUS *libro et titulo, qui ſupra relati:* Diſtinctionem caſus et voluntatis in homicidio ſervari, reſcripto Hadriani confirmatur. Verba reſcripti: „ Et qui hominem occidit, abſolvi „ ſolet, ſcilicet, ſi non occidendi animo id admiſit: et qui non „ occidit, ſed voluit occidere, pro homicida damnatur. E re „ itaque conſtituendum eſt * ex quo ferro percuſſit ipſa funditus: „ Nam ſi gladium [a] inſtrinxit, aut telo percuſſit, quid dubium „ eſt,

nis gratia a Pariatore addita cenſenda eſt. Pro *coërcit*, niſi malis verbum hoc in ſecunda aeque ac tertia conjugatione fuiſſe uſitatum, quo modo ſcriptum olim *cavet* et *cavit*, *fervet* et *fervit*, *poſſidet* et *poſſidit*, quod pluribus demonſtrat Auſ. Popma *de Uſu Antiq. Loc. Lib.* 2. *Cap.* 11, facile reponi poſſit *coërcet*.

§. 5. Inſpice Num. *Cap.* 35.

§. 6. Depravatiſſimam Codicum ſcripturam ita reſtituo: *E re itaque conſtituendum eſt*, (hoc eſt, poena decernenda, ſententia reus abſolvendus vel condemnandus eſt, pro re nata, ex rei circumſtantiis decidendum eſt) *et* (hoc malo pro *ex*, quod hic non convenit: ſubaudi: conſtituendum eſt) *quo ferro percuſſit, ictu, fundive:* (probabilem, niſi fallor, facit conjecturam hanc noſtram, quod ſingulas ſpecies in ſequentibus refert Ulpianus: *gladius* ad *ferrum* reſpicit, *telum* ad *ictum*, confer. §. 7. *ſq. qui caſu teli ferierit, ictus contemplari oportet.* Denique *lapis* ad *fundos* referendus eſt.) *Nam ſi gladium inſtrinxit, aut telo percuſſit, quid dubium eſt, quin occidendi animo percuſſerit? Si cum* (C litteram *cum* denotare auctor eſt Valerius Probus) *lapide percuſſit, aut cucuma, aut, cum forte rixaretur, ferro, percuſſit, ſed non occidendi mente.* (Hoc modo diſtinguendum puto, confer. Noodt. *Prob. Lib.* 4. *Cap.* 7. Percuſſit quidem, vult Ulpianus, et occidit, eventum ſi ſpectes, animus tamen occidendi defuit.) *Ergo hoc exquirite, et, ſi voluntas occidendi fuit, ut homicidam ac ſervum ſupplicio eum jubete affici.* Interpretor: ut homicidam, atque ut eum, qui ex antiquo jure in ſervitutem redactus tum demum mortis ſupplicio puniri poterat.

(a) *Inſtrinxit, aut telo percuſſit.* In *L.* 1. §. 3. *D. ad L. Corn. de Sic.* eſt: *ſtrixerit, et in eo percuſſerit.* Pro *ſtrixerit* Haloander ſubſtituit *ſtrinxerit.* Aliis quid placuerit notant Interpretes *h. l.* Dubitari non poteſt non conſtitiſſe olim inter omnes unam eandemque temporis perfecti formationem. A *rumpo rumpi*, a *corrumpo corrumpi* deduxere JCti veteres. *Canui* pro *cecini* dixit Salluſtius. Plura memorat Popma *de Ant.-Loc. Lib.* 1. *Cap.* 12. *τὸ in eo* varie emendant nonnulli. Quid ſi accipiamus *in eo* homine puta, quae vox praeceſſerat. Percutere gladium vel gladio in aliquo, eſt, perfodere aliquem, capulo tenus abdere enſem in corpore hominis. Exempla non diſſimilia cognoſcere poteris ex Fabri Lexico v. *in.* Plerique Graeco loquendi mori tribuunt, quaſi *in gladio percutere* idem ſignificet quod *cum gladio.* Quod autem hac ratione *in* intelligendum cenſent in his Plauti *Aul. Act.* 3. *Sc.* 5. *v.* 12.

In pauciores avidos altercatio eſt.

non perſuadent, ſiquidem ibi potius pro adverſus vel contra vocula poſita fuiſſe videtur. Hoc tamen certum eſt, praepoſitionem illam haud raro abundare. Ita Cicero *in Orat. pro Mil. Cap.* 5. *in caede occiſus.* Adde Pomp. Melam *in Praef. Num.* 20. Vopiſc. *in Aurel. Cap.* 36. *filiam*

Digitized by Google

„ eſt, quin occidendi animo percuſſerit? Sic lapide percuſſit, „ aut cucuma, aut cum forte rixaretur, ferro percuſſit, ſed non „ occidendi mente. Ergo hoc exquirite: et ſi voluntas occidendi „ fuit, ut homicidam ſervum ſupplicio * cum jure jubete affici.

§. 7. *PAULUS libro quinto, titulo quo ſupra:* Qui hominem occidit aliquando abſolvitur: et qui non occidit, ut homicida damnatur: conſilium enim uniuscujusque, non factum puniendum eſt. Ideoque qui cum vellet occidere, caſu aliquo perpetrare non potuit, ut homicida punitur: et is, [a] qui caſu teli ho-

liam occidit non in magna cauſa. Alia obſervarunt Heraldus *ad Arnob. p.* 37. *et* 67. Duker in *Opuſc. de Lat. Vet. Jctor. p.* 360. Sciopp. *in Veroſim. Lib.* 1. *Cap.* 4. Adde P. Paraeum *in Lex Crit.* Hac forte ratione vindicari, atque exponi poſſit Tuſci Codicis lectio in *L.* 22. §. 5. *D. Fam. ercisc. Papinianus de re, quae apud hoſtes eſt, Marcellum reprebendit, quod nonputat IN PRAESTATIONES ejus rei venire in familiae erciſcundae judicium, quae apud hoſtes eſt: quid enim impedimentum eſt, rei praeſtationem venire, cum et ipſa veniat?* Textu eliminandum *τo in* exiſtimant plerique. Modeſtius egit Vir Egregius in *Obſ. Jur. Civ. p.* 124, qui *in* explicat *inter*, quo ſenſu vocem ſaepenumero adhibitam fuiſſe conſtat, ſive uſui id tribuas, ſive notis adſcribas. Vide Serv. *ad Virgil. Aen.* 4. v. 102. Adde Beſt *p.* 38. et H. J. Arntzenium *in Differt. ad L.* 2. *D. de in Jus voc. p.* 21. Pro *interea* vocabulum poſitum fuiſſe conjicio in *L.* 11. *pr. D. ut in poſſ. leg. Si mibi ſub conditione legatum eſt, et tu medio tempore in poſſeſſionem ejus factus fueris.* Subſtituunt alii pro *factus*, *miſſus.* Lego *IA poſſeſſionem ejus nactus fueris*, hoc eſt, *intereapoſſ.*, adſtipulante Diacono, confer Magnonem et Probum. Quod ſi tamen neque haec placeant, pro *in* in *L.* 22. *c.* corrige *is*, ſcilicet Marcellus.

Revertor ad Ulpianum: *qui gladium inſtrinxit, aut percuſſit*, manifeſtare eum occidendi animum innuit. Itane ergo is, qui enſem nudavit, quod fit ſaepiſſime joci ludique cauſa, idem feciſſe percutienti cenſendus eſt? Interpretor gladium in corpus immiſit, atque ita vulneravit, ut ferrum in corpus penetraverit. *Stringere* enim verbum, quod varias habet ſignificationes pro vulnerare etiam uſurpatum antiquis fuiſſe ex Virgilio oſtendit Nonius *Cap.* 4. *Num.* 442.

§ 7. (a) *Qui caſu teli.* Praeferam: *qui caſu telo. Ictus* intelligo conatum feriendi, vulnerandique. Pro *ideo*, quod hoc loco vix quadrat, malim *interdum*, quod per ID notatum fuiſſe Diaconus ſcribit.

Et rei, et verborum pondere gravis eſt, huc autem loci convenientiſſima Saturnini ſententia in *L.* 16. §. 8. *D. de Poenis. Eventus ſpectetur, ut a clementiſſimo quoque facta: quanquam lex non minus eum, qui occidendi hominis cauſa cum telo fuerit, quam eum, qui occiderit, puniat.* Severe nimis egiſſe videtur Deſ. Heraldus *in Obſ. et Emendat. Cap.* 1. *in Theſ. Jur. Otton. Tom.* 2. *p.* 1313, qui duo verba foras ejicienda pronuntiat, ſubſtituendumque ſcribit: *eventus ſpectantur a clementiſſimo quoque*, *τo facta* ab alio in margine adſcriptum textui poſtea male interſertum fuiſſe opinatus. Grotius *in Flor. ſparſ.* corrigendum judicat: *ut aeſtimentur animo quoque facta.* Aliorum conjecturas ne neceſſe habeam proferre fecit diligentia V. C. H. Noordkerk *in Obſ. Dec. Cap. ult.*, qui ſingulorum opiniones optime examinavit ac diſcuſſit. In medio relictis Interpretum ſententiis, quid mihi hac de re videatur brevibus proponam. Reſcribendum puto: *Eventus ſpectatur:* (an *ſpectetur*, quod perinde eſt?) *at a clementiſſimo quoque et facta.* Vocabula *ut* et *at* permutata ſaepiſſime fuiſſe dudum pro-

hominem imprudenter ferierit, abſolvitur. Quod ſi in rixa percuſſus homo fuerit, quoniam ictus quoque ipſos contra unumquemque

probavit G. Noodt *in Prob. Lib.* 1 *Cap.* 4. Adde Obſ. Miſcell. Amſtel. *Vol.* 3. *p.* 123. Hac ope reſtituenda forte lectio corrupta in *L.* 5. §. 1. *D. quis ordo in poſſeſſ. ſerv.*, pro *ſed ut quid noceat* emendando *ſed ad*, vide Jenſium *p.* 402, niſi malis *ſed et*. Conſtat enim *ut* et *et* in MSS. antiquiſſimis non raro fuiſſe confuſa. Conſule Cl. Beſt. *p.* 28. *ſq.* et Ampl. Rygerbos *in Obſ. Jur. p.* 12. Pari modo pro his Papiniani in *L.* 49. §. 1. *D. de Fidejuſſ. et Mandat: Severior, et utilior eſt ſententia* lego: *ſeverior, at utilior.* aut, quod habent editiones nonnullae, *ſed verior et.* Unam addo *L.* 22. §. 2. *D. de Jure Fiſci*, in qua laudandum ac memorabile Pii Principis reſcriptum his verbis exhibet Marcianus: *Lites donatas ſe non ſuſcipere Divus Pius reſcripſit, licet* (malo *licet et*) *bona relicturum ſe quis profiteatur, vel partem bonorum donatam non ſuſcipere: et adjecit: et illum dignum fuiſſe puniri pro tam turpi tamque invidioſo commento, et, niſi durum eſſe videbatur, in ultro venientem poenam ſtatuere.* De re conſtat ex Paulo *Sent. Lib.* 5. *Tit.* 12. §. 7. *et* 8. Obſcuriora verba ita explico: Divus Pius reſcripſit ſe non ſuſcipere lites in perniciem privatorum fiſco donatas, licet etiam quis fidem dederit, relicturum ſe bona ſua fiſco vel Principi, imo ne quidem ſuſcipere ſe partem bonorum donatam ea lege, ut Princeps litem donatoris ſuam faceret. Adjecit quoque, illum etiam donatorem, quo de conſultus fuerat Imperator, dignum fuiſſe puniri pro hoc commento: *at ſibi* (ſic repono pro *et niſi*) durum eſſe videbatur punire ultro ſe offerentem donatorem. Poſſis tamen et ita exponere ellipſi ac variatione temporis non infrequenti: et, niſi durum videbatur poenam ſtatuere in ultro venientem, poenam ſe ſtatuturum fuiſſe. Praeſens infinitivi pro futuro poſitum fuiſſe aliquando exemplis demonſtravit Pater *ad Avian. p.* 179. *col.* 1. *et p.* 213. *col.* 1. Particulam *et* in *L.* 16. *c.* addidi: perſpicuitatis gratia, tum quia facillimo negotio ea reſtitui potuit, *e* repetito ex ultima vocis praecedentis littera, *t* autem ex prima ſequentis, *t* enim et *f* plurimum confunduntur, vid. Sciopp. *de Art. Crit. p.* 47. *et* 56, niſi tamen malis *quoque* dictum accipere pro *etiam*. *Facta* interpretor rem factam, circumſtantias. Ita *atrocitatem facti* dixit Compilator *Tit.* 14. §. 3. *in fine.* Eadem notione vocabulo hoc uſus eſt Modeſtinus in *L.* 7. §. 4. *D. ad L. Jul. Majeſt. Crimen*, inquit, *majeſtatis facto, vel violatis ſtatuis, vel imaginibus, maxime exacerbatur in milites.* Mendoſa eſſe uerba nullus fere dubitat. Aliis, quid placuerit tradiderunt Noordkerk *l. c. Cap.* 9. Schulting. *ad Pauli Sent. Lib.* 5. *Tit.* 29. §. 1. D. Gothofr. *ad L. c.* et Beſt. *p.* 185. *Vel* poſitum opinor pro *veluti*, ſive ita reſcribendum putes, ſive hoc ſenſu accipere malis, utriuſque certe vocis exiguam eſſe ſcripturae differentiam ex Magnone conſtat, quamobrem perſaepe pro *veluti* uſurpatum fuiſſe videtur, confer. Beſt. *p.* 38. Statuas intelligo Imperatorum Divorum, imagines viventium. *Veluti* pro *vel* poſitum reor in *L.* 5. §. 3. *D. de Extraord. Cognit:* neque enim in aquae et ignis interdictione, deportationeve, libertas adimitur, ſed ſola civitas. Vide Ulpianum *Tit. XI.* §. 12. ibique commentarios. Pluribus dixi de hac lege *ad Ulpian. p.* 95. *col.* 1.

Ad ſenſum quod attinet verborum Saturnini, obſervari velim occurrere in *L.* 16. *c.* exiguum fragmentum, deſumtum ex libro ſingulari, quo de poenis paganorum pluribus propoſuerat. Praemiſſa fuiſſe a Icto conjicio exempla nonnulla caſuum ejusmodi, in quibus eventus ſpectari debuerat. Hac re defunctus, probatoque accidere aliquando, ut exitus ſit attendendus, ita concludit: non equidem nego ſpectandum eſſe eventum, at a clementiſſimo quoque et facta, ſc. ſpectantur, vel ſpectari ſolent, qua de ellipſi conſule Perizon. *ad Sanctii Min. p.* 222, hoc eſt, at et hoc mihi concedi velim, in primis inſpici debere facta, atque a cle-

que contemplari oportet, ideo humiliores in ludum, aut in metallum damnantur, honeſtiores dimidia parte bonorum multati relegantur. §. 8

clementiſſimo quoque Principe ac Magiſtratu majore, (Judices enim a Praetore dati ex lege judicabant et formula) conſideratum prae caeteris ſemper fuiſſe, quid factum fuerit, quo modo perpetratum facinus, quid praeceſſerit, quid rei cauſam dederit, quid deinde ſecutum fuerit mox factum, attente haec omnia penſitanda: quo loco, quo tempore, cui perſonae, a quo, quo telo. *Quanquam*.... Reſpondet Saturninus argumento eorum qui rogitent forte: itane facta et rerum circumſtantias anxie adeo ponderandas eſſe ſtatuendum, cum ſufficiat cum telo fuiſſe eum qui deliquit? non negat JCtus teneri talem, at tamen ita demum, ſi is dolo ſecerit, idque factum demonſtrare videatur. Rem paucis abſolvam. Quanquam conſtet ex ſummo ſtrictoque jure civili, ipſiſque legum verbis, eadem poena afficiendum eſſe eum, qui cum telo fuit occidendi cauſa, qua punitur is, qui re vera hominem occidit, ſpectari tamen aliquando oportere arbitror rei eventum, imo vero inſpici quoque debere autumo, quae ac quomodo res facta fuerit. Quid ſi enim caedes quidem commiſſa fuit, dolus tamen abfuit? quid ſi imperitia, caſuve fortuito? leviorem certe, extraordinariam, aut nullam poenam his in caſibus locum habere dicendum eſt. *Et ideo* addit in ſequentibus hujus §. JCtus *apud Graecos*..... Quid multa? Eventum ſpectari vult Saturninus, at non ſolum, ſed conjunctim cum factis, ut ita ratio habeatur utriuſque. Quod ſi enim ſolum eventum, non facta attendi quis velit, aut contra facta unice non eventum ſpectari, non dubium eſt fore ut haud aequa poena afficerentur aliquando rei. En tibi caſum, quem non multo abhinc annorum ſpatio interjecto, haud procul ab urbe patria contingere memini. Socii duo iter dum faciunt una, alter comitem ſuum, auri ſacra fame impulſus, inopinatum ac nihil tale metuentem retro aggreſſus telo quodam tanta vi percuſſit, ut humi proſtratus miſer animam agere ac jam jam naturae debitum ſuum redditurus videretur. Improbiſſimus, perfidis avaritiae ſtimulis agitatus, hominem imbellem ferro confodit, ac plurima, eaque graviſſima vulnera infert, ſpoliatum dein, enecaſſe ſe certo perſuaſus, frondibus obtecto lacero ac ſauciato corpore, in fugam ſe proripit. Vulneratus ſanguine madidus ac ſemianimis prorepit ad domum vicinam, et rem uti facta fuerat defert. Vindicatura ſe Divina ira ex fuga retrahi homicidam voluit. Interrogatus reus factum confitetur, ſociumque ſe vulneribus ad mortem confodiſſe addit. Saluti priſtinae reſtituitur praeter exſpectationem ſauciatus. Eventum ſpectabimus? abſolvendus itaque homicidii poena reus. Abſit a juriſprudentia noſtra iſtiusmodi injuſtitia. Juſte ac legitime eventum ſpectandum voluerunt Judices, at et factum omnino attendendum: crura fracta fuerunt latroni, addita inſuper talionis poena, eodem puta quo comitem ferierat telo percuſſus ſicarius, qui ita vulnerarat ut occideret, pro homicida itaque damnandus, vid. *L. 1. §. 3. D. ad Leg. Corn. de Sic.*

Exhibui caſum, in quo conſiderari magis factum debuit, ideoque locum habere oportuit poenam ordinariam. Dabo exemplum delicti, quod, eventu ſpectato, extraordinarie fuit coërcitum. Incola regionis nobis vicinae certi ſpe praemii corrupto perſuadet homini, ut ſummum ejuſdem regionis Praefectum, dum in cubiculo ſuo tranquilla quiete frui eum cogitat, telo immiſſo perfodiat. Fidem datam conductus ſervat, et glandem, quam vocant, plumbeam in dictum locum ex pacto jaculatur. Spem fruſtratus fuit eventus: praeter enim expectationem aberat Praefectus. Cauſa cognita gladius publice a carnifice ſupra caput reorum vibrandum, utrumque praeterea in ergaſtulum dandum per certum annorum ſpatium, ut manuum opera victum ſibi quaererent, juſtiſſime cenſuere Judices.

Iis, quae hactenus diſſerui vehementer obſtare reclamabunt, puto, quotquot in-

dis-

Google

§. 8. *Item GREGORIANUS libro* IV. *ad Legem Corneliam de Sicariis et Veneficis, talem conſtitutionem ponit:* Imperator Antoninus A. Aurelio Herculano, et aliis militibus. Frater veſter rectius fecerit, ſi ſe Praeſidi Provinciae obtulerit: cui ſi probaverit, non occidendi animo Juſtam a ſe percuſſam eſſe, remiſſa homicidii poena, ſecundum diſciplinam militarem ſententiam proferet. Propoſita prid. Kl. Febr. Laeto [a] bis Conſ.

§. 9. *Item GREGORIANUS eodem titulo et libro, talem conſtitutionem ponit:* Imp. Alexander Aurelio Favio, et aliis militibus. Si modo, pro quo libellum dediſtis, [a] non dolo praeſtitit mortem,

diſſentientium partes abeunt, Divi Adriani reſcriptum, quod exſtat in *L.* 14. *D. ad Leg. Cornel. de Sic. In maleficiis voluntas ſpectatur, non exitus.* Verum enimvero facilis eſt, ſi quid video, reſponſio: *non* hic, uti centies alibi, intelligendum pro *non tantum:* exempla notionis hujus congeſſerunt Bynkersh. *Obſ. Lib.* 4. *Cap.* 3. et Auctor *Obſ. Jur. Civ. p.* 19. Dein et hoc notari velim, reſcribere ibidem Imperatorem conſultum de certo caſu, in quo non tam ſpectari vult, quis fuerit eventus, quam quid facere reus deſtinaverit. Ampl. Bynkershoeck *Obſ. Lib.* 3. *Cap.* 10. *maleficia* exponit per eminentiam ita dicta, quae *veneficia* alias appellari conſueverunt.

Caeterum et hoc certum eſt de voluntate ex factis plerumque conſtare: finge enim accuſari aliquem hominem occidere voluiſſe, judex ex circumſtantiis dignoſcere debet, num ea voluntas manifeſta appareat: quod ſi namque gladium quis verbi gratia ſtrinxerit, eoque percuſſerit, dubium non eſt occidendi animum fuiſſe: ſecus eſt, ſi quis clavi percuſſit, vid. *L.* 1. §. 3. *D. ad L. Corn. de Sicar.*

Idem dicendum exiſtimo de verbis Pauli *Sent. Lib.* 5. *Tit.* 23. §. 3. *Conſilium uniuſcujusque, non factum puniendum eſt,* conf. §. *hunc.* 7. Quin et intelligendum hic loci factum eſſe ejus qui *imprudenter* fecit, verba Jcti indicant.

Rem omnem pauciſſimis comprehendam: Conſilium non punitur, niſi acceſſerit factum, ex quo conſilium manifeſtatur, *L.* 18. *D. de Poenis*: factum non vindicatur, niſi voluntas adfuerit; voluntas plerumque ex facti modo probatur: neque enim ſufficit conatum quem fuiſſe, niſi et conatus conjunctus fuerit fini, vel quis uſus fuerit mediis ad finem tendentibus. Exemplum habes in *L.* 5. *C. de Epiſcop.*, et *L. un. C. de Raptu.* Brevitatis ſtudioſiſſimus alia mitto. De poena legis Corneliae egregie multa obſervavit Noodt *l. c.* De voluntate et conatu delinquentis haec mens eſt Forner. *Lib.* 2. *Select. Cap.* 10, et *Lib.* 3. *Rer. Quot. Cap.* 17. in levioribus conatum non puniri, in gravibus extra ordinem, in graviſſimis poena ordinaria. Adde Taborem *de Conatu, Operum Tom.* 2. Solus animus quemadmodum aeſtimetur in criminibus, vid. Bynkersh. *in Obſ. Lib.* 3. *Cap.* 10. Ex profeſſo materiam hanc pertractavit S. V. Leeuwen in *re criminali*, Belgica lingua conſcripta. Coeptum, licet nondum perfectum, crimen vindicandum multis probat Cujacius *Obſ. Lib.* 15. *Cap.* 25. Perinde caſtigandum eum qui mortis cauſam praebuit, atque eum, qui occidit, idem docet *Cap.* 26. *ibid.* Imo caedes non voluntate ſed caſu fortuito illatas puniri oportere, adeoque ſpectari ſolummodo exitum, tam ex jure Divino, quam civili defendere ſtudet *Lib.* 19. *Obſ.* 10.

§. 8. (a) *Bis Conſ.* In Heid. eſt: II. *Conſ.*

§. 9. (a) *Non dolo praeſtitit mortem, minime perhorreſcat.* Sic interpungendum eſſe cum Cl. Bondam *in Var. Lect. Lib.* 1. *Cap.* 1. dubium non eſt, quo de non monuiſſem, niſi animadvertiſſem, eſſe, quibus criſis hic exercenda videtur.

§. 10.

Digitized by Google

tem, minime perhorreſcat: crimen quippe ita contrahitur, ſi et voluntas occidendi intercedat. Ceterum ea, quae ex improviſo caſu potius, quam fraude accidunt, fato plerumque, non noxae imputantur. Prop. XIII. Kl. Aug. Alexandro Conſ.

§. 10. *Item GREGORIANUS eodem libro et titulo, tale reſcriptum dedit.* * [a] *Quod ſi dominum.* * [b] Habe Agato KN. Qualitas precum Julí Antonini clementiam noſtram facile commovit: quippe quod aſſeveret, homicidium ſe non voluntate, ſed caſu fortuito feciſſe, cum [c] calcis ictu mortis occaſio praebita videatur. Quod ſi ita eſt, neque ſuper hoc ambigi poterit, omni eum metu ac ſuſpicione, quod ex admiſſi diſcrimine ſuſtinet, ſecundum id, quod adnotatione noſtra comprehenſum eſt, volumus liberari. Dat. prid. [d] Kal. Dec. Dioclitiano A. IV. et Maximiano Conſſ.

§. 11. *ULPIANUS libro et titulo, quo ſupra:* Cum quidam per laſciviam cauſam mortis praebuiſſet, comprobatum eſt factum Taurini Egnatl, Proc. Baeticae, a Divo Hadriano, quod eum in quinquennium relegaſſet. Verba conſultationis et reſcripti ita ſe habent: „ * [a] em *. Inter Clodium, optime Imperator, et „ Euari-

§. 10. (a) *Quod ſi dominum.* In editione Heidelbergenſi ſupra allegata, ita exhibetur: * *Quod ſi dnm.* * Conſ. Eruditiſſ. Bondam *l. c.* Nimium forte dedit Pithoeus conjecturae ſuae, qui *dominum* expoſuit, propterea, quia DNM notam *dominum* notare ex Magnone didicerat. Geminata littera D, quae pro T millies poſita, lectio prodibit aptiſſima: *quod ſit dignum memoria.* D, aut, quod idem eſt, DN, *dignum* ſignificaſſe teſtatur Valerius, M *memoriam* deſignaſſe uterque tradit, Magno, puta, et Probus.

(b) *Habe Agato KN.* Explico: *ave Agato*, vel *Agate*, *Kariſſime nobis.* Conſule Fratrem *p.* 15.

(c) *Calcis ictu.* Accidit noſtra memoria, ut ruricolae duo, in rixa dum eſſent, alter alterum manu comprehenſum humo affligeret. In terra dum jaceret uterque, ſuperior alter nihil quidquam contra niti ſentiens inferiorem, diſcedit a pugna, et propius intuitus hominem animam efflaſſe intelligit. Adprehenſus homicida carceri mancipatur. Examinato in cadavere ſtrangulati indicia apparebant. Conſulti Medici reſponderunt videri ſibi vim factam non fuiſſe, ſed, quia jam dudum difficultate ſpiritus laboraſſe defunctum compertum habebant, ex preſſione corporis, dum ſupra jacuerat pugnans, impeditum fuiſſe atque intercluſum anhelitum, et ex eo hominem ſtrangulatum. Abſolutus reus liber evaſit. *Qui caſu*, ſic legendum viderunt alii, *magis quam voluntate*, *homicidium admiſit*, ejus poena eſt lenienda. *L.* 1. §. 3. *D. ad L. Corn. de Sic.* Imo vero omnino liberandus. §. 9 *et* 10. *h. t.*

(d) *Kal.* In Heidelb. eſt *Kl*, uti hic, ſic et alibi pluries.

§. 11. (a) *Em.* Reſcribo CM, quae expono: *claritas mea.* C *clariſſimum* interpretatur Magno, M *mea* notare Diaconus ſcribit. Ita *clementia noſtra* eſt in §. *praecedenti.* *Solertia tua ſerenitati noſtrae retulit* exſtat infra *Tit.* 15. §. 3. *Pietas, clementia noſtra* eſt *Tit.* 6. §. 4. Simili modo *tranquillitas veſtra* dixit Eutrop. *Lib.* 1. *Cap.* 12. ubi vide Commentatores. Valerius Maximus *in Praefatione ad Tibe-*

„ Euariſtum cognovit, quod Clodius Lupi filius in convivio, dum
„ ſago jactatur, culpa Marii Euriſti ita male acceptus fuerit, ut
„ poſt diem quintum moreretur: [b] adque apparebat nulla ini-
„ micitia cum Euariſti fuiſſet nec cupiditatis culpam coërcendum
„ credidit, ut ceteri ejuſdem aetatis juvenes emendarentur. Ideo-
„ que Mario Euariſto urbe, Italia, provincia Baeticae in quin-
„ quennium interdixit: [c] decrevit et impendi cauſa duo milia
„ patri ejus perſolveret Euariſtus, quod manifeſta ejus fuerat pau-
„ pertas, [d] vel res. Verba reſcripti: Poenam MarI Euariſti
„ recte, Egn. Taurine, moderatus es ad modum culpae: refert
„ enim et in majoribus delictis conſilio aliquid admittatur, an
„ caſu. Et ſane in omnibus criminibus diſtinctio haec [e] poe-
„ nam aut juſtitiam provocare debet, aut temperamentum ad-
„ mittere.

§. 12. *MODESTINUS libro Differentiarum ſexto, ſub titulo de ſcien-*

berium: Si … vates a Numine aliquo principia traxerunt, MEA PARVITAS eo juſtius ad favorem ſuum decurrerit, quod (ſic malo) *caetera Divinitas* Dii caeteri, Jupiter, Mercurius, alii, *opinione colligitur*, non adeo certa fide conſtat, quippe quam adſcitam a peregrinis a majoribus accepimus, *tua* Divinitas *praeſenti fide*, cui magis credere fas eſt, quia praeſentia tua non dubium facit Numen te eſſe venerandum, *paterno* Auguſti, patris adoptivi, *avitoque* Julii Caeſaris *ſideri par videtur. . . . Deos enim reliquos* quos colimus, *accepimus* ab Ilienſibus, Graecis, aliiſque, *Caeſares dedimus*, ipſi Deorum numero inſertos conſecravimus. Confer Commentarios ad *d. l.* GT pro *gravitas tua* ſignatum fuiſſe Magno teſtatur. Adjuvat conjecturam noſtram, quod ſequentia in tertia perſona efferuntur. *Clariſſima perſona per maritum facta* dicitur uxor Senatoris in *L.* 22. §. 1 *D. ad Municipal.* Proconſules *Clariſſimos* appellatos fuiſſe demonſtrat Guther. *de Offic. Dom. Aug. Lib.* 1. *Cap.* 5. Adde de *Clariſſimi* titulo L. A. Hambergerum in *Diſſertat. Jur. p.* 30. *ſ.* Pro *MarI* in Heid. eſt *Marii.*

(b) *Adque etc.* Heidelb. habet *adquae.* Corruptam lectionem hoc modo reſtituo: *At, quum apparebat nullā inimicitiā cum Euariſto fuiſſe, tm̄* (ita pro *tamen* exarare ſolitos fuiſſe docet Magno) *ic* (poſitum id eſt pro *hic*) *caliditatis* (niſi malis *calidae aetatis*) *culpam coërcendam credidit.* Caliditas eſt calor juvenilis. *Inconſultum calorem* appellat Paulus infra *Tit.* 4. §. 3. *Florente juventa fervidus* dixit Horat. *in Art. Poët. v.* 115. *Fretum adoleſcentiae* vocat Flor. *Lib.* 1. *Cap.* 26. *Num.* 9, ubi v. Interpretes.

(c) *Decrevit, et impendi cauſa.* Heidelb. exhibet: *decrevit ut impendii cauſa.* Reſcribo: *decrevit et ut impendii cauſa.*

(d) *Vel res.* Hoc eſt, *velim reſcribas.* vide Interpretes.

(e) *Poenam aut juſtitiam.* In Heidelb. proſtat: *poenam aut * juſtitiam.* Pro *poenam* ſubſtituo *poenarum*, adjutus MS. Charondae. Poena eſt modus caſtigationis legibus ſive in jure definitus, et ſtricta exſecutio coërcitionis ibidem ſtatutae. Ita *poenas dare* Floro *Lib.* 1. *Cap.* 21. dicuntur, qui merito ſuo juſtiſſimam vindictam fuere experti.

Alia ad §. hunc dedit Bynkersh. *Obſ. Lib.* 2. *Cap.* 5.

§. 12. *Generaliter* vocem neſcio an referri potius oporteat ad Modeſtini verba, quam ad Collatoris.

Praeter ait: quod vi aut clam factum eſt,

Digitized by Google

ſcientibus et ignorantibus generaliter loquitur. Nonnunquam per ignorantiam delinquentibus jure civili venia tribui ſolet, ſi modo rem facti quis, non juris ignoret: quae ſcilicet conſilio delinquentibus praeſtari non ſolet. Propter quod neceſſarium eſt, addita diſtinctione conſiderare, utrum ſciente, an ignorante aliquo quid geſtum proponatur. *et reliqua.*

§. 13.

eſt, qua de re agitur, id, cum experiundi poteſtas eſt, reſtituas. L. 1. pr. D. quod vi, aut clam. Quid vi factum eſſe videatur exponit Noſter *ibid.* §. 5. *ſq.* Quis clam facere dicatur docet Idem in *L.* 3. §. 7. *et* 8. *d. t.* Eandem rem perſequitur Venulejus in *L.* 4. *D. eod.*, ubi Servium refert arbitrari, *etiam eum clam facere, qui exiſtimare debeat ſibi controverſiam futuram: quia non opinionem cujus et reſupinam exiſtimationem eſſe oporteat, ne melioris conditionis ſint ſtulti quam periti.* Pro *eſſe* alii, Haloandrum ſecuti, corrigunt *ſequi*, ſunt et qui reponunt *prodeſſe*, conſule Auctorem *Obſ. Jur. Civ. p.* 38. Sine criſi, puto, lectio Florentina poſſit vindicari, ſi hoc modo interpretemur: Servius *putat* (quae vox repetenda ex §. ult. legis praecedentis, aut ſubaudi *dixit*, *ait*, ſimileve, quorum crebra eſt ellipſis, vide Patrem ad *Avian. p.* 189. *et* 202.) eum quoque clam facere, non modo qui vere exiſtimat, perſuaſusque eſt ac certus controverſiam ſibi futuram, ſed et eum, qui exiſtimare debet litem exinde ſuborituram: en rationem: quia non debet hominis alicujus nimia eſſe ſecuritas atque ignavia, non adeo quem negligentem eſſe oportet ac ſtupidum, ut nihil quidquam intelligat is. Paucis dico: quia non excuſatur tanta alicujus ſtupiditas, tantaque vecordia, veluti, ſi neſciat is, quod homines omnea non ignorant: quod ſi enim haec condonaretur, fieret ita, ut melioris conditionis eſſent iſti, qui hebetis adeo atque obtuſi ingenii ſunt, ut nec ea ſciant, quae unusquiſque intelligit, quam illi, qui prae aliis ſapiunt. Sciunt namque periti, ac mente percipiunt, prohibitum ſe iri, atque interdicto adverſus ſe actum iri, ſi clam facere inſtituerint, eamque propter cauſam tenentur. Stulti contra, ſi excuſaretur opinio et exiſtimatio reſupina, hoc eſt, ſecuritas major, ſive negligentia craſſa, ſumma, remiſſior, non tenerentur, atque adeo impune peccarent. Conſtat eorum quae dixi veritas ex *L.* 3. §. 7. *et* 8. *eod.*, ubi eodem, quo in L. noſtra 4. a Venulejo fit, modo diſtinguitur inter eum qui *timuit*, et *timere debuit*, qui *exiſtimat* et *exiſtimare debet*, dein utrumque ex interdicto obligari adjungitur. Confer praeterea *L.* 3. §. 1. *D. de Juris et fact. ign.*, quo loco ignorantia accipienda dicitur *non deperditi, et nimium ſecuri hominis.* Huc facit quoque *L.* 6. *eod.*, ubi Venulejo inprimis ſuffragatur Ulpianus, *nec ſupina* inquiens *ignorantia ferenda eſt factum ignorantis..... Scientia hoc modo aeſtimanda eſt, ut neque negligentia craſſa, aut nimia ſecuritas ſatis expedita ſit*, et reliqua. Adde Paulum in *L.* 15. §. 1. *D. de Contr. Emt. Ignorantia emtori prodeſt, quae non in ſupinum hominem cadit.* Agmen tandem claudat *L.* 9. §. 2. *D. de Jur. et fact. ign. Facti ignorantia ita demum cuique non nocet, ſi non ei ſumma negligentia objiciatur: quid enim, ſi omnes in civitate ſciant, quod ille ſolus ignoret? et recte Labeo definit: ſcientiam neque curioſiſſimi, neque negligentiſſimi hominis accipiendam, verum ejus, qui eam rem diligenter inquirendo notam habere poſſit.* Non inelegans exemplum ſuppeditat Ulpianus in *L.* 11. §. 3. *D. de Inſtit. Act.* Add. *L.* 43. §. 1. *D. de Contr. Emt.*

Facit materiae adfinitas, ut et de imperitia verbo diſſeram. Ita de Medici imperitia noxia Ulpianus in *L.* 6. §. 7. *D. de Offic. Praeſid. Sicuti Medico imputari eventus mortalitatis non debet, ita, quod per imperitiam commiſit, imputari ei debet, praetextu humanae fragilitatis delictum decipientis in periculo homines innoxium*

§. 13. *PAULUS libro et titulo quo ſupra:* Qui telum tutandae ſalutis cauſa geret, non videatur hominis occidendi cauſa portare. Teli autem appellatione non tantum ferrum continetur, ſed omne, quod nocendi cauſa portatum eſt.

Explicit Titulus de Sicariis, et Homicidis, caſu, vel voluntate.

eſſe non debet. Ex notiſſimis millies in Pandectis obviae geminationis regulis ſcribendum arbitror: *imputari ei debet, et praetextu.* Verba legis priora per ſe clara ſatis, ſcrupulum movent poſteriora, quapropter emendanda ea eſſe plurimi cenſuerunt. Conſule Noordkerk in *Obſ. Dec. Cap. ult.* Malim equidem interpretari hoc modo: Si quis Medicus, artem Medicam profeſſus, per imperitiam lapſus fuerit, ac per hoc homini nocuerit, imputari debet Medico, qui in eo deliquiſſe eſt cenſendus, propterea, quod, non quidem dolo malo, ſed amplius ſperans de facultatibus ſuis quam in iis erat, curam imperitus in ſe ſuſcepit, adeoque decepit, ac ſpe ſua eluſit homines morbi periculo laborantes: decepiſſe dico: quod ſi enim aegroti medelam non promiſiſſet, alteri, forte peritiori, Medico, curandum ſe commiſiſſet aeger: neque vero excuſabit eum praetextus humanae fragilitatis, ſiquidem imperitia lapſum fuiſſe conſtat, non condonanda. Imperitia enim culpae adnumeranda *L.* 9. §. 5. *D. Locati.* Adde §. 6. *ſq. J. de lege Aquil.* Si ſola imperitia peccavit quis, levis aut extraordinaria poena locum habet, quod ſi vero dolus acceſſerit, aut culpa dolo proxima, graviſſima, quin et capitalis poena infligitur; quo de poſtremo caſu accipienda puto Pauli verba in *Sent. Lib.* 5. *Tit.* 23. §. *ult.*

§. 13. Tutandae ſalutis cauſa non licet tantum telum portare, ſed et hominem occidere lex permittit. Hinc Paulus *l. c.* §. 8. *qui*, inquit, *latronem, caedem ſibi inferentem, vel alium quemlibet ſtuprum inferentem occiderit, puniri non placuit: alius enim vitam, alius pudorem publico facinore defendit.* Corrigendum cenſent nonnulli *publico jure*, alii *licito facinore*, ſunt et qui *publico favore* ſubſtituunt. Nil muto: explico: defendit vitam et pudicitiam ſuam a facinore, ſive delicto publico, hoc eſt, tali, quod criminibus publicis accenſetur.

T I T U L U S II.

Incipit de Atroci Injuria.

§. 1. *MOYSES dicit:* Si autem contenderint duo viri, et percuſſerit alter alterum lapide aut pugno, et non fuerit mortuus, decubuerit autem in lectulo, et ſi ſurgens ambulaverit homo foris in baculo, ſine crimine erit ille, qui eum percuſſerat: praeter acceſſionis mercedem dabit ei et medico impenſas curationis.

§. 2.

§ 1. Sic ad h. §. Cel. Venema: *Exod.* XXI. *Pro* acceſſionis *legendum* ceſſationis, *ut Gr.* *verſioni ἀργείας reſpondeat, nec non pro* et medico *legendum videtur* pro medico.

§. 2.

Digitized by Google

§. 2. *ULPIANUS libro Regularis ſub titulo de Injuriis:* Injuria, ſiquidem atrox, id eſt; gravis rerum, non ſine judicis arbitrio aeſtimatur. Atrocem autem aeſtimare ſolere Praetorem, adque collegi ex facto, ut puta ſi verberatus, vel vulneratus fuerit. *et reliqua.*

§. 3. *PAPIANUS libro Definitionum ſecundo, ſub titulo de Judicatis:* Per hominem liberum noxiae deditum ſi tantum adquiſitum ſit, quantum damnum dedit, manumittere cogendus eſt a Praetore, qui noxae deditum accepit: ſed fiduciae judicio non tenetur.

§. 4.

§. 2. De §. hujus verbis ac ſententia pluribus dixi ad Ulpiani *Tit. de Injuriis.* Pro *Regularis* Heid. habet *Regulari*, item pro *collegi* dat *colligi*, pro *adque atque*, dein ante *atque* aſteriſcum ponit.

§. 3. Homo liber ſi noxiam, an noxam, commiſiſſet, id eſt delictum, maleficium, (de vocabulis his conſule Opuſc. *de Lat. Vet. JCt. p. 15. ſq.*) noxae dedi poterat. Idem enim jus, quod domino in ſervum, patri item in filium conceſſum eſt. Si quis noxam praeſtare nollet, mancipium, liberosve ſuos noxae tradere debebat, hoc eſt, corpus, aut hominem qui nocuerat. Qui grande aes alienum conflaverat, nec ſolvendo erat, creditori ſuo addicebatur in ſervitutem, eam, qua non vere ſervus fiebat, operas tamen traditus, addictusque praeſtare debebant, uſque dum tantum exinde fuiſſet adquiſitum, quantum damnum datum erat, aut debitum contractum. Invitos Praetor cogebat. Reſarcito damno, expletoque debito, manu, hoc eſt, poteſtate dimitti ac liberari debebant addictus, ac noxae deditus. Si nexum ſolvere nollet dominus, intercedebat Praetor, et manumittere cogebat eum, qui noxae deditum, addictumve acceperat. Nihil pacti, nulla conventio locum habebat. Hoc unice quaerebatur, utrum ſatisfactum fuerit, necne. Fiduciae itaque contractus, qualis in pignoribus, emancipationibusque filiorum, ſolebat intercedere, non interveniebat. Aeque enim ut chirographum reddere cogi poteſt creditor, qui pecuniam mutuam dedit, ſoluto debito, ita ſimulac ſatisfit de damno dato, aut pecunia debita, liberandi ſunt addicti ac dediti. Vides itaque fiduciae judicio teneri non poſſe, qui tales accepit.

Dixi de homine libero. Quod ſi ſervus furtum feciſſet, aliamve quam noxam commiſiſſet, dabatur contra dominum actio noxalis, ad id, ut dominus damnum datum reſarciat, vel ſervum noxae dedat. *L. 1. et 2. D. et pr. J. de Noxalib. Actionib.* Quid vero, ſi quis neget in poteſtate ſua habere ſervum talem? veluti ſi aufugit iſte. Hoc caſu Praetor aliquando concedit judicium ſine noxae deditione. *L. 21. §. 2. D. eod.* Primam quam dixi, noxalis appellatur actio, tum quia ob noxam datur, tum quia deditio noxae fit. *L. 1. D. eod.* De eo videndum, illane actio quae datur ad exemplum actionis noxalis, ſine noxae deditione, noxalis etiam dici poſſit. Et hoc verius videtur, poſſe. Datur enim aeque ex noxa ac delicto ſervorum, dein et competit ea, ſi ſervus, qui actionis tempore in poteſtate domini non fuit, poſtmodum eſſe coeperit, etiam poſtquam juratum fuit. *L. 21. §. ult. D. eod.* Olim quidem ipſum corpus noxae dari neceſſe fuit. Licet autem hodie Praetor aequitate permotus actionem propoſuerit etiam ſine noxae deditione, manſit tamen nomen actionis noxalis, exemplo aliarum actionum Praetoriarum, quae nomen retinuere actionis civilis, cui eae originem debent. Propter damnum injuria datum competit actio ex lege Aquilia directa, item utilis, denique in factum. v. *§. ult. J. de lege Aquilia.* Haec, quae in factum dicitur, a Praetore inventa

Digitized by Google

§. 4. *ULPIANUS* [a] *libro XVIIII. ad Edictum, ſub titulo, ſi fatebitur injuria occiſum eſſe in ſimplum, et cum diceret*: Rupiſſe eum utique accipiemus, qui vulneraverit, vel virgis, vel loris, vel pugnis [b] cedit, vel [c] telo cum aliovis genere [d] cederet hominis corpus,

eſt, nihilominus tamen appellatur quoque ex lege Aquilia. v. *L.* 11. *D. Praeſcr. Verb.* Abſtineo pluribus, ne in re vulgari otio abutar.

Praemittere haec oportuit, ut facilior eſſet intellectus verborum Pauli in *L.* 24. *D. de Noxal. Act. De illo videndum, utrum adverſus eum tantum, qui dolo fecit, quo minus in poteſtate haberet, actio locum habeat noxalis, ſi ex dolo ejus acciderit, ut ceſſet noxalis actio, forte ſi ſervo ſuo fugam mandavit, an et ſi poſſit, nihilominus cum alio agi.* Pro *ſi poſſit* reſcribendum eſſe *ſic poſſit* nullus dubito. Utriusque vocis frequens eſt permutatio. Hoc modo interpretor: Illud inſpiciendum eſt, utrum actio noxalis Praetoria, quae datur etiam ſine noxae deditione, locum habeat tantummodo adverſus eum, qui dolo fecit quo minus in poteſtate haberet, an et *ſic*, hoc eſt, hac ratione, poſſit quoque agi nihilominus adverſus alium: exempli gratia, ſi ſervus alienatus eſt, an et hoc caſu agi poſſit adverſus emptorem dominum? *quod eſt verius*, puta, agi poſſe. In dicto autem caſu electio eſt actoris, quem contra velit actionem inſtituere. Neque tamen in eam quis deſcendat opinionem, dari actionem, quam dixi, noxalem omnimodo aut ſemper, quippe quae competit tantum, ſi ex dolo domini acciderit, ut ceſſet actio noxalis civilis directa. Vides defendi poſſe lectionem Florentinam, neque adeo opus eſſe, ut vim verbis inferamus, aut *non noxalis* ſubſtituamus. Aliorum conjecturas exhibet V. C. Rygerbos *in Obſ. p.* 85. Quod ſi mutandum quid foret, mallem pro *ceſſet noxalis actio* reponi *ceſſet noxae deditio*, qui ſcripturae error tribui poſſet oſcitantiae librariorum, quos rei minus attentos male ſaepenumero revocaſſe voces, quae proxime praeceſſerant, tum praecipue cum ſonus verborum proprius accederet ad ea, quae ſcribi oportuerat, exemplis ante demonſtravi.

§. 4. (a) *Libro.* Conjicio Titulum hunc ita plene conſtituendum: *Libro XVIIII. ad Edictum, ſub titulo: Si fatebitur injuria occiſum eſſe in ſimplum, et cum diceret non feciſſe, in duplum.* Allegans titulum Pariator, non totum dedit, ſed partem duntaxat, uti fieri ſaepiſſime ſolebat olim, ſolet et etiamnunc, addito fortaſſe, vel etiam omiſſo, ſigno, quo plura deſiderari indicare voluit. Heid. exhibet *libro XIX*, dein ante *vel tumorem* aſteriſcum collocat.

(b) *Cedit.* Neceſſe eſſe non videtur, ut pro *cedit* cum aliis ex *L.* 27. §. 17. *D. ad leg. Aquil.* reſcribamus *cecidit.* Ipſius forte Ulpiani eſt *cedit*, pro quo recte Tribonianus perſpicuitatis cauſa ſubſtituit *cecidit.* Temporum in verbis flexiones, ſi pro perfecto ſumas, ex Grammaticorum regulis praeſcriptas, non anxie ſemper obſervarunt ipſi veteres. Unum conſule Nonium Marcellum *Cap.* 10., quod *de mutatis Conjugationibus* inſcribitur. Conferſis Briſſonium *in Parerg.* §. 25. *ſq.* E autem et AE confuſa fuiſſe non ignorant qui libros antiquos inſpexerunt, in quorum plurimis rariſſime aut nunquam *ae* uſurpatum, verum *e* ſimplex ubique adhibitum proſtat. Eundem uſum ex Inſcriptionibus diſcimus. *Que* pro *quae* eſt apud Murator. *Tom.* 3. *p.* 1289. *n.* 10. *Fortunate* pro *fortunatae p.* 1300. *n.* 4. Ibidem legitur *aeorum. Poſteriſque aeorum* exſtat *p.* 1291. *n.* 10. *et p.* 1311. *n.* 1.

(c) *Telo cum aliovis genere.* Freherum ſecutus corrigo: *telorum aliovis genere.* Telorum genera varia ſunt: eſt enim telum *omne, quod nocendi cauſa portatum eſt.* vid. ſupra *Tit.* 1. §. *ult. Telorum appellatione* inquit Paulus in *L.* 11. §. 1. *D. ad L. Jul. de Vi publ. omnia, ex quibus ſinguli homines nocere poſſunt, accipiuntur.* Scriptum fuiſſe conjicio: *ex quibus* SCL, hoc eſt, *ſcilicet*, quo modo notam illam expoſuit Diaconus.

(d) *Cederet.* Praeferam *cederit*, aut potius

Digitized by Google

pus, vel tumorem fecerit: [e] vel ita demum, ſi damnum datum eſt. De cetero ſi in nullo ſervum pretio viliorem deteriorem-ve fecerit, [f] ad Aquiliam ceſſat, injuriarumque erit agendum. Ergo et ſi pretio quidem non ſit deterior factus ſervus, verum ſumptus in ſalute ejus et ſanitate facti ſunt, [g] in haec nec mihi videtur damni * Aquilia lege poſſe.

§. 5. *PAULUS libro ſingulari, et titulo de Injuriis*: Generaliter dicitur injuria omne, quod non jure fit. Specialiter alia eſt [a] con-

tius *ſcinderet*, ideo quia mox praeceſſerat *cedit*, vel denique *corpus ut*.

(e) *Vel ita demum*. Malim et hic SCL, hoc eſt, *ſcilicet ita demum*.

(f) *Ad Aquiliam*. Lego: *Ac* (*Actio* his litteris deſignabatur a veteribus, ſicuti refert Magno) *Aquilia* vel *Aquiliana*.

(g) *In haec nec mihi videtur damni Aquilia lege poſſe*. Reſtituo: *in haec et mihi videtur damni* Ꞇ *Aquilia lege agi poſſe*. Ꞇ pro *cauſa* olim ſcriptum fuiſſe docet Magno. Ea nota reparandam puto corruptam lectionem verborum Papiniani in *L.* 20. *D. de Compenſat. Ob negotium copiarum, expeditionis tempore mandatum, curatorem condemnatum, pecuniam jure compenſationis retinere non placuit, quoniam ea non compenſantur*. Pluribus ad haec commentati ſunt Matthaeus, Cujacius *Obſ. Lib.* 2. *Cap.* 23. et Hoſman *in Meletem. ad D. in Praefat. et Differt.* 15. §. 7. Ita reſcribo: *quoniam* Ꞇ *ANN non compenſatur*, duce Magnone explico: *quoniam cauſa annonae non comp*. Quod *et* pro *nec* poſui, dura criſis non videbitur iis, qui voculas illas inter ſe ſaepiſſime confundi ſciunt. Exemplis ante hac de re propoſitis unam addo *L.* 66. §. 7. *D. ad SCtum Trebell. Si ſub conditione*, ait Cajus, *heres inſtitutus ſit, qui ſuſpectam ſibi hereditatem eſſe dicit, ſi neque difficultatem, neque turpitudinem ullam habet conditio, nec impendium aliquid*, (hoc eſt, niſi ſumtuoſa ſit conditio, v. §. 8.) *jubendus eſt parere conditioni, et adire, et ita reſtituere: ſi vero turpis, aut difficilis ſit conditio, aperte iniquum eſt cogi eum explere eam alterius gratia: ſed et remitti eam ab initio viſum eſt: plus enim tribui a Praetore ei qui fideicommiſſum petit, quam teſtator voluit, abſurdum eſt: utique autem teſtator, niſi expleta ſit conditio, neque ſcriptum heredem ad hereditatem vocavit, neque per hunc illi voluit reſtitui hereditatem*. Def. Heraldus in *Obſ. et Emend. Cap.* 18. verba *remitti ab initio viſum eſt* interpretatur: pro non ſcripta habetur. Inſequentia dein *plus enim tribui* .., quae cum antecedentibus ita non cohaerent, per tranſpoſitionem collocat poſt §. 8. Huic opinioni adſtipulatur, qui in plerisque Heraldum ſequitur, Grotius in *Flor. Sparſ.* Lectionem depravatam puto ſic reſtituendam: *ſed nec remitti eam* turpem ſc. aut difficilem conditionem, quae hodie ſolet remitti, ac pro non ſcripta haberi, *ab initio*, hoc eſt, olim, eo tempore, cum legata et fideicommiſſa aequo jure cenſeri ſolebant, atque adeo uti quamvis difficilis conditio expleri tamen debuit a legatario, ita quoque in fideicommiſſo idem obtinuit. Poſtea tamen aliud obſervatum fuit in fideicommiſſis, vid. §. 9 *et* 10. *eod.* Recte autem placuerat hoc antiquitati: eſt enim abſurdum plus tribuere Praetorem ei, qui fideicommiſſum petit, quam ipſum teſtatorem, qui conditionem ejusmodi adjecit, habetque adeo, quod ſibi imputet, ſi propter adſcriptam talem conditionem difficilem adita, ac per hoc reſtituta non fuerit hereditas.

Iis, quas ad §. hunc 4. exhibui, conjecturis confer ſis Commentarios Fratris *Cap.* 6., quem in nonnullis nobiscum ſentire laetus perſpexi, non exiguam exinde auctoritatem opinionibus noſtris accedere arbitratus.

§. 5. (a) *Contumelia*. Depravatam ſcripturam vulgatam eſſe nullus dubitat, vide ſis, an hoc modo antiquam ac veram red-ditam

contumelia, quam Graeci * ΑΔΙΚΙΑΝ vocant: nam cum Praetor noſter adverſum nos [b] pronuntiaret, injuriam nos accepiſſe dicimus Unde apparet non verum eſſe, quod Labeo putabat, apud Praetorem injuriam ΥΒΡΙΝ duntaxat ſignificare. * [c] Communem omnibus enim juris eſt, quod ſemper adverſus bonos mores fit, idque non fieri alicujus intereſt. Hoc edictum ad eam injuriam pertinet, quae contumeliae cauſa fit. Fit autem injuria vel in corpore, dum [d] caedimur: vel verbis, dum convitium patimur: vel cum dignitas laeditur, ut cum matronae, vel praetextatae comites

ditam exiſtimes: *alia eſt contumelia, alia*, (per geminationem vocem hanc repeto ex *contumelia*) *quam Graeci αδικιαν vocant: Nam eum Praetor non jure.* Ita optime pro *noſter* ex ſiglis reſtituit Schultingius, quam conjecturam adjuvat Codex Pariſienſis, qui in margine habet, credo interpretationis cauſa, *injuſte*. Eadem medicina ſanandam puto *L. 2. pr. D. de Except. Exceptio* ait Ulpianus *dicta eſt, quaſi quaedam excluſio, quae [inter] opponi actioni cujuſque rei ſolet, ad cludendum id, quod in actionem condemnationemve eſt deductum.* Vox *inter* abundare videtur pleriſque, ac propterea e textu eliminandam eam eſſe pronuntiant: ac ſane, ſi quid verum fateri volumus, faciliori opera defungi non poſſe quem certiſſimum eſt, quam ut quaſi ſuperflua abjiciat ea quae parum intelligit, obſcuris ſubjiciat vulgatiora. Vix tamen credo probari poſſe morem iſtum Viris eruditioribus, niſi demum iis in locis, ubi omnis deficit rem expediendi via. Alio tramite proceſſit Cl. Beſt. *p.* 273., qui pro *inter* correxit *ſemper*, at, ſi quid libere quae ſentio profiteri licet, durior et haec videtur criſis, quippe quae litterarum ductibus minime reſpondeat. Scriptum fuiſſe opinor II, quod *in jure* explicat Magno, aut IR, quod *jure Romano* deſignat, teſte Valerio, aut denique INT, quod *initio* exponit Diaconus. Conſtat enim, exceptiones regulariter initio litis, hoc eſt, ante litem conteſtatam oportere opponi. Notarum rudes librarii litteras illas acceperunt pro *inter*, quod per I ſcribi ſolebat. Pro *eludendum* legendum eſſe *eludendum* demonſtrant ipſi codices melioris notae.

(b) *Pronuntiaret.* Reſcribendum eſſe *pronuntiat*, *et* vel *etiam* dubium non eſt. Confer Fratrem *p.* 86. Propoſitas ad §. hunc emendationes haud parum juvare videntur verba Imp. in *pr. J. de Injur.* Idem cum Paulo docet Ulpianus in *L.* 1. *pr. D. de Injuriis*, cujus haec verba maniſeſtiſſimo vitio laborant: *Interdum iniquitatem injuriam dicimus: nam cum quis inique, vel injuſte ſententiam dixit: injuriam ex eo dictam, quod jure et juſtitia caret.* Sic corrigo atque expono: *Interdum iniquitatem* quamcunque *injuriam dicimus:* NM hoc eſt, *non minus* quam *cum quis* Praetor aut judex *inique, vel injuſte ſententiam dixit. Injuriam* (id eſt, *exiſtimo* vide Magnonem) *ex eo dictam, quod jure et juſtitia caret.* Scio infinitivos tales poſſe ſuppleri per *conſtat*, *palam eſt*, ſimileve: malo tamen hoc loco addere verbum, quod ejuſmodi ſigno notatum facile fallere potuiſſe ſcribae cujuſque diligentiam ſit probabile, ob id praeſertim quia mox ſubſequitur non diſſimile *ex.* Non abſurde quoque in his Pauli pro *nam* aeque ſubſtituat quis *nec minus.*

(c) *Communem.* Reſcribo: *commune enim* (hoc eſt, *enim*) *omnibus injuriis id eſt, quod....* Quod autem *apud Praetorem* dicit Paulus, innuit Edictum ejus, quod de verbali injuria ita cavit: *Qui adverſus bonos mores convicium cui feciſſe, cujuſve opera factum eſſe dicetur, quo adverſus bonos mores convicium fieret, in eum judicium dabo.* v. *L.* 15. §. 2. *D. de Injuriis.* De reali quid edixerit Praetor v. *L.* 15. §. 25. *eod.*

(d) *Caedimur.* Heid. *cedimur.*

(e)

mites abducuntur. Injuriarum actio aut legitima eſt, aut honoraria. Legitima ex lege duodecim Tabularum: qui injuriam alteri facit, [e] quinque et viginti ſeſtertiorum poena ſubit. [f] Quae lex generalis fuit [g] libero trecentos ſervos CL poenam ſubito ſextertiorum.

§. 6. *Idem PAULUS eodem libro ſingulari, ſub titulo: Quemadmodum injuriarum agatur:* Qui autem injuriarum [a] in quid aget, certum dicat, quid injuriae factum ſit, et taxationem ponat non minorem, quam quanti vadimonium fuerit. [b] Certum dicit, qui ſuo nomine demonſtrat injuriam: neque ita, ut per disjunctionem, hoc, aut illud accidiſſe comprehendat: ſed ut neceſſe habeat, aut unam nominis ſuo re deſtinare, aut plures ita complecti, ut omnes eas accidiſſe cogatur probare. Certum autem an incertum dicat, cognitio ipſius Praetoris eſt. [c] Demonſtrat autem hoc loco Praetor non vocem agentis, ſed qualem formulam edat. Certum non dicit, qui dicit pulſatum, ſi ſit verberatus: ſed et partem corporis demonſtrat, et quem in modum, pugno puta, an fuſte, an lapide, ſicut formula poſita eſt: QUOD AULI AGERII PUGNO MALA PERCUSSA EST. Illud non cogitur dicere,

(e) *Quinque.* Reponendum puto: *quinque et viginti aſſium poenā* (hoc eſt, *poenam*) *ſubito*, aut potius *qua qui injuriam.... poenam ſubit.* Obſervarunt et alii ſcripturae errorem natum fuiſſe ex discrimine exiguo, quo diſtant inter ſe notae *aſſium* et *ſeſtertiorum.*

(f) *Quae lex generalis fuit.* Tam ratione habita hominis liberi, quam ſervi reſpectu.

(g) *Libero.* Hiatum ſic ſuppleo: *ſi oſſa fregit, liber homo CCC, ſervos CL poenam ſubito aſſium.* O pro U poſitum fuiſſe ſaepiſſime veteribus pervulgatum eſt. In Florentino Codice veſtigia ſuperſunt ſat multa. v. Auctor *Obſ. Jur. Civ. p.* 91. Van de Water in *Obſ. Lib.* 3. *Cap.* 12. Noordkerk in *Obſ. Dec. Cap.* 1. *p.* 19. Beſt. *p.* 11. De re conſtat ex Commentariis Interpretum ad leges XII. Tabb.

§. 6. (a) *In quid.* Malo cum Pithaeo *inquit*, puta Praetor. Promiſcuus litterarum D et T uſus plurima ſcripturae vitia induxit. Exemplo ſit *L.* 1. §. 2. *D. de Dolo Malo*, in qua Ulpianus, poſtquam doli mali definitionem ex Servii ſententia propoſuerat, (quam expoſuerunt Perrenonius et Freherus *in Theſ. Jur. Otton. Tom.* 1. *p.* 618. et 914.) *Labeo autem*, addit, *poſſe et ſine ſimulatione id agi, ut quis circumveniatur: poſſe et ſine dolo malo aliud agi, aliud ſimulari: ſicuti faciunt, qui per ejusmodi diſſimulationem deſerviant, et tuentur vel ſua, vel aliena.* Scrupulum movet vox *deſerviant.* Exhibitis aliorum opinionibus Cl. Hofman in *Meletem. ad h. l.* ſibi videri indicat legendum *deſerunt.* Quod ſi *deſervire* vocabulum pro tempori inſervire uſitatum fuiſſe, demonſtrari poſſet, in vado res eſſet, neque difficultatis quidquam ſupereſſet, at vero cum ejus rei auctoritas deficiat, aliud inveſtigandum eſt remedium. Facillime autem, credo, reſtitues ſenſum optimum, ſi mecum corrigas T[i] *ſerviant*, hoc eſt, *tempori ſerviant*, ſecundum Probum et Magnonem.

(b) *Certum dicit.* Dixi de his verbis ad Ulpiani *Tit. de Injuriis.* Heid. expreſſit: *aut unam nomini ſuo rem deſtinare.*

(c) *Demonſtrat autem hoc loco.* Interpre-

cere, dextra an ſiniſtra, nec qua manu percuſſit. [d] Ita ſi dicat infamatum ſe eſſe, debet adjicere, quemadmodum infamatus ſit. Sic enim et formula concepta eſt: QUOD NUMEDIUS NIGIDIUS [e] ILLUM INMISIT AULO AGERIO INFAMANDI CAUSA.

§. 7.

terpretor: non ideo in verbis mox propoſitis certum dici vult Praetor, ut certam formulam ſe requirere demonſtret ab agente, ſed magis propterea, ut ipſe ſecundum factam demonſtrationem edere poſſit formulam, ex qua judex datus judicet: veluti, ſi apparet Auli Agerii pugno malam illius percuſſam eſſe. Pro *mala* Heid. repraeſentat *mola*. Offendunt *τα nec qua manu*: praeſtet forte *et qua manu*, hoc eſt, *id eſt*. Poſſis tamen interpretari *dextra an ſiniſtra* parte corporis, aut mala: haud abſurde etiam legeretur *dextram an ſiniſtram*.

(d) *Ita*. Aut expono ita et, aut lego *item*.

(e) *Illum*. Praeſtet forte *Syllam*, quod nomen fictitium ſit. Syllam Liviae Auguſtae libertum memorat inſcriptio apud Murator. *pag*. 1014. *num*. 6. et 1618. *n*. 30. Salmaſius ſubſtituit *carmen emiſit*. De vocis hujus ſignificatione conſule Patrem *in Reſcr. Boxhorn. de Cat. p*. 784 *et alibi*. *Carmen facit*, verba ſunt Pauli in *Sent. Lib*. 5. *Tit*. 4. §. 15. *non tantum, qui ſatyras et epigrammata, ſed illegitimam inſectandi alicujus cauſam, quidve aliud alio genere componit*. Mutandum cenſet Schultingius: *ſed et illegitimum, inſectandi cujus cauſa, quid aliud alio genere componit*. Struchtmeyer in *Obſ. p*. 78. pro *illegitimam* corrigit *elegiam*. Conſ. Fratrem *in Comm. p*. 303. *Sed* expono *ſed et*. Verba dein ſic interpretor. Sed et qui componit aliquid, ſcribitve, quod cauſa foret, legibus vetita, alicujus inſectandi: quod ſi enim cauſam fortaſſe contineat, quam ſcire intereſt Reip., aliud foret dicendum, tum enim legibus hoc permittitur: quive denique componit quid aliud, quicquid illud ſit, ſive carmine, ſive quo alio genere. Notiſſimum eſt adhibuiſſe haud raro JCtos verba, quae ſingulis rebus applicari recte non poſſunt, pluribus vero addita ſenſum commodum efficiunt. Unicum adferre liceat exemplum ex *L*. 6. §. 2. *D. de Arbor. furt. caeſ*. *Si arbor*, inquit Pomponius, *in vicini fundum radices porrexit, recidere eas vicino non licebit, agere autem licebit non eſſe ejus, ſic uti tignum, aut protectum inmiſſum habere. Si radicibus vicini arbor aletur, tamen ejus eſt, in cujus fundo origo ejus fuerit*. Paucis dabimus ſenſum verborum, quoniam video eſſe, qui mutanda, imo, quod gravius puto, tranſponenda ea arbitrantur. Si arbor, in Titii fundo collocata, radices explicuerit uſque in fundum vicini, Titio non licebit radices eas recidere, quum tamen iniquum ſit, Titii fundum, qui nullos exinde fructus percipit, vicini arborem alere teneri, agere poteſt Titius, non eſſe ejus arborem, ratio enim non permittit, *ut alterius arbor eſſe intelligatur, quam cujus in fundum radices egiſſet*. *L*. 7. §. *ult. D. de Acquir. rer. dom*. et §. 31. *J. de Rer. div*., eique jus non eſſe eam habere arborem, eodem plane modo, quo nec tignum habere licet alterius domo invito vicino inmiſſum, aut protectum habere, vid. *L*. 29. §. 1. *D. ad L. Aquil*. Si, hoc eſt, etiamſi arbor aletur ex radicibus vicini, tamen ejus eſt, in cujus fundo primum poſita fuit, ita tamen, ſi annus praeterierit, non alias, v. *L*. 22. *pr. D. quod vi aut clam*. Objicient forte nonnulli perperam in ſuperioribus de inmiſſo protecto ſermonem fieri, vide Cl. D'Arnaudt *in Conject. Lib*. 1. *Cap*. 2. Reſponderi poſſet *projecta* et *protecta* in jure aliquando permutari, verum non tali effugio res indiget, cum manifeſtum ſit juris noſtri, alioſque probatiſſimos auctores duabus pluribusve vocibus conſueviſſe unicum addere verbum, quod uni tantummodo reſponderet, omiſſis caeteris, quae reliquis conveniebant. Plura in hanc rem affatim attulere Interpretes ad Flo-

rum

Digitized by Google

§. 7. *PAULUS libro Sententiarum, ſub titulo ad legem Corneliam de Sicariis et Veneficis:* Cauſa mortis idonea non videtur, cum lae-

rum *Lib.* 3. *Cap.* 21. add. Cl. Schroder *in Obſ. p.* 248.

Videndum reſtat verbo de *L.* 22. *pr. D. quod vi aut clam*, quam mox citavi. *Si viſem meam*, ait Venulejus, *ex fundo meo in fundum tuum deprebenderis, eaque in fundo tuo coalueris, utile eſt interdictum quod vi aut clam intra annum: ſed ſi annus praeterierit, nullam remanere actionem, radices, quae in fundo meo ſint, tuas fieri, quia bis acceſſiones ſunt.* D'Arnaudt *l. c. Cap.* 1., Hotomannum, alioſque ſecutus, pro *deprebenderis* ſubſtituit *depreſſeris*, pro *meo ſint*, *tuas* reponit *tuo ſint*, *meas*, aut potius: *et radices quoque, quae in fundo meo ſint*, . . . Catharinus in *Obſ. et Conj. Lib.* 3. *Cap.* 41. emendari vult *depegeris.* Si quid mutandum foret, ita reſtituerem, vi majore non adhibita: *DP deprebenderim*, hoc eſt, *depoſitam depr.*, conſule Diaconum, aut, ſi id mavis, *depreſſam deprebenderim*, vox prior forte, cum celeriter dictaretur, effugit ſcribentis memoriam, quoniam ſequens eundem ſonum formabat. Vitem *depoſitam*, *depreſſamve* intelligo, cujus rami, ex vicini viti reciſi, ſundo meo inſeruntur. Sat commodam tamen interpretationem admittere lectionem vulgatam animadvertes, ſi ita exponas: Si deprehenderis, hoc eſt, detraxeris vitem meam, ſive potius ramum ex vite mea in fundum tuum, eaque jam in fundo tuo depreſſa atque terrae inſerta radices egit, intra annum contra te experiri poſſum interdicto, elapſo anno nullam actionem ſupereſſe reſpondi, et radices quoque, licet in fundum meum eae porrexerint, tuas fieri, quia hae ſunt acceſſiones his vitibus, adeoque ſequuntur illum, ad quem pertinet vitis, quod eſt principale. *Et* per ellipſin ſaepenumero omitti docuerunt Schulting. *ad Ulpian. Tit.* 22. §. 25. et Forner. *Rer. Jud. Lib.* 1. *Cap.* 2. Remotas credo difficultates, ſublataſque antimonias, quas in iis, quae explicui, locis ſtatuunt plerique. Unum addo, temere Cel. D'Arnaudt *l. c.* in §. 31. *J. de Rer. Div.* in his: *adeo autem ex eo tempore, quo radices agit planta* corrigendum cenſere *egit:* vulgo enim notiſſimum eſt, tempora verborum ſaepiuſcule permutari, praeſens praeſertim pro perfecto centies adhiberi. Vid. Cl. O. Arntzenium *ad Caton. Lib.* 1. *Diſt.* 31. *p.* 119. E contra perfecta, praeſertim infinitivorum verborum, quae vocant, deponentium pro praeſenti frequentiſſime adhibentur. Vid. Pater *ad Avian. Fab.* 203. *v.* 1. Atticiſmis accenſet Servius Scholiaſtes *ad Virg. Aen.* 6. *v.* 78. *et Aen.* 1. *v.* 125. *et v.* 787. Hoc modo explicanda puto Ulpiani verba in *L.* 4. §. 5. *D. de Off. Proconſ. et Leg. Ingreſſum etiam boc eum obſervare oportet, ut per eam partem provinciam ingrediatur, per quam ingredi moris eſt.* Sunt qui *ingreſſurum* emendant, ſubſtituunt alii *in ingreſſum*, vid. Cl. Schroder *in Obſ. Lib.* 2. *Cap.* 7. Interpretor ingredientem.

§. 7. Librarios ignorantes quid *diurna vita* ſignificaret, dediſſe ſuſpicor vocem notiorem *diuturnae.* Terminum letalitatis, ſive certos dies decretarios, quos appellant, quos intra ſi vulneratus perierit mortis cauſa data videatur, jus civile non definivit. Poſt quintum diem mortuus ex vulneribus acceptis periiſſe viſus Adriano. Vid. ſupra *Tit.* 1. §. 11. Non ſufficere mortem, percuſſionem illico aut mox excipientem, ad id, ut homo ex inflicto vulnere obiiſſe praeſumatur, contendit Bohnius *de Renunt. Vulner. p.* 125. *ſq.* Terminum vulnerum abſolute letalium paucarum horarum et dierum eſſe ſtatuendum arbitratur Valentinus in *Corpere Juris Medicoleg. p.* 391. Audiendos teſtes, conſulendoſque Chirurgos, vel Medicos, denique a Juriſperitis reſponſum hoc in caſu efflagitandum eſſe jubet Carolus *in Conſt. Crimin. Cap.* 147., ubi vide Interpretes. Vis verbo dicam: e re in his conſtituendum eſt. De ſervis quid praeceperit lex Divina tradit Auctor *Tit. ſeq.* §. 1., quam innuiſſe credo Conſtantinum in *L. un. C. Tb. et Juſt. de Emend. Serv.* vide Pithoeum. Quod autem exhibetur ibidem:

 dierum

Digitized by Google

laeſus homo poſt aliquos dies officium diuturnae vitae retinens deceſſit: niſi forte fuerit ad necem caeſus, aut letaliter vulneratus.

dierum diſtinctione ſine, aut *ſive*, *interpretatione depulſa*, dubito num vera ſit lectio. Scripſit forte Imp: *e S interpretatione.* Littera autem haec et *ſine*, et *Senatus*, et *ſacra* deſignat, teſte Probo. Tute eligas.

TITULUS. III.

Incipit de Jure et Saevitia Dominorum.

§. 1. MOYSES *dicit:* Si quis percuſſerit ſervum aut ancillam virga, et mortuus fuerit in manibus ejus, judicio vindicetur. Quod ſi ſupervixerit die uno, aut duobus, non vindicabitur: pretium enim ipſius eſt.

§. 2. *PAULUS libro Sententiarum, ſub titulo ad legem Corneliam de ſicariis et veneficis dicit:* Servus ſi plagis defecerit, niſi id dolo fiat, dominus homicidii reus non poteſt poſtulari: modum enim caſtigandi et in ſervorum cohercitione placuit temperari.

§. 3.

§. Hauſta ſunt haec ex *Exod. XXI.* Heid. ante *quis* aſteriſcum poſuit.

§. 2. Ante *niſi* aſteriſcum collocat Editor Heid., idem *coërcitione* exhibet. In Florentinis quoque pandectis *coherceri* plerumque et *cohercitio* ſcriptum apparere refert Briſſon. *in Parerg.* §. 7. H littera, ſive adſpiratio, pro arbitrio ſcribentis addita, aut omiſſa. Vid. Idem *l. c.* §. 43. *ſq.*

De dominorum in ſervos ſaevitia pleni ſunt veterum libri, innumera eſt exemplorum copia. Temere, puto, a nonnullis tentantur Ulpiani verba in *L.* 24. §. 5. *D. Solut. Matrim.* *Si maritus ſaevus in ſervos dotales fuit, videndum an de hoc poſſit conveniri: et, ſi quidem tantum in ſervos uxoris ſaevus fuit, conſtat eum teneri hoc nomine: ſi vero et in ſuos eſt natura talis, adhuc dicendum eſt, immoderatam ejus ſaevitiam hoc judicio coërcendam.* Monſtra lectionum effingunt plerique, cum vulgatae nihil inſit vitii. *In ſuos eſt, licet natura adhuc* reponit Haloander. Catharinus in *Obſ. in Theſ. Jur. Ott. Tom.* 1. *p.* 490. corrigendum exiſtimat *irritabilis.* Mutavit tamen ſententiam *Lib.* 3. *Cap.* 5. in *Theſ. Meerm. Tom.* 6. *p.* 785, in Tribonianum fabam cudens, quod minus Latine Ulpiani ſenſum exhibuerit. Interpretor: etſi vero tali quoque indole eſt in ſuos, hoc eſt, etſi eandem ſaevitiam exercet erga ſervos proprios, qua fertur erga ſervos uxoris, atque adeo apparet indolis potius eſſe ac naturae vitium, quam malevolentiae et malignitatis adverſus uxorem, ejuſve ſervos. *Adhuc* accipe praeterea, etiam tum, quam notionem elegantiis ſermonis accenſet Vorſtius *de Lat. ſelect. Part.* 1. *Cap.* 7. *in pr.* Particulam *ſi* pro *etſi* poni novum non eſt. Uſum illum pluribus demonſtrarunt Noodt *in Prob. Lib.* 2. *Cap.* 6. Schraſſert *in Trifol. Differt.* 3. *p.* 4. Beſt. *p.* 30. add. notas ad Flor. *Lib.* 2. *Cap.* 19. *Num.* 5,

et

Digitized by Google

§. 3. *ULPIANUS libro octavo de officio Proconſulis, ſub titulo de dominorum ſaevitia:* Si dominus in ſervum ſaevierit, vel ad pudicitiam turpemque violationem compellat, quae ſint partes Praeſidis ex reſcripto Divi Pii ad Aurelium Marcianum, Proconſulem Baeticae, manifeſtatur: cujus reſcripti verba haec ſunt: " Domi-
„ norum quidem poteſtatem in ſervos ſuos inlibatam eſſe oportet,
„ nec cuiquam hominum jus ſuum detrahi. Sed dominorum in-
„ tereſt, ne auxilium contra ſaevitiam, vel famem, vel intolera-
„ bilem injuriam denegetur iis, qui juſte deprecantur. Ideoque
„ cognoſce de querelis illorum, qui ex familia Juli Sabini ad ſta-
„ tuam confugerunt, et ſive durius habiti, quam aequum, * vel
„ infamiae injuria adfectos cognoveris, venire jube, ut in poteſta-
„ tem Sabini non revertantur. Quod ſi meae conſtitutioni frau-
„ dem fecerit, ſciet me admiſſum ſeverius exſecuturum. Divus etiam Adrianus Umbram quandam matronam in quinquennium relegavit, quod ex leviſſimis cauſis ancillas atrociſſime tractaret. Item Divus Pius ad libellum Alfi Juli reſcripſit haec verba: „ Ser-
„ vorum obſequium non ſolum imperio, ſed et moderatione, et
„ ſufficientibus praebitis, et juſtis operibus contineri oportet. Ita-
„ que et ipſe curare debet juſte ac temperate et vos tractare, ut et
„ facili requirere eo poſſit, niſi apparuerit, vel in parente inpen-
„ diis eſſe, vel atrociorem dominationem ſaevitiam exercere, ne-
„ ceſſe habeat Proconſ. V. C., ne quid tumultuoſius contra acci-
„ dat, praevenire ſe, et ex mea jam auctoritate ad alienandos eos
„ compellere. Gravione et Romulo Conſſ.

§. 4.

et Forſter in *Obſ. Subſec. Lib.* 1. *Cap. ult.* Exemplis nonnullis ſignificationem illam probavi ad Ulpianum *Tit.* 25. §. 17. Unam cum maxime adjicio *L.* 22. *C. de Fidejuſſ. Si ultra hoc, quod accepit ea, pro qua te mandatorio nomine interceſſiſſe commemoras, daturum te ſcripſiſti, Praeſes Provinciae ex hoc, quod ultra mandatum tuum numeratum eſt, a te nihil exigi patietur.* Aliorum opiniones recenſuerunt Branchu *in Obſ. Cap.* 1. et Voorda *in Elect. Cap.* 8. Sic explico: *etſi ultro*: (hoc malo pro *ultra*, quas voces permutari nonnunquam inter ſe oſtendit J. Arntzen. *ad Plin. Paneg. p.* 37:) hoc eſt, ſine requiſitione alicujus, ſponte tua, ſcripſiſti daturum te *quod*, aut *quot*, alter accepit, tamen non exigetur a te id, quod numeratum eſt, poſt illud tempus, quo litteris redditurum te ſignificaſti, quia hoc ultra mandatum eſt, quum tantummodo daturum te dixiſti id, quod accepit alter, non quod accepturus eſt: omne ergo, quicquid poſtea accepit, ultra mandatum eſt.

§. 3. Lectionem, ſi non antiquam, probabilem ſaltem ac rectam §. hujus parti priori reddes, ſi in conſilium adhibueris *L.* 2. *D.* et §. 2. *J. de his, qui ſui vel al. jur. ſunt*, poſteriori, ſi adoptes elegantiſſimam Pithoei emendationem. Sic corrigo: *Ulpianus. . . . ad impudicitiam, turpemque violationem eum*, niſi malis vocem poſtremam ſubaudire, . . . *ad Aur Aelium*

§. 4. *GREGORIANUS libro XVIIII ſub titulo de accuſationibus:* Impp. Diocletianus et Maximianus Auguſti Aurelio Sacrato militi. Cum ſervum tuum vi aegritudinis graviter oppreſſum fati munus impleſſe proponas, propter immoderatam caſtigationem calumniae cauſationem emergere, innotitiae ratio, cujus fiduciam geris, non permittit. Prop. Non. Decemb. Dioclitiano A. III. et Ariſtone Conſſ.

Explicit Titulus de dominorum ſaevitia cobibenda.

Marcianum hoc eſt, *Aurelium. . . . ſive durius babiti* ſcilicet *ſint*, vel *fuerint ii*, *quam aequum* ſubintellige *eſt*, qua ellipſi nihil poene eſt frequentius, *vel infamiae injuria* (utrumque recte dicitur *infamis injuria*, et *infamiae injuria*, eſtque accipiendum de ſtupro neſando) *adfectos eos* (eadem opera reſtitui fortaſſe poſſint verba Ulpiani in *L.* 3. §.6. *D. ad exbibend. Si optare velim ſervum, vel quam aliam rem, cujus optio mibi relicta eſt, ad exbibendum me agere poſſe conſtat, ut exbibitis poſſim vindicare.* Beſtius *p.* 141. *ſq.* reponit: *ex exbibitis.* Marckart *Prob. Lib.* 2. *p.* 9. per ellipſin explicat, quaſi dictum fuerit *exbibitis rebus.* Malo *exbibitis iis*, quam conjecturam in mentem quoque veniſſe Fratri ex ſermone ejus didici, aut *exbibitas*, ſcilicet res.) . . . *Qui ſi*, vel *fecerit it . . . Umbriciam . . . Itaque et ipſos curara debes juſte*, hoc eſt, juſta cibaria dare, *ac temperate ſervos tractare, ut ita facile requirere eos poſſis*, fugitivos, forte enim conqueſtus fuerat Alfius ſervorum ſuorum nonnullos, exoſos videlicet, neque ferentes amplius intolerabilem domini ſui crudelitatem, profugiſſe, *ne, ſi apparuerit, vel imparem te impendiis eſſe*, et per hoc ſufficientia non praebere, *vel atrocioram dominationem ſaevitiam* (id eſt, dominationem et ſaevitiam: *et* enim millies omittitur) *exercere, . . . praevenire te . . . Glabrione et Omullo . . .*

Heid. aſteriſcos collocat poſt *ſaevitia*, item ante *dominorum quidem*, nec non ante *fraudem.* Pro *Jull* habet *Julii.*

§. 4. Heid. ante *innotitiae* ponit aſteriſcum. *Innocentiae* legendum monuerunt plures, de ſubſcriptione conſule Fratrem *Cap.* 9. *in f.*

Calumniae cauſationem calumnioſam, accuſationem aut *adnotationem* alii appellant. *Malitioſam et mendacem infamationem* Nonius interpretatur *Cap.* 4. *Num.* 74. De calumniae poenis excerpſit quaedam Papianus *in Reſponſis Tit.* 7. Burgundus hic, popularibus ſuis compoſiturus juris quoddam corpus, inter caetera ſecutus potiſſimum fuit Pauli ſententias. Non ipſa autem Jctorum antiquorum verba reddidiſſe, ſed ſtilo ſaeculi ſui veterum fragmenta expreſſiſſe videtur. Locus eſt ſcribentium vitio depravatus. Dabo ea quae medicinam deſiderant. *Si ingenuus ſervum cujuscunque putaverit inſcribendum, facultatem domini ſervus adquirat.* Paucis contraxi plura. Servum intelligo domini *cujuſcunque*, quod praeceſſerat: ſana ergo haec ſunt. *Si vero ſervus alienum ſervum alterius domini* expono: ſervus alterius domini ſervum alienum. Mendoſa vero ſequentia. *Quicunque vero calumniam crimini probatus fuerit eviciſſe, ſi objecta non conviceris, poenae ſimili ſubjacebit, ſecundum legem Theodoſiani . . .* Innuit legem 19. *C. Tb. de Accuſ. et Inſcript.*, (*Lib.* 9. *Tit.* 1.) ubi ita Impp.: *nec impunitam fore noverit licentiam mentiendi, cum calumniantes ad vindictam poſcat ſimilitudo ſupplicii.* Reſcribo: *P calumniam*, hoc eſt, *per cal.*, aut *calumnians crimina.* Si quis per calumniam victor exſtiterit, poſtea vero objecta victori calumnia, probatum fuerit ita viciſſe, poenae is ſubjacet. Malim, niſi refragaretur Lex c. C. Th. *calumnians . . . remiſiſſe.* In fine tituli pro *tyranni* ſubſtituo *tyrannidis*, id eſt, imperii, dominationis.

T I T U L U S IV.

Incipit de Adulterio.

§. 1. *MOYSES dixit*: Quicunque moechatus fuerit cum muliere proximi ſui, morte moriatur qui moechatus fuerit, et quae moechata fuerit. Quod ſi aliquis ſeduxerit virginem non deſponſatam, et ſtupraverit eam, ducat eam ſibi in uxorem. Quod ſi renuerit pater ejus, et noluerit eam dare illi in uxorem, pecuniam inferet patri in quantum eſt dos virginis.

§. 2. *PAULUS libro ſingulari de Adulteriis*, [a] *ſub titulo:* Brevem interpretationem de Adulteriis cohercendis facturus, per ipſa capita ire malui, ordinemque legis ſervare. Et quidem primum caput legis Juliae de Adulteriis prioribus legibus pluribus abrogat. Secundo vero capite [b] permittit pater, filias ſuas, quas in poteſtatem habet, ut in ea, quae auctore, cum in poteſtate eſſet, viro in manum convenerit, adulterum domui ſuae generive ſui deprehenderit, in [c] quem eam rem ſocerum adhibuerit, ut is

§. 1. Evolve *Levit. Cap.* 20. *Deuteron.* 22. *Exod.* 22.

§. 2. (a) *Sub titulo.* Inſcripſit Pariator titulum *de Adulterio:* accipe ergo ſub dicto, aut ſub hoc, aut eodem titulo, puta de adulteriis. Similiter locutus Auctor *Tit.* 6. §. 2, §. 3, *et* §. 4.

(b) *Permittit.* Lego: *permittitur pater*, ſi I (hoc eſt, *in*) *filias ſuas*, . . . *ut et* (aut potius *aut*, v. §. 7. *ſq.*) *in eā*, *quae auctore eo . . . inque eam rem . . . ut is pater eum . . . ita ut et filiam . . . In vidua autem . . . Auctoritate quoque paterna poſſe interficere vel Conſ.* (hoc eſt, Conſularem) *virum*, *imo vel patronum ſuum*, (ſubintellige *ſi*, quod frequentiſſime omitti docuit Vechner. *in Hellenol. Lib.* 1. *Cap.* 5. *Num.* 4. adde Mollerum *l. c. p.* 39 *ſq.*) *in filiam* . . . Liber Heid. habet *coërcendis*, dein ante *invidia* aſteriſcum ponit. Pro *interficeret* exhibet *interficere*, pro *continuatione* dat *continuationem*. De eo inquirunt eruditi, num et Magiſtratus adulter jure occidi poſſit. Ampliandum cenſet Briſſonius *ad L. Jul. de Adulter. in Opuſc. Min. p.* 196., quem ſequitur Doctiſſ. Trekel *in not. d. l.* Non licere arbitror. Certum enim eſt ex ſententia Macri in *L.* 24. *in f. D. ad L. Jul. de Adult.*, *eos jus occidendi habere*, *qui jure patris maritive accuſare poſſunt.* Aperte autem Venulejus in *L.* 12. *D. de de Accuſ. Accuſare non licet . . . magiſtratum populi Romani.*

(c) *Quem.* Uti hoc loco *quem* pro *que* perperam ſubſtituerunt librarii, quibus impoſuit exigua differentia notarum, quibus vocis illius terminationes inter ſe diſtinguebantur, ita *qui* pro *cui* poſitum fuiſſe conjicio in *L.* 12. §. 1. *D. Commodati. Commodatam rem*, inquit Ulpianus, *miſſus*, *qui repeteret*, *cum recepiſſet*, *aufugit: Si dominus ei dari juſſerat*, *domino perit: ſi commonendi cauſa miſerat*, *ut referretur res commodata*, perit *ei*, *qui commodatus eſt.* Aperte vitioſa ſunt τα *qui commodatus eſt.* Doctorum opiniones recenſet Catharinus *in Theſ. Meerm. Tom.* 6. *p.* 784. Reſcribo: *cui commodata res eſt.* Si dominus quem miſerit, ad id tantum, ut commoneret commodatarium, ut is rem commodatam ad commodantem referret, non

Digitized by Google

is pater cum adulterum ſine fraude occidat, ita ut filiam in continenti occidat. Invidia autem filia qui adulterum deprehenſum occiderit, et in continenti filiam, licito jure hoc factum Marcellus libro XXXI. Digeſtorum ſcribit. Auctoritate quoque pater poſſe interficeret vel Conſ. verum vel patronum ſuum in filiam adulterum deprehenderit, eodem libro Marcellus probat. Sed ſi filiam non interfecerit, ſed ſolum adulterum, homicidii reus eſt. Si ex intervallo filiam interfecerit, tantundem eſt, niſi perſequutus interfecerit: continuatione enim animi videtur legis auctoritate feciſſe.

§. 3. *Idem PAULUS eodem ſingulari libro et titulo:* Certae autem

non vero ut redderet eam illi, quem miſerat, res perit commodatario, qui ſibimet ipſe imputet, quod commiſit rem commodatam homini non certo. *Quisque* pro *quisquam* accipiendum, aut, quod malo, *quiſquam* reſcribendum in his Venuleji in *L.* 137. §. 2. *D. de Verb. Oblig.: Quod ſi diplomate uſus, aut felici navigatione, maturius quam quiſque pervenerit Ephesum, confeſtim obligatus eſt, quia in eo, quod tempore atque facto finitum eſt, nullus eſt conjecturae locus.* Difficultates, quas movent Interpretes nonnulli in verbis propoſitis, removebis facile, ſi ita intelligas: Stipulatus fui, ac ſpopondi, daturum me Epheſi: quaero quando debeam? Judicis eſt ac boni viri aeſtimare et conjectura computare, quanto temporis ſpatio diligens quis paterfamilias Roma Epheſum poſſit proficiſci, ut tum debeam, quando iter illud confectum cenſeri poſſit: quid vero ſi Epheſum tendam ipſe, ac quam maturiſſime, imo maturius quam quisquam, iter conſummaverim? an hoc caſu debeo eo tempore, quo Epheſum perveni, an demum eo, quo diligens quis pervenire potuit? reſpondendum ſtatim deberi, ſimulac Epheſum perveni, quia locus non eſt conjecturae hoc caſu, non opus habet judex aeſtimare, quanto tempore poſſit iter confici, quoniam re ipſa et eventu apparet perfectum id eſſe breviſſimo eo tempore, adeoque definitum eſt per hoc tempus et factum, commiſſaque eſt ſtipulatio. Pro *quoniam* reſtituendum videtur *quod* in *L.* 35. *D. ad Municip.*, *et de Incolis*, cui correctioni favent Graeci. *Scire oportet*, ait Modeſtinus, *quoniam qui in agro permanet, incola eſſe non aeſtimatur: qui enim illius civitatis praecipuis non utitur, non exiſtimatur eſſe incola.* Diſſentire dicas Pomponium in *L.* 239. §. 2. *D. de V. S. Nec tantum hi, qui in oppido morantur, incolae ſunt, ſed etiam qui alicujus oppidi finibus ita agrum habent, ut in eum ſe, quaſi in aliquam ſedem, recipiant.* Interpretor: qui perpetuo permanet in agro, neque praecipuis civitatis utitur, incola ejus non eſt cenſendus, qui vero praecipuis utitur, ac tantummodo agrum habet in finibus oppidi, ut ſibi ager ille ſit domicilium, incola eſt exiſtimandus. Eos, qui in territorio civitatis alicujus commorantur, non adſtringi, velut incolas, ad ſubeunda munera, vel ad capiendos honores reſcripſerunt Impp. in *L.* 3. *C. de Incolis.*

Addo *L.* 49. *pr. D. de Fidejuſſ. et Mandat. Si teſtamento liberatum debitorem heres omittat, fidejuſſorem autem ejus conveniat, proderit exceptio doli mali fidejuſſori propter improbitatem heredis, quae* exceptio (aut expono, aut reſcribo *quia*) *prodeſſe reo*, hoc eſt, debitori principali, *debuerat, ſi conveniretur. Improbitatem* accipio inſatiabilem heredis aviditatem, quo ſignificatu eleganter hanc vocem uſurpari docuerunt Commentatores ad Phaedr. *Lib.* 1. *Fab.* 5. *v. ult.* Confer *L.* 7. §. 1. et 19. *D. de Exception.* Calpurnius *Ecloga* 6. *v.* 89.

Quid furitis? quae vos inſania tendere poſſit?

Reſcribe *quo.*

§. 3. (a) *Filiofamilias.* Ita de eo Papinianus

tem enumerantur perſonae, quas viro liceat occidere, in adulterio deprehenſa uxore, quamvis uxorem non liceat. Ergo ſecundum leges viro etiam [a] filiofamilias permittitur etiam domi ſuae deprehenſum adulterum interficere ſervum, et eum qui auctoramento rogatus eſt ad gladium, vel etiam illum, qui operas ſuas, ut cum beſtiis pugnaret, locavit. Sed et judicio publico damnatum [b] licere interficere in adulterio deprehenſum, [c] vel libertinum, vel ſuum, vel paternum, et tam civem Romanum, quam Latinum. Sed et patris, et matris, et filii, et filiae libertum permittitur occidere: quo loco et [d] deditius haberetur. Debet autem pro-

nianus in *L. 20. D. ad L. Jul. de Adult.*: *Patri datur jus occidendi adulterum cum filia, quam in poteſtate habet: itaque nemo alius ex* hoc eſt, exceptis *patribus idem jure faciet. Sed nec filiusfamilias pater.* Contraria videntur primò rei obtutu utriusque Jcti reſponſa. Conciliabis facile, ubi attenderis, id hoc loco docere Paulum, non licere filio occidere uxorem ſuam, licere tamen interficere adulterum, in *Lege* vero 20. *c.* tradi, jus non eſſe filio adulterum cum filia ſimul confodere. In promptu cauſa eſt: filius namque neque uxorem neque filiam ſuam in poteſtate habet. Permitti tamen debere ſcribit Paulus Noſter in *Sent. Lib. 2. Tit. 26. §. 2.* filiofamilias patri, ut et filiam occidat, hoc eſt, parcendum illi et condonandum, qui juſti doloris impatientia id admiſit. Hoc amplius Idem in §. 12. *infra* permitti hoc ei notat, hoc eſt, interpretatione Prudentum introductum, ac contra legis verba, aut ſaltem conſequentiam ejus, receptum eſſe, ut ignoſcatur iis, qui inconſulto calore ducti filias necarunt.

(b) *Licere.* Vide, quae ſcripſi ad Ulpianum *Tit. de Injur.*, quo loco Infinitivorum ejusmodi rationem exemplaque dedi.

(c) *Vel libertinum.* Expono *et libertinum.* Infames eſſe judicio publico damnatos antea oſtendi: non ſolum itaque libertini, ſed et quicumque ita damnati impune occiduntur. Non ferenda vero eſſet ταυτολογία Pauli, qui mox, poſtquam *libertinum paternum interficere licere* tradiderat, ſubjunxerit: *Sed et patris . . . libertum permittitur occidere.* Scio ipſos aliquando Jctos diſtinguere inter libertinos et libertos, v. *L. ult. D. ſi ingen. eſſe dic.*, verum fruſtra exinde medicinam quaeri his Pauli verbis nullus non animadvertit. Uti plerumque confundi inter ſe vocabula illa, notiſſimum eſt, ita hoc loco *libertinum* intelligendum eſſe libertum manifeſtant ea, quae adjunguntur: *tam civem R. quam Latinum*... Malim itaque pro *ſed et patris* ſubſtitui: *Sed ex* hoc eſt, praeter *patris, et matris, filii, et filiae* libertis *libertum* quemcunque extraneum *permittitur occidere.* Simili modo *ex patribus* eſt in *L. 20. D. ad L. Jul. de Adulter.*, quam mox expoſuimus.

(d) *Deditius.* Uti *deditio* et *ditio* in libris ſcriptis non raro confundi oſtendit Cl. Duker ad *Flor. Lib. 1. Cap. 18. Num. 23.*, ita *dedititius* et *deditius* permutari inter ſe, mirum videri non poteſt. Eos, qui dedititiorum numero ſunt, intelligi non poſſe conſtat, cum abſurdum fuerit procul dubio monere, jus eſſe trucidandi foecem iſtiusmodi hominum, poſtquam traditum jam fuerat licere occidere libertos, etiam cives Romanos et Latinos. Accipiunt plerique noxae deditos. Verum in hos idem, quod in libertos licuiſſe, nusquam prodi memini. Serviebant hi, usque dum debitum eſſet perſolutum, ſervitutem non veram, ſed imaginariam. Liberi itaque fuerunt ac manſerunt homines. Confer quae notavi ad *Tit. 2. §. 3.* Quid ſi intelligamus in bello captos, aut ab hoſtibus deditos, tamdiu Romae moratos, donec captivi cum iis permutarentur?

profiteri apud eum, cujus juriſdictio eſt [e] eo loco ubi occidit, et uxorem dimittere. Quod ſi non fecerit, impune non interficit. Sciendum eſt autem Divum Marcum et Commodum reſcripſiſſe, eum, qui adulterum inlicite interfecerit, leviori poena puniri. Sed et Magnus Antoninus pepercit eis, qui adulteros inconſulto calore ducti interfecerunt. *et reliqua.*

§. 4. *Idem PAULUS eodem libro ſingulari et titulo:* [a] Jure mariti, vel patris qui accuſat, poteſt et ſine calumniae poena vinci: ſi jure extranei accuſat, poteſt calumniae poena puniri: ſed tantum poſt duos menſes. Intra quatuor menſes utiles expertus, licet talis

tur? quales haud inſcite *deditios* appellari nemo dubitet.

(e) *Ec loco.* Profiteri debet ſe occidiſſe, inſuper indicare oportet, quo loco adulterum interfecerit. Malo itaque EDO *loco*, hoc eſt, *edito loco*, vide Magnonem. Confer Fratrem *p.* 142.

§. 4. (a) *Jure mariti, vel patris qui accuſat, poteſt et ſine calumniae poena vinci.* Editio Heid. exhibet: *Jure mariti et patris.* Contra haec Scaevola in *L.* 14. §. 3. *D. ad L. Jul. de Adulter. Jure mariti qui accuſant, calumniae periculum non evitant.* Quin ipſe Paulus in *L.* 30. *eod: Pater ſine periculo calumniae rem non poteſt agere.* Diſtinguendum putant Interpretes inter calumniam evidentem et minorem. Conciliationem commodiorem, melioremque ſuppeditat Tryphoninus in *L.* 37. §. 1. *D. de Minorib.* Si in ſexaginta diebus a divortio praeteritis, aut, ut Paulus hoc loco, poſt duo menſes, maritus vel pater agant, ſine calumnia accuſant, nec ulli alii in id tempus agendi poteſtas datur, ſi poſt, de calumnia tenentur. Confer *L.* 44. §. 2. *D. ad L. Jul. de Adulter.*

Dum de calumnia ſermo eſt, ultro ſe offert lex celeberrima 34. §. 4. *D. de Injur. Qui jusjurandum defert*, inquit Ulpianus, *prior de calumnia debet jurare, ſi hoc exigatur, deinde ſic ei jurabitur. Hoc jusjurandum de calumnia neque patrono, neque parentibus remittitur.* Contraria viſa fuit haec ſententia juris doctrinae, quamobrem plerique pro *neque* ſubſtituendum eſſe arbitrati ſunt *aeque*, vel *atque*, alii aliter ſuccurrendum cenſuerunt. Varias Eruditorum opiniones recenſuere Vir Nobiliſſ. R. Van Baſſen *de Jurejur. p.* 234. et Ampl. Otto in *Praef. Theſ. Jur. Tom.* 2. *p.* 11. *ſqq.* Sunt, qui exiſtimant, agi hoc loco de caſu, quo de patronorum et parentum non ex debita iis pietate habetur ratio, ſed habentur tanquam creditores, adeoque cenſentur jure eorundem. Dubito tamen, num juris ſat firmo fundamento nitatur haec diſtinctio, ſiquidem argumenta, ad quae provocant conjecturae iſtius minus probabilis auctores, a themate hic propoſito alieniſſima videantur. Parum certe praeſidii repoſitum adparet in *L.* 14. *D. de Jurejur.*, in qua ſermo eſt de jurejurando propter rem, cum jurat actor ſibi dari oportere: de calumnia vero nil quidquam additur. Quod vero attinet ad *L.* 7. §. 3. *D. de Obſeq. Parent. et Patr. praeſt.*, ubi *nec deferentes*, inquit Ulpianus, *jusjurandum de calumnia jurant*, innui puto jurisjurandi ſpeciem a noſtro diverſiſſimam. Intelligit dicto loco JCtus jusjurandum de calumnia, quale ante litem conteſtatam actor et reus praeſtare cogebantur: hoc autem parentibus ac patronis remiſſum fuiſſe dubium non eſt. Manifeſto id, quod dixi, eluceſcet, ſi conſulueris *L.* 8. §. 5. *D. qui ſatisd. cog.* Eodem refero *L.* 13. §. *penult. D. de damn. infect.* Supereſt, ut noſtram de loco vexatiſſimo ſententiam paucis demonſtremus. Certum eſſe oſtendi, jusjurandum de calumnia, id, quod praeſtat litigans uterque ante litem conteſtatam, parentibus ac patronis remitti: ab hoc autem diverſum eſt jusjurandum, quod poſt litem conteſta-

Digitized by Google

talis ſit, qui alias accuſare non poſſit, ut libertinus, aut minor viginti quinque annorum, aut infamis, tamen ad accuſationem admittitur, ut et Papianus libro XV. ſcripſit.

§. 5. *PAPIANUS libro XV Reſponſorum, ſub titulo ad legem Juliam de adulteris.* Civis Romanus, qui ſine connubio ſibi peregrinam in matrimonio habuit, jure quidem mariti eam adulteram non poſtulat: ſed ei non opponetur infamia, vel quod libertinus rem ſeſtertiorum triginta milium, aut filium non habuit, propriam injuriam perſequenti.

§. 6.

teſtatam, adeoque poſtquam amplius exigi non poteſt illud, quod dixi, conteſtationem antecedens de calumnia jusjurandum, defertur in judicio: ab illo, qui defert, peti poteſt, ut juret is, ſe non calumniae cauſa deferre: Hoc jusjurandum ſi deferant parentes ac patroni, ipſi, ſi exigatur, de calumnia jurare debent: dicam verbis Ulpiani: *hoc jusjurandum de calumnia neque patrono, neque parentibus remittitur.* Obſtare videtur Ulpiani effatum in *L* 16. *D. de Jurejur: Sed et, ſi ipſe deferat jusjurandum libertae ſuae, de calumnia non debet jurare.* Verba *non debet* explico: non compellitur, niſi id exigatur, non ultro debet. Vid. *L.* 34. §. 4. *c.* Facit *L.* 37. *D. eod.*, adde *L.* 11. *C. de Reb. credit. et jur.* Adjuvat conjecturam noſtram, quod non in quibusvis cauſis de calumnia jurari fuerit ſolitum, ſed tantummodo in nonnullis, vid. Otto ad §. 1. *J. de poena tem. litig.* Id quoque ſingulare eſt, ſi Praetore auctore juratur, non exigi, ut ante juret is, qui jusjurandum exigit. *L.* 5. §. 14. *D. de Oper. nov. nuntiat.* Eodem referenda eſſe exiſtimo verba Pauli, an alterius, quae huc in primis faciunt, ea quae in textum admittere noluerunt Interpretes: *Solus jurare poteſt*, hoc eſt, debet, *qui ſuſpectus dicitur, cum nulla veritas petitori in eo exprimitur, qui calumniam ſe pati dicit.* Propoſuit ea Rittershuſius, atque ex eo exhibet Schulting. *ad Paul. Sent. Lib.* 2. *Tit.* 1. §. 1.

§. 5. Rectene intellexerint Interpretes §. hujus verba dubito. Connubium, quod Ulpiano *Tit.* 5. §. 3. appellatur *uxoris jure ducendae facultas*, non habent peregrini, niſi iis fuerit conceſſum, v. *ibid.* §. 4: neque ergo peregrinus pater in poteſtate habuit liberos ſuos, neque marito in manum convenit uxor, ceu apparet ex ejuſdem *Tit.* 7. §. 4. Mariti itaque jus quum non competierit civi R., qui peregrinam duxit, eo jure adulteram accuſare eum non potuiſſe eſt manifeſtum. Potuit tamen vir, ſive juſta ſive injuſta fuerit uxor, accuſationem inſtituere, non quidem jure mariti, ſed jure extranei, vide *L.* 13. §. 1. *D. ad L. Jul. de Adulter.* Levia ſunt haec. Obſcuriora quae ſequuntur: *Sed ei non opponetur infamia.* Itane infames ſunt peregrini? quis talia fando temperet a riſu? Sic ſentio: connexis §. 4. et 5., hunc in modum ſcripſiſſe opinor Auctorem: *ut libertinus . . . aut infamis. . . ut et Papianus libro XV. ſcripſit Reſponſorum ſub titulo. . . non poſtulat, ſed extranei.* Per compendium litterarum, fortaſſe *ei*, exarata vox poſtrema, praeſertim cum jam eadem praeceſſerat. *Non* (malo *nec*) *opponetur infamia* infami, quem ante dixerat admitti ad accuſationem, intra quatuor menſes utiles expertum: non repelletur ab accuſatione infamis: *vel quod libertinus* ſubaudi *ſit* vel *eſt*: non etiam denegabitur viro accuſatio, propterea, quod eſt libertinus, ob conditionem ſuam, v. *L.* 8. *in f. D. de Accuſat.*, hic enim et libertinum admitti jam in ſuperioribus ex Paulo docuerat, *rem* (ſubintellige, atque ex antecedentibus repete *vel quod quis*) *ſeſtertiorum triginta millium* (ob paupertatem accuſare prohibentur ex *L.* 10. *D. de Accuſat. qui minus quam quinquaginta aureos habent*, qua de ſumma vide

 Schul-

§ 6. *PAULUS libro ſingulari et titulo quo ſupra :* In uxorem adulterium vindicatur jure mariti, non etiam ſponſam. Severus quoque et Antoninus ita reſcripſerunt.

§. 7. *PAULUS libro ſingulari de Adulteriis.* Quaerebatur an pater emancipatam filiam jure patris accuſare poſſit : Reſpondit : Occidendi quidem facultatem lex tribuit [a] eam filiam, quam habet in poteſtate, aut eo auctore in manum convenit: ſed accuſare jure patris ne quidem emancipatam filiam pater prohibetur.

§. 8. *PAPIANUS* [a] *eodem ſingulari et titulo:* Cum patri lex Regia dederit in filiam vitae neciſque poteſtatem, [b] quod bonum fuit lege comprehendi, ut poteſtas fieret etiam filiam occidendi, vellem mihi [c] reſcribere: nam ſcire cupio. [d] Reſpondit:. Numquid ex contrario praeſtat nobis argumentum haec adjectio,

Sehulting *b. l.* Confer Fratrem *Cap.* 11.) *aut filium non babuit*, innui puto Latinum, quo de a Paulo mentio fuerat injecta in §. 3. *b. t.*, qui minor XXX annorum manumiſſionis tempore fuit. Conſequi is poterat jus Quiritium liberis, filio filiave nato natave, et anniculo facto, v. Ulpian. *Tit.* 3. §. 3. Licet autem filium non habuerit Latinus, adeoque civis R. fieri ex eo non poſſit, accuſandi tamen licentia conceditur : Quamvis enim enumeratae perſonae regulariter arceantur ab accuſatione, contra tamen placuit in hac cauſa, in qua permittenda ea unicuique *propriam injuriam perſequenti.* Dandum hoc juſto dolori, honeſtiſſimo calori.

§. 6. Ex lege Julia adulterium ſponſae jure mariti vindicari non potuiſſe conſtat, in qua mentio fiebat tantummodo uxoris: poſtea tamen Severus et Antoninus reſcripſerunt, etiam in ſponſam hoc idem vindicandum, v. *L.* 13. §. 3 et 8. *D. ad L. Jul. de Adult.* Corrigo itaque: *etiam in ſponſam, Severus quanquam et Antoninus ita* vindicari *reſcripſerunt :* Hoc eſt, non in ſponſam vindicatur ex lege Julia, hodie tamen vindicatur ex reſcripto Impp. Littera M. praecedens, uti saepiſſime alias, *τὸ in* abſorpſit.

§. 7. (a) *Eam filiam, quam etc.* Praeſtet forte: *eam ſolam filiam.* Non ſpernenda lectio editionis Heid:, quae habet *in poteſtatem*, quod ipſum deſcriptum videtur ex lege Julia. v. §. 2. *b. t.* Pro *aut eo* ex eodem §. repono: *aut quae eo :* niſi malis ſubintelligere *ſi* poſt *aut*, vel denique *cum auctore eo*; Codex certe vetus habet *eum auctorem*, ſcriptum forte, *cum*, id eſt, ſi *auctore* patre, tutoreve.

Reſpondit verbum quod attinet, Pauli fuiſſe credo *reſpondi.* Quod factum fuit a Triboniano, ejuſque ſociis in concinnando Pandectarum volumine ex licentia ſibi a Juſtiniano conceſſa, ut non ipſa quaecunque fragmenti veteris verba reddiderint, ſed, prout res ferebat, nonnunquam mutarint, atque ita ei, quem ſibi deſtinaverant, uſui adcommodarint, idem jus ſibi quoque concedi voluit auctor.

§. 8. (a) *Eodem ſingulari.* Exſtitit, credo, *eodem* L. hoc eſt, *libro ſingulari.*

(b) *Quod.* Perinde eſt utrum legas *quo*, aut *quod:* Si hoc, ſubaudi *ad*, κατα. Conf. Briſſon. *in Parerg.* §. 91.

(c) *Reſcribere.* Aut addo, aut per ellipſin ſubintelligo *te.*

(d) *Reſpondit.* Incertum videtur, neque exigit exigua, quae exinde redundet, rei utilitas, ut anxie indagemus, utrum commilitonum ſuorum aliquem conſuluerit Paulus, an ad quaeſtionem ab alio propoſitam ipſe reſponderit. Verius puto reſpondiſſe Paulum ad argumentum, quod ſibi ipſe propoſuit. *Reſpondit* itaque verbum eſt Collectoris, Pauli forte fuit *reſpondeo.*

(e)

Digitized by Google

jectio, ut non videatur lex non habenti dediſſe, [e] ut videatur majore aequitate ductus adulterum occidiſſe, cum nec filiae pepercerit?

§. 9. IDEM: Si pater [a] qui adulterum occidit, [b] et filiae ſuae pepercit, quaero quid adverſus eum ſit ſtatuendum? Reſpondit: ſine dubio iſte pater homicida eſt. Igitur tenebitur lege Cornelia de Sicariis. Plane ſi filia non voluntate patris, ſed caſu

(e) *Ut videatur.* Expono: Non ideo adjecit lex Julia, poteſtatem eſſe patri filiam interficiendi, quam conceſſerat jam ipſa lex Regia, ſervaverant mores, ut nunc demum licentiam eam tribuiſſe videretur patri, quaſi is ante non habuiſſet hoc jus, verum ideo potius, ut appareat aequiſſimum eſſe, majoreque jure licere patri occidere adulterum, cui permittitur ſaevire in ſanguinem ſuum.

§. 9. (a) *Qui.* Lego, aut potius interpretor *quis:* hoc certum *qui* pro *quis* frequentiſſime poſitum fuiſſe a veteribus, vid. Cl. J. Arntzen. *ad Aur. Vict. Cap.* 22. *Num.* 4. *Si qui honeſtior*, ait Papinianus in *L.* 38. §. 8. *D. ad L. Jul. de Adulter.* Fallitur itaque Beſtius *p.* 143, qui in his Ulpiani in *L.* 5. §. 16. *D. ut in poſſeſſ. legator: qui ex qua cauſa fideicommiſſo moram faciunt* corrigit *ex quaqua cauſa*, quum *ex qua* exponi debeat *ex aliqua.*

(b) *Et filiae.* Praeferam *at filiae.* E et A litteras permutari in libris antiquis novum non eſt. Hac ope, credo, reſtitues veram lectionem in his Ciceronis *Lib.* 1. *de Legib. Cap.* 18: *Omnes viri boni ipſam aequitatem et jus ipſum amant: nec eſt viri boni errare et diligere, quod per ſe non ſit diligendum.* Depravatam eſſe ſcripturam illam vidit jam Vir Conſult. Gysb. Koen *in Diſſert. ad loca quaedam depravata Cap.* 2, ac pro *errare* ſubſtituit *curare*, haud ſanequam inconcinne. Malim equidem *amare*, tum quod ipſum hoc vocabulum praeceſſit, tum quod *amare et diligere* conjungere plurimum ſolet Cicero, exempla collegit Nizolius *in Theſauro.* Criſi huic noſtrae ſimili emendanda cenſet Idem *l. c.* haec Minucii Felicis *in Octav. Cap.* 21. *Prodicus aſſumptos in Deos loquitur, qui errando invenit novis frugibus utilitati hominum profuere*, ac pro *errando* reponendum cenſet *arando.* Neſcio, an retineri poſſit lectio vulgata: innui puto fabulam, qua fingebatur Ceres, cum per terrarum orbem vagaretur, quaeſitura filiam, ad Eleuſium perveniſſe, Eleuſii oppidi Principem ac Dominum, dein Triptolemum, aut, quod alii referunt, Celeum frumenti ſerendi artem edocuiſſe. Rem pluribus enarrant mythologi. Conſule Natalem Comitem *Lib.* 5. *p. m.* 278.

Addi omnino meretur elegantiſſima *L.* 40. §. 1. *D. de damn. infect. Quoties*, ait Ulpianus, *communis parietis vitio quid accidit, ſocius ſocio nihil praeſtare debet, cum communis rei vitio contigerit: quod ſi, quia alter eum preſſerat, vel oneraverat, idcirco damnum contigit, conſequens eſt dicere, detrimentum hoc, quod BENEFICIO ejus contingit, ipſum ſarcire debere: quod ſi aequaliter utriuſque oneribus preſſus decidit, rectiſſime Sabinus ſcripſit PARIETEM utriuſque cauſam eſſe: ſed ſi. . . .* Non unum eſt, quod lectorem attentum moretur. *Beneficio* vocabulum non ferunt plerique Interpretes. *Pene vitio* ſubſtituit Ampl. Bynkershoeck. *in Obſ. Lib.* 4. *Cap.* 10. *Aedificio* malle ſe indicare memini Fratrem cariſſimum, cum ei operam dedi, in ſcholis publicis varia Jctorum capita explicanti. Conjeceram aliquando mutari oportere *unice vitio:* attamen poſtquam cognovi, quae de *beneficii* vocis ſignificatu in medium produxit Jac. Guetherius *de Offic. dom. Aug. Lib.* 1. *Cap.* 37., evinctus exemplis, quae ibidem propoſuit Vir Doctiſſimus, in eam pedibus deſcendi ſententiam, *beneficii* vocabulum accipiendum hoc loco ea notione, qua pro facto alicujus vel opera nonnunquam adhibetur. Addeſis *L.* 7. §. 13. *D. Comm. Div: Quia haec pars BENEFICIO alterius*

caſu ſervata eſt, non minimam habebit defenſionem pater [c] quod forte filiam *. Nam lex ita punit homicidam, ſi dolo malo homicidium factum fuerit. Hic autem pater non ideo ſervavit filiam, quia voluit, ſed quia occidere eam non potuit.

§. 10.

rius venditori acceſſit. Hac arte quoque ſine criſi intelligas legem a Gutherio etiam allegatam 27. *C. de Inoff. Teſt.: Liberti, qui perperam et non bene merentes maximisque BENEFICIIS ſuum patronum adſecuti, inſtituti ſunt.* Varie haec verba tentarunt plurimi. Conſule Vir. Nob. C. V. Vonck *in Obſ. Miſc. p.* 124. et Cl. Schroder *in Obſ. Lib.* 4. *Cap.* 2. Ipſe ita corrigendum ſtatueram *merentes ex maximis quibusque*, aut *quibuscunque beneficiis*, id eſt, qui non debita benevolentia proſecuti fuerant patronum, cui libertatem ſuam, qua nihil majus fere homini datum eſt, acceptam referebant, qui male merentes, habita ratione beneficiorum quorumcunque a patrono acceptorum, perperam atque impie adverſus eum ſe geſſerunt. Pari modo *ex eo* pro propterea, exinde, ideo, dixit Paulus *Sent. Lib.* 4. *Tit.* 1. §. 13. Non bene merentes et non maximis beneficiis interpretatur Frater *in Comm. p.* 83. Sequor cum maxime Gutherium. Quam clariſſima ſunt in hanc rem Ulpiani verba in *L.* 46. *pr. D. de Furt: Competit actio* furti, *non ideo, quia nunc abeſt res furtiva vel homo, ſed quia unquam BENEFICIO furis abſuerit.* Confer B. H. Reinold. *in Opuſc. Jurid. p.* 398. *ſq.* Pro *parietem* cum Taurello emendo *pariatam.* Verbum ex Ulpiano ipſo ſe probat: ita ille in *L.* 4. §. 5. *D. de Manumiſſionib.: Proinde et, ſi ei nummos prorogavit emtor, cum ei pariaverit, poterit ad libertatem pervenire.* *Pariare* eſt, uti recte explicat Gothofredus, ita reddere rationes, ut paria ſint accepta expenſis. Hinc *pariationes* Scaevola appellat in *L.* 67. *D. de Condict. indeb.* ſcripturas, quibus rationibus redditis ſatisfactum eſt creditori. Vid. Auguſtin. *in Emendat. Lib.* 4. *Cap.* 12. Denique Pariatorem nominat Paulus in *L.* 81. *pr. D. de Condit. et Dem.*, eum, qui ſic reddit rationes, ut paria ſint expenſa cum acceptis, illique opponit *reliqua habentem.* Poſtremo *ſed* exponendum hic eſſe *ſed et* viderunt jam Bynkersh. *l. c.* et Beſt. *p.* 181.

(c) *Quod forte filiam.* Sciptum fuiſſe conjicio: *quod forTE filiam*, hoc eſt, *quod fortuna ſuperſtitem fecit filiam.* T nota ſuperſtitem quem eſſe deſignat, teſte Diacono. *For* auctore Probo *Fortunam* ſignificat. F. pro *fecit* poſitum fuiſſe tradit idem. Intellige filiam caſu ſervatam. Fortunam accipio Deam. Ita Hermogenianus in *L.* 13. *D. de Statu hom: Servus*, inquit, *in cauſa capitali Fortunae judicio a domino commiſſus, etſi fuerit abſolutus, non fit liber*, hoc eſt, relictus illi judicio, aut fato, quod ſors, ſeu Fortuna Numen tribuit. Rem ita exponit Marcianus in *L.* 9. *D. de Publ. Judic: Sciendum eſt, ſi in capitali cauſa ſuum ſervum, reum crimine factum, quis non defenderit, non eum pro derelicto haberi, et ideo, ſi abſolutus fuerit, non liberum fieri, ſed manere domini.* Confer *L.* 9. §. 1. *D. qui et a quib. manum.* Temere itaque feciſſe videntur, qui Menagium ſecuti *in Amoenit. Jur. Cap.* 6. mutandum volunt *fortunae judicii.* Reſtituenda, credo, *fortunae* vox Tryphonino in *L.* 16. §. 3. *D. de Curat. furioſ.* Si pater in teſtamento ſuo filium prodigum dixit, eique curatorem dedit, ſequi oportet in his judicium teſtatoris, neque poteſt Praetor filium illum idoneum judicare, *ne quem pater vero conſilio prodigum credidit, eum Magiſtratus, propter aliquid FORTE ſuum vitium, idoneum putaverit.* Aperte vitioſa eſſe *τα propter aliquid forte ſuum vitium* nullus, opinor, ambigat: quo modo enim idoneum ſanus judicet propter ejus vitium? Neque vero de patris vitio cogitavit Jctus, quippe cujus *verum conſilium* laudat. Vim majorem pro more ſuo adhibet Catharinus *in Theſ. Meerm. Tom.* 6. *p.* 788., ita ſubſtituens: *neque vero, quem pater conſulto prodigum credidit, propter aliquod forte ſuum vitium,*

Digitized by Google

§. 10. *PAPIANUS* [a] *Idem:* Si maritus uxorem ſuam in adulterio deprehenſam occidit, an in legem de ſicariis [b] incidit quaero. Reſpondit: Nulla parte legis marito uxorem occidere conceditur. Quare [c] ea parte contra legem feciſſe eum [d] non * dubitantur non ambigitur. Sed ſi de poena tractas, * non his quae aliquid ejus honeſtiſſimo calori permittatur, ambigitur. Sic dicit, non dubitantur, ut non quaſi homicida puniatur capite, vel deportandus ſit: ſed uſque ad exitium poena ejus ſtatuitur.

§. 11. *Item ſic*: De mancipiis alterius, marito vel patre accuſante, quaeſtionem habendam, [a] palam eſſe. An idem extraneo accuſatori permitti debeat, quaero. Reſpondit: Poteſt videri ea ratio fuiſſe permittendi iſtis perſonis de ſervis quaeſtionem habere, ut diligentius dolorem animi ſui, item injuriam lecti, et domus non tranſlatitie perſequerentur. Sed quoniam non facile tale delictum

tium, eum Magiſtratus idoneum putaverit. Exaratum fuiſſe ſuſpicor: *propter aliquid for* (hoc eſt, *fortunae*,: ita *For. Red. Fortunae reduci*) *ſuum* (aut quod idem eſt *ſuae*, hoc eſt, filii ejus) *vitium.* Librarios fefellit duplex *For* notae ſignificatio, quae Valerio docente et *forte* et *fortuna* deſignavit. Non licet Praetori eo calore aut praetextu idoneum judicare filium, quem pater prodigum dixit, quaſi filii vitium attribuendum ſit potius fortunae ac fato, quam prodigo filii animo.

§. 10. (a) *Idem.* Lego *item*, vel *ibidem.*

(b) *Incidit.* Praeſtet forte *incidat.*

(c) *Ea parte.* Interpretor: quod attinet ad factum illud, ad illam rem, hactenus, in zoo berre.

(d) *Nou dubitantur etc.* Heid. exhibet utroque loco: *non dubitatur.* Corrigo: *neu*, vel *uec*, *damuandum tamen* legis Corneliae poena *non ambigitur. Sed ſi de poena tractas*, hoc eſt, quod ſi vero curioſus ſcire aveas, quam poenam ſubire debeat homicida, *non hic*, intelligo: hoc in caſu, in hac re, *quin aliquid ejus honeſtiſſime calori permittatur*, (Heid. habet *permittetur*) *ambigitur. Sic dicit: Non damnaudum tamen, ut. . . exilium. . .*

De re ipſa ſi noſſe deſideras, conſule *L.* 1. §. 5. *D. ad L. Corn. de Sicar.* Audi quoque Papinianum noſtrum in *L.* 38. §. 5. *D. ad L. Jul. de Adulter: Imperator Marcus Antoninus et Commodus filius reſcripſerunt: Si maritus uxerem iu adulterio deprehenſam, impetu tractus doloris, interfecerit, non utique legis Corneliae de Sicariis poenam excipiat. Nam et Divus Pius in haec verba reſcripſit Apollonie: Ei, qui uxorem ſuam in adulterio deprehenſam occidiſſe ſe neu negat, ultimum ſupplicium remitti poteſt, cum ſit difficillimum juſtum dolorem temperare: et quia plus fecerit, quam quia vindicare ſe nou debuerit, puniendus ſit. Sufficit igitur, ſi humilis loci ſit, in opus perpetuum eum tradi, ſi qui honeſtior, in inſulam relegari.* Locum integrum adſcripſi, tum ut de argumento quam clariſſime conſtaret, tum ut maculam inde eluam. Reſcribendum opinor: *at quia plus fecerit, quoniam quidem ita vindicare ſe non debuerit.*

Maritum *prohiberi* uxorem occidere ſcribit Paulus *iu Sent. Lib.* 2. *Tit.* 26. §. 4. Num itaque ſpecialiter lege Julia viro interdictum eſt uxorem adulteram necare? non putem. Expono itaque *non permittitur.* Iis perſonis, quas maritus occidere poteſt, non acceſetur uxor. Neque ergo occidere eam licet. Conf. Trekel *ad Briſſon. in Opuſc. min. p.* 199.

§. 11. (a) *Palam eſſe.* Licet non infrequentes ſint infinitivi ejusmodi, malim tamen hoc loco: *palam eſt, ſed an.*

§. 12.

Digitized by Google

lictum ſine miniſterio ſervorum admitti creditum eſt, ratio eo perduxit, ut etiam extraneo accuſante mancipia quaeſtioni tormentorum ſubjicerentur a judicibus.

§. 12. *PAULUS* [a] *libro Sententiarum, ſub titulo de adulteriis.* Permittitur tam adoptivo quam naturali patri, adulterum cum filia cujuſque dignitatis domi ſuae vel generi ſui deprehenſum ſua manu occidere. Filiusfamiliae pater ſi filiam in adulterio deprehenderit, verbis quidem legis prope eſt, ut non poſſit occidere: permittitur tamen etiam ei ut occidat. Maritus in adulterio deprehenſos non alios, quam infames, et [b] eos, qui corpore quaeſtum faciunt, ſervos etiam, et [c] liberos, excepta uxore, quam prohibetur, occidere poteſt. Maritum, qui uxorem deprehenſam cum adultero occidit, quia hoc impatientia juſti doloris admiſit, lenius puniri placuit. Occiſo adultero dimittere ſtatim maritus debet uxorem, atque ita triduo proximo profiteri, cum quo adulterò, et in quo loco uxorem deprehenderit. Inventa in adulterio uxore, maritus ita demum [d] occidere poteſt, ſi eum domi ſuae deprehendat. Eum, qui in adulterio deprehenſam uxorem non ſtatim dimiſerit, reum lenocinii poſtulari placuit. Servi vero tam mariti, quam uxoris, in cauſa adulterii torqueri poſſunt: nec his libertas [e] ſub ſpecie impunitatis data valebit.

Explicit Titulus IV.

§. 12. (a) *Libro Sententiarum.* Heid. aſteriſcum collocat ante vocem poſtremam. Supplere poſſis hic, et *Tit.* 6. § 2., *libro* II vel S, hoc eſt, *ſecundo*: dicendum tamen, non ubique numerum adjunxiſſe Auctorem, ſed ſaepiſſime illum omiſiſſe: Inſpice ſis *Tit.* 2. §. 7, *Tit.* 3. §. 2, *Tit.* 5. §. 2, *Tit.* 7. §. 5, *Tit.* 8. §. 4, *Tit.* 11. §. 2, adde *Tit.* 12. §. 2. et 7, denique *Tit.* 13. §. 2. Pari modo in *Tit.* 11. §. 7: *Ulpianus libro ad Edictum.*

(b) *Eos qui corpore quaeſtum faciunt.* De feminis locutio eſt vulgaris, de viris non aeque. Sunt qui de infamibus, ac catamitis accipiunt. An intelligendi forte, qui adulterantur lucrandi cauſa? Verius puto innui maritos lenones, eos qui quaeſtum faciunt ex adulterio uxoris ſuae, vid. Ulpianum in *L.* 29. *pr. et* §. 2, 3 *et* 4. *D. ad L. Jul. de Adulter.*, adde Marcum in *L.* 24. *pr. et* §. 4. *eod.* Confer quae de turpiſſimo maritorum lenocinio notavit Menag. *in Amoenit. Cap.* 10.

(c) *Liberos.* Doctiſſ. J. G. Hofman *ad L. Jul. de Adult. p.* 108. emendandum cenſet *libertos*, cui ut omnino adſtipuler facit §. 3. *h. t.* adde *L.* 24. *in pr. D. ad L. Jul. de Adult.*

(d) *Adulterum occidere.* Heid. ante vocem *occidere* repetit *maritus.* Eandem lectionem exhibent Pauli Sententiae *Lib.* 2. *Tit.* 26. §. 7. Vide quae de eo notavit Cl. Vryhof *in Obſ. Jur. Civ. p.* 118.

(e) *Sub ſpecie impunitatis.* Reſcribendum cenſent Interpretes *ſub ſpe.* Voces *ſpecies* et *ſpes* confundi aliquando, ex Marckarto ante probavi. Speciem novimus eſſe ſimulationem. Non eo animo hic datur libertas, ut ob merita ſervitute liberetur ſervus, ſed ne poena reum ſequatur. Quid ſi legamus *ſub ſpe* SCL (hoc eſt, *ſcilicet*) *impunitatis.*

Digitized by Google

T I T U L U S V.

Incipit de Stupratoribus.

§. 1. *MOYSES dicit:* Qui manſerit cum maſculo manſione muliebri, aſpernamentum eſt, ambo moriantur: rei ſunt.

§. 2. *PAULUS libro * Sententiarum, ſub titulo de adulteris:* Qui maſculum liberum invitum ſtupraverit, capite punietur: Qui voluntate ſua ſtuprum flagitiumque impurum patitur, dimidia parte bonorum ſuorum multatur, nec teſtamentum ei ex majore parte facere licet. *Hoc quidem juris eſt: mentem tamen legis Moyſis Imperatoris Theodoſii conſtitutio ad plenum ſecuta cognoſcitur.*

§. 3. *Item THEODOSIANUS:* [a] Impp. Valentinianus, Theodoſius, et Arcadius Auguſti, ad Orientium Vicarium urbis Romae. Non patiamur [b] urbis Romae virtutum omnium matrem diutius effeminati in viros pudoris contaminatione foedari: [c] et agreſte illud ab priſcis conditoribus robur fracta molliter plebe tenua-

§. 1. Levit. XX: 13. Manere *utitur pro* concumbere, *quod licet Latinis non ſit penitus inuſitatum, frequentioris eſt uſus apud recentiores Eccleſiaſticos.* Aſpernamento *pro* abominatione *neſcio, an praeter Tertullianum* in Scorp. Cap. 2, *et una alterave vice alibi, aliquis veterum uſus fuerit.* Verba ſunt Cel. Venemae *l. c.*

§. 2. Elegantiſſima ſunt, praeter ea quae de poena impuriſſimi iſtius flagitii huc contulerunt Interpretes, quae de eodem tam ex juribus Romanorum, aliorumque antiquiſſimis, quam moribus, erudite, ut ſolet, diſputavit H. Noordkerk *in Diſſert. de matrimoniis ob turpe facinus jure ſolvendis.*

§. 3. (a) *Impp.* Heid. habet IMP.

(b) *Urbis Romae virtutum omnium matrem.* Lectionem vulgatam male ſe habentem geminationis remedio ita ſano: *Urbis Romae virtutem, virtutum omnium matrem.*

(c) *Et agreſte illud ab priſcis* ... Heid. exhibet *ad priſcis.* Corrigo: *et agreſte illud ac B priſcis.* . . . B *bonum* explicant notarum interpretes. Robur agreſte intelligo primis priſciſque Romae incolis proprium, qui ſcelerum inſontes agros curabant, flagitiorumque inmunes, caetera rudes, agriculturae unice operam ſuam conſecrabant, aurea vere ſaecula viventes. *Bonum* interpretor vitiis non taminatum. Robur hoc cum maxime a plebe, effeminato modo fracta, attenuatum *irrogat*, atque importat *convicium ſaeculi*, hoc eſt, efficit, ut jam dedecus hoc exprobretur ſaeculo, vel repetendum a conditoribus inde, vel novum hoc tempore, atque inauditum antea, a Principibus tolerari. Quod *Principium* hic poſitum pro *Principum*, noverunt Grammaticorum filii, de terminatione caſus ſexti ſingularis, et caſus ſecundi pluralis numeri non certo conſtitiſſe inter ipſos Veteres. Ita *parentium*, *civitatium*, alia. Contra *venantum*, *peccantum*, *natantum*, *recuſantum*, vid. Scheffer. *ad Phaedr. Lib.* 1. *Fab.* 12. v. 7. Exempla plura collegit Briſſonius *in Parergis.*

Digitized by Google

nuatum, convicium ſaeculi vel conditorum inrogare, vel principium, [d] Orienti AGVC NOVIS. Laudanda igitur experientia tua, omnes, quibus flagitioſus luxus eſt viri corpus muliebriter conſtitutum alieni ſexus [e] damnare patientia, nihilque diſcretum habere cum feminis, occupatos, ut flagitii poſcit immanitas, atque omnibus ſeductos, pudet dicere, virorum lupanaribus, ſpectante populo flammis vindicibus expiabit: ut univerſi intelligant, ſacroſanctum cunctis eſſe debere hoſpitium virilis animae: nec ſine ſummo ſupplicio alienum expetiſſe ſexum, qui ſuum turpiter perdidiſſet. Prop. prid. Id. Majas, Romae in atrio Minervae.

Explicit Titulus de Stupratoribus.

In viros accipi poſſit pro *in viris:* poſſit et aliter explicari. Nolo his immorari.

(d) *Orienti AGUC NOVIS.* Reſcribo: *Orienti Am. V. C. nobis*, id eſt, *Orienti amice Vicarie cariſſime nobis. Am* pro *Amico* poſitum Probus docuit. Imo vero malim *ACVC nobis*, hoc eſt, *ave Clariſſime Vir Cariſſime nobis.* Cujuslibet tractus Vicarios Clariſſimos dictos fuiſſe oſtendit Guther. *de Offic. Dom. Auguſt. pag.* 19.

(e) *Damnare patientia.* Mutandum eſſe *taminare patientia* miror non vidiſſe Interpretes.

T I T U L U S. VI.

Incipit de inceſtis Nuptiis.

§. 1. *MOYSES dicit:* Quicunque concubuerit cum muliere uxore patris ſui, pudenda patris ſui detexit, morte moriantur ambo: rei ſunt. Et quicunque concubuerit cum nuru ſua, morte moriantur ambo: rei ſunt.

§. 2. *ULPIANUS libro Regulari de nuptiis ſub titulo:* Inter parentes et liberos, cujuſque gradus ſint, connubium non eſt. Inter cognatos autem ex transverſo gradu olim quidem matrimonia contrahi non poterant: nunc autem ex tertio gradu licet uxorem ducere, ſed tantum fratris filiam, non etiam patris: nec amitam, nec materteram, quamvis eodem gradu ſint. Eam, quae noverca, vel pri-

§. 1. Inſpice *Levit. Cap.* 20. *c.* 11. 12. Mutatam diſtinctionem textus videtur requirere.

§. 2. *Libro Regulari de nuptiis ſub titulo.* Scriptum fuiſſe ſuſpicor: *libro Regular. S. ſub titulo*, hoc eſt, *libro Regularum ſingulari ſub titulo*, ſubaudi: de inceſtis nuptiis, ita enim titulus inſcribitur. v. ad *Tit.*

privigna, vel quae nurus, vel ſocrus fuit, uxorem ducere non poſſumus. Si quis eam, quam non licet, uxorem duxerit: inceſtum matrimonium contrahit: ideoque liberi in poteſtate ejus non fiunt: ſed, quaſi vulgo concepti, ſpurii ſunt.

§. 3. *PAULUS libro * Sententiarum de nuptiis ſub titulo:* Inter parentes et liberos jure civili matrimonia contrahi non poſſunt: nec filiam ſororis, aut neptem ducere poſſumus: proneptem aetatis ratio prohibet. Adoptiva cognatio impedit nuptias inter parentes ac liberos omnimodo: inter fratres eatenus, quatenus capitis minutio non intervenit. Nec ſocrum, nec nurum, privignam, nec novercam aliquando citra poenam inceſti uxorem ducere licet: ſicut nec amitam, aut materteram.* Sed vel cognatam contra interdictum duxerit, remiſſo mulieri juris errore, ipſe poenam adulterii legis Juliae patitur, non etiam ducta.

§. 4. *GREGORIANUS libro quinto de Nuptiis ſub titulo exemplum litterarum Dioclitiani et Maximiani Impp. talem conjunctionem graviter puniri commemorat.*

Exemplum Edicti Dioclitiani et Maximiani, Nobiliſſimorum Caeſarum: Quoniam piis religioſiſque mentibus noſtris ea, quae Romanis legibus caſte ſancteque ſunt conſtituta, venerabilia maxime videntur, atque aeterna religione ſervanda, [a] diſſimulare ea, quae

Tit. 4. §. 2. Quae itaque hic interſerta ſunt *de nuptiis*, gloſſemati tribuo, adjecta a ſciolo loco non idoneo. Idem factum puto in §. 3 et 4. *ſqq.* Confer huc quae dixi ad Ulpian. *Tit.* 5. §. 6.

§. 3. In Heid. eſt: *inter parentes et liberos omnimodo.* Dein pro *ſed vel cognatam* ibidem proſtat: *ſi vero cognatam*, incertum utrum ex codice antiquo deſumſerit Editor, an Pithoei conjecturam fuerit ſecutus. Quid ſi legamus? *Sed nec cognatam* (ſupple ex praecedentibus *ducere licet*:) *contra interdictum* (ſubintellige *ſi*) *duxerit.*

§. 4. Reponi ac diſtingui malim hoc modo: *Gregorianus libro quinto* (*τα de nuptiis* ab alio in margine forte adſcripta textui poſtea inſerta) *ſub titulo* hoc *exemplum litterarum Dioc. et Max. Impp. talem conjunctionem graviter punire commemorat*, (hoc eſt, Imperatores in exemplo.) *Exemplum. . . .* ſupple *hoc eſt.* Quid ſi legamus *En exemplum?*

(a) *Diſſimulare.* Verbum hoc eadem ſignificatione adhibitum apparet a Divo Marco et Commodo in *L.* 14. *D. de Officio Praeſidis*, quae continet reſcriptum in primis notabile, ſed propoſitum verbis, quae non uno in loco auxiliatricem manum deſiderant, quae nitori ſuo reſtituat lectionem corruptam: *Si tibi liquido compertum eſt*, inquiunt Impp. *Aelium Priſcum in eo furore eſſe, ut continua mentis alienatione omni intellectu careat, nec ſubeſt ulla ſuſpicio matrem ab eo ſimulatione dementiae occiſam, potes de modo poenae ejus DISSIMULARE, cum ſatis furore ipſo puniatur: et tamen diligentius cuſtodiendus erit, ac, ſi putabis, etiam vinculo coërcendus, quoniam tam ad poenam, quam ad tutelam ejus, et ſecuritatem proximorum pertinebit. Si vero, ut plerumque adſolet, intervallis quibuſdam ſenſu ſaniore, non forte eo momento ſcelus admiſerit, nec morbo ejus danda eſt venia, diligenter explorabis,*

Digitized by Google

quae a quibusdam in praeteritum nefarie inceſteque commiſſa ſunt,

bis, et, ſi quid tale compereris, conſules nos, ut aeſtimemus, an per immanitatem facinoris, ſi, cum poſſet videri ſentire, commiſerit, ſupplicio adficiendus ſit. Grammaticis ſi credimus, diſſimulare eſt, fingere te neſcire quod ſcis: ita Nonius, alii. Vix tamen eſt, ut huic loco convenire videatur ea notio, exponendo: potes fingere non locum habere hoc caſu poenam ordinariam: quorſum enim, quaeſo, ſimulatio fictiove jus dicenti, in re praeſertim graviſſima, in parricidio, quod delictum exquiſitiſſimis poenis coërceri voluerunt divina humanaque jura omnia? Haud inepte quis conjiciat, male revocaſſe librarios vocem *ſimulare*, ſaepius in hac et praecedenti lege repetitam, quales errores ab hoc hominum genere frequentiſſime erratos fuiſſe oſtendit Noordkerk *in Obſ. Dec. p.* 132. Leviſſima mutatione reddes verbum aptiſſimum, ſi ita reſcribas: *poenas ejus diſpenſare.* Neque tamen diffitendum, aevo certe poſteriori, pro *negligere* uſurpatum fuiſſe *diſſimulare* verbum: quo ſenſu id bis a Sulpicio Severo poſitum fuiſſe obſervat Vorſtius *in Dial.* 2. *Cap.* 1. *DISSIMULATUM ſe a Clerico querens*, item *in Hiſtor. Sacra Lib.* 2. *Cap.* 1. *Ne DISSIMULATUM Regis imperium conſecutura macies proderet.* Addo Anianum *ad Paul. Sent. Lib.* 4. *Tit.* 5. § 3. *Si is, qui heres ſcriptus eſt, ... adire hereditatem DISSIMULET*, hoc eſt, detrectet. Dixerat Paulus *heredem nolle adire hereditatem.* Idem in *Interpr. Lib.* 5. *Tit.* 33. §. 1: *ad judicem, quem* (malo *ad quem*) *provocaverit, ſine aliqua DISSIMULATIONE perveniat*, id eſt, ſine mora, neglectuve. Papianus quoque *in Reſponſis Tit.* 6. *Quod ſi*, inquit, *admonitus a fugitivi domino ſervum eum adſignare DISSIMULAT*, id eſt nolit, recuſet. Quod ſi itaque hoc mavis, *diſſimulare* accipe, excuſare, connivere, diſpenſare, remittere. Vitiata quoque ſequentia *ſenſu ſaniore, non forte*, repono: *num forte*, hoc eſt, ſi ſenſu ſaniore fuerit, vel ſit, qua de ellipſi dixi alibi, an forte eo momento, quo ſcilicet ſaniore ſenſu uſus is fuit, ſcelus admiſerit, atque ideo neque venia illi dari poteſt propter furorem, quia matri manus intulit non furens, ſed eo temporis momento, quo mentis compos fuit. *Per immanitatem* expono propter, aut ita emendo. Exiguam quidem differentiam eſſe utriuſque vocis ſcripturae ex Magnone conſtat.

Indicavi maculas aliis, quantum ſcio, praetermiſſas: pergo ad ea, quae morata fuere Interpretes, qui ad dictam legem commentaria ſcripſerunt. *Simulationem* exhibet editio, quae Hugonis a Porta eſt, impreſſa anno 1558: verum non tanti ea videtur, ut propterea quidquam in Florentino mutandum cenſeamus, cum eodem redeat ſenſus, ſive *ſimulatione*, ſive P, hoc eſt *per ſimulationem* (quo modo eo caſu reſcribere neceſſe eſſet) praeferas. Majoris momenti videtur, quod in exemplaribus nonnullis negatio inſeritur in his: *quoniam tam ad poenam*, quod factum quoque in ea, quam modo allegavi, Hugonis a Porta editione, quam intellexit, credo, Jauchius, cum *non* in vulgatis codicibus addi hic notavit: quam ob rem immerito vapulat a Cl. Schrodero in *Obſ. Lib.* 2. *p.* 142. Neceſſarium equidem neutiquam duxerim, ut invito Codici Florentino, quod volunt plerique, ſalutarem illam, ſi Diis placet, particulam obtrudamus. Haud ſane eam inficias, juris rationi adverſari, puniri eum, qui rationis uſu deſtitutus, ac furore correptus, crimen quamvis horrendum ac deteſtabile commiſit, ſiquidem adflicto non eſt addenda adflictio, ſatisque miſer iſte ipſo furore punitur, quod eſt in lege noſtra: attamen recte procul dubio conſulturus eſt et furibundo ipſi, et proximis, qui inſanientem carceri mancipet, ac vinculis etiam tradat: cum ut hoc pacto audaciam ejus coërceat, tum quoque ut puniat eum, uſque dum certis rerum argumentis convictus fuerit judex, non ſimulato furore ſcelus fuiſſe perpetratum. Quod ſi autem poſtea vel compertum fuerit, verum fuiſſe furorem, levis certe ea poena erit parricidae, ſi poena dicenda, vinculis per breviſſi-

ſunt, non oportere [b] credimus, * cum vel cohibenda ſunt, vel etiam vindicanda, [c] inſurgere nos diſciplina noſtrorum temporum cohortatur. Ita enim et ipſos immortales Deos Romano nomini, ut ſemper fuerunt, faventes atque placatos futuros eſſe non dubium eſt, ſi cunctos ſub imperio noſtro agentes piam, religioſamque, et quietam, et caſtam in omnibus [d] more colere perſpexerimus vitam. In quo id etiam providendum quam maxime eſſe cenſuimus, ut matrimoniis religioſe atque legitime juxta diſciplinam juris veteris copulatis, tam eorum honeſtati, [e] qui nuptiarum conjunctiones ſectantur, quam etiam his, qui cum deinceps ſervata religione naſcentur, incipiat eſſe conſultum: et honeſtate naſcendi etiam poſteritas ipſa purgata ſit. Id enim pietati noſtrae maxime placuit, ut ſancte neceſſitudinum nomina obtineant apud [f] affectus ſuos piam ac religioſam [g] conſanguinitati debitam caritatem. Nefas enim credere eſt ea, quae in praeteritum a compluribus conſtat eſſe commiſſa, cum pecudum ac ferarum promiſcuo ritu ad illicita connubia inſtinctu exercendae libidinis ſine ullo reſpectu pudoris ac pietatis irruerint. Sed quaecunque antehac vel imperitia delinquentium, vel pro ignorantia juris, barbaricae immanitatis ritu ex illicids matrimoniis videntur admiſſa, quamquam eſſent ſeveriſſime vindicanda, tamen contemplatione clementiae [h] noſtrae ad indulgentiam volumus pertinere: ita tamen, ut quicunque in anteactum tempus illicitis inceſtiſque ſe matrimoniis polluerunt, hactenus adeptos ſe eſſe noſtra indulgentia ſciant, ut poſt tam nefaria facinora, vitam quidem ſibi gratulentur eſſe conceſſam: ſciant tamen, non legitimos ſe ſuſcepiſſe liberos, quos tam nefaria con-

viſſimum tempus oneratum fuiſſe, qui nefarias manus matri ſuae intulit. Addo et ad poenam pertinere, ut, nocente forte reo, ſupplicium de praeſente ſumi poſſit.

(b) *Credimus, cum vel.* Poſt credimus ponendum punctum. *Cum* expone *quoniam.* Quod ſi pro *vindicanda* malis *vindicanda ea*, nullus intercedam. Aſteriſcum* ante *τα cum vel* non agnoſcit Heid.

(c) *Inſurgere.* Scriptum forte *IG inſurgere*, hoc eſt, *igitur inſurgere.* Vide Magnonem et Petrum Diaconum.

(d) *More.* Malim: *more R*, vel *Ro*, hoc eſt, Romano. Intellige Romanorum ſimplicitatem, caſtitatemque antiquam.

(e) *Qui nuptiarum conjunctiones ſectantur.* Expono: qui jam matrimonio conjuncti ac copulati ſunt. *Qui cum.* Lego *quicunque. Servata religione*, hoc eſt, hoc tempore, cum religio legum antiquarum ſervatur, atque adtenditur, et ex eo jure vindicantur nefarie inceſteque commiſſa.

(f) *Affectus.* Repono *affines.*

(g) *Conſanguinitati.* Praeferam *conſanguinitatique*, niſi malis *et* ſubintelligere. Quae proxime inſequuntur: *nefas enim credere eſt* interpretor: credendum enim nefas eſſe, illicita eſſe ac nefaria.

(h) *Noſtrae ad indulgentiam.* Praeſtet, credo, *noſtram adeo indulgentiam.*

Digitized by Google

conjunctione genuerunt. Ita enim fiet, ut de futuro quoque nemo audeat ineffrenatis cupiditatibus obedire, cum et ſciant ita praecedentes admiſſores iſtiuſmodi criminum venia liberatos, ut [i] liberorum quod illicite genuerunt ſucceſſiones careatur, quae juxta vetuſtatem Romanis legibus negabatur. Et optaſſemus quidem, nec ante quicquam ejuſmodi eſſe commiſſum, quod eſſet aut clementia remittendum, aut legibus corrigendum. Sed et poſt hanc religionem ſanctitatemque in connubiis copulandis volumus ab unoquoque ſervari, ut ſe ad diſciplinam legeſque Romanas meminerint pertinere: et eas tantum ſciant nuptias licitas, quae ſunt Romano jure permiſſae. Cum quibus autem perſonis tam cognatorum, quam ex adfinium numero contrahi non liceat matrimonium, hoc edicto noſtro complexi ſumus: cum filia, nepte, pronepteque; matre, avia, proavia: et ex latere amita, ac matertera, ſororis filia, et ex ea nepte. Itemque ex adfinibus privigna, noverca, ſocru, nuru, caeteriſque, quae antiquo jure prohibentur, a quibus cunctos volumus abſtinere. [k] Nihil enim niſi hanc tantum ac venerabiles noſtra jura cuſtodiunt, et ita ad tantam magnitudinem

(i) *Liberorum etc.* Corrigo: *liberi eorum, quos* (aut *quod*, hoc eſt, quia eos) *inlicite genuerunt, ſucceſſionibus careant, ut quae quoque juxta. . .* Poſſis et retinere *liberorum.* Hoc certum eſt, liberos ex inceſtis nuptiis procreatos patri nunquam, multo minus patrem filiis ſucceſſiſſe. Pater eſt, quem juſtae nuptiae demonſtrant. Inceſtuoſi vero, vel ex neſariis conjugiis geniti patrem nullatenus habuiſſe cenſebantur, ſpuriique aeſtimabantur. Vide Cajum *in Inſt. Lib.* 1. *Tit.* 4. §. 8. Adde §. 2. *h. t.* Poſt *careatur* aſteriſcum collocat Heid.

(k) *Nihil enim niſi hanc tantum ac venerabiles.* Scriptum fuiſſe conjicio, *nihil enim NT his aeque ſanctum ac venerabile ſacra.* S *ſacrum* denotare, dein *ſacras, ſacrataſque* dici Principum conſtitutiones et edicta notiſſimum eſt. Vivis enim etiamnum Imperatoribus rem divinam facere Romani conſueverunt. Hinc Ovidius *Triſtium Lib.* 1. *Eleg.* 2. *v.* 100. *ſq.*

Demui ſi favimus illi,
Si ſatis Auguſti publica juſſa mihi.
Hoc duce ſi dixi felicia ſaecula, proque
Caeſare thura pius, Caeſaribuſque dedi.

Variae ſunt lectiones, quas vel ex libris MSSis et codicibus antiquis, vel ex ingenio ſuppoſuerunt Interpretes, ut verſui 101. nitorem ſuum reſtituerent. Elegantiſſimi judicii, ac variae eruditionis gloria conſpicuus Vir Joannes Pierſon, adfinis meus, dum in vivis eſſet, dilectiſſimus, cujus immaturam mortem dolent omnes boni, ita legendum, ſe conjicere per epiſtolam mecum olim communicavit:

Si ſatis adjuvi publica vota meis.

Malim

Si ſacra Auguſti publica viſa mihi.

Adjuvant opinionem meam exemplaria, in quibus *viſa* pro *juſſa* extat. *Sacra* pro *ſatis*, quod offendit, ſubſtituendum qui fuit arbitratus, memoratur in commentariis ad *d. l. Sacros* novimus ac *ſanctos* dictos Imperatores, etiam dum in terris agerent, itemque *ſacra, ſacrata, ſancta* appellata, quaecunque ab iis proficiſcebantur. Verba ſic interpretor: ſi Auguſtus ſacer publice mihi viſus fuit colendus. Multum inter ſe differre conſtat ſacra publica

nem [l] * Romanam geſta [m] cunctorum non mirum favore pervenit, quoniam omnes leges ſua religione ſapienti, pudoriſque obſervatione devinxit. Quare hoc edicto noſtro volumus omnibus palam fieri, [n] quod praeteritorum venia per clementiam noſtram contra diſciplinam videtur indulta, ad ea tantum delicta pertineat, quae in die tertio Kal. Januariarum Tuſco et Anulino Conſſ. videntur eſſe commiſſa. Si qua autem contra Romani nominis decus, ſanctitatemque legum, poſt ſupradictum diem deprehenduntur admiſſa, digna ſeveritate plectentur. Nec enim ullam in tam nefario ſcelere quiſquam exiſtimet veniam ſe conſequi poſſe, qui tam evidenti crimini, et poſt edictum noſtrum non dubitabit * [o] in-

blica et privata. De divinis honoribus Auguſto conceſſis ita Florus *Lib.* 4. *Cap. ult*: *Sanctius et reverentius viſum eſt nomen Auguſti, ut ſcilicet jam tum, dum coleret terras, ipſo nomine et titulo conſecraretur*, ad quem locum vide quae notarunt Commentatores. NT notam *nominatis* interpretatur P. Diaconus, intellige autem perſonas ante enumeratas. Eadem opera reſtitui poſſe arbitror verum ſenſum Proculi in *L.* 15. *pr. D. de Trit., Vin., vel Oleo leg.* Verba haec exhibentur in codicibus optimis: *Vinum cum vaſis legavit*: (ſupple quis, vel teſtator) *negat Trebatius, quod in doliis ſit deberi, et ſenſum teſtatoris alium putat eſſe, verborum alium: caeterum dolia in vaſis vinariis non ESSENT. Ego, etſi dolia in vaſis vinariis non SUNT, tamen non concederem Trebatio.* . . . Reparandae ſcripturae depravatae laborem ſuum impenderunt haud pauci magni nominis JCti: ſententias plurimorum recenſuit Cl. Wieling. *in Lect. Jur. Civ. Lib.* 1. *Cap.* 2. Omiſſis quae adnotarunt alii, hoc unum dico verba ESSE NT explicanda mihi videri *eſſe nominata*, pro NON SUNT per geminationem malo *non ſunt nominata.* Latinitatem *Leg.* 206. D. de V. S, quae huc apprime convenit, optime defendit Cl. Marckart *in Interpr. Lib.* 1. *Cap.* 20.

(l) * *Romanam geſta.* Emendo: *R. Romana evecta*, hoc eſt, *Res Romana.* Ita R. P. *rem privatam* exponit Diaconus. Aſteriſcum ante *Romanam* omiſit Heid.

(m) *Cunctorum non mirum.* Reſcribo: *ſanctorum Deorum, nec mirum.*

(n) *Quod.* Praeplacet conjectura Molleri, Viri Conſ., quam exhibet Frater *p.* 187., emendantis *quod quae.* Pro *videntur* in mox ſubſequentibus Heid. perperam habet *videtur.*

(o) *Inſuere.* Lego *crimine. . . inficere* ſubintellecto pronomine *ſe.* Pari modo Ulpianus in *L.* 68. *D. de Rei Vind.*, quam paucis hoc loco juvat illuſtrare: *Qui reſtituere juſſus, judici non paret, contendens non poſſe* ſe *reſtituere, ſi quidem habeat rem, manu militari, officio judicis ab eo poſſeſſio transfertur.* Quando demum adhiberi poſſit manus militaris, conſtat ex *L.* 2. *C. de his, qui latrones occ.*, quam ſi cum dicta *L.* 68. conferas, evaneſcent, opinor, nebulae, quae viſae fuerunt Ant. Fabro *in Conject. Lib.* 16. *Cap.* 17. Alio modo Tribonianum defendit Ampl. Bynkershoeck *Lib.* 3. *Obſ.* 14. Pergit ibidem JCtus: *Si vero non poteſt reſtituere, ſi quidem dolo fecit, quo minus poſſit, is, quantum adverſarius in litem ſine ulla taxatione in infinitum juraverit, damnandus eſt.* Pro gloſſemate habenda, ac foras ejicienda eſſe verba *ſine ulla taxatione* arbitratur D. Heraldus in *Obſ. Cap.* 26., temere profecto, ac ſine juſta cauſa: certi enim juris eſt, dolo interveniente, in litem jurari ab adverſario in infinitum, hoc eſt, non definitum, non definita veritate pretii, neque ratione habita quanti ea res conſtet adverſario, adeoque ſine ulla rei taxatione. Audiſis Paulum in *L.* 2. §. 1. *D. de in litem jurando*: *Interdum*, inquit, *quod*

Digitized by Google

inſuere. Dat. [p] Kal. Maji Damaſco, Tuſco et Anulino Conſſ.

§. 5. *ERMOGENIANUS ſub titulo de nuptiis*: Impp. Dioclitianus et Maximianus AA. Fl. Flaviano. His, qui inceſtas nuptias per errorem contrahunt, ne poenis ſubjiciantur, ita demum clementia Principum ſubvenit, ſi poſtea quam errorem ſuum reſcierint, ilico nefarias nuptias dirimerint. Prop. Id. Mar. * et Diogene Conſ.

Hanc quoque conſtitutionem Gregorianus titulo de nuptiis inſeruit, quae eſt triceſima et ſecunda, aliis tamen et die et Coſſ., id eſt: CONSTITUTIO PP. V. ID. JUN. DIOCLITIANO TER ET MAXIMIANO AUGUSTIS.

§. 6. *PAPIANUS libro ſingulari de adulteriis.* Qui ſororis filiam uxorem duxerat per errorem, antequam praeveniretur a delatore, [a] dirimit coitum: quaero an adhuc poſſit accuſari. Reſpon-

quod interſit agentis ſolum aeſtimatur: veluti cum culpa non reſtituentis, vel non exbibentis punitur. Cum vero dolus, aut contumacia non reſtituentis, vel non exbibentis, quanti in litem juraverit actor. Add. *L. ult. §. 1. D. de Appellat.*

Eadem, quam dixi, *του ſe* ellipſis occurrit in his Alfeni in *L. 27. D. de Condit. et Demonſtr. In teſtamento quidam ſcripſerat, ut ſibi monumentum . . . fieret: niſi factum eſſet, heredes ſe magna pecunia multare. . . Reſpondit: ſi intelligeretur, quod monumentum demonſtrare voluiſſet is, qui teſtamentum feciſſet, tametſi in ſcriptura NON TUM ESSET, tamen ad id, quod ille ſe demonſtrare animo ſenſiſſet, fieri debere.* De vera verborum corruptorum lectione inquiſiverunt Bynkersh. *Obſ. Lib. 5. Cap.* 25. et Conradi *in Repreb. p.* 56, item Putman in *Programmate*, quod conjecturarum decadem continet. Scriptum fuiſſe puto: *tamētſi in ſcriptura A. nōiātum eſſet*, hoc eſt, *aliud nominatum eſſet.* A itemque AL pro *alius* ſcriptum teſtantur *σημειογράφοι*. Quid ſi hac opera reſtituere tentemus Praetoris edictum in *L. 1. pr. D. de Publican.? Quod publicanus, ejus publicani nomine vi ademerit, quodve familia publicanorum, ſi id reſtitutum non erit, in duplum. . . judicium dabo. . . Si id, ad quos ea res pertinebit, non exbibebitur, in dominos ſine noxae deditione judicium dabo.* Aliorum opiniones, qui lectioni laboranti medicinam adferre conati fuerunt, in medium produxere Cl. Voorda *in Elect. Cap.* 9. Bynkersh. *in Obſ. Lib. 6. Cap.* 1. et Freher. *in Theſ. Jur. Otton. Tom. 4. p.* 931. Add. Obſ. Miſc. Amſtel. *Vol. 1. p.* 141. Scriptum exſtitiſſe conjicio: *quod publicanus ex al publicani nomine vi*, hoc eſt, *quod publicanus exegerit, alius* et reliqua. *Ex* ſignificaſſe *exigitur* et *exactis*, tradidere Probus et Diaconus. Exegiſſe autem intelligo injuria, ac *vi*, quod mox additur. Caetera ſic reſtituo: *Si is ad quem ea res. . .* de ſervis enim loqui Praetorem indicat dicta lex 1. §. 6, ubi eadem verba, parumper tamen mutata, uti factum ſaepiſſime, repetuntur.

(p) *Kal.* Heid. habet *Kl.*

§. 5. Pro *Impp.* Heid. exhibet *Imp.*, dein ante *id eſt* aſteriſcum ponit. Lacunam ita ſupplet Schultingius: *Tiberiano II*, pro *et Diogene* emendat *et Dione.* Legendum forte, quaſi per geminationem: *Mar. Max. et Diogene*, hoc eſt, *Martias, Maximiano.* Diogenis nomen Romae non incognitum, in Pandectis memoratur. Fuit autem fortaſſe Conſul ſuffectus. PP expono *propoſita.* Denique in fine excidiſſe credo *Coſſ.*, quod manifeſtum videtur ex adjecta voce *ter.* Similiter ex eodem Gregoriano Codice refert noſter *Tit. 3. in fine: Dioclitiano A. III. et Ariſtone Conſſ.*

§. 6. (a) *Dirimit.* Uti in §. praecedenti eſt *dirimeris*, ita hoc loco *dirimit* legas, an

ſpondit: [b] Et qui conjunctae ſororis filiae bona fide abſtinuit, poenam remitti palam eſt: quia qui errore cognito diremit coitum, creditur ejus voluntatis fuiſſe, ut, ſi ſciſſet ſe in eo neceſſitudinis gradu poſitum, non fuiſſet tale matrimonium copulaturus.

Idem dicitur in eos, qui inceſtas nuptias contraxerunt. Maledicti tamen ſunt omnes inceſti per legem, cum adhuc rudibus populis ex Divino nutu condita iiſdem adſtipulantibus ſancirentur. Et utique omnes maledicti puniti ſunt, quos Divina et humana ſententia conſona voce damnavit. Lex Divina ſic dicit:

§. 7. Maledictus (*inquit*) *dixit MOYSES*, qui concubuerit cum uxore patris ſui: et dicit omnis populus, Fiat, Fiat. Maledictus, qui concubuerit cum ſorore ſua de patre aut de matre: et dicit omnis populus, Fiat, Fiat. Maledictus, qui concubuerit cum nuru ſua: et dicit omnis populus, Fiat, Fiat. Maledictus, qui concubuerit cum ſocru ſua: et dicit omnis populus, Fiat, Fiat. Maledictus, qui concubuerit cum ſorore patris ſui: et dicit omnis populus, Fiat, Fiat. Maledictus, qui concubuerit cum ſorore matris ſuae: et dicit omnis populus, Fiat, Fiat. Maledictus, qui concubuerit cum ſorore uxoris ſuae: et dicit omnis populus, Fiat, Fiat. Maledictus, qui dormierit cum uxore fratris ſui: et dicit omnis populus, Fiat, Fiat. Maledictus, qui dormierit cum omni pecore: et dicit omnis populus, Fiat, Fiat.

Explicit Titulus de adulteris, ſtupratoribus, et inceſtis.

an *diremit*, parum intereſt: tum quoniam E et I litteras confundi frequentiſſime unicuique notiſſimum eſt, vid. Briſſonius *in Parerg.* §. 33. tum praeſertim, quia et conjugationes veteribus haud raro mutatas fuiſſe novimus. Integrum de eo argumento caput decimum operis ſui ſcripſit Nonius. *Redimerit* eſt in *Tit.* 10. §. 7. *ſq.*

(b) *Et, qui conjunctae.* Ita in ſcriptis codicibus antiquis exſtat: quod praeferendum prae emendatione Pithoei, quam temere in textum receperunt Editores: non enim conjunctione abſtinet, quippe quae jam dudum facta fuit, adeoque infecta fieri nequit, ſed uxore abſtinet conjuncta, aut, quod idem eſt, uxoris conjunctae. Confer Fratrem *p.* 190. Pro *et* tamen malo *ei.*

§. 7. Deſumta pleraque ex *Deuteron. Cap.* 27. Ita ad hunc §. Venema: *Inſerta ſunt aliqua ex Levit. XVIII non tantum, ſed et illud ſingulare eſt, quod, uti Cod. Romanus LXX Interpretum, diſſentiente tamen MS. Oxon., quod* cum ſorore patris *habet, maledictionem quoque pronuntiatam dicat in eum, qui* concubuerit cum uxoris ſuae ſorore: *cum tamen Levit. XVIII conjugium cum ſorore uxoris tantum vetitum ſit*, quamdiu vixerit uxor, *quod expreſſe additur, etiam in omnibus verſionibus. Nec, mortua uxore, ſororem ejus ducere prohibitum erat.*

To *inquit* abundare videtur: Ad legem enim vix poteſt referri, ſiquidem praeceſſit: *lex divina ſic dicit.* Alterutrum itaque, *inquit* puta vel *dixit*, gloſſemati tribuo.

TITULUS VII.

Incipit de Furibus, et Poena eorum.

§. 1. [a] *Quod ſi duodecim tabularum * nocturnum furem, autem, ſi ſe aut telo defendere, interfici jubent, ſcitote, Juriſconſulti, quia Moyſes prius hoc ſtatuit, ſicut lectio manifeſtat.*

MOYSES [a] *dicit*: Si perfodiens nocte parietem inventus fuerit fur, et percusſerit eum alius, et mortuus fuerit hic, non eſt homicida is, qui percuſſerit eum: Si autem ſol ortus ſuper eum, reus eſt mortis percuſſor, et ipſe morietur.

§. 2. *PAULUS libro Sententiarum V., ad legem Corneliam de ſicariis et veneficis:* Si quis furem nocturnum, vel diurnum, cum ſe telo defenderet, occiderit, hac quidem lege non tenetur: ſed melius fecerit, qui eum comprehenſum, tranſmittendum ad Praeſidem magiſtratibus obtulerit.

§. 3. *ULPIANUS* [a] *libro VIII. ad Edictum, ſub titulo: Si quadrupes pauperiem dederit:* Injuria occiſum eſſe merito adicitur: non enim ſufficit occiſum, ſed oportet injuria id eſſe factum. Proinde, ſi quis ſervum latronem occiderit, lege Aquilia non tenetur, [b] quia non * occidit. Sed et quemcunque alium ferro ſe petentem qui occiderit, non videbitur injuria occidiſſe. Proinde ſi furem nocturnum, quem lex duodecim tabularum omnimodo permittit occidere, aut diurnum, quem [c] eaque lex permittit, ſed

§. 1. [a] *Quod ſi XII tabularum.* Corrigo: *Quod ſi duodecim tabulae* (pro *tabular*, id eſt, *tabularum* acceperunt ſcribae) *nocturnum furem, aut om*, (hoc eſt, *omnem*, vide Probum) *ſi ſe audeat telo defendere.* De re vide §. 3. *ſq. Quia* pro *quod* poſuit Compilator, ceu notavit Frater *p.* 201.

(b) *Dicit. Exod. XXII:* 2. et 3. Addi autem explicationis ergo a Pariatore *nocte et alius etc.* obſervat Cel. Venema *l. c.*

§. 3. (a) *Libro VIII.* Probabilis videtur Pithoei conjectura reponentis *libro XVIII.* Vide Ulpiani fragmenta ſubjecta titulo *D. ad Legem Aquiliam*, in primis *L.* 3. et 5. *eod.* In Numeris autem error uti facilis eſt, ita frequens admodum in reliquiis Jurisconſultorum, aliorumque.

(b) *Quia non.* Per geminationis remedium, veram, credo, reſtitues lectionem, ſi reponas: *quia ita non.* Omiſſa vox media, quae per IĀ olim fuit notata, teſte Magnone. Confer Fratrem *p.* 195.

(c) *Eaque.* Varie mutant Interpretes. Retenta lectione vulgata *ea* pro *eadem* accipiendum videtur. *Id* pro *idem* poſitum ſaepiſſime, etiam in Pandectis Florentinis, obſervavit H. Brencman *in Hiſtor. Pand. pag.* 120. Dubito, utrum uſui adſcribendum exiſtumem, an ſcripturae compendio id tribuam. *Id* pro *Idem* exarari ſolere affir-

Digitized by Google

ſed ita demum, ſi ſe telo defendat, videamus, an lege Aquilia teneatur. Et Pomponius dubitat, [d] nunc haec lex non ſit in uſu. Et ſi quis noctu furem occiderit, [e] non dubitamus, quin lege Aqui-

affirmant Valerius et Diaconus. Permutata inter ſe vocabula illa fuiſſe dubitari non poteſt. *Id* pro *idem* adhibitum in *L.* 11. *C. Th. de Suſceptorib.* Exempla plura ſuppeditant Beſt. *p.* 38. Forn. *Rer. Quot. Lib.* 3. *Cap.* 26. J. Arntzen. *ad Plin. Paneg. p.* 191. et Ant. Matthaeus *de Auctionib. pag.* 6. *num.* 6.

Multum negotii faceſſiverunt Viris Doctis verba Venuleji in *L.* 23. *D. de Teſtib: Produci teſtis is non poteſt, qui ante in eum reum teſtimonium dixit.* Conſule Cl. Heinecc. *in Praefat., praemiſſa Obſervationib. Ampl. Bynkersboeckii*, et Marckartum *in Probab. Lib.* 1. *p.* 14. Difficultatis nihil ſupererit, ſi *eum* intelligas *eundem*.

Eodem remedio adjuvanda plerique cenſent Ulpiani verba in *L.* 42. *D. de Verb. ſign: Probrum et opprobrium id eſt*, ac reſtituendum putant *idem eſt*. Vid. Noodt *Prob. Lib.* 1. *Cap.* 12, quorum tamen in caſtra non transgredior. Probrum proprie flagitium denotat, omnemque turpitudinem, quae ignominiam habet comitem. Opprobrium convicium ſignificat, quod fit cui propter admiſſum in ſe probrum. Vid. Popma *de Differ. Verb. Lib.* 4. Diverſa ergo utique inter ſe ſunt probrum et opprobrium. Confer Opuſcula *de Lat. Vet. JCtor. p.* 110. *ſq.* Frigidiora autem ſunt et longius petita, quae proferunt, qui probrum aliquando opprobrium dici poſſe probare adnituntur. Vel ſic tamen *id* notam non *idem* exponam, ſed *interdum*, quam vocem per *id* ſignatam Magno et Diaconus teſtantur. Malim tamen dicto loco pro *id* ſubſtituere *injuria*. Certum apparet ex iis, quae notavit Cl. Ducker in Commentariis ad *l. c. p.* 120. deſumtam eſſe *d. l.* 42. ex libro Ulpiani eo, in quo de injuriis egit. Probrum autem et convicium injuriam eſſe quis dubitet? vid. *L.* 1. *D. de Injur:* Contracta ſcriptura errorem peperit.

(d) *Nunc.* Reſcribendum eſſe *num* dudum demonſtrarunt alii. Pomponii opinionem, verius putantis, Aquilia etiam teneri, qui fures ejusmodi occiderit, validiſſimis argumentis refellit Ulpianus. Aut injuria occidit, aut, non. Si injuria, omnimodo tenetur homicida, non tantum lege Aquilia, ſed inſuper ex lege Cornelia damnabitur. Sin injuria abſuit, neutra lege tenebitur.

(e) *Non dubitamus quin.* Scriptum fortaſſe fuit Q N, quam notam *quod non* interpretatur Magno. Qui noctu furem occidit, non teneri palam eſt: quin *et, ſi metu quis mortis furem occidit, non dubitatur, quin lege Aquilia non teneatur*, Ulpianus ait in *L.* 5. *pr. D. ad L. Aquil.* Variis librariorum erroribus occaſionem praebuiſſe exiguam notarum differentiam, quibus, *qui, quis*, caeteraeque vocum harum terminationes, indeque deſcendentia vocabula fuere diſtincta, exemplis plurimis antea demonſtravi. Unicum adjicere liceat cum maxime illuſtre hoc quidem ac notabile. Scaevola in *L.* 28. §. 1. *D. de Liberat. leg. Maevia*, inquit, *teſtamento ſuo alterum ex heredibus ſuis actione tutelae voluit liberari his verbis: Rationem tutelae, quam egit Julianus Paulus cum Antiſtio Cicerone, poſci ab eo nolo, eoque nomine cauſa omni liberatum eſſe volo: Quaero, an, ſi qua pecunia ex tutela apud eum remanſit, peti ab eo poſſit? Reſpondit: Nihil proponi, cur pecunia, quae pupillae eſt, et apud tutorem poſita maneret, legata videretur.* Idem in *L.* 31. §. 2. *eod. Titia*, ait, *quae duos tutores habuerat, ita cavit: Rationem tutelae meae, quam egit Publius Maevius cum Lucio Titio, repoſci ab eo nolo: Quaeritur, an, ſi qua pecunia apud eum ex tutela remanſit, peti ab eo poſſit? Reſpondit: nihil proponi, cur non pecunia, quae pupillae eſt, et apud tutorem remaneret, legata videretur.* Eundem vides JCtum in eadem materia ſententiam diverſam proponere. Nihil egiſſe videtur Gloſſator, neſcio quis, ad *d. l.* 31, qui negationem ibidem abundare exiſtumat, al-

Digitized by Google

Aquilia teneatur. Sin autem cum poſſet adprehendere, maluit occidere, magis eſt, ut injuria feciſſe videatur. Ergo etiam lege Cornelia tenebitur. Injuriam autem accipere hic nos oportet, non, quemadmodum et circa injuriarum actionem, contumeliam quandam, ſed quod non jure factum eſt, hoc eſt, contra jus, id eſt, ſi culpa quis occiderit. *Et reliqua.*

§. 4.

allegatque *L. 24. pr. D. de damn. inf.*, aliaſque leges quamplurimas, in quibus idem uſu venire arbitratur. Varias aliorum conjecturas, quibus capita haec aperte ſibi invicem contraria conciliare ſtuduerunt, qui cognoſcere deſiderat, adeat is Celeb. J. C. Ruckeri *Interpr. Lib.* 2. *Cap.* 8. Ampl. Van de Water *Obſ. Lib.* 1. *Cap.* 1. et Conſ. Duirſema *Conject. Lib.* 1. *Cap.* 3.

In primis indagandum illud arbitror, utrum pecunia, quae penes tutorem reliqua eſt, legata videri debeat, nec ne: Ex Scaevola non quaero, quippe qui, ſi utramque utriuſque legis lectionem retinemus, altero loco affirmat, altero negat. Audiamus Modeſtinum: Ita ille in *L.* 20. §. 1. *D. de Liberat. Cajus Sejus* ait . . . *cum* (malo *quam*, hoc eſt, *antequam.* Ellipſeos iſtiusmodi exempla pete ex Vechnero *in Hellenol. Lib.* 1. *Cap.* 5.) *in fatum concederet . . . Modeſtinus reſpondit: Si quod dolo curatores fecerunt, aut ſi quae res teſtatoris penes eos ſunt, eo nomine conveniri eos poſſe.* Addo Ulpianum in *L.* 9. *eod: Si quis rationes exigere vetetur, . . . non impeditur reliquas exigere, quas quis ſe reliquavit, et ſi quid dolo fecit, qui rationes geſſit. Quod ſi quis et haec velit remittere. . .* Reſcribendum puto: *reliqua exigere, quibus quis ſe obligavit, et ſi* Q̲Ñ (nota haec, ſi Magnoni fides, ſignificat *quando* et *quid non*: poſteriorem notionem opto) *dolo fecit, qui rationes geſſit. Quod ſi quis et haec* puta reliqua *velit remittere.* Quod *reliquavit* pro *obligavit* dederunt librarii, cauſam praebuit vox antecedens *reliqua.* Sententiam legis hanc accipe: ſi quis in teſtamento ſuo vetet heredem exigere rationes, non impeditur tamen is exigere ea, quae reliqua ſunt, hoc eſt, pecuniam, quae apud eum, qui rationes geſſit, remanſit: ita enim jure eſt conſtitutum, ut ad reddendas rationes, aut dicam potius ad praeſtanda reliqua obligaſſe ſe videatur, etiam ſi quis ſincera fide ſine dolo geſſerit. Itane vero remitti nullo modo poteſt neceſſitas praeſtandorum reliquorum, reddendarumque rationum? Imo poteſt, ſi ita dixerit teſtator etc. Add. *L.* 28. §. 9. *D. eod.* De remiſſa reddendarum rationum neceſſitate tutori curatorive pluribus pertractat Vinnius *in Select. Quaeſt. Lib.* 2. *Cap.* 16. Quam clariſſime, niſi me fallunt omnia, eluceſcit, quid juris ſtatuendum circa quaeſtionem ante propoſitam, ac manifeſtiſſime apparet, attendi debere jus traditum in *L.* 28. §. 4. *c.* Quod autem contra jus ſtatuitur in *L.* 31. §. 2. *eod.*, facile expedies, ſi pro *cur non* reponas mecum *quo modo. Cur non*, aut, quemadmodum olim ſcribi ſolebat *quur non*, his notis exaratum fuiſſe ex Magnone conſtat QQ̲ N°, *quo modo* autem ita ſignatum ex eodem liquet Q°M°.

Urgebit tamen fortaſſe quiſpiam, et cum Cl. Ruckero vero neutiquam ſimile eſſe opponet, Tribonianum eandem ſententiam ejuſdem JCti ſub eodem titulo, ac quidem loco admodum propinquo, bis fuiſſe propoſiturum: Verum in memoriam revoces velim, frequentiſſime ita uſu venire in juris noſtri corpore: exemplorum quantum ſatis eſt ſubminiſtrat Pratejus, qui ex profeſſo materiam hanc perſecutus eſt in libello Geminationum *in Theſ. Jur. Otton. Tom.* 3. *p.* 510. Dein id tecum reputes rogo, facillimo negotio fieri potuiſſe, ut Pandectarum Architecti, dum non breve aliquod caput fragmenti, ſed maximam ejus partem uno tenore librariis deſcribendam, atque operi ſuo inſerendam mandaverunt, quod utrique legi noſtrae factum.

§. 4. *ULPIANUS libro octavo de officio Proconſulis, ſub titulo de furibus:* Fures ad forum remittendi ſunt diurni, nocturnique extra ordinem audiendi, et cauſa cognita puniendi: [a] dum poena eorum ſciamus operis publici modum non egrediendum. Idem et in balneariis furibus. Sed ſi ſe telo fures defendunt, vel effractores, vel ceteri ſimiles, nec quemquam percuſſerunt, metalli poena humiliores, honeſtiores vero relegatione adficiendi erunt.

§. 5.

ctum fuiſſe palam eſt, non adeo attenti fuerint ad ſingulas iſtius partes, in medio fragmenti collocatas, ut jam antea ſe exhibuiſſe ſenſum illius ſtatim fuerint recordati. Eſt itaque hic, ſi quis unquam, error excuſabilis. Denique in *d. L.* 31. verba citata repetendi ratio haec ſortaſſe fuit, ut ita daretur locus docendi contutorem non liberari, quo de in *L.* 28. cautum non fuerat. Nemo itaque temere vitio vertat juris Architectis, quod bis eandem rem, non iiſdem tamen verbis, ſed ſenſu ſimillimo, proponere, ac repetere maluerunt, quam rumpere ſententiae nexum. Nullus itaque adſentiar illis, qui in talibus illico diverſos caſus ponendos eſſe temere ſibi perſuadent. Dabo, quod ſententiam meam evincat exemplum unicum noſtro convenientiſſimum: Confer quaeſo *L.* 28. §. 6. et *L.* 31. §. 4. *D. d. t:* Eandem rem intelliges ab eodem JCto proponi verbis aliquantulum variatis, idem jus doceri percipies. Quid quaeris? et hoc addo, veroſimile mihi neutiquam videri, Tribonianum, ſi ita varie reſpondiſſet Scaevola in eodem caſu, in locis adeo ſibi propinquis, haud additurum fuiſſe differentiae rationem.

§. 4. (a) *Dum poena.* Heidelbergenſis editio exhibet *cum poena.* Qui utraque loca, legem puta 1. *D. de furib. balnear.*, et hunc §. inter ſe confert, animadvertet is in *L.* 1. *c.* pro *cuiquam* mutandum eſſe *quemquam*, hic loci pro *poena* reſtitui poſſe *in poena.* Poſſe dico, negari enim nequit praepoſitionem ſaepiſſime omitti. In *L.* 239. §. 2. *D. de V. S. Oppidi finibus agrum habere* dixit Pomponius. Horatius *Lib.* 1. *Sermonum Sat.* 3. *v.* 8. vocem memorat,

reſonat chordis quae quattuor ima.

Confer Vechner. *in Hell. p.* 278. Deſideraretur procul dubio ſaepius haec vocula, niſi invitis codicibus MSS. a naſutulis plurimis locis fruſtra ea fuiſſet adjecta, quo de vide Cl. J. Arntzenium *ad Aurel. Vict. p.* 53. *et alibi.* Hac arte exponenda eſſe reor Ulpiani verba in *L.* 9. §. 3. *D. de Transaction: His tantum*, hoc eſt in his *tranſactio obeſt. . . , de quibus actum probatur: nam*, quod attinet ad *ea*, *quorum* id eſt, quarum rerum (quo eodem modo *quae utraque* pro quas utrasque res, hereditatem puta et libertatem, dixit idem Ulpianus in *L.* 13. §. *ult. D. de Teſtam. Mil.* quod mirandum eſt profecto fugiſſe, aut non animadvertiſſe Beſtium *p.* 136., qui geminationis ope verba adjuvanda cenſuit) *actiones competere ei poſtea* demum poſt initam transactionem *compertum eſt*, *iniquum eſt perimi pacto id, de quo cogitatum non* fuiſſe *docetur.* Ita ſi explices, prono quaſi alveo cuncta fluere deprehendis, ac tuto idcirco careri poſſe d'Arnaudtii, aliorumque conjecturis, propoſitis *in Conj. Lib.* 1. *Cap.* 7. Neque vero vanam hanc JCti repetitionem exiſtimes: ſiquidem rem ante demonſtratam pluribus dein, additis etiam aliis ſpeciebus, exſequitur. Caeterum ταυτολογίας in jure aliquando obvias eſſe diſſimulandum non eſt. Conſule Noodt in *Prob. Lib.* 3. *Cap.* 10. *et de Pactis Cap.* 4. Rygerbos *in Obſ. p.* 25. *ſq.* Vryhof *in Obſ. p.* 2. *et* 104.

Addo *L.* 32. *D. de Action. emt. et vend. Si quis*, inquit Ulpianus, *a me oleum, quod emiſſet, adhibitis iniquis ponderibus, accepiſſet, ut in modo me falleret, vel emtor circumſcriptus ſit a venditore ponderibus minoribus, Pomponius ait poſſe dici, venditorem ſibi dare oportere, quod plus eſt PETERE: quod habet rationem: Ergo*

§. 5. *PAULUS libro ſententiarum, ſub titulo de furibus.* Furti quocumque genere damnatus, famoſus efficitur. Fur eſt, qui rem alienam contrectat. Furtorum genera ſunt quatuor, manifeſti, nec manifeſti, concepti, et oblati. Manifeſtus fur eſt, qui in faciendo deprehenſus eſt, et intra terminos ejus loci, unde furatus eſt, conprehenſus eſt, vel antequam ad eum locum, quo deſtinaverat, pervenerit. Nec manifeſtus eſt fur, qui [a] intra rapiendo quidem conprehenſus non eſt, ſed eum feciſſe negari non poteſt. Concepti actione tenetur, apud quem furtum eſt inventum. Oblati actione is tenetur, qui rem furtivam alii obtulit, ne apud ſe inveniretur. Furti actione is agere poteſt, cujus intereſt rem non periſſe. [b] Conceptiva autem agere poteſt qui rem [c] concepit, et invenit. Oblati agere poteſt, penes quem res [d] concepti inventa eſt.

Explicit Titulus de Furibus.

et emtor ex emto habebit actionem, qua contentus eſſe poſſit. Tranſpoſitionis remedium adhibent nonnulli. Corrigo: *quod plus eſt pondere*, id eſt, in pondere. Emptor contentus eſſe debet actione empti: neque ergo competit ei actio doli, quae eſt ſubſidiaria.

§. 5. (a) *Intra rapiendo.* Heid. habet *in rapiendo.* Scriptum fortaſſe fuit *in re rapienda*, aut *facienda*, ut ſupra. Repetitionem *τῶν omnibus* in *L.* 14. §. 16. *D. de Furtis* tribuo mori Ulpiani, quo de alibi dixi.

(b) *Conceptiva autem.* Licet ferri poſſe videatur lectio vulgata, ſi tamen emendari velis, reponam: *Concepti vero actione agere.*

(c) *Concepit, et invenit.* Interpretor: concepit, id eſt, invenit. *Et* pro *id eſt* a Jctis frequentiſſime uſurpari demonſtrarunt C. V. Vonk *in Spec. Crit. p.* 85. Forſter *in Obſ. Subſec. Lib.* 1. *Cap.* 26. et Heinnecc. *in Comment. ad L. Jul. et Pap. Lib.* 2. *Cap.* 6. add. Schroder *in Obſ. Lib.* 1. *Cap.* 3. Hoc modo exponenda quoque eſſe arbitror Pauli verba, quae deſcripta ex *libro* 1. *Sententiarum* ejus, in Pandectas relata, collocata ſunt in *L.* 22. *pr.* ſub titulo *ad Municipalem.* Schultingius poſuit in Sententiis *Lib.* 1. *in pr. Filii* inquit *libertorum, libertarumque, liberti paterni, et patroni manumiſſoris domicilium aut originem ſequuntur.* Abſona plane videntur haec pleriſque: quo modo reſtituere tentarint ea, vide locis citatis. Quid ſi ita exponamus? Filii libertorum, libertarumque ſequuntur domicilium aut originem liberti paterni: eſt autem is, qui primus manumiſſus eſt. Stichum ſervum manumiſit Cajus: Stichus libertus ſequitur domicilium Caji: filii Stichi ſequuntur domicilium Stichi, patris ſui, liberti, *et*, accipe: id eſt, patroni manumiſſoris, adeoque Caji, qui patrem manumiſerat: filii enim Stichi, quum ſequantur domicilium Stichi, patris ſui, liberti, iſque Stichus, (aut ſi mavis Cajus, quippe qui jam patroni nomine adſcito momento temporis exiit Cajus) ſequatur domicilium Caji patroni ſui, ſequuntur adeo Stichi et Caji domicilium. Perinde itaque eſt, utrum dicas filios ſequi domicilium patris, an patroni manumiſſuris. Manumiſſores autem patronos dictos, quis ſanus dubitet? v. §. 3. *legis c.*

(d) *Concepti inventa.* Elegantiſſime reſtituit Pithoeus: *concepta, id eſt inventa eſt.*

T I T U L U S VIII.

Incipit de falſo Teſtimonio.

§. 1. *MOTSES dicit :* Si ſteterit teſtis injuſtus adverſus hominem accuſandum, accuſans eum impietatis, ſtabunt duo homines, quibus eſt invicem contentio, ante Deum, et ante ſacerdotes, et ante judices, quicunque fuerint in illis diebus. Cum inquiſierint judices diligenter, et inventus fuerit teſtis injuſtus teſtificans injuſta, inſurgentes adverſus eum, facietis ei, ſicut voluit malefacere: et delebitis malum de medio veſtrum, et ceteri audientes timebunt; nec audebunt mala facere inter vos.

§. 2. *PAULUS libro ſingulari de poenis omnium legum, ſub titulo ad legem Juliam de adulteris :* Qui falſum teſtimonium dixerit, proinde tenebitur, ac ſi lege Cornelia teſtamentaria damnatus eſſet.

§. 3. *PAULUS libro ſententiarum quinto, ſub titulo de teſtibus, et quaeſtionibus:* Hi, qui falſum, vel * aliqua teſtimonia dixerunt, vel utriuſque parti prodiderunt, aut in exſilium aguntur, aut in inſulam relegantur, aut curia ſubmoventur.

§. 4. *IDEM libro * ad legem Corneliam de ſicariis et veneficis :* Lex Cornelia poenam deportationis infligit ei, qui hominem occiderit, ejuſque rei cauſa, furtique faciendi, cum telo fuerit, et qui venenum hominis necandi cauſa habuerit, vendiderit, paraverit, falſumve teſtimonium dixerit, quo quis periret, mortisve cauſam praeſtiterit. Quae omnia facinora in honeſtiores poena capitis vindicari placuit: humiliores vero aut in crucem tolluntur, aut beſtiis ſubjiciuntur.

§. 5.

§. 1. Pro *dicit* Heid. habet *dixit.* Vide Deut. XIX: 16. *ſq. Habet* inſurgentes adverſus eum *pro* inſurgens, (*forte vitio librarii*,) *quod textui Hebr., omnibus verſionibus, etiam rei ipſi eſt convenientius. Sed praeterea habet :* ante Deum et ante Sacerdotes, *uti LXX et Syr., ſed Chald. et Vulg.* et *omittunt, quod rectius eſt.* Ita ad h. §. Cel. Venema.

§. 2. Intelligo: qui falſum teſtimonium dixerit in accuſatione adulterii. De poena legis Corneliae de falſis, quae et *teſtamentaria* per eminentiam dicta eſt, et *de teſtamentis*, quoniam in primis ea proſpexit ne fraus fieret in ultimis voluntatibus, itemque qui ea teneantur, multis egit Paulus *Sent. Lib.* 4. *Tit.* 7. et *Lib.* 5. *Tit.* 25., ibique Interpretes.

§. 3. Ex lege 16. *D. de Teſtib.*, et Pauli *Sent. Lib.* 5. *Tit.* 15. §. 5. ſic corrigo: *qui falſum, vel varie qua* id eſt, aliqua *teſtimonia dixerunt, vel utrique parti prodiderunt* teſtimonia. Pro *utriuſque* in Heid. exſtat *utriuſve.*

§. 4. Exſtitit forte: *Item ad legem . . .* Naſutulus quidam mutavit: *Idem*, opinatusque quid deeſſe, inſulſe addidit *libro.* Unde deſumta haec ſint indicat Auctor *Tit.* 1. §. 2., quo loco idem fragmentum exhibetur.

§. 5.

§. 5. *PAULUS libro ſententiarum V, ſub titulo ad legem Corneliam teſtamentariam:* Hi, qui ob falſum teſtimonium perhibendum pecuniam acceperint, dederint, judicemve, ut ſententiam ferat, vel non ferat, corruperint, corrumpendumve curaverint, humiliores capite puniuntur, honeſtiores pubicatis bonis cum ipſo judice in inſulam deportantur.

§. 6. *IDEM eodem libro et titulo:* Falſum eſt, quicquid in veritate non eſt, ſed pro vero adſeveratur.

§. 7. *ULPIANUS ſub titulo de poena legis Corneliae* [a] *teſtamentariae libro VIII.* Praeterea factum eſt Senatuſconſultum [b] Statilio et Tauro Conſulibus, quo poena legis Corneliae inrogatur ei, qui quid aliud quam teſtamentum ſciens ſignaverit, ſignarive curaverit. Item qui [c] falſas teſtationes faciendas, teſtamentave falſa invicem dicenda aut conſignanda dolo malo curaverit, [d] Licinio V. et Tauro Conſſ. Item qui [e] ob ſtruendam advocationem

§. 5. Conſule Interpretes ad Paul. *Sent. Lib.* 5. *Tit.* 25. §. 2.

§. 7. Heid. aſteriſcum collocat poſt VIII. itemque ante *Statilio.*

(a) *Teſtamentariae libro VIII.* Lego *all.* hoc eſt, allegato *libro VIII:* intellige de officio Proconſulis, quem citaverat *Tit. praecedenti* §. 4.

(b) *Statilio et Tauro Conſulibus.* Conſtat ex Faſtis Conſularibus apud Almeloveen. p. 256. T. Statilium Siſennam Taurum plures habuiſſe collegas. Unum, credo, Taurum nominaſſe hoc loco ſufficere credidit Ulpianus, ob id praeſertim, quia in poſterioribus utriuſque nomina adjunxit. Scripſiſſe eum puto *Statilio Tauro Coſ.* Emendaturus alius adſcripſit *Statilio et Tauro Conſulibus*, quae poſtea perperam, uti centies factum, in textum admiſſa.

(c) *Falſas teſtationes faciendas, teſtamentave.* Poſſis refingere: *falſas teſtasiones faciendas, eas, teſtamentave.* Alia propoſui ad Ulpiani *Tit. de Libert.* §. 6. *pag.* 7.

(d) *Licinio V et Tauro Conſſ.* Collegae hi quod in Faſtis non memorantur, ratio eſt, opinor, quod alteruter eo tempore ſuffectus fuit. Caeterum Licinii plures Conſules recenſentur *l. c. p.* 144.

(e) *Ob ſtruendam advocationem.* Malo *ob I* hoc eſt *inſtruendam advocationem*, uti eſt in *L.* 1. §. 1. *D. ad L. Corn: de Falſis*, *ad litem inſtruendam advocatione* eſt in *L.* 20. *eod.* Interpretor: cavillationibus, fraudibus, dolo malo pelliciendos ac corrumpendos advocatos, qui ſunt, qui aut jus ſuggerunt, aut praeſentiam ſuam commodant amico, quo modo optime eos deſcripſit Aſconius *in Cicer. Divinat. Teſtimonia* intelligo teſtes. Struere, ſive inſtruere teſtimonia, eſt teſtes calliditate ac fallacia corrumpere. Pari modo exponi poſſit *L.* 21. §. 3. *D. de Teſtib. Non enim ad multitudinem reſpici oportet: ſed ad ſinceram teſtimoniorum fidem, et teſtimonia, quibus potius lux veritatis adſiſtit.* Malunt nonnulli *teſtium fidem.* Neceſſarium non putem ita reſcribi, tum quoniam cauſſa nulla apparet in ſuſpicionem vocandi dictionem elegantiſſimam *ſincera teſtimoniorum fides*, tum quia commode interpretari poſſumus *teſtium fidem.* Ita *ſervitus* pro ſervis, *officia* pro officialibus, alia, tritiſſima ſunt in jure. v. Bynkersh. *Obſ. Lib.* 3. *Cap.* 14. *Miniſteria* pro ſervis dixit Ulpianus *Tit.* 12. §. 7. *Succeſſio tota*, pro omnes ſuccedentes, Paulus *Tit.* 16. §. 3. *infra.* Repetitiones ejuſmodi Jctis eſſe uſitatiſſimas ſaepius oſtendi. Per geminationem forte haud abſurde quis praeferat: *teſtimonia ea.* Quae proxime praecedunt verba:

xem, teſtimoniave pecuniam acceperit, pactusve fuerit, ſocietatem

verba: *credendum eſt ſed quod naturae negotii convenit*, corrigenda cenſent nonnulli: *credendum eſt id.* Propius dictantis ſonum ſecuturus videtur, qui reponat *et.* Confer quae ad hanc legem obſervavit Eruditiſſ. Koen *in Diſſ. c. Cap.* 1. *Teſtimonia* dixit Ulpianus eadem locutione, qua *operas* poſuit Scaevola in *L.* 27. §. 1. *D. de Inſtr. et Inſtr. Leg.* Digna verba quae nitori ſuo reſtituantur. Sic exhibet Codex Florentinus: *Adfini ſuo ita legavit: fundum Cornelianum Titio, ita ut eſt inſtructus, cum omnibus rebus et mancipiis, et reliquis colonorum dari volo. Haec teſtatrix Romae litis cauſa ex Africa veniens mancipia quaedam ex funde ſupraſcripto quo citius per hyemen OPERAM ELEGERET, ſecum abduxit.* Haloander exhibet *ORAM LEGERET.* Gothofredus dat *OPERAM LEGARET.* Lugdunenſis editio, quae anno 1557. prodiit apud Hugonem a Porta et Antonium Vincentium, habet *AD ORAM LEGARET.* Pro *Romae Romam*, pro *citius tutius* referunt notata Ruſſardi in margine. Animus non eſt immorari hoc loco recenſendis conjecturis eorum, qui ad dictam legem commentarios ſcripſerunt. Nominaſſe ſufficiat Scipion. Gentil. *Lib.* 1. *Parerg. Cap.* 11. Catharin. *In Theſ. Jur. Otton. Tom.* 1. *p.* 496. et Perrenon. *ibid. p.* 650. Leviſſima mutatione pro *operam elegeret*, quae ſcriptura eſt optimi Codicis Piſani, ſubſtituo *OPERAS*, vel *OPERA RELEGARET:* quae emendatio in ſpem venio fore, ut non ſit diſplicitura, vel propterea, quoniam omnes litterarum ductus integre atque ᵐᵃˣie ſunt ſervati. Teſtatrix quaedam *Romam* (ſic malo) ſecum abduxit ſervos ex Africa, *quo citius per hyemem operas relegaret*, hoc eſt, operarios, ſive ſervos remitteret. Maxime enim incommodum fuiſſet matronae illi, ſi vel ob leviſſima quaeque negotia hominem Romanum, itinerum forte imperitum, peregrinum, neque fidei ſatis cognitae ac probatae, in Africam mittere debuiſſet: contra vero expediebat in primis paratos ſemper atque in promptu habere ſervos ſuos, quorum fidei adquieſcebat, ut, ſi res exigeret, in patriam ſuam remittere eos poſſet: veluti, ſi quid petendum ex Africa, quo res inſtrueretur, ſi teſtes audiendi, nummi petendi, quibus litis impenſae ſolverentur, aliave fierent pro re nata. *Operas* dixi intelligendos operarios, dictione uſitatiſſima. Ita Suetonius *in Auguſto Cap.* 3. *inter diviſores*, inquit, *operaſque campeſtres.* Notandum praecipue hoc ejuſdem in *Veſpaſ. Cap.* 1. *Manceps*, ait, *operarum, quae ex Umbria in Sabinos ad culturam agrorum quotannis commeare ſolerent.* Pomp. Mela *Lib.* 1. *Cap.* 12. *Num.* 3. *Phoenices, ſolers hominum genus, et ad belli paciſque munia eximium, litteras, et litterarum operas, aliaſque etiam artes ....* Adde Petron. *Satyr. Cap.* 122.

Mercedibus emtae,
Ac viles operae, quorum eſt mea Roma noverca.

Confer Cl. Ducker. *ad Flor. Lib.* 2. *Cap.* 15. *Num.* 11. Vorſtius *de Lat. ſelect. Part.* 1. *Cap.* 1. *p.* 51. obſervat operas *κατ' ἐξοχὴν* vocari, qui viliorem operam praeſtant, adde Kortte *ad Cic. Epiſt. Lib.* 13. *Ep.* 9. *Num.* 4. Quid quod in eadem hac lege *officia ruſtica* dicantur coloni ac ſervi. Caeterum *relegare* pro remittere, ne de eo dubites, uſurpavit et Plinius *Hiſt. Nat. Lib.* 7. *Cap.* 1. *Nec tamen*, inquit, *ego in pleriſque eorum obſtringam fidem meam, potiusque ad auctores relegabo, qui dubiis redduntur omnibus.* Libri alii habent: *de dubiis rogentur.* Quid ſi reſcribamus: *qui dubiis creduntur omnibus:* relegat lectores ad ſcriptores, quibus creditur ab omnibus, etiam illis, qui alioquin dubitare ſolent de pleriſque. Pro ſimplici legare, ſeu mittere ſexcenties vox adhibetur, vid. notae ad Vellej. Paterc. *Lib.* 2. *Cap.* 44. *Num.* 2: hinc *relegare filium rus, relegare in inſulam*, reliqua. Adjungo Accurſii gloſſam, quae, quamvis inepta, facere tamen videtur ad aperiendam veram verborum lectionem: *Operam*, ait, *legaret, id eſt, mitteret operam, ſc. effectum: operam dico eundi: nam lego te in Tuſciam,*

id eſt,

tem coierit, aut aliquam [f] delationem interpoſuerit. Item ſi quis coierit ad [g] occiſionem innocentium, Senatuſconſulto, quod [h] Cotta et Meſſala factum eſt, cohercentur. Sed et ſi quis [i] ob venundandum vel * denudandum * non remittendumve teſtimonium pecuniam acceperit, Senatuſconſulto, quod duobus Geminis Conſſ. factum ſit, poena legis Corneliae adficitur. *Et reliqua.*

id eſt, mitto, ſecundum Hugo. Item per hoc patet, quod non perpetuo a fundo voluit removere.

Romam repoſui pro *Romae.* M. litteram novimus, lineola olim notatam, perperam ſaepiuſcule a ſcribis omiſſam. Hac arte adjuvandam puto lectionem corruptiſſimam *legis* 36. *D. de Ritu Nuptiar: Tutor*, inquit Paulus, *vel Curator adultam uxorem ducere non poteſt: niſi a patre deſponſa, deſtinatave, teſtamentove nomina conditione nuptiis ſecuta fuerit.* Quae ſit virgo deſponſa deſtinataque, non eſt quod pluribus exponam, neque item, quae ſit aliorum de verbis illis ſententia. Otium in his fecit induſtria Ampl. Van de Water *in Obſ. Lib.* 3. *Cap.* 5., Cl. Marckarti *in Interpr. Lib.* 2. *Cap.* 9., et Cl. Schroderi *in Obſ. p.* 236., quibus adde Jenſium *in Strict. p.* 168. Sic emendo: *nominatā conditionē nuptiis*, hoc eſt nominatam conditionem in nuptiis, aut, ſi id praeferas, *nuptura ſecuta fuerit.* Adjungo *L.* 4. *pr. D. de Peculio.* In Florentino ita extitat: *Peculii eſt, non id, cujus ſervus ſeorſum a domino rationem habuerit, ſed quod dominus ipſe ſeparaverit, ſumma ſervi rationem diſcernens.* Pro *peculii* malim *peculiū*, hoc eſt *peculium.* Per geminationem dein reſtituo *ſua ſumma.* Eodem modo pro *ſua* in *L.* 7. §. 2. *D. de Injur. ſumma* reſcribendum putat ſummus Noodt *in Obſ. Lib.* 1. *Cap.* 18.

(f) *Delationem.* Explico accuſationem. *Obligationem* apud Marcianum in *d. l.* 1. §. 1., et Hermogenianum in *l.* 20. *c.* accipio machinationem cujus et artes doloſas, ad id ut obligetur quis crimine, quod nunquam perpetravit, inſtructis corruptisque teſtibus et advocatis.

(g) *Occiſionem.* Accipio quaecunque conſilia fraudulenta, doloſque malos, quibus innocens in vitae ſuae diſcrimen vocari poſſit, aut etiam nil tale meritus miſere pereat.

(h) *Cotta et Meſſala.* Excidit forte *Coſſ.* Conſ. *Tit.* 6. §. 5. *in fine.* Memorantur hi Conſules fuiſſe in Faſtis anno U. C. 773. v. Almel. *p.* 80.

(i) *Ob venundandum etc.* Refingo hoc modo: *Sed et ſi quis ob denuntiandum, vel denuntiatum modo, remittendum cui teſtimonium* . . . In *d. L.* 1. §. 2. pro *renuntiandum* reſtitui oportere *denuntiandum* cum Schultingio una nullus dubito.

T I T U L U S IX.

[*Incipit de familiari Teſtimonio non admittendo.*]

(a) *Incipit etc.* Omiſſa haec ſunt in Heid. Deſiderantur quoque in editionibus reliquis, ſi diſceſſeris ab una Leidenſi, quae ſane non hujus valoris, ut propterea genuina

§. 1. *Item MOYSES*: falſum teſtimonium non dabis adverſus proximum tuum.

§. 2. *ULPIANUS libro VIIII. de officio Proconſulis, ad legem Juliam de vi publica et privata*: Eadem lege quibuſdam teſtimonium omnino, quibuſdam interdicitur invitis, capite octogeſimo VII. et capite octogeſimo octavo, [a] in haec verba, * his verbis * HOMINIBUS HAC LEGE IN REUM TESTIMONIUM DICERE NE LICETO, QUI SE AB EO, PARENTEVE EJUS, [b] LIBERTOVE CUJUS EORUM * LIBERTUS LIBERTAVE-RIT, * QUIVE IMPUBES ERIT *, QUIVE EORUM IN INTEGRUM RESTITUTUS NON EST, QUIVE IN VINCULIS CUSTODIAQUE PUBLICA ERIT, QUIVE DEPUGNANDI CAUSA AUCTORATUS ERIT, QUIVE [c] BESTIAS DEPUGNARE LOCAVIT, LOCAVERIT, PRAETERQUAM QUIACULANDI CAUSA AD URBEM MISSUS EST, ERIT, PALAMVE CORPORE QUAESTUM FACIET, FECERIT: QUIVE OB TESTIMONIUM DICENDUM PECUNIAM ACCEPISSE JUDICATUS ERIT: [d]

nuina haec, atque auctoris ipſius eſſe perſuadeamur. Opiner potius, non novum hic titulum adpoſuiſſe Pariatorem, ſed caput de falſo teſtimonio inſcriptum continuaſſe. Haec, credo, cauſa eſt, quod non, uti in caeteris, in fine Tituli praecedentis addita apparent verba: *explicit etc.* Manifeſtum quoque videtur ex §. 1. *h. t.* ubi *item* inquit *Moyſes*. Ipſa autem Moſis verba de falſo ſolummodo teſtimonio monent, non de familiari. Quod autem in calce adſcribi vides titulum *de familiari*, factum puto, quia in §. 2 et 3. hujus capitis de ejuſmodi teſtimonio ſermo ſit. Hoc certum, non eadem verba repeti inſcriptionis titulo praemiſſae in ſubſcriptione, qua finis ejus indicatur. Exemplo ſint Tit. III. Tit. VI. Tit. VII. Tit. XI. Tit. XV. quin et aliquando nil niſi tituli numerus memoratur, vid. Tit. IV. Omittitur nonnunquam ſubſcriptio v. Tit. II. et ult.

§. 1. *Exod. XX. c. 26.*

§. 2. (a) *In haec verba bis verbis*: Scripſiſſe Ulpianum puto: *in haec verba*, hoc eſt, in his verbis. Confer *Tit.* 11. §. 7. Promiſcue a veteribus, non juris modo auctoribus, ſed vel ipſo Cicerone, quem primum fuiſſe in eloquio, nemo quiſquam negat, *in* praepoſitionem adjunctam caſui quarto et ſexto ante demonſtravimus. Adde P. Parcum *in Lex. Crit.*, et Briſſon. *in Parerg.* §. 72. Expliciturus quis dictionem, non adeo vulgarem ſibi viſam, in margine adnotavit *his verbis*, quae deinde ab imperitis librariis textui ſunt interſerta.

(b) *Libertove ejus etc.* Corrigo: *Libertove cujus* hoc eſt, alicujus *eorum* (*libertus, libertave erit*, ſive is libertus, ſive liberta erit,) *liberaverit, quive impubes erit, quive eorum* l. P. D. *in integrum reſtitutus non eſt.* Ignorantes ſcribae ſiglas propoſitas omiſerunt. Ex Valerio Probo et Diacono ſic expono: *judicio publico damnatus.*

(c) *Beſtias depugnare.* Malo *beſtias depugnare ſe locavit, locaverit*, hoc eſt, ad depugnandas beſtias operam ſuam locavit, licet et per ellipſin ſat commode *ſe* poſſit ſubintelligi. In ſequentibus quoque eſt *faciet, fecerit*, qua de formula uſitatiſſima vid. Cl. Marckart *in Interpr. Lib. Cap.* 23. De auctoratis et jaculatoribus ubere ſatis expoſuerunt Interpretes. Pro *praeterquam* ſubſtituo *praeterea quoque.*

 (d)

[d] NEVE QUIS EORUM HAC LEGE IN REUM TESTIMONIUM DICAT. Capite octogeſimo ſeptimo [e] his: HOMINES INVITI IN REUM TESTIMONIUM NE DICANT, QUI SOBRINUS EST EI REO, PROPRIOREVE COGNATIONE CONJUNCTUS, QUIVE SOCER, GENER, VITRICUS, PRIVIGNUSVE EJUS ERIT. *Et reliqua.*

§. 3. *PAULUS libro ſententiarum V, ſub titulo de teſtibus et quaeſtionibus:* [a] Suſceptos teſtes, et eos vel maxime, quos accuſator de domo eduxit, vel vitae humilitas infamaverit, interrogari non placuit: in teſtibus enim et vitae qualitas ſpectari debet, et dignitas * [b] ſi ſint adfinem, vel cognatum inviti teſtes interrogari non poſſunt. Adverſus ſe invicem parentes et liberi, itemque liberti, nec volentes ad teſtimonium admittendi ſunt, quia rei verae teſtimonium neceſſitudo perſonarum plerumque corrumpit.

Explicit Titulus de familiari Teſtimonio non admittendo.

(d) *Neve quis eorum.* Reponendum cenſeo *reorum.* Reos intelligo, qui delictorum ſocii, ac participes ſunt. *Legem* accipio legem Juliam de vi publica, de qua egit in antecedentibus.

(e) *His* ſupple *verbis*, quod praeceſſit. Haec ſi ita reſtituas conſpirare optime omnia perſpicies cum. *L.* 3. §. 5. *D. de Teſtib.*

Reliquum eſt, ut, in quibus differat ſcriptura editionis Heidelbergenſis, adjungamus. Pro *capite octogeſimo VII.* exhibet: *capite octogeſimo et VII*, pro *dicere ne liceto* dat: *dicere non liceto.* Aſteriſcum poſt *eorum* non admittit. Pro *in integrum* habet *integrum.* Plene dein ſcribit *qui jaculandi.* Denique pro *propriore* habet *propiore.*

§. 3. (a) *Suſceptos.* Apud Paulum *Sent. Lib.* 5. *Tit.* 15. §. 1. exſtat: *Suſpectos gratiae teſtes.* Quamobrem et hic praefero *ſuſpectos.* Confer Schultingium.

(b) *Si ſint adfinem etc.* Heid. exhibet: *ſi ſint in affinem.* Lego: *ſi ſint adfines, vel cognati, in eos inviti* . . . . . .

T I T U L U S X.

Incipit de Depoſito.

§. 1. *MOYSES dicit:* Si aliquis dabit proximo ſuo argentum, vel vas ſervare, et furatum fuerit de domo hominis; ſi invenitur, qui furatus eſt, reddet duplum: quod ſi non fuerit inventus fur, accedet is, qui commendatum ſuſceperat, ante Dominum, et jurabit, nihil ſe nequiter egiſſe de omni re commendata proximi ſui, et liberabitur.

§. 2.

§. 1. Ita ad h. §. Venema: Exod. XXII: 7. *Pro* dominus domus, *ut in textu Hebr. eſt, et omnibus verſionibus, habet:* qui commodatu ſuſceperat, *rem ipſam exprimens:* do-

§. 2. *MODESTINUS libro Differentiarum ſecundo, de depoſito, vel commendato*: Commendati judicio conventus etiam culpam praeſtare cogitur: qui vero depoſiti convenitur, de dolo, non etiam de culpa condemnandus eſt: [a] commodati enim contractu, quia utriuſque contrahentis utilitas intervenit, utrumque praeſtatur: in depoſiti vero cum ſola deponentis utilitas vertitur, ibi dolus tantum praeſtatur. Sed in ceteris quoque partibus juris iſta regula cuſtoditur: ſic enim et in fiduciae judicio, et in actione rei uxoriae et dolus, et culpa deducitur: quia utriuſque contrahentis utilitas intervenit. [b] In mandati vero judicio dolus * non etiam tutoris utilitas in adminiſtratione verſatur. Depoſiti damnatus infamis eſt: qui vero commodati damnatur, non fit infamis: alter enim propter dolum, [c] alter propter culpam condemnatur. [d] Actione depoſiti conventus ciVariarum nomine apud eundem judicem utiliter experitur: at is, cui res commendata eſt, improbe ciVariarum exactionem intendit. Impenſas tamen neceſſarias jure perſequitur, quas

dominius *enim* domus *intelligitur*, qui commodatum ſuſceperat. *Praeterea notandum eſt, verbum* furari *in paſſivo occurrere, quod poſt Plautum obſoletum invaluit demum aevi labentis ſcriptoribus, et in legibus Ripuar. ac Alemann.*

§. 2. Pro *Commendato* plus ſemel *commodatum* vitioſe exbibetur. Confer Schulting. Erroris cauſa eſt, puto, quia in §. praecedenti commendati mentio facta fuerat.

(a) *Commodati enim contractu, quia utriuſque.* Lego: *Commodati enim in contractu, quiA*, hoc eſt, *quia aliquando*, vel *quando utriuſque.*

(b) *In mandati vero judicio dolus non etiam tutoris.* Corrigo: *In mandati vero judicio dolus* ſupple deducitur, vel praeſtatur: *niſi etiam procuratoris.* Dubito, an forte *tutoris* nomine procuratorem noſter intellexerit. Quam manifeſtiſſime conſtat ex certi juris regulis, ipſoque hoc §., cum unius tantum verſatur utilitas, ſolum dolum, cum utriuſque, etiam culpam praeſtari, quo refero *L.* 10. *pr. D. Mandati.*

(c) *Alter propter culpam.* Explica: alter propter dolum tantum, alter etiam propter culpam. Perſpicuitatis majoris cauſa geminationis quaſi remedio facile reſtituas: *alter et propter culpam.* Vide Fratrem *p.* 230.

(d) *Actione depoſiti conventus civariarum etc.* Plenius Modeſtini verba proponit Tribonianus *in Digeſtis in L.* 23. *Depoſiti: Actione depoſiti conventus, ſervo conſtituto, cibariorum nomine apud eundem judicem utiliter experitur.* Cujacii ac Pithoei emendationes videre eſt in notis. Cl. Hofman *in Meletem. ad D.* ſubſtituendum putat: *ſervo conſtitutorum cibariorum nomine.* Vulgata lectione retenta interpretor: *ſervo conſtituto*, id eſt, depoſito: quia de homine, aut potius re animata, ſermo eſt, non *depoſitum* dicit JCtus, ſed *conſtitutum.* Actione depoſiti repetis ſervum apud me depoſitum, vel conſtitutum; ego cibariorum, ſervo exhibitorum, nomine, apud eundem judicem te convenio. Caeterum depoſita re inanimata improbe, hoc eſt, avare exiguntur cibaria ab eo, *cui res commendata eſt*, id eſt, apud quem res depoſita eſt. *Civariarum* pro *cibariorum* poſitum non mirabitur, qui reputet vulgatius poene nihil eſſe in membranis vetuſtis, quam V pro B poni. v. Briſſon. *in Parerg.* §. 8. *ſq.* A item et O confundi inter ſe, ſaepenumero conſtat vid.

quas forte in aegrum, vel alias laborantem impenderit. * [c] Reſpondit depoſita ſi ſubripiatur, dominus domus habet furti actionem, quamvis apud quem res depoſita eſt interſit ob impenſas in rem factas ſe retinere: is vero, cui res commodata ſit, furti experiri debebit, ſi modo ſolvendo fuerit. Actio commodati ſemper in ſimplum competit: depoſiti vero nonnunquam in duplum, ſcilicet, ſi ruinae, vel naufragii, vel incendii, aut tumultus cauſa res deponatur.

§. 3. *ERMOGENIANUS ſub titulo de depoſito, bujuſmodi inſerit conſtitutionem:* [a] Idem Auguſtus Caeſar Fl. Munatio. Eum, qui ſuſcepit depoſitum, dolum, non etiam caſum praeſtare, certi juris eſt. Cum itaque proponas, ignis vi quaedam cremata de his, quae tibi fuere commendata, nec ullum dolum in ſubtrahendis rebus adhibitum, Rector provinciae nihil contra juris rationem fieri

Sciopp. *de Art. Crit. pag.* 41. *et* 52. Eo corrigenda puto Apuleji verba in *Metam. Lib.* 6. *pag. m.* 168., quae miror non obſervaſſe Elmenhorſtium mendae ſubjacere. *Oves ibi nitentes*, ait, *aurique colore FLORENTES, incuſtodito paſtu vagantur.* Nullus temere dubitet reponendum *flaventes*, quemadmodum in eadem pagina *flaventis auri mollitiem* dixerat Auctor. Addo *L.* 16. *D. de Admin. et per. tut. Cum quaeritur judicio tutelae, quae nomina a tutore facta agnoſcere pupillus debeat, Marcellus putabat, ſi tutor pecuniam pupilli mutuam dediſſet, et ſuo nomine ſtipulatus eſſet, poſſe dici: nomina integra pupillo SALVA eſſe, deperdita, et malecontracta ad tutorem pertinere.* Fruſtra, opinor, Def. Heraldus *in Obſ. et Emend. Cap.* 1. *in Theſ. jur. Otton. Tom.* 2. *p.* 1313. vocem *ſalva* e textu proſcribendam exiſtimat: retenta enim ea plenior videtur ac rectior verborum ſenſus. Diſtinguit Paulus inter nomina, hoc eſt debita, ſive pecuniam pupilli a tutore mutuam datam, integram, et deperditam. Integram ſolam, id eſt, quae bene fuerat collocata, et quam ſalvam non fore metus nullus eſt, ad pupillum dicit pertinere, ſiquidem exinde pupillo damnum non imminet: ea itaque quaſi ab ipſo pupillo data cenſetur: deperditam vero praeſtat tutor, qui ſuo nomine ſtipulatus tenetur de omni damno, fingitur enim tutor pecuniam ſalvam fore in ſe recepiſſe, vid. *L.* 5. §. 1. *D. Naut. Caupon. Stab.* Pro *ſalva* itaque malim mutatione facili SOLUM.

(c) *Reſpondit depoſita ſi ſubripiatur, dominus domus.* Reſtituo: *Res forte depoſita ſi ſubripiatur, dominus* DT9. Notam additam *duntaxat* exponit Petrus Diaconus. Poſſis et legere *dominus, non* AL, id eſt, *alius*, dixi de ſcriptura vocis ante. Hinc corrigenda forte verba *L.* 63. §. 3. *D. de Adquir. Rer. Dom: Quod vero ſubito in abdito loco poſitum, nibil agens, ſed aliter ambulans invenit.* Repono: *ſed* aut *et alio perambulans.*

§. 4. (a) *Idem Auguſtus Caeſar.* Caeſares qui dicti fuerint tempore Diocletiani, manifeſtum eſt ex Spartiano in *Aelio Vero Cap.* 2: *Aelius Verus*, inquit, . . . *tantum Caeſar appellatus* . . . , *eo prope genere, quo noſtris temporibus a Veſtra Clementia* intellige Diocletianum Auguſtum, cui librum ſuum inſcripſit Spartianus, *Maximianus atque Conſtantius Caeſares dicti ſunt, quaſi quidam Principum filii viri,* (an *veri*?) *et deſignati Auguſtae Majeſtatis heredes.* Imperii ſocius et particeps jam ante Caeſares illos creatos adſcitus fuerat a Diocletiano Maximianus, Herculeus dictus. Quis vero hic *Auguſtus Caeſar* ſit accipiendus, quaero. Deſignari certum videtur Diocletianum, et Maximianum,

Digitized by Google

ſieri patietur. Et quoniam nec tu quereris [b] moras, adhibita varietatem, negotium inter vos ortum ſecundum ordinem ſua ratione decidetur. Subſcripta VIII. Kal. Jul. [c] Serdica, Auguſtis [d] Caeſaribus.

§. 4. [a] Idem Auguſtus et Caeſar Fl. Aurelio Attenico Andronico. Eos, penes quos veſtem, et argenti materiam depoſuiſſe proponis, apud Rectorem provinciae convenit interrogari. Quod ſive teneant, ſive dolo fecerunt, quo minus poſſint reſtituere, ſecundum bonam fidem tibi ſatisfacere compellet. Subſcripta [b] VI. Kl. April. Syrmi. Caeſſ. Conſſ.

§. 5. Idem Auguſtus et Caeſares Aurelio et Euſtatio et Dioſimo. Is, qui depoſitum ſuſcepit, ultra dolum, ſi non aliud ſpecialiter convenit, praeſtare nihil neceſſe habet. Cujus memor juris Rector provinciae, partium allegationibus auditis, pro ereptorum qualitate ſua ordinabit ſententia. Subſcripta XIIII. Kl. Nov. Appiaria.

§. 6. Idem Auguſtus et Caeſares [a] VII. et Quadrat. Ille, qui dolo malo depoſitum non reſtituit, ſuo nomine conventus ad ejus cum infamiae periculo reſtitutionem [b] urguetur. Scripta Id. Dec. [c] Nicomedia. CC. Conſſ.

§. 7.

num, et Caeſares, ſi conſeras *L.* 10. *et* 6. *C. Depoſiti* cum §. 6. *h. t.* Reſcribendum itaque forte hoc loco et in §. 4. *et ſqq. Iidem AA et CC*, id eſt, *iidem Auguſti et Caeſares. In L.* 6. *C. c.* eſt, *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et CC.* Propoſita apparent reſcripta nonnulla amborum Impp. nomine, veluti in *L.* 7. 8. *et* 9 *C. d. t.* alia Impp. et Caeſarum nomine. Conſtat enim in Inſcriptionibus Caeſarum quoque mentionem aliquando fieri, v. *L.* 5. *C. eod.*

(b) *Moras adhibita varietatem.* Corrigo: *moras Adhibitā varietatem:* per geminationem reddes *moras, aut*, quae vox per ſimplex A ſcribi ſolebat, *adhibitam varietatem.* Varietatem intelligo ſpeciem doli: varii enim in jure dicuntur, qui dolos nectunt, aut varietas accipienda eſt excuſationis ſeu defenſionis.

(c) *Serdica.* Serdica, quae Sardica appellatur a nonnullis, a Trajano Imp. incrementa accepit, quapropter illius nomine *Ulpia* cognominatur. Moeſiaene inferioris, an Thraciae finibus adſcribenda ſit urbs, certant inter ſe Geographorum filii. Pluribus de ſitu ejus et nomine tractavit Cellarius in *Geogr. Ant. Lib.* 2. *Cap.* 1. *p.* 376.

(d) *Caeſaribus.* Lego *Conſſ.*, uti in fine §. 4. et 6. *h. t.* vide Schultingium.

§. 4. (a) *Idem.* Praeſtet forte *item*, ſupple: Ermogenianus talem conſtitutionem ponit. Sic ſolet Noſter. Vid. *Tit.* 4. §. 11., et alibi. Idem dicendum de §§. 5. et 6. *ſqq.*

(b) *VI. Kl. April. Syrmi.* Heid. exhibet *VI. April. Syrmi* omiſſa *Kalendarum* nota. Legendum *Syrmii* vel *Syrmio.* Σιρμιον πολις Παιονων vocatur Stephano. Sirmium urbs Pannoniae inferioris, non procul a Danubio flumine remota, deſcribitur Ptolem. *Lib.* 2. *Cap.* 16. Theodoſius in ea Imperator creatus, Probus vitam cum morte commutavit. Plurimae ibidem leges datae memorantur. Conſule Cellar. *l. c. p.* 356.

§. 5. In Heid. proſtat: *ſuam ordinabit ſententiam. . . . . Appiaria.**

§. 6. (a) *VII. et Quadrat. Septimio et Quadrato.* Septimii nomen vulgatiſſimum Romae.

§. 7. *PAULUS libro ſecundo Sententiarum, ſub titulo de depoſito:* Deponere poſſumus apud alium id, quod noſtri juris eſt, vel alieni. [a] Depoſitum eſt, quaſi diu poſitum. Servandum eſt, quod ad breve tempus cuſtodiendum datur. Deponere videtur, qui in metu ruinae, incendii, naufragii, apud alium cuſtodiae cauſa deponit. Deponere videtur et is, qui ſuſpectam habens, vel minus idoneam cuſtodiam domus, vel vim latronum timens, apud aliquem rem cuſtodiendam commendat. Si [b] ſacellum vel argentum depoſuero, et is, penes quem depoſitum fuit, me invito contrectavit, et depoſiti, et furti actio mihi in eum competit. Ob res depoſitas dolus tantum praeſtari ſolet. In judicio depoſiti ex mora et fructus veniunt, et uſurae rei depoſitae praeſtantur. Si quis [c] rem penes ſe poſitam apud alium depoſuerit, tam ipſe directam, quam is, qui apud eum depoſuit, utilem actionem depoſiti habere poſſunt. Si pecuniam depoſuero, eamque [d] in * tibi

Romae. Hinc et emendanda inſcriptio *L.* 10. *C. h. t.*

(b) *Urguetur. Urgetur* eſt in Heid. Antiquis etiam placuit *urgueo.* Vid. Popmam *de Ant. Loc. Lib.* 1. *Cap.* 4. adde Briſſon. in Παρεργ. §. 23. ibique Trekel.

(c) *Nicomedia.* Urbs haec fuit Bithyniae.

§. 7. (a) *Depoſitum eſt, quaſi diu poſitum etc.* Ad vocabuli derivationem potius reſpexit Paulus, quam ad definitionem. Diximus de etymologiis ejuſmodi, quales Jctis antiquis, quin et Oratoribus in deliciis fuere, alibi. Deponere et ſervandum dare plerumque confunduntur, quod et factum ab Auctore in §. 1. *h. t.* Proprie tamen, ſi diſtinguere placeat, depoſitum nominatur, quod cuſtodiendum datur, uſque dum ceſſet cauſa, quamobrem datum fuit: ſervandum datur, quod, breviſſimo temporis ſpatio elapſo, repetitur.

(b) *Sacellum vel argentum. Sacculum* exhibet Heid. Sacellus, aut, quemadmodum ſcribit Scholiaſtes ad Pauli *Sentent. Lib.* 2. *Tit.* 12. §. 5., *ſaccellus*, eſt diminutivum vocis *ſaccus. Locellos, aut ſonantes aere ſacellos* dixit Petron. *Sat. Cap.* 141. Si depoſuero ſacculum unionibus, margaritis, aliave qua re pretioſiſſima repletum, exempli gratia argento plenum. Dixi de notione hac vocis *vel* alibi. Confer Fratrem *p.* 242.

(c) *Rem penes ſe poſitam.* Uti *movere* pro *amovere*, ac generaliter ſimplicia saepenumero pro compoſitis uſurpantur, ita hoc loco *poſitus* pro *depoſitus* adhibetur. Eodem modo, quod in §. *ult. h. t.* dicitur: *ſi quid ex poſitis rebus*, *L.* 1. *C. de Locato* habet *depoſitis.* Similiter *de termino moto* pro amoto vulgo effertur: tenetur enim et qui terminum amovit. vid. *Tit.* 13. §. 2. *et* 3. *Pecuniam poſitam habere* Scaevola in *L.* 13. §. 1. *D. de Uſuris* eum dixiſſe videtur, qui, dum alterius negotia gerit, reliquam, quae ex adminiſtratione ſupereſt, pecuniam non foenori collocat, ſed otioſam apud ſe poſitam, hoc eſt, depoſitam retinet: *Otioſam* reſcribi vult in *d. lege* Van de Water *Obſ. Lib.* 3. *Cap.* 12.

(d) *In * tibi commiſero. In * uſum tibi commiſero* eſt in Heid., ex emendatione forte Pithoei. Nihil quidquam mutandum cenſeo, neque etiam addi aliqua neceſſarium puto, quo lacuna, quam hic ſtatuunt Interpretes, ſuppleatur. Notam tantummodo, quae per IN ſignata exſtat, explico IN NOMEN. I *In* ſignificare Magno teſtatur. N *nomen* deſignare refert Diaconus. In nomen committo pecuniam depoſitam, ſi nummos, quos ante apud te depoſui, mutuos tibi credo, eaque ex cauſa

Digitized by Google

tibi commiſero, mutuum magis videtur, quam depoſitum: ac per hoc periculo tuo erit. Si rem apud te depoſitam vendideris, eamque [e] redimeris, [f] poſtquam perdideris, ſemel admiſſo dolo, perpetua depoſiti actione teneberis. Ex cauſa depoſiti lege duodecim tabularum in duplum actio datur, edicto Praetoris in ſimplum.

§. 8. *GREGORIANUS libro IIII, ſub titulo de depoſito*: Imp. Alexander A. Meſtrio militi. [a] Incurſu latronum ornamenta depoſita apud interfectum ab eis perierunt. Detrimentum ad heredes ejus, qui depoſitum accepit, qui dolum tantum praeſtare debent, non pertinet. Quod ſi ex praetextu latrocinii commiſſi res, quae in poteſtate heredis ſunt, non reſtituuntur, tam depoſiti, quam ad exhibendum actio, ſed et in rem vindicatio competit. Prop. VII. Kl. Jul [b] Maximiano bis et Urbano Conſſ.

§. 9.

cauſa nomen tuum refero in codicem meum expenſi. Nomen itaque eſt debitum dictione vulgari, unum vide, ne plures memorem, Hottomannum *ad Cicer. in Verr. de Praet. Urb. p.* 247. Hinc explicanda verba Senatuſconſulti Macedoniani, quae refert Ulpianus in *L.* 1. *pr. D. ad Sctum Mac. Cum inter caeteras ſceleris cauſas Macedo . . . pecuniam, ne quid amplius diceretur, incertis nominibus crederet.* Varie exponunt Commentatores. Conſule in primis G. Noodt in elegantiſſimo libello *de Foenore et Uſuris Lib.* 2 *Cap.* 13., quem ſecutus fuit Cl. Heineccius in *Antiq. Juris lib.* 4. *Tit.* 7. §. 8. Sic paucis interterpretor: Macedo credebat per fiduciam quaſi, intervenientem inter ſe et filium, ita, ut nomen, hoc eſt, debitum eſſet incertum, et fide filii conſtaret: non quidem reſpectu ſummae creditae, ſed quantum attinet ad acceſſiones majores, ſive uſuras graviores, quae in ſcripto, ſive libello accepti et expenſi non erant expreſſae, ſed incertae erant, et non adjectae: neque enim licitum id fuit, ne diceretur ineſſe quid amplius, id eſt, uſuras licito graviores exigi, ac propterea incurreret poenam legibus ſtatutam, quibus ultra centeſimas ſtipulari permiſſum non fuit, vid. Noodt *ibid. Lib.* 2. *Cap* 3. Per nudum itaque pactum convenit tantummodo, ut deberentur uſurae graviores.

Cum eadem olim nota deſignata fuerint *non* et *nomen*, una ſcilicet littera N, auctoribus Valerio et Diacono, mirum, credo, nulli videbitur permutata fuiſſe inter ſe vocabula illa a librariis. Exemplum exſtat manifeſtiſſimum in *L.* 183. *D. de V. S. Tabernae appellatio*, ait Ulpianus, *declarat omne utile ad habitandum aedificium: non ex eo, quod tabulis cluditur.* Scripſeram haec, quum aliud quaerens incidi forte in B. H. Reinoldi *Obſervat. ad Fabric. Bibl. Lat., inſertas Opuſculis Ejuſdem Juridicis p.* 716., ubi Virum Doctiſſ., a nobis haud multum diſſentientem, ſic notaſſe cognovi: *In editione Leeuwiana legitur* nempe ex eo, *quae eſt lectio corporis Gloſſati. Recta eſt lectio Florentina: vox* non *in ſiglis ſignificat* nomen. Catharinus *in Theſ. Jur. Otton. Tom.* 1. *p.* 492. ſubſtituit *nominatum.*

(e) *Redimeris.* H. *redemeris.* v. ad *Tit.* 6. §. 6. *ſupra.*

(f) *Poſtquam.* H. *poſtque eam*, ſecutus, puto, Pithoeum.

§. 8. (a) *Incurſu.* Minime neceſſarium exiſtimem, ut ex *L.* 10. *C. h. t. ſi* addamus. Millies eam voculam omitti conſtat. Ita Ovid. *Amor. Lib.* 1. *El.* 4. *v.* 29.

Quod tibi miſcueris, ſapias, bibat ipſe jubeto.

Add. *Lib.* 3. *El.* 2. *v.* 9. *Hoc mihi contingat* pro *ſi hoc*, ubi v. Commentatores egregios.

(b) *Maximiano. Maximo* reſcribi vult

 Schul-

§. 9. *PAULUS libro Reſponſorum quinto, ſub titulo ex locato et conducto:* Imp. Antoninus Julio Agrippino. Dominus horreorum periculum vis majoris, vel [a] effracturae praeſtare non cogitur. His ceſſantibus, [b] ſi quid ex poſitis rebus, inlaeſis extrinſecus horrei* damnum depoſitorum ſarciri debet. Prop. IIII. Non. Nov. Antonino III. Conſ. Paulus reſpondit: ſatis praepoſitam conſtitutionem declarare, his, qui horrea locant, majorem vim imputari non poſſe.

Explicit Titulus de Depoſito.

Schultingius. Maximus et P. Urinatius Urbanus Conſules memorantur in Faſtis anno U. C. 987. poſt C. N. 234. ſcriptum fuiſſe ſuſpicor *Maxim.*

§. 9. (a) *Effracturae.* Editor Heid. evulgavit: *efracturae latronum.* In *L.* 1. *C. de Locato* eſt: *vel effracturam latronum.*

(b) *Si quid etc.* Corrigo: *ſi quid ex poſitis rebus* (id eſt, ex rebus ibi collocatis, depoſitis, v. ſupra §. 7.) *illaeſis extrinſecus horreis piit,* (hoc eſt, *periit*) *damnum depoſitorum* (*rerum depoſitarum* eſt in *d. l.*) *ſarcire debet* dominus horreorum.

T I T U L U S XI.

Incipit de Abigeatoribus.

§. 1. *MOYSES dicit:* Si quis involaverit vitulum, aut ovem, et occiderit, aut vendiderit, quinque vitulos reſtituet pro vitulo uno, quatuor oves pro ove una. Quod ſi non habet, unde reddat, venundetur pro furto.

§. 2. *PAULUS libro Sententiarum, ſub titulo de* [a] *abigeatoribus:* Atroces pecorum abactores plerumque ad gladium, vel in metallum, nonnunquam autem in opus publicum dantur. Atroces autem ſunt, qui equos et greges ovium de ſtabulo, vel de paſcuis abigunt, vel ſi id ſaepius, [b] aut a ferro conducta manu faciunt.

§. 3.

§. 1. Sic ad hunc §. Venema: Exod. XXII: 1. *Addit ex verſu* 3: quodſi non habet, unde reddat, venundetur pro furto. *Praeterea pro* furari *utitur* involare, *verbo hoc ſenſu in legibus Goth. et aliorum frequentiore: ſed et in Philoxeni, et aliorum Gloſſ. obvio, ubi* involo *κλεπτω et* involator *κλεπτης.* Confer H. Bignon. *ad leges Salicas p.* 181.

§. 2. (a) *Abigeatoribus.* In H. eſt *abactoribus.* Idem in ſequentibus refert: *aut * cum ferro aut conducta manu*, quemadmodum etiam legendum voluit Faber.

(b) *Aut a ferro conducta manu.* Lego: *aut a ferro, conductave manu*, niſi malis *aut* ſubintelligere. *A ferro* expono per ferrum: *cum gladio* dicit Ulpianus in fine hujus

Digitized by Google

§ 3. *Idem PAULUS eodem libro et titulo:* [a] Abigeatores ſunt, qui unum equum, vel duas equas, totidemque boves, vel capras decem, porcos quinque abegerint. Quidquid vero intra hunc numerum fuerit ablatum, poena furti, pro qualitate ejus, aut in duplum, aut in [b] triplum convenitur, [c] aut fuſtibus caeſus in opus

hujus tituli: ita *ab dente laedere*, alia, vid. Pater ad Avian. *pag.* 174. *Col.* 1.

Quod ſi vera ſit Pauli ſententia, *atroces* eſſe, *qui equos et greges ovium de ſtabulo, vel de paſcuis abigunt*, uti certe veriſſima, quid faciamus Calliſtrato in *L.* 3. §. 1. *D. de Abigeis*, qui ſtatuit, *eum quoque plenius coërcendum, qui a ſtabulo abegit domitum pecus, non a ſylva, nec grege?* Pro *plenius* ſubſtituunt alii *levius*: ſed neque hoc modo lis ſopitur. Plana, ni fallor, futura ſunt omnia, juri quoque et rationi conſentanea, ſi ita reponas: *eum quoque plenius coërcendum, qui a ſtabulo abegit demitum pecus, N M ac ſylva et grege.* Litteras N M *non minus* denotare, Diaconus teſtatur. Confirmat lectionem propoſitam Ulpianus in *L.* 1. §. 1. *D. de Abigeis: Abigei autem proprie hi habentur, qui pecora ex paſcuis, vel ex armentis ſubtrahunt.* Confer §. 8. *infra.*

§. 3. (a) *Abigeatores.* H. *Abactores.*

(b) *Triplum.* Nova eſt atque inuſitata tripli poena furibus propoſita, quos in duplum aut quadruplum damnari ſciunt dupondii. Quas proferunt conjecturas, ut difficultatem hanc removeant, Interpretes, vix credo fore ut placeant omnibus. Quid ſi ita accipiamus? *Abigeatores* proprie *ſunt, qui unum equum .... abegerint.* Hi poena graviſſima atque ordinaria adverſus abactores ſtatuta plectuntur, qua de v. §. 7. *ſq.* Qui vero *intra hunc numerum* abegerint, abigeatores etiam ſunt, puniunturque poena abigeatus, ea tamen leviore. Potius enim furtum videtur, quam abigeatus, hinc et poena furti, hoc eſt, tali, qualis furibus infligi ſolet, condemnantur, ita ut non gladii poena adficiantur, ſed, ſicuti in furto locum habet, dupli et quadrupli, ita in abigeis locum habeat dupli aut tripli poena. Clarius dico: abigeus convictus in duplum aut triplum *furis more* damnatur, v. §. 4. *h. t.*, hoc eſt, non ipſa furti poena, ſed, quaſi fur, poena ſimili poenae furti. In hoc itaque unice diverſa eſt furti poena ab poena abigeatus, quod fur in duplum aut quadruplum tantummodo damnetur, abigeus, in duplum, triplum, quin et aliquando in quadruplum, eo, puta, caſu, ſi *pecora, de quibus litigabat, abegit*: talis enim victus *in duplum, vel quadruplum condemnandus*, v. §. 6. *h. t.* Intelligo: pro qualitate facti in duplum, triplum, imo etiam quadruplum. *Vel* pro *etiam* poni rarum non eſt. Exempla in jure obvia plurima collegit Noodt locis multis. Idem et aliis ſcriptoribus antiquis frequenti in uſu eſſe obſervavit Weitz *ad Pervig. Vener. p.* 52. Eadem ſignificatione exponenda puto haec Ulpiani in *L.* 49. *D. de Legat. III: Legato continentur mancipia, ... item jumenta, vel lectica, vel ſella, vel burdones.* Burdones intellige mulos: ita in epigrammate Poëtae veteris, quod exhibet Pithoeus *in Collect.* 1. *edit. Lugd.*

Aurea matronas claudit baſterna pudicas,
Quae radians patulum geſtat utrimque latus:
Hanc geminus portat duplici ſub robore burdo,
Provehit et modico pendula ſepta gradu.

Confer Cujacium *Obſ. Lib.* 11. *Cap.* 16, et Grotium *in Flor. Sparſ. ad h. l.* Pari modo *vel* pro *et* accipere poſſis in *L.* 22. §. 7. *D. Sol. Matr.* ubi, poſtquam docuiſſet Ulpianus, quid faciendum eſſet, ſi conſtante matrimonio furere coepiſſent maritus vel uxor, *quid* inquit *tam humanum eſt, quam ut fortuitis caſibus mulieris maritum, vel uxorem viri participem eſſe?* Niſi malis pro *ut* ſubſtituere *aut*: quas voces confundi ſaepiſſime ſolere notarunt Noodt non uno in loco, Rygerbos *in Obſ. p.* 12. *ſq.* Forn. *Rer. Quot. Lib.* 5. *Cap.* 5.

(c) *Aut fuſtibus caeſus in opus publicum*

Digitized by Google

opus publicum unius anni datur, aut ſub poena vinculorum domino reſtituitur.

§. 4. *Idem PAULUS eodem libro et titulo:* Si ea pecora, de quibus quis litigaverat, abegerit, ad forum remittendus eſt, atque ita convictus in duplum, vel triplum, furis more damnatur.

§. 5. *Idem PAULUS eodem libro et titulo:* Qui bovem, vel equum errantem, quodve aliud pecus abduxerit, furem magis eum, quam abigeatorem conſtitui placuit.

§. 6. *PAULUS libro ſingulari de poenis paganorum, ſub titulo de abigeis, dixit:* Cum durius abigei damnantur, et ad gladium tradantur. Itaque Divus Pius ad concilium Baeticae reſcripſit. Qui pecora, de quibus litigabat, abegit, ad forum remittendus eſt: et, ſi victus fuerit, in duplum, vel quadruplum condemnandus.

§. 7. *ULPIANUS libro octavo de officio Proconſulis, ſub titulo de abigeis:* De abigeis puniendis ita Divus Adrianus reſcripſit concilio Baeticae: „ Abigei cum duriſſime puniuntur, ad gladium damnari „ ſolent. Puniuntur autem duriſſime non ubique, ſed ubi frequen„ tius eſt hoc genus maleficii: [a] alioquin et in opus, et nonnun„ quam temporarium damnantur. Ideoque puto apud vos quoque „ ſufficere genus poenae, quod [b] maximo huic maleficio inro„ gari ſolet, ut ad gladium abigei dentur: aut ſi quis tam notus, „ et tam gravis in abigendo fuit, ut prius ex hoc crimine aliqua „ poena adfectus ſit, hunc in metallum dari oportere." Reſcriptum Divi Adriani ſic loquitur, quaſi gravior poena ſit metalli: niſi forte [c] hoc ſenſit Divus Adrianus, gladii poenam dicendo, ludi damnationem. Eſt autem differentia inter eos, qui ad gladium, et eos, qui

unius anni datur, aut ſub poena vinculorum domino reſtituitur. Tradit Schulting. *ad Paul. Sent. Lib.* 5. *Tit.* 18. §. 1. in margine editionis cujusdam addi: *ſi ſervus fuerit, fuſtibus etc.* Erroris convincit gloſſatorem iſtum Macer in *pr. L.* 10. *D. de Poenis: Ex quibus cauſis liber fuſtibus caeditur, ex his ſervus flagellis caedi, et domino reddi jubetur.* Fuſtibus caedebantur humiliores, liberi tamen, flagellis ſervi. Add. Paul. *Sent. Lib.* 5. *Tit.* 4. §. *ult.*, ibique Cujacium. Apparet itaque alterum de liberis, alterum de ſervis accipiendum. Non ſolent tamen indiſtincte adeo poenas proponere Icti. Scriptum puto fuiſſe. Sv 9 *ſub poena* . . . : hoc modo *ſervus* olim deſignatum fuiſſe novimus. Librarii *aut* expreſſerunt. De vinculorum poena conſule Bynkersh. *Lib.* 1. *Obſ.* 21.

§. 7. (a) *Alioquin et.* Heid. exhibet: *alioqui nec*, quae ſcriptura eſt Codicum vetuſtorum: confirmat haec conjecturas noſtras, quibus ex confuſione vocum *et* et *nec* errores multos promanaſſe, indeque varia juris capita emendanda eſſe pluries propoſui. *Et* hic reponendum eſſe dubium non eſt.

(b) *Maximo.* Cum aliis praeferam *maximum.* Scriptum fuit procul dubio MAX.

(c) *Hoc.* Hoc dicto, in his verbis, in hoc reſcripto.

(d)

qui ad ludum damnantur: nam ad gladium damnati confeſtim conſumuntur, vel certe intra annum debent conſumi, [d] hoc enim mandatis continetur. Enimvero qui in ludum damnantur, non utique conſumuntur, ſed etiam pileari, et rudem accipere poſſunt [e] poſt intervallum; ſi quidem poſt quinquennium [f] pileari, poſt triennium autem [g] rudem induere eis permittitur. Eodem reſcripto Divi Adriani diligentiſſime expreſſum eſt, non [h] ubique parem eſſe poenam abigeorum.

§. 8. *Item ULPIANUS libro et titulo qui ſupra:* Abigei autem proprie hi habentur, qui pecora [a] ex paſtu, et ex fermentis ſubtrahunt, et quodammodo depraedantur, et abigei ſtudium quaſi artem exercent, equas de grege, vel boves de armentis abducentes. Ceterum ſi quis bovem aberrantem, vel equum in ſolitudinem abduxerit, non eſt abigeus, ſed fur potius. Sed et qui porcum

(d) *Hoc enim mandatis.* In Heid. eſt: *hoc enim * damnatis.*

(e) *Poſt intervallum.* Heid. habet: *poſt inter * palam.*

(f) *Pileari.* Hoc eſt, pileo donari. Proprie pileus manumiſſionis, libertatisque fuit inſigne. Hinc nata dictio *ad pileum vocare, pileata plebs.* Virtutis etiam ſpectatae inſigne fuiſſe pileum exiſtimat Eraſmus *in Adagiis p.* 471., indeque profluxiſſe morem pileo donandi eos, qui Magiſtri Doctoriſque titulo decorantur.

(g) *Rudem induere.* Fuit rudis virga, aut potius ξιφος ξυλινος, gladiolus ligneus, quo donabantur, induebanturque gladiatores, quibus permittebatur a gladiatorio munere ceſſare, quales rudiarii dicti. Suet. *in Tib. Cap.* 7. *Rudiariis quoque quibusdam revocatis.*

(h) *Ubique.* Poenam eorum, qui ad gladium damnantur, omnium eſſe gravisſimam, uti hoc loco, ita quoque indicat Ulpianus in *L.* 1. §. 3. *D. h. t. Quanquam autem*, inquit, *Adrianus metalli poenam, item operis, vel etiam gladii praeſtituerit.* Confer §. *ſq.* In metallum tamen damnari vult idem Imp. abigeos atroces, eamque poenam graviorem eſſe innuit poena gladii. Dudum deſudarunt plurimi, ut in his veram Principis ſententiam expiſcarentur. Miſſis aliorum opinionibus, quas videre eſt apud Interpretes, ſic conjicio: Varia fuit poena abigeorum pro diverſitate loci regioniſque, ubi crimen hoc commiſſum fuit: Romae omnium graviſſima fuit ad gladium damnatio, in Baetica hac major cenſebatur metalli poena: id certe in ea provincia viguiſſe ac ſtatutum fuiſſe videtur jus, ut abigei atroces in metallum darentur, caeteri ad gladium condemnarentur. In metallum dati graviſſimis vinculis preſſi, adeo ut vita his aerumna, mors ſolatium fuerit. v. *L.* 8. §. 6. *D. de Poen.*. Ipſe, ni fallor, Adrianus, ita ſe in reſcripto ſenſiſſe demonſtrat in verbis: *puto apud VOS ſufficere genus poenae, quod maximum huic maleficio irrogari ſolet, ut etc.*, quam Imperatoris mentem recte intellexit Ulpianus, dum in fine addit: *diligentiſſime expreſſum eſt, non UBIQUE parem eſſe poenam abigeorum.* Adde haec ejuſdem in §. *ſq:* ROMAE *tamen etiam beſtiis ſubjici abigeos videmus.*

§. 8. (a) *Ex paſtu, et ex fermentis.* Lego: *qui pecora ex paſtu, et ex fundo armentis ſubtrahunt.* *E fundum* deſignare auctor eſt Magno. *Equas* intellige duas v. §. 3. *h. t. Equum in ſolitudinem* expono in ſolitudine degentem. *In* novimus cum accuſativo et ablativo promiscue poni.

 (b)

Digitized by Google

cum, vel capram, vel [b] Berbicem abducunt, non tam graviter, ut hi, qui majora animalia abigent, plecti debent. Quanquam autem Adrianus metalli poenam, item operis, vel etiam gladii praeſtituerit, adtamen qui honeſtiori loco nati ſunt, non debent ad hanc poenam pertinere: ſed aut relegandi erunt, aut removendi ordine. Romae tamen etiam beſtiis ſubjici abigeos videmus. Et ſane qui cum gladio abigunt, non inique hac poena afficiuntur.

Explicit de Abigeis.

(b) *Berbicem.* In H. eſt *vervicem.* V et B, item C et I conſundi vulgatiſſimum eſt. *Bervices* eſt in lege Salica *Tit.* 4, ubi v. Bignon. In eadem editione pro *adtamen* proſtat *attamen*, pro *videmus* perperam exhibetur *videamus*. Denique plenius illa: *explicit titulus de Abigeis.*

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

T I T U L U S XII.

Incipit de Incendiariis.

§. 1. MOYSES *dicit:* Si exibit ignis, et invenerit ſpinas, et comprehenderit areas, vel ſpicas, aut campum, aeſtimationem reſtituet ille, qui ſuccendit ignem.

§ 2. *PAULUS libro * Sententiarum, ſub titulo de incendiariis:* Qui caſam aut villam inimicitiarum gratia incenderunt, humiliores in metallum, aut in opus publicum damnantur: honeſtiores in inſulam relegantur. [a] Fortuita incendia, quae caſu venti * fuerunt, his, vel incuria ignem ſupponentis, ad uſque vicini agros evadunt, et ſi ex eo ſeges, vel vinea, vel oliva, vel fructiferae arbores concrementur, datum damnum [b] aeſtimatione ſarciatur.

§. 3.

§. 1. *Exod. XXII:* 6. Addi hoc loco ab Auctore, explicationis ergo *aeſtimationem* Cel. Venema obſervat.

§. 2. (a) *Fortuita incendia etc.* Repono: *Fortuita incendia, quae caſu venti* Ł *fuerunt,* (hoc eſt, *facta fuerunt*) *hominis* SCL (hoc eſt, *ſcilicet:* vidimus de hac nota antea) *incuria, ignem ſupponensis, et* vel *ſi* (niſi malis alterutrum ſubaudire) *ad uſque etc.* Ł *factum, factus* interpretatur P. Diaconus.

(b) *Aeſtimatione*, adeoque ſimpli poena ſarciri debere dammum negligentia datum docet Paulus *h. l.* Idem tamen *in Sent. Lib.* 5. *Tit.* 3. §. 6. *Incendiarii*, inquit, *qui conſulto incendium inferunt, ſummo ſupplicio adficiuntur, quod ſi incuria EORUM ignis evaſerit, dupli compendio damnum ejuſmodi ſarciri placuit.* Nil mutandum cenſeo. Scio equidem, ſummum Schultingium per *eorum* incendiarios intelligi non poſſe arbitrari, neque ignoro, Ampl: M. Röverum eandem ob cauſam *in Diſſert. p.* 33. corrigere *aliorum:* attamen, ſi vera fateri licet, rationem perſpicio nullam, quam propter incendiarii dici nequeant, quorum incuria incendium factum eſt. Eventus rei fatalis incendium illatum fuiſſe probavit: incendiarii itaque dicendi, qui, ſive dolo, ſive incuria illud

§. 3. *Idem PAULUS eodem libro et titulo:* Commiſſum vero ſervorum, ſi domino videatur, noxae deditione ſarcitur. Meſſium ſane * perdum incenſores, vinearum, olivarumve; aut in metallum humiliores damnantur: aut honeſtiores in inſulam relegantur.

§. 4. *Idem PAULUS libro et titulo qui ſupra:* Incendiarii quidquid in oppido praedandi cauſa faciunt, facile capite puniuntur.

§. 5. *ULPIANUS libro VIII. de officio Proconſulis.* [a] De naufragiis et incendiariis lex quidem Cornelia aqua et igni interdici juſſit: ſed variae ſunt punitionum. * Nam qui data opera in civitate incendium fecerunt, ſi in humillimo loco ſunt, beſtiis ſubjici ſolent: ſi in aliquo gradu, et Romae id fecerunt, capite puniri, aut

lud procuraverunt. Quod ſi pernegas, lege *reorum.* Caeterum duplum inficiationis poenam accipio cum Schultingio. In interpretatione Aniani pro *miſerit* ſubſtituendum *immiſerit* recte monuiſſe videtur Rittershuſius. Pro his: *damnum, quod cuicunque illatum fuerit, res, quae. . . .* reſcribo: *fuerit l.* vel *id eſt, res, quas.* Scrupulum movit Pithoeo Calliſtrati ſententia in *L.* 28. §. 12. *D. de Poenis. Incendiarii*, ait, *capite puniuntur, qui ob inimicitias, vel praedae cauſa incenderint intra oppidum, et plerumque vivi exuruntur: qui vero caſum, aut villam,* extra oppidum poſitam, incenderint, *aliquo*, id eſt, aliquanto *lenius.* Vide de poena eorum Paulum *h. l. Nam* (hoc eſt, *caeterum.* Particula haec ſaepiſſime tranſitioni tantummodo inſervit, ac nihil ſignificat: exempla collegerunt plurima Noodt et Bynkershoeck. Eodem modo *γαρ* adhibitum fuiſſe a Graecis demonſtrat locus Matthaei *Cap.* 1. *c.* 18. Ita quoque accipiendam arbitror voculam in his Ulpiani in *L.* 9. §. 4. *D. de Tut. et rat. Diſtr: Quem igitur effectum haec* [*ex*] (lego *hic ea*) *ſententia habeat videamus: Nam, ſi ſolus tutor eſt, . . . qui poſſit adverſus eum judicem accipere, ex qua cauſa cum eo tutelae agi poteſt.* Accipere poteſt judicem in cauſa ea, ex qua agi poteſt tutelae judicio. Alia conjecit Beſtius *p.* 143.) *fortuita incendia, ſi, cum vitari poſſent, per negligentiam eorum, apud quos orta ſunt, damno vicinis fuerunt, civiliter exercentur* (forte *coërcentur*) *ita, ut, qui jactura affectus eſt, damni* nomine, cauſa, actione, puta, legis Aquiliae, *diſceptet, vel modice vindicetur.* Corrigo VL, hoc eſt, teſte Diacono *videlicet, modice vindicetur. Ut* ſaepiſſime omittitur. Modica eſt negligentiae poena damnum datum aeſtimatione ſarcire. Duplum, fateor, praeſtat, qui inficiatus fuit culpam, ſed habet is, quod ſibi imputet, qui moroſus ac pertinax negavit factum, quod fateri ſi voluiſſet, ſimplo ſatisfacere potuiſſet.

§. 3. *Perdum.* PDM, hoc eſt, *per dolum malum.*

§. 4. Offendit admodum *τo facile:* malim ita reſcribi: *Incendiarii, qui quid in oppido praedandi cauſa faciunt facinus, capite puniuntur.*

§ 5. (a) *De naufragiis et incendiariis.* Subintelligo: agens haec memorat. Dein ita repono: *Incendiariis* (per geminationem vocem repeto, aut addo *iis*, aut *bis*) *lex quidem . . . . ſed variae* S (hoc eſt, *ſunt*) *notae punitionum . . . capite puniri* ſolent, *aut urbe ejiciendi ſunt, qui . . .* Confer *L. ult. D. de Incend. Ruin. Naufr.* Geminationum ejusmodi, quas modo dixi, in jure noſtro exempla proſtant innumera: ſaepiſſime vero a librariis eae fuere neglectae. His accenſenda arbitror Labeonis verba in *L.* 10. §. 1. *D. ad L. Rhodiam de Jactu: Idem juris erit, cum ea conditione a te conduxiſſet, ut certam poenam tibi praeſtares, niſi ante conſtitutum diem merces tuas eo loci expoſuiſſet, in quem devehendas eas merces locaſſet, nec per eum ſtaret,*

Digitized by Google

aut certe * adficiendi ſunt qui haec committunt. Sed ei, qui non data opera incendium fecerit, plerumque ignoſcitur, niſi in lata et incauta negligentia, vel laſcivia fuit.

§. 6. *PAULUS libro ſingulari de poenis paganorum, ſub titulo de abigeis, dicit:* Incendiarii, qui in oppido praedae cauſa [a] id admiſerint, capite puniuntur: qui caſu inſulam, aut villam, non inimicitia incenderint, levius. Fortuita enim incendia ad forum remittenda ſunt, ut damnum vicini ſarciatur.

§. 7. [a] *ULPIANUS libro ad Edictum, ſub titulo: ſi fatebitur injuria occiſum eſſe, in ſimplum, * [b] et cum doceret:* Item ſi inſulam meam adulleris, vel incenderis, Aquiliae actionem habebo. Idemque eſt, et ſi arbuſtum meum, vel villam meam. Quod ſi dolo quis inſulam exuſſerit, etiam capitis poena plectitur, quaſi incendiarius. Item ſi quis inſulam voluerit exurere, et ignis etiam ad vicini inſulam pervenerit, Aquilia tenebitur lege [c] vicini

ſtaret, quo minus remiſſa ſibi ea poena ſpectaret. Idem juris etc. Pro *locaſſet* Cujacius *in Obſ. Lib.* 3. *Cap.* 2. reſtituit *locaſſes*: Idem pro *remiſſa ea poena* reponit: *poenam eam remiſſam.* Aliter ſuccurrendum arbitrantur Bynkershoeck *in Obſ. Lib.* 3: *Cap.* 12. et Van de Water *Lib.* 2. *Obſ. Cap.* 2. Gloſſator interpretatur *ſpectare* exſpectare, differre. Neque ſane negari poteſt *ſpectare* et *exſpectare* verba inter ſe confundi. Vid. Ducker *ad Flor. Lib.* 2. *Cap.* 7. *Num.* 2. Pro *ea* legendum puto *et*, quod pro *etiam* ſcriptum fuiſſe docet Magno. *Spectaret IDem* interpretor *ſpectaret id. Idem.* Poenae immunem fore nautam Jctus reſpondet, qui certa poena propoſita conduxit ac ſtipulatus eſt, ſe merces ante diem dictum transvecturum, exempli gratia, Athenas, ſi non ſteterit per magiſtrum navis, quo minus is *ſpectaret id* ſcilicet *loci*, praeceſſit enim *eo loci*: hoc eſt, adpelleret et adveniret: praeſertim cum quoque poena fuiſſet remiſſa. Apprime huc facit, quod obſervavit O. Arntzenius *ad Caton. Lib.* 1. *Diſt.* 12. *το id* omiſiſſe non raro librarios, ejuſque erroris varia ſupereſſe veſtigia.

Notae dicuntur quae res a ſe invicem diſtinguunt. Gratius Faliſcus in Cyneg. v. 497: *Reſtat equos finire notis*, id eſt, definire, diſtinguere, licet referant alii ad notam cenſoriam. Vide Eruditorum commentarios ad *Poët. Lat. Min. Vol.* 1. *p.* 300. *Notas hominum* dixit Phaedr. *Lib.* 4. *Fab.* 23. *v.* 22. Poëtis tamen non inſolens locutio. Lucret. *Lib.* 1. *v.* 660.

Ardua non metuunt, amittunt vera viai.

Id eſt, veram viam, niſi malis *viarum*, quod per *viar* ſcriptum.

§. 6. (a) *Id.* Aut emendandum *quid*, uti in §. 4. *ſupra*, aut *id* referendum ad *incendium*, quae vox mente potius intellecta a Paulo, quam ſcripto addita: quo modo frequentiſſime loqui ſolent Jcti.

§. 7. (a) *Ulpianus libro.* Deſumta eſſe haec ex libro Ulpiani 18. manifeſtum eſt ex *L.* 27. *D. ad L. Aquil:* num tamen numerum addiderit Auctor valde dubito. Vide quae dixi ad *Tit.* 4. §. 12.

(b) *Et cum doceret.* In *Tit.* 2. §. 4. exſtat: *et cum diceret:* ubi noſtram ſententiam expoſuimus.

Apertum eſt ex *L.* 27. §. 5. *D. ad L. Aquil.* agi hoc loco de capite tertio legis Aquiliae, quo quid cautum fuerit, ibidem licet cognoſcere.

(c) *Vicini etc.* Corrigo: *vicinis*, aut *vicino etiam*, *non*, aut potius *nec minus inquilinis.* Voculas *non* et *nec* iiſdem notis fuiſſe ſignatas, una ſcilicet littera N, conſtat

Digitized by Google

cini etiam non minus inquilinis ob res eorum exuſtas: et ita Labeo libro XV. Reſponſorum refert. Sed ſi ſtipulam in agro tuo incenderis, ignisque pervagatus ad praedium vicini pervenerit, et illud exuſſerit, Aquilia lex locum habeat, an in factum actio ſit, fuit quaeſtio: Sed pleriſque Aquilia lex locum habere non videtur: et ita Celſus libro XXXVII. [d] Digeſtorum ſcribit: * id enim, ſi ſtipulam incendentis ignis fugit, Aquilia lege eum non teneri: ſed in factum agendum, [e] quia principaliter hic exuſſit: ſed, dum aliud

conſtat ex Diacono, adde Valerium Probum. Confer *d. l.* 27. §. 8. Neſcio, an hac arte reſtitui poſſit lectio vera *L.* 1. *D. de Interd. et Releg.* Optimus Imp. Trajanus novo ac laudabili reſcripto conſtituit, bona relegatorum, quae fiſco ſolebant vindicari, poenae hujus fore immunia. *Caput ex reſcripto Divi Trajani ad Didium Secundum.* Sic exhibet Pomponius: *Scio relegatorum bona avaritia ſuperierum temporum fiſco vindicata: ſed aliud clementiae meae convenit, qui inter caetera, quibus innocentiam rationum meorum temporum, hoc quoque remiſi exemplum.* Manifeſto vitio laborare verba propoſita nullus dubitet. Codicum ſcriptura nil quidquam extricat. Elb. Leoninus *in Emendat.* ex MS. neſcio quo ita ſubſtituit: *quibus innocentia rationem meorum temporum tueor.* Audacior videtur criſis, quae integrum addit vocabulum, cujus veſtigium non apparet in libris optimae notae antiquiſſimis. Malo itaque: *inter caetera, quae innocentiae ratio non voluit meorum temporum.* Male librarii *τo ratio N V* explicuerunt *rationum*. *Voluit* autem per ſimplex V ſcriptum fuiſſe teſtatur Diaconus.

Quod de Labeone memorat Ulpianus, Jctum eum fuiſſe auctoritatis maximae famaque celebratiore, notiſſimum eſt. Antiſtius Labeo et Atejus Capito *primum veluti diverſas ſectas fecerunt. Ex his Atejus Conſul fuit: Labeo noluit, cum offerretur ei ab Auguſto Conſulatus, quo ſuffectus fieret, et honorem ſuſcipere.* Verba ſunt Pomponii in *L.* 2. §. 47. *D. de Orig. Jur.* Aliorum de teſtimonio hoc lucubrationes recenſuit, ibidemque de praeſtantibus Labeonis meritis pertractavit Vir Conſultiſſ. A. N. Mollerus in elegantiſſima *Diſſert. Jurid., Trajecti ad Rhenum publicata Anno* 1763. *Cap.* 1. *et* 2. Ita Tacitus, de eodem diſſerens, *Annal. Lib.* 3. *Cap.* 75: *Capito Atejus, principem in civitate locum ſtudiis civilibus adſecutus, ſed Conſulatum ei acceleraverat Auguſtus, ut Labeonem Antiſtium, iiſdem artibus praecellentem, dignatione ejus magiſtratus anteiret. Illi* Labeoni *quod Praeturam intra ſtetit, commendatio ex injuria, huic* Capitoni, *quod Conſulatum adeptus eſt, odium ex invidia oriebatur.* Sic itaque intelligo. *Labeo noluit, cum offerretur ei ab Auguſto Conſulatus, quo* (facto, aut ſi hoc mavis *quia*) *ſuffectus fieret*, (id eſt, ſucceſſor daretur Capitoni: ita Cicero *Lib.* 5. *Epiſt.* 10: *Appii, in cujus locum ſuffectus ſum.* Noluit autem, quoniam ex eo injuriam ſibi factam eſſe aeſtimabat, quippe cui Praetura jam functo, ſiquidem ratio haberetur legitimi honorum gradus, Conſulatus debebatur. Praelatum ergo ſibi Atejum videns Conſulem ſuffectum, recuſavit Conſulatum, quo Atejo poſtponeretur) *eum honorem ſuſcipere*, vel expone: noluit etiam, vel oblatum honorem accipere.

(d) *Digeſtorum ſcribit: id enim etc.* legere poſſis *Digeſtorum*: (ſubaudito *dicit* ſimileve. *Dixit* haud raro omitti obſervat P. Burmannus ad Ovid. *Amor. Lib.* 3. *El.* 1. *v.* 15.) *ſcribit enim.* Aut, ſi id mavis per geminationem poſſit reponi: *Digeſtorum ſcribit: ſcribit enim, ſi ſtipulam incendentis ignis fugit*, interpretor: ſi ignis, quo uſus fuit ille, qui ſtipulam incendit, profugit.

(e) *Quia principaliter etc.* Lego: *quia principio aliter:* non enim principio praedium vicini incendit, ſed ſtipulam in agro

aliud legit, ſic ignis praeceſſit: cujus ſententia ſic reſcripto Divi Severi comprobata eſt [f] in haec verba: „ * [g] Profiteri pro-
„ pter ignem pabuli gratia factus culpa ſervorum Vectoriae Aſti-
„ liae evagatus, agrum tuum, ut proponis, depopulatus eſt, ad
„ exemplum legis Aquiliae noxali judicio acturus, ſi litis aeſtimatio
„ permittitur, judicium cum adire poteſt. Videlicet non eſt viſa Aquilia ſufficere. [h] Si forte ſervus quae idem conductores coloni ad fornacem obdormiſſent, et villa fuerit exuſta, * [i] Muneris ſcribit, ex locato conventum praeſtare debere, ſi neglegens in legendis miniſteriis fuit, tenetur ceterorum ſi alius ignem ſubjecerit fornaci, alius neglegenter cuſtodierit, tenetur namque qui non cuſtodit, ſi nihil hic fecit, quae recte ignem ſubjecit, non peccavit: quemadmodum ſi hominem Medicus recte ſecuerit, ſed neglegenter vel ipſe, vel alius curaverit, Aquilia ceſſat. Quid ergo eſt? Et hic puto ad exemplum Aquiliae dandam actionem [k] tamen eum, qui ad fornacem obdormivit, vel neglegenter curavit, ſive homo periit, ſive debilitatus eſt. Nec quiſquam di-

ſuo exuſſit. *Sed dum aliud ille egit*, dum non amplius cogitat de igne, ſed, ex agro forte alio tendens, parum ſollicitus fuit de igne, incendiove, *ſic* (forte SCL, hoc eſt, *ſcilicet*) *ignis proceſſit*. In Heid. eſt *praeciſſit*, errore fortaſſe typographico.

(f) *In haec verba:* id eſt, in his verbis. Confer quae notavi ad *Tit.* 9. §. 2.

(g) *Profiteri etc* Lego: *Profiteris, propter ignem, qui pabuli gratia factus . . . noxali judicio acturum*, (ſubaudi *te*)... *judicium* (aut *judicem*) *cum ea adire potes tu*. Confer Fratrem *p.* 269.

(h) *Si forte ſervus quae idem conductores.* Heid. exhibet: *quae idem conductores.* Sic repono: *Si forte ſervus qui* (aut *ſervor*, id eſt, *ſervorum quis.* Pari modo Ulpianus noſter in *Tit.* 14. §. 3. *ſi ſervus qui*) IDOV. *conductor* (hoc eſt, *indulgentia conductorum*, ſicuti ſiglas illas expoſuit Magno. Errori cauſam dedit, quod eadem nota conſcribi olim ſolebant *res* et *rum*) *coloni ad fornacem obdormiſſet*.

(i) *Muneris.* Reſcribo *Numerius*. Juriſconſulti, puto, id nomen fuit, Romae ſaltem non incognitum, vide opus praeſtantiſſimum *de Nominib. Pandectarum*, *inſertum Theſ. Jur. Otton. Tom.* 1. *p.* 389. et 400. Praenomen hoc olim fuiſſe, dein gentis nomen factum, docuit Pater *de Nominibus Cap.* 2. *pag.* 7. Adjuvat conjecturam codex MS. Scaligeri, qui *Numerius* exhibet. Scio *Neratius* dari in *L.* 27. *c.* §. 9., verum nimium quantum diſtat hoc verbum a ſcriptura vulgata: neque ergo eſt, quod ob id ſolum contra librorum fidem illud hic loci obtrudamus. Suppoſuit forte Neratii nomen ſibi magis cogniti Tribonianus. Dein in pluribus variare utriuſque fragmenti ſtilum, unuſquiſque animadvertit.

In ſequentibus ſic diſtinguo ac corrigo: *Numerius ſcribit, ex locato conventum praeſtare debere. Si negligens in legendis miniſteriis fuit, tenetur.* (Ante *ſi* aut adde, aut ſubintellige *et.*) *Caeterum, ſi alius ignem ſubjeceris fornaci, alius negligenter cuſtodierit, tenetur unice, qui non cuſtodiit, ſi* (aut expone, aut ſcribe *etſi*) *nihil hic fecit: qui* ÃT (hoc eſt, *autem*) *recte ignem ſubjecit, non peccavit.*

(k) *Tamen eum.* Corrigo: *tamen in eum.*

(l)

dixerit in eo, qui obdormivit, [l] rem humanam et naturalem paſſum, cum deberet vel ignem extinguere, vel ita munire, ut non evagaret. Item libro VI. ex Viviano relatum eſt, ſi [m] fornum ſecundum parietem communem haberes, an damni injuria teneris? * [n] Et ait non poſſet id Aquilia lege, quia nec cum eo, qui focum haberet. Ideo aequum putat in factum actionem dandam. Sed non proponit exuſtum parietem. Sane enim quaeri poteſt, [o] nondum mihi damnum dederit, et ita ignem habeat, ut metuam, ne mihi det, * [p] aequum ſit me inter actionem idem in factum imperare: fortaſſis enim de hoc ſenſerit Proculus: niſi quis dixerit, damni non facti ſufficere cautionem. [q] Sed et quis ſervi inquilini inſulam exuſſerit, libro X. Urſejus refert, Sabinum reſpondiſſe, lege Aquilia ſervorum nomine dominum noxali judicio conveniendum; ex locato autem dominum teneri negat. [r] Proculus autem R. cum coloni ſervi villam exuſſerint, colonum vel ex locato * lege Aquilia, ita ut colonus ſervos poſſet noxae dedere: et ſi uno judicio

(l) *Rem humanam.* Placet admodum ſcriptura editionis Heid., quae refert: *rem eum humanam.*

(m) *Fornum.* In H. eſt *furnum.*

(n) *Et ait etc.* Lego: *et ait non poſſe ad id Aquilia lege agi, quia nec cum eo,* ſubaudi: agi poteſt.

(o) *Nondum.* Per ellipſin omiſſum *ſi.*

(p) * *Aequum ſit etc.* Aſteriſcum ante haec omittit Heid. Hic quoque ſubintelligo *ſi*, id eſt, *an*, niſi malis *aequum ſi ſit.* Porro ſic emendo: *me interim* vel *interea actionem item in factum impetrare.*

(q) *Sed et ſi quis ſervi inquilini.* Reſtituo: *Sed et ſi quis ſerv. inquilin.* hoc eſt, *ſervorum inquilinorum*, aut forte: *qui ſervi inquilini inſulam exuſſerint.*

(r) *Proculus autem R. etc.* R. auctore Valerio Probo exponi poſſit *recte*: qua eadem ope reparari poſſe puto ſcripturam corruptam, vel certe obſcuram *L.* 1. §. 28. *D. de SCto Silaniano.* In haec verba reſcripſiſſe Divum Adrianum refert Ulpianus: *Servi, quoties dominis ſuis auxilium ferre poſſunt, non debent ſaluti eorum ſuam anteponere. Potuiſſe autem ancillam, quae in eodem cenclavi cum domina ſua fuerat, auxilium REI ferre, ſi non corpore ſuo, at certe voce, plorantem, ut hi, qui in domo fuerant, aut vicini, audirent.* . . Sequor interpunctionem, quam propoſuit Auctor *Obſ. Jur. Civ. p.* 105., qui idem pro *rei* ſubſtituit *herae.* Praeteram *R. ei* hoc eſt, *recte ei*, aut *retro ei*: et haec enim vox eodem Probo teſte una R ſignata fuit. Magis tamen placet ſcriptura libri Heidelbergenſis qui exhibet ℞, quod *reſpondit* interpretantur Magno et Diaconus. *Proculus autem reſpondit* , . . *colonum vel ex locato*, (revoca *teneri* ex modo praecedentibus) v̇ (Magno *vel* exponit) *lege Aquilia.* Quod dixi repetendam, hoc eſt, ſubintelligendam vocem *teneri*, quae mox fuerat uſurpata, ſolennem fuiſſe ſcimus JCtis antiquis loquendi hunc morem. Ita, neglecta criſi, quam adhibendam cenſuerunt nonnulli, vid. Beſt. *p.* 249. et Obſ. Miſcell. Amſtel. *Vol.* 3. *p.* 295., recte exponas lectionem, optimi Codicis Tuſci auctoritate firmatam, in *L.* 7. §. 2. *D. quib. mod. pign. vel hyp. ſolv.* Sic Cajus: *Si cum debitoris procuratore convenit, ne ſit res obligata, dicendum eſt, id debitori per doli exceptionem prodeſſe: cum autem cum ſervo ejus convenit, per ipſam pacti conventi exceptionem debet.* Interpretor: *debet prodeſſe.* Non dabitur eo caſu exceptio doli ſubſidiaria: ſed pacti conventi.

 (s)

dicio res eſſet judicata, altero amplius non [s] agendam. Item Celſus libro XXVII. Digeſtorum ſcribit, ſi, cum apes meae ad tuas advolaſſent, [t] totas exuſſerit, quoſdam negare competere legis Aquiliae actionem, inter quos et Proculum, quaſi apes [v] dominI mei non fuerint. Sed id falſum eſſe Celſus ait, cum apes revenire ſoleant, et [w] fructui miſſi ſunt. Sed Proculus eo movetur, quod nec manſuetae, nec ita clauſae fuerint. [x] Hd. Ipſe autem Celſus ait, nihil inter has, et columbas intereſſe, quae ſi manu refugiunt, [y] domi tamen fugiunt.

Explicit Titulus de Incendariis.

(s) *Agendam.* Rectius H. exhibet *agendum*: licet et illud ferri poſſit.

(t) *Totas exuſſerit.* Lego: *tu totas exuſſeris*, hoc eſt, tuas et alterius.

(v) *Dominl.* H. *Dominii.* Poſſent apes cenſeri non eſſe in dominio, quippe quae nunc huc, nunc illuc avolant.

(w) *Fructui miſſi ſunt.* Aſteriſcum collocat H. ante *miſſi.* Reponendum *mihi* nil dubito. Scriptum forte *michi.*

(x) *Hd.* H. ſcribit: *h. d.* Expono: *hac domo.*

(y) *Domi tamen.* Lego: *domum tamen.*

T I T U L U S XIII.

De [a] Terminia mota.

§. 1. *MOYSES dicit*: Non tranſmovebis terminos proximi tui, quos conſtituerunt patres tui, vel principes poſſeſſionis tuae.

§. 2. *PAULUS libro ſententiarum, ſub titulo finium regundorum:* In eum, qui per vim terminos dejecit, vel amovit, extra ordinem animadvertitur.

§. 3. *ULPIANUS libro IX. de officio Proconſulis ſub titulo de ter-*

(a) *Terminia mota.* Uti *Termo* et *Termen* veteribus quoque dicta fuiſſe conſtat ex Feſto et Varrone, ita *Terminiam* forte poſteriores uſurparunt pro *Termino.* In ſine tituli ſcriptum fuiſſe *Terminea* memorat Du Cange *in Gloſſario v. Terminia*, quam editionem ſecutus, neſcio.

§. 1. Inſpice *Deuteron. Cap.* 19. *c.* 12.

§. 2. Ante *ſententiarum* aſteriſcum habet Heid. Exhibentur autem haec *Lib.* 1. *Tit.* 16., quo loco et haec adduntur: *Ut fines terrae per terminos regantur, ne diſſipentur* termini, *ut* (malo *at*) *ab utrisque* confinibus *quinque pedum loco teneantur*, ita teneantur, ut quinque pedum ſpatium intercedat inter agros vicinos. Ipſius Pauli eſſe, quae propoſui, nullus dubito.

§. 3. Heid. habet: *mente facientis magiſtratui ponam*, omiſſo aſteriſco. Deinde pro

termino moto: Eos, qui terminos moverunt, non impune id facere debere, Divus Adrianus Terentio Gentiano XVII. Kl. Septembriarum ſe III. Consl. reſcripſit: quo reſcripto poenam variam ſtatuit. Verba reſcripti ita ſe habent: „ Peſſimum factum eorum, „ qui terminos finium cauſa impoſitos abſtulerunt, dubitari non „ poteſt. Poenae autem modus ex conditione perſonae, et „ mente facientis * magiſtratui poenam. Si ſplendidiores ſunt „ perſonae, quae convincuntur, condubito, quin occupandorum „ aliorum finium cauſa id admiſerint: et poſſunt ad tempus, ut „ cujuſque cumpatitur aetas, relegari, et ſic in biennium, aut trien- „ nium ad opus publicum dari. Quod ſi per ignorantiam aut for- „ tuitu [a] lapides * viſus cauſa furati ſunt, ſufficit eos verbe- „ ribus coërceri. "

Explicit de Terminia mota.

pro *condubito* dat *non dubito*, item pro *fortuitu*, *fortuito*. Denique plenius exhibet: *explicit titulus de Terminia mota. Peſſimum factum eorum* ſupple *eſſe*. Similiter ſupra *Tit. 6. §. 4. Nefas credere eſt ea.* Legi debere: *facientis magis ſtatui pot*, (hoc eſt *poteſt*) *nam, ſi . . .* evincere videtur *L. 2. D. de Termino moto. Poteſt* accipe *debet*, qua notione verbum hoc frequentiſſime uſurpari docuit nuper H. J. Arntzenius *in Miſcell. Cap.* 13. Paulus *Sent. Lib. 4. Tit. 1. §. 14. heres*, inquit, *ante aditam hereditatem, legatarius ante quam legatum accipiat, fideicommiſſum praeſtare non poſſunt.* Recte exponit P. Faber *non debent.* Idem *Lib. 1. Tit. 21. §. 13: Parentes et filii majores ſex annis anno lugeri poſſunt*, id eſt, *debent. Poſſe* pro *debere*, itemque *debere* pro *poſſe* Jctis ſaepiſſime adhiberi notavit Rittershuſ. ad Paul. *Sent. Lib. 4. Tit. 14. §. 1.* Accenſendum puto modeſtis loquendi formulis, quas prae caeteris in deliciis habuerunt Prudentes veteres, ſecuti etiam nonnunquam Imperatores. *Non dubito* ſubſtituendum eſſe in ſequentibus veroſimile ſit. Porro *cujuſque eorum*, an forte *reorum? patitur aetas* reponendum cenſeo.

(a) *Lapides * viſus cauſa furati.* Reſtituendum arbitrantur plerique *uſus cauſa*: num recte dubito: Levior certe poena videatur neceſſe eſt, verberibus coërceri eum, qui ſciens prudenſque dolo malo uſus ſui cauſa amovit terminum ſacrum, ac furatus eſt. Malim equidem v̄ *luſus cauſa.* Notam exponit Magno *vel.* Levis caſtigatio ſufficit iis, qui ignorantes terminum eſſe, id eſt, fodientes forte lapidem inventum ſecum abducunt: idem dicendum de illis, qui ludi cauſa terminum furantur. Terminorum defigendorum ritus, forma eorum atque ornatus, leges denique terminorum cauſa latae, cognoſci poterunt ex illis, qui antiquitates tradidere.

TITULUS XIV.

Incipit de Plagiariis.

§. 1. MOYSES *dicit:* Quicunque plagiaverit quemquam in Iſraël, et vendiderit eum, morte moriatur.

§. 2. *PAULUS libro ſententiarum V, ſub titulo ad legem Fabiam:* Lege Fabia tenetur, qui civem Romanum ingenuum, libertinum, ſervumve alienum celaverit, vendiderit, vinxerit, comparaverit. Et olim quidem hujus legis poena ſummaria fuit: ſed translata eſt cognitio in Praefectos Urbis: itemque Praeſidis provinciae extra ordinem meruit animadverſionem. [a] Ideoque humiliores aut in metallum damnantur, aut in crucem tolluntur: honeſtiores adempta dimidia parte bonorum [b] in perpetuum relegantur. Si ſervus ſciente domino alienum ſervum ſubtraxerit, vendiderit, celaverit, in ipſum dominum animadvertitur. Quod ſi id domino ignorante commiſerit, in metallum datur.

§. 3. *ULPIANUS libro IX. de Officio Proconſulis, ſub titulo ad legem Fabiam:* Frequens eſt etiam legis Fabiae cognitio in tribunalibus Praeſidum: quanquam quidam Procuratores Caeſaris uſurpaverint, quam Romae, tam in provinciis. Sed enim jam eo perventum eſt conſtitutionibus, ut Romae quidem Praefectus Urbi ſuper ea re cognoſcat, ſi [a] intra miliarium centeſimum ſit in via commiſſa. Enimvero ſi ultra centeſimum, Praefectorum Praetorio erit cognitio. [b] In provinciam enim Praeſidum provinciarum:

§. 1. Sic ad hunc §. Cel. Venema: Exod. XXI: 16. *Hic cum Chald. et LXX. addit* quemquam in Iſraël, *ex* Deut. XXIV: 7. *contra textum Hebr. et Lat. Vulg. Omiſit vero* et, *vel* aut, deprehenſus fuerit in manu ejus. *Praeterea ſingulare eſt, quod* plagiare *dixerit pro* furari *hominem et vendere, non niſi ſaeculo* V *et deinceps uſitatum, in legibus Gothicis et Salicis quoque obvium. Adfini tantum ſenſu* plagiator *occurrit apud Tertull:* contra Marcion. *Lib.* 1. *Cap.* 23. *pro* ſuppreſſore, celatore *hominis liberi aut ſervi.*

(a) *Dicit.* Heid. habet *dixit.*

§. 2. (a) *Ideoque.* Malim *hodieque*: error forte ortus ex malo auditu ſcribae.

(b) *In perpetuum.* In H. exſtat: *inpp.*

§. 3. (a) *Intra miliarium centeſimum.* H. plenius: *intra miliarium lapidem centeſimum.* Pro *in via* lego *intra Italiam*, vid. *L.* 1. *pr. D. de Off. Praef. Urb.* Conf. Fratrem *p.* 282.

(b) *In provinciam etc.* Expono: in provincia enim Praeſidum provinciarum cognitio eſt: *nec aliter Procuratori Caeſaris haec cognitio injungitur, quam* (ſubintellige *ſi*, aut *ut*) *Praeſidis* . . . ſequentia ſic interpretor, atque interpungo. *Plane poſt*

ciarum: nec aliter Procuratori Caeſaris haec cognitio injungitur, quam Praeſidis partibus in provincia fungatur. Plane poſt ſententiam de Fabia latam Procuratoris partes ſuccedunt. * Hujus certae adtamen Procuratori, qui illam provinciam regit, licet de capitalibus cauſis cognoſcere nec ſoleat, tamen ut de lege Fabia poſſit cognoſcere, Imp. Antoninus conſtituit. Idem legis Juliae de adulteris coërcendis conſtitutione Imperatoris Antonini quaeſtionem accepit. Lege autem Fabia tenetur, qui civem Romanum [c] eundemque, qui in Italia liberatus ſit, celaverit, vinxerit, [d] vinctum-

poſt ſententiam de Fabia latam Procuratoris partes ſuccedunt hujus, ſcilicet Praeſidis partibus. *Certae attamen* provinciae *Procuratori*. . . . H. exhibet *certe*.

(c) *Eundemque.* Malo *eum itemque*, aut potius *eum denique*. Singularis eſt, neque in vulgus admodum notus particulae hujus uſus, quo pro *proinde*, *exempli gratia* poſita fuit a veteribus. Conſule Strauchium *in Lex. Partic.* et Briſſonium *de V. S. v. Denique.* Unum adferam exemplum, ut interpreter juris caput difficillimum, quod vehementiſſime vexavit interpretes. In pleriſque eadem eſt cauſa legati uſus et habitationis: veluil: neuter, uſuarius, puta, et is, cui relicta eſt habitatio, donare poteſt quod legatum fuit: eaſdem quoque perſonas recipiet uterque: neuter denique legatum ſuum ad heredem tranſmittit. Diverſa tamen cauſa habitationis, quod ea neque amittitur non utendo, neque capitis deminutione. Conſtat de his ex Modeſtino *in L.* 10. *D. de Capite Minutis. Si habitatio legetur*, inquit, *morte quidem legatarii legatum intercidit, capitis deminutione tamen interveniente perſeverat.* Rationem hanc adjungit Jctus: *videlicet, quia tale legatum in facto potius, quam in jure conſiſtit.* Eandem rem pluribus pertractat Ulpianus in *L.* 10. *D de Uſu et Habitat: Si habitatio legetur*, ait, *an perinde ſit, atque ſi uſus, quaeritur: et effectu quidem idem poene eſſe legatum uſus et habitationis et Papinianus conſenſit libro octavo decimo Quaeſtionum: DENIQUE donare non poterit, ſed* (hoc eſt, *ſed et*) *eas perſonas recipiet, quas et uſuarius: ad heredem tamen nec ipſa tranſit. Nec* (an forte *at nec*, aut *haec*, ſc. habitatio, *nec*) *non utendo amittitur, nec capitis deminutione.* Inviſo tranſpoſitionis remedio ita reſtituendum arbitrantur nonnulli: *ad heredem nec ipſa tranſit: nec tamen non utendo amittitur, nec capitis deminutione.* Remotum puto quicquid eſt tenebrarum, ſi ita exponas atque emendes quemadmodum propoſui. *Tamen* interpretor *tandem*, qua notione Pacuvio et Salluſtio vocabulum illud frequentatum fuiſſe, docuit Nonius, adde Jo. Arntzenium *ad Aurel. Vict. Cap.* 72. *Num.* 4. Utramque vocem permutatam ſaepiſſime fuiſſe in membranis antiquis oſtendit Ducker *ad Florum Lib.* 1. *Cap.* 13. *Num.* 15. *et alibi.* Habitationis materiam ex profeſſo multis perſequitur Majanſius *Tom.* 3. *Diſp.* 18. De uſu dum diſputo, ſuccurrunt verba Ulpiani in *L.* 10. §. 4. *D. de Uſu et Habit: Si uſus fundi ſit relictus, minus utique eſſe, quam fructum, LONGEQUE, nemo dubitat.* Deſiderari hic verbum *diſtare*, ſimileve, poſt *longeque* plerique opinantur. Varias aliorum correctiones exhibet Juſtus in *Spec. Obſ. Crit. Cap.* 18., qui ſubſtituit *longe longeque.* Expono: Si uſus fundi relictus ſit, dubitandum non eſt, minus profecto, imo longe minus relictum eſſe, quam ſi relictus fuerit fructus.

(d) *Vinctumque.* Quem *vinctum* hic nominat Ulpianus, eundem *invinctum* appellat Calliſtratus in *L.* 6. §. 2. *D. de lege Fab. de plag.* Solent nempe compoſita millies uſurpari pro ſimplicibus: Ita *illigare*, *incavillatio*, *inſequi*, *inambulare*, *inhabitare*, *alia*: quo de notandum duxi,

quia

Digitized by Google

ctumque habuerit, vendiderit, emerit, quive in eam rem ſocius fuerit: cui capite primo ejuſdem legis poena injungitur. [e] Si ſervus qui ſciente domino fecerit, dominus ejus ſexterdiis quinquaginta milibus eodem capite punietur. Ejuſdem legis capite ſecundo tenetur, qui alieno ſervo perſuaſerit, ut dominum fugiat, quive alienum ſervum invito domino celaverit, vendiderit, emerit, dolo malo, quive in ea re ſocius fuerit: [f] jubeturque populo ſextertium quinquaginta milia dare. *Et reliqua. Sciendum tamen eſt, ex Novellis conſtitutionibus capitali ſententia plagiatores pro atrocitate facti puniendos: quamvis et Paulus ſupra relatis ſpeciebus crucis et metalli poenam bujuſmodi reis inrogavit.*

Explicit Titulus de Plagiariis.

quia et ſunt, quod mireris, qui vocabulum ſuſpectum mutandum cenſent. lectione vulgata *qui* interpretor *quis*. Vide ſupra ad *Tit.* 11. §. 7.

(e) *Si ſervus qui ſciente domino fecerit.* Poſſis reponere: *ſi ſervor. qui*, aut *quis*, *ſciente domino fecerit id*: Retenta tamen

(f) *Jubeturque populo ſextertium.* In H. ſic proſtat: *jubeturque * populus ſeſterſiorum.*

TITULUS XV.

Incipit de Mathematicis et Manichaeis.

§. 1. *MOYSES dicit:* Non inveniatur in te qui luſtret filium tuum, aut filiam tuam, nec divinus, apud quem ſortes tollat: nec conſentiat venenariis impoſtoribus, qui dicunt, quid conceptum habeat mulier: quoniam fabulae ſeductoriae ſunt. Nec intendas prodigia, nec interroges mortuos. Non inveniatur in te augurator, nec inſpector avium, nec maleficus, aut incantator, nec Pitonem habens in ventrem, nec aruſpex, nec interrogator mortuorum, nec portenta inſpiciens. Omnia namque iſta a Domino Deo tuo damnata ſunt, et qui fecerit haec. Propter has enim abominationes Deus eradicavit Chaldaeos a facie ſua. Tu autem perfectus eris ante Dominum Deum tuum: gentes enim iſtae, quas tu poſſides, auguria, et ſortes, et divinationes audiebant.

§. 2.

§. 1. Pro *divinus* in H. eſt *divinitus*. Ita ad hunc §. Cel. Venema. Deut. XVIII: 10. *ſq.* 1. filium tuum *legit pro* ſuum, *niſi ſit mendum.* 2. *omiſit* igni. 3. divinitus *babet pro* divino, *vitio quoque deſcriptoris forte.* 4. *addit:* nec conſentiat venenariis (*pro* magis, *voce recentioris uſus, niſi quod* venenarii *et* magi *conjungantur a Tertulliano* de Pudicitia Cap 5.) impoſtoribus, qui dicunt quid conceptum

§. 2. *ULPIANUS libro VII. de officio Proconſulis, ſub titulo de Mathematicis et Vaticinatoribus:* Praeterea [a] interdicta eſt Mathematicorum callida impoſtura, et obſtinacitate perſuaſio. Nec hodie primum interdici eis placuit: ſed vetus haec prohibitio eſt. [b] Denique exſtat Senatuſconſultum Pomponio et Rufo Conſſ. factum, quo cavetur, ut Mathematicis, Chaldaeis, ariolis, et ceteris, qui [c] ſimilem * incertum fecerunt, aqua et igni interceptum habeat mulier: *quod unde ſumſeris me latet: ipſe forte adjecit, ut et quae proxime ſequuntur, ad* genethliacos *reſpiciens.* 5. Chaldaeos *ſubſtituit* Cananaeis, *pro aſtrologis et magis voce uſus.* 6. *Denique in fine de ſuo addit* ſortes.

§. 2. (a) *Interdicta eſt Mathematicorum callida impoſtura, et obſtinacitate perſuaſio.* Heid. exhibet: *et obſtinata perſuaſio. Obſtinacitatis* vocabulum, analogia bonum, non eſt quod damnemus eam ſolummodo ob cauſam, quod rarioris id eſt uſus. Similia plurima apud Jctos obvia. Vid. Briſſon. *in Parerg.* §. 112. *ſq. Foedus* pro *foeditate* dictum puto in *L. 47. D. de Rit. Nupt.*, licet aliud placeat Eruditis. Vid. Juſti *Spec. Obſ. Crit. Cap.* 21. Repono: *et ex obſtinacitate perſuaſio.* Initio Mathematici artem ſuam exercuerunt ipſi falſitatis ſibi conſcii, ſinxeruntque multa, ut lucrum exinde captarent apud rudem ac ſuperſtitioſam plebeculam: poſtea vero, uti fieri ſolet, longo artis uſu animum tandem inducere coeperunt Manichaei iſti impoſtores, vereque ſibi ac pertinaciter et obſtinate perſuaſerunt, non ficta eſſe callida ſua commenta, verum artem ſuam non modo non turpibus atque impiis ſigmentis conſtare, ſed potius eſſe veram, divinam, a Diis ipſis profectam. Ex Paulo diſcimus *Sent. Lib. 5. Tit.* 21. §. 1. vaticinatores primo fuſtibus caeſos civitate expulſos fuiſſe, *perſeverantes* autem gravioribus poenis ſubjectos.

Impoſturae nomen Chriſtianis proprium, quippe quos *impoſtores* vulgo et in triviis dictos fuiſſe ex Hieronymo oſtendit Balduinus *in libello de Edictis Principum Rom. de Chriſtianis pag.* 102. Chriſtianos autem in his praecipue deſignari obſervarunt et alii, ac certiſſimum hoc quidem videtur vel ex notiſſimo Lactantii loco. Eoſdem quoque innui credo apud Paulum *Sent. Lib. 5. Tit.* 21. qui eſt *de Vaticinatoribus et Mathematicis*, et *Tit.* 23. §. 15. *ſqq:* quaecunque enim ibidem referuntur, Chriſtianis a gentilibus objecta fuiſſe crimina, ex Minucio Felice, Tertulliano, reliquiſque novimus. *Obſtinationem ſaluti* praeferre dicebantur, vid. Tertull. *Apolog. Cap.* 27. *Perſuaſio* eorum *deſperata* vocabatur, *ibid. Cap.* 50. Tertull. *in Apol. Cap.* 7. *in pr. dicimur*, inquit, *ſceleratiſſimi de ſacramento infanticidii, et pabulo inde, et poſt convivium inceſto.* Varie mutant alii. Retenta vulgata lectione interpretor: propter ſacramentum noſtrum, quo infantem occidere, occiſum edere, poſt convivium inceſtum committere accuſamur. Malim tamen *inter et poſt convivium.* Iſtiuſmodi ad criminationes referenda exiſtimo Pauli verba *d. Tit.* 23. §. 15. *ſqq.* Verum απεχω.

(b) *Denique.* Poſſis et hoc loco voculam illam, ſaepius repetitam, interpretari, exempli gratia. Repetitiones iſtiuſmodi in jure frequentes eſſe oſtendit Briſſon. *in Parerg.* §. 84.

(c) *Similem incertum fecerunt.* Corrigo: *Similem in urbe*, (aut potius *civitate*, ita C. O. *civitas omnis.* CT. AE. *civitatis Romae* exponitur) *artem fecerunt.* Senatuſconſultum, hoc loco memoratum, factum eſſe conſtat anno a N. C. XVIII, imperante Tiberio. *Tiberius* autem, verba ſunt Dionis Caſſii *Lib. 57. pag.* 612. *et* 631. ex verſione Latina, *omnes aſtrologos, magos, aut quicunque alioquopiam modo divinationes exercerent, exteros necavit, cives, qui etiamnum neglecto priori edicto, quo prohibitus fuerat uſus harum artium omnibus, qui* εν τη πολει, *IN URBE, eſſent, tractare hujusmodi res deferrentur, extorres egit.* Non ovum ovo ſimilius, quam

 Dionis

terdicatur: omniaque bona eorum publicentur: [d] et ſic * aeternus gentium, qui ſi id fecerit, ut in eum animadvertatur. Sed fuit quaeſitum, utrum [e] ſcientia hujuſmodi hominum puniatur, an exercitio, et profeſſio. Et quidem apud veteres dicebatur, profeſſionem eorum, non notitiam, eſſe prohibitam. Poſtea variatum: [f] nam diſſimulandum eſt, nonnumquam inrepſiſſe in uſum, ut etiam profiterentur, et publice reprehenderent. Quod quidem magis per contumaciam, et temeritatem eorum factum eſt, [g] qui viſi erant vel conſulere, vel exercere, quam * qui fuerant permiſſum. Saepiſſime denique interdictum eſt fere ab omnibus Principibus, ne quis omnino hujuſmodi ineptiis ſe immiſceret: et varie puniti ſunt hi, qui id exercuerunt, [h] pro menſura ſcilicet * et conſultationis. Nam qui de Principis [i] ſalute,

Dionis et Ulpiani ſermonem eſſe deprehendis, ſi ita, quemadmodum propoſui, reformes loci hujus lectionem. *Animadvertatur* accipiendum perſpicis de ſummo mortis ſupplicio, aut, ſi id mavis, legendum: *in eum m. animadvertatur*, hoc eſt, *morte.*

(d) *Et ſic aeternus gentium qui ſi id fecerit.* Reſcribo: *et* (vel potius *at*, ſubaudi *ſi*) *ſit extern.* (id eſt, *externarum*) *is gentium quis, qui id fecerit.* Heid. exhibet: *externus gentium.* τοῦ *ſi* ellipſis frequens eſt, vid. Briſſon. *de V. S. v. ſi*, adde Priſcian. *Lib.* 18. *Cap.* 3. et Sanct. *in Min. p.* 702.

(e) *Scientia.* Paulus *Lib.* 5. *Sent. Tit.* 21. §. 4: *non tantum*, inquit, *divinatione quis, ſed ipſa ſcientia, ejuſque libris melius fuerit abſtinere.* Idem *Tit.* 23. §. 18: *non tantum hujus artis profeſſio, ſed etiam ſcientia prohibita eſt.*

(f) *Nam diſſimulandum eſt. . . ut etiam profiterentur, et publice reprehenderent.* Poſt *publice* aſteriſcus apparet in Heid. Reſtituendum puto: *n em* (*non*, vel *nec enim* interpretatur Magno) *diſſimulandum eſt. . . ut etiam profiterentur, nec publice reprehenderentur.* Tolerari tamen fortaſſe poſſit *et publice reprehenderent*, ſi ita exponamus: eo audaciae progreſſi fuerunt, ut publice etiam adverſarios ſuos, hoc eſt, eos, qui contradicere ſibi auſi fuiſſent, reprehendere non fuerint veriti, adeoque obſtinate artem ſuam defenderent contra diſſentientes.

(g) *Qui viſi erant. . . quam * qui fuerant permiſſum.* Lego: *qui niſi erant*, hoc eſt, adnixi, . . . *quam quod fuerIT* (id eſt, *fuerit id*) *ant* (*antea* exponit Valerius) *permiſſum.*

(h) *Pro menſura ſcilicet * et conſultationis.* In Heid. exſtat: *pro menſura ſcilicet * conſultationis*, omiſſo *et.* Scriptum fuiſſe conjicio: *pro menſura ſcilicet E et conſultationis.* E pro *ejus* exaratum fuiſſe olim idem Probus auctor eſt. Punitos intelligo pro menſura, hoc eſt, ſecundum modum, quo artem eam tractarunt, vel conſulendo, vel exercendo. Praeceſſit enim *vel conſulere vel exercere. Ejus* ergo accipe exercitionis. Pari modo reſtauranda lectio corrupta apud Gellium *Noct. Attic. Lib.* 18. *Cap.* 6. *In noſtra memoria*, refert de Aelio, an Helio, Meliſſo, *fuit Romae ſummi quidem loci inter Grammaticos ET temporis.* Ecquis ſcriptum dubitet *E temporis?* hoc eſt, *ejus.* T adhaeſiſſe ex ſequenti *temporis* nullus non animadvertit. Pluribus de Meliſſo iſto inquirit, additiſque aliorum conjecturis, ipſe reſcribendum jubet * *es τεχνικως* Vir Eruditiſſ. Petr. Paul. Juſtus in *Spec. Obſerv. Crit. Cap.* 10.

(i) *Salute.* Subaudi *id exercuerunt* ex modo antecedentibus.

(k)

ſalute, capite puniti ſunt, vel qua alia graviore poena adfecti. [k] Enimvero ſiquidem * ſuaſorumque levius inter hos habentur, quam vaticinatores, hii quoque plectendi ſunt: quoniam nonnunquam [l] contra publicam quietem imperiumque populi Romani improbandas artes exercent. Extat denique decretum Divi Pii ad Pacatum, Legatum provinciae Lugdunenſis, *cujus reſcripti verba, quia multa ſunt, de fine ejus* [m] *ad locum haec pauca ſubjecit.* Denique et Divus Marcus eum, qui motu Caſſiano vaticinatus erat, et multa quaſi [n] extinctu Deorum dixerat, in inſulam Syrum relegavit. Et ſane non debent impune ferre hujuſmodi homines, qui ſub obtentu, et monitu Deorum, quaedam vel renuntiant, vel jactant, vel [o] ſcientes eos fingunt.

§. 3. *GREGORIANUS libro VII. de Maleficis et Manichaeis, ſub titulo* [a] *comp:* Maximus Dioclitianus et Maximianus, Nobiliſſimi

(k) *Enimvero ſiquidem * ſuaſorumque levius inter hos habentur, quam vaticinatores, hii quoque.* Heid. habet: *enimvero ſiquidem ſuaſorum profeſſio quae levius inter hos habetur, quam vaticinatores, ii quoque.* Legi poſſit: *enimvero ſ9* (aut S, utraque nota *ſunt* ſignificat) *quidam ſuaſorum, qui . . . vaticinatores, ſ9* (*ſed et* explicat Magno) *ii quoque . . .* Suaſores accipe proxenetas, qui non ipſi artem exercent, ſed ſuadent Manichaeos conſuli. Ita olim in mentem venerat locum difficillimum exponere: poſtquam vero cognovi Fratris mei de verbis exhibitis conjecturam, veroſimiliorem eam protinus viſam mihi, quippe quae ſenſum argumento huic aptiorem ſubminiſtret, nolo diffiteri. Vide Commentarium ejus *pag.* 303. *ſq.*

(l) *Contra publicam quietem etc.* Hinc *ſacrilegi, et majeſtatis rei* dicebantur Chriſtiani, vid. Tertull. *in Apol. Cap.* 10., ob id, puto, quia Deos non colebant, neque pro Imperatoribus ſacrificabant. *Publici hoſtes Cap.* 35., *generis humani hoſtes, Cap.* 37., *omnium ſcelerum rei, Deorum, Imperatorum, Regum, naturae totius inimici, Cap.* 11. *Omnis publicae cladis, omnis popularis incommodi Chriſtianos eſſe in cauſa: ſi Tyberis adſcendit in moenia, ſi Nilus non adſcendit in arva, ſi coelum ſtetit, ſi terra movit, ſi fames, ſi lues, ſtatim Chriſtianos ad leonem. Cap.* 40. *Conqueſtos paganos* idem ſcribit *de felicitatis rerum humanarum per Chriſtiana tempora deminutione.* Auguſtinus *de Civ. Dei Lib.* 2. *Cap.* 20. *publicos inimicos* appellatos eos fuiſſe tradit. Idem *afflictionem*, inquit *Cap.* 19. *quamcunque ſuperbia deliciaeque eorum perpeſſae fuerint, religioni increpitant Chriſtianae.* Plura qui deſiderat, adeat is Commentarios Interpretum ad loca citata.

(m) *Ad locum haec.* Heid. expreſſit: *ad hunc locum haec.* Vulgaris fuit locutio Romanis, adeo ut tribus verbis denotare ſoliti fuerint, *ad locum*, teſtibus Triumviris, qui de notis veterum tradiderunt, AD L. Id autem ſignificabant, quod nunc dicimus *in verbis.* Hoc ſenſu vetus Jctus, neſcio quis, *in Conſultatione* §. 1. Vid. *Juriſpr. Antej.* Schulting. *p.* 813. *in f.* Ea vera notio num huc conveniat, dubito, propterea, quia memorati reſcripti nulla verba addita. Malim itaque *ad locum hunc pauca.* Heid. ſequentia *denique . . .* ſic exhibet, quaſi ſint ea reſcripti verba, quod abſonum.

(n) *Exſtinctu.* Heid. rectius: *ex inſtinctu.*

(o) *Scientes eos fingunt.* Corrigo: *ſcientes eor q fingunt* hoc eſt, *eorum quid*, intelligo aliqua eorum, quae ante fuere memorata.

§. 3. (a) *Comp. etc.* Scriptum fortaſſe

Digitized by Google

liſſimi A. A., Juliano, Proconſuli Africae. Otia maxima interdum homines * [b] in communionem conditionis naturae hominum modum excedere hortantur: et quaedam genera [c] inaniſſima ac turpiſſima doctrinae ſuperſtitionis inducere ſuadent, ut ſui erroris arbitrio pertrahere et alios multos videantur, Juliane Kariſſime. Sed Dii immortales providentia ſua [d] ornare et diſponere dignati ſunt quae bona, et vera ſunt [e] et multorum, et bonorum, et egregiorum virorum, et ſapientiſſimorum conſilio et tractatu inlibata

fuit: *ſub titulo oc* (id eſt, *hoc*, vel *eod.* eodem) *Impp.* Intellige autem titulum de Mathematicis et Vaticinatoribus, quem allegaverat jam in §. 2. Malefici et Mathematici qui dicantur optime expoſuit Jac. Gothofred. *in paratitlo ad Tit. C. Th. de Maleficis et Mathematicis.* Confer ejusdem Gloſſarium Nomicum. *Maximi* titulus num ab ipſo Imperatore Dioclitiano fuerit profectus, qui eum ſibi attribuerit in inſcriptione legis hujus, dubitant Interpretes. Adſcripta forte vox ab auctore Codicis Gregoriani, an a noſtro. Hoc certum eſt vulgatiſſimo uſu *maximos Principes* Romae fuiſſe appellatos: teſtis eſt Valerius Probus, qui M. P. exponit *Maximus Princeps.* Magno MAX. CS. exponit *Maximus Caeſar.* Teſtes ſunt leges plurimae, inſcriptiones non paucae, jam ab aliis allegatae. Dioclitiani in inſcriptione hac perperam injici mentionem contendunt nonnulli, ac propterea emendandam eam eſſe ſtatuunt, eo quod Euſebius, Lactantius, aliique, ubi de edicto hoc memorant, Galerii Maximiani ſolius nomen adſcribunt: contra ſentiunt plerique, pro quibus ſtat ſcripturae auctoritas, quam ſequi malo. *Nobiliſſimi Auguſti* dicuntur titulo non admodum ſolenni. *Nobiliſſimi* vulgo appellabantur Imperatorum filii, filiae, quin et quaecunque ad Principem pertinebant, notione illa vererunt: ita *domus nobiliſſima*, caetera. Caeſaribus in primis hoc nomen attributum: hinc *nobiliſſimi Caeſares* ſupra *Tit.* 6. §. 4. Diverſa poſtmodum a Caeſarea dignitate conſtituta eſt ea Nobiliſſimi. Ampliora ſi quis deſideret de titulo hoc, adeat is Jac. Gothofredum ad *L. ult. C. Th. de luſtral. collat.*, et Guther. *de Offic. dom. Aug.* p. 22. *ſq*, adde Du Cange *in Gloſſario v. Nobiliſſimus.* De eo ambigi poſſit, num ipſi Auguſti *nobiliſſimi* dicti fuerint, tum, ipſine Imperatores ea appellatione ſe inſignive-rint. *Quaeris*, inquit Scaevola, *an ingenuitatis jure utatur is, quem ſanctiſſimus et NOBILISSIMUS IMPERATOR natalibus ſuis reſtituit*, in *L.* 3. *D. de Natal. Reſtit.* Imo et poſterioribus temporibus Regibus interdum adſcriptum fuiſſe nobiliſſimi ac nobilitatis titulum apparet ex Du Cange *l. c.* et *in v. Nobilitas.* Magis tamen eſt ut credam, titulos hoc loco additos mutatos, atque ex ſui ſaeculi ſtilo adjunctos fuiſſe ab compilatore Codicis Gregoriani, aut potius ab Auctore noſtro.

(b) *In communionem conditionis naturae hominum etc.* Incuria librariorum, poſt *conditionis* excidit, opinor, vox *Deorum*, *divinae*, ſimilisve, nota perſcripta. Explico: otia aliquando homines excedere hortantur modum naturae humanae, et ſimiles eſſe velle Diis; aut, quod idem eſt, in communionem venire conditionis divinae. *In communionem* poſitum pro ad adipiſcendam communionem.

(c) *Inaniſſima etc.* Non eſt, quod mutemus. In §. 2. dicuntur *ineptiae. Doctrina ſuperſtitionis* vulgari loquendi formula appellatur doctrina ſuperſtitioſa, aut ſuperſtitionis plena. *Erroris arbitrio pertrahere* eſt perſuadere, permovere ſua ſententia, atque electione, quantumvis falſa, erroriſque plena. Pro *Kariſſime* H. habet *Cariſſime.*

(d) *Ornare.* H. exhibet *ordinare*, quod ſequor.

(e) *Et multorum.* Malo: *ut multorum.* Ante *neque reprehendi* ſubintelligo *ut.*

(f)

libata probarentur, et ſtatuerentur: quibus nec obviam ire, nec reſiſtere fas eſt: neque reprehendi a nova vetus religio deberet. Maximi enim [f] criminis eſt * ſed tractare, quae ſemel ab antiquis tractata, et definita ſunt, ſtatum et curſum tenent, ac poſſident. Unde pertinaciam pravae mentis nequiſſimorum hominum punire ingens nobis ſtudium eſt. [g] Hi enim, qui novellas et inauditas ſectas de terroribus religionibus obponunt, ut pro arbitrio ſuo pravum excludant, quae divinitus conceſſa ſunt. * [h] Quoniam nobis, de quibus ſolertia tua Serenitati noſtrae retulit, Manichaeos audivimus eos nuperrime, velut nova inopinata prodigia, in hunc mundum de Perſica adverſaria nobis gente progreſſa, vel orta eſſe: et multa facinora ibi committere: populos namque quietos perturbare: nec non et civitatibus maxima detrimenta [i] inſerere: et verendum eſt, ne forte, ut fieri adſolet, accedenti tempore [k] conentur execrandas conſuetudines, [l] et * iſtebas leges Perſarum innocentioris naturae homines Romana gente modeſtam atque tranquillam, et univerſum orbem noſtrum veluti venenis de ſuis malivolis [m] infigere. Et quia omnia, quae pandit prudentia tua

(f) *Criminis eſt * ſed tractare etc.* H. exhibet: *criminis eſt * retractare*, repono *ſaepe tractare.* In ſequentibus ſic Heid: *ſtatum enim et.* Nil muto. Sic diſtinguo: *definita ſunt, ſtatum et curſum tenent.* Pari modo *ſtati ſiderum curſus* vocantur Plinio.

(g) *Hi enim* ſubintellige ſunt nequiſſimi homines, quos ante memoraverant Impp., *qui novellas*, id eſt, novas, *et inauditas*, turpes, inmanes, ac ſceleratas *ſectas deterioribus* (Heid. conjunctim ſcribit *deterroribus*) *religienibus opponunt*,: ita loqui arbitror Principes ex ſententia ipſorum impoſtorum, qui deteriores ſtatuunt religiones antiquas, quamobrem mox ſubjungitur: *ut pro arbitrio ſuo pravam* (ſic malo: intellige religionem noſtram veterem) *excludant*, *quae divinitus conceſſa fuit.*

(h) *Quoniam nobis.* H. aſteriſcum omiſit ante *quoniam.* Emendo: *quoniam nos.* Feſtinantes librarii excuſabili errore ſcriptum crediderunt *nob* id eſt *nobis.* Sequentia: *de quibus ſolertia tua ſerenitati noſtrae retulit* parentheſi * includo.

(i) *Inſerere.* Malim *ingerere*, quod certe eo ſignificatu uſitatius eſt.

(k) *Conentur etc.* Repono: *conentur ingerere.* Sciunt eruditi ſaepiſſime obtinuiſſe, ut vox, quae modo praeceſſerat, repetita, a librariis perperam fuerit omiſſa.

(l) *Et * iſtebas etc.* H. habet: *et * priſtinas.* Lego: *et inficetas leges Perſarum in innocentioris naturae homines Romanā gentē.*

(m) *Infigere.* Recte H. *inficere.* Sequentia ſic corrigo: *Et quia omnia, quae pandit prudentia tua in relationem*; id eſt, in relatione *religionis illorum*, *genera maleficiorum*, *ſtatutis evidentiſſimis contraria*, *et exquiſita ſunt*, (quamvis et vocem poſtremam poſſis ſubintelligere) *et adinventa commenta*, *ideo eos damnamus*, *atque poenas* . . . Ante *ſtatutis* aſteriſcum omittit Heid., itemque ante *moenas*, cujus loco ſubſtituit *machinas.* Pro *illis ſtatuimus* perperam exhibet *illi ſtatuimus.* Quod de *flammeis ignibus* memorant Impp., ita de iis Lactantius *de Mort. Perſec. Cap.* 21: *dignitatem non habentibus poena ignis fuit*: id

tua in relationem religionis illorum, genera maleficiorum * ſtatutis evidentiſſimorum exquiſita et adinventa commenta, ideo eorum * maenas atque poenas debitas et condignas illis ſtatuimus. Jubemus namque auctores quidem ac principes una cum abominandis ſcripturis eorum ſeveriori poenae ſubjici, ita ut flammeis ignibus exurantur: conſentaneos vero, et [n] uſque ad eos contentioſos capite puniri praecipimus: et eorum bona fiſco noſtro vindicari ſancimus. Si qui ſane etiam honorati, aut cujuslibet dignitatis vel majoris perſonae ad hanc inauditam et turpem, atque per omnia infamem ſectam, vel ad doctrinam Perſarum ſe transtulerunt, eorum patrimonia fiſco noſtro adſociari facies: ipſos quoque Forenſibus, vel Proconenſibus metallis dari. Ut igitur ſtirpitus amputari* [o] malis haec nequitiae de ſaeculo beatiſſimo noſtro poſſit, devotio tua juſſis ac ſtatutis tranquillitatis noſtrae maturius [p] obſecundare *. Dat. prid. Kal. April. Alexandriae.

Explicit Titulus de Mathematicis, Maleficis, et Manichaeis.

id exitii primo adverſus Chriſtianos permiſerat, datis legibus, ut poſt tormenta damnati lentis ignibus urerentur. Sic legendum puto pro eo, quod in vulgatis exſtat *et exſilii.* Confer Graevium in notis. Quae ſequuntur ibidem, ita expono: *ne, areſcentibus ſiccitate faucibus, cito ſpiritus redderetur* Deo ſcilicet auctori, ne cita morte abſolverentur lento ſupplicii generi deſtinati, *quod poſtremo* hoc eſt, tandem demum *accidebat, tunc* reſcribo *tunc cum per multum diem . . .*

(n) *Uſque ad eos contentioſos.* Reſcribo: *Uſque adeo omnes contentioſos.* De Phenenſibus, aut Fenenſibus metallis conſule Schulting. *h. l.*

(o) *Malis haec nequitiae.* H. edidit: *magis haec nequitia.* Lego: *immanis haec nequitia*, quo modo et correxiſſe video Fratrem *p.* 331. *In* repeto ex praecedentis vocabuli littera ultima, quae pro *in* ſaepiſſime poſita.

(p) *Obſecundare.* Plenius H. *obſecundare * procurabit.* Quid ſi ſubſtituamus? *obſecundare V* hoc eſt *velit.*

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

T I T U L U S XVI.

[a] *Incipit de Legitima Succeſſione.*

§. 1. SCRIPTURA DIVINA *ſic dicit:* Filiae Salpadae adſtantes ante Moyſem et Eleazarum, Sacerdotem et Principem, omnemque Senatum filiorum Iſraël

(a) *Incipit etc.* H. habet: *Incipit titulus XVI. de . . .*

§. 1. Deſumpta haec ex Moyſis *Lib.* 4. *Cap.* 27. *Sequitur quidem* Auctor, uti obſervavit Cel. Venema, *LXX interpretes,* *ſed* 1. *[illegible]* [illegible] poſſeſſionem etc. *poſuit* da-

Iſraël in foribus tabernaculi teſtimonii, dixerunt: Pater noſter mortuus eſt, et filii non fuerunt ei, ſed filiae: et ideo non deleatur nomen patris noſtri de medio tribus ſuae: non eſt ei maſculus: date nobis poſſeſſionem in medio fratrum patris noſtri. Et obtulit Moyſes petitionem earum Domino Deo. Et locutus eſt Dominus Moyſi, dicens: Recte filiae Salpadae locutae ſunt: et ideo dabitis eis poſſeſſionem hereditatis in medio fratrum patris earum. Et dicimus haec filiis Iſraël. Homo ſi deceſſerit, et filios non habuerit, dabitis hereditatem proximo eorum de tribu ejus: et poſſidebit omnia ejus. Et erit haec filiis Iſraël juſtificatio judiciorum, ſecundum quae conſtituit Dominus Moyſi.

§. 2. *GAJUS Inſtitutionum* [a] *libro III. legitimas ſic ordinat ſucceſſiones.* Inteſtatorum hereditates lege duodecim tabularum primum ad ſuos heredes pertinent. Sui autem heredes exiſtimantur liberi, qui in poteſtate morientis fuerint, veluti filius, filia, vel nepos, neptisve, pronepos, proneptiſve [b] ex nepote filio nato prognatus prognatave. [c] Nec intereſſe naturales liberi, an adoptivi. Ita demum tamen nepos neptiſve, et pronepos proneptisve ſuorum heredum numero ſunt, ſi praecedens perſona [d] deſierit * ſive alia ratione, veluti emancipatione. Nam ſi per idem tempus, quo quiſque morietur, filius in poteſtate ejus ſit, nepos ex eo ſuus heres eſſe non poteſt. Idem et in ceteris deinceps liberorum perſonis dictum intelligimus. Uxor quoque, quae in manu ejus eſt, [e] is ſua heres eſt: quia filiae loco eſt: item nurus, quae in filii manu eſt: nam et haec neptis loco eſt. Sed ita demum erit ſua heres, ſi filius, cujus in manu erit, dum pater mo-

dabitis, *et pro* dicito haec filiis Iſraël *iſte* dicimus: *niſi culpa ſit librarii, verba enim Dei ſunt ad Moſem.* 2. *nonnulla omiſit auctor poſt* dabitis hereditatem, *quae addenda erant.* Pro *non deleatur* H. exhibet *ne deleatur.*

§. 2. (a) *Libro III.* H. *libro II.* Referuntur haec in *Lib.* 2. *Tit.* 8. De plerisque tituli hujus argumentis, verborumque §. hujus lectione dixi ad Ulpianum.

(b) *Nepote filio nato.* Aut dicendum *filio* hic eſſe caſum tertium, quemadmodum vulgari ſermone effertur: *naſcitur mihi filius,* aut emendandum *nepote e filio nato:* niſi malis omiſſam praepoſitionem ſtatuere, quod infrequens non eſſe oſtendit O. Arntzen. ad Caton. *Lib.* 3. *Diſt.* 18. Ita *taedi pice,* alia. v. Vechner in *Hellen.* Adde Serv. *ad Virgil. Aen.* 10. *v.* 345. *et Aen.* 12. *v.* 182.

(c) *Nec intereſſe naturales.* Subſtituere poſſis: *nec intereſt ſint naturales.* Ferri tamen poſſe vulgatam in praecedentibus demonſtravi. Neutiquam equidem neceſſarium eſſe exiſtumem, ut huc revocemus ea, quae copioſius de materia hac exhibentur in Inſtitutionibus Juſtiniani: conſtat etenim ex hoc loco, aliiſque centenis, ſenſum quidem verborum, modo fuſius, modo compendioſius, non ipſa ſemper Caji dicta anxie ſecutos fuiſſe earum compilatores. Eandem ob rationem cauſam plane nullam perſpicio, quam propter quis corrigenda cenſeat ſequentia: *nam ſi per idem tempus* . . . quippe quae per ſe ſunt manifeſtiſſima.

(d) *Deſierit.* Fortean *deſinere* verbum pro *mori* ſimpliciter poſitum fuit veteribus. Alias conjecturas propoſui ad Ulpian. *Tit. XI.* §. 28.

(e) *Is ſua heres eſt.* To *is* omiſit Heid. Quid ſi pro *is* reponamus IT, quod *item* ex-

moritur, in poteſtate ejus non ſit. Idemque dicimus et de ea, quae in nepotis manu matrimonii cauſa ſit; quia proneptis loco eſt. Poſtumi quoque, qui, ſi vivo parente nati eſſent, in poteſtate ejus futuri forent, ſui heredes ſunt. Idem juris eſt de his, [f] quorum nomina ex lege Aelia Sentia, vel ex Senatuſconſulto poſt matrem patris cauſa probata in poteſtate ejus futuri eſſent: [g] et de eo filio, qui ex prima ſecundaque emancipatione poſt mortem patris manumittitur, intelligimus. Cum filius filiave, et ex altero filio nepotes nepteſve exiſtent, pariter ad hereditatem vocantur, nec qui gradu propior eſt ulteriorem excludit: aequum enim videtur, nepotes nepteſve in patris ſui locum portionemque ſuccedere. Pari ratione etſi nepos neptiſve ſit ex filio, et ex nepote pronepos proneptiſve, ſimul vocantur. Et quia placebat nepotes nepteſve, item pronepotes pronepteſve in patris ſui locum ſuccedere, [h] conveniens, non in capita, ſed in ſtirpem hereditates dividi: ut filius [i] dimidiam partem hereditatis fruat: ex altero filio duo pluresve nepotes alteram dimidiam: Item ſi ex duobus filiis nepotes extent, ex altero filio unus forte vel duo, ex altero tres aut quatuor, * [k] altera dimidiam. * *De Agnatis.* Si nullus ſit ſuorum heredum, tunc hereditas pertinet ex eadem lege duodecim tabularum ad agnatos. Vocantur autem agnati, qui legitima cognatione juncti ſunt. Legitima autem cognatio haec eſt, quae per virilis ſexus perſonas conjungitur. Ita, qui eodem patre nati ſunt, fratres agnati ſibi ſunt, qui etiam conſanguinei vocantur: nec requiritur, an matrem eandem habuerint. Item patruus fratris filio, et invicem is illi agnatus eſt. Eodem numero ſunt fratres patrueles inter ſe, id eſt, qui ex duobus fratribus progenerati ſunt, quos plerique etiam conſobrinos vocant. Qua ratione, ſcilicet, etiam ad plures gradus agnationis pervenire potuerimus. Non tamen omnibus ſimul agnatis dat lex duodecim tabularum hereditatem; ſed his, qui tunc, cum certum eſt, aliquem inteſtato deceſſiſſe, proximo gradu ſunt. Nec in eo jure ſucceſſio eſt. Ideoque,

ſi

exponit Magno. Pluribus de vocula hac egi ad Ulpian. *Tit.* 22. §. 14.

(f) *Quorum nomina.* Lego: *qui errore matrimonii.* Videſis commentarios meos ad Ulpian. *Tit.* 7. §. *ult*

(g) *Et de eo.* Malo: *id* (hoc eſt, *idem*) *et de eo.*

(h) *Conveniens.* H. habet: *conveniens eſt.*

(i) *Dimidiam partem hereditatis fruat.* In H. proſtat: *dimidia parte hereditatis fruatur.* Praeferam equidem *ferat.* Pro *alteram dimidiam* H. exhibet *altera dimidia.*

(k) *Altera dimidiam.* Malo *alteram dimidiam.* Subintellige: utrique ferent.

(l)

ſi heres proximus omiſerit, vel, ante quam hereditatem adierit, deceſſerit, ſequentibus nihil juris competit. [l] Ideo autem non mortis tempore, * certum fuerit aliquem inteſtatum deceſſiſſe, quam ſi quis teſtamento facto deceſſerit, melius eſſe viſum eſt, tunc requiri proximum, cum certum eſſe coeperit, neminem ex teſtamento heredem fore. Quod ad feminas attinet, hoc jure aliud in ipſarum hereditatibus capiendis placet, aliud in ceterorum ab his capiendis: nam et feminarum hereditates [m] proinde agnationis jure redeunt, atque maſculorum: noſtrae vero hereditates ad feminas ultra conſanguineorum gradum non pertinent. Itaque ſoror fratri, ſororive legitima heres eſt: amita vero, et fratris filia heres eſſe non poteſt. Sororis autem nobis loco eſt etiam mater, aut noverca, quae per in manum conventionem apud patrem noſtrum jus filiae conſecuta eſt. Si quis defunctus erit, ſi ſit frater, et alterius fratris filius, ſicut ex ſuperioribus intelligitur, frater potior eſt, quia gradu praecedit: [n] ſed alia * faciat juris interpretatio inter ſuos heredes. Quod ſi defuncti nullus frater exſtet, ſed ſint liberi fratrum, ad omnes quidem hereditas pertinet: ſed quaeſitum eſt, ſi diſpari numero ſint, forte nati ex uno unus, vel duo, et ex altero tres, aut quatuor, utrum in ſtirpes dividenda ſit hereditas, ſicut inter ſuos heredes juris eſt, an potius in capita. Jamdudum autem placuit in capita dividendam hereditatem. Itaque quotquot erunt ab utraque

(l) *Ideo autem non etc.* In H. ſic exſtat: *Ideo autem cur non mortis tempore certum fuerit.* Reſtituo: *Ideo autem modo mortis tempore certum fuerit aliquem inteſtatum deceſſiſſe, quoniam*, vel *quum ſi* . . . . . *Quum* autem, et, quod idem eſt, *cum* pro *quia* ſaepiſſime ponitur. Vid. Briſſon. *in Parerg.* §. 79. *Non* pro *modo* ſaepiſſime uſi fuerunt librarii, perperam expoſita nota. Exemplo ſit *L.* 2. *pr. D. Si quis caut. in jud. ſiſt. cauſ. fact. non obt. Non exigimus*, ait Ulpianus, *reum judicio ſiſti, ſi negotium, propter quod judicio ſiſti promiſit, fuerit traſactum: ſed hoc ita, ſi NON prius id negotium tranſactum ſit, quam ſiſti oporteret: caeterum, ſi poſtea tranſactum eſt, exceptio doli opponi debet.* Ita exſtat in Florentino. Rectius alii libri pro *non* exhibent MODO. Conſule Petr. Fabr. *in Semeſtrib. Lib.* 1. *Cap.* 14., adde Bynkersh. *Lib.* 3. *Obſ. Cap.* 5.

(m) *Proinde.* H. *perinde.* *Pro* et *per* confundi notat Beſtius. *Proinde* et *perinde* millies permutari obſervarunt plurimi. Eodem modo Paulus ſupra *Tit.* 8. §. 2. *proinde tenebitur, ac ſi lege Cornelia damnatus eſſet.* Plura exempla collegit Briſſonius *in Parerg.* §. 78.

(n) *Alia faciat juris interpretatio.* Scriptum fuiſſe conjicio: *Alia fact* (ita pro *facti* poſitum olim Valerius Probus teſtatur) *al* (hoc eſt, *alia*) *juris interpretatio.* Alia, inquit Cajus, eſt facti, alia eſt juris interpretatio inter ſuos heredes. Juris interpretatio ſimul admittit fratres et fratris filios, facti vero interpretatio ſolos admittit fratres, quoniam illi gradu praecedunt.

traque parte perſonae, in tot portiones * [o] fuerunt. Si nullus agnatus ſit, eadem lex duodecim tabularum gentiles ad hereditatem vocat. Qui ſint autem gentiles, [p] primo Commentariorum

(o) *Fuerunt.* Ex omnibus quotquot ad hunc locum exhibuere conjecturas Commentatores, nulla videtur propior accedere litterarum ductibus, adeoque probabilior ea, quam proponit Schultingius, ſubſtituendum eſſe *ſuccedunt*. Quid ſi ita ſcriptum opinemur? *quotquot erunt ab utraque parte perſonae agn, tot portienes f, verumt ſi etc.* hoc eſt, *quotquot erunt ab utraque parte perſonoe agnatorum, tot portiones fiunt, vel fient. Verumtamen ſi.* Vocabulum *ſit* per ſimplex F notatum fuiſſe Diaconus teſtatur.

(p) *Primo Commentariorum et ultimum eſt.* Reſcribo: *primo Commentariorum tit. ultimo dictum eſt.* Expoſuit Cajus Commentariorum, ſive Inſtitutionum, libro primo titulo ultimo de Curationibus, ibidemque docuit, ſub Curatore eſſe majores aetate everſores, atque inſanos: dubitari vix poteſt addidiſſe Jctum, loco admodum opportuno, in prodigis ac furioſis pecuniaque eorum legitimam poteſtatem fuiſſe adgnatorum, gentillumque, explicuiſſe dein, qui ſint gentiles, denique admonuiſſe, gentilitium jus in deſuetudinem abiiſſe: Ea vero, cum in foro amplius uſum non habere viderentur, ſupervacuum opinatus Anianus de re inutili curioſius pertractare, perperam omiſit. Rectius omnino Imperator in §. 1. *I. de Teſtam. Ordin.* nihil antiquitatis penitus ignorari oportere cupidae legum juventuti exiſtimavit.

Gentilis dicitur, inquit Feſtus, *et ex eodem genere ortus, et is, qui ſimili nomine appellatur.* Proprie magis locutus fuiſſet Grammaticus, ſi dixiſſet *ex eadem gente:* ſiquidem *inter genus et gentem hoc intereſt, quod genus tam hominum, quam ferarum eſt*, (per υστερολογιαν interpretor: tam ferarum quam hominum) *gens ad cognationem plurimum* (malim *plurium*) *pertinet, et ab uno capite deſcendit: dicimus enim: gens Gallorum.* Deſcripta ſunt haec ex Excerptis Differentiarum, quae ſubjecta ſunt D. Gothofredi Auctoribus Latinis. Agraetius *genus* ait *familiae, gentem regionem recte dicimus.* Praeferam *familiam*, accipiamque vocabulum notione laxiore, qua univerſam gentem interdum ſignificat. v. Popmam in v. *Familia.* Caeterum nimis curioſe Donatus ad hoc Terent. *in Adelph. Act. 3. Sc. 1. vs. 10.*

Talem, tali genere, atque animo, natum ex tanta familia.

Genus, inquit, *jam ad viros pertinet, familia etiam ad defunctos. Alii*, addit, *genus ad nobilitatem referunt, familiam ad copias, unde et paterfamilios dicitur.* Rectius Feſtus: *Familia autea in liberis hominibus dicebatur, quorum dux et princeps generis vocabatur pater et mater familiae. Gens* ſecundum Iſidorum Lib. 9. Cap. 2. *eſt multitudo, ab uno principio orta, ſive ab alia natione ſecundum propriam collectionem diſtincta, ut* Graeciae, *Aſiae: hinc gentilitas dicitur. Gens appellata propter generationem familiorum, id eſt, a gignendo, ſic ut natio a naſcendo.* Idem Lib. 9. Cap 4. *eſt autem domus*, inquit, *genus familiae*, (malim *unius familiae*) *ſive conjunctio viri et uxoris. Incipit autem* (*autem* interpretor *enim*, quo ſenſu particulam frequenter uſitari notavit Briſſon. in παρεργ. §. 77.) *a duobus, et eſt nomen Graecum, nam δωματα Graeci tecta vocant. Nam* (aut ſupervacuum hoc, ex anterioribus perperam repetitum, in editionibus aliis omiſſum, aut exponendum *caeterum*) *familia eſt, liberi ex liberis legibus ſuſcepti, a femore* hoc eſt, ex liberis hominibus ſecundum leges, Juliam praeſertim, et Papiam Poppaeam quaeſiti, a femore appellata. *Familia autem a femore:* idem ait Cap. 5. *femur enim genus eſt, et ſtirps oſtenditur. . . ſtirps ex longa generis ſignificatione vocatur.* Omitto caetera, quae de generis et familiae appellatione dictis locis proponit Hiſpalenſis. Genus, gentem, et familiam optime diſtinxit Julius

rum et ultimum eſt: et cum illic admonuerimus, gentilitium jus in deſuetudinem abiiſſe, ſupervacuum eſt hoc quoque loco de ea re curioſius tractare.

§. 3.

lius Caeſar in Laudatione Juliae, cujus hoc fragmentum ſervavit nobis Suetonius in ejuſdem Imp. vita Cap. 6. *Amitae meae Juliae maternum genus ab Regibus ortum, paternum cum Diis immortalibus conjunctum eſt: nam ab Anco Martio ſunt Martii Reges*, (reponendum eſſe nullus dubito: *ab Anco Martio Rege ſunt Martii*) *quo nomine fuit mater; a Venere Julii, cujus gentis familia eſt noſtra.* Neque tamen negari poteſt *genus* pro *gente* aliquando a ſcriptoribus uſurpari, videſis Th Marcil. *ad Suet. Veſpaſ. Cap.* 4. Papinianus in *L. 1. D. de Probat. quoties*, ait, *quaereretur, genus vel gentem quis haberet, necne, eum probare oportet.* Expono genus, id eſt gentem, hoc eſt, oriundus ſit ex eo genere, ſive gente, quam allegat, adeoque gentilis ſit, nec ne. Pro *eum* malo *reum*, eum puta, qui ſe eandem gentem habere ac gentilem eſſe adfirmat: incumbit enim probatio ei, qui dicit, non illi, qui negat. *L. 2. D. eod.* Plenius gentiles hoc modo definivit Scaevola Pontifex, ſicuti refert Cicero in Topicis: *Gentiles ſunt, qui ab ingenuis oriundi ſunt, quorum majorum nemo ſervitutem ſervivit, qui capite non ſunt deminuti.* Apparet itaque ſervos a domino manumiſſos, etiamſi gentili ejus nomine inſigniti fuerint, gentilium tamen numero non eſſe accenſendos. Eum quoque, qui per adoptionem in alterius familiam tranſiit, gentilitatem ex eo amittere conſtat. Confer Boëtium *d. l.* Addo emancipatum a parente ſuo filium gentilem amplius manere non videri, propterea quia capitis deminutionem paſſus eſt, fitque adeo ex adgnato cognatus. *Gentis* et *familiae* voces, licet aliquando confundi ſoleant inter ſe, proprie tamen ſi loqui velimus, diſtinguendae ſunt, vide Sigonium *ad Suet. in Aug. Cap.* 1. Gens eſt, veluti Tulliorum, familia eſt pars gentis. Ab utroque, genere ſcilicet et gente, diſtinguenda eſt ſtirps, quae eſt pars gentis: gens itaque ſtirpem comprehendit, non ſtirps continet gentem. Cicero de Oratore Lib. 1. Cap. 39. *Quid, qua de re inter Marcellos et Claudios patricios Centumviri judicarunt? cum Marcelli ab liberti filio ſtirpe, Claudii Patricii ejuſdem hominis hereditatem gente ad ſe rediiſſe dicerent, nonne in ea cauſa fuit Oratoribus de toto ſtirpis ac gentilitatis jure dicendum?* Difficillimus viſus eſt locus pleriſque; tu vide, quae notavit P. Melanchton. Differunt etiam inter ſe adgnati, cognati, et gentiles. Adgnatorum nomen generale eſt, quo et cognati et gentiles continentur: qui enim eſt adgnatus meus, idem et cognatus eſt, et gentilis, non utique autem qui cognatus eſt et gentilis, idem quoque eſt adgnatus. In legibus XII. tabularum verba *adgnatorum gentiliumque* per ſeparationem eſſe accipienda docet Paulus in *L. 53. pr. D. de V. S.* Nonnunquam tamen gentiles nominantur Scriptoribus antiquis, quibus idem tantummodo eſt nomen, exempla protulit Popma in v. *Adgnati.* Catullus in Carmine 66. ad Manlium ſcripto gentilem dixit pro adgnato proximo, eove ad quem pertineat defuncti hereditas,

Impia deriſi gentilis gaudia tollens,

hoc eſt, fruſtratus immaturam ac vanam laetitiam ſanguine conjunctorum, qui jam gratulabantur ſibi de hereditate, cui improbe dudum inhiarant, ad ſe quaſi delata. Iſti, qui neglectis Chriſtianorum ſacris veterem atque avitam ſuperſtitionem ſequi perſeverabant, quam ob cauſam *gentiles* et *ethnici* appellati fuerint, inquiſivit Iſidor. *Lib. 8. Cap.* 10. Hebraeae origini tribuendam eſſe vocum illarum eo ſignificatu denominationem exiſtimat J. Vorſtius *ad Sulpic. Sev Lib. 2. Cap* 10. *Locus ſepulturae gentilium veteranorum* memoratur in Inſcriptione apud Reineſ. *p.* 533., quo loco gentiles accipiendos eſſe demonſtrat Doctiſſ. Editor lectos ex Barbaris, γεντηλιους, et inter

Digitized by Google

§. 3. *PAULUS* [a] *libro Sententiarum IV.*, *ſub titulo de teſtamentorum ſucceſſionibus.* Inteſtati dicuntur, qui teſtamentum facere non poſſunt: vel ipſi linum, ut inteſtati decederent, abruperunt: vel hi, quorum hereditas repudiata eſt, cujuſve conditio defecerit. [b] Sine jure Praetorio factum teſtamentum * abjecta doli expectatione obtinebit. Eorum, quorum teſtamenta rumpuntur, aut inrita fiunt, ipſo quidem jure * teſtamenti decedunt. * Inteſtatorum hereditas lege duodecim tabularum primum ſuis heredibus, deinde agnatis, et aliquando quoque gentilibus deferebatur. Sane [c] conſanguineis lex non adprehenderat * interpretatione Prudentium primum inter agnatos locum acceperunt. Sui heredes ſunt hi: primo loco filius, filia, in poteſtate patris conſtituti: nec intereſt, adoptivi ſint, an naturales, et ſecundum legem Juliam Papiamve quaeſiti, modo maneant in poteſtate. Qui ſui heredes ſunt, ipſo jure heredes etiam ignorantes conſtituuntur, ut furioſi, aut infantes, [d] et peregrinantes, quibus bonorum poſſeſſionis propter Praetoriam actionem non erat neceſſarium. In ſuis heredibus adeo [e] ad mortem teſtatoris rerum hereditariarum

Scholas Palatinas, ſeu cohortes pro palatio excubantes. Pluribus de gentilibus Barbaris, illis, qui Romanis militabant, ad Romanos tranſierant, et in leges Romanas recepti fuerant, egit J. Gothofred. ad *L. un. C. Th. de Nupt. Gentil.*

§. 3. (a) *Libro IV.* Pariter habet H. Pro *teſtamentorum* ſubſtituendum eſſe *inteſtatorum* monuit jam Schultingius. Quod pro IV. in aliis libris proſtat VII., non mirabuntur, qui intelligunt vix in ulla re frequentius peccaviſſe librarios, atque in deſcribendis numeris. Unicum hoc loco demonſtrandae rei non dubiae ſufficiat exemplum: Leucam terminari paſſibus mille quingentis certiſſimum eſt: Iſidorus vero *Libro* 15. *Cap.* 16. *leuca*, ſcribit, *finitur paſſibus quingentis*, ſi credimus editioni vulgatae. Rectius aliae, niſi quod pro leuca, nomine ignoto librariis, *leuvam* dant, *leuua finitur paſſibus mille quingentis*, quo modo reſcribendum jam conjecit S. Bochart *in Geogr. Sacr. p.* 677.

(b) *Sine jure Praetorio factum teſtamentum * abjecta doli exſpectatione obtinebit.* H. exhibet: * *objecta doli exceptione* quo modo legendum eſſe conjecerat P. Pithoeus. Repono: *Sane jure Praetorio factum teſtamentum abjecta doli objecta exceptione obtinebit.* Sequentia ſic reſtituo: *Ii vero, quorum . . . jure inteſtati decedunt.* In H. eſt: *quamvis ipſo quidem jure * teſtati decedunt*, * *ut inteſtatorum hereditas.*

(c) *Conſanguineis lex non adprehenderat * interpretatione.* H. habet: *Conſanſanguineos lex non adprehenderat, ſed interpretatione*, quod ſequor, niſi quod pro *ſed* per geminationem malim *at*. Confer Rygerbos *in Obſ. p.* 66.

(d) *Et peregrinantes, quibus bonorum.* Heid. repraeſentat: *aut peregrinantes, quibus jus bonorum*, quam poſtremam emendationem cum Pithoeo probo, *aut* vero pro *et* vel *etiam* reſcribi neceſſarium non videtur.

(e) *Ad mortem.* Legendum eſſe *a morte*, quo modo corrigendum propoſuit Schultingius, demonſtrant Pauli verba in *L.* 11. *D. de Lib. et Poſt.* Sui heredes etiam vivo patre domini quodammodo ſunt bonorum paternorum, v. §. *I de her. qual. et diff.* quo de

rum dominium continuatur, ut nec tutoris auctoritas pupillo, nec furioſis curator ſit neceſſarius, niſi forte * [f] ſolvenda ſit hereditas: quamvis etiam furioſus, ſi reſipuerit, et pupillus, ſi adoleverit, abſtinere poſſint. Poſt mortem patris natus, vel ab hoſtibus reverſus, aut ex primo, ſecundove mancipio manumiſſus, cujusve erroris cauſa probata, licet non fuerint in poteſtate, ſui tamen patri heredes efficiuntur. Poſt filios, filias, ad inteſtatorum ſucceſſionem inter ſuos veniunt nepotes, neptes, pronepotes, proneptes, ac deinde maſculino ſexu poſt filium deſcendentes, ſi nullus parentum impedimento ipſis in avi poteſtate, vel proavi familia remanſerit: parentes enim liberis ſuis, cum quibus in poteſtate fuerunt ipſi, ordine ſucceſſionis obſiſtunt. Filii, ſi cum nepotibus ex alio filio ſuſceptis in familia retinentur, ab inteſtato ad patris ſucceſſionem cum fratris filiis vocantur: quibus in patris ſui partem venientibus, hereditas in ſtirpes, non in capita, dividitur, ita ut filius, et plures nepotes ſingulos ſemiſſes habeant. [g] Idque evenit, ſi ab eo ex duobus filiis * in patrum numero nepotes ſucceſſerint. Ex filia nepotes ſui heredes non ſunt: in avi enim materni poteſtate alienam familiam ſequentes, ipſa ratione eſſe non poſſunt. Eo tempore ſuus heres conſtituendus eſt, quo certum eſt, aliquem inteſtatum deceſſiſſe: quod ex eventu deficientis conditionis, et ortu nepotis, qui vivo avo poſt mortem patris natus, [h] iniri poteſt. Quem filius emancipatus ſuſcepit, vel adoptavit, ſui heredis locum in avi ſucceſſione, ſicut ipſe pater, obtinere non poteſt. [i] Adoptivus tamen ne quaſi cognatus bonorum poſſeſ-ſionem

de jure ſuorum heredum elegantiſſima ſunt quae adnotavit Vir patrii juxta ac Romani juris peritiſſimus Jod. Schomaker in *Regtkund. Aanmerk. over de Ordonn. van den L. penn. Art.* 14. *Num.* 19. 20. *et* 35.

(f) *Solvenda ſit hereditas.* Rectius H. ex mente Pithoei *ſolvendo non ſit.*

(g) *Idque evenit etc.* Pithoeum ſequitur H. *idemque evenit, ſi cum eo ex duobus filiis * impari numero nepotes ſucceſſerint.* Malo: *Idque evenit et, ſi avo ex duobus filiis impari numero. . .*

(h) *Iniri.* Praeſtet forte *inſpici.*

(i) * *Adoptionis tamen ne.* H. remoto aſteriſco exhibet: *adoptivus tamen nec.* Notam eam, quaſi lacuna hic ſiet, adpoſitam, exſulare jubebit, credo, quiſquis nexum orationis recte conſiderat. Pro *ne* ut *nec* reſcribas, neceſſarium non eſt, ſiquidem *ne* pro *ne quidem* frequentiſſime uſitari certum eſt. Vid. Ducker *ad Flor. lib.* 3. *Cap.* 17., et Marckart *in Interpr. p.* 41. *ſq.* Caeterum *ne* et *nec* in codicibus veteribus ſaepiſſime inter ſe permutari conſtat, id quod pluribus oſtendit Pater in *Reſcr. Boxb. de Cat. Cap.* 18., adde Beſt. *p.* 26.

Quod mox ſequitur *cognati virilis ſexus per virilem deſcendentes* expono: per virilem ſexum: niſi malis *per perſonam virilem*, quam elegantiſſimam conjecturam propoſuit Eruditiſſimus Mollerus *in Diſſertatione Jurid. Inaug. Cap. ult.*, quo in libello ad plurima Collationis noſtrae capita

Digitized by Google

ſionem ejus potiri poteſt. Si ſui heredes non ſunt, ad agnatos legitima hereditas pertinebit, inter quos primum locum conſanguinei obtinent. Agnati autem ſunt cognati virilis ſexus per virilem deſcendentes, ſicut filius fratris, et patruus, deinceps et tota ſucceſſio. Inter agnatos, et cognatos hoc intereſt: in agnatis enim etiam cognati continentur: inter cognatos vero agnati non comprehenduntur: et ideo patruus agnatus eſt, et cognatus; avunculus autem cognatus tantummodo eſt. Conſanguinei ſunt, eodem patre nati, licet diverſis matribus, qui in poteſtate fuerunt mortis tempore: adoptivus quoque frater, ſi non ſit emancipatus, et hi, qui poſt mortem patris nati ſunt, vel cauſam probaverunt. Soror jure conſanguinitatis tam ad fratris, quam ad ſororis hereditatem admittitur. Conſanguineis non exiſtentibus, agnatis defertur hereditas, prout quis alterum gradu praeceſſerit. Quod ſi plures eodem gradu conſiſtunt, ſimul admittuntur. Si ſit frater defuncti, et fratris filius, [k] et nepos * fratres et non exiſtentes * filius fratris nepoti praefertur. Sed ſi duorum fratrum ſint liberi, non in ſtirpes, ſed in capita hereditas diſtribuitur, ſcilicet, ut pro numero [l] ſingulorum * virium diſtribuatur hereditas. Feminae

ad

capita egregia ſcripſit commentaria, quae pleraque cum jam a Fratre meo ſuo quaeque loco fuerint indicata, ſciens praetermittere debui. Quod de adgnatis, cognatis, reliquiſque conſanguinitatibus memorat Auctor, conferri velim, quae de eodem argumento diſſerit Iſidorus *Lib.* 9. *Cap.* 6. *Agnati*, inquit, *dicti ea, quod accedant pro natis*, (forte *gnatis*) *dum deſunt filii: qui ideo prius in gente agnoſcuntur, qui* (rectius eſt in aliis libris *quia*) *veniunt per virilis ſexus perſonas: veluti frater, eodem patre natus, vel fratris filius nepos vel* (lege *nepoſve*) *ex eo, item patruus, propinquitate cognationis.* (Duo verba poſtrema non agnoſcunt editiones aliae, ex inſequentibus, credo, male huc translata) *Cognati dicti, quia ſunt et ipſi propinquitate cognationis conjuncti qui inde* (forte *in jure*) *poſt agnatos habentur, quia per feminini ſexus perſonas veniunt: nec ſunt agnati, ſed alias naturali jure cognati etc.* Mendas exſtantiores, quae in dicto capite apparent in editione Gothofredi, ex Baſileenſi ſic emendo: *Affectu fratres dicti, qui in duo ſcinduntur, ſpiritale, et commune.* Pro *ſpiritale* repone *ſpeciale*. In his: *omnes homines ex uno patre nati patri inter nos germanitate conjungimur*, pro *patri* reſcribe *pari* In ſequentibus: *ſoror eſt, qui ſi iam dedis*, lege *ſocer*. Dein: *Socer autem et ſocrus, quod generum, vel numerum ſibi adſociavit*, muta *nurum*. *Dictus Vitricus, quaſi novitricus, quod a matre ſuperducatur novus*, lege *novitricus* *Adoptivus* autem *filius eſt*, ſecundum Iſidorum noſtrum Lib. 9. Cap. 5., *qui aut patre juſto*, (malo *a* vel *ab*) *aut avo, aut proavo, cujus poteſtate* (lego *cujus in poteſtate eſt*) *per mancipationem eſt traditus in alienam poteſtatem, quia* (in aliis libris eſt *qui*, quod praeferendum) *utriuſque fert nomen.*

(k) *Et nepos * fratres et non exiſtentes**. In H. eſt: *vel nepos * fratres non exiſtentes **. Corrigo: *ſi ſit frater defunctı, et fratris filius, et nepos, frater, et fratre* (aut potius *eo*) *non exiſtente, filius fratris nepoti praefertur.*

(l) *Singularum **. Recte H. *ſingulorum **

ad hereditates legitimas ultra conſanguineas ſucceſſiones non admittuntur: id quod jure civili [m] Voconia ratione videtur effectum. Ceterum lex duodecim tabularum ſine ulla diſcrepatione ſexus [n] cognatos admittit.

§. 4. *ULPIANUS libro ſingulari, ſub titulo de legitimis hereditatibus:* Inteſtatorum gentilitiorum hereditates pertinent primum ad ſuos heredes, id eſt, liberos, qui in poteſtate ſunt, ceteroſque, qui liberorum loco ſunt. Si ſui heredes non ſint, ad conſanguineos, id eſt, fratres, et ſorores ex eodem patre. Si nec hi ſunt, ad reliquos agnatos virilis ſexus per mares deſcendentes ejuſdem familiae: his enim cautum eſt lege duodecim tabularum hac: [a] SI INTESTATUS MORITUR, *CUJUS HERES NEC EST, AGNATUS PROXIMUS FAMILIAM HABEATUR. Si agnatus defuncti non ſit, eadem lex duodecim tabularum gentiles ad hereditatem vocat his verbis: SI GNATUS NESCIT GENTILES FAMILIAM HERES HANC. Nec gentilitia jura in uſu ſunt.

§. 5. [a] *Item ab inteſtato Inſtitutionum.* Ab inteſtato quoque hereditas defertur, aut per jus civile, aut per Praetoris beneficium. Per jus civile ſuis heredibus, [b] vel liberis, qui in poteſtate fuerunt, [c] filii, filiae, et deinceps qui in locum defuncti parentis, [d] qui ex eodem nati ſunt, ſuccedunt. §. 6.

*rum * viritim*, niſi quod aſteriſcus locum non habeat.

(m) *Voconia ratione.* H. *Voconia * rogatione* ex Pithoeo. Vid. Schulting *ad Pauli Sent. Lib.* 4. *Tit.* 8. §. 22, ubi exſtat *Voconiana ratione.* Quid ſi pro *conſanguineas ſucceſſiones*, quae lectio offendit plurimos, ſubſtituamus *conſanguinear* hoc eſt, conſanguinearum *ſucceſſiones?* Interpretationem Aniani ad §. 22. *c.* non bene cohaerere queritur Schulting., optimum, niſi fallor, reſtitues ſenſum, ubi pro *quia nec cognati maſculi . . . vocantur* reponas *quin nec. . .*

(n) *Cognatos.* Forte *co agnatos* hoc eſt, *cujuſque ordinis agnatos*, intellige ſucceſſionem totam.

§. 4. *SI INTESTATUS etc.* Aſteriſcum poſt *moritur* omiſit Heid. Reſcribo: *Si inteſtatus moritur, cui ſuus heres non* (vel *nec*) *eſt*, (vel *eſcit*) *adgnatus proximus familiam habeat. At vero*, (vel *verum*,) *ſi adgnatus . . . Si adgnatus nec eſcit, gentilis familiam heres nancitor. Ne nec* hoc eſt, *nunc nec.* Aut potius: *heres ha nc*: expono: *heres habeto. Nunc.* Videſis dicta noſtra ad Ulpiani *Tit.* 26. §. 1. quo loco et hoc addidimus, praeferendam nobis videri lectionem codicum, qui pro *gentilitiorum* in initio hujus §. exhibent *ingenuorum.* Vulgatiſſimum eſt *gentilitia nomina* appellari, vid. Sueton. *in Claudio. Cap.* 25., *gentilitias hereditates*, v. Idem *in Caeſ. Cap.* 1. gentilitia funera, jura, ſacra, nota. Gentilitios pro gentiles dixiſſe Juriſconſultos, non memini me legere. In fine §. de gentilibus ac gentilitiis juribus mentionem fieri cognoſcentem aliquem margini libri ſui adſcripſiſſe ſuſpicor *gentilitiorum* vocabulum, indeque eveniſſe, ut omiſſo *ingenuorum* nomine ſubſtitutum fuerit *gentilitiorum.*

§. 5. (a) *Item etc.* Lego: *Idem de ſucceſſionibus ab inteſtato lib. Inſtitutionum.*

(b) *Vel.* Expono *veluti*, vel *id eſt.*

(c) *Filii. Filio.*

(d) *Qui ex eodem.* Malo: *quicunque ex eodem*, intellige nepotes, ceteroſque deſcen-

§. 6. *Item eodem libro.* Poſt ſuos ab inteſtato legitimi admittuntur, primum conſanguinei: ii ſunt fratres, et ſoror, qui in ejuſdem poteſtate patris fuerunt, et ſi ex diverſis matribus nati ſunt. Conſanguineos et adoptio facit, et adrogatio, cauſae probatio, et in [a] manu conventio.

§. 7. *Item eodem libro:* * [a] Et conſanguineis legitimi vocantur. Hi ſunt agnati, qui nos per patris cognationem contingunt, virilis ſexus: nam ſciendum, feminis ultra conſanguineas hereditates legitimas non deferri. Suis Praetor ſolet emancipatos liberos, itemque civitate donatos conjungere, data bonorum poſſeſſione: ſic tamen, ut bona, ſi quae propria habent, his, qui in poteſtate manſerunt, conferant: nam aequiſſimum putavit, neque eos bonis paternis carere, per hoc, quia non ſunt in poteſtate: neque praecipua bona propria habere, cum partem ſint ablaturi ſuis heredibus.

§. 8. *Item libro qui ſupra,* [a] *de ſuis heredibus:* Poſt conſanguineos Praetor vocat cognatos. Cognati autem ſunt, qui nos per patrem, aut matrem contingunt. Poſt cognatos virum et uxorem. Et haec, ſi, qui deceſſit, non fuit libertinus, vel ſtirpis libertinae. Ceterum ſi libertinus eſt, vel libertina, ad patronum ejus legitima hereditas, patronamve, lege duodecim tabularum refertur.

§. 9.

ſcendentes. Confer §. 2. *I. de her. quae ab int. def.* Poſſis etiam legere: *qui quaſi ex eodem*, ſcilicet avo, vel proavo ſuo *nati ſunt.*

§. 6. (a) *Ex diverſis matribus nati.* Ex iiſdem matribus nati *Germani* dicti veteribus. Servius ad Virgil. Aen. 5. v. 412: *Germanus eſt, ſecundum Varronem in libris de gradibus, de eadem genitrice manans, non, ut multi dicunt, de eodem germine, quos ille tantum fratres vocat.* Fratres ergo tantum dicuntur qui ſunt de eodem germine: *germen eſt*, teſte Feſto, *quod ex arborum ſurculis naſcitur: unde et germani, quaſi eadem ſtirpe geniti.* Iſidorus *Lib.* 17. *Cap.* 6. appellat *ſurculum praegnantem, a gerendo, unde et germinatio.* Malim *a genendo*, dictum enim videtur quaſi *genimen.* Emendandum cenſet Pithoeus in Servii loco: *manens, ut multi dicunt de eodem germine. quos illi tantum fratres vocant*, quam ſententiam quo minus approbem, facit Iſidorus, qui pro more Servii commentaria deſcripſiſſe videtur: ita ille Lib. 6. Cap. 6: *Fratres dicti, eo quod ſint ex eodem fructu, id eſt, ex eodem ſemine nati. Germani vero, de eadem genitrice manantes: non, ut multi dicunt, de eodem germine, qui tantum fratres vocantur. Ergo fratres ex eodem fructu, germani ex eadem genitrice manantes.* Ibidem *Germana*, inquit, *ita intelligitur ut germanus, eadem genitrice manans.* Cornelius Fronto *germanus*, ait, *ex iiſdem parentibus ſit neceſſe eſt.* Confer Popmam in v. *Fratres.*

(b) *Manu.* Perinde eſt utrum hic retineas *manu*, an ex H. praeferas *manum*, itemque utrum *poteſtate* retineas, an *poteſtatem* malis ex Leidenſi editione. Similiter Iſidorus *Lib.* 9. *Cap.* 4. *municipales*, ait, *originales cives, et in locum officium gerentes*, ubi tamen aliae edd. referunt *in loco.*

§. 7. (a) *Et conſanguineis.* Recte H. *ex conſanguineis*, hoceſt, poſt eos.

§. 8. (a) *De ſuis heredibus.* Forte: *Tit. de ſuis heredibus.* Pro *et haec* H. dat *et hoc.*

§. 9.

Digitized by Google

§. 9. *Item eodem libro:* Poſt familiam patroni vocat Praetor patronum, et patronam: item liberos, et parentes patroni, et patronae: deinde virum, et uxorem; mox cognatos patroni, et patronae. Quod ſi is, qui deceſſit, liber fuit [a] ex remancipatione manumiſſus, lex quidem duodecim tabularum manumiſſori legitimam hereditatem detulit: ſed Praetor aequitate motus decem perſonas cognatorum ei praetulit has, patrem, matrem, filium, filiam, avum, aviam, nepotem, neptem, fratrem, ſororem; ne quis occaſione juris, ſanguinis neceſſitudinem vinceret. Sed Imperator noſter in hereditatibus, quae ab inteſtato deferuntur, eas ſolas voluit admitti, quibus [b] decimae immunitatem ipſe tribuit.

(a) *Ex remancipatione manumiſſus.* Nil muto. Pater, niſi poſt mancipationem a ſe factam filius ſibi remanciparetur a patre fiduciario, filium non recipiebat in poteſtatem, adeoque manumittere eum non poterat: remancipatum vero ſi manumitteret, ut patronus ex lege XII. tabularum filio ſuccedebat. Sed et amplius Praetor aequitatis cuſtos proſpexit patri: ſiquidem is eo caſu, ſi ab extraneo manumiſſus foret filius, decem perſonas praetulit patrono ſeu manumiſſori.

(b) *Decimae.* De viceſimis hereditatum, pro quibus decimas ſubſtituit Caracalla, aut potius lege Julia viceſimaria, ubere, atque, pro more ſuo, eruditiſſime egerunt Vir ſummus P. Burmannus *de Vectigal. P. R. Cap. XI.* et Cl. Wieling in *Lect. Jur. Civ. Lib.* 2. *Cap.* 32., Confer omnino JCtum celeberrimum J. Schomaker. *l. c. Art.* 25. *Num.* 5. *et* 6. Immunis autem a vigeſimae tributo fuit hereditas pauper, hoc eſt, parva et exilis. Hoc modo accipienda credo Iſidori verba *Lib.* 9. *Cap. V. Haeredis nomen*, inquit, *impoſuit cenſus aeris: ſolvit enim tributum auctoris*, repono *auctioris*, hoc eſt, locupletioris, amplioris, ſubintelligo *aeris*, vel *hereditatis.* Memorabilis eſt inſcriptio ſtatuae, quam exhibet Muratorius *Tom. I. Pag. XV. Num.* 1., quam Junoni Auguſtae heredem ſuum ponere juſſit teſtator:

I. AUG
L. CALPURNIUS. QVIR
VICTOR. CARTAMITAN
STATUAM. TESTAM. PONI. IUSSIT
HUIC. DONO. HERES. XX
NON. DEDUXIT. EPULO
D. D.

Litteras ultimas expono *dato dedicavit*, ut eſt in inſcriptione ibidem memorata *Num.* 7. Hoc primum docemur ex propoſita inſcriptione, non a legatariis exegiſſe Procuratores Caeſaris tributi hujus ſolutionem, ſed ab herede, quippe a quo praeſtanda ſunt legata, heredemque deducere ſolitum fuiſſe vigeſimam aerario publico perſolvendam ex hereditate, debitiſque adeo hereditatis accenſeri eam conſueviſſe: tum deinde neque ipſa Diis relicta legata tributi hujus fuiſſe immunia. Quod ſane mirum non videbitur cogitantibus, liberalitates in Deos non uſque quaque probatos fuiſſe a Romani juris conditoribus. Dion Caſſius refert *Lib.* 55. *pag.* 549. honoratos fuiſſe Deos jure trium liberorum, ut heredes inſtituere eos liceret. Quos Deos heredes ſcribere licuerit Romae, inquiſivimus ad Ulpian. *Tit.* 22. §. 6. Confer inſcriptionem ſtatuae apud Gruter. *pag. Cl. num.* 2. in qua: *heredes ſine ulla deductione XX. P.* hoc eſt *vigeſimae poſuerunt.*

Finis Collationis Legum Moſaicarum et Romanarum.

INDEX TITULORUM

COLLATIONIS LEG. MOSAICAR. ET ROMANARUM.

I.	*De Sicariis, et Homicidis, Caſu, vel Voluntate.*	Pag. 175.
II.	*De Atroci Injuria.*	188.
III.	*De Jure et Saevitia Dominorum.*	196.
IV.	*De Adulterio.*	199.
V.	*De Stupratoribus.*	209.
VI.	*De inceſtis Nuptiis.*	210.
VII.	*De Furibus, et Poena eorum.*	213.
VIII.	*De falſo Teſtimonio.*	223.
IX.	*De familiari Teſtimonio non admittendo.*	226.
X.	*De Depoſito.*	228.
XI.	*De Abigeatoribus.*	234.
XII.	*De Incendiariis.*	238.
XIII	*De Terminia mota.*	244.
XIV.	*De Plagiariis.*	246.
XV.	*De Mathematicis, et Manichaeis.*	248.
XVI.	*De Legitima Succeſſione.*	254.

IN.

Digitized by Google

INDEX
RERUM ET VERBORUM
IN CONTEXTUM
COLLATIONIS LEGUM MOSAIC. ET ROMANARUM.

Numerus primus Titulum, ſecundus Paragraphum deſig nat.

A.

A pro *Auguſtus*. 1. 8, 1. 10, 3. 4, 10. 8. a ferro abigere. 11. 2.
AA pro *Auguſti*. 6. 5. nobiliſſimi. 15. 3.
Abactores pecorum atroces qui ſint, quo modo puniantur. 11. 2.
Abducere comites. 2. 5. aberrantem bovem, vel equum. 11. 8.
Aberrantem bovem vel equum in ſolitudinem abducere. 11. 8.
Abigeator, v. *Paulus*. Quis ſit. 11. 3. Qui errans pecus abduxit, fur potius eſt, quam abigeator 11. 5 *et* 8.
Abigere cum gladio. 11. 8.
Abigeus, v. *Abactores*, *Abigeator*, *Paulus*, *Ulpianus*. Poena abigeorum. 11. 1. *ſqq.* poena eorum non ubique par eſt. 11. 7. quis proprie ſit. 11. 8. abigei ſtudium quaſi artem exercere. 11. 8.
Abominationes divinationum. 15. 1.
Abſtinere a perſonis vetitis. 6. 4. conjunctione. 6. 6. furioſus et pupillus poſſunt. 16. 3.
Accedens tempus. 15. 3.
Acceſſionis merces. 2. 1.
Accipere, v. *Pecunia*.
Accuſare, *Accuſatio*, *Accuſator*, v. *Teſtis*. Accuſare jure mariti, patris, et extranei, de adulterio. 4. 4. qui, et intra quod tempus poſſint. *ibid.* qui poſſint uxorem adulteram. 4. 5. pater poteſt filiam emancipatam. 4. 7. qui, et quando ſervi in accuſatione adulterii torqueri poſſint. 4. 11. num poſſit accuſari, qui inceſtis nuptiis per errorem contractis ipſe coïtum diremit ante accuſationem. 6. 6. Accuſator falſus quo modo puniatur. 8. 1.
Actio depoſiti, v. *Dolus*, v. *Depoſitum*, v. *Furtum*, v. *Injuria*, v. *Aquilia*. Actione furti concepti, oblati, quis teneatur. Actione furti quis agat, quis conceptiva, quis oblati. 7. 5.
—— In actione rei uxoriae et dolus et culpa deducitur. 10. 2.
—— Depoſiti quando competat directa et utilis. 10. 7. adverſus heredes depoſitarii quae competat. 10. 8.
—— In factum de ſtipula incenſa, num competat, ſi ita ignem habeam, ut metuat vicinus, ne damnum detur. 12. 7.
—— Uno judicio re judicata, altero amplius non eſt agendum. 12. 7.
—— Praetoria, v. *Bona*.
Ad locum. 15. 2. *ad occiſionem innocentium coire*. 7. 2.
Adficiendi ſunt incendiarii. 12. 5.
Adfines qui prohibeantur inter ſe contrahere matrimonium? 6. 4. in eos teſtes inviti non interrogantur. 9. 3.
Adgnati, v. *Conſanguinei*, v. *Lex*. Qui ſint, qui ſuccedant? deficientibus ſuis heredibus ſuccedunt ex lege XII. tabb.: in eo jure ſucceſſio non eſt. 16. 2. qui ſint, quando, quo modo ſuccedant: inter eos et cognatos quid interſit: non comprehenduntur inter cognatos. 16. 3. qui ſint, et quando ſuccedant. 16. 4. qui nos per patris cognationem contingunt virilis ſexus, quando ſuccedant. 16. 7.
Adulter quae ſit. 2. 5.

Ad-

Adinventa commenta. 15. 3.
Adipiſci hactenus. 6. 4.
Adire hereditatem, v. *Heres*. Judicium. 12. 7.
Adminiſtratio tutoris. 10. 2.
Admiſſi diſcrimen. 1. 10.
Admiſſores praecedentes. 6. 4.
Admittere quid praedae cauſa. 12. 6.
Adnotatio Imperatorum. 1. 10.
Adoptio, v. *Filius*, v. *Liberi*, v. *Conſanguinei*. Pater adoptivus poteſt adulterum cum filia occidere. 4. 12. cognatio adoptiva quas nuptias impediat. 6. 3. Adoptatus a filio non eſt ſuus heres avo. 16. 3. Adoptivus nec quaſi cognatus bonorum poſſeſſione potiri poteſt. 16. 3. Adoptio facit conſanguineos. 16. 6.
Adque pro *Atque*. 1. 11.
Adrianus. Reſcripta ejus de homicidio caſu vel voluntate facto. 1. 6. *et* 11. Conſtitutio de faevitia dominorum in ſervos. 3. 3. Divi reſcriptum de abigeis. 11. 7. de poena termini moti. 13. 3.
Adrogatio facit conſanguineos. 16. 6.
Adſeverare pro vero. 8. 6. 6.
Adſociantur filio patrimonia. 15. 3.
Adſtipulantibus populis leges divinae conditae. 6.
Adverſum aliquem pronuntiare. 2. 5.
Adulter, *Adulterium*, v. *Filia*, *Uxor*, *Papianus*, *Paulus*, *Quaeſtio*. De adulterio. 4. 1. *ſqq*. Lex Julia de adulteriis. 4. 2. Poena legis illius. 6. 3. Adulter filiae quis, quando, quo modo a patre poſſit occidi. 4. 2. quis a quo, quando occidi poſſit adulter, etiamſi non liceat necare uxorem adulteram. 4. 3. a quo, quo modo poſſit occidi: num et a patre: quid faciendum. 4. 12. in adulterio deprehenſae ſi fuerint filia, vel uxor, quid liceat. 4. 2. *et* 3. qui injuſte occidit adulterum, levius punitur, imo ei parcitur. 4. 3. Adulterum occidere licet. 4. 8. quid ſi occiſus is fuerit a patre, filia ſervata? 4. 9. In accuſatione de adulterio qui teneantur de calumnia. qui in eo accuſare poſſint: terminus accuſationis. 4. 4. Uxorem adulteram qui posſint accuſare. 4. 5. Adulterium vindicatur in uxorem jure mariti, num et in ſponſam? 4. 6. Uxor in adulterio deprehenſa num occidi poſſit a marito. 4. 10. qui et quando ſervi torqueri poſſint in cauſa adulterii. 4. 11.
Advocationem obſtruendam pecuniam accipere. 8. 7.
Adurere inſulam. 12. 7.
Aeger. impenſae in aegrum. 10. 2.
Aegritudinis vi oppreſſus. 3. 4.
Aelia. Qui ex lege Aelia Sentia, vel Scto, poſt mortem patris, cauſa probata, in poteſtate patris futuri eſſent, ſunt ſui heredes. 16. 2.
Aeſtimatio injuriae atrocis. 2. 1. *et* 2. aeſtimatione damnum ſarcire. 12. 2. permittere aeſtimationem litis. 12. 7.
Aetas ſpectatur in pôenis. 13. 3.
Aeternus gentium. 15. 2.
Affectus ſui. 6. 4.
Africae Proconſul. 15. 3.
Agato. 1. 10.
Agere injuriarum. 2. 4, 2. 6. vox agentis in injuriis. 2. 6. agentes ſub imperio Romano. 6. 4.
Agerius (*Aulus*.) 2. 6.
Agreſte robur. 5. 2.
Agrippinus. 10. 9.
A G U C. 5. 3.
Alexandri Imp. reſcriptum. 1. 9, 10. 8.
Alexandria. 15. 3.
Alfi Juli libellus. 3. 3.
Alienus ſexus. 5. 3.
Aliqua teſtimonia dicere. 8. 3.
Allegationes partium audire. 10. 5.
Ambulare cum telo. 1. 3.
Amitam ducere non licet. 6. 2. *et* 4. nunquam ducere licet citra poenam inceſti. 6. 3. quando heres eſſe non poſſit amita. 16. 2.
Amputare ſtirpitus nequitiam. 15. 3.
Ancillas qui durius tractat, quo modo puniatur. 3. 3.
Andronicus. 10. 4.
Animae virilis hoſpitium. 5. 3.
Animalia graviora. 11. 8.
Animus in homicidio attenditur. 1. 6, 1. 8.
Ante judicem ſtare. 8. 1. ante Deum perfectus eſſe. 15. 1.
Anteactum tempus. 6. 4.
Antonini A. conſtitutio. 1. 8. Magnus Antoninus. 4. 3. Julius Antoninus. 1. 10. Antonini Imp. reſcriptum. 4. 6, 10. 9. Antoninus III. Conſul 10. 9. v. *Procurator*.
Anulinus Conſul. 6. 4.
Apes. De incenſis iis num competat lex Aquilia: ſintne eae dominii noſtri: revenire ſolent, et fructui ſunt: nec manſuetae, nec clauſae ſunt: nihil inter has et columbas intereſt, quae ſi manu fugiunt, domi tamen fugiunt. 12. 7.

Ap-

Digitized by Google

Appiaria. 10. 5.
Aqua et igni interdicitur incendiariis. 12. 5. mathematicis. 15. 2.
Aquilia lex. 2. 4. quare ea non teneatur, qui ſervum latronem occidit, aut quemcunque, ferro ſe petentem. Num et teneatur, qui furem occidit: quae ſit injuria in ea lege. 7. 3. quando locum habeat: actio ejus propter inſulam incenſam. 12. 7. v. *Medicus*, v. *Apes.* Ea non poteſt agi cum eo, qui focum habet, aut fornum ſecundum parietem communem, ſed actione in factum. 12. 7. quid voluerit de ſervis incenſoribus. *ibid.*
Aquiliana actio. 2. 4.
Arbitrium judicis in injuria. 2. 2. arbitrio erroris ſui pertrahere alios. 15. 3.
Arbores incenſae. 12. 2.
Arbuſtum incenſum. 12. 7.
Arcadius Imp. 5. 3.
Argenti materia. 10. 4. deponere argentum. 10. 7.
Ariolorum poena. 15. 1. *ſq.* Arioli prohibiti. 15. 2. v. *Mathematici.*
Ariſto Conſul. 3. 4.
Armenta boum. 11. 8.
Aruſpex non permiſſus. 15. 1.
Aſpernamentum eſſe. 5. 3.
Aſtilia. 12. 7.
Atrium Minervae. 5. 3.
Atrox, v. *Injuria.* Atroces abactores qui ſint, eorumque poena. 11. 2.
Attenicus. 10. 4.
Auctor. Auctore patre filia convenit in manum viro. 4. 2 *et* 7.
Auctoramento rogatus ad gladium. 4. 3.
Auctoratus depugnandi cauſa. 9. 2.
Auctoritas, v. *Tutor.* Paterna. 4. 2. facere auctoritate legis. *ibid.*
Audire reum extra ordinem. 7. 4. allegationes partium. 10. 5. ſortes, et divinationes, et auguria. 15. 1.
Augurator. 15. 1.
Auguria audire. 15. 1.
Auguſtus Caeſar. 10. 3. Auguſtis Caeſaribus. *ibid.* Auguſtus et Caeſar. 10. 4. Auguſtus et Caeſares. 10. 5 *et* 6. Diocletianus et Maximianus Auguſti. 6. 5. *et alibi.*
Avia praefertur manumiſſori. 16. 9.
Avium inſpector. 15. 1.
Aulus Agerius. 2. 6.
Aurelius 10. 5. Attenicus Andronicus. 10. 4. Herculanus. 1. 8. Favius. 1. 9. Marcianus. 3. 3. Sacratus miles. 3. 4.
Autem poſt ſecundam vocem rejicitur. 4. 3.
Avunculus eſt tantummodo cognatus. 16. 3.
Avus praefertur manumiſſori. 16. 9.

B.

Baeticae Proconſul. 1. 11, 3. 3. Concilium. 11. 6. *et* 7.
Balnearii, v. *Fures.*
Barbaricae immanitatis ritu. 6. 4.
Beneficium Praetoris. 16. 5.
Berbicum abigeorum poena. 11. 8.
Beſtiae, v. *Depugnare.* Operas locare, ut cum beſtiis pugnaret. 4. 3. Beſtiis ſubjiciuntur humiliores. 1. 2, 8. 4. abigei 11. 8. incendiarii. 12. 5.
Biennium, v. *Opus.*
Bis Conſul. 1. 10.
Bona, v. *Fiſcus*, v. *Publicatio.* Poſſeſſio bonorum, v. *Adoptivus.* Quando homicida mulctetur dimidia parte bonorum. 1. 7. Qui ſtuprum patitur, mulctatur dimidia parte bonorum. 5. 2. Bona convicti de crimine falſi teſtimonii, aut corrupti judicis, publicantur. 8. 5. Dimidia pars bonorum adimitur plagiariis. 14. 2. Quibus non ſit neceſſarium jus poſſeſſionis bonorum propter actionem Praetoriam. 16. 3. Poſſeſſio bonorum datur a Praetore emancipatis, et civitate donatis. 16. 7. Bona conferri debent ab emancipatis, ſi quae habent propria. *ibid.*
Bonus. Quod bonum fuit? 4. 8. bona fide abſtinere. 6. 6. bona fides in depoſito. 10. 4.
Boves. Poena eorum qui boves abducunt. 11. 3. bovem errantem. 11. 5. bovem de armentis abducere: fur potius eſt, quam abigeator, qui bovem aberrantem in ſolitudinem abduxit. 11 8.

C.

V. C. Vir Clariſſimus. 3. 3.
Caedi, *Caeſus.* Quae ſit injuria cum caedimur. 2. 5. ad necem caeſus licet poſt aliquot dies deceſſerit, cauſa mortis idonea eſt. 2. 8.
Caeſar. Nobiliſſimi Caeſares. 6. 4. Auguſtus Caeſar. Auguſtis Caeſaribus. 10 3. Auguſtus et Caeſar. Caeſſ. Conſſ. 10. 4. Auguſtus et Caeſares. 10. 5 *et* 6. CC Conſ. 10. 6. Procuratores Caeſaris, v. *Procuratores.*
CC. Caeſaribus. 10. 6.
Cajus, v. *Gajus.*
Calcis ictu mortis occaſio praebita. 1. 10.
Calor inconſultus. 4. 3. hone-

neſtiſſimus. 4. 10.
Calumniae cauſatio. 3. 4. Poena ejus num teneatur maritus et pater: quid de extraneo? 4. 4.
Capitalis cauſa, v. *Procurator.* ſententia. 15. 3.
Caprae. De abigeis caprarum. 11. 3. poena abigeorum caprarum. 11. 8.
Caput. Quaerere de capite alicujus. 1. 3. ire per capita: primum caput legis Juliae. 4. 2. minutio capitis, v. *Fratres.*
Carcer, v. *Cuſtodia.*
Caritas pia, religioſa, conſanguinitati debita. 6. 4.
Caſam incendere, 12. 2.
Caſſiano motu vaticinatus. 15. 2.
Caſtam vitam colere. 6. 4.
Caſte ſanctèque legibus cuſtoditum. 6. 4.
Caſtigandi modus in ſervis. 3. 2.
Caſuales homicidae. 1. 5.
Caſus. De caſu in homicidio. 1. 6. ferire caſu teli. 1. 7. fortuitus. 1. 10. improviſus. 1. 9. homicidium factum caſu imputatur fato, non noxae. 1. 9. de homicidio caſu commiſſo. 1. 10. refert delictum admittatur caſu, an conſulto. 1. 11. non praeſtatur a depoſitario. 10. 3. venti. 12. 2. poena incendii caſu facti. 12. 5 *et* 6.
Cauſa. Poena ejus, qui mortis cauſam praeſtitit. 1. 2, 8. 4. talis eſt homicida. 1. 4. quid ſi per laſciviam? 1. 11. v. *Mors.* cauſa cognita punire. 7. 4. cauſa erroris probata. 16. 3. v. *Aelia.* probatio cauſae facit conſanguineos. 16. 6.
Cauſatio calumniae. 3. 4.
Cautio damni non facti. 12. 7.
Cedere virgis, etc. 2. 4.
Celare hominem, v. *Civis.*
Celſus libro XXXVII, item libro XXVII. Digeſtorum ſcribit. 12. 7.
Centeſimum miliarium, v. *Praefectus.*
Certus. Certum dici debet in actione injuriae: quis dicat certum: quis de eo cognoſcat. 2. 6. certae perſonae. 4. 3.
Chaldaei, v. *Mathematici.* puniti. 15. 1. *ſq.*
Cibaria, v. *Civaria.*
Civaria. Civariarum nomine experiri, exactionem intendere. 10. 2.
Civile jus. 6. 2. v. *Jus.*
Civis Romanus libertinus. 4. 3. Romanus, qui ſine connubio peregrinam ſibi in matrimonio habuit, uxorem adulteram non poſtulat jure mariti. 4. 5. qui civem R. ingenuum, libertinum, ſervumve alienum celaverit, vendiderit, vinxerit, comparavit, tenetur lege Fabia. 14. 2. *et* 3.
Civitate donatis quid dederit Praetor. 16. 7.
Clementia noſtra in reſcripto Impp. 1. 10, 6. 4. Contemplatione clementiae. Remittere commiſſum clementia. 6. 4. Clementia Principum ſubvenit. 6. 5.
Clodius Lupi filius. 1. 11.
Codex, v. *Gregorianus*, v. *Ermogenianus*, v. *Theodoſianus.*
Coërceri verberibus. 13. 3.
Coërcit. 1. 3.
Coërcitio ſervorum. 3. 2.
Cognitio, *Cognatus.* Cognatio adoptiva quas nuptias impediat. 6. 3. legitima cognatio quae ſit: ea juncti ſunt adgnati. 16. 2. Qui cognati ex transverſo gradu matrimonia inter ſe inire poſſint. 6. 2. Si quis duxerit cognatam contra interdictum, punitur vir, non mulier. 6. 3. Qui cognati prohibeantur inter ſe contrahere matrimonium. 6. 4. Cognati virilis ſexus per virilem deſcendentes ſunt adgnati: continentur in adgnatis: inter eos et adgnatos quid interſit. 16. 3. Qui ſint cognati, quando vocentur ad hereditatem. 16. 8. Qui praeferantur manumiſſori. 16. 9. qui inviti non dicant teſtimonia in reos. 9. 2. teſtes inviti non interrogantur in cognatos. 9. 3. v. *Adoptivus*, v. *Lex*, v. *Patronus.*
Cognitio, *Cognitus*, *Cognoſcere*, v. *Praeſides.* Cognitionem transferre. 14. 3. cognita cauſa punire. 7. 4. cognoſcit Proconſul. 1. 11.
Cohibere delicta. 6. 4.
Coire ſocietatem. 8. 7. ad occiſionem innocentium. *ibid.*
Coitum dirimere. 6. 6.
Colere vitam piam et caſtam more. 6. 4.
Collaterales. Quae matrimonia inter eos ſint iicita. 6. 2.
Collatio, v. *Bona.*
Coloni, v. *Servus.*
Columbae, v. *Apes.*
Comites abducere. 2. 5.
Commendare, *Commendatum.* Commendare rem cuſtodiendam. 10. 7. is, cui res commendata eſt, improbe civariarum exactionem intendit. 10. 2. res commendata, pro depoſita. 10. 3. ſuſcipere commendatum. 10. 1. de Commendato, v. *Modeſtinus.* Judicio commendati conventus praeſtat culpam. 10. 2.

Com-

Commenta exquiſita et adinventa. 15. 3.
Commentariorum primum et ultimum eſt. 16. 2.
Commiſſum ſarcire. 12. 3.
Commodatum. In contractu commodati praeſtatur dolus et culpa, quia utriusque utilitas intervenit. 10. 2. Commodati damnatus non fit infamis. 10. 2. Commodatarius re ſubrepta furti experiri debet, ſi modo ſit ſolvendo. 10. 2. Actio commodati ſemper competit in ſimplum. *ibid.*
Commodus. Ejus reſcriptum. 4. 3.
Communio conditionis. 15. 3.
Comp. 15. 3.
Comparare hominem, v. *Civis.*
Compellere ſatisfacere. 10. 4.
Comprehendere per disjunctionem. 2. 6.
Comprobat ſententiam Proconſulis Imperator. 1. 11.
Conatus punitur. 1. 7.
Concedere vitam delinquentibus. 6. 4.
Conceptus, *Conceptivus*, *Concipere.* Liberi vulgo concepti. 6. 2. conceptum habet mulier. 15. 1.
—— Res concepti. 7. 5. actione concepti quis teneatur. 7. 5.
—— Conceptiva quis agere poſſit. 7. 5.
—— Concipere formulam. 2. 6.
—— Concipere rem, et invenire. 7. 5.
Concilium Baeticae. 11. 6 *et* 7.
Concrematae arbores. 12. 2.
Concubitus. De concubitu cum pecore. 6. 7.
Conditio, v. *Communio.* Perſonae ſpectatur in poenis, v. *Poena.* Si defecerit, inteſtati decedunt. 16. 3.
Condubitae 13. 3.
Conductores coloni. 12. 7.
Conductus. Titulus ex conducto, v. *Paulus.* conducta manu abigere. 11. 2.
Confugere ad ſtatuam. 3 3.
Conjunctio. Sectari conjunctiones nuptiarum. 6. 4. inceſtae et illegitimae conjunctionis poena. *ibid.* nefaria. *ibid.* abſtinere conjunctione. 6. 6.
Connubium. Peregrinam in matrimonio habere ſine connubio. 4. 5. inter quos non ſit. 6. 2. irruere ad connubia illicita. 6. 4. copulanda connubia. *ibid.*
Conſanguineus, *Conſanguinitas*, v. *Soror*, v. *Femina.* Conſanguinei qui vocentur: hereditates noſtrae ad feminas non pertinent ultra gradus conſanguineorum. 16. 2. Eos lex non apprehendit, ſed interpretatione Prudentium primum locum inter adgnatos acceperunt: obtinent primum locum inter cognatos: ſunt, eodem patre nati, licet diverſis matribus, qui in poteſtate fuerunt mortis tempore, frater quoque adoptivus, non emancipatus, et poſt mortem patris nati, vel qui cauſam probaverunt. 16. 3. qui ſint, et quando ſuccedant. 16. 4. qui, et quando admittantur: eos facit adoptio, et adrogatio, et cauſae probatio, et in manu conventio. 16. 6. conſanguineae ſucceſſiones feminarum. 16. 3. conſanguinitati debita caritas. 6. 4.
Conſentanei Manichaeorum capite puniuntur. 15. 3.
Conſentire impoſtoribus. 15. 1.
Conſignare teſtamenta. 8. 7.
Conſilium in homicidio punitur. 1. 7. Conſilio delinquentibus venia non tribuitur. 1. 11.
Conſobrini qui vocentur. 16. 2.
Conſona vox. 6. 6.
Conſtituere e re. 1. 6. alicui. 16. 1.
Conſtitutio Codicis Gregoriani, v. *Gregorianus.* De depoſito. 10. 3. *ſqq.* de nuptiis inceſtis. 6. 5.
Conſuetudines exſecrandae. 14. 3.
Conſularis vir adulter num poſſit occidi. 4. 2.
Conſulere de Mathematicis. 15. 2.
Conſultatio Proconſulis ad Imperatorem de homicidio facto. 1. 11.
Conſulto admittere delictum. 1. 11.
Conſultum eſſe incipit. 6. 4.
Conſumi confeſtim, utique intra annum. 11. 7.
Contaminatione foedari. 5. 3.
Contemplatione clementiae. 6. 4.
Contentioſorum poena. 15. 3.
Contingere aliquem per cognationem patris. 16. 7. per patrem, aut matrem 16. 8.
Continuatio dominii ſuorum heredum 16. 3. animi. 4. 2.
Contra diſciplinam. 6. 4.
Contractus, v. *Commodatum.*
Contrectare rem alienam. 7. 5.
Contumelia eſt injuria. 7. 3. in injuriis: aliquando eſt injuria. 2. 5.
Convenire viro in manum. 4. 2. in manum. 4. 7.
Conveniri judicio commodati, depoſiti. 10. 2.
Conventio in manum, v. *Manus.* in manu facit conſanguineos. 16. 6.
Convicium ſaeculi irrogare. 5. 3. pati. 2. 5.

Con-

Digitized by Google

Copulare matrimonium. 6. 6. copulanda connubia. 6. 4. copulata matrimonia religioſe ac legitime. *ibid.*
Cornelia lex, v. *Paulus.* Poena ejus. 1. 2, 8. 4. quid caveatur capite primo ejus de ſicariis. 1. 3. pertinet ad ſervum et peregrinum. *ibid.* de ſicariis punit patrem, qui adulterum occidit, ſervata filia: punit tantum dolum malum. 4. 9. aqua et igni interdici juſſit incendiariis 12. 5. non punit homicidam furis. 7. 2. num ea teneatur occiſor furis. 7. 3. damnatus lege Cornelia teſtamentaria. 8. 2. poena ejus quibus irrogetur. 8. 7.
Corpus. Corpore quaeſtum facere, de viris. 4. 12. corpus viri muliebriter conſtitutum alieni ſexus damnare patientia. 5. 3. corpore palam quaeſtum facere. 9. 2.
Corrigere commiſſum legibus. 6. 4.
Corrumpit neceſſitudo veritatem. 9. 3.
Corrupti judicis poena. 8. 5.
Cotta. 8. 7.
Credere nefas eſt. 6. 4.
Crimen num contrahatur ſine voluntate. 1. 9. in criminibus quid attendatur. 1. 11. venia criminum liberari. 6. 4. maximi criminis eſt retractare ea, quae ſemel definita ſunt, et ſtatum curſum tenent. 15. 3.
Crux. Qui tollantur in crucem. 1. 2, 8. 4. crucis poena plagiariorum. 14. 2 et 3.
Cucuma percutere. 1. 6.
Culpa in homicidio. 1. 11. injuria eſt, ſi quis culpa occiderit. 7. 3. commendati judicio conventus praeſtat eam. 10. 2. de ea non tenetur depoſitarius. 10. 2. quando deducatur culpa. 10. 2. in commodato. *ibid.*
Cum jure. 1. 6. *cum gladio abigere.* 11. 8.
Cumpatitur aetas. 11. 3.
Cupiditas. Culpa ejus 1. 11. obedire cupiditatibus ineffrenatis. 6. 4.
Curare, v. *Medicus.*
Curationis impenſae. 2. 1.
Curator, v. *Furioſus.*
Curia ſubmoventur falſi teſtes. 8. 3.
Curſum ſtatum tenere, ac poſſidere. 15. 3.
Cuſtodia. Non dicit teſtimonium, qui eſt in cuſtodia publica. 9. 2. ejus cauſa deponere. 10. 7. cuſtodiam domus ſuſpectam habere. *ibid.*
Cuſtodire. Jura noſtra cuſtodiunt. 6. 4. cuſtoditur regula juris. 10. 2. dare cuſtodiendum. 10. 7. commendare rem cuſtodiendam. *ibid.*

D.

Damaſcus Conſul. 6. 4. Damaſco datum. *ibid.*
Damnari depoſiti, commodati. 10. 2. adulter judicio publico damnatus impune occiditur. 4. 3. damnatus furti ſit famoſus. 7. 5. lege Cornelia teſtamentaria. 8. 2. v. *Corpus.*
Damnatio ludi. 11. 7.
Damnum. Liber noxiae deditur ob damnum datum. 2. 3. num poſſit agi de damno dato. 2. 4. de damno depoſitorum. 10. 9. aeſtimatione farcire damnum datum. 12. 2. damni injuria teneri. 12. 7. ſi metuatur ex igni, num locum habeat actio, an ſufficiat cautio damni non facti. *ibid.*
Dare ſervare aliquid. 10. 1.
Dari ad gladium, in metallum, in opus publicum. 11. 2. in metallum. 11. 7.
Dat. Pro *datum* Edictum 6. 4. in ſubſcriptione. 15. 3.
De caetero, futuro. 6. 4. ſoror de patre. 6. 7. proximus de tribu. 16. 1.
Debilitatus homo. 12. 7.
Decernit Proconſul. 1. 11.
Decidere negotium ſecundum ordinem ſua ratione. 10. 3.
Decimae immunitas quibus tribuitur, perſonae ſolae admittuntur in hereditatibus, quae ab inteſtato deferuntur. 16. 9.
Decretum Pii, de reſcripto. 15. 2.
Decus Romani nominis. 6. 4.
Deditio noxae, v. *Servus.*
Deditius habetur loco liberti. 4. 3.
Deditus noxiae, v. *Noxia.*
Deduci. Dolus et culpa in quibus deducatur. 10. 2.
Defendentes ſe telo fures, v. *Telum.*
Deficere plagis. 3. 2.
Definitiones, v. *Papianus.*
Delationem aliquam interponere. 8 7.
Delator. Dirimere coitum, antequam a delatore praeveniretur. 6. 6.
Delicta. In delictis majoribus adtenditur animus. 1. 11. praeterita puniuntur. 6. 4.
Delinquere conſilio, ignorantia: de iis, qui per ignorantiam delinquunt. 1. 12.
Demonſtratio injuriae quo modo facienda. 2. 6.
Denique, pro exempli gratia. 15. 2.

De-

Denudandum teſtimonium. 8. 7.

Deportationis poena ex lege Cornelia. 1. 2, 8. 4. in inſulam poena teſtium falſorum ſubrogatorum, aut judicum corruptorum. 8. 5.

Depoſitum, v. *Gregorianus*, v. *Ermogenianus*, v. *Paullus.* de depoſito. 10. 1. *ſqq.* cum ſola utilitas deponentis vertitur in contractu depoſiti, praeſtatur tantum dolus. 10. 2. depoſiti conventus condemnatur de dolo, non de culpa. *ibid.* depoſiti damnatus quando fiat infamis: actione ejus conventus, civariarum nomine apud eundem judicem utiliter experitur: res depoſita ſi ſubripiatur, dominus domus habet furti actionem: intereſt depoſitarii ſe retinere rem depoſitam ob impenſas: actio depoſiti nonnunquam competit in duplum, ſcilicet, ſi ruinae, vel naufragii, vel incendii, aut tumultus cauſa res ſit depoſita. 10. 2.

—— Qui ſuſcepit depoſitum, praeſtat dolum, non etiam caſum. 10. 3.

—— Penes quos veſtis et argenti materia depoſita eſt, interrogantur, et, ſive teneant, ſive dolo fecerint, quo minus poſſint reſtituere, compelluntur ſatisfacere. 10. 4.

—— Qui ſuſcepit depoſitum, non praeſtat ultra dolum, ſi non aliud ſpecialiter convenit. 10. 5.

—— Qui depoſitum dolo malo non reſtituit, ſuo nomine conventus, urgetur ad reſtitutionem ejus cum periculo infamiae. 10. 6.

—— Deponere poſſumus apud alium id, quod noſtri juris eſt, vel alieni: depoſitum eſt, quaſi diu poſitum: quid ſit ſervandum: quis deponat: ſi ſacculus, vel argentum, apud me depoſitum, me invito contrectatum ſit, quae competat actio: ob res depoſitas dolus tantum praeſtari ſolet: in depoſito ex mora debentur fructus et uſurae: quid, ſi quis rem penes ſe poſitam apud alium depoſuerit? Quid ſi pecuniam depoſuero, eamque in nomen tibi commiſero? Quid ſi rem depoſitam vendideris, eamque redemeris, poſteaque perdideris? ex cauſa depoſiti datur actio in duplum ex lege XII. tabb., edicto Praetoris in ſimplum. 10. 7.

—— Quid, ſi res depoſita perierit incurſu latronum apud interfectum ab iis? heredes depoſitarii praeſtant tantum dolum: quae actiones competant, ſi res ab heredibus non reſtituitur praetextu latrocinii commiſſi, 10. 8. actio depoſiti competit contra heredes depoſitarii. *ibid.*

—— Quid praeſtetur, ſi quid ex depoſitis rebus in horreis perierit? 10. 9.

Deprecari juſte. 3. 3.

Deprehendere admiſſum. 6. 4. deprehendi in faciendo. 7. 5. deprehenſus in adulterio adulter, uxor, filia, quo caſu poſſit occidi. 4. 2 *et* 3. v. *Adulterium.*

Depugnare beſtias locare: depugnandi cauſa auctoratus. 9. 2.

Deſcendentes per virilem ſexum. 16. 3.

Deſiiſſe, pro mortuus eſſe. 16. 2.

Deſtinare injuriam. 2. 6. pervenire ad locum, quo deſtinaverat. 7. 5.

Detrahere jus ſuum alteri. 3 3.

Devinctae legis religione ſapienti, et obſervatione pudoris. 6. 4.

Devotio ſua. 15. 3.

Deus. Stare ante Deum. 8. 1. Deorum exſtinctu dicere: ſub obtentu et monitu Deorum jactare. 15. 2. Dii immortales Romano nomini faventes, et placati. 6. 4. Dii immortales. 15. 3.

Dicere teſtimonium. 9. 2. falſum. 8. 2 *et* 3. quid conceptum habeat mulier. 15. 1. exſtinctu Deorum. 15. 2. dicenda teſtamenta falſa invicem curare. 8. 7.

Dies. Die quinto poſt factum commiſſum mortuo vulnerato punitur delinquens. 1. 11. quid, ſi vulneratus aliquos dies poſt vulnus acceptum ſupervixerit, ac tum deceſſerit? 2. 8.

Differentiae, v. *Modeſtinus.*

Digeſta, v. *Celſus*, v. *Marcellus.* 4. 2.

Digna ſeveritas. 6. 4.

Dignitas quo modo laedatur. 2. 5. ſpectatur in teſtibus. 9. 3. perſonae dignitatis cujuslibet, vel majoris. 15. 3.

Diligentiſſime expreſſum eſt. 11. 7.

Dimittere debet maritus uxorem adulteram. 4. 12.

Diocletianus A. Coſ. 1. 10. A. 3. 4. Ejus edictum, litterae. 6 4. Auguſti reſcriptum. 6. 5. ter (Conſul) Auguſtus. 6. 5. Maximi reſcriptum. 15. 3.

Diogenes Conſul. 6. 5.

Dioſimus. 10. 5.

Di-

Digitized by Google

Directa actio depoſiti. 10. 7.
Dirimere nuptias, coitum. 6. 6.
Dirimerint, *dirimit*. 6. 5.
Diſcrepatio ſexus. 16. 3.
Diſciplina, v. *Militaris*. Temporum, juris veteris, pertinere ſe ad diſciplinam, contra eam. 6. 4.
Diſcrimen admiſſi. 1. 10.
Disjunctionem per comprehendere. 2. 6.
Diſſimulare nefarie commiſſa. 6. 4.
Diſtinctio poenarum, v. *Caſus*, v *Voluntas*. 8. 5.
Divinationes audire. 15. 1.
Divinus nutus. 6. 6. divinae leges, v. *Leges*.
—— divinus, apud quem ſortes tollat. 15. 1.
Diurni, v. *Fures*.
Doctrina ſuperſtitionis 15. 3. Perſarum. *ibid.*
Dolor. Perſequi dolorem animi ſui. 4 11. impatientia juſti doloris. 4. 12.
Dolus malus in homicidio. 1. 3. depoſitarius tenetur tantum de dolo. 10. 2. quando is deducatur. *ibid.* praeſtatur a depoſitario. 10. 3. qui dolo fecit, quo minus poſſit reſtituere, debet ſatisfacere. 10. 4 dolum, non ultra, praeſtat depoſitarius, niſi ſpecialiter aliud convenerit. 10. 5. poena doli mali in depoſito. 10. 6. tantum praeſtatur in depoſito. 10. 7. ſemel admiſſo dolo, perpetua actione teneberis. 10. 7. tantum praeſtatur ab heredibus depoſitarii. 10 8. poena ejus in incendiis. 12. 5. *et* 7. in plagio. 14. 3. doli exſpectatio. 16 3.
Domeſtici teſtes quos accuſator de domo eduxit, non interrogantur. 9. 3.
Dominium ſuorum heredum 16. 3. an ſit apium. 12. 7.
Dominus. Poteſtatem dominorum in ſervos oportet eſſe illibatam. 3. 3. de ſaevitia, officiis, caſtigatione, moderatione eorum in ſervos. 3. 1. *ſqq* re depoſita ſubrepta, habet actionem furti. 10. 2. dominus domus 10. 2. horreorum quid praeſtet. 10. 9. domino reſtitui ſub poena vinculorum. 11. 3. dominus nomine ſervorum convenitur judicio noxali, ſi ſervi inquilini inſulam exuſſerint: dominus ſervi non tenetur ex locato. 12. 7. tenetur, ſi ſervus ſciente domino ſervum alienum ſubtraxit, vendidit, celavit: quid, ſi ignorante domino? 14. 2. dominum fugere, v. *ſervus*.
Domus. Injuriam domus perſequi. 4. 11. dominus domus. 10. 2. cuſtodiam domus ſuſpectam habere, vel minus idoneam. 10. 7. domi fugere. 12. 7.
Donati civitate, v. *Civitas*.
Dormire cum uxore. 6. 7.
Dos danda patri ſtupratae. 4. 1.
Duci calore inconſulto. 4. 3.
Duodecim tabularum lex, v. *Lex*.
Duplum in depoſito, v. *Depoſitum*. Poena dupli propter abigeatum. 11. 3. *et* 4. *et* 6.

E.

Edictum Diocletiani et Maximiani. 6. 4. Praetoris dat actionem depoſiti in ſimplum. 10. 7. v. *Ulpianus*.
Educere teſtes de domo. 9. 3.
Effeminatus in viros pudor. 5. 3.
Effractores, v. *Fures*.
Effracturae periculum non praeſtatur. 10. 9.
Egnatius (*Taurinus*). 1. 11.
Eleazar. 16. 1.
Em. 1. 11.
Emere ſervum, v. *ſervus*. hominem plagii cauſa. 14. 3.
Emancipatio, v. *Conſanguinei*, v. *Nepos*. prima ſecundaque filii. 16. 2. emancipatus a filio non eſt ſuus heres avo. 16. 3. Praetor conjungit liberos emancipatos ſuis, data bonorum poſſeſſione, ſic tamen, ut bona, quae propria habent, his conferant, qui in poteſtate manſerunt, et quare. 16. 7. emancipapata filia a patre poteſt accuſari adulterii jure patris. 4. 7.
Equa, *Equus*. Abducere equas de grege. 11. 8. poena eorum, qui equos abigunt. 11. 2. qui unum equum, vel duas equas abigunt. 11. 3. quid, ſi equum errantem? 11. 5. fur potius eſt, quam abigeator, qui equum errantem in ſolitudinem abduxit. 11. 8.
Eradicare quem a facie ſua. 15. 1.
Ermogeniani (Codicis) verba ſub titulo de nuptiis. 6. 5.
—— ſub titulo de depoſito. 10. 3. *ſeqq*.
Errare. Poena ejus, qui abduxit bovem, equum, aliudve pecus. 11. 5. *et* 8. v. *Aberrans*.
Error juris remittitur. 6. 3. qui nuptias inceſtas contraxit per errorem, excuſatur, ſi illico, poſtquam errorem reſcierit, nefarias nuptias dirimerit. 6. 5. de inceſto per errorem commiſſo. 6. 6. qui errore cognito diremit coitum, creditur ejus voluntatis fuiſſe, ut, ſi ſciſſet, abſtinuiſſet. 6. 6. erroris ſui arbitrio pertrahere alios. 15. 3. cauſa erroris probata. 16 3.
Eſſe voluntatis alicujus. 6. 6. non eſt in veritate. 8. 6. eſſe

Digitized by Google

ſe in negligentia, vel laſcivia. 12. 5. *eſt credere*, pro credendum eſt. 6. 4. eſt maximi criminis. 15. 3.
Evagaret ignis. 12. 7.
Evariſtus (Marius). 1. 11.
Euſtatius. 10. 5.
Ex quo ferro percuſſit. 1. 6. ex praetextu. 10. 8. titulus ex locato, v. *Paulus.* teneri ex locato. 12. 7.
Exactionem cibariorum intendere. 10. 2.
Exemplum litterarum Impp. 6. 4.
Exercere libidinem. 6. 4.
Exercitio artis Mathematicorum punitur. 15. 2.
Exbibere. Actio ad exhibendum adverſus heredes depoſitarii. 10. 8.
Exilium. Poena ejus mariti, occidentis uxorem adulteram. 4. 10. poena falſi teſtimonii. 8. 3.
Exit ignis. 12. 1.
Experientia tua. 5. 3.
Experiri utiliter cibariorum nomine, furti. 10. 2.
Expetere ſexum alienum. 5. 3.
Expiare flammis vindicibus. 5. 3.
Explicit in fine Titulorum.
Extinctu Deorum dicere. 15. 2.
Extranei jure qui accuſant de adulterio, num teneantur de calumnia. 4. 4.
Exurere inſulam, praedium. 12. 7.

F.

Fabia lex, v. *Paulus*, v. *Ulpianus.* Qui ea teneantur, et de poena ejus. 14. 2. *et* 3. de cognitione ejus, *ibid.* caput ejus primum et ſecundum. 14. 3.
Fabulae ſeductoriae. 15. 1.
Facere teſtationes falſas. 8. 7.
quaeſtum corpore 9. 2. deprehendi in faciendo. 7. 5.
Facies. Eradicare quem a facie ſua. 15. 1.
Facile capite puniri. 12. 4.
Factum non punitur in homicidio. 1. 7. de ignorantia facti. 1. 12. atrocitas injuriae colligitur ex facto. 2. 2. facti atrocitas. 14. 3. v. *Actio.*
Falſi teſtimonii poena. 1. 2, 8. 2. *et* 3. *et* 4. de teſtimonio falſo. 9. 1. quid ſit falſum. 8. 6. teſtationes falſae, teſtamenta falſa. 8. 7. v. *Teſtimonium.*
Fames ſervorum. 3. 3.
Familia, v. *Patronus.* pro ſervis. 3. 3.
Familiare teſtimonium. *Tit.* 9. *in calce.*
Famoſus eſt furti damnatus. 7. 5.
Fatum. Imputare fato. 1. 9. munus fati implere. 3. 4.
Favius (Aurelius.) 1. 9.
Femina. Quid jus obtineat in hereditatibus feminarum capiendis, quid in hereditatibus caeterorum a feminis capiendis? 16. 2. quo modo ſuccedat? 16. 3. hereditates legitimae feminis non deferuntur ultra conſanguineas. 16. 7.
Ferire caſu teli. 1. 7.
Fermenta. Pecora ſubtrahere ex fermentis. 11. 8.
Ferro quem petere. 7. 3.
Fiat, fiat, vox populi ſe obligantis legi divinae. 6. 7.
Fides. Abſtinere bona fide. 6. 6. bona in depoſito. 10. 4.
Fiducia. Qui noxae deditum accepit, non tenetur judicio fiduciae. 2. 3. gerere fiduciam innocentiae. 3. 4. quare deducatur culpa et dolus in judicio fiduciae. 10. 2.
Filia adultera quae, quando, quo modo a patre poſſit occidi. 4. 2. emancipata poteſt accuſari adulterii a patre, jure patris: quae filia a patre poſſit occidi. 4. 7. quare lex Julia permiſerit occidi filiam. 4. 8. quid ſi filia fuerit ſervata, occiſo adultero? 4. 9. adultera poteſt occidi a patre. 4. 12. in adulterio deprehenſa, quid fieri liceat, quid debeat. *ibid.* fratris, non etiam ſororis, uxor duci poteſt. 6. 2. ſororis duci non poteſt. 6. 3. matrimonia cum filia prohibita. 6. 4. quid, ſi ſororis filia per errorem ducta? 6. 6. eſt ſua heres. 16. 2. Uxor eſt loco filiae. 16. 2. praefertur manumiſſori. 16. 9. nepotes ex filia, v. *Nepotes.* fratris, v. *Frater.* conſequi jus filiae, v. *Manus*, v. *Filius.*
Filius. Qui non habuit filium, poteſt tamen accuſare conjugem adulteram. 4. 5. filii Iſraël. 16. 1. mortuo homine, non relictis filiis, hereditas dabitur proximo de tribu. *ibid.* eſt ſuus heres: in jure ſui heredis praecedit nepoti. 16. 2. qui ex prima ſecundaque emancipatione poſt mortem patris manumittitur, eſt ſuus heres. 16. 2. filius, filiave, et ex altero filio nepotes, nepteſve, quo modo ad hereditatem vocentur: filius fratris eſt adgnatus patrono, *ibid.* filius fratris eſt adgnatus, v. *Frater.* 16. 3. filius et filia, in poteſtate patris conſtituti, ſunt ſui heredes, nec intereſt, adoptivi ſint an naturales, et ſecundum legem Juliam Papiamve quaeſiti, modo maneant in poteſtate: poſt mortem patris natus, vel ab

Digitized by Google

ab hoſtibus reverſus, aut ex primo ſecundove manicipio maninissus, aut ejus erroris cauſa probata, licet non fuerit in poteſtate, patri tamen ſuus heres efficitur: ſi cum nepotibus, ex alio filio ſuſceptis, ſuccedunt filii, ſuccedunt in ſtirpes, non in capita. 16. 3. praefertur manumiſſori. 16. 9. v. *Uxor.*

Filiusfamilias maritus quos et quando adulteros poſſit occidere. 4. 2. pater num poſſit occidere in cauſa adulteril. 4. 12.

Fingere ſub monitu Deorum. 15. 2.

Finium regundorum, v. *Paulus.*

Fiſco vindicantur bona Mathematicorum: adſociantur patrimonia Mathematicorum. 15. 3.

Fl. Flavianus. 6. 5. Munatius. 10. 3. Aurelius Attenicus Andronicus. 10. 4.

Flagitioſus luxus. 5. 3.

Flagitium impurum. 5. 2.

Flammeis ignibus exuri. 15. 3.

Flammis vindicibus expiare. 5. 3.

Focum habere. 12. 7.

Foedari contaminatione. 5. 3.

Forenſia metalla. 15. 3.

Formula in injuriis. 2. 6.

Fornax. Ignem ſubjicere fornaci. 12. 7.

Fornum habere fecundum parietem communem. 12. 7.

Fortuitu lapidea furari. 13. 3.

Fortuitus. De incendiis fortuitis. 12. 2.

Forum. Remittere ad forum. 7. 4, 11. 4. *et* 6. fortuita incendia remittenda ad forum. 12. 6.

Fracta molliter plebs. 5. 3.

Frater pro commilitone. 1. 8. fratris filia duci poteſt. 6. 2. adoptiva cognatio impedit nuptias inter fratres, quatenus capitis minutio non intervenit. 6. 3. maledictus eſt, qui concubuerit cum uxore fratris ſui. 6. 7. fratres eodem patre nati ſunt adgnati: qui patrueles ſunt inter ſe, ſunt adgnati, et vocantur conſobrini: fratris filia heres eſſe non poteſt: fratre, et alterius fratris filia exſtante, frater potior eſt: fratrum filii ſoli ſi ſint diſpari numero, ſuccedunt in capita. 16. 2. praefertur manumiſſori. 16. 9. fratris filii quomodo ſuccedant. 16. 3. ſunt adgnati: quis ſuccedat, ſi ſint frater, et fratris filius, et nepos: duorum fratrum liberi quo modo ſuccedant. *ibid.* fratres ex eodem patre ſunt conſanguinei. 16. 4. fratres et ſoror, qui in ejusdem patris poteſtate ſunt, etſi ex diverſis matribus nati, ſunt conſanguinei. 16. 6. v. *Conſanguinei.* v. *Patruus.* v. *Soror.*

Fraus in homicidio. 1. 9. fraudem facere conſtitutioni. 3. 3. pro poena. 4. 2.

Fruat. 16. 2.

Fructiferae arbores incenſae. 12. 2.

Fructus in judicio depoſiti veniunt ex mora. 10. 7. fructui eſſe. 12. 7.

Fugere domi. 12. 7. dominum. 14. 3. fugit ignis. 12. 7.

Funditus percutere. 1. 6.

Fur. An, et quo modo interfici poſſint fures diurni et nocturni ex lege XII. tabb. 7. 1. qui furem occidit, non tenetur lege Cornelia. 7. 2. melius fecerit, qui furem comprehenſum tranſmittendum ad Praeſidem magiſtratibus obtulerit. 7. 2. nocturnus et diurnus an poſſit occidi ex lege XII. tabb. an teneatur lege Aquilia, an et Cornelia, qui furem occidit. 7. 3. diurnus ad forum remittendus, nocturnus quo modo puniendus: quid obtineat in furibus balneariis: quid, ſi ſe telo defendant, vel effractores ſint, nec quemquam percuſſerunt? 7. 4. fur eſt, qui rem alienam contrectat: quis ſit manifeſtus, quia nec manifeſtus. 7. 5. poena furis, qui furatus eſt depoſitum. 10. 1. furis more damnari. 11. 4. fur magis eſt, quam abigeator, qui errans pecus abduxit. 11. 5. *et* 8.

Furari paſſive. 10. 1. lapidea. 13. 3.

Furioſi conſtituuntur heredes ignorantes: ſi hereditas non eſt ſolvendo, curator iis eſt neceſſarius: ſi reſipuerint, abſtinere poſſunt. 16. 3.

Furtum. Poena ejus, qui cum telo fuerit furti faciendi cauſa. 1. 2, 8. 4. quocunque genere furti damnatus ſit infamis: quae, et quot ſint genera furtorum: quia poſſit agere actione furti. 7. 5. actio furti competit domino, ſubrepta re depoſita: commodatarius, re ſubrepta, ſi ſit ſolvendo, debet experiri furti. 10. 2. depoſitario quando competat actio furti. 10. 7. poe-

Digitized by Google

poena furti in duplum aut triplum propter abactas beſtias. 11. 3.
Fuſtibus caeduntur abigei. 11. 3.
Futurum. De futuro. 6. 4.

G.

Gajus Inſtitutionum libro III. 16. 2.
Gemini duo Conſules. 8. 7.
Gener. Adulter deprehenſus domi generi num poſſit occidi a patre. 4. 2. poteſt occidi. 4. 12. gener invitus non dicit teſtimonium in reum. 9. 2.
Genera furtorum. 7. 5. doctrinae ſuperſtitionis. 15. 3.
Gentianus. 13. 3.
Gentiles, v. *Lex.* Deficientibus adgnatis vocantur ex lege XII. tabb., qui ſint. 16. 2. ſucceſſio eorum. 16. 4.
Gentilitium jus in deſuetudinem abiit. 16. 2. in uſu non eſt: gentilitiorum hereditates ad quos pertineant. 16. 4.
Gerere telum. 1. 3, 1. 13. fiduciam. 3. 4.
Gignere liberos nefaria conjunctione. 6. 4.
Gladius. Qui gladium inſtrinxit, habet animum occidendi. 1. 6. auctoramento rogatus ad gladium. 4. 3. dari ad gladium. 11. 2. traditio abigeorum ad gladium poena durior. 11. 6. *et* 7. poena gladii num ſit damnatio ludi: ad gladium damnati ſtatim conſumuntur, vel certe intra annum, hoc enim mandatis continetur. 11. 7. poena gladii abigeis ſtatuta. 11. 8. cum gladio abigere. *ibid.*
Gradus cujusque liberi, transverſus, tertius, idem. 6. 2. poſitus in aliquo neceſſitudinis gradu. 6. 6. in aliquo gradu eſſe. 12. 5.
Gravio Conſul. 3. 3.
Gravis in abigendo. 11. 7. gravis rerum injuria. 2. 2. graviora animalia. 11. 8.
Gregorianus (Codex) libro IV. ad legem Corneliam de Sicariis et Veneficis. 1. 8.
——— eodem libro et titulo. 1. 9.
——— eodem libro et titulo. 1. 10.
——— libro XIX., ſub titulo de accuſationibus. 3. 4.
——— libro V. de nuptiis ſub titulo. 6. 4.
——— titulo de nuptiis. 6. 5.
——— libro IV., ſub titulo de depoſito. 10. 8.
——— libro VII. de maleficis et Manichaeis, ſub titulo comp. 15. 3.
Grex, v. *Ovis.* equarum. 11. 8.

H.

Habe pro *ave.* 1. 10.
Habere conceptum, de muliere gravida. 15. 1.
Hactenus adipiſci. 6. 4.
Hadrianus, v. *Adrianus.*
Hd. 12. 7.
Herculanus (Aurelius). 1. 9.
Hereditas, *Heres*, v. *Abſtinere*, v. *Inteſtati*, v. *Succeſſio*, v. *Suus*, v. *Ulpianus.* Heredes depoſitarii quid praeſtent in depoſito, et qua actione teneantur. 10. 8. ſuus heres primum ſuccedit inteſtato: de hereditate feminarum. 16. 2. repudiata hereditate inteſtati decedunt. 16. 3 ſi heres proximus omiſerit, vel, antequam hereditatem adierit, deceſſerit, ſequentibus adgnatis nihil juris competit. 16. 2. qui heredes conſtituantur ignorantes. 16. 3. ſi hereditas non eſt ſolvendo, opus eſt tutore sut curatore. *ibid.* quae perſonae admittantur in hereditatibus, quae ab inteſtato deferuntur. 16. 9.
Hermogenianus, v. *Ermogenianus.*
Homicida. Poena ejus ex lege divina. 1. 1. ex civili. 1. 2, 8. 4. quis ſit. 1. 4. de homicidis caſualibus. 1. 5. dominus ſervum caſtigans ad necem quando ſit homicida. 3. 2.
Homicidium. Quaeſtio homicidii. 1. 3. diſtinguitur in eo, utrum factum ſit voluntate, an caſu. 1. 6. *et* 7. conſilium et voluntas in eo. 1. 7. poena ejus remittitur, ſi abſuit animus occidendi. 1. 8, item, ſi non adſuit dolus. 1. 9. de homicidio, caſu commiſſo. 1. 10. per laſciviam factum quo modo puniatur. 1. 11. facto eo, ſi vulneratus moritur poſt diem quintum, delinquens punitur. *ibid.* pater, qui ſolum adulterum interfecit, ſervata filia, reus eſt homicidii. 4. 2. num dominus, qui ad necem ſervum caſtigavit, reus ſit ejus. 3. 2.
Hominum naturae modus. 15. 3.
Honeſtas naſcendi: conſulere honeſtati. 6. 4.
Honeſtiores levius puniuntur. 1. 2, 8. 4, 11. 8. eorum poena in homicidio in rixa commiſſo. 1. 7. poena eorum diſtinguitur. 7. 4, 8. 5. plagiariorum honeſtiorum poena. 14. 2. incendiariorum. 12. 2. *et* 3.

Digitized by Google

Honeſtiſſimus calor. 4. 10.
Honoraria actio injuriarum. 2. 5.
Honoratorum Mathematicorum poena. 15. 3.
Horreorum dominus quid praeſtet. 10. 9.
Hoſpitium virilis animae debet eſſe ſacroſanctum. 5. 3.
Hoſtibus ab reverſus, v. *Filius*.
Humiliores quo modo puniantur. 1. 2, 8. 4. in homicidio, in rixa commiſſo. 1. 7. eorum poena diſtinguitur. 7. 4, 8. 5. poena plagiariorum. 14. 2. incendiariorum. 12. 2. *et* 3. qui ſunt in humillimo loco gravius puniuntur. 12. 5.
Humilitas vitae in teſtibus. 9. 3.

J.

Jactare ſub obtentu Deorum. 15. 2.
Jactari ſago. 1. 11.
Jaculandi cauſa ad urbem miſſus. 9. 2.
Ictus contemplari oportet contra unumquemque, ſi fuerit rixa. 1. 7. ictus calcis. 1. 10.
Ignis, v. *Aqua*. Ignem ſupponere. 12. 2. ignis fugit, praeceſſit, pabuli gratia factus: quid, ſi damnum metuatur ex igni? 12. 7. ignes flammei. 15. 3.
Ignorantia. Qui heredes conſtituantur ignorantes. 16. 3. quando venia tribuatur per ignorantiam delinquentibus. 1. 12. juris excuſatur. 6. 4. poena ejus in termino moto. 13. 3. domini in plagio commiſſo. 14. 2.
Immanitatis barbaricae ritu. 6. 4.
Immunitas, v. *Decima*.
Impatientia juſti doloris. 4. 12.
Impellere aliquem per inimicitiam. 1. 1.
Impendii cauſa mulcta. 1. 11.
Impenſae curationis. 2. 1. commodatarius jure perſequitur impenſas neceſſarias, quas impendit in aegrum, vel alias laborantem. 10. 2. intereſt depoſitarii ſe rem depoſitam retinere ob impenſas. *ibid.*
Imperator Optime. 1. 11. comprobat ſententiam Proconſulis. *ibid.* noſter. 16. 9. litterae, edictum Imperatorum. 6. 4.
Imperitia delinquentium excuſatur. 6. 4.
Imperium in ſervos. 3. 3.
Implere fati munus. 3. 4.
Impoſtores venenarii. 15. 1.
Impoſtura callida. 15. 2.
Impp. Imperatores. 3. 3, 6. 5, *alibi*.
Improbe intendere. 10. 2.
Improviſus caſus. 1. 9.
Imprudenter qui occidit, abſolvitur. 1. 7.
Impubes teſtimonium non dicit. 9. 2.
Impudicitia. Servum ad eam compellere. 3. 3.
Impunitatis ſub ſpecie. 4. 12.
Impurum flagitium. 5. 2.
In baculo ambulare. 2. 1. in ſalute ſumtus facti. 2. 4. in poteſtatem habere, in manum viro convenire. 4. 2. in manum convenire, in poteſtate habere. 4. 7. effeminatus in viros pudor. 5. 3. in praeteritum, pro antea. 6. 4. in die tertio commiſſum. *ibid.* in veritate non eſt. 8. 6. in humillimo loco, in aliquo gradu eſſe. 12. 5. in negligentia, vel laſcivia eſſe. *ibid.* in haec verba. 12. 7. in provinciam, pro in provincia. 14. 3. in ventrem habere. 15. 1. in communionem conditionis, in relationem. 15. 3. in manu conventio. 16. 6.
Inaniſſima genera ſuperſtitionis. 15. 3.
Inaudita ſecta. 15. 3.
Incauta negligentia punitur. 12. 5.
Incendiarii, v. *Paulus*, v. *Ulpianus*. eorum poena. 12. 1. *ſqq.*
Incendium, v. *Depoſitum*, v. *Ignis*. deponere in metu incendii. 10. 7. de incendiis fortuitis. 12. 2.
Incenſores meſſium quo modo puniantur. 12. 3.
Incertum facere. 15. 2.
Inceſtus. Poena inceſti. 6. 1, *et* 3, *et* 4. quid ſit, ejusque effectus. 6. 2. inter quos ſit. 6. 3. polluere ſe matrimoniis inceſtis. 6. 4. inceſte commiſſa vindicanda. *ibid.* qui inceſtas nuptias per errorem contrahunt, non excuſantur, ſi, poſtquam errorem ſuum reſcierint, illico nefarias nuptias diremerint. 6. 5. de inceſto per errorem commiſſo: inceſti maledicti ſunt per legem divinam. 6. 6. de inceſtis ex lege divina. 6. 7.
Incipit eſſe conſultum. 6. 4.
Inconſultus calor. 4. 3.
Incuria ignem ſupponentis. 12. 2.
Incurſus latronum. 10. 8.
Inducere genera doctrinae. 15. 3.
Induere rudem. 11. 7.
Indulgentia. Pertinet ad indulgentiam. 6. 4.
Ineffrenatae cupiditates. 6. 4.
Ineptiae Mathematicorum. 15. 2.

In-

Digitized by Google

Infamare. Teſtes, quos infamavit vitae humilitas. 9. 3. infamandi cauſa inmittere. 2. 6.
Infamia. Infamiae injuria. 3. 3. non opponitur ea accuſatori de adulterio. 4.5. in depoſito. 10.6. v. *Furtum.*
Infamis, licet alias accuſare non poſſit, admittitur in adulterio. 4.4. condemnatus depoſiti, non commodati, fit infamis. 10. 2. ſecta per omnia infamis. 15. 3. infames adulteros quibus quando liceat occidere. 4. 12.
Infantes ignorantes conſtituuntur heredes. 16. 3.
Inferre alicui pecuniam. 4. 1.
Infigere de venenis ſuis malivolis. 15. 3.
Infuere. 6. 4.
Ingens ſtudium. 15. 3.
Ingenuus, v. *Civis.*
Inimicitia. Per inimicitiam. 1. 1. inimicitia cum aliquo eſſe. 1. 11. non inimicitia incendere. 12. 6. inimicitiarum gratia. 12. 2.
Iniri poteſt hoc ex ea re. 16. 3.
Injungere cognitionem. 14. 3.
Injuria atrox, id eſt gravis rerum, judicis arbitrio aeſtimatur: atrocem aeſtimat Praetor, eaque colligitur ex facto. 2. 2. agere injuriarum. 2. 4. *et* 6. quae generaliter dicatur, quae ſpecialiter: accipimus injuriam, ſi adverſum nos judicatur: num ſit tantum ὕβρις: quid commune ſit injuriis: quomodo fiat in corpore, quomodo verbis, quomodo laeſa dignitate: actio injuriarum eſt legitima, vel honoraria, quae ſit legitima: injuriae poena. 2. 5. quo modo ea demonſtrari debeat. 2. 6. intolerabilis dominorum erga ſervos: injuria infamiae adfecti. 3. 3. propriam injuriam perſequi de uxore adultera. 4. 5. lecti perſequi. 4. 11.
—— qui latronem ſervum occidit, non tenetur lege Aquilia, quia non occidit injuria, item qui quemcumque alium ferro ſe petentem occidit: qui autem furem occidit, num teneatur de injuria, diſceptatur: injuria autem hic non eſt contumelia, ut in actione injuriarum, ſed quod contra jus factum eſt. 7. 3. damni injuria teneri. 12. 7.
Inmittere infamandi cauſa. 2. 6.
Innocens. Coire ad occiſionem innocentium. 8. 7. innocentioris naturae homines. 15. 3.
Innotitiae ratio. 3. 3.
Inquilini ſervi. 12. 7. actionem habent ob exuſtas inſulas. *ibid.*
Inferere detrimenta civitatibus. 15. 3.
Inſpector avium. 15. 1.
Inſpiciens portenta. 15. 1.
Inſtinctu exercendae libidinis. 6. 4.
Inſtitutiones, v. *Gajus*, v. *Ulpianus.*
Inſtringere gladium. 1. 6.
Inſula, v. *Deportatio*, v. *Relegatio.* relegatio in inſulam. 12. 2. *et* 3.
—— incendere inſulam. 12. 6. adurere. 12. 7.
Inſurgere, pro vindicare. 6. 4. adverſus aliquem. 8. 1.
Integrum. Reſtitutus in integrum, v. *Reſtitutus.*
Intendere actionem civariarum. 10. 2. prodigia. 15. 1.
Interdicere Urbe, Italia, Provincia, poteſt Proconſul. 1. 11. ducere contra interdictum. 6. 3. interdicitur quibusdam teſtimonium omnino, quibusdam invitis. 9. 2. interdicta eſt perſuaſio. 15. 2.
Interponere delationem aliquam. 8. 7.
Interpretatio Prudentium de conſanguineis. 16. 3.
Interrogare teſtes. 9. 3. mortuos. 15. 1. interrogari apud Rectorem provinciae. 10. 4.
Interrogator mortuorum. 15. 1.
Inteſtatus. Hereditas inteſtati pertinet primum ad ſuos heredes: quando quis dicatur deceſſiſſe inteſtatus. 16. 2. qui dicantur inteſtati: hereditas eorum ad quos pertineat. 16. 3. inteſtatorum gentilitiorum hereditates ad quos pertineant. 16. 4. quo modo deferatur hereditas ab inteſtato. 16. 5. *et* 6. v. *Ulpianus.*
Intolerabilis injuria. 3. 3.
Intra rapere. 7. 5.
Inventus. Uxor in adulterio inventa. 4. 12. furtum apud aliquem inventum parit actionem concepti. 7. 5.
Involare vitulum, aut ovem. 11. 1.
Ire per capita. 4. 2.
Irrepſit in uſum. 15. 2.
Irritum fieri teſtamentum, v. *Teſtamentum.*
Irrogare convicium ſaeculi. 5. 3.
Irruere ad illicita connubia. 6. 4.
Is ſua heres eſt. 16. 2.
Iſraël. In Iſraël. 14. 1. Senatus filiorum Iſraël. 16. 1.

Iſte-

Digitized by Google

Iſtebas leges Perſarum. 15. 3.
Italia interdicere. 1. 11. liberatus in Italia. 14. 3.
Judex quaeſtionis, cui forte obvenerit quaeſtio de ſicariis, quid faciat ex lege Cornelia: Judices forte obvenerunt. 1. 3. arbitrium ejus in injuria. 2. 2. quos, et quando ſervos ſubjiciat quaeſtioni in adulterio. 4. 11. ſtare ante judices. 8. 1. poena ejus, qui corrupit eos. 8. 5. apud eundem judicem agi poteſt de cibariis in depoſito. 10. 2.
Judicatus pecuniam accepiſſe. 9. 2.
Judicium fiduciae. 2 3. mandati. 10. 2. conveniri judicio. *ibid.* adire judicium: uno judicio re judicata, altero non amplius agendum. 12. 7. juſtificatio judiciorum. 16. 1. v. *Damnatus.* v. *Fiducia.*
Juli (Aiſi) libellus. 3. 3.
Julia lex de adulteriis. 4. 2. v. *Lex.* v. *Papianus.* Quam filiam occidere permittat patri. 4. 7. primum ejus caput prioribus legibus pluribus obrogat: quid caveatur ſecundo. 4. 2. quare patri det poteſtatem occidendi filiam. 4. 8. poena ejus. 6. 3. verba ejus capite 87. et 88. de interdicto teſtimonio quibusdam omnino, quibusdam invitis. 9. 2. liberi quaeſiti ſecundum eam. 16. 3. de adulteriis coërcendis, v. *Quaeſtio.*
Julianus Proconſul. 15. 3.
Julius Antoninus. 1. 10. Sabinus. 3. 3. Agrippinus. 10. 9.
Jurisdictio. Profiteri apud eum, cujus eſt jurisdictio. 4. 3.
Jus. De ignorantia juris. 1. 12. jus ſuum detrahi nulli oportet. 3. 3. poſtulare jure mariti. 4. 5. patris, extranei, mariti. 4. 5. jure mariti vindicare adulterium. 4. 6. jure patris accuſare filiam emancipatam. 4. 7. civile. 6. 2. diſciplina juris veteris. 6. 4. error juris mulieri remittitur. 6. 3. ignorantia juris excuſatur. 6. 4 injuria eſt, quod non jure factum eſt, hoc eſt, contra jus. 7. 3. juris partes, regula. 10. 2. quod noſtri juris eſt, vel alieni. 10. 7. conſequi jus filiae. 16. 2. gentilitium. 16. 2. teſtamentum factum jure praetorio. 16. 3. jura gentilitia. 16. 4. quibus jus civile deferat hereditatem ab inteſtato. 16. 5. ſanguinis neceſſitudo vinci non debet occaſione juris. 16. 9. conſanguinitatis. v. *Soror.*
Juſta. 1. 8.
Juſtificatio judiciorum. 16. 1.
Juſtitiam provocare. 1. 11.
Juſtus. Juſta opera. 3. 3.
Juxta vetuſtatem, diſciplinam juris veteris. 6. 4.

K.

Kariſſime Juliane. 15. 3.
Kl. Kalendae. 1. 8. *et* 9. *et* 10, *alibi.*
KN. cariſſime nobis. 1. 10.

L.

Labeo notatur. 2. 5. libro XV Reſponſorum refert. 12. 7.
Laborans. Impenſae in laborantem. 10. 2.
Laedere dignitatem. 2. 5.
Laetus Conſul. 1. 8.
Lapis. Percutere lapide. 1. 6. furari lapides viſus cauſa. 13. 3.
Laſcivia in homicidio quo modo puniatur. 1. 11. punitur. 12. 5.
Latinus libertinus. 4. 3.
Latro ſervus occiſus homicidam non facit reum. 7. 3. vim latronum timens deponere. 10. 7. incurſu latronum. 10. 8.
Latus. Cognati ex latere. 6. 4.
Latus. Negligentia lata punitur. 12. 5.
Lectio manifeſtat. 7. 1.
Lectus. Injuriam lecti perſequi. 4. 11.
Legaliter dicit Moyſes. 1. 5.
Legatus, v. *Pacatus.*
Legere aliud. 12. 7.
Legitimus. Actio injuriarum legitima quae ſit. 2. 5.
——— de ſucceſſionibus legitimis, *Tit.* 16. hereditas legitima. 16. 3. *et* 7. *et* 8. *et* 9. de hereditatibus legitimis, v. *Ulpianus.*
——— ſuſcipere liberos legitimos. 6. 4.
——— legitima cognatione juncti ſunt adgnati, quae ſit ea. 16. 2.
——— legitime copulata matrimonia. 6. 4.
——— legitimi qui et quando admittantur ab inteſtato poſt ſuos. 16. 6. qui ſint, et quando ſuccedant. 16. 7.
Lenocinium. Ejus reus maritus quando poſtuletur. 4. 12.
Letaliter vulneratus ſi quis fuerit, licet poſt aliquos dies deceſſerit, cauſa mortis idonea eſt. 2. 8.
Lex. Facere auctoritate legis. 4. 2. corrigere commiſſum legibus: pertinere ſe ad leges: leges omnes devinctae religione ſa-

ſapienti, pudorisque obſervatione: ſanctitas legum. 6. 4. *leges* de lege Julia. 4. 2.
Lex. De poenis omnium legum, v. *Paulus.*
—— Aelia, v. *Aelia.*
—— Aquilia, v. *Aquilia.*
—— Cornelia, v. *Cornelia.*
—— Divina populis adſtipulantibus condita ex nutu divino. 6. 6.
—— XII. tabularum. Ex ea eſt legitima actio injuriarum: verba ejus. 2. 5. quando ea puniat fures. 7. 1. dat actionem in duplum ex depoſito. 10. 7. admittit cognatos ſine ulla diſcrepatione ſexus. 16. 3. inteſtatorum hereditates dat primum ſuis heredibus. 16. 2. deficientibus ſuis heredibus vocat adgnatos eos, qui, cum certum eſt aliquem inteſtato deceſſiſſe, proximo gradu ſunt: deficientibus adgnatis vocat gentiles. *ibid.* defert hereditates inteſtatorum primum ſuis heredibus, dein adgnatis, aliquando quoque gentilibus: non adprehenderat conſanguineos. 16. 3. verba ejus de ſucceſſione inteſtati, itemque gentilium. 16. 4. refert hereditatem legitimam libertini, libertinaeve ad patronum, patronamve. 16. 8. defert hereditatem legitimam manumiſſori. 16. 9.
—— Fabia, v. *Fabia.*
—— Julia, v. *Julia.* Julia, Papiave. 16. 3.
—— Perſarum. 15. 3.
—— Regia, v. *Regia.*
Libellum dare pro aliquo. 1. 10.
Liber ſingularis, v. *Papianus*, v. *Paulus*, v. *Ulpianus.*
—— homo noxiae deditus. 2. 3. ex remancipatione manumiſſus. 16. 9. poena injuriarum liberi. 2. 5. liberos adulteros occidere licet. 4. 12.
Liberari venia criminum. 6. 4.
Liberatus in Italia quid ſi plagium paſſus fuerit? 14. 3.
Liberi, v. *Filius*, v. *Emancipati*, v. *Parentes*, v. *Patronus.* Inter liberos, cujusque gradus ſunt, et parentes, etiam adoptivos, non eſt connubium. 6. 2. *et* 3. ex inceſto matrimonio nati non ſunt in poteſtate, ſed ſpurii. 6. 2. legitimi non ſuſcipiuntur geniti ex nefaria conjunctione: illicite genitis liberis, parentes carent ſucceſſione. 6. 4. quare liberi et parentes nec volentes admittantur teſtes adverſus ſe invicem. 9. 3. qui in poteſtate morientis fuerunt, ſunt ſui heredes, filius, filia, nepos, neptisve, pronepos, proneptisve, ex nepote filio nato prognatus, prognatave, nec intereſt, ſint naturales, an adoptivi. 16. 2. qui ſint ſui heredes, et quo modo ſuccedant. 16. 5.
Libertas ſub ſpecie impunitatis data non valet. 4. 12.
Libertaverit. 9. 2.
Libertinus ſuus et paternus, tam civis Romanus quam Latinus, adulter impune occiditur. 4. 3. licet alias accuſare non poſſit, in adulterio admittitur. 4. 4. poteſt accuſare uxorem adulteram. 4. 5. vel ſtirpis libertinae ſi deceſſit, ad patronum ejus, patronamve refertur legitima hereditas ex lege XII. tabb. 16. 8. v. *Civis.*
Libertus patris, matris, filii, et filiae adulter occidi poteſt. 4. 3. qui ſe ab eo, parenteve ejus, libertove cujus eorum, libertus, libertave erit, liberaverit, in reum non dicit teſtimonium. 9. 2.
Libidinem exercere. 6. 4.
Licinius V. Conſul. 8. 7.
Linum abrumpere, ut inteſtati decedant. 16. 3.
Lis. v. *Aeſtimatio.*
Litigioſorum pecorum abigei poena. 11. 4. *et* 6.
Litterae Impp. 6. 4.
Locare operas, ut cum beſtiis depugnaret. 4. 3. depugnare beſtias. 9. 2.
Locato. Titulus ex locato. 10. 9. ex locato non tenetur dominus ſervi inquilini. 12. 7. ex locato tenetur dominus colonus propter admiſſum ſervi. *ibid.*
Locator horreorum quid praeſtet. 10. 9.
Locus ubi interfecit indicandus ab eo qui adulterum occidit. 4. 3, 4. 10. eſſe in humillimo loco. 12. 5. ad locum. 15. 2.
Loqui alicui. 16. 1.
Loris cedere. 2. 4.
Ludum in damnari. 1. 7. num damnatio ludi ſit poena gladii: qui in ludum damnantur, non utique conſumuntur, ſed pileari, et rudem accipere poſſunt. 11. 7.
Lugdunenſis provincia. 15. 2.
Lupanaria virorum. 5. 3.
Lupi filius. 1. 11.

Luſtrare filium. 15. 1.
Luxus flagitioſus. 5. 3.

M.

Magiſtratibus offerre ſurem. 7. 2.
Magnitudo Romana. 6. 4.
Magnus Antoninus. 4. 3.
Maledicti ſunt inceſti. 6. 6.
Malefacere alicui. 1. 5.
Malefici, v. *Gregorianus*. Eorum poena. 15. 1. *ſqq.*
Maleficia. Genera eorum de Mathematicis. 15. 3.
Malivola venena. 15. 3.
Mancipium, v. *Servi*. Manumiſſus ex primo ſecundove mancipio. 16. 3.
Mandatum. In judicio mandati praeſtatur dolus, non etiam tutoris utilitas in adminiſtratione verſatur. 10. 2. mandatis continetur. 11. 7.
Manere cum maſculo manſione muliebri. 5. 1.
Manichaei, v. *Gregorianus*. Poena eorum. 15. 1. *ſqq.*
Manifeſtat lectio. 7. 1.
Manifeſtus fur quis. 7. 5.
Manſio muliebris. 5. 1.
Manumiſſori lex XII. tabb. dat hereditatem legitimam, ſed Praetor decem perſonas ei praetulit. 16. 9.
Manumittere. Noxiae deditus manumittitur. 2. 3. ex prima ſecundaque emancipatione manumitti. 16. 2. ex primo ſecundove mancipio manumiſſus. 16. 3. liber ex remancipatione manumiſſus. 16. 9.
Manus. Filia, quae auctore patre in manum convenit viro. 4. 2, 4. 7. conducta manu abigere. 11. 2. uxor, quae eſt in manu filii. 16. 2. quae matrimonii cauſa eſt in manu nepotis. *ibid.* mater, aut noverca, quae per in manum conventionem jus filiae apud patrem noſtrum conſecuta eſt, eſt ſororis loco. 16. 2. conventio in manu. 16. 6.
Marcellus libro XXXI. Digeſtorum. 4. 2.
Marcianus (Aurelius). 3. 3.
Marcus. Reſcriptum ejus. 4. 3. Divus Marcus. 15. 2.
Marius Euariſtus. 1. 11.
Maritus, v. *Vir*. Jure ejus qui accuſant de adulterio, num teneantur de calumnia. 4. 4. accuſare jure mariti. 4. 5. vindicare adulterium. 4. 6. num teneatur lege Cornelia de ſicariis, ſi occidit uxorem adulteram. 4. 10. quos occidere poſſit in adulterio: non poteſt uxorem: quid, ſi eam occiderit? quid facere debeat occiſo adultero: quando poſſit occidere adulterum: quid, ſi non ſtatim dimiſit uxorem adulteram? ſervi mariti num poſſint torqueri in adulterio. 4. 12. poena ejus ducta muliere contra interdictum. 6. 3.
Maſculus, v. *Manere*, v. *Stuprari*.
Mater virtutum. 5. 3. cum matre prohibita matrimonia. 6. 4. de inceſtu cum ea, item cum ſorore de matre: qui concubuerit cum ſorore matris ſuae eſt maledictus. 6. 7. non requiritur ut adgnati habuerint eandem matrem: quando mater ſit loco ſororis. 16. 2. etiam diverſis matribus nati ſunt conſanguinei. 16. 3. *et* 6. praefertur manumiſſori. 16. 9.
Materia argenti. 10. 4.
Matertera. Eam ducere non licet. 6. 2. eam nunquam ducere licet citra poenam inceſti. 6. 3. matrimonia cum ea prohibita. 6. 4.
Mathematici. Eorum poena. 15. 1. *ſqq.* eorum ars et ſcientia prohibita, et punita. 15. 2. ſcripta exuruntur. 15. 3. v. *Ulpianus*.
Matrimonium. Peregrinam in matrimonio habere ſine connubio. 4. 5. inceſtum quid. 6. 2. non permittitur inter parentes et liberos. 6. 3. matrimonia religioſe ac legitime copulata. 6. 4. illicitis, inceſtisque matrimoniis ſe polluere. *ibid.* matrimonii cauſa eſſe in manu nepotis. 16. 2. v. *Connubium*.
Matronae comites abducere. 2. 5.
Maximianus Conſul. 1. 10. Auguſtus. 3. 4. ejus litterae, edictum. 6. 4. Auguſti reſcriptum. 6. 5. bis Conſul. 10. 8. ejus reſcriptum. 15. 3.
Maximus Diocletianus. 15. 3.
Medicus. Dare ei impenſas curationis. 2. 1. ſi recte ſecuit, ſed negligenter vel ipſe vel alius curavit, ceſſat Aquilia. 12. 7.
Mens attenditur in caede. 1. 6. facientis ſpectatur in poenis. 13. 3. pertinacia pravae mentis nequiſſimorum hominum. 15. 3. mentes piae religioſaeque. 6. 4.
Menſes. Terminus accuſationis de adulterio duorum menſium: qui accuſent intra quatuor menſes utiles? 4. [illegible]

Men-

Digitized by Google

Menſura. Pro qualitate ejus. 15. 2.
Merces acceſſionis. 2. 1.
Meruit animadverſionem Praeſidis. 14. 2.
Meſſala. 8. 7.
Meſſium incenſores quo modo puniantur. 12. 3.
Meſtrius miles. 10. 8.
Metallum. Damnari in id. 1. 7. dari. 11. 2, 11. 7. poena ejus humiliorum. 7. 4. minor poena gladii. 11. 7. abigeis ſtatuta. 11. 8 in metallum damnantur incendiarii. 12. 2, *et* 3. plagiarii. 14. 2, *et* 3. matalla forenſia, vel Proconenſia. 15. 3.
Metus. Deponere in metu ruinae, etc. 10. 7.
Miles. Reſcripta militibus. 1. 8, *et* 9, 3. 4. Praeſes Provinciae de iis judicat. 1. 8. Aurelius miles. 3. 4. Reſcriptum militi Meſtrio. 10. 8.
Miliarium, v. *Praefectus*.
Militaris. Sententiam proferre ſecundum diſciplinam militarem. 1. 8.
Mille paſſus. 1. 3.
Minervae atrium. 5. 3.
Miniſteriis in legendis negligens. 12. 7.
Minor XXV. annorum, licet alias accuſare non poſſit, in adulterio admittitur. 4. 4.
Minutio, v. *Caput*.
Miſſi fructui eſſe. 12. 7.
Miſſus ad urbem jaculandi cauſa. 9. 3.
Modeſtini verba libro Differentiarum VI, ſub titulo de ſcientibus et ignorantibus. 1. 12.
—— libro Differentiarum ſecundo, de depoſito, vel commendato. 10. 2.
Modus caſtigandi in coërcitione ſervorum. 3. 2. operis publici. 7. 4. excedere modum naturae hominum. 15. 3. v. *Poena*.
Moechari cum aliquo. 4. 1.
Moenae. 15. 3.
Molliter fracta plebs. 5. 3.
Monitu ſub Deorum renuntiare. 15. 2.
Mora. Queri moras. 10. 3. in depoſito veniunt uſurae et fructus ex mora. 10. 7.
More colere vitam. 6. 4. more furis damnari. 11. 4.
Mors. Poena ejus, qui mortis cauſam praeſtitit. 1. 2, 8. 4. talis eſt homicida. 1. 4. quid, ſi per laſciviam? 1. 11. morte mori. 1. 4, 4. 1. poſt diem quintum mortuo vulnerato caedes vindicata. 1. 11. mortis cauſa non idonea eſt, ſi laeſus poſt aliquos dies officium vitae diurnae retinens deceſſit, et quando ſecus. 2. 8.
Mortuus. Interrogare mortuos, mortuorum interrogator. 15. 1.
Motus Caſſianus. 15. 2.
Moyſes Sacerdos Dei: ejus verba de homicidis. 1. 1.
—— de homicidis caſualibus. 1. 5.
—— de atroci injuria. 2. 1.
—— de jure, et ſaevitia dominorum. 3. 1.
—— de adulterio. 4. 1.
—— de ſtupratoribus infamibus. 5. 1.
—— de inceſtis nuptiis. 6. 1.
—— de inceſtis. 6. 7.
—— de furibus. 7. 1.
—— de falſo teſtimonio. 8. 1.
—— de falſo teſtimonio. 9. 1.
—— de depoſito. 10. 1.
—— de abigeatoribus. 11. 1.
—— de incendiariis. 12. 1.
—— de termino moto. 13. 1.
—— de plagiariis. 14. 1.
—— de Mathematicis. 15. 1.
—— de ſucceſſionibus. 16. 1.
Mulcta. Quo caſu homicidae mulctentur dimidia parte bonorum. 1. 7. mulcta impendii cauſa. 1. 11. dimidia parte bonorum ſuorum mulctari. 5. 2.
Muliebris manſio. 5. 1.
Muliebriter, v. *Corpus*.
Mulier proximi ſui. 4. 1. juris error ei remittitur. 6. 3. v. *Femina*.
Munatius. 10. 3.
Mundus hic de imperio Romano. 15. 3.
Muneris ſcribit. 12. 7.
Munire ignem. 12. 7.
Munus fati implere. 3. 4.
Mutuum magis eſt quam depoſitum, ſi pecunis depoſits in nomen ſit commiſſa. 10. 7.

N.

Naſcendi honeſtas. 6. 4.
Natura. Excedere modum naturae hominum. 15. 3. homines innocentioris naturae. *ibid.*
Naturalis pater poteſt occidere adulterum cum filia. 4. 12. v. *Filius*, v. *Liberi*.
Natus poſt mortem patris, v. *Conſanguinei*, v. *Filius*.
Naufragium, v. *Depoſitum*, v. *Ulpianus*. Deponere in metu naufragii. 10. 7.
Nec manifeſtus fur quis. 7. 5.
Neceſſariae, v. *Impenſae*.
Neceſſitudo perſonarum corrumpit teſtimonium rei

Digitized by Google

rei verae. 9. 3. ſanguinis praefertur juri. 16. 9. in gradu ejus poſitus. 6. 6. nomina neceſſitudinum. 6. 4.
Nefaria conjunctio. 6. 4.
Nefarie inceſteque commiſſa vindicantur. 6. 4.
Nefas eſt credere. 6. 4.
Negligens in legendis miniſteriis. 12. 7.
Negligentia lata et incauta punitur. 12. 5.
Negotium inter aliquos ortum ſua ratione decidere. 10. 3.
Nepos eſt ſuus heres. 16. 2. quando ſit ſuus heres. 16. 3. et pronepos ſimul ad ſucceſſionem vocantur: neptiſve, et pronepos proneptiſve, ita demum ſunt ſui heredes, ſi praecedens perſona defierit, ſive alia ratione, veluti emancipatione: nepos filio natus. 16. 2. quo modo ſuccedat cum filiis. 16. 2, *et* 3. ex filia non eſt ſuus heres. 16. 3. praefertur manumiſſori. 16. 9. v. *Frater*, v. *Manus*.
Neptis, v. *Filius*, v. *Nepos*. Eam ducere non poſſumus. 6. 3. matrimonia cum nepte prohibita: item cum nepte ex ſororis filia. 6. 4. eſt ſua heres. 16. 2. quando ſit ſua heres. 16. 3. praefertur manumiſſori. 16. 9.
Nex. Necis et vitae poteſtas in filiam. 4. 8. ad necem caeſus, v. *Caeſus*.
Nicomedia. 10. 6.
Nigidius (Numedius). 2. 6.
Nobiliſſimi Caeſares. 6. 4. Auguſti. 15. 3.
Nocturni, v. *Fures*.
Nomen. Dii faventes nomini Romano. 6. 4. nomina neceſſitudinum: Romani nominis decus. *ibid.*
Noſter. Clementis noſtra, in reſcripto Impp. 1. 10, 6. 4. noſtra pietas. *ibid.* noſtra ſerenitas, tranquillitas. 15. 3. noſter Imperator. 16. 9.
Notitia artis punitur. 15. 2.
Notus in abigendo. 11. 7.
Novellae conſtitutiones de plagio. 14. 3. novellae ſectae. 15. 3.
Noverca quae fuit, ducere non poſſumus. 6. 2. eam nunquam ducere licet citra poenam inceſti. 6. 3. matrimonium cum ea prohibitum. 6. 4. quando ea ſit ſororis loco. 16. 2.
Novis pro *nobis*. 5. 3.
Noxa. Imputare noxae. 1. 9. noxae deditum accipere. 2. 3. noxae deditio, v. *Servus*.
Noxale judicium, v. *Dominus*, v. *Servus*. Agere eo de incendio ad exemplum legis Aquiliae. 12. 7.
Noxiae deditus liber ſoluto debito manumittendus. 2. 3.
Numedius Nigidius. 2. 6.
Nuptiae, v. *Connubium*, v. *Ermogenianus*, v. *Gregorianus*, v. *Inceſtus*. Quae prohibeantur ob cognationem. 6. 2, *et* 3. conjunctiones earum ſectari. 6. 4. eae tantum licitae, quae jure Romano ſunt permiſſae. *ibid.* de inceſtis et nefariis. *ibid.* de inceſtis per errorem contractis. 6. 6.
Nurus. Poena inceſti cum ea. 6. 1. quae nurus fuit, ducere non poſſumus. 6. 2. nunquam eam ducere licet citra poenam inceſti. 6. 3. matrimonium cum ea prohibitum. 6. 4. maledictus eſt, qui cum ea concubuerit. 6. 7. nurus, quae in manu eſt filii, ſua heres eſt: nam haec neptis loco eſt: quando tamen demum ſit ſua heres. 16. 2.

O.

Ob rem faciendam pecuniam accipere. 8. 7.
Obedire cupiditatibus inefſrenatis. 6. 4.
Obſervatione pudoris devinctae leges. 6. 4.
Oblati actione quis teneatur, quis agere poſſit. 7. 5.
Obſtinacitate perſuaſio. 15. 2.
Obtentu ſub Deorum fingere. 15. 2.
Occaſio juris. 16. 9. occaſionem mortis praebere. 1. 10.
Occidere, v. *Injuria*. num liceat adulterum. 4. 2, *et* 3. quae filia a patre poſſit occidi. 4. 7. lege Regia et Julia permiſſum filiam occidere: adulterum licet occidere. 4. 8. quibus et quos liceat in adulterio. 4. 12.
Occiſionem ad innocentium coire. 8. 7.
Occupatus, pro adprehenſus. 5. 3.
Offerre ſe judici. 1. 8. furem Magiſtratibus. 7. 2. petitionem alicujus judici. 16. 1.
Officium diurnae vitae retinere. 2. 8. de officio Proconſulis, v. *Ulpianus*.
Oliva incenſa. 12. 2, *et* 3.
Omittere hereditatem. 16. 2.
Operas locare. 4. 3.
Oppidum. Facere in eo praedandi cauſa. 12. 4, *et* 6.
Optime Imperator. 1. 11.

Opus

Opus. Opera juſta ſervis tribuenda. 3. 3. poena egrediens operis publici modum. 7. 4. dari in opus publicum. 11. 2 abigei dantur in opus publicum unius anni. 11. 3. in temporarium damnari. 11. 7. poena operis abigeis ſtatuta. 11. 8. in opus publicum damnantur incendiarii. 12. 2. item termini moti convicti. 13. 3.

Orbis noſter univerſus, Romanum imperium. 15. 3.

Ordo. Servare ordinem legis. 4. 2. ordine removentur abigei honeſtiores. 11. 8.

Ordinare ſententia ſua. 10. 5.

Orientius. 5. 3.

Ornamenta depoſita. 10. 8.

Ornare et diſponere. 15. 3.

Otia maxima ad quid hortentur. 15. 3.

Ovis involatae poena. 11. 1. poena eorum qui abigunt greges ovium. 11. 2.

P.

Pabuli gratia ignis factus. 12. 7.

Pacatus legatus. 15. 2.

Paciſci ob ſtruendam advocationem, teſtimoniave. 8. 7.

Paganorum de poenis, v. *Paulus.*

Papia. Liberi quaeſiti ſecundum legem Papiam. 16. 3.

Papianus, Papinianus. Ejus verba ex libro Definitionum ſecundo, ſub titulo de judicatis. 2. 3.

——— libro XV. Reſponſorum, ſub titulo ad legem Juliam de adulteris. 4. 5.

——— libro ſingulari de adulteriis. 4. 7.

——— eodem ſingulari et titulo. 4. 8.

——— idem. 4. 9, *et* 10.

——— item. 4. 11.

——— libro ſingulari de adulteriis. 6. 6.

Papinianus, v. *Papianus.*

Parentes, v. *Libertas,* v. *Patronus.* Inter parentes et liberos, etiam adoptivos, non eſt connubium. 6. 2, *et* 3. quare parentes et liberi nec volentes adverſus ſe invicem teſtes admittantur. 9. 3. obſtant liberis ordine ſucceſſionis. 16. 3.

Parietem ſecundum communem habere fornum. 12. 7.

Pars. Parte ea. 4. 10. utriusque parti prodere teſtimonia. 8. 3. partes juris. 10. 2. partium allegationes audire. 10. 5.

Paſcuis de abigere. 11. 2.

Paſſus. Roma propius mille paſſus. 1. 3.

Paſtu ex ſubtrahere pecora. 11. 8.

Pater quando, et quo modo poſſit occidere adulterum, et filiam, et quos adulteros. 4. 2. num filiam emancipatam poſſit accuſare jure patris: poteſt occidere filiam: eo auctore convenire in manum. 4. 7. vitae et necis poteſtatem habet in filiam ex lege Regia. 4. 8. quid, ſi occidit adulterum, et filiae pepercit? 4. 9. quis pater, quando, et quo modo poſſit occidere adulterum cum filia. 4. 12. inceſtus cum ſorore ſua de patre. 6. 7. qui concubuerit cum ſorore patris ſui, eſt maledictus. *ibid.* qui ſint, vel fiant heredes patris ſui. 16. 3. praefertur manumiſſori. 16. 9. poſt mortem ejus natus, v. *Filius,* v. *Conſanguinei,* v. *Adnati,* v. *Frater.* num teneatur de calumnia, qui de adulterio accuſat jure patris. 4. 4.

Paterna auctoritas. 4. 2.

Pati convicium. 2 5. ſtuprum. 5. 2. rem humanam et naturalem. 12. 7.

Patientia, v. *Corpus.*

Patrimonium, v. *Fiſcus.*

Patrona, Patronus. Adulter is num poſſit occidi a patre. 4. 2. patronus, patronaque ex lege XII. tabb. accipit hereditatem legitimam libertini, libertinaeve. 16. 8. poſt familiam patroni vocat Praetor patronum et patronam, item liberos et parentes patroni et patronae, mox cognatos patroni et patronae. 16. 9.

Patrueles, v. *Fratres.*

Patruus eſt adgnatus filio fratris, et is invicem illi. 16. 2. eſt adgnatus et cognatus. 16. 3.

Paulus. 14. 3.

——— Verba ejus ex libro V. Sententiarum, ſub titulo ad legem Corneliam de ſicariis et veneficis. 1. 2.

——— libro et titulo eodem. 1. 4.

——— libro V., titulo quo ſupra. 1. 7.

——— libro et titulo quo ſupra. 1. 13.

——— libro ſingulari, et titulo de injuriis. 2. 5.

——— eodem libro ſingulari, ſub titulo: quemadmodum injuriarum agatur. 2. 6.

——— libro Sententiarum, ſub titulo ad legem Corneliam de ſicariis et veneficis. 2. 7.

Pau-

Paulus libro Sententiarum, ſub titulo de ſicariis et veneficis. 3. 2.
——— libro ſingulari de adulteriis ſub titulo. 4. 2.
——— eodem ſingulari libro et titulo. 4. 3.
——— eodem libro ſingulari et titulo. 4. 4.
——— libro ſingulari et titulo quo ſupra. 4 6.
———libro Sententiarum, ſub titulo de adulteriis. 4. 12.
———libro Sententiarum, ſub titulo de adulteriis. 5. 2.
———libro Sententiarum, de nuptiis ſub titulo. 6. 3.
——— libro Sententiarum V. ad legem Corneliam de ſicariis et veneficis. 7. 2.
———libro Sententiarum, ſub titulo de furibus. 7. 5.
——— libro ſingulari de poenis omnium legum, ſub titulo ad legem Juliam de adulteriis. 8. 2.
——— libro Sententiarum quinto, ſub titulo de teſtibus et de quaeſtionibus. 8. 3.
———libro ad legem Corneliam de ſicariis et veneficis. 8. 4.
——— libro Sententiarum ſub titulo ad legem Corneliam teſtamentariam. 8. 5.
——— eodem libro et titulo. 8. 6.
——— libro Sententiarum V., ſub titulo de teſtibus et quaeſtionibus. 9. 3.
——— libro ſecundo Sententiarum, ſub titulo de depoſito. 10. 7.
——— libro Reſponſorum quinto, ſub titulo ex locato et conducto. 20. 9.
———libro Sententiarum, ſub titulo de abigeatoribus. 11. 2.
——— eodem libro et titulo. 11. 3.
——— eodem libro et titulo. 11. 4.
——— eodem libro et titulo. 11. 5.
——— libro ſingulari de poenis paganorum, ſub titulo de abigeis. 11. 6.
———libro Sententiarum, ſub titulo de incendiariis. 12. 2.
——— eodem libro et titulo. 12. 3.
——— libro et titulo qui ſupra. 12. 4.
——— libro ſingulari de poenis paganorum, ſub titulo de abigeis. 12. 6.
———libro Sententiarum, ſub titulo finium regundorum. 13. 2.
——— libro Sententiarum V., ſub titulo ad legem Fabiam. 14. 2.
——— libro Sententiarum IV., ſub titulo de teſtamentorum ſucceſſione. 16. 3.
Paupertas non obſtat accuſatori de adulterio. 4. 5.
Pecunia. Poena ejus, qui eam accipit, vel dat ob teſtimonium falſum. 8. 5. accipere eam ob ſtruendam advocationem teſtimoniave: ob venundandum, vel denudandum, non remittendumve teſtimonium. 8. 7. judicatus accepiſſe eam ob dicendum teſtimonium. 9. 2. depoſita et in nomen commiſſa mutuum magis eſt quam depoſitum, et erit periculo depoſitarii. 10. 7.
Pecus. Qui cum eo dormit, eſt maledictus. 6. 7. Poena abigei pecorum litigioſorum. 11. 4, *et* 6. qui abduxit pecus errans, fur magis eſt quam abigeator. 11. 5, *et* 8. ſubtrahere et depraedari pecora. 11. 8. v. *Abactores.*
Per capita ire. 4. 2.
Percutere telo, lapide, cucuma, ferro. 1. 6. aliquem. 7. 4.
Perdere ſexum ſuum. 5. 3.
Peregrinus tenetur lege Cornelia. 1. 3. civis, qui peregrinam in matrimonio habuit ſine connubio, poteſt accuſare. 4. 5.
Perbibere teſtimonium. 8. 5.
Perhorreſcere minime. 1. 9.
Periculum vis majoris, vel effracturae. 10. 9.
Perpetua actio depoſiti. 10. 7.
Perſae. Leges Perſarum, doctrina. 15. 3.
Perſequi infamiam lecti. 4. 11. injuriam propriam. 4. 5. jure impenſas 10. 2. perſecutus interficere. 4. 2.
Perſica adverſaria nobis gens. 15. 3.
Perſona: Perſonae certae. 4. 3. perſonarum neceſſitudo. 9. 3. conditio perſonae in poenis. 13. 3. ſplendidiores. *ibid.* dignitatis cujuslibet vel majoris. 15. 3. quae perſonae cognatorum praeferantur manumiſſori. 16. 9.
Perſuadere, v. *Servus.*
Perſuaſio obſtinacitate. 15. 2.
Pertinet ad indulgentiam: pertinere ad diſciplinam, legesque. 6. 4. detrimentum non pertinet ad heredes. 10. 8. pertinet ille ad hanc poenam. 11. 8.
Pertrahere alios ſui erroris arbitrio. 15. 2.
Petere quem ferro. 7. 3.
Petitionem offerre. 16. 1.

Pie-

Pietas noſtra : pietatis reſpectus. 6. 4.
Pius. Reſcripta Divi Pii. 3. 3. reſcriptum de abigeis. 11. 6. decretum. 15. 2. colere vitam piam, pia caritas, piae mentes. 6. 4.
Pileari poſſunt in ludum damnati poſt quinquennium. 11. 7.
Pitonem habens in ventrem. 15. 1.
Placati Dii. 6. 4.
Placet. Non placet id fieri. 9. 3.
Plagae. Deficere plagis. 3. 2.
Plagiare aliquem. 14. 1.
Plagiariorum poena. 14. 1. *ſq.*
Plagiatores capitali ſententia puniuntur pro atrocitate facti ex novellis conſtitutionibus. 14. 3.
Plagii de cognitione. 14. 2, *et* 3.
Plebs molliter fracta. 5. 3.
Plectere digna ſeveritate. 6. 4.
Poena. Diſtinctio poenarum, v. *Caſus*, v. *Voluntas.*
——— de poenis omnium legum, v. *Paulus.*
——— v. *Cornelia*, v. *Princeps*, v. *Remiſſio.*
——— legis Corneliae. 1. 2, 8. 4. quibus irrogetur. 8. 7.
——— homicidii in rixa commiſſi. 1. 7.
——— injuriae. 2. 5.
——— ſtupri ex jure divino. 4. 1.
——— levior ejus, qui adulterum illicite interfecit. 4. 3. mariti occidentis uxorem adulteram. 4. 10, *et* 12.
——— ſtupratorum infamium. 5. 1. *ſq.*
——— inceſti. 6. 1. *ſq.*
——— delictorum praeteritorum. 6. 4.
——— adulterii, legis Juliae. 6. 3.
——— conjunctionis illicitae et inceſtae. 6. 4.
——— poena ejus, qui poſt errorem compertum inceſto abſtinuit, remittitur. 6. 6.
——— furum. 7. 1, *et* 3. furis, qui furatus eſt depoſitum. 10. 1.
——— teſtimonii falſi. 8. 2, *et* 3. corruptive judicis. 8. 5. teſtis injuſti. 8. 1.
——— abigeorum. 11. 1. *ſq.* atrociorum abactorum. 11. 2. abigeorum non ubique par eſt. 11. 7.
——— incendiariorum. 12. 1. *ſq.* diſtinguitur inter honeſtiores et humiliores. 12. 2.
——— plagiariorum. 14. 1. *ſq.*
——— Mathematicorum. 15. 1. *ſq.*
——— calumniae qui teneantur. 4. 4.
——— depoſitarii, ſi depoſitum non invenitur. 10. 1.
——— ſummaria. 14. 2.
——— diſtinguitur: metalli humiliorum, relegatio honeſtiorum. 7. 4. humiliorum et honeſtiorum diſtinguitur. 8. 5. honeſtiorum mitigatur. 11. 8. diſtinguitur ex perſonis. 12. 2, *et* 3, *et* 5. ex loco. 12. 5. poenae modus ſtatuitur ex conditione perſonae, et mente facientis, et ratio habetur temporis. 13. 3. differentia ejus ex conditione perſonarum. 14. 2.
——— domino reſtitui ſub poena vinculorum. 11. 3.
——— traditionis ad gladium durior. 11. 6, *et* 7.
——— metalli minor poena gladii. 11. 7.
Polluere ſe matrimoniis inceſtis. 6. 4.
Pomponius. 7. 3. Conſul. 15. 2.
Populus. Leges divinae conditae populis rudibus, iisdem adſtipulantibus. 6. 6. populo datur poena nummaria in plagio. 14. 3.
Porci. De abigeis porcorum. 11. 3. poena eorum. 11. 8.
Portenta inſpiciens. 15. 1.
Poſitus in aliquo gradu neceſſitudinis. 6. 6. res poſita, pro depoſita, 10. 7, 10. 9.
Poſſeſſio, v. *Bona.*
Poſſidere gentes. 15. 1. curſum ſtatum. 15. 3.
Poſtulare adulteram. 4. 5. aliquem reum lenocinii. 4. 12.
Poſtumi quales ſui heredes ſint. 16. 2.
Poteſtas, v. *Conſanguinei*, *Filius*, *Frater*, *Emancipati*, *Liberi.* Vitae neciſque in filiam. 4. 8. res quae in poteſtate heredis ſunt. 10. 8.
Potiri poſſeſſionem. 16. 3.
PP Propoſita. 6. 5.
Praebita ſufficientia. 3. 3.
Praecedentes admiſſores. 6. 4.
Praeceſſit ignis. 12. 7.
Praecipere legem ad aliquem. 1. 1.
Praecipua bona habere. 16. 7.
Praedae cauſa admittere quid. 12. 6.
Praedandi cauſa facere. 12. 4.
Praedium exurere. 12. 7.
Praefectus Urbis cognoſcit de lege Fabia 14. 2. Urbis Romae ſolus cognoſcit

Digitized by Google

ſcit de lege Fabia, ſi intra miliarium centeſimum plagium in via ſit commiſſum. 14. 3. Praefectorum Praetorio eſt cognitio, ſi ultra milliarium centeſimum plagium commiſſum. *ibid.*

Praepoſita conſtitutio. 10. 9.

Praeſes Provinciae quando judicet de militibus. 1. 8. partes ejus, ſi dominus ſaevierit in ſervos ſuos. 3. 3. tranſmittere furem ad Praeſidem. 7. 2. extra ordinem animadvertit in plagiarios. 14. 2. in tribunalibus Praeſidum frequens eſt cognitio legis Fabiae. 14. 3. eorum cognitio eſt legis Fabiae in provinciam. *ibid.* v. *Procurator.*

Praeſtare mortem non dolo. 1. 9.

Praeſtituere poenam. 11. 8.

Praeteritus. Venia praeteritorum quatenus detur. 6. 4. in praeteritum, pro antea. 6. 4. v. *Poena.*

Praetextatae comites abducere. 2. 5.

Praetextu ex latrocinii. 10. 8.

Praetor, v. *Edictum.* Cum judicibus inquirit ex lege Cornelia. 1. 3. inquirit de eo, quod Romae propius mille paſſus factum fuit. *ibid.* aeſtimat injuriam atrocem. 2. 2. cogit manumitti noxiae deditum. 2. 3. injuriam facit, ſi injuſte pronuntiat. 2. 5. apud Praetorem, pro in edicto. *ibid.* cognoſcit certum an incertum dicat injuriarum agens. 2. 6. Praetoris beneficium defert hereditatem. 16. 5. quid dederit emancipatis, et civitate donatis. 16. 7. quando vocet patronum. 16. 9. quando cognatos. 16. 8. aequitate motus praefert cognatos nonnullos manumiſſori. 16. 9.

Praetorium. Praefecti Praetorio, v. *Praefecti.*

Praetorius. Teſtamentum factum jure Praetoris. 16. 3. actio Praetoria, v. *Bona.*

Praeveniri a delatore. 6. 6.

Preces dantis libellum ſupplicem Imperatori. 1. 10.

Pretium domini eſt ſervus. 3. 1.

Principaliter exurere. 12. 7.

Princeps. Poena eorum, qui de ſalute ejus conſuluerunt, vel Mathematicam artem exercuerunt. 15. 2. Clementia Principum ſubvenit. 6. 5. principes poſſeſſionis. 13. 1.

Privigna, Privignus. Quae privigna fuit, ducere non poſſumus. 6. 2. eam nunquam ducere licet citra poenam inceſti. 6. 3. matrimonia cum ea prohibita. 6. 4. privignus invitus in reum non dicit teſtimonium. 9. 2.

Pro aliquo libellum dare. 1. 10. pro vero adſeverare. 8. 6.

Probatio cauſae facit conſanguineos. 16. 6.

Probatus. Cauſa probata, v. *Aelia.* erroris cauſa. 16. 3.

Proconenſia metalla. 15. 3.

Proconſul Taurinus Egnatius. 1. 11. Urbe, Italia, provincia ſua interdicit in quinquennium. 1. 11. conſulit Imp., decernit, cognoſcit. *ibid.* de officio ejus, v. *Ulpianus.* Proconſul Baeticae. 3. 3. ſententiam ejus comprobat Imp. 1. 11. Africae. 15. 3.

Proculus. 12. 7.

Procurator Caeſaris uſurpavit cognitionem legis Fabiae, quam Romae, tam in provinciis. 14. 3. non aliter ei cognitio injungitur, quam Praeſidis partibus in provincia fungatur. 14 3. ejus partes ſuccedunt poſt ſententiam de Fabia latam: qui provinciam regit, licet de capitalibus cauſis cognoſcere nec ſoleat, tamen ut de lege Fabia poſſit cognoſcere, Imp. Antoninus conſtituit: idem legis Juliae de adulteriis coërcendis conſtitutione Antonini quaeſtionem accepit. *ibid.*

Prodere. Poena eorum, qui prodiderunt teſtimonia utriusque parti. 8. 3.

Prodigia intendere. 15. 1. nova inopinata. 15. 3.

Profeſſio artis punitur. 15. 2.

Profiteri apud eum, cujus eſt jurisdictio. 4. 3. quid debeat maritus, ſi in adulterio deprehenderit uxorem. 4. 12.

Promiſcuo ritu pecudum ac ferarum. 6. 4.

Pronepos eſt ſuus heres. 16. 2. quando ſit ſuus heres. 16. 3. v. *Nepos.*

Proneptis. Eam ducere non poſſumus. 6. 3. cum ea matrimonia prohibita. 6. 4. eſt ſua heres. 16. 2. quando ſit ſua heres. 16. 3. v. *Nepos.*

Pronuntiare adverſus aliquem. 2. 5.

Prop. Propoſita. 1. 10, 3. 4, 5. 3, 6. 5, 10. 8. *et* 9.

Propria, v. *Bona.*

Pre-

Digitized by Google

Providendum eſt. 6. 4.
Providentia Deorum. 15. 3.
Provincia, v. *Praeſes*, v. *Procuratores*. interdicere. 1. 11. Lugdunenſis. 15. 2. Rector ejus. 10. 3, *et* 4, *et* 5.
Provocare juſtitiam. 1. 11.
Proximus de tribu. 16. 1.
Prudentes. Prudentium interpretatio de conſanguineis. 16. 3.
Prudentia tua. 15. 3.
Publicatio bonorum, poena plagiariorum. 14. 2. Mathematicorum. 15. 2. publicantur bona in falſo teſtimonio, aut corrupto judice. 8. 5.
Publicus, v. *Cuſtodia*, v. *Damnatus*, v. *Opus*. opus publicum. 7. 4.
Pudor effeminatus in viros. 5. 3. reſpectus pudoris. 6. 4. leges devinctae obſervatione pudoris. *ibid.*
Pugnare cum beſtiis. 4. 3.
Pugnis cedere. 2. 4.
Pulſatus et *verberatus* differunt. 2. 6.
Punire cauſa cognita. 7. 4.
Punitionum incendiariorum variae ſunt. 12. 5.
Pupillus, v. *Tutor*. Si adoleverit, abſtinere poteſt. 16. 3.
Purgata poſteritas. 6. 4.

Q.

Quadratus. 10. 6.
Quadrupli poena abigeorum. 11. 6.
Quaeſiti ſecundum legem Juliam Papiamve. 16. 3.
Quaeſtio. Judex quaeſtionis, cui forte obvenerit quaeſtio de ſicariis. 1. 3. quaeſtiones lectis propoſitae. 4. 7. *ſq.* qui ſervi quaeſtioni ſubjiciantur tormentorum in adulterio. 4. 11. v. *Servus*. legis Juliae de adulteriis coërcendis data procuratoribus. 14. 3. de quaeſtionibus, v. *Paulus*.
Quaeſtum facere corpore, de viris. 4. 12. qui quaeſtum facit corpore palam, non dicit teſtimonium. 9. 2.
Qualitas vitae in teſtibus. 9. 3.
Quam Romae, tam in provinciis. 14. 3.
Queri moras. 10. 3.
Quia, pro *quod*. 7. 1.
Quies publica. 15. 2.
Quietam vitam colere. 6. 4.
Quinquennium. In id relegare. 1. 11, 3. 3.
Quintus dies, v. *Dies*.
Quod bonum. 4. 8.

R.

Rapere intra. 7. 5.
Ratio Voconia. 16. 3. ſua ratione decidere negotium. 10. 3.
Rector provinciae. 10. 3, *et* 4, *et* 5.
Redimeris. 10. 7.
Referre hereditatem ad aliquem. 16. 8.
Regia lex dedit patri poteſtatem vitae necisque in filiam. 4. 8.
Regit provinciam Procurator. 14. 3.
Regula juris cuſtoditur. 10. 2.
Regularis, v. *Ulpianus*.
Relegatio eſt poena homicidii in rixa commiſſi. 1. 7. propter homicidium, per laſciviam factum. 1. 11. ob ancillas durius habitas. 3. 3. poena honeſtiorum. 7. 4. in inſulam, poena teſtium falſorum. 8. 3. abigeorum honeſtiorum. 11. 8. in inſulam, incendiariorum. 12. 2, *et* 3. ad tempus poena termini moti. 13. 3. poena vaticinii. 15. 2. in perpetuum, poena plagiariorum. 14. 2. v. *Interdicere*.
Religio ſervata. 6. 4. aeterna religione ſervandum: religio ſanctitaſque in connubiis: religione ſapienti devinctae leges. *ibid.* vetus a nova reprehendi non debet. 15. 3. Mathematicorum. *ibid.* religiones deteriores. *ib.*
Religioſus. Religioſam vitam colere: religioſa caritas: religioſae mentes: religioſe copulata matrimonia. 6. 4.
Remancipatio. Liber ex ea manumiſſus. 16. 9.
Remiſſio, *remittere*. Remiſſio erroris juris. 6. 3. v. *Error*. v. *Poena*. Remittere commiſſum clementia. 6. 4. remittendum teſtimonium. 8. 7. remittere ad forum. 7. 4, 11. 4, *et* 6, 12. 6.
Removentur ordine abigei honeſtiores. 11. 8.
Renuntiare ſub obtentu Deorum. 15. 2.
Repudiata hereditate inteſtati decedunt. 16. 3.
Res. E re conſtituendum eſt. 1. 6. *vel res*, id eſt, velim reſcribas. 1. 11. res juris, facti. 1. 12. ſeſtertiorum XXX millium. 4. 5. concepti. 7. 5. actio rei uxoriae. 10. 2. rem humanam et naturalem pati. 12. 7.
Reſcribere. Vellem mihi reſcribere. 4. 8.

Digitized by Google

Reſcriptum Adriani. 1. 6, 1. 11, 13. 3. Alexandri. 1. 9, 10. 8. Antonini militibus. 1. 8. de ſponſa. 4. 6. de depoſito. 10. 9. Divi Pii. 3. 3, 15. 2. Divi Severi. 12. 7. Dioclitiani et Maximiani. 1. 10, 6. 5, 15. 3 de depoſito. 10. 3. *et* 4 *et* 5 *et* 6. Marci et Commodi. 4. 3.

Reſpectus. Sine reſpectu pudoris ac pietatis. 6. 4.

Reſponſum, v. *Papianus*, v. *Paulus*, v. *Labeo.* Icti ad quaeſtionem propoſitam. 4. 7 *et* 8 *ſq.*

Reſtitutio, v. *Depoſitum*, v. *Dolus.* qui in integrum reſtitutus non eſt, non dicit teſtimonium. 9. 2.

Retentio. Intereſt ejus, apud quem res depoſita eſt, ſe retinere ob impenſas in rem factas. 10. 2.

Revenire ſolent apes. 12. 7.

Reverſus ab hoſtibus, v. *Filius.*

Reus. Quibus non liceat teſtimonia dicere in eum. 9. 2.

Ritu pecudum: barbaricae immanitatis. 6. 4.

Rixa. De percuſſione in rixa. 1. 7.

Robur agreſte. 5. 3.

Rogatus auctoramento ad gladium. 4. 3.

Roma propius mille paſſus. 1. 3. Vicarius Romae, virtus ejus. 5. 3. abigei quo modo puniantur Romae. 11. 8. qui puniantur incendiarii. 12. 5. v. *Praefectus*, v. *Procuratores.*

Romanus, v. *Civis.* Romana magnitudo. 6. 4. Romani nominis decus. *ibid.* gens Romana modeſta et tranquilla, innocentioris naturae homines. 15. 3.

Romulus Conſul. 3. 3.

Rudem accipere: poſt triennium rudem induere poſſunt in ludum damnati. 11. 7.

Rufus Conſul. 15. 2.

Ruina, v. *Depoſitum.* in metu ruinae deponere. 10. 7.

Rumpere, v. *Teſtamentum.* Rupiſſe quis dicatur. 2. 4.

S.

Sabinus (Julius). 3. 3. Sabinus reſpondit. 12. 7.

Sacellum deponere. 10. 7.

Sacerdotes ante ſtare. 8. 1.

Sacratus (Aurelius) miles. 3. 4.

Sacroſanctum eſſe debet hoſpitium animae virilis. 5. 3.

Saeculi convicium irrogare. 5. 3.

Saevitia dominorum in ſervos. 3. 2. *ſq.*

Sago jactari. 1. 11.

Salpadae filiae. 16. 1.

Salus, v. *Princeps.* Tutandae ſalutis cauſa telum gerere licet. 1. 13. ſumtus in ſalute facti. 2. 4.

Sancte legibus conſtitutum. 6. 4.

Sanctitas in copulandis connubiis: legum. 6. 4.

Sanguis, v. *Neceſſitudo.*

Sanitate in ſumtus facti. 2. 4.

Sapiens religio. 6. 4.

Satisfacere compellere. 10. 4.

Scientia nocet. 1. 12. artis num puniatur. 15. 2.

Scripta. 10. 6.

Scripturae Manichaeorum exuruntur. 15. 3. Divinae verba. 16. 1.

Secare, v. *Medicus.*

Secta inaudita, turpis, et per omnia infamis: ſectas novellas et inauditas opponere religionibus deterioribus. 15 3.

Sectari conjunctiones nuptiarum. 6. 4.

Secundum leges. 4. 3.

Seductoriae fabulae. 15. 1.

Seductus, pro *eductus.* 5. 3.

Seges incenſa. 12. 2.

Senatus filiorum Iſraël. 16. 1.

Senatusconſultum de alio quam teſtamento falſo ſignato: de falſa accuſatione: de falſo in teſtimoniis. 8. 7. de poenis Mathematicorum. 15. 2. v. *Aelia.*

Sententia, v. *Paulus.* Divina et humana. 6. 6. poena corruptionis judicis, ut is ſententiam ferat, vel non ferat. 8. 5. ſententia ſua ordinare. 10. 5. capitalis. 14. 3.

Sentia, v. *Aelia.*

Septimius. 10. 6.

Serdica. 10. 3.

Serenitas noſtra. 15. 3.

Servare diſtinctionem. 1. 6. ſervata religio: ſervandum aeterna religione: ſervari volumus. 6. 4. ſervandum eſt, quod ad breve tempus cuſtodiendum datur. 10. 7.

Servus, v. *Dominus.* alienus, v. *Civis.* tenetur lege Cornelia. 1. 3. ut homicidam ſervum ſupplicio afficere. 1. 6. quomodo teneatur, qui ſervum in nullo pretio viliorem deterioremve fecit. 2. 4. poena injuriae ſervi. 2. 5. eſt pretium domini. 3. 1. num teneatur dominus, ſi ſervi defecerint ex plagis. 3. 2. ſervi durius habiti vendebantur. 3. 3. quid, ſi ex immoderata ca-

Digitized by Google

caſtigatione aeger factus deceſſerit? 3. 4. adulter occidi poteſt. 4. 3. adulterum ſervum quibus, quando liceat occidere. 4. 11. quis, et quando in cauſa adulterii torqueri poſſit. 4. 11 *et* 12. latro occiſus homicidam non facit reum. 7. 3. abigeus ſub poena vinculorum domino reſtituitur. 11. 3. ſervorum commiſſa, ſi domino videatur, noxae deditione ſarciuntur. 12. 3 noxali judicio agere de incendio a ſervis facto. 12. 7. quid, ſi inquilinus inſulam exuſſerit? ſervi coloni ſi villam exuſſerint, colonus tenetur vel ex locato, vel ex lege Aquilia, ita ut colonus ſervos poſſit noxae dedere: uno autem judicio re judicata, amplius non eſt agendum altero. 12. 7. poena ejus, ſi ſciente domino plagium commiſit. 14. 3. poena ejus, qui alieno ſervo perſuaſit, ut dominum fugiat, vel qui alienum invito domino celaverit, vendiderit, emerit, dolo malo, quive in ea re ſocius fuerit. *ibid.*

Seſtertiorum XXX millium res. 4. 5. ſextertia quinquaginta millia. 14. 3.

Severitate digna plecti. 6. 4.

Severus. Reſcriptum ejus. 4. 6, 12. 7.

Sextertia, v. *Seſtertia.*

Sexum non diſtinguit lex XII. tabb. 16. 3.

Sicarii. Quaeſtio de iis. 1. 3. Lex Cornelia de iis. 1. 2 *et* 3 *et* 8.

Signationis falſae poena. 8. 7.

Simplum in depoſito, v. *Depoſitum.*

Sine fraude, pro impune. 4. 2.

Singularis liber, v. *Papianus*, *Paulus*, *Ulpianus.*

Sobrinus qui eſt reo, invitus in eum non dicit teſtimonium. 9. 2.

Socer adhibetur a patre in occidendo adultero filiae. 4. 2. invitus in reum non dicit teſtimonium. 9. 2.

Societatem coire ob faciendum aliquid. 8. 7.

Socius in plagio punitur. 14. 3.

Socrus quae fuit, ducere non poſſumus. 6. 2. eam nunquam ducere licet citra poenam inceſti. 6. 3. matrimonia cum ea prohibita. 6. 4. maledictus eſt, qui cum ea concubuerit. 6. 7.

Solertia tua. 15. 3.

Solitudinem in abigere. 11. 8.

Solvendo, v. *Hereditas.*

Soror. Ejus filia duci non poteſt. 6. 2 *et* 3. matrimonia prohibita cum filia ſororis et nepte ex ea. 6. 4. quid ſi filia ejus per errorem ducta ſit? 6. 6. qui concubuerit cum ſorore patris ſui eſt maledictus: item cum ſorore matris ſuae: item cum ſorore uxoris ſuae. 6. 7. de inceſtu cum ſorore ſua de patre aut matre. *ibid.* fratri ſororive legitima heres eſt: quando mater aut noverca ſit loco ſororis. 16. 2. jure conſanguinitatis admittitur tam ad hereditatem fratris, quam ad ſororis. 16. 3. ſorores ex eodem patre ſunt conſanguineae. 16. 4. praefertur manumiſſori. 16. 9. V. *Frater.*

Sors. Sorte obvenit quaeſtio de ſicariis: ſorte obvenerunt judices. 1. 3. ſortes tollere, audire. 15. 1.

Species. Libertas data ſub ſpecie impunitatis. 4. 12. ſpecies ſupra relatae. 14. 3.

Splendidiorum perſonarum poena. 13. 3.

Sponſa. Num adulterium vindicetur in ſponſam jure mariti. 4. 6.

Spurii ſunt inceſti, quaſi vulgo concepti. 6. 2.

Stabulo de abigere. 11. 2.

Stare teſtis adverſus accuſandum: ante Deum, ſacerdotes, et judices. 8. 1.

Statilius Conſul. 8. 7.

Statua. Servi, qui ad eam confugerunt. 3. 3.

Statum curſum tenere. 15. 3.

Stipulam in agro incendere. 12. 7.

Stirpitus amputare nequitiam. 15. 3.

Stirps. Stirpis libertinae. 16. 8.

Struere. Pecuniam accipere ob ſtruendam advocationem. 8. 7.

Studium abigei quaſi artem exercere. 11. 8. ingens. 15. 3.

Stuprum. Poena ejus ex jure divino. 4. 1. poena ſtupratorum. 5. 1 *et* 2 *et* 3. poena ejus, qui maſculum liberum invitum ſtupraverit. 5. 2. poena ſtuprum paſſi. 5. 2.

Suaſores. 15. 2.

Sub ſpecie impunitatis data libertas. 4. 12.

Subjicere. Qui beſtiis ſubjician-

Digitized by Google

ciantur. 1. 2, 8. 4. beſtiis ſubjici. 11. 8. ſubjicere quaeſtioni tormentorum. 4. 11.
Subſcripta. 10. 3 *et* 4 *et* 5.
Succeſſio. Parentes carent ſucceſſione liberorum illicite genitorum. 6 4. de ſucceſſionibus legitimis. *Tit*. 16. de ſucceſſione feminarum: in jure agnationis non eſt ſucceſſio. 16. 2. teſtamentorum, v. *Paulus*. ſucceſſio tota, id eſt, omnes ſuccedentes. 16. 3. ſucceſſiones conſanguineae. *ibid.*
Sufficientia praebita. 3. 3.
Summaria poena. 14. 2.
Sumtus in ſalute et ſanitate facti. 2. 4.
Superſtitionis doctrinae genera inducere. 15. 3.
Supponere ignem. 12. 2.
Supra relatae ſpecies. 14. 3. ſupra dictus dies. 6. 4.
Suſcipere liberos. 6. 4. commendatum. 10. 1. depoſitum. 10. 3 *et* 5. filium. 16. 3. ſuſcepti teſtes. 9. 3.
Suſtinere metum. 1. 10.
Suus heres primum accipit hereditatem inteſtati: quis ſit is. 16. 2. quis ſit, aut fiat: quo modo fiat: in ſuis heredibus continuatur dominium rerum hereditariarum ad mortem teſtatoris: quo tempore ſui ſint conſtituendi. 16. 3. qui ſint ſui. 16. 4. qui ſint, et quo modo heredes fiant. 16. 5. v. *Emancipati*, v. *Lex*, v. *Ulpianus*.
Syrmi. 10. 4.
Syrus inſula. 15. 2.

T.

Tabularum XII. lex, v. *Lex*.
Tabernaculum teſtimonii. 16. 1.
Tam, v. *Quam*.
Tantundem eſt. 4. 2.
Taurinus Egnatius. 1. 11.
Taurus Conſul. 8. 7.
Taxatio in injuriis non minor ponenda, quam quanti vadimonium fuerit. 2. 6.
Telum. Poena ejus, qui cum telo fuit. 1. 2 *et* 3, 8. 4. homicida eſt, qui aliquo genere teli occidit. 1. 4. telo percutere. 1. 6. caſu teli ferire. 1. 7. quid contineat ejus appellatio: portare id licet tutandae ſalutis cauſa. 1. 13. telo ſe defendentes fures. 7. 1. *ſq*. v. *Fures*.
Temperamentum admittere. 1. 11.
Tempus accuſationis in adulterio. 4. 4. anteactum. 6. 4. in poenis. 13. 3.
Teneri judicio fiduciae. 2. 3.
Tenuatum robur. 5. 3.
Terentius Gentianus. 13. 3.
Terminia de mota. *Inſcriptio et ſubſcriptio Tit*. 13.
Terminus accuſationis in adulterio. 4. 4. termini moti poena. 13. 2. v. *Ulpianus*.
Teſtamentaria lege damnatus. 8. 2. v. *Ulpianus*.
Teſtamentum facere ex majore parte non poteſt, qui ſtuprum patitur. 5. 1. poena ejus, qui quid aliud quam teſtamentum falſum ſciens ſignaverit: teſtamenta falſa invicem dicenda aut conſignanda curare. 8. 7. teſtamentum jure Praetorio factum obtinet: quid, ſi teſtamenta rumpantur, aut irrita fiant? 16. 3. ſucceſſio teſtamentorum, v. *Paulus*.
Teſtationes. Poena ejus, qui falſas teſtationes faciendas curavit. 8. 7.
Teſtimonium. Poena teſtimonii falſi. 1. 2, 8. 2. *ſqq.* quo modo puniantur, qui pecuniam acceperint, dederint, ob falſum teſtimonium perhibendum, judicemve, ut ſententiam ferat, vel non ferat, corruperint, corrumpendumve curaverint. 8. 5. pecuniam accipere ob denudandum non remittendumve teſtimonium. 8. 7. de teſtimonio falſo. 9. 1. lege Julia teſtimonium interdicitur quibusdam omnino, quibusdam invitis, et quibus. 9. 2. pecuniam accipere ob dicendum id. 9. 2. familiare non admittitur. *Tit*. 9. *in fine*. tabernaculum teſtimonii. 16. 1.
Teſtis injuſti poena. 8. 1. teſtes ſuſcepti, et ii, quos accuſator de domo eduxit, vel vitae humilitas infamavit, non interrogantur. In teſtibus et vitae qualitas, et dignitas ſpectari debet. Si ſint adſines, vel cognati, in eos inviti teſtes interrogantur. Parentes et liberi adverſus ſe invicem, item liberti nec volentes ad teſtimonium admittuntur, quia rei verae teſtimonium neceſſitudo perſonarum plerumque corrumpit. 9. 3. v. *Paulus*.
Theodoſiani Codicis verba. 5. 3.
Theodoſius Imp. 5. 3.
Tituli librorum citantur paſſim.

Tol-

Tollere ſortes. 15. 1. in crucem tolli. 14. 2.
Tormentorum quaeſtio, v. *Quaeſtio.*
Torqueri, v. *Servi.*
Tractatu virorum probari. 15. 3.
Tradi ad gladium. 11. 6.
Tranſlatitie perſequi. 4. 11.
Tranſmittere furem ad Praeſidem. 7. 2.
Tranſmovere terminos. 13. 1.
Tranquillitas noſtra. 15. 3.
Tranſverſo ex gradu cognati. 6. 2.
Tribunalia Praeſidum. 14. 3.
Triduo proximo indicandum adulterium vindicatum. 4. 12.
Triennium, v. *Opus.*
Tripli poena propter abigeatum. 11. 3 *et* 4.
Tua experientia, ſolertia, prudentia, devotio. 15. 3.
Tumorem facere. 2. 4.
Tumultus, v. *Depoſitum.*
Turpis violatio. 3. 3.
Tuſcus Conſul. 6. 4.
Tutor. Utilitas ejus non verſatur in adminiſtratione. 10. 2. auctoritas ejus non eſt neceſſaria pupillo ſuo heredi, niſi forte non ſolvendo ſit hereditas. 16. 3.

V.

Vadimonium in injuriis. 2. 6.
Valentinianus Imp. 5. 3.
Variatum eſt. 15. 3.
Varietas in depoſito. 10. 3.
Vas immittere ex inſidiis. 1. 1. inſidians ſuper aliquem. 1. 5. ſervare dare. 10. 1.
Vaticinatores. 15. 2. v. *Ulpianus.*
Vaticinii poena. 15. 2.
Ußpic. 2. 5.
V. C. vir Clariſſimus. 3. 3.
Vectoris Aſtilia. 12. 7.
Vel pro id eſt. 16. 5.
Vellem mihi reſcribere. 4. 8.
Vel ret, velim reſcribas. 1. 11.
Venditio hominis, v. *Civis*, v. *Servus.* vendebantur ſervi durius habiti. 3. 3. de venditione rei depoſitae. 10. 7. abigeorum. 11. 1. venditionis hominis poena. 14. 1.
Venefici. Lex Cornelia de ſicariis et veneficis. 1. 2 *et* 3 *et* 8.
Venenarii impoſtores. 15. 1.
Venenum. Poena ejus, qui id adhibuerit. 1. 2, 8. 4. infigere de venenis ſuis malivolis. 15. 3.
Venia ignorantiae. 1. 12. liberari venia criminum. 6. 4. praeteritorum, v. *Praeterita.*
Venter. Pitonem habens in ventrem. 15. 1.
Venti caſus. 12. 2.
Venundandum. Ob venundandum pecuniam accipere. 8. 7.
Verberatus ſi quis fuerit, eſt atrox injuria. 2. 2. et *pulſatus* differunt. 2. 6.
Verberum poena in termino moto. 13. 3.
Veritatem neceſſitudo corrumpit. 9. 3.
Verum. Adſeverare pro vero. 8. 6.
Verſitur utilitas. 10. 2.
Veſtis, v. *Depoſitum.*
Vetuſtatem juxta. 6. 4.
Via, v. *Praefectus.*
Vicarius urbis Romae. 5. 3.
Vicinus habet actionem ob res exuſtas. 12. 6. *et* 7.
Videmus puniri. 11. 8.
Videntur eſſe commiſſa. 6. 4.
Vidua filia ſi in adulterio ſit deprehenſa, quid poſſit fieri. 4. 2.
VII. pro Septimius. 10. 6.
Villam incendere. 12. 2 *et* 6. villa incenſa. 12. 7.
Vincere ſanguinis neceſſitudinem. 16. 9. vinci ſine poena calumniae. 4. 4.
Vincire hominem, v. *Civis.* Vinctum habere hominem. 14. 3.
Vincula. Qui in vinculis eſt, non dicit teſtimonium. 9. 2. ſub poena vinculorum domino reſtitui. 11. 3.
Vindicatio in rem adverſus heredes depoſitarii. 10. 8.
Vinea incenſa. 12. 2 *et* 3.
Violatio turpis. 3. 3.
Vir pro marito. 4. 2 *et* 3. viro in manum convenire. 4. 2. et uxor quando vocentur ad ſucceſſionem. 16. 8 *et* 9. Conſularis adulter num poſſit occidi a patre. 4. 2. uxore deprehenſa in adulterio quid liceat viro. 4. 3. virorum lupanaria. 5. 3.
Virgis cedere. 2. 4.
Virilis anima. 5. 3.
Virtutum mater. 5. 3.
Vis major non praeſtatur. 10. 9.
Viſus cauſa lapides furari. 13. 3.
Vita. Officium vitae diurnae. 2. 8. vitae necisque poteſtas in filiam. 4. 8. concedere vitam delinquentibus. 6. 4. vitae humilitas, qualitas, in teſtibus. 9. 3.
Vitricus invitus in reum non dicit teſtimonium 9. 2.
Vituli involati poena. 11. 1
Vivianus. Ex Viviano relatum eſt. 12. 7.

Ul-

Ulpianus. Verba ejus ex libro VII. de officio Proconſulis, ſub titulo: de ſicariis et veneficis. 1. 3.
——— libro et titulo, qui ſupra relati. 1. 6.
——— libro et titulo, quo ſupra. 1. 11.
——— libro Regularis, ſub titulo de injuriis. 2. 2.
——— libro XIX ad Edictum, ſub titulo: ſi fatebitur injuria occiſum eſſe, in ſimplum, et cum diceret. 2. 4.
——— libro octavo de officio Proconſulis, ſub titulo: de dominorum ſaevitia. 3. 3.
——— libro Regulari de nuptiis ſub titulo. 6. 2.
——— libro VIII. ad Edictum, ſub titulo: ſi quadrupes pauperiem dederit. 7. 3.
——— libro octavo de officio Procoſ., ſub titulo de furibus. 7. 4.
——— ſub titulo de poena legis Corneliae teſtamentariae, libro VIII. 8. 7.
——— libro VIIII. de officio Proconſulis, ad legem Juliam de vi publica et privata. 9. 2.
——— libro octavo de officio Proconſulis, ſub titulo de abigeis. 11. 7.
——— libro et titulo qui ſupra. 11. 8.
——— libro VIII. de officio Proconſulis, de naufragiis et incendiariis. 12. 5.
——— libro ad Edictum, ſub titulo: ſi fatebitur injuria occiſum eſſe in ſimplum, et cum doceret. 12. 7.
——— libro IX. de officio Proconſulis, ſub titulo de termino moto. 13. 3.
——— libro IX. de officio Proconſulis, ſub titulo: ad legem Fabiam. 14. 5.
——— libro VII. de officio Proconſulis, ſub titulo de Mathematicis et Vaticinatoribus. 15. 2.
——— libro ſingulari, ſub titulo de legitimis hereditatibus. 16. 4.
——— ab inteſtato inſtitutionum. 16. 5.
——— eodem libro. 16. 6.
——— eodem libro. 16. 7.
——— libro qui ſupra, de ſuis heredibus. 16. 8.
——— eodem libro. 16. 9.
Umbra matrona. 3. 3.
Voconia ratio. 16. 3.
Voluntas. De ea in homicidio. 1. 6 *et* 7 *et* 9 *et* 10. v. *Caſus*. Voluntatis eſſe. 6. 6.
Vox agentis in injuriis. 2. 6.
Urbanus Conſul. 10. 8.
Urbe interdicere. 1. 11. ad urbem miſſus jaculandi cauſa. 9. 2. v. *Praefectus*.
Urguetur. 10. 6.
Urſejus libro X. refert. 12. 7.
Uſurae ex mora praeſtantur in depoſito. 10. 7.
Uſurpare cognitionem. 14. 3.
Uſus. Irrepſit in uſum. 15. 2.
Utilis actio depoſiti. 10. 7. utiles menſes. 4. 4.
Utilitas, v. *Commodatum*, v. *Depoſitum*, v. *Mandatum*.
Utiliter experiri. 10. 2.
Utriusque parti prodere teſtimonia. 8. 3.
Vulgo concepti liberi. 6. 2.
Vulneratus ſi quis ſit, eſt atrox injuria. 2. 2. ſi per aliquos dies poſt vulnus acceptum deceſſit, num videatur cauſa mortis idonea. 2. 8.
Uxor. Si ea in adulterio ſit deprehenſa, num, cui, quando liceat occidere adulterum, quem, num et uxorem? 4. 3. adultera dimittenda. *ibid.* adulteram qui poſſint accuſare. 4. 5. a marito num poſſit occidi adultera. 4. 10. an poſſit occidi. 4. 12. quae poſſit, quae prohibeatur duci propter cognationem. 6. 2 *et* 3. quid, ſi ducta, quam non licet? 6. 2. cognata ducta non punitur poena inceſti. 6. 3. maledictus eſt qui concubuerit cum ſorore uxoris ſuae, item cum uxore fratris ſui. 6. 7. quae in manu eſt filii, eſt ſua heres, quia loco filiae eſt. 16. 2. quando vocetur ad ſucceſſionem. 16. 8 *et* 9.
Uxoriae rei actio. 10. 2.

Digitized by Google

JOANNIS CANNEGIETERI
DISQUISITIO
DE
NOTIS ET SIGLIS,

EARUMQUE USU FREQUENTISSIMO IN FRAGMENTIS ANTIQUIS, PRAECIPUE JURISCONSULTORUM:

In qua plurima veterum Juris, aliorumque Auctorum loca difficiliora, corruptave, harum ope enodantur, aut corriguntur.

Digitized by Google

FAVORINUS Philoſophus, et SEXTUS CAECILIUS Juriſconſultus, apud Gellium, Noct. Attic. Lib. XX. Cap. 1.

„ Quaedam eſſe . . . animadvertuntur aut obſcuriſſima, . . . „ aut nequaquam ita, ut ſcriptum eſt, conſiſtentia. Obſcurita- „ tes . . . non adſignemus culpae ſcribentium, ſed inſcientiae „ non adſeqentium. Quanquam hi quoque ipſi, qui, quae ſcripta „ ſunt, minus percipiunt, culpa vacant: nam longa aetas verba, „ atque mores veteres oblitteravit, quibus verbis, moribusque „ ſententia legum comprehenſa eſt.

Digitized by Google

JOANNIS CANNEGIETERI

DISQUISITIO

DE

NOTIS ET SIGLIS.

Quandoquidem ſaepiſſime in iis, quae ſupra propoſuimus, uſu venit, ut in emaculandis Juriſconſultorum veterum ſcriptis Notarum remedium viſum fuerit eſſe adhibendum, imo vero utramque nobis paginam faciat genus illud emendationis, faciendum exiſtimo, ut, quid hac de re ſtatuendum adpareat, penitius inveſtigem, ita tamen in eo verſaturus, ut, quae copioſiſſime dici poſſunt, breviter tantummodo perſtringam.

Paulus *Nota* inquit *nunc ſignificat ſignum, ut in pecoribus, nunc litteras ſingulas, aut binas.* Idem tradit Feſtus. Servius *ad Virg. Aen.* 3. *v.* 444. *notas litterarum* explicat, *ut per unam litteram ſignificet* (malo *ſignificetur*) *aliquid. Notae autem dictae ſunt*, verba audis Petri Diaconi, *eo, quod verba in ſyllabas* (lego *item ſyllabas*) *praefixis characteribus notant, ut ad notitiam legentium revocarent, quas didicerunt:* (malim *res revocarent*, aut *quae didicerunt:* hoc ſi optes, *diſcere* explica audire) *quas qui ſcribunt, proprie jam Notarii appellantur.* Iſidorus, compilator, *Orig. Lib. I. Cap.* 21. ſic expreſſit: *Notae autem dictae, eo quod verba, vel ſyllabas, praefixis characteribus notent, et ad notitiam legentium revocent, quas qui didicerunt proprie jam Notarii appellantur.* Locum mutilum ex Diacono facile ſuppleas. De Notariis illis pluribus egit L. Pignorius *de Servis p.* 218. *ſq.*, ex profeſſo ſingulari diſſertatione *de Notariis* pertractavit J. W. de Goebel. De ſcriptione notaria, quae *notoria* quoque dicuntur, vide Cujac. *in Obſ. Lib.* 3. *Cap.* 3, et *Lib.* 1. *Cap.* 33, et Turneb. *Adverſ. Lib.* 15. *Cap* 20. Notae alio nomine dictae ſunt *ſigla*, quaſi *ſingula*, et *ſiglae*, quaſi *ſigillae*, ſecundum Voſſium *in Art. Grammat. Lib.* 1. *Cap.* 41., aut potius *ſingulae*, quoniam ſingulae litterae certa vocabula comprehendunt: *ſingularias litteras ſine coagmento ſyllabarum* appellat Gellius *Lib.* 17. *Cap.* 10. Eadem quoque *ſigna* vocabantur: hinc Hieronymus in Julianum: *linguae celeritatem prenderent ſigna verborum.* Idem in *Epiſt.* 140 ad Principiam: *quodam ſignorum compendio breviatum Euangelii ſtrictumque ſermonem exaravit.* Quae propter cauſam non video, quod cum Grotio *in Flor. ſparſ.* in *Conſtit.* Juſtiniani

Digitized by Google

niani *de emendat. Codicis.* § 5. pro *ſignorum* reponendum eſſe arbitremur *ſiglorum.* *Singula*, vel potius per ſyncopen *ſingla*, dici puto in *L.* 1. *C. de Veteri jure enucleando* §. 13, ubi vitioſe legitur: *per ſimplorum captiones*, pro quo Cl. Hofman *in Meletem.* corrigit *ſymbolorum.* Confer Cujac. *in Obſ. Lib.* 12. *Cap. ult.* Graeci σημεια nominant A ſiglis Gallos *ſifras* ſuas dixiſſe, putat Cujac. *Lib.* 3. *Obſ.* 3. A ſiglis, ſeu ſingulis, *ſingularii* appellantur, qui ſiglis ſcribunt, vid. Idem *Lib.* 12. *Cap. ult.*

Proprie tamen ſi loqui amamus, diſtant omnino notae a ſiglis, in eo unice convenientes, quod plura contractius proponunt: ſiquidem notae non ſunt litterae, ſed ſigna potius, aut figurae, quibus verbum unum, imo plura etiam aliquando vocabula notabantur. Hinc Pedius notas litteras eſſe negavit. v. *L.* 6. *in f. D de bonor. poſſ.* confer. *L.* 40. *pr. D. de teſtam. mil.* Hujus generis ſunt eae, quae Tironis, qui Ciceronis libertus fuit, et Annaei Senecae nominibus circumferuntur, quas ad calcem Theſauri ſui Inſcriptionum exhibet Janus Gruterus. Notis ejuſmodi, aut dicas potius compendioſis aenigmatis, integros olim libros exaratos fuiſſe, teſtantur αυτοπται. Narrat Voſſius *l. c.* ex Trithemio, vidiſſe eum in bibliotheca Argentinenſi pſalterium Davidis hoc modo perſcriptum, cui volumini ab notarum ignaro inſcriptum fuerat: *Pſalterium in Armenica lingua:* quod opuſculum exornare cum maxime bibliothecam Auguſtam, quae Guelpherbyti eſt, refert J. W. de Goebel in tractatu *de Notariis*, qui inſertus eſt D. E. Baringii *Clavi diplomaticae p.* 198. De Curtii hiſtoriarum parte poſteriore ita ſignata memorat Gruterus *l. c.* De notis his conſule Epiſt. Vir. Illuſtr. a Cel. Burmanno editas, *Tom.* 2. *p.* 128. *et* 343. Siglae vero proprie ſunt litterae ſingulariae, veluti C. T., quas *certum tempus* ſignificare Magno docet. Plura differentiae hujus exempla attulit, et latius de eodem diſſeruit Cujacius *l. c.*, adde Mercerum in *Theſ. Jur. Otton. Tom.* 3. *p.* 24. ibique Reinoldum, nec non Voſſium *d. l.*, quibus adjungo H. Brenemannum *in Hiſtor. Pand. Lib.* 2. *Cap.* 3., qui et amplius diſtinguit a notis et ſiglis ea ſcribendi compendia, quas *abbreviationes* vocare ſolemus, itemque *monogrammata*, et *contignationes.* Diſtinguendi cauſa ita proponi poteſt: quod ſi tamen verum velimus confiteri, omnia haec et olim quoque inter ſe confuſa fuiſſe conſtat, ac, quicquid eorum fuit, *ſiglarum* et *notarum* nominibus fuiſſe comprehenſium.

Notarum originem et antiquitatem ſic exponit Diaconus: *Nunc quas* (lego *quis*) *primus notas inſtituit ſcribamus: vulgares notas habemus*, (ſuppleo: *quas habemus*, *Ennius*) *primus mille et centum invenit*, *ad hunc ſcilicet uſum*, *ut*, *quicquid per contemptionem praeſentium* (reſcribo *per contentionem* hoc eſt, celerem orationem, *recitantium*) *diceretur*, *librarii ſcriberent complures*, *ſimul adſtantes*, *diverſis* (repono *diviſis*) *inter ſe partibus*, *quot quisque verba*, *et quo ordine exciperet. Dehinc Tullius Tiro*, *Ciceronis libertus*, *notas praepoſitionum commentatus eſt. Poſt hunc Philargius* (alii libri exhibent *Philargyrus*) *Samius*, *et aliqui* (emendo: *et Aquila*, ſubintelligo autem ex praecedentibus *libertus*) *Moecenatis alias addiderunt. Deinde Lucius Annaeus Seneca contractas* (malo *contractar*, id eſt, *contractarum*, puta notarum) *omnium digeſto et aucto numero*

opus

opus in quinque millia extendit. Iiſdem poene verbis Iſidorus *Lib.* 1. *Cap.* 21., ex quo haec, uti pleraque caetera praefationis ſuae, mutuatus videtur Diaconus noſter. Adponam locum, ut demonſtrem probabilem propoſitarum lectionum rationem, tum, ut reſtituam depravatam Iſidori ſcripturam. Sic edidit D. Gothofredus: *Vulgares notas Ennius primus mille et centum invenit. Notarum uſus erat, ut quicquid pro concione, vel contentione, aut in judiciis diceretur,* (in aliis eſt: *quicquid per contentionem, aut in jud.* Praeferam: *pro concione, per contentionem, aut in jud.*) *librarii ſcriberent complures, ſimul adſtantes, diviſis inter ſe partibus, quot quisque verba, es quo ordine exciperet. Romae primus Tullius Tyro, Ciceronis libertus, commentatus eſt notas, ſed tantum praepoſitionum. Poſt eum tertius Perſannius* (in MS°· quodam eſt *ſuper Sannius,* ſcriptum fuiſſe conjicio *III. p.* vel *pat Samius,* explico *tertius, patria Samius*) *Philargius* (in aliis editionibus exſtat *Pylargyrus*) *et Aquila, libertus Moecenatis, alius alias addiderunt.* (eaedem *alius* omiſerunt.) *Deinde Seneca contracto* (malo *contractorum*) *omnium digeſtoque et aucto numero,* (praeſtet forte: *digeſto quidem*...) *opus effecit in quinque millia.* Verbum *effecit* pro *extendit* poſitum dandum puto ſtilo Iſidori. Ex iiſdem editionibus ſic corrige initialia *Cap.* 22. *ſeq.*: *Quaedam autem litterae in libris juris verborum ſuorum notae ſunt, quo ſcriptio celeris breviorque fiat.* Gothofredus evulgavit; *Celebris brevior fiat.*

Siglas veterum qui tradiderunt exſtant haud pauci: recenſet eos Fabritius in *Bibl. Lat. Lib.* 4. *Cap.* 6. Nobis memoraſſe ſufficiat Triumviros notiſſimos, Valerium Probum dico, qui elegantiſſimum commentarium conſcripſit *de Notis Romanorum*, quem Auctorem Neronem imperantem vidiſſe cenſet Fabritius, Voſſius, Adriani Caeſaris aetate eum floruiſſe, exiſtimat *l. c. Cap.* 40. Iniquior in virum probum videtur Reinoldi *in Variis Cap.* 11., qui ab alio ſiglas illas in publicum emiſſas conjicit, qui poſt Septimii Severi tempora aetatem degit, mentitusque Valerii Probi nomen, eas propoſuit. Facili, niſi fallor, negotio litem hanc poſſis componere. Libellum, quem dixi, ejusdem eſſe puto Valerii Probi, quem Neronis Imp. aevo vixiſſe ex Euſebio conſtat, idem tamen nonnulla ab aliis, Chriſtianorum ſacris addictis, addita, atque interſerta fuiſſe arbitror, id quod plurimis aliorum Scriptorum commentariis accidiſſe, dudum demonſtrarunt Eruditi: idem factum in notis Tironis et Senecae, dubium non eſt. Probi hujus opuſculum noviſſime ex MSS. vetuſtiſſimis edidit, et notis illuſtravit H. Ernſtius, adjecit quoque commentarios F. Lindenbrogii, ſeu Tiliobrogae. Inſeruit hunc Theſauro ſuo Vir Ampl. G. Meerman *Tom.* 1. *p.* 87.

Succedat Magno, an Mango, qui de σημειοις juris civilis elegantem emiſit libellum, quem Carolo Magno Imperatori dicavit, quo de pluribus Fabritius *l. c.*

Denique Petrus Diaconus ad Conradum primum, Imp. Romanum, ſat amplum commentarium ſcripſit de notis litterarum more Romano. Multis quoque de notis egit Iſidorus in Orig. *Lib.* 1. *Cap.* 20. *ſq.*, qui tamen pleraque deſcripſit pro more ex aliis.

Geminationes litterarum, aut vocum, quid quaeſo ſunt aliud, quam ſcribendi quoddam compendium, quo littera una pluresve, imo et integra ali-

Digitized by Google

quando vocabula ſemel ſcripta geminanda atque iteranda proponuntur? In ipſo corpore Florentino plurima ſupereſſe hujus notarum ſpeciei exempla, nullus ignorat. Tantum tribuerunt nonnulli corrigendi per geminationes arti, ut poene quaevis loca corrupta hoc remedio reſtitui poſſe ſibi perſuaſerint: ſolos nomino Cl. Beſt et Eruditiſſ. Hofman *in Meletematibus ad D.*, quos tamen plus juſto dediſſe huic emendandi generi, nemo quiſquam temere dubitet. Geminationes admitti oportere, unusquisque agnoſcat, neceſſe eſt: *domini* pro *dominii*, *Juli* pro *Julii* exſtare in *Collatione Leg. Moſ. et Rom.*, alia plurima reliqua eſſe in Digeſtis, atque alibi, veſtigia earum certiſſima, quis ambigat? Ipſi plus ſemel capita Auctorum veterum difficiliora exponere hac ope tentavimus. Quod autem majuſculis litteris exhiberi talia in editionibus noſtris conſpicimus, non id a Scriptoribus profectum eſſe, ſed commentum hoc eſſe poſterioris aetatis, dudum demonſtratum eſt. Mediocriter tamen in his agendum eſſe arbitror, et id ſtudendum praecipue, quod in omni re apprime eſt utile, ut ne quis nimis. Geminationum rationem et abuſum docuit Bynkershoeck *Obſ. Lib.* 4. *Cap.* 20. Multis de eodem diſputavit Fornerius *Rer. Quot. Lib.* 1. *Cap.* 1., aliique ſexcenti. Antiquos non duplicaſſe litteras, ſed ſicilicos ſupra appoſuiſſe conſtat ex Iſidoro *Orig. Lib.* 1. *Cap.* 26 *in f.* Confer Feſtum in *Aboloes*, *Aulas*, *Torum.* Adde auctores allegatos ab C. H. Eckhardo *in Hermeneut. Jur. p.* 36. *ſq.* et *p.* 41. *ſq.*

Quid memorem inſcriptiones antiquas, lapidi, marmori, aeri inciſas? quas qui vel fugitivo oculo ſemel inſpexerit, ſcatere pleraſque ſiglis ignorare non poteſt. Conſule de iis Fabritium *Lib.* 4. *Cap.* 5. Gruterus in indicis, corpori ſuo Inſcriptionum ſubmiſſi, ſingulari capite notas, litterasque ſingulares, vocesque abbreviatas interpretatus eſt, *Cap.* 20.

Quid dicam codices vetuſtos? Noverunt illi, qui aliquando eos cognoverunt, plenos eſſe ſiglis. Exemplo ſit, ut unum tantum adlegem, liber ille Wurcenbergenſis, in archivo eccleſiae Cathedralis ſervatus, qui Theodoſianum Codicem exhibet, quem totum quantum plenum eſſe abbreviationibus, teſtatur Cl. Ritter *in Praefat. Cod. Theod. Tom.* 1. Siglarum ejuſmodi etiam nunc ſuperſunt quam clariſſima veſtigia in Collatione legum Moſaicarum et Romanarum. K. N., pro *Cariſſime nobis Tit.* 1. §. 10. *Vel res*, pro *velim reſcribas.* §. 11. V. C., pro *Vir Clariſſimus*, alia.

Novimus, poſt evulgatos a Cnaeo Flavio faſtos pontificios, novas ſubinde formulas excogitaſſe Juriſconſultos: eas autem, ne in vulgus manarent, occultioribus quibusdam notis conſignaſſe Prudentes crediderunt nonnulli, permoti dicto Ciceronis *pro Muraena Cap.* 11. *Irati Juriſconſulti, ne dierum ratione pervulgata* (malim *provulgata*) *et cognita, ſine ſua ope poſſet lege agi*, NOTAS *quaſdam compoſuerunt, ut ipſi omnibus in rebus intereſſent.* Vid. Cl. Heinecc. *in Antiq. Jur. in prooem.* §. 7. *ſq.* Manilius, qui Theodoſium M. imperantem vidit, itat canit de Icto:

Hic etiam legum tabulas, et condita jura
Noverit, atque NOTIS *levibus pendentia verba.*

intel-

intellige formulas actionum notis perſcriptas. Easdem accipiendas eſſe in dicto Ciceronis loco exiſtimat Ritter *in notis ad Heineccii Hiſtor. Jur. Lib.* 1. *Cap.* 2. §. 48. Sed jam ante formulas habuerunt ICti, easque evulgatas fuisſe, prodit Orator. Eximes ſcrupulum, ſi repoſueris *novas.*

Compendioſam hanc ſcribendi rationem, quae adeo vulgaris fuit Romae, ut vel in teſtamentis notas etiam uſurparint, vid. Sueton. *in Galba Cap.* 5., id quod tamen poſtea vetitum fuiſſe, demonſtrat Cujacius *Lib.* 3. *Obſ. Cap.* 3., variis erroribus cauſam praebuiſſe quis dubitet? Jam ab antiquiſſimis inde temporibus conqueſti de eo fuere quamplurimi, vid. Rad. Forner. *Rer. Quotid. Lib.* 3. *Cap.* 2. Cicero *ad Atticum Lib.* 13. *Ep.* 32. *quod ad te* ait *de decem legatis ſcripſi, parum intellexti, credo, quia* δια σημειων *ſcripſeram.* Movit haec cauſa Juſtinianum, ut ſanciendum duxerit in Conſtitutione *de conceptione Digeſtorum*, quae eſt *lex* 1. *C. de Veteri jure enucl. Ne autem per ſcripturam aliqua fiat in poſterum dubitatio, jubemus, non per ſinglorum* (ita legendum videri dixi antea) *captiones, et compendioſa aenigmata, quae multas per ſe, et per ſuum vitium antinomias induxerunt, ejusdem Codicis textum conſcribi, etiam ſi numerus librorum ſignificatur, aut aliud quidquam: nec enim per ſpecialia ſigla numerorum manifeſtari, ſed per litterarum conſequentiam explanari concedimus.* Confer *L.* 2. §. 22. *C. eod.* et Conſtitutionem *de emendat. Cod.* §. 5. Idem in Graecis obſervari juſſit Baſilius Imp.

Cave tamen, in eam deſcendas opinionem, fruſtra idcirco collocari operam in explanandis per notarum ſubſidium illis voluminibus, quae per litterarum conſequentiam conſcribi voluit Imperator. Quod ſi ipſo, quod a Triboniano, ejusque adjutoribus ſociis eſt compoſitum, αυτογραφω uti liceret, ne tum quidem inutilem hac in re laborem impendi ſtatui deberet, quum ipſos juris civilis architectos, quos dixi, in aenigmatis his reſolvendis lapſos nonnunquam fuiſſe fiat probabile. Verum edacis injuria temporis factum dolemus, ut non modo ipſum exemplar authenticum deſideretur, ſed et fruſtra quaeratur talis codex, qui Juſtiniani aevum propius attingat, nihilque ad noſtra tranſmiſſum ſit tempora, niſi quod poſtea demum, ubi eviluerat dudum Juſtiniani illa, quam ſupra memoravi, ſanctio, deſcriptum fuit, eo aevo, quo ſiglae vulgo etiam in juris libris adhiberi denuo conſueverunt.

Do omnium optimum, fortaſſe et antiquiſſimum eſſe Codicem Piſanum: non eum tamen eſſe librum illum perſuaſum eſt, qui Juſtiniani mandato confectus eſt, aut copiam ejus primam ſecundamve, quod tamen ut crederent, abripuit nonnullos nimia ac veſana voluminis laudatiſſimi veneratio. Cui aetati theſaurus ille Florentinus ſit adſcribendus, in incerto eſt, neque certius puto, verumne ſit, quod cenſent plurimi, omnes, quotquot ubique circumferuntur, antiquos juris codices hoc quaſi ex fonte promanaſſe, exque eo uno deſcriptos fuiſſe, vid. Heinecc. in *Praefat. praemiſſa Obſ. Bynkersboeckii:* Imo vero contra ſtatuentium probabilior omnino videtur opinio. Verum enimvero nolo equidem hanc litem meam facere: taedet cramben millies coctam reponere. In utramque partem diſputatum ſaepiſſime a Viris eruditioribus,

Digitized by Google

Brencmanno, Schwartzio, aliisque, confer Schulting. *ad* Пℯ. *D. Num.* 13., et Cel. Rucker. *in Praeſ.*, adde Steckium *in Praeſ. Vindicationum*, *in Theſ. Jur. Otton. Tom.* 1. *p.* 504. Cl. Wieling *in Praefat. Lect. Jur. Civ.* et Eckhard. *in Herm.* §. 68. *ſqq.* Demonſtraſſe mihi in praeſenti ſufficit, volumen illud Amalphitanum notas haud paucas continere, intelligo quaecunque litterarum compendia, quo de quam manifeſtiſſime conſtat ex teſtimonio eorum, quibus copia ejus facta fuit, qui ipſi multas in eo ſiglas diſſimulare non ſuſtinuerunt. Conſule Brencmannum Lib. 2. Cap. 3.

Oſtendimus, ni fallor, ac quam luculentiſſime probavimus, ſiglas olim vulgatiſſimas fuiſſe. Varium earum uſum, ſi pertinaciter dubites, demonſtrat Valerius Probus in Prooemio. Demonſtravimus deinde, Juriſconſultis praeſertim proprias quaſi ac ſolennes eas fuiſſe. Vidimus denique, ac certo conſtat, nullos, aut ſaltem pauciſſimos, ad nos tranſmiſſos eſſe juris commentarios, qui non antiquiſſimum illum ſcribendi morem repraeſentant, ac certiſſimis argumentis indicant, plurima exinde vitia atque errores profiluiſſe. Summo itaque jure fecit Brencmannus, qui libro ſuo *Fontes mendorum* inſcripto hoc prae caeteris caput conſtituit: *de ſcribendi compendiis et monogrammatibus.* Vid. G.C. Gebauer in *Narratione de H. Brenkmanno.* Latius hanc omnem materiam perſecuti ſunt plurimi. Adjunge ſis iis, quos in praecedentibus nominavi, Virum Eximium, Curiae patriae quondam Cancellarium, Elb. Leoninum *in Emendat. Lib.* 4. *Cap.* 12., quo loco varia, quae veteribus in uſu fuere, notarum genera multis percenſet, nec non Forſter. *in Obſ. in Theſ. Jur. Otton. Tom.* 2. *p.* 924. et Forner. *Rer. Quotid. Lib.* 3. *Cap.* 2 *ſq.* Confer. Obſ. Miſcell. Amſtel. *Vol.* 3. *p.* 129., nec non Epiſt. Vir. Ill. *Vol.* 1. *p.* 7. Adde C. A. Heumann. in *Conſp. Reip. litt. Cap.* 3. *Num.* 10. *ſq.* et D. G. Morhof. *in Polyhiſt. Tom.* 1. *Lib.* 4. *Cap.* 2. *Num.* 3. *ſq.* atque in primis Eruditiſſimi Eckhardi *Hermen. Jur. p.* 34. *ſqq.* Ex profeſſo hanc rem pertractarunt Joannes Baptiſta Porta in libro *de occultis litterarum notis*, et Jo. Nicolai *de Siglis Veterum*, nec non H. Hugo *de prima ſcribendi origine*, cui adjunge commentarios ampliſſimos Viri Cel. C. H. Trotz. *Cap.* 18. *ſq.*, ac praeſertim Sertorius Urſatus in libro *de Notis Romanorum*, quem Theſauro ſuo Antiq. Rom. inſeruit Graevius *Tom XI.* Omnium induſtriam vicit, tam veterum, quam recentiorum ſcriptorum, Jo. Lud. Waltherus, qui notas atque abbreviationes ſyllabarum et vocum, quaecunque in diplomatibus et codicibus vetuſtioribus apparent, a ſaeculo inde VIII. ad XVI. usque, improbo labore, inſtituto utiliſſimo ac laudabili, curaque ſingulari collectas expoſuit in *lexico diplomatico*, cui egregio operi praefationem praemiſit Jo. Henr. Jungius, qua notarum originem, antiquitatem, et frequentiam, itemque errorum inde enatorum copiam innumeram, denique ſtudii hujus ſummam utilitatem, auctores tandem, qui artem hanc tradiderunt, ubere propoſuit, atque egregie demonſtravit. Poſtremo Dan. Eberh. Baringius in *Clavi Diplomatica* ſpecimina dedit ſcripturarum veterum, alphabeta nimirum varia, medii aevi compendia ſcribendi, notariorum antiquorum ſigna perplura, aliaque, addidit quoque bibliothecam ſcriptorum rei diplomaticae. His in duobus

bus operibus quidquid ad artem notariam pertinet eruditiſſime deprehendes elaboratum, ac fere omni parte abſolutum. De Graecorum notis ſingulari libello pertractavit Ed. Corſinus.

Haec cum ita ſint, uti ſunt certe veriſſima, dubitari neutiquam poteſt, utiliſſimam ac laudandam operam praeſtare jurisprudentiae illos, qui notarum ope juris locos corruptos reſtituere allaborant: ſiquidem in omni arte critica nulla eſt probabilior, ac dixerim poene certior emendandi via, quam per ſiglarum explanationem.

Quod tamen in negotiis quibuscunque reliquis uſu venit, in his in primis

Eſt modus in rebus, ſunt certi denique fines,
Quos ultra citraque nequit conſiſtere rectum.

Jure itaque et merito ſuo vapulant iſti, qui temere in his progreſſi, ex ſuo ingenio fingunt notas ipſis fortaſſe Romanis incognitas: quorum perverſos mores increpat Wieling *l. c.* et Ampl. Bynkersh. *Lib.* 1. *Obſ. Cap.* 23., *et alibi.*

Quis autem modus in hac re ſit adhibendus, inveſtigavit Cl. Beſt *de Rat. Emend. Leg. Cap.* 1. *Num.* 2. Magis ſe probant mihi quidem, quae de eodem adnotavit Ictus Egregius H. Noordkerk *in Obſ. Dec. Obſ.* 1. Primum requirit Vir Conſultiſſimus, ut ſiglae, quibus lectioni corruptae mederi cupimus, re vera in uſu fuerint antiquis: dein probabilem errandi cauſam adeſſe poſtulat. Confer Eundem in *Disquiſit. de Lege Petr. p.* 29., et in *Obſ. Cap.* 3. Adde Eckhardum *l. c. p.* 40. *ſq.* et Summum Bynkersh. *l. c.*, qui ipſe maximo in arte critica praeſidio eſſe agnoſcit notas a Valerio Probo et Magnone traditas.

Quod ſi qnid valeant in his exempla Virorum praeclarorum, quae ſane apud me valent quamplurimum, haud exiguum ponderis accedere huic per ſiglas explicandi methodo exiſtimandum eſt exinde, quod praecipua Jurisprudentiae laude conſpicui ſcientiae noſtrae Antiſtites hanc correctionis artem primo loco habendam eſſe fuerunt arbitrati, ſuoque exemplo demonſtraverunt, quantum eo nomine jus Romanum debeat illis, qui via hac ſimpliciore ac certiore progreſſi maſculam juris doctrinae operam praeſtiterunt: Triumviros deſigno, ne plures commemorem, quibus ſi parcs, majores certe nulla viderunt ſaecula: Cujacios dico, Schultingios, et Noodtios, quorum ſumma in juris diſciplinam merita, quotquot ſunt aequi Themidis alumni, grato ore praedicant.

Plurima hic illic ſparſimus exempla: neque tamen adeo exhauſta noſtra penus, ut loco hoc commodiſſimo addere non liceat capita nonnulla juris antiqui, quae corruptiſſima viſa unicuique, notarum remedio adhibito, ſanari facile poſſe videantur.

I. Modeſtinus in L. 26. §. 1. D. de Pignor. et Hyp. *Pater* inquit *Sejo emancipato filio facile perſuaſit, ut, quia mutuam quantitatem acciperet a Septicio creditore, chirographum perſcriberet ſua manu filius (ejus), quod ipſe impeditus eſſet ſcri-*

Digitized by Google

ſcribere, ſub commemoratione domus ad filium pertinentis pignori dandae; Quaerebatur an Sejus inter caetera bona etiam hanc domum jure optimo poſſidere poſſit, cum patris ſe hereditate abſtinuerit: nec METUIRI *ex hoc ſolo, quod mandante patre manu ſua perſcripſit inſtrumentum chirographi, cum neque conſenſum ſuum accommodaverat patri, aut ſigno ſuo, aut alia ſcriptura. Modeſtinus reſpondit: cum ſua manu pignori domum ſuam futuram Sejus ſcripſerat, conſenſum ei obligationi dediſſe manifeſtum eſt.* Materiam tractari vides elegantiſſimam, eam, quae maximo quotidie in foro uſui eſſe poſſit: digniſſima itaque res, ut de verbis in integrum reſtituendis laboremus. Quae juſta cauſa moverit alios, ut *ejus* abeſſe voluerint, aut loco illius *Sejus* ſubſtitui maluerint, non video, ſiquidem vel primo obtutu apparet illico, quoad hanc vocem, rectiſſimam eſſe lectionem Florentinam. *Metuiri* autem vocabulum ſtare non poſſe, nullus temere dubitet. Cl. Beſt *p.* 277. emendat *me tueri.* Scioppius *de Art. Crit. p.* 68. per geminationem reponit *me tutum iri*, quo eodem modo reſcribendum conjecit Scaliger *ad Catull Epigr.* 77. Auguſtinus *metuiri* explicat *metui.* Haloander corrigit *nec metuere debeat.* Aliis alia placuerunt. Vide Cl. Ducker. *in Opuſc. de Lat. Vet. Ictor. p.* 436. Scriptum fuiſſe puto ME. EIERI, hoc eſt, *manifeſtum fieri*: conſtat enim ex Magnone, Diacono, aliiſque, litteris illis *manifeſtum* vocem exaratam olim fuiſſe. Ille, qui quaeſiverat, id eſt, qui Modeſtinum conſuluerat, nec manifeſtum fieri dicebat ex eo ſolo etc. De infinitivo ejuſmodi monui alibi. Modeſtinum reſpondiſſe ait Tribonianus, manifeſtum eſſe, conſenſum dediſſe Sejum.

II. Depoſui apud te rem meam: tu tergiverſatus depoſitum reſtituere detrectas, antequam certam pecuniae ſummam tibi exſolvam: ego, ut rem recipiam, tibi ſolvo: actio mihi competit depoſiti adverſus te ad reſtitutionem datae pecuniae. *L. final. D. Depoſiti.* Conceditur etiam mihi condictio ob turpem vel injuſtam cauſam. *Item*, inquit Ulpianus, *ſi tibi dedero, ut rem mihi reddas depoſitam apud te, vel ut inſtrumentum mihi redderes*, in *L.* 2. *§.* 1. *D. de Condict. ob turp. vel injuſt. cauſ.*, ſupple ex *L.* 1. *§. fin. eod. repeti poteſt.* Cl. Beſtius quaſi ſpuria ejicienda cenſet verba *mihi redderes*, conjunctimque legi vult *velut*, quapropter vapulat a Cel. Ruckero in *Obſervat. Cap.* 4., qui ſubſtituit *velut ut.* Malim equidem *vel ut inſtrumentum m. mihi redderes*, hoc eſt *inſtrumentum meum.* Ita M. N. ſignificare *meo nomine*, auctor eſt Valerius Probus. *Inſtrumentum* eſt omne, quo res inſtruitur, a *re* itaque haud abſurde diſtinguitur.

III. Excidit, opinor, vocula in verbis Pomponii in *L.* 2. *§.* 44. *D. de Orig. Jur. Ofilius . . . . libros de jure civili plurimos, et qui omnem partem* OPERIS FUNDARENT, *reliquit.* Bynkershoeck *in Opuſc. Var. Argum. p.* 78. ſic explicat: qui nullam partem operis, juris puta civilis, intactam reliquerunt. Praeferam legi: *Operis utriusque enodarent*, accipe publicum et privatum, quo modo idem Ictus in *§.* 46. *eod. Tubero complures utriusque operis libros reliquit.* Quibus ſiglis exarata fuerit *utriusque* vocabulum exponit Walther. *in Lexico p.* 429 *et* 430.

Idem Ictus in L. 8. §. 3. D. de Pignor. Act. *Si* inquit *ita ſcriptum ſit: ſi qua*

Digitized by Google

qua pecunia ſua die ſoluta non erit, ſtatim competit ei pacti conventio. Hoc vult Pomponius: ſtatim commiſſa eſt cauſa, et competit ei, qui pignus accepit, jus vendendi pignoris, ſive competit actio ex pacto, ad id, ut ex lege et conditione contractus veneat pignus. Pluribus ſenſum legis expoſuit J. van de Water in *Obſ. Lib.* 2. *Cap.* 19, qui ſic emendandum cenſet: *competit ex pactione venditio*, vel *vi pacti venditio.* Malim: *competit ei pacti conventi ac*, id eſt, *actio*, quo modo *pacti conventi exceptionem* dixit Cajus in *L.* 30. §. 1. *D. de Pactis*, niſi praeferas: *pacti conventi jus.*

IV. Quod ſi Titius Sejo pecuniam ſuam mutuam dederit meo nomine, mea voluntate, mihi adquiri obligationem reſpondit Ulpianus in *L.* 9. §. 8. *D. de reb. cred.*, hoc eſt, Sejus exinde mihi obligatur: rationem addit Ictus: *cum quotidie, credituri pecuniam mutuam, ab alio poſcamus, ut noſtro nomine creditor* MEUS ET *futuro debitori noſtro.* Ferri non poſſe verba *meus et* unusquisque perſpicit. Quo pacto emendare alii allaborarint lectionem corruptam, oſtendit Egregius Auctor *Obſ. Jur. Civ p.* 87., qui ipſe haud ſanequam inepte reponit *mutuet.* Quid ſi leviſſima mutatione reſcribamus *meus ſit?* aut, ſi hoc malis, *meus eet*, quod, Magnone teſte, deſignat, *meus eſſet.* Dativus caſus, quo utitur Ictus, eſt is, uti appellant Grammaticorum filii, dativus commodi, quo de loquendi uſu, Graecis juxta ac Romanis vulgatiſſimo, vide, quae notavit Cl. O. Arntzenius *ad Caton. Lib.* 1. *Diſt.* 37. Sic interpretor: quoniam quotidie ſolet accidere, ut nummos mutuos dare cupientes amico, ipſi pecunia numerata deſtituti, rogemus alium, ut is noſtro nomine amico credat, atque ita fiat, ut creditor me ſibi obliget mandati nomine, ſive, ut ait Ulpianus, *ut creditor meus eſſet*, hoc eſt, ut cenſeatur quaſi mihi ipſi crediidiſſe, ita ut is me quoque propter debitum illud convenire poſſit, quandoquidem dedit is mea voluntate, non quidem mihi, ſed in uſum ejus, qui a me pecuniam popoſcit, qui propterea ex facto creditoris illius meus futurus eſt debitor, quia non ſuo, ſed meo nomine dedit creditor.

V. Corpus Florentinum ſic exhibet Caji verba in *L.* 3. *D. Fam. Erciſc.*: *Licet libera poteſtas* ESSE *maneat creditoribus cum ſingulis experiundi.* Uncinulis incluſit vocem *eſſe* Taurellus, ut, ſuſpectam eam ſibi eſſe, indicaret. Cl. Beſt *p.* 174. ſubſtituit *eſt et.* Reſtituas facili negotio lectionem veram, credo, ſi ita legas: *licet libera poteſtas ex edicto maneat.* Scriptum fuiſſe conjicio EE. Notam illam *eſſe* exponunt, qui de ſiglis ſcripſerunt, ſed et, eandem pro *ex edicto* poſitam fuiſſe, ſcribit Diaconus.

VI. Male quoque interpretatos, puto, librarios ejusdem Caji ſcripturam in *L.* 1. *D. de Orig. Jur.* qui ita exhibent: *Facturus legum vetuſtarum interpretationem, neceſſario* PRIUS *ab Urbis initiis repetendum exiſtimavi.* Pro *prius*, *primis*, pro *repetendum*, *repetendam* reddit Schroder in *Obſ. p.* 67. Loco τοῦ *prius* notam dediſſe credo Cajum, quae *principium* ſignificat, quam non intelligentes ſcribae expoſuerunt *prius.* Quibus litteris vox ea notata fuerit olim, demonſtravit Walther. *in Lexico p.* 274, 280 *et* 281.

VII. Miſere depravatus Marcelli locus in *L.* 28. *D. de mortis cauſ. donat.*: *Avunculo ſuo debitori mortis cauſa donaturus quae debebat, ita ſcripſit: tabulae vel*

chi-

chirographum TOT, *ubicunque ſunt, inanes eſſe, neque eum ſolvere debere: quaero, an, heredes ſi pecuniam ab avunculo defuncti petant, exceptione doli mali tueri ſe* POSSINT. Conjecturas aliorum propoſuerunt Auctor *Obſ. Jur. Civ. p.* 106, Hofman *in Meletem. ad D. h. l.*, et Catharinus *in Obſ. et Conject. Lib.* 4. *Cap.* 41. Sic reſtituo: *tabulas vel chirographa m. thii v, ubicunque ſunt, inanes eſſe*, hoc eſt, *mei thii volo.* Ductus omnes litterarum probe obſervatos eſſe, tute perſpicis. *Thii* vocem ignorantes librarii monſtrum lectionis dederunt. M pro *mei* poſitum, Probus docet. V pro *volo* ſcriptum olim, tradit Diaconus. *Poſſit* pro *poſſint* reſtituendum eſſe, manifeſtant totius legis verba et contextus.

VIII. Ulpiani haec in *L.* 7. *D. fam. erciſc.* ſuſpecta admodum videntur: *Si heres unus, cum ſub conditione adjectum coheredem, aut apud hoſtes* ADJECTUM LO *haberet, dixerit ſe heredem eſſe.* Rectius ita exhibet editio, quae apud Hugonem a Porta prodiit: *apud hoſtes addictum coheredem haberet.* Facillime ſane confundi potuiſſe, probabile eſt, verba *addictus* et *adjectus*, eo magis, quia *adjectus* vox proxime praeceſſerat, pro *eo* autem ſcriptum fortaſſe fuit *coh.*, ut deſignaret vocem mox antecedentem *coheredem*, niſi malueris *eũ* pro *eum*, ſcilicet coheredem. Quod vero dixi de permutatione verborum *addictus* et *adjectus*, nolim equidem referri in hanc claſſem *L.* 39, et 46. *D. de Judic.*, in quibus perperam nonnulli pro eo, quod Florentiae eſt, *addicitur*, et *addictus*, invitis libris melioribus obtrudunt *adjicitur* et *adjectus. Addicere judicem* eſt, judicem dare, qui de re cognoſcat, et ſententiam ferat: notiſſimum autem ex *L.* 12. §. 2. *D. eod.* judicem dari poſſe, non eum, qui perpetuo furore tenetur, ſed qui ad tempus furit.

IX. Eleganter Paulus, in *L.* 22. §. 11. *D. Mandati, ſicut autem*, inquit, *liberum eſt mandatum non ſuſcipere, ita ſuſceptum conſummari oportet, niſi renuntiatum ſit: renuntiari autem ita poteſt, ut integrum jus mandatori reſervetur vel per ſe, vel per alium eandem rem commode explicandi, aut ſi redundet in eum captio, qui ſuſcepit mandatum.* Confer de eodem *L.* 27. §. 2. *d. t. Captionem* accipe damnum ex ſuſceptione captioſa ac fraudulenta ortum. Sunt qui ſubſtituunt: *aut ſi non.* Exſtitiſſe puto: *aut* (vel potius *at*) *ſi* 9, quod, Magnone teſte, ſignificat *contra.* Si vero contra res amplius non eſt integra, damnum reſarciet is, qui mandatum ſuſcepit, nec in tempore renuntiavit. Librarius notam ſibi incognitam omiſit.

X. Scaevolae ſcripturam in *L.* 61. §. 1. *D. Locati* ita repraeſentat Codex Florentinus: *Quaeſitum eſt, an vecturas, quas convenit, a conductore ſecundum locationem exigere* NAVIS *poſſit.* Cujacius reponit *nauta.* Verba tranſponunt alii. Commode, puto, reſtitues ſenſum, forte et lectionem antiquam, ſi, geminata una litterula reſcribas: *navis p. poſſit.* P *praefectum* notare, Magno probat, idem *praefectum claſſis* allegat. Abſorpſit litteram vox *poſſit.*

XI. Varie tentata Pomponii verba in *L.* 20. *D. de Eviction.*: *Fundum meum obligavi: deinde alienavi tibi, ut eo nomine non obligaveris: ſi eum poſtea abs te emam, et ſatis pro evictione mihi des, excipiendum cautione, quod pro me obligatus ſit: quia etiam non excepto eo, agendo eo nomine contra te, doli mali exceptione poſſim ſummoveri.* Conſule ſis de aliorum librorum lectionibus, conjecturisque

que Eruditorum Ampl. Bynkershoeck. *Obſ. Lib.* 3. *Cap.* 11, et Jenſium *in Strict. p.* 151. Caſum legis hunc ſtatuo: Maevius fundum ſuum obligavit Titio, deinde alienavit eum Cajo, hac conditione addita, ut hypothecae illius nomine non obligaretur emtor. Maevius poſtea eundem fundum redemit a Cajo: emtori Maevio Cajus ſatis dat pro evictione, cavetque de dupla. Titius evincit fundum ſibi obligatum. Maevius duplam exigit a Cajo. Excipere poteſt Cajus, quod per ipſum Maevium fundus ſit obligatus: nam, etiam ſi non excepiſſet Maevius, non obligatum iri Cajum ex cauſa hypothecae, tamen doli exceptione ſummoveri poſſet Maevius contra Cajum agens ad praeſtandam evictionis duplam. Verba ſic refingo: *Alienavi tibi ita* (aut ſi hoc mavis, IA, quod *ita* exponit Magno: licet negari non poſſit *ita* frequenter omitti) *ut eo nomine non obligareris* . . . *excipiendum a cautionario* (uti *conſiliarius*, aliaque id genus plurima vocabula per compendium ſcripta, ita et *cautionarius*, puto, per notam fuit exaratum) *quod per me obligatus ſit* . . .

XII. Inſanabilem ſibi videri profiteri non erubeſcit Jenſius *p.* 445. legem 10 *pr. D. quae in fraud. credit.* Mederi tentavit Beſtius *p.* 262., auſu, puto, non admodum felici. Ita Ulpianus: *Ait Praetor: quae Lucius Titius fraudandi cauſa, ſciente te, in bonis, quibus de ea re agitur, fecit, ea illis, ſi eo nomine, quo de agitur, actio ei ex edicto meo competere, eſſeve oportet, ei, ſi non plus quam annus eſt, cum de ea re, qua de agitur, experiundi poteſtas eſt, reſtituas.* Occurrit hoc loco edicti pars, addenda ei, quod propoſuit idem ICtus in *L.* 1. *pr. eod.* Poſſis itaque, ſi illud praeferas, reponere: *ait p' Praetor*, hoc eſt, *ait poſt Praetor*, conſule Magnonem. In ſequentibus ſic emendo: *quae Lucius* . . . *in bonis, quibus de e. a. re* (expono *ex aliqua re*) *agitur, fecit, ea illis, quib* (aut Q, hoc eſt, *quibus*) *eo nomine*, . . . *actionem* (quod ipſum exhibent codices nonnulli, ſi credimus Ruſſardo) *ex edicto* . . . *oportet, etſi modo plus etc.* Certum etenim eſt ex §. *penult. legis hujus* 10. competere actionem memoratam etiam poſt annum de eo, quod pervenit ad eum, adverſus quem actio movetur. Si quam cicatricem reliquam fecerim, condonabitur tamen, quod conclamato corpori qualecunque remedium adhibuero.

XIII. Interdictum Praetoris quod vi aut clam ita exhibet Ulpianus in *L.* 1. *pr. D. quod vi aut clam: Praetor ait: Quod vi, aut clam factum eſt, qua de re agitur, id, cum experiundi poteſtas eſt, reſtituas.* Deſiderari hic anni mentionem recte monuit Cl. Voorda *in Electis Cap* 4., ac propterea hiatum ſic ſupplendum videri ſibi ſignificavit: *id, ſi non plus quam annus eſt, cum experiundi etc.* Vide, num leviore correctione hoc modo mecum malis reſtituere lectionem depravatam: *qua de re agitur*, I. A, *cum* . . . Litterae exhibitae, Magnone auctore, *intra annum* deſignant, Valerio etiam teſte A *annum* notat.

XIV. *Cum pecus in commune paſcendum, aut agrum* POLITORI *damus, in commune quaerendis fructibus*, ſocietatem quoque ſubſiſtere docet Ulpianus in *L.* 52. §. 2 *D. pro ſocio.* Pro *politori*, quae vox huic loco vix convenit, Bynkersh. *in Obſ. Lib.* 3. *Cap.* 9. elegantiſſime ſubſtituit *olitori:* ne tamen pereat littera,

Digitized by Google

praeſeram *p.*, vel *p. c. olitori*, hoc eſt, *pacto*, vel *pacto convento olitori damus.* Adſtipulatur conjecturae noſtrae Valerius Probus.

XV. Obſcuriora viſa fuere plerisque Ulpiani verba in *L.* 10. *pr. D. de Condit. et Dem.* Maculas, quae inquinaverant ea, eluere, legemque exponere tentarunt Bynkersh. *in Obſ. Lib.* 6. *Cap.* 12., et Ampliſſ. Rygerbos *in Obſ. Cap.* 10. Quid ſi ita corrigamus, atque interpretemur? *Haec conditio:* FILIAE MEAE lego, CUM NUPSERIT, *talis eſt*, *ut*, *qui teſtatus eſt*, *impleri ſolummodo conditionem voluerit*, *non ſatis egerit*, *quando:* (ſcriptum, credo, fuit: *S. egerit:* littera utrumque deſignat, *ſatis*, puta, et *ſcilicet:* optari debuerat ſignificatio poſterior. Nubere tantummodo voluit teſtator filiam ſuam, non ſcilicet id egit is, ut terminum temporis adjiceret, intra quem nubere eam oporteret) *et ideo*, *et ſi vivo teſtatore nupſerit*, *poſt teſtamentum factum*, *impleta conditio videtur: praeſertim cum conditio haec talis eſt*, *ut ſemel impleri debeat. Sed enim non omnes conjunctiones implent conditionem: puta enim*, *nondum nubilis aetatis in domum mariti deducta: non paruit* talis conditioni: *ſed et*, *ſi ei conjuncta ſit*, *cujus nuptiis ei interdictum ſit*, *idem dicemus*, non paruiſſe nempe filiam conditioni. *An tamen nubendo poſtea*, poſtquam jam ſolutum fuit matrimonium contra interdictum initum, aut ſi errore forte comperto filia abſtinuit, *parere conditioni poſſit*, *quaſi non nupſerit*, hoc eſt, cenſeri poſſit ſecundis nuptiis ſuis paruiſſe conditioni, eo colore, quaſi, diremta priore conjunctione illicita, jam primum nupſiſſe videatur, *dubitari poteſt: et*, *ſi teſtator de primo nuptiali jugo ſenſit*, *puto defectam conditione* (filiam, vel *conditionem*) ratione habita juris ſtricti: *benigne tamen*, puta, ſi aequitati attendatur, *dicendum eſt*, *nondum* (lego *non tum*) *impletam conditionem defectam*, non defeciſſe, vel defectam eſſe conditionem eo caſu, quae quippe re vera ex interpretatione haberi debet tum primum impleta: prior enim conjunctio, utpote injuſta, nuptiae non ſunt cenſendae, adeoque, cum legitime poſtea nupſerit filia, tum demum nupſiſſe intelligitur, ac per hoc impleta videri poteſt conditio.

XVI. Perperam exhibetur Ulpiani ſcriptura in *L.* 2. §. 2. *D de his*, *qui not. infam.* hoc modo. *Ignominioſa autem miſſio toties eſt*, *quoties is*, *qui mittit*, *addit nominatim*, *ignominiae cauſa ſe mittere: ſemper enim debet addere cur miles mittatur: ſed et*, *ſi eum exauctoraverit*, *id eſt*, *inſignia militaria detraxerit*, INTER *infames efficit*, *licet non addidiſſet*, *ignominiae cauſa ſe eum exauctoraſſe.* Rejiciendam eſſe voculam *inter*, cenſet Cl. Schroder in *Obſ. p.* 183., criſi facillima, dubito num aeque probabili. Vero, credo, ſimilius videbitur *inter* pro *interdum* dediſſe librarios, errore excuſabili, ſiquidem voculas illas eadem olim nota perſcriptas fuiſſe, conſtat ex Valerio Probo Certum autem apparet ex Sueton. *in Octaviano Cap.* 24. diſcinctos milites non ſemper infames fuiſſe effectos, ſed poenae genus hoc injunxiſſe aliquando Imperatores, ut, ſi quid peccaſſent milites, armis denudati per totum diem ſtarent ante Praetorium.

XVII. Senſu plane caret codicis Florentini lectio apud Papinianum in *L.* 10. *D. ſi pars hered. pet: Nam*, *etſi negotiorum actio ſit ei*, *cujus nomine perceptum eſt*,

Digitized by Google

eſt, ei, cujus nomine reſtitui aequum eſt. Ineptiſſimas ſemidoctorum gloſſas, temere ab aliis in textum receptas, rejiciendas eſſe, ac ridendas recte cenſuit Beſt. *p.* 207, qui reponit: *et ei, cui ejus nomine.* Malo: *eum, qui ejus nomine f.* (hoc eſt, *fecit*) *reſtitui aequum eſt.* Caſus legis elegantiſſimus, prolixior vero, quam ut hoc loco interſeram brevitatis ſtudioſiſſimus. Clara, niſi fallor, ac perſpicua evaſura ſunt cuncta, ſi, conjectura noſtra admiſſa, ita exponas: nam, quamvis ſciamus, actionem negotiorum geſtorum competere ei, cujus nomine adita hereditas, ac perceptum quid fuit, neque denegandum inſuper et hoc eſt, aequum eſſe, reſtitui atque indemnem praeſtari eum, qui egit quid nomine ejus, cujus negotia geſſit.

XVIII. Idem Papinianus in *L.* 31. §. 4. *D. de Neg. geſt: Libertos certam pecuniam accipere teſtator ad ſumtum monumenti voluit: ſi quid amplius fuerit erogatum, judicio negotiorum geſtorum ab herede non recte petetur* DE JURE FIDEICOMMISSI, *cum voluntas finem erogationis fecerit.* Quid ſignificare voluerit Ictus, in manifeſto eſt: unice tenebras offundunt verba *de jure fideicommiſſi.* Nihil extricant, qui ſubſtituunt *de jure fideicommiſſorum.* Ita emendant alii: *nec ab herede recte petetur, nec de jure fideicommiſſi.* Summus etiam Cujacius corrigit: *nec jure fideicommiſſi.* Ampl. Van de Water *in Obſ. Lib.* 1. *Cap.* 15. *τα de jure fideicommiſſi* e textu eliminanda eſſe exiſtimat, remedio uti ſubſidiario, ita non temere ſane admittendo. Cel. D'Arnaudt *in Conject. Lib.* 2. *Cap.* 7. legendum arbitratur: *adde jure fideicommiſſi.* Videamus, num notarum ope res melius poſſit expediri. Conſtat ex Valerio Probo, F. C. ſignificaſſe olim *fideicommiſſum*, idem quoque deſignaſſe *faciendum curavit.* *Τα de jure fideicommiſſi* per ſiglas ſcripta hoc modo: DE IR̄ FC. Exaratum fuiſſe conjicio P EŪ Q F C, hoc eſt, *per eum, qui faciendum curavit*, ſcilicet monumentum.

XIX. Medica manu indiget Paulus *in L.* 10. *D de hered. inſtit: Si alterius atque alterius fundi pro partibus quis heredes inſtituerit, perinde habebitur, quaſi non adjectis partibus heredes ſcripti eſſent: nec enim facile* SED *diverſitate* PRETIUM *portiones inveniuntur.* Pro *pretium* alii exhibent *praediorum*, alii *pretiorum.* Catharino quid placuerit vide Theſ. Meerm. *Tom.* 6. *p.* 798. Locum totum ſic ſanandum exiſtimo: *nec enim facile ſine edita diverſitate partium portiones inveniuntur.* S pro *ſine*, ED pro *edita* poſitum: hinc *edo* pro *editio* ſcriptum, Magno adfirmat.

XX. Varia ſunt remedia, quibus corruptam Tryphonini ſcripturam adjuvare ſtuduerunt plurimi. Conſule ſis Cl. Vryhof. *in Obſ. Jur. Civ. Cap.* 8, et Fratrem meum *in Commentario ad Coll. Leg. Moſ. et Rom. pag.* 220. Ita exhibet liber Piſanus *in L.* 5. *D. de Fugitivis: Si in harenam fugitivus ſervus ſe dederit, ne iſto quidem periculo diſcriminis vitae tantum ſibi irrogato, poteſtatem domini evitare poterit: nam Divus Pius reſcripſit, omnimodo eos dominis ſuis reddere . . . reddi ergo eos oportet.* Tranſpoſitionis ope lectionem veram reſtituere tentavit Doctiſſ. Putman *in Conjectur. Dec.*, reponens: *vitae ſibi irrogato tantam.* Inviſum mihi et ſuſpectum viſum ſemper fuiſſe, quidquid eſt tranſpoſitionum genus, profiteri equidem non erubeſco. *Periculum* accipio tentationem: deſcendit vox ab obſoleto *perior*, pro quo uſitatius eſt *experior.* No-

tiſſima eſt vocabuli ſignificatio ex eo, quod dicimus *periculum facere*. Fuit, cum legerem: *vitae tantū n.* hoc eſt, *tantum non ſibi irrogato*. Is enim, qui in arenam ſe dat cum beſtiis depugnaturus, ſibi tentat fere irrogare diſcrimen vitae, quin certam quaſi necem emit. Nec defuerunt tamen, quod mireris, qui, ne de ſervis dicam, aut libertinis, ingenui, operas ſuas, ut cum beſtiis certarent, locaverunt, Vid. Heinecc. *ad legem Jul. et Pap. Popp. Lib.* 2. *Cap.* 10. Jam vero ſcriptum exſtitiſſe opinor *Tere*, quod ſignificat *temere*, idque perperam accepiſſe librarios pro TM, qua nota *tantum* deſignare moris erat. *Irrogare* pro *rogare* dictum puto: tralatitium eſt, compoſita ſaepisſime uſurpari pro ſimplicibus: hoc modo exponenda eſſe arbitror Calliſtrati verba in *L.* 2. *D de termino moto: Quod ſi per ignorantiam, aut fortuito lapides furati ſunt, ſufficit eos verberibus* DECIDERE, hoc eſt, *caedere: coërcere* dixit Ulpianus de eadem re differens in *Collat. Leg. Moſ. et Rom. Tit.* 13. *in fine:* niſi malis interpretari *bene caedere*, quod reſcribendum eſſe, cenſet Frater *l. c. p.* 78. Denique pro *reddere*, *ſive* per geminationem legam: *reddere ſe*, *ſive*, aut potius *ſe* per ellipſin ſubintelligo.

XXI. Res eorum, qui ſub tutela, vel cura ſunt, ſine decreto alienari non poſſe, manifeſtum eſt ex *Titulo D. de reb. eor., qui ſub tut.* Conſultus Ulpianus, quid juris ſtatuendum ſit, *ſi pupillus alienum fundum bona fide emtum poſſideat*, in *L.* 5. §. 1. *D. tit. cit.* reſpondet: *dicendum puto: ne hunc alienare tutores poſſe: ea enim, qua quaſi pupillaris vero diſtractus eſt, venditio valet.* Pro *ne* reponendum *nec*, vel *neque*, aut potius *non*, nemo quisquam ambigat, aut certe ita explicandum, ſiquidem eo ſenſu haud raro vox adhibetur. Certum autem, ſi quaeritur de fundo alieno, a pupillo bona fide emto, alienari hunc a tutòribus non poſſe: quod enim attinet ad ejusmodi fundum, eamve rem, quae ipſius tutoris fuit, et quam tutor diſtraxit quaſi pupillarem, valet ejus venditio. Ita interpretor ex ſententia Graecorum. Dubitant Eruditi, quo modo explicari oporteat vocem *vero*. Sunt qui mutant *vere*, intelligunt alii *vero pretio*, per transpoſitionem nonnulli emendant *enimvero:* conſule Cl. Wieling in *Lect. Jur. Civ. Lib.* 2. *Cap.* 9. *Num.* 7. Exponi poſſit *pretio vero*, non ſimulato, *verus* enim eſt ſincerus, non adulterinus, opponiturque falſo, fucato, ſpurio: quo modo *veram puellam* dixit Ovid. *in Art. Am. Lib.* 1. *v.* 62. intellige eam, quae fucis, aliisque artibus non mentitur aetatem minorem. *Verus color* vocatur Terentio *Eun. Act.* 2. *Sc* 3. ubi v. Donatum. *Veri nati* Propert. *Lib.* 2. *El* 7. *v.* 55. ubi v. Brouckhuſium. Exempla plura dabit elegantioris, dum viveret, litteraturae Stator, orbis eruditi decus atque ornamentum inſigne, Petrus Burmannus *ad Ovidium d l.* Neque tamen obnitar quidquam, ſi quis praeferat *bona fide*. Haud multum inter ſe differre ſcripturam litterarum Vo, quo modo *vero* olim notatum fuiſſe, ſcribunt Magno et Valerius, ab illa BE, qualiter *bona fide* exaratum, iidem docent, ſciunt, ac conſentient, qui cogitant, nullas aeque litteras toties inter ſe permutatas fuiſſe, atque B et V. *Berbicem* pro *vervecem* exſtat in *Collat Leg. Moſ. et Rom. Tit. XI.* §. *ult.*, itemque in *L.* 1. *D. de Abigeis*. Sunt autem verveces arietes caſtrati, ex eo dicti, quod in iis verſa ſit natura. Vide Bar-

Bartolin. apud Gruter. in *Theſ. Crit. Tom.* 1. *p.* 701. In Gloſſis Graeco Latinis Servii Grammatici, quas exhibet Ant. Matthaeus in *Analect. Vet. Aevi Tom.* 3. *p.* 663. eſt *berbex*, προβατον. Ibidem proſtat: *benditor* πρατης. *berus*, αληθης. *berſum. beſtis. beſtitor. bia. bidua. bictus. billa. biſus. bulba. debotus.* Eleganter autem quod in prima ſpecie dictum fuerat, de ſecunda repetitur, bonam utrobique fidem requiri.

XXII. Edixit Praetor: *Infamia notatur, . . . qui pro ſocio, tutelae, mandati, depoſiti, ſuo nomine, non contrario judicio, damnatus erit*, v. *L.* 1. *D. de bis, qui not. inf.*, add. §. 2. *I. de poena tem. litig.* Rationem hanc reddit Ulpianus in *L* 6. §. *ult. D. d. tit*: *Contrario judicio damnatus non erit infamis, nec immerito, nam in contrariis non de perfidia agitur, ſed de calculo, qui* FERE JUDICIO *ſolet dirimi.* Vexarunt admodum interpretes verba legis *fere judicio.* Emendant alii *indicio*, alii *fere* interpretantur *vix.* Anonymus in *Obſ. Miſcell. Amſtel. Vol.* 1. *p.* 427. ſubſtituendum cenſet *fere eo*: ſed et ſic malim *judicio eo*, vel *oc*, id eſt, *hoc.* Neſcio vero, an rei magis conveniat, aptiorque evadat verborum ſenſus, ſi pro *fere* reſcribamus *fi. b.* quae *fidei bonae* exponit Magno. *Fidem bonam*, ne de eo forte dubitet curioſior, inverſo ordine dixiſſe ſaepiuſcule juris noſtri auctores, notavit Briſſonius. In contrario judicio depoſiti *in litem non juratur*, ait Ulpianus in *L.* 5. *D. Depoſiti: Non enim de fide rupta agitur, ſed de indemnitate ejus, qui depoſitum ſuſcepit.* Idem in *L.* 29. *D. de dolo malo, calculi ratione potius, quam maleficii, heredem conveniri, denique famoſum non fieri* reſpondet.

XXIII. *Jure proprio*, inquit Ulpianus in L. 195. §. 2. D. de Verb. Sign. *familiam dicimus plures perſonas, quae ſunt ſub unius poteſtate, aut natura, aut jure ſubjectae, utputa patremfamilias, matremfamilias* etc. Miſſas facio aliorum conjecturas, quas recenſuit Vir Eruditiſſimus C. A. van Wachendorff in *Diſſertatione Juridica pag.* 9. Legendum mihi videtur *patrisfamilias.* Errorem ortum credo ex nota, qua vox illa ſignari conſuevit, qua de conſule Magnonem, et Petrum Diaconum. Familia dicuntur perſonae plures, veluti materfamilias, filiusfamilias, nepotes, reliqui, quae ſubjectae ſunt poteſtati unius, ſcilicet patrisfamilias, aut natura, id eſt, per generationem ex juſtis nuptiis, aut jure, ut puta adoptione.

XXIV. Mendae vulgo ſubjacere videntur Caji haec in *Inſtit. Lib.* 2. *Tit* 9. §. 1. *Quae omnia* (ſermo eſt de iis, quae mutuo dantur) *ad hoc damus, ut eorum fiant, qui ea accipiunt, et* AD NOS *ſtatuto tempore reddantur.* Criſes aliorum ſuppeditant commentarii ad *l. c.*, quibus adde Eruditiſſimum Juvenem J. J. Struchtmeyer. *in Animadv. Crit. p.* 75. Explicandum puto tempore apud nos, hoc eſt, inter nos ſtatuto. AP pro *apud* poſitum fuiſſe antiquitus, Magno teſtatur. Poſſis itaque pro *ad* ſubſtituere *apud.* Potius tamen nil quidquam mutem, cum notum ſit, *ad* pro *apud* aliquando adhiberi, v. Briſſon. *in* Παρ. §. 75. ſicuti contra *apud* pro *ad* uſurpari ſcimus. Audi quaeſo Iſidorum *Orig. Lib.* 1. *Cap.* 26. *Apud*, inquit, *praepoſitio per d ſcribitur, ſic ut ad, ut apud Praetorem: quoniam veteres ſaepe apud pro ad uſi ſunt, duabus ex iis mediis*

diis litteris ſubtractis. In editione Baſileenſi ita legitur: *ſic ad . . . qm̄:* explico: *ſignificat ad . . . quomodo.* Vide Probum.

XXV. Idem Cajus *Lib. 2. J. Tit. 10. §. ult: Et multa praeterea quorumcunque ſimilia ſunt; ſecundum quae et ille furti tenetur, qui ut fieret opem . . . commodarit.* Locum depravatiſſimum quo pacto corrigere tentarint alii, vide in notis ad *d. l.*, et apud Struchtmeyerum *p. 76.* Ego ſic reponam: *et multa praeterea, quorum quaeſtio eſt, ſimilia ſunt, ſicuti, quod et ille etc.* Magnone auctore parum differt ſigla, quae *qunque*, hoc eſt, *cunque* denotat, ab ea, quae *quaeſtionem* deſignat. Ex eodem quoque diſces, nullum fere intereſſe diſcrimen inter ſcripturam vocis *ſecundum* et *ſicuti.*

XXVI. Paulus Lib. 5. Sentent. Tit. 4. §. 8: *Injuriarum actio . . . conſtituitur, quoties . . . cujus domus introitur ab his, qui vulgo derectarii appellantur,* (ſunt qui legunt *diaetarii.* v. Turneb. *Adverſ. Lib. 9. Cap. 17.*) *in quos extra ordinem animadvertitur, ita ut* PRIUS INGRUENTIS *conſilium pro modo commentae fraudis poena vindicetur exſilii, aut metalli, aut operis publici.* Ulpianus in *L 7. D de extraord. crimin.* derectarios appellari ſcribit, *qui in aliena coenacula ſe dirigunt furandi animo.* In eos *cauſa cognita* ſtatuendum dicitur, *prout admiſſum ſuggerit* in *L. 1. §. ult. D..de effractorib.* Verba Pauli *prius ingruentis* varie emendarunt alii. Legi fortaſſe haud inficete poſſit IPRIĪS, hoc eſt, *inprimis ingredientis.*

XXVII. Ejuſdem Pauli fragmentum, deſumtum ex *Libro 5. Sententiarum,* his verbis exhibet Tribonianus in L. 34. §. 1. D. de Donationib. *Si quis aliquem a latrunculis, vel ab hoſtibus eripuit, et aliquid pro eo ab ipſo accipiat, haec donatio irrevocabilis eſt:* NON *merces eximii laboris appellanda eſt,* QUOD *contemplatione ſalutis certo modo aeſtimari non placuit.* Eandem ICti ſententiam hoc modo proponit Anianus in Pauli Sent. Rec. Lib. 5. Tit. 11. § 6. *Ei, qui aliquem a latrunculis, vel hoſtibus eripuit, in infinitum donare non prohibemur: ſi tamen donatio, et non merces eximii laboris appellanda eſt: quia* CONTEMPLATIONEM *ſalutis certo modo aeſtimari non placuit.* Utroque de loco egerunt plurimi. Videſis Interpretes *ad Pauli Sententias in Juriſpr. Antej. Schultingii*, et *in Theſ. Meerm. Tom. 7. p. 728. l. c.*, adde P. Fabrum *de Reg. Jur. p. 715.*, et Cl. Marckart. *in Interpr. Lib. 2. Cap.* 10. Ipſamne Pauli ſcripturam reddiderit Tribonianus, an Anianus, an neuter, in incerto eſt. Certius hoc eſt, opem criticam requirere fragmentum utrumque. In *L.* 33. *c.* pro *non* reponi debere *nam*, nullus dubito. Errori cauſam dedit dubia litterae Ñ ſignificatio, quae, Magnone teſte, *non* et *nam* denotat. Adjuvant hanc conjecturam Taurellus et Haloander, quorum ille in margine poſuit *nam*, hic vocem in textum recepit. Pro eo deinde, quod nunc exhibetur, *quod*, ſcriptum fuiſſe conjicio QD, explico: *quia datum.* Ita DD Valerius Probus exponit *dono datum.* Alterum locum facillime reſtitues, ſi pro *quia contemplationem ſalutis* emendes *quia contemplatione eam*, mercedem puta, vel donationem, *ſalutis*, niſi et hic praeferas: *quia datum contemplatione ſalutis:* litteram enim M perperam centies adjunctam, novimus.

XXVIII.

XXVIII. In *L. 12. C. de Procuratoribus* ita reſcribit Alexander: *Exigendi a filio tuo mandati, qui ſe defenſioni tuae offerebat, duplici ratione neceſſitas non fuit: aut quod defendere quis, ſive* LIBERTUS, *ſive extraneus ſit, ſine mandato poteſt. . . .* Sunt qui corrigunt *liber tuus*, hoc eſt, filius, alii *e liberis*, defendendam putant nonnulli lectionem vulgatam. Conſule Auctorem *Obſ. Jur. Civ. p. 126.* Vix eſt, ut ferri poſſe videatur vox *libertus:* qui enim mentio ſpecialiter fiat hic liberti non video, eo loco, ubi generaliter de eo diſponit Imperator, qui ſine mandato poſſint defendere. Reſcribendum cenſeo *Latinus.* Conſtat ex σημειογραφοις, *Libertus* itemque *Latinus* vocabula eadem nota, una ſcilicet littera L, fuiſſe ſcripta: hic fons erroris. Intellige autem Latinos, non Colonarios, nec Junianos, verum eos, qui eodem cum Romanis civitatis jure gaudebant: conſule de illis, ne pluries dicta repetere neceſſe habeam, Ez. Spanhemium in *Orbe Romano Cap. 7.* *Extraneos* accipe quoscunque, non Quirites, aut Latinos. V. Briſſon. *in V. Extraneus.*

XXIX. In Conſtitutione Impp. Leonis et Anthemii, *de mulieribus, quae ſe ſervis propriis, vel libertis junxerunt, et de naturalibus liberis* ſancita, qua memoratur, ac confirmatur Conſtantini M. Lex de iisdem mulieribus perlata, quae poſtrema proſtat in Cod. Theod. *Lib. 9. Tit. 9.* ex editione Ritteri *Tom. 3. pag. 77.*, nec non in Cod. Juſtinian. *Lib. 9. Tit. 11.*, in ea, inquam, Novella, quae reperitur in Cod. Theod. *Tom. 6. pag. poſterioris partis 161.*, varia occurrunt obſcuriſſima, ac ſenſu plane deſtituta: Egregiam ei, uti caeteris omnibus, operam praeſtitit Cl. Ritterus, cujus explicationibus et emendationibus adquieſcimus. Unum ſupereſt dubium de verbis: *Prohibemus, ne inſignium familiarum clara nobilitas indigni conſortii foeditate vileſcat, et quod ſplendore forſitan Senatoriae generoſitatis obtinuit, contractu viliſſimae ſocietatis amittat, aut* NUDE TANTE TUM *ingenuae libertatis fulgore perſpicuum genus, in femina imprudentior complexus immineat.* Pro *immineat* optime Ritterus emendat *imminuat* Loco τῶν *nude tante* Cujacius, quem ſequi videtur Ritterus noſter, reſcribendum jubet *viduitate.* Rittershuſius edidit *nude tanto*, Gothofredus *nude tantum* praefert. Ampl. Rover in *Diſp. Inaug. pag. ult.* reponendum arbitratur: *indubitatae tum ingenuae libertatis fulgore praeſpicuum genus.* Cl. Bondam in *Var. Lection. Lib. 2. Cap. 2. pag. 112. ſq.* legendum conjicit: *aut nutitante tum.* Emendant alii *nudo tantae tum.* Reſtitui forte poſſit: *aut nudo*, vel, quod eodem redit, *nudae tantummodo ingenuae.* Nolunt Impp. imminui exinde dignitatem Senatoriam, imo vero, nec id genus, quod unico ingenuitatis fulgore eſt perſpicuum. Malo: *aut nu. de ta. antetum*, hoc eſt, *aut nuptiis de talibus antedum.* De voce *talia* obſervat Walther in *Lex. p. 393. num. 3.* expreſſam eam per *ta.* Prohibent Principes, imminui ac detrahi quidquam per nuptias ejusmodi de genere, antea perſpicuo ac claro ingenuitatis fulgore. Res evidentior, itemque *de* particulae uſus hoc ſignificatu frequentior, quam ut his amplius inmoremur.

XXX. Jac. Gothofredus, Vir ſummus, verba legis *4. C. Th. de Sponſalib.*, incertum utrum ex ſuo ingenio, an Pariſinam editionem ſecutus, hoc

Digitized by Google

modo repraeſentat: *Patri, aut matri puellae, aut tutori, vel curatori, aut cuilibet ejus affini non liceat, cum prius militi puellam deſponderit, eandem alii in matrimonium tradere. Quod ſi intra biennium, ut perſidiae reus in inſulam relegetur.* In antiquiſſimis membranis ita exhibetur: *Patri aut puellae aut tutori...* Cl. Ritter in *Praefat. Tomo* 1. *Cod Th. praemiſſa*, deleto altero *aut*, ſic ſubſtituendum arbitratur: *patri, aut puellae tutori.* Leviore, an et modeſtiore criſi utitur Cl. Beſt *p.* 280., qui reſtituit: *patri, avo puellae, aut tutori*, quem ſequerer, niſi diſſuaderet Interpretis qualiſcunque auctoritas, qui patris, caeterorumque in lege memoratorum meminit, de matre vero, avove totus ſilet. Praeferam itaque, ſubnixus teſtimonio Duumvirorum, Probi, et Magnonis, pro *aut*, quod per A ſcriptum, reponi hoc loco AT, quod *autem* ſignificat. Non convenire opponis particulam illam in initio orationis, ſiquidem nihil praeceſſit, cui dicta haec adverſentur: verum ſcias velim, non ſemper adverſativam eam eſſe, ſed copulandi quoque vim aliquando eidem tribui. Conſule Forſter. *in Theſ. Jur. Otton. Tom.* 2. *pag.* 925., adde Lexicographos.

Extra neceſſitatem autem feciſſe videntur, quotquot his *quod ſi intra biennium* addi volunt *fecerit*, vel *fiat*, aut *ſit*, quum certo conſtet, verbum *eſt* ſaepiſſime ſolere omitti. Vid. Cl. Arntzen. *ad Caton. Lib.* 1. *Diſt.* 13. *et* 24., add. *Epiſt. Vir. Illuſtr., a Cel. Burmanno editas, Tom.* 4. *pag.* 771. *ſq.* In jure utramque paginam facit haec ellipſis. Quapropter nil mutandum cenſeo in his *Legis* 3. §. 2. *D. pro Socio: ſi ita ſocietas*, pro quibus non ineleganter per geminationem reponit Auctor *Obſ. Jur. Civ. pag.* 113: *ſi ſit ita:* praeferam: *ſi inita ſocitas.* I in notare Magno docet.

Temere item tentari puto lectionem *Legis* 49. *D. de pactis:* explicandum arbitror: *quatenus facultates* ſunt. Egit de verbis propoſitis Idem Auctor *pag.* 89.

Addo *Legem* 15. *D. Ratam rem haberi*, qua de Idem Vir Doctus *l. c.* Evaneſcet omne dubium, ſi exponas: *qui damnatus eſt.*

Perperam itaque *eſt* infarcit Cl. Beſt *p.* 144. in *L.* 21. *D. quae in fraud. credit.*, ubi pro *quaeſitum* corrigit, *eſt quaeſitum.*

Denique ſi verba *Legis* 1. §. 1. *in f. D. de Separationib.* interpreteris, *quantum cujusque* eſt, clara, opinor, evadent omnia, ac removebuntur ilico nebulae, quas obortas ſibi queritur Jenſius *pag.* 443.

Idem dicendum reor de *L.* 6. *D. de Fideic. Libertat.*, in qua pro *cogendus heres* Beſtius *pag.* 144. nulla permotus idonea cauſa reddit, *cogendus heres eſt.*

XXXI. Vocem *feminae* in *filiae* quamobrem mutari voluerit idem Beſtius *p.* 281. in *L.* 7. *C. Th. d. t. de ſponſalib.* ratio quidem mihi non apparet juſta. Magis miror, nulli Interpretum fuiſſe obſervatum, in verbis legis citatae, et, quae eadem eſt, *legis* 4. *C. Juſtinian. de Sponſalib.* in principio earundem occurrentibus, aliquid deſiderari. *Si pater*, inquiunt Impp., *pactum de nuptiis filiae inierit, et humana ſorte conſumtus, ad vota non potuerit pervenire.* Agi perſpicis de nuptiis filiae, non patris; neque ergo ad vota, hoc eſt, nuptias,

Digitized by Google

nuptias, pater pervenire dici poteſt. Paucis litterulis interſertis, ſic ſenſum reſtitues commodiſſimum: *conſumtus, ut ad f. vota non potuerit pervenire.* Ta *ad f.* denotare *ad finem* demonſtrant Probus et Magno. Favet conjecturae noſtrae Interpres: *ubi*, inquit, *de conjunctione filiae patris ſententia fuerit deſinitum, ſi humano caſu, antequam puella jungatur, mortuus fuerit pater.*

XXXII. *Eorum autem*, verba ſunt Legis ult. C. Th. de Metallis et Metallariis, *earumque progenies, qui ex domibus privaterum eligere maluerunt conſortia nuptiarum*, DE QUA *inter fiſcum meum et parentes ſuos aequa lance dividatur.* Pro *de qua*, quod ſenſum turbat, *aequa* ſubſtituit Jac. Gothofredus, verum recte jam monuit Cl. Beſtius *p.* 288., vocem illam huic loco neutiquam congruere, quippe quae mox ſequatur. Ipſe *iniqua* corrigit, conjectura etiam minus probabili. Exſtitiſſe in codice manu ſcripto opinor D Q, quod Magnone teſte *denique* ſignificat. Accipi autem hoc loco vocabulum putem pro in praeſens, hoc tempore, hi qui jam ſunt, quam notionem demonſtrant ſatis lexica. Adjuvat opinionem, quod mox additur in ſequentibus de eo, quod *in poſterum* fiat. Immerito itaque vapulare, imo rectiſſime feciſſe Tribonianum, dicendum eſt, qui, praetermiſſo jure eo temporario, quod ſua aetate in deſuetudinem jam abiverat, propoſuit tantummodo jus poſterius, quod tum temporis unice fuit obſervandum, in Codice a ſe confecto in *L. ult. eod. tit.*

XXXIII. Conſtituerunt Impp. in *L.* 10. *C. Th. de Murilegulis*: *edicimus, ne qua mulier ſplendidioris gradus, monetarii adhaerens conſortio, decus nativae libertatis amittat. Quod ſi quam ab hac praeceptione ſtatutum noſtrae perennitatis abduxerit*, . . . Eadem repeiuntur in *L.* 7. *C. Juſtinian. tit. eod.* Gothofredi criſis, qui reponit: *quod ſi quam ab hac praeſumtione ſtatutum noſtrae perennitatis non abduxerit*, utpote a ſcriptura vulgata longius recedens, Beſtio *pag.* 289. inviſa, nec mihi ſe probat. Illi quoque, quam ipſe proponit, ſic legens: *quod ſi quam ab hoc praeceptio, nec ſtatutum noſtrae perennitatis abduxerit*, licet modeſtiori, praeferam ſimpliciſſimam hanc: *quod ſi quam ab hac praeceptione n* (hoc eſt, *nec*) *ſtatutum noſtrae perennitatis abduxerit.* Hoc Edictum proponimus, ut ne qua mulier ſplendidioris gradus poſt hoc, exinde, quia delectatur nuptiis monetarii, neceſſe habeat in periculum venire amittendae libertatis avitae ac naturalis: quod ſi tamen eveniat, ut pertinax aliqua contra noſtram praeceptionem, atque admonitionem, ſtatuto noſtro morem gerere nolit, ac perneget, etc.

XXXIV. Corrupta videtur ejusdem Codicis Th. ſcriptura in *L.* 6. *de Teſtam. et Codicill.*: *Ne quis poſt diem mortis ſcriptis ante decennium teſtamentis praeſtetur adſenſus, nulliſque penitus viribus ſcriptura hujusmodi tempore antiquata taxetur: praeſertim, ſi*, (hoc eſt, ſiquidem, quoniam, quia) *cum voluntas continuata perſtiterit, brevis mora ſit recentibus vetuſtatem innovare temporibus:* VIX *enim fieri poteſt, ut per haec tempora, quae fidei amore contraximus, omnem teſtium conſcientiam mors conjurata ſurripiat.* Ampliſſima exſtant ad Conſtitutionem hanc Commentaria Jac. Gothofredi, et Fratris mei, quae cum rem omnem, ad jus quod attinet et legis ſententiam, abſolverint, de lectione

 ver-

verborum unice inquiram pauciſſimis. *Non* particulam interſerunt Interpretes in his *conjurata mors ſurripuit*: verum enimvero, licet concedamus, quae tamen eſt criſis duriſſima, negative haec proferenda, neque tum etiam ſenſus poterit effici ſat commodus: ecquis enim hoc voluiſſe credat Impp., vix fieri poſſe, ut non per decennii ſpatium teſtes omnes rapuiſſet fatum iniquum? Adhibendi fuerunt teſtes puberes: ſuffecit ergo XIV annis majores rogari: florens haec juventas cita atque inopina morte potuit ſurripi: ſenes etiam ſi adſumti fuerint, facile evenire potuit ſolenni mortalitatis ordine, ut ex illis nemo quisquam ſuperfuerit: verum quis neget, et facile quoque fieri potuiſſe, ut teſtes omnes ſupervixerint? Ne multis morer: ſcriptum fuiſſe conjicio V†E, quam notam interpretor, auctore Valerio Probo, *vel interdum*: perperam expreſſerunt librarii *vix*.

XXXV. Sufficiant haec cum maxime ex jure deprompta exempla. Dabimus, manu tamen parciſſima, loca nonnulla, ex aliis Scriptoribus prodita, quibus unice notarum ope remedium quaeri poſſe videtur.

Cum Lex Aelia Sanctia *aſſiduo vindicem aſſiduum eſſe jubeat, locupletem jubet locupleti: locuples enim eſt aſſiduus, ut ait Aelius, appellatus ab aere* (malim *ab aſſe*) *dando.* Mendoſa eſſe haec verba, quae proſtant apud Ciceronem in *Topic. Cap.* 2., nullus temere dubitet: neque enim deſcendere potuerunt ea ex lege Aelia Sanctia, qualis nulla unquam exſtitit: neque vero melius quadrat huc lex Aelia Sentia, quam propoſitam videre M. Tullio fata denegarunt. Hoc certum apparet, Boëthium legiſſe *lex Aelia Sanctia*, Cl. Verburg exhibet *Aelia Sentia*, aliorum lucubrationes, quibus reſtaurare veram lectionem ſtuduerunt, adfert Funccius *in Commentario ad Leges XII. tab. pag.* 74. Ciceronem ſcripſiſſe conjicio: *Lex āp Ael. Sex.*, hoc eſt, *Lex apud Aelium Sextum.* Stupidiſſimum hominum genus librarii, qui fando fortean acceperant de lege Aelia Sentia, *Sanctiam* eam nominari arbitrati, inſulſiſſime hic cogitarunt, an ſomniarunt, de lege Aelia Sanctia. *Legem* autem intellige Decemviralem, quam κατ' ἐξοχὴν *Legem* appellari novimus. Ita *legitimos tutores* per eminentiam dictos fuiſſe ſcribit Ulpianus *in Fragmentis Tit.* 11. §. 3., qui ex lege XII. tabb. introducti ſunt, adde Imp. in *J. de Legit. Patron. Tut.* Hinc *legitima hereditas*, alia. Verba autem *aſſiduo vindex aſſiduus eſto* ex ipſis legibus XII. tabb. eſſe deſumta, ne dubitemus, facit Gellius in *Noct. Att. Lib.* 16. *Cap.* 10. Ad legem autem decemviralem commentarios ſcripſit Aelius Sextus. Ita de eo Pomponius in *L.* 2. §. 38. *D. de Orig. Jur.*, quae verba opinionem noſtram apprime videntur confirmare: *Sextum Aelium etiam Ennius laudavit, et exſtat illius liber, qui inſcribitur Tripertita. . . . Dicitur, quoniam lege XII. tabularum praepoſita, jungitur interpretatio.* Poſſis et, ſi hoc praeferas, quaſi gloſſam ineptam ejicere τα *Aelia Sanctia*, addita forte a ſciolo, qui propter adjunctum *Aelii* nomen arbitratus fuerit, innui hoc loco legem Aeliam Sentiam, quae voces in margine primum ſcriptae perperam poſtea in textum admiſſae.

XXXVI. Corruptiſſima ſunt haec ejusdem Oratoris in *Lib.* 3. *de Nat. Deor. Cap.* 35., quo loco degeneris Tyranni Dionyſii fata propoſiturus, *hunc igitur*,

tur, inquit, *nec Olympius Jupiter fulmine percuſſit*, *nec Aeſculapius miſero diuturnoque morbo intabeſcentem interemit*: *atqui in ſuo lectulo mortuus*, IN TYMPANIDIS *rogum illatus eſt*. Ex libro MS., qui referebat: *vit impanitis rogo*, ita ingenioſe reponendum jubet Doctiſſ. Triller. in *Obſ. Crit. p. 66. vita impunitus*, quo loco confert quoque conjecturas aliorum. Proxime ſecutus Viri Eruditiſſimi criſin malo: *v et impunitus rogum illatus eſt*, hoc eſt, *verum etiam*, conſule Magnonem. Accidit ſceleratis, monſtris hominum, ut, quibus vivis pepercerat ira Divina, poſt fata ſaeviretur in cadavera mortuorum, abjecta in Gemonias, laniata, in profundum projecta: mirum non idem eveniſſe Dionyſio, Principi turpiſſimo.

XXXVII. Cn. Piſonem Catilinae ſocium fuiſſe, ac cum eo caedem Optimatium facere voluiſſe, refert Cicero in *Orat. contra C. Antonium et L. Catilinam*. Piſoni Senatum provinciam dediſſe narrat Salluſtius in *Catil. Cap.* 19., *quippe*, inquit, *foedum hominem a Rep. procul abeſſe volebat*. Ita de eodem Aſconius in *Commentariis ad d. Orat. prope finem: Piſo autem, cum haec dicerentur, perierat in Hiſpania, miſſus a Senatu per honorem legationis, ut* AVUS SUUS *ablegaretur*. Nob. Vonck in *Obſ. Miſc. Cap.* 11. ſubſtituendum putat: *pravus civis*. Reſcribi poſſit *avitis ſedibus*, malo tamen *AVU noxius*, hoc eſt, *alio vir urbi noxius*. De notis propoſitis conſule Valerium.

XXXVIII. Difficillima ſunt haec Cenſorini *de Die Natali Cap.* 14.: *Etruſcis quoque libris fatalibus aetatem hominis duodecim hebdomadibus deſcribi Varro commemorat, quae* DUO *ad decies ſeptenos annos poſſet fatalia deprecando rebus divinis proferri: ab anno autem* OCTOGESIMO *nec poſtulari debere, nec poſſe ab Diis impetrari. Caeterum poſt annos octoginta quatuor a mente ſua homines abire*, NEQUE HIS FIERI PRODIGIA. Pro *duo*, quae vox huc minime congruit, exaratum fuiſſe conjicio DD̄, quam notam per *deinde* exponit Magno. Pro *octogeſimo* fide manuſcriptorum codicum non paucorum reſtitui poſſit LXX, non refragante contextu. Magis dubium videtur, quid ſibi velint verba poſtrema: *neque his fieri prodigia*. Aquam ſibi haerere ingenue profitetur Lindenbrogius. Interpretationem, puto, ſat commodam ſunt accepturi ea, ſi contuleris illa, quae tradit idem auctor *Cap.* 17: *Rituales Etruſcorum libri videntur docere. . . . Sed ea, quod ignorarent homines, portenta mitti divinitus, quibus admonerentur, unumquodque ſaeculum eſſe finitum*. Portenta mitti divinitus affirmat, ubi homines illi aetate provectiſſimi fatis concedunt. Quod autem in *Cap.* 14. *c.* portenta his fieri negat, ita, opinor, exponendum: homines LXXXIV annis majores exceſſiſſe modum aetatis hominibus conſtitutae, adeoque Deos prodigia aut portenta per tales non facere.

XXXIX. Neſcio an notarum remedio ſanari poſſit locus Senecae *de Beneficiis Lib. 6. Cap.* 16., varie tentatus, expoſitus, vexatus a plurimis: *Medico*, inquit, *qui nihil amplius quam manum tangit, et me inter eos quos perambulat ponit, ſine ullo affectu facienda vitandave praecipiens, nihil amplius debeo: quia me non tanquam amicum vidit, ſed tanquam* IMPERATOREM. Ridebunt, ſat ſcio, qui ſingulas de verbis propoſitis exhibitas emendationes conjecturasve cognoverunt: in medium pleraſque produxit Trillerus in *Obſ. Crit. Lib.* 1.

Digitized by Google

Cap. 4., qui pro *Imperatorem* ſubſtituit *interiturum*, vel *periturum:* ſed et ſic malim: *jam periturum.* Muretus corrigit: *non tanquam amicus vidit, ſed tanquam Imperator: imperare* ſcio Medicorum eſſe: vide tamen num magis conveniat, ſi pro *Imperatorem* reponas *jure praecepti*, hoc eſt, eo tantum viſit pro more, ut praecipiat. *Imperator* per *Imp.* ſcribi ſolere, nullus ignorat. *Jus praecepti* per I. PCE notatum fuiſſe Diaconus obſervavit. Fortean tamen *imperator* accipi poſſit aegrotus imperans atque invitans, ut ad ſe veniat medicus: quo ſenſu *imperantes* vocem uſurpaſſe credo Alfenum Varum in *L.* 26. *pr. D. de Oper. Libert. Medicus libertus, quod putaret, ſi liberti ſui medicinam non facerent, multo plures* IMPERANTES *ſibi habiturum* ſe, quo modo verbum hoc exponendum eſſe jam monuiſſe perſpicio Cl. Schroder. in *Obſ.* p. 260. Aliorum opiniones recenſuerunt Bynkerſh. *Lib.* 3. *Obſ. Cap.* 7., Van de Water in *Obſ. Lib.* 2. *Cap.* 4., Perrenon. in *Theſ. Jur. Otton. Tom.* 1. *p.* 627., Otto in *Praefat. ejusd. p.* 37., ac noviſſime Klotzius in *Miſc. Crit. p.* 17. Certum autem, *praeceptum* tribui Medicis. Cicero *de Legib. Lib.* 2. *Cap.* 5. *Nam neque Medicorum praecepta dici vere poſſent.*

XL. In his Livii *Lib.* 24. *Cap.* 45.: *ne qui ſocii a populo Romano deſciſcant, et* NON VOCITENT, ſic emendandum ſtatuit idem Trillerus *l. c. Cap.* 10.: *et non vacillent:* vix dubito ſcripſiſſe Livium: *et nob. nocitent*, id eſt, nobis noceant.

XLI. Curtius *Lib.* 3. *Cap.* 13. *prope finem: Caeterum Dii tantae fortunae proditorem* SEPULTURAE *celeriter debita poena perſecuti ſunt.* H. J. Arntzenius in *Spec. Obſ. in Addendis* reſcribit: *ſemper ulturi.* Aliis quid placuerit vide apud Trillerum *p.* 236. *ſq.*, qui ipſe mavult *ſtellatura*, vel potius *ſpeculatore.* Exſtitit, credo, *ſe p. ulturi*, expono: *ſe publice ulturi*, ita PD Valerius explicat *publice dedit.*

XLII. Corrupta ſunt, aut mutila haec ejusdem Auctoris Lib. 5. Cap. 12.: *Perfuſusque mutuis lacbrymis* Darius *inhaerentem ſibi* Artabazum *avelli jubet: capite deinde velato, ne inter gemitus digredientem*, VELUT A REGE *intueretur, in humum pronum corpus abjecit.* Sunt qui ſubſtituunt *vel a tergo*, ſenſu non inepto, mutatione vero minus, credo, probabili. Emendant alii *velut a rogo.* Trillerus legit: *vultu riguo*, vel *irriguo.* Excidiſſe puto vocem *alienum*, per ſiglam ſcriptum, quam non intelligentes librarii omiſerunt. Alienum putavit Darius a Rege, hoc eſt, Regem non decere lachrymas prodere. In vulgus notiſſimum eſt Terentii dictum:

Homo ſum, humani nihil a me alienum puto.

Propoſui conjecturam, ceſſurus facile edocenti meliora certiorave.

XLIII. Vitioſiſſimum ad nos transmiſſum eſſe Minucii Felicis Octavium, librum elegantiſſimum, merito conqueruntur Eruditi. In depravatorum locorum numerum referenda eſſe haec Auctoris in *Cap.* 4. nullus dubito, licet ſicco pede ea praeterierint Interpretes plerique: *Tantum*, inquit, *abſit ab exploratione Divina humana mediocritas, ut neque quae ſupra nos coelo ſuſpenſa ſub-*

la-

Digitized by Google

lata ſunt, neque quae infra terram profundo demerſa ſunt, aut ſcire ſit datum, aut ſcrutari permiſſum, aut STUPRARE *religioſum.* Pro *ſtuprare* corrigo *ſecreta prodere.* Quo modo ſcripta fuerit vox prior, diſcas ex Walthero *p.* 362. Eadem locutione de Alexandro Macedone refert Noſter *Cap.* 21.: *inſigni volumine ad matrem ſuam ſcripſit, metu ſuae poteſtatis proditum ſibi de Diis hominibus a ſacerdote ſecretum.* Adjuvant haud parum conjecturam noſtram Octavii reſpondentis verba *Cap.* 16.: *Nihil itaque indignandum, vel dolendum, ſi quicunque de divinis quaerat, ſentiat, proferat.* Aliorum ſententias dedit Doctiſſ. C. A. Klotzius in *Miſcell. Crit. p.* 5. *ſq.*, qui praefert *diſputare.*

XLIV. Curtium novimus, cui vix par exemplum ſuppeditant annales vetuſti incredibilis erga patriam ſuam pietatis, cum in medio foro vaſto ac repentino hiatu terra ſubſideret, ac reſponſum eſſet, compleri eum unice poſſe ea re, qua populus Romanus plurimum valeret, conſcendiſſe equum militaribus inſignibus ornatum, eumque vehementer admotis calcaribus in profundum illum praecipitem egiſſe. Sic refert Val. Maximus *Lib.* 5. *Cap.* 6. *Ex.* 2. Manus nunc in coelum, nunc in patentes terrae hiatus, ac Deos Manes porrigentem ſe devoviſſe, equo deinde quam poterat maxime exornato inſidentem armatum ſe in ſpecum inmiſiſſe eundem ſcribit Livius *Lib.* 7. Factum hoc reſpiciens Minucius *Cap.* 7., *Curtius*, inquit, *qui* EQUITIS *ſui vel mole, vel* HONORE *hiatum coaequavit.* Sunt, qui *equitis* dictum putant pro *equi.* Plerique ſic reſtituendum eſſe opinantur: *qui equi ſui mole vel onere.* Conſule Cl. Klotzium *d. l. p.* 7. Malim equidem: *Curtius, qui equi, et ipſius vel mole, vel honore*, hoc eſt, qui mole equi ſui, et ſui ipſius, vel potius ſacrificio ſuo, et immolatione, ſive devotione ſui, placata jam ira Deae Telluris. *Honorem* pro ſacrificio poni norunt omnes.

In primis vero criticam manum efflagitant plus uno in loco haec ejuſdem Auctoris *Cap.* 10.: *Unde autem, vel quis ille, aut ubi Deus unicus, ſolitarius,* DESTITUTUS? *quem non gens libera, non regna, non ſaltem Romana ſuperſtitio noverunt. Judaeorum ſola et miſera gentilitas Unum et ipſi Deum, ſed palam, ſed templis, aris, victimis, ceremoniiſque coluerunt, cujus adeo nulla vis, nec poteſtas eſt,* UT *ſit Romanis Numinibus cum ſua* SIBI *natione captivus. At etiam Chriſtiani,* QUA IN TAM NOSTRA, *quae portenta confingunt?* Sic exhibet Daviſius: in veteri exemplari ita ſcriptum exſtat in penultimis: *qua m tã nrã.* Sunt, qui vulgatam lectionem defendere annituntur, quorum tamen explicationem contortiſſimam vix ambigo ſolis auctoribus placituram. Reponunt alii *quaenam monſtra.* Pleriſque probatur Daviſii conjectura *quanta monſtra.* Propius ſecutus veſtigia codicis antiqui ſic totum locum reſtituo: Pro *deſtitutus* corrigo *reſtitutus*, pro *ut* malim *at*, item pro *ſibi* reſcribo SCL, hoc eſt, *ſcilicet.* Caetera refingo hoc modo: *At etiam Chriſtiani, qui maxime damnant noſtra*, intellige portenta, *quae ipſi portenta confingunt?* M deſignare *maximum* diſcimus ex Magnone. T et D permutari nemo neſcit. *Damnatus* per D*ę* notatum fuiſſe teſtis eſt idem Magno; confer Diaconum.

Mendoſe exhibetur in Cap. 15: *Si potes, reputare id, quod criminaris, inquam,*

quam, in commune, niſi fallor, compendium protuli. Sic muto: *ſi potes, reputa recte id, quod criminaris, inquam. In commune, niſi fallor, compendio protuli.* *R* et *re* pro *recte* et *retro* poſitum. Confer quae dixi *p.* 243. *Compendio* interpretor *breviter.*

Pro *cogitanti imperia terrena,* QUIBUS *exempla utique de coelo* in *Cap.* 18. vix dubitabit, credo, totum locum perlegens, reſcribendum eſſe, *quae bona ſunt.* Pro *bona, ba,* pro *ſunt, ſ* poſuere veteres.

XLV. Idem Minucius *Cap.* 28.: *Quis tam ſtultus, ut hoc* caput aſini *colat? quis ſtultior, ut hoc coli credat? niſi quod vos et totos aſinos in ſtabulis cum veſtra* VEL *Epona conſecretis, et eosdem aſinos cum Iſide religioſe* DECORATIS. Melior, credo, prodibit ſenſus, ſi legeris *videlicet,* quod per VL ſcriptum fuiſſe Probus adfirmat. Pro *decoratis,* quae Rigaltii eſt lectio, liber MS. habet *devoratis;* quid, ſi ſubſtituamus *deferatis?*

XLVI. Medicinam facere tentarunt Interpretes in his Ejusdem *Cap.* 38.: *Nec mortuos coronamus. Ego vos in hoc magis miror, quemadmodum tribuatis exanimi, aut non ſentienti facem, aut* NON SENTIENTI *coronam: cum et beatus non egeat, et miſer non gaudeat floribus,* num vere praeſtiterint dubito: Ita forte haud abſurde refingas: *aut mortem ſentienti coronam:* favere videntur ſequentia: *beatus* enim reſpondet *exanimi, aut,* (explico, id eſt,) *non ſentienti, miſer* referendum ad *mortem ſentienti.* Certum autem eſt, *mortis* vocem una aliquando littera M fuiſſe notatam, quo de alibi expoſui, *mortem* per *mor* ſcriptam teſtatur Walther *p.* 216. *Num.* 5., ſiglam non intelligentes librarii dederunt *non* ex antecedentibus repetitum. Coronarum ac florum uſus in exſequiis vulgariſſimus fuit. Pluribus hoc demonſtrarunt Paſchalius in tractatu *de Coronis,* et Commentatores ad Leges XII tabb., quorum plerorumque collecta propoſuit Funccius *de Legib. XII. tabb. p.* 450. *ſq.* Appoſite Plinius *Nat. Hiſt. Lib.* 21. *Cap.* 3. *Coronae Deorum honos erant, et Larium publicorum privatorumque, ac ſepulchrorum, et Manium.* Jam jam morituris flores adhibitos, certo, ſcio, aliunde non conſtat, otium ſaltem non eſt cum maxime de eo inveſtigare: amplius inquirant curioſiores. Narrat Val. Maximus *Lib.* 5. *Cap.* 6. ſuper Curtium, mox ubi pro ſalute patriae in profundum terrae hiatum praecipitem ſe cum equo egiſſet, univerſos cives honoris gratia certatim fruges injeciſſe: dona ac fruges ſuper eum a multitudine virorum ac mulierum congeſtas fuiſſe tradit Livius *Lib.* 7.

XLVII. Alio progredi cogitantem retrahunt Minucii verba *Cap.* 4.: *Itaque indignandum omnibus, indoleſcendumque eſt, audere quosdam,* ET HOC *ſtudiorum rudes, litterarum profanos, expertes artium, etiam ſordidarum, certum aliquid de ſumma rerum, ac majeſtate decernere, de qua* TOT *omnibus ſaeculis ſectarum plurimarum, usque adhuc ipſa Philoſophia deliberat.* Pro ET HOC malim AD HOC, vel ADHUC, id eſt, praeterea, qua de notione v. J. Arntzen. *ad Pacat. p.* 20. et Vorſt. in *Lat. ſelect.* niſi praeferas *et hos.* Loco τοῦ *tot* repono *docti.* Plurimarum ſectarum eruditiores omnibus ſaeculis deliberarunt, deliberat etiamnunc ipſa Philoſophia.

In *Cap.* 7. ita exhibet Daviſius: *inde adeo pleni et mixti Deo vates futura*

PRAE-

PRAECERPUNT, *dant cautelam periculis.* Sunt qui *praeſentiunt* ſubſtituunt, ſenſu optimo. Litterarum poſitioni propius accedet, ſi reponas *praecipiunt.* Ita Cicero *de Offic. Lib.* 1. *Cap.* 23. *Ingenii magni eſt praecipere cogitatione futura.* Confer Nonium *Cap.* 4.

Intacta omiſerunt Editores haec Ejusdem in *Cap.* 20.: *Quid illas aniles fabulas, de hominibus aves, et feras homines, et de hominibus arbores atque flores?* ſuſpecta viſa fuerunt Viro Docto in *Obſ. Miſc. Amſtel. Vol.* 1. *p.* 29., vehementior vero criſis, quam exercendam ibidem proponit, τα *homines et de hominibus* ejicienda, expungendaque eſſe arbitratus: Reſcribam potius *e* vel *ex feris homines, et de hominibus arbores.*

Spiritus, inquit Minucius *Cap.* 26., *ſunt inſinceri, vagi, a coeleſti vigore terrenis labibus et cupiditatibus* DEGRAVATI. Reponendum puto *depravati*, quae vox in ſequentibus repetitur, et huic loco magis convenit.

Eorum Magorum, ſic pergit ibidem, *et eloquio et negotio primus*, hoc eſt, qui non praedicavit tantum res maximas, ſed et effecit, *Hoſtanes et verum Deum merita majeſtate proſequitur, et angelos, id eſt, miniſtros et nuntios Dei, ſed veri, ejusque* (reſcribo *ejus quoque* puta Numinis) *venerationi novit aſſiſtere.*

Quid Plato, qui invenire Deum negotium credidit, nonne et angelos ſine negotio narrat, et daemonas? et ſympoſio etiam ſuo naturam daemonum exprimere connititur? Adeone itaque ſollicitus fuit Plato de inveniendo Deo? naturam ſcio Dei inveſtigare ac cognoſcere velle, hominis non eſſe fuit arbitratus, Deum tamen eſſe, de eo quidem nunquam dubitandum credidit: Numen itaque ſupremum invenire rem arduam non exiſtimavit, aut negotii plenam, ſed facilem. Quid vero? eademne facilitate angelos narrat? ipſum audi Philoſophum in *Timaeo*: Graeca Latine exhibeo: *Caeterorum vero, qui daemones appellantur, et cognoſcere, et enuntiare ortum, majus eſt opus, quam ferre noſtrum vales ingenium.* Paucis dico: Deum unum eſſe, rem certam credidit Plato, quae de daemonibus narrat, dubitanter idem profert. Quid multis morer? ita locum reſtituendum opinor: *Quid Plato, qui invenire Deum negotium non credidit, nonne et angelos ſummo negotio narrat, et daemonas?* interpretor *id eſt daemonas:* operam multam in eo poſuit, ut narraret et exponeret, quid ſentiendum ſit de daemonibus. *Omni negotio* dixit *Cap.* 14., hoc eſt, omni ope, diligenter.

Subſtantiam ... ex qua movet etiam in nos proprie cupidinem amoris, et dicit informari et labi pectoribus humanis. Lego: *ea*, vel *et quae movet etiam in nos* (id eſt, in nobis, vel *in nob*, pro *nobis*) *proprie cupidinem amoris, et dicit inſinuari, et labi pectoribus humanis.* Innuit Auctor locum Platonis in *Sympoſio: Omnis natura daemonum inter mortales Deosve eſt media. Quam vim habet? interpretatur et trajicit humana ad Deos, divina ad homines.* Confer quae narrat idem de daemonum natura in *Epinomi*, ea quae non exiguam lucem adferre animadvertes illis, quae tradit Minucius in *Cap. ſeq* 27.

XLVIII. Cap. 33, ſic infit Noſter: *Nec nobis de noſtra frequentia blandiamur: multi nobis videmus*, (lego *videmur*) *ſed Deo admodum pauci ſumus. Nos gentes nationesque diſtinguimus*, (malo *diſtinguimur*) *Deo una domus eſt mundus*

bic totus. Reges tantum regni ſui per officia miniſtrorum univerſa novere: Deo indiciis opus non eſt. Expono: Reges nullo alio modo novere univerſa regni ſui, niſi unice per officia miniſtrorum ſuorum, indicantium quid fiat, fierive debeat, Deo, cui patent omnia, indiciis aliorum non eſt opus. Paulo aliter explicat Klotzius *l. c. p.* 15.

Varie mutant Interpretes, neque tamen quidquam expediunt, in iis, quae ibidem ſequuntur: *Caeterum de incendio mundi, aut improviſum ignem cadere,* AUT *difficile* NON *credere, vulgaris erroris eſt.* Addita adſpiratione, itemque *modo* pro *non* ſubſtituto, qui error eſt frequentiſſimus, ſic expono: Caeterum quod attinet ad futurum mundi incendium, aut opinionem noſtram, ſubito atque improviſo igne, qui de coelo decidet, crematum iri univerſam hanc, quam incolimus, mundi machinam, *haut difficile modo* eſt *credere*, vere hoc futurum, ſed et, ſi error is eſt, ac vana opinio, *vulgaris* ac communis *error is eſt.*

Interpoſitis paucis ita pergit: *Fontium dulces aquas maria nutrire, in vim ignis abiturum Stoicis conſtans opinio eſt, quod conſumpto humore mundus hic omnis igneſcat.* Emendo, ac diſtinguo hoc modo: *Fontium dulcet aquas maria nutrire in vim ignis, ac futurum* eſſe *Stoicis conſtans opinio eſt, quod* (pro *ut*) *conſumto. . . .* Praeſens tempus pro futuro poni novum non eſt.

Idem Cap. 38. in fine, *fruamur*, inquit, *bono noſtro, et recti ſententiam* TEMPERENUS. Cel. Klotzius *p.* 16. ſubſtituit *teneamus:* non inconcinne profecto, neque audacius. Dubito tamen, an interpretationem ſat commodam admittat vox *tempero*, ſi accipias pro tempori adcommodare. Fruamur noſtri temporis felicitate, et rectam veramque de divinitate ſententiam, quae noſtra demum aetate maturuit, ſequamur. Confer quae de notione vocabuli hujus propoſui ſupra *p.* 41.

Quamvis cedam omnino eidem Viro litteratiſſimo, vindicari poſſe lectionem vulgatam in Cap. 40: *Etiamnunc tamen aliqua* CONSUBSIDUNT, *non obſtrepentia veritati*, neque etiam improbem conjecturam exiſtimantis pro *con* reſcribendum eſſe *cum*, hoc eſt, quia, praeferam tamen, ſi mei eſſet res arbitrii, CTA *ſubſidunt*, Diacono duce expono, *capita ſubſidunt.*

XLIX. Minucium ſequatur Ambroſius. Unicum ejus locum, qui eſt in *Hexamer. Lib 6. Cap. 9.*, paucis reſtituere conabor. *Quanto igitur major*, inquit, *humani capitis ornatus eſt? qui cerebrum noſtrum, hoc eſt, ſedem, origine mque noſtrorum ſenſuum capillis* CAPITIS *munit et veſtit, ne aut frigore vexetur, aut aeſtu: illic enim fons univerſorum eſt: et ideo* UBI *injuria nocet, ibi gratia* PRAEMINET. *Quid ſine capite eſt homo? cum totus in capite ſit. . . . . Non immerito igitur huic, quaſi* CONSULTORI *ſuo, caetera membra famulantur, et circumferunt illud ſervili geſtamine ſicut numen, atque in ſublime locatum vehunt, unde cenſoria poteſtate, quo vult, dirigit quorundam obſequia ſervulorum, et praecepta ſingulis obeunda decernit: videas imperatori ſuo ſingula gratuito ſtipendio militare.* Stare non poſſe *capillis capitis*, quivis intelligit. Quid ſi reponamus *capillis cautus*, hoc eſt, prudenter, ſapienter, caute? Conſtat ex Magnone *cautus* ſcriptum fuiſſe olim per CAT, perperam hanc notam expoſuit librarius. In ſe-

ſequentibus ſic malo: *ubi ubi injuria nocet, ibi gratia perpetuo remanet*, P ſcimus ſimplex, itemque duplicatum, *perpetuo* deſignare. *Injuriam* eleganter poſuit Auctor pro damno corpori illato. Quocunque in loco corporis partes reliquae laeſae fuerint, aut debilitatae, in capite ſemper remanet gratia: totus enim in capite eſt homo. *Conſultori* dictum puto pro *Conſuli*, quo nomine haud quidem inſcite appellatur Conſul, quia conſulebat Senatum, hoc eſt, Patres ſententiam rogabat. Uti autem Conſuli parent cives, ſic capiti *caetera membra famulantur, et circumferunt illud* caput *ſervili geſtamine, ſicut numen* ſuum, ex cujus nutu, tanquam ſervi ex imperio dominorum ſuorum, pendent, *atque in ſublime locatum* caput, hoc eſt, in ſublimi poſitum, ubicunque ſecum *vebunt*. Cogita quaeſo notiſſimum Poëtae: *os homini ſublime dedit*. . . . . Pergit: *unde*, ex ſublimi ſc., caput *cenſoria poteſtate*, ſicuti enim cenſor, praefectus morum, partes dat alias alii, exempli gratia, Senatori remoto equeſtrem tribuit ordinem, Equiti plebejum, ita caput, praefectus corporis, *quo vult, dirigit quorundam* (ordine quorumcunque ſuo, modo hujus, modo illius: neſcio tamen an praeſtet *quorumcunque*) *obſequia ſervulorum* membrorum. Haec ſi cui minus placeant, videat, num plus faveat conjecturis, quas propoſuit Frater in *Obſ. Jur. Rom. Cap.* 14. Adpoſite Jo. Sarisber. *de nug. Cur. lib.* 6. *cap.* 25. *laeſio capitis ad omnia membra refertur, et cujusque membri vulnus injuſte irrogatum ad capitis ſpectat injuriam.*

L. Vitiata pleriſque viſa fuere haec Aurelii Victoris, qui Conſtantium regnantem vidiſſe ſe probat, quem *Imperatorem noſtrum* nominat *de Caeſarib. Cap.* 41. *Num.* 10., alteriusve auctoris, in libello *de Orig. gent. Rom. Cap.* 1. *Num.* 6. (ſequor editionem Cl. J. Arntzenii) *Quare autem addiderit* ΤΥΤΥΣ Virgilius, *ſuo loco pleniſſime annotavimus in commentatione, quam hoc ſcribere coepimus, cognita ex eo libro, qui inſcriptus eſt de origine Patavina.* Sunt qui *quam* intelligunt poſitum pro *antequam*, accipiuntque, puto, librum *de origine Patavina*, ab ipſo Aurelio editum. Doctiſſima interpres, Anna emendandum cenſet, *quum hoc*. Cl. Klotzius *l. c. Cap.* 8. mavult, *quam nos*. Vide, num placeat, *quam de hoc*, licet et ſubintelligi fortaſſe poſſit praepoſitio, vel *hodie ſcribere coepimus*. Ea autem, quae annotavimus ibi, cognita nobis fuere ex eo libro, qui circumfertur ſub titulo *de origine Patavina*.

Corruptiora multo ſunt haec ejusdem de Caeſaribus Cap. 3. Num. 8.: *Denique nactus poteſtatem* Caligula, *uti talia ingenia veteris ſolent anni menſibus, egregia ad populum inter partes cum militibus geſſit.* Varia ſunt, quibus monſtrum lectionis refingere Interpretes laborarunt, remedia. *Veros ſolent animos mentiri* non inſcite repoſuit Klotzius. Scriptum exſtitiſſe conjicio: *delere veteris ſolent anm m eim rebus egregia ap populum inter patres.* . . . Praeeuntibus Triumviris, qui de notis ſcripſerunt, ſic explico: *Denique nactus poteſtatem* Imperatoriam, *uti talia ingenia delere veteris ſolent animi memoriam ejusmodi rebus, egregia apud populum* non tantum, ſed et *inter Patres*, nec non *cum militibus geſſit*. Poſſis et *ad* pro *apud* uſurpatum ſtatuere. *Delere* vocem expunxit ſequens vocabulum, ſoni non diſſimilis, *veteris*.

Quod mox indicavimus, factum nonnunquam, ut omiſſa fuerit a librariis

 vox,

vox, cujns vel ſonus, vel ſcriptura prope convenit vocabulo aut inſequenti, aut praecedenti, idem credo obtinere in his dicti Auctoris *l. l. Cap.* 5. *Num.* 10: *Namque ubi mentem invaſerint vitia, nequaquam verecundiae externis ſocietate bumanius datur peccandi conſuetudo, nova et dulciora affectans, ad extremum in ſuos agens.* Nullum ſenſum efficere verba propoſita, quivis intelligit: quo modo ea reparare ſtuduerint alii, conſule Commentatores ad *d. l.*, et Eruditiſſ. Klotzium *p.* 39. Ego ſic corrigo: *nequaquam* (niſi malis *ne quidem*, aut *nec quaquam*) *verecundia exterritis in* (quod poſtremum tamen ſaepiſſime ſubaudiendum omittitur) *externis, ſocietateve bumanitatis, datur* . . . . . quamvis tamen neceſſe non ſit *ve* addere, ſiquidem disjunctiva haec particula haud raro omittitur. Sic noſter in *Epit. Cap.* 44. *Num.* 4.: *Cruditate ſtomacbi, tectorio novi operis gravatus.* Eodem ſorte modo exponenda lectio *L.* 32. §. 1. *D. de Aur. Arg. leg. Autea emblemata, quae in lapidibus, apſidibus argenteis eſſent*, quo loco *lapidibus* plerique ejiciunt, alii emendandum cenſent, vid. Schroder *Obſ. Lib.* 3. *Cap.* 11. Ubi ſemel hominum mentes corruperunt vitia, neque amplius locus datur verecundiae, qua deterreri alioquin, ac retineri ſolent boni, quo minus ſceleribus ac pravis facinoribus ſe obſtringant et mancipent, neque obſervatur ratio ſocietatis, quae, natura duce, cogit quaſi, ac compellit mortales, ad id, ut conſulat nnusquisque ſaluti, non tantum ſuorum, ſed univerſorum, mox poſtquam eo proceſſerunt audaciae, ut in externos ferali crudelitate ſaevire non vereantur, fit iis peccandi conſuetndo, adeo, ut et nova atque inſolita, quin et inaudita genera nequitiae atque immanitatis, qualia plerumque dulciora eſſe conſueverunt monſtris iſtiusmodi, invenire cupiant, eo ad extremum impietatis feruntur, ut nec ſuis parcant.

Pari remedio ſanandum videtur vitium, quod exſtat in *Epit. Cap.* 43. *Num*, 4. Julianus, inquit, *defecit, praefatus, conſulto ſeſe de imperio nibil mandare, ne, uti ſolet in multitudine diſcrepantibus ſtudiis, amico ex invidia reip. diſcordia exercitus periculum pararet.* Reſcribo: *amico exitium ex invidia, reipublicae diſcordiam, exercitui periculum pararet.*

LI. De Nerone refert Idem *de Caeſarib. Cap.* 5.: *Noxiorum vinctis modo, pelle tectus ferae, utrique ſexui genitalia vultu contrectabat; exactor parium majore flagitio.* Varie mutant alii: miror, nemini in mentem veniſſe ita corrigendum: *noxiorum vinctus modo,* . . . *contrectabat, exſector partium* genitalium *majore flagitio.*

Corrupta ſunt haec *d. l. Cap.* 16.: *Ut is Marcomannos* . . . . *petiturus, philoſopborum obteſtantium circumfunderetur.* . . . . *Ita incerta belli ejus ſalute doctrinae ſtudiis metuebantur* . . . . *vadimoniorumque ſolenni remoti denuntiandae litis operiendaeque ad diem commode jus introductum.* Reſtituo: *vi philoſophorum* . . . . *et ejus ſalutem doctrinae ſtudiis metiebantur* . . . . *vadimoniorumque ſolennib remotis*, (niſi malis cum Grutero *ſolenni remoto*) *den. l., oper. ad diem conditum jus int.*

Ibidem *Cap.* 20. *Num.* 6.: *Quod equidem gentis noſtrae reor, quae fato quodam bonorum parte foecunda, quos eduxit tamen, quemque ad celſa ſuos babet.* Repo-

po-

pono: *Quod* (vel *quam*) *equidem gl* (*gloriam* exponit Valerius) *gentis noſtrae reor, quae fato quodam bonorum* (an *bonorum?* usque adhuc fuit) *parum foecunda, quos* (gentiles noſtros, niſi praeferas *quam*, aut *quod*, ſc. fatum) *eduxit tamen* (aut *tandem*, hoc eſt, promovit hoc tempore) *quodque* fatum *ad celſa ſuos* quibus id favet *habet*, ſervat, ſed praeferam *trahit*.

LII. Ibidem Cap. 23. Num. 1.: *Tranſlatoque Romam Dei ſimulacro in palatii penetralibus* (*palatia*) *conſtituit*. Uncis incluſam vocem exſulare jubent plerique. Cl. Klotzius *penatium* latere nomen conjicit. *Palam* reſtituendum cenſet Cel. Arntzenius. Scriptum fortaſſe fuit *palã d. i. d.*, hoc eſt, *palam dedicatum inter Divos*, aut *Deos*, *conſtituit*.

Quae ſequuntur: *Quippe orbe toto* (intelligo imperium Romanum) *obſcoeniſſimos perquirebat, viſendis, tractandisve artibus libidinum* FERENDARUM, varie mutant alii: Cl. Klotzius exponit: *quae iis perferendae erant*. Malim *inferendarum*, quod poſitum pro *non ferendarum*. Ita *inliber* pro non liber eſt in gloſſis Servii. M, uti centies alibi, *in* abſorpſit. Interpretor, cum quibus, quorumve artibus, ope, et conſilio inveſtigaret, inquireret, et exerceret artes libidinum, quas ferre non poterant honeſti pudicique.

LIII. Ibid. *Cap.* 24. *Num.* 5. ſic proſtat: Alexander Severus *opus urbi florentiſſimum* CELEBRIO *fabricatus eſt*. Thermas intelligunt plerique *Alexandrinas*, *Severianasque* dictas, de quibus Lamprid. in *Alex. Sev. Cap.* 25., et Spartianus *Cap.* 19. Pro *celebrio* alii *et celeberrimum*, alii *celebreque* ſubſtituunt. Sunt qui *Serapium* reponunt. Quodſi divinationibus datur locus, reſcribo: *florentiſſimum m. celebri o.*, expono *marmore celebri opertum*. Ita de eo Lamprid. *l. c. Alexandrinum opus marmoris de duobus marmoribus, hoc eſt, Porphyretico et Lacedaemonio, primus inſtituit, Palatio exornato hoc genere marmorandi*.

LIV. Ibid. *Num.* 6. ita exhibetur: *Adbuc Domitium Ulpianum, quem Heliagabalus Praetorianis praefecerat, eodem honore retinens, Pauloque inter exordia patriae reddito, juris auctoribus, quantus erga optimos atque aequi ſtudio eſſet, edocuit*. De Julio Paulo, Juriſconſultorum praeſtantiſſimo, accipienda eſſe dicta haec, nullus dubitavit, quem conjiciunt, licet aliunde de eo nil quidquam conſtet, ab Heliogabalo remotum, ab Alexandro reſtitutum fuiſſe. Varie deinde ſcripturam depravatam mutant, atque exponunt Interpretes ad *l. c.*, nec non illi, qui vitam Pauli tradiderunt. Quid ſi reſtituamus in hunc modum: *adbuc ..... retinens, pauloque m.* (hoc eſt, *magis*) *inter exordia* (aut potius *imperii exordio*) *patriae reddito juris auctore, civibus* (ita cadente Latinitate dixerunt) *quanto is erga optimos atque aequos ſtudio eſſet, edocuit*. Praeterea Domitium Ulpianum, quem Heliogabalus Praetorianis praefecerat, non removit, peſſimo dicti Principis exemplo, ſed eodem honore reſtitutum retinuit, et jam fere primordio imperii ſui, paulo poſt quam Principatum fuerat adeptus, patriae reddito Juriſconſulto, praeclaris ingenii monumentis, quae de jure reliquit, ac juſtitia ſingulari celeberrimo, omnibus palam fecit, quantam curam habuerit virorum bonorum, aequi rectique tenacium. Scribit Lamprid. *in Heliog. Cap.* 16.: *Removit et Ulpianum Juriſconſultum*, UT *bo-*

num virum. Malo *ut ut*, vel *at.* Idem *in Alex. Sev. Cap.* 31.: *Neque unquam ſolum quemquam, niſi praefectum ſuum, vidit, et quidem Ulpianum, ex aſſeſſore ſemper ſuo, juſtitiae ſingularis: quum autem alterum adhibuit, et Ulpianum rogari juſſit.* Emendo: *unum ex adſeſſoribus ſemper ſuis.* Severum Imp. Ulpianum pro tutore habuiſſe teſtatur Lampr. *ibid. Cap.* 51.

Dum de Ulpiano mentio iterum incidit, obiter obſervo, Athenaei locum *Lib.* 15. *Cap.* 10., ubi εὐτυχῶς diem ſupremum obiiſſe ſcribit Ulpianum, non de Icto noſtro accipiendum videri, quem intelligit Caſaubonus ad Lamprid. *in Alex. Sev. Cap.* 51., ſed de Ulpiano Sophiſta cogitandum eſſe, a Domitio diverſo, cujus mortem ideo praedicat felicem, quia inopinato caſu defunctus nullo cum aegritudinis longae taedio fuit conflictatus. Confer quae notavi ſupra *p.* 43. Scriptorum, quicunque de Ulpiano expoſuerunt, catalogus exhibetur in *Halliſche Beytrage zu der Juriſtichen Gelehrten Hiſtorie*, quod opuſculum elegantiſſimum in lucem prodidit Dan. Nettelbladt, *Part.* 1. *p.* 526., et *Part.* 2. *p.* 702. *ſq*, pleniſſime denique *Part.* 3. *p.* 199. *ſq.*, et *p.* 211., quo loco repraeſentatur *A. Stegeri Domitius Ulpianus Ictus*, poſtremo *ibid. p.* 248. refertur *Chr. Wollii epiſtola critica de Hebraiſmis Ulpiani Icti*, in qua Vir Eruditiſſimus Domitium noſtrum rectiſſime defendit. Adde, quae collegit B. P. Vicat in *Vocabulario Juris Tom.* 2. in v. *Domitius*, *et Tom.* 4. v. *Ulpianus.* Reinold. in *Opuſc. Jurid. p.* 308. Latini ſermonis non imperitum judicat Ulpianum, licet adgnoſcat in eo ſingularia quaedam, et Ciceroni indicta. P. Colvius *in notis ad Apulej. p.* 60. appellat *non ſolum juris noſtri, ſed et Latinitatis probatiſſimae auctorem.* C. Eckius *in Diſſert. de* 7. *damn. leg. D. Cap.* 5. *Ulpianus*, inquit, *quo nemo quiſquam, unum Alfenum ſi excipias, elegantius Latine locutus fuit.* Junge quae ſupra dixi *p.* 4. Unde nomina ſua acceperit Domitius Ulpianus, qui ex Phoenice in Syria, ſplendidiſſima Tyriorum colonia, originem ſe ducere refert in *L.* 1. *pr. D. de Cenſib.*, certo non conſtat. Romana nomina videntur, ſive a majoribus ſuis recepta, in urbem civitatemque admiſſis, ſive ab ipſo, in civitatem primum adoptato, adſcita. Civitate donatos donantis nomen adſumſiſſe probat Forner. *Rer. Quot. Lib.* 5. *Cap.* 17. Domitia gens Romae nobilis exſtitit. Jam antiquiſſimis temporibus memorabile Domitiae factum laudant annales, quae, *cum Galli Capitolium obſiderent, et deeſſent funes Romanis ad tormenta facienda, prima crinem ſuum exſecuit, unde facta tormenta*, teſte Servio ad *Virg. Aen.* 1. *v.* 724. Veſpaſiani Imp. uxor *Domitilla*, id eſt *Domitia*, nominata. Ulpia quoque familia Romae fuit celeberrima. Ipſe Trajanus Auguſtus *Ulpius* dictus. Pluribus de *Ulpii* nomine egit Pater in *Monum. Dodenw. Cap.* 9., add. Cl. Tijdeman *in Ulpio Marcello Cap.* 1. Ulpianus forte appellatus vel a matre *Ulpia*, ſic uti Domitianus a Domitia, vel per adoptionem. Nominum rationem ex profeſſo expoſuit Pater in libello ſingulari *de mutata Romanorum nominum ſub Principibus ratione.*

LV. Ibid. *Cap.* 41. *Num.* 10.: *Illi* Conſtantino *praeter* ADMODUM *magna caetera, huic* Licinio *parcimonia, et ea quidem agreſtis, tantummodo inerat.* Repono *praeter rat.* aut, ſi id praeferas, *grav. morum*, hoc eſt, *praeter rationem*, vel *gravitatem morum.*

LVI.

LVI. In Epitomes *Cap.* 41. *Num.* 2. ſic exhibetur in pleriſque codicibus: *ad patrem in Britanniam* SITUM *pervenit.* To *ſitum* omittendum arbitrantur plurimi. Cl. Klotzius mutat *cito.* Lego: *ſt. tempore pervenit.* Probus explicat *ſtatuto.*

LVII. Ibidem. *Cap.* 43. *Num.* 5. ſic exhibent libri vetuſti: *Fuerat in eo litterarum ac negotiorum ingens ſcientia: eo juverat philoſophos et Graecorum ſapientiſſimos.* Codices nonnulli *eo juvaverat*, quod eodem redit: ediderunt alii, ex conjectura, puto, *aequaverat.* Cl. Arntzenius *eo* accipit ea re, ea ſcientia. Latere ſuſpicor vocem *audiſſe*, per compendium ſcriptam, ut plene ſit: *eo juverat audiſſe philoſophos.* . . . . . Diaconus A. AT. explicat *antea audita.*

LVIII. *Magis*, itemque *minus*, vocabula contrariae plane ſignificationis, permutata aliquando inter ſe a librariis fuiſſe in ſcriptis veterum, dubitari vix poteſt. Cauſam opinor eſſe, quod utraque vox una littera M notata olim fuerit. Ovidius *Lib.* 3. *Epiſt.* 15. *in fine ex Ponto:*

Teque meae cauſam ſervatoremque ſalutis,
Meque tuum libra norit et aere minus.

Omnino reponendum eſt *magis*, et cum Jac. Micyllo exponendum: norit me magis eſſe tuum, quam ſi per aes et libram a te emtus, atque adeo tibi mancipatus, tuus ſim ex jure Quiritium.

Pari modo in *L.* 4. *C. de praed. et al. reb. min.* pro *multo magis*, reponi vult *multo minus* Leoninus in *Emendat. Lib.* 3. *Cap.* 3. *Num.* 4. Sic Impp. *Non ſolum per venditionem ruſtica praedia, vel ſuburbana, pupilli, vel adoleſcentes alienare prohibentur: ſed neque tranſactionis ratione, neque permutatione, et multo* MAGIS *donatione, vel alio quoquo modo ea* TRANSFERRE *ſine decreto a dominio ſuo poſſunt*, pupilli, puta, vel adoleſcentes. Quare ibidem cum Leonino pro *transferre* reponamus *transferri* rationem video nullam.

In *L.* 3. *C. de judiciis* ſic reſcribit Alexander: *Quoties quaeſtio ſtatus bonorum diſceptationi concurrit, nihil prohibet, quo* MAGIS *apud eum quoque, qui alioquin ſuper cauſa ſtatus cognoſcere non poſſit, diſceptatio terminetur.* Subſtituendum eſſe *quo minus* ratio docet. Confer Ant. Bartolinum in *J. Gruteri Theſ. Crit. Tom.* 1. *p.* 713. add. quos citat D. Gothofredus.

LIX. Ita Ampelius in *Libro Mem. Cap.* 14. de Tyrtaeo, Poëta ac Duce nobili: *Poenateas vota militum animos concitavit, ut tam diuturnum praelium victoria conſummarent.* Repono: *poëmatib. ſ. et voce ita*, hoc eſt, *poëmatibus ſuis, et voce ita*, quamvis et conjunctivam voculam poſſis ſubaudire. Horatius in *Art. Poët. v.* 402.

Tyrtaeusque mares animos in Martia bella
Verſibus exacuit.

Ibidem *trecenti*, inquit, *ſub Calpurnio Flamma contra Poenos, qui in Sicilienſi ſal-*

Digitized by Google

ſahu, MORTUO *exercitu*, *populum Romanum liberaverunt*. Freinshemius emendat *moritur*, alii ſubſtituunt *mortui exercitum populi Romani*: repugnat Florus *Lib*. 2. *Cap*. 2. *num*. 13., qui *eximia*, ait, *virtute Calpurnii Flammae*, *tribuni militum*, *evaſimus*, *qui*, *lecta CCC manu*, *infeſtum*, *et inſeſſum ab hoſtibus tumulum occupavit*, *adeoque moratus hoſtem*, *dum exercitus omnis evaderet*, . . . *hoc illuſtrior noſter*, *quod expeditioni tantae ſuperfuit et ſupervixit*. Tu lege *morato exercitu*, quod dictum pro *moratus exercitum*. *Moro* pro *moror* dixere Ennius et Pacuvius. Vide Ennii fragmenta *p*. 307.

Idem Cap. 33: *Attalus*, *qui pro Romanis ſaepe pugnavit*, NAM *teſtamento ſuo populum Romanum heredem fecit*. Pro *nam* Perizonius reponit *tandem*, ſcripturae compendia expono *nepos autem*.

Cap. 49. AB ITERATIONE *cenſus*, *ut optimus et locupletiſſimus quisque in ſuffragiis*, *id eſt*, *in populo Romano*, *plurimum valeret*. Alii *ab inſtitutione* corrigunt. Lego: *additus ea ratione cenſus*.

LX. Iſidorus *Orig*. *Lib*. 1. *Cap*. 3., ſicuti exhibet vulgata: *Simonides* MILES *ſimiliter tres alias* litteras *adjecit*. Vocabulum *miles* omittunt editiones aliae, ineptum procul dubio hic loci, ſi pro militante accipias. Scripturae compendio exaratum fuiſſe conjicio *melic*, expono *Melicertes*. Duorum Simonidarum meminit Suidas, ex Ceo inſula oriundorum, eosque ambos refert *Melicertae* cognomine dictos fuiſſe. Poſſis et interpretari *Mileſius* Mileti civis.

LXI. Agmen porro ſequantur pericula quaedam critica, quibus adjuvare conabimur Ciceronis opuſcula de Legibus, quae, dolendum eſt, non integra ad nos eſſe tranſmiſſa, ſed et, quae ſuperſunt, fragmenta eorum miſere lacerata conſpici. Secutum me ſcias editionem Iſ. Verburgii.

Ita TULLIUS LIB. I. DE LEGIBUS CAP. I: *Si manet* ILLA *quercus*, *haec eſt profecto*. Vide, an mecum praeferas *ulla*.

Ibidem *atqui*, inquit, *multa quaeruntur in Mario fictane an vera ſint*: ET *a nonnullis*, *quod et in recenti memoria*, *et in Arpinati homine* VEL SEVERITAS *a te poſtulatur*. Varie mutant alii. Niſi deterreret grande ſupercilium tuum, ac ſeveritas cenſoria, vim fieri vetantis, ſic interpreter atque emendem: *at* multo magis *a nonnullis*, *quod et in recenti memoria*, *et in Arpinati homine*, cui adeo popularis fuit Marius tuus, res geſtae proponantur, *vl*. *ſ*. *f*. *veritas a te poſtulatur*. Auctoribus Diacono et Valerio expono: *videlicet ſine fraude veritas*. Firmat conjecturam, quod mox ſequitur: *ut a teſte veritatem exigant*.

Subobſcura mihi quidem viſa fuere haec CAP. IV: Iſti *hoc civile*, *quod vocant*, *eatenus exercuerunt*, *quoad populum praeſtare voluerunt*. *Id autem incognitum eſt*, *minusque in uſu neceſſarium*. Intelligo: eatenus tantummodo exercuerunt jus, quod iſti vocant civile, ut formulas dederint ac praeſcripſerint, a ſe inventas ideo ut ipſi omnibus negotiis intereſſent, ac ſolennitates edocuerint, a populo ediſcendas atque obſervandas, caetera parum ſolliciti de eo, quid judicari oporteat ex jure legitimo. Eaene autem formulae incognitae ſunt? licet equidem non negem in uſu eas eſſe neceſſarias.

CAP.

Cap. VII. *Nam, ſi hoc* non *probas.* Contextus loci, niſi me fallunt omnia, requirit, ut ſubſtituamus: *ſi hoc modo probas.*

Cap. VIII. *Cumque alia,* quibus cohaerent homines, *e mortali genere ſumſerint.* Explicari poſſit: ex quibus conſtant homines. Malo: *quae ſibi cohaerent, homines.* S pro *ſibi* poſitum fuiſſe Probus teſtatur.

Ibidem. *Ex quo efficitur illud, ut is* homo *agnoſcat Deum, qui, unde ortus ſit,* quasi *recordetur, ac noſcat.* Offendit admodum τὸ *quaſi*, neque quidquam extricant commentaria Interpretum. *Quantus* conſtat et *quaſi* vocabula una Q littera fuiſſe ſcripta: emendo itaque: *qui, unde ortus ſit, quantus ſit, recordetur, ac noſcat*, quantus ſit Deus, unde originem traxit.

Cap. IX. Criſi non indiget lectio vulgatarum: *Natura . . . . rerum plurimarum obſcuras et neceſſarias intelligentias enudavit.* Neque tamen adſtipuler Jo. Scheffero, qui in *Miſcell. p.* 200. deſperatam habet ſcripturam Codicum, qui referunt: *Obſcuras ne ſatis intelligentias enudavit:* quis enim dubitet recte ita reponi? *Obſcuras, nec ſatis intelligendas* alioqui res *enudavit.*

Cap. XI. *Propterque* (in aliis eſt *propter quam*) *honeſtatis.* Corrigo *propter quidem.*

Nec ſi opiniones aliae ſunt apud alios, idcirco, qui canem et felem ut Deos colunt, non eadem ſuperſtitione, qua caeterae gentes, conflictantur. Per interrogationem haec interpretatus *non* accipio *nonne.*

Cap. XIII. *Attico videtur.* Plenum habebis, rectumque ſenſum, ſi ſubintelligas *ſi.*

Cap. XIV. *Itaque poenas luunt, non tam judiciis . . . . ut eos agitant, inſectanturque furiae.* Pro *ut* ſcribo *at.* Similis error fuit, credo, librarii, in deſcribendis his Martialis *Epigr. Lib.* 2. *Ep.* 44.

Emi ſeu puerum, togamve pexam,
Seu tres, ut puto, quattuorve libras.

Nil extricat Heraldus, qui reponit *ſupputo*, neque Gruterus, praeferens *ut puta.* Doctiſſ. A. de Rooy conjecit nuperrime, ſic ſubſtituendum:

Ad tres, ut puto, quattuorve libras.

Malo:

Seu tres ad puto quattuorve libras.

Si quando ſervulum mihi comparavi, aut togam novam, imo vero ſi vel ad trium, aut quatuor maximum librarum ſummam putanda mihi eſt ratio cum mercatore argentariove.

Gravius mendum eſt in his ejusdem Poëtae *Lib.* 6. *Ep.* 25.

Cauta ſit ut virtus, ne te temerarius ardor
In medios enſes, ſaevaque tela ferat.

 Bella

Bella velint, Martemque ferum rationis egentes:
Tu potes ET PATRIAE *miles, et eſſe decus.*

Ineptius alii:

Tu potes et patris miles et eſſe ducis.

De Rooy mutat:

Tu poteris patriae miles et eſſe ſecus.

Mihi placet:

Tu potes, ut parcas, miles, et eſſe decus.

Quamvis tu quidem non in medios enſes feraris, auſu temerario, damnando, ſed cautus tibi ipſe parcas, poteris tamen militiam ſequi non inglorius. *Quaeſo tandem aliquantulum tibi parce* dicit Chremes apud *Ter. in Heaut.* I. I. 112.

In *Lib.* 8. *Ep.* 11. ſic editur:

Nullum Roma ducem, nec te ſic, Caeſar, amavit.

Varie tentant alii. Reſtituo:

Nullum Roma ducem, quam te, ſic, Caeſar, amavit.

Q litteram, N eſſe perperam credentes, ſcribae expoſuerunt *non* vel *nec*. Ibidem Ep. 17.

Egi, Sexte, tuam, pactus duo millia, cauſam,
Miſiſti nummos quot mihi? mille, quid eſt?

Quid id mavult De Rooy. Praeferam:

Miſiſti nummos quod mihi mille, quid eſt?

Quae cauſa eſt, quod mille tantum miſiſti? adjuvat conjecturam ſcriptura veteris codicis.

Ita proſtat in *Lib.* 10. *Ep.* 95.

Saepe loquar nimium gentes quod, Avite, re motas,
Miraris, Latia factus in urbe ſenex,

Auri-

Auriferumque Tagum ſitiam, patriumque Salonem,
Et repetam ſaturae ſordida rura caſae.

Eſt qui conjicit:

Et referam Hiſpanae ſordida rura plagae.

Recte hoc modo ſcribere potuiſſe Poëtam adſentior, ſic dediſſe eum, nemo quisquam, puto, niſi omnem penitus libris ſcriptis fidem is deroget, ſibi perſuaderi ſinet. Concedimus iſta luxuriantibus ingeniis eorum, qui immemores conjecturas ſe prodere, quibus a librariis corrupta loca veterum emendaturos ſe promiſerunt, ipſorum Auctorum dicta corrigere inſtituunt. Simpliciſſima, an nulla, mutatione ſic refero:

Et repetam ſature ſordida rura caſae.

A *ſatur*, an *ſaturus*, deſcendit adverbium *ſature*, pro quo *ſatulle* dixerunt alii per deminutionem, id quod poſitum pro copioſe, abunde. *Sordida rura caſae* accipio rura ſordidae caſae, hoc eſt, ſedis avitae.

Offendit merito multos vox *raſit* in his *Lib.* 12. *Ep.* 5.

Longior undecimi nobis, decimique libelli
Arctatus labor eſt, et breve RASIT *opus.*

Sunt qui interpretari videntur, contraxit, in compendium redegit. Cedo. At quis ita raſit? Poëta reſpondes: dixiſſe igitur oportuerat *raſum*, aut *raſi*, vel *raſimus*. Emendant alii *vaſit* pro *evaſit*. De Rooy reponit *luſit*. Mihi ſic videtur reſcribendum:

Arctatus labor eſt, et breve reſtat opus.

Rectiſſime, opinor, inconcinni quid ineſſe vidit De Rooy in his *Lib.* 12. *Ep.* 26.

Sed tu purpureis ut des nova nomina faſtis.

mutarique vult *ceu tu*, malim *ſit tu*.

Non temere quoque Idem in *l. l. Ep.* 53. pro

Et quid tu fatuos, rudesque quaeris?

corrigit *at quid*. Praeferam tamen leviore mutatione, ſiquidem praecedit *rapacitatis*, reponi *ſed quid*.

Opinantur plerique ineſſe quid vitii in *Lib.* 10. *Ep.* 104.

Digitized by Google

Et noſtrum admoneas ſubinde Flaccum,
Jucundos mihi, nec laborioſos
Seceſſus ſpatio paret ſalubri.

Mutant alii *pretio ſalubri*, Rutgerſius *pretio ſelibri*, De Rooy *pretio paret*, *ſed illos*. Nollem factum. Quid mirum eum, ex cujus ſententia

Non eſt vivere, ſed valere, vita,

Vid. *Lib. 6. Ep.* 70. *v. ult.*, ſeceſſus ſibi quaerere in ſpatio ſalubri, hoc eſt, loco valetudini proſperae conſervandae augendaeque commodo, opportunoque, ubi ſpatiari poſſumus? Recte Cornelius Fronto: *ſalubre et ad locum refertur, et ad eibum.* Ita *ſalubre frigus* dixit Noſter 10. *Ep.* 30. *ſalubre corpus* 10. 47. *Ingrata lati ſpatia campi* memorat idem 3. 58. *Locum et ſpatium* conjungit Lucret. *Lib.* 1. *v.* 427.

Tum porro locus ac ſpatium, quod inane vocamus.

Parco pluribus in re notiſſima.

Haec ſunt. Jam tumidus vocat magiſter,
Caſtigatque moras. Vale Valeri.
Navem, ſcis puto, non moratur unus.

Cap. XVII. *Nos ingenia juvenum, non item ad ingenia: naturae virtutes et vitia, quae exſiſtunt ab ingeniis, judicabantur? an ea non aliter?* Repono: *Nob.* id eſt, nobis, *ingenia juvenum non item ad ingenita naturae virtutes et vitia quae exiſtunt ab ingeniis, judicabuntur? an ea modo aliter?* Ut verum tamen fatear, gloſſema videntur, *quae exiſtunt ab ingeniis*, interpretationis cauſa addita, qua explicaretur τὸ *ingenita*, quae ex margine dein in textum irrepſit.

Cap. XIX. *Erubeſcunt pudici etiam loqui de pudicitia.* Quod in Coll. Leg. Moſ. et Rom. *Tit.* 3. §. 3. poſitum vidimus *pudicitiam* pro *inpudicitiam*, idem hoc loco factum fuiſſe ſuſpicor. Accipe ſtuprum infame, nefandum, quod pluribus exponere pudor vetat.

Utrum autem diverſam ac plane contrariam ſignificationem hanc admittat vox, an potius ſcripturae levis error ſit habendus, dubito. Hoc conſtat, vocabula eſſe plurima ambiguae notionis, quae in utramque partem, bonam et malam, poſſunt accipi. Ne de *fortuna*, *valetudine*, aliisve ſexcentis memorem, *adverſum* novimus denotare plerumque ac vulgo, contra. Alio tamen, imo diverſo admodum ſenſu, uſurpavit Terent. *Andr. Act.* 1. *Sc.* 1. *vſ.* 15.

Id gratum fuiſſe ADVERSUM *te, habeo gratiam.*

In-

Digitized by Google

Interpretationis cauſa *adverſum* voci in editione Argentinenſi, quae prodiit anno 1499., ſuperſcriptum apparet *apud*. Sic autem ibidem Scholiaſtes: ADVERSUM *non declarat contrarietatem.* ADVERSUS *autem dici poteſt, et* ADVERSUM, *ſic ut* RURSUS, *et* RURSUM. Donatus quoque exponit *apud te, et penes te.* ADVERSUM, addit, *ſine dubio praepoſitio eſt*, ADVERSUS *participium poteſt eſſe, ab eo quod eſt* ADVERTO, *ſicut alibi*: (Innuit forte locum ex Andr. I. I. 37. ADVERSUS *nemini*). *Ergo* ADVERSUM TE *dixit, quod* (in aliis eſt *pro*, poſſis et reponere *quaſi*, niſi malis poſteriora haec gloſſema arbitrari) *apud te.* Junge Ter. Andr. I. 5. 30. *adverſum hunc loqui*, ibique Donatum noſtrum. Commentatores explicant *coram*, advocantque Plauti auctoritatem, quo eodem modo et Priſcianus Comici verba intellexit *Lib.* 18., qui Atticos adjungit dixiſſe ἐναντίον τοῦδε, pro, *coram illo.* Idem *Lib.* 14.: ADVERSUM *quoque ideo praepoſitionem eſſe putaverunt, quia pro* ἀντι, *Graeca praepoſitione, ſolet aliquando poni, ut Terentius in Andria*: ID GRATUM FUISSE ADVERSUM TE, HABEO GRATIAM *Quando autem* τὸ ἐναντίον *ſignificat, magis adverbium oſtenditur.* Agraetius: ADVERSUM TE, *adverſarius*, ADVERSUS TE, *imitator.* Feſtus ADVERSUS *aut contrarium ſignificat, aut idem quod erga.* Exempla varia allegat Nonius *Cap.* 4. locorum ex Ennio, Afranio, Plauto, quin ipſo Cicerone petita, quibus pro *apud* adhibetur *advorſum.* Antiquitati placuit magis *advorſum*, pro quo deinde fere *adverſum* poſitum. Vid. Caſſiodor. *de Orthogr. circa pr.* Confer quae notavi ad Ulpianum, qui poſſeſſionem bonorum *adverſus tabulas* appellat, quae alias dicitur *ſecundum tabulas*, Tit. 28. §. 1.

CAP. XX. *Perparvam vero controverſiam dicis, ac non eam, quae dirimat omnia.* Reſtituo: *at non cauſam, quae dirimat omnia.* Novimus ex Probo *cauſa* vocem per *ca* notatam.

CAP. XXI. *Solum bonum eſſe diceret.* Senſus exigit *deceret.*

Vita modica et apta virtute perfrui. Re modica qui perfruitur, aptior eſt procul dubio virtuti, prae eo, qui re ampliſſima beatur. Hunc enim plerumque videmus luxui ſe mancipare, ac vitiis corrumpi. Praeferam itaque *virtuti.*

Quod inter haec, hoc eſt, dum ea poſſidet, dum iis perfruitur, *velit virtute tanquam lege vivere.* Eſt in quibusdam *virtutem: malo virtutum.*

CAP. XXIV. *Fuſa latius* PERPETUA *oratione.* Teſte Diacono iisdem ſiglis exarata olim fuerunt *perpetua* et *propoſita.* Ore *funditur* oratio, *proponitur* ſcripta in publicum edita. Quidni itaque dubitem a Cicerone profectum fuiſſe: *fuſa latius propoſita oratione*, id eſt, non inter amicos ſolum, aut pro concione etiam ſubtili diſputatione perſuadere velle, ſed latius quoque publice propoſitae ſententiae noſtrae univerſis copiam facere, veritatemque rei *ſempiternis monumentis prodere*, quae verba mox ſequuntur.

Vero facis, et merito, et ipſe. Scriptum fuiſſe conjicio *ipce*, hoc eſt, *jure praecepti*, quemadmodum litteras illas explicat Diaconus. Vera ſunt quae dicis, mereturque hanc laudem tuam Sapientia, facis denique pro jure tuo praecipientis.

Digitized by Google

LXII. Progredior ad Libri secundi Caput II., in quo ita Tullius: *Niſi forte ſapienti illi Catoni fuit patria, non Roma, ſed Tuſculum.* Exſtitiſſe ſuſpicor: *niſi ſic forte, ut ſapienti. . . . .*

Ut veſtri Attici . . . . et Sunii erant iidem et Attici. Pro *Sunii* libri omnes veteres exhibent *Symphratides.* Niſi *veſtri* pro *veſtrates* velis accipere, ſubſtituo: *veſtrates, Attice.* Quod ſi *Sunii* retines, Atticum conjicio e Sunio ortum, aut potius oriundum fuiſſe. Sin praefers antiquorum codicum lectionem, emendo *συμπατρωοι*, qui dicuntur populares, conterranei. Novit unusquisque, Graeca vocabula mirum in modum flecti ſolere a librariis.

Neceſſe eſt, caritate eam patriam *praeſtare, qua reipublicae nomen univerſae civitatis eſt.* N littera et *noſtrae*, et *nomen* deſignat. I pro *juſtus* ponitur. Muto: *quae reipublicae noſtrae univerſae civitas juſta eſt.*

Cap. V. *Ergo ut illa Divina mens ſumma lex eſt: item cum in homine eſt perfectum* (MSS. habent *perfecta*) *eſt in mente ſapientis.* Corrigo: *ita et, quae in homine eſt, perfecta eſt in mente ſapientis.*

In ipſo nomine legis interpretando ineſſe vim et ſententiam juſti, et juris legendi. In aliis ēſt: *vim juris colendi.* Supra *Lib.* 1. *Cap.* 6. Legem dixit Noſter dictam videri a *legendo*, quod in ea inſit *vis delectus.* Interpretor itaque *jus legendum* eligendum.

Cap. VI. Quintus. *Quid, quod Zaleucum iſtum negat ullum fuiſſe Timaeus?* Marcus. *At Theophraſtus, auctor haud deterior, mea quidem ſententia, meliorem multi nominant: commemorant vero ipſius cives.* Corruptum hunc locum pronuntiare omnes, quotquot vidi, Commentatores, miror vehementer, ellipſi vulgatiſſima ſic expono: unquam exſtitiſſe Zaleucum negat Timaeus, at Theophraſtus, auctor Timaeo non poſtponendus, me quidem judice, imo vero ex ſententia multorum etiam melior, commemorat eum fuiſſe, commemorant deinde Zaleuci cives. Sin hoc diſpliceat, per geminationem refer: *commemorat: commemorant vero.*

Cap. VII. *Ita priſca, ut in veteribus ex his ſacratisque legibus.* Pro *his* alii repraeſentant *is.* Sic, opinor, ſcriptum fuit: *in veteribus e. XII. ſ. ſacratisque legibus*, explico, *in veteribus eſt XII* tabularum *ſanctis ſacratisque legibus.* Teſtatur Valerius *e* pro *eſt*, item *ſ* pro *ſanctus* poni.

Cap. VIII. *Separatim nemo habeſſit Deos neve novos: ſed ne advenas, niſi publice adſcitos*, (additur in nonnullis haud inepte: *aut* [intellige id eſt] *a patribus*, hoc eſt, ſenatusconſulto, *acceptos*) *privatim colunto.* Malim ita diſtingui: *Separatim nemo habeſſit Deos: neve novos, ... adſcitos eos privatim colunto.* Confer quae dixi ad Ulpian. *Tit.* 22. §. 6., et ad Coll. Leg. Moſ. et Rom. *in fine.*

Ollos. De voce hac dixi ſupra.

Nec ulla vitiorum ſacra ſolennia obeunto. Repono *obeuntor.*

Itaque ut ita cadat in annuis amfractibus, in plerisque eſt *cadant.* Reſtituo: *Itaque ut jam cadant.* Eadem olim nota exarata fuere *ita* et *jam.* Explico: ut

Digitized by Google

ut itaque certo quoque ac conſtituto tempore feriae habeantur in annuis periodis.

Itemque alios ad dies ubertatem lactis foetusque ſervanto. Id quod ne committi poſſit, hoc eſt, itemque obſervanto ad alios dies ubertatem lactis, foetusque, feriasque conceptivas propter ea habento. Ne quid autem in his peccetur, aut omittatur. Praeferam tamen *in quod*.

Quodque haec privatim et publice modo rituque fiat. Reſcribo: *quoque.... fiant.*

Cum Senatus populusque adſciverit. Lego *id ſciverit*, hoc eſt, juſſerit: veluti, libros Sibyllinos conſuli, inſpici, et exponi.

Augures ſignis et auſpiciis poſtea vidento. Extitiſſe conjicio *poſt fa*, hoc eſt, *poſt futura vidento.*

Effata. Varro de Ling. Lat. Lib. 5. *Effata dicuntur, quod augures finem auſpiciorum coeleſtium extra urbem agreis ſunt effati*, id eſt, *in agris.* M praecedens *in* ſaepiſſime abſorpſit.

Cap. IX. *Foederum, pacis, belli, induciarum oratores, fetiales, judices duo ſunto. bella diſceptanto.* Pro *duo*, quod huc minime convenit, libri MSS. habent *non*. Vide num ſic placeat: *judices nt. ſe int. de bello diſceptanto*, expono: *judices nominati ſe inter de bello diſceptanto.* Hoc enim lege ſancivit Cicero, ut de bello ſuſcipiendo, gerendo, et deponendo *publici interpretes eſſent.* v. Cap. 14. ſq. Novimus diſputationes fori Juriſconſultorum, quidni utile quoque fuerit de rebus belli inſtitui diſceptationes ejusmodi?

Obſtita pianto. Non eſt, quod emendandum hic cum plerisque cenſeamus, aut ignorantiam profiteamur, ſiquidem apertiſſime demonſtret Feſtus *obſtitum* eſſe, *violatum, attactumque de coelo.* Ipſum conſule in voce.

Idaeae matris. Quam hoc loco, itemque in Cap. 16. ſeq. *Idaeam matrem* nominat auctor, intellige Matrem Deorum, quae, uti *Berecyntbia, Idaea, Phrygia* dicta fuit a cognominibus locis, in quibus ea colebatur olim, ita *Sipylenem* appellatam fuiſſe a *Sipylo*, urbe, et monte Phrygiae, obſervavimus ad Ulpianum *Tit.* 22. §. 6. De Matris Deum nominatione multa congeſſit Seldenus *de Diis Syris p.* 255. *ſq.* Singularem *de Magna Deum Matre* diſſertationem conſcripſit L. Pignorius, in qua et Ulpiani locum explicat, ipſeque ab ea, quae antea nobis placuerat, lectione, non alienus fuiſſe videtur. Ipſa foederis antiquiſſimi, anno videlicet ante natum Chriſtum CCXLIV., Smyrnaeos inter et Magneſios percuſſi, itemque binorum, ad pactum illud pertinentium, Smyrnenſium decretorum verba αυτογραφα publicavit Seldenus in *Marmor. Arund.*, in quibus plurima, eaque egregia, obvia ſunt vetuſtatis monumenta. In memorata conventione legitur: ορκισατωσαν αυτους οι εξετασται επι του μητρωου ιεροις νεοκαυτοις, vertit Interpres: *adjuranto eos Quaeſitores ſuper ardentibus Fani Magnae Matris victimis.* Caeſa jungebant foedera porca antiqui. Sanctiſſimum jusjurandum habitum in ipſis ſacris praeſtitum. In eadem bis proſtat: ομνυω δια . . . την Μητερα την Σιπυληνην, *juro per Matrem Sipylenen.* Columnarum mirandarum, *Marmeriae apud Sipilum* poſitarum,

rum, meminit Ampelius *Cap.* 10., quo loco, haud temere, ut puto, ſubſtituunt alii: *Magneſiae apud Sipylum.*

Poena violati juris eſto. Quocirca ne quis agrum conſecrato. Quaero primum, quae poena ſtatuenda, dein quorſum, rogo te, *quocirca?* neque enim agri conſecratio ad jus, ejusve violationem pertinet. A Tullii, credo, manu eſt: *Poena violati juris eſto*, *q. e. r. e.* (Probus explicat *quanti ea res erit*, quibus verbis poene nihil eſt frequentius in legibus, atque edictis, unam vide L. 179. D. de V. S.) *Ne quis agrum conſecrato.*

Deorum Manium jura ſancta ſunto. Hos leto datos divos habento. Nihil muto. Expono: Manes, ſive animas defunctorum familiarium, conſanguineorum, eorum, qui veluti in mari perierunt, quibusque adeo juſta a familia praeſentibus fieri non potuerunt, quorumque oſſa terra obtegi ab iis nequiverunt, divos tamen habento, atque in larario ponunto, colunto.

Cap. X. *Exſpectate leges, quae genus illud optimum reipublicae contineant.* Exſpectare vero leges non poterant, jam ante propoſitas Cap. 8 et 9., at expetebant, credo, rationes earum: hinc in ſeq. Atticus *ſuade igitur*, inquit, *legem.* Pro *quae* itaque ſcribo *quare.*

Suosque Deos, aut novos, aut alienigenas coli, confuſionem habet religionum, et ignotas caerimonias. Non a ſacerdotibus, non a Patribus acceptos Deos ita placet coli, ſi huic legi paruerunt ipſi. Loco τοῦ *ſuosque* malo *ſuos quidem. Aut novos* accipio, id eſt novos. Caeterum praeplacet lectio codicum antiquorum, qui exhibent: *caerimonias, etiam ſacerdotibus. Nam a Patribus acceptos Deos ita placet coli, ſi huic legi paruerunt ipſi.* Interpretor: ſi ſenatusconſulto, de cultu Deorum eorum lato, paruerint ipſi cultores.

Cap. XI. *Jam ritus familiae, patrumque ſervare, id eſt, (quoniam antiquitas proxime accedit ad Deos:* Divi enim ſunt patres, id eſt, proavi, lares) *a Diis quaſi traditam religionem tueri.*

Fides conſecratur manu. Frigida videntur, quae in medium proferunt, qui *manu* vindicare ſtudent. Unam M poſitam fuiſſe ſuſpicor, denotat autem littera haec *manum*, et *memoriam*. Praeferam ergo *memoria*, vel *in memoria.* Sacroſancta habetur in memoria hominum.

Araque vetus. Contextus poſtulat: *ara quidem vetus.*

Deteſtataeque quae omnia ejusmodi repudianda ſunt. Rectius legeretur: *deteſtanda quidem haec, et omnia ejusmodi repudianda ſunt.*

Stataſſandique cognomina. Quid ſi reſcribamus? *Statae, ſtandique cognomina.* Feſto teſte *Statae Matris* ſimulacrum in foro primum, dein in quibusque Romae vicis cultum fuit. *Standi* cognomen *Jovi Statori* datum, ipſe indicat Auctor.

Primigeniam a gignendo comes tum. Reſtituo *Primigenia, a gignendo cognominata.*

Cap. XII. *Quas ferias compoſitor anni conferre debet et ad perfectionem operum ruſticorum: quod tempus. . . . . . Et* vel *etiam* huc non convenit, adhaeſiſſe perperam opinor ex praecedenti *debet.* Pro *quod tempus* malim

lim *in quod tempus*, repetito *in* ex praecedentis *ruſticorum* littera ultima. Ad id tempus vult ferias conferri, quo conſummata ſunt et perfecta opera ruſtica.

Plures autem Deorum omnium, qui ſunt quaſi generales, univerſorum ſacrorum miniſtri, *ſinguli ſingulorum* Deorum, ſpeciales quaſi, *ſacerdotes, et reſpondendi juris*, hoc eſt, interpretandi fatidicorum, et vatum effata incognita, *et conficiendarum* (ſic lego pro *confitendarum*, aut *conferendarum*, quae ſunt in aliis, adjutus auctoritate libri veteris, qui habet *confitiendorum*) *religionum*, id eſt, quo modo religiones, caerimonias, puta, et ſacra, conficere oporteat, *facultatem afferunt.* Confer ipſam de his legem in Cap. 8. praecedenti.

Cumque Veſta conſepta ſit. Codices alii exhibent *conſpecta*, alii *conſpexa*, nonnulli *complexa*. Ego Tullium ſcripſiſſe puto: *Veſta c. o. recepta ſit.* Probus auctor eſt C. O. deſignare *civitas omnis*. Rectiſſime autem, ac vere civitate omni receptam dicit Veſtam, quam quippe Romani omnes ſoliti fuerunt, in atrio, id eſt, in *veſtibulo* habere, id quod exinde nomen ſuum accepit, cui ſacrificium quotidie facerent, collocata ibidem ara Veſtae, teſte Eugraph. *ad Ter. Andr. Act.* 4. *Sc.* 3. *v.* 11.

Sentiant mulieres, in natura feminarum omnem caſtitatem pati. Emendo *poni*, aut ex aliorum criſi *peti*.

Continet enim, reipublicae conſilio et auctoritate optimatium, ſemper populum indigere. Non equidem intelligo. Ita ſubſtituo, ac diſtinguo: *Conducet enim reipublicae, conſilio et auct. opt. ſemp. pop. ind.* Accipio de Senatusconſultis de religione, veluti de inſpiciendis libris fatidicis, adoptandis Diis peregrinis, aliisque, latis.

Ut Tetiam decreto collegii. Mira hic fingunt Interpretes. Parentheſi haec includo, et repono: *ut taceam decreta collegii.*

Cap. XIII. *Quaſi divinare videatur prorſus poſſe.* Quis ambigat ita praeſtare? *quaſi divina res videatur prorſus eſſe.*

Cap. XIV. *Quid autem mihi diſpliceat, innocentes poëtae indicant comici.* Ut ſenſus ſit verborum idoneus, ſic muto: *quod autem mihi diſpliceat, initiorum ritus poëtae indicant comici*, niſi malis *quin comici.* Myſteria eſſe habita ſacra iſta nocturna, pueri diſcimus.

Cap. XVI. *Quoniam mihi ſermo eſt apud eos.* Inepte plerique *apud Deos.* Refero *apud vos.*

Cap. XVII. *Circumſpicite celeriter animo.* In vulgatis eſt: *circumſpicit haec celeriter animus.* Reſcribo: *circumſpicite haec celeriter animis.*.

Judicia perrupta ab iisdem: corrupta hominum, non Deorum. Fuit forte: *judicia pec. rupta.* Valerius exponit *pecunia.*

Tantum ponam, erui duplicem poenam eſſe divinam, quod conſtaret et ex vexandis vivorum animis, et ea fama mortuorum, ut eorum exitium et judicio vivorum et gaudio comprobetur. Locum corruptiſſimum ſic ſano: *Tantum ponam, metui duplicem poenam eſſe divinam, quod* (aut *quae*) *conſtaret et ex vexandis vivorum animis, et ex f. m.* (*fati munere*, id eſt, morte, interpretor ex Magnone) *mortuorum, ut. . . .* Hoc tantum dicam, timeri, duplicem eſſe poenam impiorum divinam, eamque conſtare et apparere ex eo, quod vivorum

 rum

Digitized by Google

rum etiam eorum vexetur conſcientia, tum deinde ex eorum interitu, et morte, ita ut impiorum exitium non comprobetur tantum univerſorum hominum judicio, ſed et laetentur ob id omnes, liberari terram monſtris iſtiusmodi.

Cap. XVIII *Lignum autem quodque voluerit.* In Graecis Platonis eſt: ὅτι ἂν ἐθέλῃ τις, malo itaque: *quod* (aut *quodque*, id eſt, quodcunque) *quis voluerit.*

Qui paulum modo ingenio poſſit moveri. Praeferam legi *moderato ingenio.* In mox ſequentibus pro *cum ſcias*, ut *cum ſciat* corrigas, contextus imperat.

Cap. XIX. *Ullo omnino.* Temere faciunt, qui mutanda haec eſſe cenſent. Nullum omnino jus civile pontificibus ſcire neceſſe eſſe probat Auctor, niſi illud unice, quod conjunctum eſt cum religione.

Quaeruntur enim, qui adſtringantur ſacris. Rectius fortaſſe: *quaerunt ii enim*, puta, Juriſconſulti.

Ut is, qui ei, qui mortuus ſit, pecuniam debuerit. Aut poſt *ut* ſubintelligo *ſi*, aut repono: *ut ſi qui*, hoc eſt, quis.

Cap. XX. *Atque etiam dant hoc Scaevolae, quod eſt partitio: ut, ſi in teſtamento deducta, ſcripta non ſit, ipſique minus ceperint, quam omnibus heredibus relinquatur, ſacrisne alligentur.* Difficillima videntur primo obtutu, ac vix intelligenda verba, quae propoſui. Removebuntur, niſi mi ipſe blandiar, nebulae, ac quam clariſſima lux adfulſura eſt, ſi, vitiata ſcriptura levi correctione adjuvata, ſic interpreteris: *Atque etiam dant hoc Scaevolae* ambo exemplum, jus, puta, civile noſcere oportere Pontificem, *quod eſt partitio*, quae appellatur, quando legata eſt pars hereditatis, veluti dimidia, tertia, vel quarta, vid. Ulpianum Tit. 24. §. 25: *ut*, exempli gratia, *ſi in teſtamento deducta ſumma ſcripta non ſit*, (addi vides vocem *ſumma*, quae facile per geminationem inſeritur, unica quippe S denotata) hoc eſt, ſi major ſumma legatario deducta fuerit, ac per hoc non ſufficiens ei in teſtamento adſcripta fuerit, veluti, ſi centum fuerint deducta, vid. Cap. 21. ſeq., *ipſique*, quibus ſumma illa, centumve deducta fuerint, hoc modo *minus ceperint, quam omnibus heredibus relinquatur, ſacris ne alligentur*, ne onus ſacrorum ad hos, quaſi heredes, transmittatur. Confer ſis Caput hoc cum proxime ſequenti, neque dubium, credo, remanebit.

Quas qui intelligat, non ſi ad caput referat, per ſe ipſe facile perſpiciat. Miror equidem Interpretes fere omnes lectionem hanc codicum praeferre vulgatae, in qua eſt: *qui non intelligat, modo ſi. . . .* Cognoſce, quaeſo te, finem Cap. 18, et judica.

Non pro *modo* perperam poſitum in his Senecae in *Apocolocuntoſi*, quem libellum mendoſiſſimum eſſe ac difficillimum merito conqueruntur omnes, ſuſpicor: *Nimis ruſtice adquieſcunt oneri Poëtae, non contenti ortus et occaſus deſcribere, ut etiam medium diem inquietent.* Carpere puto Auctorem Poëtas, ac reprehendere, ob id, quod ſic negligenter tranſeant horam tam bonam ſcilicet, ruſticos imitati, qui fere diem nominaſſe contenti, horam addere raro conſueverunt. Malim: *nimis ruſtice adquieſcunt operi* huic *Poëtae, modo contenti ortus et occaſus deſcribere*, ita, *ut etiam medium diem* male *indicent*, vel *indigitent*, cum verius inter ſextam et ſeptimam defecerit Claudius. Idemne dicendum de ſequentibus? *Hercules . . . . perturbatus eſt, ut qui etiam*

non

non omnia monſtra timuerit. Praefero: *at quem etiam modo omnia monſtra timuerint*, tunc nimirum, cum in terris verſaretur homo: niſi malis: *at qui etiam modo omnia monſtra domuerit.*

Excidiſſe quid opinor, aut potius compendiariam ſcripturam non recte intellexiſſe librarium in iis, quae modo praecedunt: *horam ejus nemo novit: nemo enim illum unquam natum putavit.* B. Rhenanus exponit: nullus naſcentem ſenſit, quod merito reprobat Schefferus, qui ex dicto matris Antoniae, quod memorat Suet. *in Claud. Cap.* 3. ſic accipit: non perfectum, *non abſolutum a natura, ſed tantum incboatum.* Exſtitiſſe conjicio: *nemo enim IP eum unquam natum putavit*, hoc eſt, *Imperatorem*, vel *imperio.* Mater, ſi quem ſocordiae argueret, *ſtultiorem* ajebat *filio ſuo Claudio.* Avunculus major Auguſtus, Imp. prudentiſſimus, quid de eo in utramque partem opinatus fuerit, tradit Sueton. *in Claud. Cap.* 3. *ſqq.* Iſtum talem, tam ſtupidum, tam deridendum virum, quem pro deſpectiſſimo ſemper habuerunt cognati, adgnatique, quis unquam Principatum adepturum eſſe ſperare potuerit? Non erat ergo, quod Chaldaei et Mathematici inquirerent, quo habitu, qua forma, et qua poſitura ſtellarum natus fuiſſet Claudius, vide Gell. *Lib.* 14. *Cap.* 1. Horam ejus genitalem neminem noviſſe mirum non eſt, quippe quam ſaepe occultabant cauti. Suet. *Aug. Cap.* 94. de Octaviano refert: *Reticere ipſe genituram ſuam, nec velle edere perſeverabat*, neque temere, niſi fiduciam fati haberent, thema ſuum vulgabant. Sequitur: *nec illum incomitatatum dimittam.* Malo, *ne eum.*

Impoſuerat Herculi homini minime vafro. Itane Herculem Claudii adſpectus hominem tam cito refinxit? Lego *hominum minime vafer.* Ironice dixit pro, hominum omnium, quotquot ſunt, inſulſiſſimus. Poſitivus uſurpatus pro ſuperlativo.

Ego tibi dico . . . . quod tibi narro. Ut evitetur ταυτολογια abſurda, repono: *quem tibi narro.* Sed nolo diutius immorari cloacis his purgandis, quibus nec Hercules forte ſufficiat, niſi inſtrumenta ſubminiſtrentur, quibus ſordes eximat.

Sicuti *quod* vidimus mox poſitum fuiſſe pro *quem*, ita *quod* pro *quo* exhibitum puto in Cicer. *Lib.* 1. *Cap.* 1. *Academ. Quaeſt.* Sic proſtat in J. Verburgii editione: *Habeo opus magnum in manibus, quod jam pridem ad hunc eum (ipſum me autem dicebat) quaedam inſtitui, quae et ſunt magna ſane, et limantur a me politius.* Reponam: *quo jam pridem ad hunc e 9 m. r.-Pitum (me autem dicebat) quaedam inſtitui* ſc. ſcribere, *quae* . . . . hoc eſt, *ejusmodi rerum peritum.*

Eluamus et maculam, quae inſidet Cap. 2. *nihil apta interrogatione concludunt.* Quae ſit ars, via, *ratio*, vis denique concluſionis, tradit Auctor *lib.* 4. *cap.* 30: quorſum autem hic *interrogatio?* ſcripſiſſe conjicio Tullium: *nihil apta juſtave ratione concludunt.*

Cuique pro *quoque* exhibitum credo in *Lib.* 1. *de Divinat. Cap.* 1., ubi ſic Tullius: *trajectiones motusque ſtellarum obſervaverunt, quibus notatis, quid cuique ſignificaretur, memoriae prodiderunt.* Poſſis, ſcio, interpretari, unicuique hominum, malim tamen, quocunque ſc. ſigno.

Ibid. Cap. 2: *Magna vis videretur eſſe, et in impetrandis conſulendisque re-*

bus, et in monſtris interpretandis ac procurandis, in haruſpicum diſciplina. Recte alii libri habent, *et in patrandis*, intellige, in agendo conſulendoque. Reſcribendum porro, *ac praecavendis.*

In Cap. 7. pro *in ſignificatione eventus animadverſa*, reſtituo: *in ſignificatione eventu ſunt animadverſa.*

Levi mutatione in his Cap. 8. *qui hactenus aliquid egit, ut earum rationem rerum explicaret*, praeferam *tale quid.* Eatenus laboravit, id operam dedit, ut rationem exponeret rerum, non omnium, ſed quae fierent in coelo terrave.

Cap. 13. libri alii habent *Veneris coque*, nonnulli *aque*, ſunt qui *coeque*, lego *Veneris Coae aeque.* Verum, ne Sarmatarum, qui ſubinde, ut invitavere pabula, ſedem mutare conſueverunt, morem ſequi velle videar, in viam redeo.

Cap. XXI. *Super dicebant, qui quid cepiſſent, adſtringi.* Malo. *Sup en.* (hoc eſt, *ſuper*, vel *ſupra enim*, id eſt, plus) *dicebant*, Scaevolae, vel JCti, *qui quid cepiſſent*, quam omnibus heredibus relictum fuerit, ſacris *adſtringi.* Hac arte ii, qui adſtringebantur, *rurſus ſacris liberantur*, etiam ſi ceperint legatum, dummodo minus ceperint.

Cap. XXII. *Quia reſidentur mortui.* An legendum? *reſident*, id eſt, quieſcunt, aut *reſidunt*, hoc eſt, in terram, in ſepulcrum immittuntur *tum mortui.*

Quibus neque ipſius gentis puta *feriae ſunt:* praeceſſit enim *extra ſacra et gentem.*

Quae finis funeſtae familiae, quod genus ſacrificii Lare (emendo *Lari*) *vervecibus fiat.* Quid vero? dicendumne Lari vervece ſacrificatum fuiſſe olim, quando finis erat familiae, hoc eſt, ultimus ex familia perierat? cenſeo ampliandum. *Verberibus* eſſe in MSS. nil mirum eſt: *babes* pro *aves* fuit in *Cap.* 18. *h. l.*, item in *Tuſc. Diſp.* 1. 8.

Os rejectum terrae obtegatur. Poſſis exponere, os a mari feriſve in terram rejectum: praeferam tamen *terra.*

Quod procul a Fontis aras. Lego: *quod haud procul a Fontis ara eſt.*

Corpus incenſum eſt. Repono: *corpus incenſum*, hoc eſt, crematum, *ineſt.*

In omnibus ſepultis penitus, in omnibus omnino quoquo modo ſepultis, ſive crematis, ſive humatis.

Decrevit P. Mucius, familiam puram, quod os ſupra terram non exſtaret: porcam heredi eſſe contractam, et habendas triduum ferias, et porco femina piaculum pati. Facili interpunctionis verborumque mutatione ſic reſtituo: *familiam puram:* ſc. manere, nec incipere ſepulcrum eſſe, aut locum religioſum, ſiquidem corpus non eſt illatum. *Quod os ſupra terra non exſtaret, porcam heredi dandam eſſe contractam*, ob id tamen, quod terra non contegeretur cadaver in mare projecti, obligari heredem porcam immolare contractam, eam accipe, quam Feſtus appellat *praecidaneam.* Vocabulum *dandam*, quod per ſiglam olim ſcribi ſolebat, teſte Diacono, praecedens *heredi* abſumpſit. Pro *pati* denique ſubſtituo *peti.*

Cap. XXIII. *Quid, qui poſt XII.* Reſcribo: *quid, quod.*

Domina Honoris. Parum inter ſe differunt ſiglae vocum *domina*, *dona*, *domus.* An potius? *dicata memoriae Honoris.*

Ro-

Rogum aſcia ne polito. Aſcia eſt inſtrumentum fabrile, quo calx macerata dolatur, ceu conſtat ex Vitruvio *Lib.* 7. *Cap.* 2. Figura ejus repraeſentatur a Grutero *in corpore Inſcr. pag.* 518. *num.* 4., et alibi. Frequentiſſima eſt in inſcriptionibus monumentorum, Gallorum praecipue, formula P. C. ET S. A. D., hoc eſt, *poni curavit, et ſub aſcia dedicavit.* v. Reines. *pag.* 652. *num* 5., *pag.* 662. *num.* 34., *pag.* 770. *num.* 167. 168. *et* 169., ne dicam de Grutero, aliisque. Diſputatum multis inter Juriſconſultos, Grammaticos, antiquitatum ſtudioſos, quae ſit verborum ſignificatio. Reineſius *d. pag.* 662. *num.* 34. explicat, *marmorariis, quorum aſcia et dolabra λαξευτικα organa, faciendum curavit, hoc eſt, ab inchoato opu: curavit.* Peculiari tractatu de eodem egit F. C. Conradi *in Parergis pag.* 72. *ſqq.*, qui, enarratis ordine ſingulorum ſententiis, ſibi videri ait, ſignificare ea, *monumentum ſub tutela et cultura fabricae, ut ſartum tectum praeſtetur, conſtituere.* Ego interpretor: conſummatum ac plene perfectum dedicare. Aſcia admota, dealbatoque opere, nihil quidquam amplius reſtat, ſed perfecta ſunt omnia. Hinc *conſummatum opus ſub aſcia* vocatur in Inſcriptione apud Reines. *Claſſi* 6. *Inſcr.* 112. Confer Guther. *de Jure Manium Lib.* 2. *Cap.* 28. Male vero, ſi quid video Plauti locum ceperunt Commentatores, *in Aſin.* 2. 2. 90.

Quid nunc conſilii captandum cenſes? dic. Li. *hem, iſtuc ago,*
Quo modo argentum intervortam, et adventorem, et Sauream.
Jam hoc opus eſt exaſciatum. Nam ſi ille argentum prius
Hoſpes huc affert, continuo nos ambo excluſi ſumus.

Plerique exponunt, perfectum eſt, nonnulli accipiunt, inceptum eſt. Perperam utrique. Quo modo enim perfectum dici poſſit, aut etiam inceptum opus, quo de deliberatur adhucdum, quemadmodum fiat? Quid quaeris? ita intelligo: jam hoc opus eſt ſubtile, aſcia quaſi perpolitum, ſcite fabrefactum: metaphorice dixit pro opere, ſive re, ad quam opus eſt arte, fallacia, machinatione. Calliditas, vult, ad hanc rem adhibenda eſt, qua argento emungantur iſti. In gloſſis Servii Grammatici eſt: *Aſcia*, σκεπαρνον. Gloſſarium Iſidori habet: *Aſciculus, Aſciola, dolabra.* Recte J. G. Graevius mavult *aſciolus, aſciola*: ab *aſcia* enim eſt diminutivum *aſciolus.* Papias: *Aſcia ab aſſulis* (ſic reſtituendum pro *aſtulis*, Voſſius et Graevius contendunt, quos ſequor) *dicta, quas e ligno eximit, cujus diminutivum aſciola.* Sunt autem aſſulae, *quae ſunt ſecuribus excuſſae*, aſſerum fragmenta, alio nomine *fomites* quibusdam appellantur, qui ſunt *aſſulae ex arboribus, dum caeduntur, excuſſae*, v. Feſt. in *Fomites.* Item Iſidorus *Lib.* 19. *Cap.* 19. *Aſcia*, inquit, *ab aſtulis* (*aſſulis*) *dicta, quas a ligno eximit, cujus diminutivum nomen* (*το nomen* omittunt editiones aliae) *eſt aſciola. Eſt autem manubrio brevi, ex adverſa parte referens vel ſimplicem malleum, aut cavatum, vel bicorne raſtrum.*

Extenuato igitur ſumptu, tribus riciniis, et vinculis purpurae, et decem tibicinibus, tollit etiam lamentationem. Malim *demtis tibicinibus*, id eſt, diminuto eorum numero. *Purpurae vincula* interpretor, limbos purpureos.

Cap.

Digitized by Google

Cap. XXIV. *Quibus ſervilis unctura*, an *quod?*

Ne ſumtuoſa reſperſio, ne longae coronae, nec acerrae praetereantur. Unum dico, nihil quidquam mutare me, niſi quod pro *nec acerrae* mallem *neve acerrae.* Expono: Verba legis, hoc, ſi ſenſum perſpexeris, jubentis, *ne ſumtuoſa fiat reſperſio*, *ne multae coronae*, *neve acerrae*, praetereantur a nobis ſilentio.

Quod coronam. Vellem *quare.*

Eaſque etiam cantu ad tibicinem proſequatur. Scribo *cantus ac tibicines proſequantur.* Non ſunt autem haec legis Decemviralis verba, ſed in more ſic poſitum fuit.

Cap. XXV. *At juſta conjecta erant.* Vehementer hic falluntur Interpretes. Contorta, ideoque non veroſimilis, eſt Clerici emendatio *Vol.* 2. *pag.* 157. *de Art. Crit.* Auctoritate librorum veterum ſubnixus, corrigo: *at juſta conjectura erat.* Mortui laudes praedicare licuit, mentiri vero nefas habitum, conjecturas de eo addere jura permiſerunt, veluti, ſi diuturniorem vitam fata conceſſiſſent defuncto, virum futurum fuiſſe maximum, alia.

Expreſſa verbis ſunt. An *verbis his?*

Cap. XXVI. *Hermas hos*, forte melius *huic.*

Habet enim luctum concurſus hominum. Poſſis reponere: *favet enim luctui.*

Civis e republica maxime. Legam potias: *in rep. maximus.*

Aut menſam, aut labellum. Lapis hic eſt in labri formam concavus. Imaginem ejus exhibet Guther. *de jur. Man. pag.* 334. Quid ſi *tabellam* ſcribamus, et interpretemur, *menſam, id eſt, tabellam?* Marcellinus *in vita Thucydidis* narrat ἴκριον, hoc eſt, lignum, ſive tabulam, poſitam fuiſſe ſuper ipſius ſepulchrum: hoc autem inanis et honorarii tumuli patrium ſignum, et ſolenne Atticum haberi, in iis, qui peregre obiiſſent, neque Athenis eſſent ſepulti. Ipſe Auctor *Lib.* 3. *Cap.* 13. *villas* refert *ſignis et tabulis refertas, partim publicis, partim etiam ſacris et religioſis.*

LXIII. In Libri Tertii Cap. II. ſic vitioſe proſtat: *Deinde etiam deinceps poſteris prodebatur.* Corrigo: *defunctorum imperium deinceps poſteris a patribus dabatur.* Erroris cauſa eſt, quod, Magnone teſte, iisdem ſiglis ſcripta fuerunt olim vocabula *defunctus* et *deinde*, P autem et *Patres* notat et *pro.*

Cap. III. *Cum magiſtratus judicaſſit, inrogaſſitve, per populum multae, poenae certatio eſto.* Accipio: ad populum liceat provocare, atque apud eum de mulcta impoſita, poenave irrogata certare.

Minores magiſtratus partiti juris, plures in plera ſunto. Nil muto. *In ple Ra* expono *in plebe Romana.* Probus auctor eſt *ple* ſignificaviſſe olim *plebem*, Diaconus teſtatur *Ra* pro *Romana* ſcriptum fuiſſe. Partim hos ex patriciis, partim ex plebejo ordine eligi vult legiſlator, plures tamen fore ex plebe.

Hunc poteſtate pari quocunque Senatus creverit. Subſtituo: *huic poteſtate pari quotcunque. . . .*

Oenus, id eſt, unus, Dictator puta. Pariter in Cap. ſeq. *Coerator*, *oeſus*, alia. Hinc *oetier* apud Feſtum in v. *publica pondera.* Inde *poeniri.*

Equitem cumque qui regat, habeto pari jure cum eo. Repono: *equitum turmas quiqui regat, habetor pari jure cum eo.*

Ex.

Digitized by Google

Ex quois. Vel reſtitue, vel explica *queis*, hoc eſt, *quibus*.

CAP. IV. *Loco Senator et modo orato.* Senator, loco opportuno dato, rogatus ſcilicet, et modo adhibito, ita, ut ne infinitus ſit, orato.

Aſt qui turbaſſitur. Exhiberi debuerat *quid turbaſſitur*. Si quid turbatum fuerit. Actori autem turbae ac ſeditionis culpa praeſtanda, quoniam licet ei, orta ſeditione, concilium dimittere. Quod ſi actor inſtando ſeditionem promovet, ei imputatur. v. *Cap.* 19.

Promulgata, propoſita, IN AERARIO *cognita agunto.* Mutandum puto *in populo Romano cognita.* Hoc certum eſt, ſcribendi compendia, quibus utraque vox notabatur olim, haud plurimum inter ſe differre. Non ante agi licuit, quam roganda lex per certum temporis ſpatium, provulgata, propoſita, ac ſic inter populum Romanum cognita fuiſſet.

Cenſoris fide legem cuſtodiunto. Malo: *Cenſores fide*, hoc eſt, fideliter, *legem cuſtodiunto.* Confer *Cap.* 20. *ſq.*

CAP. V. *Diſcerem.* An *diſcede jam?*

Quam maxime probat, temperationem reipublicae. Praeſtet forte, *temperatio noſtrae reip.*

CAP. VI. *Ab hac familia.* Retinendum puto: intelligo familiam eorum, quam mox indicat, quorum quaſi unam facit domum, ex qua ſucceſſu temporis, alter alterum inſecuti, prodierunt viri praeclari. Quo eodem refero *habitavit.*

Ex umbraculis. Accipe privatas diſputationes, inter eruditos inſtitutas, in ambulationibus, in porticibus.

CAP. VIII. *Deinde cum eſſet cito legatus, tanquam ex XII tabulis, inſignis ad deformitatem puer, brevi tempore creatus, multoque tetrior et foedior natus eſt.* Monſtroſos partus educari noluiſſe Decemviros novimus. Varia ſunt, quae, ut deformi lectioni ſubſtituerent meliorem, remedia excogitarunt alii. Quidni et noſtram conferamus conjecturam? Sic muto: *deinde, cum eſſet cito leto dandus, tanquam ex XII tabulis, inſignis ad deformitatem puer, brevi tempore cretus,* (addit vulgata *neſcio quo pacto* poſt *tempore*, quae ſi retinenda ſunt, orta ex veteri codice, malim omnino *neſcio quo pacto ſervatus*) *multo quidem tetrior et foedior natus eſt. Natus* accipe factus, ſin hoc nolis, ſcribe *natura eſt*, hoc eſt, natura ejus facta eſt.

CAP. IX. *Quem enim ille non edidit?* Fuit forte: *quod enim ille monſtrum edidit?*

Ut impio dignum fuit. Quid impio dignum, niſi poena et ſupplicium? An *ut imperium diviſum fuit?* id eſt, poſtquam poteſtas populi, et honores ad plebem, plebejumque ordinem etiam tranſlata ſunt.

CAP. X. *Quin per ipſum Ti. Gracchum non ſolum nectus, ſed etiam ſublatus interceſſor fuerat.* Legendum admonuit Florus: *non ſolum injecta manus, ſed....* Audi ipſum Lib. 3. Cap. 14. num. 5. *Sed, ubi intercedentem legibus ſuis Cnaeum Octavium videt Gracchus, contra fas collegii, jus poteſtatis, injecta manu, depulit Roſtris, adeoque praeſenti metu mortis exterruit, ut abdicare ſe magiſtratu cogere-*

geretur. Imo vero plebiſcito magiſtratum abrogaſſe collegae ſuo Gracchum conſtat. *Sublatum* itaque interpretor, poteſtate depulſum.

Sapientia majori in illo vide. Fuiſſe ſuſpicor *ſapientiam majorum. . . .*

Quamvis enumeres multos licet, ſi ſic exponas, licet enumeres quantumvis multos, caetera quoque per ſe credo evadent manifeſtiſſima.

Invidia quidem ſummus ordo caret: repete ex praecedentibus: *conceſſa plebi a Patribus iſta poteſtate.*

Ut multis praeclariſſimis addiceretur. Extitiſſe conjicio: *ut multis pc. l:* haec cum *priſcis legibus*, ſecundum Magnonem, eſſent explicanda, librarius perperam dedit *praeclariſſimis.* Malo deinde cum aliis *adduceretur.*

Cap. XI. *Deberi non poſſe.* Reſtituenda omnino ſcriptura MSS. *deleri.* Excuſat quodammodo Tullius factum Pompeji, quem Clodii furori, qui Tribunus plebis, coacta ſervili manu, ex civitate ejecerat patriae patrem ac vindicem, obſiſtere potuiſſe, ac debuiſſe, exiſtimabat Quintus, quippe in conſulatum Pompeji inciderat iſta ſeditio.

Pernicioſe populari civi non relinquere. Audaciore forſitan, ſed, puto, neceſſaria correctione ſic repono: *pernicie ſine populi ac civitatis non adimendam relinquere.* Meliora, nec invidebo, edoceant ſagaciores.

Admodum. An *ad modum?* hoc eſt, breviter, modice. Ipſum conſule Auctorem *Cap.* 18. *ſq.* Sermonem alio transferre, ac mutare cupiebat Cicero, ne longior eſſet in re memoria gravi, de Viro, quo de ſecus ſentire, nedum dicere, nefas habebat.

Cap. XII. *Popularem ſane:* pro uno ex populo, plebejo, accepit forte vocem Gebhardus, qui defendit lectionem propoſitam. At vero, ſi et hac ſignificatione intelligamus, mutilus eſt ac debilis locus. M ſaepiſſime abundare alibi demonſtravimus. Si retinere velis, exponere poſſis *populare mihi* eſt, vel videtur. Caeterum de notione *τοῦ popularis* v. Auctores ab Delrio citatos ad *Ter. Phorm.* I. I. I.

Auctoritas. Sequitur enim, ejus decreta ſunto. Reſtituo: *auctoritas. Rata, ſequitur enim, ejus . . . .* ſic enim eſt in lege, v. *Cap.* 3. Syllabae poſtremae vocabuli *auctoritas* abſumſerunt *rata.*

Cap. XIII. *Dicimus aliquid.* Praeſtaret *dicemus.*

Cap. XVI. *Docuitque, quoad vixit, ſe, ut opprimeret C. Popilium, nocuiſſe et reipublicae.* Magis quidem mihi ſe probat vulgata, quam haec aliorum conjectura, temere in textum recepta. Ita libri veteres: *Doluitque*, ob id puta, quia ita ſe geſſerat, iſtudque fecerat, *quoad vixit: ſed ut opprimeret Coelius populum* (muto *Popilium*) *nocuit et reip.*

In Aegaeo excitavit mari, ac noſtro quidem. Quoi. Pater fluctus excitavit in vaſculo exiguo, filius in mari vaſtiſſimo, id eſt, ille in municipio parvo, hic in urbe, terrarum domina, hoc eſt, noſtra rep., turbas conflavit. Pro *quoi* malo *quae.*

Cap. XVIII. *Eſt enim Senator is, cujus. . . .* Rectius exhibent alii *Senatoris, cujus.* Pari modo Calliſtratus in *L.* 19. §. I. *D. de Off. Praeſ.: Id enim non eſt conſtantis, et recti judicis, cujus animi motum vultus detegit.* Emendandum

dum cenſet Auctor Obſ. Miſc. Amſt. *Vol.* 1. *pag.* 426. *ſi cujus:* quem non eſt quod ſequamur.

Aut peccante Senatu, quod ſit ambitione ſaepiſſime, nullo magiſtratu adjuvante. Leviſſima adhibita emendatione ſic interpretor: *Aut a peccante Senatu*, tum, quando peccaverit Senatus, qui peccat ſaepiſſime ambitione, *cum nullo mag. adj.*

Cap. XIX. *Permovet*, inſtando operam dat, ut continuetur, aut *promovet*, ut augeatur ac creſcar.

Sunt deinde poſita deinceps. Eloquentiae principe non digna oratio. Scriptum fortaſſe fuit: *Sunt de iisdem poſita deinceps*, actores accipe, de quibus mox egerat. In lege eſt: *qui agent, auſpicia ſervanto.*

Eſſe debere. Minime neceſſarium eſt ſuppleri *ſe*, ſiquidem in ſequentibus pronomen hoc additur, tum deinde, quia ſaepiſſime illud omittitur ab ſcriptoribus optimis.

De quibus ſaepe opem referre poſſit. Non inepte profecto ſubſtituunt nonnulli *reip. ferre.* Puto tamen vindicari poſſe lectionem priorem, dummodo *re ferre* exponas *recte ferre:* qua eadem ope et alia loca adjuvimus. Intelligo: per quas res ſaepe haud parum utilitatis adferre ac procurare laudabiliter poſſit.

Vetat, nondum initis ſeditioſis tribunis plebis. Negotialis quidem admirandum tantum majores in poſterum providiſſe. Contaminatiſſima haec eſſe nullus temere dubitet: num recte emendarint alii, non mei eſt res arbitrii. Ego ſic repono ac diſtinguo: *vetat. Nondum notis ſeditioſis tribunis plebis, ne gentibus aliis quidem, admirandum* eſt, *tantum.* . . . .

Cum legis haec vis ſit, ſcitum eſt juſſum in omnes. Lego: *ſit, ut ſcitum eſſet juſſum in omnes.*

Nihil omnino actum eſſe de nobis . . . . nihil nobis opus eſſe lege, de quibus nihil omnino actum eſſet legibus. Ipſo jure nullum, nullius momenti aut valoris judicandum eſſe, id quod de ſe actum fuerat, indicat Cicero, nullamque adeo cauſam videri ſatis idoneam, quam propter ad revocandum, reſtituendumque ſe exſulem, lege opus eſſet: quippe cum nulla unquam lege ejectus fuiſſet, non jure, ac legibus, hoc eſt, juſſu populi univerſi, in comitiis centuriatis, ſed furore potius Clodii, qui, incitatis ſervitiis, adjuncto etiam terrore militari, hoc effecit, ut cedere maluerit Cicero, quam civitatem, haud ita pridem a ſe liberatam, praeſenti exponere periculo. Pro *tributa capitis comitia* praeferam, *tributa civitatis comitia.* Pro *privilegii* reponendum *privilegia*, nullus dubito.

Non diu tamen calamitatem exſilii perpeti neceſſe habuit vir optime meritus de Rep. *intra biennium* enim, *ſera Cn. Pompeji cura, verum ut* COEPIT INTERRITA, *reſtitutus eſt*, teſte Vellejo Paterc. *Lib.* 2. *Cap.* 45. Quamobrem *ſeram* appellet Pompeji *curam* Auctor, intellexiſti, credo, ex iis, quae ſupra notavimus. Difficiliora ſunt verba adjecta. Alii quid ſenſerint, vid. in commentariis ad *d. l.*, et apud Celeb. Bondam in *Var. Lect. p.* 10 *ſq.* Reſcribo: *verum, ut ſaepe ſit, interrita* Excuſat Pompejum, quod adeo

 ſero

ſero laboraverit de reſtituendo Cicerone, ſiquidem ex ſententia plerorumque reſtitiſſe oportuerat Conſulem furori Clodii. Accidiſſe indicat Pompejo, quod idem accidit plurimis, qui, perterritus minis et machinationibus tribuni plebis, ratus fuit cedendum eſſe tempori. *Interritus* vides poſitum pro ſimplici *territus*, aut, ſi hoc mavis, pro valde perterritus. Eodem ſenſu accipiendum nonnulli cenſent *imprudentibus*, pro admodum prudentibus in *L* 52. §. 3. *D. pro Socio.* Sequar potius illos, qui *imprudentibus* exponunt, inſciis, qui nec providerunt, nec providere potuerunt, non propter culpam, ſed propter imbecillitatem conditionis humanae. Nos efferimus *onvoorziens.* Conſule Bynkersh. *Obſ.* 2. 10., Van de Water *Obſ.* 1. 6.

Quod ibidem ait Vellejus: *cujus*, Catonis puta, *integritatem laudari nefas eſt:* ſunt, qui ſubſtituunt *non laudari*, alii aliter explicant: interpretor: ne fas quidem eſt, hoc eſt, fieri non poteſt, ut juſta ac debita laude efferatur ejus integritas. Quo ſenſu Horat. *Carm. Lib.* 1. *Od.* 24. *in f.*

Levius fit patientia,
Quicquid corrigere eſt nefas.

Publius dixit:

Feras, non culpes, quod mutari non poteſt.

Eodem modo intelligere poſſis verba edicti in §. 4. *Coll. Leg. Moſ. et Rom. Tit.* 6., *nefas eſt credere*, credi vix poteſt.

Quod dixi in proxime praecedentibus compoſita frequenter uſurpari pro ſimplicibus, egregie hoc, ac pluribus demonſtravit V. Acidalius ad Vellejum noſtrum 2. 6. 2., ubi *longe majora et acriora repetens* exponit *petens*, quod ſequor, longeque praefero emendationi Cruſii audaciori, qui in *Prob. Crit. p.* 116. ſubſtituit: *longe majore et acriore ſpe potentiae.* Cicero, ni fallor, in *Lib.* 2. *de Nat Deor. Cap.* 60. *abuti* poſuit pro *uti*: *nos*, inquit, *elephantorum acutiſſimis ſenſibus, nos ſagacitate canum ad utilitatem noſtram abutimur.* De uſu, non de abuſu, cogitaſſe auctorem, certum videtur ex contextu. Capitolinus contra ſimplex poſuit pro compoſito *in Pio Cap.* 10. *Vocareturque ab aulicis miniſtris ab oſtentatione pietatis*, hoc eſt, avocaretur, vel revocaretur.

Cap. XX. *At de jure naturae cogitare per nos, atque dicere debemus: de jure populi Romani, quae relicta ſunt et tradita.* Ita, Turnebo auctore, fuit mutatum: ſic exhibet vulgata: *at de jure naturae cogitari per nos et quae dicere debemus.* . . . . Emendo: *at de jure naturae cogitare per nos* debemus, *et* (vel potius *at*) *quaedam dicere debemus de jure populi Romani*, ea puta, *quae relicta ſunt* a nobis, ac nondum expoſita, *et tradita* ab aliis. *At* pro *et* reſtituendum quoque videtur in his Minucii *Cap.* 21.: *et cum Feretrius, non auditur.* Caetera ſequor Rigaltium.

LXIV. Umbilicum addere cogitantem libello reprimunt, quem modo dixi, Mi-

Minucius Felix, et Cornelius Nepos, par, ſi ſtili, elegantiam ſpectes, bene comparatum, affectos ſe conqueſti, opemque flagitantes, quam num praeſtiterim, vide.

Sic ille in Cap. 1: *Cum et ipſe tanto noſtri ſemper amore flagraverit, ut et in ludicris et ſeriis pari mecum voluntate concineret . . . . ſic ſolus in amoribus conſcius ipſe ſocius in erroribus.* Cum conſtet ex Probo, *ſic* poſitum olim fuiſſe pro *ſicuti*, malo: *ſicuti ſolus* (forte *ſocius*) *in amoribus conſcius, ipſe ſocius in erroribus.* Arcto adeo amicitiae vinculo conſtrictus mihi fuit, ea inter nos interceſſit familiaritas, qualis eſſe ſolet in ſocio, aut eo, cui ſoli amores noſtros ſecretos, furtivaque gaudia prodimus, is qui vel ipſis ſocius fuit in erroribus meis. *Ipſe* interpretor *ipſis*, quae conſtructio creberrimo in uſu fuit ſcriptoribus optimis: hypallagen vocant Grammatici. Alia placuerunt C. Cruſio in *Prob. Crit. p.* 63., et Struchtmeyero *pag.* 55.

Idem *Cap.* 6. Romani, inquit, expugnata a Gallis Urbe, ſolo ſibi ſervato Capitolio, nil quidquam fracti rebus quamvis anguſtiſſimis, *captis hoſtilibus moenibus, adhuc ferociente victoria, numina victa venerantur.* Corrigo *capti ſuper hoſtilibus moenibus*, intellige moenia, quae in hoſtium poteſtatem jam pervenerant.

Quae ſit *daemonum coitio* in his *Cap.* 31., fruſtra quaeras ex Interpretibus, quibus altum eſt de eo ſilentium: *Et de inceſto convivio*, ait Minucius, *fabulam grandem adverſum nos* DAEMONUM COITIO *mentita eſt, ut gloriam pudicitiae deformis infamiae* AVERSIONE *macularet.* Ne quid diſſimulem, ridicula videtur lectio, a librario, homine ſuperſtitioſiſſimo, in hunc modum contorta. Repono: *adverſum nos, de morum quoque vitio mentitus eſt* Fronto, quo de mox ſequitur, *ut gloriam pudicitiae deformis infamiae accuſatione macularet.* Per *infamiam* ſcimus deſignari ſtuprum nefandum. Idem forte intellexit Spartianus in *Ael. Vero Cap.* 5. *Voluptates* appellans *non infames, ſed aliquatenus diffluentes*, licet aliter ceperint Interpretes.

LXV. Sic Nepos in *Attic. Cap.* 9., ſi credas editionibus noſtri temporis: *Si* DIVINATIO *appellanda eſt perpetua naturalis bonitas, quae nullis caſibus neque agitur neque minuitur.* Sunt, qui ſubſtituunt *divinitas*, alii *divina*, alii aliter, v. Struchtmeyer *in Animadv. Crit. pag.* 54. Mihi placet: *ſi divina tn* (hoc eſt, *tamen*, teſte Diacono) *appellanda eſt.* . . . Pro *agitur* cum aliis malo *augetur.* Bonitas, quae, eadem ſemper, neque ſecundis rebus effertur, neque adverſis adficitur.

Manifeſtum ſe prodit ſcripturae vitium in his Ejusdem *in Lyſandro Cap.* 6. *Id qua ratione confecutus ſit*, LATET. Victoriam intelligit, mox autem ſubjungit rationem, qua eam comparavit. Mutant nonnulli *non latet*, aliqui pro *nec* reponunt *id.* Legendum videtur *patet.*

Suſpecta habent plerique, ac varie emendant ſequentia in *Thraſyb. Cap* 1.: *Sed illa tamen omnia communia imperatoribus cum militibus, et fortuna, quod in praelii concurſu abit res a conſilio ad vires, vimque pugnantium: itaque jure ſuo nonnulla ab imperatore miles, plurima vero fortuna vindicat, ſeque his plus valuiſſe,* quam

Digitized by Google

quam ducis PRUDENTIAM VERE *poteſt praedicare.* Sana credo omnia, niſi quod unice pro *prudentiam vere* praeferam *prudentia requirit.* Praeceſſerat: *illi ſine dubio neminem praefero fide, conſtantia, magnitudine animi, in patriam amore. . . . .* Interjectis nonnullis pergit: *Sed illa tamen,* fides puta, caeteraeque virtutes, *omnia communia* ſunt *imperatoribus cum militibus, et fortuna* quoque communis eſt: ratio eſt, *quod in praelii concurſu, abit res a conſilio ad vires, vimque pugnantium*, priusquam cum hoſte congrediaris, conſilio ac prudentia opus eſt, poſt, ubi manum conferere coeperis, virtutis et fortitudinis cauſa agitur, quam moderatur fortuna, magisque conſideratur pugnantium militum induſtria, quam ducis ars. Apparet itaque, multum facere imperatoris prudentiam, plurimum tamen conferre fortunam. Thraſybulus autem hanc ſibi jure vindicat gloriam, plus ſe valuiſſe in utroque, fortuna ſcilicet, et militantium ac pugnantium virtute, quam exſpectare poſſis, aut ſaltem requirere ab duce etiam prudentiſſimo.

Criſin plane inutilem excercere videntur Commentatores in his in *Dione Cap.* 1.: *Habuit magnam corporis dignitatem, quae non minimum commendatur,* ſubſtituendo *commendat*, aut *qua . . . . commendabatur*, vel denique *commendavit.* Cicero dixit: *nulla re una magis commendatur orator, quam ſplendore verborum.* Seneca in *Epiſt.* 27. *Bona mens*, inquit, *nec commendatur, nec emitur, et, puto, ſi venalis eſſet, non haberet emtorem*, quae lectio longe videtur praeferenda ei, quam referunt alii libri, *commodatur.* Commendatur dignitas, orator, bona mens, quae ſe commendant, placent. Latinitati ſelectae atque elegantiori merito paſſivam pro activa conſtructionem ejusmodi accenſet J. Vorſtius *de Lat. Sel. p.* 296. *ſq.* Neglectus hujus obſervationis fraudi fuit Interpretibus.

Eodem modo peccatum ignorantia ellipſeos uſitatiſſimae, in his Auctoris noſtri in *Thraſyb. Cap.* 2. *Neque vero hic contemtus eſt primo a Tyrannis, ſed ejus ſolitudo.* Mirum, quantum deſudarint viri etiam egregii in reſtituendo loco quaſi corruptiſſimo. Exponas: neque vero hic Thraſybulus tantummodo contemtus eſt, ſed magis etiam exiguus ducem ſuum ſequentium numerus, quippe qui *non plus habuit ſecum, quam triginta de ſuis.* Ita Florus 2. 2. 20.: *Nec cum hominibus, ſed cum monſtris quoque dimicatum eſt.* Subintelligi nimirum oportet *tantum*, et *ſed* accipiendum *ſed et*, qua de ellipſi v. Duker *ad Flor. l. c.* Ictis frequentiſſimam eam fuiſſe, demonſtrarunt, quos citat Auctor *Obſ. Jur. Civ. p.* 19.

Eodem fortaſſe modo explicandus eſt locus Velleji Paterculi *Lib.* 2. *Cap.* 29., mox allegato Cornelii dicto non admodum diſſimilis. *Fuit hic*, inquit de Cn. Pompejo, *forma excellens, non ea, qua flos commendatur aetatis, ſed ex dignitate conſtantiaque in illam conveniens amplitudinem fortunamque ejus ad ultimum vitae comitatata eſt diem.* Repono: *ſed et dignitate. Conſtantia quidem, in illam conveniens amplitudinem, fortunam quoque ejus. . . .* Excelluit gratia formae, non ea tantum, quae placere ſolet maxime in flore juvenili, ſed et praeſertim dignitate corporis Imperatoria. Acceſſit ad haec conſtantia, et ani-

animi magnitudo, tantis corporis dotibus apta ac conveniens. Haec ei tam praeclara vitae decora atque ornamenta, fortuna duce ac comite, propria fuerunt et perpetua ad ultimum vitae diem. *Que* in *quidem*, alterum in *quoque* mutaſſe me non mirabitur, neque hoc factum audacius exſtimabit, qui ſcit *qui* pronomen, caeteraſque inde derivatas terminationes, millies in codicibus vetuſtiſſimis permutatas inter ſe deprehendi, eamque cauſam exſtare variorum in ſcriptoribus antiquis errorum: quam viam ſecutus, loca plurima corruptiſſima, imo poene deſperata viſa viris etiam maſculae eruditionis gloria conſpicuis, facili opera reſtitues. Adjungam exemplum elegantiſſimum.

Viduam, quae intra id tempus, quo elugere virum moris eſt, iterum matrimonio ſe junxiſſet, infamia notatam olim fuiſſe certum videtur ex *L.* 11. §. 3. *D. de his, qui not. inf.*, nimirum propter turbationem ſanguinis, v. §. 1. *ibid.*, quae cauſa cum valeat etiam in vidua mariti talis, quem more majorum lugeri non oportebat, veluti hoſtis, vel perduellionis damnati, vel ſuſpendioſi, vel qui manus ſibi intulerat, non taedio vitae, ſed mala conſcientia, recte reſpondit Ulpianus in §. 3. *c.*, infamia notari, *ſi* QUIS *poſt hujusmodi exitum mariti nuptum ſe collocaverit. Quis* pro *quae* poſitum terminatione antiqua. Sicuti εἶναι pro vivere Graecis dictum, et *fuit* pro mortuus eſt Latinis, v. J. Arntzen. *ad Pacat. Pan. p.* 9., nec non *diſcedere*, et *abire*, pro mori, *abitio* pro morte, conſule Klotzium in *Miſcell. Crit. p.* 3. *ſq.*, ita *exitum* ſimpliciter pro diſceſſu e vita uſurpavit Ulpianus. *Bonos exitus habere* dixit Cicero *de N. D.* 3. 37. *Exitum mortis* appellat Macrob. *Saturnal. Lib.* 1. *Cap.* 11. *Vide*, inquit, *in hac fortuna* intellige ſtatum ac conditionem ſervilem, *etiam magnanimitatem* ſervi, *exitum mortis*, hoc eſt mortem, *ludibrio praeferentem:* narrat exemplum ſervi, qui, ne ludibrio hoſtili exponerentur, domino, quem prius ipſe interfecerat, ſemet, eodem pugione confoſſum, comitem dedit.

Perſpicis legitimae neceſſitatis vinculo obligatam fuiſſe viduam, ut maritum ſuum amiſſum lugeret, non tantum propter pietatem, aut affectionem conjugalem, ſed magis evitandae confuſionis ſanguinis gratia. Quae ratio cum ceſſet in propinquis, pulchre ſtatuit antiquitas, laudari officium ac pietatem eorum, qui ſanguinis neceſſitudine ſibi junctos elugent, iis qui non luxerint, poenam non conſtitui. Aperte Ulpianus in *L.* 23. *D. de his qui not. inf. Parentes et liberi utriusque ſexus, nec non et caeteri adgnati et cognati ſecundum pietatis rationem, et animi ſui patientiam, prout quisque voluerit, lugendi ſunt: qui autem eos non eluxit, non notatur infamia. Patientiam* interpretor affectum, *paſſie* exprimunt noſtrates. Diſſenſiſſe tamen videtur Paulus in *Sent. Rec. Lib.* 1. *Tit. ult.* §. 13. *Parentes*, inquit, *et filii majores ſex annis anno lugeri poſſunt, minores menſe, maritus decem menſibus, et cognati proximioris gradus octo: qui contra fecerit, infamium numero habetur.* Ab Ulpiani partibus ſtandum eſſe certiſſimis argumentis demonſtravit Bynkershoek *Obſ. Lib.* 5. *Cap.* 13. Quae vero ratio moverit Paulum, ut contra ſui temporis

poris mores, adverſus juris notiſſimi rationem ſententiam prodiderit Iℓto indignam, abſonam, ac plane abhorrentem a ſuae aetatis diſciplina, dubitant interpretes. In Tribonianum alii, alii in Anianum culpam conjiciunt. Jus novum aliqui ſomniant. Opiniones ſingulorum recenſet Bynkersh. *l. c.*, adde notas ad Pauli *d. l.* Idem ſenſiſſe utrumque Iℓtum perſuaſum habeo. Leviſſima mutatione adjuvandam Pauli ſcripturam exiſtimo, pro *qui* ſubſtituendo *quae*. *Maritus*, ait, *decem menſibus lugeri poteſt*, hoc eſt, debet ab vidua: *quae contra fecerit, infamium numero habetur.* Favet conjectnrae, quod non de omnibus ſupradiℓtis in fine §. ſenſiſſe videatur Paulus, quippe quem, hoc ſi voluiſſet, ſcribere oportuerat, *qui contra fecerint, . . . habentur*, verum, unius viduae ratione habita, dixit: *quae . . . fecerit, . . . habetur.* Veroſimilem, probabilem, atque excuſandum etiam librarii errorem hunc eſſe, quis dubitet, qui animadvertat Q litteram utrumque deſignaſſe olim, *qui* puta, et *quae*, teſtibus Valerio Probo et Petro Diacono. Hinc apud illum Q. V. A. exponitur *qua*, *vel qui*, *vixit annis*, emendandum puto, *quae*, *vel qui*. Magno Q̄ interpretatur *qui*, Q *quae*, ea quae facile confundi potuiſſe nullus eat inficias. *Qui* praetulit librarius, quia praeceſſerant genera maſculina. Nihil, opponis, praemiſſum eſt, quo referri apte poſſit *quae:* reſpondeo, mente intellexit, non addidit Paulus, *ab uxore*, *vidua*, ſimileve: ſic ſolent Scriptores veteres, vid. Struchtmeyer in *Animadv. Crit. p.* 54.: feſtinantes ſcimus, occupatosque, verbis minus quam rei intentos, aliud saepiſſime ſcripſiſſe quam initio deſtinaverant, quod pluribus egregie oſtendit Ampl. Rygerbos in *Obſ. Jur. Rom. p.* 19. *ſqq.* De luℓtu viduarum, itemque ad *L.* 1. et *L.* 11. §. 2. *et* 4. *D. de his, qui not. inf.* commentatus eſt Putman in *Interpr. Cap.* 33. Inter *lugere* et *elugere* verba non diſtinguere Iℓtos notavit Schroder *Obſ. p.* 189. Majoribus noſtris placuiſſe videtur, ut ne permitteretur marito viduo alteri ſe mulieri nuptiis copulare, ante quam elapſus fuerit certus temporis terminus poſt amiſſam priorem conjugem. Sic ſtatuitur in *Stadr. van Deventer Part.* 3. *Tit.* 1. *Num.* 11: *Een Weduwenaer zal na het afſterven ſyner Vrouwen ſig niet mogen weder hertrouwen binnen den tyd van vyf maenden.* Idem jubetur in *Landr. van Overyſſel Part.* 2. *Tit.* 1. *Art.* 9. In Friſia centum florenorum poena vindicatur faℓtum ejus, qui intra ſex menſium ſpatium poſt obitum uxoris ſuae ad ſecundas nuptias convolaverit, vide *Statuten van Friesland Lib.* 1. *Tit.* 1. *Art.* 17.

Addo *L.* 1. §. 3. *D. nautae, caup. ſtab.* Si quis ex his, quibus navis cuſtodiam commiſit is qui navem exercet, receperit quid, putat Ulpianus, in exercitorem dandam eſſe aℓtionem, *quia*, inquit, *is, qui eos hujusmodi officio praeponit, committi eis permittit,* QUANQUAM *ipſe navicularius, vel magiſter id faciat, quod* χειρεμβολον, *id eſt, manus inuiſſionem appellant: ſed et ſi hoc non exſtet, tamen de recepto navicularius tenebitur.* Aliorum ſententias recenſuit Bynkershock. *Obſ.* 2. 14. Leviſſima mutatione pro *quanquam* ſubſtituo *quemadmodum*, quae vocabula facillime permutari potuiſſe non dubitabis, ubi cognoveris notas, quibus perſcripta illa olim fuerunt, apud ſiglarum inter-

pre-

pretes. Expono: ſic tenetur in hac re exercitor, quemadmodum teneretur idem, ſi ipſe id fecerit, quod χειρέμβολον nominant, hoc eſt, ſi ipſe res transferendas manu acceperit, easque alii nautae in manum tradiderit, et commiſerit, ut eas conderet, ac ſervandas deponeret: ſed et, ſi quidem manu ſua ipſe non receperit exercitor, atque ita per manum tradiderit, ſed abſens forte aut occupatus alicui ex nautis committi juſſit, tenebitur tamen de recepto. *Si* millies ſubintelligendum omittitur: quamobrem neceſſe non fuerat Cujacio, ut particulam hanc adderet *Legi* 3. *C. Th. ad SCtum Claudianum*, ubi Conſtantinus *nibil enim*, conſtituit, *rebus publicis ex antiquo jure detrahimus, nec ad conſortium bujus legis volumus urbium quarumcunque ſervitia* COPULAMUS, *ut civitates integram teneant interdicti veteris poteſtatem, vel error improvidus, vel ſimplex ignorantia, vel aetatis infirmae lapſus, in bas contubernii plagas depulerit, baec noſtris ſanctionibus ſint excepta.* Cujacius edidit *ſi vel.* Pro *volumus* J. Gothofredus reponit *ullatenus.* Tranſpoſitionis opem ſi adcommodare luberet, ſic reſtitui poſſit lectio ſat apta: *legis urbium quarumcunque ſervitia copulamus, ſ* (id eſt, *ſed*) *volumus, ut civitates* . . . . malo *ſervitia copulari, vs. v. ut*, hoc eſt, *volumus vero ut.* *V* pro *voluit*, et *voluerunt*, item pro *vero* poni Diaconus teſtatur. Ciceronis haec *de Nat. Deor. Lib.* I. *Cap.* I. *inprimisque magna diſſenſio eſt* offendunt Interpretes: plerique τὸ *que* ejicinnt. Praeferam: *in primis quidem*, vel *quoque.* Idem dicendum puto de illis, quae exhibentur *ibidem in Cap.* 9. *Deinde quod ita multa ſunt incommoda in vita*, varie mutant alii, reponam: *deinde quidem*, vel *quoque.* Pro *quem vos praeclare defenditis*, malo *quam* . . . . *defenditis* in *Lib.* 3. *Cap.* 38.

LXVI. Dum mentio incidit *libri primi Ciceronis de Natura Deorum*, quid vetet adjungere conjecturas noſtras de locis nonnullis difficilioribus, in illo tractatu obviis?

Cap. XI. *Anaxagoras . . . . non vidit, neque motum ſenſui junctum et continentem in infinito ullum eſſe poſſe, neque ſenſum omnino, quo* NON *ipſa natura pulſa ſentiret.* Nexus orationis requirere videtur *modo.*

Cap. XIII. *Deos octo dicit: quinque eos, qui in ſtellis vagis nominantur.* Lambinus repoſuit *numerantur.* Malo: *qui in ſtellis vagi nominantur:* hoc eſt, qui inter ſtellas apparentes *vagi*, id eſt, planetae, dicuntur. In *Lib.* 2. *Cap.* 27. eſt: *in ſeptem numeratur vagantibus*, ſed et ibi MSS. habent *nominatur.* *Vagas ſtellas et inerrantes* dicit *Lib.* 2. *Cap.* 31. Ibid. Cap. 40.: *ſtellae quas vagas dicimus.*

Cap. XV. *Naturam, univerſa atque omnia continentem.* Fronto *omnes* ait *nullum excipit, ut omnes bomines, ita et res: univerſi, in unam ſententiam converſi, dicendi quid, ſive faciendi.* Veteres ſcimus inter *omnes* et *univerſi* non ſolere diſtinguere. Muto: *univerſitatemque omnia continentem.* Mox ipſe Auctor: *univerſitatemque rerum, qua omnia continerentur.*

Cap. XVIII. *Epicurus autem, qui res occultas et penitus abditas non modo viderit animo, ſed etiam ſic tractet, ut* MANU *doceat, eam eſſe vim et naturam* Deo-

Deorum, ut primum non ſenſu ſed mente cernatur . . . . cum maximis voluptatibus in eas imagines mentem intentam, infixamque noſtram intelligentiam capere . . . . Corrigo: *ut manifeſto doceat . . . . tum* (hoc eſt, deinde, repetendum autem *doceat* ex praecedentibus) *maximis. . . .*

Cap. XXVII. *Rem nullo modo probabilem omnium. Quis tam coecus.* Alii *omnium* omittunt. Aut emendo *omnino*, aut reſcribo: *probabilem. Omnium quis tam coecus.*

Natantibus invehens belluis. Temere mutant nonnulli: *invehens* dicitur pro invectus, aut ſe invehens: ita *vertentibus* pro verſis, aut ſe vertentibus, uſurpavit Plautus, plura exempla produxit Sciopp. *in Veroſim. Lib.* 1. *Cap.* 8, et 2. 1.

Cap. XXVIII. *Huic Deo pulchrior.* Non invenuſte alii *hui:* malo *homo.* Auctor eſt Valerius Probus, *huic* et *homo* una H littera fuiſſe notata.

Cap. XXX. *Athenis laudamus Vulcanum*, expono *laudavimus*, vel *laudabamus*, cum Athenis eſſemus. Ita ſupra Cap. 28. *Athenis cum eſſem, e gregibus epheborum vix ſinguli reperiebantur.* Frequens eſt enallage temporum: *putamus* pro *putabimus* dixit noſter in *Cap.* 32. Offendunt Interpretes haec Spartiani in *Aelio Vero Cap.* 3.: *potueritque eum amovere a familia imperatoria, quum ſaepe de aliis cogitaret, ſi forte vixiſſet:* explico: potuiſſetque.

Quam bellum erat, Vellei, confiteri potius neſcire, quod neſcires. Praeſeram, utpote Ciceronis ſtilo convenientius, *neſcire te*, nec tamen urgueo.

Cap. XXXI. *Dubium eſt enim, utrum dicat aliquid iſte.* Epicurum intelligit *beatum et immortale, an, ſi quod ſit, id eſſe immortale.* A Cicerone credo profectum eſſe *aliquid eſſe*, niſi malis *iſte eſſe.*

Cap. XXXIII. *In pr. Etenim enumeraſti memoriter, et copioſe, ut mihi quidem admirari liberet, in homine eſſe Romano tantam facundiam.* Reſtituam: *at enim . . . . admirari liceret.* Docent lexicographi *enim* pro *quia*, itemque pro *autem* poni. Pariter infra *Lib.* 3. *Cap. XI. in pr.*

Iſtisne fidentes ſomniis . . . . DIXERUNT, *ſed meretricula etiam Leontium contra Theophraſtum ſcribere auſa ſit? ſcito illa quidem ſermone et Attico,* SED *tamen. Tantum Epicuri hortus habuit licentiae,* ET *ſoletis queri.* Pro *dixerunt* ſubſtituam *dixerint*, pro *ſed*, *ſevero:* Valerius teſtatur *Sev.* pro *ſeverus* olim ſcriptum fuiſſe. Denique pro *et ſoletis queri*, reponam *ut ſoletis queri:* qua de re ipſi ſaepe eſtis conqueſti.

Epicurus *Nauſiphanem, magiſtrum ſuum, a quo nihil didicerat, tam male acceperit.* Imo vero conſtat ex *Cap.* 26. antecedenti, nihil non ab Nauſiphane didiciſſe Epicurum. Emendo: *a quo quaſi nihil didicerat:* ecquis paululum modo verſatus in ſcriptoribus antiquis exigat a me, ut demonſtrem, *quaſi*, *quamvis*, aliaque ejusmodi indicativo aeque ac ſubjunctivo modo, quem appellant, praepoſuiſſe?

LXVII. Et pauca quoque delibare juvat ex *ejusdem operis libro ſecundo*, feſti-

ſtinantibus tamen, et, quod ſacere ſolent praeternavigantes, conſiderationem tantummodo intendentibus in eminentiora.

Cap. III. Sic proſtat: *quos tamen augures ne ipſae quidem fabulae adſciviſſent, ſi* RES *omnino repudiarent.* Vix dubito ſcripſiſſe Tullium: *ſi ōēs omnino repudiarent.* Poſſis et pro *res* ſubſtituere *reſponſa*, cum, Diacono teſte, ℞ notet *res* et *reſponſum:* ſicque refingam: *ſi reſponſa omnia omnino repudiarentur.* Verum hoc quidem audacius. Certiſſimum eſt *res*, itemque aliorum *rem*, parum convenire in hunc locum. Hoc vult: ſi plane neglecta ac contempta fuiſſent augurum reſponſa, ne per ſabulas quidem ad poſteritatem transmiſſa eſſet memoria eorum augurum, non notaſſent eorum vaticinia ſcriptores antiqui.

An Attii Navii lituus ille, quo ad inveſtigandum SUEM *regiones vitae terminavit, contemnendus eſt? Crederem, niſi ejus augurio rex* Hostilius *maxima bella geſſiſſet.* Hiſtoriam, quam innuit Auctor, quia pluribus tradidit in *libro de Divinatione* 1. *Cap.* 17, hoc loco verbo tangit. Conſtat autem exinde, primum, non ad inveſtigandam ſuem lituum adhibitum fuiſſe, ſed ad recuperandam uvam amiſſam, deinde, non Hoſtilio, ſed Priſco regnante Tarquinio ſacta haec fuiſſe. Errorem iſtum Ciceronis lapſui memoriae excuſabili condonandum exiſtimant Interpretes. Culpa omni, niſi fallor, abſolvit Scriptorem diligentiſſimum locus ex Divinatione mox citatus, longior quam ut deſcribam. Librariorum manu corrupta fuiſſe verba, quae produxi, quis ambigat? Exſtitiſſe conjicio: *ad inveſtigandum uſus, regiones.* Poſſis et reponere *ad inveſtigandam uſus uvam regiones:* vero tamen videtur ſimilius in re notiſſima, eademque copioſius a ſe alibi pertractata, brevem eſſe laboraſſe Tullium. *Suem* vocem a gloſſatore in margine poſitam, qui non recte intellexerat hiſtoriam, a librario in textum receptam puto, rato eſſe eam pro *uſus* ſubſtituendam. *Hoſtilius* quoque perperam margini adſcriptum, atque inde in textum migraſſe autumo, additum a ſciolo, quem nominis fefellerat memoria. Ferendum tamen vix eſſe videbitur fortaſſe nonnullis, integram vocem eliminari ac proſcribi: praeſto eſt aliud remedium, quo, non gravi mutatione, meliorem ſenſum reddas, ſi emendes: *rex, hoſtium victor, ſic maxima bella geſſiſſet.* Docuit Diaconus V pro *Victor*, itemque S pro *Sic* antiquis frequentatum. Jure autem meritoque ſuo *hoſtium victor* audit Tarquinius Priſcus: *duodecim namque Tuſciae populos frequentibus armis ſubegit*, quod refert Florus I. 5. 5.

Cap. IV. *Haruſpicum diſciplinam P. Scipione, C. Figulo Conſulibus, res ipſa probavit.* Adſentior omnino Bouhierio, legendum cenſenti *in P. Scipione.* Quod vero *et* interſerit idem poſt *Scipione*, dubito num aeque probabili ratione adductus fecerit: ſiquidem ſaepiſſime τὸ *et* omittitur: quo de vidimus ante. Pari modo, ſi fides eſt codicibus plerisque, *informatum, anticipatum* dixit Noſter ſupra *Lib.* 1. *Cap.* 27., ubi v. Gronov. Florus *Lib.* 1. *Cap.* 18. *Num.* 23. *quis ergo miretur*, inquit, *his moribus, virtute militum, victorem populum Romanum fuiſſe?* Tollius in *Fortuitis pag.* 62. mutat: *his moribus du-*

cum, *hoc virtute militum.* Rectius exponit Graevius: *his moribus* civium et hac *virtute militum*.

Quos cum Ti. Gracchus, Conſul iterum, RECREARET. Loquitur de Scipione et Figulo, quos cum conſtet tum primum Conſules creatos, vitio laborare ſcripturam liquet. Emendo *rite crearet*: ſequitur enim: *ego non juſtus, qui et Conſul rogavi, et augur, et auſpicato?*

Itaque (an *id itaque?*) *inter omnes omnium gentium ſententia conſtat*, (*omnibus enim innatum eſt, et in animo quaſi inſculptum*) *eſſe Deos.* Sic ſi diſtinguas, facile carebis aliorum conjecturis.

CAP. V. *Terreret animos fulminibus . . . . lapideisque imbribus . . . . tum* LAPIDIBUS, *aut repentinis terrarum hiatibus.* Cum jam *lapideorum imbrium* mentionem injecerit Auctor, non temere quidem dubitet quis, referre eum voluiſſe loco eodem de *lapidibus*. J. Gulielmius reponit *lapſibus*. Cogitabimusne de face ardente, Tarquiniis late viſa, ſubito lapſu cadente? quod prodigium narrat Julius Obſequens *Cap.* 105. Idem conjecit ſubſtituendum eſſe *labibus*, quae ſunt ruinae: hinc Noſter *de Divin.* I. 43. *delata etiam ad Senatum labes agri Privernatis, cum ad infinitam altitudinem terra deſediſſet.* Miror autem, nil quidquam addere Tullium, eo loco, quo de portentis loquitur, de lactis imbribus, praeſertim cum in libro *de Divinatione cap. cit.*, oſtentorum ſerie ſat longa propoſita, enumeratisque iis, quae hoc capite recenſuit, monſtrorum generibus, lactis imbrem adjunxerit: ſuſpicor propterea, hic pro *lapidibus* reſtituendum eſſe *lactis pluviis*. Frequenter lacte pluiſſe quondam in Italia, memorant annales: Unum conſule Obſequentem *Cap.* 90. 91. 96. *et alibi.*

CAP VII. *Orationis flumine reprehenſoris vitia diluuntur, anguſtia autem concluſae orationis non facile ſe ipſa tutatur.* Ciceronem credo ſcripſiſſe: *concluſae orationis vit.*

CAP. IX. *Toto genere hoc igneo, quod* TRANAT *omnia, ſubtilius explicato.* Lambinus vult *trameat*. *Trano* pro tranſno, vel tranſnato, veteres uſurparunt: metaphorice etiam adhibuit vocem Varro *de L. L. Lib.* 4 *trama*, inquit, *quod tranat frigus id genus veſtimenti*, in quo tamen loco convenientius videri poſſit *trameat*, ut derivatum reſpondeat fonti. Ipſe quid intelligat ſatis explicat Auctor in ſequentibus.

Atque etiam ex puteis jugibus aquam calidam trahi, et id maxime hibernis fieri temporibus videmus, *quod magna vis terrae cavernis contineatur caloris: eaque hieme ſit denſior: ob eamque cauſam calorem inſitum in terris contineat arctius.* *ra in terris* mutant alii *intra ſe*, alii *interius*. Referenda mihi videtur vox *eaque* ad *aquam*, quoniam in *Cap. ſeq.* memorat Auctor *aquae admiſtum calorem*: amplius inquirant phyſici. *Terrae cavernis* dictum pro *in terrae cavernis*: quae ellipſis haud infrequens eſt: ita Aur. Victor *de Caeſarib. Cap.* 5.: *quod his proditum magis*, expono: quod in his, Nerone puta, et Agrippina, maniſeſtatum praecipue fuit.

CAP. XVI. *Ordo autem ſiderum, et in omni aeternitate conſtantia, neque naturam*

turam ſignificat, eſt enim plena rationis, neque fortunam. Nullus faciam cum Lambino, qui vult mutari: *eſt enim expers rationis:* neque enim verba *eſt enim plena rationis* referenda puto ad *naturam*, ſed ad *conſtantia:* exinde probat, non natura, neque fortuna facta ſidera, hoc eſt, non nata eſſe, aut caſu exſtitiſſe, quia ordo eorum eſt optimus, aeternus, et conſtans, tum quoniam plena ſunt haec omnia rationis.

Cap. XXIII. *Vides Honoris* templum, *a M. Marcello renovatum, quod multis ante annis erat, bello Liguſtico, a Q. Maximo dedicatum.* Neutiquam vero ſunt multi anni: hinc Bouhierius pro *quod* reponit *haud:* malo *quod n. multis*, id eſt, *non multis:* littera ſequens *m* abſorpſit *n*.

Cap. XXIV. *Quod ex nobis natos liberos appellamus, idcirco Cerere nati nominati ſunt Liber et Libera: quod in* Libera *ſervant, in Libero non item.* Num reponendum forte? *quod in liberis ſervant:* hoc eſt, quam appellationem et hodie ſervamus *in liberis*, non item in numero ſingulari *libere*.

Cap. XXV. *Pleniusque alio loco idem* Ennius:

> *Cui, quod in me eſt, exſecrabor hoc, quod lucet, quidquid eſt.*

Sic exhibet Columna:

> *Quoi quod in me eſt exſecrabor hoc, quo lucet quicquid eſt.*

Malim:

> *Cur*, (vel *quo*, id eſt, quare) *quod in me eſt, exſecrabor? hoc quod lucet, quicquid eſt.*

Coelum intellige, quod invocat Ennius, id quod *δεικτικῶς hoc* appellabant veteres. Vid. Pater *ad Avianum Fab.* 39. *v.* 12. Pacuvius apud noſtrum infra *Cap.* 36.

> *Hoc, quod memoro, noſtri coelum, Graji perhibent aethera.*

Plenius exſtat apud Varronem *de L. L. lib.* 4.

> *Hoc vide circum ſupraque, quod complexu continet*
> *Terram, id quod noſtri coelum memorant.*

Adde haec apud Ciceronem *de Divinat.* 1. 57.

> *Quicquid eſt hoc, omnia animat, format, alit, auget, creat,*
> *Sepelit, recipitque in ſeſe omnia, omniumque idem eſt pater,*
> *Indidemque eadem quae oriuntur de integro atque eodem occidunt.*

Pergit Auctor: *hunc etiam augures noſtri* nuncupant, *cum dicunt: Jove fulgente, tonante: dicunt enim: coelo fulgente, tonante.* Miſſis aliorum opinionibus, expono: dicere enim volunt, ſignificant, *coelo fulgente.*

Cap. XXVII. *Quae eadem Diana* annivaga *dicitur: non a venando, ſed quod in ſeptem numeratur, tanquam vagantibus.* Quae ſit *annivaga*, nullus, quantum ſcio, expoſuit, neque quem juſtum ſenſum vox accipiat intelligo. *Omnivaga* alii ſubſtituunt, ſed nec hoc placiturum omnibus ſtatuo. Poſſis *amnivagam* interpretari, quae circa amnes vagatur: Dea autem fuit ea amnium domina. Catullus in *carmine ſaeculari* ad Dianam ſcripto, quod eſt 35.

> *Montium domina ut fores,*
> *Silvarumque virentium,*
> *Saltuumque reconditorum,*
> *Amniumque ſonantum.*

Sin hoc nolis, *axivagam* accipio, quae circa axem vagatur.

Cap. XXVIII. *Elegantes ex eligendo.* Varie ſcribuntur compoſita verbi *lego:* modo enim *collego*, modo *colligo* exarari videas apud antiquos: *collegi* pro *colligi* eſt apud Ulpianum in *Collat. Leg. Moſ. et Rom. Tit.* 2. §. 2. Idem obtinet in *neglego*, *intellego*, caeteriſque. Pari modo in libris veteribus apparent *depremo*, *oppremo*, *compremo*, v. Duker *ad Florum* 4. 4. 3.

Cap. XXIX. *Nec vero hoc in te uno convenit . . . . limato, ſed cum in reliquos veſtros, tum in eum.* Sequor Bouhierium, corrigentem: *hoc in te virum convenit . . . . limatum*: non ob eam tamen cauſam, quod ſolitus fuerit Cicero *convenire* verbo addere praepoſitionem *in* cum caſu quarto, ſed quia ſequentibus eundem caſum adjunxit: quanquam et ipſi auctores veteres caſus aliquando mutaſſe in talibus videantur: Noſter infra *Cap.* 59. *plectri ſimilem linguam noſtri ſolent dicere, chordarum dentes, nares cornibus*, ubi v. Lambinum. *In* autem promiſcue poſitum fuiſſe ſcriptoribus antiquis optimis cum caſu quarto et ſexto, non ſexcenta probant, ſed ſexcenta forte millia exemplorum.

Cap. XXX. *Maria, terraeque regantur.* Eſt quod vehementer equidem mirer nimiam Lambini diligentiam, modo ſerius dixerit vir doctiſſimus, qui omnino mutandum contendit, reclamantibus licet codicibus manu ſcriptis, *terrae regantur*, aut certe lectionem vulgatam eſſe ejiciendam: rationem quaeris? ne ſcilicet in clauſulam verſus heroici deſinat ſententia, quod in ſoluta oratione vitioſum eſt. Itane vero anxie cavendum eſt in proſa ſcriptione ab ejusmodi vitio? vitandum utique tibi fuerat, Ariſtarche, ne culpa redargueret ipſum doctorem, quod non vitium cenſetur, ſed turpitudo. Mirum vero, ſicam Lambini criticam evaſiſſe, quae utramque paginam faciunt in opere noſtro, *natura Deorum.* Demonſtrare facile eſſet cui, qui vellet otio ſuo abuti, nullum eſſe veterum auctorum, neminem recentium ac noſtrorum, cui non imprudenti exciderint, non dico hemiſtichia, ſed integri

Digitized by Google

gri aliquando verſus. Exempla ſuppeditat ipſum, de quo agimus, caput 30. *quae docet eſſe Deos.* Tum *ſecunda eſt autem quae docet omnes.* Dein *eſt igitur natura Deorum.* Praeterea *ſubjectus Deus omnem.* Vis integrum hexametron? obediens *aut ſubjectus Deus omnem ergo regit ipſe.* Denique *ignoratio rerum aliena.* Vides, ſepties minimum in uno eodemque capite peccatum fuiſſe ab Auctore noſtro, ſi tamen peccatum eſt dicendum error communis, quique vitari vix poteſt. Tacitus, Annalium ſcriptor, ſic infit:

Urbem Romam a principio Reges habuere.

Totum diſtichon incautus inſeruit vir eloquio princeps eo ipſo loco, quo de vitando hoc vitio admonet, vide Heinecc. *in fund. ſtil. cult. Part.* 1. *Cap.* 1. §. 19. Homines ſumus: in nulla re aberrare, non eſt mortalis.

Cap. XXXII. *Glebam, aut fragmentum lapidis, aut aliquid ejusmodi, nulla cohaerendi natura. Aliquid* ex uſitatiſſimo more poſitum pro *aliud quid.* Loco τοῦ *cohaerendi* malim vel *cohaerentis*, ut referatur ad *ejusmodi*, aut *cohaerentia*, ad *glebam aut fragmentum.* Nulla cohaerent natura, in quibus neque ordo apparet, neque ars, ſed quae ſunt fortuita.

Cap. XXXIX. *Nutibus ſuis conglobata.* Facio cum iis, qui mutant *nixibus*, quia in *Cap.* 46. *ſeq.* ſcribit Auctor: *nixu ſuo conglobata.*

Ipſum autem mare ſic terram appetens littoribus eludit. Emendandum cenſent *alludit*: verum cum ex ipſis, quos ad partes vocant, locis veterum pateat, *eludere* vocem in hac re eſſe frequentiſſimam, nil mutandum cenſeam. Iſidorus *Lib.* 14. *Cap.* 8. *Littus eſt terra aquae et mari vicina: et dictum littus, quia fluctu eluditur, vel quod aqua alluitur. Cicero in Topicis: litus eſt, quod fluctus allidit.* In Baſileënſi editione ſic proſtat: *quia fluctu eliditur. Cicero in Topicis: littus eſt aqua q̄ fluctus eludit.* Ea Petiti exhibet hoc modo: *Littus eſt terra, quae et mari vicina: et dictum littus, quia fluctu eliditur, vel quod aqua alluitur. Cicero in Topicis: littus eſt aqua, qua fluctus eludit.*

Cap. XLII. *Hoc caput hic paulum ſubitoque recondit.* Grotius reſtituit *ſubito aequore condit*: non intellexerunt Interpretes, qui *ſubito* adverbium acceperunt, quod eſt participium verbi *ſubeo.*

Attingens defeſſa velut moerentis imago.

Μογέοντι, qua voce uſus eſt ipſe Aratus, non recte reddidiſſe noſtrum, ſunt qui accuſant: μογέω ſignificat laboro, labore feſſus ſum, atque exinde doleo: expono: velut imago hominis defeſſi, ac propterea moerentis quaſi, ac dolentis ex nimio labore, qui fuerat exantlandus.

Cap. L. *Quid ea, quae nuper, id eſt, paucis ante ſaeculis, medicorum ingeniis reperta ſunt? vomitione canes, purgante autem alvos ibes Aegyptiae curant.* Nimium quantum deſudarunt Commentatores in reparandis his quaſi corruptiſſimis, variis inter ſe certantes conjecturis. Vide, an, vi nulla adhibita, ſic mecum placeat exponere: quid memorem ea, quae haud ita pridem a medicis

dicis ſunt deprehenſa? *medicorum* enim *ingenia* accipiendi ſunt ipſi medici. *Reperta* autem intelligo, quae medici a beſtiis edocti ad homines tranſtulerunt. Vomitione canes ſibi medentur, ſe autem, vel remedio purgante alvos, ibes Aegyptiae ſe curant: niſi malis, alvos curant. Ampliorem tractatum res non deſiderat.

Cap. LIV. Stomachus *agitatione, et motibus linguae, cum depulſum, et quaſi detruſum, cibum accepit*, DEPELLIT. An *depeſcit*, quod dictum pro *depaſcit*, hoc eſt, conſumit, abſumit.

Cap. LVII. *Munitaeque ſunt palpebrae, tanquam vallo pilorum, quibus, et apertis oculis, ſi quid incideret, repelleretur, et ſomno conniventibus, cum oculis ad cernendum non egeremus*, UT QUI, *tanquam involuti, quieſcerent.* Sunt qui *utique* emendant, alii quaſi gloſſema ejiciunt. Quid, ſi pro *ut qui* reponamus *utri*, id eſt, pelli, ſacco.

Cap. LXV. *Multae ſaepe res hominum ſententia, atque utilitate partae.* Reſcribo *res ex hominum.* Confer Interpretes.

Haec igitur . . . . homini profecto eſt, nec ALICUIQUAM *a Diis immortalibus data.* Vel lego, vel expono *alii cuiquam. Aliquis* pro *alius quis*, itemque *aliquid* pro *aliud quid* ſaepiſſime poni plus ſemel oſtendimus.

Cap. LXVI. *Magnis autem viris proſpere ſemper omnes res: ſi quidem ſatis a noſtris . . . . dictum eſt.* Vulgata exhibet *proſpera eveniunt.* Refingam: *proſperae ſemper omnes res ſunt. Sic quidem.*

LXVIII. Ad finem properantes levi ac tumultuaria opera defungemur in recenſendo *Ciceronis libro tertio de Natura Deorum.*

Cap. I. *Spero enim te, ut ſoles, bene paratum venire. Tum Cotta*, SI *mehercule, inquit.* P. Manutius corrigit *ſane hercule*: Lambinus edidit *ſic eſt mehercule.* Daviſius probat *non mehercule.* Bouhierio placet *ſim mehercule.* Verius mihi quidem videtur nil quidquam mutari oportere: *ſi* enim cum ſit adverbium rogantis, et, quod huc apprime facit, optantis, per ſe plenum, pro quo neoterici ponunt *o ſi*, teſte Servio *ad Virg. Aen.* I. v. 187., recte exponas: utinam profecto ſit verum, quod dicis, bene me venire paratum.

Cap. II. *Ex portentis et monſtris.* Sic Noſter ſupra *Lib.* 2. *Cap.* 3.: *praedictiones, et praeſenſiones rerum futurarum quid aliud declarant, niſi hominibus ea* (vel corrigo *futura*, ſcripto fortaſſe *fa*, vel *ea* interpretor ex praecedentibus *res futuras*) *quae ſint oſtendi, monſtrari, portendi, praedici? ex quo illa oſtenta, monſtra, portenta, prodigia dicuntur.* Eadem itaque ſunt *portenta* et *monſtra*, quamobrem ſaepiſſime ea conjunguntur. Neque tamen contemnenda eſt lectio libri MS. antiquiſſimi, quam refert Urſinus, pro *monſtris* exhibentis *monitis.* Optime J. G. Graevius in *Syll. Epiſt. Vir. Ill. tom.* 4. *pag.* 445. *monitum Deorum* exponit ſigna illa, quae futura praeſignificant. Suetonius in *Aug. Cap.* 94. *prohibitum monitu Dei.* Ulpianus apud *Collatorem Leg. Moſ. et Rom. Tit.* 16. §. 2. *ſub obtentu et monitu Deorum quaedam vel renuntiant, vel jactant, vel ſcientes* EOS *fingunt*, hoc eſt, ſub praetextu inſtinctus divini. Gloſſator antiquus: πρόσχημα, τὸ προκάλυμμα, *praetextus*, ob-

obtentus. v. Martinium *in Lex.* v. *Obtentus.* Pro *ſcientes eos fingunt*, neſcio an reponi recte poſſit, *ſcientes ſe & fingunt*, hoc eſt, *ſcientes ſe opertorum fingunt.* Nota appoſita, teſtibus Diacono et Valerio, ſignificavit olim *opertum*, quod ignorantes librarii acceperunt pro ſigla non diſſimili, quae *os* deſignat. Monſtra et oſtenta *monita Deorum* interpretatur Nonius *Cap.* 5. Monſtra a *monitu* dicta fuiſſe vult Iſidor. *Lib. XI. Cap.* 18. Quam differentiam ſtatuerint nonnulli inter *prodigia*, *monſtra*, *oſtenta*, *portenta*, vide apud Nonium *Cap.* 5. *Num.* 31. *et* 54., Iſidor. *l. c.*, Feſtum in v. *portenta.*

Cap. III. *Primum* quidque *videamus* . . . . *ex animo* exuai *non poteſt.* Malim: *primum quidem*, *quaeſo*, *videamus.* Diſputemus de primo. Pro *exuri* cum aliis reſcribam *eximi.*

Cap. VI. *Cum iſti plurimis de rebus divinis mentiantur.* Diaconus tradit S pro *ſub* poſitum: praeferam itaque: *divini ſubmentiantur.* Divini ſunt divinatores, mathematici, Chaldaei. Confer Walkerum.

Nam *Fauni vocem equidem nunquam audivi.* Walker reſtituendum putat *jam:* Scio equidem, permutari inter ſe vocabula illa, quod pluribus demonſtrarunt Vonck in *Obſ. Miſc. pag.* 145., J. Arntzenius *ad Plin. Paneg. p.* 174. *et* 354. Adde Obſ. Miſc. *Vol.* 1. *pag.* 203. Non hic tamen remedio illo opus eſſe, exiſtumo. Eleganter eo, quem hic obſervamus uſu poſitum videmus *nam* ab antiquis, ut nimirum poſtremum locum obtineat in enumeratione, tum ut inſerviat occupationi. Vid. Turſell. *de Partic. Cap.* 97. Explicari poſſit caeterum, quod attinet ad, denique. Hoc ſenſu accipienda puto Modeſtini verba in *L.* 101. §. 2. *D. de Verb. Sign.*: *vitium vero perpetuum corporis impedimentum: veluti ſi talum excuſit:* nam *et luſcus utique vitioſus eſt.* Tranſpoſitione adjuvanda haec eſſe cenſet Catharinus in *Theſ. Otton. tom.* 1. *pag.* 497. Aliter Bynkersh. *Obſ.* 3. 1. Expono: ſi talum quis alicui excuſſit, adeoque debilem ac vitioſum fecerit, caeterum, quod attinet ad luſcum. Pari modo interpretor Florum 2. 15. 5. Nam *Martio Philippo*, quo loco alii pro *nam* reponunt *tamen*, quod probare videtur Tollius in *Fortuit. Cap.* 10.

Cap. IX. *Locum totum illa vetus Zenonis brevis*, *et*, *ut tibi videbatur*, *acuta concluſio* dilatavit. Verbum requiri certum eſt, quod premere et coarctare notat. Hoc animadverſo, alius *coarctavit*, alius *declaravit* mutat. Neutrius probabilis videtur conjectura. Reſtituo *dilaniavit.* Proprie, ſecundum Feſtum, *dilaniare eſt*, *diſcindere*, *et quaſi lanam trahere*, (an *detrahere?*) *unde lacinia*, *et lanius dicitur*, *qui pecus diſcindit.* Per metaphoram transfertur vox ad omnes, qui detrahunt. Orationem itaque, aut concluſionem alterius dilaniat, qui coarctat eam, qui brevius et anguſtius concludit.

Cap. XIII. *Ex quibus effici* cogique *poſſit.* Reſcribendum eſſe cenſet Bouhierius *colligi*, quoniam pro concludi poni vocem ignoraret. Multoties eo ſignificatu *cogi* vocabulum ipſum uſurpaſſé Ciceronem, cognoſcere eſt ex indice Nizolii.

Cap. XVI. *Ex eo igitur et* Lisyto *eſt is Hercules.* Pro ignoto hoc nomine *Iſide* vult idem Bouhier. Praeferam *Libycus.* Id quod notiſſimum eſt Herculis-

culis cognomen. Hinc et Poſtumus *Hercules Lybicus* dictus fuit: rationem inveſtigavit Pater meus in libello ſingulari *de Poſtumo Cap.* 11.

Cap. XVII. Amor, *Dolus*, *Metus*, ... Gratia, *Fraus* . . . . *quos omnes Erebo et Nocte natos ferunt. Aut igitur haec monſtra probanda ſunt, aut prima illa tollenda.* Uno itaque, eodemque ordine cenſendi ſunt Amor, et Dolus, Gratia item, et Fraus? cunctine illi Erebo et Nocte nati? monſtrisne adnumerandi Amor et Gratia? non ferantur haec in Boeoto homine, nedum Cicerone. Reſtituo: *Timor*, *Dolus*, *Motus*, quod ipſum eſt in libris antiquiſſimis, intelligo inconſtantiam. Pro *Gratia* muto *Ingratia*, quam vocem ſervavit Plautus, aliique. Praeſtat autem, credo, Ingratiam fingere Deam, quam Gratiam inferere monſtris. *Prima* interpretor omnium numinum prima, aut emendo *primum*, hoc eſt, quamprimum, protinus.

Cap. XVIII. *Achillem Aſtypalenſes inſulani ſanctiſſimum colunt.* Incolas intelligo unius ex Cycladum inſulis, quam *Deorum menſam* appellatam fuiſſe, ſcribit Stephanus, propter amoenitatem. *Sanctiſſime* ut reſcribas cum Lambino, neceſſarium non videtur. Dii *ſancti* recte appellantur, utpote quos violare nefas eſt.

Furinae lucus. Furinae Deae honos fuit apud antiquos: nam ei ſacra inſtituta fuerunt annua, et flamen attributus: feriae ejus publicae *furinalia* appellabantur. Ita de ea Varro *de L. L. lib.* 4. Quoniam vero addit idem: *nunc vix nomen notum pauceis*, mirum profecto nemini videbitur, luci hujus mentionem non incidere apud alios ſcriptores.

Cap. XXIII. *Atque haec quidem* ATQUE *ejusmodi.* Poſterius *atque* in nonnullis codicibus omittitur, in antiquiſſimis adjungitur. Scriptum fuiſſe puto *alque*, hoc eſt, *aliaque ejusmodi.*

Cap. XXIV. *Quarum rerum utilitate video etiam conſecrata ſimulacra. Quare autem in his vis Deorum inſit, tum intelligam, cum cognovero.* Admodum placet lectio Codicum, qui referunt *utilitatem video*, *video etiam.* Reliquas difficultates, quas queruntur Interpretes, removebis facile, ſi cogitaveris, quod, credo, omnibus eſt notiſſimum, *intelligere* dici, qui ipſe percipit, perſuaſus argumentorum vi ac validitate. Hinc Grammaticus: *intelligimus, quod certum eſt.* Aſconius: *intelligitur aliquid argumentis.* Cognoſcit, qui aliunde docetur, vel ore, vel ſcripto. Inde *Cognitor* nominatus, teſte eodem, *qui praeſentis cauſam novit*, *et ſic tuetur ut ſuam*, confer Feſtum. Lucilius apud Nonium *Cap.* 4 *: rem cognoſcas ſimul*, *et dictis animum attendas.* Cognoſcit itaque proprie, qui aliorum ſententiam audit, vel legit; tranſlata deinde vox eſt ad eos, qui, bene penſitatis ſcriptis et ſermonibus aliorum, certi ſunt rem ita ſe habere. Confer Nonium *l. c.*

Omiſſis caeteris, ne longior mora taedium afferat, unum addam locum obſcuriorem ex Cap. XXXIX. *Quo modo iidem dicitis, non omnia Deos perſequi, iidem vultis a Diis immortalibus diſpartiri ac dividi* SOMNIA. *Idcirco* (*ſomnia*) *haec tecum, quia veſtra eſt de ſomniorum veritate ſententia.* Quam uncinulis incluſam vides vocem, in vulgata editione addi, in ea Verburgii omitti ſcias: abeſſe eam ab antiquo codice teſtatur Urſinus. Nihil faciunt ad interpre-

tan-

tanda haec ſomnia, quae appoſuit Lambinus. Quid, ſi, retenta lectione veteri, ita exponamus? Poſt *dividi* impletae ſententiae notam ſtatuo, ac ſubintelligo *omnia* ex praecedentibus. *Somnia.* Futilia, vult, abſurda, et ſomnia cenſeri oportet, ſentire, Deos unicuique homini ſuam attribuere partem, eosdem tamen non curare omnia. *Idcirco haec tecum* loquor, tibi oppono, *quia veſtra*, hoc eſt, ſectae tuae, *eſt de ſomniorum veritate ſententia.* Graviter perſpicis invehi Cottam in Lucilium: hanc ob cauſam Lucilius in *Cap. ſeq. vehementius*, inquit, *tu quidem*, *Cotta*, *invectus es in eam Stoicorum rationem*, *quae de providentia Deorum conſtituta eſt.* Quoniam autem reprehenſa fuerat, atque irriſa de ſomniis opinio, adjungit ibidem: *quippe qui etiam ſomnia putet ad nos mitti ab Jove: quae ipſa tamen tam levia non ſunt, quam eſt Stoicorum de natura Deorum oratio.*

LXIX. Julius Capitolinus *in Antonino Pio Cap.* 3. *Somnio ſaepe monitus* Antoninus *ſe penitus ejus Adriani ſimulacrum inſerere.* Repono: *ſuum penatibus Adriani ſimulacrum inſerere:* quo prodigio praenuntiabatur, in ſacra et familiam Adriani adoptatum iri Antoninum.

Idem *Cap.* 7. *patrimonium privatum in filiam contulit: ſed fructus reipub. donavit.* Infra *Cap.* 13. *privatum patrimonium filiae reliquit.* Ecquis ab optimo ac prudentiſſimo, ſed et propter inſignem pietatem in primis claro Principe exſpectet, hoc voluiſſe, ut fructus rerum a ſe relictarum acquirantur Reip., proprietas ſola ſit penes filiam, id eſt, ſanguinem ſuum? explico: *ſed et* fructus rei ſuae publicae, hoc eſt, fiſcalis, eidem donavit. *Res publicae* et *res fiſcales* pro eodem ponuntur. v. Salmaſ. *ad Spart. in Adrian. Cap.* 7. Res autem fiſcales quaſi propriae et privatae Principis ſunt. *L.* 2. §. 4. *D. ne quid in loco pub.* Confer *L. ult. C. de quadrienn. praeſcript.*

LXX. Agmen claudat Spartianus: Sic ille *in vita Adriani Caeſaris Cap* 2.: *Fuitque in amore Trajani*, *nec tamen ei per paedagogos puerorum*, *quos Trajanus impenſius diligebat*, *Gallo favente*, *defuit.* Quidlibet audendi poteſtatem in his ſibi conceſſam arbitrantur Interpretes: quidni et nos noſtram proferamus audaciam? Exſtitiſſe conjicio: *nec tamen l. ii per paedagogos puerorum*, . . . *Gallo favente*, (aut *fovente*) *defuit.* Expono: *nec tamen locus injuriae* (hoc modo notas exhibitas interpretatur Diaconus) defuit Hadriano, propter paedagogos *puerorum*, (intellige Trajani *delicatos*, uti vocat eos Auctor *Cap.* 4., quos Hadrianum *curaſſe*, *et ſaepe liſſe*, hoc eſt, liviſſe, ibidem narrat, quam ob cauſam mirum non eſt invidos fuiſſe, atque infeſtos paedagogos eorum,) quam injuriam fovit, aut, quibus paedagogis favit Gallus.

Vexat admodum Eruditos locus ejusdem in Cap. 4.: *In adoptionis ſponſionem venit*, *Palma et Celſo inimicis ſemper ſuis*, *et quos poſtea ipſe inſecutus eſt*, *in ſuſpicionem affectatae tyrannidis lapſos.* Pro *lapſos* cum aliis muto *lapſis*, quod rei geſtae ratio, et ſermonis nexus requirit. *Sponſionem* interpretor rumorem, famam publicam. In *Aelio Vero in pr.* dixit Auctor: *in famam*, *aut in ſpem principatus venire.* Ignorata videtur, aut certe non obſervata Commentatoribus vocabuli ſignificatio. Aperte Feſtus *ſpondere*, inquit, *ponebatur pro dicere*, *unde reſpondere.* Sequitur mox: *totam praeſumtionem adoptionis*

emeruit. Primum quidem ſermone ferebatur populi, adoptatum eum iri ſperantis et conjectantis, deinde vero ea fuit univerſorum exſpectatio, ut nemo quisquam de eo dubitaret.

Vitioſa videntur haec in Cap. 7.: *Non ſolum amicis, ſed etiam* PESSIMIS ALIQUANTIS *multa largitus eſt.* Corrigo *paſſim aliis quam multis.* Confer Gruterum. Negari tamen non poteſt, ſerioris aevi ſcriptores *aliquanti* dixiſſe pro *aliquot.*

De ſcripturae compendiis, quae in codicibus MSS. antiquis Graecis cognoſcuntur, copioſiſſime pertractavit Bern. de Montfaucon in *Palaeographia Graeca*, *Lib.* 5. Quid, quod et in Pandectis ſacris, ſi credere fas eſt Jo. Clerico in *Art. Crit. Tom.* 2. *Part.* 3. *Sect.* 1. *Cap.* 12., notarum ſuperſint veſtigia? videant de his Theologi.

Jam pervenimus usque ad umbilicos.
Forſan ſerius haec peracta res eſt.
Jam lector queriturque, deficitque.

F I N I S.

ANA-

Digitized by Google

ANACEPHALAEOSIS

DISQUISITIONIS

DE

N O T I S.

Ratio et ſcopus Disquiſitionis. *Notae* etymon. Tentantur *Servius*, *Diaconus*, et *Iſidorus*. De *Notariis*, et *Notoriis*. *Siglarum* etymon. *Signa*, *Singla*. Vindicatur lectio §. 5. *Conſtit. Juſtin. de emend. Cod.* Corrigitur *L.* 1. §. 13. *C. de vet. jur. enucl. Sifrae*, Σημεια, *ſingularii*. Differentia *Siglarum*, et *Notarum*. Earum frequentia, origo, et antiquitas. Emendantur *Diaconus* et *Iſidorus*. De veteribus Siglarum interpretibus. *Valerii Probi* aetas et ſcripta. De *Magnone*. De *Petro Diacono*. De *Iſidoro*. De Notis Inſcriptionum, et Codicum Antiquorum. Tentatur *Cicero*. Exponitur *Manilius*. Errores ex uſu Notarum vulgari et crebro. Compendia ſcribendi in libris Juris. Aetas *Pandectarum Florentinarum*: num eae ſint fons omnium exemplarium reliquorum. Scriptores recentiores de Notis. Artis per Notas corrigendi neceſſitas, uſus, abuſus, auctoritas. *Pag.* 297–303.

Exempla locorum ex Notis emendatorum.

I. *L.* 26. §. 1. *D. de Pignor. et Hyp.* 303. *ſq.*
II. *L.* 2. §. 1. *D. de Condict. ob turp. vel inj. cauſ.* 304.
III. *L.* 2. §. 44. *D. de Orig. Jur.*, et *L.* 8. §. 3. *D. de Pign. Act.* 304. *ſq.*
IV. *L.* 9. §. 8. *D. de Reb. Cred.* 305.
V. *L.* 3. *D. Fam. Erciſc.* *ibid.*
VI. *L.* 1. *D. de Orig. Jur.* *ibid.*
VII. *L.* 28. *D. de mort. cauſ. donat.* 305. *ſq.*
VIII. *L.* 7. *D. Fam. Erciſc.* Vindicatur lectio *L.* 39., et 46. *D. de Judic.* 306.
IX. *L.* 22. §. 11. *D. Mandati.* *ibid.*
X. *L.* 61. §. 1. *D. Locati.* *ibid.*

XI. *L. 20. D. de Evictione.* 306. *ſq.*
XII *L. 10. pr. D. quae in fraud. cred.* 307.
XIII. *L. 1. pr. D. quod vi, aut clam.* *ibid.*
XIV. *L. 52. §. 2. D. pro ſocio.* 307. *ſq.*
XV. *L. 10. pr. D. de Cond. et Dem.* 308.
XVI. *L 2. § 2. D de his, qui not. inf.* *ibid.*
XVII. *L. 10. D. ſi pars hered. pet.* 308. *ſq.*
XVIII. *L. 31. § 4. D. de negot. geſt.* 309.
XIX. *L. 10. D. de hered. inſtit.* *ibid.*
XX *L. 5. D. de Fugitivis.* Exponitur *L. 2. D. de Term. moto.* 309. *ſq.*
XXI. *L. 5. §. 1. D. de reb. eor., qui ſub tut. Verum* quid? 310. *ſq.*
XXII. *L. 6. §. ult. D. de his, qui not. inf.* 311.
XXIII. *L. 195. §. 2. D. de Verb. Signif.* *ibid.*
XXIV. Tentatur, an exponitur *Cajus in Inſt. Ad* pro *apud.* Corrigitur *Iſidorus.* 311. *ſq.*
XXV. Emendatur *Cajus ibidem.* 312.
XXVI. *Paulus in Rec. Sent. Derectarii* qui? *ibid.*
XXVII. *Idem ibidem*, et *L. 34. §. 1. D. de Donat.* *ibid.*
XXVIII. *L. 12. C. de Precurat.* 313.
XXIX. *Conſtitutio Leonis et Anthemii, de mulierib., quae ſe ſerv. propr. junx.*, in *Cod. Theod.* *ibid.*
XXX. *L. 4. C. Th. de Sponſalib. Autem* aliquando habet vim copulandi. *Eſt* omittitur. Tentatur, et exponitur *L. 3. §. 2. D. pro ſocio.* Vindicantur *L. 49. D. de Pact.*, *L. 15. D. rem ratam hab.*, *L. 21. D. quae in fr. cred.*, *L. 1. §. 1. in fine D. de Separat.*, et *L. 6. D. de fideic. libert.* 313. *ſq.*
XXXI. *L 7. C. Th.*, et *L. 4. C. Juſt. de Sponſalib.* 314. *ſq.*
XXXII. *L. ult. C. Th. de Metall. et Met.* 315.
XXXIII. *L. 10. C. Th.*, et *L. 7. C. Juſt. de Murileg.* *ibid.*
XXXIV. Reſtituitur, et exponitur *L. 6. C. Th. de Teſt. et Cod.* 315. *ſq.*
XXXV. XXXVI. Corrigitur *Cicero.* 316 *ſq.*
XXXVII. *Aſconius.* 317.
XXXVIII. *Cenſorinus.* *ibid.*
XXXIX. *Seneca. Imperare* de aegrotis. Explicatur *L. 26. pr. D. de oper. libert.* 317. *ſq.*
XL. *Livius.* 318.
XLI. XLII. *Curtius.* *ibid.*
XLIII-XLVIII. *Minucius Felix* aliquoties emendatur, et exponitur. 318--322.
XLIX. *Ambroſius.* 322.
L. *Aurelii Victoris* loca varia tentantur, et adjuvantur. Explicatur *L. 32. § 1. D. de aur. arg. leg.* 323. *ſq.*
LI-LIII. Pergitur in emaculando *Aurelio.* 324. *ſq.*

LIV.

LIV. Interpretatio, et emendatio loci ejuſdem *Aurelii*, de Ulpiano Icto. Tentatur *Lampridius*. Exponitur *Athenaeus*. De *Domitio Ulpiano*, et ratione ejus nominum. 325. *ſq.*

LV-LVII. *Aurelius* denuo reſtituitur. 326. *ſq.*

LVIII. *Magis* et *minus* confunduntur. Exponitur, et corrigitur *Ovidius*, item *L.* 4. *C. de praed.*, *et al. reb. min.*, et *L.* 4. *C. de Judic.* 327.

LIX. *Ampelius* ſaepius reſtauratur. *Florus* exponitur. 327. *ſq.*

LX. *Iſidorus* tentatur. 321.

LXI. Commentaria critica ad *Ciceronis librum primum de Legibus*. Tentantur, et exponuntur loca nonnulla *Martialis*. De vocabulis ambiguis. Significatio τοῦ *adverſus*. 328–333.

LXII. Ad *Ciceronis librum ſecundum de Legibus*. Tentatur *Varro*. De *Matre Deorum*. De *legato partitionis*. Emendatur *Seneca* Corriguntur *Ciceronis* verba ex *Academ. Quaeſtion.*, et *de Divinatione*. *Aſcia*. *Sub aſcia dedicare*. Exponitur *Plautus*. *Exaſciatum*. De *tabulis* ſepulchro impoſitis. 334–342.

LXIII. Ad *Ciceronis librum tertium de Legibus*. Vindicatur *L.* 19. §. 1. *D. de off. Praeſ.* Emendatur, et exponitur *Vellejus Paterculus*. Explicatur *L.* 52. §. 3. *D. pro Socio*, et *Cicero*. Tentatur *Minucius*. 342–346.

LXIV. *Minucius Felix* plus ſemel corrigitur. *Spartianus* exponitur. 346. *ſq.*

LXV. *Cornelii Nepotis* loca aliquot emendantur, et exponuntur. *Vellejus Paterculus* reſtituitur. *Paulus* in *Sent. Lib.* 1. *Tit. ult.* §. 13. corrigitur, et conciliatur cum *Ulpiano* in *L.* 23. *D. de his, qui not. inf.* Explicatur *L.* 11. §. 1. *et* 3. *D. eod.* De luctu viduarum, et propinquorum. Emendatur *Valerius Probus*. Tentatur, et exponitur *L.* 1. §. 3. *D. naut. caup ſtab.* Emendatur *L.* 3. *C. Th. ad SCtum Claud.*, et *Cicero*. 347–351.

LXVI. Ad loca nonnulla ex *libro Ciceronis I. de Natura Deorum*. Exponitur *Spartianus*. 351–352.

LXVII. Ad *Ciceronis librum II. de Natura Deorum*. Ellipſis τοῦ *et*. Exponitur *Florus* Tentatur *Varro*. Omittitur *in*. Explicatur *Aurelius Victor*. Hemiſtichia, et integri verſus proſae orationi inſerta. *Iſidori* varia lectio. 352–358.

LXVIII. Ad *Ciceronis librum III. de Natura Deorum*. *Si* pro utinam. *Monitus Deorum* qui. Tentatur *Collatio Leg. Moſ. et Rom. Obtentus*. Permutantur *nam* et *jam*. *Nam* pro caeterum. Exponitur *L.* 101. § 2. *D. de V. S.* *Florus* explicatur. *Dilaniare* quid. Tentatur *Feſtus*. *Cogere* pro concludere.

Hercules Lybicus. *Motus*, *Ingratia.* *Dii ſancti.* *Furina* Dea. *Intelligere*, *cognoſcere* quid. *Cognitor.* 358--361.

LXIX. *Capitolinus* corrigitur, et exponitur. *Res publica* Imperatoris, pro *fiſcalis.* 361.

LXX. Emendatur *Spartianus.* *Sponſio* pro fama, rumore. *ibid.*

JOAN-

JOANNIS CANNEGIETERI

OBSERVATIONUM MISCELLANEARUM,

QUIBUS PLURIMA JURIS ROMANI CAPITA, MULTA QUOQUE ALIORUM AUCTORUM VETERUM LOCA EXPONUNTUR, EMENDANTUR, ILLUSTRANTUR,

LIBER SINGULARIS.

Digitized by Google

„ Niſi mera ſomniare prodigia velis, fatendum profecto erit,
„ fieri non potuiſſe, quin multa in jure noſtro ſint corrupta,
„ disjecta, ac poene deſperata. Quid, quaeſo, hic futurum,
„ niſi ars critica pararet medicinam, corruptaque integritati,
„ disjecta loco ſuo, deſperata ſanitati priſtinae reſtitueret? Ne-
„ que exiſtimandum profecto, otium poſteris feciſſe ALCIATOS,
„ AUGUSTINOS, CUJACIOS, CONTIOS, BUDAEOS, FABROS, VI-
„ GLIOS, aliaque Jurisprudentiae lumina. Majus eſt iſtud Au-
„ giae ſtabulum, quam ut illi repurgando illorum induſtria ſuf-
„ fecerit. Multa reliquerunt intacta, multa emendarunt parum
„ feliciter, et ſaepe doctiſſimis iſtis hominibus accidit, quod
„ Medicis etiam peritis, qui nimia cura ex aegris faciunt vale-
„ tudinarios. Opus ergo hodienum critica manu, quae ulce-
„ ra, his Medicis intacta, ſanet: opus et altera, quae male ſa-
„ nata reſtituat in integrum. Utraque opera non magis carere
„ poteſt Jurisprudentia, quam pharo, qui in tenebris navigant.

J. G. HEINECCIUS *in Praefatione praemiſſa Corn. van Bynkersboek Obſervationum Juris Romani libris IV. prioribus.*

Digitized by Google

JOANNIS CANNEGIETERI

OBSERVATIONUM MISCELLANEARUM

LIBER SINGULARIS.

CAPUT PRIMUM.

Vindicatur, atque exponitur lectio vulgata Legis 16. D. de Condit. et Demonſtrat. *Tentatur* L. 24. D. de Reb. dub. Jus ſcriptum *quid dicatur.* Juris *ſignificatio, etymon.* Juſa *pro* juſſa, jura. *Teſtatoris voluntas religioſiſſime olim obſervabatur. Ratio* Legis 6. D. de Transact. Legare *pro* jubere Leges *pro* lex. Lex *unde dicta. Promiſcue uſurpata* legere *et* legare, *ſimiliaque. Illuſtratur* L. 116. pr. D. de Legat. 1°. *Teſtator* jubere *dicitur. Teſtamenta legis modo condita.* Jus *et* lex *appellata juſſus, voluntas teſtatoris. Explicantur* L. 77. §. 12. D. de Legat. 2°. *et* L. 30. D. de Teſt. Tut.

Ita Gajus in *L. 16. D. de Conditionib. et Demonſtrationib: In his*, inquit, *quae extra teſtamentum incurrerent, poſſunt res ex bono et aequo interpretationem capere: Ea vero, quae ex ipſo teſtamento orirentur, neceſſe eſt ſecundum ſcripti juris rationem expediri.*

Teſtatoris voluntas religioſiſſime obſervanda, idque unice attendendum, quid ſenſerit defunctus: hinc inſpicienda, et ponderanda verba teſtamenti, atque ex mente illius, qui teſtamentum fecit, omnia ſunt expedienda: Rem paucis comprehendit Marcellus: *non aliter*, ait, *a ſignificatione verborum recedi oportet, quam, cum manifeſtum eſt aliud ſenſiſſe teſtatorem*, in *L. 69. pr. D. de Legat. et Fid. III.* Quod ſi vero accidat, ut controverſiae incidant, non

quidem de ipſis teſtamenti verbis, ſed de iis, quae extra teſtamentum incur-
runt, id obſervatur, quod aequitas ſuggerit. Caſus hic eſto: Cajus a Sejo
ex aſſe heres eſt ſcriptus, mortuo Sejo, apertis tabulis, Cajus hereditatem
petit: objicitur, quod infauſtas voces adverſus teſtatorem jactaverit, aper-
teque ei maledixerit: quod ſi hic ſcripturae attendamus, repelli nullo jure
poteſt Cajus: aequi vero ratio et boni aliud velle videtur: injuſtum enim,
atque ab ipſius defuncti ſententia alienum, iſti hereditatem relinquere, qui
malis ominibus mortuum perſequitur. Extra omnem dubitationis aleam eſt
poſitum, teſtatorem, ſi haec praevidere potuiſſet, alium heredem fuiſſe ſcri-
pturum: non itaque hic verba teſtamenti obſervantur, ſed res, utpote extra
teſtamentum incidens, ex aequitate interpretationem accipit. Vid. *L.* 9 *§.* 1.
D. de bis, quae ut indign. aufer. Elegans quoque exſtat exemplum in *L.* 9. *D.*
de Cond. et Dem. Adde *L.* 61. *eod.*, et *L.* 13. *§.* 1. *D. de annuis legatis.* Ita
quoque exponenda eſt *Lex* 7. *C. de Fideicommiſſis.* Confer *L.* 10. *D. de reb.*
dub., et *L.* 14. *C. de Teſtamentis.* Res clara eſt ac perſpicua. Verum a ju-
ris ratione illud alienum videtur, quod in fine legis Gajus *jus ſcriptum* in cauſ-
ſa teſtamentaria opponat aequitati, quaſi vero ſummum jus in ultimis volun-
tatibus praepolleat, et juri ſtricto inhaerendum ſit, in quam ſententiam ver-
ba haec accipienda ratus fuit antiquus Gloſſator ad hanc legem: *Si heres meus*,
inquit, *diceret uxori meae, non fuit tibi legatum, et ipſa velit probare ſibi lega-*
tum, debet haec quaeſtio expediri ſecundum rationem ſtricti juris, ſcilicet audiendo
probationes, et faciendo ea, quae ſolent fieri in cauſis ordinariis: haec quidem Ju-
ri noſtro immane quantum adverſantur. Non enim res ſecundum obſervan-
tiam ſtricti juris expeditur, ſed ratio habetur voluntatis, conſiliique teſtato-
ris, verbaque ejus in mitiorem partem flectenda, uti manifeſtum eſt ex *L.* 24.
D. de reb. dub., ubi aperte Marcellinus: *quum*, inquit, *in teſtamento ambigue,*
aut etiam perperam ſcriptum eſt, benigne interpretari (inſere hoc loco *eſt*, id eſt,
licet, poſſumus, quae locutio non Juriſconſultis tantum uſitatiſſima, verum
claſſicis quoque ſcriptoribus, qui vocantur, frequens eſt. Horat. *Lib.* 1.
Serm. 5. *v.* 87.

Quod verſu dicere non eſt.

Virg. *Georg.* 4. *v.* 447.

Neque eſt te fallere cuiquam.

Adde, quae de Graeco hoc loquendi more adcumularunt Jo. Schulting. *in*
notis ad Senecae Suaſor. 3. *pag.* 25., et Vechnerus *in Hellenol. Lib.* 1. *Cap.* 31.
pag. 127. *et ſeqq.* Ex juris corpore depromta exempla profert Briſſon. *in le-*
xico, voce *eſt.* *Eſt* abſorptum hoc loco, cum quod ter poſitum in hac lege,
tum ob vocem ſequentem *et*, earundem poene litterarum: denique notari
velim, τὸ *eſt* perperam ſaepiſſime contextui a librariis addi, vel omitti. Vid.
Cl. Arntz. *ad Caton. Lib.* 1. *Diſt.* 12. Aut potius ſic diſtingue: *perperam ſcri-*
ptum,

ptum, eſt benigne interpretari, et ....) et ſecundum id, quod credibile eſt cogitatum, credendum eſt. Pluribus hanc materiam eruditiſſime, ut ſolet, expoſuit Vir ſummus Petrus Faber *Semeſtr. Lib.* 3. *Cap.* 15., qui, ut legem noſtram 16. cum caeteris legibus conciliet, quod occurrit hic, *Juris* vocabulum, non ab ipſo Gajo expreſſum ſtatuit, ſed ab imperito quopiam Scholiaſte adjectum, male poſtea atque imprudenter contextui interpoſitum eſſe exſtimat. Hanc Fabri ſententiam ſequitur Antonius Schultingius, *in Exercitatione ad Valer. Max. Lib.* 7. *Cap.* 7. *pag.* 900., et Joannes Sandius, *in Deciſ. Friſ. Lib.* 4. *Tit.* 5. *Def.* 8. Imo, quotquot fere ſunt hilarioris famae juris Interpretes, omnes, quaſi agmine facto, pedibus in hanc opinionem deſcendere non dubitarunt.

Quominus autem illorum ſententiae calculum adjicerem, conſpirans librorum omnium in eandem lectionem conſenſus eſt, quam non temere movendam eſſe cenſeo. Codicum autem antiquorum nullus eſt, quin vocem *juris* agnoſcat et tueatur. Quam et hodie non difficulter tuebimur, ſi vocem *juris*, non eo, quo illi, ſed alio ſenſu accipimus. *Jus ſcriptum* illi interpretantur, jus civile Romanum. Sed quae cauſſa prohibet, quo minus interpretemur, jus a teſtatore in teſtamento ſcriptum? ut mihi quidem videtur, nulla. Retinendam itaque cenſeo vocem *juris* in illo Gaji fragmento, atque illud *jus* accipio, quod in teſtamento eſt ſcriptum. Et, ne de uſu hoc vocis dubites, ipſi Decemviri in legibus ſuis id *jus* eſſe voluerunt, quod *paterfamilias legaſſit*. Proprie ergo in re teſtamentaria *jus ſcriptum* dicetur teſtatoris voluntas ſcripta. Malo tamen latius interpretari, atque eo nomine complecti etiam jus teſtamenti nuncupatum, id eſt, ore prolatum: haud aliter, atque jus Romanum *ſcriptum* dicimus, non tantum, quod ſtilo aut calamo ſcriptum, ſed et quod, quomodocunque prolatum, expreſſa legiſlatoris voluntate conſtat, vid. §. 3. *ſqq. I. de Jure Nat. Gent. et Civ. Jus* itaque teſtamenti *ſcriptum* erit, quod expreſſa et manifeſta teſtatoris voluntate cenſetur.

Quod ſi autem vocabuli *juris* originem indagamus, certum eſt nulli rei eam aptiorem eſſe, quam teſtamentis, et teſtantium voluntati: ſiquidem ea vox a *jubendo* deſcendit, a quo eſt *juſum:* ita enim vetuſtiores Romani, qui non geminabant litteras, vid. Feſt. in *Ab aloes*, in *Anus*, *atque alibi:* confer Rad. Forner. *Rer. Quotid. Lib.* 2. *Cap.* 1. *Juſa* autem dicebant non *jura*, quoniam olim litteram R non habebant, quam demum Appius Claudius invenit, uti eſt in *L.* 2. §. 36. *D. de Orig. Jur.* Hinc *Papirii* olim *Papiſii* dicti, Cicero *Lib.* 9. *ad Familiares Epiſt.* 21. *Num.* 4., vide et Menag. *Amoenit. Jur. Civ. Cap.* 39. in v. *jus*, junge Feſtum in voc. *Pignoſa*, adde denique Schulting. *ad* Πρωτα *D. Tit.* 1. *Num.* 8. Egregie Cornificius *Rhetoric. ad Herennium Lib.* 2. *Cap.* 13. *lege*, inquit, *jus eſt, id, quod populi juſſu ſancitum eſt.* Livius *Lib.* 7. *Cap* 17 *quodcunque poſtremum populus juſſiſſet, id jus ratumque eſſet: juſſum populi et ſuffragia eſſe*, add. eund. *Lib.* 9. *Cap.* 33 *et* 34. Cicero *Lib.* 1. *de Legib. Cap.* 5. *tum haec*, ait, *tractanda, quae compoſita ſunt et deſcripta, jura et juſſa populorum.* Idem *Cap.* 12. *Lex, quae eſt recta ratio in jubendo et ve-*

Digitized by Google

tando: ſi lex, jus quoque. Ibidem *Cap.* 16.: *ſi populorum juſſis jura conſtituerentur.* Confer *Lib.* 2. *Cap.* 4. Praeclare poſtremo Idem *Lib.* 3 *Cap.* 1. *hominum vita juſſis ſupremae legis obtemperat. Jus* itaque cum nihil aliud ſit, quam juſſus, voluntas ore aut ſtilo expreſſa, dubium non eſt, quin optimo jure ad teſtatorem poſſit tranferri Ecquis enim adeo imperitus rerum, qui neſciat, Romae nihil unquam religioſius fuiſſe obſervatum, quam ſuprema hominis, debita naturae jam jam reddituri, mandata? publice enim expedit ſuprema hominum judicia exitum habere, *L.* 5. *D. teſtam. quemadm. aper.*, nihilque tam conveniens eſt, quam voluntatem ejus ratam haberi, qui rem ſuam ad alium vult transferri, § 40 *J. de Rer. Diviſ. Nihil eſt*, uti legitur in *L.* 1. *C. de Sacros. Eccleſ.*, *quod magis hominibus debeatur, quam ut ſupremae voluntatis, poſt quam jam aliud velle non poſſunt, liber ſit ſtilus, et licitum, quod iterum non redit, arbitrium.* Haec itaque ratio cenſenda, quod lex ut immeritos atque indignos ab hereditate removeat eos, qui juſſa teſtatoris non adimpleſſent. *L ult.*, et *Authent. hoc amplius. C. de Fideicommiſſ.*: junge, quae hanc in rem congeſſit Annaeus Robertus *Rer. Judicat. Lib.* 1. *Cap.* 3. *pag* 25. *et ſeq.*, et *Lib.* 2. *Cap.* 10. *pag* 422: hinc teſtamenta ſupprimi, aut de controverſiis, quae ex teſtamento proficiſcuntur, tranſigere, non inſpectis cognitisque tabulis, non licuit. *L.* 6. *D. de Transact.*: imo nefas iſtud habebatur: fiebat enim alias, ut eluſoria eſſent hominum judicia, ut legatis honorati nihil quidquam acciperent: imo neſciebatur, quid circa ſepulturam, caeteraſque religiones fieri voluiſſet teſtator: quae tamen accurate adeo olim fuere obſervanda, ut, ſi quid in his neglectum foret, animas defunctorum quieſcere non poſſe, ſed per longam annorum ſeriem in terris vagari, atque quaſi furiis quibusdam agitare eos, per quos ſteterat, quo minus defuncti mandatis mos gereretur, ſibi perſuaderet ſuperſtitioſa gens Romulidarum. Elegantiſſimum exemplum narrat Plinius *Lib.* 7. *Epiſt.* 27., ubi conſule Commentatores. Hinc Valerius Maximus *Lib.* 7. *Cap* 7. *Ex.* 2., de filio agens, patris teſtamentum reſcindente, *plus*, ſcribit, *illi in judicio cum excellentiſſimi viri gratia, quam cum parentis cineribus negotii fuit.* Idem *Cap.* 8. *Ex.* 4.: *cineres fratris quietos eſſe paſſus eſt.* Ignorabatur deinde, quid ſenſerit teſtator de amicis atque inimicis, ea quae tamen diligentiſſime attendebant Romuli nepotes, quandoquidem morientium verbis omina ineſſe crederent: inde Auguſtus Imperator ſuprema amicorum judicia moroſiſſime penſitaſſe narratur Suetonio *in Aug. Cap.* 66. Huc etiam referendam arbitror cauſam, ob quam maximo ſibi honori duxit antiquitas, ſi quando legata cui adſcriberentur in teſtamentis: hinc *honor hereditatis*, *injuria*, *contumelia exheredationis*, vide Schulting. *ad Val. Max. in pr.*, *voce*, *honorem hereditatis.* Quid, quod ex legum quoque vinculis obſtricti fuerint heredes ad voluntates mortuorum exſequendas, quo de pluribus pertractavit Gerh. Noodt *Obſ. Lib.* 2. *Cap.* 2., adde Gudelin. *de Jure Noviſſ. Lib.* 2. *Cap.* 9.

Cognitis his, ac recte ponderatis, quae de religioſiſſima obſervatione ſupremae teſtantium voluntatis propoſui, quis dubitet, noluiſſe Romanos, apud quos, ſecundum Paulum in *L.* 43. *D. de Relig. et ſumt. fun.*, *ſumma* erat *ratio*,

tio, quae pro religione facit, ut ſupprimerentur tabulae, aut de controverſiis teſtamentariis tranſigi, non inſpectis cognitisque iis? Confer iis, quae ad *L. 6 D de Transaction* obiter notavi, quae uberius nuperrime ad eam legem commentatus eſt H. J. Arntzenius *in Miſcellan Cap* 13, ex quo et hoc diſces, eodem, quo dudum ante ego expoſueram, modo, iisdemque argumentis uſum, *legis noſtrae* 16. lectionem defendere atque exponere Cl. Schroderum, ſuppreſſo tamen nomine meo.

Nihil itaque prius, nihil antiquius habuerunt Quirites, quam ut integre ac plene ſervarent teſtatoris juſſum, eique adeo eandem quam legi vim tribuerunt. Fidem poene ſuperar, quam anxie heredes exſecuti fuerint ultima morituri mandata. Poëta, neſcio quis, in carmine de vita Virgilii, quod Auguſto Imp. a nonnullis adſcribitur:

Sed legum eſt ſervanda fides. Suprema voluntas
Quod mandat, fierique jubet, parere neceſſe eſt.
Frangatur potius legum veneranda poteſtas,
Quam tot congeſtos noctesque diesque labores
Hauſerit una dies: ſupremaque juſſa parentis
Amittant vigilaſſe ſuum.

In cachinnum ſolvatur, qui cognoſcit ineptis aliquando, ac non bene ſani hominis viſis juſſionibus extremis, ſi legibus vetarentur obſervari, colore aliquo quaſi temperatis, ab herede pro facultate tamen fuiſſe obeditum. Ovidius cecinit *Faſtor. Lib. 5. v. 653. ſq.*

Saepe tamen patriae dulci tanguntur amore,
Atque aliquis moriens hoc breve mandat opus:
Mittite me in Tyberim, Tyberinis vectus ut undis,
Littus ad Inachium pulvis inanis eam.
Diſplicet heredi mandati cura ſepulchri:
Mortuus Auſonia conditur hoſpes humo.
Scirpea pro domino Tyberi jactatur imago,
Ut repetat Grajas per freta longa domos.

Confer omnino de religione veterum circa monumenta Freher. *in Parerg. Lib. 1. Cap. 23. et 26. in Theſ. Jur. Otton. Tom. 1. pag.* 891. *ſq. et* 897. *ſq.*

Ex hoc fonte derivanda ſunt legis XII tabularum verba, de quibus jam ante coepi dicere: *Paterfamilias uti legaſſit ſuper pecunia, tutelave rei ſuae, ita jus eſto.* Vid Ulpian. *in Fragment. Tit. XI* §. 14. Add. *L.* 53 *et* 120 *D. de V S., L. 1. D. ad Leg. Falcid, pr. J. de Lege Falcid., et Novell.* 22. *Cap.* 2. Unde manifeſto apparet, arbitrium teſtatoris unice eſſe attendendum, idque prae caeteris conſiderandum, quid defunctus *legaſſit*, hoc eſt, juſſerit. *Legare* enim antiquiſſimis temporibus idem ſignificavit quod jubere, mandare,

 legem

legem dicere, v. Heinecc. in *Antiq. Rom. Lib.* 2. *Tit.* 20. §. 1. et in *Diſſertatione de origine teſtamenti factionis, et uſu*, §. 2. *ſq.* Aperte Ulpianus *Tit.* 24. §. 1.: *Legatum dicitur, quod legis modo, id eſt, imperative, teſtamento relinquitur.* Quid, ſi dicamus ipſum *legis* vocabulum inde deſcendere? vero namque ſimillimum eſſe videtur, in caſu olim primo dictum fuiſſe *leges* vel *legis*, *duces* vel *ducis*, *Reges* vel *Regis*, quorum loco nunc dicimus *lex*, *dux*, *Rex*. *Faces* nominandi caſu eſt apud Feſtum in voce *Faces*. *Plebes* et *Plebs*, *trabes* et *trabs*, *canes* et *canis*, promiſcue antiquis uſurpata fuiſſe teſtantur Varro et Priſcianus. *Plebes* pro *plebs* plus ſemel poſuit Auſonius. Confer Voſſium *de Art. Gramm. Lib.* 1. *Cap.* 21., et Sanctii *Minerv. Lib.* 4. *pag.* 347. Econtra *frux frugis*, *nubs nubis*, *prex precis*, *rups rupis*, *ſpex ſpecis*, *vix vicis*, *unx unguis*, leguntur in Gloſſis Servii. Terminatione, non ſenſu diſcrepant, adeoque promiſcue apud veteres adhibita *lego legare*, et *lego legere*, quod idem et in plurimis aliis obtinuit, ſicuti ex verborum temporibus apparet: ita *cubo*, *cubui*, *cubare*, *domo*, *domui*, *domare*, *crepo*, *crepui*, *crepare*: neque aliter *dicere* et *dicare*, *praedicere* et *praedicare*. De *lavo*, *lavare*, et *lavere* v. Servius *ad Virg. Aen.* 10. *v.* 727., add. Jo. Nic. Funccium *de legib. XII. tabb. pag.* 178. *Ducare* et *ducere* frequentatum olim fuiſſe demonſtrat verbum *ducator*. *Ducator* navis dixit Ulpianus *in L.* 29. §. 4. *D. ad leg. Aquil.* *Comere* pro *comare* ſaepe utitur Auſonius. De *educere* et *educare* v. Salmaſ. in *Plin. Exerc. pag.* 200. Exemplorum plurium copiam ſubminiſtrat Nonius in capite *de mutatis conjugationibus*, multa quoque congeſſit Bynkersh. *Obſ.* 4. 17., et Auſ. Popma *de uſu antiq locut. Lib.* 1. *Cap.* 11., et Schroder in *Obſ. pag.* 267. Quemadmodum autem a *grex*, ſive potius, *greges*, eſt *grego*, unde *congrego*, a *pax*, ſeu *paces*, *paco*, *pago*, *pango*, ſic a *leges* eſt *lego*. Florentinus, cum in *L.* 116. *pr. D. de legat. I. legatum* definit *delegationem hereditatis*, reſpicit, credo, derivationem vocis a *legendo*, hoc eſt, decerpendo. Potuit ſane *legatum*, quaſi *delegationem*, ſive delectionem, id eſt, deminutionem, ſive *delibationem*, quod ſubſtituitur in Codicibus nonnullis, dicere, ſpectans promiſcuum verbi *legere* et *legare* flectendi modum, promiſcuamque et communem utriusque vocis ſignificationem. *Deligere* autem pro decerpere uſurpatum Ovidio in *Remed. Amor. v.* 189.

> *Temporibus certis maturas ruſticus uvas*
> *Deligit.*

Ubi conſule Nic. Heinſium. An vero ſonum inanem ſecutum fuiſſe Florentinum dicendum eſt, *legatum* appellanti *delegationem?* ſonum certe vocabulorum in definitionibus ac derivationibus non ſegnius ſequuntur Jurisconſulti, quam artem: vide, quae de teſtamenti originatione diſputata ſunt in opuſculis Dukeri *de Latinitate veterum Jurisconſultorum*, *pag.* 27. *et ſeqq.* Stoicos quoque, aliosque Philoſophos parum ſollicitos fuiſſe de vera vocum origine indaganda, multa declarant. Quare nec ipſum Ciceronem moror, nec ipſum etiam Varronem, quantumvis Ciceronis judicio Romanorum doctiſſimum: quorum ille *de Legibus Lib.* 1. *Cap.* 6. *legem* a *legendo* ob id dictam ſcribit,

bit, quod in ea inſit *vis delectus*, hic vero *de Ling. Lat. Lib.* 4. *pag.* 23. *legator*, quod lecti publice, quorum opera conſilioque uteretur peregre magiſtratus. Alia de vocis *legare* origine dabit Funccius *d. l. pag.* 222.

Deinde, quod ſi quis reſpiciat ad antiquiſſimum legandi, atque heredes inſtituendi morem, ambigere non poterit, modum imperandi, verbumque *jubendi* quaſi proprium fuiſſe iis, qui teſtamenta condebant. *Heres inſtitui*, verba ſunt Ulpiani *in fragmentis Tit* 21., *recte poteſt his verbis: Titius heres eſto, Titius heres ſit, Titium heredem eſſe jubeo:* hinc et deſcendit ſolennis illa atque uſitatiſſima monumentorum et cipporum ſepulchralium formula: T. F. I, hoc eſt, *teſtamento fieri juſſit*, qua de Valerius Probus *de Notis Romanorum interpretandis.* Adde praeterea eas, quas Briſſonius collegit *de Formulis Lib.* 7., in quarum numero: *jubeo ut det, jubeo hoc fieri.* Hinc et *juſſio* vocatur teſtatricis voluntas in *L.* 44. *D. de manumiſſ. teſtam.*: inde quoque *damnari* dicuntur heredes: exempla apud JCtos paſſim obvia. Quinctilianus *Lib.* 7. *Cap.* 9. *heres meus uxori meae damnas eſto argenti, quod elegerit, pondo centum.* Imo vero non omnino in arbitrio erat poſitum teſtatoris, verbisne uteretur precariis ac ſupplicibus, an directis, ſed ex juris neceſſitate cogebatur, ſi ratam eſſe vellet voluntatem ſuam, imperativis verbis uti, ut nimirum appareret, ſeſe optimo jure, et jure Quiritium eſſe rei ſuae arbitrum ac moderatorem, et, quodcunque vellet teſtatus, pro lege eſſe obſervandum: quare, teſte eodem Ulpiano, illa inſtitutionis verba: *heredem inſtituo, heredem facio*, plerisque improbata ſunt. Verba illa imperativa, quae dixi, quaeque Ulpianus ſignificat *Tit.* 24. §. 1., cum legatum dicit eſſe *quod imperative, legis modo, relinquitur*, idem Ulpianus *Tit.* 25. §. 1. verba *civilia* nominat, ut oſtendat, eandem ea vim habere, quam legum civilium verba, quae ſententia eſt Cujacii *Lib.* 11. *Obſerv.* 25. *et alibi:* adjungo hoc: quia verba illa civium Romanorum propria erant, quibus jus fuit et domi et foris imperare: unde Virgilius *Aen.* 6. *v.* 852.

Tu regere imperio populos, Romane, memento.

Qui Poëta non eo tantum nomine Romanorum Vatum princeps appellatur, quod caeteris majeſtate carminis praeſtat, verum etiam, quod eruditione, et antiquitatis ſcientia antecellit. Eruditiſſimus Scholiaſtes ad Horatii *Lib.* 2. *Sat.* 1. *v.* 9., qui ſermo ſcriptus eſt ad Trebatium, virum juris peritiſſimum, *habento* interpretatur *habeant:* addit deinde: *vide, ut directis Juriſconſultorum verbis utatur ad Trebatium JCtum.*

Legandi modos quod attinet, poſtquam praeceperat, ut dixi, Ulpianus *Tit.* 24. §. 1., *ut legis modo, id eſt, imperative, teſtamento relinquantur*, mox quatuor legatorum genera recenſet, quae imperium teſtatoris luculentiſſime ob oculos ponunt: at, quod in primis huc facit, conſtat ex Paulo *Sentent. Lib.* 1. *Tit.* 19. §. 1., legati per damnationem relicti actionem duplari, ſi heres a ſe id relictum eſſe inficias iviſſet: ut adeo damnatio a teſtatore profecta eundem ſortiatur effectum, quem ſortiri ſolet res

a

Digitized by Google

a judice judicata: hinc et eſt, quod non ſemel factum teſtatoris et judicis aequiparentur, vid. Vasquius *Controverſ. Lib.* 5. *Cap.* 27. *Num.* 9.

Quod ſi ea, quae diximus hactenus, plenam non faciant fidem, neque quis credat, id, quod teſtamento juſſum eſt, recte *jus* appellari, nullus equidem dubito, quin in noſtra caſtra tranſiturus ſit, ſi is mecum reputaverit antiquos apud Populum Romanum teſtandi mores. Omnium, quantum conſtat ex annalibus, vetuſtiſſima fuit conſuetudo heredem declarandi in calatis comitiis, qui conventus erat populi, quem rogabat teſtator, adhibitis iisdem, quibus leges concipiebantur, verborum formulis, ut ratum vellet eſſe, ac *jubere* id quod in teſtamento ſuo ſcripſerat. Vid. Ulpian. *Tit.* 20. §. 2., Gell. *Lib.* 15. *Cap.* 27., denique §. 1. *Inſt. de Teſtam. Ordin.*, ibique Theophilus. Requirebatur itaque univerſi populi conſenſus, isque ut *juberet* neceſſe erat. Quin autem illud, quod ab ipſo populo ſancitum publice ac juſſum eſt, *jus* dici poſſit, nemo temere ambigat. Succeſſit poſtea alius mos per mancipationem imaginariam, ſeu per aes et libram, qua in mancipatione id, quod lingua nuncupaſſet, jus eſſe ſanciverunt Decemviri, hoc eſt (uti ea verba exponit Feſtus in voce *Nuncupata pecunia*) *ita, uti nominarit, locutusve erit, ita jus eſto*, et hoc idem a Cicerone quoque ad teſtamenta transferri docet Cl. Schulting. *ad Val. Max. loco ante citato.* Nuncupationis formulam exhibet Ulpianus *Tit.* 20. §. 9. Aderant et teſtes ad minimum quinque, qui ſcilicet repraeſentarent populum, olim in comitiis adhibitum: Commodius enim videbatur, quinque teſtes, quam univerſi populi ſuffragia rogare. Manifeſto itaque apparet, omnia quae eſſent ſcripta, pro nuncupatis fuiſſe habita, atque ideo ſecundum ſcripturam illam expedienda, quippe quae jus faciebat. Quae quidem res nonnullos impulit, ut heredes, iſtiusmodi teſtamento inſtitutos, *legitimos* potius dicendos eſſe exiſtimarint, quam *ſcriptos*, ſiquidem *jure*, id eſt, *juſſu* populi erant heredes facti; tu ea vide, quae ex Thomaſio, et Ampliſſ. Bynkershoeckio probat Cl. Heineccius *Lib.* 2. *Tit.* 10. *Antiq Rom.* §. 2. Denique, quum Praetor ſeptem teſtes requirat, referentes imaginem populi, quid vetat etiam *Jus* illud dici, quod a teſtatore juſſum eſt eo teſtamento, quod ex edicto Praetoris eſt conditum, de quo vid. §. 2. *J. de Teſtam. Ord.* Id quoque obſervatum Schultingio, *legitimorum* tutorum nomine Ulpianum *Tit.* 11. §. 3. etiam teſtamentarios comprehendere.

Quid verbis aut longiore diſputatione opus eſt? ipſi ſcriptores antiqui ultimam voluntatem νομον appellaſſe deprehenduntur, aut νομῳ et *legi* adſimilaſſe: teſtatores ipſi νομοθετειν dicuntur, hoc eſt legem ferre, jus dicere. *Nov. XXII. Cap.* 2. νομοθετειτω μεν γαρ εκαστος επι τοις εαυτου τα εικοτα, και εστω νομος η τουτου βουλη. Quae Latine ita verſa: *Diſponat itaque unusquisque ſuper ſuis, ut dignum eſt, et ſit* LEX *ejus voluntas.* Subdit iis Juſtinianus haec: *Sicut et antiquiſſima nobis lex, et prima poene reipublicae Romanorum diſponens ait, (dicimus autem duodecim tabularum) ſecundum antiquam et patriam linguam ita dicens:* UTI LEGASSIT QUISQUE DE SUA RE, ITA JUS ESTO: *nullo valente citra*

illius

Digitized by Google

illius voluntatem, nec ſi ſacram impetret formam, nec ſi quidpiam aliud omnium, aliquid aliter diſponere in rebus alienis. Textus Graecus ex editione Gothofredi ſic habet: καθαπερ και ο παλαιοτατος ημιν των νομων, και πρωτος σχεδον την πολιτειαν Ρωμαιοις διαταξας φησι, (φαμεν δε τον δυοδεκαδελτον) κατα την αρχαιαν και πατριον γλωτταν ουτωσι πον λεγων: uti legaſſit quisque de re ſua, ita jus eſto. ουδενος δυναμενου παρα εκεινου γνωμην, ουδ' αν ει θειον πραττοι τυπον, ουδ' αν ει τι των παντων ετερον, τι παραδιατυπουν επι τοις αλλοτριοις. Num recte reddiderit Interpres, dubito. Hanc credo mentem fuiſſe Imperatoris. *Sicut et antiquiſſima nobis lex, et prima poene rem populi Romani publicam conſtituens*, (ſive ordinans) *dicit* (*dicimus autem legem XII tabularum*) *ſecundum priſcam et patriam linguam ita alicubi diſponens: .... Nullo valente*, *ex* legis *illius ſententia*, *neque* ipſo *quidem* Principe, *ſacram faciente formam*, per ſacratiſſimas conſtitunes ſuas, aut reſcripta, *neque ſi quid aliud omnino* facere inſtituerit quiſpiam, *quidpiam* reformare, aut *aliter diſponere in* teſtamentis *alienis*. Confer Theophilum *ad pr. Inſt. de Lege Falcidia*, atque in primis Schulting. *ad Ulpian. Tit.* 11. §. 14. Cicero *Philipp.* 2. *Cap.* 42. teſtamentum legi aequiparat: *in publicis*, inquit, *nihil eſt lege gravius*, *in privatis firmiſſimum eſt teſtamentum.* Plinius, pietate ductus, non ſemel jus teſtamentarium, id eſt voluntatem teſtatoris, juri civili antetulit. Ita namque *Lib.* 5. *Epiſt.* 7.: *mihi autem defuncti voluntas antiquior jure eſt.* Add. omnino *Lib.* 2. *Epiſt.* 16. Hoc egregie idem Plinius *Lib.* 4. *Epiſt.* 10.: *Defunctorum voluntatem bonis heredibus intellexiſſe pro jure eſt.* Quare non imperite Lucius Titius in *L.* 88. §. 17. *D. de Legat.* 2., quicunque tandem illle fuerit: *Pro jure legitimo haberi debet hominis ſani voluntas.* Add. *L.* 1. *in fine C. de Teſtam. Mil.*: *Voluntas militis pro jure ſervatur*, et *L.* 77. § 12. *D. de Legat.* 2°. *ordo ſcripturae non impedit cauſam juris ac voluntatis*, hoc eſt, juris, id eſt, voluntatis.

An *jus* pro juſſu teſtatoris accipiendum in *L.* 30. *D de Teſt. Tut.?* Si non apparet, quem dare ſe tutorem teſtator ſenſerit, *non jus deficit*, *ſed probatio*, hoc eſt, uti ego quidem interpretor, conſtat de voluntate defuncti, recte quidem is juſſit atque jure, nec rejiciendus ejus juſſus, ſed exitum habere nequit, quia probari non poteſt, utrum tutorem ex duobus Titiis voluerit.

CAPUT SECUNDUM.

I. *De communi religione veterum circa cadavera*, *funera*, *et quietem mortuorum. De negata nonnullis ſepultura.* Cicero *aliquoties exponitur*, *et tentatur.* Plinii *verba explicantur*, *et* ten-

Digitized by Google

tentantur. II. Petronius *exponitur.* Cicero *et* Auſonius *tentantur.* III. *Reſtituitur lectio, et ſenſus* Legis 40., IV. *item* L. 14. §. 7., V. L. 2. §. 9., *et* L. 12. §. 1. D. de Religioſ. Alius *pro* alienus. VI. *Notarum ope corrigitur* L. 3. pr., *et* §. 1. D. de Sepulchro viol. Admodum impuberes *qui ſint.* Admodum praetextatus *quis dicatur* Floro.

I. Oſtendimus in ſuperioribus, id in primis operam dediſſe Romanos, ut ſupremae hominum voluntates diligentiſſime obſervarentur. Ejusmodi tamen conditio in teſtamento adſcripta, *ſi reliquias meas in mare abjiciat*, impune ab herede negligi, quin impleri non poſſe viſa eſt, quippe *memoria humanae conditionis ſepulturae tradi* eas oportere placuit. Vide *L. 27. D. de Condit. Inſtit.* Jam ab antiquiſſimis inde temporibus ea inſedit mortalium animis religio dicam, an opinio, cineres defunctorum ſi moverentur, inquietari eo manes, imo injurias exinde fieri cadaveribus: quam ob rem poenae variae conſtitutae adverſus iſtos, qui tale quid commiſiſſent. Singulare eſt, quod juſta ſepultura denegata fuerit olim iis, quos vindicta divina fulmine percuſſos exſtinxerat. Hominibus impiis ſceleratisque prohibitum fuiſſe antiquitus funeris honorem, quem et hodie nonnullis non concedi eſt notiſſimum, probavit Schedius *de Diis Germanis pag.* 431. *ſq.* De humatione luctuque adfinium vetitis conſule Lipſ. *ad Tacit. Annal. Lib. 6. Cap.* 29. Parricidis, ſcimus, monſtris hominum, hoc quoque ſupplicii genus additum, ut cadavera iſtorum in profundum abjecta a nullo reciperentur, humo nunquam conderentur. Egregie Cicero *in Orat. pro Roſc. Amer. Cap. 26. quid*, inquit, *tam eſt commune, quam ſpiritus vivis, terra mortuis, mare fluctuantibus, littus ejectis? Ita vivunt* parricidae, *dum poſſunt, ut ducere animam de coelo non queant: ita moriuntur, ut eorum oſſa terra non* TANGAT. Hotomannus corrigit: *terram non tangant.* Doctiſſimus Juvenis P. P. Juſti in *Specim. Obſ. Crit. Cap.* 21. reſcribi jubet: *terra non tegat.* Optime ſe habere puto Oratoris verba, neque quidquam mutandum. Oſſa in mare projecta jactantur continuo ac fluctuant, usque dum piſcibus eſca fiant. Vix itaque evenire poteſt, ut deſidentia ea terra tangat.

Omni itaque ope id ſedulo adlaborarunt majores, ut reliquiae ſuae poſt fata immotae quieſcerent. Fidem poene ſuperat ſummum, non gentilium modo, ſed et Chriſtianis ſacris addictorum ſtudium, anxiaque cura, qua id efficere adnixi fuerunt, ut mortuis ſibi propria eſſet ac perpetua ſedes, et quies aeterna. Neque enim inſani vulgi, in ſuperſtitionem proni, mentem hanc fuiſſe credas, ſed communem ſcias, non dico Romanis, ſed quaqua late patet terrarum orbis incolis,

Qua mare, qua tellus, qua ſidus currit utrumque.

Con-

Conſtat de Judaeis ex Pandectis ſacris. De caeteris gentibus inſpici merentur, quae adnotavit Alexander ab Alexandro *Gen. Dier. Tom. 2. Lib. 6.*, nec non Jac. Gutherius in tractatu inſigni *de Jure Manium.* Plurima quoque hanc in rem congeſſit Vir Nob. S. H. van Idſinga *in Variis Jur. Civ. Cap. 20. ſq.* Multis etiam de eodem diſputat rarae eruditionis Juvenis R. M. van Goens in Diatribe elegantiſſima *de Cepotaphiis.* Adde Commentatores *ad Petron. Sat. Cap.* 114. Eo usque proceſſit religio, ut et ſervi cadaver, ſervi inquam, qui rebus potius, quam hominibus accenſeri ſolebat, locum faceret religioſum.

Huic gentium opinioni originem debent variae leges de ſepeliendi ritibus, ac praecipue de ſepulchris non violandis, propoſitae. In Capitulario Caroli M. *Lib. 5. Cap.* 361. qui mortuum hominem repertum humanitatis cauſa humaverit, a parentibus ejus remunerandus, et, ſi a parentibus ejus mercedem noluerit recipere, recepturus dicitur a Domino, qui praecepit mortuos ſepelire. Ibid. *Lib. 6. Cap.* 198. mortuum ſuper mortuum ponere, neque oſſa defunctorum ſuper terram dimittere licere conſtituitur. Adde leges Bajuvariorum *Tit.* 18. Servus, qui ſepulchrum violaverit, aut mortuum exſpoliaverit, ducenta flagella ſuſcipit, et inſuper flammis ardentibus exuritur ex lege Wiſi-Gothorum *Lib.* 10. *Tit.* 2. §. 1. In Edicto Theodorici Regis *Cap.* 110. ita jubetur: *Qui ſepulchrum deſtruxerit, occidatur.*

Varias diverſarum gentium opiniones de ſepeliendi modo recenſet Cicero in *Tuſcul. Diſp. Lib.* 1, ubi multis id agit, ut demonſtret, in corpore, exſtincto, vel elapſo animo, nullum reſidere ſenſum.

Obſcuriora ſunt in opuſculo illo, an foedata non pauca. Adjuvare conabimur caput unum alterumve difficilius. Ita philoſophatur Auctor Cap. 31. *Siquidem vel Dii ipſi, vel cum Diis futuri ſumus. A. Quid refert? adſunt enim, qui haec non probent. M. Ego autem nunquam ita te in hoc ſermone dimittam ulla uti ratione, ut mors tibi videri malum poſſit.* Ego omnia haec Marci eſſe puto, ac ſic eſſe diſtinguendum, et mutandum. *Siquidem vel Dii ipſi, vel cum Diis futuri ſimus, quid refert? At ſunt etiamnunc*, (teſte Valerio per EN ſcribitur vox poſtrema) *qui haec non probent: ego autem nunquam ita te in hoc ſermone dimittam, ulla uti ratione vel mors tibi videri malum poſſit.* Ta ut et *vel* confundi ſolere docuit J. Arntzen. ad *Pacat. pag.* 108. In Cap. 44. *tenendum eſt igitur*, inquit Tullius, *nihil curandum eſſe poſt mortem, cum multi inimicos etiam mortuos poeniantur.* Nonius *Cap.* 7. refert *quo multi*, malim *quamvis multi.* Ibidem: *quam eſſent dura, ſi ſentiret? nulla ſine ſenſu ſunt.* Reſtituo: *nulla, ſi* hoc eſt, ſiquidem, quoniam, *ſine ſenſu ſunt.* In Cap. 48.: *His et talibus auctoribus uſi confirmant cauſam, rebus a Diis immortalibus judicatam.* Sic diſtinguo, neque quidquam emendo. Re ipſa atque eventu judicarunt, atque oſtenderunt Dii, mortem homini eſſe rem optimam. Ad rem redeo.

Romani, qui inſepultorum manes, eorum certe, quorum, in mari ſubmerſorum, animae ſcilicet aqua exſtinctae fuerant, miſere errare crediderunt, quanto opere id adlaborarint, ut terrae infoderentur corpora mortuo-

 rum,

Digitized by Google

rum, tranquillaque perpetuo quiete fruerentur, demonſtrant inſcriptionum millia, ubivis obvia, indicant tituli D. *de Sepulchro violato*, ac *de Religioſis et ſumtibus funerum*, quibus adde Pauli *Sent. Lib.* 1. *Tit.* 21. *de Sepulchris et lugendis*, et Ciceronem *de Legib. Lib.* 2. *Cap.* 22. *ſqq.*, manifeſtant pleni de eo veterum libri, innumera exemplorum copia. Memorabile, neque tamen temere credendum factum refert Plinius *Lib.* 7. *Ep.* 27. umbrarum hominis non rite ſepulti, quae domum quandam continuo infeſtaſſe narrantur: *oſſa*, inquit, *collecta publice ſepeliuntur: domus poſtea rite conditis manibus caruit.* Varie emendantur verba poſtrema: Sunt qui *manibus* per geminationem repetunt. Manes ſunt animae defunctorum: reliquias, oſſave ipſa eo nomine appellari poſſe vehementer dubito. Sic potius diſtinguendum eſſe exiſtumem: *domus poſtea, rite conditis*, (ſcilicet *oſſibus*, quae vox proxime praecedens hic loci ſubintelligenda eſt) *manibus caruit*, hoc eſt, ſpecies amplius non apparuit, poſtquam condita fuerant oſſa. Neque tamen intercedam, ſi plenius legi malis: *conditis iis.* Hinc *domus aeternae* nominati tumuli. *Perpetuae ſepulturae* tradita corpora dicit Ulpianus in *L.* 3. §. 4. *D. de Sep. Viol.*

II. Apposite Trimalchio apud Petron. *Sat. Cap.* 71.: *Valde enim* FALSUM *eſt, vivo quidem domos cultas eſſe, non curari eas, ubi diutius nobis habitandum eſt: et ideo ante omnia adjici volo:* HOC MONUMENTUM HEREDEM NON SEQUATUR. Ne ſcilicet moveantur oſſa. *Caeterum erit mihi curae, ut teſtamento caveam, ne mortuus injuriam accipiam: praeponam enim unum ex libertis ſepulchro meo cuſtodiae cauſa.* Non faciam equidem cum iis, qui pro *falſum* ſubſtituunt *falſum.* Interpretor: valde falluntur, atque errant, qui opinantur, vivo domos cultas eſſe oportere, quibus exiguo temporis ſpatio utimur, vana eſt ac jejuna opinio. Eodem modo Cicero *Lib.* 2. *de Orator: Valde haec ridentur, et hercle omnia, quae a prudentibus, quaſi per diſſimulationem non intelligendi, ſubabſurde falſeque dicuntur*, ſic enim reponendum pro *ſalſe*, quod inſulſe exhibent editiones, docet contextus. In Epigrammate veteri eſt:

Haec domus aeterna eſt, hic ſum ſitus, hic ero ſemper.

Ovidius *Met. Lib.* 4. *v.* 34. *domum ultimam* appellat. Confer notas VV. DD. ad Petron. *l. c.* Auſonius in *Profeſſ. Carm.* 11.

Eſto placidus, et quietis manibus ſedem fove.

Idem *Carm. ult. v.* 11.

Sedem ſepulchri ſervet immotus cinis.

Sic malo pro *ſepulchris.*

III.

Digitized by Google

III. Eleganter Paulus in *L.* 40. *D. de Religioſ. magis*, ait, *temporis gratia deponere, quam quod ibi ſepeliret mortuum, et quaſi aeternā ſedē dare deſtinaverit.* Sic malo pro *aeterna ſede*, quod eſt in Florentino.

IV. Humanitatis, miſericordiae, et pietatis negotium agit, qui defunctum terrae mandari curat, vid. Catharin. *in Obſ. et Conj. Lib.* 4. *Cap* 33. *Aeſtimandum erit*, dicit Ulpianus in *L.* 14. §. 7. *D. de Religioſ.*, *arbitro, et perpendendum, quo animo ſumtus* in funus *factus ſit: utrum negotium quis vel defuncti, vel heredis gerit, vel ipſius humanitatis, an vero miſericordiae, vel pietati tribuens, vel affectioni.* Pro *humanitatis* Deſ. Heraldus *in Obſ. Cap.* 34. ſubſtituit *hereditatis*. Heraldum ſequitur Grotius in *Flor. Sparſ.* Aliter exponit Bynkerſh. *Obſ. Lib.* 4. *Cap.* 22. Nil quidquam mutandum cenſeo. *Humanitatem* intelligo officium, quod homo homini praeſtat, is qui humani nihil a ſe alienum putat. Sic interpretor: *vel ipſius humanitati S*, hoc eſt, *ſcilicet*, teſte Probo, *an vero* dicam *miſericordiae, vel pietati tribuens* arbiter. Levius eſt monuiſſe, *tribuens* poſitum pro *tribuenti:* referenda videtur locutio ad ea, in quibus feſtinantes occupative JCti, rei magis quam verbis intenti, curioſas Grammaticorum regulas minus anxie obſervarunt.

V. Emendatione indigent haec ejusdem Ulpiani in *L.* 2. §. 9. *D de Religioſ.*, facili tamen ope reſtituenda: *is, qui pignori dedit agrum, ſi in eum* SUORUM *mortuum intulerit, religioſum eum facit.* Excidit puto Q, legendumque *ſuorum quem*. Editiones aliae exhibent *ſuum*. Haud ineleganter *ſuos* et *alienos* a JCtis inter ſe opponi videas. Ita Paulus *Sent. Lib.* 1. *Tit.* 21. § 6.: *qui mortuum ſuum, alienumve intulerit*, item §. 10. *ibid.*: *qui mortuum alienum ſepelierit.* Adde et §. 12. *eod.* Ulpianus in *L.* 12. §. 1. *D. de Religioſ: SCto*, inquit, *cavetur, ne uſus ſepulchrorum permutationibus polluatur, id eſt, ne ſepulchrum* ALIAE *converſationis uſum accipiat.* Cl. Marckart, qui et aliorum de verbis his opiniones adjungit, *aliae* dictum accipit pro *alius, alterius.* Ita *unaeque figurae* dixit Lucret. *Lib.* 2. *v.* 778. pro *unius*, ubi v. notas. *Solae* pro *ſolius* eſt apud Auſon. in *Praef. Cent. Nupt.* Trimalchio, domini ſui femina, dominae ſuae vir, apud Petronium *Sat. Cap.* 75: *ad delicias femina ipſimi domino annos quatuordecim fui.* In MS. eſt: *ipſi mi domini.* Lego *ipſi mei domini:* ſequitur enim mox: *ipſi meae dominae ſatisfaciebam.* Poſitum autem *ipſi* pro *ipſius*, quo modo Plautus in *Truc. Act.* 4. *Sc.* 3. *v.* 16.: *iſtae dedi*, pro *iſti.*

Magis placet Haloandri lectio, qui ſubſtituit *alienae*. Scriptum fuiſſe conjicio *aliēae*. Saepius haec vocabula in codicibus antiquis confuſa videntur. In *L.* 2. *D. de Termino moto* exſtat *alienorum finium*, in *Collat. Leg. Moſ. et Rom. Tit.* 13. §. 3., ubi de eodem ſermo fit, exhibetur *aliorum*. Prohibetur permutatio, ne alieni mortui cum ſuis, hoc eſt, cum domino, ejusque familia confundantur.

VI. Pergo ad legem difficillimam, eamque variis Eruditorum commentariis celeberrimam, quae Ulpianum auctorem habet. *Praetor ait . . .* (verba ſunt *L.* 3. *pr. et* §. 1. *D. de Sep. viol.*) *centum aureorum actionem dabo . . .* du-

ducentorum aureorum judicium dabo. *Prima verba* edicti *oſtendunt*, *eum demum ex hoc* edicto puta, vel judicio, *plecti*, *qui dolo malo violavit: Si igitur dolus abſit*, CESSABIT EJUSDEM PERSONAE. *Igitur doli non capaces*, *ut* ADMODUM *impuberes . . . . excuſati ſunt.* Frequente Criticorum Senatu ad ſanandam §. 1. depravatam lectionem convocato, quid ſinguli ea de re ſtatuendum cenſuerint, referunt Auctor Obſ. Jur. Civ. *pag.* 92., D'Arnaudt *Var. Conj. Lib.* 2. *Cap.* 7., Marckart in *Prob. p.* 177., qui ipſe, quod mireris, quippe tenaciſſimus alias ac religioſiſſimus lectionis vulgatae, ad correctionem hujus loci eſt proclivis. Adde Jenſium *in Strict. pag.* 499. Quod ſi mei res foret arbitrii, notarum ope ſuccurri oportere verbis laborantibus exiſtumem, reſtituendumque: *ceſſabit ejusdem P. Perſonae igitur* etc. P *poenam* interpretatur Magno. *Ceſſabit ejusdem*, dicti ſcilicet judicii, vel edicti ſupra memorati, *poena.* Adjuvat hanc conjecturam liber antiquus MSS., quem ſervat bibliotheca Zutphanienſis, teſte Cl. Bondam in *Var. Lect. pag.* 11. Aut, ſi id mavis, repone: *ejusdem P. C.*, hoc eſt, *pecunia conſtituta*, quo modo litteras illas explicat Valerius Probus. Accipe autem centum, ducentorumve aureorum conſtitutam ſummam, qua de in edicto, quod mox praeceſſerat, fuerat monitum. P autem abſorpſit vox ſequens *perſonae.*

Caeterum καταχρηστικῶς dixit Ulpianus *perſonae admodum impuberes:* proprie enim ſi loquamur, *impuberes* nominamus, qui pubertatem nondum attigerunt, ſive ex habitu corporis inſpecto aeſtimata ea fuerit, quod fieri olim conſuevit, ſive ex annorum aetate definita, quae incipere credebatur anno quarto decimo, matureſcere anno octavo decimo, ſive denique puberes intelligas a patribus renuntiatos, conſule Ottonem *ad Inſtit. pag.* 90. 128. *et* 132. Quo modo autem cunque ſtatuas, certum eſſe perſpicis ac determinatum fuiſſe pubertatis terminum, et propterea vix ferri poſſe videri adjectionem τοῦ *admodum.* Deſignari puto valde impuberes, aut potius tales, qui ea adhucdum ſunt aetate, ut doli capaces cenſeri non poſſint, in quos doli mali non cadit ſuſpicio. Evenit enim aliquando, ut et impuberes doli capaces credantur: id quod manifeſto conſtat ex Ulpiano in *L.* 4. § 26. *D. de Doli mal. et met. except.*, ubi v. Gothofr. *in notis.* Confer Ottonem *d. l. pag.* 130. *et* 429. Rectiſſime itaque *admodum* addidit JCtus, ne, ſi *impuberes* ſimpliciter appellaſſet, incuriae nomine ſuſpectus fieret, qui ipſe docuerat alibi, diſtingui debere inter impuberes, doli capaces, et non capaces. PRAETEXTATUS *admodum*, me quidem judice, Floro dicitur *Lib.* 2. *Cap.* 6. *Num.* 10., qui vix ac ne vix quidem depoſuerat praetextam, qui fere aut circiter praetextatus adhucdum erat: *tum primum pubeſcentem filium* nominat Livius. Aliter interpretantur Commentatores. De ſignificatione vocis *admodum* vide quae tradit Perizon. *ad Sanct. Min. Lib.* 4. *Cap.* 2. *Num.* 1.

CAPUT

Digitized by Google

CAPUT TERTIUM.

Tentatur, et ſine criſi exponitur Lex 12. §. 1. D. de Uſu et Habitat. *Uſus modo latior, modo ſtrictior ſit interpretatio.* Soleae *ſignificatio.* *Exponuntur* Baſilica. *Eorundem auctoritas. Uſus foliorum et frondium.*

SI qua eſt lex in vaſto juris noſtri corpore variis Summorum etiam JCtorum laboribus celeberrima, haec certe eſt *Lex 12. §. 1. D. de Uſu et Habit.*, quae ingenia eruditorum exercuit admodum, dum alii latiorem uſus interpretandi rationem inivere, alii ſtrictiorem: nec mirandus videbitur hic virorum doctorum diſſenſus cogitanti, quantopere ipſi etiam veteres eadem de re inter ſe contenderint, dum olim exſtiterunt nonnulli inter Juriſperitos, qui ne uxori quidem conceſſerunt, cui uſus domus eſſet relictus, ut maritum commodi hujus participem faceret, et cum eo ſimul habitaret. *L.* 4. §. 1. *D. de Uſu et Habitat*, §. 2. *I. eod.* Rectius vero poſtea diſceſſerunt alii ab ſevero hoc atque auſtero inſtituto, neque anguſtis adeo terminis uſum circumſcribendum eſſe ſunt arbitrati, quorum, uti aequitati magis respondet, ita verior viſa fuit ſententia.

Apertiſſimum veteris, quae inter ipſos antiquitus Juriſconſultos exſtitit, diſſenſionis exemplum reperitur in lege noſtra 12., ubi Ulpianum animadvertimus Nervam inter ſe committere ac Sabinum, ſcholae diverſae ſectatores, caeteroſque qui a Sabini partibus ſtabant. Illum ait ſtrictiſſime adeo uſum fuiſſe interpretatum, ut uſuario ne quidem foliis, aut oleo, aliisque nonnullis uti licere exiſtimaverit: contra vero in alia omnia iviſſe Sabinum, reliquoſque qui cum eo faciebant. Operae pretium me facturum eſſe reor, ſi ipſa legis verba adſcribam. *Praeter habitationem*, inquit, *quam habet, cui uſus datus eſt, deambulandi quoque, et geſtandi jus habebit. Sabinus, et Caſſius, et lignis ad uſum quotidianum, et horto, et pomis, et oleribus, et floribus, et aqua uſurum, non usque ad compendium, ſed ad uſum ſcilicet, non usque ad abuſum. Idem Nerva: et adjicit: ſtramentis etiam uſurum, ſed neque* FOLIIS, *neque oleo, neque frumento, neque frugibus uſurum: ſed Sabinus, et Caſſius, et Labeo, et Proculus, hoc amplius etiam ex his, quae in fundo naſcuntur, quod ad victum ſibi, ſuis ſufficiat, ſumturum, et ex his quae Nerva negavit: Juventius etiam cum convivis et hoſpitibus poſſe uti: quae ſententia mihi vera videtur.* Variis ſententiarum divortiis inter ſe paſſim diſtrahi videas viros eruditionis gloria conſpicuos de cauſſa, quae Nervam adduxit, cur *foliorum*, ex quibus certe minima utilitas ad homines redundare fere videtur, uſum denegaverit, cum ſtramentorum etiam conceſſerit, quorum ſane major uſus

aa.

aeſtimabitur. Haec certe ratio movit viros juris peritia celeberrimos, ut pro *foliis* aliam vocem ſubſtituerent, quae ſenſui legis aptior conveniret. Maximus Cujacius *ad Inſtit. h. t. oleis* legendum eſſe putat, adi quoque Ejusdem *Lib.* 9. *Obſ.* 37. Alii *doliis* ſcriptum fuiſſe exiſtimant. Plerique tamen in eam deſcendunt opinionem, *foliis* hoc loco retinendum, explicandumque de foliis, frondibusve, quae hyeme alendo pecori inſerviebant. Imo et ſunt, qui folia pro uvis accipiunt, v. Nic. Catharin. *in Obſ. et Conj. Lib.* 3. *Cap.* 8. *Theſ. Meerm. Tom.* 6. *pag.* 784. Palmarum folia, aliave ad ſcribendum olim adhibita, intelligenda hoc loco conjicit Vir Celeb.: C. H. Trotz. *in Notis ad Hugonem Cap.* 10. Gloſſator aliquis ad *h. l.* folia intelligit, quibus veſcuntur *vermes*, *qui pariunt ſericum*, quem ſequitur Zaſius. Aliter conjicit alius, *vel*, inquiens, *pro bobus*, *vel pro vaccis*, *vel pro myrtis herba*, *unde fit tinctura cerdonum*, *unde tingunt corium.* Caeteris aliorum ſententiis recenſendis lubens ſuperſedeo: occupavit hunc laborem Vir Ampliſſ. Everh. Otto *in Praefat. Tom.* 2. *Theſ. Jur. pag.* 11. Nec eſt, quod id cum maxime operam demus, ut ſingulas aliorum conjecturas atque opiniones multis refutemus: et hanc induſtriam anteverterunt alii, vid. Cl. D'Arnaudt *in Var. Conjectur. Lib.* 1. *Cap.* 15 Cujacium, Ottonem, *dictis locis*, quibus praeterea adde Galvanum *de Uſufructu Cap.* 32. §. 3. *pag.* 450. Ipſe eruditiſſimus Arnaudtius hanc loco difficillimo medicinam adhibendam eſſe exiſtimavit, ut pro *ſed neque foliis*, *neque oleo* legeretur: *atque foliis*, *ſed neque oleo:* quae emendatio, utpote contra Codicum omnium fidem obtruſa, neque ulla veri ſpecie ſe commendans, durior, puto, ac propterea non admittenda videatur neceſſe eſt.

Ad noſtram quod attinet ſententiam, leviſſima ac facili mutatione legi malim SOLEIS, quae vox, quo magis recedit a vulgari ſermonis uſu, eo proclivius ſefellit librarios, qui vocis hujus paulo magis reconditam ſignificationem ignorantes, levi errore ſubſtituerunt *foliis*. *Soleas* autem hic notare exiſtimo vaſa, ſeu inſtrumenta quaedam, oleo conficiendo potiſſimum inſervientia, qua eadem ſignificatione vocabulum occurit apud Columellam *de re Ruſtica Lib.* 12. *Cap.* 50. *Num.* 6. *Oleo autem conficiendo*, inquit, *molae utiliores ſunt quam trapetum*, *trapetum quam canalis*, *et* SOLEA. *Molae quam facillimam patiuntur adminiſtrationem*, *quoniam pro magnitudine baccarum vel ſubmitti*, *vel etiam elevari poſſunt*, *ne nucleus*, *qui ſaporem olei vitiat*, *confringatur. Rurſus trapetum plus operis*, *faciliusque quam* SOLEA *et canalis efficit.* Nec eſt, quod moretur quem Coelii Rhodigini lectio, qui in *Lection. Antiq. Lib.* 13. *Cap.* 4. in citato Columellae loco pro *Solea* ſupponit *Solena*, quaſi vox ea originem debeat Graeco σωλην, quae vox *canalem* ſignificat: ſiquidem certum eſt, aliud quidpiam inſtrumentum a Columella deſignari quam canalem: quoniam *ſolea* et *canalis* ut diverſa conjunguntur. Vid. Philander *in Notis ad Vitruvium de Architect. Lib.* 6. *Cap.* 9., et Geſnerus ad Columellam *d. l.* Neque deinde cauſam video, cur quis vocem illam ſuſpectam habeat eo nomine, quia apud ſolum ea ſuperſtes inveniatur Columellam, quandoquidem

ſex-

Digitized by Google

ſexcenta deprehenduntur et apud alios ſcriptores, quin ipſum Ciceronem, vocabula, quae fruſtra alibi quaeras, ea tamen ſi quis Latio excludere vellet, ridendum ſe procul dubio propinaret. Prae caeteris tamen haec, quae dixi, animadvertas, ſi vocabula ſpectes, quae ad artem aliquam pertinent, ſiquidem pauci admodum inveniuntur, qui ſingula artium vocabula accurate expoſuerunt. Peregrinae originis fortean opinabitur aliquis eſſe hoc vocabulum: conſtat ſane moris id fuiſſe Romae, peregre adſcita vocabula recipere, atque, ubi ferret uſus, ſcriptis inſerere, quae deinde longa conſuetudine,

Quam penes arbitrium eſt, et jus, et norma loquendi,

invaluere, atque in civitatem quaſi adoptata ſunt. Plurima hujus rei exempla ſuppeditat Vir ſummus Petr. Faber *in Semeſtrib. Lib.* 3. *Cap.* 1. *pag.* 10. *et ſeqq.* Nonnullis tamen a ſimilitudine ſoleae pedis vox dicta cenſebitur, id quod et mihi verius videtur, quod ab eadem ſimilitudine etiam aliae ejus ſignificationes arceſſendae, de quibus Feſtus, qui et hanc indictam aliis adjicit: eo nomine appellari etiam *materiam robuſteam, ſuper quam paries craticius exſtruitur,* quam tamen notionem ab hoc loco alienam eſſe exiſtimo. Iſidorus Origin. Lib. 19. Cap. ult.: *Soleae ſunt*, inquit, *quibus tantum pedum plantae teguntur, dictae a ſolo pedum. Item ſoleae materiales, ex materia corio intexta.*

Sed ut eo revertar, unde diſceſſeram: optime legi noſtrae convenire videtur *Soleae* nomen: neque enim temere affirmet quiſpiam, ei, cui uſus olei negatur, concedendum eſſe inſtrumentorum uſum, quibus oleum conficitur: conſtat namque, uſuarium re tantum uti ad quotidianum uſum, non vero ad compendium, multo minus ita, ut noceat proprietario: Certiſſimum deinde et hoc eſt, maxime uſuarium nocere domino fundi, ſi utatur ſoleis, ſiquidem tum proprietario longe ſunt oleae, quippe ex quibus, vaſorum neceſſariorum uſu deſtitutus, conficere oleum haud quaquam poteſt. Nullus autem, certo ſcio, qui vel a limine criticam ſalutavit, infcias ibit, litteras *F* et *S*, itemque *E* et *I* ſaepiſſime permutari, eo nihil eſt vulgarius, nihil magis notum: exempla plurima adminiſtrat Gaſp. Scioppius *de Arte Critica pag.* 42, 45, et 49. Hinc *here* et *heri* promiſcue adhibitum invenias apud Martialem, Plautum, alios. *Veſpere* et *veſperi*, *mane* et *mani* propter cognationem harum litterarum dicere antiqui non dubitaverunt, vid. Donatus *ad Ter. Phorm. Act.* 2. *Sc.* 1. v 25. Qui plura deſiderat, adeat is Cl. Duker. *ad Flor. L.* 3. *Cap.* 20. *Num.* 13. *et alibi.*

At dubium cui moveant forte Baſilicorum ſcriptores ad hunc locum, qui foliorum uſum concedunt uſuario: Verum enimvero non tanta eſt horum auctoritas, ut propterea ſententiam mutemus. Scripſerunt illi, ut ſaepius, jus, quod ſuo tempore obtinebat. Deinde, etſi concedamus, et ea, qua vixerunt hi interpretes, aetate in Pandectarum codicibus lectum fuiſſe *foliis*, nihil id quidem ponderis noſtrae detrahet opinioni, ſiquidem longiſſimo demum poſt editos Digeſtorum libros intervallo Baſilica conſcripta eſſe conſtat,

ſtat, neque minus certum, plurima iis intermixta ex jure poſtea conſtituto, ut adeo in re dubia haud ſane magnum momentum adfere videantur. Quid, ſi dicamus, forte eodem ſenſu hic accipiendam eſſe vocem φυλλοις, quo ταις φυλλαις adhibuit Theophilus, qui in §. 1. *J. h. t. ſtramenta* ita reddidit? aut, ſi hoc mavelis, pro *floribus* poſitam vocem dicas, quorum mentio plus ſemel in lege noſtra incidit: Sane ita quodammodo requirere videtur ordo, quem ſervarunt Baſilicorum architecti, reſpondentem ei, quem Ulpianus in L. 12. praeiverat. Ita namque illi: (dicam Latine:) *Solum uſum habens utitur lignis, et horto, et pomis, et oleribus, et* φυλλοις, *et aqua.* In hunc modum Ulpianus eadem: *et horto, et pomis, et oleribus, et floribus, et aqua:* iterum Graeci paulo poſt: *poteſt in urbem aſportare poma, et olera, et* φυλλα *et ligna*, quae his verbis Ulpianus: *Pomis autem, et oleribus, et floribus, et lignis, videndum, utrum eodem loco utatur duntaxat, an etiam in oppidum ei deferri poſſint, ſed melius eſt accipere, et in oppidum deferenda.* Quare vix dubito fore quemquam, qui, cum utrorumque verba contulerit, vocem hanc de *floribus* accipiendam eſſe non arbitretur: praeſertim quia, quo minus φυλλον hac ſignificatione uſurpetur, neutiquam repugnat linguae Graecae genius.

Leviſſima itaque mutatione legi difficillimae ſuccurri poſſe animadvertis.

Quod ſi quis tamen religioſior vulgatae, quam prae ſe fert Florentina editio, lectioni inhaereſcat, eaque unice, ut in dubio, ſtandum, et vocem *foliis* retinendam, tuendamque eſſe cenſeat, praeter eas, quas jam alii ad partes vocarunt, conciliandi rationes, et alias forte in medium proferre liceat, ex quibus conjici poſſet, uſum foliorum uſuario recte denegari. Demonſtravit jam dudum Cujacius, eumque ſecuti longo ordine alii, ruſticos per hyemem foliis pecus aluiſſe, quo refer Horatii verba *Lib.* 1. *Epiſt.* 14. *v.* 27.

bovemque
Disjunctum curas, et ſtrictis frondibus exples.

Hoc facit in primis Servii commentarius ad Virg. *Eclog.* 1. *v.* 57., qui locus dubito num ab aliis ſit adſcriptus: *Frondator*, inquit Grammaticus eruditiſſimus, *qui arbores amputat, et qui frondibus manipulos facit, hyemis tempore animalibus ad paſtum efferendos.* Quae licet de frondibus proprie dicantur, negari tamen nequit, verum idem eſſe de foliis, ſunt enim frondes multitudo foliorum. Popma *de Different. Verb.* v. *frondes* ita diſtinguit: *Frondes ſunt arborum, folia ſunt tam herbarum, et florum, quam arborum.* Varro apud Nonium *Cap.* 2. *Num.* 350. *ulmos et populos, unde frons ovibus et bubus ſit.* Idem Cujacius ligandis vineis ea utiliſſima quoque eſſe probavit. Cubilia quoque pecorum, lectosque hominum foliis inſtructos docuit Cl. D'Arnaudt *l. c.* Alii pretioſiſſima ex foliis, peregre ſcilicet advectis, confici poſſe unguenta, memoriae tradiderunt, quae *foliati* nomine circumferuntur, cujus Plinius meminit, ac Martialis. Plura hanc in rem congeſſit Barthius *ad Claudian. in Eutrop. Lib.* 1. *verſ.* 226. Vid. in primis Gul. Fornerius *Lib.* 2.

Se-

Digitized by Google

Seleſt. Cap. 2. et Jo. Stekium *in Vind. Leg. Anticrit. in Theſ. Jur. Otton. Tom.* 1. *pag.* 517.

Addam cum maxime alium foliorum uſum, nulli, quantum equidem ſciam, hactenus obſervatum.

Quod ſi commoda et lucra, quae ex foliis arborum ſilveſtrium redundant, reputemus accuratius, prae caeteris maximam eorum hanc eſſe utilitatem experimur, quod decidua et putrefacta terram alunt, ſolumque in ſilvis et ſaltibus foecundant. Rationem qui penitius indagare cupiat, conſulat is elegantiſſimum H. Bakeri Angli ſyſtema, quod in noſtram linguam tranſlatum eſt hoc titulo: *het Microscoop gemakkelyk gemaakt*, *Cap.* 47. *pag.* 249. De utilitate ex foliis redundante ex profeſſo nuper egit Carolus Bonnet, in libro Gallice conſcripto, atque in Germanicam poſtea verſo a Cl. J. A. Arnoldo *de uſu foliorum arborum, ac plantarum:* ſynopſis libri, quem nondum cognoſcere licuit, exhibetur in Relationibus menſtruis, *Boekbeſchouwer* dictis, *No.* 22. *pag.* 443. *Anni* 1765. Arborum, quae alimenti multum ex terra ad ſe trahunt, haec eſt indoles, atque hoc habent praecipuum, ut, quod ſucci a terra ſunt mutuatae, pene reddant frugum et foliorum ubertate: unde perſpicimus, quae res commoverit Nervam, ut intercederet, quo minus is, cui fundi uſus relictus eſt, folia ſecum auferret: ſiquidem apertum eſt ac manifeſtum, uti eum tantummodo poſſe ad neceſſitatem quotidianam, non vero ad compendium, aut abuſum: abutetur autem, ſi id, quod ad hoc praecipue eſt conſtitutum, ut rei, cujus uſus datus eſt, utilitatem afferat, ab eaque ſine damno et incommodo domini ſeparari nequeat, neque adeo directe perſonis ſerviat, ſed rei magis, ac fundo ipſi, ſibi vindicet uſuarius, fundoque foecunditatem et alimentum ſubtrahat. Hoc amplius dico, diſſentientes a Nerva JCtos folia uſuario non conceſſiſſe, eo ſcilicet uſu, ut alio ea auferantur, ſed ea tantummodo tribuiſſe, *quae ad victum ſibi ſuisque ſufficiant*, *ex his*, *quae Nerva negavit*, quo certe referri non poterunt folia, quae maximum quidem ſui uſum praebent ſolo, non etiam victum ſubminiſtrant. Nec mirandum itaque, plurimos eorum, penes quos eſt imperandi poteſtas, edictis caviſſe, ut ne folia ex ſylvis vel ſaltibus auferantur.

Verumtamen opponi mihi audire videor, eundem ſui uſum praebere ſtramenta, idemque adeo horum, foliorumque jus conſtitui debuiſſe: Verum cum ſtramentum difficilius putreſcat, relictumque in agris arationem impediat, majoremque in aliis rebus uſum praebeat, non mirandum utique, aliud jus foliis, aliud ſtramentis eſſe conſtitutum a Viris ſapientibus.

Ex iis, quae diximus hactenus, abunde, niſi me fallunt omnia, atque quam clariſſime eluceſcit, foliorum hic rationem habendam eſſe eorum, quae ſponte ex arboribus nudatis jam fructibus decidunt: Eat itaque Gilb. Regius, qui *Lib.* 1. *Enantioph. Cap.* 9. folia intelligit viridia, eamque propter cauſam uſum eorum permiſſum non eſſe arbitratur, quoniam ſpoliatae iis arbores emoriuntur: quo quid futilius? quare haud immerito vapulat ab Ampliſſ. Ottone et Gul. Fornerio *locis ſupra citatis:* Quid enim de culpa et dolo moneat Ulpianus, cum conſtet uſuarium interponere cautionem, ſe boni

 viri

viri arbitratu, atque ita, ut honeſtum patremfamilias decet, uſurum, ac rem reſtituturum nil vitiatam, quod ſi quis non obſervavit, committitur ſtatim prior cauſa, teneturque ſtipulatus in id quod intereſt. Vid. *L.* 1. §. 3. 5. 6. *D. uſufruct. quemadm. cav.*, quam rem uberius perſequitur Summus Noodtius, *Lib.* 2. *de Uſufructu*, *Cap.* 9., *et ſaepius alibi.* Deinde cur id moneat Ulpianus in eo loco, in quo agit de iis rebus, quae uſui cedunt, et quae non cedunt? Sat ubere quoque reſponſum arbitror ad difficultates, quas in medium produxit, quibus oſtendat *foliis* hoc loco legi non poſſe, Jac. Gothofredus *in Theſ. Jur. Otton. Tom.* 3. *pag.* 283. *ſqq.*

CAPUT QUARTUM.

I. *Varie emendatur* Lex 30. D. pro Socio. *Tentatur* §. 2. I. de Societate. II. *Exponitur* L. 23. §. 1. in fine D. pro Socio.

Paulus in *L.* 30. *D. pro Socio* (quae deſcripta eſt ex libro ejus ſexto ad Sabinum) ita ait: *Mucius Libro XIV. ſcribit: non poſſe ſocietatem coiri, ut aliam damni, aliam lucri partem ſocius ferat. Servius in Notatis Mucii ait: nec poſſe ſocietatem ita contrahi: neque enim lucrum intelligitur, niſi omni damno deducto: ſed* (accipio *ſet*, hoc eſt, *ſed et*) *poteſt coiri ſocietas ita, ut ejus lucri, quod reliquum in ſocietate ſit omni damno deducto, pars alia feratur, et ejus damni, quod ſimiliter relinquatur, pars alia capiatur.* Corrupta eſſe verba legis extra omnem dubitationis aleam eſt poſitum, quandoquidem patet ex §. 2. *J. de Societate*, Servium Sulpicium non in Mucii deſcendiſſe opinionem, ſed in alia omnia iviſſe: id quod et inde intelligimus, quod ſcripſit illa Servius Sulpicius in *Notatis Mucii*, ſiquidem librum eum *Notatorum* nomine dixit, quod in eo Mucii Scaevolae ſententias notavit, et reprehendit, ſive refellit: quare Gellius *Noct. Attic. Lib.* 4. *Cap.* 1. *Notata* ea *reprehenſa Scaevolae capita* nominat. *Praeterea*, inquit, *de penu adſcribendum hoc etiam putavi, Servium Sulpicium in reprehenſis Scaevolae capitibus ſcripſiſſe.* Conſule Ampl. Otton. *ad* §. 2. *J. de Societate*, et *in Papin. Cap.* 13. *Num.* 6. Quemadmodum autem notarit Mucii Scaevolae de penu ſententiam, cognoſcere eſt ex *L.* 3. §. 6. *D. de Penu leg.* In *d.* §. 2. *J. De illa ſane conventione*, inquit Juſtinianus, *quaeſitum eſt, ſi Titius et Sejus inter ſe pacti ſint, ut ad Titium lucri duae partes pertineant, damni tertia, ad Sejum duae partes damni, lucri tertia, an rata debeat haberi conventio: Quintus Mucius contra naturam ſocietatis talem pactionem eſſe exiſtimavit, et ob id non eſſe ratam habendam: Servius*

Sulpicius, cujus ſententia praevaluit, contra ſenſit, quia ſaepe quorundam ita pretioſa eſt opera in ſocietate, ut eos juſtum ſit conditione meliore in ſocietatem admitti: Nam et ita coiri poſſe ſocietatem non dubitatur, ut alter pecuniam conferat, et tamen lucrum inter eos commune ſit, quia ſaepe opera alicujus pro pecunia valet: Et ideo contra Quinti Mucii ſententiam obtinuit, ut illud quoque conſtiteris poſſe conveniri, ut quis lucri partem ferat, de damno non teneatur, quod et ipſum Servius convenienter ſibi fieri exiſtimavit: quod tamen ita intelligi oportet, ut, ſi in alia re lucrum, in alia damnum illatum ſit, compenſatione facta, ſolum quod ſupereſt intelligatur lucro eſſe. Locum integrum adſcripſi, primo, ut pateat de eadem plane re in utroque loco agi, tum, ut alter ex altero ſuppleatur. Ex ipſo quoque legis contextu liquido apparet, Servium, eo, quem propoſitum vides, caſu ſocietatem recte contrahi poſſe exiſtimaſſe, verba tamen, ſi ſequaris lectionem in Pandectarum editionibus exhibitam, ab ea exiſtimatione, illoque ſenſu diſcrepant. Sed tolletur diſcrepantia, et eximetur ſcrupulus, ſi leviſſima mutatione ita reſcribas: *Servius in notatis Mucii ait haec: poſſe. . . . .* Pro *nec* poſui *haec*, exiguo litterarum et ſcriptionis diſcrimine, ſi cogites litteras diphtongas ſaepiſſime neglectas fuiſſe, et AE per E frequentiſſime exaratum, non in libris tantum manu ſcriptis, ſed et in vetuſtiſſimis marmoribus. Tu vide ea, quae de varia *Tryphaenae* nominis ſcriptura memorat doctiſſimus Gutberleth. *in Animadverſion. in Inſcript. Smyrn.* Alia exempla ex Juriſconſultorum fragmentis deprompta ſuppeditat Ampliſſ. Bynkershoeck *Lib.* 5. *Obſ. Cap.* 21., adde et Cl. Arntz. *ad* Catonem *Lib.* 1. *Diſt.* 1. *in fine.* *N* deinde pro *H* poſitum mirum non eſt, ſiquidem flexus et ductus fere idem: hinc et librariorum erroribus cauſam haud raro dedit litterarum earum ſimilitudo, ceu prae caeteris perſpicimus ex illo Aviani: *nec ſe Poeonio*, pro quo Voſſianus Codex habet *haec ſe*, vid. *Fab.* 6. *verſ.* 7., plura dabit Vir ſummus P. Burmannus *ad Poëtas Lat. Min. Vol.* 1. *pag.* 203. *et alibi*, nec non celeberrimus atque eruditiſſimus Jo. Arntzenius *ad Plinii Paneg. Cap.* 16. Neque hoc omittendum, veterum multos in ſcribendo *H* litteram neglexiſſe, quod nomine litterarum eam non habebant, unde in marmoribus, fallere neſciis, *eres*, id eſt, *heres*, *ic*, id eſt, *hic*, *omo*, id eſt, *homo*, *ora*, hoc eſt, *hora*. Vide Scaligeri *indicem XIX. Theſauri Gruteriani.* Adde Fratrem in *Comment. ad Collat. Leg. Moſ. et Rom. pag.* 18. Eadem littera perperam ſaepiſſime additur, ubi exſulare debuerat, omittitur, ubi ejus uſus fuerat. Vid. Quinctil. *Inſt. Or. Lib.* 1. *Cap.* 5. Confer Drakenborch *ad Sil. Ital. Lib.* 2. *v.* 125. In Gloſſis Servii eſt: *harundo*, *erile*, *ereditarius.* Hinc *habitus* pro *avitus*. v. Cujac. *ad Paulum* 3. 4. 7.

Neque vero ſententiae noſtrae obſtare quis putet, quod bis eadem hic repetantur, *poſſe ſocietatem ita contrahi*, ac deinde, *ſed poteſt coiri ſocietas ita:* alterum enim ipſius Pauli, alterum Servii eſſe exiſtimandum eſt. Neque infrequens cenſenda eſt locutio *ait haec.* Terentii eſt: *Animum quae loquar advortite.* Ellipticis accenſet Sanctius *in Minerv. Lib.* 4. *Cap.* 13. *pag.* 735., ſuppletque per *circa*, vel *κατα*.

Si cujus animum non explet hic noſter conatus, per me licet alio modo

ſubveniat loco laboranti atque adfecto, quem conſtat ſine ope critica non poſſe ſanari. Neque profecto multum refragarer, ſi exiſtimet quiſpiam ſcriptum fuiſſe a Paulo: *ait et poſſe*. Hoc certum, τὸ *et* duobus in locis ſubtractum fuiſſe a librariis Suetonio, quibus id felici conjectura reddidit Optimus meus Parens *in Miſc. Obſ. Vol.* 6. *Tom.* 3. *p.* 604. Conjecturam dico felicem, quod earum alteram confirmarunt manu exarati Codices, quorum lectionem in lucem dein protulit Celeberr. Oudendorpius *in commentariis ad Suetonium noviſſime editis*. Scripſerat ita Suetonius in *Caeſ. Cap.* 28. *Quando et plebiſcito Pompejus poſtea abrogaſſet*, et in *Tiber. Cap.* 45. *Quam perductam, et quidquam amplius pati conſtantiſſime recuſantem, delatoribus objecit. Et* autem pro *etiam* accipiendum eſſe unusquisque animadvertit. Caeterum *et* et *nec* ſaepiſſime confundi, exemplis plurimis demonſtravimus alias. Hinc et permutantur *ecquis* et *necquis*. *v.* Arntzen. *ad Pacat. pag.* 52. Fratrem *d. l. pag.* 79. *ſq.*, qui ipſe in eam deſcendit ſententiam, pro *nec* reponendum hoc loco *recte*, vide *ibidem pag.* 228. Dubitari ſanequam non poteſt, facillimo negotio fieri potuiſſe, ut voculae illae inter ſe fuerint permutatae, ſiquidem illud olim unica N littera, hoc R exaratum conſtat ex Notarum ſcriptoribus. Ita Valerius Q. R. E. E. V. exponit: *quod recte factum eſſe videtur.*

Alio modo legi difficillimae ſuccurrendum eſſe exiſtimavit Vir Clariſſimus, in Academia Ultrajectina Anteceſſor quondam digniſſimus, Jac. Voorda *in Electis Cap.* 2 *et* 3., qui ſubſtituit: *nec male.*

Graviſſimum negotium nobis faceſſere videtur, interdicto uti poſſidetis expertus, Vir juris conſultiſſimus, J. L. E. Putmannus, qui in *Interpretationibus* ſuis, anno hujus ſeculi 63. Lipſiae editis, *Cap.* 18. vehementer inſurgit contra eos, quicunque verba legis hujus emendatione adjuvanda eſſe cenſent, ipſe arbitratus, ex mente Viviani et Accurſii, Gloſſatorum, legem hoc modo eſſe exponendam: Mucius putat, non valere ſocietatem ita contractam, Servius vero opinatur ſocietatem ita contrahi non poſſe, hoc eſt, per rerum naturam fieri non poſſe, ut ſocietas talis ineatur, adeoque plane inutile eſſe de eo velle inquirere, an valere poſſit, quae contrahi nequit. Caeterum Juſtinianum, aut dicam potius Inſtitutionum compilatores, Servii ſententiam non recte percepiſſe, eique attribuiſſe opinionem, quam is palam repudiat. Verum enimvero, quod pace Putmanni dixiſſe liceat, cujus ego ingenium, doctrinam, et de juris arte bene merendi ſtudium, prouti debeo, magni facio, abreptus videtur nimio lectionem Florentinam defendendi ardore Vir eruditiſſimus, quo factum puto, ut Inſtitutionum auctores, nil tale meritos, ſocordiae, an ignorantiae, in ſuſpicionem temere vocaverit. Nemo ſanus, credo, dubitabit, Servii libros ad Sabinum, ex quibus lex haec 30 eſt depromta, Mucii quoque commentarios, itemque Servii ad hos notata, integra extitiſſe, eo tempore, quum Inſtitutionum libris componendis operam conſecraverunt Theophilus, caeterique ejus ſocii: horum autem omnium exiguam admodum partem, fragmenta putà quaedam breviſſima, ac contracta, ad nos eſſe tranſmiſſa, ea dico, quae reliqua nobis fecerunt Pandectarum atque Inſtitutionum Architecti.

Et

Et hoc itaque negari nequit, optime de Servii ſententia judicare potuiſſe illos, quibus commentarios ejus ipſos integros inſpiciendi copia ſuppeditavit, nos vero aeque de ea ſtatuere non poſſe, quibus, niſi aliunde res conſtet, conjecturae tantummodo ſupereſt locus.

Quae autem in noſtro caſu inſtituenda ſit ratio, in aperto eſſe videtur.

Servius, ſequor illos qui ipſum Servium conſuluerunt, Mucii ſententiam non probat, non ob id ſolum, quia lucrum demum intelligitur, deducto damno, ſed et praeterea, quia ſaepe quorundam adeo pretioſa eſt opera in ſocietate, ut juſtum ſit tales meliore conditione in ſocietatem admitti. Quaecunque autem in Inſtitutionibus proponuntur, rei hujus elucidandae gratia, argumenta, ex ipſius Servii reprehenſis derivata, deſcriptaque eſſe, quae Pandectarum compoſitores contraxerunt, non modo ſit vero ſimile, ſed et totum loci contextum recte cognoſcenti certum apparebit. Addo deinde, pronuntiaſſe Servium, poſſe ita coiri ſocietatem, ob id, quod lucrum non eſt regulariter niſi damno deducto, adeoque nil nocebit tibi, ſi duas ego partes lucri, unam damni fuero ſtipulatus, ſiquidem ea eſt ſocietatis natura, ut, lucri cum damno compenſatione facta, illius ſolum quod ſupereſt ineatur ratio, hocque inter ſocios communicetur.

Dixi regulariter; quod ſi enim evenerit, ut ſocius culpa ſua damnum et lucrum ſocietati intulerit, eo caſu lucrum damno non compenſabitur, vide *legem* 23. §. 1. *D. pro Socio*, qua de mox disputabimus.

Denique nec hoc omittendum eſſe duxi, pro iis, quae in vulgatis exhibentur Inſtitutionum editionibus: *convenienter ſibi fieri*, Charondae libros omnes dare: *convenienter ſibi*, ejecto *τὸ fieri*: *convenienter ſibi* explicant alii, *apte ad ſententiam ſuam*, dubito tamen, num interpretationem iſtam probare poſſint: malim itaque: *convenienter S ibi fieri: S ſic* expono ex Petro Diacono, *ibi* intelligo, eo loco, quo ea, quae ante protulimus, tradidit.

II. Pergo ad *Legem* 23. §. 1. *in fine D. pro Socio*, quae Ulpiani eſt ex *libro* ejus 30. *ad Sabinum.* Verba legis haec ſunt: *Idem* (Pomponius) *quaerit, an commodum, quod propter admiſſum ſocium acceſſit, compenſari cum damno, quod culpa praebuit, debeat: et ait compenſandum: quod non eſt verum: nam et Marcellus ſcribit: ſi ſervus unius ex ſociis, ſocietati a domino praepoſitus, negligenter verſatus ſit, dominum, ſocietati qui praepoſuerit, praeſtaturum, nec compenſandum commodum, quod per ſervum ſocietati acceſſit, cum damno: et ita Divum Marcum pronuntiaſſe: nec poſſe dici ſocio: abſtine commodo, quod per ſervum acceſſit, ſi damnum petis.*

Dubitant juris Romani interpretes, quo referenda ſint poſtrema legis hujus verba: *ſi damnum petis.* Nonnulli, interſerta negatione, ſubſtituunt, *non petis.* Ampliſſ. Bynkershoek *in Obſerv. Jur. Rom. Lib.* 4. *Cap.* 25. non ferendam eſſe locutionem ait *petere damnum*, eo ſignificatu: neque enim temere quis adeo ſit omnis mentis impos, qui ſibi damna petat: hinc pro *petis* ſubjicit *metuis.* Ego vero Florentinam retinere malim lectionem, ac damnum non ad eum referre, qui condemnatus eſt ad reſarciendam noxam, quam ſervus ejus admiſerat, ſed ad ſocium, qui petebat, ut illud fieret. Ca-

ſus

Digitized by Google

ſus legis hic eſt: Pomponius inquirit, an, ſi quid commodi attulerit unus ex ſociis, poſtea vero damnum praebuerit, non quidem caſu fortuito, ſed culpa ſua, compenſari inter ſe lucrum et damnum debeat, affirmatque compenſandum: ſed fallitur: nam et eo caſu, ut ſcribit Marcellus, ſiquidem non ipſe dominus, ſed ſervus ſocii, quem dominus, ut ſocietatis res procuraret, praepoſuerat, negligentia ſua damnum dederit, ipſe dominus praeſtare debet, neque vero, ſi quid lucri ex ſervo perceptum fuerit a ſocietate, dominum tutum reddet, aut faciet, ut tanti minoris condemnetur: neque quidquam juvabit dominum, qui ſervum praepoſuit, dicere ſocio, agenti ad reſarciendum damnum: Si tu petis, ut ego praeſtem damnum, ſolusque adeo feram incommoda, quae per ſervum allata ſunt, et hoc patiaris, me ſolum accipere emolumenta ac lucra, quae ſervus acquiſivit, teque adeo abſtinere oportet commodo, quodcunque per ſervum acceſſit, mihique uni illud relinquere. Explanatio haec, uti ſimplicitate ſe commendat, ita juris rationi optime convenit. Certum enim eſt culpa levi, quam praeſtat ſocius, vacuum non eſſe eum, qui imperitum ac negligentem ſervum praepoſuit ſocietati. Manifeſta ſunt hanc in rem verba Pauli *in Recept. Sentent. Lib.* 2. *Tit.* 16. §. *un.*: *Sicut lucrum, ita et damnum inter ſocios communicatur, niſi quid culpa ſocii, vel fraude everſum ſit*, conferatur ibidem interpres, nec non *L.* 52. §. 4. *D. pro Socio.* Aliud dicendum, ſi ab ambobus ſociis ſervus ad hoc fuerit electus, vid. *Lex* 24. *eod.* Unum hoc addo, in Pandectis Florentinis ab his verbis, *acceſſit*, *ſi damnum petis*, abeſſe voculam *ſi*, quare et ea in vulgatis editionibus uncis eſt incluſa. Sed uno digitulo reddetur ea, ſi geminaveris ſyllabam verbi proximi *acceſſit*: ſcio redundabit ſic una littera, ſed ea etiam alias in geminationibus redundat, appellantque hanc quaſi geminationem. Poſſis et per ellipſin particulam ſubintelligere, optimis quibuscumque auctoribus frequentiſſimam. Confer omnino quae de legis hujus interpretatione notavit Cl. Marckart *Probab. Lib.* 1. *pag.* 90.

CAPUT QUINTUM.

I. *Nove explicatur* Pauli *locus in* Rec. Sentent. Lib. 3. Tit. 6. §. 67., *idemque conciliatur cum* L. 3. §. 2. D. de Supell. leg. *Variae ſignificationes* ſoli. II. *Vindicatur lectio* L. 14. pr. D. ad SCtum Trebell., *et* L. 16. D. de damn. inf., *et* L. 21. §. 1. D. de Pactis.

I. Mirum, quantum inſudarint Viris juris noſtri peritiſſimi exponendo difficillimo Pauli loco, qui eſt in *Rec. Sentent. Lib.* 3. *Tit.* 6. §. 67. Obſcuritatis ratio haec viſa fuit, quod in diverſa abire creduntur verba ab illis, quae idem JCtus diſputat in *L.* 3. §. 2. *D. de ſupell. leg.* Hoc mo

modo Auctor in Sententiis: *Supellectile*, inquit, *legata*, *capſae*, *armaria*, *non* SOLUM *librorum*, *aut quae veſtis ponendae gratia parata ſint*, *debebuntur*: *ſed et byſſina*, *et cryſtallina*, *et argentea*, *et vitrea vaſa*, *tam eſcaria*, *quam pocularia*, *et veſtes ſtratoriae legato cedunt*. In Pandectis vero haec ejus refertur ſententia in d. Legis §. 1. *Supellectile legata haec continentur:* mox longo ordine ſubjungit, quae comprehendantur. Addit deinde in §. 2.: *Praeterea capſae*, *armaria*: *ſed ſunt*, *qui recte putant*, *capſas et armaria*, *ſi librorum*, *aut veſtium*, *aut armamentorum gratia parata ſunt*, *non eſſe in ſupellectili*, *quia ne hae quidem ipſae res*, *quibus adtributae eſſent*, *ſupellectilis inſtrumento cederent*. Deſ. Heraldus, vir in paucis eruditiſſimus, corruptum locum vidit, ſed quo modo vitium ſit tollendum, ignorare ſe ingenue profitetur. Caeteras aliorum opiniones recenſet Ampliſſ. Bynkershoeck *in Obſervatt. Jur. Rom. Lib.* 4. *Cap.* 6., qui,rejectis reliquorum ſententiis, ita per transpoſitionis remedium locum reſtituendum eſſe arbitratur: *Supellectile legata*, *capſae*, *armaria*, (*non quae ſolum librorum*, *aut veſtis ponendae gratia parata ſunt*) *debentur*, *ſed et etc.* Huic conjecturae album calculum adjicit Vir Cl. Ant Schulting. *ad Pauli Sententias d. l.* Pace Manium tantorum virorum liceat nobis periculum facere, an verba citra transpoſitionem, ſubſidiarium, imo vix ferendum emendationis genus, commode interpretemur: nec ſane deſpero fieri poſſe, ſi *ſolum librorum* accipiamus ſuſtentaculum, aut receptaculum librorum, ſive illud bibliotheca ſit, ſive aliud quodque armarium, aut inſtrumentum, in quo legendi, ſcribendi, aut condendi, cuſtodiendive cauſa libros reponimus, quorum ſingula nomina perſequi non lubet, et quo minus ea enumeraret Paulus, unum generale vocabulum poſuit, nempe *ſolum*. Nec ſane video cauſſam ullam, cur non recte ac Latine dictum illud a Paulo cenſeamus. *Solum*, inquit Iſidorus *Orig. Lib.* 11. *Cap.* 1. *dicitur omne*, *quod aliquid ſuſtinet*, *quaſi ſolidum*. Additque, inde et terram *ſolum* dici, *quod cuncta ſuſtineat*, item plantam, ſive callum pedis, *quod totam corporis molem portat: inferior pars pedis*, *Solum dictum*, *quia eo terrae veſtigia imprimimus:* quo ſenſu Lucretius *Lib.* 1. *verſ.* 925., et *Lib.* 4. *verſ.* 1.

> *Avia Pieridum peragro loca*, *nullius ante*
> *Trita ſolo.*

Conſule ad illum locum Virorum Doctorum notas. Hinc et gloſſae vetuſtae Caroli Labbaei, *ſolum*, *κασσυμα*, *πελμα*. Idem Iſidorus *Lib.* 14. *Cap.* 8. notat, Virgilio propterea aquam et mare *ſolum* dictum, quia ſuſtinet naves, *a ſoliditate nominatum*. Ita autem is Poëta *Aeneid.* 5. *v.* 187. *et ſqq.*

> *Olli certamine ſummo*
> *Procumbunt: vaſtis tremit ictibus aerea puppis*,
> *Subtrahiturque ſolum.*

ubi Servius: *unicuique rei quod ſubjacet, ſolum ei eſt, unde eſt ſolum navis mare, et aër avium, et ſtellarum coelum, unde Ovidius (Metam.* 1. *v.* 73.)

> *Aſtra tenent coeleſte ſolum.*

Et eſt verbum, cujus perlucida ſignificatio per naturam non invenitur. Iterum Virgilius *Aeneid. Lib.* 7. *verſ.* 108., quo loco ſuſtentaculum ciborum, ſive menſam ex pane, *Cereale ſolum* nominat:

> *Corpora ſub ramis deponunt arboris altae,*
> *Inſtituuntque dapes, et adorea liba per herbam*
> *Subjiciunt epulis, (ſic Jupiter ille monebat)*
> *Et Cereale ſolum pomis agreſtibus augent.*

ubi Commentator, ſi quisquam alius, eruditiſſimus, *ſolum*, inquit, *omne dicitur, quod aliquid ſuſtinet, unde de mari ſupra dicit: ſubtrahiturque ſolum: et Ovidius primo metamorphoſeon: Aſtra tenent coeleſte ſolum: Sic nunc panicias menſas, id eſt, epularum ſuſtentaculum, ſolum vocavit.* Ipſe Virgilius, quod *Cereale ſolum* dixerat, *verſ.* 116. *menſam* nominat.

> *Heus! etiam menſas conſumimus?*

Ex quibus Servii verbis intelligis, unde ſua ſumſerit Iſidorus. Ovid. *Faſtor. Lib.* 1. *v.* 110.:

> *Sederunt medio terra fretumque ſolo.*

ubi tamen aliae editiones praeferunt *loco*. Non inficete Turnebus *Adverſ.* 2. 12. in his Virgilii *Georg.* 2. *v.* 47.

> *Sponte ſua quae ſe tollunt in luminis auras,*
> *Infecunda quidem, ſed laeta et fortia ſurgunt,*
> *Quippe ſolo natura ſubeſt.*

Solum exponit radicem. Varro *de Ling. Lat. Lib.* 4.: *Poëtae appellarunt ſumma terrae, quae ſola teri poſſunt, ſola terrae.* Idem Turnebus *Lib.* 21. *Cap.* 18. mavult *quae ſolo*, hoc eſt, pede. Confer Columnam *ad Ennium pag.* 224. Qui plura deſiderat de hac voce, is conſulat Sanctium *in Minerva Lib.* 4. *pag.* 642., et Scioppium *in notis*, ac Menagium *Amoenit. Jur. Civ. Cap.* 39. in voce *ſolarium*. Adde Voſſium *in Etymol.* in v. *ſolum*. Quid ergo obſtat, quo minus omne illud, quod libros ſuſtinet, quocunque tandem nomine dicatur, *ſolum* dixiſſe putandus ſit Paulus? Bibliothecam non nominavit, quia ea vox non unam ſignificationem recipit. Conveniebat autem eo in loco, in quo genera rerum ſpeciatim proponit, vocibus ambiguis, atque ample ſigni-

Digitized by Google

ſignificantibus abſtinere. Eadem cauſa eſt, cur *capſarum* et *armariorum* nomine non incluſerit librorum illa ſuſtentacula, quae *ſolum* nominavit, quod et capſarum et armariorum patentiſſimi fines, usque adeo, ut pro diverſo rerum genere, quas condunt, diverſum etiam capſarum et armariorum jus fuerit. Nam ſi eas condunt res, quae ſupellectilis nomine veniunt, capſae illae, et armaria illa legato ſuppellectilis cedunt. Sin res alias continent, legato ſuppellectilis ea non cedunt. Atque haec cauſa eſt, cur Paulus *in Sententiir* capſas et armaria ſupellectilis legato deberi ſcribat, in *L.* 3. §. 2. *de ſupell. leg.* negari velit. Sed verbum non amplius addo, prolixius enim haec pertractata ſunt a Schultingio et Bynkershoeckio *ll. cc.*, quibus junge Cujacium *in Obſervationib. Lib.* 10. *Cap.* 13., et *ad Pauli Sententias d. l.*

II. Feſtinavit credo Bynkershoeckius *in Obſervat. Lib.* 1. *Cap.* 18., cum *Legem* 14. *pr. D. ad Senatusconſ. Trebell.* emendandam eſſe cenſuit, legendo pro *ſequitur*, *ſequimur*, quaſi τo *ſequi* referendum eſſet ad jus publicum, cum conſtet contra ex §. *ult legis praecedentis*, repetendam eſſe vocem *filiusfamilias*: quamvis enim non unius, ſed diverſorum Jurisconſultorum leges ſint, ſenſu tamen conjunctae ſunt, cauſſamque ejus juris, quod Pandectarum architecti in *L.* 13. ex Ulpiano tradiderant, in *L.* 14. ſubjungunt, qui mos in jure noſtro neutiquam inſuetus, ſed ſexcenties occurrit. Exemplo ſint *L.* 77. *et* 78. *D. de Judic. L.* 1. et 2. *D. de Juſtit. et Jure*, *L.* 7. §. *ult.* et *L.* 8. *eod.*, ac paſſim alibi. Hoc modo itaque, ſi lectionem vulgatam retineamus, duri nihil ſupererit: uſitatiſſima enim eſt formula loquendi: *non ſequor illud*, pro non obſervo, non attendo, non obtempero: id quod et notatum ab ipſo Bynkershoeckio, imo vero nulli non id perſpectum, quare ſuperſedeo teſtimoniis. Confer Jenſium *in Strictur. Jur. Rom. ad h. l. pag.* 368.

Eodem, ni fallor, remedio ſimpliciſſimo reſtituere poſſis *L.* 16. *D. de Damn. inf.*, quam mutilam pronuntiat idem Jenſius *pag.* 411. *Antequam damnum detur*, *impunitum eſt factum ejus*, ſcribit Paulus, *qui neque promiſit*, *neque admiſit in poſſeſſionem. Si tamen ante damnum datum vel cavit*, *vel poſſeſſione ceſſit.* Poſſis refingere *poſſeſſionem*, *niſi*. Probabilius videtur connectendam eſſe ſententiam *d. L.* 16. cum his Ulpiani *in L.* 17. *eod.*: *Si quis miſſum in poſſeſſionem* . . . . *non admiſerit* . . . . *noxalem actionem* . . . . *competere.* Ita certe optime conſtabit ſenſus. Vulgarius ac frequentius fere nihil eſt in juris noſtri pandectis, quam diverſorum JCtorum fragmenta eo ordine recenſeri, ut tum demum plenus appareat intellectus, ſi et ſequentis legis verba cognoveris. Confer ſis *L.* 13. §. 5. et *L.* 14. *pr.*, et §. ult. *Legis* 14. et *L.* 15. et *L.* 16. *pr. D. ad SCtum Trebell.*

Addo *L.* 21. §. 1. *D. de Pactis*, quam varie emendant, an lacerant, plurimi; vide quae de ea propoſuit Cl. D'Arnaudt *in Conj. Lib.* 2. *Cap.* 3. Vanas eſſe, ac neutiquam neceſſarias deprehendes correctiones exhibitas, ubi animadverteris *Leges* 17., (de anterioribus enim, quae huc non faciunt, nil attinet diſputare) 19, *et* 21. *h. t.* omnes eſſe Pauli, ex eodem JCti libro

petitas, quin et verba earum, ſi conjungantur, optime cohaerere. Quod ſi autem una ſerie, uno contextu, uno ordine dictas leges conjunctas perlegas, ſenſum perſpicies, qui alioqui videtur interruptus, evadere commodiſſimum. In eo occupata eſt Pauli opera, ut inquirat, num pactum ſervi, filiive, proſit domino, patri, heredi, aliis. Diſtingui in his oportere indicat, utrum pactus fuerit ſervus in rem, *ne petatur*, an in perſonam, *ne a ſe petatur:* ſi hoc, ne ſcilicet a ſe petatur, nil proderit pactum domino: domini enim mentio in pacto non incidit, ſed tantummodo ſervi, qui ſibi unice proſpexit hac ſtipulatione. Dominus tamen conventus poteſt ſe tueri exceptione doli mali. v. *L.* 21. §. 1. *h. t.* Quod ſi ſervus pactus fuerit ne petatur, dicendum eſt, eo caſu prodeſſe hoc pactum domino et heredi ejus, ac propterea competere ei pacti conventi exceptionem, non ergo datur exceptio doli, quippe quae eſt ſubſidiaria. Quod ſi ne a ſe peteretur a ſervo concepta fuit ſtipulatio, nulla alia competit domino, qua ſe tueatur, exceptio, praeterquam doli.

CAPUT SEXTUM.

Conjectura de differentia, et appellatione meri *et* mixti imperii. Meri *ſignificatio. Exponitur* Lex 3. D. de Juriſdict. *Emendatur* Iſidorus. *Explicatur* L. 2. D. de in jus voc.

Quae ſit differentia, et ratio appellandi *meri*, et *mixti imperii*, in obſcuro eſt. Obſcuritas omnis tolletur, ſi verba *Legis* 3. *D. de Juriſdict.* hoc modo diſtinguas: *Imperium aut merum eſt, aut mixtum. Merum eſt imperium, habere gladii poteſtatem ad animadvertendum in facinoroſos homines.* (praepoſitio *in* abeſt a vulgaribus editionibus, habent tamen aliae, ut Haloandri, Hugonis a Porta, plures. Non eſt certe, quod invitis Codicibus eam obtrudamus, uti dudum demonſtrarunt Ampliſſ. Bynkershoeck *Lib.* 8. *Obſ. Cap.* 25. *Num.* 5., Val. Guil. Forſter. *Obſ. Subſeciv. Lib.* 1. *Cap.* 23., et Celeberr. Marckart *Interpr. rec. jur. civ. lect. Lib.* 2. *Cap.* 7.). *Quod etiam poteſtas appellatur, mixtum eſt imperium, (cui etiam juriſdictio ineſt) quod in danda bonorum poſſeſſione conſiſtit.* Deſcribit, non definit Ulpianus rem, quam proponit, ut ſaepe alias. Merum eſt imperium, habere gladii poteſtatem, ſive jus ſupplicii. Mixtum eſt imperium, quod in danda bonorum poſſeſſione conſiſtit, ſed ita, ut etiam contineat juriſdictionem. Mixtum imperium alio nomine *poteſtas* appellatur. Haec verborum Ulpiani ſententia mihi eſſe

ſe videtur. Conſtruenda ergo verba ejus, non ut vulgo fit, ſed hoc modo: *mixtum eſt imperium, quod etiam poteſtas appellatur.*

Imperium ergo *merum* eſt, quod ſolum, et integrum eſt, et cui nihil admixtum aliunde, atque adeo id imperium, quod ſolum, et ſimpliciter, proprieque *imperium* dicendum: *η ακρατον, ητοι καθαρον, aut merum, ſive purum,* interpretantur Graeci. *Merum* ſignificare ſolum, atque intaminatum, cum veteres, tum novi Lexicographi docuerunt. Feſtus: *merum antiqui dicebant ſolum.* Quae ad hunc locum Dacierius de *ſpe mera*, et *tunica mera*, ea, ut pleraque alia, ſublegit Voſſio ex Etymologico. Plura dabit Briſſonius *de Verbor. ſignif.*, cui adde Nonium. Hoc omnibus notum, *vinum merum* dici, cui nihil aquae additum, aut, ut cum Plauto loquar in *Amphitr. Act.* 1. *Sc.* 1. *prope finem: ut matre fuit natum.* Huic opponitur *mixtum*, cui aqua adfuſa. *Merum* ergo *vinum* eſt, cujus vis fracta, imminuta, temperata non eſt, *inmixtum*, *merumque merum* appellat Auſon. *Epigr.* 20. *v.* 12. Utramque notionem memorat Iſidorus Lib. 20. Cap. 3. *Merum*, inquit, *dicimus, cum vinum purum ſignificamus, nam merum dicimus, quicquid purum atque ſincerum eſt, ſic ut et aquam meram, nulli utique rei mixtam. Hinc et merenda, quod antiquitus id temporis pueris operariis quibus panis merus dabatur: aut quod meridient eodem tempore, id eſt ſoli ac ſeperatim, non utique in prandio, aut in coena ad unam menſam.* Pro *utique in prandio* rectius habent editiones aliae *ut in prandio:* vocem *utique* perperam ex praecedentibus repetiit librarius, niſi malis, *utique ut.* Merendam antiquitus pro prandio dictam Feſtus tradit. Nonius *cibum* exponit, *qui poſt meridiem datur.* Iſidorus *l. c. Cap.* 2. interpretatur *cibum*, *qui declinante die ſumitur, quaſi poſt meridiem edenda, et proxima coenae.* Caeterum ſic emendo: *pueris, operariisque cibus, panis merus, dabatur:* Non ſpernenda eſt criſis Barthii, qui pro *meridient* corrigit *meri edant*, vide commentarios ad *Poëtas Latinos minores, a Cel. Burmanno editos, Vol.* 1. *pag.* 673., niſi malis accipere pro *merendent* quod *meridie edere* explicat Iſidorus *d. l. Cap.* 2. Atque ita *merum jus gentium* in *L.* 31. *D. Depoſiti*, quod jure civili non imminutum, ſive, ut eſt in ipſa lege, quod *praeceptis civilibus, et praetoriis* non eſt temperatum: atque ita *merum jus* in *L.* 4. §. 27. *D. de Uſurpat. et Uſucap.* exponitur jus ſtrictum et ſubtile. Confer P. Brodaeum *in Corollario ad Polleti Hiſt. For. Rom. Lib.* 3. *pag.* 207. Haud aliter *merum imperium* dicitur, id eſt, illud imperium, quod proprio nomine ita appellatur. Eſt autem proprie imperium ejus, qui imperat, ſupplicio, et poena mortis propoſita contumaci. Quare dicendum, imperium eſſe eorum omnium, qui jus animadvertendi habent in facinoroſos. Eſt namque imperare amplius aliquid quam jubere, aut cogere. Terent. *in Eunuch. Act.* 1. *Sc.* 2. *v.* 97.: *jubeo, cogo, atque impero.* Ad quem locum opportune Donatus: *plus eſt imperare, quam jubere.* Imperium vero mixtum fuit eorum, qui quidem aliquam poteſtatem habebant, verum non talem, quae nomen et menſuram imperii meri, id eſt, proprie ſic dicti, implebat. Quales quidem modicam coërcitionem habebant, aliaque, citra tamen animadverſionem, et jus ſuppli-

plicii ſumendi. Mixtum hoc imperium alio nomine *poteſtas* appellatur. Dico paucis: Imperium eſt magiſtratuum majorum, poteſtas minorum. Imperium Romae habebant Conſules, Dictatores, Praetores, Interreges. Qui vero magiſtratus iis inferiores erant, poteſtatem habebant, ut Aediles Curules, Aediles Plebeji, Tribuni Plebis, Quaeſtores, vid. Manut. *ad Ciceron. Famil. Lib.* 1. *Ep.* 1., et quae multis diſputat Sigon. *de Antiq Jur. Provinciar. Lib.* 3. *Cap.* 5. Illi fuerunt magiſtratus libera republica, oppreſſa vero hi, quos nominat Ulpianus in *L.* 2. *D. de in jus vocando: Conſul, Praefectus, Praetor, Proconſul*, qui habebant merum imperium, quibus ſubjungit caeteros *magiſtratus, qui imperium habent, qui* (id eſt, quo) *coërcere aliquem poſſunt, et jubere in carcerem duci: prenſionem* nominat Gellius *Noct. Attic. Lib.* 13. *Cap.* 12.: quibus verbis deſcribit imperium mixtum, id quod in modica coërcitione conſiſtit. vid. *L.* 5. *D. de Offic. ejus, cui mand. eſt jurisd. Qui* in dicta *L.* 2. *D. de in jus voc.* pro *quo* ſcriptum eſt: id quod ego non culpae ſcribentium tribuo, ſed conſuetudini nonnullorum. Atque haec eſt cauſſa, cur *imperium* et *poteſtatem* complures diſtinguant hoc modo, ut differentiam, quam dixi, facile et manifeſte intelligas. Cicero *Philipp.* 2. *Cap.* 21.: *Tum contra te dedit arma hic ordo Conſulibus, reliquisque imperiis et poteſtatibus.* Idem de Legib. Lib. 1. Cap. 7.: *Si vero iisdem imperiis et poteſtatibus parent.* Idem ibid. Lib. 2. Cap. 12. *Summis imperiis, et ſummis poteſtatibus.* In quibus tamen locis *imperium* et *poteſtas* illos deſignat, ut ſaepe alias, qui imperium et poteſtatem habent. *L.* 26. §. 2. *D. Ex quib. cauſſ. majores: Quos more majorum ſine fraude in jus vocare non licet, ut Conſulem, Praetorem, caeterosque, qui imperium, poteſtatemque quam habent. L.* 1. §. 2. *D. ad Leg. Jul. Majeſt.: Cujusve opera, conſilio, dolo malo, conſilium initum erit, quo quis magiſtratus populi Romani, quive imperium, poteſtatemve habet, occidatur.* Paulus *Sentent. Lib.* 5. *Tit.* 5. *pr. Res judicatae videntur ab his, qui imperium, poteſtatemque habent.* In aliis juris locis eſt: *imperium poteſtatemve*, v. notas ad l. Pauli c., add. *L.* 32. *D de Injur.: qui ſine imperio, aut poteſtate ſunt Magiſtratus.* Mixti porro imperii hanc ſpeciem dicit Ulpianus *in d. L.* 3. *D. de Jurisdict.: dare bonorum poſſeſſionem*, id quod ipſe dicit, imperium mixtum conſiſtere *in danda bonorum poſſeſſione*, at vero in *L.* 4. *D. eod.* hanc ſpeciem imperii mixti addit: *jubere caveri praetoria ſtipulatione.* Ita autem illae ſunt cenſendae ſpecies imperii mixti, ut imperio huic etiam jurisdictio inſit. Non autem eodem haec gradu inſunt imperio mixto, nam jubere caveri praetoria ſtipulatione, et in poſſeſſionem mitti, imperii magis eſt, quam jurisdictionis, adde *L.* 26. *D. Ad municipalem.* Haec eo ſpectant, ut intelligamus, jurisdictionem ineſſe quodammodo mixto imperio, magis tamen ei ineſſe caeteras ſpecies, quas dixi. Sed manum de tabula,

Jam ſatis eſt, ne me Criſpini ſcrinia lippi
Compilaſſe putes.

Cui plura libet cognoſcere de dito hoc argumento, adeat is J. Averanium *in*

in Interprett. Lib. 1., Polletum *in Hiſtor. For. Rom. Lib.* 3. *Cap.* 1. *ſqq.*, Forſter. *in Theſ. Jur. Otton. Tom.* 2. *pag.* 923. Noviſſime quoque ſuam ſymbolam contulit G. Schroder *in Obſervatt. pag.* 150. *ſqq.* In primis vero conſulat Gerh. Noodtium, qui quantum caeteros eruditione, tantum etiam ingenii ſagacitate antecelluit, cujus exſtat praeclarum opus *de Jurisdictione et Imperio.* Hujus quidem ſummi Viri, et popularis noſtri, raras ingenii dotes, ac ſingularem doctrinam, dum ejus veſtigia ſequi difficile, Gelros omnes, imo vero quotquot verae ac maſculae Jurisprudentiae ſuum pretium ſtatuere didicerunt, nunquam non admirari ac ſuſpicere oportet.

CAPUT SEPTIMUM.

I. *Leviter emendatur* Lex 39. D. de Poenis. II. *Corrigitur* L. 49. §. 1. D. de Adquir. vel Amitt. Poſſeſſ. III. *Exponitur, ac tentatur* L. 5. §. 10. D. de Oper. Nov. Nuntiat. Caeterum *pro* quia. Lapilli ictus. IV. *Conciliantur* L. 3. §. 3. D. de Alienat. jud. mut. cauſ. fact., *et* L. ult. D. de Oper. Nov. Nuntiat., *et* L. un. C. de Alienat. jud. mut. cauſ. fact. *Tentatur* d. L. 3. §. 3. D. de Alienat. jud. mut. cauſ. fact.

I. Varii exſtant Virorum Doctorum commentarii ad *L.* 39. *D. de poenis*, quibus ſenſum ejus verum edocere, eandemque cum aliis legibus conciliare adlaborarunt. Hoc miror, nulli, quantum equidem ſcio, in mentem veniſſe, mendam exinde eximere, primo, uti videtur, obtutu ſe manifeſtantem. *Si qua*, inquit Tryphoninus, *viſceribus ſuis poſt divortium, quod praegnas fuit, olim intulerit.* Reſcribi velim leviſſima mutatione *praegnas fecit*, quo facto plana perſpicies evadere omnia. *Praegnas* pro *praegnans* plerumque effert Codex Florentinus. Eadem ſcriptura in ſimilibus quampluribus obtinuit. Vide Briſſon. *in Parerg.* §. 24. hinc *abſes*, *advenies*, *animas*, *infas*, alia, eliſo N. v. H. Columnam *ad Ennii fragm. pag.* 290.

II. Aperto vitio laborant haec Papiniani in *L.* 49. §. 1. *D. de Adquir. vel Amitt. Poſſ.*: *Qui in aliena poteſtate ſunt, rem peculiarem tenere poſſunt*, HABERE POSSIDERE *non poſſunt: quia poſſeſſio non tantum corporis, ſed et juris eſt.* Secutus prope ductus litterarum, reſcribo: *alteri poſſidere.*

III. Auxiliatrice manu indigent obſcuriora Ulpiani verba in *L.* 5. §. 10. *D. de Oper. Nov. Nunt. Meminiſſe autem oportebit, quoties quis in noſtro aedificare,*

care, vel in noſtrum immittere, vel projicere vult, melius eſſe, eum per Praetorem, vel per manum, id eſt, lapilli ICTUM, *prohibere, quam operis novi nuntiatione:* CAETERUM *operis novi nuntiatione poſſeſſorem eum faciemus, cui nuntiaverimus.* AUT *ſi in ſuo quid faciat, quod nobis noceat, tunc operis novi denuntiatio erit neceſſaria.* Tripliciter itaque interdicitur, vel in jure, apud Praetorem, vel per manum, intercedente ſymbolo, lapilli ſcilicet jactu, vel per interdictum, puta, quod vi aut clam, aut uti poſſidetis. Praeſtat autem fieri per Praetorem, vel lapilli jactu, quam operis novi nuntiatione: ratio eſt, quia, qui opus novum nuntiat, poſſeſſorem facit eum, cui nuntiavit, adeoque cauſam ſuam reddit deteriorem. *Caeterum* interpretor *namque, quia*, qua notione in juris libris non ſemel vocabulum hoc occurrere notat Strauch. *in Lex. Partic. h. v.* Vid. *L.* 15. *D. de Trit. Vin. Ol. leg.*, et *L.* 4. *§. ult. D. de doli mal. et met. except.* TA *id eſt lapilli ictum* ejicienda eſſe arbitratur Hotomannus *in Obſ. Lib.* 2. *Cap.* 4. Reliqui, quantum ſcio, Interpretes omnes pro *ictu* ſubſtituunt *jactu*, ipſe etiam Schulting. *ad Quinctil. Decl.* 1. *Cap.* 10. Non ignoro equidem, bis in Digeſtis, quem hoc loco *ictum* appellat JCtus, *jactum* alibi nominari: neque tamen propterea Florentinam lectionem mutari velim, cum conſtet *ictum* pro *jactu*, *jaculatione*, uſurpatum fuiſſe antiquitus. Ipſe Grammaticorum princeps *ictum* exponit *jaculationem* ad haec Virgilii *Aeneid.* 7. *v.* 165.

Aut acres tendunt arcus, aut lenta lacertis
Spicula contorquent, curſuque ICTUQUE *laceſſunt.*

Ictu quoque pro *jactu* poſuiſſe videtur Paulus *in Sentent. Lib.* 5. *Tit.* 23. *§.* 12.: *Si putator ex arbore cum ramum dejiceret, non proclamaverit, ut vitaretur, atque ita praeteriens ejusdem* ICTU *homo perierit.* Lapilli hunc ictum, ſeu jaculationem, veſtigium eſſe vindiciarum antiquarum cenſet Marcilius *in Theſ. Jur. Otton. Tom.* 4. *pag.* 241. Plura de ſymbolo illo congeſſit, itemque de verborum legis noſtrae lectione latina egit Otto *in Juriſpr. Symb. Exercit.* 2. *Cap.* 9., adde Schroderum *in Obſ. pag.* 263. Caeterum pro *aut ſi in ſuo* malim equidem: *aliquando ſi in ſuo.* A litteram *aut* et *aliquando* notaſſe teſtis eſt Valerius Probus. *Aliquando* dixit Ulpianus, quoniam non ſemper eo caſu, ſi in ſuo quis faciat, quod mihi nocet, nuntiatio eſt neceſſaria: quae enim ratio prohibeat, in his quoque per Praetorem agere? nuntiatio enim Praetoris aditionem non habet neceſſariam, poteſt namque nuntiare quis, etſi eum non adierit. *L.* 1. *§.* 2. *D. de Operis Novi Nunt.* Poſſet et reponi: *at ſi in ſuo*, quo modo corrigendum ſe ſtatuere, ore mecum communicavit Frater.

IV. Opus novum tibi nuntio, tu locum alienas Titio, Titius opus novum facit: quaero, qua actione mihi tenearis? Cajus exiſtimat in *L.* 3. *§.* 3. *D. de Alienat. jud. mut. cauſ. fact.*, teneri te actione in factum, quanti nuntiantis intereſt alium adverſarium eum habere, hancque addit opinionis ſuae ratio-

Digitized by Google

tionem: *quaſi* (malim *quia*) *neque tecum ex operis novi nuntiatione agere poſſum, quia nihil feceris, neque cum eo, cui id alienaveris, quia ei nuntiatum non ſit.* Contra ſtatuit Javolenus in *L. ult. D. de Operis novi nunt.*, qui emtorem, id eſt, dominum praediorum, hoc caſu teneri putat, ob id, *quia nuntiatio operis non perſonae ſit, et is demum obligatus eſt, qui locum poſſidet, in quem opus novum nuntiatum eſt.* Denique conſtituunt Impp. in *L. un. C. de Alienat. Jud. mut. cauſ. fact.*: *Si rem, ne ſecum ageretur, qui poſſidebat, venumdedit, et emtor tradidit, quem elegeris, conveniendi tibi tributam eſſe facultatem.* A Cajo vides diſſentire Javolenum, ab utroque Imperatores. Diſſidia haec compoſiturus Catharinus *in Obſ. et Conject. Lib. 2. Cap. 29. in Theſ. Meerm. Tom. 6. pag.* 781., in *L. 8. D. c.* pro: *te hoc judicio teneri* ſubſtituit, *non teneri*, vel *neutrum teneri*, ſolitus nimirum nodum ſecare, non ſolvere. Non tali auxilio rem indigere intelliges, ſi utriusque JCti ſententiam recte indagaveris: ad Imperatorum enim ſanctionem, ſeu reſcriptum, quod attinet, continet illud jus novum, ac generale, quo cavetur, optionem concedi actori, utrum velit actione, quam dixi, in factum convenire: conſtat itaque, hodierno jure agi poſſe eo caſu aut contra venditorem, aut contra emtorem. Olim quid placuerit videamus: Cajus fortean eo de caſu agit, quo venditor, qui opus novum jam paraverat, poſt factam nuntiationem alienavit fundum judicii mutandi cauſa, opus perfecit emtor: Reſpondendum itaque putavit Cajus, neutrum teneri edicto novi operis nuntiationis, ſed obligari venditorem actione in factum. Javolenus vero de eo propoſuit, ſi quis venditor alienavit locum, poſtquam nuntiatum eſt opus, quod aedificavit emtor, non animo judicii mutandi: Ideoque adverſus emtorem competere actionem ex edicto novi operis nuntiationis aſſeruit. Verius tamen eſt, bene penſitatis rationibus, quas profert uterque, a ſe invicem diſſenſiſſe JCtos: Cajus, quem herciſcundis alioqui recte accenſet Maſcovius *de Sectis pag.* 126., ſtrictum jus in his attendendum autumat, Javolenus vero, quem a Sabini partibus ſtetiſſe affirmat Idem *pag.* 48., a rigore juris recedens, aequitati hoc tribuit, ut nuntiatio non perſonae, ſed rei facta videatur.

CAPUT OCTAVUM.

I. *Vindicatur lectio vulgata* Legis 13. §. 1. D. de Re Judic. II. L. 57. pr. D. de Solutionib. III. L. 44. D. Mandati. IV. L. 1. §. 14. D. ad SCtum Treb. V. L. 10. §. 6. D. Quae in fraud. creditor. VI. *Tentatur* §. 10. eod. VII. *Defenditur lectio* L. 30. §. 1. D. de Fideic. Libertat. VIII. L. 1. pr. D. de Mi-

Migrando. IX. L. 32. D. de Pignor. et Hypoth. X. *Exponitur* L. 15. D. de Reb. Credit. XI. L. 37. D. Famil. Erciſc., *et* XII. L. 5. D. de Transactionib. Reddere, *pro* dare. *Illuſtratur* XIII. Pauli *locus in* Sentent. Lib. 5. Tit. 23. §. 16.

I. Vitioſiſſima, ſibique medicinae deſperatae videri Celſi haec in *L.* 13. §. 1. *D. de Re Judic.* ſcribit Jenſius *in Strictur. pag.* 438.: *Si quis promiſerit prohibere ſe, ut aliquid damnum ſtipulator patiatur, et faciat, neque ex ea re damnum ſtipulator patiatur, et faciat, ita habeatur: facit, quod promiſit. Si minus, quia non facit quod promiſit, in pecuniam numeratam condemnatur.* Sic interpretor: Si quis promiſerit prohibiturum ſe, quo minus ſtipulator damnum patiatur, inſuper et hoc ſtipulatus fuerit idem, ſe facturum eſſe aliquid, quo facto indemnis fiat ac ſecurus ſtipulator, eveniat autem, ut damnum non patiatur is, cui ſtipulatus fuit promiſſor, dein faciat quoque promiſſor opus promiſſum, ſatisfeciſſe creditur, fidemque datam impleviſſe habetur promiſſor. Quod ſi vero damnum quidem paſſus non fuerit ſtipulator, in eo tamen feſellit is, qui ſtipulatus fuit, quod non fecerit promiſſum opus, condemnari eum oportet in id, quod intereſt ſtipulatoris, non factum eſſe opus promiſſum.

II. Corrupta putant plerique, aut ſaltem mutila, Ulpiani verba in *L.* 57. *pr. D. de Solution.*: *Si quis ſtipulatus fuerit decem in melle, ſolvi quidem mel poteſt, antequam ex ſtipulatu agatur: ſed ſi ſemel actum ſit, et petita decem fuerint, amplius mel ſolvi non poteſt.* Sunt, qui corrigendum cenſent: *decem, aut decem in melle.* Servare poteris, credo, lectionem Florentinam, ſi ita intelligas: Si quis ſtipulatus fuerit decem, quae in pecunia numerata debebat, in melle ſe ſoluturum. Litis conteſtationis is eſt effectus, ut ante eam poſſit ſolvi in melle, electionemque habeat debitor, utrum in eo, an in pecunia numerata ſolvere velit, poſt eam non item. Confer §. 1. *h. l.* et *L.* 16. *D. de duob. reis.*

III. Feſtinantes JCtos contractiſſimis ſaepenumero loquendi modis, ac dictionibus ellipticis uſos fuiſſe, nullum ignorare arbitror. Hac arte explicanda, atque ab aliorum criſi vindicanda puto Ulpiani dicta in *L.* 44. *D. Mandati*: *Dolus eſt, ſi quis nolit perſequi, quod perſequi poteſt, aut ſi quis non exegerit, quod exigere, ſolvere.* Conjecturas Interpretum exhibet Catharinus *in Theſ. Meerm.: Tom. 6. pag.* 784. Invitis codicibus optimis antiquiſſimis varia interſerunt Editores Commentatoreſque plerique. Sic accipio: Si quis nolit perſequi, quod perſequi poteſt, aut non exegerit, quod exigere debet, aut non ſolverit, quod ſolvere debet.

IV. Temere profecto ac ſine juſta cauſa emendandam cenſent nonnulli ejusdem JCti *L.* 1. §. 14. *D. ad SCtum Trebell.*: *Curatori tamen adoleſcentis ab adoleſcente poterit reſtitui hereditas: quoniam neceſſaria non eſt auctoritas ad reſtituendum.* Supplendum cenſet Beſtius *de Rat. Emend. Leg. pag.* 139.: *quoniam jam*: De ſolo Curatore agi in hoc §. verba ipſa indicant, non aeque de

de tutore, quo de in praecedentibus ſpecialiter expoſuerat. Non requiri autem Curatoris auctoritatem ad reſtitutionem hereditatis juris eſt certiſſimi.

V. Aeque clara videntur ejusdem reſponſa in *L.* 10. §. 6. *D. Quae in fraud. creditor.*, dummodo ita interpreteris: *Praeterea ſciendum eſt, poſſe quaeri, quod dicitur: in fraudem creditorum alienatum revocari poſſe, ſi iidem ſint creditores*, num et idem adhuc obtineat, ſi unus ſit creditor? Reſpondeo: *Etſi unus creditor ſit ex illis, qui fraudati ſunt, ... probandum eſſe, adhuc actioni fore locum.* Inutilis ergo cenſenda emendatio, quam proponit Cl. Beſtius *l. c. pag.* 144.

VI. Neque magis probatur, quod ſanando *dictae legis* 10. §. 10. remedium adhibuit Idem in his: *Vel ſi quis fecit voluntarius etiam per aetatem, vel aliam cauſam juſtam in integrum meruit reſtitutionem.* Editiones aliae exhibent: *vel per aetatem*, aliae: *et per aetatem.* Reſcribi jubet Beſtius: *voluntarius, et etiam*, aut *ſed etiam.* Malim ego: *voluntarius, ſed jam*, aut *ſed tñ*, hoc eſt, *ſed tamen*, auctore Magnone.

VII. Cauſam autem plane nullam video, quam propter adoptemus criſin, exercitam in *L.* 30. §. 1. *D. de Fideic. Libertat.*: *Si infans ſit*, ait Ulpianus, *inter eos, qui manumittere debent, Senatus cenſuit, ut liberi liberaeque ſint hi, quibus libertates ex cauſa fideicommiſſi praeſtare oportet.* Infantes manumittere non poſſe indicat JCtus, favorem vero libertatis feciſſe, ut liberi eſſent ſervi, qui per fideicommiſſum juſſi fuerant libertatem accipere. Confer *L.* 36. *pr. eod.*

VIII. Idem dicendum videtur de verbis Edicti, quod profert Idem in *L.* 1. *D. de Migrando: Si is homo, quo de agitur, non eſt ex his rebus, de quibus inter te et actorem convenit, ut, quae in eam habitationem, qua de agitur, introducta, importata, ibi nata, factave eſſent, ea pignori tibi pro mercede ejus habitationis eſſent: ſive ex his rebus* ESSET *ea merces tibi ſoluta . . . . vim fieri veto.* Cl. Voorda in Interpret. *pag.* 23. pro *eſſet* ſubſtituit, *eſt et.* Beſtius *pag.* 147. mavult, *eſſet, ſed.* Nil mutandum cenſeo. Non poteſt retineri ſervus, quaſi obligatus, vel ſi de eo ſpecialiter non convenerit, ut eſſet ille pignori pro mercede, vel ſi jam merces fuerit ſoluta.

IX. Eadem quae *nata, factave*, appellavit Praetor in praecedentibus, Scaevola nominat *nata, paratave*, in *L.* 32. *D. de Pignor. et Hyp. Debitor*, inquit, *pactus eſt, ut, quaecunque in praedia pignori data inducta, invecta, importata, ibi nata, paratave eſſent, pignori eſſent.* Offendit Catharinum *in Theſ. Otton. Tom.* 1. *pag.* 490. vox *parata*, cujus loco reponendum vult *ſata*, nulla, ſi quid video, idonea ratione permotum. *Parata* ſunt, quae non ipſa natura adminiſtrante ibi nata ſunt, ſed artificioſe facta, induſtria hominis ibi poſita. Ita *uxoris cauſa parata* dicuntur, quae maritus in uſum uxoris deſtinavit. Hinc *parare*, et *comparare* pro *emere* vulgatiſſimo uſu frequentatur in jure. Notiones ex lexicis notiſſimae. Quaenam ſit differentia inter *emtum* ac *paratum* docet Ulpianus in *L.* 47. § 1. *D. de Legat. et Fid. II.*

X. Ulpianus ait in *L.* 15. *D. de Reb. Cred.: Si tibi debitorem meum juſſero dare pecuniam, obligaris mibi, quamvis meos nummos non acceperis.* Itane juſtum, Domiti, obligari me de non acceptis? imo vero juris rationi contrarium hoc, ſcriptisque legibus omnino adverſatur. Vide *L.* 2. §. 2. *D. eod.*, et *pr. I. quib. mod. re contr. obl.* At vero alia mens fuiſſe videtur JCti optimi, qui obligari te reſpondet, quamvis a me ipſo, manu mea, per meam ipſius traditionem pecuniam non acceperis. Licet enim, cum a me non acceperis nummos, ſed a debitore meo, proprie quidem dici non poſſis, meos accepiſſe nummos, per indirectum tamen meos accepiſti, ideoque obligaris mihi, quoniam re vera perinde eſt cenſendum, meosne, an, brevi quaſi manu, mihi debitos nummos acceperis. Hoc modo ſi intelligas verba, ſponte ſua profluere videtur caſus adjectus de mutatione debiti in creditum, evaneſcere quoque ac removeri deprehendes difficultates, quas moverunt alii. Obſtare dicas *legem* 34 *pr. D. Mandati*, ſed conciliabis facile, ſi in conſilium adhibueris Cujacium citatum a D. Gothofredo, et Charondam in *Theſ. Jur. Otton. Tom.* 1. *pag.* 793.

XI. *Qui familiae erciſcundae judicio agit, non confitetur adverſarium ſibi eſſe coheredem*, ex ſententia Scaevolae in *L.* 37. *D. Fam. Erciſc.* Plerique Interpretes negationem abjiciunt, adjuti auctoritate Baſilicorum, et codicum quorundam antiquorum. Conſule Cujac. *Lib.* 9. *Obſ. Cap.* 26., Noodt. *ad D. pag.* 238., U. Huber. *in Praelect. D. h. t. Num.* 3. Defendi tamen forte poſſit lectio Florentina: quamvis enim is, qui familiae erciſcundae judicio agit, naturam negotii ſi conſideres, eo ipſo quidem fateatur, adverſarium ſuum eſſe coheredem, effectum tamen ac jus ſtrictum ſi attendas, non ita fateri intelligitur, ut exinde praejudicium ei fiat. Vide *L.* 36. *D. eod.* Diſtinguendum itaque opinor inter jus et ſenſum naturalem: quo modo ſaepius locuti JCti. Videſis *L.* 3. §. *ult.*, et *L.* 4. *D. ad exhibendum*, adde *L.* 103. *D. de Verb. Sign.* Ita, exempli gratia, naturaliter poſſidere dicitur depoſitarius, in *L.* 7. § 11. *D. Comm. Divid*, licet nullum habeat jus in re. Quod ſi hoc nolis, *non* interpretare *nonne*, quo de alias propoſui, quod idem jam in mentem veniſſe video H. J. Arntzenio in *Spec. Obſ. Cap.* 3. Locorum ex jure depromtorum, quibus *non* pro *nonne* adhibetur, exempla allegat Bartolin. in Gruteri *Th. Crit. Tom.* 1. *pag.* 706. Confer J. Arntzen. *ad Pacat. pag.* 21.

XII. Non uno nomine ſuſpecta videntur Ulpiani haec in *L.* 51. *D. de Tranſactionib.* JCtis etiam non infimi ordinis: *Cum Aquiliana ſtipulatio interponitur, quae ex conſenſu* REDDITUR, *lites, de quibus non eſt cogitatum, in ſuo ſtatu retinentur:* LIBERALITATEM *enim captioſam interpretatio Prudentum fregit.* Offendit Cl. D'Arnaudt in *Conject. Lib.* 1. *Cap.* 7. vox *redditur*, ejusque loco reſcribendum exiſtimat *oritur*. Vellem cogitaſſet Vir Eruditiſſimus, vulgarem eſſe verbi *reddere* ſignificationem, qua pro dare, exponere, ponitur. Tritius nihil eſt, quam *rationem reddere*: quid aliud quaeſo notat quam exponere, dare? Confer Nonium Marcellum *pag. m.* 381. Celſus in *L.* 21. *D. de*

de Legat. 11. *reddendi verbum, quamvis ſignificationem habeat retro dandi, recipit tamen et per ſe dandi ſignificationem.* Add. *L.* 94. *D. de V. S.* et *L.* 100. *pr. D. de Legat.* 111. Centies in jure interdictum, actiove *reddi* dicitur, hoc eſt, dari a Praetore. Stipulatio itaque haec ex conſenſu redditur, hoc eſt, datur, exponitur. Pro *liberalitatem* perperam a nonnullis ſubſtitui *liberationem* optime demonſtravit jam Bynkersh. *Obſ. Lib.* 4. *Cap.* 2. Ecqnis enim negare ſuſtineat, interceſſiſſe liberalitatem, ubi quid acceptum fero, quod vere non accepi?

XIII. Mendoſa videntur nonnullis Pauli haec in *Rec. Sentent. Lib.* 5. *Tit.* 23. §. 16.: *Qui hominem immolaverint, exve ejus ſanguine litaverint.* Parum recte dici putat Cl. Vryhof *in Obſ. Cap.* 14. *ex alicujus ſanguine litare*, ideoque reſcribendum ſcribit: *extis, vel ejus ſanguine*, aut *ex παρελλων* ſtatuendum eſſe. Miror non obſervaſſe Virum Doctiſſimum, genio Latini ſermonis differre inter ſe *litare re*, et *litare ex re.* Unicuique, credo, notiſſimum eſt, *re litare* dici, cum rem totam deſignamus, *ex re*, cum partem tantummodo rei ſignificamus. Dixi alias, in dicto Pauli titulo innui inprimis crimina, Chriſtianis hominibus objecta. His autem prae caeteris calumniis id quoque exprobratum fuiſſe, quod infantem farre contectum appoſuerint, quem coecis occultisque vulneribus occidiſſe ferebantur, ejusque ſitienter ſanguinem lambere ſoliti fuerint, novimus ex Minucii Felicis Octavio *Cap.* 9. Suſpicioni cauſam dediſſe euchariſtiam, ſive ſacram coenam, pie celebrari ſolitam, dubitari vix poteſt. Confer commentarios J. Daviſii *d. l.*

CAPUT NONUM.

I. *Exponitur, et leviter tentatur* Lex un. D. Si quis jus dic. non obtemp. Vindicationis *modus antiquus.* Vindex *quis?* II. *Ad* L. 20. D. Quemadmod. Servit. amittat. III. *Emendatur* L. 8. §. 1. D. de Edendo. IV. *Ad* L. 2. §. 19. D. de Orig. Jur. *Tentatur* L. un. pr. D. de Off. Praef. Praet.

I. *Is videtur jus dicenti non obtemperaſſe, qui, quod extremum in juriſdictione eſt, non fecit: veluti, ſi quis rem mobilem vindicari a ſe paſſus non eſt, ſed duci eam, vel ferri paſſus eſt. Caeterum, ſi et ſequentia recuſavit, tunc non obtemperaſſe videtur.* Verba ſunt Ulpiani in *L. un. D. Si quis jus dic. non obtemper.* Variis ſententiarum divortiis inter ſe ſcinduntur Interpretes de reſponſi hujus intellectu, adeo ut, quotquot de eo egerunt, totidem fere diverſas opiniones in medium proferri cognoſcas, quas ſi univerſas recenſere inſti-

ſtituam, lectori profecto taedinm, non minus quam mihi ipſe, procurem moleſtiſſimum. Paucos ex immenſo numero nominaſſe ſufficiat, qui egregiis commentariis legem noſtram illuſtraverunt. Ne memorem Ant. Fabrum in *Rational. ad h. l.*, Oldendorp. in *Action. Forenſ. Claſſe* 1. *Act.* 2., et J. Voet *ad h. t.*, adiiſſe non poenitebit incomparabile par Eruditorum, Schultingium dico in *Enarrat. D.* et Noodtium *ad h. t.*, quibus addi velim Friſiae ſuae decus atque ornamentum inſigne, U. Huberum in *Eunomia Romana h. t.*, et Perrenon. *in Theſ. Jur. Otton. Tom.* 1. *pag.* 615. In medio relictis aliorum conjecturis, id tantummodo agam, ut, quam breviſſime potero, exponam, quo pacto explicanda mihi videantur verba obſcuriſſima.

Extremum in juriſdictione intelligo vindicationem, ſive exſecutionem, non eam, quae fit manu militari, qua de mentionem injicit Noſter in *L.* 68. *D. de Rei Vindic.*, ſed illam, quae per Praetorem inſtituitur.

Pergit Ulpianus: *non fecit.* Facti meminit JCtus, quia exhibere debet, et rei copiam facere is, a quo vindicatur, vide *L.* 1. *et* 2. *D. ad exhibend.*

Exemplum ejus, qui non fecit hoc, ſtatuit Auctor: *veluti ſi quir rem mobilem vindicari a ſe paſſus non eſt.* Vindicationes, ſeu vindicias apud Praetorem olim factas fuiſſe in re atque in loco praeſenti, prenſione, ſive correptione manus, conſtat, ex Gellio *Noct. Att. Lib.* 20. *Cap.* 10. Confer, quae notavi ad Ulpianum *Tit.* 19. §. 6. Dicta ſunt *vindicia*, *vindicta*, *vindico*, a *vim dico.* Proprie itaque vindicat Praetor, cum vim dicit, id eſt, jubet. Vim autem dicit Praetor, cum rem litigioſam vi capi jubet. Capi autem ſolebat res a lictore juſſu Praetoris, ſive ea eſſet ſoli, ſive mobilis. Imo fortaſſean capta eſt res a litigante, dum lictor eam virga tangeret, quae propterea *vindicta* appellabatur. Antiquiſſimis temporibus, praeſente Praetore, inſtitui oportuit vindicationem, auctis vero poſtea Praetoris negotiis, mutatum hoc fuit, atque, uti dein res ſoli vindicata fuit in gleba, aut parte fundi, in jus ad Praetorem adlata, ita rem mobilem vindicatam puto juſſu Praetoris abſentis eo in loco, ubi res illa ſervabatur. Hunc locum petebat litigans, cui vindiciam decreverat, dederatve Praetor, comite lictore, ut juſſu Praetoris rem vindicarent, hoc eſt, vi caperent. Quamvis autem vindicatio proprie ſit Praetoris, cum vim dicit, hoc eſt, jubet, aut decernit, eſt tamen ea quoque lictoris et litigantis, qui juſſu Praetoris agunt, indeque factum exiſtimo, ut litigans aeque ac Praetor *Vindex* dicatur. Praetor *vindex* et *vindicare* dicitur, cum vindiciam jubet, litigans item et lictor, cum juſſu, decretoque Praetoris rem capit, ſeu manum ei injicit.

Is autem non obtemperaſſe videtur, et in poenam incurrit, qui paſſus non eſt rem a ſe vindicari, hoc eſt, qui ab eo loco, in quo res vindicanda eſt, excluſerit, repuleritve vindicem, litigantem et lictorem, qui juſſu Praetoris vindicaturi advenerant. Manifeſta itaque poenae hujus ratio exſtat, excluſis quippe iis, qui juſſu Praetoris aderant, poſtulaturi vindicias, quae *in jure* erant *dictae*, atque adeo cum *juriſdictioni* non fuerat obtemperatum.

Ad-

Addit Ulpianus: *ſed duci eam, vel ferri paſſus eſt.* Ducitur ſervus, jumentum, armentum, pecus, aliaeque res ſeſe moventes. Fertur res mobilis. *Duci* pro *abduci*, *ferri* pro *auferri* poſitum accipio. Significatio in vulgus nota, et a lexicographis demonſtrata. Grammaticus vetus apud Gothofredum in Auctor. Lat. pag. 1356. lin. 44. *abducimur*, inquit, *unde noluımus, ducimur, quo volumus.* Ibid. *pag. ſq lin* 35. *ducimus volentes*, *abducimus invitos.* Rem mobilem autem a ſe vindicari non patitur, qui, finge, vindices vindicatum venientes, a loco, ubi res ſervatur, repellit, aut, quemadmodum dixi, domo excludit; ſed ferri rem mobilem, aut duci rem ſeſe moventem patitur, qui rem in publicum projicit, atque hoc modo rei copiam facit. Poenae autem obnoxius eſt talis, qui, cum ex ſententia aut juſſu Praetoris ſinere debuiſſet, rem a ſe vindicari, non tamen obtemperavit, ſed paſſus quidem eſt, rem duci aut ferri: quamvis enim rei ita ablatae dominus fiat ille, qui cauſam vicit, remque juſſu Praetoris abſtulit, duxitve, in eo tamen peccaſſe cenſendus eſt, quod vindicari rite rem paſſus non fuerit. Vindicatio ſiquidem reddit dominium plenum ac majus. Dein quoque, quod ex jure manu conſertum olim fuiſſe conſtet, exque iis, quae de eo diſputat Gellius *l. c.*, haud abſurde dixeris, neceſſarium olim fuiſſe, non tantum, ut praeſens eſſet reus in vindiciis, ſed et ut manu teneret, aut forte manu mitteret, ac traderet rem litigioſam vindici. Denique juſſum ac jurisdictionem Praetoris contempſiſſe videtur, qui rem jure vindicari paſſus non fuerit.

Videndum reſtat de finalibus: *Caeterum, ſi et ſequentia recuſavit, tunc non obtemperaſſe videtur.* Sequentia intelligo ſervum aut pecus, quod ad ſignum, aut vocem domini ſponte ſequi ſolet. Canes ita excitatos ſemper ſequi novimus, idem facere greges ovium, armenta quoque nonnunquam, et ſues, aliaque pecora, ſcit unusquisque. Pro *recuſavit* legendum conjicio *recuſſavit*, hoc eſt, concutiendo ſeſe, vociferatione puta, brachiorum jactatione, fuſte etiam, aliove quovis telo, repulit. Deſcendit vox a *re* et *quatio*, unde *recuſſus*, atque hinc *recuſſare.*

Propoſui ſententiam, ſimplicem eam quidem, at tamen, niſi fallor, rei accommodatiſſimam, ab opinionibus Commentatorum longe diverſam, utrum his praeferendam, an poſtponendam, aliorum eſto judicium.

II. *Uſu*, inquit Scaevola in *L.* 20. *D. quemadm. ſerv. amitt.*, *retinetur ſervitus*, *cum ipſe*, *cui debetur*, *utitur*, *quive in poſſeſſionem ejus eſt*, *aut mercenarius*, *aut hoſpes*, *aut* MEDICUS, *quive ad viſitandum dominum venit*, *vel colonus*, *vel fructuarius.* Catharinus in *Obſervat. in Theſ. Jur. Otton. Tom.* I. *pag.* 487. medicum intelligit ſervum. At quorſum, quaeſo te, ſolius medici inter ſervorum, an libertorum, agmen denſiſſimum mentio? Rectius alii AMICUS corrigunt. Favet certe conjecturae huic non tantum *L.* 4. §. 4. *D. de itin. act. priv.*, ab Interpretibus jam indicata, ſed praeſertim quoque id adjuvat, quod *medici* et *amici* nomen in libris MSS. antiquiſſimis confundi inter ſe haud raro ſolere conſtet. Conſule Torrentium *ad Sueton. in Caeſ. Cap.* 4.

III.

Digitized by Google

III. Vexant admodum Interpretes verba *Legis* 8. §. 1. *D. de Edendo*: Ita Juriſconſultorum Coryphaeus: *Is autem, qui in hoc edictum incidit, id praeſtat, quod interfuit mea rationes edi, cum decerneretur a Praetore, non quod hodie intereſt: et ideo, licet intereſſe deſiit, vel minoris, vel pluris intereſſe coepit, locum actio non habebit, neque augmentum, neque deminutionem.* Andacter D'Arnaudt. *in Conject. Lib.* 2. *Cap.* 7. ſcripſiſſe putat Ulpianum *totum actio*, aut *in totum actio non habebit*, audacius Ant. Faber *in Rational.* proſcribendam, atque e textu ejiciendam cenſet vocem *locum*. Leviſſimo, puto, remedio ſenſus reddetur idoneus, ſi emendes mecum: *neque ad augmentum*, cui lectioni neutiquam repugnant Graeci.

IV. *Dictatoribus Magiſtri Equitum injungebantur, ſic, quo modo Regibus Tribuni Celerum: quod officium fere tale erat, quale hodie Praefectorum Praetorio: Magiſtratus tamen habebantur legitimi.* Pomponii ſunt in *L.* 2. §. 19. *D. de Orig. Jur.* Pro *tamen* una litterula geminata reſcribendum puto *tamen non.* In eo tamen diverſum eſt officium Magiſtrorum Equitum ab eo Praefectorum Praetorio, quod illi non habebantur magiſtratus legitimi, hoc eſt, ordinarii, quo modo optime reſtituit Ampl. Vonck in *Obſ. Miſcell. pag.* 121.

De eodem Magiſtratu verbis non admodum elegantibus ita Chariſius in *L. un. pr. D. de Off. Praef. Praet.*: *Cum apud veteres Dictatoribus ad tempus ſumma poteſtas crederetur, et Magiſtros Equitum ſibi* (forte *ſibi hi*, aut ſubaudi Dictatores) *eligerent, qui adſociati participales curae, admilitiae gratia, ſecundam poſt eos poteſtatem gererent.* Varie mutant Viri Docti. Sunt qui gloſſematis adſcribunt τα *ad militiae gratia.* Aliorum opiniones recenſet Schroder in *Obſerv. Jur. Civ. Lib.* 2. *Cap.* 6. Interpretor: adlecti, ut participes eſſent curae Dictatoris, hoc eſt, ut una cum eo res gerendas curarent, AC *militiae gratia*, *ac* accipio pro *id eſt*, quo ſenſu *et* ſaepiſſime poni alibi demonſtravi: niſi malis *at*. Hoc certum eſt, belli potiſſimum temporibus Dictatores, adeoque et Equitum Magiſtros creatos fuiſſe. Vid. *L.* 2. §. 18. *D. de Orig. Jur.*

CAPUT DECIMUM.

I. *Vindicatur lectio* Legis 5. §. ult. D. de his, qui effud. vel dejec. *Eadem exponitur*, *item* §. 5. eod., *et* L. 12. pr. D. de V. S. Actiones poenales *et* populares *heredi dari oſtenditur.* II. *Defenditur vulgata lectio* L. 55. §. 2. D. de Legat. 111., *et* III. L. 10. §. 7. D. de Gradib. et Adfinib. IV. *De* gloſſematis. *Quid ſit* ſpecialiter nominatim *ad* L. 72. pr. D. de Evictionib.

I. Du-

Digitized by Google

1. Duplici edicto ſecuritati hominum proſpexit Praetor: altero coërcet, ſi quid damnum datum fuerit effundendo aliquid, vel dejiciendo in viam publicam; altero cavit, ne quid ſupra eum locum, quo vulgo iter fit, poſitum habeatur, quod nocere cui poſſit. Si quis negligens aut contumax edicto non obtemperaverit, praeſto ſunt actiones. Quod ſi damnum datum eſt, competit actio perpetua, etiam heredi, non tamen contra heredem. Vide *L.* 5. §. 5. *D. de his, qui dejec. vel effud.*, uno tamen caſu excepto, ſi liber homo periit, tunc enim intra annum duntaxat competit, neque in heredem ea datur, ſed nec heredi, ſimilibusque perſonis agendi jus eſt, teſte Ulpiano *loco citato.* Ea vero actio, qua convenitur ille, qui damnum nondum dedit, ſed poſitum quid aut ſuſpenſum habuit, quo noceri potuit, num heredi quoque competat, in utramque partem diſputatur, neque certo adhucdum eſt demonſtratum. Pluribus haud ita pridem, atque eleganter materiam hanc tractavit C. A. van Wachendorff in laudata ſaepius *Diſſertatione Cap.* 1, quo loco id egit Vir juris peritiſſimus, ut oſtenderet, heredi neutiquam competere actionem. Hanc ad actionem referenda exiſtimant plerique, ſi non omnes, verba §. *ult. L.* 5 *c. Iſta autem actio popularis eſt, et heredi, ſimilibusque competit, in heredes autem non competit, quia poenalis eſt.* Ex natura autem actionis profluere arbitrantur, denegandam eam heredibus, eaque propter id in primis faciendum, ut corrupta verba emendentur, hoc eſt, negativus ſenſus Ulpiano reddatur. Variis hoc remediis tentarunt Interpretes, quae ſi ſcire deſideres, adeas Wachendorffium *d. l.*, qui ſubſtituendum putat *nec heredi.* Dubito equidem, num quid praeſidii quaeri poſſit ſic ſentientibus ex §. *fin. c.*: Hoc certum videtur, proponi ibidem de actione, quae competit de eo, quando quid poſitum fuit, quod re vera jam nocuit, ac damnum dedit: Ita enim in §. proxime praecedenti 12. exhibetur: *Si id, quod poſitum erat, deciderit, et nocuerit . . . ., ſi amphora ex reticulo ſuſpenſa decidiſſet, et damni dediſſet*: poſt quae ſic dein pergit JCtus in §. 13. ſubſequenti: *iſta autem actio*, puta, quae datur, ſi poſitum vel ſuſpenſum nocuit, *popularis eſt, et heredi, ſimilibusque competit.* Notandum praeterea, actionum popularium hanc eſſe indolem, ut in iis praeferatur is, cujus intereſt. Vid. *L.* 3. §. 1. *D. de Popularib. Actionib.*, add. D. Gothofred. ad *L.* 2. *D. eod.*, *et L.* 5. §. 5. *h. t.* Heredis autem plurimum intereſſe in hac re, dubitari non poteſt. Quid quaeris? actionem de dejectis et effuſis, praeterquam ſi liber homo perierit, heredi dari ſtatuo ex *L.* 5. §. 5. *D. h. t.*, idem quoque dicendum cenſeo, ſi ex poſito vel ſuſpenſo fuerit nocitum ex *L.* 5. §. *ult. eod.*, imo ſi neque nocitum fuerit, eidem tamen actionem competere exiſtimo, non modo, ſi lis fuerit conteſtata a defuncto, v. §. 1. *in fine I. de perpet. et temp. Act.*, aut quaſi uni ex populo, ſed ex natura actionis: quandoquidem actiones poenales, etiam quae deſcendunt ex delicto, ſive ex contractu, dantur quoque heredibus, v. §. 1. *I. c.* Ad populares autem quod attinet actiones, nullibi eas heredibus denegatas deprehendo. Neque vero adverſari opinioni noſtrae videtur *L.* 12. *pr. D. de Verb. Sign.*: *Quod ſi ex po-*

pulari cauſa debetur, *ante litis conteſtationem recte dicetur creditoris loco non eſſe, poſtea eſſe*, quo loco id tantummodo innuit Ulpianus, ſi cui competat actio popularis, in aeſtimatione bonorum ejus non accenſeri id, quod ex actione hac ad eum poſſit redire, lucrum, quoniam creditor eo caſu non intelligitur, niſi demum poſt litem conteſtatam, hoc eſt, non eſt locupletior cenſendus, qui habet actionem popularem, v. *L. penult.* §. 1. *D. de Popul. Action.* Plus obſtare primo rei intuitu videtur argumentum, quod opponunt contrariae ſententiae auctores, petitum ex *L.* 5. §. 5. *h. t.*, ubi expreſſe Ulpianus actionem dicit de dejectis non competere eo caſu, ſi liber homo periit, *neque in heredem, ſed nec heredi, ſimilibusque perſonis: nam eſt poenalis, et popularis*, atqui, inquiunt, in noſtro caſu eadem quoque verſatur ratio, ſiquidem et haec actio popularis eſt et poenalis, et hoc itaque ſequatur neceſſe eſt, heredi eam non dari. Verum enimvero, ſi rem recta reputemus via, apparebit, non ideo addita fuiſſe haec: *nam eſt poenalis, et popularis*, ut exinde probetur, heredi non dari actionem, ſed ob id potius, ut arguatur, in heredem agi non poſſe: demonſtravimus enim, niſi fallor, in ſuperioribus, actiones poenales, itemque populares, heredibus concedi. Absque eo eſſet, quo, quaeſo, pacto heredi haec actio tribui poſſit, uno excepto caſu, ſi liber homo periit, *in eodem* §. 2. Omnino itaque dicendum videtur, ſingulare jus eſſe in eo, ſi liber homo periit, eoque ſolo caſu denegari actionem heredibus, caeteris itaque caſibus omnibus competere actionem. Retinenda idcirco lectio Florentina, cui et favent Baſilica.

II. Ligno legato, quae debeantur, non certo conſtitit inter JCtos veteres. Appellatione ejus id veniſſe videtur, quod comburendi cauſa paratum eſt. Ubere de eo diſputat Ulpianus in *L.* 55. *D. de Legat.* III. In §. 2. *L. c.* Ofilium ait negaſſe, *arbores nondum conciſas, niſi quae minutatim conciduntur, videri ei legatas, cui ligna legata ſunt.* Interpretor, arbores evulſas quidem, aut amputatas, necdum tamen in partes ſectas. Ipſas arbores deberi negat, ea tamen, quae minutatim conciduntur ex arboribus iis, legatario cedere reſpondit Ofilius, hoc eſt, quae in minutiſſimas partes conciduntur, intelligo, quae ex putatione facta ſuperſunt, *het ſnoeiſel, ſnoeihout* noſtratibus dicta, itemque quae hyemis praecipue tempeſtate foco inſerviant, *het brandhout*, quod utrumque ligni nominatione contineri negari nequit. Faceſſat itaque conjectura, quam propoſuit Beſtius *pag.* 140., geminata voce *conciſas*, quae quippe ex verbis manifeſtis obſcura, ex ſenſu rectiſſimo pravum reddiderit.

III. *Liberi*, inquit Paulus in *L.* 10. §. 7. *D. de gradib. et adfinib.*, apud Romanos proprio vocabulo appellantur *usque ad trinepotem: ultra hos* POSTERIORES *vocantur.* D'Arnaudt in *Conject. Lib.* I. *Cap.* 5. ſubſtituendum eſſe judicat *poſteros omnes; poſteriores* enim dici inauditum addit, *poſteros* appellari notiſſimum eſſe. Miror ignoraſſe, vel ſaltem non obſervaſſe Virum Cl. morem ſcriptoribus antiquis vulgatiſſimum, quo comparativum eos ſcimus frequentiſſime adhibuiſſe pro poſitivo. Exemplum ſuppeditat manifeſtiſſimum ipſe Paulus in *eadem lege* §. 3.: *Proximiores ex adgnatis ſui dicuntur*, hoc

Digitized by Google

hoc eſt, proximi. Plura ſi deſideras, adi Auctorem *Obſ. Jur. Civ. pag.* 136.

IV. Cl. Beſt in libello *de Rat. emend. leger. Cap.* 1. §. 14. de gloſſematis hanc fovet opinionem: in Tuſco codice pauciſſima apparere, in caeteris libris permulta. Contra cenſent plurimi, quos adeo delectatur facillima haec corrigendi methodus, ut mox, ubi ſententiae ſuae contrariam verborum periodum in lege aliqua, librove antiquo deprehenderint, aut argumentum quoddam dictis poene ſimilibus propoſitum invenerint, licet perſpicuitatis gratia addita ſaepiſſime talia fuiſſe plus quam veroſimile fiat, denique ſi quid vocabulum dictionemve bis vel amplius repetitam viderint in uno eodemque loco, ineptiſſimorum gloſſatorum commentum hoc eſſe protinus clamitent, et textu id ejiciendum proſcribendumque pronuntient. Quod Terentius dicit *in Andr. Act.* 1. *Sc.* 1., *apprime in vita eſſe utile, ut ne quid nimis*, id in hac re quoque uſu venire arbitror: neque enim ad iſtud, quaſi ultimum ac ſubſidiarium reſtitutionis in integrum remedium, conſugi oportere exiſtimo, niſi ubi nulla demum alia facilior interpretandi, corrigendive ratio ſupereſt, damnandumque propterea puto morem nonnullorum, qui temere admodum in his procedunt. Nimium quantum indulſiſſe videtur malae huic et inveteratae conſuetudini Vir juris atque utriusque linguae peritiſſimus Deſ. Heraldus. Exemplis pluribus, quod dixi, in praecedentibus demonſtravimus, addam cum maxime unum: Arbitratur Vir Doctiſſimus *in Obſ. et Emend. Cap.* 1., *in Theſ. Jur. Otton. Tom.* 2. *pag.* 1313., ex his Calliſtrati in *L.* 72. *D. de Evictionib.: Cum plures fundi ſpecialiter nominatim, uno inſtrumento interpoſito, venierunt*, alterutrum eſſe eliminandum, vel *ſpecialiter*, vel *nominatim:* Attamen nemo, credo, temere inficias eat, multum differre inter ſe, ſignificationisque diverſae eſſe utrumque vocabulum. *Specialiter* accipio, cum non genus tantummodo adjicitur, veluti, *omnes fundi mei*, ſed per ſpecies itur, exempli gratia: *fundus, quem a Titio emi, quem in Italia habeo.* Neque enim exiſtimandum eſt, *ſpecialiter* ſemper deſignare expreſſim, verum primaria eſt ea ac propria, quam modo dixi, vocis notio. Confer Cl. Marckart *Interpr. Lib* 1., *Cap.* 4. *Nominatim* dicitur, cum nomen additur ſingulorum fundorum, utpote, *fundus Tuſculanus, Sejanus, Maevianus*, alia. Vid. Paulum in *L.* 37. *D. de manum. teſt.* Specialiter itaque nominatim veneunt fundi, ſi ita in inſtrumento venditionis ſcriptum fuit: *vendo fundos, quoscunque habeo Romae, Capuae, atque in Campania, fundum Cornelianum, item Sertorianum, et Tullianum.* Neque tamen diſſentiam equidem, ſi per ellipſin *et* ante *nominatim* ſubaudiendam putes, quam particulam omitti frequenter docuit Cl. Arntzen. ad Caton. *Lib.* 1. *Diſt.* 20., aut per geminationis remedium reſtituendam cenſeas, ita ut praecedens *er* abſorpſiſſe videatur *et*, praeſertim cum conſtet, R inter et T litteras differentiam poene nullam apparere in codicibus MSS., qui Langobardicis litteris ſunt exarati, vid. Sciopp. *de Art. Crit. pag.* 55. Neque vero diffitear, ſcriptum mihi videri *nominati.* M enim a librariis additum ſaepiſſime fuiſſe novimus, eo, quo exulare debuerat, lo-

co. Illis autem nullus adſentiar, qui pro *m* ſubſtituant forte *in:* quanquam enim non ignorem, duo haec inter ſe haud raro confundi, quo de Sciopp. *l. c. pag.* 51., hic tamen uſu illud venire non putem, quum in ſequentibus ejusdem legis repetatur: *uno inſtrumento emptionis interpoſito.*

CAPUT UNDECIMUM.

I. *Exponitur*, *et vindicatur lectio vulgata* L. 5. C. de diverſ. Off. et appar. jud. Diſcingi *de militibus*, *magiſtratibus*, *et cauſa*. Judices cincti *qui dicantur* Aniano. Cincti Horatii, *ad* L. 3. D. Si pars hered. pet. Ampelius *tentatur*. Manilius *exponitur*. Plinius *corrigitur*. II. *Ad* L. 12. D. de Off. Praef. III. *Corrigitur* L. 29. §. 1. D. de auro arg. . . . leg. IV. *Emendatur*, *atque explicatur* L. 39. §. 1. D. eod.

I. *Quicunque apparitores ob culpam, vel negligentiam fuerint judicato diſcincti, jam ad nullam militiam habeant facultatem adſpirandi, nec ex reſcripto his ullus aditus referetur, quos congruit poenae graviſſimae ſubjugari, ſi contra inhibita quoque ſacratiſſimis conſtitutis adſpirare contempſerint.* Verba ſunt Honorii et Theodoſii Impp. in *L. 5. C. de Diverſ. Off. et Appar. jud.* Eadem eſt lectio *Legis* 20. *C. Th. eod. tit.*, niſi quod hic pro *contempſerint* exhibet *praeſumpſerint.* Pro *diſcincti* corrigendum cenſent nonnulli *diſtricti*, quos latuit procul dubio mos, qui poſterioribus demum temporibus Romae coepit invaleſcere. Quum enim olim pauciſſimi, imo fere nulli, ſi ab iis diſceſſeris, quos penes merum erat imperium, gladio accingi conſueviſſent, poſtmodum inſequenti aetate uſu obtinuit, ut et alii, magiſtratus pariter ac milites, ſe cingerent gladio. Exinde itaque factum fuit, ut *cingulo ornari*, *cingulo donari*, *cingi*, ſignificaverit deinde, muneri admoveri: *prima cingula* vocat Claudian. *in Eutrop. Lib.* 2. *v.* 320. principem militiae dignitatem. Vid. ibi Barthium. *Diſcingi* contra denotavit munere privari, ordine ſubmoveri. Videſis Ampl. Ottonem *in Juriſpr. Symbol. Excerc.* 2. *Cap.* 15. Diſtinguit Anianus inter *judices cinctos* et *privatos* in *Interpretatione ad Pauli Sent. Lib.* 1. *Tit.* 5. §. 2., ubi conſule omnino Schultingium, ſcriptoresque ab eo adlegatos. *Cinctos* intelligo magiſtratus majores, judices jus dicentes, *privatos* accipio judices datos. *Militiam* Imperatores deſignant, non illorum tantum, qui gladiis, clypeis, ac thoracibus inſtructi arma ſequuntur, ſed comprehendere videntur quoscunque honores civiles aeque ac militares:

quot-

quotquot enim ſunt circa Principem, aliove quovis honore ac munere ſunt illuſtriores, *militare* dicuntur, vid. *L.* 3. *C. de Numerar.* Confer Ottonem *d. l.* Proprie tamen *cingi*, et *cincti* vocantur milites bello parati, cum hoſte congreſſuri. *Cinctutos Cethegos* Horatius vocat armatos in patriae perniciem. Conſule P. Nannium in *Art. Poët.* v. 50. Turneb. in *Adverſ. Lib.* 9. *Cap.* 31. et 19. 9. explicat Oratores veteres. De *cinctutis Lupercis* idem agit *Lib.* 19. *Cap.* 16. *Cincti Horatii* Paulo dicuntur in *L.* 3. *D. Si pars hered. pet.* pugnae accincti. Contentionem innuit cum Curiatiis. Ampliſſima exſtant commentaria ad *d. l.* Virorum in arte noſtra praeſtantiſſimorum. *Cincios* alii, alii *Quintos*, *Cunctos*, *Quintilios*, quin et *pictos* reponendum ſtatuunt, mirum neminem cogitaſſe de *coronatos*. Quod ſi varias variorum conjecturas noſſe deſideras, adi Heraldum in *Obſ. Cap.* 39., Otton. *l. c.*, Conradi *in Parerg. pag.* 549, Bynkersh. *Lib.* 3. *Obſ. Cap.* 8., Marckart *in Probab. Lib.* 1. *pag.* 55., Fratrem *in Comment. ad Collat. pag. penult.*, Leoninum, et reliquos. *Trigeminos* etiam vocat Horatios Macrob. *Saturnal. Lib.* 1. *Cap.* 5. *in pr.* Ita de iisdem Ampelius *Cap.* 20., (quod inſcribitur: *qui pro ſalute ſe obtulerunt*, malo per geminationem: *P.R. pro ſalute*, hoc eſt, *populi Romani*) *Horatius trigeminus*, *qui adverſus Curiatios Albanorum qui de ſummo imperio dimicaverunt.* Corrigo: *Horatii ns*, noſtri, puta Romani, *trigemini*, *qui adverſus . . . . diu de . . . .* Manilius *Lib.* 1. v. 776.

Horatia proles,
Tota acies partus.

Sic exhibent editiones contra codicum plerorumque auctoritatem, qui referunt *partis*, quod praeferam. Horatii trigemini tota acies fuerunt partis ſuae, Romanorum, a parte Albanorum ſtantibus Curiatiis.

Eodem modo, quo *vidimus* ait Paulus in loco mox allegato, de eventu rei, quam ipſi per aetatem videre minime licuerat, Plinius etiam *Hiſt. Nat.* 6. 22. *hactenus*, inquit, *a priſcis memorata*: *nobilis* (*nobis* eſſe reſcribendum ambigi non poteſt) *diligentior notitia Claudii principatu contigit*, hoc eſt, majoribus noſtris.

Diſcingi vocem quod attinet, conſtat ignominiae cauſa cingulo privatos. Narrat Sueton. *in Octaviano Cap.* 24. Imp. Auguſtum, ut ignominia afficeret, milites ante Praetorium ſtare interdum juſſiſſe tunicatos diſcinctosque. *Diſcinctum* pro homine, moribus diſſolutis liberius ac luxurioſe vivente, poſuit Perſius *Sat.* 3. v. 31.

Non pudet ad morem diſcincti vivere Nattae?

Alte cinctus pro ſtrenuo, *diſcinctus* pro molli ponitur. v. Turneb. *Adverſ.* 15. 23. Macrob. *Saturn.* 2. 3. *male praecinctum* Caeſarem dictum a Sylla narrat, rationemque addit nominationis. *Diſcinctus nepos* Horat. *Epod.* 1. v. *ult.* ubi v. Torrent. Add. eundem ad *Sat.* 1. 2. 73. Optime reſpondent vocabula noſtratium *loſ*,

 on-

ongebonden. Tranſlata dein denominatio a perſonis ad res: ita *diſcingi* dicitur *cauſa*, quae ſemel in judicio finita, iteratur, et cum aliter diſponitur: quam rectam et veram lectionem optime reddidit Lampridio *in vita Alex. Sev. Cap.* 22. Schulting. *in* п*ę. D. Tit. de Feriis Num. ult.*, add. Noordkerk *Obſ. Dec. pag.* 68. Salmaſius reſcribendum cenſuit *diſtingui*, aut, quo modo exaraverunt veteres, *diſtingi*. Adjungam verba Auctoris, ut quisque judicet, utrum ſequi oporteat: *Pontificibus tantum detulit, et Quindecimviris, atque Auguribus, ut quasdam cauſas ſacrorum a ſe finitas iterari, et aliter diſcingi pateretur.* Ad *L.* 5. *pr. C. de Feriis*, ubi nonnulli pro *diſtinguat* reponunt *diſcingat*, ſcripſit Marckart in *Interpr. pag.* 55. *Otia, pagina diſcincta*, quae ſint, v. N. Heinſ. in *Syll. Ep. Vir. Ill. Tom.* 4. *pag.* 344. Martialis *Ep.* 12. 29. *medios diſcingere lectos* dixit, quo loco temere nonnulli *diſtringere* ponunt.

Vexat denique Interpretes ultimum legis verbum *contempſerint*, pro quo ſubſtituendum arbitrantur Cujacius et Jac. Gothofredus, aliique, *praeſumpſerint*. Licet vero adjuventur ita ſentientes Codicis Theodoſiani ſcriptura, haud facile tamen abs me impetrari patiar, ut duram adeo criſin in jure noſtro admittendam eſſe probem, eo in loco, ubi vulgata lectio ſat apte poteſt defendi. Preſſius veſtigia litterarum inſequitur Doctiſſimus Auctor *Obſerv. Jur. Civ. pag.* 94., qui mutat *contenderint*. Periculum faciamus, an ſine correctionis remedio verba, prouti a Triboniano nobis ſunt propoſita, interpretationem commodam recipiant. Vulgatiſſima eſt, eaque in ſermone familiari uſitatiſſima vocis *contemno* ſignificatio, qua adhibetur pro nihili curo, parvi pendo, nullius momenti exiſtimo, leve puto. Cicero *de Finib. Lib.* 3. *Cap.* 8. *quod malum eſt non curare, contemnere, deſpicere, pro nihilo putare.* Eleganter Plautus in *Trinummo Act.* 2. *Sc.* 2. *v.* 41.

Benefacta benefactis aliis pertegito, ne perpluant:
Qui ipſus ſe contemnit, in eo eſt indoles induſtriae.

Verbo rem omnem comprehendo: Sic expono: Quicunque apparitores, ſeu, uti vocantur alias, officia, ob culpam ſuam, vel negligentiam, ab honore, ſive munere, fuerint remoti per judicis ſententiam, poſt eam non habeant amplius facultatem ullam adſpirandi ad militiam quamcunque, ſive ſit illa civilis, ſive militaris honoris dignitas: imo ne quidem ex reſcripto Imperatorum iterum aperiatur aditus ullus ad militiam quamlibet iſtis hominibus, quos aequum eſt ſubjici poenae graviſſimae, ſi contemſerint, ac leve putarint, adſpirare ad militiam ullam, non reveriti ſacras conſtitutiones, nec metuentes poenam ex Principum reſcriptis conſtitutam, quibus talia prohibentur facinora. Innuunt procul dubio legiſlatores legem Valentiniani Valentis et Gratiani, quae eſt *Codicis Juſt.* 2. *tituli de Palatin. ſacr. larg.*, et *L.* 2. *ejusdem Cod. de diverſ. Off. et Appar.*

Ne quem autem moretur locutio *contemnere adſpirare*, ſciant velim frequentiſſimam eſſe enallagen infinitivi pro ſubſtantivo: exempla ſuppeditant Vech-

ner

ner *in Hellen. Lib.* 1. *Cap.* 10., et Arntzen. ad Caton. *Lib.* 3. *Diſt.* 24. v. 7. Infinitiva duo ſaepiſſime conjungi notiſſimum eſt. *Locare depugnare* eſt in *Coll. Leg. Moſ. et Rom. Tit.* 9. §. 2., *dare ſervare*, *ibid* §. 3., *compellere ſatisfacere*, *Tit.* 10. §. 4.

II. Pro iis, quae ex Proculi ſcriptura exſtant in libro Piſano, in *L.* 12. *D. de Off. Praeſ.*: *non tamen ſpectandum eſt*, *quid Romae factum eſt*, *quam quid fieri debeat*, plenius reponendum arbitratur Grotius in Flor. Sparſ. *non tam tamen:* in quo vix eſt, ut adſentiar Viro incomparabili: abſtinuiſſe, imo exoſos fuiſſe optimos quosque ſcriptores antiquos diphonias iſtiusmodi novimus, dein quoque *tam* per ellipſin haud ineleganter ſaepenumero omitti demonſtrarunt A. de Rooy *in Conject. Crit. pag.* 89., et J. Arntzenius *ad Plin. Paneg. pag.* 337. Quod ſi id mavis, *tam* reſtituere poſſis pro *tamen*, ſiquidem voculas illas haud raro inter ſe confundi ac permutari certum ſit, teſte eodem Viro Cl. *pag.* 380.

III. *Utra autem utrius materia ſit acceſſio*, inquit Florentinus in *L.* 29. §. 1. *D. de Aur. Arg. leg.*, *viſu atque uſu rei conſuetudinis patrisfamilias aeſtimandum eſt.* Aperto vitio laborare verba, nullus temere dubitet. Sic reſcribo, atque explico, *viſu* (hoc eſt, *id ex adſpectu vaſorum facilius intelligi poteſt*, uti eſt in *L.* 32. §. 5. *D. eod.*) *atque uſu rei*, (communi ſcilicet, prouti res ea a vulgo huic illive materiae accenſetur) *i.* vel *et conſuetudine id patrisfamilias aeſtimandum eſt. i* pro *id eſt* poſitum nemo ignorat. Poſſis et ſubſtituere *uſu vel conſuetudine*, *vel* autem pro *id eſt* poni novum non eſt. *Si in obſcuro ſit*, *inſpiciendum eſt*, ait Paulus in *L.* 32. §. 5. *c.*, *in utro numero ea vaſa is*, *qui teſtamentum fecit*, *habuerit.*

IV. Javolenus in *L.* 39. §. 1. *D. eod.*: *Cum ita legatum eſſet:* (aut ſubintellige, aut adde L, hoc eſt, *lego*) ARGENTUM, QUOD DOMO MEA ERIT, CUM MORIAR: *Ofilius*, *nec quod depoſitum a ſe*, *nec quod commodatum reliquiſſet*, *argentum legatum videri reſpondit. Idem Caſcellius de commodato. Labeo*, *quod depoſitum eſſet*, *ita deberi*, *ſi praeſentis cuſtodiae cauſa*, *non perpetuae*, *veluti theſauro*, (malim: *velut in theſauro* ſc. obtinet) *depoſitum eſſet*, *quia illa verba*, QUOD DOMO MEA ERIT, *ſic accipi debere:* (ſubaudi *reſpondit*, aut reſcribe *debent*) *eſſe ſolebat. Et hoc probo.* Sunt qui pro *a ſe* ſubſtituendum putant *apud ſe.* Verba dein tranſpoſitionis ope ſic collocanda eſſe exiſtimant: *ſi perpetuae*, *veluti theſauro*, aut potius *theſauros*, vel *theſaurus*, *non praeſentis cuſtodiae cauſa*, *depoſitum eſſet.* Malim interpretari hoc modo: Teſtator ita dixit: argentum, quod domo mea erit, cum moriar, lego Titio: Quaeritur, num et debeatur argentum illud, quod domi teſtatoris non quidem fuit, cum moreretur, ſed quod ab eo depoſitum fuerat apud alium, aut alteri commodatum? Deberi putant JCti, ſi praeſentis cuſtodiae cauſa eſſet depoſitum: Ratio eſt, quia, licet domi teſtatoris argentum hoc non fuerit tempore mortis, eſſe tamen ſolebat. Id autem ſenſiſſe teſtator intelligitur, ut et comprehenderit pecuniam, quae eſſe ſolebat. Praeſentis autem cuſtodiae cauſa depono, quae, quaſi praeſentia mihi manſura, ita alteri ſervanda commendo, ut mox, cum uſus exigit, repetam. Perpetuae vero cuſtodiae cauſa depo-

pono, quae nunquam volo repetere, aut ad me redire, quae abjeci, ac pro derelicto habui, neque itaque dici poſſunt ea domi meae eſſe ſolere: veluti obtinet in theſauro, quem depoſui, Diisque inferis conſecravi, ut perpetuo ibi cuſtodiretur, quemque adeo nolo pervenire ad legatarium, ſed cedere illi, cui fortuna eum invenire ſibique habere conceſſerit. Alio jure utimur in pecunia foenori deſtinata: quod ſi enim legata cui fuerint mobilia, quae domi teſtatoris erunt, non continentur nummi repoſiti, ut foenori collocentur. *L.* 79. §. 1. *D. de Legat. III.*

CAPUT DUODECIMUM.

Ad Legem 49. D. de Legat. III. *De* Ornatricibus, *ac* Pſecadibus. *Cultura comarum apud Romanos.* Servi peculiares. *Servorum ſervarumque ornatus. Luxus in mancipiis.* Fortaſſis, *pro verbi gratia.* Joannes Sariſberienſis *exponitur.* Alumnus *quis? Ad* L. 16. §. 1. D. de his, quae ut indign.

IN eo occupata eſt Ulpiani opera in *L.* 45. *D. de Legat. III.*, ut exponat, quid praeſtandum ſit, ſi quis legavit, quae *uxoris cauſa parata* ſunt. Eandem materiam proſequitur in *L.* 47.: denique ita pergit in *L.* 49. *eod.*: *Item legato continentur mancipia, puta lecticarii, qui ſolam matremfamilias portabant, item jumenta, vel lectica, vel ſella, vel burdones, item mancipia alia, puellae fortaſſis, quas ſibi comatas mulieres exornant.* Obſcuriora viſa ſunt Interpretibus verba poſtrema: *puellae fortaſſis,* . . . . Non fert animus, neque patitur inſtituti noſtri ratio, ut ſingulas Virorum Doctorum opiniones ordine recenſeamus. Qui curioſior eas ſcire deſiderat, conſulat is Ampl. Bynkershoeck. in *Obſ. Lib.* 5. *Cap.* 19. et Eruditiſſimum D. W. Trillerum in *Obſ. Crit. Lib.* 4. *Cap.* 15. *pag.* 396. Adde Paulum Dumay *in Sylloge Epiſtolarum Ill. Vir., a Celeb. Burmanno editarum, Tom.* 2. *pag.* 367., aliosque ibidem allegatos. Plerique omnes locum corruptum emendatione adjuvandum arbitrantur, intelligendas autem hic *puellas* exiſtimant, quae comas matronarum exornare olim fuerunt ſolitae apud Romanos, quales *Ornatrices*, ac *Pſecades* appellabantur, quarum mentio frequentiſſima eſt in monumentis veterum. Multa de Pſecade habet Reineſius, et Fabrettus *in Inſcript. pag.* 714. *lit. D. E. ſq.* De Ornatricibus, ac Pſecadibus congeſſerunt plurima Commentatores ad *Petron. Sat. Cap.* 128. Macrobius *Saturn. Lib.* 2. *Cap.* 5.

Cap. 5. Ornatrices memorat, canos Juliae eximentes. Ipſo, quo Ulpianus eas inſignivit, *puellarum* nomine illas vocat Juvenalis *Sat.* 6. *v.* 494. Comendo capiti, ac praecipue capillis matronarum adhibitas fuiſſe, quin et ipſas Deas ornatrices ſuas habuiſſe, denique morem ornandi capillos Romae ſolemnem exſtitiſſe oſtendit Pater meus in *Reſcript. Boxhorn. de Cat. pag.* 495. *ſq.* Pſecades hae ancillae ſi quid peccaſſent,

taurea punit
Continuo flexi crimen, facinusque capilli,

uti ceninit Satyricus *l. c. v.* 492. *Taurea* vocabulum deſignat ſcuticam, ex corio taurino factam, *boves mortuos* appellat Comicorum pater, *qui vivos homines incurſant*, ceu pluribus expoſuit Paganinus Gaudentius *in Theſ. Jur. Otton. Tom.* 3. *pag.* 400.

Unus, quantum equidem ſcio, Ampl. Otto in *Juriſpr. Symbol. Exerc.* 2. *Cap.* 4. *pag.* 155. retinendam arbitratur ſcripturam vulgatam, Codicis Florentini auctoritate ſuffultam, accipiendasque cenſet, ornatrices, quas matronae alere ſibi conſueverunt, comatasque exornare: quae explicatio, uti ſimplicior, ita magis ſe videtur commendare, modo conſtet, quod, ſi vera volumus fateri, non admodum ſit probabile, Pſecades illas ab ipſis matronis ornari comatas moris fuiſſe. Ita Juvenalis *v.* 490.

Componit crinem, laceratis ipſa capillis,
Nuda humeros Pſecas infelix, nudisque mamillis.

Malim ego *puellas* hic intelligere ſervas eas, quae cuſtodes quaſi puellarum, cum quibus in lanificio una erant ſemper, curam gerebant, comitesque ubique aderant. Feminas namque olim, ſaltem virgines, aediculis ſuis, ſeu thalamis, ita fuiſſe concluſas, ut ſolis ſine comitatu nutricis pedem efferre foras vix iis licuerit, abunde conſtat. Statius in *Achilleide*, *raram* vocat hanc *licentiam Lib.* 1. *v.* 285.

Palladi Littoreae celebrabat Scyros honorum
Forte diem, placidoque ſatae Lycomede ſorores
Luce ſacra patriis (quae rara licentia,) muris
Exierant.

Palladi dativus Graeco more corripitur, vid. Priſcian. *Lib.* 7. *pag.* 756. Addo Claudianum *Lib.* 2. *in Eutropium:*

Qualis pauperibus nutrix inviſa puellis
Adſidet, et tela communem quaerere victum
Rauca monet: feſtis illae iuſiſſe diebus
Orant, et poſitis aequaevas viſere penſis,

 Ira-

Irataeque operi, jam lapſo pollice, fila
Turbant, et teneros detergunt ſtamine fletus.

Aſſas nutrices eas dictas Nonius obſervat *Cap.* 1., propterea, *quod adſint iis, quos nutriant, nec vel exiguo divellantur.* Ancillae, ſervique tales *peculiares* plerumque appellari ſolent, quaſi qui proprii ſunt, atque in peculio filiorum filiarumque. Plautus *in Captiv. in Prologo*:

Hic poſtquam hunc emit, dedit eum gnato ſuo
Peculiarem, quia quaſi una aetas erat.

Idem *ibid. Act.* 5. *Sc.* 3.:

nam tibi quadrimulum
Tuus pater peculiarem parvulum puero dedit.

Elegans prae caeteris eſt hanc in rem ejusdem Poëtae locus in *Mercatore Act.* 3. *Sc.* 1.

Ovem, etiam tibi ancillam dabo, natam annos ſexaginta,
Peculiarem. PA. Mi ſenex, tam vetulam? LY. *Generis Graeci eſt,*
Eam ſi curabis, perbona eſt, tondetur nimium ſcite.

Utrumque, ni fallor, ex Comici dictis fit manifeſtum: mulieres proprias ſibi habuiſſe ſervulas, tum deinde id operam dediſſe, ut optime eae eſſent ornatae comataeque. Puellas ejusmodi ſibi deligere ſolebant feminae ad decus, et ornamentum. Tales, credo, innuit Virgil. *Aen.* XI. *v.* 655.

At circum lectae comites, Lavinaque virgo,
Tullaque, et aeratam quatiens Tarpeja ſecurem,
Italides, quas ipſa decus ſibi Dia Camilla
Delegit, pacisque bonas bellique miniſtras.

Servius *decus* interpretatur *ornamentum*, *id eſt, quas ſibi elegit ornamentum, id eſt, ad ornamentum.* Neque enim ancillas aluiſſe tantummodo mulieres Romanas ſciendum eſt, ut domeſticas operas eae praeſtarent, ſed et plurimas habuiſſe, ac varii generis ſervas, quae foras egreſſuras matronas comitarentur, quasque unice ſecum ducebant mulieres, ſuperbum genus, atque ambitionis plenum, ad pompam atque oſtentationem; quarum numero accenſendae ancillae ex Aethiopia, quas in primis in deliciis ſibi habebant mulierculae. Phaedria apud Terent. *in Eunuch. Act.* 1. *Sc.* 2. *v.* 85.:

Nonne

Digitized by Google

Nonne ubi mihi dixti cupere te ex Aethiopia
Ancillulam, relictis rebus omnibus,
Quaeſivi?

Add. *Act.* 3. *Sc.* 2. *v.* 18. De flabelliferis, umbelliferis, et quae ſunt ejus generis aliae, conſule Pignor. *de Servis pag.* 422. *ſq.* Has autem comites ſuas matronas Romanas, luxui admodum deditas, belliſſime ornaſſe, quis dubitet? Narrat Thais apud Comicum *in Eun. Act.* 1. *Sc.* 2.:

Matri parvulam
Puellam dono quidam mercator dedit,
Ex Attica hinc abreptam. . . . .
Mater ubi accepit, coepit ſtudioſe omnia
Docere, educare ita ut ſi eſſet filia.
Sororem plerique eſſe credebant meam.

Appoſite Idem Poëta *in Heaut. Act.* 2. *Sc.* 3. *v.* 5.:

Adeo impeditae ſunt: ancillarum gregem
Ducunt ſecum.
Portant quid rerum?
Aurum, veſtem.

Ad quem locum ex Ammiano Marcell. demonſtrat Lindenbrog., conſpici ſolitas matronas, *agmina familiarum, tanquam praedatorios globos, poſt terga trahentes.* Clitipho *in Heaut. Act.* 2. *Sc.* 3. *v.* 54. *ſq.* veluti rarum quoddam miratur ancillam amicae *pannis obſitam, neglectam, immunda illuvie.* Huc pertinet, quod adnotavit Summus Caſaubonus ad Sueton. *in Aug. Cap.* 83., non viris modo morem fuiſſe olim conquirere undique pueros minutos, dicaces, procacesque, imo vel ex Mauritania, Syria, atque Alexandria tales petitos fuiſſe, quos *delicias*, et *delicium* vocare conſueverunt, vid. Arnob. *Lib.* 4. *pag.* 134., ibique commentaria, ſed et nobiliſſimas quasque matronas otium ſuum *iis* oblectari fuiſſe ſolitas. Servulos ejusmodi auro gemmisque pretioſiſſimis ornatos, ac delicatiſſimo cuique Romanorum eſſe oblectamento ſcribit Herodianus *Lib.* 1. *Cap.* 17. Cauſam autem non video, ut hoc obiter obſervem, quamobrem de ſolis maſculis Hiſtorici dicta accipienda eſſe arbitremur, ſiquidem notiſſimum eſt τὸ παιδίον, vocem ibidem uſurpatam, utrumque ſexum deſignare. Add. Lipſ. ad Senec. *de Conſt. Sap. Cap.* 11. Jo. Sarisber. *de Nug. Cur. Lib.* 8. *Cap.* 11. *Multa eſſe, quae matronarum uſibus neceſſaria ſint: pretioſae veſtes, aurum, gemmae, ſumtus, ancillae . , . . honoranda nutrix ejus* uxoris, *et gerula*, intelligo, quae parvulam ulnis geſtare ſolebat, *ſervus paternus, et alumnus, et formoſus aſſecla, et procurator calamiſtratus.* Corn. Fronto, *aſſecla*, inquit, *ſequitur potentiorem.* Nonius inde dictum ſcribit, *quod adſit, et omnibus juſſis dominorum praeſto ſit.*

Pro paraſito vocem accepiſſe videtur Iſidorus *Lib.* 10., qui interpretatur dictum, *eo, quod ſequatur aliquem lucri cauſa.* Procuratorem Plautus appellat *condum, promum, procuratorem peni.* Confer Hieron. *ad Furiam*, et *Lib.* 1. *Adverſ. Jovian.* Denique *alumnus* ponitur pro nutritore ſervo, an forte collactaneo? Caeterum utrumque ſignificat, et qui alit, et qui educatur, teſtibus Iſidoro, et Servio locis plurimis. Coccejus Caſſianus, vir ordinis Senatorii, Rufinam, ingenuam mulierem, honore pleno dilexerat: ejus *filiam, quam* (malo *quod eam*) *alumnam teſtamento Caſſianus, nepti coheredem datam, appellaverat, vulgo quaeſitam adparuit:* ſic exſtat in famoſiſſima *L.* 16. §. 1. *D. de his, quae ut indign.* Concubina ſit an uxor, ex ſola animi deſtinatione aeſtimatum novimus ex *L.* 4. *D. de Concub.* Concubina igitur ab uxore ſolo dilectu ſeparatur, Paul. *Sent.* 2. 20. 1. Exinde itaque judicatum, non ex juſtis nuptiis procreatam Rufinae filiam, quae Rufina alioqui vivo, Caſſiano, uxor ejus habita fuerat, quod non *filiam*, ſed *alumnam* eam vocaverat in teſtamento: neque vero naturalis filia videri poterat, hoc eſt, ex concubina Caſſiani nata, propter eandem rationem, et quia de eo non fuerat teſtatus. Vid. *Lex* 3. *pr. D. de Concub.* Spuriam itaque eſſe eam adparuit, quam Caſſianus aluit. Aliter exponunt Cujacius, Faber, Goeſius *ad Suet. in Aug. Cap* 24. Heinecc. *ad L. Jul. et Pap. pag.* 109. Langebek. et Perrenon. *in Theſ. Otton. Tom.* 1. *pag.* 569., *et pag.* 655., aliique ab iis citati. Dicendum reſtat de initialibus dicti §.: *Quoniam ſtuprum in ea contrahi non placuit, quae ſe non patroni concubinam eſſe patitur, ejus, qui concubinam habuit, quod teſtamento relictum eſt, actio non denegabitur.* Solae eae in concubinatu haberi poſſunt ſine metu criminis, poenaeve ex lege Julia, in quas ſtuprum non committitur. *L.* 1. §. 1. *D. de Concub.* Quomodo vero ſtuprum contrahatur in ea, quae concubinatum detrectat? Repono, *ſe modo patroni.* Perplexa JCti oratio obſcuritatem, credo, et ſcripturae vitium peperit. Sic interpretor: Siquidem ſtuprum non committitur a patrono in liberta, quae ſe concubinam ei eſſe, non juſtam uxorem paſſa eſt, ob id, quia concubinatus per leges nomen aſſumſit, ideoque extra legis poenam eſt, *L.* 3. §. 1. *D. de Concub.*, actio non denegabitur ad petendum id, quod relictum eſt teſtamento ejus, qui concubinam habuit libertam ſuam. Novae nuptae muneri dabatur ancilla, puellaeque ornatae. Auſonius in *Cent. Nupt.*

Olli ſerva datur, geminique ſub ubere nati,
Quattuor hic juvenes, totidem innuptaeque puellae:
Omnibus in morem tonſa coma, pectore ſummo
Flexilis obtorti per collum circulus auri.

Ad ornatas ancillas reſpexiſſe quoque videtur Scaevola *in L.* 13. *D. de Auro Arg. . . . leg. Idem quaeſivit, an ex eadem clauſula veſtis, quam ancillis, vel lecticariis ejuſdem uxoris ſuae comparaverat, vel fecerat, praeſtanda eſſet.* Eleganter Seneca *Epiſt* 110.: *Hinc puerorum perſpicuos cultu atque forma greges, hinc feminarum . . . . cohors multa ſervorum, lectica formoſis impoſita calonibus.* Hie-

Digitized by Google

Hieronymus *Lib. 2. in Epiſtol. Select. Epiſt. 9.: Dolet ſibi praelatum juvenem, non quidem comatum, non veſtium ſericarum etc.* Caeterum quae fuerint ornamenta muliebria, quibus inſtrui atque concinnari ſolebant feminae, narrat Ulpianus in *L.* 25 §. 10. *D. d. tit.* Confer Senec. *de Benef. Lib. 7. Cap. 9.* Adde Bynkersh. *Lib. 5. Obſ. Cap.* 17.

Quod autem de *comatis* addit JCtus, conſtat abunde criſpatos, calamiſtratosque maxime honoratos, atque in deliciis fuiſſe Romae, talesque ab mulieribus comites adſcitos, vid. Pignor. *pag.* 427. Criniti miniſtrabant famuli honeſtioris ordinis. Claudianus *de bello Gildon.*

Ut vino calefacta Venus, tunc ſaevior ardet
Luxuries, mixtis redolent unguenta coronis,
Crinitos inter famulos, pubemque canoram.

Seneca *in Epiſt.* 95.: *Tranſeo agmina exoletorum, per nationes coloresque deſcripta, ut eadem ſit ſpecies capillorum, ne quis, cui rectior eſt coma, criſpulis miſceatur.* Add. Lipſ. *ad Epiſt.* 47., et *de Brevit. Vit. Cap.* 12. Inſolentiores ac laſciviores comas aluiſſe Romae, obſervavit Deſ. Heraldus *in Adverſ. Lib.* 2. *Cap.* 16. Praecipua fuit puellarum cura, quarum pars magna pulchritudinis cenſebatur coma longa,.

totos in fluctum ponere crines,
Et vinclis revocare comas, et vertice denſo
Fingere, et appoſitis caput emutare capillis.

uti de mulieribus comatis cecinit Manilius. *Comatas* etiam accipere poſſis, coma longa ornatas. *Comata ſylva* phaſelus dicitur Catullo *Carm.* 4. 1., hoc eſt, arbores comis, ſeu frondibus multis tectae ac repletae. Comae proprie ſunt capilli non caeſi, vide Serv. *ad Virgil. Aen.* 5. *v.* 556. Comam longam in deliciis Romae fuiſſe novimus. Inſigne exinde ſibi, familiaeque ſuae nomen comparavit Cincinnatus. Sueton. in *Calig. Cap.* 35.: *Vetera familiarum inſignia nobiliſſimo cuique ademit: Torquato torquem, Cincinnato crinem.* Pulchros, comatosque conjungit Idem *ibidem*, turpesque contra, ac deformes habitos fuiſſe indicat, quibus, comis deſtitutis, calvum erat occipitium: quae cauſa impulit nonnullos, ut capillamento ſe celarent, vid. Turneb. *ad Suet. in Cal. Cap.* 11. Calvi ſcilicet galericulum adoptabant, comamque adſcititiam, vid. Pater *in Diſſertat. Aviano ſubjecta, Cap.* 20., et *in notis ad Fab.* 10., adde Caſaub. *ad Suet. in Othone Cap.* 12. De meretricibus, quae adulterinis comis uſae crines ex Germania petere conſueverant, vid. Dempſter. *in Antiquit. Rom. Lib. 5. pag.* 617. Ornatus cauſa ſervi ſaepiſſime criniti, capillati, comatique miniſtraſſe memorantur. Conſule Pignor. *pag.* 58. Jo. Sariſberienſis *de Nug. Curial. Lib. 3. Cap* 18.: *Recumbentis pedes calamiſtratus comatulus excipit.* Eodem reſpicit Hieronymus *l. c.*: *Sin autem ſola ieris, utique inter ſervos adoleſcentes, inter laſcivas puellas, et comatos*

tos linteatosque juvenes. Idem *Epiſt.* 18.: *Polire faciem purpuriſſo, et ceruſſa, ora depingere, ornare crinem, et alienis capillis turritum verticem ſtruere, ut taceam de inaurium pretiis. . . . . Fuge laſciviam puellarum, quae ornant capita, crines a fronte dimittunt, cutem poliunt, utuntur pigmentis . . . . cincinnatulos pueros, et calamiſtratos, et peregrini muris olentes pelliculas.* Tam longam alebant comam mulieres, ut tomenta aliquando rebus anguſtis confecta exinde fuiſſe, memoriae tradatur, v. Rycquius *de Capitolio pag.* 480. *ſq.* Lacedaemone quoque libertatis aut ingenuitatis habebatur indicium, comam alere: rationem reddit Ariſtot. *Rhetor. Lib.* 1. Id in primis ſtuduiſſe mulierculas, ut crines bene comtae procederent, conſtat ex iis, quae narrat Pignor. *pag.* 395. *ſq.* Plautus in *Mil. Glor. Act.* 3. *Sc.* 1. *v.* 193.

Utique eam huc ornatam adducas, matronarum modo:
Capite compto: crines, vittasque habeat.

Vittis namque redimire moris fuit crines honeſtiſſimarum, v. Serv. *ad Virg. Aen.* 7. *v.* 403. Ovid. *de Art. Am. Lib.* 1. *v.* 31. Confer Briſſon. *in Select. Antiq. Lib.* 1. *Cap.* 4. Poëta neſcio quis in carmine de medicamine faciei, quod Naſoni a nonnullis tribuitur:

Vultis odoratos poſitu variare capillos.
. . . . . . Rure latent, finguntque comas.

Plura de cultura comarum, itemque de cinerariis, et ciniflonibus, miniſtrorum genere, dabit Cl. Jo. Arntzenius *in Diſſertatione de colore comarum.*

Dicendum reſtat de voce *fortaſſis.* Dubiumne haeſiſſe dicamus Ulpianum, cujus ſummam juris doctrinam merito admirata eſt antiquitas, num iis, quae uxoris cauſa parata ſunt, ſervulae quoque contineantur, imo vero num mancipiorum nomine ancillae etiam comprehendantur? Certa eſt atque indubitata juris regula: ſervis legatis ancillas item deberi, v. *L.* 62., *et* 81. *D. de Legat. III.*, adde Paulum *Sent. Lib.* 3. *Tit.* 6. §. 69. An forte tribuendum hoc arbitrabimur modeſtiae JCtorum veterum, qui de re, licet vulgatiſſima, ac certa conſulti, non imperioſe tamen, aut ſevere reſpondere fuerunt ſoliti, verum vel in illis rebus, ubi non dubiam cauſam propoſuerunt, ita tamen ſententiam ſuam exponere conſueverunt, ut dubitaſſe eos exiſtimes: id quod prae caeteris quam clariſſime eluceſcit ex peculiari, familiari, ac quaſi proprio eorum vocabulo *videtur*, ſimilibusque? Malim equidem ita intelligere, ut aſſerendi potius, atque affirmandi ſenſu hoc loco accipiamus voculam *fortaſſis*, pro *exempli gratia*, *veluti*, qua notione verbum in jure haud raro uſurpari oſtenderunt Briſſon. *in Lex. V. forte*, et Strauchius in *Lex Partic. Juris.*

CAPUT

CAPUT TERTIUM DECIMUM.

I. *Corrigitur* L. 65. §. 6. D. de Condict. Indeb. II. L. 135. D. de Verb. Sign. III. L. 35. §. ult. D. de Verb. Oblig. IV. L. 3. D. Si pars her. pet. V. L. 14. §. 2. D. Ad SCtum Trebell. VI. *Defenditur lectio* L. 29. §. 2. D. Pro Socio. *Exponitur* Iſidorus. *Tentatur* Seneca. VII. *Emendatur* L. 2. §. 1. D. Pro Emtore, *et* VIII. L. 3. D. Pro Suo. IX. *Vindicatur* L. 8. pr. D. de Procurat. X. *Reſtituitur* L. 32. §. 1. D. de Adquir. vel omitt. her. XI. L. 19. §. 2. D. de Judic. XII. L. 69. D. Pro Socio. XIII. *Exponitur* L. 1. §. 3. D. Ad Leg. Cornel. de Sicar. XIV. *Ad* L. 2. D. de diverſ. temp. praeſcript. *Explicatur locus* Ciceronis. XV. *Emendatur* L. 57. D. de Judic. XVI. *Corrigitur, et exponitur* L. 68. §. 3. et 4. D. de Legat. I., *eademque conciliatur cum* L. 65. §. 2. D. de Legat. II. XVII. *Tentatur* L. 29. §. 3. D. Ad Leg. Aquil. *Significatio* naviae. *Explicatur* Feſtus. *Reſtituitur* Iſidorus. XVIII. *Ad* L. 1. §. 1. D. de. bonor. poſſeſſ. ſec. tab.

I. *IN frumento indebito ſoluto et bonitas eſt, et, ſi conſumſit frumentum, pretium repetet*, ſecundum Paulum in *L. 65. §. 6. D. de Condict. Indeb.* Alii Codices exhibent: *bonitas eſt repetenda*, ſenſu meliore. Lectionem corruptam audacius ita corrigit Catharinus in *in Theſ. Meerm. Tom. 6. pag.* 786.: *non bonitas, ſi conſumtum ſit, ſed frumenti pretium repetetur.* Leviore, puto, criſi reſtitues, ſi non veram, at commodam ſaltem lectionem hoc modo: *in frumento indebito ſoluto et bonitas eſt*, (ſupple ex ſequentibus *repetenda*) *at, ſi conſumptum ſit frumentum, pretium repetendum.* In mutuo reddendam eſſe rem ejusdem generis, ejusdemque bonitatis, manifeſtum eſt ex *L. 3. D. de Reb. Cred.*, quod ſi autem indebite quid fuerit ſolutum, ſequi in his oportere jus mutui conſtat ex §. 1. *Inſt. quib. mod. re contr. obl.*, indebite itaque ſoluto frumento, repeti poteſt ejusdem bonitatis frumentum: fac ergo, frumentum datum deterius factum fuiſſe: reſtituendum eſt aliud ejusdem generis, ejusdemque bonitatis: at ſi jam conſumpſit is, cui indebite ſolutum eſt, frumentum, repetendum hoc caſu eſt pretium, hoc eſt, tantum, quanti illud aeſtimatur.

II.

II. *Quaeret aliquis, ſi portentoſum, vel monſtroſum, vel debile mulier ediderit, vel qualem, viſu, vel vagitu novum, non humanae figurae, ſed alterius magis animalis, quam hominis partum, an, quia enixa eſt, prodeſſe ei debeat.* Deſumtum fragmentum ex libris Ulpiani, quos ad legem Juliam et Papiam ſcripſit, exſtat in *L.* 135. *D. de Verb. Sign.* Proficit partus monſtroſus ex lege Papia matri, ad id, ut jus liberorum conſecuta ea videatur, ex SCto Tertulliano contra talis non prodeſt: diverſitatis rationem tradiderunt Commentatores ad Pauli *Sent. Lib.* 4. *Tit.* 9. §. 3. Verba legis propoſitae quod attinet, Triboniani emblema temere incuſat Catharinus *l. c. pag. 786.*, emendationemque offert ab Alciato jam ante memoratam, neutiquam probabilem, ſubſtituens *inaequalem viſu.* Rectius Stewechius ad Veget. *de Re Milit. Lib.* 2. *Cap.* 4. geminandum cenſet: *qualem qualem*, quem proxime ſecutus corrigo: *quale quale m*, hoc eſt, *quale quale monſtrum*, quod *novum* eſt *viſu*, *vel vagitu*, ſpeciem repraeſentans antea non viſam, vel vagitum edens, ſonitumve inauditum. Quaerit autem, num proſit, *quia enixa eſt*, id eſt, partum edidit quidem, ſed non humanum. *Debile* eſt, in quo pars aliqua deſideratur, ita *debilitatus* eſt in Coll. Leg. Moſ. et Rom. *Tit.* 11. §. *ult.*

III. In contractibus, qui ſolo conſenſu conſtant, non aeque anxie obſervantur verba ſolennia, atque in ſtipulationibus, quae ſtricto jure cenſentur. Hoc, credo, innuit Paulus in *L.* 35. §. *ult. D. de Verb. Obl.*: *Si in locando, conducendo, vendendo, emendo, ad interrogationem quis non reſponderit, ſi tamen conſentitur in id*, (praeſtet forte *idem*) *quod reſponſum eſt valet, quod quia* (reſcribendum puto *quidem*) *hi contractus non tam verbis, quam conſenſu confirmantur.* Interpretor: licet quis ita ſtipulanti Maevio: *fundum tuum Cornelianum locas mihi ea lege?* non quidem ſolennibus verbis reſponderit: *loco*, ſi tamen probari poſſit, conſenſiſſe utrumque in idem, propoſitam puta locationem, valet id, quod reſponſum eſt, veluti ſi dixerit: *jure locationis fundo meo utere.* Sic malo, quam cum nonnullis negationem obtrudere, aut verba tranſponere. Aliorum conjecturas exhibet Bynkershoeck in *Obſ. Lib.* 3. *Cap.* 5.

IV. Varie tentantur haec Pauli in *L.* 3. *D Si pars her. pet.* *Ubi autem eodem gradu ſunt caeteri, quo et venter, tunc quae portio in ſuſpenſo eſſe debeat, quaeſierunt: ideo quia non poterant ſcire, quot naſci poſſunt:* IDEO *nam multa de hujusmodi re tam varia et incredibilia creduntur, ut fabulis adnumerentur.* Offendit merito Interpretes poſtremum *ideo:* aliis quid placuerit, videre eſt apud Bynkersh. *l. c. Cap.* 8., qui ipſe ſic ſubſtituit: *adeo namque*, vel *nam adeo.* Quid, ſi leviſſima mutatione ſic reponamus? *quot naſci poſſunt Titio: nam....* *Titium* ſcimus poni pro aliquo, quisquis ille ſit. Geminatione ejusmodi, litterarumque D et T, itemque E et I confuſione nihil fere eſt in jure frequentius. *Creduntur* verbum facile tolerari poſſe exiſtimo. Vulgus credit varie, alio aliter referente: exemplo ſit hiſtoria de muliere quadam, quam, nonnulli tradiderunt Peloponneſi, quinos quater fuiſſe enixam, alii, quinquies quaternos eandem peperiſſe, narrant.

V. *Qui repudiavit hereditatem, cogetur adire, et reſtituere ipſam hereditatem,*

ſi

ſi juſtae cauſae allegentur, inquit Hermogenianus in *L.* 14. §. 1. *D. ad SCt. Trebell.:* Idem dein in §. 2. ſic pergit: *Plane, ſi bona venierint, non oportet* PRAECEPTOREM, *ne quidem pupillum, reſtituere, niſi ex cauſa, ut Divus Pius reſcripſit.* Codices plurimi exhibent *Praetorem*, corrigunt nonnulli *per Praetorem*, vide Bynkershoeck. *in Obſ. Lib.* 6. *Cap.* 21., qui mavult *receptorem*, reſtitutionem autem intelligit in integrum. Me quidem judice, ita non male reſcribas: *oportet praecipere Praetorem, rem, ne quidem pupillarem, reſtituere. Praecipere* interpretor cogere, jubere, imperare, quam notionem in jure vulgatiſſimam eſſe, vel lexica manifeſtant.

VI. *Et nos conſentimus*, (ait Ulpianus in *L.* 29. §. 2. *D. Pro Socio*,) *talem ſocietatem nullam eſſe, ut alter lucrum ſentiret, alter vero nullum lucrum, ſed damnum ſentiret: iniquiſſimum enim genus ſocietatis eſt, ex qua quis damnum, non etiam lucrum* SPECTET. Tranſpoſitis verbis, ita legendum cenſet Schroder. in *Obſ. Lib.* 3. *Cap.* 6.: *lucrum non etiam damnum.* Fefelliſſe videtur Virum Cl. vocis *ſpectare* ſignificatio, ſatis alioquin nota, qua pro *exſpectare* ponitur, quam alibi demonſtravi. Aequitati contrariari indicat JCtus, ita iniri ſocietatem, ut ad alterum ſolum lucrum, ad alterum ſocium damnum omne ſolum perveniat. *Spectet* expono, exſpectare poſſit. *Exſpectare* et *ſpectare* vocabula ſaepiſſime inter ſe permutantur. Iſidorus *Lib.* 15. *Cap.* 3., ex Gothofredi editione: *Moenianus, collega Craſſi, in foro projecit materias, ut eſſent loca, in quibus ſpectantes inſiſterent, quae ex nomine ejus Moeniana appellata eſt: haec et ſolaria, quia patent ſoli. Poſthaec alii lapide, alii materia aedificare porticibus moeniana, et foribus et domibus adjecerunt.* In aliis editionibus ſic exhibetur: *exſpectantes inſiſterent . . . . appellata ſunt . . . . aedificavere porticibus.* Caſaub. *ad Suet. in Ner. Cap.* 16. in hunc modum reponit: *Moenius, collega Craſſi, in foro projecit materias, ... appellata. Haec . . . . aedificavere ſuper porticibus moeniana, et . . . .* Quid ſi ita exponamus: aedificavere in porticibus moeniana, et foribus et domibus ea adjecerunt? Feſtus *Maenium* appellat auctorem projecti, alii aliunde vocis originem deducunt. Iſidori Codex Groninganus ea, quae in Gothofredi editione praemittuntur, *moeniana dicta ſunt, quod maneamus*, non adgnoſcit, pro *ſpectantes* dat *exſpectantes.* Denique ſic refert: *appellata ſunt, hoc eſt ſolaria.* Pro *exſpectare* poni verbum ſimplex docuit Vonck in *Obſ. Miſc. Cap.* 15. Seneca *in Epiſt.* 122. *non videntur tibi*, inquit, *contra naturam vivere, qui commutant cum feminis veſtem? non vivunt contra naturam, qui exſpectant, ut pueritia ſplendeat tempore alieno?* Libri nonnulli habent *ſpectant.* Eſt, qui legit *expetunt.* Torrentius *ad Horat. Sat.* 1. 2. 101. ex codice MS. ſubſtituit *ſatagunt*, quam interpretationem eſſe putem e margine in textum deſumtam. Malim *haec ſpectant.* Servius ad haec Virgilii *Aeneid.* 6. *verſ.* 685.

Tuaque exſpectata parenti
Vicit iter durum pietas.

exſpectata exponit *ſpectata*, *probata*. Simplicia pro compoſitis, compoſita item pro ſimplicibus ſaepiſſime adhibuiſſe veteres, conſtat. Conſule Sciopp. *in Veroſim. Lib.* 3. *Cap.* 4.

VII. Optime expoſuit Vir Ampliſſ. F. Rygerbos in *Obſ. Cap.* 14. Pauli haec in *L.* 2. §. 1. *D. pro Emtore: Separata eſt cauſa poſſeſſionis et uſucapionis: nam vere dicitur quis emiſſe, ſed mala fide: quem ad modum qui ſciens alienam rem emit, pro emtore poſſidet, licet uſu non capiat.* Haloandri emendationem, utpote audaciorem, rejiciendam eſſe, ſubſtituentis: *emiſſe, licet mala fide*, nullus temere dubitet: pro *ſed* reponendum eſſe *et* exiſtimat Rygerbos. Malim *ſi et: Si* pro *quamvis, etiamſi*, a JCtis uſurpari frequentiſſime, probant exempla allegata in lexico Briſſonii.

VIII. In *L.* 3. *D. Pro ſuo*, (qua de tractat Idem Rygerbos *pag.* 109) *Hominem, quem ex ſtipulatione te mihi debere falſo exiſtimabas, tradidiſti mihi: ſi ſciſſem mihi nihil debere*, (forte ſcriptum *debere te*) *uſu eum non capiam: quia ſi neſcio, verius eſt, ut uſucapiam*, exaratum fuiſſe puto: *quod ſi neſcio.*

IX Nihil mutandum eſſe cenſeo in his Ulpiani in *L.* 8. *pr. D. de Procurat: Sed et filiaſamilias poterit dare procuratorem ad injuriarum actionem: nam quod ad dotis exactionem* attinet, ſi *eum patre dat procuratorem, ſupervacuum eſſe* illud *Valerius Severus ſcribit, cum ſufficiat, patrem dare ex filiae voluntate.* Hoc modo ſi exponas, tuto, credo, carebis Haloandri correctione neutiquam probabili, reponentis: *nam et ad dotis exactionem cum patre dari procuratorem.* Levior eſt, adeoque rectior emendatio Viri Ampl. *pag.* 111. reſcribentis *det.*

X. Leviter emendanda videntur ejusdem Ulpiani verba in *L.* 32. §. 1. *D. de adquir. vel omitt. hered.: Sed et, ſi ſcit ſe heredem inſtitutum, ſed utrum pure, an ſub conditione, ignoret, non poterit adire hereditatem, licet pure inſtitutus ſit, et* (corrigo *nec*) *ſub conditione* inſtitutus adire poterit, *licet paruerit conditioni.* Legunt alii *vel* pro *et*, alii *et ſi ſub conditione.* Vide Beſt. *pag.* 177. Niſi malis exponere: etiam ſub conditione inſtitutus adire non poterit.

XI. Ita Ulpianus in *L.* 19. §. 2. *D. de Judic.: Ubi ſic venit, ut confeſtim diſcedat, quaſi a viatore* EMTIS, *vel eo, qui transvehebatur, vel eo, qui παραπλεῖ, id eſt, praeternavigat, emit.* Haloander τὸ *emtis* omiſit. Rectius Heineccius in *Praefatione praemiſſa Obſervat. Bynkersh.* ſubſtituit *eunte:* ne quid pereat litterularum, malim *eunte ſ*, hoc eſt, *eunte ſcilicet*, ſecundum Valerium Probum.

XII. Haud temere profecto crucibus JCtorum accenſet Cel. Eckius *in Diſſert. de 7. damnatis legibus Pandectarum Cap.* 5. Ulpiani verba in *L* 69. *D. Pro Socio: Cum ſocietas ad emendum coiretur, et conveniret, ut unus reliquis* NUNDINAS, *id eſt, epulas, praeſtaret, eosque a negotio dimitteret, ſi eas eis non ſolverit, et pro ſocio, et ex vendito cum eo agendum eſt.* In explicando, emendandove hoc fragmento laborem multum collocarunt quotquot fere artem noſtram tractarunt Viri juris conſultiſſimi. Summus Cujacius nullam ſibi, ab illo inde tempore, quo juri operam dedit, hac lege difficiliorem viſam fuiſſe, nullam ſe diutius torſiſſe, fateri non erubuit. Huic aliisque quid placuerit

cuerit cognoſcere licet ex Toullieu *in Collect. Diſſ.* 1. *Cap.* 2., Herald. *in Obſ. et Emend. Cap.* 3., Forner. *Rer. Quot. Lib.* 3. *Cap.* 28., Ottone *in Praef. Theſ. Jur. Tom.* 2. *pag.* 15., adde Freher. *ibid Tom.* 1. *pag.* 946. Sequuntur plerique ſententiam, quam propoſuit Doctiſſ. Eckius *l. c.*, cujus explicationi et ego adquieſcerem, niſi moraretur vox *nundinas*, quam eo, quem vult Vir Egregius, ſenſu, pro nundináriis epulis ſcilicet, poſitam fuiſſe veteribus vehementer dubito, neque quidquam ad demonſtrandum hoc thema faciunt, quae protulerunt Interpretes. Verbo dico: reponendum videri συνδειπνα, aut, ſi id mavis, συνδειπνας, quod vocabulum *convivium*, *epulas* denotat. Solitos fuiſſe Prudentes in Reſponſis ſuis adhibere verba Graeca, iisdemque ſubjungere mox interpretationem Latinam, non ignorant, niſi qui leges nunquam inſpexerunt.

XIII. Ellipſi frequentiſſima ac vulgari vindicabis facile lectionem antiquam in his Marciani in *L.* 1. §. 3. *D. ad L. Corn. de Sic. et Ven.*: *Si clavi percuſſit, aut cucuma in rixa, quamvis ferro percuſſerit, tamen non occidendi animo, leniendam poenam ejus, qui in rixa cauſa* (malo *caſu*) *magis, quam voluntate homicidium admiſit.* Vim adhibent plurimi, vocem *tamen* ejicientes, aut verba tranſponentes. Conſule Schulting. *ad Coll. Leg. Moſ. et Rom. Tit.* 1. §. 6. *num.* 26. Subintelligo *ſi* ante *tamen*, atque hoc modo ſenſum optime conſtare arbitror. Uti *cauſa* et *caſus*, ita quoque *cauſarius* et *caſuarius* permutantur. Vid. Commentatores ad Spartianum *in Adrian. Cap.* 10. *in pr.*

XIV. Dubito, an ellipſeos aeque vulgaris ratione explicari poſſit *L* 2. *D. de diverſ. tempor. praeſcr.* Ita Marcellus: *actionibus, quae certo tempore finiuntur, ut Aedilitiae pleraeque actiones.* Hoc vult JCtus: Aedilitiae, et caeterae pleraeque actiones Praetoriae. Poſſis exponere: *Aedilitiae et pleraeque actiones:* quo modo Cicero *ad Attic. Lib.* 14. *Ep.* 16. *villicosque, procuratores*, quo loco temere Pignorius *de Servis pag.* 545. interſerit *et*. Praeferam tamen *Aedilitiae ac pleraeque al.* (hoc eſt, *aliae*) *actiones.* Confer Bynkershoeck. *Obſ.* 4. 8., qui emendat *peraeque.*

XV. Geminationis remedio ſanandam puto ſcripturam vitioſam *L.* 57. *D. de Judic.* Sic exhibet liber Florentinus: *Certe ſi quaſi procurator alicujus filiusfamilias judicium acceperit, mortuo eo, in eum, quem defenderit*, TRANSACTIO, *vel judicati datur.* Aliorum codicum lectiones, ſuamque, ac varias Eruditorum conjecturas protulit Bynkershoeck. *Obſ.* 2. 22. Ulpianum dediſſe credo: *tranſacti actio, vel judicati datur:* eſt autem actio tranſacti, et judicati, quae datur ex tranſactione, vel ſententia.

XVI. Sempronius in teſtamento ſuo ita ſcripſit: *Stichum ſervum meum do lego Titio*, mox addit, aut, interjectis aliis, in ima cera juſſit: *Stichus poſt mortem Titii liber eſto.* Adita hereditate ſervum accipit Titius, Stichus poſt mortem Titii libertatem conſequitur. Sic reſpondit Papinianus in *L.* 65. §. 2. *D. de Legat. II.* *Titio Stichus legatus poſt mortem Titii libertatem accepit: et legatum, adita hereditate, et libertas poſt mortem Titii competit.* Recte ſenſiſſe Papinianum demonſtrat juris certi ratio. Contra tamen exiſtimaſſe

dicas Cajum et Julianum, JCtos praeſtantiſſimos, in *L.* 68 §. 3. *et* §. 4. *D. de Legat* Io.: *Quod ſi idem pure legatus ſit, et ex die liber eſſe juſſus erit, omnimodo inutile legatum eſt: quia diem venturam certum eſt: ita Julianus quoque ſenſit. Unde ait: ſi ſervus Titio legatus ſit, et idem poſt mortem Titii liber eſſe juſſus fuerit, inutile legatum eſt: quia moriturum Titium certum eſt.* Aliis quid viſum fuerit, v. apud Celeb. Rucker. in *Interpr. Lib.* 2. *Cap.* 4., et Doctiſſ. Putman. *in Interp. Cap.* 21. Corruptam eſſe Caji ſcripturam, mihi quidem dubium non eſt. Contrariam Papiniani ſententiae opinionem foviſſe Cajum, qui Julianum ſecutus eſt, in re certa, in argumento juris non dubio, ſalva exiſtimatione virorum ſapientium ſtatui non poſſe videtur. Cajum ſaltem cum Papiniano feciſſe apparet ex *L.* 68. *c.* §. 2. *Si pure legatus ſervus ſub conditione liber eſſe juſſus fuerit, ſub contraria conditione valet legatum.* Malo *et ſub contraria.* Intellige conditionem contrariam legato ſervi: veluti ſi teſtator dixerit: *Maevio lego Pamphilum: ſi Maevius Conſul fuerit, Pamphilus liber eſto.* Mortuo teſtatore Maevius Conſul eſt: exiſtit itaque conditio: perimitur legatum ſervi, valet legatum libertatis. Eadem, ſi non major cum ſit ratio in caſu §. 3., quis contrarium jus exſpectet a Cajo? per interrogationem propoſitum utriusque JCti ſermonem accipiemus, quae fortius ſolet negare? Praeferam utrobique legi *inutile legatum n. eſt*, hoc eſt, *non eſt.* Favet conjecturae addita ratio. Omnimodo inutile legatum ſervi non eſt, hoc eſt, quoquo modo accipias, omnino utile eſt, quia, ratione habita legatarii, per omnem Titii vitam ei ſervire debet Stichus, reſpectu vero Stichi, quia poſt mortem Titii competit ei libertas: Titium autem moriturum certum eſt.

XVII. Ulpianus in *L.* 29. § 3. *D. ad L. Aquil.: Labeo ſcribit: ſi, cum vi ventorum navis impulſa eſſet in funes ancborarum alterius, et* NAUTAE *funes praecidiſſent, ſi nullo alio modo, niſi praeciſis funibus, explicare ſe potuit,* (navis, hoc eſt, explicari potuit,) *nullam actionem dandam.* Itane, Labeo, actionem denegandam ſtatuis adverſus nautas, qui funes praecidiſſent? non putem. Omnino concedi actionem hoc caſu, optime demonſtravit Bynkersh. *Obſ.* 4. 17. Quam vero reſtituendae lectioni corruptae medicinam tentat, num aeque ſit placitura omnibus, dubito. Verborum tranſpoſitione uſus, remedio incerto, ne dicam damnando, ita reponit: *ſi, cum vi ventorum navis impulſa eſſet in funes ancborarum alterius nautae, et funes praecidiſſet.* Haloander pro *potuit* ſubſtituit *potuiſſent*, dein *et* ante *nautae* omittit. Unius litterulae mutatione, et eliſione alterius veram reſtitui poſſe ſcripturam antiquam, habeo perſuaſum. Reponendum ſuſpicor: *naviae funes praecidiſſet.* Librarii *naviae* vocabulum ignorantes *nautae*, magis ſibi notam vocem exhibuerunt, dein, quod neceſſario erat faciendum, pro *praecidiſſet*, mutarunt *praecidiſſent.* Eſt autem *navia* genus navigii, quod *pontones* appellat Paulus in *L.* 38. *D. de Serv. praed. ruſt.* Caeſar *de bell. Civ. Lib.* 3. pontones nominat *genus navium Gallicarum, naves onerarias*; eorundem meminit Gellius *Lib.* 10. *Cap.* 25. *Pontonium* dixit Iſidorus §. 9. 1. Confer de pontonibus et dicto Iſidori loco

Jo.

Jo. Schefferum *de militia navali Lib.* 4. *Cap.* 1. *pag.* 261. Suidas ναβαν vocat: Ναβα, inquit, παρα Ρωμαικοις το πορθμειον· φαινεται δε εν πολλοις μη διεστωσα της Ελλαδος φωνης η Ρωμαικη, ναυς γαρ και ναβα εγγυς. *Naba* (id eſt, *navia*) *apud Romanos idem notat quod* πορθμειον (apud Graecos). *In multis autem Romana lingua a Graeca non videtur differre:* ναυς *enim et nava* (*navia*) *vicina ſunt.* Latinorum V Graecos per B exponere novimus. Iſidorus in Gloſſis: *Nabita*, *nancta.* Reſcribi volunt *nauta.* Et Romani enim ſexcenties B pro V ponunt. Idem Suidas πορθμειον exponit το πλοιον. In gloſſis Servii eſt *navis*, πλοιον. Eſt autem *navia* adjectivum, deductum a νηιος, *navalis*, ſubintelligitur, puto, *navis.* Servius ad *Virg. Aen. XI. v.* 329. *Navalia dicimus loca, ubi naves ſunt: ſed modo de Graeco tranſtulit, et navalia poſuit pro trabibus, de quibus naves fiunt: nam Homerus* νηιον *dicit navale lignum.* Feſtus *naviam* interpretatur *lignum cavatum, ut navis. Uno* (hoc eſt, factum ex uno) *ligno exſculpto, ut navis, quo utuntur alveo in vindemia.* ubi v. Commentatores. Recte hanc vocem Pomponio Melae *Lib.* 3. *Cap.* 7. *lin.* 29. reddidit Voſſius. Sic Mela de India: *tam pinguis alicubi, et tam feracis ſoli, ut in ea mella frondibus defluant, lanas ſilvae ferant, arundinum fiſſa internodia, veluti naviculae, binos, et quaedam ternos etiam vehant.* Alii exhibent *nautas*, in ſcriptis codicibus eſt *navita*, Voſſii conjecturam in textum recepit Gronovius. Malim tamen *naviae.* Eadem ſunt Voſſio *navia*, *linter*, *alveus.* De lintribus et alveis v. Schefferum *l. c. pag.* 24. De puerorum luſu *capita aut navia*, qui etiamnunc noſtris uſitatur, refert Macrob. *Saturn.* 1. 7. Propria itaque ſignificatione *navia* notat *navalis*, uſus voluit, ut pro *navi* adhiberetur. Obiter noto, apud Iſidorum *d. l.* pro *carabus*, *quo in Pado paludibusque utuntur*, noſtros libros exhibere *qua*, pro *Pado* legendum videri *vado.*

XVIII. Varie emendantur Ulpiani haec in *L.* 1. §. 1. *D. de bonor. poſſ. ſec. tab.*: *Non autem omnes tabulas Praetor ſequitur hac parte edicti, ſed ſupremas, hoc eſt, eas, quae noviſſimae* ITA *factae ſunt, poſt quas nullae factae ſunt: ſupremae enim hae ſunt, non, quae ſub ipſo mortis tempore factae ſunt, ſed, poſt quas nullae factae ſunt, licet hae veteres ſint.* Conſule Bynkersh. *Obſ.* 1. 23. Nulla mutatione, ſic diſtinguo: *quae noviſſimae, i. ta. factae ſunt*; expono *id eſt tales.* Nullus ignorat, *i* antiquitus poſitum fuiſſe pro *id eſt.* Alibi oſtendi, *ta* pro *tales*, ſcribere conſueviſſe veteres.

CAPUT QUARTUM DECIMUM.

I. *Emendantur* Tibullus *et* II. Nonius. III. Horatii *locus exponitur, et tentatur.* IV. Terentius *aliquoties corrigitur, et exponitur.*

nitur. V. Celſus *reſtituitur.* VI. Martialis *explicatur et emendatur.* VII. Horatius *iterum tentatur. Item* VIII. Valerius Maximus, *et* IX. Gellius. *Ad* L. 3. §. 9. D. de penu leg. X. *Corriguntur* Florus, Cicero, Iſidorus, *et ejus* gloſſae. XI. Suetonius. XII. Sulpicius Severus. XIII. Plinius.

Coronidis quaſi loco adjungere viſum eſt capita quaedam difficiliora veterum Auctorum, quae opem criticam efflagitant.

I. Apud Tibullum *Lib.* 1. *Eleg.* 9. *v.* 21. ita circumfertur:

Cantus et e curru lunam deducere tentat,
Et FACERET, *ſi non aera repulſa ſonent.*

Reſcribendum puto: *et caderet.* Carminibus magicam ineſſe vim, iisque vel ipſam Dianam coelo deduci poſſe ſibi perſuadebat antiquitas ſuperſtitioſiſſima. Hinc Ovid. *in Metam. Lib.* 7. *v.* 207.

Te quoque, Luna, traho, quamvis Temeſaea labores
Aera tuos minuant: currus quoque carmine noſtro
Pallent, ac pallet noſtris Aurora venenis.

Virgil. *Ecl.* 8.

Carmina vel coelo poſſunt deducere lunam.

Lunae laboranti, hoc eſt, eclipſin paſſae, ne decideret de coelo, aere ſonante ſuccurrere ſolitos fuiſſe Romanos, notiſſimum eſt. Lepidiſſime Satyricorum princeps Juvenalis in elegantiſſima *Sat.* 6. *v.* 440. mulierum loquacitatem increpiturus canit:

Verborum tanta cadit vis,
Tot pariter pelves et tintinnabula dicas
Pulſari: jam nemo tubas atque aera fatiget:
Una laboranti poterit ſuccurrere lunae.

Poſſis tamen *faceret* exponere perficeret, deduceret.

II. Ita Nonius Marcellus in capite *de Differentiis Verborum pag. m.* 442.: *Matronae et matrisfamiliae diſſimilitudinem hoc modo veteres docti ſeparant quidam, ut ſit matrona, quae peperit ſemel, materfamilias, quae ſaepius. Sed haec definitio videtur abſurda. Ad haec fidelis locupletiores matronam, quae in matrimonio ſit mariti, etiam ante ſuſceptos liberos, dictam, meliore tamen matris futurae ſpe mat. nomine nuncupatam; matrem vero familias, quae in familia, mancipioque ſit patris, etſi in mariti matrimonio eſſet.* Deſcri-

pſi

pſi verba ex editione Pariſienſi anni 1614. Depravatam ſcripturam ſic reſtituo: *Sed haec definitio videtur abſurda: Stat haec fide Aelii: Locupletiores* (intellige auctores firmiores ac certiores, quo modo vocem exponit ipſe Nonius *pag.* 462.) *matronam, quae in matrimonio ſit mariti, etiam ante ſuſceptos liberos, dictam* (ſcribunt, ajunt, ſimileve). *Meliores tamen* (accipe auctores optimos, eos, quos ſequitur noſter) *matris futurae ſpe matronae nomine nuncupatam*, (matronam dicunt, boni ſcilicet ominis cauſa: Sic, uti nuptiae vocantur *individua conſuetudo*) *matrem vero*. . . . . Probabiles, niſi me fallunt omnia, videbuntur conjecturae meae propoſitae iis, qui cognoverint Gellii hunc locum in *Noct. Att. Lib.* 18. *Cap* 6., ex quo ſua deſumſiſſe Nonium, nemo dubitat. *Aelius Meliſſus* . . . . *librum compoſuit* . . . . *de loquendi proprietate*. . . . . *Ex eo libro haec verba ſunt: Matrona eſt, quae ſemel peperit: quae ſaepius, materfamilias* . . . . *Utrum autem hoc de matrona, ac de matrefamilias Meliſſus excogitaverit ipſe, et conjectaverit, an ſcriptum ab alio quo legerit, hariolis profecto eſt opus*. . . . . *Matronam non eſſe appellatam, niſi quae ſemel peperit, neque matremfamilias, niſi quae ſaepius, nullis veterum ſcriptorum auctoritatibus confirmari poteſt: Enimvero illud impendio probabilius eſt, quod idonei vocum antiquarum enarratores tradiderunt, matronam dictam eſſe proprie, quae in matrimonium cum viro conveniſſet, quoad* (hoc eſt, quamdiu,) *in eo matrimonio maneret, etiam ſi liberi nondum nati forent: dictamque eſſe ita a matris nomine, non adepto jam, ſed cum ſpe et omine mox apiſcendi, unde ipſum quoque matrimonium dicitur. Matrem autem familias appellatam eſſe eam ſolam, quae in mariti manu mancipioque, aut in ejus, in cujus maritus manu mancipioque eſſet: quoniam*. . . . . Suam, aliorumque opiniones de locis exhibitis uberiore tractatu propoſuit Frater *in Diſſertatione de Veteri Lege Romana, cujus meminit Nonius*. Vid. Dan. Fallenberg *Juriſprud. Antiq. Tom.* 2. *pag*. 94. *ſq*. Non eſt ergo, quod his immoremur.

III. Sunt, qui criſin exercendam eſſe ſtatuunt in his Poëtae, Lyricorum praeſtantiſſimi, *Lib.* 3. *Ode* 21.

O nata mecum Conſule Manlio,
. . . . . *pia teſta*, ...
Quocunque lectum nomine Maſſ[illegible]
Servas.

In amphoris, antequam eae in cellis vinariis conderentur, notari ſolere nomen Conſulis, ut vini aetas cognoſci poſſet. manifeſtum eſt ex eodem *Lib.* 3. *Od.* 8. *v.* 10. *ſq.* Confer *L.* 1. *Od.* 20. *in pr.* Intelligo itaque vinum, ſive uvas, collectas quocunque nomine Conſulis, hoc eſt, quocunque tempore, aut electum, id eſt, optimum, vinum Maſſicum, quocunque Conſulis nomine ſignatum: niſi malis *litum*, hoc eſt, pice illitum. Ita Horatius *Lib.* 3. *Od.* 8. *v.* 9.

Hic

Digitized by Google

Hic dies, anno redeunte, feſtus
Corticem adſtrictum pice dimovebit
Amphorae, fumum bibere inſtitutae
Conſule Tullo.

Add. *Lib.* I. *Od.* 20.

Graeca quod ego ipſe teſta
Conditum levi.

IV. Terentii, quotquot vidi, editiones ita exhibent in *Heaut. Act.* 4. *Sc.* 3. *v.* 40.:

Cl. *Tantum ſat habes? quid tum, quaeſo, ſi hoc pater reſciverit?*
Sy. *Quid ſi redeo ad illos, qui ajunt: quid ſi nunc coelum ruat?*

Senſu carentibus verbis redonabis, credo, ſuum leporem, ſi ita reponas: *quid ſi? redi*, aut, *redi ergo ad illos.* . . . . *Ergo* vocem per EG ſcriptam fuiſſe olim, Magno teſtatur. Apage illum metum tuum, faceſſat dictum iſtud: *ſi pater reſciverit*, redi tu, hoc eſt, abi, diſcede ad meticuloſos iſtos, qui ajunt: *quid ſi.* . . . .

Vitio laborare mihi videntur haec ejusdem Comici in *Eunuchi prologo v.* 7.

Qui bene vertendo, et easdem ſcribendo male,
Ex Graecis bonis Latinas fecit non bonas.

Reſtituendum arbitror: *qui poene vertendo, at.* . . . . Adeo rudis fuit Poëta, ut, licet poene verbum de verbo verterit, ac reddiderit, attamen male eas deſcripſerit, atque ita ex Graecis bonis fecerit Latinas malas. P et B litteras permutatas olim inter ſe fuiſſe, pervulgatum eſt. Pari modo pro *beneficio* in *L.* 40. § 1. *D. de damn. inf.* corrigendum ſtatuit Bynkershoeck *pene vitio* in *Obſ. Lib.* 4. *Cap.* 10.

Quod ibidem dixit Poëta *v.* 17.

Habeo alia multa, quae nunc condonabitur.

nihil quidquam mutem. *Condonabitur* accipio pro *condonabit*, ſenſu deponentium, quod idem in plurimis ejusmodi obtinere novimus, quae utroque in genere antiquitus fuere uſurpata. *Aucupo* pro *aucupor*, *vago* pro *vagor*, frequentata olim, conſtat. *Nutrior* pro *nutrio*, *conſecror* pro *conſecro*, *punior* pro *punio*, alia, veteribus in uſu fuerunt. Exemplorum copiam ſat largam ſuppeditat Nonius *pag.* 467. *ſq.* Confer Briſſonium *in Parerg.* §. 55. *ſq.*, adde

adde Opuſc. *de Lat. Vet. JCtor. pag.* 328. *et alibi.* Habeo, inquit Prologus, alia multa, quae nunc condonabit Poëta comoediae auctor, hoc eſt, quae nunc condonans tacebit.

Rectene ceperint Interpretes verſus poſtremos ejusdem Eunuchi *Act.* 4. *Sc.* 1., vehementer equidem dubito.

Interea aurum ſibi clam mulier demit, dat mihi ut auferam.
Hoc eſt ſigni: ubi primum poterit, ſe illinc ſubducet, ſcio.

Interpretor: aurum ſibi demit mulier meretrix, abitura, ne in publicum progreſſa contra leges aurum geſtare accuſetur. Conſule commentarios ad *d. l.*

V. Celſo etiam Medico remedium adferamus. Pro iis, quae exſtant *Lib.* 4. *Cap.* 4. *pag.* 191. *lin.* 31., *nares magis pallent*, corrigendum eſſe, *nares magis patent*, nullus, credo, dubitabis, ubi intellexeris, praeceſſiſſe *ibid. lin.* 10.: *haec nares claudit*, itemque ſubjungi *pag.* 192. *lin.* 2.: *nares aeque clauſae.*

VI. Perdifficile eſſe ſcribit epigramma 15., inter Martialis Spectacula recenſeri ſolitum, Beſt. *pag.* 252.

Qui modo per totam, flammis ſtimulatus, arenam
Suſtulerat raptas taurus in aſtra pilas,
Occubuit tandem cornuto ardore petitus,
Dum facilem tolli ſic elephanta putat.

Malunt alii *potitus*, ipſe Vir Cl. ſubſtituit *petitum.* Retinendam puto lectionem vulgatam. *Ardor cornutus* elephantis non male tribuitur, quippe qui, ad certamen ut incendantur, promuſcide ſemet verberare ſolent, teſte Aeliano *de Animal. Lib.* 6. *Cap.* 1. Dentes belluarum harum *cornua* appellari, novum non eſt. Plinius in *Hiſt. Nat. Lib.* 8. *Cap.* 3.: *Praedam ipſi* elephanti *in ſe expetendam ſciunt ſolam eſſe in armis ſuis, quae Juba* CORNUA *appellat, Herodotus tanto antiquior, et conſuetudo melius, dentes.* Idem *Lib.* 18. *Cap.* 1.: *cum arbore exacuant limentque* CORNUA *elephanti. Raptas pilas* expono celeriter captas. Neque tamen obnitar equidem, ſi praeferas *captas*, hoc eſt, ſuſceptas.

VII. Merito offendit eundem Beſtium *pag.* 256. vox *notaque* in elegantiſſimo Horatii carmine *Lib.* 4. *Od.* 13.

Quo fugit Venus? heu! quove color decens?
Quo motus? quid habes illius, illius,
Quae ſpirabat amores,
Quae me ſurpuerat mihi?
Felix poſt Cynaram, notaque et artium
Gratarum facies.

Dubito tamen, num placiturum ſit omnibus adhibitum remedium, ita ſanandum exiſtimantis,

> *Felix poſt Cynaram? nota quo, et artium*
> *Gratarum facies?*

Quid ſi ita reponamus?

> *Felix poſt Cynaram, nota quae, et artium*
> *Gratarum facies.*

Imo vero malim:

> *Phoenix poſt Cynaram, nota quae. . . . .*

Ejusdem Poëtae locum leviter corruptum *Lib.* I. *Od.* 25. *in pr.*

> *Parcius junctas quatiunt feneſtras*
> *Ictibus crebris juvenes protervi,*
> *Nec tibi ſomnos adimunt,* AMATQUE
> *Janua limen,*
> *Quae prius multum faciles movebat*
> *Cardines.*

facillima opera reſtitues, ſi pro *amatque* ſubſtituas, *tenetque.*

VIII. Crucem fixerunt Interpretibus Valerii Maximi verba *Lib.* 2. *Cap.* 6. *Ex.* 12.: *Thraciae vero illa natio merito ſibi ſapientiae laudem vindicaverit, quae natales hominum flebiliter, exſequias cum hilaritate celebrat: ſine ullis doctorum praeceptis verum conditionis noſtrae habitum pervidit. Removeatur itaque naturalis omnium animalium dulcedo vitae, quae multa et facere et pati turpiter cogit, ſi* EA MORTUA EJUS *aliquanto felicior ac beatior finis reperietur.* Corrupta eſſe, adeoque mutanda *τα ea mortua ejus*, certum apparet. Gloſſema eſſe cenſent nonnulli. Sunt, qui emendant *ortu ejus*, plenius alii malunt *jam ortu ejus.* Eſt, qui ſubſtituit: *Si cita mors natis.* Anonymus in *Obſ. Miſc. Amſtel. Vol.* 5. *pag.* 212. corrigit: *ſi exordio ejus.* Propius, credo, vulgatae ſcripturae accedent, ſenſum quoque effundent ſatis idoneum, ſic repoſita verba: *ſi ex morte facilius aliquanto* . . . . hoc eſt, ſiquidem, quoniam poſt mortem reperietur facilius, ac comparabitur finis vitae, adeoque et malorum, felicior aliquanto, aut *aliquando*, ac beatior habendus, quam vitam trahere moleſtam, miſeram.

IX. De eo non tantum inter veteres dubitatum fuiſſe, cujus generis, ac declinationis eſſet vox *penus*, ſed et hanc praecipue agitatam jam olim inter eruditiſſimos quaeſtionem fuiſſe, quaenam res *penus* vocabulo contineantur, conſtat ex Gellio *Lib.* 4. *Cap.* I. Levi macula inquinata videntur haec

Gram-

Grammatici: *Praeterea de penu adſcribendum hoc etiam putavi, Servium Sulpicium in reprehenſis Scaevolae capitibus ſcripſiſſe,* SEJO AELIO *placuiſſe, non quae eſui tantum et potui forent, ſed tus quoque et cereos in penu eſſe, quodque eſſet* EJUS *ferme rei cauſa comparatum.* Celeberrimus in jure eſt Sextus Aelius, auctor Tripertitorum, jurisque Aeliani, quem *egregie cordatum hominem*, et *catum*, hoc eſt, prudentem, ſapientemque nominavit Ennius. (Cicero *de Legib.* 1. 16. *prudentem, et, ut ita dicam, catum.*) Non aeque notiſſimus Sejus Aelius. Sextum autem eundem intellexiſſe Gellium, vix dubitabis, credo, ſi reputaveris, *Seji* et *Sexti* praenomina una littera S ſignata fuiſſe olim: reſcribendum itaque *Sexto Aelio.* Turbam tamen cient verba Ulpiani in *L.* 3. §. 9. *D. de penu leg.: Sextus autem Caecilius etiam tus et cereos in domeſticum uſum paratos contineri legato ſcribit*, quo loco pro *Sextus Caecilius* reſcribendum eſſe putat *Sextus Aelius*, Auctor operis *de Nominib. Pandect. pag.* 208. *ſq.* Errori forte cauſam dedit parum diſtans utriusque nominis ſonus, niſi malis, Sextum Caecilium ex Sulpicio haec mutuatum alicubi adnotaſſe, exque Caecilio ita retuliſſe Ulpianum. Libri Gellii MSS. plerique habent *Saco Aelio*, aut, quod idem eſt, *Helio.* Non longe ſorte aberraverit, qui correxerit, *Sap.* hoc eſt, *Sapienti.* Sapientem Gellius vocat Sextum Aelium, eodem modo, quo Pomponius in *L.* 2. §. 38. *D de Orig. Jur.: Atilius autem primus a populo Sapiens appellatus eſt. Sextum Aelium etiam Ennius laudavit*, catum ſcilicet, id eſt, ſapientem. Ipſe Gellius eodem capite *ne illi quidem veteris juris magiſtri, qui ſapientes appellati ſunt.* Sapientes enim poſtea dicti ſunt JCti. Plura de *ſapientis* titulo collegerunt Auguſtinus *ad librum de nominib. D. pag.* 209., et Ritter ad Heinecc. *Hiſt. Jur. R. pag.* 206. *Cato Aelio* reponendum exiſtimavit Jac. Gronovius, eamque conjecturam quaſi certam, more damnando, in textum recipi curavit. *Sextum Caecilium* legi oportere contendit J. F. Gronovius ob *L.* 3. *c.*: Verum Caecilius Servii Sulpicii aetate longe fuit poſterior. Pro *ejus* ſcripſiſſe Gellium conjicio *cujusque.* Contractior ſcriptura librarios fefellit. *Quod enim ipſius patrisfamilias, liberorum patrisfamilias, ejusque familiae, quae circum eum aut liberos ejus eſt, et opus non facit, cauſa paratum eſt, ut Mucius ait, penus videri debet.*

X. *Prima diſcordia*, inquit Florus *Lib.* 1. *Cap.* 23. *ob impotentiam foeneratorum: quibus in terga quoque ſerviliter ſaevientibus, in Sacrum montem plebs armata ſeceſſit, aegreque, nec niſi Tribunos impetraſſet,* [illegible] *revocata eſt.* Durior eſt locutio: malim *niſi quam*, id eſt, poſtquam, aut *niſi ſi*, quo modo ſolet Florus, aliique: vid. ad *Lib.* 4. *Cap.* 7. *Num.* 15. Ita de eodem argumento Pomponius in *L.* 2. §. 20. *D. de Or. Jur.: Iisdem temporibus cum plebs a patribus ſeceſſiſſet, anno fere ſeptimo decimo poſt Reges exactos, Tribunos ſibi in monte Sacro creavit, qui eſſent plebeji Magiſtratus: dicti Tribuni, quod olim in tres partes populus diviſus erat, et ex ſingulis ſinguli creabantur: vel quia tribuum ſuffragio creabantur.* Sic narrat Livius *Lib.* 2. *Cap.* 32.: *Ita Tribuni plebeji creati duo. . . . . Hi tres collegas ſibi creaverunt. . . . . Sunt qui duos tantum in Sacro monte creatos Tribunos eſſe dicant, ibique ſacratam legem latam.*

Ho-

Horum in numero eſt Cicero, qui in *Orat.* 1. *pro C. Cornelio*, *Tanta igitur*, inquit, *in illis virtus fuit*, *ut anno XVI. poſt Reges exactos propter nimiam dominationem potentium ſecederent*, *leges ſacratas ipſi ſibi reſtituerent*, *duos Tribunos crearent*, *montem illum trans Anienem*, *qui hodie mons Sacer nominatur*, *aeternae memoriae cauſa conſecrarent*. *Itaque auſpicato poſtero anno* DECEM *Tribuni plebis Comitiis Curiatis creati ſunt*. Quod de decem Tribunis ſcribit Orator, aperte vitioſum eſt, ſiquidem *trigeſimo ſexto anno a primis Tribunis plebis*, *decem creati ſunt*, *bini ex ſingulis claſſibus*, teſte Livio *Lib.* 3. *Cap* 30. Diſſentire vides utrosque. Conciliare ſtuduit Nob. Vonck in *Obſ. Miſcell. Cap. XI.* Quid ſi ſtatuamus, anno ſexto decimo in Sacrum montem ſeceſſiſſe plebem, Tribunos duos deſignaſſe, montem conſecraſſe, poſtero anno, hoc eſt, ſeptimo decimo, auſpicato creaſſe deſignatos, ex ſingulis populi partibus duobus ante deſignatis, mox creatis, ſingulos, adeoque tres adjunctos fuiſſe? pro *decem* autem in loco Tullii ſubſtituendum *demum*. Ita ſane lis ſupererit nulla. Fallitur autem Iſidorus *Lib.* 9. *Cap.* 4., aut librariorum culpa vitiatus eſt, qui *ſexto anno poſt Reges exactos* conſtitutos fuiſſe Tribunos refert.

In Gloſſis antiquis, quae Iſidori nomine circumferuntur, ita proſtat: *Sector*, *uſurpator*, *vel bonorum vindicta*. In Excerptis Pithoeanis ſic exhibetur: *Sector*, *vel lego ſectio*, *bonorum vindicta*. *Ta vel lego ſectio* Pithoei eſſe additamentum ſuſpicor. Graevius ſubſtituendum cenſet: *Sector*, *uſurpator*, *ſectio*, *bonorum venditio*. Quid ſi reſcribamus? *Sector*, *uſurpator*, *vel bonorum venditor*. Uſurpator eſt, qui ſub haſta ſibi vendita bona uſurpat. Feſtus *ſectionem* interpretatur *perſecutionem juris*. Idem *ſectores*, inquit, *et qui ſecant dicuntur*, *et qui emta ſua perſequuntur*. Ludens Cicero pro Roſcio *Cap.* 29. *Scimus*, ait, *per iſta tempora eosdem fere ſectores fuiſſe collorum et bonorum*. Dicitur namque *ſector*, et is qui ſecat, et qui bona publicata emit, eademque deinceps per partes vendit. Vid. Commentatores ad Pacat. *Cap.* 28., et P. Nannii *Miſcell. Lib.* 9. *Cap.* 2. Confer quae notavi *pag.* 58.

XI. Suetonius *in Cal. Cap.* 29. narrat, Cajum Caligulam reſpondiſſe Antoniae, aviae ſuae, monenti, objurgantique propter flagitia quaedam admiſſa, *memento*, *omnia mihi*, *et homini licere*. Longum foret enarrare ſingulorum conjecturas, quibus corruptam ſcripturam emendare ſtuduerunt. Reſtituendum videtur: *mihi et dominae*: accipe Imperatoris uxorem. Claudius mox poſt occiſam conjugem ſuam Meſſalinam, *cur domina non veniret*, requiſivit, teſte Tranquillo *in vita Claudii Cap.* 39. Intellexit forte Caligula Caeſoniam, quam ardentius et conſtantius amavit, et uxorio nomine dignatus eſt. Vid. Suet. *in Cal. Cap.* 25.

XII. Sulpicius Severus *in vit. Martini Cap.* 17. mendo ſubjacet manifeſtiſſimo, quo de miror nil admonuiſſe Vorſtium. *Terradii*, inquit, *ſervus daemonio correptus dolendo* EXITU *cruciabatur* . . . . *nequam ſpiritus nullo proferri modo ex cella in qua erat potuit*. Vidit *exitus* vocem neutiquam convenire, ideoque ſic emendavit doctiſſimus Klotzius *in Miſcell. Crit. pag.* 19.: *dolendo* *cru-*

cruciatu exercebatur. Levi mutatione unius vocis praeferam, *dolendo acceſſu.* Medici ſolent appellare *acceſſionem* et *paroxysmum.*

XIII. Plinius in *Hiſt. Nat. Lib. 6. Cap.* 22. de Rege quodam barbaro ſe refert: *mirum in modum in auditis juſtitiam ille ſuſpexit, quod pares pondere denarii eſſent in* CAPTIVA *pecunia, cum diverſae imagines indicarent a pluribus factos.* Salmaſius tacitus praeterit. Bynkershoeck. *Obſ.* 3. 4. ſubſtituit *avita*, meliorem, quae Viri Summi eſt modeſtia, emendationem exſpectare ſe profeſſus. Dabo, quae cum maxime in mentem venit, meliorem tamen eſſe eam minime equidem auſim praeſtare. *Captiva pecunia* exponi recte poſſet *pecunia captivorum*, quo ſenſu *captiva veſtis*, *captivus ſanguis*, *captivi currus*, elocutione nota Servio ſunt captivorum veſtis, ſanguis, currus, ad *Virg. Aen.* 2. *v.* 765., et *Aen.* 10. *v.* 520. Intelligemus itaque pecuniam Regi oſtenſam ab hoſpite, qui eo advenerat? Verum vix convenire arbitror hanc interpretationem dicto loco. Quid, ſi reponamus *in c. antiqua pecunia*, hoc eſt, *in civitatis*, aut, ſi id praeferas, *communi antiqua pecunia?* Utrumque vocabulum littera C notatum fuiſſe, auctor eſt Valerius Probus. Admiratus fuit Rex peregrinus hanc in primis juſtitiam Romanorum, quod neque avaritia pellectos Optimates, aut Imperatores, minuiſſe, neque, ut auram captarent popularem, auxiſſe eos perſpiceret valorem pecuniae publicae.

CAPUT QUINTUM DECIMUM.

I. *De* Iſidori *ſtilo*, *et ſcriptis. Varia loca ex* libro *ejus* V. Originum *tam editionum antiquarum ope*, *quam ex conjectura emendantur*, *exponuntur*, *illuſtrantur.* II. Teſtium alligatio. III. Jus civile, *jus a JCtis introductum.* IV. *In* teſtamento nuncupativo *ſcriptura acceſſit.* V. Jus liberorum. VI. Chirographum *quid?* VII. *Conjugum mutua* coëmtio. VIII. Conditio.

I. Iſidorum illum, cujus mox mentio incidit in antecedenti capite, ſaepiſſime etiam allegatum a nobis in ſuperioribus, ſua pleraque deſcripſiſſe ex aliis, nullus, credo, dubitabit, ita in eo verſatum, ut, quae ſtilo optimo, aut ſaltem ſatis bono, pluribus fuerant propoſita ab antiquioribus, ipſe contraxerit, aevi ſui ſtilo peſſime aliquando reddiderit, nonnunquam etiam non intellexiſſe, aut perperam accepiſſe, quae legerat, videatur.

tur. Raram ejus doctrinam, atque exercitatiſſimum in quocunque diſciplinarum genere ingenium juſto majoribus laudibus extollit, ſapientiam deinde ejusdem adeo praedicat, ut ipſi Salomoni praeferendum eum eſſe exiſtimet, Lucas Tudenſis in *Act. Sanct. April. Tom.* 1. *pag.* 333. *et* 346. Ob id tamen plurimi facienda ejus commentaria, quia profert hic illic fragmenta ſcriptorum veterum deperdita, quae unus ille ſervavit, licet auctorem non nominaverit. Neque vero diſſimulandum eſt, multis in locis miſere laceratam, depravatam, corruptam, mutilamque eſſe lectionem vulgatam, quam hodie verſamus, eam dico, quam in publicnm edidit Dionyſ. Gothofredus, inſertam *Auctoribus Latinae linguae*, multoque emendatiores rectioresque prodituros libellos ejus, ſi ſcriptura Auctoris vera, quantnm ejns fieri poteſt, ex codicibus antiquis reſtitueretur, aut in locis deſperatis ex receptis probatae critices regulis adjuvaretur.

Quo eluceſcat dicti veritas, delibabimns pauca ex libro ejus quinto, ad quae, quandoquidem diſputat in eo, de iis, quae ad jus pertinent, ab inſtitnto noſtro non alienum fore exiſtimo, ὑπομνήματα ſcribere, aut potius, flores ſpargere, delectos maximam partem ex codice antiquiſſimo, manu ſcripto, optimae notae, quem habet bibliotheca Academiae Groninganae, cujus collationem ſuppeditavit mihi H. I. Arntzenius, tum ex editionibus duabus vetuſtis, quarum altera vulgata fuit Baſileae anno 1489., quam ſervat in bibliotheca ſua Parens meus optimus, altera impreſſa Parrhiſii, opera Johannis Barbier, ſumtibus Johannis Petit, anno 1509., quam item mecum communicavit, quem modo nominavi, Adfinis meus conjunctiſſimus.

Moyſes (ita infit Iſidorus in *d. Lib.* 5. *Cap.* 1.) *genti Hebraicae primus omnium divinas leges ſacris litteris explicavit.* Praeferam *gentis Hebree*, quod habet Baſ., qui liber *ae* litteras per *e* ſimplex ſolet efferre: vide *Exodi Cap.* 2. *c.* 6. Idem repraeſentat Petiti editio, quae tamen *ae* diſtinguit. Codex Gron. exhibet *genti Hebraeae.*

Foroneus Rex Graecis primus legis judiciaque conſtituit. Rectius B. et P.: *Phoroneus*, quem novimus fuiſſe Regem Argivorum, *leges* . . . . quod poſtremum quoque eſt in C. G.

Numa Pompilius, qui Romulo ſucceſſit in regno, primus leges Romanis edidit. Ampliſſima quidem ſuppeditaret hoc loco diſputandi materies de legibus Romuli, caeterorumque Regum populi Romani, de jure Papiriano, de Tribunorum, plebiſcitorumque origine, de legibus Decemviralibus, aliisque: id vero nunc non agimus, conſtat de iis abunde ex illis, qui hiſtoriam juris civilis R. tradiderunt.

Deinde, cum populus SEDITIOSOS *Magiſtratus ferre non poſſet, Decemviros legibus ſcribendis creavit.* . . . . Malim *ſeditioſus*: Conſtat enim ex Dion. Halic., quum Conſules, imperio ſuo abuſi, tantum non regiam majeſtatem adfectarent, Tribuni plebis autem perpetuis ſuis concionibus poteſtatem eorum majorem vehementer impugnarent, neutraque adeo pars alteri facultatem leges ferendi concederet, placuiſſe tandem, poſt longas crebrasque turbas et ſeditiones, ut Decemviri conſtituerentur. Eodem plane modo, iisdem

Digitized by Google

dem verbis Aurelius Victor *de Viris Illuſtr. Cap. 21. in pr.*, quo loco et *ſeditioſus* exſtare in MSS., atque ita utrobique legendum eſſe notavit Schottus.

Fuerunt autem hi: Appius Claudius, Genutius, Veterius, Julius, Manilius, Sulpitius, Sextius, Curatius, Romelius, Poſthumius. B. exhibet plenius: *Fuerunt autem ibi hi: Appius Claudius, T. Genutius, P. Seſtius, L. Veturius, G. Julius, A. Manlius, P. Sulpitius, P. Curiatius, T. Romulus, Sp. Poſthumius.* In P. eſt: *Fuerunt autem hi: Appius Claudius, T. Genutius, P. Feſtius, L. Veturius, G. Julius, A. Maulius, P. Sulpitius, P. Curiati, T. Remulius, Sp. Poſthumius.* G. ſequitur vulgatam, niſi quod pro *Sextius* habet *Seſtius*, pro *Poſthumius*, *Poſtumius*.

Cap. 2. *Omnes autem leges aut divinae ſunt, aut humanae: divinae naturae, humanae moribus conſtant: ideoque haec diſcrepant.* Emendandum omnino ex G., B., et P. *natura*, et *hae*.

Quaecunque propoſuit Iſidorus noſter Cap. 1. 2. et 3., totidem fere verbis deſcripſit Auctor Praefationis, quae praemiſſa eſt editioni Legis Salicae Heroldinae, in nonnullis tamen differt aliquantulum ſcriptura, praeſertim vero plenior eſt hic in recenſendis Decemvirorum nominibus. Repoſuit eam Heineccius in *Corpore Juris Germanici Antiqui pag. 5.*

Cap. 4. *Jus naturale eſt, aut civile, aut gentium.* Plenius B. et P. et G.: *jus aut naturale eſt, ...*

Cap. 9. *Jus Quiritum eſt proprie Romanorum . . . . de* USUCAPTIONE: *quae jura . . . . propria ſunt Romanorum, et in* EISDEM SOLIS *conſtituta.* B. et P. exhibent *uſucapionibus*, G. habet *uſucaptionibus*, omnes *in eosdem ſolos*.

Cap. 10. *Lex eſt conſtitutio populi, qua majores natu ſimul cum plebibus aliquid ſanxerunt.* In G eſt *ſanxierunt*. Intellige Senatorium Magiſtratum: eſt enim lex, quod populus R., Senatorio Magiſtratu interrogante, veluti Conſule, conſtituit. Inepte Iſidorus ſenes accepit Senatores. Vide §. 4. *I. de Jur. Nat. Gent. et Civ.*

Cap. 11. *Quid ſcita plebium. Scita ſunt, quae plebs tantum conſtituunt.* Lego: *Quid ſcita plebium? Plebium ſcita ſunt, quae plebes* (ita eſt in omnibus) *tantum conſtituunt.* Τα *quid ſcita plebium* omittuntur in C. G.

Cap. 12. *Senatusconſultum eſt, quod tantum Senatores populis conſulendo decernunt.* Reſcribam: *Senatores populi R.*, hoc eſt, *Romani.* Verbum *eſt* ignorat G. De more ſenatus habendi, conſulendique, adi Gellium *Noct. Att. Lib. 14. Cap. 7.*

Cap. 15. *Quaedam eſſe* (rectius editum in tribus, *etiam*) *leges dicuntur ab iis* (*bis* B. et P. et G.:) *qui condiderunt. . . . . Nam et ſub Octavio* (ſubſtituendum omnino ex iisdem *Octaviano*) *Caeſare ſuffecti Conſules* (*Conſulares* eſt in G.) *Papius et Pompejus* (mutandum *Poppaeus*, frequentiſſime autem inter ſe permutantur haec nomina. Vid. Heinecc. *ad L. Jul. et Pap. Popp. pag. 62.*) *legem tulerunt, quae a nominibus eorum appellatur Papia et Pompeja* (*Papia Pompeja* B. et P. et G.: legendum *Poppaea*) *continens primum* (optime P. et B. *patrum*, G. vocem omittit) *praemia pro ſuſcipiendis liberis. Sub eodem quoque Imperatore Falcidius Tribunus plebis legem fecit, ne quis plus in extraneis teſtamento*

Digitized by Google

mento (bene ibidem *extraneis in teſtamento*) *legaret*, *quam ut quarta pars ſuperaſſet* (*ſupereſſet* B. et P. et G.) *heredibus*.

Cap. 19. *Omnis autem lex aut permittit aliquid* . . . . *aut vetat* . . . . *aut punit*. *Aut enim* (utrobique exſtat, ut et in C. G.: *ejus enim*) *praemio*, *aut poena vita moderatur humana*. Modeſtinus in *L. 7. D. de Legibus*: *Legis*, inquit, *virtus haec eſt: imperare*, *vetare*, *permittere*, *punire*. Ulpianus in *L.* 1. §. 1. *D. de Juſt. et Jure* Juriſconſultos ſcribit, *bonos non ſolum metu poenarum*, *verum etiam praemiorum exhortatione efficere cupientes*.

II. Cap. 23. *Teſtes ſunt*, *a quibus quaeritur veritas in judicio*, *quos quisque* (in C. G. eſt *hos quisque*, *a* ante *quibus* deeſt) *ante judicium ſibi placitis* (reſcribam *placitos*. Caeterum *placita* quae ſint, docet Auctor *Cap. ſeq.*) *alligat*, *nec* (rectius aliae *ne*. Confundi inter ſe ſolere *non*, *ne*, *nec*, *neque*, docuit J. Arntzen. *ad Pacat. pag.* 105.) *cui ſit poſtea liberum aut diſſimulare*, *aut ſubtrahere ſe*, *unde et allegati* (*l. alligati*) *appellantur*. Diſcimus ex Aſconio Paed. *in Argum. Orat. Cicer. pro A. Milone*, teſtes ex lege, priusquam cauſa ageretur, per triduum auditos, et dicta eorum judices conſignaſſe. Unus, quantum memini, de *alligatione teſtium ſibi placitorum* memorat Iſidorus noſter: intelligo teſtes, quos idoneos rei ſuae conſulere et favere putat accuſator, vel reus: ita *placitus amor* vocatur Virg. *Aen.* 4. *v.* 38. Servius conjugalem, aut legitimum interpretatur. In locum vinculi ſucceſſit poſtea inſinuatio actis, ſive geſtis, intervenientibus, quae nomen retinuit *allegationis*, et *alligationis*. . Hinc *allegata geſtis donatio*, *geſtorum allegatio*, *geſta allegationis*, aliaque, in legibus et formulis veteribus frequentia ſunt. V. Bignon. ad *Marculfi formulas Lib.* 1. *Cap.* 37. Confer Conradi *in Parergis pag.* 445. *et* 475. Inde in Edicto Regis Theodorici *Art.* 72.: *teſtamenta allegentur*, hoc eſt, actis inſerantur. Dubito, an, quod in Lege Ripuariorum *Tit.* 59. §. 1. et *Tit.* 67. §. 1. appellatur *teſtamentum venditionis*, et *traditionis*, intelligi poſſit, teſtimonium, ſive inſtrumentum, quo venditio, traditioque probantur. Vinculorum, alligationisque frequentiſſima fit mentio in Codice ſacro. Ita Moyſes *Deuteron. XI. c.* 18. *alligate verba mea manibus veſtris*, *ut ſint ſignum*. Confer *ibid. Cap.* 6. *c.* 8. et *Exod* 13. *c.* 9. *et* 16. Utramque paginam faciunt vincula ſubjugationis, et obligationis. V. Jerem. *Cap.* 5. *c.* 5., 27. 2., 30. 8. Zachar 20. 37. Salomon. *in Proverb.* 6. 21., *et* 7. 3., ac centies alibi. Alligationem autem hanc refero ad vinculorum ſymbola, quibus de nonnulla dixi ad *Ulpian. Tit.* 19. §. 9. Tranſlata vox ad alia, hinc *adligari metu*, *beneficiis*, quae explicat Arntz. *ad Pacat. pag.* 124.

III. Cap. 24. *Voluntas* (*eſt* addit B. et G. et P.) *generale nomen* . . . . *unde* (*et* adjungitur ibidem) *Apoſtolus*. . . . . *Teſtamentum ſane in ſcripturis ſacris* (B. et P. *ſanctis*). . . . . *Tabulae teſtamenti ideo* (utraque *inde*) . . . . *unde et portitores earum tabularii vocantur* (ibidem, et in G. niſi quod hic codex habet *vocantur*, *tabellarii vocabantur.*). *Teſtamentum juris civilis eſt*, *quinque teſtium ſignis ſignatum* (vocem ultimam neutra agnoſcit: in G. C. verba *ſignis ſignatum* deſunt. Addam, aut ſubintelligam *et*) *ſubſcriptione firmatum*. *Teſtamentum juris Praetorii eſt*, *ſeptem teſtium ſignis ſignatum*: (dictae *firmatum*.

No·

Notat J. Arntzen. *ad Pacati Pan. pag.* 102. voces *firmare* et *ſignare* frequenter confundi.) *ſed illud apud cives fit*, *inde civile*, *iſtud apud Praetores*, *inde juris Praetorii*. Tota via errat Auctor: vel dupondii ſciunt, ubi priora duo genera teſtamentorum, quae antiquiſſimis temporibus in uſu fuerunt, calatis puta comitiis, et in procinctu fieri ſolita, in deſuetudinem abiverunt, ſucceſſiſſe poſtea tertium genus, quod per aes et libram dicitur, quinque teſtibus, civibus Romanis, praeſentibus factum, idque inventum eſſe a Juriſconſultis. Uti autem quod moribus, hoc eſt, interpretatione, et auctoritate Prudentum, et fori diſputationibus poſt leges XII tabularum eſt receptum, κατ'ἐξοχὴν vocatur *jus civile*, ita quoque *juris civilis* nominatum hoc teſtamentum a JCtis introductum, nemo temere miretur: v. §. 1. et 2. *I. de teſtam. ordin.*, add. *L.* 2. §. 5. *et* 12. *D de Orig Jur.* Non ideo itaque *juris civilis* nuncupatur, quia apud cives fit, nam et Praetorium aeque apud cives fieri debuit, ſed quia originem debet Juriſconſultis. Praetorium vero nomen accepit, non ex eo, quod apud Praetorem fit, ſed quia ex edicto Praetoris forma haec teſtamenti faciendi primum eſt conſtituta.

Teſtamentum autem ſignare, *notare eſt*, hoc eſt, notam, ſive ſignum inprimere, *ut* (aliae *id eſt*, *ut*) *notum ſit*, *quod ſcriptum eſt*. *Holographum* (B. *holographium*) *teſtamentum eſt*, *manu auctoris totum conſcriptum*, *atque ſubſcriptum*: *unde et nomen accepit*: *Graeci enim* ὅλην *totam* (B. itemque P. *holon totum*, G. *olo totum*) γραφὴν *litteram dicunt*. . . . . *Suppreſſum teſtamentum eſt*, *quod in fraudem beredum*, *vel legatariorum*, *ſeu liberorum*, (B. et P. et G. rectius exhibent *libertorum*) *non eſt palam prolatum*: *quod ſi non latet*, *tamen*, *ſi praedictis perſonis non proferatur*, *ſupprimi tamen videtur*. B. habet: *ſupprimi non videtur*. P. vulgatam ſequitur. Legendum conjicio: *quod ſi non latet tmt*, hoc eſt, *teſtamentum*, ſecundum Magnonem, *ſi praedictis perſonis non proferatur*, (G. habet *a praedictis*) *ſupprimi tamen videtur*. Eum, qui celavit teſtamentum, legis Corneliae poena damnari ſcimus ex Paulo in *L.* 2. *D. de lege Corn. de falſ.* Idem in *Rec. Sentent. Lib.* 4. *Tit* 7. §. 3. *et* 4., *teſtamentum ſupprimit*, inquit, *qui ſciens prudensque tabulas teſtamenti in fraudem beredum*, *vel legatariorum*, *fideicommiſſariorum*, *aut libertatum*, *non profert*. *Supprimere tabulas videtur*, *qui*, *cum babeat*, *et proferre poſſit*, *eas proferre non curat*.

IV. Interpoſitis aliis, ita pergit Hiſpalenſis noſter: *Nuncupare enim eſt*, *inpalam* (in gloſſis Iſidori eſt: *inpalam*, *aperte*) *nominare*, *et confirmare*, expono: ſubſcriptione firmare. In G. eſt: *eſt enim palam*. Vide ſis, quae dixi ad *Ulpian. Tit.* 20. §. 9. Non enim nominatum ſolummodo palam heredem in teſtamento nuncupativo, (unde nomen ejus deſcendit: hinc Ennius apud Nonium *Cap.* 2. *Extemplo Aegyſti fidem nuncupantes*, hoc eſt, invocantes, inclamantes, *conciebant populum*) ſed inſuper in tabulis ceriſque ſcriptum fuiſſe, aperte probant verba nuncupantis: *bacc ut in bis* (*bis* ignorat G.) *tabulis ceriſque ſcripta ſunt*, *ita videtur*, *ita dico*, *ita lego*. Τα *ita videtur* omittuntur in omnibus, a ſciolo interpretationis cauſa addita exiſtimo, textui dein inſerta perperam, neque enim *videri* verbum eſt directum.

V. *Jus liberorum eſt*, *conjugium ſine liberis invicem pro loco pignorum beredi-*

 tatis

tatis alterna conſcriptio. In G. eſt *pignerum*, et *alternae.* Jus liberorum, quod, quia commune eſt inter conjuges, vocatur faepenumero *jus commune liberorum*, prudentiſſimo conſilio ex lege Julia et Papia Poppaea inductum, ut ſcilicet coërceretur vaga libido, atque invitaretur potius, ſpe praemii propoſita, juventus ad prolem ex juſtis legitimisque nuptiis procreandam, non iis tantummodo conceſſum eſt conjugibus, qui filium filiamve communem habebant, aut XIV annorum filium, vel filiam XII amiſerant, vel ſi duos trimos, aut tres poſt nonum diem amiſerant, ſimilibusque in caſibus a lege expreſſis, verum et a Principibus haud raro conceſſum ſuit hoc privilegium iis, quibus proles nulla ſuperſtes erat, aut qui liberos nunquam habuerant. Vide Ulpian. *Tit.* 16. §. 1., et Paulum in *Sent. Lib.* 4. *Tit* 9. Praeſtitit autem jus liberorum conjugibus facultatem ſolidi capiendi. Recte itaque, licet ſtilo inconcinno ac ſubobſcuro, exponit id Auctor jus conjugum illorum, qui liberis erant deſtituti, ſe invicem heredes conſcribendi, ſic, quaſi vere pignora, hoc eſt, liberos, haberent, habuiſſentve. *Conjugium* poſitum intelligis pro *conjugum.* Eodem modo *menſum* pro *menſium* dixit Ulpianus *Tit* 6. §. 13., quam frequentiorem ſcripturam eſſe in Pandectis, itemque in Codice Theodoſiano, docet Briſſonius in Παρεργ. §. 58. Ita quoque *Principium* exſtat in *Collat. Leg. Moſ. et Rom. Tit.* 5. §. 3. pro *Principum*, cujus ejusdem dictionis exempla plura protulit J. Arntzen. *ad Aur. Vict. Epit. Cap.* 48. *Num.* 17. Hinc *laudium* pro *laudum*, alia, v. Idem *ad Pacat. pag.* 23. 25. *et* 80.

Codicellum, ut veteres ajunt, ſine dubio ab auctore dictum, qui hoc ſcripturae genus inſtituit. Vel ipſi forte Catoni, ſi legeret haec, riſum iſta moveant. Pueri diſcimus, a *codice* deſcendere diminutivum *codicillus.* Significationem, atque etymologiam *codicis* demonſtrat Auctor *Lib.* 6. *Cap.* 13. et *Lib.* 17. *Cap.* 5.

Ita ut qui titulum ſcribit ejusdem ſcripturae codicellum vocet. Aliae habent: *qui ſcribit titulum*, lego: *qui ſcribit teſtamentum, titulum ejusdem* . . . . innuit clauſulam codicillarem, qua cavet teſtator, ut, ſi teſtamentum non valeat tanquam teſtamentum, valeat jure codicillorum.

Cretio autem (poſtremam vocem neutra agnoſcit) *appellata eſt quaſi decretio: id eſt* (lego *idem eſt*) *decernere, vel* (hoc eſt *et*) *conſtituere. Utputa: ille heres eſto mihi, additur,* (B. *ille heres michi eſto: additque*, in P. et G. eſt *additurque*) *cernitoque infra* (*intra* malo) *tot dies.*

VI. *Chirographum, cautio, vel ſcriptio* (utraque *conſcriptio*) *duarum inſtar chartarum: Graece enim manuſcriptum, Latine* (ultimum verbum eaedem omittunt) *dicitur cautio.* In G. eſt: *Cirograph. cautio.* Reliqua usque ad *emtio* ignorat codex hic. Chirographi nomen generaliter ſumtum omne ſignificat, quidquid manu ſcriptum eſt, atque adeo tam ſyngrapham, quam cautionem, comprehendit. Specialiter vero *chirographum* dicitur, quod ab una parte ſcribitur, ac ſervari ſolet, *ſyngraphi* vero, aut *ſyngraphae* nominantur, quae utriusque manu ſignatae ſunt, et utrique parti ſervandae dantur. Pluribus vocabulorum horum differentiam exſequitur Aſconius *in Cicer. Orat. in Verrem.*

Digitized by Google

rem. Eſt itaque *chirographum*, *cautio*, ab uno ſubſcripta, *vel ſubſcriptio*, utriusque paciſcentis manu conſignata, quae adeo eſt *duarum inſtar chartarum*, ſiquidem eodem argumento ambo duove inſtrumenta perſcripta ſunt, utrique unum ſervandum datur.

Emtio et venditio eſt rerum commutatio, atque contractus ex convenientia veniens. Emptio et venditio ſucceſſit in locum permutationis, rei permutandae loco pretium venit, eſtque hic contractus ortus ex commoditate: commodiſſimum enim viſum eſt, cum non ſemper mihi ſuppetat res, quam alii dem, veluti pro bove, quae eadem tradenti placeat, pretium venire in locum rei.

Donatio eſt cujuslibet rei tranſactio (forte *traditio*). *Dictam autem dicunt donationem, quaſi domi* (utraque editio, nec non C. Gr. *doni*) *actionem.* Malo *dationem:* ita Paulus in *L.* 35. §. 1. *D. de donat. mort. cauſ: donatio dicta eſt a dono, quaſi dono datum.*

VII. *Nam antiquus* (in G. eſt *antiquitus*) *nuptiarum erat ritus, quod* (recte exhibent aliae *quo*) *ſe maritus et uxor invicem emebant, ne videretur ancilla uxor*, (in G proſtat *uxor ancilla*) *ſicut habemus in jure.* Deſcripſit plagiator ex Servio, qui ad Virgilii haec: *Teque ſibi generum Tethys emat omnibus undis. Georg. Lib.* 1. *v.* 31.: *quod ait* EMAT, *ad antiquum nuptiarum pertinet ritum, quo ſe maritus et uxor invicem emebant, ſicut habemus in jure.* Mutua fuit coëmtio: quod ſi enim ſolus maritus emiſſet uxorem, ſolenni illa mancipatione, per aes et libram facta, in manum ac poteſtatem viri veniſſet uxor, ita, ut ancilla videretur. *Coëmtione vero, atque in manum conventione*, verba ſunt Servii *l. c.*, nuptiae fiebant, *cum illa* uxor *in filiae locum, maritus in patris veniebat: ut, ſi quis prior fuiſſet defunctus, locum hereditatis juſtum alii faceret.* Hinc dicta *coëmtio*, qua rerum, *confarreatio*, qua ſacrorum inter ſe participes fiebant vir et uxor, hinc *conjugium*, *conventio*, *conjunctio*, alia. Inde: *ubi tu Cajus, ego Caja.* Mos ille uxores emendi diutiſſime remanſit apud majores noſtros. In Lege Salica *Tit.* 46. eſt: *ille, qui viduam accipere vult, ... tres ſolidos aeque penſantes, et denarium habere debet, et hoc facto, ſi eis convenit, viduam accipiat:* ad quem locum Fr. Pithoeus, *majores*, inquit, *noſtri, ſicut et nos hodie, uxores ſibi emebant ſolido et denario. Propterea uxor in poteſtatem viri cedit, nec liberam habet rerum adminiſtrationem.* Ex Lege Saxonum *Tit.* 6. uxorem ducturus CCC ſolidos dat parentibus puellae. Ex eadem *Tit.* 18. §. 1. lito Regis licet uxorem emere ubicunque voluerit. Viduam ſibi matrimonio conjuncturus tutori offerre debet pretium emptionis ejus. *Ibid. Tit.* 7. §. 3. *et* 4.

VIII. *Conditiones teſtium ſunt proprie* (in C. Gr. eſt: *propriae teſtium ſunt*) *et dictae conditiones a condicendo, quaſi condictiones*, ibidem proſtat *conditiones.* Conditio eſt placitum duorum, pluriumve, idem dicentium. Feſtus *condictum eſt*, inquit, *quod in communi eſt dictum.* De teſtibus proprie dici *conditiones* novum eſt.

CAPUT SEXTUM DECIMUM.

I. *Explicatur locus* Iſidori. Stipulationis *etymon*, *ſymbola*, *ſolennitas.* Varro *exponitur.* Stips, ſtipes, ſtipula fracta, ſtipulum, ſtipare, ſtipendium. Theſauri *notio.* Alligatio *in ſtipulatione.* Nummi dimidiati: Teſſerae hoſpitales. Αστραγαλοι. Dii hoſpitales. Teſſera bellica. Iſidorus *exponitur.* Arra. Scytale. Chirographa dimidiata circumſecta. II. *Symbola varia:* Conjugum jugum. Poſſeſſionis apprehenſio. Manus mortua. Liti. *Suedorum*, *Cimbrorum ſymbola. A rure, et ab armis deſumta ſymbola.* Gladii, haſtae ſymbola. *Helvetiorum*, *Gallorum*, *Noſtratium ſymbola.* III. Effeſtucationis *ritus et ſymbola probantur ex* formulis antiquis, *eaeque explicantur.* IV. Scotationis *etymon. De* feſtuca. V. Traditionis, *et* teſtimoniorum ſymbola. VI. Obſtagii formula.

I. Pergit Iſidorus *d. Lib.* 5. *Cap.* 24. *prope finem: Dicta autem ſtipulatio a ſtipula: veteres enim, quando ſibi aliquid promittebant, ſtipulam tenentes frangebant, quam iterum jungentes, ſponſiones ſuas agnoſcebant.* Addunt libri Baſ., et Petiti: *ſive quod ſtipulum, juxta Paulum Juridicum, firmum appellavere.* Eadem habet C. G., niſi quod ibi proſtat *appellaverunt.* Ita Paulus *Rec. Sent. Lib.* 5. *Tit.* 7. §. 1.: Stipulationes *quadam verborum ſolennitate concipiuntur, et appellatae, quod per eas firmitas obligationum conſtringitur: ſtipulum enim veteres firmum appellaverunt.* Juſtinianus in *pr. I. de Verb. Obl. forte a ſtipite* vocem *deſcendere* ſcribit. *Stipes vere eſt lignum ſectum, ſiccum.* Serv. ad *Aen.* 3. *v.* 43. Iſidorus *Lib.* 17. *Cap.* 7. ſtipulam *per deminutionem* ait a *ſtipa* dici, *quae vocata, propter quod ex eo ſtipentur tecta.* Stipam, aut ſtipulam, interponi vaſis, tranſlatamque vocem a navibus, notat Servius ad *Aen.* 1. *v.* 437. Hinc *ſtipare*, id eſt, denſare, et *ſtipatores*, v. Idem ad *Aen.* 3. *v.* 464., confer Feſtum. *Stipulam viridem*, *culmum* interpretatur Serv. *ad Georg.* 1. *v.* 315. Quaſi *uſtipulam* dictam ſcribit Iſidodorus *Lib.* 17. *Cap.* 9. Pro *ſtipulatione* poſterioribus *ſtipulam* uſurpatam notat Du Cange. Apprime vero huc facit ſententia Varronis, qui *Lib.* 4. *de Ling. Lat. prope finem. Stipendium*, ait, *ab ſtipe dictum, quod aes quoque ſtipem dicebant: nam quod aſſes librae pondo erant, qui acceperant majorem numerum, non in arca ponebant, ſed in aliqua cella ſtipabant, id eſt, componebant, quo minus loci occuparet: a ſtipando ſtipem dicere coeperunt. Stipare ab* στειβω *fortaſſe*,

ſe, Graeco vocabulo. Id apparet, quod, ut alias, tum inſtitutum etiam nunc eſt, Diis cum theſaureis aſſes dant, ſtipem dicunt, et qui pecuniam alligat, ſtipulari, et reſtipulari. Quam *cellam* appellat Auctor, intellige, non cellam templi, in qua et donaria reponi ſolebant, vid. Sueton *in Aug. Cap.* 30., ſed cellam privatam, domeſticam, in qua, propter gravitatem et amplitudinem ejus, aes grave condere conſueverunt Romani, quod et aliquando plauſtris ſecum circumducere mercaturi ſoliti fuerunt, quandoquidem in ſacciperio, imo neque in arca, id condere potuerunt. Theſauros ſuos commendaſſe veteres, ſi in templis depoſitam pecuniam abdidiſſent, Numini templi illius, cui aedes ipſa dicata erat, ſi in ſepulchris, Manibus, ſi in aedibus ſuis, Laribus, diraſque imprecatos fuiſſe furibus, manifeſte conſtat. Conſule Patrem *ad Avian. Fab.* 12. *v.* 6., et Murator. *Inſcript. Tom.* 3. *pag.* 1298. *num.* 5. Daemones theſauris incubare crediti, v. Jac. Gothofr. *ad C. Th. Tom.* 3. *pag.* 516. Verum haec quidem noſtro loco vix videntur convenire. *Theſauros* accipio vaſa, in quibus reponi ſolebant pecuniae ſacrae. Athenis domus quaedam, in qua recondebantur eae, θησαυρος dicta, vid. Fabric. *ad Terent. in Eun. Prol. v.* 10. Ciſtam ejusmodi confeciſſe narratur Sacerdos Jojada *Lib.* 2 *Regum Cap.* 12. *c.* 9. Marcus *in Evang. Cap.* 12. *c.* 41. appellat γαζοφυλακιον, itemque Lucas *Cap.* 21. *c.* 1., τον κορβαναν appellat Matthaeus *Cap.* 27. *c.* 6., voce Syriaca in Graecam flexionem deducta. Theſauri denominationem ſic refert Iſidorus 16. 17. *Theſaurus juxta Graecam proprietatem* απο της θεσεως, *a poſitione, hoc eſt, a repoſito nominatur: nam* θεσις *poſitio dicitur: et eſt nomen ex Graeco Latinoque ſermone compoſitum: nam* θες (rectius B et P habent *theſis*) *Graeci repoſitum dicunt,* χρυσον *aurum, quod junctum ſonat, repoſitum aurum.* In dictis eſt: απο της θεσεως . . . . *dicunt: Latini autem quod* . . . . Theſauros veſtium memorat Lamprid. in *Alex. Sev. Cap.* 40. ubi v. Salmaſ. Peſſimae etiam rei theſaurum dici poſſe obſervat Nonius *Cap.* 6. *Num.* 45. Julius Obſequens *de Prodigiis Cap.* 106. *Populus ſtipem, matronae theſaurum, et virgines dona Cereri et Proſerpinae tulerunt.* Jo. Scheffer in *not. ad l. c. ſtipem* aſſium fuiſſe putat et monetae aereae, *theſaurum* vero auri vel argenti. Verius eſt, theſaurum dictum fuiſſe ciſtam, arcam, loculum, in quo pecunia ſervanda deponitur, ut, uſu exigente, praeſto ea ſit nobis ac parata Hodie appellamus *een ſpaarpot.* Fuerunt autem, quae dixi, vaſa illa ejus altitudinis, ut ſtans ſtipem potuerit inmittere, injecta ſtiparentur, id eſt, cumularentur. *Theſaureis* more ſuo dixit Varro pro *in theſauris:* eodem modo ibidem *tabuleis* ſcriptum pro *tabulis.* Uti autem in omni olim obligatione vinculum ſolebat intercedere, quo intelligeret rude vulgus, conſtringi ſe ad faciendum aliquid, vel dandum, ita et in ſtipulatione, qui contractus fuit ſtrictiſſimae interpretationis, alligatos fuiſſe contrahentes mirum non eſt, quo perciperent, promitti tantam pecuniae ſummam, quanta alligata fuerat. Stipulatur, qui ita interrogat: *hoc mihi dabis?* reſtipulatur, qui reſpondet, *dabo.* Vide Cajum *in Inſt. Lib.* 2. *Tit.* 9. §. 2. Dicta forte olim ſtipulatio de ſola ſtipis,

id eſt, pecuniae promiſſione, tranſlata vero dein ad quamcunque ſolennem verborum obligationem. *Stipem* ſcribit Feſtus *eſſe nummum ſignatum, teſtimonio eſſe ſtipendium* vocem, et *ſtipulari, quod dicitur, cum ſpondetur pecunia.*

Spe longius occupatum tenuerunt auctorum veterum opiniones. Sententiis recentiorum non immorabor, quorum nonnulli ex Graeco fonte derivandum eſſe vocabulum ſtatuunt, plerique Auctoris noſtri propoſitam derivationem, ut jejunam ac nugacem cavillantur. Sic ſolent plurimi ridere quae non intelligunt, riſu ſuo intempeſtivo peritioribus ignorantiam ſuam manifeſtantes, ac prodentes. Mihi quid videatur, exponam paucis. *Stips*, aut, quod idem eſt, *ſtipes*, (utrumque enim dictum fuiſſe olim, dubitari vix poteſt,) eſt nummus ſignatus: Terminatione, non ſignificatione olim differebant *ſtips*, *ſtipes*, *ſtipis*, hinc in Gloſſis Cyr. στυπος, *ſtips*, perperam *ſtipes* ſubſtituit Martinus *in lex. v. ſtipes.* In Gloſſis Servii eſt: *ſtips*, ερανος, ελεημοσυνη. In iisdem exſtat: *ſtips* (legendum *ſtips*) φλοιος, vox corticem denotat fragilem. A *ſtipe* deſcendit diminutivum *ſtipula*, quae eſt nummus parvus: hinc *ſtipendium*, a ſtipe appendenda dictum, aes, quod militi datur: hinc *ſtipulatio*, promiſſio ſtipis, in qua intercedebat ſtipulae, id eſt, nummuli, fractura. Dimidiati ejusmodi nummuli etiamnunc ſuperſunt plurimi, ſignati plerique Auguſti Caeſaris et M. Agrippae averſis capitibus. Hos tamen teſſerae hoſpitalis potius, quam ſtipulationis ſymbolum praeſtitiſſe exiſtumem, ſiquidem conſtat, Auguſtum inter et Agrippam maximam interceſſiſſe amicitiam, aut dicam potius neceſſitudinem. Confer quae de his ſcripſit Auctor anonymus in *eerſte brief over byzondere Nederlandſche oudheden pag. 51. ſq.* De teſſera tali Graecis uſitata inſignis eſt locus Scholiaſtis Euripidis in *Hippolyto:* Οι μεν ξενουμενοι τισιν αστραγαλον κατατεμνοντες, θατερον μεν καταλιμπανον υποδεξαμενοις, ινα, ει δεοι, παλιν αυτους, η τους εκεινων, επιξενουσθαι, προς αλληλους επαγομενοι ημισυ αστραγαλιον ανενεουντο την ξενιαν. Hoc eſt: *illi, qui boſpitio ab aliquo excipiebantur, teſſeram* (αστραγαλοι proprie ſunt tali, unde αστραγαλιζειν, et αστριζειν, *talis ludere.* Vid. Pollux *in Onomaſt. Lib. 9. ſegm. 99.*) *ſecantes, alteram partem ejus relinquebant iis, qui boſpitio exceperant, ut, ſi res ferret, ut ipſi denuo, aut eorum familia, mutuo invicem inter ſe boſpitio uti vellent, compoſita inter ſe dimidiata teſſera, boſpitalitatem renovare poſſent.* De Romanorum teſſeris hoſpitalitatis, quas frangere potius, quam ſecare eos conſueviſſe, apparet ex nummis hodie ſuperſtitibus: notabilia in primis ſunt, quae Plautus habet in *Poenulo Act. 5. Sc. 1.*

Deum boſpitalem, ac teſſeram mecum fero.

Unde liquet, teſſeram, Dei alicujus imagine ſignatam, ſecum ferre ſolitos Romanos, quo agnoſcerentur ab iis, qui mutuo hoſpitalitatis jure ſecum uteren-

rentur. Diis hoſpitalibus, et Jovi in menſam libatum fuiſſe a Romanis, tradit Servius ad haec Virgil. *Aen.* 1. *v.* 735.

Juppiter, hoſpitibus nam te dare jura loquuntur.

Teſſeram hanc compoſuiſſe inter ſe hoſpites, teſtatur Comicus *l. c. Sc.* 2.

Poe. *teſſeram*
Conferre ſi vis hoſpitalem, eccam attuli.
Ag. *Agedum huc oſtende: eſt par probe.*

Symbolum etiam bellicum, quod ad pugnam exeuntibus datur, ſcilicet propter confuſionem, id eſt, ut ſocii agnoſcant ſeſe, neque confundantur cum hoſtibus, *teſſera* dicta, expreſſam plerumque habens imaginem Numinis cujusdam, *ut fuit in exercitu Marii*, *Lar Deus*, *in Syllae*, *Apollo Delphicus*, *in Caeſaris*, *Venus Genitrix*, quod teſtatur Serv. ad haec Virgilii *Aen.* 7. *v.* 637.: *it bello teſſera ſignum.* Hinc puto explicanda Iſidori noſtri verba *Libro hoc* 5. *Cap.* 7.: *foederis faciendi nexus;* nexus igitur et in foedere interceſſit, dextrarum forte, *ſigno dato*, hoc eſt, teſſera, ſymbolo dato, *congreſſio in hoſtem*, *vel* id eſt *commiſſio: item ſigno dato receptio*, hoc eſt, ſigno reddito receptio. Teſſeras illas, Tyrtaeo duce manus cum hoſte conſerturos, Lacedaemonios dextro brachio deligaſſe ſcribit Juſtinus *Lib.* 3. *Cap.* 5. Horum ad exemplum ſub Urbano Papa III. expeditus exercitus terram ſanctam recuperaturus, crucem, teſſeram ſuam, aut pallio, aut togae adſuebat, conſpicuam vel in pectore, vel in ſcapulis, humerove dextro. Conſule Matthaeum in *Anal. Tom.* 2. *pag.* 16. Arram etiam exponit Julius Pollux *Lib.* 9. *Segm.* 70. συμβολον βραχυ νομισματιον, ημιτομον τι νομισματος, *ſymbolum nummulum parvum*, *ſemiſectam nummi partem.* Apud Lacedaemonios foeneraturos diviſiſſe σκυταλην teſtibus duobus praeſentibus, ac ſcripſiſſe ſtipulationem, ſive pacti conditiones in utraque fracti ſymboli parte, ejusque alteram partem dediſſe alterutri teſtium, alteram dimidiam penes foeneratorem manſiſſe, obſervat Vir Summus T. Hemſterhuſ. ad Pollucem *l. c.* Neque vero ſilentio praetermittendus eſt mos majorum noſtrorum, qui et in ſtipulationibus ſuis dimidiatis ſymbolis uſi fuerunt. Servantur in cimeliarchiis Inſulae Dei, quod eſt γεροντοκομειον in Urbe patria, nomine ſuo jam ab longiſſima inde annorum ſerie celebratiſſimum, cujus penes me eſt negotiorum adminiſtratio, pacta locationis plurima antiqua, ſcripta pleraque ſaeculo XV, et proxime inſequenti, quae in calce, aut in latere inſtrumenti circumſecta dimidiatas referunt alphabeti priores litteras. Solebant autem locatores ejusdem argumenti in una eademque charta conſcribere bina locationis pacta, ſubſcriptaque ea (pauciſſima tamen vidi ſubſcriptione firmata, rara ſiquidem ea aetate fuit ars ſcribendi) dividere litteris alphabeti prioribus: eorum autem circumſectorum ita, ut utraque pars dimidium litterarum reti-

retineret, alteram partem conductori tradere, alteram penes ſe ſervare, ne fraus fieret, atque ut, contentione orta, utraque ſcriptura compoſita, integrane eſſet et immutata ea, poſſent dijudicare: in calce autem ſyngraphi his ſimilibusve verbis cavere conſueverunt: *van deeſer eelen ſyn twee uyt den anderen geſneden door de letters A B C D, daar wy elk een van hebben.* Membranae ejusmodi medio aevo *chirographa* vocabantur, et *chartae indentatae.* V. Auctores citatos a Mazochio *in Tab. Heracl. pag* 165. *num.* 1.

II. Miraris ſymbolum alligationis teſtium, promiſſorumque, et ſtipulae fractae: cogita, quaeſo te, familiae, liberorumque mancipationem, per aes et libram factam, eorundem, item ſervorum manumiſſionem. *Conjuges appellati,* (verba ſunt Iſidori noſtri *Lib* 10. *Cap.* 8.) *propter jugum, quod imponitur matrimonio conjungendis: jugo enim nubentes ſubjici ſolent, propter futuram concordiam, ne ſeparentur,* ut intelligerent conjuges, conjunctos eſſe ſe ac copulatos matrimonio, id eſt, individua vitae ſocietate. Taceo coëmtionem, confarreationemque. Poſſeſſionem apprehenſurus pedem inferre ſolebat finibus, v. *L.* 18. §. 2. *D. de Acq. vel am. poſſ:* quin et ſedes dicis cauſa poſita fuit, in qua emtor a venditore collocabatur, ceu ex *L.* 1. §. 2. *D. eod.* colligit Hottom. *Ill. Quaeſt. Cap.* 11. *et* 12., adde Otton. in *Juriſpr. Symb. pag.* 231. Debitoris mortui, itemque occiſi hominis, in cujus locum ſucceſſit poſtea veſtis feralis, hoc eſt, qua neci datus poſtrema uſus fuit, manus, lite orta, in judicium olim adlata, cujus conſuetudinis in jure noſtro hodierno ſuperſunt veſtigia. Alia de *manus mortuae* ſignificationibus variis notavit J. G. Schottelius *de antiquis in Germania juribus. Cap.* 2. *Sed haec ἐν παρόδῳ.* De brachii in collum miſſione, et comae adprehenſione, ſolenni et antiquo ritu tradendi ſemet in ſervitium, aut potius, quaſi in ſervitium, tale puta, quale olim Liti ſubire ſolebant, dedititiis non plane diſſimiles, v. A. Siccama *ad leges Friſionum Tit.* 1. *pag.* 17.

Pacta ſua et contractus dextrae datione, adhibitis aliquando proxenetis et teſtibus, celebraſſe Suedos, iisdem mancipationis ſymbola fuiſſe tactum baculi, vel pulveris, aut partis terrae venditae in ſinum excuſſionem, aut inmiſſionem, narrat Loccenius in *Antiq. Sueo-Goth. Lib.* 2. *Cap.* 16. De manumiſſione apud Cimbros, vicinosque populos, per ſagittam, adoptione per arma, nonnunquam etiam, quod honorarium illis fuit adoptionis genus, inciſo adoptati capillo, barbaque, de tranſlatione denique dominii, apud eosdem per arma facta, tradit P. F. Arpi in *Themid. Cimbr. pag.* 271. Sicuti enim Romani, gens olim inculta, unice ruri colendo operata, imo pleraeque fere caeterae nationes, a rure mutuatis ſymbolis optime moneri docerique exiſtimarunt cives ſuos, quid rei fieret, (unde et in plurimis linguis ſupereſſe etiamnum a rure, ab armentis, et pecoribus deſumtas appellationes multas honeſtiſſimas, eſt manifeſtiſſimum. De vernacula noſtra exemplo ſint *gemal, var,* alia. Latinorum vocabulorum inde repetitorum innumera ferme eſt copia. Vide quae ſcripſit Pater in libro ſingulari *de Nominib. Cap.* 16.) ita populum bellis armisque aſſuetum ſymbola ſua ab armis potiſſimum mutuatum eſſe, mirum videri nequit. Apud Romanos quoque ex bello petita

fuiſſe

fuiſſe haud pauca, conſtat. Gladium novimus inſigne eſſe Magiſtratus, judicium publicum, ſeu merum imperium exercentis, haſta Praetoris erat: *Haſtae*, inquit Feſtus, *ſubjiciebantur ea, quae publice venumdabant, quia ſignum praecipuum eſt haſta: nam et Carthaginienſes, cum bellum vellent, Romam haſtam miſerunt, et Romani fortes viros ſaepe haſta donarunt.* Pontifex Maximus Veſtalem coöptaturus virginem e ſinu matris rapiebat, quaſi bellica praeda foret, quae ilico fit capientis. Hodie etiam quae publica auctoritate fit venditio, haſta peragitur, qua in auctione emta ſtatim optimo jure cedunt emtori, quaſi praeda in bello capta. De ſymbolis, ſeu teſſeris, atque indiciis divinitatis conſule Seldenum *de Diis Syris pag.* 49. *ſq.* Quid memorem annulos, quos, quoniam frequentiſſimus eorum uſus fuit in ſymbolis, ipſos quoque Graecis aeque ac Latinis *ſymbola* dictos fuiſſe, teſtatur Plinius *Nat. Hiſt. Lib* 32. *Cap.* 1.? Confer Fratrem *in Obſ. Cap.* 13., quo loco de annulorum ſymbolis ex profeſſo agit. De ſymbolo, quod judicaturis in dicaſterium ingreſſuris dari ſolebat, v. Suidas in v. Συμβολαιον, et Βακτηρια.

Praetereo arras, aquae et ignis uſum ex civitate ejiciendis interdictum, ſanguinis in conjuratione libationem, animalia certa una cum parricida culleo inſuta. Salem amicitiae ſymbolum habitum, notat J. P. Tomaſinus *de teſſeris hoſpit. Cap.* 13. Sileo innumera ſymbola in ritu nuptiarum uſitata. Urbem novam conditurus tauro et vacca, diſpari ſexu juvencorum, arabat, propter commixtionem familiarum, et imaginem ferentis fructumque reddentis, teſte Iſidoro *Lib.* 5. *Cap.* 2. Mandatum dictum a manu danda, quod olim in commiſſo negotio alter alteri manum dabat. V. Idem *Lib.* 4. *Cap.* 24. Hodie quoque bonis cedentes zonam ſolvere, et *zonam abjicere* pro bonis cedere, vulgo uſurpari, notat H. Bignonius *ad leg. Sal. Tit.* 61. Idem calceum dominationis notam fuiſſe antiquitus, ac Galliae ritu uſitatum fuiſſe, ſponſae dari annulum, oſculum, et calceamentum, oſtendit *l. c.* Helvetios vidimus ferali ſententia pronuntiata bacillum atratum frangere, ac projicere ſolere ante pedes ad mortem condemnati rei, eoque facto, mox hominem conficere. In funere quoque Regum Galliae fuſtem frangi, tradit Fr. Pithoeus *ad leg. Sal. Tit.* 63. Moribus noſtris plurima etiamnunc ſymbola in uſu eſſe novimus. Juris docendi facultatem adepturo Corpus Juſtinianeum meminimus apertum oſtendi, mox clauſum, pileum capiti imponi, annulum digito inferi, ex inferiore ad ſuperiorem locum adſcendere juberi promovendum. Pignorationem facere juſſum lictorem, virgam publicam apprimere rei pignorandae, arreſtum homini, (venia ſit verbis, quae uſus in honore eſſe voluit, aut, ſi mavis cum Cicerone me loqui *de N. D.* I. 24., quae licet dura uſu nobis mollienda ſunt) corpori eandem admovere moris eſt. Gladius imperii nota, idem fractus infamatum, ſuper caput rei elatus, morte tantum non dignum judicatum eum ſignificat. Vexillum contra ſuper caput vibratum honeſtis hominibus accenſendum quem indicat. Laqueus collo alligatus ſuſpendio, virgae collo ſuſpenſae flagellis dignum manifeſtant. Mitto ignominiae notas, aſino ligneo applicari ſolitos delinquentes, in clauſtro circumagi meretrices, adulteros ſaxa portan-

Digitized by Google

tes publice duci, *ſchandſteenen* appellamus, qualia in pleriſque patriae noſtrae Curiis etiamnunc ſervantur. Oſcula interceſſiſſe in remiſſione ſive redemtione homicidii, conſtat ex noſtrate *zoenen*, vocabuliſque inde deductis.

III. Effeſtucatio, qua de dixi *ad Ulpianum pag. 75.*, quo ritu, quibus ſymbolis peracta olim fuerit apud majores noſtros, optime manifeſtatur in libro MS. antiquo, qui ſervatur in Academia Leidenſi, quo continentur *Privilegien, Statuten, Vryheden, ende Stadrechten der Stadt Cleve*, qui ſic exhibet titulo *van Veiſting t doin*, (id eſt, de effeſtucatione facienda, hinc *veſt-halm*, feſtucam effeſtucationis interpretatur Kilianus): *Die Richter ſal neemen een halm in ſyn hand, und geevent denſelve die verthyen ſal*, (Kilianus exponit *vertyden*, *vertygen*, abnegare, renuntiare juri et actioni, vulgo *reſignare: vertyden met den halm*, vulgo *effeſtucare*) *en ſeggen dan: ſyt gy daarom hier, dat gy wilt opdragen als* (forte *aan*) *myne handen, als die ſchryver beteyckenen ſal, alle alſulcken handgoet in behoef van coopmans? ſoo ſegt hy ja. So neemt die Richter dat halm van eun, unde hald dat, und geeft aan den geene die verthyen ſal een ander halm in die hand, und ſegt: t heyet* (legendum puto *ſchyet*, hoc eſt, jaculare, projice, manu emitte. Hinc *den halm ſchieten*, Flandri dicunt: *ſtroyken werpen.* Conſule Kilianum in voce *Halmgoedinge*, quam exponit infeſtucationem, inveſtituram, calamo, ſurculo, virga, ſive ſtipula, aut etiam fuſte, veteri more, unde *ſtokkegginge.* Meminit idem membranarum antiquarum, quae ſic habent: *Tu Paſcuti* venditor *fuſte illum inveſtito: Tu Segniti* emtor *fuſtem ipſum manu capito*) *van u, ende ſegt: ik verthye daarop. Soo vraagt die Richter den Schepenen: Syndemaal dat hy alhier ſtaat, und draagt op aan myne handen alſulcken handgoet, als daar benoemt ſtaat, mit allen brieven daar van ſprekende, in behoef N vel N und ſynen erven, unde verthyet daarop met hand, halm, en mond; ſoo vraagt N vel N en oer erven daar wel aan mag erven, en oer daar aan onterven na onſer Stadrechten: Soo ſeggen die Schepenen: Ik wil raemen:* (conſilia conferre, ſententiam formare, ſecundum Kilianum) *nademaal etc. Und als die Schepen dan uytheeft, ſoo ſegt die Richter tot den anderen Schepenen: volgt die des? ſoo ſeggen ſy ja. Soo ſegt die Richter: wilt dy onſe gerechtigheyt geeven? ſoo drage ik op aan uwen hand alſulcken handgoet, erfelyck en eeuwelyck, te beſitten und toe gebruyken, mit allen brieven daar van ſprekende, behelteIyk doch een yder andere ſyne goide voerrechten, die daar voer aan gerechtigt ſyn, ſonder deeſe ſelven, die daar nu op vertegen hebben als recht is, unde die Richter ſal dat eerſte halm geeven denſelve den dat geveſtigt word. Iſt dan, dat die Coopman dat overgeven wil, ſoo ſal die Richter dat halm neemen van den Coopman, unde ſeggen toe den Coopman: gy wilt dat deeſen overgeven in gelycke formen als gy dat ontfangen hebt? ſoo ſegt hy ja. Soo geeft die Richter dat halm den anderen weder, en ſegt: ſoo drage ik u aan uwen handen alſulcken goit mit allen brieven daar van ſprekende, erfelyck ende eeuwelyck, t hebben, t beſitten, en te gebruyken, behelteIyck eenen anderen ſyn goiden voerrechten, die daar toe vooren aan geregtigt waren, ſonder die geene, die daar nu mit recht op vertegen hebben.*

IV.

Digitized by Google

IV. Effeſtucationem alio nomine *ſcotationem* dixere Germani, Danique: unde deſcendat vocis origo multum inter ſe diſputant Eruditi. A Germanorum *ſchutt*, hoc eſt, terrae gleba, deducendam arbitrantur aliqui, alii a voce Danica *ſkiode*, quae *mancipare* denotat, derivandam cenſent, alii aliunde: videſis Doctiſſ. Eckhardum *in Herm. Jur. pag.* 282. Dictum mihi videtur vocabulum a *ſchieten*, quod noſtra lingua jaculari, manu emittere ſignificat: hoc quo credam, faciunt, praeter ea, quae ſupra hac de re diſſerui, verba Waldemari I., quem in *Lib.* 4. *Cap.* 13. *Legum Scaniae* ita conſtituiſſe refert Du Cange in v. *Scotatio*, ex verſione Andreae Suenonis: *In venditione terrarum ad tranſlationem dominii neceſſe eſt, ut interveniat quaedam ſolennitas, in qua terrae modicum emtoris pallio, extento manibus adſiſtentium, qui, ſi factum revocetur in dubium, perhibere poſſint teſtimonium veritati, apponit venditor, qui deſignatam terram, quam diſtrahit, in emtorem, in ipſius ſe transferre dominium profitetur. Haec autem ſolennitas ex vulgari noſtro producto vocabulo competenter ſatis poteſt* SCOTATIO *nominari.* In formula apud Marculfum *Lib.* 1. *Cap.* 13. eſt: *ſua ſpontanea voluntate nobis per fiſtucam viſus eſt werpiſſe, vel condonaſſe*, ad quem locum vide H. Bignonii notas, in quibus de variis traditionum ſymbolis, itemque de feſtuca *werpienda*, hoc eſt, emittenda, egregie diſſerit, *pag.* 273. *ſqq.* In legibus Salicis exſtat Titulus 48. *de afatomie:* Gloſſae exponunt, *de donationibus, quae fiunt feſtuca, in ſinum ei, cui donabatur, projecta.* V. Fr. Pithoeum *ad d. Tit.* Hinc *in laiſum*, id eſt, in ſinum, *jactare feſtucam*, plus ſemel eſt in *d. Tit.* Quid, quod et hodiernis moribus in Gelria noſtra, in regione Zutphanienſi, ſuperſit etiamnunc conſuetudo, venditorem, rem immobilem coram Praetore alienaturum, projicere feſtucam rei venditae, emtorem dein feſtucam in terram projectam repetere, eoque facto dominium rei a venditore ad emtorem tranſiiſſe cenſeri, teſte certo Jod. Schomakero, JCto celeberrimo, *in Conſil Part.* 4. *Conſ.* 19. *Num.* 82. *ſqq.*, quo loco addit quoque de propinatione poculi, antiquo traditionis ſymbolo. *De adframire*, quo de dixi *pag.* 140., titulus eſt 49. in Lege Salica. Appellatur alias *de affatomie*, quam *traditionem* interpretatur Capitulare Regum Francorum *Cap.* 3., *in inſcriptione Cap.* 10. Frequens eſt in legibus antiquis Germanicis vox *adbramire*, v. indicem ſubjectum Heineccii *Corpori Juris Germanici.* In Lege Salica *Tit.* 53. §. 3. *feſtucam accipere* dicitur is, qui de fide non ſervata queritur apud Gravionem.

V. Induci ſe poſtulans domum litigioſam praeſentibus Scabinis januae cardinem, vel potius orbem, quo aperitur illa et clauditur; movere debuit ex jure municipali Daventriae, quo oſtenderet, dominum ſe eſſe, ac poſſeſſionem domus nanciſceretur. *Stadr. van Deventer* 2. *Deel Tit.* 5. *Art.* 2. *Ende ſal voortaan onnodig zyn, dat de twee Straatſchepenen ſig vervoegen ter plaatzen, daar de gront gelegen is, om den Clageren den rink te doen roeren, maar ſal de acte door een Secretaris in 't boek van Inleydinge worden getekent op het Stadhuys.* Confer *Landregt van Overyſſel* 1. *Deel.* 8. *Tit. art.* 8. ibique C. Neſſink. Inductiones olim, eductionesque ex moribus antiquiſſimis in loco rei-

Digitized by Google

ſitae fieri debuiſſe conſtat ex *ll. cc.*, adde *Landr. van Veluwen Cap.* 14. *Art.* 2. *et* 19., ubi de apprehenſionis naturalis ſolennitatibus conſule Schraſſert. Confer quae notavi *pag.* 75. Romae vindicationes in loco controverſo factas fuiſſe, ſcimus, hinc Cicero *de Off. Lib.* 1. *Cap.* 10. *ſi conſtitueris te cuipiam advocatum in rem praeſentem eſſe venturum*, adde Graevium *d. l.* In finium regundorum judicio quoque in locum litigioſum itum fuiſſe a judicibus, ſive arbitris, actore item et reo, manifeſtat hiſtoria Q. Fabii Labeonis, quam ibidem narrat Tullius. Rei immobilis poſſeſſionem ac dominium tradituros majores noſtros, publice in loco rei ſitae coram Praetore, adſeſſoribus, ac teſtibus, ex ſolo vendito egreſſos fuiſſe, apparet, ni fallor, ex ſequenti inſtrumento: *Ik Diderick van Hueſſen, Amptman s Greve van Cleve tot Hueſſen en tot Malborck, make kont en kenlick allen luden, die deſe brieff ſoelen ſyen off horen leſen, dat voor my tot Malberghen, als voer eene geſeten Richter, en voer gerichtsluden die hyr nae beſchreven ſtaen, als Frederick van den Duve, Evert Hoyke, Derik Cluen, en anders veel gueder lude* (in plurimis ejusmodi chartis additur: *dye dit meede ſagen en hoerden*) *comen is Jutte Dughers dochter van Aernhem, ende heeft opgedragen, mit oeren gecoren momber* (in multis adjungitur: *die oer met vondenis dierſelver Gerichtsluiden van my gegeven wart*) *en mit oeren vryen wille onbedwongen in allen manieren als ſi van recht opdragen ſolde en mocht, ende alſo als dat recht tot Malbergen gelegen is, Heren Johan van Weſel, Prieſter, in behoeſ des Gaſthuys te Sente Katherine tot Aernhem, ſeſtien morgen lands en twe hont, mit allen rechte, alſoe als oer die toe behoerden, en alſoe als die gelegen ſyn in den Kerſpel van Malbergen, en hoe dat voers lant genoemt is, mit alle ſine toebehoren, in alſulcken manieren, dat dat voers lant mit alle ſine toebehoren ewelic ende erſelic bliven ſal aen den Gaſthuſe tſente Katherine voerſ., ende in ſinen orber te keren, ſonder eenigerhande aanſprake Jutte voergl, off oere erven hier namaels, en daar heeft ſi plecht op vertegen, en alſodaen vertichtenisſe gedaen, als dat recht daar af gelegen is, en is des uytgegaen, alſoe dat ſi nyet meer rechtes daaraan behalden heeft. In orkonde hyer aff ſoe heb ic Deric van Hueſſen voerſ, om beden wille Jutte voerſ, deſen brieſ apen beſegelt mit myne zegel, gegeven int jaer onss Heren duſent driehondert een en vyftig, des goedensdagh nae Sente Jacobs dagh des Apoſtels.* Apud Marculf. in *Form. Vet. Cap.* 19. dicitur *exitum feciſſe*, ubi v. Bignonium. Dumbar *in Analectis part.* 2. *pag.* 217. mancipationis formulam proponit, anno 1407. perfectae, in qua eſt: *ende ghynget daer uyte mit hande ende mit monde, ende ſcholdent quyt mit oplatinge ende mit vertichnisſe.* Quod feſtucae mentio facta non fuit in ſuperioribus, idem omiſſum obſervavi in plurimis, in quibus manus tatummodo et os memorantur. *Oplatinge* accipio *openlatinge*, ut ſcilicet vacuam domus poſſeſſionem adprehendere poſſit novus dominus, eamque intrare.

Memorabilis eſt mos, qui obtinuit ex lege Ripuariorum *Tit.* 60. §. 1. Accipe ipſa Conſtitutionis verba: *Si quis villam, aut vineam, vel quamlibet aliam poſſeſſiunculam ab alio comparavit, et teſtamentum* (intelligo *teſtimonium*, de ſignificatione et permutatione vocabulorum horum dixi antea) *accipere non*

po-

Digitized by Google

potuerit, ſi mediocris res eſt, cum ſex teſtibus, et, ſi parva, cum tribus, quod ſi magna, cum duodecim, ad locum traditionis cum totidem numero pueris accedat, et ſic eis praeſentibus pretium tradat, et poſſeſſionem accipiat, et unicuique de parvulis alapas donet, et torqueat auriculas, ut ei in poſtmodum teſtimonium praebeant. Notiſſimus anteſtationis ritus, qui apud Romanos obtinuit. Idem mos Bajuuariis uſitatiſſimus fuit. Vid. leges eorum *Tit.* 16. *Cap.* 2. *et* 5. Vindicationis ſolennia ac ſymbola, quae in uſu fuere Quiritibus, pauci ignorant. Equus apud Germanos quo ritu, quave feſtivitate potius dicam, fuerit vindicatus olim, ex jure Magdeburgenſium municipali, et Gloſſa ad *ſpec. Saxon. Lib.* 2. *Art.* 36. oſtendit C. F. Hommelius *in Juriſpr. num. ill. p.* 185. Quod ſi triſtiorem aliquando riſum te juvat movere, legiſſe non poenitebit. Ejusdem Viri Egregii Orationem *de jure arlequinizante*, qua conſuetudines populorum ludicras, legesque ridiculas lepide ac feſtive propoſuit.

VI. Mancipationes avorum noſtrorum dum loquor, haud alienum viſum fuit addere ſponſionis formulam, qualis interſeri plurimum, atque accedere ſolebat inſtrumento alienationis, nonnunquam etiam mox poſt rem in loco rei ſitae traditam coram judice domicilii ſeparatim praeſtabatur. *Obſtagium* dixit aetas poſterior, *obſidesque* vocavit praedes ejusmodi, qui dari conſueverant, ut, ſi is, pro quo ſpoponderat, pacto defeciſſet, evictionemve praeſtare recuſaret, in diverſorio quodam conſtituto, impenſis ejus qui ſtipulationem commiſerat, viveret, beneque ſe curaret, ac conquieſceret, usque dum promiſſo ſatisfactum fuiſſet. Vid. Du Cange in v. *Obſes* et *Obſtagium.* Ex centenis unum adferam exemplum. *Wy Wynant Stuer en Gerſelys van Aller, Scepenen tot Arnhem, tughen myt deſen apenen brieve, dat voer ons comen is in Scependom Johan Ter Laer, en heeft gelaeft Heren Derick, Johans Zoen, Proviſoer des Gaſthuys t ſente Catherinen t Arnhem, tot behoeff des Gaſthuys voers, te waren jaer en dach dye X hont en LXXI roeden lants, dye hy hem vercoft heeft naanghetont des Richtersbrief van Betuwen, dye daarop gemaket is, teeghen alle den ghenen dye des ten recht comen wyllen, en allen voercommer af te doen als erffcoeps recht is: hier voer ſyn borghen myt gheſamenderhant Sand dye Rademaker, en Florens van Amb, in deeſen manieren: als waer t ſake, dat in deſen puncten voers enig gebreck were, ſoe ſoelen ter maninge Heren Dericks voers, of des Proviſoers t' tyt des Gaſthuys voers, tot behoeff des voergl Gaſthuys, deſe voergl borgen yncomen tot Arnhem in een eerſame herberge, daer men ſe yn wysde, daar yn to gader liggen leyſten hem ſelven te wynen en te quiten by den weerde, en uyt ter leyſtingen nyet te ſceyden, daer en were yrſt genoech gedaen van alſulken ghebreke als daar were: en ſtorve der borghen enich hier en bynnen, men ſoude enen anderen alſoe goeden borge weder ſetten in des doden ſtede, onder pene der leyſtinge voers: voert ſoe heeft Johan voers ſyn voergl borgen gelaeſt ſcadeloes te houden tot oers ſelves ſimpelen ſeggen. In oerkond des briefs beſegelt myt onſen ſegel. Gegeven in t jaer ons Hn MCCCXCIX op Sinte Thomas avont.* Confer formulam quam profert Mieris in *Charterboek van Holland part.* 1. *pag.* 570.

Longiores ne quem forte offendant morae noſtrae, redux ab ambagibus, quo ſecedere haud quidem invito perſuaſerat locorum propinquorum amoenitas,

nitas,

nitas, relictis caeteris, quae progredientem poſſint retrahere, in viam protinus revertor. Malo enim e ſegete ad ſpicilegium ſtipulam reliquiſſe videri, quam reprehendi ob id, quod de hoc genere nimis multa ſcripſerim. Idcirco, quamvis ſupereſſet longa rerum argumentorumque ſeries, quae ex alio alia nectuntur, ne labar longius, memet retineo.

CAPUT SEPTIMUM DECIMUM.

Commentaria ad Iſidorum. I. Varro *emendatur*. Cupiditas. Cicero *explicatur*. Commendare *de pignore*. II. Internecies. Internecivus. Internecinus. *Exponuntur* Cicero, Feſtus, *et* Livius. Internecinum teſtamentum, teſtimonium. Internecini actio, judicium. III. Inſcriptio in crimen. *Explicatur* L. 14. C. Th. de Accuſ. et Inſcript. Teſtamentum *et* teſtimonium *confunduntur*. IV. Furti poena antiqua. *Exponuntur* Servius *et* Theophilus. *Tentatur* L. 4. §. 1. D. de Re Milit. Capitis *et* capitalis poena *de ſervitute*. Pervaſio. Sertum, Serta, Serra. Lautumia.

I. *Sacramentum*, ſic pergit ibidem Iſidorus (*Lib.* 5. *Cap.* 24.) *eſt pignus ſponſionis*. Elegantiſſimus eſt, at corruptus, credo, Varronis locus *Lib.* 4. *de Ling. Lat. prope finem. Ea pecunia, quae in judicium venit in litibus, Sacramentum a ſacro: qui petebat, et qui inficiabatur de aliis*, (forte *ſacris*) *rebus, uterque quingentos aeris ad pontem* (lego *ad*, id eſt, apud, *Pontificem*, ita *ad Conſules, Praetores*, alios, *profiteri* frequens eſt locutio in monumento antiquo, quod refert A. S. Mazochius *in Tabulas Heracleënſes pag.* 303 *ſq.*) *deponebant, de aliis rebus item certo alio* (reponam *certabant*) *legitimo numero aſſium. Qui judicio vicerat, ſuum ſacramentum a ſacro auferebat, victi ad aerarium redibat.*

Cap. 25. *Hereditas eſt res quae, morte alicujus ad quempiam pervenit, vel legato teſtamento, vel poſſeſſione retenta.* Praeferam *legata*. In G. eſt *vel teſtamento.*

Poſſidet autem juſte, qui non irritatur cupiditate. Petiti editio habet *irritetur*, G. et B. *irretitur*. Philoſophum magis quam Juriſconſultum hic agit Auctor. Innuit bonae, malaeque fidei poſſeſſores. *Cupiditatem* intellige improbum appetitum, avaritiam. Ita Cic. *de Off. Lib.* 1. *Cap.* 8.: *in maximis*

nimis animis, *ſplendidiſſimis ingeniis*, *plerumque exiſtunt honoris*, *imperii*, *potentiae*, *gloriae cupiditates*. Suet. *Veſpaſ. Cap.* 16. *Sola eſt*, *in qua merito culpetur*, *pecuniae cupiditas*. Ibidem *Cap.* 19. *priſtinae cupiditatis infamia*. Adde *in Domit. Cap.* 9. *cupiditatis quoque atque avaritiae*. Caeterum eleganter quoque uſurparunt veteres vocem pro nimio animi fervore. Cicero *Fam.* 4. *Ep.* 1. et 6. 6. et 16. 11. Idem *de Offic. Lib.* 1. *Cap.* 10. *ne cupide quid agerent*, *nec appeterent*, interpretor, immoderate, nec avare. *Cupiditatis culpam coërcere* dixit Ulpianus in *Collat. Leg. Moſ. et Rom. Tit.* 1. §. 11. accipio jam inconſultum calorem, affectum, quem nominare ſolent noſtri *drift*, *paſſie*. Pari ſignificatione Cicero *de Nat. Deor. Lib.* 2. *Cap.* 59: *Hac* eloquentia *geſtientes comprimimus*, *hac cupiditates iracundiasque reſtinguimus*.

Familia herciſcunda, utraque editio exhibet *familiae herciſcundae*, in G. quoque eſt *erciſcunde*, ut et mox *herciſcundae*. Pro *communis diviſio* eaedem habent *communi dividendo*, G. dat *commune dividendo*. *Finium regundorum actio dicta . . . . dummodo* (addo *de*, aut idem ſubintelligo) *non anguſtiore quinque pedum loco ea controverſia ſit*. Ex Solonis lege, Romae recepta, arbores, praeter oleam aut ficum, ad pedes quinque ab alieno ſolo plantare oportebat. Vid. *L. ult. D. fin. regund.* Eo fortaſſe reſpexit Noſter. Non eſt ergo, ſi leviſſima hac, atque, uti mihi quidem videtur, valde probabili, non dico mutatione, ſed quaſi geminatione, Iſidorum adjuves, eique ſuum reddas ſenſum, quod acerbiſſimis conviciis Auctorem noſtrum inceſſat Andr. Alciatus, JCtus praeſtantiſſimus, in *Diſquiſitione de quinque pedum praeſcriptione*, quaſi negaverit is, judicium olim de quinque pedibus inter fines conſtitutum fuiſſe, quandoquidem rite indagato contextu, dubitari vix poteſt, id docere velle Iſidorum, finium regundorum actionem dari, quando de ſpatio quinque pedum controverſia eſt, non competere, ſi locus foret anguſtior. Quam ipſam ſententiam magno molimine probare laboravit Alciatus. Ciceronis verba *de Legib.* 1. 21. in controverſia de finibus *uſucapionem XII tabulae inter quinque pedes eſſe voluerunt*, quae ſcriptorum librorum eſt lectio, ſic intelligo: uſucapio competit ex jure antiquo, dummodo de ſpatio ſit controverſia, non anguſtiore quinque pedibus. Quinque etenim pedum ſpatium tam ex lege Decemvirali, quam Mamilia, intercedere debuit inter fundos vicinos, neque uſucapi poterat. Res haec eſt difficillima, quam tetigi potius, quam preſſi. Aliorum conjecturas videbis ad l. Ciceronis c. Confer Doctiſſ. Ritter. *ad Heinecc. Hiſt. Jur. pag.* 185. Noodtius *Obſ.* 1. 6. legit *anguſtiore*.

Res credita eſt, *quae in obligatione* (dictus Codex, et memoratae editiones exhibent *obligationem*) *ita deducta eſt*, *ut ex tempore*, *quo res* (vocem hanc omittunt eaedem) *contrahebatur*, *certum ſit eas* (*eam* habent omnes) *deferri*, ibidem eſt *deferre*, accipio transferri: in mutuo enim ex meo fit tuum.

Commodum eſt, (lege *commodatum eſt*, pari modo in ea Petiti pro *interdictum* exſtat *interdum*) *id quod noſtri juris eſt*, *et ad alios temporaliter*, id eſt, pro tempore, *tranſlatum eſt commodum* (in G. eſt *commodo*, B. effert *cū mō*,

P.

P. *eū modo*, hoc eſt, addito certo modo, definito tempore) *temporis*, *quamdiu apud eum ſit*, *unde et commodum* (l. *commodatum*) *dictum eſt.*

Dictum precarium, *quia prece additur*, *quaſi precadium.* In B. et P. eſt *auditur*, malo *aditur*, quod ipſum in Gr. C. exſtat.

Arra vero eſt primum quod (in utraque exſtat *quae primum*) *pro re bonae fidei contracta empta*, (in iisdem recte exhibetur *contractu*) *ex parte datur.* Sic exhibet G. *eſt*, *quae primum pro arra bonae fidei contractu.*

Hypotheca eſt, *cum res aliqua* COMMODATUR *ſine depoſitione pignoris*, G *aliqua* ignorat, plenius eſt in editionibus: *ſine depoſitione pecuniae*, *vel pignoris*. Hoc, credo, vult Iſidorus: *proprie pignus dicimus*, *quod ad creditorem tranſit*, *hypothecam*, *cum non tranſit*, *nec* (hoc eſt, *ne quidem*) *poſſeſſio*, *ad creditorem.* Sic Ulpianus in *L.* 9. §. 2. *D. de Pign. Act.* Imperator in §. 7. *I. de Actionib.* ita exponit.: *eam rem*, *quae*, *ſine traditione*, *nuda conventione tenetur*, hoc eſt, cujus neque dominium, neque poſſeſſionem adquirit creditor, at unice in ea tenet, atque habet jus perſequendi pignoris ex conventione, *proprie hypothecae appellatione contineri dicimus.* Inter *commodatum* autem et *pignus* plurimum intereſt: *commodata* enim *res proprie intelligitur*, *tunc*, *ſi nulla mercede accepta*, *vel conſtituta*, *res tibi utenda data eſt*, ea lege, ut, finito uſu, eadem reſtituatur in ſpecie. V. §. 2. *I. quib. mod. re contr. obl.* Apparet itaque quam manifeſtiſſime, corruptam eſſe lectionem Iſidori, quae *commodatur* exhibet. Veram Auctoris manum deprehendiſſe ſibi videtur Ampl. Rover *in Emendat. ad gloſſ. nom. pag.* 84. in vetuſto et emendato admodum Codice, qui repraeſentat *commutatur.* At, quaeſo te, quo modo *commutari* dici poſſit res in hypotheca, quum res obligata penes debitorem permaneat, neque quidquam tranſeat ad creditorem, ab una ſi diſceſſeris actione hypothecaria. Mutatur res in mutuo, quia ex meo fit tuum, in hypotheca non mutatur, quia eadem res manet, idem eſt dominus, idem poſſeſſor, ſoluto quoque debito ſolvitur hypotheca. Convenientius Noodtius *Obſ. Lib.* 2. *Cap.* 7. reponi jubet *connodatur*, vel *obligatur.* Confer Schulting. ad *Pauli Sent. Lib.* 2. *Tit.* 4. Quid ſi leviſſima mutatione reſcribamus *commendatur?* millies notum eſt inter ſe permutata fuiſſe *commodare* et *commendare* vocabula. Sicuti autem *ad tempus alicui loco commendatum corpus* a Paulo *Sent.* 1. 21. 4. appellatur id, quod per breve tempus in aliquo loco deponitur, eo animo, ut in alium deinde locum transferatur, ac perpetuae ibi ſepulturae tradatur: confer ibidem Commentatores: quo eodem refero Ulpiani dicta in *L.* 14. §. 4. *D. de relig. et ſumt. fun. ſi quid ad corpus cuſtodiendum*, *vel etiam commendandum*, *factum ſit*, pro quo alii *communddandum* malunt: imo vero *commendare nihil aliud eſt*, *quam deponere*, add. *L.* 24. et 26. *D. Depoſiti.* Scimus, in jure Canonico *commendas* appellari, et *commendata beneficia*, quae jure fiduciario quis adminiſtrat, ac poſſidet ad tempus, quamdiu vacant: Eodem modo *commendari res aliqua* in hypotheca dici poteſt, quae obligata manet creditori usque dum ſatisfaciat debitor, non deponitur quidem res pignori devincta, ſed cuſtodia quaſi, ac jus reale tamen conceditur creditori, ita, ut ex inito contractu debitor bona obligata

non

non niſi ſalvo jure pignoris alienare poſſit, alienataque cum ſuo onere tranſeant ad poſſeſſores, creditorque, ſi in ſolutione fiat mora, diſtrahendi pignoris jus habeat.

Haec ſunt tria illa. Uſusfructus autem vocatus, quia ſolo uſu habetur ejus fructus, (in Gr. eſt *ſructu*) *manente apud alium jure.* In aliis eſt: *haec ſunt illa tria.* Lego: *haec ſunt tria diſtincta*, uſus puta, fructus, et uſusfructus. *Uſusfructus autem vocatus, quia non ſolus uſus habetur ejus, ſed et fructus.*

Cap. 26. *Injuria eſt injuſtitia: hinc eſt apud Comicos in jure ſequi. Vel* (hoc non agnoſcit G.) *injuria eſt, qui audet aliquid contra ordinem juris.* B. et P. ſic efferunt: *Injuria eſt injuſtitia: hinc eſt illud Virgilii: cum Turni injuria matrem admonuit. Injuria eſt, qui audet. . . . .* Innuit haec Poëtae *Aen.* 9. *v.* 107.

Ergo aderat promiſſa dies, et tempora Parcae
Debita complerant, cum Turni injuria matrem
Admonuit ſacris ratibus depellere taedas.

Τὰ *apud Comicos in jure ſequi* corrupta ſunt, addita fortaſſe ab homine ſemidocto. Scriptum fortaſſe fuit: *apud Cic. injurias perſequi.* Ita Cicero: *Tu, dum tuas injurias per te, id quod non potes, perſequi conaris*, teſte Donato ad haec Comici in *Adelph. Act.* 2. *Sc.* 1. *v.* 8.

Tu quod te poſterius purges, hanc injuriam mihi nolle
Factam eſſe, hujus non faciam: crede hoc: ego meum jus perſequar.

Pro *vel injuria eſt* poſſis refingere: *videlicet injurius*, vel *injuria ejus eſt.*

Stuprum, id eſt raptus, proprie eſt illicitus coitus, a corrumpendo dictus, unde et qui rapto potitur, ſtupro fruitur. B. et P. ita exhibent: *ſtuprum: raptus proprie eſt illicitus coitus, a corrumpendo dictus:* (forte l. *a ſtuprando, id eſt corrumpendo dictus*) *unde Virgilius: rapto potitur, id eſt, ſtupro fruitur.* Exſtant verba *Aeneid.* 4. *v.* 217., ad quem locum ſic commentatur Scholiaſtes praeſtantiſſimus: *Stupro potitur: nam proprie raptus eſt illicitus coitus.* Idem ad *Aen.* 1. *v.* 32. *rapti* interpretatur *ſtuprati.* Donatus *ad Ter. Adelph.* 3. 3. 2. *Raptus*, inquit, *ad ſtuprum refertur.* Poſſis et ſic reponere: *Adulterii nomen accepit ſtuprum. Raptus proprie eſt illicitus coitus, a rapiendo, id eſt, corrumpendo dictus.* Aut denique: *Stuprum, item raptus.*

. II. *Interneciei judicium in eum dabatur, qui falſum teſtimonium fecerat, et ob id hominem occiderat. Accuſatorem ejus poſſeſſio bonorum ſequebatur. Interneciei autem ſignificatio eſt quaſi hominis quaedam necatio: nam propoſitionem inter ponebant antiqui pro E. Naevius. . . . .* Pro *teſtimonium* G. et B. et P. habent *teſtamentum*, item pro *necatio*, *enecatio*, quod poſtremum ſenſus poſtulat.

Caetera B. ſic effert: *nam ppoſitionem interponebant ne. Naevius.* . . . . P. ita exhibet: *nam praepoſitionem inter praeponebant ne. Naevius.* . . . . Legendum conjicio: *pro praepoſitione E inter ponebant antiqui. Naevius.* . . . . Pro *internecici* G. habet, *internitii*, pro *interniciei autem*, *internicium autem*, *antiqui* deeſt. Non eſt quod *internecici* vocabulum ſuſpectum habeamus, pro quo nonnulli *internecini*, alii *internecivi* ſubſtituunt. *Internecii*, vel *internetii*, ex fide duorum Codicum MSS. corrigendum putat Ampl. Rover *ad Fragm. vet. JCti pag.* 15, qui et ex auctoritate quatuor MSS. antiquiſſimorum pro *teſtimonium* reponendum eſſe contendit *teſtamentum.* Idem in his Livii *Lib.* 39. *Cap.* 8.: *falſi teſtes*, *falſa ſigna*, *teſtimoniaque*, reſcribendum exiſtimat *teſtamentaque*, ortumque errorem ex ſigla, qua vox utraque antiquitus fuit notata, exiguo diſcrimine diſtante. Ego quidem vocabulum *teſtimonia* potius pro *teſtamenta* poſitum a Livio fuiſſe autumo, quo de pluribus dixi *pag.* 7. *Internecies* in gloſſis veteribus explicatur *mors*, eſtque, analogiam ſi ſpectes, vox minime damnanda. *Internecionem* appellant alii. In Gloſſis Iſidori eſt: *Internecies*, *mors*, *jactura.* Papias: *Internecio*, *quaſi quaedam hominis maxima necio*, *mors*, *vel poena.* Neque plus cauſae video, quod *internecivum* ubique pro *internecinum* obtrudamus, cum utramque vocem probet analogia. *Bellum internecinum* memorat Cicero *Philipp.* 14. *Cap.* 3. ex ipſo interpretor, *bellum inexpiabile*, *cum interfecta ſit civium multitudo.* Papias: *Internecivum bellum*, *in quo omnes perierunt.* *De improbis*, inquit Orator, *et audacibus*, *nam ſic eos appellat clariſſimus vir*: *quae ſunt urbanarum maledicta litium*, *non injuſtae belli internecini notae*: *teſtamenta credo ſubjiciunt*, *aut ejiciunt vicinos*, *aut adoleſcentulos circumſcribunt*: *his enim vitiis affectos*, *et talibus*, *malos et audaces appellare conſuetudo ſolet.* Nullus equidem adſentiar Cujacio, qui ita vult emendari: *internecina teſtamenta credo ſubjiciunt.* Eos vere improbos et audaces dicendos eſſe indicat Cicero, qui bella publice movent internecina, contra Senatum populumque R., qui omnibus gladios, peſtem, vaſtitatem, cruciatum, tormenta denuntiant, non eos proprie, qui uni homini litem quamvis improbam intendunt, qui teſtamenta falſa ſubjiciunt, taliaque perpetrant facinora, quibus noceant uni aut paucis. *Internectio*, ait Feſtus, *vitae privatio appellatur.* Idem *internecivum teſtamentum*, inquit, *eſt*, *propter quod dominus ejus necatus eſt.* Cujacius in *Obſ. Lib.* 1. *Cap.* 2. exponit teſtamentum falſum, propter quod dominus occiditur, ut ex eo hereditas poſſit adquiri. *Internecini actionem* loquuntur Impp. in *L.* 14. *C. Th. de Accuſat. et Inſcr.* Varie diſputant Eruditi de vocabuli ſignificatione. Conſule J. Gothofr. ad *l. c.* Miſſis aliorum ſententiis *internecinum* expono, id quod enecat, quod neci cauſam dat, fatale: ita *internecinum odium*, *internecinum genus morbi*, alia, vide Lexicographos.

Internecinum itaque *teſtimonium* eſt, quo teſtis interitum parat adverſario, contra quem falſo eſt teſtatus. *Internecinum teſtamentum* eſt, quod teſtatori cauſam mortis praeſtitit: veluti ſi ſcriptus heres fata ejus acceleraverit metu mutandae voluntatis. *Internecini judicium* eſt de eo, ſi qua ex cauſa, falſo cri-

crimine factove, mors alicui intentata, illatave fuerit. *Internecini actio* eſt, ſi quis accuſet aliquem ſcelus iſtiusmodi perpetraſſe, quo miſero cauſam necis praebuiſſet.

III. *Accuſatorem ejus poſſeſſionem bonorum ſequi* ſcribit Iſidorus. Talionis poena in hoc judicio locum habuit. Quod ſi viciſſet accuſator, acquirebat is adverſarii bona, ſi vero temere accuſaſſet, neque delatum crimen probare potuiſſet, eadem poena plectebatur condemnatus, qua affici debuerat reus convictus: *qui* enim *vel internecivi exſerit actionem, vel crimen ſuſpectae mortis intendit, non prius cujuscunque caput accuſatione pulſet, quam* vinculo *legis adſtrictus, pari coeperit poenae conditione jurgare. . . . .* Vide *L.* 14. *C. Th. c.*, adde interpretationem Aniani, et *L.* 11. *C. Th. eod.*: *Nullus, ſecundum juris perſcriptum, crimen, quod intendere propoſuerit, exſequatur, niſi ſubeat inſcriptionis vinculum: etenim, qui alterius famam, fortunas, caput denique, et ſanguinem in judicium devocaverit, ſciat, ſibi impendere congruam poenam,* (*ſimilem, parem* recte interpretatur Gothofredus) *ſi quod intenderit non probaverit.* Expono: *qui* generaliter *internecivi* alicujus criminis, aut facti, *actionem exſerit*, et inſtituit, hoc eſt, affirmat homini innocenti mortem properatam, *vel* (explico *id eſt*) *crimen ſuſpectae mortis intendit.* Idem olim ex moribus patriis obtinuiſſe conſtat ex jure Tranſiſalanico antiquiſſimo *Artic.* 18. *Wie een liff wil winnen voor den Gerichte mit klage die mach ein liff weder verleſen, worde bi der klage vellich*, quam legem tamen conſuetudo ſuſtulit. Conſule Matthaeum in *Analectis Vet. Aevi Tom.* 3. *pag.* 788.

Internecivi ſpeciem affert Iſidorus de eo, *qui falſum teſtimonium fecerat, et ob id hominem occiderat*, hoc eſt, qui falſum teſtimonium dixerat, vel perhiberi curaverat, ac propter eam cauſam hominem occidi fecerat. Quod ſi de *teſtamento* malis accipere, caſum fingas hominis, qui falſum teſtamentum fecerat, ſubjeceratque, in quo ſe, aliumve, heredem ſcribi curaverat, mox autem poſt ſcriptum teſtamentum necem intulerat ei, cujus id teſtamentum eſſe finxerat. Papias, *Internecida*, inquit, *eſt, qui falſum teſtamentum fecit, et ob id hominem interfecit.* Utrum eligas, hoc certum adparet, confundi saepiſſime ſolere in libris antiquis *teſtamenti* et *teſtimonii* voces, quo de pluribus egi alias.

IV. *Furtum autem capitale crimen fuit apud majores ante poenam quadrupli.* Eadem habet Servius ad Virgil. *Aen.* 8. *v.* 205., qui ita, *pro ingenti*, inquit, *ſcelere furis nomen poſuit: capitale enim crimen apud majores fuit ante poenam quadrupli.* Aperte quoque Theophilus *ad pr. I. de perpet. et temp. action.* Lex, inquit, XII tabularum κεφαλικην κατα του κλεπτου ωριϛε τιμωριαν, *capitalem in furem poenam conſtituit*, additque, jus hoc propter aſperitatem exploſum deinde fuiſſe, ac placuiſſe magis Praetorium jus. Mortis itaque ſupplicio punitos olim fuiſſe fures, opinabimur ex lege decemvirali? ſic credidiſſe forte Servium, Iſidorum, et Theophilum, ſi pertinaciter inſtes, perſuaderi mihi ſinam. Erraſſe tamen, quotquot ita ſentiunt, manifeſto oſtendit Gellius *Noct. Attic. Lib. XI. Cap.* 18., niſi accipias de furibus in manifeſto furto deprehenſis, quos tum demum occidi permiſit lex XII. tabb. ſi

[illegible], cum fieret furtum, nox eſſet, aut interdiu telo ſe, cum prehenderetur, fur [illegible]: caeteros autem manifeſtos fures, liberos, verberari, addicique juſſit ei, cui factum furtum eſſet; ſervos quidem, in furti manifeſti crimine deprenſos, verberibus affici, et e ſaxo praecipitari voluit. Generaliter itaque ſi loqui volumus, non capitis poenam, ſed verberum ac ſervitutis poenam in fures ſtatuiſſe Decemviros conſtat, excepto, ſi noctu furatus quis fuerit, aut interdiu ſe defenderit telo, aut denique ſervus furtum fecerit, id quod pluribus demonſtravit Bynkerſh. *Obſ.* 3. 16. Impoſuit, ſi ita intelleximus, Theophilo, et Servio, Iſidorum enim non moror, qui [illegible] quae legerint apud JCtos antiquos, furti crimen ex lege XII tabb. [illegible] fuiſſe, non attendentes, *capitalem* et [illegible] a veteribus Romanis dictam, non eam ſolum, quae vitam adimebat, ſed et qua [illegible] amittebatur. Eodem ex fonte manavit error [illegible], an [illegible], qui [illegible] debitorum corporalem intelligendam [illegible], quo de dixi ad Ulpianum *pag.* 58. Quid quod expreſſe Modeſtinus [illegible] appellat, quam mox *ſervitutem* nominaverat, in *L.* 4. §. 1. *D.* [illegible] *autem* [illegible], [illegible] SERVITUTEM [illegible] CAPITIS POENA [illegible]. Scriptum hoc exiſtat [illegible]. Huc refer, quae de Auguſto memorat Suet. in *Aug. Cap.* [illegible] *Equitem Romanum, quod* [illegible] *quem tamen, quod* [illegible] *ut* [illegible], hoc eſt, vere quidem ſervus eſſet, non tamen [illegible]. Confer commentarios ad d. l. Adde *L.* 1. §. [illegible] *D.* [illegible] *qui* [illegible] *criminis* [illegible], *non* [illegible] *pro* [illegible]. [illegible] *D.* [illegible] *ex*[illegible], hoc eſt aquae et ignis interdictio[illegible] *capitalibus accenſet, quoniam per has poenas eximitur caput de civitate.* [illegible] *L.* 4. *pr.* et §. 1. *D.* [illegible] *L.* [illegible] et §. 2. *D.* [illegible] atque imprimis *L.* 103. *D. de V. S.* Quod [illegible] eſſe dicit furtum, aperte vitioſum eſt, reſtituendumque ex utraque editione [illegible].

f) Pro [illegible] et [illegible] G., [illegible] quae eſt ſpoſſum. [illegible] [illegible]

Furtum autem [illegible], lego [illegible]. Pro [illegible] in ambobus [illegible] eſt: [illegible], quae et lectio eſt C. G. [illegible] *eſt, qui* [illegible], reſcribo ex iisdem [illegible].

[illegible] (in aliis eſt [illegible]) *qui Regiam maieſtatem* [illegible], praeſtat, quod habent E. et P., [illegible].

Cap. 27. [illegible] *eſt, cum et praeteritum eſt, et* [illegible], *ut* [illegible]. In aliis omnibus eſt: *praeteritum eſt, et* [illegible],

ut ſit et dolor et metus. Lego *id* puta peccatum *praeteritum eſt*, *et poena impendet*, *ut ſit et dolor* propter admiſſum peccatum, *et metus* poenae. Pro *adjicis poena* reſtituendum *adjicis poenam*, manifeſtat lectio utriusque editionis.

Supplicium proprie dicitur, (in G. exſtat *dictum*) *non*, *quo quis punitur*, *ſed qui ita damnatur*, *ut bona ejus conſecrentur*, *et in publico redigantur.* Malim ex iisdem: *non*, ſubintellige ejus, *qui quoquo modo punitur . . . . in publicum redigantur.* G. habet: *qui quoquo modo punitur ſed ira . . . . conſerventur*, *et in publicum redigantur.*

Si lenis fuerit, *virga eſt*, *ſi certe nodoſa vel aculeata*, *ſcorpio rectiſſimo nomine vocatur.* Reſcribo: *ſi ſerta nodoſa. . . . .* Eſt autem *ſertum* vel *ſerta*, aut, ut aliis magis placet, *ſerra*, reſtis, ſuniculus, ſcutica. Sat multa de hoc vocabulo protulere Lexicographi. V. Fabri Theſaurum in v. *Sertum* et *Serra.* Scorpionis vox eo ſignificatu, quem hoc loco deſignat Auctor, uſitatiſſima eſt. Quod autem *ſcorpionem cum ſceptro* in manu geſſiſſe triumphantes dicuntur *Lib.* 18. *Cap.* 2. vitiatam eſſe ſcripturam apparet, reponendumque *ſcipionem*, tum ex contextu, tum ex editionibus aliis. In gloſſis Iſidori eſt: *Scipio*, *virga ante triumphantes delata.*

Lautumna ſupplicii genus, *ad verberandum aptum.* B. et P. habent *lautumnum.* Bynkersh. *Obſ.* 1. 21. *lautumia* corrigit. De vocis ſcriptura egit Forſter *in Theſ. Ott. Tom.* 2. *pag.* 920. Duo hoc vocabulo deſignari notiſſimum eſt, carcerem nimirum, et lapidibus caeſis exſecta loca, in quae damnari ſolebant noxii. V. Vicat in Lexico v. *Lautumia.* Flagelli genus eo denotari, unus prodidit Noſter, dummodo certa ſit lectio vulgata. Exſtitit forte, *ad verberones ſervandum aptum*, hoc eſt cuſtodiendos ſceleratos. Confer de hoc verbo, et lectione hujus loci Schulting. *in Juriſpr. Anteſ. pag.* 863. *a.*

---

*CAPUT DUODEVIGESIMUM.

Varia ad Iſidorum. I. *Diſſenſus veterum de* numeris linguarum *et* gentium. Lucretii *locus exponitur.* II. *Variae lectiones* Lib. 3. Inſt. Tit. 6. in pr. §. 1. ſqq. III. Signare *pro* ſignificare. Nympha *et* lympha *permiſcentur.* Nubentium lavatio. IV. Bene *et* pene *permutantur.* Laevis. V. Puer, puerus, puerulus, puellus, pullus, popus, pupus, pupulus, pupillus *promiſcue olim uſitata*, *item feminina* puera *etc.* VI. Pu-

ſus *et* Puſa. Varro *explicatur et emendatur.* VII. Pupae *quae*, *unde dictae?* Ovidius *reſtitutus.* Non *omittitur.* Cicero *ſaepe tentatur.*

I. Ejusdem Auctoris Originum Librum IX., in quo diſputat de iis, quae ad perſonas pertinent, dum obiter, ac quaſi aliud agens percurro, quae inter legendum feſtinanti fuerunt obſervata, paucis hoc capite perſtringam.

Leve eſt monuiſſe pro eo, quod in Cap. I. habet editio Gothofredi, *priſca* lingua Latina eſt, *ut ſe habeant carmina Sahorum*, recte exhibere libros meliores *habent*, niſi malis *habebant.* In G. eſt: *habent carmina Sabinorum.*

Prope principium Capitis II. ſic proſtat in vulgata: *Gentes autem, a quibus diviſa eſt terra, quindecim ſunt: de Japhet triginta et una, de Cham viginti ſeptem, de Sem quinque* (vox *quinque* deeſt in G.) *quae fiunt ſeptuaginta tres, vel potius, ut ratio declarat, ſeptuaginta duae, totidemque linguae, quae* (in aliis eſt *per*) *terras eſſe coeperunt, quaeque creſcendo provincias et inſulas impleverunt.* In Baſ. eſt: *de Japhet XXX et una, de Cham XXVII, de Sem XXI.* In P. exſtat: *de Cham XVII*, caetera conſpirat haec cum B. Quaenam vera fuerit ipſius Auctoris lectio, facillime, ſcio, deprehendes, ubi indagaveris fontem, unde haec derivata ſunt. Deſcripta ſunt autem ex libro Auguſtini, quem inſcripſit *de Civitate Dei.* Audiſis virum vere venerandum: *In ſumma igitur*, inquit Cap. 3., *omnes progeniti de tribus filiis Noë, id eſt, quindecim de Japhet, et triginta unus de Cham, viginti ſeptem de Sem, fiunt ſeptuaginta et tres . . . . unde colligitur ſeptuaginta tres, vel potius, quod poſtea demonſtrabitur, ſeptuaginta duas gentes tunc fuiſſe, non homines.* Idem dein Cap. 6.: *Ex illis igitur*, ait, *tribus hominibus, Noë filiis, ſeptuaginta tres, vel potius, ut ratio declarata eſt, ſeptuaginta duae gentes, totidemque linguae per terras eſſe coeperunt, quae creſcendo et inſulas impleverunt.* Jam ab antiquiſſimis inde temporibus variis inter ſe diſtracti fuerunt ſententiarum divortiis homines eruditiſſimi de numero linguarum et gentium. Hebraeorum fuit opinio, LXX ſtatuendas eſſe gentes, et linguas, angeloſque totidem gentibus ſingulis praefectos fuiſſe, Graeci Patres gentes, itemque linguas duas addunt. Sunt, qui LXXIII malunt, nec deſunt, qui multo plures numerari voluerunt. Moyſes in *Geneſ. Cap.* 10. filios Noachi memorat LXX, ex Japheto XIV, ex Chamo XXX, ex Semo XXVI. Rectius arbitrantur plerique, ampliandum eſſe in hac cauſa, neque quidquam certi definiri poſſe. Pluribus materiam hanc pertractarunt S. Bochart *in Geogr. Sacra Lib.* 1. *Cap.* 15., Naralis Alexander *in Hiſtor. Eccleſ. Tom.* 1. *Diſſert.* 5. *Prop.* 2., et Jo. Buxtorf *in Diſſert. Philol. Theol. Diſſ.* 2. *Num.* 40., aliique.

Secundum Ul, a quo Armenii. In aliis eſt *ſecundus*, quod adoptandum. Quae praecedunt *nomine Job* non adgnoſcit Cod. Gr.

Na-

Digitized by Google

Nabathaei, qui ab Euphrate in mare rubrum habitant. In utraque eſt: *ab Effrata in mari rubro inhabitant*, in G. eſt *ab Euphrata.*

Caeterae ſex gentes ignotae ſunt. Amplius exſtat in iisdem: *de Allophilis caeterae*, quae tamen non adduntur in C. G.

Gabaonitae, ... qui ſupplices venerunt ad Joſue. In P. eſt *Jeſum*, in B. et G. *Jhm*, quod et *Jeſum* deſignat. *Jeſum* alio nomine *Joſuam* appellari, notiſſimum eſt.

Arachaeus, qui condidit Achas. In ambabus eſt *Archas*, itemque in C., qui habet *Araceus.*

Decimus Amareus, (G. habet *Amorreus*) *a quo Syriae nobilis civitas, quae vocatur Coelis.* Bochart *in Operib. pag.* 306. ſic emendandum conjicit: *decimus Samaraeus, a quo Emeſa, nobilis Syriae-Coeles civitas:* Malo *Samareus, a quo Samaria, Syriae nobilis civitas*, ejus puta, *quae vocatur Coeleſyria.*

Filii Gomer nepotis Japhet. Jo. Scheffer. *de mil. nav. pag.* 17. ſubſtituit *nepotes:* quam ejus conjecturam confirmat P. et B.

Aſcanaz, a quo Sarmatae, quos Graeci Reginos vocant. Riſan, a quo Paphlagones. Gotorna, a quo ſunt Phryges. In P. exſtat: *Aſſenes, a quo Paphlagones. Gotorma, a quo ſunt Friges.* B. habet: *Aſſenes, a quo Sarmate, quos Greci Reginos vocant. Riſath, a quo Paphlagones. Gotorma, a quo ſunt Friges.*

Cethim, a quo Cithei, id eſt Ciprii, a quibus hodieque urbs Scithia nominatur. Dodanim, a quo Rhodii. B. exhibet: *a quibus hodie et urbs Cithium nominatur.* P. *Cethin*, caetera conſpirat cum B. *Urbs Cypri Citium* legi vult Scheffer. *l. c. pag.* 17.

P litteram ſermo Hebraeus non habet, ſed pro eo Graeco utuntur, lege *phi* vel φ *Graeco*, quod primum eſt in B. et P., alterum in G. Ex iisdem in mox ſequentibus pro *Philiſtaei pro Palaeſtinis dicuntur, civitate utique ſua*, adde *a civitate.* G. amplius habet: *inde Philiſtei.*

Pernicibus equis Caucaſi rupibus feras gentes Alexandri clauſtra cohibente ruperunt, fortaſſe corrigendum *in* (niſi malis ſubintelligere) *Caucaſi rupibus feras gentes, Alexandro clauſtra cohibente, irruperunt.*

Nam ipſos eſſe Spartanos, quos et Lacedaemones, ſubaudi, conſtat, palam eſt. Addunt B. et P. et G. C., qui tamen *adventus* non agnoſcit: *Spartanos vero propter repentinos adventus adverſus Cadmum, quaſi de terra contractos, et ex omni parte confluitos ita vocatos.* Emblema eſſe ſuſpicor gloſſatoris imperiti.

Ibis Aretos procul usque Dagos. In iisdem eſt *arctos.* In G. eſt: *pro cujusque.*

Pro *raptu, venatusque viventes*, ex iisdem *venatuque* reſtituendum eſſe, quivis perſpicit. In G. exſtat: *rapto venatuque.*

Tolerates. forte *Toloſates.* In G. eſt: *Tolleratos, Amſivari, Quadri, Turingri.*

Va-

Variquadi, lege ex utraque *Vari*, *Quadi*.

Camaſi. *Camacae* memorantur Plinio *Lib.* 6. *Cap.* 17.

In magnam coluerunt gentem, recte aliae *coaluerunt*.

Eſca eſt quidquid mandi poteſt, *et omnia fortuitu gignentia*, malim *contingentia*, quaecunque forte iis obvia fiunt.

Jam vero bis .... *nulla ratione credendum eſt*, aliae *hi*, malim *de his*.

Cap. III. *Legio autem habet* .... *turmas ducentas*, addunt eaedem *choros XV*, non G.

Succenturiati .... *ſtricti etiam ipſi*, in dictis libris eſt *ſtructi*. *Struere* quid ſit, exponit Feſtus.

Cap. IV. *Praetores autem*, *quaſi praeceptores*, praeferam *praeitores*, quippe qui olim belli tempore exercitui praeire conſueverunt, quod notiſſimum.

Capita trabium, *quae eminent extra parietem*, *proces dicuntur:* in aliis eſt *proceres*, atque ita habet Servius ad *Aen.* 1. *v.* 744., quem deſcripſit noſter. Confer eundem ad *Aen.* 3. *v.* 58.

Cap. V. *Lucretius: et bene patra patrum.* In G. eſt: *bene patratum*. Aliae *patratio patrum*. Sic Poëta *Lib.* 4. *v.* 1123.

Et bene parta patrum fiunt anademata, *mitrae.*

Interpres exponit *ornamenta*. *Quae patres ſua virtute compararunt*, *in anademata*, *aut mitras mutantur:* bona, ſive pecuniam, quam majores improbo, laudandoque labore ſuo collegerunt, impendunt in diademata et mitras. Nihil huc facere Lucretii dicta tute deprehendis, etiamſi vel cum Scotto repoſueris *parta patrant*. Gloſſema fortaſſe hoc eſt hominis ſemidocti, qui Poëtae verba male intellecta inepte huc tranſtulit. Caeterum pro perficere uſurpaſſe videtur Lucretius *patrare* verbum *Lib.* 5. *v.* 386.

Quod facere intendunt, *neque adhuc conata patrantur.*

Noviſſimus poſt omnes: idem et minimus, *a monade: noviſſimus autem*, *propter quod novus.* Ta *a monade* perperam ab alio adjecta fuiſſe conjicio: *μονας* enim, quae unitatem, unionem ſignificat, huc neutiquam quadrare, quivis animadvertit. Pro *propter* reſcribo *propterea*.

Inter etiam filios fit emancipatio, aliae *inde etiam filio*, quid ſi legamus: *inde* (vel *in jure*) *etiam filior* (id eſt, filiorum) *fit emancipatio.*

Semper enim qui naſcitur deteriorem parentis ſtatum ſumit. Reponendum omnino *deterioris:* partus ſequitur ventrem: deterior parens, ſequior ſexus, mater dicitur.

Ut neptis dicamus, *in jure eſt propter diſcretionem ſucceſſionis admiſſam*, ex utraque lege *admiſſum*. JCti invenerunt *neptis* appellationem, ne in ſucceſſione confunderentur ſexus.

Ab-

Abnepos, quia ſejungit ab nepote, aliae *ſejungitur.* Innumeris in locis terminum paſſivum *ur*, vel notam ejus negligenter omiſiſſe librarios, demonſtravit Vir varia eruditione praeclarus J. Schraderus, in *Obſerv. Lib.* 1. *Cap* 4. Idemne dicendum de his Jo. Sarisber. *Lib.* 8. *Cap.* 11., de ſecundis nuptiis loquitur, *quis enim ei compatietur, qui ſemel ſolutus a vinculis, revolvat ad catenas?* niſi malis ſubaudire *ſe.*

II. Capiti noſtro quinto in H. et P. ſubjunguntur iisdem plane verbis, quaecunque propoſuit Imperator in *Inſt. Lib.* 3. *Tit.* 6. *in pr.* §. 1. *et ſqq.* ad §. 10. uſque, ita tamen, ut in nonnullis librorum eorum ſcriptura differat ab editione vulgata Inſtitutionum.

In PR. pro *qua re* exhibent noſtri *qua in re*, quo modo et alii habent Codices Inſtitutionum. Sic dein pergunt: *admonendi ſumus, quod cognationum aliae ſupra numerantur, aliae infra, aliae ex transverſo, quae etiam a latere dicuntur.* Perperam exſtat in P. *Superior cognationem parentum.* In utraque eſt *qui ex bis progenerantur:* (omiſſa voce *quaeve*, quae et in aliis libris deſideratur) *et conſequenter.* In B. eſt: *numerantur a ſecundo.*

In §. 1. *matris* nomen omittunt ambae.

In §. 2. *Frater et ſoror* eaedem exhibent.

In §. 3. pro *convenienter* iterum *conſequenter* exſtat. Pro πατρωος habent πατρως, pro *vocatur* in B. eſt *appellatur.* Utraque habet μητρας *appellatur* .... *eſt matris ſoror.* .... *Utraque* θεια, *vel apud quosdam* τηθις *appellatur*, in P. eſt θειος.

In §. 4. Pro *convenienter, conſequenter* exſtat. Dein: *Proprie patrueles vocari. Si autem ex duobus fratribus ſorores naſcantur, ſorores patrueles vocantur* .... *progenerantur.*

§. 5. *Quinto gradu ſupra attavus* (ſic ſolent in plurimis duplicari litterae in H.) .... *conſequenter* .... *conſobrini et conſobrinae* .... *propior ſobrinus ſobrina.*

§. 6. *Sexto gradu ſunt ſupra* .... *conſequenter.*

§. 7. *Ulterius quosque gradus* .... *ſemper narrata quaeque perſona* .... *denotari.*

§. 8. *Agnationis gradus eodem modo numerentur.*

§. 9. *Magna veritas* eſt in P. ...., *in praeſenti* .... *et ex auribus, et ex.* ....

Pergit dein: *Stemmata dicuntur* .... *ille avus, ille agnatus:* in utraque eſt: *ille avus, ille attavus.* In C. G. haec deſunt, ut et totum ſtemma, cujus loco exhibetur *ratio ſeptem dierum.* Arbor conſanguinitatis aliter repraeſentatur in utraque, atque in vulgata Gothoſredi editione, eique ſubjicitur: *baec eſt arbor conſanguinitatis.* Ea, quae vulgata exhibet *pag.* 1063. neutra agnoſcit. Habet autem eadem C. G., usque ad *gradibus terminaretur.*

III. Progredior ad CAP. VII. *Maritus vero etiam ſine adjectione conjugem ſonat.* Plus vice ſimplici pro *ſignificat* voce poſtrema uſus fuit Auctor, niſi ſtatuas, per compendium ita ſcripſiſſe. * Similiter Donatus ad *Ter. Hec. prol.*

 alt.

Digitized by Google

alt. v. 2.: *Haec* adoleſcentior *comparatio minus a poſitivo ſonat.* Eodem ſenſu poſitum accipio verbum in his Martialis *Ep. Lib.* 14. *Ep.* 33.

Pugio, quem curvis ſignat brevis orbita venis.

Vinc. Colleſſo interpretatur: *in quo venae curvae inprimuntur brevi orbita.* Raderus aliter exponit. Nec deſunt, qui criſin exercendam putant. De Rooy ſic emendandum conjicit:

Pugio, quem curtis cingit brevis orbis habenis.

Nil quidquam mutandum cenſeo. *Orbitam* ex Aſconio diſcimus *ad Cic. Verr.* 1. 59. primum poni pro rota, dein pro veſtigio rotae. Ipſe Cicero *ad Attic. Lib.* 2. *Ep.* 11.. *vix ſonitum audire, vix impreſſam orbitam videre.* Iſidoro teſte *orbita veſtigium carri, ab orbe rotae dicta, Lib.* 15. *Cap.* 16. Intelligo: pugio, cujus ictum, vel punctum oſtendit, ac manifeſtat breve, ſive parvum veſtigium, ac nota vulneris in venis curvis. De *venis curvis* dicent Medicorum filii.

Nympha ſponſa in nuptiis, et nympha (leg. *lympha*, quae vocabula in Codicibus vetuſtis ſaepius permutantur, v. Burm. *ad Phaedr. pag.* 13. Νυμφας Latinos *lymphas* dixiſſe, ſic ut et αλαβαστρος ſcribitur pro αναβαστρος, alia, docet Salmaſ. *in Plin. Exerc. pag.* 132. Nymphas *numina lympharum* interpretatur Noſter *Lib.* 8. *Cap. ult.*) *pro lavationis officio, quod ad nomen nubentis alluditur*, aliae habent: *quod et*, repono: *quo et ad morem nubentis alluditur.* Lavationem nubentium quod attinet, en tibi teſtimonium Servii, ad Virg. *Aen.* 4. *v.* 167. *Varro dicit: aqua et igni mariti uxores accipiebant: unde hodieque et faces praelucent, et aqua petita per feliciſſimum puerum aliquem, aut puellam, de puro fonte, intereſt nuptiis, de qua nubentibus ſolebant pedes lavari.* Hinc *unda jugalis* dicitur aqua, qua aſpergi ſolebat nova nupta. Valerius Flaccus *Lib.* 8. *Argonaut.*

Inde ubi ſacrificas cum conjuge venit ad aras
Aeſonides, unaque adeunt, pariterque precari
Incipiunt, ignem pollux undamque jugalem
Praetulit.

Confer Grupen *in Ux. Rom. pag.* 125. *et* 135. *ſq.* Quae de ſponſa, ac ſponſionibus prodidit noſter, deſumſit pleraque ex Servio ad *Aen.* 10. *v.* 75. Ea, quae profert de unctione et uxoris appellatione deſcripſit ex eodem ad *Aen.* 4. *v.* 458.

Bigamus autem, et trigamus vocatus, quaſi a duabus, vel tribus mulieribus. Praeſtat lectio aliarum: *quaſi duarum, vel trium maritus.* C. G. habet: *a numero uxorum vocatus, quaſi duabus, vel tribus maritus.*

Con-

Conjugium eſt legitimarum perſonarum inter ſe coëundi et copulandi nuptiae. Non eſt hoc *conjugium*, ſed verius *connubium* eſt dicendum. Muto: *Connubium eſt legitimarum perſonarum jus inter ſe coëundi, et copulandi nuptias.* Servius ad *Aen.* 1. *v.* 77. *connubium*, inquit, *eſt jus legitimi matrimonii.* Ulpianus in Fragmentis *Tit.* 5. §. 3. *connubium*, ait, *eſt uxoris jure ducendae facultas.* Inter quas perſonas ſit connubium, demonſtrat idem in ſequentibus.

Fribolum, (aut, ut in aliis eſt editionibus, *frivolum*,) *eſt, cum eo animo ſeparantur, ut rurſum ad ſe invicem revertantur.* Scriptum forte fuit *fribulum* pro *fribuſculum*.

Ibi in Geneſi: malo *ibidem*.

Item in re eligenda uxore: utraque τo *re* omittit: G. habet: *in eligendam uxorem.* Quidni retineamus, modo interpretemur *recte?* Eleganter Auctor in fine hujus Capitis: *Ideo autem feminae ſub viri poteſtate conſiſtunt, quia levitate animi plerumque decipiuntur: unde et aequum erat eas viri auctoritate reprimi. Proinde et veteres voluerunt feminas innuptas, quamvis perfectae aetatis eſſent, propter ipſam animi levitatem, in tutela conſiſtere.* Apud Germanos veteres mulieres in ſempiterna tutela fuiſſe, itemque apud nos obtinere, ut nihil in judicio agere eae poſſint ſine curatore, probat A. Siccama *ad leges Friſion. Tit.* 9. §. 11. Adde J. Schraſſert *ad Jus Velav. pag.* 359. *num.* 31. De tutela feminarum ex jure Saxonico v. C. Hanaccium in *Jure Jud. Saxon. Tit.* 8. In *Sachſenſpiegel*, *Libro* 1. *Art.* 46. ita legitur in verſione. *Feminae et mulieres tutores habere debent in qualibet actione, ex eo, quod judiciaria poteſtas in teſtimonio eos non poterit ſuperare.* Adſcribere juvat quoque ex *Art.* 45. haec pauca. *Moriente viro, mulier ab ejus abſolvitur jure, et primum ſtatum, quem ante copulationem viri habuit, recuperabit, innatumque jus adquiret: et ideo non mariti ejus, ſed ei in progenie aequalis et proximior adgnatus ex parte gladii, tutor ejus erit.* Confer, quae dixi ad Ulpian. *Tit XI.* §. 1. Junge omnino A. Matthaeum in *Anal. Tom.* 3. *pag.* 322. *ſq.*, inſtrumentaque ibidem publicata, ex quibus maritum in oppido Tielenſi anno 1463. uxori apparet conceſſiſſe facultatem diſponendi inter vivos, ac libere teſtandi de bonis communibus ac propriis: deinde, adſtante ac conſentiente viro, teſtamentum ſuum feciſſe Wilhelmam, dominam de Montfoort, anno CIↃ IↃ VI.

IV. Addo hoc Ejusdem Lib. X. in pr. *Origo quorundam nominum .... non pene omnibus patet:* nullus dubito reponendum *bene*. Pari modo apud Quinctil. *Decl.* 3. *Cap.* 4. *Gens a rerum natura bene relegata:* quo loco *pene* recte reſtituunt Commentatores. De affinitate litterarum B. et P. vide Columη. *ad Ennium pag.* 71 *ſq.* Pergit: *Dictus autem proprie amicus ab amo, id eſt, catena charitatis, unde et amici quod teneant amator turpitudinis, quia amore torquentur libidinis.* Recte B. et P. *ab hamo .... unde et hami quem teneant .... torquetur libidinis.*

Clarus a coelo, quod ſplendeat. Jocoſe ridet Cicero etymologias iſtiusmodi *de Nat. Deor.* 3. 24. *Quoniam Neptunum a nando appellatum putas, nullum erit nomen, quod non poſſis una littera explicare, unde ductum ſit. In quo quidem magis tu mihi natare viſus es, quam ipſe Neptunus.*

In eodem libro ſic proſtat in omnibus: *Frugalis a fruge nominatus, id eſt, a fructu, vel parſimonia, ſive, ut alii volunt, a modeſtiae temperantia.* Reſcribendum clamitant *modeſtia et temperantia.* Expono modeſtam ſive moderatam temperantiam. Frugi homo quis ſit, et frugalis, quae deinde dicatur frugalitas, optime docuit Cicero *in Tuſc. Diſp.* 3. 8. *et* 4. 16. ubi v. Daviſ. In Oratione tamen *pro Rege Dejot. Cap.* 9. frugalitatem Tullius interpretatur *modeſtiam et temperantiam.*

Succedat Libri XI. Cap. II *Infantia eſt*, ait, *pueri naſcentis ad lucem, quae porrigitur in ſeptem annis.* Utraque *annos.* Malim *naſcentis, a luce, quae porrigitur in ſeptem annos*, hoc eſt, a primo lucis adſpectu.

Quinta aetas ſenioris, id eſt, gravitas, quae eſt inclinatio (aliae *declinatio*) *a juventute in ſenectutem: nondum ſenectus: ſed jam nondum* (eaedem *non*, lego *non dr*, id eſt, *dicitur*) *juventus, quia ſenioris aetas eſt, quam Graeci πρεσβύτην vocant.* Recte exhibet B. *quem*: πρεσβύτης enim *ſenem*, non *ſenectutem* ſignificat.

Ephebi, id eſt a Phoebo dicti, necdum viri, ſed adoleſcentuli laeves. G. exhibet: *Ephebi a Phoebo dicti, necdum viri pro novitate, Adoleſcentuli leves.* Phoebum, ſcio, imberbem finxit antiquitas, nec tamen renuam, ſi praeferat quis *ab* ἥβη, vel *bebe.* Pro *laeves* perperam ſubſtituunt aliae *lenes: laeves* ſunt imberbes, hinc Horatius *laevis juventus*, quo loco tamen alii ſcribunt *levis*, id eſt, inconſtans, *Lib.* 2. *Od.* 11. *v.* 5.

V. *Puella eſt parvula, quaſi pupilla:* (ambae edd. et Cod. G. *pulla*) *unde et pupillos, non pro conditione, ſed pro aetate puerili vocamus. Pupilli autem dicti, quaſi ſine oculis, hoc eſt, a parentibus orbi.* Frigide, inſulſe, ridicule, adeo ut nihil ſupra. Promiſcue olim uſurpata fuere, *puer, puerus, puerulus, puellus, pullus, pupus, pupulus, pupillus*, itemque *puera, puerula, puella, pulla, pupa, pupula, pupilla*, terminatione, non ſignificatione differentia. Exempla ſuppeditant Commentatores ad Sueton. *in Cal. Cap.* 8., adde Feſtum in v. *puelli* et *pullus*, et Nonium Marcellum *pag. m.* 156. *et* 158. *Puellus* ſupereſt in Lucilii *Satyris Lib.* 4. *Carm.* 22.

Quumque hic tam formoſus homo, ac te dignu puellus.

Et *Lib.* 11. *Carm.* 10.

Inde venit Romam tener ipſe etiam, atque puellus.

Junge Priſcianum *Lib.* 6. *Popus* et *Pupus* puer parvus dictus, v. Deſ. Herald. *Adverſ. Lib* 1. *Cap.* 8. *Pupulas oculorum* nominat Arnob. *Lib.* 2. *pag.* 46., ubi v. Elmenhorſtium. Idem *Lib.* 7. *pag.* 215. *ergone*, inquit, *Dii paſſerculos pupulos equuleos pares accipiunt?* quo loco conſule Stewechium. Q. Fabius *pulius Jovis* dictus, v. Elmenh. et Herald. *ad Arnob. Lib.* 4. *pag.* 144. Iſidorus *Lib.* 12. *Cap.* 7.: *Homo parvus, pullus: recentes ergo nati pulli dicuntur, eo quod polluti ſunt*, quae ratio abſurda. *Pullum*, ait Nonius *Cap.* 4. *eſt aeſta-*

tis

tis (l. *aetatis*) *novellae*. *Puer Dionae* pro filio Veneris eſt in *Pervig. Veneris pag.* 119. *Terei puella* Philomela dicitur *ibid. pag.* 126. *Puellae montium, fontium, ruris*, appellantur Oreades, Najades, Napeae. *pag.* 100. 154. Gloſſarium vetus παιδάριον explicat, *hic puellus, hic pupus*. Confer Menagium *in Amoen. Jur. Civ. Cap.* 3. *pag.* 17. *et Cap.* 39. *pag.* 337. *Pupam* pro *puella* poſuit Martialis

Se pupam dicit Gellia, cum ſit anus.

Puſus etiam, et *puſa* dictum fuiſſe a veteribus pro *puer*, *puella*, apparet ex Varrone de *L. L. Lib.* 6. Non tempero, quin adſcribam verba, quod attinet ad epigramma propoſitum, non ea quidem codicum antiquorum, quippe qui corruptiſſime adeo illud exhibent, ut nec metrum, nec ſenſus conſtet, ſed reparata ab O. Pantagatho. Sic proſtat apud Gothofredum: *Caſcum ſignificat vetus, ejus origo Sabina, quae usque radices in Oſcam linguam egit. Caſcum vetus eſſe ſignificat Ennius, cum ait:*

Quam primum caſci populi genuere Latini.

Eo magis Manilius, quod ait:

Caſcum duxiſſe caſcam non mirabile eſt,
Quoniam canoras conficiebant nuptias.

Item oſtendit Papinii epigrammatium, quod in adoleſcentem fecerat Caſcam.

Ridiculum eſt, cum te Caſcam tua dicit amica
Caſca Philotonis, ipſa ſenex puerum.
Dic tu illam puſam: ſic fiet mutua muli:
Nam vere puſus tu, tua amica ſenex'ſt.

Miſſis conjecturis Scaligeri, Turnebi, Auguſtini, Eraſmi *in Adagiis*, aliorumque, hoc unum addo, ſuſpectam videri vocem *canoras*. Interpretantur, ſcio, congruas, convenientes, aſt notionis illius exempla vereor ne deſiderentur. Cogitemus itaque nuptias chordis novis, ſonoroque plectro ſacratas: fidibus, ſcilicet, canoris commiſſi decrepitorum ſenum calores, nec dulci ſpreto amore, junctisque choreis, vetulam inter et depontanum, ſi Dis placet, reviviſcunt. Ne te per longiores teneam ambages, vocem corruptam eſſe arbitror, ac ſubſtituendum eſſe *caſnares*, id eſt, ſenes. Varro noſter in mox ſequentibus Oſcos ſenem *caſnar* dixiſſe ſcribit. Vitioſum eſt in Iſidori gloſſis: *Kaniſer, ſenex*, emenda *Kaſnar*. Feſtus *caſnar*, inquit, *ſenex, Oſcorum lingua*. Sic expono: nil mirum in eo eſt, quod vir Caſcus nomine feminam Caſcam appellatam duxit uxorem, hoc eſt, quod, ſi nominum ſignificationem ſpectes, ſenex vetulam duxit, quia vere a ſenibus iis con-

Digitized by Google

confectae ſunt nuptiae. *Item legas*, an *idem* parum refert. Pro *Papinio* Priſcianus *Lib.* 3. ſubſtituit *Pomponium.* Si retineas: *ſic fiet mutua muli*, interpretor: ita ſimilis fiet tui, muli, id eſt, ſtupidi. Paria enim et mutua inter te et vetulam, amicam tuam, officia praeſtantur. Malim tamen *ſic fient mutua muli.* Ita mutua inter vos erit benevolentia, mulorum exemplo. Noſti proverbia. *Mutuum muli fricant: Mulus mulum ſcabit.*

VII. Caeterum *pupas* dictas *icunculas puellares*, uti dixit eas Sueton. *in Ner. Cap.* 56., ſeu, uti appellant Graeci, *πραγγονας*, et *νυμφας*, teſte Herald. *in Adv. l. c.*, ſive, uti interpretatur Heſychius, *κηρινον τι προκοσμιον*, et *εικονια*, et *ſigillaria*, ceu notat Stewech. *d. l.*, et Torrent. *ad Suet. in Cal. Cap.* 22.: Macrob. *Saturn Lib.* 1. *Cap.* 7. *pag.* 220. *oſcilla* nominat *ad humanam effigiem arte ſimulata*, et *cerea*, ea praeſertim, quae per Saturnalia miſſitari ſolebant, Idem *pag.* 241., exinde, inquam, *pupas* vocatas, quia puellarum, quae ludicris illis praecipue gaudent, formam imitantur, dubitari nequit. Servius *ad Virg. Georg.* 2. *v.* 399. exponit *formas*, vel *perſonas*, *ad oris ſui ſimilitudinem factas*, adde notas ad Auſon. *in Cent. Nupt. pag.* 503. *ſq.* Appoſite Seneca Epiſt. 12. *Ego ſum Felicio, cui ſolebas ſigillaria afferre . . . . deliciolum tuum. . . . . Pupulus, etiam deliciolum meum factus eſt.* Sigillaribus, qui dies feſti fuerunt Saturnalibus adjecti, ſigilla, hoc eſt, ſigna parvula, icunculas, aliaque pueris et amatis ſuis muneri mittere conſueverunt Romani, v. Suet. in *Claud. Cap* 5., ibique Torrentium.

Unde et Horatius: Laudatur primo (utraque *in primo*, C. G. *primo jam*) *prole puerpera nato.* Verba Lyrici in *Lib.* 4. *Carminum Od.* 5. *v.* 23. haec ſunt: *Laudantur ſimili prole puerperae.* Aut itaque dicendum, lapſum hic fuiſſe Auctorem, aut emblema hoc eſſe a ſciolo additum.

Mulier vero mollitie, rectius aliae, *a mollitie.*

Ovid. in ſexto libro: Senior inter juvenemque ſenemque. Terentius: Qui viri jure ſumus. Adoleſcentior. . . . . Eaedem exhibent *quo jure ſumus.* G. habet: *quo jure ſumus adoleſcentiores non utique magis adoleſcens.* Ita Naſo *Metam. Lib.* 12. *v.* 464.

Huic aetas inter juvenemque ſenemque,
Vis juvenilis erat, variabant tempora cani.

Idem *Lib.* 15. *v.* 209.

Excipit Autumnus, poſito fervore juventae,
Maturus, mitisque, inter juvenemque ſenemque
Temperie medius, ſparſis per tempora canis.

Sic malo diſtingui. Deſcripſit noſter Servii commentarium *ad Virg. Aen* 5. *v.* 409. Terentius *in altero Prologo Hec. v.* 2.

Eodem ut jure uti ſenem
Liceat, quo jure ſum uſus adoleſcentior.

Ad

Ad quem locum convenienter Donatus: *haec comparatio minus a poſitivo ſonat, et vim diminutivam exprimit, ut* (apud Virgil. *Aen. 6. v.* 304.)

Jam ſenior, ſed cruda Deo, viridiſque ſenectus.

Sic itaque legendum eſſe apparet: *Ovidius in biſſexto libro: inter juvenemque ſenemque.* (*Senior* vox ex margine, puto, in textum irrepſit) *Terentius: quo jure ſum uſus adoleſcentior. Adoleſcentior. . . . . Ergo ſenior, non ſatis ſenex, ſic ut. . . . .*

Mortuus autem ex qua parte orationis declinetur incertum eſt: nam ſicut ait Caeſar: (interſerunt memoratae editiones: *non poteſt mortuus aliqua facere poſt mortem ſuam, ita homo non poteſt ſcire ejus originem, id eſt, mortuus.* Ineptis haec emblematibus adnumero) *ab eo quod eſt morior . . . . nomen eſt participium*, omnino ſupplendum ex iisdem *non participium*, quod et habet Cod. Gron., quae vocula a librariis nonnunquam perperam omittitur. V. Arntzen. *ad Aur. Vict. p. 16.* Niſi praeferas: *nomen, non eſt participium.* Pari modo apud Ciceronem *Tuſc. Diſp. I. XI.* pro *eſt difficile confundere* reſcribendum cum aliis *non confundere.* Quod ibidem proſtat *beatos non efficiet*, requirere videtur contextus, ut ſic reformetur: *modo efficiet.* In ſequenti *Cap.* 12. pro *Hercules tantus et* TAM *praeſens habetur Deus* malim *tantum non praeſens.* In *Cap.* 46.: *morere Diagora, non enim in coelum adſcenſurus es.* Certum eſt, emendandum eſſe *modo enim*, vel ex aliis *nunc enim.* Denique in *Lib.* 2. *Cap.* 27. *ibid.* pro his: *ſi tanti non ſint, ut ferendi ſint* dolores, ſubſtituo: *ſi tanti modo ſint, ...*

Idem Lib. XV. Cap. I.: *Caeſarea . . . . in qua Cornelii domum Chriſti vidit* (in G. eſt *videt*) *eccleſia, et Philippi ediculas, et cubiculum quatuor virginum Prophetarum.* In aliis eſt: *Cornelii domus, Chriſti eſt eccleſia, et Philippi aediculae, et. . . . .* Res nota ex Actis Apoſtolorum.

Samariam. . . . . Sennacherib. . . . . conſtruxit, vocavitque Samariam, id eſt, cuſtodiam, quam, quando Iſraël tranſtulit, ibi conſtituit. In iisdem exſtat: *quia, quando Iſraël tranſtulit, Medos* (B. *Medas*) *cuſtodes ibi conſtituit.* G. habet: *quia quando Iſrahel tranſtulit in Medos ibi cuſtodes conſtituit.*

Cap. XIV. *His enim terminis teſtimonia finium intelliguntur, et agrorum intentio et certamen aufertur.* Vere ibidem *contentio.*

Cap. XV. *At Galli candetum appellant in areis urbanis ſpatium centum pedum, quaſi centetum: in agreſtibus autem pedum CL, quod aratores candetum vocant.* Rectius aliae: *CL quadratorum juſtum candetum vocant.* In G. eſt: *qua iratorum agrorum juſtum candetum vocant.*

In numero enim centuriae multiplicatae ſunt: nomen mutare non potuerunt. Eaedem: *nomen tamen non perdiderunt.*

Cap. XVI.: *Sunt autem menſurae propria quaeque ſpatia:* Melius ibidem *proprio quaeque ſpatio*, quod et ſequitur C. G. Prima manus ſcripſerat *quoque*, poſterior mutavit *quaeque.*

Dictum

Digitized by Google

Dictum milliarium quaſi mille adium. Forte *ad eum*, puta lapidem.

Stadium octava pars milliarium eſt. In editionibus exhibetur *milliarii.* C. G. habet *miliarii*, omiſſo *eſt.*

Longam navigationem noſtram finire, ac portum tandem reſpicere imperant negotia varia, quae me cum maxime tenent occupatiſſimum: abſque quo ſi fuiſſet, eadem opera tumultuaria, haud admodum difficili, addere potuiſſemus alia multa, quae in Iſidoro ſuperſunt, animadverſione, emendationeve digniſſima, plura fortaſſe daturi poſtea, ſi per eum licebit, cujus in manu ſumus, dominatorem rerum et, qui omnia nutu ſuo gubernat, Deum Optimum Maximum.

F I N I S.

SUMMAE

SUMMAE RERUM,

QUAE TRACTANTUR IN

OBSERVATIONUM MISCELLANEARUM

LIBRO SINGULARI.

CAPUT I. *Vindicatur, et exponitur lectio vulgata in* L. 16. D. de Cond. et Dem. *Tentatur* L. 24. D. de reb. dub. Jus ſcriptum *quid dicatur.* Juris *ſignificatio, etymon.* Juſa, *pro* juſſa, jura. *Teſtatoris voluntas religioſiſſime olim fuit obſervata. Ratio* L. 6. D. de Transactionib. Legare *pro* jubere. Leges *pro* lex. Lex *unde dicta.* Legere *et* legare, *ſimiliaque, promiſcue uſurpata. Illuſtratur* L. 116. pr. D. de Legat. I. *Teſtator* jubere *dicitur. Teſtamenta legis modo condita. Voluntas teſtatoris* jus, *et* lex *appellata. Explicatur* L. 77. § 12. D. de Legat. II. *et* L. 30. D. de Teſt. Tut. *Pag.* 368--377.

II. I. *De communi religione veterum circa cadavera, funera, et quietem mortuorum. De negata nonnullis ſepultura.* Cicero *aliquoties tentatur, et exponitur.* Plinius *emendatur, atque explicatur.* II. Petronius *exponitur.* Cicero *et* Auſonius *tentantur.* III. *Reſtituitur lectio, et ſenſus* L. 40. D. de Religioſ. et ſumtib. funer. IV. *Item* L. 14. §. 7., *et* V. L. 2. § 9., *et* L. 12. §. 1. eod. Alius *pro* alienus. VI *Notarum ope corrigitur* L. 3. pr., *et* §. 1. D. de Sep. viol. Admodum impuberes *qui ſint.* Admodum praetextatus *quis dicatur* Floro. 377--382.

III. *Ad* L. 12. §. 1. D. de Uſu et Habit. *Uſus modo latior, modo ſtrictior interpretatio.* Soleae *ſignificatio.* Baſilica *exponuntur. Eorundem auctoritas.* Foliorum *et* frondium *uſus.* 383--388.

Digitized by Google

CAPUT IV. I. *Varie emendatur* L. 30. D. pro Socio. *Tentatur* §. 2. I. de Societate. II. *Explicatur* L. 23. §. 1. in fine D. pro Socio. Pag. 388--392.

V. I. *Nove explicatur* Paulus Rec. Sent. Lib. 3. Tit. 6. §. 67. *Idem conciliatur cum* L. 3. §. 2. D. de ſupell. leg. *Variae ſignificationes* ſoli. II. *Vindicatur lectio* L. 14. pr. D. ad SCtum Treb., *et* L. 16. D. de damn. inf., *et* L. 21. §. 1. D. de Pactis. 392–396.

VI. *Conjectura de differentia, et appellatione* meri, *et* mixti imperii. *Significatio* meri. *Exponitur* L. 3. D. de Juriſd. *Emendatur* Iſidorus. *Explicatur* L. 2. D. de in jus voc. 396--399.

VII. I. *Leviter emendatur* L. 39. D. de Poenis. II. *Corrigitur* L. 49. §. 1. D. de adquir. vel amitt. poſſeſſ. III. *Exponitur, et tentatur* L. 5. §. 10. D. de Operis novi nunt. Caeterum *pro* quia. Lapilli ictus. IV. *Conciliantur* L. 3. §. 3. D. de alien. jud. mut. cauſ. fact., *et* L. ult. D. de Oper. novi nunt., *et* L. un. C. de alien. Jud. mut. cauſ. fact. *Tentatur d.* L. 3. §. 3. D. de alien. jud. mut. cauſ. fact. 399--401.

VIII. I. *Vindicatur lectio* L. 13. §. 1. D. de re jud. II. L. 57. pr. D. de Solut. III. L. 44. D. Mandati. IV. L. 1. §. 14. D. ad SCtum Treb. V. L. 10. §. 6. D. quae in fraud. cred. VI. *Tentatur* §. 10. eod. VII. *Defenditur* L. 30. §. 1. D. de fideic. libert. VIII. L. 1. pr. D. de migrando. IX. L. 32. D. de pign. et hypoth. X. *Exponitur* L. 15. D. de reb. cred. XI. L. 37. D. fam. erciſc. XII. L. 5. D. de transact. Reddere *pro* dare. XIII. *Illuſtratur* Paulus Sent. 5. 23. 16. 402–405.

IX. I. *Exponitur, et leviter tentatur* L. un. D. ſi quis jus dic. non obt. *Modus antiquus* vindicationis. Vindex *quis*. II. *Ad* L. 20. D. quemadm. ſerv. am. III. *Emendatur* L. 8. §. 1. D. de edendo. IV. *Ad* L. 2. §. 10. D. de Orig. jur. *Tentatur* L. un. pr. D. de Off. Praeſ. Praet. 405--408.

X. I. *Vindicatur lectio* L. 5. §. ult. D. de his, qui eff. vel dej. *Eadem exponitur, item* §. 5. eod., *et* L. 12. pr. D. de V. S. Actiones poenales *et* populares *heredi dari oſtenditur*. II. *Defenditur vulgata lectio* L. 55. §. 2. D. de Legat. III., *et* III. L. 10. §. 7. D. de gradib. et adfin. IV. *De* Gloſſematis. *Quid ſit* ſpecialiter nominatim, *ad* L. 72. pr. D. de evictionib. 409--412.

XI. I. *Ad* L. 5. C. de div. off. et adp. jud. Diſcingi *de militibus, Magiſtratibus, et cauſa*. Judices cincti *qui dicantur* Aniano. Horatii cincti, *ad* L. 3. D. Si pars hered. pet. *Tentatur* Ampelius. *Exponitur* Manilius. *Corrigitur* Plinius. II. *Ad* L. 12. D. de off. Praeſ. III. *Emendatur* L. 29. §. 1. D. de aur.

aur. arg. etc. leg. IV. *Reſtituitur, et explicatur* L. 39. §. 1. D. eod. Pag. 412–416.

CAPUT XII. *Ad* L. 49. D. de legat. III. *De* Ornatricibus, *ac* Pſecadibus. *Cultura comarum apud Romanos.* Servi peculiares. *Servorum ſervarumque ornatus.* Joannes Sarisberienſis *exponitur.* Alumnus *quis*, *ad* L. 16. §. 1. D. de his, quae ut ind. auf. *Luxus in Mancipiis.* Fortaſſis, *pro verbi gratia.* 416–422.

XIII. I. *Corrigitur* L. 65. §. 6. D. de Condict. indeb. II. L. 135. D. de V. S. III. L. 35. §. ult. D. de V. O. IV. L. 3. D. ſi pars her. pet. V. L. 14. §. 2. D. ad SCtum Treb. VI. *Defenditur lectio* L. 29. §. 2. D. pro Socio. Spectare *et* exſpectare *confunduntur.* Iſidorus *exponitur.* Seneca *emendatur.* VII. *Emaculatur* L. 2. §. 1. D. pro emtore, *et* VIII. L. 3. D. pro ſuo. IX. *Vindicatur* L. 8. pr. D. de procurat. X. *Reſtituitur* L. 32. §. 1. D. de acquir. vel omitt. hered. XI. *L.* 19. §. 2. D. de judic. XII. L. 69. D. pro Socio. XIII. *Vindicatur* L. 1. §. 3. D. ad L. Corn. de Sicar. XIV. *Ad* L. 2. D. de div. temp. praeſcript. Cicero *exponitur.* XV. *Sanatur* L. 57. D. de judic. XVI. *Conciliantur* L. 65. §. 2. D. de legat. II., *et* L. 68. §. 3 *et* 4. D. de legat. I., *haecque emendatur, et exponitur.* XVII. *Tentatur* L. 29. §. 3. D. ad L. Aquil. Navia *quid.* Feſtus *explicatur.* Iſidorus *corrigitur.* XVIII. *Ad* L. 1. §. 1. D. de bonor. poſſeſſ. ſec. tab. 423–429.

XIV. I. *Emendantur* Tibullus, *et* II. Nonius. III. Horatius *tentatur, et exponitur.* IV. Terentius *aliquoties corrigitur, et explicatur.* V. Celſus *reſtituitur.* VI. *Interpretatio, et conjectura de loco* Martialis. VII. Horatius *iterum tentatur, item* VIII. Valerius Maximus, *et* IX. Gellius. *Ad* L. 3. §. 9. D. de penu leg. X. *Reparatur ſcriptura* Flori, Ciceronis, *et* Iſidori. Gloſſae Iſidori *emaculantur.* Sector. Sectio. XI. Suetonius *emendatur.* XII. Sulpicius Severus *corrigitur, et* XIII. Plinius. 430–437.

XV. I. *De ſtilo et ſcriptis* Iſidori. *Loca nonnulla ex* Libro V. Originum *ejus deſumta, tam editionum antiquarum ope, quam ex conjectura emendantur, exponuntur, illuſtrantur.* II. Teſtium alligatio. III. Jus civile, *jus a JCtis introductum.* IV. *In* teſtamento nuncupativo *ſcriptura acceſſit.* V. Jus liberorum. VI. Chirographum *quid.* VII. Conjugum mutua coëmtio. VIII. Conditio. 437–443.

XVI. I. *Illuſtratur et exponitur* Iſidorus. Stipulationis *etymon, ſymbola, ſolennitas.* Varro *explicatur.* Stips, ſtipes, ſtipula fracta, ſtipulum, ſtipare, ſtipendium. Theſauri *notio.* Alligatio *in ſtipulatione.* Nummi dimidiati. Teſſerae hoſpitales

Digitized by Google

les. *Ἀστράγαλοι.* Dii hoſpitales. Teſſera bellica. Iſidorus *exponitur.* Arra. Scytale. Chirographa dimidiata, circumſecta. II. *Symbola varia.* Conjugum jugum. Poſſeſſionis adprehenſio. Manus mortua. Liti. *Suedorum, Cimbrorum ſymbola. A rure, et ab armis deſumta ſymbola,* gladii, haſtae, *Helvetiorum, Gallorum, Noſtratium* ſymbola. III. Effeſtucationis ritus et ſymbola *probantur ex* Formulis antiquis, *quae explanantur.* IV. Scotationis *etymon.* V. Traditionis, *et* teſtimoniorum ſymbola. VI. Obſtagii formula. Pag. 444–454.

CAPUT XVII. *Commentaria ad* Iſidorum. I. Varro *emendatur.* Cupiditas. Cicero *exponitur, et* §. 7. I. de Action. Commendare *de pignore.* II. Internecies, internecivus, internecinus. *Explicantur* Cicero, Feſtus, *et* Livius. Internecinum teſtamentum, teſtimonium. Internecini judicium, actio. III. Inſcriptio in crimen. *Enodatur* L. 14. C. Th. de accuſ. et inſcript. Teſtamentum *et* teſtimonium *permutantur.* IV. Furti poena antiqua. Servius *exponitur, et* Theophilus. Capitalis *et* capitis poena, *de ſervitute. Tentatur* L. 4. §. 1. D. de re milit. Pervaſio. Sertum, ſerta, ſerra. Lautumia. 454–461.

XVIII. *Varia ad* Iſidorum. I. *Diſſenſus veterum de* numeris gentium, *et* linguarum. *Exponitur* Lucretius. II. *Variae lectiones* Inſtitutionum Lib. 3. Tit. 6. in pr. §. 1. ſqq. III. Signare *pro* ſignificare. Nympha *et* lympha *confunduntur.* Nubentium lavatio. IV. Bene *et* pene *permiſcentur.* Laevis. V. Puer, puerus, puerulus, puellus, pullus, popus, pupus, pupulus, pupillus, *promiſcue olim uſitata: item feminina* puera, etc. VI. Puſus *et* puſa. Varro *explicatur, et tentatur.* VII. Pupae *quae, unde dictae.* Ovidius *reſtituitur.* Non *emittitur,* Cicero *plus ſemel tentatur.* 461–472.

I N D E X I.

RERUM ET VERBORUM,

QUAE EXPLICANTUR IN COMMENTARIIS

A D

TITULOS ULPIANI,

ET COLLATIONEM LEGUM MOSAICARUM ET ROMANARUM,

ITEM

IN DISQUISITIONE DE NOTIS,

E T

LIBRO OBSERVATIONUM.

Numerus paginam, littera a *columnam priorem,* b *poſteriorem deſignat.*

A.

A pro *aut*, et *alio* poſi-tum. 53. *b.*
— pro *alius*. 90. *a.* 216. *a.*
— pro *aut*. 132 *a.* 137. *b.* 179 *b.* 400.
— et *U* confunduntur. 69 *b.*
— *a die* quid. 38. *a.*
— et *V* permutantur. 177. *b.*
— pro *aliquando*. 177. *b.* 400.
— et *O* permiſcentur. 229. *b.*
— pro *per*. 234. *b.*
— et *E* confunduntur. 205. *a.*
Abactores. Poena eorum. 235. *a.* *ſq.*
Abbreviationes. 298.
Abduco, et *duco* quid diſ-ferant. 407.
Abigei atroces, varia eo-rum poena. 237. *a.* *ſq.*
Abire, *Abitio*, pro mori, morte. 349.
Ablativus in *i* deſinens. 95. *b.*
— ſingularis varie terminatur. 209. *b.*
— abſolutus. 125. *a.*
Abrogare legem, quid. 5. *b.*
— et *obrogare* con-funduntur. 6. *a.*
Abſentia. v. *Conjuges*.
— reip. cauſa. 69. *a.*
Abſes, pro *abſens*. 399.
Abuit, pro *habuit*. 25 *a.*
Abutor, pro *utor*. 346.
Ac, pro *actio*. 30. *b.* 305.
— pro *id eſt*. 408.
Acceſſus, pro paroxysmo. 437.
Accuſare quando poſſint mulieres. 31. *b.*
— num poſſint pere-grini, pauperes, infames. 203. *b.*
— num poſſint Lati-ni. 204. *a.*
Actio legitima quae. 14. *b.*
— rei uxoriae. 36. *a.*
— utilis et directa per-miſcentur. 14. *b.*

Actio

Actio malae tractationis. 38. *a.*
— actiones legis unde ortae. 62 *b.*
—perſonalis contra quem detur. 109. *a.*
— non datur legatario adverſus uſufructuarium, ad praeſtanda legata. 109. *a.*
— actiones fictitiae. 134. *a.*
—ex facto, ex maleficio, ex peccato. 141. *a.*
— actionum diviſiones. 140. *b.*
— noxalis. 189. *b.*
— actiones Praetoriae retinuerunt nomen actionis civilis, cui originem debebant. 189. *b.*
— ex lege Aquilia quotuplex. 189. *b. ſq.*
— pacti conventi. 305.
— de dejectis et effuſis quibus, in quos, et quando competat. 409.
— de eo, ſi quis nondum damnum dedit, ſed poſitum quid, aut ſuſpenſum habuit, quo noceri poſſit, num competat heredi. 409.
— in actione populari praefertur is, cujus intereſt. *ibid.*
— poenalis datur heredibus. *ibid.*
— popularis num detur heredibus. *ibid.*
— transacti, judicati. 427.
— finium regundorum in quaeſtione de ſpatio V. pedum. 455.
— internecini quae. 459.
Ad, pro *apud.* 311. 323. 454.
Adcreſcendi jus. 19. *b.* in ſervo communi manumiſſo. 17. *a.*
Addicere judicem, quid. 306.
Addictio rei mobilis quo loco facta. 74. *b.*
——— in ſervitutem. 189. *a.*
Addictus quis. 58. *a.*
——— et *adjectus* confunduntur. 306.
Ademtio hereditatis, et libertatis quo modo fiat. 96. *a. ſq.*
Adfines. Eorum humatio, et luctus vetitus. 378.
Adframiare, *adframire*, *adbramire.* 140. *a.* 451.
Adgnatis. De ſublato discrimine inter adgnatos et cognatos. Dictum olim *adgnatus meus*, et *adgnatus mihi.* Adgnati ſuos comprehendunt. 55. *b.*
——— cognati, et gentiles quo modo differant. 259. *b.*
Adhuc, pro praeterea. 196. *b.* 320.
Adjectivum ſequente infinitivo. 44. *a.*
——— ſequente genitivo: *variae punitionum*, pro *punitiones.* 240. *b.*
Adjectus et *addictus* confunduntur. 306.
Ad l. 251. *b.*
Ad locum. *ibid.*
Admodum quid ſignificet. 382.
Admodum impubes, *praetextatus*, quis dicatur. *ibid.*
Adoptio. De ea. 48. *a.* barbaris per arma facta. 47. *a.* inciſo adoptati capillo, barbaque. 448.
Adque; pro *atque.* 139. *a.*
Adramire, *adramitio.* 140. *b.*
Adrianus. Ejus tempore factum SCtum Tertullianum. 130. *b.*
Adrogatio per reſcriptum Principis quando coeperit: impuberum circumſpecte permiſſa. 48. *a. ſq.*
Adſpiratio, v. H.
Advenies, pro *adveniens.* 399.
Adventitia dos, quam ſocius dat. 35. *b.*
Adverſum, *adverſus*, *advorſum.* 333. ſignificatio ambigua et varia. 332. *ſq.* pro *ſecundum.* 46. *b.* 132. *a.*
Adulterium. Qui in eo posſint accuſare. 203. *b. ſq.* poena ejus. 449.
Advocati qui ſint. 224. *a.*
Advorſum. 333.
Ae et *e* permutantur. 190. *b.* 389. 438.
Aelia, v. *Lex.*
Aelius Sextus. 435. ad XII. tabulas eſt commentatus. 316.
Aeorum, pro *eorum.* 190. *b.*
Aequitas praefertur aliquando juri ſtricto. 103. *b.* in re teſtamentaria. 370. *ſq.*
Aerarium, v. *Fiſcus.*
Aes, v. *Teſtamentum.*
— *aeris confeſſi* quae locutio. 56. *a.*
— grave in cellis poſitum, et plauſtris circumvectum. 445.
Aethiopia. Ancillae ex ea. 418. *ſq.*
Afatomie, *Affatomie*, quid 451.
Aframiare. 140. *b.*
Agere lege, quid. 62. *b.*
Agreſte robur, quid. 209. *b.*
Ais omittitur. 187. *a.*
Ais haec, quae locutio. 389.
Ai., pro *alia*, *alias*, *alius.* 18. *a.* 230. *b.* 216. *a.* 257. *b.* 360.
Αλαβαστρος, pro *αναβαστρος.* 466.

Aia-

Alapae teſtibus datae. 452.
Alaricus. 128 *b.*
Album judicum. 178. *a.*
Alexander Severus Arcaeus Coeleſtis cultum induxit Romam. 94. *a.*
Aliae, pro *alius.* 381.
Alias, pro *aliter.* 18. *a.*
Alienus et *ſuus* opponuntur. 97. *b.* 381.
——— et *alius* permiſcentur. 381.
Alii, pro *alius.* 40. *a.*
Alioquin, pro *alii cui*, vel *alieno cui.* 34. *b.*
Aliquando per A notatum. 177. *b.*
Aliquanti, pro *aliquot.* 362.
Aliqui et *aliquis* confunduntur. 98. *b.*
Aliquid, pro *aliud quid.* 357. 358.
Aliquis, pro *alius quis.* 12. *a.* 22. *b.* 76. *a.* 358.
——— et *aliqui* permutantur. 98. *b.*
——— et *alius quis* permiſcentur. 12. *a.*
——— omittitur. 111. *b.*
Alius, *alii*, *alio.* 41. *a.*
——— et *alienus* confunduntur. 381.
——— quo modo ſcriptum. 106. *a.*
All., pro *allegatus.* 31. *b.* 56. *b.* 224. *a.*
Αλλα, pro αλλα και. 14. *b.*
Allegare teſtamenta. 440.
Allegatio, pro inſinuatione actis, geſtisve intervenientibus: geſtorum, geſta allegationis, donatio geſtis allegata. 440.
Alligari metu, beneficiis. *ibid.*
Alligatio teſtium. *ibid.*
——— ſymbolum ejus, frequens ejus mentio in Codice Sacro. *ibid.*
——— pro inſinuatione actis, geſtisve intervenientibus. *ibid.*
——— in ſtipulatione. 445.
Altaria. Penes ea ſervabantur ſymbola ceſſionum. 76. *a.*
Alter, *alteri*, *altero.* 41. *a.*
——— poſt *alius.* 90. *a.*
——— pro *uterque.* 90 *b.*
Alveus. 429.
Alumnus quis. 420.
Am., pro *amicus.* 210. *a.*
Amare et *diligere* conjunguntur. 205. *a.*
Ambigua, v. *Vocabula.*
Amba, pro *ambo.* 41. *a.*
Amicus, v. *Manumiſſio.*
——— et *medicus* confunduntur. 407.
Amnivaga Diana. 356.
Amphorae vini nomine Conſulis ſignatae. 431.
Ancillae ex Aethiopia. 418. *ſq.* ornatus earum. *ibid.*
Anianus non eſt auctor, aut epitomator libri Regularum: commentarii ejus: vitiavit fragmenta jurisprudentiae Antejuſtinianeae. 3. *a.* *ſq.* manum non admovit fragmento Regularum Ulpiani. 128. *a.* *ſq.*
Animadvertere, pro ſupplicio adficere. 250. *a.* *aliquem*, pro *in aliquem.* 396.
Animae defunctorum, v. *Manes.*
Animas, pro *animans.* 399.
Animus in deliciis. 184. *b.*
Annivaga Diana. 356.
Annulus dictus *ſymbolum*, quare. 449. ſponſae datus. *ibid.*
Annuum inter virum et uxorem. 45. *a.* *ſq.*
Ante omittitur. 220. *a.*
Anteſtatio. 85. *b.* 453.
Anteſtatus teſtimonium praebere debuit. 82. *b.*
Antiquitatum cognitio utilis. 258. *a.*
Antiquum jus, pro *jure adcreſcendi.* 19. *b.*
Apollo Didymaeus ubi cultus. 93. *b.* *ſq.*
Appius Claudius R invenit. 371.
Apprehenſio. Ejus ſolennitas. 452.
Apronianum SCtum. 121. *a.* quo tempore conditum. 93. *a.*
Apud, pro *ad.* 311.
Aquae et ignis interdictio utrum accenſenda maximae, an mediae capitis deminutioni. 58. *b.* in ea, vel deportatione, non libertas adimitur, ſed ſola civitas. 182. *b.*
Aquilia, v. *Actio.*
Archaiſmi. 43. *a.*
Ariſto Proculejanus fuit. 126. *b.*
Arma in adoptione adhibita. 47. *a.* et in mancipatione. 448.
Armaria varia ſignificant. 395.
Arnhemienſe jus circa inductiones, eductiones, etc. 74. *a.* *ſq.*
Arra quae. 447. 456. ſymbola ejus. 449.
Aſcia quid: figura ejus: *ſub aſcia dedicare* quid. 341.
Aſciola, *Aſciolus.* 341.
Aſpernamentum, pro *abominatione.* 209. *a.*
Aſſae nutrices quare dictae. 418.
Aſſecla quis, unde dictus. 419.
Aſſes et *ſeſtertia* permutantur. 193. *a.*
Aſſulae, quae. 341.
Αστραγαλιζειν, αστραγαλοι, αστριζειν. 446.

Aſty-

Aſtypalenſes. 360.
At et *ut* permiſcentur. 69. *b.* 115. *b.* 119. *b.* 181 *b.* 329.
— pro *autem.* 99. *a.* 136. *a.*
— pro *et.* 346.
— et *et* confunduntur. 352.
Atrox injuria quae. 137. *a.*
Atticismus perfecti pro praeſenti. 195. *b*
Aucupo, pro *aucupor.* 432.
Auguſti num *nobiliſſimi* dicti. 252. *a.*
Auguſtus attendebat ſupremis de ſe judiciis. 372.
Avia. De tutela ejus, et quando ea coeperit 54. *b.*
Aurelius Victor quo tempore vixerit. 323.
Aut ſubauditur, praeſertim in principio orationis. 54. *b.*
— pro *id eſt.* 62. *b.* 334. 336.
— et *ut* permutantur. 235. *b.*
— quo modo ſcriptum. 137. *b.*
Autem quo modo ſcriptum. 31. *b.*
— continuat orationem, et inſervit tranſitioni. 54. *b.*
— ponitur poſt vocem ſecundam et tertiam. 67. *b.*
— pro *enim.* 258. *b.*
— eſt aliquando copulativa. 314.
Αυτοχειρια quo modo, et in quibus caſibus punita, et de Philoſophis *αυτοχειρσι.* 42. *a. b.*
Axivaga Diana. 356.

B.

B. pro *bus.* 11. *a.* 81. *a.*
— et *S* permutantur. 81. *a.*
— pro *bonum.* 202. *b.*
— et *V* confunduntur. 238. *a.* 310. 340. Graeci et Latini ponunt pro V. 429.
— et *P* permiſcentur. 432. 467.
Bacillus in traditionibus. 75. *b.*
— tactus ejus ſymbolum. 448.
— atratus in condemnatione, et funere. 449.
Barba adoptati inciſa. 448.
Barbara vocabula. 39. *a.*
Baſilica. Eorum auctoritas. 385.
Baſilius notis perſcribi vetuit. 301.
Batavi Herculem Maguſanum coluerunt. 94. *b.*
Bellum internecinum, quid. 458.
Benditor. 311.
Bene et *pene* permutantur. 467.
Beneficium, pro facto vel opera alicujus. 205. *b.*
— *commendatum*, quid. 456.
Berbex, *berbicem*, *bervices.* 238. *a.* 310. 311.
Berecynthia. 335.
Berſum, *berus*, *beſtis*, *beſtitor.* 311
Beſtiae. Ingenui locaverunt operas, ut cum iis depugnarent. 310.
Bia, pro *via.* 311.
Biblia in traditionibus. 76. *a.*
Bibliotheca quae dicatur. 394.
Bictus, *bidua.* 311.
Biedinge van ruyminge unde dicatur. 75. *a.*
Billa, *biſus.* 311.
Bonitarius dominus. 20. *a.*
Bonum, pro intaminatum. 209. *b.*
Boves Lucae. 72. *b.*
Brachii in collum miſſio. 448.
Bulba, pro *vulva.* 311.
Burdones, pro mulis. 235. *a.*

C.

C in quibus vocibus ſequatur adſpiratio. 25. *a.*
– pro *cum.* 180. *a.*
– pro *clariſſimus.* 185. *b.*
– pro *cauſa.* 191. *a.*
– pro *civitas.* 249. *a.*
Ca., pro *cauſa.* 118. *a.*
Cadavera. Cura, et religio circa ea. 379.
Caduci etymon. 70. *a.*
Caeſares qui dicti tempore Diocletiani. 230. *b.* eorum mentio facta in inſcriptionibus. 231. *a.*
Caeterum, pro *namque*, *quia.* 400.
Cajus. Inſtitutiones ejus ab Aniano compilatae. 3. *a.* libri ejus in Occidente obſervati. 129. *a.* erciſcundus. 401.
Calata. De teſtamentis in calatis comitiis factis. 18 *b.*
Calceus dominationis nota, ſponſae datus. 449.
Caliditas, pro calore juvenili. 186. *b.*
Calor inconſultus. 186. *b.*
Calvi inviſi fuerunt. 421.
Calviſianum SCtum. 70. *b.*
Calumnia. Poena ejus.
— jusjurandum de calumnia quando remittatur parentibus, ac patronis. 202. *a. ſq.* quando locum habeat. 203. *a.*
Cameli quare eximantur rebus mancipi: ſero Romam tranſlati. 72. *a. ſq.*
Canalis et *ſolea* differunt. 384.
Candetum. 471.
Canes, pro *canis.* 374.
Canorus quid notet. 469.
Canui, pro *cecini.* 180. *b.*

Ca-

Digitized by Google

Capillus adoptati inciſus. 448.
Capitalis poena, pro ſervitute. 58. *a.* 460.
Capſae varia notant. 395.
Captivus. Pecunia, veſtis captiva, pro captivorum. 437.
Caput. Capitis minutio, v. *Deportatio.* Species capitis deminutionis varie ſtatuuntur. 59. *a.* quae ſit ea, et unde dicatur. 57. *a.* mutatio hominis in ea. 57. *b.*
—— ponitur pro ſtatu, quia caput eſt hominis principale. 57. *a. ſq.*
—— praeſtantia ejus. 323.
—— *capite cenſi* unde dicantur. 57. *b.*
—— pro homine. *Liberum caput*, de filio manumiſſo. 57. *a.*
—— *capitis poenas dare*, qui dicantur: de poena ſervitutis. 58. *a.* 460.
—— *capita, aut navia.* 429.
Carbonianum edictum. 64. *b.*
Carmen quid. 194. *a.*
—— vis ejus magica. 430.
Carthagini, in caſu ſexto. 95. *b.*
Caſcus, ſenex. 469.
Caſnar, ſenex. *ibid.*
Caſuarius et *cauſarius* permiſcentur. 427.
Caſus genitivi uſus, ut *adrogatio eorum*, pro ab iis facta. 48. *b.* v. *Genitivus.* v. *Ablativus.*
—— aliquando mutantur. 356.
—— fortuitos nemo praeſtat. 50. *b.*
—— non praeſtatur ſine pacto ſpeciali. 125. *a.*
—— in delictis. 184. *b.*
—— in homicidio. 185. *a. ſq.*
—— et *cauſa* confunduntur. 427.
Cato verba antiqua uſurpat. 39. *a.*
Catus quis. 435.
Cavis, pro *cavet.* 180. *a.*
Cauſa omittitur. 42. *b.* 81. *b.*
—— quo modo probata. 46. *b.*
—— *ex cauſa*, quid denotet. 36. *b.*
—— *cauſae conjectio.* 140. *a.*
—— et *caſus* permutantur. 427.
Cauſari accipere, tempeſtatem. 24. *a.*
Cauſarius et *caſuarius* permiſcentur. 427.
Causio uſuarii. 387.
Cedit, pro *cecidit.* 190. *b.*
Cella quae. 445.
Cenſi capite unde dicantur. 57. *b.*
Centumviri qui. 12 *b.*
Cera. Quando in ceram ſolam committatur falſum. 85. *b.*
—— *tabulae, ceraeve.* 85. *a. ſq.*
Cerea. 470.
Cerno quid notet. 102. *a.*
Certum in injuriis. 138. *a.*
Ceſpes. Figura ejus in mancipationibus. 75. *b.*
Ceſſio hereditatis: quid ſiat de debitis, ceſſa hereditate. 79. *b.*
—— ſymbola ejus. 75. *a. ſq.*
—— cedi poteſt uſusfructus. 78. *b.* num et libertas. 79. *a.*
Chaldaei, pro Magis. 249. *a.*
Chartae indentatae. 448.
Χειρεμβολον quid. 351.
Chiaſmus. 132. *b.*
Chirographum quid. 442. medio aevo quid dictum. 448.
Chriſtiani. Ulpiani animus in eos. 4. *b.*
—— Coeleſtem coluerunt. 95. *a.*
—— *impoſtores* dicti. 249. *a.*
—— multa crimina iis objecta a gentilibus. 249 *a. ſq.* 251. *a. ſq.* quae, et quare. 405.
—— addiderunt plurima in ſcriptis veterum. 299.
—— religio eorum, et cura circa cadavera. 378.
Cibaria mandare, quid. 101. *b.*
Cicero cavillator Jurisprudentiae. 134. *b.*
—— opus ejus *de legibus* lacerum, et corruptum. 328.
—— conſilium, et ſtudium Pompeji erga eum, 344. exſilium ejus. 345.
—— vocabula inuſitata aliquando uſurpat. 385.
Cimbri. Symbola eorum in manumiſſione, adoptione, et mancipatione. 448.
Cincinnatus unde dictus. 421.
Cinctutus, v. *Cingo.*
Cingo quid. 412. *ſq.*
—— *cincti* qui proprie dicantur: Horatii quare *cincti* dicantur: *alte cinctus* quis. 413. *cincti judices* qui. 412. *cinctuti* qui. 413.
Cingulum. Ornari, donari, cingi eo, quid. 412. *prima cingula. ibid.* eo privati ignominiae cauſa. 413.
Circa omittitur. 389.
Citatio quo modo apud majores facta. 140. *b.*
Civariae, pro *cibaria.* 229. *b.*

Civi-

Civilis. *Jus civile* quid. 441.
—— *verba civilia* quae. 375.
Civitas. De legatis civitatibus datis. 89. *b.* legari iis poſſe Nerva conſtituit. 121. *a.*
—— ea donati donantis nomine dicti. 326.
Civitatium. 209. *b.*
Clariſſimus dictus Proconſul. 186. *a.* Vicarius. 210. *b.* quis dicatur. 186. *a.*
Claritas mea. 185. *b.*
Claudia lex, v. *Lex.*
Claudius ſervis pro derelicto habitis libertatem dedit. 27. *b.* conſtitutiones ejus. 70. *a.* v. *Appius.*
Clauſula codicillaris. 442.
Clementia noſtra. 185. *b.*
Clodius. Ejus furor. 345.
Codex quid, unde dictus. 442.
—— Gregorianus et Hermogenianus ab Aniano compilati. 3. *b.*
—— Wurceburgenſis. 25. *a.*
—— Theodoſianus notis plenus. 300. jus ejus in occidente obſervatum. 129. *a.*
—— codices vetuſti ſiglis pleni. 300.
Codicillaris clauſula. 442.
Codicillus unde dictus. *ibid.* quid interſit inter id quod ſcriptum eſt in teſtamento, et in codicillis. 121. *b.*
Coeleſtis. Cultus ejus Romam inductus ab Alexandro Severo. 94. *a.* Ab Afris, quin et Chriſtianis, Dea culta: utrum Deae ſolum, an et Dei, nomen fuerit. 95. *a.*
Coelibes. Poena eorum. 66. *a.*
Coelum δειϰτιϰῶς *hoc* vocatur. 355.
Coëmtio unde dicta, mutua fuit. 49. *b.* 443. per eam mulier tranſibat in ſervitutem liberam. 57. *b.*
Coepit omittitur. 112 *a.*
Coërcere quid ſignificet: pro cogere ad faciendum, aut retinere, quo minus fiat. 117. *a.*
—— pro punire. 117. *b.*
—— pro praeſidio eſſe. 118. *a.*
Coërcit, pro *coërcet.* 179. *b.* *ſq.*
Cognati, adgnati, et *gentiles* quo modo differant. 259. *b.*
—— diſcrimen inter eos et adgnatos ſublatum. 55. *b.*
Cognitor quis. 360.
Cognoſco quid. 360.
Cogo, pro concludo. 359.
Cobercitio. 196. *a.*
Collatio legum Moſaicarum et Romanarum. Auctor ejus, et aetas, editiones. 175. *a.* interpretatio legum Moſaicarum. 176. *a.* notae in ea. 300.
Collego. 356.
Collum, v. *Brachium.*
Coloni deducentium Deos adoptabant. 94. *b.*
Coloniae Mileſiorum plurimae Apollinem Didymaeum coluerunt. 94. *a.*
Coma quae. 421. coma longa, ornatus ejus: qui eam aluerint. 421. 422. apprehenſio ejus. 448.
Comptus ſervus, ſerva, quae. 421.
Comere, pro *comare.* 374.
Comites puellarum et matronarum. 417. *ſq.*
Comitia. De teſtamento in calatis comitiis. 18. *b.*
Commendae quae. 456.
Commendare et *commodare* confunduntur. 456.
—— pro deponere, de pignore. 456.
—— de re. 348.
Commendatum beneficium quid. 456.
—— et *commodatum* permutantur. 229. *a.*
Commentitium jus, quid. 134. *a.*
Commercium quid notet. 73. *a.*
Commodare et *commendare* permiſcentur. 456.
Commodatum unde dictum. 455. *ſq.*
—— quid differat a pignore, quid ſit. 456.
—— et *commendatum* permutantur. 229. *a.*
Commodum, pro *commodatum.* 455.
Communis, v. *Servus.*
—— judicium communi dividundo. 14. *b.*
Comparativus, pro *poſitivo.* 410.
Compoſita, pro ſimplicibus. 247. *b.* 310. et contra. 346. 426.
Compremo. 356.
Con et *quaedam* confunduntur. 81. *b.*
Conatus in delictis quo modo puniatur. 184. *b.*
Conciſae arbores quae. 410.
Concubina quae. 420. ſi maritus adſumſiſſet eam, cauſam praebebat divortio, et tenebatur actione. 38. *a.*
Condicere, pro denuntiare. 140. *a.*
Condictio unde, et quae dicatur. 140. *a.*
—— indebiti, v. *Error.*
Condictus dies quis. 140. *a.*
—— condictum quid. 443.
Con-

Digitized by Google

Conditio quae, unde dicta, de teſtibus. 443.
——— difficilis, et impoſſibilis. 21.*a.* *ſq.*
——— *ſi non nupſerit*, pro non adjecta habetur. 118.*b.*
Condonor, pro *condono.* 432.
Confarreatio quae. 49. *a.* 443.
Confirmare legatum in tempus mortis. 116.*a.*
——— teſtamentum, quid. 441.
Conjectio cauſae. 140. *a.*
Conjugatio. Verba aliquot aeque in ſecunda ac tertia conjugatione uſurpantur. 180.*a.*
——— veteribus mutata. 217.*a.* 374.
Conjuges unde dicti. 448. quando iterum poſſint inire matrimonium propter abſentiam, mortem, vel repudium. 66.*a.*
Conjugium unde dictum. 443.
——— pro *conjugum.* 442.
Conjuncta, pro disjunctis. 178.*b.*
Conjunctio unde dicta. 443.
Connubium quid. 467.
Conſanguinei, v. *Luctus.*
Conſecror, pro *conſecro.*
Conſequenter et *convenienter* permutantur. 465.
Conſilium in delictis quo modo puniatur. 184. *a.* *ſq.*
Conſtantinus introduxit, privilegium teſtamenti militaris reſtringi ad occupatos in expeditione. 107.*a.*
——— ſuſtulit verborum, et formularum neceſſitatem in teſtamentis. 108.*a.*
Conſtare, pro conſiſtere. 96.*a.*
Conſtat omittitur. 112. b. 126.*b.* 138.*b.*
Conſtitutiones Imperatorum *leges* dictae. 56.*a.* poſteriorum aliquando ſolae memorantur, omiſſis anterioribus. 86.*a.*
Conſtitutus ſervus, pro depoſitus. 229.*b.*
Conſuetudo. 6. *b.*
Conſultor, pro *Conſul.* 323.
Contemno, pro nihili curo, parvi pendo. 414.
Conteſtatio quae ſit. 81.*a.*
Contignationes. 298.
Contracta porca. 340.
Contractus ſymbola. 448.
Contumelia exheredationis. 372.
Convenienter et *conſequenter* permiſcentur. 465.
Conventio unde dicta. 443.
——— in manum ſolvit tutelam mulierum. 63.*b.* quando ea deſierit. 49.*a.* differentia ejus, et conventionis in matrimonium: qui dicantur in manum convenire. 49.*b.*
Cornelia, v. *Lex.*
Corneliana lex. 106.*a.*
Cornua, de dentibus elephantorum. 433.
Coronae in exſequiis. 320.
——— *longae*, id eſt, multae. 342.
Corpore quaeſtum facere, quo modo viri dicantur. 208.*a.*
Corrumpi, pro *corrupi.* 180.*b.*
Cotta Conſul. 226.*b.*
Creditor et *debitor* confunduntur. 127.*b.*
——— manumiſſio fraudandorum creditorum cauſa facta. 13.*b.*
Crebandit, pro *creandis.* 25.*a.*
Crepo, *ui*, *are.* 374.
Cretio. Terminus ejus relinquebatur arbitrio teſtatoris. 101. *b.* *ſq.* ab ipſo herede teſtibus praeſentibus facienda, niſi eſſet libera cretio: quid ſi terminus adjectus non fuerit: quis cernat hereditatem: de ſymbolis, et ritibus ejus: quare heres poſſit mutare conſilium in ea poſt repudiationem. 102. *a.* ſimplex, vulgaris, continua, imperfecta, quae. 102.*b.* quare in ea praeſcriptio currat adverſus ignorantem, et agere non valentem. 103.*a.* *ſq.* num ſufficiat in ea pro herede geſſiſſe. 104. *b.* quo caſu inſtitutus et ſubſtitutus in ea dividant hereditatem. *ibid.*
Crimina, v. *Delicta.*
Crux, quaſi teſſera bellica, a militibus adſumta. 447.
Cubo, *ui*, *are.* 374.
Cuique, pro *quoque.* 339.
Culpa quando praeſtetur. 229. *a.*
Cultellus in traditionibus. 76.*a.*
Cum, pro *quamvis.* 100.*b.*
—— pro *quia.* 135.*a.* 257.*a.*
—— pro *quoniam.* 213.*a.*
Cupide quid. 455.
Cupiditas quae. 454.*ſq.*
Curator num pro *tutore* ponatur. 62. *b.* quibus, quo modo detur. 64. *a.* proprie non datur teſtamento: aliquando *tutor* dictus: furioſorum et prodigorum eſt potius tutor, quam curator: de curatore prodigis ingenuis dato. 65. *b.*

Curtius. Pars Hiſtoriarum ejus notis ſignata. 298.

D.

D. vocibus inſeritur. 39.*b.*
— pro *dominus.* 61.*a.*
— et *T* confunduntur. 14.*a.* 21.*b.* 103.*a.* 139.*a.* 123.*a.* 185.*a.* 193.*a.* 319. 424.
Da. c., damnationis cauſa. 115.*a.*
Daemones theſauris incubare credebantur. 445.
Damnatio heredum. 375. v. *Legatum.*
Damnatus, v. *Lex.*
——— publico judicio eſt infamis, et inteſtabilis. 32.*a.b.* 33.*a.*
Damnum ex dejectis et effuſis, vel quod ex expoſito, aut ſuſpenſo metuitur. 409.
Dare ſervandum, v. *Servandum.*
Dativus commodi. 305.
——— in *i* corripitur more Graecorum. 417.
David. Pſalteria ejus per notas ſcripta. 298.
De omittitur. 323.
— pro propter. 313.
Debere, pro poſſe. 82.*b.* 245.*a.*
——— pro compellere. 203.*a.*
Debile quid. 424.
Debita in hereditate ceſſa a quo ſolvenda. 79.*b.*
Debitor et *creditor* permutantur. 127.*b.*
——— ſectio debitorum quo modo intelligenda. 57.*b.* 460.
——— addictio debitorum. 189.*a.*
Debotus. 311.
Decemviri. Nomina eorum. 439.
Decido, pro *caedo.* 310.
Decimae hereditatum. 265.*a.*
Decretarii dies. 195.*b.*
Decuriae judicum. 178.*a.*
Dedicare ſub aſcia quid. 341.
Deditio noxae. 189.*a.*
et *ditio* confunduntur. 201.*b.*
Dedititius unde dictus. 88.*a.* Ulpiani aevo ii ſuperfuerunt: dedititia libertas poſtea ſublata: cives non facti. 88.*b.*
Dedititius quis. 201.*b.*
Deditus noxae, v. *Noxa.*
Defero, pro *transfero.* 455.
Definitiones JCtorum et Philoſophorum. 374.
Defuncti, v. *Manes.*
Deguerpir. 75.*b.*
Δει omittitur. 112.*b.*
Dejectus. Actio de dejectis, v. *Actio.*
Delatio, pro accuſatione. 226.*b.*
Delegatio hereditatis. 374.
Delegatus judex. 177.*b.*
Delibatio hereditatis. 374.
Deliciae, *delicium*, de ſervis. 419.
Delictum. In eo ſpectanda exitus, facta, et voluntas. 182.*b.ſq.*
Deligo, pro decerpo. 374.
Denique uni membro ſubjungitur. 93.*b.*
——— pro proinde, exempli gratia. 247.*a.* 249.*b.*
——— pro hoc tempore. 315.
Denuntiare poteſt mulier auctoritate tutoris. 59.*b.*
Depeſco, pro *depaſco.* 358.
Deponentia, v. *Perfecta.* Verba aliquando ſenſu deponentium uſurpantur. 432.
Depono et *ſervandum do* promiſcue ponuntur, proprie differunt. 232.*a.*
Deportatio utrum referenda ad maximam, an mediam capitis deminutionem: num ſolvat matrimonium. 58.*b.* v. *Aqua.*
Depremo. 356.
Derivationes Juriſconſultorum et Philoſophorum. 374.
Derogare quid. 5.*b.*
Deſervio, pro tempori inſervio. 193.*b.*
Deſino, pro morior. 63.*b.* 255.*b.*
Deſponſa virgo. 226.*a.*
Deſtinata quae. *ibid.*
Dextra. Symbolum dationis ejus. 448.
Diaconus de notis ſcripſit. 299.
Diana annivaga, amnivaga, axivaga. 356.
Dica quae. 140.*a.*
Dicere, pro ſtipulari. 140.*a.* 35.*a.* pro cavere, curare, edicere. 35.*a.*
——— *vim dicere* quis dicatur, et quid notet. 406.
——— *dico*, *ere*, et *are.* 374.
Dictio dotis, v. *Dos.* quae ſit. 104.*a.*
Dictiones rarae non damnandae. 98.*a.*
Dicunt omittitur. 112.*b.*
Didymaeus Apollo ubi cultus. 94.*a.*
Dies. Luſtricus. 67.*a.*
— condictus. 140.*a.*
— decretarius. 195.*b.*
Diffarreatio. 49.*a.*
Digeſta, v. *Pandectae.*
Digiti. Percuſſio eorum in cretione. 102.*a.*
Dii colonorum. 94.*b.*
— quos Deos heredes facere licuerit. 94.*a.*
— ex legatis Diis relictis viceſima deducitur, qua-

quare: quamobrem honorati ſuerint jure trium liberorum. 265. *a. b.*
Dii. theſauriiis commendati. 445.
Dilanio quid. 359.
Diligo et *amo* conjunguntur. 205. *a.*
Diocletianus num *maximum* ſe dixerit. 252. *a.*
Diogenes. 216. *b.*
Diphonia. Eam exoſi fuerunt antiqui. 415.
Diphtongae litterae ſaepe negliguntur. 389.
Directus. Verba directa in teſtamentis. 5. *a.* 375.
——— actiones *utiles*, et *directae* confunduntur. 14. *b.*
Dirimerit. 216. *b.*
Diſcedo, pro morior. 349.
Diſcingo quid notet. 412.
——— quo ſenſu cauſa *diſcingi* dicatur. 414. *diſcingere lectos.* *ibid.*
——— diſcincti milites. 308. ignominiae cauſa. 413.
——— *Diſcinctus* quis dicatur: pro *mollis*: *nepos diſcinctus.* 413. *otia*, *pagina diſcincta.* 414.
Diſco, pro audio. 297.
Disjunctus, v. *Legatum.*
——— res disjunctae ſi fuerint legatae, cui competat electio. 115. *a. ſq.*
——— disjuncta pro conjunctis. 178. *b.*
Diſpenſatores ſervi. 101. *b.*
Diſputationes fori, de bello. 335.
Diſſenſus JCtorum. 401.
Diſſimulo quid notet: pro negligo, detrecto, recuſo, excuſo, remitto. 212. *a.*
Diſtinctiones JCtorum variae. 59. *a.* v. *Juriſconſulti.*
Diſtingi, pro *diſtingui.* 414.
Ditio et *deditio* permutantur. 201. *b.*
Divini qui. 359.
Diviſiones JCtorum variae. 91. *a.* v. *Juriſconſulti.*
Divortium. Adſumta concubina cauſa erat divortio. 38. *a.*
Dixit omittitur. 187. *a.* 241. *b.*
Doctores quare pileo donentur. 237. *a.*
Doctrina *ſuperſtitionis.* 252. *b.*
Dolk unde dictum. 139. *b.*
Dolones qui ſint. *ibid.*
Dolus quando praeſtetur. 229. *a.* in criminibus ſpectandus. 183. *a.* cadit in impuberes. 382.
Domina dicta uxor Imperatoris. 436.
Dominium legitimum et naturale. 20. *a.*
Dominus, v. *Servus.*
——— omittitur. 61. *a.*
——— maritus dictus ab uxoribus. 57. *b.*
Domitia, *Domitilla*, gens Domitia. 326.
Domitius Ulpianus unde dictus. *ibid.*
Domo, *ui*, *are.* 374.
Domus. Domuis, pro *domus*, *domu*, pro *domo.* 41. *a. b.* *domu ſuſcipi* dicitur uxor. 41. *b.*
Donaria in cella templi repoſita. 445.
Donatio unde dicta. 443. inter virum et uxorem prohibita, etiam per interpoſitam perſonam, quare, quid de annuo obſervandum. 44. *b.* 45. *a.*
Dos a ſocio data: quo modo retinenda: dictio ejus non ſolemniter facta, obligat tamen. 34. *a.* 35 *a. b.*
Doſitheus vertit fragmentum Regularum veteris Juriſconſulti. 6. *b.*
Drenta. Ritus mancipationis in ea. 75. *b.*
Dua, pro *duo.* 41. *a.*
Dubito. Non dubito verbum fideicommiſſorum. 25. *a.*
Ducator. 374.
Duces, vel *ducis*, pro *dux.* *ibid.*
Duco quo ſenſu dicatur de uxore. 52. *b.*
—— quae dicantur *duci.* 407.
—— pro *abduco*: quid ea differant. *ibid.*
—— *ducere*, et *ducare.* 374.
Duplicatio litterarum. 300. 465.

E.

E et *I* confunduntur. 101. *a.* 110. *b.* 123. *b.* 217. *a.* 238 *a.* 385. 424.
– ablativi in *e* deſinentes. 95. *b.*
– pro *etiam.* 133. *a.*
– pro *ejus.* 123. *a.* 250. *b.*
– et *S* permutantur. 45. *b.*
– et *AE* permiſcentur. 190. *b.*
– et *A* confunduntur. 205. *a.*
– pro *ae.* 190. *b.* 389. 438.
– *e re conſtituere.* 180. *a.*
Ecquis et *necquis* confunduntur. 390.
Edictum Carbonianum. 64. *b.* Claudii. 56. *a.*
Edocere alicui. 325.
Educo, *ere*, et *are.* 374.
Eductio jure hodierno, ejuſque ritus. 74. *a. ſq.* 452. v. *Inductio.*
Effecit, pro extendit. 299.
Effeſtucatio unde dicta. 75. *a.*
——— ritus ejus et ſymbola. 450. *ſq.*

Effe-

Effeſtucatio. Mos ejus apud Gelros. 451.
Effuſa, v. *Actio.*
Ei, pro *i.* 85.*b.* 445.
Ει, pro οτι. 125. *b.*
Ει δε μη, quid ſignificet. 41. *a.*
Ει μη, pro οτι μη. 125. *b.*
Ειναι, pro *vivere.* 349.
Ejus et *ſuus* permutantur. 77. *b.* 116. *b.*
Ejusmodi et *etiam* confunduntur. 62. *a.* quo modo ſcriptum. 137. *b.*
Electio, v. *Legatum.*
Elephanti quare non accenſeantur rebus mancipi, quando Romae cogniti: dicti *boves Lucae.* 72. *a. ſq.* quo modo ad certamen incitati: dentes eorum *cornua* appellantur. 433.
Ellipſis του *ait*, *dixit*, ſimilisve. 187. *a.* 241. *b.*
—— *aliquis*, *homo*, *quis*, *teſtator*, ſimilisve. 111. *b.* 139. *b.* 123. *a.* 215. *a.*
—— *ante.* 220. *a.*
—— *aut.* 54. *b.* 324.
—— *cauſa*, *gratia*, *ergo*, ενεκα. 42. *b.* 81. *b.*
—— *circa*, κατα. 389.
—— *conſtat*, *palam eſt*, *puto*, ſimiliumve. 112. *b.* 126. *b.* 138. *b.* 192. *b.*
—— *coepit.* 112. *a.*
—— *crimen*, *debitum.* 56. *a.*
—— *dicunt.* 112. *b.*
—— *dominus.* 61. *a.*
—— in ει δε μη. 41. *a.*
—— *eſt.* 198. *a.* 212. *a.* 314. 370.
—— *et.* 67. *b.* 129. *b.* 179. *b.* 195. *a.* 198. *a.* 213. *b.* 327. 411. 427.
—— pronominis *hoc*, vel *id.* 40. *b.*
—— *in.* 221. *a.* 324. 354. 463.
—— *lego.* 415.
—— *oportet*, δει Graecorum. 112. *b.*
—— *poſt.* 20. *a.*
—— *quam.* 35. *b.*
—— *reſpondi.* 112. *b.*
—— *ſe.* 24. *b.* 42. *a.* 52. *b.* 105. *b.* 215. *b. ſq.* 227. *b.* 345. 465.
—— *ſi.* 36. *a.* 67. *a. ſq.* 99. *a.* 129. *b.* 141. *b.* 199. *a.* 211. *a.* 233. *b.* 243. *a.* 329. 351. 392. 427.
—— *ſolum*, vel *tantum.* 15. *a.* 348.
—— *tam.* 111. *b.* 415.
—— *tamen.* 29. *b.*
—— *tantum.* 91. *a.*
—— *te.* 204. *b.*
—— *ut.* 125. *b.* 239. *b.*
—— vocis quae mox praeceſſerat. 243. *b.*
Eludere de fluctibus. 357.
Elugere et *lugere* non differunt. 350.
Em, pro *eum.* 39. *b.*
Emancipatio. De ea. 49. *a.* in teſtamento. 18. *b.* ſervitus imaginaria in ea. 57. *b.* fiducia in ea. 78. *a.*
Emem, pro *eundem.* 39. *b.*
Emendationes. Ad eas non ſtatim procedendum ob vocabula rariora. 39. *a.*
Empedocles. Mors ejus. 42. *b.*
Emtio, et venditio unde orta. 443.
—— uxorum. *ibid.*
Emtor, v. *Familia.*
Emtum et *venditum* permutantur. 127. *a.*
—— et *paratum* quid differant. 403.
En quid ſignificet. 131. *b.* pro *enim.* 57. *a.*
Enallage temporum. 68. *a.* 352. v. *Praeſens.*
—— caſuum. 356.
—— comparativi pro poſitivo. 410.
—— infinitivi pro ſubſtantivo. 414.
Εναντιον τουδε. 333.
Ενεκα omittitur. 81. *b.*
Enim, pro *quia*, et *autem.* 15. *b.* 352.
—— et *etiam* confunduntur. 131. *b.*
Ennius verba antiqua uſurpavit. 39. *b.*
Ephebi unde dicti. 468.
Equus publicus quo modo aleretur. 45. *b.* vindicatio equi. 453.
Ereiſcundi JCti aequitatem ſequuntur. 126. *b.*
Ereditarius, *eres*, pro *hereditarius*, *heres.* 25. *a.* 389.
Erem, pro *heredem.* 40. *a.*
Ereptitia bona. 80. *a.*
Ergo omittitur. 42. *b.* 81. *b.* quo modo ſcriptum. 432.
Erile, pro *herile.* 389.
Eris, pro *heredis.* 40. *a.*
Error in perſona num noceat in judicio communi dividundo. 14. *b.*
—— ſolutum errore juris et facti num poſſit repeti condictione indebiti. 122. *b.*
—— manium inſepultorum. 372. 379. *ſq.*
Es, pro *eos.* 40. *a.*
Eſſe et *ire* confunduntur. 9. *a.*
Eſt omittitur. 198. *a.* 212. *a.* 314. vel etiam additur perperam. 370. pro licet. *ibid.*
Et omittitur. 67. *b.* 129. *b.* 179. *b.* 195. *a.* 198. *a.* 213. *b.* 327. 411. 427.
— et *que* conjunguntur. 61. *b.*
— et *at* permutantur. 346. 352.
— et *nec* confunduntur. 50. *a. ſq.* 191. *a. ſq.* 236. *b.* 390.
— et *ut* permiſcentur. 79. *a.* 119. *b.* 182. *a.*
— pro *id eſt.* 222. *a.* 352. 408.

Et

Digitized by Google

Et pro *etiam.* 240. *a.*
Etiam et *quoque* conjunguntur. 61. *b.* quo modo ſcriptum. 80. *a.*
—— et *ejusmodi* confunduntur. 62. *a.* et *enim.* 131. *b.*
Etymologiae JCtorum. 70. *a.* 232. *a* abſurditas earum. 467.
Evacuationes quo loco factae. 74. *b.*
Eventus quo modo ſpectandus in criminibus. 182. *b.* *ſqq.*
Eutycianus, pro *Eutychianus.* 25 *a.*
Ex pro *et.* 180. *a.*
— omittitur. 255. *a.*
— *ex cauſa* quid denotet. 36. *b.*
— *ex eo* quid. 47. *a.* pro *excepto.* 201. *a. b.* pro *propterea, ideo.* 206. *a.*
— *ex lege* quid. 10. *a.* pro *adverſus legem.* 46. *b.* pro *poſt legem.* 47. *a.*
— pro *poſt.* 264. *b.*
— *ex re litare*, et *rem litare*, quid differant. 405.
Exaſciatum quid. 341.
Exceptio quando opponi debeat. 192. *a.* pacti conventi. 305.
Exercitor tenetur de recepto. 350.
Exheredatio quo modo facienda. 97. *a.* contumelia, injuria ejus. 372.
Exitus, v. *Eventus.* pro *morte, mortis.* 349.
Exrogare quid. 5. *b.*
Exſecutio manu militari, et Praetoria. 406.
Exſpecto et *ſpecto* permutantur. 240. *a.* 425.
Extraneus heres *ſuo* opponitur. 97. *b.* quis ſit. 119. *b.* 313.

F.

F et *S* confunduntur. 68. *a.* 385.
— et *T* permutantur. 182. *b.*
— quid ſignificet. 206. *b.* pro *fecit.* 60. *a.* *filius.* 123. *a.* *finis.* 123. *b.* *factum.* 238. *a.* *fit.* 258. *a.*
Fabia, non *Favia*, ſcribendum: lex agit de fide bona. 50. *b.*
Faces, pro *fax.* 374.
Facti, quo modo ſcriptum. 257. *b.*
Factum. Error facti, v. *Error.*
——— pro circumſtantiis. 139. *a.* 182. *b.*
——— actio ex facto. 141. *a.*
——— et *fatum* confunduntur. 42. *a.*
——— in delictis ſpectandum. 182. *b.* *ſq.*
Falcidia dicitur SCtum Pegaſianum. 125. *a.*
Familia quid ſignificet. 18. *b.* 258. *b.* 311.
——— et *genus*, et *gens* differunt. 259. *a.*
——— emtor familiae olim fuit ipſe heres. 18. *a.* quare poſtea diverſus fuerit ab herede. 19. *a.* quare non poſſit eſſe teſtis in teſtamento, qui eſt in poteſtate familiae emtoris. 82. *a.*
Fatum et *factum* permutantur. 42. *a.*
Favor libertatis. 19. *b.* 24. *a.*
F. C. quid ſignificet. 13. *b.*
Femina tutelae perpetuae ſubeſt. 16. *b.* 467. de tutela ejus. 54. *b.* *ſq.*
——— pro viro feminam agente, et molli. 52. *a.*
——— quare in teſtamento prohibeatur: non habet communionem comitiorum. 83. *a.*
——— quo modo poſſit teſtari. 89. *a.*
——— de ſucceſſione ejus. 130. *a.*
Ferri quae dicantur: pro *auferri.* 407. lex quo modo dicatur. 5. *b.*
Fervit, pro *fervet.* 180. *a.*
Feſtinatio ſcriptorum fecit, ut aliter ſcripſerint, quam initio deſtinaverant. 90. *b.*
Feſtuca in citatione majorum. 140. *b.* quae, et quam varia fuerit. 73. *b.* 75. *b.* jactus ejus. 75. *a.* 450. *ſq.* *werpire, accipere feſtucam.* 451.
Feſtucaria vis quae. 73. *a.*
Fictiones juris quae ſint, unde deſcendant: dicuntur *jus commentitium:* exempla earum. 134. *a.* *ſq.*
——— in exheredatione. 97. *a.* in exheredatione in cretione. 104. *b.*
——— ignorantiae. 46. *b.*
Fictitiae actiones. 134. *a.*
Fideicommiſſum. Origo ejus. 122. *a.* 25. *a.* verba ejus. 122. *b.* *ſperare, rogare, non dubitare.* 24. *b.* 25. *a.* *relinquo*, num pariat actionem ejus. 122. *a.* quando certum jus obtinuerit. 14. *a.* in eo locum habet lex Aelia Sentia. 14. *a.* laxior et pinguior natura fideicommiſſorum, quam legatorum. 124. *a.*
Fideicommittere contracte ſcriptum. 302.
Fiducia in nexu, et mancipationibus. 78. *a.* contractus ejus. 189. *a.*
Fiduciare quid. 55. *b.*
Filius. Oeconomia ſeparata ejus num ſolvat patriam poteſtatem. 54 *b.*
Finire, pro *definire.* 240. *b.*
Finium regundorum actio in quaeſtione de ſpatio V. pedum. 455.

Fir-

Digitized by Google

Firmare et *ſignare* confunduntur. 441.
Fiſcales res, et *publicae* promiſcue ponuntur: ſunt propriae et privatae Principis. 361.
Fiſcus et *aerarium* promiſcue ponuntur. 71.*a*.*ſq*.
Fit et *ſit* confunduntur. 57.*a*.
Flagellis caedebantur ſervi. 236.*a*.
Florentinus Codex Pandectarum. In eo D et T confunduntur. 14.*a*. ſunt geminationes. 300. num ſit idem, qui Juſtiniani mandato eſt confectus, aut primum ſecundumve exemplum: num ſit fons omnium exemplorum caeterorum: aetas ejus. 301. continet plurimas notas. 302.
Flores in exſequiis. 320.
Foedus, pro *foeditate*. 249. *a*.
——— inter Smyrnaeos et Magneſios. 335.
——— nexus in eo. 447.
Folia. Varia genera et uſus eorum. 384. 386. 387. eorum et frondium uſus in alendo pecore. *ibid*. palmarum, et alia ad ſcribendum adhibita. 384. uſus eorum cur denegatus fuerit uſuario. 383. 386. 387. cur auferri non debeant ex ſylvis et ſaltubus. 387.
——— pro uvis. 384.
——— et *frondes* quid differant. 386.
Foliatum. *ibid*.
Fomites qui. 341.
Formula, *quantum aequius melius*. 36.*a*.
——— antiqua tutoris petitionis ac dationis. 54.*b*.
——— in injuriis. 138.*a*.
——— monumentorum, et teſtamentorum. 375.
——— mancipationis. 452.
——— ſponſionis. 453.
——— ex ea judices dabantur. 178.*a*.
——— Juriſconſultorum formulae. 301
Forſaſſis, pro exempli gratia, veluti. 422.
Fortuitos caſus nemo praeſtat. 50.*b*.
Fortunae judicium quid. 206.*b*.
Fractura nummuli in ſtipulatione: teſſerae hoſpitalis. 446.
Fragmentum Regularum veteris JCti, quem auctorem habeat. 6.*a*. num fuerit verſum a Doſitheo: a quo editum. 6.*b*. ſtilus ejus, et praeſtantia. 7.*a*. uter textus antiquior, Graecus, an Romanus: utrius lectio praeferenda. 12.*a*. v. *Ulpianus*.
Fraudandorum creditorum cauſa manumiſſio. 13.*b*.
Fraus. *Se fraude* quid. 58.*a*.
Fribulum, pro *fribusculum*. 467.
Frondes et *folia* quid differant. 386.
Fructuis. 41.*a*.
Frugalis quis. 468.
Frugalitas quae 42.*b*. 468.
Frugi homo quis. 468.
Frux, *frugis*. 374.
Fugere, quando dicatur reus. 140.
Fuit, pro mortuus eſt. 349.
Φυλλα, pro *floribus*. 386.
Fulmen. Eo percuſſis ſepultura denegata. 378.
Fundere orationem, quid. 333.
Furia lex. 5. *a*.
Furina Dea, lucus ejus. 360.
Furinalia. 360.
Furioſus teſtari prohibetur. 21.*b*. quando poſſit teſtari. 87. *b*. quare in teſtamento prohibeatur. 83.*a*.
Furor, paſſive. 229.*a*.
Furtum num capitale crimen fuerit apud Romanos: poena ejus antiqua. 459.*ſq*. 235.*a*.
Fuſtes in traditionibus. 16. *a*.
——— iis caedebantur liberi. 236.*a*.
——— fracti in funere. 449. in inveſtitura. 450.
Futurum, v. *Praeſens*.

G.

Γαζοφυλακιον quid. 445.
Galli Martes plurimos coluerunt. 94. *a*. ſymbola eorum. 449.
Γαρ tranſitioni inſervit, et nihil ſignificat. 239.*a*.
Gelri Martem Halamarum coluerunt. 94.*a*. mos eſfeſtucandi eorum. 451.
Gemal unde dictum. 448.
Geminationes in Pandectis frequentes. 220.*b*.
——— retrogradae. 105.*a*.
——— vocis praecedentis. 239. *b*.
——— litterarum et vocum ſunt ſcribendi compendia. 299.
——— modus adhibendus in arte corrigendi per eas. 300.
——— litterarum olim non fiebant. 371.
——— quaſi geminationes. 392.
Genitivus, v. *Caſus*. Pluralis varie terminatur. 209.*b*. in *um* et *ium*. 442.
Genituram ſuam ſaepe reticebant antiqui. 339.

Ge-

Geno, pro *gigno*. 7.*b*.
Gens et *genus* quo modo diſtinguantur. 258.*a*.*ſq*.
—— et *familia* quo modo differant. 259.*a*.
—— et *ſtirps* quid differant. 259.*b*.
Gentium numerus. 462.
Gentiles qui ſint 258.*a*.*ſqq*. *agnati*, *cognati*, et *gentiles*, quo modo diſtinguantur: ii, quibus idem eſt nomen, agnati, non Chriſtiani, qui inter cohortes pro Palatio excubabant. 259.*b*. 260.*a*.
Gentilitia nomina, jura, etc. 263.*b*.
Genus, v. *Legatum*. pro *gente*. 259.*a*. et *gens* quid differant, et *familia*. 258.*a*.*b*. 259.*a*.
Gerichtsluiden, v. *Judiciales*.
Germani qui, et unde dicti. 264.*a*.
Germanorum ritus in vindicatione equi. 453. eorum feminae in perpetua tutela fuerunt. 467.
Germen quid, unde dictum. 264.*a*.
Gerula quae. 419.
Geſta allegationis, *geſtis allegata donatio*. 440.
Gladiator rude donatus. 237.*a*.*ſq*.
Gladius. Ejus poena Romae omnium graviſſima. 237.*a*.
—— qui eo fuerint accincti. 412.
—— quale inſigne fuerit. 449.
Gleba terrae vindicandae, aut mancipandae, loco rei univerſae. 75.*a*.406.
Gloſſemata. Ars per ea medendi ſubſidiaria, quid de iis ſentiendum. 113.*b*. 309. 411.
Graeci, *Graeciſmi*, v. *Helleniſmus*, *Jurisconſulti*.
Linguae Graecae uſus Romae familiaris. 43.*a*.
—— Graeciſmi in jure frequentes. 43.*a*. 81.*b*. 137.*b*. 178.*b*. 180.*b*.
—— Graece aliquando ſcripta legata. 124.*a*.
—— Graecorum notae. 303. 362.
—— flexio vocabulorum Graecorum a librariis facta. 334.
—— Graeciſmus adjectivi ſequente infinitivo. 44.*a*. *eſt* pro *licet*. 370. correptio dativi in *i*. 417.
Gratia omittitur. 42.*b*. 81.*b*.
Gravis rerum injuria quae: *injuria gravis* quae: *gravis morum*. 137.*a*.*b*.
Gravitas tua. 186.*a*.
Gregorianus Codex ab Aniano compilatus. 3.*b*.

H.

H. Varia ejus ſcriptura: adſpiratio magis eſt, quam littera. 25.*a*. pro arbitrio addita, aut omiſſa. 196.*a*. negligitur, quare. 389. male aliquando additur, aut omittitur. *ibid*.
Habe, *habes*, *habitus*, pro *ave*, *aves*, *avitus*. 25.*a*. 340. 389.
Habitatio filii ſeparata num ſolvat poteſtatem patriam. 54.*b*.
—— ejus, et uſus convenientia, et differentia. 241.*a*.*ſq*.
Haec et *nec* confunduntur. 389.
Hageſtoltzen. 66.*b*.
Halamarus Mars. 94.*a*.
Halm. *Den halm ſchieten: hand*, *halm*, *en mond: vertyden met den halm: halmgoedinge* 75.*b*. 450.
Harundo, pro *arundo*. 389.
Haſta quale inſigne. 449.
Hebraeorum opinio de numero gentium, et linguarum. 462.
Helleniſmus, v. *Graeciſmus*. Promiſcuus uſus *του in* cum caſu quarto et ſexto. 9.*a*.
Helvetiorum mores. 449.
Hemiſtychia, v. *Verſus*.
Heorum, pro *eorum*. 25.*a*.
Hercules innumeri fuerunt: Batavorum Hercules Maguſanus. 94.*b*. Saxanus. 95.*a*. Lybicus. 360.
Here, pro *heri*. 385.
Hereditas. Conditio hereditatis ceſſae, et quid fiat de debitis. 79.*b*. ademtio ejus quo modo fiat. 96.*a*.*ſq* patroni 131.*a*. decimae, et viceſimae hereditatum 265.*a*.*b*. honor hereditatis. 372.
Heres neceſſarius quis. 13.*a*.
—— quare non poſſit legari poſt mortem ejus. 18.*a*.*ſq*.
—— quare non obligetur heres heredis. 19.*a*.
—— quare libertas, aut legatum dari non potuerit ante inſtitutionem ejus. 19.*a*.*ſq*.
—— quare teſtes in teſtamento eſſe non posſint, qui ſunt in poteſtate ejus. 82.*a*.
—— quare ſcribi non poſſit perſona incerta. 92.*a*.
—— qui Dii heredes fieri potuerint. 94.*a*.
—— quo modo vox *heres* ſcripta. 71.*b*.
—— vox deſcendit ab *hero*. 101.*b*.

Digitized by Google

Heres alienus et *extraneus* opponitur *ſuo*. 97. *b*. v. *Suus*.
—— nudi heredis ſaltatio in cretione 102. *a*.
—— praeſtare debet legata. 108 *a. ſqq*.
—— praeſtat onera hereditaria, et repraeſentat defunctum. 109. *a*.
—— num ei detur electio legati. 114. *ſq*.
—— inſtitutio ejus neceſſaria. 116. *a*.
—— praeſtat viceſimam, quo modo. 265. *a. b*.
—— dicitur *damnari*. 375.
—— *legitimi*, pro *teſtamentarii*. 376.
—— num ei competat actio ex poſito, aut ſuſpenſo, quod nocere poſſit. 409.
—— num ei competat actio popularis, et poenalis. *ibid*.
Heri et *here* promiſcue ponuntur. 385.
Hermogenianus Codex ab Aniano compilatus. 3. *b*.
Heroſtrati mors. 42. *b*.
H. H. quid ſignificet. 129 *b*.
Hic quo modo ſcriptum. 71. *b*.
Hieronymi verſio. 176. *a*. *ſq*.
Hiisdem, pro *iisdem*. 25. *a*.
Hoc et *quod* relativa. 34. *a*. pro *coelum*. 355.
Homicidium caſu admiſſum quo modo puniatur. 185. *a*. *ſq*. redemtio ejus per oſculum. 450.
Homo, pro *ſervus*. 12. *a*. omittitur. 139. *b*.
Honor quid ſignificet. 179. *b*. pro ſacrificio. 319. hereditatis. 372.
Honorarium jus quare dictum. 65. *a*.
Horatii quo ſenſu *cincti* dicantur. 413.
Horcinus, pro *orcinus*. 25. *a*.
Hoſpitalis teſſerae ſymbolum. 446.
H. S. E. quid ſignificet. 25. *a*.
Humanitas. quae. 381.
Hypallage. 347.
Hypotheca quae, quid differat a pignore. 456.

I.

I pro *jure*. 16. *b*. 132. *a*.
– pro *e*. 123. *b*. 136. *b*.
– pro *in*. 105. *a*. 123. *a*. 132. *a*. 199. *a*. 232. *b*. 254. *b*.
– per *ei* ſcriptum. 85. *b*.
– ablativus in *i* deſinens. 95. *b*.
– et *e* confunduntur. 101. *a*. 110. *b*. 217. *a*. 238. *a*. 385. 424.
– pro *interdum*. 136. *a*.
– pro *id eſt*. 415. 429.
IA pro *ita*, *interea*. 44. *a*.
Jactus feſtucae. 75. *a*. *ſq*. 450. *ſq*. lapilli, ſymbolum. 400.
Jam et *nam* confunduntur. 359.
—— et *ita* permutantur. 334.
Javolenus Sabinianus. 401.
Ibes, pro *iſta* 40. *a*.
Ic, pro *hic*. 389.
Ictus, pro *jactus*. 400. pro conatu feriendi. 181. *b*.
Id, pro *interdum*. 107. *b*. 219. *a*.
— ſaepe omiſerunt librarii. 240. *a*.
Idaea mater. 335.
Idem et *interdum* confunduntur. 68. *a*.
Ideo et *interdum* permutantur. 181. *b*.
Id eſt, pro *idem eſt*. 31. *a*. uſus horum verborum. 38. *b*.
Jeſus dicitur *Joſua*. 463.
Ignis, v. *Aqua*.
Ignominiae notae. 449.
Ignorantia in cauſa matrimonii. 46. *b*. num currat praeſcriptio contra ignorantes. 103. *a* *ſq*. quae excuſetur. 187 *a*. *ſq*.
Iliaca, *Ilias*, *Ilienſis* Minerva. 94. *a*. *b*. Ilienſes a Romania honorati. 94. *b*.
Ille, *illi*, *illo*. 41. *a*.
Im, pro *eam*. 59. *b*.
Imaginaria ſervitus, v. *Servitus*. Venditio in teſtamento. 18. *b*.
Imago quid. 57. *a*. eſt viventis. 182. *b*.
Imbres lactis. 354.
Impar matrimonium. 70. *b*.
Impendere, pro in pendenti eſſe. 39. *b*.
Imperare de aegrotis. 318. quid ſit. 397.
Imperativa verba in teſtamentis neceſſaria, quare. 375.
Imperatores in Reſcriptis reſpondent tantum ad quaeſtionem propoſitam. 22. *b*. Conſtitutiones eorum *ſacrae* et *ſacratae* dictae. Vivis iis res divinae factae. *Sacri* dicti, et *ſancti*. 214. *a*. *ſq*.
Imperfectae leges. 5. *a*.
Imperfectum, v. *Praeſens*.
Imperitia quae, quo modo puniatur. 187. *b*. *ſq*.
Imperium merum, et mixtum unde dicantur, quid differant. 396. *ſqq*. mixti ſpecies: mixto quo modo inſit jurisdictio. 398.
—— et *poteſtas* quid differant. 398.
—— pro eo, qui imperium habet. *ibid*.
—— quorum ſit. 397.
Impii. Iis denegata *ſepultura*. 378.

Im-

Impoſtores, *impoſtura*, de Chriſtianis. 249.*a*.
Improbitas, pro aviditas. 200.*b*.
Imprudens, pro valde prudens, inſcius. 346.
Impubes quis. 87.*b*. 382. aliquando doli capax: *admodum impubes* quis. 382.
In promiſcue ponitur cum accuſativo et ablativo caſu. 8.*b*. 134.*a*. 210.*a*. 227.*b*. 237.*b*. 242.*a*. 264.*b*. 356.
— quo modo ſcriptum. 105.*a*. 136.*b*.
— pro *jure noſtro*. 132.*a*.
— abundat. 84.*a*. 180.*b*. ſaepe ab aliis additur. 221.*b*.
— pro *cum*. 180.*b*.*ſq*.
— pro *inter*, *interea*. 181.*a*.
— per *m* ſaepe abſorbetur. 204.*a*. 334. 337.
— et *m* confunduntur. 412.
— omittitur, et ſubauditur. 221.*a*. 324. 354. 396. 463.
— *in feminam nubere* quid. 52.*a*.
— *in jure* quid notet. 55.*b*.
— *in aliquo percutere*. 180.*b*.
— *in communionem*. 252.*b*.
Incendium. Poena procurati incendii. 33.*b*.
Incerta perſona quare non potuerit heres inſtitui. 92.*a*.
Inceſtuoſi ſpurii habentur, et patrem non habere creduntur. 214.*a*.
Indebiti condictio, v. *Error*.
Indentatae chartae. 448.
Inducere alicui, pro decipere, illudere. 37.*a*.
Induci, pro immitti in poſſeſſionem. 74.*a*.
Inductio jure hodierno. 74.*a*. *ſq*. ritus ejus. 451. jure Arnhemienſi quo modo olim factae inductiones, et eductiones. 74.*a*.*ſq*.
Infamiae injuria adfecti qui dicantur. 53.*a*. de ſtupro nefando. 347.
Infamis teſtis eſſe prohibetur: publico judicio damnatus ſit infamis. 32.*a*. 33.*a*. num poſſit accuſare 203.*b*.
——— de catamito. 52.*a*. 198.*a*.
Infas, pro *infans*. 339.
Inferendus. 325.
Inferior quare dicatur uxor. 52.*a*.
Infinitivus, v. *Praeſens*, *Perfecta*.
——— pro ſubſtantivo. 414.
——— pro gerundio. 91.*b*.
——— non praecedente finito, unde pendeat. 112.*a*.*ſq*. 139.*a*.
——— duo ſaepe junguntur. 415.
Ingenia Medicorum, pro *Medici*. 358.
Ingenui operas locaverunt, ut cum beſtiis depugnarent. 310.
Ingratia Dea. 360.
Injuria atrox quae. 137.*a*.
——— in ea ſummam aeſtimat Judex, a Praetore datus, certa formula: quae ſit formula injuriarum: quis in ea judicet, et jus dicat. 137.*b*. *ſq*.
——— ſervilis atrox eſt. 138.*b*. quo modo puniatur. 179.*a*.
——— *infamis*, et *infamiae injuria*, de ſtupro nefando. 198.*a*.
——— quid ſit. 457.
——— pro damno. 323.
Inliber. 325.
Inmiſſio. 74.*a*.
Inpalam. 84.*a*. 441.
Inſcriptio titulorum. 227.*a*. notis ſcriptae eae. 300.
Inſemel. 84.*a*.
Inſimul. *ibid*.
Inſinuatio actis, geſtis intervenientibus. 440.
Inſolennis. 45.*b*.
Inſolens quid ſignificet. 45.*b*.
Inſtitutio, v. *Heres*. Heredis eſt neceſſaria. 116.*a*.
Inſtitutiones Juſtinianeae. In iis ſenſus verborum Caji exhibetur, non ipſa ſemper verba. 255.*b*.
Inſtitutus, et ſubſtitutus in cretione aliquando dividunt hereditatem. 104.*b*.
Inſtruere teſtimonia, quid. 224.*b*.
Inſtrumentum et *res* diſtinguuntur. 304.
Inſula quae ſit. 41.*a*. patet furibus. 31.*a*.
Inſula Dei. 447.
Intellego. 356.
Intelligere quid. 360.
Inter, pro *e*. 458.
Interdictio, v. *Aqua*.
Interdum et *ideo* confunduntur. 181.*b*.
——— pro *interdictum*. 455.
——— et *jure* permutantur. 9.*b*.
——— et *idem* permiſcentur. 68.*a*.
——— quo modo ſcriptum. 107.*b*.
Internecida. 459.
Internecies quid. 458.
Internecinum quid: *bellum*, *teſtamentum*, *teſtimonium*, quid ſit. 458. *internecini judicium*, *actio*, quid. 458. 459.
Internecio. 458.
Internecivum. *ibid*.
Internectio. *ibid*.
Interpretatio, v. *Collatio*, *Verſio*.

In-

Interritus, pro *territus*, aut *valde territus*. 346.
Interrogatio fortius negat. 40. *a*. 428. per eam plurima loca explicanda. 40. *b*.
Invinctus, pro *vinctus*. 247. *b*.
Involare, pro furari. 234. *a*.
Inutilis, pro pernicioſus. 118. *a*.
Joannes Sariſberienſis. Judicium Lipſii de eo. 51. *a*.
Joſua, pro *Jeſus*. 463.
Ipce quid. 333.
Ipſi, pro *ipſius*. 381.
I. R., pro *jure Romano*. 132. *a*.
Ire et *eſſe* permutantur. 9. *a*.
Irrogare, pro *rogare*. 310.
Is, et *id*, pro *idem*. 218. *b*.
— per pleonaſmum additur. 22 *a*. 98. *b*.
— et *ſic* confunduntur. 98. *b*.
— pro *ea*. *ibid*.
— et *ſuus* promiſcue ponuntur. 138. *b*.
Iſidorus, plagiator, de notis egit. 299. ſtilus, methodus, et doctrina ejus, mendae, editiones variae, Codex MS. ejus. 437. 438.
Iſis. Cultus ejus Romae. 94. *b*.
I. T., pro *jure teſtamenti*. 123.
Ita, quo modo ſcriptum. 40. *b*. omittitur. 307. et *jam* confunduntur. 334.
Itala verſio quae ſit. 177. *a*.
Item quo modo ſcriptum. 31. *a*.
Iteratio quae. 27. *a*.
Jud., pro *judicio*. 31. *b*.
Judaeorum cura, et religio circa cadavera. 379.
Judex. Arbitrium ejus in injuriis. 137. *b*. *ſq*.
——— generaliter dicitur ipſe Praetor, et omnis Magiſtratus ſuperior, qui jus dicit, ſpecialiter judex pedaneus, delegatus: ex certa formula judicabat, in legem jurabat, forte eligebatur, officium ejus. 177. *b*. *ſq*. ſelecti judices, in album relati, decuriae eorum, partes eorum in quaeſtione legis Corneliae. 178. *a*. *ſq*.
——— *cinctus*, *privatus* quis. 412.
Judiciales viri, unde dicti. 78. *b*.
Judicium de moribus. 38. *a*.
——— quando mulieres poſſint accuſare in judicio publico. 31. *b*.
——— damnati publico judicio ſunt infames, et inteſtabiles. 32. *a*. *b*.
——— legitimum idem eſt quod actio legitima. 62. *b*.
——— internecini quid. 458.
Jugalis unda. 466.
Jugum impoſitum matrimonio conjungendis, quare. 488.
Julia, et *Junia* lex confunduntur. 100. *a*.
——— lex viceſimaria. 265. *a*.
——— v. *Lex*.
Julianus. Cum eo fecit Ulpianus. 4. *b*.
Julius Paulus num ab Heliogabalo ſit remotus, ab Alexandro reſtitutus: num ejus meminerit Aurelius Victor. 325. *ſq*.
——— Sententiae ejus ab Aniano compilatae. 3. *b*.
——— vocabula rariora adhibuit. 7. *b*.
——— Papianus ſua ex eo compilavit. 33. *b*.
——— in Occidente obſervata ejus ſcripta. 129. *a*.
Juncus. in traditionibus. 76. *a*.
Junia lex quales libertos fecerit, et quid circa eos ſtatuerit. 10. *a*. *ſq*.
——— et *Julia* confunduntur. 100. *a*.
——— *Velleja* lex quando lata. 100. *b*.
——— quo tempore, et a quo lata, et num ſit diverſa a lege Junia Norbana. 26. *b*.
Jure, et *interdum*, permutantur. 9. *b*.
Juriſconſulti vocabula peculiaria et rariora uſurparunt. 7. *a*. 249. *a*.
——— rei magis attendunt quam verbis. 10. *a*.
——— in allegationibus non ſemper ipſa verba auctoris exhibent. 10. *a*.
——— modeſta eorum dictio. 15. *b*. dubie ſententiam proponunt, licet de re certa. 422. 245. *a*. *ſq*.
——— Graeca admiſcent in reſponſis, eaque mox interpretantur. 427.
——— *Sapientes* dicti. 435.
——— adhibent ſaepe verba, quae ſingulis rebus adplicari non poſſunt, pluribus addi recte poſſunt. 194. *a*. pluribus vocibus unum verbum adjungunt, quod uni tantum reſpondeat, omiſſis caeteris, quae conveniant reliquis. 194. *b*.
——— confundunt actiones utiles et directas. 14. *b*.
——— varie dividunt, ac diſtinguunt ſpecies. 59. *a*. in rerum divi-

viſionibus omittunt ſaepe eas ſpecies, quae mixtam cauſam habent, neque eodem modo omnes diſtinguunt. 140. *b.*
Juriſconſulti ſaepe rem deſcribunt magis, quam definiunt. 396.
——— etymologiae eorum. 232. *a.* ſonum vocabulorum ſequuntur in derivationibus, et definitionibus. 374.
——— utuntur ſaepe ſyllepſi numeri, item generis, et perſonae. 62. *a.*
——— memorant aliquando jus noviſſimum tantum, omiſſo jure anteriore. 86. *a.*
——— induxerunt fictiones. 134. *a.*
——— feſtinantes aliter ſcribunt, quam initio deſtinaverant. 90. *b.* non ſemper obſervarunt regulas Grammaticorum. 381. contracte et elliptice loquuntur. 402. relata inter ſe confundunt, unde hoc factum. 127. *a. ſq.*
——— diſſenſus eorum. 126. *b.* 401. de interpretatione uſus. 383.
——— diſtinguunt inter jus et ſenſum naturalem. 404.
——— perſpicuitatis cauſa aliquando rem pluribus tradunt. 38. *b.* repetunt voces. 249. *b.*
——— ſaepe mente potius verba intelligunt, quam ſcripto addunt. 240. *b.*
——— formulae eorum, et notae. 300. *ſq.*
——— v. *Scriptores.*
Juriſdictio. Extremum in ea quid: quis ei non obtemperet. 406. quo modo inſit imperio mixto. 398.
Juriſprudentia Antejuſtinianea. Quid in ea praeſtiterit Anianus. 3. *a.*
Jurare in legem judices debebant. 178. *a.*
Jus a *jubendo* deſcendit: pro *juſſu*, ultima teſtatoris voluntate. 371. *ſq.* eſt *juſſus*, ſive lex. 5. *b.*
— *ſcriptum* quid: num recte dicatur de ſuprema teſtatoris voluntate. 370. *ſqq.*
— *merum.* 397.
— *civile* quid. 441.
— *liberorum* quid, quare inductum, quibus conceſſum, quid operetur. 442.
— *antiquum*, pro jure accreſcendi. 19. *b.*
— *commentitium* quid. 134. *a.*
— pro conſuetudine. 6. *b.*
— *in jure* quid ſignificet. 55. *b.*
— rigor, ſcrupuloſitas, nimia ſubtilitas juris, jus ſtrictum. 104. *b.*
— error juris, v. *Error.*
Juſa, pro *juſſa*, *jura.* 371.
Jusjurandum, v. *Calumnia.* in litem. 215. *b.*
Juſſio, de voluntate teſtatoris. 375.
Juſtinianus arrogantiſſimus, ſibi adſcripſit, quae jam diu ante fuerant conſtituta. 107. *b.*
——— abolevit differentias legatorum. 108. *b.*
——— notis perſcribi vetuit. 301.

K.

Καρπισμος, vindicia. 73. *b.*
Kaſnar, ſenex. 465.
Κατα omittitur. 389.
Καιτουκειτου ſcomma. 44. *b.*
K. N. quid. 300.
Κορβανας quid. 445.

L.

L., pro *Latinus*, *lego*, *libertus.* 92. *a.* 111. *b.* 313.
Labellum quid. 342.
Labeo. 241. *a.*
Labes, pro ruinis. 354.
Lactis imbres. *ibid.*
Laevis, pro imberbis. 468.
Laiſum. Jactare feſtucam in laiſum. 451.
Lapilli jactus ſymbolum. 400.
Laqueus. Nota ejus. 449.
Lares. Iis commendati theſauri. 445.
Largius Eurippianus. 36. *a.*
Largus, nomen proprium: *Latinus Largus.* 36. *a.*
Latinus Largus. *ibid.*
——— modi libertatis Latinae. 12. *b.*
——— num Latini habeant factionem teſtamenti. 83. *a.*
——— quis ſit. 513.
——— num poſſit accuſare. 204. *a.*
——— lingua Latina, v. *Lingua.*
Lavatio nubentium. 466.
Laudium, pro *laudum.* 442.
Lavo, *are*, et *ere.* 374.
Lautumia quid ſignificet. 461.
Lautumna. *ibid.*
Legare, pro *jubere.* 373. unde dictum. 375. 5. *a.*
Legatum dicitur a *legare*, quaſi juſſus. 5. *a.*
——— quare non poſſit legari ante inſtitutionem heredis. 19. *a. ſq.*
——— libertatis alieno ſervo datum num exſtinguatur, ſi dominus ſervum vendere nolit: quid in re aliena legata. 25. *b.*
——— definitio ejus. 108. *a.*

Digitized by Google

Legatum ab herede praeſtandum. 108.*a.ſqq.*
——— differentiae legatorum abolitae. 108.*b.*
——— in vindicationis legato legatarius rem legatam ipſe praeſumere poterat, item in legato ſinendi modo: uſufructu legato, quis praeſtet legata. *ibid.*
——— dies ejus ex lege Papia Poppaea quando cedat, quando veniat: eſt onus hereditarium, pars, et delibatio hereditatis, in dubio ab herede relictum cenſetur: legatarius adverſus uſufructuarium ad praeſtanda legata non habet actionem. 109.*a.*
——— rei alienae: rei, quae parari non poteſt. 11.*a.*
——— re duobus legata, quid ſinguli accipiant. 114.*a.*
——— genere, non re certa legata, cui competat electio. 114.*b.ſq.*
——— de legatis rebus disjunctis. 115.*a.*
——— quid poſſit eligi ex legato. 116.*a.*
——— poenae nomine, quid ſit: quantopere, et quare inviſum fuerit Romanis. 116.*b.* 117.*a.*
——— quando ad nos pertineat. 116.*b.*
——— partitionis. 120.*b.*
——— Graece aliquando ſcriptum in teſtamento. 124.*a.*
——— legatarii eſt electio. 114.*b ſq.*
——— Diis relicta viceſimae detractionem patiuntur. 265.*a.b.*
——— honori accenſebatur. 372.
——— quo ſenſu *delegatio*, aut *delibatio hereditatis* dicatur. 374.
——— imperative relinquebantur, quare: genera eorum. 375.
——— per damnationem relicti legati duplicatur actio, quando. 375.
——— quaſi lex teſtatoris obſervabatur. 375. *ſqq.*
——— v. *Fideicommiſſum.*
Legatus unde dictus. 375. num potuerit manumitti apud legatum Proconſulis. 8.*a.*
Leges, vel *legis*, pro *lex*: 5.*a.* 374.
Legitimus. Manumiſſio, dominium. 20.*a.* actio. 14.*b.* judicium. 62.*b.* eſt, deſcendens ex legibus XII tabularum. 316.
——— heredes legitimi dicuntur teſtamentarii: tutores legitimi teſtamentarios comprehendunt. 376.
Lego, ere, et *lego, are,* promiſcue uſitata: deſcendit a *leges*, vel *lex.* 374
——— omittitur. 415.
——— *jus legendum*, pro *eligendum.* 334.
Letalitas. Terminus ejus. 195.*b.*
Leuca. 260.*a.*
Lex a legando, id eſt, jubendo, dicta. 374. an a *legendo.* 375. 334. 5.*a.*
——— per eminentiam dicitur XII tabularum. 316.
——— quid ſit *legem ferre, rogare, promulgare, abrogare, derogare, ſubrogare, obrogare.* 5.*a.b.*
——— pro conſuetudine. 6.*b.*
——— teſtamentum in calatis comitiis factum *lex* dici poteſt. 18.*b.* ultima voluntas teſtatoris *lex* vocatur. 376.
——— uni aliquando adſcribitur, quae a pluribus eſt lata. 51.*b.*
——— Conſtitutiones Principum *leges* dictae. 56.*a.*
——— obſcuritas legum. 58.*b.*
——— *lege agere* quid: actiones legis unde ortae. 62.*b.*
——— quod lege primum ſtatutum, idem poſtea SCtis repetitum, ac confirmatum. 12.*b.*
——— leges imperfectae. 5.*a.*
——— diverſorum JCtorum leges ſenſu aliquando conjunguntur, et connectuntur. 395. *ſq.*
Lex Aelia Sentia quid ſtatuerit circa obaeratorum heredes neceſſarios: lata eſt tempore Auguſti: non cavit de fideicommiſſis, habet tamen locum in iis. 13.*a.* 14.*a.*
——— *Claudia*, pro conſtitutione Claudii: num eadem ſit cum edicto ejus. 56.*a.*
——— *Cornelia* de falſis *teſtamentaria* dicta, et *de teſtamentis*, quare, et qui ea teneantur. 31.*b.* 223.*a.* in ea Praetores et judices ſimul quaerebant. 178 *a.ſq.*
——— *duodecim tabularum*, de vindicatione. 73 *a.*
——— *Fabia*, non *Favia*, ſcribendum. 50.*b.*
——— *Furia* teſtamentaria. 5.*a.* Caninia. 20.*b.*
——— *Julia.* Damnatus lege Julia repetundarum num poſſit eſſe teſtis in teſtamento: deſcendit ea ex

ex legibus judiciorum publicorum. 32. *a.* *ſq.* Julia et Papia Poppaea. 66. *b.* non meminit ſponſae. 204. *a.* viceſimaria. 265. *a.* v. *Julia.*
Lex Junia, v. *Junia.*
—— *Menſia* egit ſolum de peregrinis. 29. *a.*
—— *Moſaica*, v. *Collatio.*
—— *Romana.* 128. *b.*
—— *Salica.* 75. *b.*
—— *Viſellia* quando, a quo, et de qua re lata. 27. *a.*
Liber. Cretio libera quae ſit. 102. *a.*
—— liberi hominis noxae deditio, addictio. 189. *a.*
—— fuſtibus caedebatur. 236. *a.*
Liberi. Quare eorum cauſa favorabilis Romae. 26. *b.*
—— *jus liberorum* quid, quamobrem inductum. 442.
—— inceſtuoſi non ſuccedunt patri. 214. *a.*
Libertas, v. *Legatum*, *Servus*, *Aqua.*
—— modi conſequendae libertatis Latinae. 12. *b.*
—— quare dari nequeat poſt mortem heredis, nec ante inſtitutionem ejus. 18. *a.* 19. *a.* *ſq.*
—— favor ejus. 19. *b.* 24. *a.*
—— num cedi ea dicatur. 79. *a.*
—— ademtio ejus quo modo fiat. 96. *a.* *ſq.*
—— inſigne ejus pileus. 237. *a.*
Liberti, v. *Manumiſſio.* De teſtamentis eorum. 131. *a.* et *libertini* diſtinguuntur, aliquando confunduntur. 201. *a.*
Libertini, v. *Liberti.*
Libra, v. *Teſtamentum.*
Librarii, v. *Verbum*, *Vocabulum.*
—— notarum ignorantia ſaepe peccarunt. 4. *a.*
—— male repetunt voces praecedentes. 190. *a.* 212. *a.* 70. *b.* 80 *b.*
—— in deſcribendis numeris ſaepe errarunt. 23. *b.* 27. *a.* 260. *a.*
—— ex malo auditu frequenter lapſi ſunt. 14. *a.* ex ſono. 50. *b.*
—— ſaepe omiſerunt vocem, cujus vel ſonus, vel ſcriptura convenit voci ſequenti aut praecedenti. 324.
Libripens, ſi in poteſtate eſſet teſtatoris, aut heredis, teſtis eſſe non poterat: rogatus teſtimonium praebere debuit. 82. *a.*
Licinius. 224. *a.*
Lictor in vindicatione quid egerit. 406.
Lignum. Quae eo continentur. 410.
—— ſuper ſepulchra poſitum. 342.
—— in traditionibus. 76. *a.*
Lingua, v. *Graeca.* Latina fluxit ex Graeca. 43. *a.* numerus linguarum. 462.
Linter. 429.
Lis. Jusjurandum in litem. 215. *b.*
Liti. Servitium eorum. 448.
Litigioſus locus in vindicationibus, et mancipationibus. 73. *a.* *ſq.* 451. 452.
Litterae duplicatae. 465. olim non duplicatae. 300. non geminabantur apud veteres. 371.
Litum vinum, pro pice illitum. 431.
Locatio, pro *conductio.* 127. *a.* pacta ejus circumſecta dimidiata. 447. *ſq.*
Locuples, pro *certus.* 431.
Locus in vindicationibus et mancipationibus, in eductione, et inductione, rei ſitae, controverſus. 73. *a.* *ſq.* 451. 452.
—— *ad locum.* 251. *b.*
—— et *ſpatium* conjunguntur. 332.
Longobardi. Ritus eorum in manumiſſionibus. 6. *b.*
Lucae boves. 72. *b.*
Luctus viduarum neceſſarius, propinquorum non item. 349. viduorum maritorum. 350.
Lugere et *elugere* non differunt. *ibid.*
Luna carmine coelo deducitur, eclipſin paſſae ei quo modo ſubveniatur. 430.
Luſtricus dies. 67. *a.*
Luſus, capita, aut navia. 429.
Lybicus Hercules. 360.
Lympha et *nympha* confunduntur. 466.

M.

M. per lineolam ſcriptum. 92. *a.* 33. *a.* 226. *a.*
— in fine vocum omittitur, ut et in lapidibus: additur ſaepe perperam, ubi omitti debuerat. *ibid.* 34. *b.* 73. *a.* 94. *a.* 179. *b.* 226. *a.* 312. 411.
— pro *in.* 45. *b.* ſaepe *in* abſorpſit. 204. *a.* 325. 335. 337.
— pro *mors.* 63. *a.* *b.* 250. *a.* 320.

M.

Digitized by Google

M. notat *maximum.* 252.*a.* *militem*, *Marcum*, *meum.* 86.*a.* 119.*a.* 185.*b.*
— et *in* confunduntur. 412.
Magis et *minus* permutantur. 327.
Magiſtratus peregrini qui. 13.*a.*
——— adulter num poſſit occidi. 199.*a.*
Magiſtri quare donentur pileo. 237.*a.*
Magneſia. 95.*a.*
Magno de notis ſcripſit. 299.
Magnus. Capitis deminutio *magna*, pro media, pro maxima. 59.*a.*
Maguſanus Hercules. 94.*a.*
Malefici. 252.*a.*
Maleficium, pro veneficio. 184.*a.* actio ex eo. 141.*a.*
Mancipatio. Num necesſe fuerit in ea, ut iretur in rem praeſentem, v. *Locus.* 73.*a.* facta poſtea in gleba terrae, et feſtuca. 75.*a.* filii. 265.*a.* ſymbola ejus. 448. formula antiqua, ſolennitas ejus. 452.
Mancipi, et *nec mancipi* res quae ſint, quare iis eximantur elephanti, et cameli. 72.*a.ſq.*
Mancipium, v. *Poteſtas.* pro re, quae mancipatione traditur 77.*a.* pro re mancipi. 82.*b.* in eo quis ſit. 80.*b.* *accipere mancipium*, *mancipio.* 72.*a.*
Mandare cibaria, quid. 101.*b.*
Mandatum unde dictum. 449.
Mane, et *mani* promiſcue ponuntur. 385.
Manere, pro concumbere. 209.*a.*
Manes defunctorum in mari. 336. iis theſauri commendati. 445 qui ſint. 380 error eorum. 372. 379.*ſqq.* cura, et religio circa eos. 379.
Mango. 299.
Mani, pro *mane.* 385.
Manifeſtus inferre. 44.*a.*
Manumiſſio. Verba ejus ſolennia. 6.*a.*
——— in eccleſia, per arma. *ibid.*
——— a Praetore ſemper potuit fieri, etiam ſine lictore, absque verbis ſolennibus: etiam per lictorem: num et facta apud Legatum Proconſulis. 8.*a.*
——— inter amicos quae. 11.*a.* qualem libertatem ea tribuat. 10.*b.* ea, et per menſam quae. 12.*a.*
——— num in ea requiratur promiſſum. 11.*b.*
——— fraudandorum creditorum cauſa ne militi quidem permiſſa. 13.*b.*
——— num poſſit manumitti ſervus oppignoratus. 16 *b.* ſervi communis, quid operetur. 17.*a.* de ſervo a proprietario manumiſſo, invito fructuario. 17.*b.*
——— legitima, et naturalis. 20.*a.*
——— virga, ſeu feſtuca ejus. 73.*b.* ſymbola ejus. 448.
——— noxae dediti, addicti. 189.*a.*
——— inſigne ejus pileus. 237.*a.*
——— filii. 265.*a.*
Manumiſſores patroni dicti. 222.*a.*
Manus, v. *Conventio*, *Poteſtas.* *in manu eſſe* qui dicantur. 49.*b.* 80.*b.* *manum conſertum*: *manum cum hoſte conſerere*, quid. 73.*a.* prenſio ejus in vindicationibus, et mancipationibus. *ibid.* 75.*b.* mortua hominis occiſi in judicium adlata. 448. datio ejus in mandato. 449.
Marcus, nomen fictum: olim praenomen, poſtea cognomen fuit. 119.*b.*
Mare. Manes defunctorum in mari. 336. dicitur *ſolum*, quare. 393.
Maritus. Quid, ſi is concubinam adſumſerit. 38.*a.*
Mars Halamarus: in Gallia Martes plurimi fuerunt. 94.*a.*
Mater. De tutela ejus, et quando ea coeperit. 54.*b.*
——— Deorum Idaea, Berecynthia, Phrygia, Sipylene. 335.
——— Stata. 336.
Materfamilias quae ſit. 28.*a.*
Mathematici. 252.*a.*
Matrimonium quo modo ſcriptum. 47.*b.*
——— conventio in id. 49.*b.*
——— num ſolvatur deportatione. 58.*b.*
——— impar. 70.*b.*
——— ſenis cum juvencula, et vetulae cum juvene. 70.*a.*
Matrona unde dicta 431.
Maximus Conſul. 234.*a.*
——— ſic dictus Princeps, et Caeſar: num et Diocletianus. 252.*a.*
Medicus. De imperitia ejus. 188.*a.*
——— *praecipere* dicitur. 318.
——— et *amicus* confunduntur. 407.

Medius.

Medius. Pars media, pro *dimidia.* 135. *a.*
Melicertes. 328.
Meliſſus. 250. *b.*
Menſa ſuper ſepulchra poſita. 342.
Menſia lex, v. *Lex.*
Menſum, pro *menſium*. 38. *a.* 442.
Merenda quid. 397.
Merendare quid. *ibid.*
Meridiare, pro *merendare.* *ibid.*
Merum imperium quid ſit, unde dicatur, quid differat a mixto. 396. *ſqq.* pro ſolo, intaminato. 397. *vinum*, quid. *ibid.* *jus gentium*, quid, *jus*, imperium quorum ſit. *ibid. ſq.*
Meſſala Conſul. 226. *b.*
Metallum, et *opus metalli* quo modo diſtinguantur. 59. *a.* in id ducti poenae ſervi effecti, et maximam capitis deminutionem paſſi. 59. *b.* in id damnati abigei: qualis ea poena ſit. 237. *a. ſq.*
Meus. Parvitas mea. 186. *a.* *nummi mei*, pro a me dati. 404.
Miles fraudandorum creditorum cauſa manumittere non poteſt. 13. *b.*
——— quis militibus dederit jus faciendi teſtamenti. 85. *b.* *ſq.* militaris teſtamenti privilegium quando, et a quo datum. 107. *b. ſq.*
——— quo modo adimat hereditatem in eodem teſtamento. 96. *b.*
——— qui dicantur *militare.* 413.
——— milites diſcincti. 308.
Mileſii coluerunt Apollinem Didymaeum: coloniae eorum plurimae. 94. *a.*
Militia quorum ſit. 412.
Milliarium unde dictum. 472.
Minerva Iliaca, Ilias, Ilienſis. 94. *a. b.*
Miniſteria, pro ſervis. 224. *b.*
Minuere, pro mutare. 57. *a.*
Minus, pro *magis.* 327.
Minutio, v. *Caput.*
Miſogami. Poena eorum. 66. *b.*
Mixtus. Quae mixtam cauſam habent, ſaepe omittunt JCti. 140. *b.*
——— imperium mixtum quid ſit, unde dicatur, quid differat a mero. 396. *ſqq.* vinum mixtum quid: imperium quorum ſit. 397. *ſqq.* imperii ejus ſpecies: quo modo ei inſit jurisdictio. 398.
M. M. P. quid notet. 80. *b.*
Modeſtia Juriſconſultorum. 15. *b.* 245. *a. ſq.* 422.
Modo quo modo ſcriptum. 112. *b.*
——— pro hoc tempore. 85. *a.*
——— et *non* confunduntur. 84. *a.* 111. *a. ſq.* 322. 329. 338. 351.
Modus quid ſignificet. 112. *b.* quis ſit. 456.
——— *modo orare*, quid. 343.
——— *ad modum*, pro modice, breviter. 344.
Moeniana unde dicta. 425.
Moenius. 425.
Moyeu quid ſignificet. 357.
Mvas quid. 464.
Mond, baim, en band. 75. *b.*
Monitus Deorum quis. 358.
Monogrammata. 298.
Monſtra, oſtenta, portenta, prodigia, num differant. 358 *ſq.*
——— unde dicta. 359.
——— educari non debebant. 343.
——— num proſint matri. 424.
Mores. 6. *b.* judicium de iis. 38. *a.*
Morientium verbis omina ineſſe credita. 372.
Moro, pro *moror.* 328.
Mors, v. *Conjuges.* Quo modo ſcripta. 320. eſt vocabulum ominoſum. 63. *a.* quare legari nequeat poſt mortem heredis. 18. *a.* *ſq.* ſupplicio mortis non niſi ſervus olim puniri poterat. 180. *b.*
Mortuus. Manus mortua. 448.
——— cura et religio circa mortuos. 379.
Moſaica lex, v. *Collatio.*
Motus Deus. 360.
Moveo, pro *amoveo: movere ſe a ſacris*, pro abire. 46. *a.* 232. *b.*
Mox quam, pro *mox poſtquam.* 20. *a.*
Muliebritas. 41. *b.*
Mulier, v. *Femina.*
——— quando ei detur accuſatio. 31. *b.*
——— tutoris auctoritate denuntiare poteſt. 59. *b.*
——— quae poſſit deſponderi, dotem dare, dicere, promittere. 61. *b.*
——— conventione ejus in manum ſolvitur tutela. 63. *b.*
Municipes, *Municipia* quando heredes conſtitui potuerint. 121. *a.*
Mutatio hominis in capitis minutionibus. 57. *b.*
Mutus num poſſit eſſe tutor. 62. *a.* quare prohibeatur in teſtamento. 83. *a.*

Digitized by Google

N.

N., pro *nomen*, *nomina.* 104.*a.* 111.*b.* 232.*b.*
— pro *non*, *nec*, *neque.* 129.*a.* 33.*a.* 390.
— pro *non*, *noſter.* 16.*a.* 95.*b.*
— quid ſignificet. 233.*b.* 240.*b.*
— pro *H.* 389.
— et *Q* confunduntur. 330.
— aliquando eliditur. 399.
— per lineolam ſcriptum. 11.*b.* 21.*b.*
Nam tranſitioni inſervit, et nihil ſignificat, pro *caeterum.* 31.*b.* 239.*a.* 258.*b.* 359. occupationi inſervit, et poſtremum ponitur in enumeratione. 359.
—— et *nec* confunduntur. 53.*b.*
—— et *jam* permutantur. 359.
Naſcitur mihi filius. 255.*a.*
Naturalis manumiſſio, dominium. 20.*a.*
Navia quid. 428. *ſq.*
*Navicularii*s conceſſum privilegium. 67.*a.*
Nc., pro *nunc.* 129.*a.*
Ne, pro *an*, non ſemper poſtponitur. 21.*b.*
—— pro *ne quidem.* 261.*b.*
—— et *nec* confunduntur. 261.*b.* pro *nec*, *non*, *neque.* 310. 440.
Nec, et *non*, et *neque*, et *ne* confunduntur. 23.*b.* 240.*b.* 261.*b.* 440.
—— et *nam* permutantur. 53.*b.*
—— et *et* permiſcentur. 191.*a.* *ſq.* 236.*b.* 390.
—— et *haec* confunduntur. 389.
—— et *recte* permutantur. 390.
Neceſſarius heres quis. 13.*a.*
Necquis et *ecquis* confunduntur. 390.
Nefas eſt, pro fieri non poteſt. 346.
Neglego. 356.
Negotium. Negotiorum geſtor quare non praeſtet caſum. 125.*a.*
———— *negotio ſummo*, *omni.* 321.
Neptis appellatio quare inducta. 464.
Neque, et *non*, et *ne*, et *nec* confunduntur. 23.*b.* 440.
—— pro *ne quidem.* 21.*b.*
Nerva conſtituit, legari poſſe civitatibus. 121 *a.*
Nexus rem tantum obligat, non transfert proprietatem: unde dictus. 77.*a.*
—— et *mancipium* diſtinguuntur. 77.*b.*
—— interceſſeritne in eo venditio, et traditio, necne. 78.*a.*
—— fiducia in eo. *ibid.*
—— *nexum ſolvere.* 189.*a.*
—— in foedere. 447.
Nicomedia. 232.*a.*
Nihil, et *noſtra* confunduntur. 68.*b.*
Nob., pro *nobis.* 16.*a.* 253.*a.* 332.
Nobiliſſimi qui dicti, num. et Auguſti. 252.*a.b.*
Nomen eſt debitum, quare ita dictum: *pecuniam in nomen committere* quid. 232.*b.* 233.*a.*
—— et *non* confunduntur. 233.*b.*
—— civitate donati donantis nomen ſumſerunt. 326.
Nomina, pro *nominalia.* 67.*a.*
Nominalia. *ibid.*
Nominatim quid notet. 411.
Νομοθετειν dicuntur teſtatores. 376.
Νομος pro *conſuetudine.* 6.*b.* dicitur ultima teſtatoris voluntas. *ibid.*
Non quo modo ſcriptum. 112.*b.* 33.*a.*
—— et *nec*, et *neque*, et *ne* confunduntur. 23.*b.* 440.
—— pro *nonne.* 40.*a.* 329. 404.
—— et *modo* permutantur. 84.*a.* 111.*a* *ſqq.* 257.*a.* 322. 329. 338. 351. 471.
—— pro *non tantum.* 131.*b.* 184.*a.*
—— abundat. 219.*b.*
—— et *nomen* permiſcentur. 233.*b.*
—— et *nec* confunduntur. 240.*b.*
—— omittitur. 471.
Nonnullius momenti. 138.*b.*
Norbana lex, v. *Lex.*
Noſtra et *nihil* confunduntur. 68.*b.*
—— *noſtra clementia*, *ſerenitas*, *pietas.* 185.*b.*
Nota quid ſignificet. 297. eſt, quae res a ſe invicem diſtinguit. 240.*a.*
—— notae quae ſint, num, et quo modo diſtinguantur ab aliis ſcribendi compendiis: num differant a ſiglis: Tyronis et Senecae. 298. integri olim libri iis perſcripti: origo earum et antiquitas. *ibid.*
—— Errores librariorum ex ignorantia notarum. 4.*a* 302.
—— qui eas collegerint. 299.
—— frequentia earum: ars corrigendi per eas ſcripta antiqua. 4.*a.* 129.*a.* 301.
—— geminationes ſunt ſpecies notarum: frequentia earum in Inſcriptionibus, et codicibus veteribus, in Collatione Legum Moſaicarum et Romanarum. 300.

Nota. Juriſconſultorum notae. 300. *ſq.*
—— Graecorum. 303. 362.
—— in Scriptura Sacra. 362.
—— in teſtamentis: errores, inde orti. 301.
—— uſus earum prohibitus in libris juris, Romanis, et Graecis. 301.
—— uſus earum varius: de notis in Corpore Florentino: JCtis propriae fuerunt. 301. *ſq.*
—— ſcriptores de iis. 302.
—— uſus, abuſus, et auctoritas artis per notas emendandi: modus in ea adhibendus. 303.
Notare teſtamentum quid. 441.
Notaria ſcriptio. 297.
Notarii. *ibid.*
Notata Mucii. 388.
Notoria quae. 297.
Novi operis nuntiatio quo modo fiat. 400.
Noxa, *Noxia.* 189. *a.* *noxae deditio*, *recuſatio. ibid.* *noxae dediti* qui. 201. *b.*
Noxalis actio quae ſit: quando detur: num et ſit ſine noxae deditione. 189. *b.* *ſq.*
NT., pro *nominatus.* 215. *a.*
Nubere, pro *velare* olim poſitum: de omni concubitu uſurpatur, etiam de cinaedis: *uxori ſuae nubere* quid notet. 52. *a.* nubentium lavatio. 466.
Nubs, *nubis.* 374.
Numerius. 242. *b.*
Numerus. Syllepſis ejus. 62. *a.*
—— numeris rotundis utuntur ſcriptores. 20. *b.*
—— in iis deſcribendis ſaepe peccarunt librarii. 23. *b.* 27. *a.* 218. *a.* 260. *a.*
—— librorum non ſemper additur. 208. *a.*
—— linguarum et gentium. 462.
Nummuli dimidiati. 446.
Nummus quare datus a familiae emtore. 18. *b.* in traditionibus. 76. *b.*
Νυμφαι, pro *lymphae* 466.
Nuncupare quid ſignificet. 83. *b.* et unde dictum. 441.
Nuncupativum teſtamentum quo modo fiat per ſcripturam, quo modo voce. 83. *b.* *ſq.* ei acceſſit ſcriptura. 441.
Nundinae, pro nundinariis epulis. 427.
Nuntiatio operis novi quo modo fiat. 400.
Nuptiae jure Romano contractae, inceſtae, impares, inaequales vetitae. 28. *b.*
—— inter patruos et fratrum filias quando prohibitae. 29. *a.*
—— ſecundarum, vel iteratarum terminus. 66 *a.*
—— cum ſorore uxoris vetitae fuerunt, quamdiu uxor viveret, non etiam mortua ea. 217. *b.*
—— ſymbola earum. 449.
Nurus quae ſit: quando ſit ſua heres. 97. *b.*
Nutantum. 209. *b.*
Nutrices, *aſſae* dictae, ſemper comitabantur puellas. 417. *ſq.*
Nutrior, pro *nutrio.* 432.
Nympha quae, confunditur cum *lympha.* 466.

O.

O et *A* confunduntur. 229. *b.*
O, pro *U.* 193. *a.*
— pro *olli.* 121. *b.*
Obaerati domini ſervos neceſſarios heredes ſcribebant. 13. *a.*
Obligatio quid. 226. *b.* vincula in ea. 445.
Obrogare quid. 5. *b.* cum *abrogare* confunditur. 6. *a.*
Obſides. 453.
Obſoleta vocabula. 39. *a.*
Obſcuritas data opera aliquando adhibita. 52. *a.* quid de ea ſentiendum in legibus XII. tabb., et antiquis. 58. *b.*
Obſtagii formula. 453.
Obſtinacitas. 249. *a.*
Obſtitum quid. 335.
Obtentus quis. 358.
Occiſio quid. 226. *b.*
Oe, pro *U.* 342.
Oeconomia privata filii num ſolvat patriam poteſtatem. 54. *b.*
Officia, pro *officialibus.* 224. *b.* *ruſtica*, pro colonis, et ſervis. 225. *b.*
Olli, pro *illi.* 334.
Omen in faciendis teſtamentis. 18. *b.* morientium verbis ineſſe credebatur. 372. in appellationibus. 431.
Omnes, et *univerſi* num differant. 351.
Omnino quo modo ſcriptum. 85. *a.*
Omnis, pro *omnes.* 101. *a.*
Omo, pro *homo.* 389.
Ονοματοθηκαι quis ſit: num recte dicatur Ulpianus. 44. *b.*
Operae, pro *operariis*, iis praecipue, qui viliores operas praeſtant. 225. *a.*
Operis novi nuntiatio quo modo fiat. 400.
Oportet omittitur. 112. *b.*
Oppignorati ſervi num poſſint manumitti. 16. *b.*
Oppremo. 356.

Opprobrium quid: num idem cum *probro*. 219. *a*.
Optio, v. *Legatum*.
Opus metalli a *metallo* diſtinguitur. 59. *a*.
Ora, pro *hora*. 25. *a*. 389.
Orbita quid. 466.
Orchinus, pro *orcinus*. 25. *a*.
Orchus. 25. *a*.
Orcinus varie ſcribitur. *ibid*.
Ordo verborum perplexus. 46. *b*. 99. *b*.
Originationes verborum. 374. *ſq*.
Ornatrices quae *puellae* dictae. 416. 417.
Ornatus ancillarum. 418. *ſq*.
Oſcilla. 470.
Oſculum ſponſae datum. 449.
——— in traditionibus. 76. *a*.
——— in redemtione homicidii. 450.
Oſtenta, *monſtra*, *prodigia*, *portenta*, num differant. 359.
Ou, pro *U*. 133. *b*.

P.

P et *B* confunduntur. 432.
– pro *patronus*. 61. *a*.
– pro *parente*. 133. *b*.
– et *P. V.*, pro *provinciae*. 62. *a*.
Pactiti tutores. 55. *a*.
Pactum, ne petatur, ne a ſe petatur. 396.
Παῖδιον quid. 419.
Palam eſt, omittitur. 112. *b*.
Palmae, v. *Folia*.
Pandectae a Triboniano interpolati. 44. *a*. *ſq*. quid in iis fecerit Tribonianus. 3. *b*. Eorum editio antiqua. 382. in iis ſaepe connectuntur leges diverſorum JCtorum. 395. *ſq*., v. *Florentini*.
Pango unde. 374.
Papianus ſua compilavit ex Paulo. 33. *b*. quis fuerit, quae ſcripſerit, quo modo in iis verſatus fuerit. 198. *b*.
Papinianus ab Aniano compilatus. 3. *b*. Ulpianus, ejus aemulus, notas in eum fecit. 4. *b*.
Papirii olim dicti *Papiſii*. 371.
Papiſii, pro *Papirii*. *ibid*.
Parata quae, quid differant ab *emtis*. 403.
Parcere ſibi. 230.
Parentes, v. *Calumnia*.
Parentium. 209. *b*.
Pariare, *pariatio*, *pariator*, quae. 206. *a*.
Parricidae non ſepulti. 378.
Part. Ea parte. 207. *a*.
—— partes ab heredibus praeſtandae. 109. *b*. *ſq*.
Partis, pro *partes*. 101. *a*.
Partitionis legatum. 120. *b*. quae ſit partitio. 338.
Parvitas mea. 186. *a*.
Paſſiva, pro activis. 348.
Pater non ſuccedit filiis inceſtuoſis. 214. *a*.
Paterfamilias quid ſignificet. 28. *a*.
Pati, pro *jubere*. 15. *b*.
Patientia, pro affectu. 349.
Patrare, pro perficere. 464.
Patria poteſtas, v. *Filius*.
Patronus quo modo a liberto heres inſtituendus. 131. *a*. v. *Calumnia*.
Paulus, v. *Julius Paulus*.
Paupertas ab accuſando repellit. 203. *b*.
Peccantum. 209. *b*.
Peccatum. Actio ex eo. 141. *a*.
Peculiores qui dicti. 418.
Pecuniam poſitam habere quid. 232. *b*.
Pedanei judices. 177. *b*.
Pegaſianum SCtum dicitur *Falcidia*. 125. *a*. num id unquam exſtiterit. 126. *a*.
Pendere quo modo dicatur dies. 39. *b*.
Pone et *bene* confunduntur. 467.
Penus, cujus declinationis, et ſignificationis ſit, olim diſputatum. 334. *ſq*.
Per, pro *propter*. 212. *b*.
Percuſere in aliquo. 108. *b*.
Pereger, pro *peregrinus*. 70. *b*.
Peregrinus Philoſophus: ejus mors. 42. *b*.
Peregrinus. 88. *b*. Magiſtratus quis. 13. *a*. Lex Menſia de iis egit: de nuptiis eorum, et civium. 29. *a*. num poſſint accuſare. 203. *a*.
——— vocabula peregrina. 39. *a*. Romae adſcita. 385.
Perfectum. Formatio temporis perfecti varie a veteribus inſtituta. 180. *b*.
——— praeſens pro eo. 195. *b*.
——— infinitivi deponentium pro praeſenti. *ibid*.
Periculum, a *perior*, pro tentatione. 309.
Perinde et *Proinde* confunduntur. 257. *b*.
Perplexus ordo verborum. 46. *b*.
Perſicianum SCtum. 70. *a*.
Perſona. Error in ea. 14. *b*.
Perſonalis, v. *Actio*.
Perſpicuitas, v. *Juriſconſulti*.
Pertinere ad aliquem quid: ſimpliciter poſitum quid ſignificet. 116. *b*.
Pervaſio. 460.
Pes. Poſitio ejus in poſſeſſionis apprehenſione. 448.
—— quaeſtio de ſpatio V. pedum 455.
Philoſophi αὐτοχειρες. 42. *b*. originationes eorum. 374.
Phoroneus. 438.

Phrygia mater. 335.
Pietas noſtra. 185. *b.*
Pignus. Nexus, fiducia in eo. 78. *a.* hypotheca, commodatum, et pignus quid differant. 456.
Pileari. 237. *a.*
Pileus quarum rerum inſigne fuerit: *ad pileum vocare:* plebs pileata: qui, et quare hodie pileo donentur. 237. *a.*
Pilippus, pro *Philippus.* 25. *a.*
Piſtrinum. Qui in id olim dati: quo modo Latinus eo conſequatur plenam libertatem. 26. *a.*
Pithoei mors. 175. *a.*
Placitus. *Placita* quae. 440. *placiti teſtes*, *placitus amor.* *ibid.*
Plagiare, pro furari. 246. *a.*
Plagiator. *ibid.*
Plato. Sententia ejus de Deo, et Daemonibus. 321.
Plebes, pro *plebs.* 374.
Pleonasmus τοῦ *is.* 22. *a.* 98. *b.*
Plinius verba antiqua uſurpavit. 39. *a.*
Πλεῖον quid. 429.
Pluviae lactis. 354.
Poculi propinatio. 451.
Poena quid. 186. *b.*
—— ſervi poenae qui. 59. *b.*
—— coelibum, et miſogamorum. 66. *a.* *ſq.*
—— ad quid conſtituatur, quare non transgrediatur ad heredes. 134. *a.* *ſq.*
—— legatum poenae nomine. 116. *b.* *ſq.*
—— in ea ratio habetur conditionis rei. 177. *b.*
—— conatus in delictis. 184. *a.* *ſq.*
—— caſus. 185. *a.*
—— *poenas dare* quid. 186. *b.*
—— ſtupri nefandi. 209. *a.*
—— gladii graviſſima omnium: in metallum damnatio quorum: num ea gravior ſit poena gladii. 237. *a.* *ſq.*
—— vaticinatorum. 249. *a.*
—— v. *Mors.*
Poenalis actio datur heredibus. 409.
Pompejus Conſilium ejus, et ſtudium erga Ciceronem. 344 *ſq.*
—— et *Poppaeus* confunduntur. 439.
Pomponius ercifcundus fuit. 126. *b.*
Pontones, *pontonium.* 428.
Poppaeus, et *Pompejus* confunduntur. 439.
Popularis quid ſignificet: pro unus ex populo. 344.
—— in actione populari praefertur is cujus intereſt: num ea detur heredibus. 409.
Popus. 468.
Porca contracta, *praecidanea.* 340.
Porrigere, de complexibus muliebribus. 52. *b.*
Portenta et *monſtra*, *oſtenta*, *prodigia* num differant. 358. 359.
Πορθμεῖον quid. 429.
Poſitivus, pro ſuperlativo. 339.
Poſitus, pro *depoſitus*, *Pecunia poſita*, pro otioſa. 232. *b.* *res poſitae*, pro *depoſitae.* 334. *b.*
Poſſe, pro *debere.* 82. *b.* 203. *a.* 245. *a.*
Poſſeſſio. Antiquum ejus ſymbolum: quo modo hodiernis moribus apprehendatur. 78. *b.* pedum impoſitione apprehenſa. 448. ſolennitates in ea apprehendenda. 452. traditio ejus. *ibid.*
—— contra tabulas quando competat patronis. 131. *a.*
—— adprehenſio ejus, vel traditio. 73. *a.*
Poſſidet, et *poſſidit*, pro *poſſedit.* 101. *a.* 180. *a.*
Poſtea, pro *poſteaquam.* 35. *b.*
Poſteriores, pro *Poſteri.* 410.
Poſtumus Hercules Lybicus dictus. 360.
—— neceſſitas inſtituendi poſtumi unde deſcendat. 100. *b.*
Potens femina quae. 28. *b.*
Poteſtas patria, v. *Filius.*
—— quorum, et quae ſit: ea, et *imperium* quid differant: pro eo, qui eam habet. 398.
—— et *manus*, et *mancipium* conjunguntur: qua nota vox ſignata: quis in ea ſit. 80. *b.*
P. P. propoſita. 216. *b.*
PR. quid ſignificet. 17. *a.* pro *Praetor.* 9. *b.*
Praeceptio. Legatum ejus non alii, quam heredi dari poteſt. 121. *a.*
Praeceptum eſt Medicorum. 318.
Praecidanea porca. 340.
Praecinctus male quis dicatur. 413.
Praecipere futura. 321. pro *imperare.* 425.
Praedico, *ere*, et *are.* 374.
Praefectus urbi: ejus jurisdictio. 179. *b.*
Praegnas, pro *praegnans.* 399.
Praepoſteratio vitium inducit. 19. *b.*
Praeſcriptio regulariter non currit adverſus ignorantem, aut eum, qui agere non poteſt: quare tamen ſecus ſit in cretione. 103. *a.* *ſq.*

Digitized by Google

Praeſens tempus, pro imperfecto. 68.*a.*
——— pro perfecto. 195.*b.* v. *Perfecta.* 352.
——— pro futuro. 178.*b.* infinitivi, pro futuro. 182. *a.* 322.
——— res in vindicatione, traditione, et alienatione: vindiciae factae in loco, et re praeſenti. 73.*a.ſq.* 406.
Praetextatus admodum, quo ſenſu dicatur. 382.
Praetor confirmat libertates, iisque favet. 10.*a.*
——— peregrinus quis. 13.*a.*
——— Praetores et Conſules fuerunt, et *honorati* dicti. 65.*a.*
——— quae ejus partes, etiam in dandis Curatoribus. 65.*b.* in injuriis. 138.*a.*
——— induxit fictiones. 134.*a.*
——— *judex* dictus: judices ab eo dati. 177.*b.*
——— vindiciae apud eum factae. 406.
——— dicti quaſi *praeitores.* 464.
Praetorianus. 62.*b.*
Praetorius. Actiones Praetoriae, v. *Actio.*
Praet. Ur. quid notet. 61.*b.*
Praetura. Ejus honor. 65.*a.*
Precarium unde dictum. 456.
Prenſio. 398. in vindicatione. 406.
Prex, *precis.* 374.
Principium, pro *Principum.* 209.*b.* 442.
Privati judices qui. 412.
Privilegium dici poteſt teſtamentum in calatis comitiis factum. 18.*b.*
Proaviae tutela, et quando ea coeperit. 54.*b.*
Probo. Cauſa quo modo dicatur *probari.* 46.*b.*
Probrum quid: num idem quod *opprobrium.* 219.*a.*
Proceres. 464.
Procinctus. Teſtamentum in eo factum. 18.*b.*
Proconſul, v. *Legatus.* dictus *Clariſſimus.* 186.*a.*
Procurator quis. 420.
Prodigia, *monſtra*, *portenta*, *oſtenta*, num differant. 359.
Prodigus quando poſſit teſtari. 87.*b.*
Projecta, et *protecta* permutantur. 194.*b.*
Proinde, et *perinde* confunduntur. 257.*b.*
Promiſſum nudam pollicitationem, et ſolennem ſponſionem ſignificat: num neceſſarium fuerit in danda libertate. 11 *b.*
Promotionis ritus. 449.
Promulgare legem quid. 5.*b.*
Propertius μισογαμος. 52.*b.*
Propinatio poculi. 451.
Propinqui proximos non coguntur lugere. 349.
Proponere orationem, quid. 333.
Proprietarius num poſſit ſervum manumittere invito uſufructuario. 77.*b.*
Protecta, et *projecta* confunduntur. 194.*b.*
Provinciae, pro *provinciae.* 62.*a.* Recuperatores in iis. 12.*b.* quae in Urbe conſtituta ſunt, non ſemper in provinciis recepta. 62.*a.*
Proximi, v. *Luctus.*
Proximiores, pro *proximi.* 411.
Pſecades quae. 416. *ſq.*
Puberes qui. 382.
Pubertas ex corporis adſpectu judicata. 63.*a.* quo modo aeſtimata. 382. terminus ejus. 64.*a.*
Publicus, v. *Judicium*, *Servus.*
——— *res publica*, pro *fiſcalis.* 361.
Pudicitia, pro *impudicitia*, pro *ſtupro nefando.* 332
Puellae comas matronarum exornantes. 416. pro ornatricibus. 417. pro *filia*: *puellae montium.* 469. v. *Puera.*
Puellus, v. *Puer.*
Puer, *puerus*, *puerulus*, *puellus*, *pullus*, *pupus*, *pupulus*, *pupillus*, promiſcue olim uſitata. 468.
——— pro filio. 469.
Puera, *puerula*, *puella*, *pulla*, *pupa*, *pupula*, *pupilla* promiſcue olim uſurpata. 468.
Puerula, *puerulus*, *puerus*, *pulla*, *pullus*, v. *Puer*, *Puera.*
Pullus, pro puer parvus. 468.
Pulcher quo modo ſcriptum. 25.*a.*
Pulvis. Excuſſio ejus in ſinum. 448.
Punior, pro *punio.* 432.
Pupa, v. *Puera.* Pro *puella.* 469. quae ſit, et unde dicta. 470.
Pupilla, v. *Puera.*
Pupillus, v. *Puer.* Quare in teſtamento prohibeatur. 83.*a.*
Pupula, v. *Puera.* Oculorum. 468.
Pupulus, *pupus*, v. *Puer.*
Puſa, *puſus*, pro puero, puella. 469.
Puto omittitur. 112. *b.* 126. *b.*
Pyrrhus elephantos primum Romam adduxit. 72.*a.*

Q

Q.

Q, et *N*. confunduntur. 330.
Quae, pro *quia*, et *quo*. 200. *b*.
—— et *qui* confunduntur. 350.
Quaedam et *con* confunduntur. 81. *a*.
Quaeſtio de ſpatio V. pedum. 455.
Quaeſtum corpore facere, de viris quo ſenſu dicatur. 208. *a*.
Quam, pro *quaſi*. 30. *b*.
—— pro *antequam*. 220. *a*.
—— omittitur. 35. *b*.
Quamdiu, pro *donec*. 107. *a*.
Quamvis quo modo ſcriptum. 33. *b*.
—— pro *quantumvis*. 46. *b*.
—— indicativo aeque ac ſubjunctivo praeponitur. 352.
Quandoque, pro *aliquando*. 67. *a*.
Quanquam et *quemadmodum* permutantur. 350.
Quaſi indicativo aeque ac ſubjunctivo modis praeponitur. 352.
—— pro *quod ſi*. 31. *a*.
—— pro *quam ſi*. 32. *a*.
—— pro *qui ſi*. 33. *b*.
—— pro *quoque*. 37. *b*.
—— pro *quamvis*. 46. *b*.
—— *quaſi per contractum*, *quaſi ex delicto*, etc. 46. *b*.
Que, pro *quae*. 190. *b*.
—— pro *quod*, *quia*, *quippe*. 31. *a*.
—— et *et* conjunguntur. 61. *b*.
—— a *quis*, pro *quod*, vel *quid*. 98. *b*.
Queipiam, pro *cuipiam*. 98. *b*.
Quem, pro *que*. 199 *b*.
Quemadmodum, et *quanquam* permutantur. 350.
Ques, *quium*, *quis*. 40. *a*. pro *qui*. 98. *b*.
Qui, *quis*, et caeterae ejus terminationes permutantur. 24. *b*. 30. *a*. 199. *b*. *ſqq*. 219. *b*. 349. *ſqq*.
—— pro *cui*. 199. *b*.
—— pro *qua*. 98. *a*. pro *quam*. 34. *a*. pro *quamvis*. 33. *b*. pro *quia*, et *quam*. 30. *b*. pro *quo*, vel *ut*. 45. *b*. 98. *b*. 398. pro *quis*. 242. *a*. 205. *a*.
—— et *quin*, pro *quod*. 65. *a*.
—— et *quum* permutantur. 11. *b*.
—— et *quis* promiſcue uſurpantur. 98. *b*.
—— et *quae* permiſcentur. 350.
Quia, pro *qua*. 30. *b*. pro *quae*. 16. *b*. pro *quin*. 31. *a*. pro *quod*. 218. *a*.
Quidem, pro *certe*, cum *certe* conjungitur. 48. *a*.
Quidque, pro *quidquid*. 98. *b*.
Quies. Cura et religio veterum circa quietem mortuorum. 378 *ſqq*.
Quin pro *quia non*. 31. *a*. pro *quam*. *ibid*.
Quirites quinque in teſtamento populum repraeſentant. 19 *a*.
Quis, v. *Qui*. pro *quibus*. 40. *a*.
—— feminine, pro *quae*. 98. *b*. 349.
—— et *qui* promiſcue ponuntur. 98. *b*.
—— omittitur. 123. *a*. 139. *b*. 215. *a*.
Quisque, pro *quisquam*. 200. *a*.
Quisquis feminine. 98. *b*.
Quo, pro *quod*. *ibid*.
Quod, pro *quam*. 31. *a*. pro *quem*, et *quo*. 339.
—— et *hoc* ſibi reſpondent. 34 *a*.
Quoi, pro *cui*. 98. *b*.
Quoniam, num uſurpatum pro *quamvis*. 29. *b*.
—— pro *quam*. 31. *a*. pro *quod*. 200. *a*.
Quoque repetitur. 37. *b*. et *etiam* conjunguntur. 61. *b*.
Quovis, pro *quodvis*. 31. *a*.
Quum, et *qui* confunduntur. 11. *b*.
—— pro *quamvis*. 100. *b*. pro *quia*. 257. *a*.

R.

R et *S* confunduntur. 57. *a*.
– pro *rem*. 63. *a*. *res*. 215. *a*.
– et *re*, pro *recte*. 16. *b*. 138. *a*. 243. *a*. *ſq*. 319. 345. 390. 467.
– pro *retro*. 243. *a*. *ſq*. 319.
– pro *reſpondit*. 243. *b*.
– quid notet. 353.
– olim in uſu non fuit, a quo inventa. 371.
– et *T* poene nihil differunt. 411.
Radere opus. 331.
Raemen quid. 450.
Ramus in vindicationibus, et manumiſſionibus. 73. *b*. quare ceſpiti infixus in mancipationibus. 75. *b*. in citatione majorum. 140. *b*.
Rapinam facere. 123. *a*.
Raptus quid, unde dictus. 457. pro celeriter captus. 433.
Rara vocabula ſcriptorum, v. *Vocabula*. 7. *b*. 39. *a*.
Ratio ſtricta. 104. *b*.
Re, pro *recte*, v. *R*.
— pro *retro*. 319.
Recte per *R*. et *re* ſcriptum. v. *R*.
—— et *nec* permutata. 390.

Re-

Recuperatores. Eorum munus quid fuerit. 12.*b.ſq.*
Recuſantum. 209.*b.*
Recuſſare quid, unde. 407.
Recuſſus. 407.
Reddere, pro dare. 404.
Reges, vel *regis*, pro *rex.* 374.
—— nobiliſſimi dicti. 252.*b.*
Regulae. Fragmentum earum, v. *Fragmentum*, *Ulpianus.* Liber regularum quis ſit: *liber regularum*, *regularion*, *regularis.* 137.*a.* liber Regularum Ulpiani eſſe probatur: ſtilus ejus et praeſtantia: menda ejus, et interpretes. 3.*a.b.* 4.*a.*
Relegare, pro *legare*, ſeu mittere, pro remittere. 225.*a.b.*
Religio in condendis teſtamentis. 18.*b.* circa voluntates ultimas mortuorum. 369.*ſqq.* circa ſepulturas mortuorum. 378. *ſqq.*
Relinquo verbum num pariat actionem fideicommiſſi. 122.*a.*
Reliqua quo modo praeſtanda. 220. *a.ſq.*
Remancipatio filii. 265.*a.*
Reperta quae. 358.
Repetitio perſpicultatis cauſa facta. 86.*a.* 93.*b* in legibus. 178.*b.* in jure frequens. 221.*a.* 249.*b.* ejus amans Ulpianus. 222.*a.* JCtorum. 224.*b.*
Repeto, pro *peto.* 346.
Repetundarum, v. *Lex.*
Repudium, v. *Conjuges.*
Res quid ſignificet. 137.*b.*
—— pro circumſtantiis. 139 *a.*
—— actio rei uxoriae. 36.*a.*
—— praeſens in actibus legitimis. 73.*a.ſq.*
—— rei publicae cauſa qui abſint. 69.*a.*
—— *publica*, pro *fiſcalis.* 361.
—— *mancipi*, v. *Mancipi.*
Reſcripta ad certum caſum conſtringenda. 22.*b.* propoſita aliquando nomine utriusque Imperatoris, et Caeſarum. 231.*a.*
Reſpondi omittitur. 112.*a.*
Reſpondis quale verbum. 204.*b.*
Retentio dotis. 35.*b.*
Retro per *R* et *re* ſcriptum. 319.
Retrograda geminatio. 105.*a.*
Reus, pro ſocio delicti. 228.*a.* *idoneus* quis. 24.*a.*
Rigor juris. 104 *b.* pro *tenor.* 122.*a.*
Ritus cretionis. 102.*a.*
Robur agreſte. 209.*b.*
Rogare legem, quid. 5.*a.*
—— eſt verbum fideicommiſſi. 24.*b.*
Roma, v. *Urbs.* Trojanorum colonia credita. 94.*b.*
Rudiarii qui. 237.*a.*
Rudis quid. 237.*a.*
Rumpi, pro *rupi.* 180.*b.*
Rups, *rupis.* 374.
Rure, *ruri.* 95.*b.*

S.

S. quid notet. 196.*a.* *ſcilicet.* 101.*a.* *ſed.* 18.*a.* 99.*a.* *ſibi.* 329. *ſui.* 11.*b.* – confunditur cum *B.* 81.*a.* *E.* 45.*b.* *F.* 68.*a.* 385. *R.* 57.*a.*
Saccellus, *ſacellus.* 232.*a.*
Sacer. Conſtitutiones Principum *ſacrae*, et *ſacratae* dicuntur. 214.*a.* *ſacri* dicti Impp., et *ſacra*, omnia quae ab iis proficiſcuntur. 214.*b.* v. *Scriptura.*
Sacramentum quid. 454.
Sacratus dictus Imp. 214.*b.* v. *Sacer.*
Sagitta. Manumiſſio per eam. 448.
Sal, amicitiae ſymbolum. 449.
Salica lex. 75.*b.*
Salinenſis dicta Coeleſtis, a ſalinis. 95.*a.*
Salluſtius verba antiqua uſurpavit. 39.*a.*
Saltatio nudi heredis in cretione. 102.*a.*
Salubre quid. 332.
Salus, v. *Telum.*
Sanctus dictus Imperator, et *ſancta* omnia, quae ab eo proficiſcuntur. 214.*b.* Dii ſancti. 360.
Sapientes dicti JCti. 435.
Sardica, v. *Serdica.*
Sarisberienſis. (*Joannes*) Judicium Lipſii de eo. 51.*a.*
Satulle, *ſature*, pro copioſe. 331.
Saxanus Hercules unde dictus. 95.*a.*
Scelerati. Iis denegata ſepultura. 378.
Schandſteenen. 450.
Schieten den balm. 75.*a.* 451.
Schutt quid. *ibid.*
Scientia artis Mathematicae prohibetur. 250.*a.*
Scilicet quo modo ſcriptum. 101.*a.*
Scipio, *ſcorpio.* 461.
Scotatio. 75.*b.* unde dicta. 451.
Scribere, pro *pingere*, *inſculpere*: *veſtigia ſcripta* quae. 12 *b.*
—— pro *accuſare.* 53 *a.*
Scriptores veteres, et JCti, feſtinantes ſaepe aliud ſcripſerunt, quam initio deſti-

deſtinaverant, verbis minus intenti quam rebus, referentes ſe ad ea quae mente intellexerant, non verbis expreſſerant. 350.
Scriptura Sacra: notae in ea. 362.
Scriptum jus quid. 370 *ſq.*
Scrupuloſitas juris. 104. *b.*
Se omittitur. 24. *b.* 42. *a.* 52. *b.* 105. *b.* 215. *b. ſq.* 227. *b.* 310. 345. 465.
— *fraude*, pro *impune.* 58 *b.*
Secare partes debitoris, pro dividere operas ejus. 58. *a. ſq.* de venditione bonorum. 58. *b.*
Sectio quae. 436. debitorum quo modo intelligenda. 57. *b. ſq.* 460. de venditione bonorum. 58. *b.*
Sector quis. 58. *b.* 436.
Sed et *ſet* permutantur: ponitur pro *ſed et.* 14. *a.* 91 *b.* 93. *a.* 114. *a.* 131. *b.* 206. *b.* 348. 361. 388.
— quo modo ſcriptum. 99. *a.*
Sedes. Poſitio ejus in emtione. 448.
Sejus per *S.* ſcriptum. 435.
Selecti judiees. 178. *a.*
Senatuseonſultum. Quod lege primum fuerat ſtatutum, idem dein SCto repetitum ac confirmatum. 12. *b.*
——— *Apronianum.* 93. *a.* 121. *a*
——— *Calviſianum.* 70. *b.*
——— *Pegaſianum.* 125. *a.* num vere exſtiterit. 126. *a.*
——— *Perſicianum.* 70. *a.*
——— *Tertullianum* quando factum. 130. *b.*
——— *Trebellianum.* 125. *a.*
Senecae (*Annaei*) notae. 298.
Seni menſet, pro *ſex.* 38. *a.*
Sentia, v. *Lex.*
Septimius. 231. *b.*
Sepulcbra, quo modo vox ſcribenda. 25. *a.*
——— in iis reponebantur theſauri. 445.
Sepultura. Cura, et religio veterum circa eam: denegata fulmine percuſſis, impiis, et ſceleratis, affinibus, parricidis. 378. *ſqq.*
Sequi quando dicatur reus. 140. *a.*
——— de pecoribus. 407.
——— *non ſequor*, pro non obtempero, non obſervo. 395.
Serdica, alias *Sardica*, quare *Ulpia* dicta, ubi ſita. 231. *a.*
Serenitas noſtra. 185. *b.*
Serra, *Serta*, *Sertum.* 451.
Servandum dare, et *deponere* quid diſſerant. 232. *a.*
Servitii ſymbola. 448.
Servitus pro *ſervis.* 224. *b.* imaginaria in emancipationibus: libera in coëmtione. 57. *b.*
Servius Sulpicius. Notata Mucii ejus. 388.
Servus ſine libertate heres inſtitutus fit liber: heres neceſſarius a domino inſtituebatur. 13. *a.*
——— oppignoratus num poſſit manumitti. 16. *b.*
——— communis manumiſſus num fiat liber. 17. *a. ſq.* a proprietario manumiſſus, invito uſufructuario, num fiat liber. 17. *b.*
——— pro derelicto habitus fit liber. 27. *b.*
——— poenae quis fit. 59. *b.*
——— publicus quis. 89. *b.*
——— poena ejus, qui injuriam fecerat. 179. *a.* ſervilis injuria atrox eſt. 138. *b.*
——— actio noxalis ex delicto ejus. 189. *b.*
——— antiquitus non niſi ſervus mortis ſupplicio puniri poterat. 180. *b.*
——— flagellis caedebatur. 236. *a.*
——— cadaver ejus facit locum religioſum. 379.
——— greges ſervorum et ſervarum, eorumque ornatus. 419. comati. 421.
Seſtertia, et *aſſes* confunduntur. 193. *a.*
Set, et *ſed* promiſcue ſcribuntur: ponitur pro *ſed et.* 14. *a.* 91. *b.* 388.
Severus, v. *Alexander.*
Sextus per *S.* ſcriptum: Aelius. 435.
Si omittitur. 36. *a.* 115. *b.* 129. *b.* 141. *b.* 67. *a. ſq.* 99 *a.* 179 *b.* 199. *a.* 211. *a.* 233 *b.* 243. *a.* 250. *a.* 329. 351. 392. 427.
— pro *etſi*, *quamvis* 127 *a. ſq.* 196. *b. ſq.*
— pro *an.* 16. *b.*
— pro *dummodo.* 35. *b.*
— pro *ſive* 138. *b.*
— pro *ſiquidem*, *quandoquidem.* 127. *b.*
— pro *is.* 131. *b.*
— et *ſic* confunduntur. 105. *b* 190. *a.*
— et *ſive* permutantur. 138. *b.*
— pro *etiamſi.* 194. *b.*
— eſt optantis, et rogantis, pro *utinam.* 358.
Sic, et *ſi* permutantur. 105 *b* 190. *a.*
——— et *is* confunduntur. 98. *a.*
——— et *ſicut* confunduntur. 347.

Si-

Sicilici ſupra litteras. 300.
Sicuti, pro exempli gratia. 93.*b.*
Sifrae. 298.
Sigillaria. 470.
Sigla, *Siglae*, unde dicta, quae ſint. 297. differentiae. 298. v. *Notae.*
Signa, pro notis. 297.
Signare et *firmare* confunduntur. 441. pro *ſignificare.* 465.
Simonides. 328.
Simplex pro compoſito. 232. *b.* et contra. 346. 426.
Sinendi modo. Legatarius praeſumit legatum ſic relictum. 108.*b.*
Singla, pro *ſigla.* 298.
Singularli. *ibid.*
Sinus. Jactus feſtucae in ſinum. 451.
Sipelenſis, pro *Sipylenſis.* 101.*a.*
Sipylene. 335.
Sipylenſis Cybele. 94.*b.*
Sipylus. 94.*b.* 335.
Sirmium ubi ſita. 231.*b.*
Sit et *ſit* confunduntur. 57.*a.*
Sive et *ſi* permutantur. 138.*b.*
Skiode quid. 451.
Σμυταλη. 447.
Smyrna cultu Cybeles nota fuit. 95.*a.* foedus Smyrnenſe, decreta Smyrnenſia. 335.
Socer num teneatur de dote ultra id quod facere poteſt. 36.*a.* *ſq.*
Socius aliquando dabat dotem. 35.*b.*
Solae, pro *ſolius.* 381.
Solea quae: unde dicta, quid ſignificet: ea, et *canalis* differunt. 384.*ſq.*
Solena. 384.
Solennitas manumiſſionis. 6.*a.* 8.*a.*
Solertia tua. 185.*b.*
Solum omittitur. 15.*a.* 348.
Solum. Varia vocis ſignificatio. 393.*ſq.* librorum, pro bibliotheca. *ibid.* Cereale. 394.
Solutio, v. *Error.*
Sonus fefellit aliquando librarios. 50. *b.* eum ſequuntur aliquando JCti, et Stoici, in originationibus. 374.
Σωλην. 384.
Sophiſta Ulpianus ab JCto diverſus. 326.
Soror uxoris duci olim poterat. 217.*b.*
Sors. Ea electi judices. 177.*b.*
Spadones quo tempore teſtentur. 87.*b.*
Spatium et *locus* conjunguntur. 332. quaeſtio de ſpatio V. pedum. 455.
Specialiter quid ſignificet: *ſpecialiter* *nominatim* quid deſignet. 411.
Species, v. *Juriſconſulti.* Quid ſit. 37.*a.* 208.*b.* Capitis deminutionis varie ſtatuuntur, ut et juris. 59.*a.*
——— et *ſpes* permutantur. 37.*a.* 208.*b.*
——— *ſub ingenuitatis ſpecie vagari* quid. 37.*a.*
Specto et *exſpecto* confunduntur. 240.*a.* 425. pro *exſpecto* uſurpatur. *ibid.*
Sperare, num ſit verbum fideicommiſſi. 24.*b.*
Spes et *ſpecies* confunduntur. 37.*a.* 208.*b.*
Spex, *ſpecis.* 374.
Spondere, pro *dicere.* 361.
Sponſa, v. *Julia.* Ei data oſculum, calceus, et annulus. 449.
Sponſio mutua in actionibus perſonalibus. 140.*a.* in citationibus. 140.*b.*
——— pro *rumor*, *fama publica.* 361.
——— formula ejus. 453.
Sponſus, pro *ſponſio.* 11.*b.*
Spurii unde dicti: eorum jus. 28.*a.*
Standi cognomen Jovis Statoris. 336.
Statilius. 224.*a.*
Statua eſt mortuorum. 182.*b.*
Statu liber. De conditionibus ei adſcriptis. 21.*a.* *ſq.* puniendusne ut ſervus, an ut liber. 22.*a.* *ſq.*
Status curſus. 253.*a.* *Stata Mater.* 336.
Στειβειν. 444.
Stipa quae, unde dicta. *ibid.*
Stipare quid, unde deſcendat. *ibid.*
Stipatores. *ibid.*
Stipendium unde dictum, quid ſit. *ibid.* 446.
Stipes, *ſtips*, *ſtipis*, eadem. 446. quid ſit. 444. et *ſtips* nummus ſignatus. 446.
Stipis, *ſtipes*, *ſtips*, eadem. *ibid.*
Stips, *ſtipes*, *ſtipis*, eadem: quae ſit. *ibid.* cujus monetae ſit. 445. unde dicta: pro aere. 444.
Stipula, pro nummulo. 446. pro *ſtipulatione.* 444. *viridis.* *ibid.*
Stipulatio unde dicta, quae ſit: fractura nummuli in ea: de quibus dicta. *ibid.* 445. 446.
——— Tribunitia. 46.*a.*
Stipulum, pro *firmum.* 444.
Stirps quae ſit, quomodo diſtinguatur a *gente.* 259.*a.* *ſq.*
Stoici ſtrictum jus ſequuntur. 126.*b.* in originationibus ſequuntur ſonum verborum. 374.
Stokleggings. 450.

Stra-

Digitized by Google

Stramentum. Uſus ejus cur detur uſuario. 387.
Strictum jus, ratio. 104. *b.*
Stringo, *ſtrinxi*, et *ſtrixi*. 180. *b.* pro *vulnero*. 181. *b.*
Stroyken werpen. 450.
Struo quid notet. 464.
Stuprum quid. 457. ſtupri nefandi poena. 209. *a.*
Suaſores qui 251. *a.*
Sub aſcia dedicare, quid. 341.
Subrogare quid. 5. *b.*
Subſcriptio titulorum. 227. *a.*
Subſtantivum aliquando omittitur poſt verbum, ut *agere*, *qua*, pro *actione*, *qua*. 30. *b.*
Subſtitutio vulgaris, et pupillaris. 106. *a. ſq.*
Subſtitutus, v. *Inſtitutus.*
Subtilitas juris nimia. 104. *b.*
Succeſſio feminarum. 130. *a.* *tota*, pro omnes ſuccedentes. 224. *b.*
Suedi. Symbola eorum in contractibus, et mancipationibus. 448.
Sulpicius, v. *Servius.*
Συμπατρωοι. 334.
Συνδειπνα, vel *συνδειπναι*, pro *epulae*. 427.
Superſtitio Romanorum circa voluntatem teſtatorum. 369. *ſqq.*
Supplicium, v. *Mors.*
Surdus quare prohibeatur in teſtamento. 83. *a.*
Suſtinere quid ſignificet. 56. *a.*
Suus, et *ejus* promiſcue ponuntur. 77. *b.* 116. *b.* 138. *b.*
—— ſui comprehenduntur agnatis. 55. *b.*
—— *ſuo heredi* opponitur *alienus* et *extraneus*. 97. *b.* 381.
—— jus ſuorum heredum. 261. *a.*
Sylla, Auguſtae libertus: nomen fictitium. 194. *a.*
Syllaba, v. *Verbum.*
Syllepſis numeri, generis, et perſonae. 62. *a.*
Σημεια. 298.
Symbolum. Origo ſymbolorum, et ratio. 76. *a.* 448.
—— feſtucae. 75. *a.*
—— effeſtucationis, et traditionis. 75. *b.* 451. cretionis. 102. *a.* vinculorum, et obligationis, ſeu alligationis. 77. *a.* 440. antiquum, et hodiernum poſſeſſionis. 78. *b.*
—— jactus lapilli. 400. teſſerae hoſpitalis. 446. divinitatis, judicum, alia. 448. *ſqq.*
—— *annuli* dicta ſymbola. 449.
—— intexebatur, et addebatur inſtrumento ceſſionis, et anxie ſervabatur. 76. *a.*
—— dimidiata ſymbola. 447.
—— Suedorum, Cimbrorum. 448.
Syngrapha, *Syngraphus*, quae. 442.
Synonyma conjunguntur. 61. *b.*

T.

T et *D* confunduntur. 14. *a.* 21. *b.* 103. *a.* 139. *a.* 193. *a.* 319. 424.
— et *F* permutantur 182. *b.*
— et *R* parum differunt. 411.
— quid ſignificet. 206. *b.*
TA. quid ſignificet. 59. *b.* 313. 429.
Tabulae ceraeve. 85. *a. ſq.* ſuper ſepulchrum poſitae tabellae. 342.
Talio quae, apud majores noſtros obtinuit. 459.
Tam omittitur. 30. *b.* 111. *b.* 415.
—— et *tamen* confunduntur. 415.
Tamen et *tantum* confunduntur, quare. 9. *a.*
—— omittitur. 29 *b.*
—— quo modo ſcriptum. 131. *b.*
—— pro *tandem*. 247. *b.* cum *tandem* confunditur. *ibid.*
—— et *tam* confunduntur. 415.
Tandem et *tamen* confunduntur. 247. *b.*
Tantum omittitur. 15. *a.* 91. *a.* 348.
—— et *tamen* confunduntur: quae ejus ratio. 9. *a.*
Taurea quid. 417.
Taurus. 224. *a.*
Ταυτολογια. 61. *b.* in jure, et legibus. 178. *b.* 221. *b.*
Te omittitur. 204. *b.*
Telum portare licet, ſalutis tutandae cauſa. 188. *b.*
Tempero quid ſignificet. 41. *b.* pro tempori accommodo. 322.
Templum. In eo dona et theſauri reponebantur. 445.
Tempore quid notet. 41. *b.*
Tempus, v. *Praeſens*, *Perfectum.* Enallage temporis: praeſens pro perfecto. 352.
Tentus furore, cupiditate. 44. *a.*
Termen, *Terminea*, *Terminia*, *Termo*, pro *terminus*. 244. *a.*
Terminatio antiqua verborum. 40. *a.* 374.
Terminus. 245. *b.* cretionis.

Digitized by Google

nis. 101. *b. ſq.* letalitatis. 195. *b.*
Terra quare *ſolum* dicatur. 393.
Tertullianum, an *Tertyllianum*, ſcribendum. 130. *b.* v *Senatusconſultum.*
Teſſera hoſpitalis: ſymbolum ejus, et ratio: Dei imagine ſignata: ſymbolum bellicum. 446. *ſq.*
Teſtamen, pro *teſtimonium.* 7. *a.*
Teſtamentaria lex Furia. 5. *a.* v. *Lex.*
Teſtamentum. Verſiones veteris Teſtamenti. 176. *a. ſq.*
—— v. *Codicilli*, *Conſtantinus*, *Heres*, *Miles*, *Nuncupativum*, *Teſtator.*
—— dicitur *teſtatio mentis*, num et *conteſtatio.* 81. *a.*
—— origo ejus unde deſcendat. *ibid.*
—— genera teſtamentorum antiquiſſima: calatis comitiis, quomodo, et quando factum: in procinctu, quomodo: per aes et libram, quomodo, et quare inductum, et unde dictum. 18. *b. ſq.* ratio teſtamentorum. 376. 441.
—— verba directa in eo. 5. *a.*
—— olim erat lex. 81. *b. ſq.* verba ejus anxie, et quaſi lex, obſervanda. 369. *ſqq.* legi aequiparatur. 377.
—— habuit antiquitus formam judicii, et rogabatur quaſi lex. 32. *b.* 33. *a.*
—— privilegium teſtamenti militaris a quo fuerit reſtrictum ad tempus expeditionis. 107. *b. ſq.*
—— libertorum. 131. *a.*
—— praepoſteratio in eo inducit vitium. 19. *b.*
—— furioſus, aut mente captus facere non poteſt. 21. *b.*
—— damnatus repetundarum num poſſit eſſe teſtis in eo: damnati publico judicio quare ei adhiberi non poſſint. 32. *a. b.*
—— controverſiae quae extra teſtamentum incurrunt ex aequitate deciduntur. 370.
—— quare teſtamenta ſupprimi non potuerint, aut de controverſiis teſtamentariis tranſigi non licuerit, non inſpectis tabulis teſtamenti. 372. *ſq.*
—— juris civilis quid. 441.
—— poena ejus, qui id celavit. *ibid.*
—— nuncupativo ſcriptura acceſſit. *ibid.*
—— *internecinum* quid. 458.
—— vox ponitur pro *teſtimonium*, aut cum eo confunditur. 7. *a. ſq.* 452. 459. *teſtamentum venditionis*, *traditionis*, pro *teſtimonium*, *inſtrumentum.* 440.
Teſtator debet eſſe mente integra 21. *b.* quare teſtes eſſe non poſſint in teſtamento, qui ſunt in poteſtate ejus. 82. *a.*
—— voluntas ejus ſuprema anxie, et quaſi lex obſervanda, etiam ex praeſcripto legis, et legibus aequiparatur. 369. *ſqq.* 372. *ſqq.* juſſui ejus, quaſi legi attendebatur. 373. juſſus ejus in teſtamentis. 375. quare imperativis verbis uti debuerit. *ibid.* *νομοθετεῖν* dicitur. 376.
—— vox omittitur. 123. *a.* 215. *a.*
Teſtimonium, pro *teſtamentum* ponitur, aut cum eo confunditur. 7. *a. ſq.* 452. 458. 459.
—— *internecinum* quid. 458.
—— ritus ejus. 453.
—— pro *teſtis.* 224. *b. ſq.*
Teſtis, v. *Teſtamentum.* Damnatus lege repetundarum num poſſit eſſe teſtis in teſtamento, judiciove. 32. *a. ſq.*
—— ſeptem teſtes ſucceſſerunt in locum quinque, et anteſtati, et libripendis. 82. *b.* populum repraeſentabant. *ibid.*
—— non poteſt adhiberi, qui eſt in poteſtate teſtatoris, aut heredis, olim familiae emtoris, quare, nec libripendes, qui in alterutrius erant poteſtate, quare. 82. *b.*
—— in cretione. 102. *a.*
—— *placitus* quis. 440.
—— alligatio teſtium. *ibid.*
—— alapae teſtibus datae. 453.
T. F. I. formula. 375.
Θ, pro *mors.* 63. *a. b.*
Theodoſianus Codex in Occidente obſervatus. 129. *a.* v. *Codex.*

The-

Theſaurus unde dictus, veſtium, rerum peſſimarum: quid ſit: cujus ſit monetae: commendabatur Diis, aut Laribus, aut Manibus: furibus ejus diras imprecabantur veteres: ubi depoſitus: daemones ei incubare crediti: pro vaſis, in quibus pecunia ſacra reponebatur. 445.
Thus quo modo ſcribendum. 25. *a.*
Θησαυρος domus Athenis. 445.
Tiberius. Ejus conſtitutiones. 70. *a.*
Tironis notae. 298.
Tisius, pro *aliquo.* 424.
Tituli pro parte tantum exhibentur. 190. *b.*
TM., pro *tamen.* 131. *b.*
ToT, pro *teſtamento.* 7. *b.*
Totae, pro *totius.* 41. *a.*
Toum, pro *tum.* 133. *b.*
Trabes, pro *trabs.* 374.
Traditio. Solennitas ejus, ritus. 452. ſymbola ejus. 75. *b. ſq.* num fieri debuerit in re praeſenti. 73. *a. ſq.* in nexu. 78. *a.*
Trano, pro *tranſno.* 354.
Tranquillitas veſtra. 185. *a.*
Transactio de controverſiis teſtamentariis quare non fuerit permiſſa, niſi inſpectis tabulis teſtamenti. 372. *ſqq.*
Tranſpoſitio verborum damnata. 45. *a.* 132. *b.* 309. 393. 428.
Trebellianum SCtum. 125. *a.*
Tribonianus quid fecerit in Pandectis. 3. *b.* perſpicuitatis cauſa nonnulla addidit. 38. *b.* ſermonem non ſemper ſupplet. 112. *b.* mutavit aliquando verba JCtorum. 204. *b.* doctrina ejus, ſtilus, et interpolatio legum. 44. *a. ſq.* defenſus. 62. *b.* 71. *b.*
Tribuni. 46 *a.* tutores ab iis dati. 60. *b.* origo eorum. 435 *ſq.*
Tribunitia ſtipulatio. 46. *a.*
Trigemini Horatii. 413.
Triplum. Poena ejus in abigeatu. 235. *a. b.*
Trojanorum Colonia fuit Roma. 94. *b.*
Tryphaena quo modo ſcribatur. 389.
Tua ſolertia. 185. *b. gravitas.* 186. *a.*
Tum quem, verba novae periodi in edictis. 133. *b.*
Tunc, pro *autem.* 17. *a.*
Tutela feminarum perpetua. 16. *b.* 467. item liberatio ejus, et quando ceſſarit 54. *a. b.* ſolvitur conventione in manum. 63. *b.*
—— matris, aviae, proaviaeque, et quando ea coeperit. 54. *b.*
—— pactitia. 55. *a.*
—— qui morbus ab ea excuſet. 62. *b.*
Tutor olim tantum dabatur, ſi non exſtaret teſtamentum, poſtea etiam, ſi quis teſtatus fuiſſet. 65. *a.*
—— datus aliquando a parentibus ad annum XVIII. 64. *a.*
—— capto eo, finitur tutela. 53. *b.*
—— Attilianus. 60. *b.*
—— legitimi comprehendunt teſtamentarios. 376.
—— qui pacto eſt conſtitutus, num efficiat ſpeciem quartam. 55. *a.*
—— formula petitionis, ac dationis tutoris in Gelria. 54. *b.*
—— ſexus quem uſum habeat. 54. *a.*
—— pro *procurator.* 229. *a.*

V.

U et *A* confunduntur. 69. *b.*
– et *T* permutantur. 130. *b.*
– per *ou* effertur. 133. *b.*
V ponitur pro *B*, et cum ea confunditur. 110. *b.* 229. *b.* 238. *a.* 310. 340. per *B* exponunt Graeci. 429.
– et *A* confunduntur. 177. *b.*
Vago, pro *vagor.* 432.
Valerius Probus quo tempore vixerit, auctor libri *de notis Romanorum*: variae ejus editiones. 299.
Var unde. 448.
Varietas quae. 231. *a.*
Varius quis. *ibid.*
Vaticinatores. Eorum poena. 249. *a.*
V. C. quid notet. 300.
Ve omittitur. 324.
Veiſting quid. 450.
Vel, pro *veluti*, vel *id eſt.* 19 *b.* 21. *b.* 44. *a.* 77. *a.* 137. *b.* 178. *b.* 182. *b.* 232. *a.* 263. *b.* 415. cum *veluti* confunditur. 19. *b.* 137. *b.*
—— quomodo ſcriptum. 177. *b.*
—— pro *et*, vel *etiam.* 15. *b.* 19. *b.* 59. *a.* 201. *a.* 235. *b.*
—— et *ut* confunduntur. 379.
—— non ſemper habet vim diſtinguendi. 19. *b.*
Velitis, jubeatis Quirites, formula exponitur. 99. *b.*
Velleja, v. *Junia.*
Vel. res. quid deſignet. 300.
Veluti, pro *vel*, et cum eo confunditur. 19. *b.* 137. *b.* 182. *b.*

Digitized by Google

Veluti, pro *exempli gratia*. 135.*a*.
Venantum, pro *venantium*. 209.*b*.
Venditio, v. *Emtio*. in teſtamento. 18.*b*. in nexu. 78.*a*.
Venditum, et *emtum* confunduntur. 127.*a*.
Venenarii, pro *Magi*. 248.*b*.
Venit dies, *conditio*, quid. 22.*b*.
Verberare quid. 139.*b*.
Verbum, v. *Ordo*, *Vocabulum*, *Juriſconſulti*, *Librarius*. Generaliter additum, uni tantum rei poteſt applicari. 34.*b*.
——— flexiones eorum variae apud veteres. 190.*b*.
——— verba directa. 5.*a*. imperativa in teſtamentis neceſſaria, quare. 375.
——— civilia quae. *ibid*.
——— manumiſſionis. 6.*a*.
——— inſolita. 41.*b*. obſcura. 43.*a*. ſemel aut raro obvia non ideo damnanda. 98.*a*.
——— ordo eorum perplexus. 46.*b*.
——— ſimplicia pro compoſitis. 45.*b*.*ſq*. 232.*b*. et contra. 310. 426.
——— terminatio, derivatio, et definitio eorum. 374.*ſq*.
——— deponentium ſenſu uſitantur. 432.
——— contrariam aliquando ſignificationem admittunt. 46.*b*.*ſq*. ambiguae notionis, quae in utramque partem accipi poſſunt. 332.*ſq*.
——— ſyllaba verbi antecedentis male aliquando additur inſequenti. 92.*b*. praecedentia verba male ſaepe repetunt librarii. 212.*a*. modo praecedentia repetita ſaepe ab iisdem omittuntur. 253.*b*.
Verſio veteris Teſtamenti Latina, Itala, LXX. Interpretum, Hieronymi variae. 176.*a*.*ſq*.
Verſus. Ab iis in proſa ſaepe non abſtinuit Cicero, alii: frequentia ſunt hemiſtichia, et integri verſus apud ſcriptores pleroſque. 356.
Vertegen, *vertbyen*, *vertyden*, *vertygen*, *met den balm*, *met band*, *balm*, *en mond*. 75 *b*. 450.
*Vervece*s qui quare ſic dicti. 310.
Verus, pro ſincerus, non fucatus. 310.
Veſpere et *veſperi* promiſcue ponuntur. 385.
Veſta in veſtibulo culta. 337.
Veſtalis quomodo capta. 449.
Veſtbalm. 450.
Veſtibulum unde dictum. 337.
Veſtigia ſcripta quae. 12.*b*.
Veſtis feralis hominis occiſi ſucceſſit in locum manus mortuae. 448.
Veſtra tranquillitas. 185.*a*.
Veſtri, pro *veſtrates*. 334.
Vexillum, quid eo notetur. 449
Vicarii dicti *clariſſimi*. 210.*b*.
Vigeſima hereditatum ſolvitur ab herede, quo modo, etiam ex legatis Diis relictis, et quare, non ex hereditate paupere. 265.*a*.*b*.
Vigiles inſtituti primum ex libertis. 27.*a*.
Videri verbum non directum. 441.
Videtur verbum JCtorum. 430.
Vidimus, pro eo quod viderunt majores noſtri. 413.
Vidua nubens intra annum luctus fit infamis: quamobrem lugere debeat maritum amiſſum. 349.
Viduus olim non poterat tranſire ad novum matrimonium ante elapſum certum tempus luctus. 350.
Vinculum obligationum. 77.*a*. et ſtipulationum. 445. in alligatione teſtium. 440. mentio eorum frequens in codice Sacro. Symbolum eorum. *ibid*.
Vindex quis. 406.
Vindicatio in re praeſenti, et quo ritu, peracta. 73.*a*.*ſq*. ſeu *vindiciae*, apud quem, quo loco, et modo facta. 406.*ſq*. in loco controverſo facta. 452. poſtea non in loco rei ſitae, ſed in gleba terrae, et feſtuca, facta. 75.*a*. hodierno jure quo modo fiat. 74.*a*.*ſq*.
——— manu militari, et Praetoria. 406.
——— *non pati* eam quis dicatur. 407.
——— equi. 453.
——— legatum ejus, v. *Legatum*.
Vindicia quae ſit: dicitur *καρπισμός*. 63.*b*. dicitur a *vim dico*. 406. veſtigium ejus jactus lapilli. 400. v. *Vindicatio*.
Vindico eſt, quaſi *vim dico*. 73.*b*. 406.
Vindicta quae ſit, eſt a *vim dico*. 406.

Vi-

Vinum merum, mixtum, quid. 397. pice illitum. 431. *ſq.* aetas ejus quomodo fuerit notata. *ibid.*
Vir, v. *Donatio.*
Virga in traditionibus. 76.*a.* in vindicationibus et manumiſſionibus. 73. *a.* in arreſto, et pignoratione. 449.
Virgilius, Poëta eruditiſſimus, antiquitatum peritiſſimus. 375.
Virilitas. 41.*b.*
Vis feſtucaria quae. 73.*b.* *vim dicere* quis dicatur, et quid ſit. 406.
Viſellia, v. *Lex.*
Viſillia, pro *Viſellia.* 101. *a.*
Viſio. 7. *b.*
Vittae comarum. 422.
Vix, *vicis.* 374.
Vl., pro *videlicet.* 125. *b.*
Ulpia. 231. *b.* familia. 326.
Ulpianus. Qui vitam ejus ſcripſerint, mores ejus, ſecta, tituli, exercitatio, ſtilus, animus in Chriſtianos: Papiniani aemulus, fecit cum Juliano: auctoritas ejus: notae in Papinianum. 4. *a. b.* ſtilus ejus male a nonnullis reprehenſus, quid de eo ſentiendum. 42. *b.* verborum obſervantiſſimus. 61. *a.* ſaepe utitur repetitionibus. 86. *a.* 93. *b.* 222. *a.*
——— num ſit auctor *Fragmenti Regularum.* 6. *a.* *Liber* ejus *ſingularis Regularum.* 137. *a.* Fragmentum illud purum, putumque ejus eſt, neque ab Aniano interpolatum. Scriptorum ejus auctoritas: quare Fragmentum illud conjunctum fuerit Legi Romanae. 128. *a. ſqq.* Editiones Fragmenti illius. 3. *a.* v. *Regulae.*
——— JCtus diverſus ab Ulpiano Sophiſta, quo nomine plures fuere. 43. *b. ſq.* ſaepe tamen cum eo confunditur. 326.
——— qui vitam ejus tradiderint. Varia de eo teſtimonia. Ratio ejus nominum. *ibid.*
Ulpius Trajanus. *ibid.*
Ultra et *ultro* confunduntur. 197. *a.*
Umbracula quae. 343.
Umidus, pro *humidus.* 25. *a.*
Unae, pro *unius.* 381.
Uncinuli in Editione Taurelli quid notent. 99. *a.*
Unda jugalis. 466.
Univerſi et *omnes* num differant. 351.
Unus, *uni*, *uno.* 41. *a.* 381.
——— pro *aliquis.* 12. *a.*
——— pro *ſolus.* 118. *b.*
——— *uni*, pro *ſinguli.* 93. *a.*
Unx, *unguis.* 374.
Vocabula, v. *Juriſconſulti*, *Verba.*
——— quid ſentiendum de rarioribus, et ſcriptori peculiaribus. 7. *b.* e textu non temere ejicienda. 16. *b.* rara, obſoleta, obſcura non ſtatim mutanda. 39. *a.* barbara et peregrina nonnulli uſurpant. *ibid.* inprimis cum de arte aliqua tractant. 385. analogia bona ob rariorem uſum non damnanda. 249. *a.* Graeca, v. *Graeca.*
Voco, pro *avoco.* 346.
Voconiana ratio. 106. *a.*
Voluntas in delictis. 184. *a.* teſtatoris, v. *Teſtator.*
Ut ſaepe neglectum vel omiſſum a librariis. 465.
Urbanus Conſul. 234. *a.*
Urbs. Quae in Urbe conſtituuntur, non ſemper in Provinciis recepta. 62. *a.*
Urgueo, pro *urgeo.* 232. *a.*
Uſia. 7. *b.*
Ὑστερολογία. 45. *a.* 64. *a.* 116. *b.* 130. *b.* 132. *b.* 258. *a.*
Uſuarius quo modo utatur. 385. cur non utatur foliis: cautio ejus. 387.
Uſucapio. 76. *a.*
Uſurae modus. 233. *a.*
Uſurpator quis. 436.
Uſus et Habitationis differentia, et convenientia. 247. *a. ſq.* modo laxior, modo ſtrictior ejus ſit interpretatio. 383.
Uſusfructus unde dictus. 457.
——— certae partis, bonorumve legatus. 68. *b.*
——— cedi poteſt. 78. *b.*
——— legato eo, quis praeſtet legata, et quando. 108. *b. ſq.*
——— uſuſructuarius non praeſtat onera hereditaria, neque contra eum legatario datur actio ad praeſtanda legata: non repraeſentat defunctum. 109. *a.*
——— v. *Servus.*
Ut omittitur. 125. *b.* 239. *b.*
— pro *ita ut.* 71. *a.*
— et *at* conſunduntur. 69. *b.* 115. *b.* 119. *b.* 181. *b.* 329.
— et *et* conſunduntur. 79. *a.* 119. *b.* 182. *a.* 352.
— et *aut* permiſcentur. 235. *b.*
— et *vel* permutantur. 379.
— pro *quamvis.* 119. *b.*

Uterque, pro *duo*. 91.*a*.*b*.
Utiles et *directae* actiones confunduntur. 14.*b*.
Vulneratus. Terminus letalitatis in vulneratis. 195.*b*.
Uxor, v. *Donatio*.
—— quo ſenſu dicatur *ducere virum*. 52.*b*.
—— uxores maritos *dominos* dixerunt. 57.*b*.
—— quo modo poſſit teſtari. 89.*a*.
—— emtio uxorum. 443.
—— prohibitum non fuit ducere ſororem uxoris ſuae defunctae. 217.*b*.
Uxoriae rei actio. 36.*a*.

W.

Waſo, ſeu ceſpes, in traditionibus. 76.*a*.
Werpire. 75.*b*. 451.
Wurcebergenſis Codex. 25.*a*.

Y.

Y et *U* confunduntur. 130.*b*.
Ypotheca, pro *hypotheca*. 25.*a*.

Z.

Zoenen in homicidio. 450.
Zonam abjicere, pro bonis cedere. 449.

INDEX

Digitized by Google

I N D E X II.

AUCTORUM, LEGUM, ET FRAGMENTORUM VETERUM, QUAE CITANTUR, ILLUSTRANTUR, EXPONUNTUR, AUT CORRIGUNTUR.

Em. *emendari*, exp. *explicari locum deſignat.*

A.

Accurſius. 225.*b.* 390.
Aelianus. 433.
Afranius. 333.
Agraetius, em. 258. *b.* 333.
Ambroſius, em. *et* exp. 322. *ſq.*
Ammianus, v. *Marcellinus.*
Ampelius aliquoties em. 327. *ſq.* em. 336. em. 413.
Anianus. 3.*b.* 14.*a.* 18.*a.* 24.*b.* em. 65.*a.* 107.*b.* 116.*a.* 131.*a.* em. *et* exp. 212.*a.* 232.*a.* em. 239.*a.* 258.*a.* em. 263.*a.* 312. 412. 459.
Apulejus. 70.*b.* em. 230.*a.*
Aratus. 357.
Ariſtoteles. 422.
Arnhemienſia Statuta. 74.*a.* *ſq.*
Arnobius. 419. 468.
Aſconius Pedianus. 140.*a.* em. 317. 360. 440. 442. 466.
Athenaeus. 44.*b.* exp. 326.
Avianus. 389.
Auguſtinus, em. 276.*b.* 177.*a.* 251.*b.* 462.
Aurelius Victor aliquoties em. *et* exp. 322–327. exp. 354. 439.
Auſonius. 224.*b.* 374. em. 380. exp. 381. 397. 420. 470.

B.

Bajuvariorum leges. 379. 453.
Baſilica. 13.*b.* 44.*b.* 56.*b.* 118.*a.* 119.*a.* 125.*b.* 141.*b.* 200.*a.* 310. 385. exp. 386. 397. 404. 408. 410.
Boëthius. 16.*b.* 36.*a.* 63.*b.* exp. 77.*a.* exp. 78.*a.* 259.*a.* 316.

Digitized by Google

C.

Caecilius. 58.*a. b.*
Caeſar. (Julius) em. 259.*a.* 428.
Caji Inſtitutiones, Lib. 1. *Tit.* 1. §. 2. 12.*a.*
——— ——— ——— §. 3. 12.*b.*
——— ——— ——— 2. *in pr.* exp. 20.*b.*
——— ——— ——— 4. *in pr.* exp. 28.*a.*
——— ——— ——— §. 8. 214.*a.*
——— ——— ——— 6. §. 3. 55.*b.*
——— ——— ——— *ult.* §. *un.* exp. 258.*a.*
——— ——— 2. ——— 3. §. 2. 87.*b.*
——— ——— ——— §. 3. *ibid.*
——— ——— ——— 4. §. 1. em. 106.*a.*
——— ——— ——— §. 2. em. *et* exp. 106.*b.*
——— ——— ——— 5. §. 1. 108.*b.* 114.*a.*
——— ——— ——— §. 6. 108.*b.* em. 113.*b.*
——— ——— ——— 6. §. 7. 121.*a.*
——— ——— ——— 7. §. 7. exp. 24.*b.*
——— ——— ——— §. 8. em. *et* exp. 123.*b.*
——— ——— ——— 8. *in pr.* em. 63.*b.* em. *et* exp. 97.*b. ſq.*
——— ——— ——— 9. §. 1. exp. *et* em. 311.
——— ——— ——— §. 2. 445.
——— ——— ——— §. 3. 34.*a.* 35.*b.*
——— ——— ——— §. 3. *et* 4. 11.*b.*
——— ——— ——— 10. §. *ult.* em. 312.
Calpurnius. em. 200.*b.*
Capitolinus em. 33.*b.* 135.*a.* exp. 346. bis em. 361.
Capitulare Regum Francorum. 451.
Capitularium Caroli M. 379.
Caſſiodorus. 333.
Caſſius, v. *Dion.*
Cato. (Dionyſius) em. 13.*b.*
Catullus. exp. 259.*b.* 356. exp. 421.
Celſus. em. 433.
Cenſorinus. em. *et* exp. 316.
Cicero. 33.*b.* 35.*b.* 36.*a.* exp. 78.*a.* 78.*b.* exp. 102. *a. et b.* exp. 132.*b.* 134.*b.* 180.*b.* em. 205.*a.* 227.*a.* 241.*b.* 259.*a.* exp. 259.*b.* em. *et* exp. 300. *ſq.* 301. em. 316. 317. 318. 321. 333. 339. bis em. 339. 340. ter em. 340. 342. exp. 346. 349. ſaepius em. 351. 353. exp. 354. 355. 357. 371. 372. 374. 376. 377. exp. 378. exp., et ſaepius em. 379. exp. 380. 398. 414. exp. 427. 435. exp. *et* em. 436. 449. 454. 455. exp. 455. 457. exp. 458. 466. 467. 468. ſaepius em. 471. *Loca varia ex libris* 3. *de Legibus* exp. *et* em. 328. *ſqq. Item ex libris* 3. *de Natura Deorum.* 351. *ſq.*
Claudianus. 137.*b.* exp. 412. 417. 421.
Cleve. (Privilegien, Statuten, vrybeden, ende Stadrechten der Stadt) em. *et* exp. 450.
Codex Juſtinianeus.
Lex 31. *ad leg. Jul. de adulter. et ſtupr.* em. *et* exp. 51.*b. ſq.*
ult. *de adoptionibus.* 57.*b.*
un. *de alienat. jud. mut. cauſ. fact.* conciliatur cum *L.* 3. §. 3. *D. eod. tit. et L. ult. D. de oper. nov. nunt.* 401.
1. in fine *de annali except.* 103.*a.*
Authentica *de bonis maternis.* *ibid.*
ult. §. 5. *de bonis, quae liberis.* 91.*b.*
1. *Communia de manumiſſionibus.* 17.*b.*
§. 10. Conſtitutionis *de confirmatione Digeſtorum.* 44.*a.*
§. 13. *eod.* 43.*b.*
3. *de confirmando tutore.* exp. 60.*a.*
4. *de crimine expil. hered.* em. 41.*b.*
un. *de dedotit. libert. toll.* 88.*b.*
5. 6. 7. 8. 9. *depoſiti.* 231.*a.*
10. *eod.* 231.*a.* em. 232.*a.* 233.*b.*
2. *de diverſ. off. et appar. jud.* 414.
5. *eod.* exp. 412.
11. *de donation. int. vir. et uxor.* 45.*a.*
§. 5. Conſtitutionis Juſtiniani *de emendatione Codicis.* exp. 298.

Lex

Lex un. *de emendatione ſervorum.* em. 185.*b.ſq.*
5. *de Epiſcop.* 184.*b.*
5. *ex quib. cauſ. inf. irrog.* 38.*a.*
5. pr. *de feriis.* exp. 414.
6. *de fideicommiſſaria libert.* 25.*b.*
7. *de fideicommiſſis.* 370.
ult. *eod.* 372.
Authentica *hoc amplius, eod.* *ibid.*
21. *de fide inſtrumentorum* em. 44.*a.*
22. *de fidejuſſor.* exp. *et* em. 197.*a.*
2. *de his, qui latrones occ.* 215.*b.*
8. *de incolis.* 200.*b.*
27. *de inoffic. teſtam.* em. *et* exp. 206.*a.*
3. *de judiciis.* em. 327.
9. *eod.* 178.*a.*
30. *de jure dotium.* 103.*a.*
un. § 3. *de Latin. libert. toll.* 27.*b.*
1. *de locato.* exp. 232.*b.* 234.*a.b.*
ult. *de metall. et metallar.* 315.
1. *de mulieribus, quae ſe ſerv. propr. junx.* 313.
7. *de murilegulis.* em. 315.
22. *de negot. geſt.* 125.*a.ſq.*
un. *de novi oper. nunt.* em. 92.*b.*
3. *de numerar.* 313.
2. *de Palatin. ſacr. larg.* 414.
1. *de patr. poteſt.* 54.*b.*
4. *de praed. et al. reb. min.* exp. *et* em. 327.
7. §. 4. *de praeſcript. XXX, vel XL annor.* 103.*a.*
12. *de procurat.* em. 313.
8. *qui pet. tutor. vel curat.* em. *et* exp. 51.*a.*
un. *de raptu.* 184.*b.*
11. *de reb. cred. et jur.* 203.*a.*
10. *de revoc. donat.* exp. 42.*b.*
1. *de ſacroſanct. eccleſ.* 372.
1. *ſi certum pet.* 109 *a.*
un. *ſi ſerv. exter. ſe emi mandav.* exp. 127.*a.*
4. *de ſponſalib.* exp. 314.
ult. §. 4. *de teſtamentar. manumiſſ.* exp. 90.*b.*
4. *de teſtamentar. tut.* exp. *et* em. 84.*b.*
1. *de teſtamento militis.* 107.*b.*
1. in fine *eod.* 377.
15. *eod.* exp. 107.*b.* 108.*b.*
14. *de teſtamentis.* 370.

Lex 4. *de teſtibus.* exp. 118.*b.*
1. *de veteri jure enucl.* em. 298. *et* 301.
2. *eod.* 126.*a.*
2. §. 22. *eod.* 301.
Codex Theodoſianus.
Lex 11. *de accuſ. et inſcript.* exp. 459.
14. *eod.* exp. 458 459.
19. *eod.* 198.*b.*
3. *ad SCtum Claudianum.* em. 351. exp. 99.*a.*
3. *de adulter. et ſtupr.* em. *et* exp. 51.*b.ſq.*
6. *eod.* 52.*a.*
176. *de Decurionib.* exp. 105.*b.*
20. *de diverſ. off. et appar. jud.* exp. 412.
un. *de emendat. ſerv.* em. 185.*b.ſq.*
3. *de inceſt. nupt.* exp. 34.*b.*
1. *de judiciis.* 178.*a.*
ult. *de metall. et metallar.* em. 315.
Conſtitutio Conſtantini *de mulierib. quae ſe ſerv. propr. junx.* 313.
——— Leonis et Anthemii *de eod.* em. *ibid.*
Lex 10. *de murilegulis.* em. 315.
7. *de navicular.* em. 67.*a.*
un. *de reſponſis Prudent.* 3.*b.*
4. *de ſponſalib.* 313.
7. *eod.* exp. 314.
11. *de ſuſceptorib.* exp. 219.*a.*
6. *de teſtam. et codicill.* em. 315.
Collatio legum Moſaicarum et Romanarum cum perpetuis commentariis ad eam. 175–265.
Titulo 1. §. 3. 34.*b.* em. 94.*b.*
— §. 10. exp. 300.
— §. 11. exp. *ibid.* 301. 455.
2. §. 2. em. *et* exp. 137.*a.ſq.* 356.
— §. 6. em. *et* exp. 138.*a.*
3. §. 3. exp. 53.*a.* em. 332.
4. §. 3. 139.*a.*
5. §. 3. exp. 442.
6. §. 4. exp. 346.
8. §. 7. exp. 7.*a.*
9. §. 2. 3. 415.
10. §. 4. *ibid.*
11. §. ult. 424. exp. 310.
13. §. 3. 381.
— in fine. 310.
16. §. 2. em. *et* exp. 47.*b.* 97.*b.ſq.* 358.

Digitized by Google

Columella. exp. 384.
Columna roſtrata Duilii. 85. *b.* 101. *a.*
Conſtitutio criminalis Caroli M. 195. *b.*
Conſultatio veteris JCti. 251. *b.*
Cornelius Fronto. 264. *b.* 332. 351. 419.
Cornificius. 371.
Curtius. bis em. 318.
Cyrilli gloſſae. exp. 446.

D.

Daventrienſia Statuta. 350. exp. 451.
Diaconus. (*Petrus*) paſſim em. *et* exp. 83. *b.* em. 297. et 298.
Diogenes Laërtius. 42. *b.*
Dion Caſſius. 14. *a.* 249. *b.* 265. *b.*
Dionyſius Halicarnaſſenſis. 438.
Donatus. 45. *b.* 258. *b.* 310. em. 333. 385. 397. 457. 465. 471.
Doſithei Fragmentum Graecum, de juris. ſpeciebus, ac manumiſſionibus. §. 11. em. 18. *a.* §. 12. exp. *et.* em. 17. *a. b.*

E.

Edictum Theoderici Regis. 379. exp. 440.
Ennius. em. 33. *b.* exp. 73. *a.* 328. 333. em. 355. 435. exp. 441.
Epigramma vetus. 380.
Eugraphius. 337.
Euſebius. 252. *a.* 299.
Eutropius. 185. *b.*
Excerpta differentiarum. 258. *a.*

F.

Faliſcus, v. *Gratius.*
Feſtus em. 5. *b.* em. 6. *a.* 39. *b.* 73. *b.* 77. *a.* exp. *et* em. 77. *b.* 95. *b.* 102. *a.* 140. *a.* 244. *a.* 258. *a. b.* 264. *a.* 297. 300. 333. 335. 336. 340. 341. 342. 359. em. 359. 360. 361. 371. 374. 376. 385. 397. 425. exp. 429. 436. 443. 444. 446. 449. 458. 464. 468. 469.
Florus exp. 5. *b.* 72. *b.* 84. *a.* 186. *b.* 215. *a.* 328. exp. 345. 348. 353. exp. 353. exp. 359. exp. 382. em. 435.
Formula antiqua. exp. 452. 453.
Fragmentum Regularum veteris Juriſconſulti. §. 6. exp. 7. *a.* 10. *a. b.* em. 11. *a.* 18. *a.*
——— §. 7. 10. *b.*
——— §. 8. 11. *a.*
——— §. 9. em. 11. *a.*
——— §. 11. exp. *et* em. 18. *a.*
——— §. 15. 15. *b.* exp. 16. *b.*
——— §. 16. exp. *et* em. 14. *a.* 16. *a.*
——— §. 17. exp. *et* em. 8. *b.*
Friſiae Statuta. 350.
Fronto, v. *Cornelius.*

G.

Gellius. 9. *a.* 19. *a.* 31. *a.* 39. *b.* exp. *et* em. 55. *b.* exp. 57. *b. ſq.* 73. *a.* exp. *et* em. 73. *b.* em. 82. *a.* 83. *a.* 101. *a.* 138. *b.* 178. *a.* em. 250. *b.* 297. 316. 339. 376. 388. 398. 406. 407. exp. 421. 428. em. 434. *ſq.* 439. 459.
Gloſſae veteres. 393. 469.
——— *legis Salicae.* 451.
——— *Philoxeni.* 234. *a.*
——— *Servii Grammatici.* 311. 325. 341. 374. 389. 429. em. 446.
——— *Cyrilli, Iſidori*, v. *Cyrillus, Iſidorus.*
Gloſſatores. 13. *b.* 22. *a.* 29. *b.* 104. *a.* 123. *a.* 240. *a.* 358. 370. 384. 390.
Gothica lex, v. *Lex.*
Grammaticus vetus. 368. 407.
Gratius Faliſcus. exp. 240. *b.*

H.

Harderovicenſia Statuta. 75. *a.* 110. *b.*
Herodianus. exp. 419.
Heſychius. 470.
Hieronymus. 249. *a.* 297. 420. 421. 422.
Horatius. 42. *b.* 65. *b.* em. 92. *b. ſq.* exp. *et* em. 93. *a.* exp. 100. *b.* 186. *b.* 221. *a.* 327. exp. 346. 370. 375. 386. exp. 413. exp. *et* em. 431. 432. bis em. *et* exp. 433. *ſq.* 468. 470.

I.

Jeremias Propheta. 440.
Inſcriptiones. 61. *b.* em. 85. *b.* exp. 259. *b.* 265. *a. b.*
Inſtitutiones Caji, v. *Cajus.*
——— *Juſtinianeae.*
——— *Prooemium in pr.* exp. 132. *b.*
——— §. 1. *de actionib.* 141. *a.*
——— §. 7. *eod.* 456.

In-

Inſtitutiones §. 15. *de actionib.* 140 *a.*
—— §. 20. *eod.* 140. *b.*
—— § 37. *eod.* em. 37. *b.*
—— pr. *de Atilian. tut.* 61. *a.*
—— §. 1. *ſq. de bonor. poſſeſſ.* 106. *a.*
—— §. 2. *eod.* exp. 133. *a. b.*
—— §. 1. *de capit. demin.* 59. *b.*
—— §. 4. *eod.* 57. *b.*
—— §. 1. *de curatorib.* 64. *a.*
—— §. 1. *de fideicommiſſ. hered.* 14. *a.* 25. *a.*
—— §. 1. *et* ult. *eod.* 122. *a.*
—— Lectiones variae ad pr., § 1., 2., 3., –10. *de gradibus cognationum.* 465.
—— §. 1. *de hered. inſtit.* 96. *a.*
—— §. 10. *eod.* 21. *a.*
—— §. 2. *de hered., quae ab int. def.* 264. *a.*
—— §. 1., 2., 3. *de hered. qual. et diff.* 120. *a.* 260. *b.*
—— §. 7. *eod.* 101. *b.*
—— §. 2. *de his, qui ſui vel al. jur. ſunt.* 197. *b.*
—— pr. *de injuriis.* 192. *b.*
—— §. 9. *eod.* 139. *a.*
—— §. 3. *ſqq. de jure nat. gent. et civ.* 371.
—— §. 4. *eod.* 439.
—— §. 7. *eod.* 65. *a.*
—— §. ult. *de juſtit. et jure.* 55. *a.*
—— §. 1. *de legatis.* exp. 108. *a.*
—— §. 8. *eod.* 114. *a.*
—— §. 33. *eod.* 120. *b.*
—— §. 34. *eod.* 19. *b.*
—— §. ult. *eod.* 117. *a.*
—— §. 6. *ſq. de lege Aquil.* 188. *b.*
—— §. ult. *eod.* 189. *b.*
—— pr. *de lege Falcicia.* 373.
—— §. 2. *de legit. agnat. tut.* 65. *a.*
—— §. un. *de legit. patron. tut.* 316.
—— §. 2. *de libertinis.* 8. *a.*
—— pr. *de milit. teſtam.* 107. *b.*
—— pr. *de noxalib. action.* 189. *b.*
—— §. 1. in f. *de perpet. et temp. action.* 409.
—— §. 2. *de poena temere litig.* 311.
—— §. 2. *de publ. judic.* 32. *a.*
—— §. 3. *quib. mod. jus patr. pot. ſolv.* 59. *b.*
—— pr. *quib. mod. re contr. obl.* 404.
—— §. 1. *eod.* 423.
—— §. 2. *eod.* 456.
—— pr. *quib. non eſt perm. fac. teſt.* 85. *b. ſq.*
—— §. 2. *qui et ex quib. cauſ. manum. non poſſ.* 13. *a.*
—— pr. *de rer. diviſ.* 85. *a.*
—— §. 31. *eod.* 194. *b.* exp. 195. *a. b.*
—— §. 40. *eod.* 372.
—— §. 2. *de Senatuſc. Tertull.* 130. *b.*
—— §. 2. *de ſingul. reb. per fideic. rel.* 25. *b.*
—— §. 2. *de ſocietate* conciliatur cum L. 30. D. *pro ſocio.* 388. em. 391.
—— §. 2. *de ſucceſſ. libert.* em. 132. *a.*
—— §. 4. *eod.* 88. *b.*
—— §. 1. et 2. *de teſtam. ordin.* 82. *a.* 258. *a.* 376. 441.
—— §. 9. et 10. *eod.* 82. *a.*
—— pr. *de verbor. oblig.* 444.
—— §. 2. *de uſu et habitat.* 383.
—— §. ult. *de vulgar. ſubſtit.* 90. *a.*
Interpres Novellarum. 377.
—— Pauli. 392.
Joannes Euangeliſta. exp. 40. *b.*
—— *Sariſberienſis.* exp. *et* em. 57. *a. ſq.* 323. exp. 417. 421. em. 465.
Iſidorus libro 1. capite 3. em. 328.
—— —— – —— 20. *ſq.* 299.
—— —— – —— 21. em. 297. 298.
—— —— – —— 22. *in pr.* 299.
—— —— – —— 26. 57. *a.* 300. em. 311.
—— —— 4. —— 24. 102. *a.* 449.
—— —— 5. —— 1. em. *et* exp. 438. *ſq.*
—— —— – —— 2. em. *et* exp. 439. 449.
—— —— – —— 4. 439.
—— —— – —— 7. exp. 447.
—— —— – —— 9. 439.

Iſidorus libro 5. capite 10. exp. 439.
—— —— — —— 11. em. 439.
—— —— — —— 12. em. *ibid.*
—— —— — —— 15. em. *ibid.*
—— —— — —— 19. exp. 440.
—— —— — —— 23. exp. *et* em. 440.
—— —— — —— 24. em *et* exp. 84.*a.* 440.*ſqq.* 453.
—— —— — —— 25. em. *et* exp. 70.*b.* 72.*a.* 82.*b.* 454.*ſqq.*
—— —— — —— 26. em. *et* exp. 457.*ſqq.*
—— —— — —— 27. em. *et* exp. 460.*ſqq.*
—— —— 6. —— 4. em. *et* exp. 177.*a.*
—— —— — —— 6. 264.*b.*
—— —— — —— 13. 442.
—— —— 8. —— 10. 259.*b.*
—— —— — —— ult. 466.
—— —— 9. —— 1. em. 429 *et* 462.
—— —— — —— 2. 258.*b.* em. *et* exp. 462.*ſqq.*
—— —— — —— 3. em. 464.
—— —— — —— 4. exp. *et* em. 82.*b.* 258.*b.* 264.*b.* 436. 464.
—— —— — —— 5. em. *et* exp. 258.*b.* 262.*b.* 265.*b.* 464.*ſq.*
—— —— — —— 6. em. 262.*a. ſq.*
—— —— — —— 7. em. *et* exp. 465.*ſqq.*
—— —— 10. —— *in pr.* em. 467.
—— —— — —— 1. [illegible] 429.
—— —— — —— 8. 448.
—— —— 11. —— 1. 393.
—— —— — —— 2. em. *et* exp. 468.*ſqq.*
—— —— — —— 18. 359.
—— —— 12. —— 7. 468.
—— —— 14. —— 8. 357. 393.*ſq.*
—— —— 15. —— 1. em. 471.
—— —— — —— 3. exp. 425.
—— —— — —— 14. em. 471.
—— —— — —— 15. em. *ibid.*
—— —— — —— 16. em. 260.*a.* 466. 471.*ſq.*
—— —— 16. —— 17. em. 445.
—— —— 17. —— 3. 442. 444.
Iſidorus libro 17. capite 6. em. 264.*a.*
—— —— — —— 7. 444.
—— —— 18. —— 1. 139.*b.*
—— —— — —— 2. em. 461.
—— —— 19. —— 1. 428.
—— —— — —— 19. em. 341.
—— —— — —— ult. 385.
—— —— 20. —— 2. 397.
—— —— — —— 3. em. 397.
Iſidori gloſſae. 341. 429. em. 429. em. *et* exp. 436. 441. 458. 461. em. 469.
Julius Caeſar, v. *Caeſar.*
—— *Obſequens*, v. *Obſequens.*
—— *Pollux*, v. *Pollux.*
Juſtinianeus Codex, v. *Codex.*
Juſtinus. 447.
Juvenalis. em. 43.*b.* 417. 430.

L.

Lactantius. 249.*a.* 252.*a.* em. *et* exp. 254.*a.*
Laërtius, v. *Diogenes.*
Lampridius. 325. 326. bis em. 326. em. 414. 445.
Lex Bajuvariorum. 379. 453.
—— Codicis, v. *Codex.*
—— duodecim tabularum. em. 10.*a.* exp. 5.*b.* 39.*b.* em. *et* exp. 55.*b.* exp. 57.*b.ſq.* 65.*a.* em. 82.*a.* exp. 259.*b.* 371. exp. 373.
—— Gothica. 234.*a.* 246.*a.*
—— Pandectarum, v. *Pandectae.*
—— Ripuariorum, et Alemannorum. 229.*a.* exp. 440. exp. 452.
—— Salica. Auctor praefationis legi Salicae praemiſſae. 439. Lex ipſa. 238.*a.* 246.*a.* 443. exp. 451.
—— Saxonum. 443.
—— Scaniae. 451.
—— Wiſigothorum. 379.
Livius. exp. 45.*b.* 88.*a.* em. 318. 319. 320. 371. 382. 435. 436. exp. 458.
Lucas Euangeliſta. exp. 445. 471.
—— Tudenſis. 438.
Lucianus. 47.*b.*
Lucilius. 360. 468.
Lucretius. exp. *et* em. 240.*b.* 332. exp. 381. 393. 464.

Ma-

M.

Macrobius. 39.*b.* 67.*a.* exp. 349. 385. 386. 413. 416. 429. 470.
Magno. paſſim. Em. 92.*b.*
Manilius. exp. 300. em. *et* exp. 413. 421.
Marcellinus. (*Ammianus*) 342. 419.
Marcellus, v. *Nonius.*
Marculfus. 440. 451. 452.
Marcus Euangeliſta. exp. 445.
Martialis. em. 33.*b.* em. 34. *a.* em. *et* exp. 52.*a.* em. *et* exp. 53.*a.* exp. 53.*b.* em. 326. ſaepe em. 329. et 330. et 331. et 332. exp. 414. exp. *et* em. 433. exp. 466. 469.
Matthaeus Euangeliſta. exp. 239.*a.* exp. 445.
Mela, v. *Pomponius.*
Minucius Felix. exp. 205.*a.* 249.*b.* ſaepius exp. *et* em. 318—322. item 346. et 347. 405.
Moyſes. 176. *a.* 180. *a.* 209. *a.* 188. *a.* 196.*a.* 199.*a.* 210.*a.* 217.*b.* 218.*a.* 223.*a.* 227.*a.* 228.*a.* 234.*a.* 238.*a.* 244.*a.* 246.*a.* 248.*a.* 254.*a.* 438. 440. 462.

N.

Nepos. (*Cornelius*) ſaepe exp. *et* em. 347. 348.
Nonius Marcellus. 37.*a.* 40.*a.* 41.*a.* 98.*b.* 102.*a.* 112.*b.* 181.*b.* 190.*b.* 198.*b.* 247.*b.* 321. 333. 359. 360. 374. 379. 386. 397. 404. 418. 419. exp. *et* em. 430. 432. 441. 445. 468.
Novella 22. Cap. 2. 373. exp. 376. *ſq.*
—— 134. Cap. 13. 85.*a.*

O.

Obſequens. (*Julius*) 354. 445.
Ovidius. exp. *et* em. 214. *a. ſq.* 233.*b.* exp. 310. em. 327. 373. 374. 380. 394. 422. 430. 470.

P.

Pacuvius. 247.*b.* 328. 355.
Pandectae.
Lex 1. *de abigeis.* exp. 310.
—— §. 1. *et* 3. *eod.* 235.*a.* 237.*a.*
Lex 3. §. 1. *eod.* em. 235.*a.*
1. *de accuſat. et inſcript.* em. 31.*b.*
2. §. 1. in pr. *eod.* em. 31.*a.b.* exp. 99.*b.*
8. in f. *eod.* 203.*b.*
10. *eod.* *ibid.*
12. *eod.* 199.*b.*
13. §. 25. *de action. emt. et vend.* exp. 127.*a.*
19. ſq. *eod.* exp. 127.*a.*
32. *eod.* exp. *et* em. 221.*b.*
1. *et* 2. *ad exhibendum.* 406.
3. §. 6. *eod.* exp. *et* em. 198.*a.*
3. §. ult. et L. 4. *eod.* 404.
17. *de adimend. vel transfer. leg.* 97.*a.*
2. §. 2. *ad leg. Aquil.* exp. 72.*b.*
3. et 5. *eod.* 218.*a.* 219.*b.*
27. §. 5. 8. 9. *eod.* 240. *b.* 241.*a.* 242 *b.*
— § 17. *eod.* 190.*b.*
27. et 29. §. ult. *eod.* 10.*a.*
29. §. 1. *eod.* 194.*b.*
— §. 3. *eod.* exp. *et* em. 428.
1. §. 1. *ad Leg. Corn. de falſis.* exp. 224.*b.* 226 *b.*
— §. 2. *eod.* em. 226.*b.*
— §. 4. *eod.* exp. 85.*b.*
5. *eod.* 31.*b.*
9. §. 3. *eod.* 7.*a.*
20. *eod.* exp. 224.*b.* et 226.*b.*
1. §. 3. *ad leg. Corn. de Sicar. et venef.* exp. 180.*b.* 183.*b.* 184.*a.* em. 185.*b.* exp. *et* em. 427.
— §. 5. *eod.* 207.*a.*
2. *eod.* 441.
3. §. 5. *eod.* em. *et* exp. 177.*a.b.*
5. *eod.* em. 50.*a.*
14. *eod.* exp. 184.*a.*
16. *eod.* em. *et* exp. 177.*b.*
1. *ad leg. Falcid.* 373.
29. §. 4. *eod.* exp. 374.
64. *eod.* exp. 40.*b.*
13. §. 1. 3. et 8. *ad leg. Jul. de adulter.* 203.*b.* 204.*a.*
14. §. 3. *eod.* exp. 202.*a.*
20. *eod.* exp. 201.*a.b.*
24. pr. et §. 4. *eod.* 208.*a.b.*
— in f. *eod.* 199.*b.*
29. pr. et §. 2. 3. 4. *eod.* 208.*a.*
30. *eod.* exp. 202.*a.*
38. §. 5. *eod.* em. 207.*b.*

Lex

Lex 38. §. 8. eod. 205. a.
44. §. 2. eod. 202. a.
1. §. 2. ad leg. Jul. majeſtat. 398.
7. §. 4. eod. exp. 182. b.
11. §. 1. ad leg. Jul. de vi publ. em. 190. b.
10. §. 1. ad leg. Rhodiam de jactu. exp. et em. 239. b. ſq.
16. de adminiſtr. et per. tut. exp. et em. 230. a.
2. §. 7. de adminiſtr. rer. ad civit. pert. 50. a.
5. eod. em. 31. a.
22. pr. et §. 3. ad municipalem. exp. 222. a. b.
— §. 1. eod. 186. a.
26. eod. 398.
35. eod. em. 200. a.
17. §. 1. 2. de adoptionib. et emancipat. exp. et em. 48. b.
1. §. 2. et 3. de adquir., vel amitt. poſſeſſ. 111. a. 448.
— §. ult. eod. exp. 93. a.
3. §. 1. et 3. eod. exp. et em. 112. a.
18. §. 2. eod. 448.
49. §. 1. eod. em. 399.
80. pr. de adquir., vel omitt. hered. 103. b.
82. §. 1. eod. exp. 99. b. exp. et em. 426.
86. pr. eod. em. et exp. 103. b.
7. §. ult. de adquir. rer. domin. 194. b.
31. pr. eod. exp. 76. a.
63. §. 3. eod. em. 230. b.
65. §. ult. eod. exp. 42. a.
1. pr. ad Senatuſc. Maced. exp. 233. a.
9. §. 3. eod. exp. 68. a.
1. §. 8. ad Senatuſc. Tertull. 59. a.
1. §. 14. ad Senatuſc. Trebell. exp. 402. ſq.
— §. 16. eod. 109. a.
13. §. 5. eod. exp. 395.
— §. ult. eod. exp. ibid.
14. pr. eod. exp. ibid.
— §. 1. et 2. eod. em. 425.
— pr. et §. ult. eod. exp. 395.
15. eod. ibid.
16. pr. eod. ibid.
17. §. 6. eod. exp. 59. b.
— §. 8. eod. exp. 97. b.

Lex 21. eod. exp. 126. a. ſq.
23. eod. 109. b.
26. eod. 93. a.
30. §. 4. eod. exp. 68. a.
36. eod. exp. et em. 99. a.
66. §. 7. 8. 9. 10. eod. em. et exp. 191. a. b.
78. §. 8. eod. 122. a.
2. pr. ad Senatuſc. Vellej. 56. a.
19. pr. de Aedilit. edict. 34. a.
— §. 2. eod. 34. a. em. 11. b.
20. eod. 34. a.
23. §. 1. eod. em. 85. a.
— §. 3. eod. 110. b. exp. 42. a.
56. eod. 36. a.
3. §. 1. de alienat. jud. mut. cauſ. fact. 10. a.
— §. 3. eod. em. et conciliatur cum L. ult. D. de oper. novi nunt., et L. un. C. de al. jud. mut. cauſ. fact. 400. ſqq.
13. §. 1. de annuis legatis. 370.
21. §. 4. eod. 36. a.
ult. §. 1. de appellat. 216. a
1. ult. §. de aqua quot. et aeſt. 81. a.
6. §. 2. arbor. furt. caeſ. exp. 194. b.
13. de auro, argento leg. 420.
25. §. 10. eod. 421.
29. §. 1. eod. exp. et em. 415.
32. §. 1. eod. exp. 324.
— §. 5. eod. 415.
39. §. 1. eod. exp. et em. 415.
7. §. 3. de bonis damnator. em. 7. b.
3. de bonis eor., qui ante ſent. exp. et em. 41. b.
— §. 10. de bonis libertor. 131. a.
— §. 15. ſq. eod. 131. a.
13. eod. exp. et em. 131. a. ſq.
19. §. 1. eod. 131. a.
50. pr. eod. ibid.
6. in f. de bonor. poſſeſſionib. 298.
1. pr. de bonor. poſſeſſ. contra tab. 132. b.
— §. 9. eod. exp. 59. b.
3. §. 9. eod. 59. b.
1. §. 1. de bonor. poſſeſſ. ſecund. tab. em. 429.
3. §. de Capite minutis. 57. b.
— in fine eod. ibid.
7. pr. eod. exp. et em. 56. a. ſq.
10. eod. 247. a.
4. de Captiv. et poſtlim. em. 50. a.

Lex 19. §. 8. *eod.* 54. *a.*
1. pr. 3. §. 3. et §. 8. *de Carbon. edict.* 64. *b.*
1. *de Cenſibus.* 326.
1. pr. et §. 14. *de Cloacis.* exp. 35. *a.*
5. §. 4. *Commodati.* 51. *a.*
12. §. 1. *eod.* exp. *et* em. 199. *b.*
6. *Communi divid.* 14. *b.*
7. §. 11. et §. 13. *eod.* exp. 205. *b.* 404.
29. pr. *eod.* exp. 14. *b.*
20. *de Compenſationib.* em. 191. *a.*
1. §. 1. L. 3. pr. et §. 1. et L. 4. *de Concubinis.* 420.
7. pr. *de condict. cauſ. dat. cauſ. non fec.* exp. 24. *b.* 29 *b.*
33. in f. *de condict. indeb.* 126. *b.*
65. §. 6. *eod.* em. 423.
67. *eod.* exp. 206. *a.*
1. §. fin. et L. 2. §. 1. *de condict. ob turp. vel inj. cauſ.* em. 304.
3. *de condit. et demonſtrat.* 22. *a.*
9. *eod.* 370.
10. pr. *eod.* exp. *et* em. 308.
16. *eod.* exp. 369.
22. *eod.* 118. *b.*
27. *eod.* 216. *a.*
38. *eod.* 107. *a.*
39. §. 1. *eod.* em. 30. *b.*
61. *eod.* 370.
63. in pr. et §. 1. *eod.* em. 118. *b.*
72. §. 4. *eod.* 118. *b.*
74. et 77. §. 2. *eod.* *ibid.*
81. pr. *eod.* exp. 206. *a.*
100. *eod.* 118. *b.*
101. §. 2. *eod.* 64. *a.*
1. *de condit. inſtit.* exp. *et* em. 21. *b.*
27. pr. *eod.* exp. 21. *b.* 378.
1. §. 1. *de confirm. tut. vel cur.* 60. *a.* exp. 55. *a.*
– § ult. *eod.* 60. *b.*
6. *eod.* exp. *et* em. 64. *a.*
21. §. 2. *de conſtit. pec.* exp. *et* em. 67. *b.*
15. §. 1. *de contrah. emt.* 187. *b.*
28. §. ult. *eod.* exp. 127. *a.*
39. §. 1. *eod.* exp. *et* em. 40. *b.*
43. §. 1. *eod.* 187. *b.*
16. §. 3. *de curator. furios.* em. 206.
13. §. penult. *de damn. infect.* 202 *b.*
16. *eod.* exp. 395.
Lex 17. *eod.* exp. *ibid.*
24. pr. *eod.* 220. *a.*
30. *eod.* 117. *a.*
40. §. 1. *eod.* exp. *et* em. 205. *b. ſq.* em. 432.
5. §. 5. *de deject. et effuſ.* 409. exp. 410.
5. *depoſiti.* 311.
23. *eod.* exp. 329. *b.*
24. et 26. *eod.* 456.
31. *eod.* exp. 397.
fin. *eod.* 304.
1. §. 1. 2. 3. *de diſtract. pign.* 118. *a.*
– §. 4. *eod.* exp. *et* em. 117. *b.*
23. *de diverſ. regul. jur.* 51. *a.*
156. §. 1. *eod.* exp. 401.
167. §. 1. *eod.* em. 30. *b.*
2. *de diverſ. tempor. praeſcript.* exp. *et* em. 427.
11. pr. *eod.* exp. *et* em. 76. *b.*
4. §. 26. *de doli mali, et met. exc.* 382.
– §. ult. *eod.* 400.
1. §. 2. *de dolo malo.* em. 193. *b.*
7. pr. *eod.* exp. *et* em. 31. *b.*
29. *eod.* 311.
15. *de donationib.* exp. *et* em. 84. *b. ſq.*
34. §. 1. *eod.* em. 312.
3. §. 9. *de donat. inter vir. et uxor.* exp. *et* em. 44. *b.*
11. §. penult. *eod.* exp. *et* em. 39. *b.*
15. *eod.* 45. *a.*
21. *eod.* 68. *a.*
33. *eod.* 45. *a.*
— §. 1. *eod.* exp. *et* em. 45. *a. ſq.*
35. §. 1. *de donat. mort. cauſ.* 443.
9. §. ult. *de duob. reis conſtit.* exp. 68. *a.*
16. *eod.* 402.
17. *eod.* 109. *b.*
8. §. 1. *de e[illegible]endo.* em. 408.
1. §. ult. *de effractorib.* 312.
20. *de evictionib.* em. 306.
26. *eod.* exp. 127. *a.*
66. §. penult. *eod.* exp. *ibid.*
72. *eod.* em. *et* exp. 411.
2. pr. *de except.* exp. *et* em. 192. *a.*
7. § 1. *eod.* 200. *b.*
1. §. 1. *ex quib. cauſ. maj.* 103. *a.* 123. *b.*
2. *eod.* exp. *et* em. 123. *a. ſq.*

Digitized by Google

Lex 8. *eod.* 123.*b.*
15. *eod.* 103.*a.*
26. §. 2. *eod.* 398.
— §. 9 *eod.* 103.*a.*123.*b.*
28. pr. *eod.* 123.*b.*
36. *eod.* 69.*a.*
3. §. 3. *de extraordinar. cognition.* exp. 59.*a.*
5. §. 3. *eod.* exp. 182.*b.*
7. *de extraord. crimin.* 312.
3. *famil. erciſc.* em. 305.
7. *eod.* em. 306.
22. §. 5. *eod.* exp. 181.*a.*
36. *eod.* 404.
37. *eod.* exp. 40.*a. et* 404.
31. §. 4. *de feriis, et dilation.* 25.*b.*
ult. *eod.* em. 81.*a.*
4. §. 19. in f. *de fideic. libert.* 14.*a.*
6. *eod.* 314.
8. §. 1. *eod.* exp. 13.*b.*
24. §. 21. *eod.* 127.*b.*
26. pr. *eod.* exp. 127.*b.*
30. §. 1. *eod.* exp. 403.
36. pr. *eod.* 403.
21. §. 3. in f. *de fidejuſſorib. et mandat.* exp. 40.*b.*
39. *eod.* em. *et* exp. 84.*b.*
49. pr. *eod.* exp. *et* em. 200.*b.*
— §. 1. *eod.* em. 182.*a.*
ult. *fin. regund.* 455.
5. *de fugitivis.* em. 309.
1. *de furib. balnear.* em. 221.*a.*
14. §. 16. *de furtis.* exp. 222.*a.*
46. pr. *eod.* exp. 206 *a.*
51. *eod.* exp. 68.*a.*
10. §. 3. *de gradib. et adfinib.* exp. 410.
— §. 7. *eod.* exp. *ibid.*
1. §. 3. *de hered. inſtit.* exp. *et* em. 82.*a.ſq.*
6. §. ult. *eod.* 96.*a.*
9. §. 20. *eod.* 18.*a.*
10. *eod.* em. 309.
40. *eod.* 104.*b.* em. *et* exp. 89.*a.ſq.*
41. *eod.* 90.*a.*
77. *eod.* 107.*a.*
20. §. 7. *de heredit. petit.* 19.*b.*
22. §. 6. *eod.* 71.*b.*
1. *de his, quae in teſt. del.* em. 105 *a.*
— §. 3. *eod.* exp. 99.*b.*
— §. 4. *eod.* em. 97.*a.*
2. pr. *eod.* exp. 24.*b.* em. 105.*a.*

Lex 5. §. 1. *de his, quae poenae cauſ. rel.* exp. *et* em. 85.*a.*
9. §. 2. *eod.* 80.*a.*
9. §. 1. *de his, quae ut indign. auf.* 370.
16. §. 1. *eod.* exp. *et* em. 420.
5. §. 5. *de his, qui dejec. vel. effud.* 409.
— §. 12. in f. 13. et ult. *eod.* exp. 14.*b.* 409.
1. *de his, qui not. infam.* 311. 350.
2. §. 2. *eod.* em. 308.
6. §. ult. *eod.* em. 311.
11. §. 2. et 4. *eod.* 350.
— §. 3. *eod.* exp. 349.
21. *eod.* 138.*a.*
23. *eod.* exp., et conciliatur cum Paulo *Sent.* 1. *ult.* §. 13. 349.*ſq.*
2. *de his, qui ſui vel al. jur. ſunt.* 197.*b.*
5. §. ult. *de impenſ. in res dot. fact.* exp. 38.*b.*
ult. *de incend., ruina, naufr.* 239.*b.*
1. pr. *de injuriis.* em. 192.*b.* 219.*a.*
— §. 1. *eod.* exp. *et* em. 67.*b.*
5. §. 1. *eod.* em. 139.*b.*
7. §. 2. *eod.* exp. 138.*a.* em. 226.*b.*
— §. 7. et 8. *eod.* 137.*a.* 139.*b.*
8. *eod.* 139.*b.*
8. et 9. *eod.* 137.*a.*
15. §. 2. et 25. *eod.* 192.*b.*
17. §. 2. *eod.* 138.*a.*
——— in f. *eod.* em. 30.*b.*
— §. 3. *eod.* exp. 138.*b.*
30. *eod.* 398.
34. §. 4. *eod.* exp. 202.*a.ſqq.*
37. *eod.* 203.*a.*
7. §. 7. *de injuſt. rupt. irr. fact. teſt.* exp. 42.*b.*
12. pr. *eod.* 104.*b.*
2. *de in jus voc.* exp. 46.*a. et* 398.
2. §. 1. *de in litem jur.* 215.*b.*
2. *de inoff. teſtam.* 21.*b.*
11. §. 3. *de inſtit. act.* 187.*b.*
27. §. 1. *de inſtr. et inſtrum. leg.* exp. *et* em. 325.*a.ſq.*
1. *de interdict. et releg.* em. 241.*a.*
6. *de interr. in jur. fac.* 97.*a.*
3. *de itinere act. priv.* exp. 99.*b.*
4. §. 4. *eod.* 407.
12. §. 2. *de judiciis.* 306.

Lex 19. §. 2. *eod.* em. 426.
39. *eod.* exp. 306.
46. *eod.* exp. *ibid.*
57. *eod.* em. 427.
77. et 78. *eod.* exp. 395.
7. pr. et §. 1. *de jure codicillor.* exp. *et* em. 121. *b.*
7. pr. *de jure deliberandi.* exp. *et* em. 178. *a.*
84. *de jure dotium.* exp. 36. *b.*
13. pr. *de jure Fiſci.* 71. *a.*
22. §. 2. *eod.* em. *et* exp. 182. *a.*
28. *eod.* exp. 100. *a.*
45. *eod.* 42. *a.*
1. *de jurejur.* exp. 140. *b.*
14. et 16. *eod.* exp. 202. *b.* 203. *a.*
21. §. 2. *de jure patron.* 131. *a.*
3. et 4. *de jurisdict.* exp. 396. *ſqq.* 398.
3. §. 1. *de jur. et fact. ignor.* 187. *b.*
5. *eod.* em. 30. *b.*
6. *eod.* 187. *b.*
9. §. 2. *eod.* *ibid.*
1. *de juſt. et jure.* exp. 395. 440.
2. *eod.* exp. 395.
7. §. 1. *eod.* 65. *a.*
— §. ult. *eod.* exp. 395.
8. *eod.* exp. *ibid.*
11. *eod.* 55. *b.*
17. *de legationib.* 50. *a.*
20. *de legatis, et fid.* I°. exp. *et* em. 115. *b.*
32. §. 1. *eod.* em. *ibid.*
33. *eod.* 114. *a.* em. 115. *b.*
34. §. 1. *eod.* exp. 114. *a. ſq.*
37. pr. *eod.* 116. *a.*
— §. 1. *eod.* exp. 115. *b.*
39. §. 1. *eod.* exp. 68. *a.*
— §. 6. 7. 8. 9. 10. *eod.* 111. *a.* 116. *a.*
40. *eod.* exp. *et* em. 111. *a.*
54. §. 3. *eod.* exp. 109. *b.*
68. §. 3. et 4. *eod.* exp. *et* em. 428.
71. pr. *eod.* exp. 115. *b.*
116. *eod.* 109. *a.* exp. 374.
124. *eod.* 109. *b.*
21. *de legat. et fid.* II°. 404.
33. in pr. *eod.* 109. *a.*
34. §. 3. *eod.* exp. 105. *b.*
43. §. 1. et in f. *eod.* 115. *b.* 116. *a.*
45. §. 1. *eod.* 116. *b.*
Lex 47. §. 1. *eod.* 403.
62. *eod.* em. 124. *b.*
65. §. 2. et 3. *eod.* 427. exp. 428.
77. §. 12. *eod.* exp. 377.
88. §. 16. et 17. *eod.* exp. *et* em. 122. *b. ſq.* 377.
100. pr. *eod.* 405.
1. *de legat. et fid.* III°. exp. 87. *b.*
— §. 6. *eod.* em. 30. *a.*
14. §. 2. *eod.* 25. *b.*
33. pr. et §. 1. et 34. pr. et §. 1. et 41. pr. *eod.* 123. *a.*
45. et 47. *eod.* 416.
47. §. 1. *eod.* exp. *et* em. 127. *b.*
49. *eod.* exp. 235. *b.* 416. *ſqq.*
55. §. 2. *eod.* exp. 410.
62. *eod.* 422.
69. pr. *eod.* 369.
75. *eod.* 116. *a.*
79. §. 1. *eod.* 416.
81. *eod.* 422.
100. §. 3. *eod.* exp. 127. *a.*
102. pr. *eod.* exp. *et* em. 111. *b.*
3. pr. *de lege Fabia de plagiar.* em. 50. *a.*
6. §. 2. *eod.* exp. 247. *b.*
6. §. 1. *de lege Julia repetund.* 32. *a.*
7. *de legib., Senatuſc.* 440.
32. §. 1. *eod.* 6. *b.*
9. *de liberat. legat.* exp. *et* em. 220. *a.*
20. §. 1. *eod.* exp. *et* em. 220. *a.*
28. §. 1. *eod.* conciliatur cum L. 31. §. 2. *eod.* em. *et* exp. 219. *b. ſqq.*
— §. 4. 6. 9. *eod.* 220. *b.* 221. *a.*
31. §. 2. et 4. *eod.* *ibid.*
11. *de liber., et poſtum.* 260. *b.*
13. §. 1. *eod.* exp. 96. *a.*
un. §. 2. *de libert. univerſit.* exp. 93. *a.*
9. §. 5. *locati, cond.* 188. *b.*
51. pr. *eod.* 112. *b.*
61. §. 1. *eod.* em. 306.
10. pr. *mandati.* 229. *a.*
22. §. 11. *eod.* em. 306.
27. §. 2. *eod.* 306.
34. pr. *eod.* conciliatur cum L. 15. D. *de reb. credit.* 404.
44. *eod.* exp. 402.
3. *de manumiſſionib.* exp. 16. *b.*

Lex 4. §. 5. *eod.* 206. *a.*
29. pr. *eod.* 16. *b.*
7. *de manumiſſ. teſtam.* 411.
17. pr. *eod.* 21. *a.*
44. *eod.* 375.
ult. pr. *eod.* 21. *a.*
7. 8. 17. 23. *eod.* 8. *a.*
1. *de migrando.* exp. 403.
37. §. 1. *de minorib.* 202. *a.*
28. *de mort. cauſ. donat.* em. 305.
1. §. 8. in f. *de mortuo infer.* exp. 127. *b.*
3. *de natalib. reſtit.* 252. *b.*
1. §. 3. *naut., caup., ſtab.* em. *et* exp. 350. *ſq.*
5. §. 1. *eod.* 230. *b.*
31. §. 4. *de negot. geſt.* em. 309.
1. 2. 21. §. 2. et ult. *de noxalib. action.* 189. *b.*
24. *eod.* exp. *et* em. 190. *a.*
25. *de obligat. et act.* 137. *a.*
52. pr. et §. 8. *eod.* exp. 141. *a. ſq.*
7. §. 3. *de obſeq. par. et patr. praeſt.* exp. 202. *b.*
un. §. 2. *de offic. Conſ.* 12. *b.*
5. *de off. ejus, cui mand. eſt jurisd.* 398.
un. pr. *de off. Praeſ. Praet.* em. 408.
3. §. 2. *de off. Praeſ. Vig.* em. 31. *a.*
1. pr. *de off. Praeſ. Urb.* 246. *b.*
— §. 4. *eod.* 179. *b.*
6. §. 7. *de off. Praeſid.* exp. *et* em. 187. *b. ſq.*
12. *eod.* exp. *et* em. 415.
14. *eod.* exp. *et* em. 211. *b. ſqq.*
19. §. 1. *eod.* exp. 99. *b.* et 344. *ſq.*
2. §. 1. *de off. Proconſ. et Legati.* 8. *a.*
4. §. 5. *eod.* exp. 195. *b.*
7. *eod.* 8. *b.*
26. pr. *de oper. libertor.* exp. 318.
1. §. 2. *de oper. nov. nunt.* 400.
5. §. 10. *eod.* em. 399. *ſq.*
— §. 14. *eod.* 203. *a.*
ult. *eod.* conciliatur cum L. 3. §. 3. D. *de alienat. jud. mut. cauſ. fact.* et L. un. C. *eod. tit.* 401.
1. *de orig. juris.* em. 305.
2. §. 5. et 12. *eod.* em. 441.
— §. 18. et 19. *eod.* em. 408.
— §. 20. et 27. *eod.* 65. *a.* 435.

Lex 2. §. 31. *eod.* exp. *et* em. 9. *a.*
— §. 36. *eod.* 371.
— §. 38. *eod.* 316. 435.
— §. 44. *eod.* em. 304.
— §. 46 *eod.* 304.
— §. 47. *eod.* exp. *et* em. 241. *a.*
1. §. 1. *de pactis.* 61. *a.*
17. 19. 21. *eod.* 395.
21. §. 1. *eod.* exp. 395.
30. §. 1. *eod.* 305.
49. *eod.* exp. 314.
4. pr. *de pecul.* em. 226. *a.*
3. §. 6. *de penu leg.* 388.
— §. 9. *eod.* em. *et* exp. 435.
8. §. 3. *de pignor. act.* em. 304. *ſq.*
9. §. 2. *eod.* 456.
26. §. 1. *de pignor. et hypoth.* em. *et* exp. 303. *ſq.*
32. *eod.* 403.
1. *de poenis.* 22. *b.*
2. pr. *eod.* 58. *a.*
8. §. 6. *eod.* 59. *a.* 237. *b.*
9. §. ult. *eod.* exp. 22. *b.*
10. *eod.* 236. *a.*
15. §. 8. *eod.* exp. *et* em. 181. *b. ſqq.*
18. *eod.* 184. *a.*
20. *eod.* exp. 134. *a.*
27. §. 1. *eod.* exp. 127. *b.*
28. pr. et §. 1. *eod.* 460.
— §. 12. *eod.* exp. 239. *a.*
39. *eod.* em. 399.
2. et 3. §. 1. *de popul. act.* 409.
penult. §. 1. *eod.* 410.
1. §. 6. *de poſtulando.* 460.
11. *de praeſcr. verb.* 190. *a.*
1. et 2. *de probat.* 259. *a.*
8. *eod.* exp. 24. *b.*
26. *eod.* exp. 99. *b.*
8. pr. *de procurat.* exp. 426.
2. §. 1. *pro emtore.* em. 426.
7. §. 4. *eod.* em. 53. *b.*
3. §. 2. *pro ſocio.* exp. *et* em. 314.
17. pr. *eod.* exp. *et* em. 129. *b.*
23. §. 1. in f. *eod.* exp. 391.
24. *eod.* 392.
29. §. 2. *eod.* exp. 425.
30. *eod.* em., et conciliatur cum §. 2. l. *de ſocietate.* 388. *ſqq.*
52. §. 2. *eod.* em 307.
— §. 3. *eod.* exp. 346.
— §. 4. *eod.* 392.
69. *eod.* em. 426.

Lex

Lex 81. eod. exp. et em. 35.b. ſq.
3. pro ſuo. em. 426.
2. de proxenet. 42.b.
1. pr. et §. 6. de publican. exp. et em. 216.a. b.
1. de public. judic. 32.a.
2. eod. 460.
7. eod. 32.a.
9. eod. 206.b.
1. pr. quae in fraud. credit. 307.
10. pr. eod. em. 307.
— §. 6. eod. exp. 403.
— §. 10. eod. exp. ibid.
— §. penult. eod. 307.
21. eod. exp. 314.
1. §. 23. de quaeſtionib. em. 31.a.
— §. ult. eod. em. 31.a.
8. §. 1. eod. exp. 22.a.
14. eod. exp. ibid.
3. et 5. §. 1. quando dies legator. 109.a.
19 §. 1. eod. em. 30.b.
— §. 2. eod. em. et exp. 31.a.
21. pr. eod. em. 103.a.
20. quemadm. ſerv. amitt. em. 407.
4. quib. ad libert. procl. non lic. exp. 67.b.
7. §. 2. quib. mod. pign. vel hyp. ſolv. 243.b.
13. in f. quib. mod. uſufr. vel uſ. amitt. 20.a.
5. §. 2. qui, et a quib. manum. exp. 99.b.
9. §. 1. eod. 206.b.
8. qui potiores in pign. 100.a.
21. pr. eod. ibid.
8. §. 5. qui ſatiſd. cog. 202.b.
21. et 6. pr. qui ſine manum. 27.b. 16.b.
5. §. 1. quis ordo in poſſeſſ. ſerv. em. 182.a.
2. qui teſt. fac. poſſ. 21.b.
14. eod. 87.b.
17. eod. 21.b.
20. §. 5. eod. exp. et em. 32.a. ſq.
— §. penult. eod. 83.a.
21. pr. eod. ibid.
1. §. 2. quod legatorum. 109.a.
1. pr. quod vi aut clam. 187.a. 307.
— §. 5. eod. 187.a.

Lex 3. §. 7. et 8. et L. 4. eod. exp. 187.a. ſq.
22. pr. eod. 194.b. em. et exp. 195.a.
15. ratam rem haberi. exp. 314.
2. §. 2. de reb. credit. 404.
3. eod. 423.
9. § 8. eod. em. 305.
15. eod. exp., et conciliatur cum L. 34. pr. D. Mandati. 404.
10. de reb. dub. 370.
24. eod. exp. et em. 370.
5. §. 1. de reb. eor., qui ſub tut. em. et exp. 310.
32. §. 13. de recept., qui arbitr. recep. exp. 68.a.
2. §. 3. de re judic. 123.b.
13. §. 1. eod. exp. 402.
21. eod. exp. et em. 36.a. ſq.
22. §. 1. eod. exp. 36.b.
49. pr. de rei vindic. exp. et em. 34.a.b.
50. eod. 116.b.
68. eod. exp. 215.b. 406.
2. §. 9. de religioſ. et ſumt. fun. em. 381.
12. §. 1. eod. 381.
14. §. 4. eod. exp. 456.
— § 7. eod. exp. et em. 381.
40. eod. em. 381.
43. eod. 372.
44. eod. em. 57.a.
3. §. 1. de re milit. exp. 40 b.
4. §. 1. eod. em. 460.
36. de ritu nupt. em. 226.a.
47. eod. exp. 249.a.
1. §. 23. de Senatuſc. Silan. 41 b.
— §. 28. eod. em. 243.a. ſq.
1. §. 1. in f. de ſeparation. 314.
5. pr. de ſepulchra viol. exp. 98.b.
eod. et §. 1. eod. exp. et em. 381.
3. §. 4. eod. 380.
38. de ſervit. praed. ruſt. 428.
14. §. 9. de ſervo corrup. exp. et em. 68.a.
1. ſi cui plus, quam per leg. Falcid. lic. 126.b.
1. pr. et §. 1. ſi ex noxal. cauſ. ag. exp. 178.b.
5. eod. exp. et em. 179.a.
ult. ſi ingenuus eſſe dic. 201.b.

Digitized by Google

Lex 20. pr. *ſi menſor falſ. mod. dix.* exp. 132. *b.*
3. *ſi pars bered. pet.* exp. 413. exp. *et* em. 424. *ſqq.*
10. *eod.* em. 399.
2. pr. *ſi quis cautionib., in jud. ſiſt. cauſ. fact., non obt.* em. 257. *a.*
4. pr. et §. 1. *eod.* 460.
un. *ſi quis jus dic. non. obt.* exp. *et* em. 405. *ſqq.*
57. pr. *de ſolutionib.* exp. 402.
— §. 1. *eod.* 402.
17. *ſoluto matrim.* 36. *b.*
22. §. 7. 8. 9. *eod.* exp. *et* em. 43. *b. ſq.* et 235. *b.*
24. §. 5. *eod.* exp. 196. *a.*
7. *de ſtatu bominum.* 134. *b.*
13. *eod.* exp. 206. *b.*
17. *eod.* 88. *b.*
4. §. 1. *de ſtatu liberis.* exp. *et* em. 21. *a.*
6. §. 3. *eod.* exp. 22. *b.*
20. §. 3. *eod.* exp. 24. *a.*
28. pr. et 29. pr. *eod.* 22. *a.*
29. §. 1. *eod.* exp. *et* em. 22. *b. ſq.*
34. §. 1. *eod.* exp. 24. *a. b.*
39. §. 1. 2. 4. *eod.* 67. *b.*
1. §. 4. *de ſuis et legit. bered.* em. 59. *a.*
3. §. 1. *de ſupellect. leg.* 393.
— §. 2. *eod.* exp., et conciliatur cum Paulo *Sent.* 3. 6. 67. 392. *ſqq.*
2. *de Termino moto.* 245. *a.* exp. 310. 381.
6. *teſtam. quemadm. aper.* 372.
16. pr. *de teſtam. tut.* 64. *a.*
30. *eod.* exp. 377.
1. pr. *de teſtam. milit.* 87. *a.* exp. *et* em. 86. *b. ſq.*
13. §. ult. *eod.* exp. 221. *b.*
17. §. 2. *eod.* exp. 96. *b.*
40. pr. *eod.* 298.
3. §. 5. *de teſtib.* 32. *a.* 228. *a.*
4. *eod.* 31. *b.*
15. *eod.* 32. *a.*
16. *eod.* 223. *b.*
17. *eod.* 137. *a.*
21. §. 3. *eod.* exp. *et* em. 224. *b. ſq.*
Lex 6. *de tranſactionib.* exp. 372. *ſq.*
9. §. 3. *eod.* exp. 221. *b.*
51. *eod.* exp. 404.
15. pr. *de trit., vino, vel ol. leg.* exp. *et* em. 215. *a.* 400.
1. *de tutelis.* exp. 57. *a.*
6. §. 2. *eod.* 60. *b.*
14. 15. *eod.* exp. *et* em. 53. *b.*
9. §. 4. *de tut. et rat. diſtr.* exp. *et* em. 239. *a.*
1. §. ult. *de Verbor. obligat.* exp. *et* em. 15. *b.*
35. §. ult. *eod.* exp. *et* em. 424.
104. *eod.* 24. *a.*
135. §. 2. *eod.* exp. 68. *a.*
137. §. 2. *eod.* exp. *et* em. 200. *a.*
12. pr. *de verbor. ſignif.* exp. 409. *ſq.*
42. *eod.* exp. 219. *a.*
53. pr. *eod.* 10. *a.* 178. *b.* 259. *b.* 373.
94. *eod.* 404.
101. §. 2. *eod.* exp. 359.
103. *eod.* 404. 400.
120. *eod.* 10. *a.* 373.
135. *eod.* em. 424.
164. §. 1. *eod.* exp. 112. *b.*
179. *eod.* 336.
183. *eod.* em. 233. *b.*
195. §. 1. *eod.* 18. *b.*
— §. 2. *eod.* em. 311.
206. *eod.* 215. *a.*
239. §. 2. *eod.* 221. *a.*
——— exp. 200. *b.*
1. et 4. *unde legitim.* 133. *b.*
4. §. 27. *de uſucap. et uſurpat.* exp. 397.
23. pr. *eod.* em. 34. *b.*
4. §. 1. *de uſu et babit.* 383.
10. *eod.* exp. *et* em. 247. *a.*
— §. 4. *eod.* exp. 247. *b.*
12. §. 1. *eod.* exp. *et* em. 383. *ſqq.*
ult. *de uſu et uſufr.* exp. *et* em. 68. *a. ſq.*
1. §. 3. *de uſufr. adcreſc.* 114. *a.*
— §. 3. 5. 6. *uſufr. quemadm. cav.* 388.
13. §. 1. *de uſuris.* exp. 232. *b.*
1. §. 2. *ut ex lege Senat.* 133. *b.*

Lex

Lex 11. pr. *ut in poſſeſſ. leg. eat.* exp. *et* em. 181.*a.*
L. §. 3. *de vulg. et pupill. ſubſtit.* 116.*a.*
L. §. L. in f. *eod.* em. 97.*b.*
— §. 4. *eod.* 107.*b.*
— §. 7. *eod.* exp. *et* em. 107.*a.*
— §. 9. *eod.* 107. *b.*
37. *eod.* 107.*a.*
Papianus in Reſponſis.
Titulo 5. exp. et em. 137. *a. b.* 138.*a.* 139.*a.*
—— 6. exp. 212.*a.*
—— 7. exp. *et* em. 198.*b.*
—— 19. em. 33.*b.*
—— 43. 12.*a.* exp. 37.*a.*
Papias. em. 341. 458. 459.
Paulus Grammaticus. 297.
Paulus (*Julius*) in Receptis Sententiis.
Libro 1. *in pr.* exp. 222.*b.*
—— Titulo 16. §. un. exp. *et* em. 244.*b.*
—— —— 19. §. 1. 375.
—— —— 21. §. 4. exp. 456.
—— —— — §. 6. 10. 12. 380. 381.
—— —— — §. 13. exp. 245.*a.* conciliatur cum L. 23. D. *de his qui not. inf.* 349. *ſq.*
—— 2. —— L. §. L. 203.*a.*
—— —— 16. — un. 392.
—— —— 20. — L. 420.
—— —— 21. — 3. exp. *et* em. 59.*b.*
—— —— — — 12. exp. 68.*a.*
—— —— 23. — 3. 44 *b.*
—— —— 26. — 2. 201.*a.*
—— —— — — 4. 207. *b.*
—— —— — — 7. 208.*b.*
—— —— 27. — 2. 55.*a.*
—— 3. —— L. — un. exp. *et* em. 64.*b.*
—— —— 2. — 2. exp. 131.*a.*
—— —— 4. — 2. exp. 87.*b.*
—— —— — — 5. 87.*b.*
—— —— — — 10 em. 9 *a.*
—— —— — — 12. 87.*b.*
—— —— — — 13. 83.*a.*
—— —— — — ult. 102 *b.*
—— —— 6. — 5. 18.*a.*
—— —— — — 6. exp. 116.*a.*
—— —— — — 67. exp., et conciliatur cum L. 3. §. 2. D. *de ſupell. leg.* 392. *ſqq.*
Libro 3. Titulo 6. §. 69. 422.
—— —— — — 80. exp. 41.*b.*
—— 4. —— 1. — 7. 122.*a.*
—— —— — — 13. exp. 206.*a.*
—— —— L. §. 14. exp. 245.*a.*
—— —— — — 17. 74.*a.*
—— —— 5. — 3. 212.*a.*
—— —— — — 6. em. 41.*a.*
—— —— 7. — 3. 4. 223.*b.* 441.
—— —— 8. — 22. exp. 106. *a.* 263.*a.*
—— —— 9. — 1. 442.
—— —— 12. — 1. 14.*a.* 17.*a.*
—— —— ult. — 4. 20.*b.*
—— 5. —— 3. — 5. exp. 41.*b.*
—— —— — — 6. exp. *et* em. 238.*b.*
—— —— 4. — 8. em. 312.
—— —— — — 10. 137.*a.*
—— —— — — 15. exp. 194.*a.*
—— —— — — ult. 230.*a.*
—— —— 5. pr. 398.
—— —— 7. §. L. 444.
—— —— 10. — L. 42.*a.*
—— —— 11. — 6. em. 312.
—— —— 12. — 7. 8. 182.*b.*
—— —— 15. — L. 228.*b.*
—— —— — — 5. exp. 223.*b.*
—— —— 21. — L. exp. 249.*a. b.*
—— —— — — 4. 250.*a.*
—— —— 23. — L. 177.*a.*
—— —— — — 3. exp. 184.*a.*
—— —— — — 8. exp 188.*b.*
—— —— — — 12. exp. 400.
—— —— — — 15. *ſqq.* 249 *b.*
—— —— — — 16. e.p. 405.
—— —— — — 18. 250.*a.*
—— —— — — ult. exp. 188.*b.*
—— —— 25. — L. 31.*b.* 223.*b.*
—— —— — — 2. 224.*a.*
—— —— 37. — un. exp. 140.*a.*
Perſius. 415.
Petronius. 225.*b.* 232.*a.* exp. 380. em. 381.
Petrus Diaconus, v. *Diaconus.*
Pervigilium Veneris. 469.
Phaedrus. 240.*b.*
Plato. 321.
Plautus. 40.*a.* 98.*a. b.* 101.*b.* exp. 183.*b.* 229.*a.* 333. exp. 341. exp. 352. exp. 381. 385. 397. 414. 417. 418. 420. 422. 446. 447.

Pli-

Plinius. em. 72.*b*. exp. *et* em. 120.*b*. 124.*b*. 137.*a*. 140.*a*. exp *et* em. 225.*b*. 253.*a*. 320. 372. 377. em. *et* exp. 380. 386. em. 413. 433. em. *et* exp. 437. 449. 464.
Poëta vetus incertus. 235.*b*. 373. 422.
Pollux. (*Julius*) 446. exp. 447.
Pomponius Mela. 180.*b*. 225.*b*. em. 429.
Priſcianus. 82.*b*. 250.*a*. 333. 374. 417. 468. 470.
Probus, (*Valerius*) v. *Valerius*.
Propertius. exp. 52 *b*. 310.
Ptolemaeus. 231.*b*.
Publius. 346.

Q.

Quinctilianus. 44.*b*. 58.*a*.*b*. 85.*b*. 136.*b*. 375. 389. em. 467.

R.

Regulorum Fragmentum, v. *Fragmentum*.
Ripuariorum leges, v. *Lex*.

S.

Salica lex, v. *Lex*.
Salomon. 440.
Salvianus. 95.*a*.
Salluſtius. 180.*b*. 247.*b*. 317.
Sariſberienſis, (*Joannes*) v. *Joannes*.
Saxenſpiegel. 467.
Saxonum lex, v. *Lex*.
Scaniae lex, v. *Lex*.
Scholiaſtes Baſilicorum. 56.*b*.
——— Euripidis. 446.
——— Horatii. 375.
——— Lucretii. 464.
——— Terentii. 333.
——— Theophili. 8.*a*.
Seneca. em. 317. in *Apocolocuntoſi* ſaepius em. 338 *ſq*. exp. 348. 420. 421. em. 425. 470.
Servius. 25.*a*. 40.*a*. 59.*a*. 98.*b*. 112.*b*. 181.*a*. 195.*b*. 255.*a*. exp. 264.*a*. em. 297. 326. 358. 374. 386. 394. 400. 418. 420. 421. 422. 425. 429. 437. 440. 443. 444. 447. 457. 459. 464. 466. 467. 470.
Servii gloſſae, v. *Gloſſae*.
Smyrnenſe foedus, *Smyrnenſia decreta*. exp. 335.
Spartianus. em. 230.*b*. 325. exp. 347. exp. 352. bis em. *et* exp. 361. *ſq*. 427.
Statius. exp. 417.
Stephanus Byzantinus. 360.
Strabo. 94.*a*. 95.*a*.
Suetonius. 27.*b*. 86.*b*. 87.*a*. 225.*b*. 237.*a*. em. 259.*a*. 263.*b*. 301. 308. 339. exp. 358. 372. em. 390. 413. 421. exp. *et* em. 436. 455. exp. 460. 470.
Suidas. 44.*b*. 328. exp. 429. 449.
Sulpicius Severus. 212.*a*. em. 436. *ſq*.

T.

Tabularum XII. lex, v. *Lex*.
Tacitus. 241.*b*. 357.
Terentius. 258.*b*. exp. 310. 330. exp. 332. 333. 389. 397. 411. 418. 419. ſaepius em. *et* exp. 432. *ſq*. 457. 470.
Tertullianus. 41.*b*. 58.*a*.*b*. 209.*a*. 246.*a*. 248.*b*. 249.*b*. exp. 251.*a*.
Theodoſianus Codex, v. *Codex*.
Theophilus. exp. 5.*a*. 8.*a*. 12.*a*. 13.*a*. 18.*a*. 19.*a*.*b*. 20.*a*. 25.*b*. 88.*a*. 90.*a*. exp. 132.*a*. 376. 377. 386. 390. 459.
Tibullus. em. *et* exp. 430.
Tranſiſalanica Statuta. 350. 451. 459.

V.

Valerius Flaccus. 466.
——— *Maximus*. exp. *et* em. 186.*a*. 319. 320. 372. exp. *et* em. 434.
——— *Probus*. paſſim. em. 350.
Varro. em. *et* exp. 77.*a*. 83.*b*. 244.*a*. 335. em. 354. 355. 360. 374. 386. em. *et* exp. 394. exp. 444. *ſq*. em. 454. em. *et* exp. 469. *ſqq*.
Velavica Statuta. 75.*a*. 452.
Vellejus Paterculus. 345. bis exp. 346. exp. *et* em. 348.
Victor, (*Aurelius*) v. *Aurelius*.
Virgilius. 98.*b*. 323. 370. 375. 393. exp. 394. 400. 418. 425. 430. 437. exp 440. 443. 447. 457. 471.
Vitruvius. 341.
Vivianus. 390.

Ul-

Ulpiani Fragmenta ex libro ſingulari Regularum, cum commentariis perpetuis ad ea. 1—141.
——— Titulo 3. §. 8. 204.*a*.
——— ——— 5. §. 3. 203.*a*. 467.
——— ——— 6. §. 13. exp. 442.
——— ——— 11. §. 3. 316. 376.
——— ——— — §. 12. 182.*b*.
——— ——— — §. 14. 373.
——— ——— 12. §. 7. exp. 224.*b*.
——— ——— 16. §. 1. 442.
——— ——— 20. §. 2. et 9. 376.
——— ——— 21. §. un. 375.
Ulpianus Titulo 24. §. 1. 374. *ſq.*
——— ——— — §. 25. 338.
——— ——— 25. §. 1. exp. 375.
——— ——— 28. §. 1. exp. 333.
Vopiſcus. 180.*b*.

W.

Wiſigothorum lex, v. *Lex.*

Z.

Zacharias. 449.

Digitized by Google

INDEX III.

SCRIPTORUM RECENTIORUM.

A.

Acidalius. (*Valens*) 346.
Aezema. (*Foppius ab*) 22.*b.*
Alciatus. (*Andreas*) 424. 455.
Aleander. (*Hieronymus*) 12.*b.*
Alexander ab Alexandro. 379.
Almeloveen. (*Theodorus Iſacus ab*) 224.*a.* 226.*b.*
Anna Fabri. 323.
Anonymi, v. *Auctores.*
Arnaudt. (*Georgius d'*) 27.*b.* 50.*a.* 55.*b.* 59.*a.* 98.*a.* 112.*b.* 132.*b.* 178.*b.* 194.*b.* 195.*a.* 221.*b.* 309. 382. 384. 386. 395. 404. 408. 410.
Arnoldi. (*J. A.*) 387.
Arntzenius. (*Henricus Joannes*) 5.*a.* 6.*a.* 9.*b.* 33.*b.* 45.*b.* 46.*a.* 60.*b.* 70.*a.* 181.*a.* 245.*a.* 318. 373. 404. 438.
——— (*Joannes*) 9.*a.* 21.*b.* 24.*b.* 35.*b.* 40.*a.* 42.*a.* 45.*b.* 50.*a.* 67.*b.* 98.*b.* 111.*b.* 112.*a.* 197.*a.* 205.*a.* 219.*a.* 221.*b.* 247.*b.* 320. 323. 325. 327. 349. 359. 379. 389. 390. 404. 415. 422. 440. 441. 442. 471.
——— (*Otto*) 14.*b.* 33.*a.* 129.*b.* 195.*b.* 240.*a.* 255.*a.* 305. 314. 370. 389. 411. 415.
Arpi. (*P. F.*) 448.
Auctores anonymi librorum.
——— *Boekbeſchouwer.* 387.
——— *De nominibus Pandectarum.* 119.*b.* 435.
——— *Eerſte brief der Nederlandſche Oudheden.* 446.
——— *La religion des Gaulois.* 94.*a.*
——— *Obſervationum juris civilis, Hagae-Comitum* 1743. 12.*a.* 15.*a.* 22.*b.* 30.*a.b.* 31.*a.* 35.*a.* 36.*a.* 40.*a.* 45.*a.* 62.*a.* 67.*b.* 68.*a.* 81.*b.* 84.*b.* 91.*a.b.* 98.*b.* 103.*a.* 127.*b.* 138.*b.* 181.*a.* 187.*a.* 193.*a.* 243.*b.* 305. 306. 313. 314. 348. 382. 411. 414.
——— *Obſervationum miſcellanearum Amſtelodamenſium.* 31.*a.b.* 55.*b.* 69.*b.* 97.*a.* 99.*b.* 105.*b.* 112.*a.* 125.*b.* 138.*b.* 178.*b.* 182.*a.* 216.*b.* 243.*b.* 302. 311. 321. 345. 359. 434.
Averanius. (*Joſephus*) 398.
Auguſtinus. (*Antonius*) 7.*a.* 24.*a.* 30.*a.* 50.*b.* 70.*b.* 206.*a.* 304. 435. 469.
Auredanus. (*Stephanus*) 3.*a.*
Ayrerus. (*Georgius Henricus*) 4.*b.* 54.*a.b.*

B.

Bachius. (*Joannes Auguſtus*) 71.*b.* 93.*a.* 130.*b.*
Baker. (*H.*) 387.
Balduinus. (*Franciſcus*) 4.*b.* 50.*a.* 249.*a.*
Barbier. (*Joannes*) 438.
Baringius. (*Daniel Eberhard*) 298. 302.
Baronius. (*Caſpar*) 4.*b.*
Barthius. (*Caſpar*) 386. 397. 412.
Bartenius. (*Antonius*) 311. 327. 404.
Baſſenn. (*Theodorus Regnerus de*) 202.*b.*
Begerus. (*L.*) 94.*b.* 95.*a.b.*
Bentlejus. (*Richardus*) 99.*a.* 176.*b.*
Berenger. (*H.*) 73.*a.*
Berkelius. (*Abrahamus*) 94.*a.* 95.*a.*
Bernardus Zutphanienſis. 110.*a.*
Bertrandus. (*Joannes*) 4.*b.*
Beſt. (*Gulielmus*) 13.*b.* 19.*b.* 22.*b.* 23.*a.* 24.*b.* 25.*b.* 30.*a.* 40.*a.b.* 41.*b.* 44.*a.* 45.*a.b.* 48.*b.* 51.*a.b.* 57.*a.* 59.*a.* 67.*b.* 68.*a.* 79.*a.* 81.*a.* 83.*b.* 93.*a.* 98.*a.* 99.*a.b.* 101.*a.* 105.*b.* 113.*b.* 121.*b.* 127.*a.* 128.*a.* 138.*a.* 181.*a.* 182.*a.b.* 192.*a.* 193.*a.* 196.*b.* 198.*a.* 205.*a.* 206.*b.* 219.*a.* 221.*b.* 239.*a.* 243.*b.* 257.*b.*

257.b. 300. 303. 304. 305. 307. 309. 314. 315. 402. 403. 410. 411. 426. 433.
Bignonius. (H.) 234.a. 238.a. 440. 449. 451. 452.
Bochart. (Samuël) 260.a. 462. 463.
Bohnius. (Joannes) 195.b.
Bondam. (Petrus) 80.a. 98.a. 184.b. 185.a. 313. 345. 382.
Bonnet. (Carolus) 387.
Bos. (Lambertus) 41.a.
Boubierius. (J.) 353. 355. 356. 358. 359.
Branchu. (Balth.) 33.a. 73.b. 76.a. 197.a.
Brencman. (Henricus) 11.b. 33.a. 94.a. 218.b. 298. 302.
Briſſonius. (Barnabas) 58.a. 122.a. 139.b. 140.a. 196.a. 199.a. 204.b. 209.b. 217.a. 227.b. 229.b. 232.a. 247.a. 249.a.b. 250.a. 257.a.b. 311. 313. 370. 375. 397. 399. 422. 426. 432. 442. 460.
Brodaeus. (Petrus) 397.
Brouckhuſius. (Janus) 310.
Broun. (Samuël) 175.a.
Burgius. (Petrus) 8.a. 36.b.
Burmannus. (Petrus) 9.a. 41.a. 45.b. 51.a. 69.b. 81.b. 241.b. 265.a. 310. 389. 466.
Buxtorf. (Joannes) 462.
Bynkershoeck. (Cornelius van) 7.b. 14.b. 15.a. 24.b. 30.a. 36.a. 38.a. 41.a. 42.a. 43.b. 54.a. 57.a. 58.a. 62.b. 68.b. 72.a. 76.a. 82.a. 83.b. 84.b. 85.b. 90.a. 99.b. 100.b. 104.a. 116.b. 134.b. 179.b. 184.a.b. 186.b. 205.b. 206.b. 215.a. 216.a.b. 224.b. 236.b. 239.a. 240.a. 257.b. 300. 303. 304. 307. 308. 318. 346. 349. 350. 359. 368. 374. 376. 381. 389. 391. 393. 395. 396. 405. 413. 416. 421. 424. 425. 427. 428. 429. 432. 437. 460. 461.

C.

Cange. (Carolus Dufresne du). 7.a. 75.b. 76.a. 140.b. 244.a. 252.b. 444. 451. 453.
Cannegieter. (Henricus) 4.a. 6.a. 8.b. 10.b. 12.b. 13.b. 24.b. 25.a. 27.a. 30.a. 33.a. 38.a. 49.a. 53.a. 89.b. 93.b. 94.a.b. 95.a. 98.b. 101.a. 105.b. 119.b. 175.b. 182.a. 187.a. 194.a. 195.b. 235.a. 242.b. 261.b. 326. 355. 390. 417. 421. 438. 445. 448.
Cannegieter. (Hermannus) 4.b. 6.b. 7.a. 25.b. 28.a. 29.a. 49.b. 51.b. 86.a. 98.a. 112.b. 116.b. 117.b. 139.b. 175.b. 176.a. 177.a. 185.a. 191.b. 192.b. 194.a. 198.a. 202.a. 204.a. 205.b. 206.a. 217.a. 218.a.b. 229.b. 232.a. 242.a. 246.b. 251.a. 254.b. 262.a. 309. 310. 315. 323. 389. 390. 400. 413. 431. 449.
Carpzovius. (Benedictus) — 110.a.
Caſaubonus. (Iſacus) 43.b. 135.a. 326. 419. 421. 425.
Catharinus. (Nicolaus) 37.a. 39.b. 41.a. 57.a. 119.a. 129.b. 195.a. 196.b. 199.b. 206.b. 225.a. 233.b. 306. 309. 359. 381. 384. 401. 402. 403. 407. 423. 424.
Cellarius. (Chriſtophorus) 231.b.
Charondas. (Ludovicus) 3.a. 4.a. 8.b. 19.b. 37.b. 58.b. 63.b. 81.a. 88.a. 89.b. 92.b. 129.b. 132.a. 135.b. 186.b. 404.
Clericus. (Joannes) 2. 342. 362.
Coccejus. (Joannes) 40.b.
Colerus. (Matth.) 6.a. 26.b. 47.a.
Colleſſo. (Vinc.) 466.
Colvius. (Petrus) 110.b. 326.
Columna. (Hieronymus) 355. 394. 399. 467.
Conradi. (Franciſcus Carolus) 7.b. 341. 413. 440.
——— (Joannes Ludovicus) 30.a. 216.a.
Conringius. (Hermannus) 140.b.
Conſtantinaeus. (Jacobus) 56.a. 58.b. 80.b. 83.a. 120.b.
Coqueus. (L.) 95.a.
Corſinus. (Ed.) 303.
Criſpinus. (Jo.) 29.a.
Cruſius. (Georgius Conradus) 28.a. 90.a. 346. 347.
Cujacius. (Jacobus) 4.a. 8.a. 16.b. 36.a. 59.b. 70.a. 84.b. 88.a. 89.a.b. 92.b. 99.a. 100.a. 104.a. 107.a. 109.b. 113.b. 114.b. 117.b. 120.b. 132.a.b. 136.b. 179.a. 184.b. 191.a. 229.b. 235.b. 236.a. 240.a. 297. 298. 301. 303.

303. 306. 309. 313. 351. 375. 384. 386. 389. 395. 404. 414. 420. 426. 458.

D.

Dacerius. (Andreas) 397.
Daviſius. (Jo.) 319. 320. 358. 405. 468.
Dauſquius. (Claudius) 85. b.
Decius. (Phil.) 110. a.
Delrio. (Martinus) 344.
Dempſterus. (Thomas) 421.
Devarius. (Matthaeus) 41. a. 125. b.
Drakenborch. (Arnoldus) 42. a. 45. b. 52. a. 79. a. 389.
Duker. (Carolus Andreas) 4. b. 6. a. 7. b. 9. a. 12. b. 15. a. 29. a. 37. a. 38. b. 41. b. 69. b. 70. a. 91. b. 98. b. 181. a. 201. b. 220. a. 225. b. 240. a. 247. b. 261. b. 304. 356. 374. 385.
Duirſema. (Petrus) 12. a. 22. a. 23. a. 70. a. 85. a. 115. b. 117. b. 220. a.
Dumay. (Paulus) 416.
Dumbar. (Gerbardus) 452.

E.

Eck. (Cornelius van) 40. a. 84. b. 89. b. 127. a. 326. 426. 427.
Eckhardus. (Chriſtianus Henricus) 300. 302. 303. 451.
——— *(Joannes Georgius)* 140. b.
Elmenhorſtius. (Gebhardus) 230. a. 468.
Eraſmus. (Deſiderius) 237. a. 469.
Ernſtius. (Henricus) 299.

F.

Faber. (Antonius) 19. b. 40. b. 52. b. 68. a. 79. a. 100. b. 104. a. 109. b. 126. b. 215. b. 406. 408.
——— *(Baſilius)* 461.
——— *(Petrus)* 4. a. 25. b. 37. b. 38. b. 61. b. 89. a. 102. b. 110. b. 114. a. b. 120. b. 131. a. 174. a. b. 234. b. 245. a. 257. b. 312. 370. 385. 420.
Fabrettus. (Raphaël) 25. a. 416.
Fabricius. (Joannes Albertus) 299. 300. 445.
Fabrottus. (Carolus Hannibal) 133. b.
Fellenberg. (Daniel) 49. b. 431.
Fornerius. (Radulphus) 6. a. 12. b. 28. a. 49. a. 63. a. 84. b. 93. b. 103. a. 127. a. 129. b. 139. a. 184. b. 195. a. 219. a. 300. 301. 302. 326. 371. 427.
——— *(Gulielmus)* 386. 387.
Forſter. (Valentinus Gulielmus) 4. b. 12. b. 91. b. 127. b. 197. a. 302. 314. 396. 399. 461.
Freherus. (Marquardus) 88. b. 90. a. 190. b. 193. b. 216. b. 373. 427.
Freinshemius. (Joannes) 328.
Funccius. (Joannes Nicolaus) 10. a. 39. b. 110. b. 316. 320. 374. 375.

G.

Galvanus. (M. Aurelius) 384.
Gaudentius. (Paganinus) 417.
Gebauer. (Georgius Chriſtianus) 302.
Geſner. (Joannes Matthias) 136. b. 384.
Goclenius. (Rudolphus) 98. b.
Goebel. (Joannes Gulielmus de) 297. 298.
Goens. (R. M. van) 33. a. 53. a. 379.
Goeſius. (Wilhelmus) 420.
Gordonius. (Franciſcus Marſius) 109. b.
Goris. (Lambertus) 75. b.
Gothofredus. (Dionyſius) 41. b. 44. a. 51. b. 85. b. 91. a. 119. a. 123. a. 141. b. 182. b. 206. a. 225. a. 258. b. 262. a. 299. 327. 377. 382. 404. 407. 409. 425. 438. 465. 469.
——— *(Jacobus)* 3. a. b. 4. b. 6. b. 26. a. 51. b. 52. a. b. 65. a. 67. a. 71. b. 128. a. 252. a. 260. a. 313. 315. 351. 388. 414. 445. 458. 459.
Graevius. (Joannes Georgius) 40. a. 254. a. 312. 341. 354. 358. 436. 452.
Gravina. (Janus Vincentius) 4. b.
Gronovius. (Jacobus) 435.
——— *(Joannes Fredericus)* 353. 429. 435.
Grotius. (Gulielmus) 4. b.
——— *(Hugo)* 32. a. 37. a. 59. b. 97. b. 101. a. 103. a. 126. b. 131. b. 181. b. 191. b. 235. b. 297. 381. 415.
Grupen. (Chriſtianus Ulricus) 28. a. 49. b. 89. a. 466.
Gruterus. (Janus) 265. b. 298. 300. 311. 327. 329. 341. 362.

Gu-

Gudelinus. (*Petrus*) 372.
Gulielmius. (*Joannes*) 354.
Gundling. (*Nic. Hier.*) 90.*a.*
Gutberlesb. (*T.*) 389.
Gutberius. (*Jacobus*) 186.*a.* 205.*b.* 206.*a.* 210.*b.* 252.*a.* 341. 342. 379.

H.

Haloander. (*Gregorius*) 22.*b.* 64.*a.* 81.*b.* 103.*a.* 105.*b.* 141.*a.* 180.*b.* 187.*a.* 196.*b.* 225.*a.* 304. 312. 381. 396. 426. 428.
Hambergerus. (*Laurentius Andreas*) 181.*a.*
Hanaccius. (*Chriſtianus*) 467.
Heineccius. (*Joannes Gotlieb*) 4.*b.* 26.*b.* 27.*a.* 29.*a.* 56.*a.* 61.*b.* 66.*b.* 67.*a.* 68.*b.* 70.*a.* 71.*b.* 73.*b.* 128.*b.* 219.*a.* 222.*a.* 233.*a.* 300. 301. 310. 357. 368. 374. 376. 420. 426. 439. 451.
Heinſius. (*Nicolaus*) 414.
Hemſterhuſius. (*Tiberius*) 447.
Heraldus. (*Deſiderius*) 37.*a.* 58.*a.* 91.*a.* 127.*a.* 181.*a.b.* 191.*b.* 215.*b.* 230.*a.* 329. 381. 393. 411. 413. 421. 427. 468. 470.
Heumannus. (*C. A.*) 302.
Hofman. (*Conradus Philippus*) 63.*a.* 66.*a.* 70.*a.*
——— (*Joannes Gulielmus*) 26.*b.* 30.*b.* 75.*b.* 85.*a.* 105.*b.* 191.*a.* 193.*b.* 208.*b.* 229.*b.* 298. 300. 306.
Hommelius. (*Carolus Ferdinandus*) 453.
Hoop. (*Joannes Nanning van der*) 88.*b.*
Hotomannus. (*Franciſcus*) 40.*b.* 195.*a.* 233.*a.* 378. 400. 448.
Huber. (*Ulricus*) 45.*b.* 404. 406.
——— (*Zacharias*) 54.*b.* 84.*b.* 100.*a.* 114.*a.*
Hugo a Porta. 64.*a.* 212.*b.* 225.*a.* 306. 396.
—— (*Hermannus*) 302.
Husmanus. (*Franciſcus*) 126.*a.*

I.

Jaucbius. (*Siegm. Reich.*) 212.*b.*
Idſinga. (*S. H. van*) 39.*b.* 379.
Jenſius. (*Joannes*) 9.*a.* 15.*a.* 30.*b.* 40.*b.* 43.*b.* 112.*a.* 115.*b.* 118.*a.* 129.*b.* 138.*b.* 182.*a.* 226.*a.* 307. 314. 382. 395. 402.
Jungius. (*Joannes Henricus*) 302.
Juſtus. (*Petrus Paulus*) 247.*b.* 249.*a.* 250.*a.* 378.

K.

Kilianus. (*Cornelius*) 450.
Klotzius. (*Chriſtianus Adolphus*) 318. 319. 322. 323. 324. 325. 327. 336. 345.
Koen. (*Gysbertus*) 205.*a.* 225.*a.*
Kortte. (*Gottlieb*) 91.*b.* 225.*b.*

L.

Labbaeus. (*Carolus*) 393.
Lambinus. (*Dionyſius*) 355. 356. 358. 360. 361.
Langebeckius. (*Detlevus*) 420.
Lectius. (*Jacobus*) 4.*b.*
Leeuwen. (*Simon van*) 148.*b.*
Leoninus. (*Elbertus*) 15.*b.* 61.*a.* 241.*a.* 302. 327. 413.
Leyſerus. (*Auguſtinus*) 55.*a.* 119.*a.*
Lindenbrogius. (*Fredericus*) 299. 317. 419.
Lipſius. (*Juſtus*) 378. 419. 421.
Loccenius. (*Joannes*) 448.
Lutherus. (*Martinus*) 40.*b.*

M.

Majanſius. (*Gregorius*) 16.*b.* 20.*b.* 48.*b.* 119.*a.* 247.*b.*
Manutius. (*Paulus*) 358. 398.
Marcilius. (*Theodorus*) 56.*a.* 96.*b.* 108.*a.* 259.*a.* 400.
Marckart. (*Joannes Guilielmus*) 4.*b.* 9.*a.* 12.*a.* 23.*a.* 30.*b.* 31.*a.* 33.*a.* 37.*a.* 39.*a.* 40.*a.* 41.*a.* 42.*b.* 54.*a.b.* 55.*b.* 56.*b.* 57.*a.* 68.*a.* 96.*b.* 98.*a.* 112.*b.* 118.*b.* 198.*a.* 215.*a.* 219.*a.* 226.*a.* 227.*a.* 261.*b.* 312. 381. 382. 392. 396. 411. 413. 414.
Martinius. (*Matthias*) 359. 446.
Maſcovius. (*Gotfridus*) 4.*b.* 120.*b.* 401.
Matthaeus. (*Antonius*) 28.*b.* 191.*a.* 219.*a.* 311. 447. 459. 467.
Maurus. (*Marcus Vertranius*) 26.*a.* 27.*b.* 54.*a.* 69.*b.*

Mazochius. (*A. S.*) 448. 454.
Meerman. (*Gerhardus*) 3.*a.* 4.*a.* 6.*b.* 9.*b.* 11.*a.* 16.*b.* 19.*b.* 26.*b.* 35.*b.* 37.*b.* 40.*a.* 46.*a.* 48.*a.* 49.*b.* 60.*a.* 63.*a.b.* 69.*a.* 70.*b.* 71.*a.* 72.*a.* 80.*b.* 94.*a.* 100.*a.* 116.*b.* 120.*b.* 122.*a.* 129.*b.* 132.*a.* 134.*a.* 135.*b.* 299.
Melanchton. (*Philippus*) 259.*b.*
Menagius. (*Aegidius*) 42.*b.* 70.*a.* 130.*a.* 206.*b.* 208.*b.* 371. 394. 469.
Mercerius. (*Joannes*) 38.*b.* 46.*b.* 298.
Merenda. (*Antonius*) 104.*a.*
Merillius. (*Emundus*) 12.*b.* 64.*a.* 67.*a.* 114.*a.* 140.*b.*
Micyllus. (*Jacobus*) 327.
Mieris. (*Franciſcus van*) 453.
Mollerus. (*Adrianus Nicolaus*) 178.*b.* 199.*a.* 215.*b.* 241.*b.* 261.*b.*
——— (*Daniel*) 41.*b.* 109.*a.*
Montfaucon. (*Bernardus de*) 362.
Morhoff. (*Daniel Georgius*) 302.
Muratorius. (*L. A.*) 41.*a.* 61.*b.* 73.*a.* 190.*b.* 194.*a.* 265.*b.* 445.
Muretus. (*Marcus Antonius*) 318.

N.

Nannius. (*Petrus*) 413. 436.
Natalis Alexander. 462.
——— *Comes.* 205.*b.*
Nesſink. (*Chriſtophorus*) 451.
Nestelbladt. (*Daniel*) 175.*a.* 326.
Nicolai. (*Joannes*) 302.
Nizolius. (*Marius*) 205.*a.* 359.
Noodt. (*Gerhardus*) 14.*a.* 16.*b.* 19.*b.* 35.*a.* 38.*b.* 42.*b.* 50.*a.* 53.*b.* 59.*a.* 62.*a.* 64.*a.* 69.*b.* 79.*a.* 84.*a.* 90.*b.* 104.*b.* 125.*b.* 127.*b.* 131.*b.* 134.*b.* 138.*b.* 140.*b.* 178.*a.* 180.*a.* 182.*a.* 184.*b.* 196.*b.* 219.*a.* 221.*b.* 233.*a.* 235.*b.* 239.*a.* 303. 372. 388. 399. 404. 406. 455. 456.
Noordkerk. (*Hermannus*) 7.*b.* 9.*a.* 12.*b.* 19.*b.* 26.*b.* 27.*a.* 28.*b.* 29.*a.* 38.*b.* 40.*a.* 46.*a.* 48.*a.* 51.*b.* 56.*a.b.* 62.*a.* 70.*b.* 88.*b.* 99.*b.* 100.*b.* 103.*a.* 118.*b.* 181.*b.* 182.*b.* 188.*a.* 193.*a.* 209.*a.* 212.*a.* 303. 414.

O.

Oldendorp. (*Joannes*) 406.
Otto. (*Everhardus*) 4.*b.* 18.*a.* 19.*b.* 25.*a.* 48.*a.* 54.*a.* 56.*a.* 57.*a.b.* 62.*b.* 63.*b.* 76.*a.* 86.*a.* 89.*a.b.* 90.*a.* 101.*a.b.* 102.*a.* 110.*b.* 116.*b.* 126.*a.* 130.*a.b.* 132.*a.* 133.*b.* 137.*a.* 140.*b.* 202.*b.* 203.*a.* 318. 382. 384. 387. 400. 412. 413. 417. 427. 448.
Oudendorp. (*Franciſcus*) 399.

P.

Pacius. (*Julius*) 29.*b.*
Pantagathus. (*O.*) 469.
Papillonius. (*Th.*) 113.*b.* 114.*a.*
Paraeus. (*Philippus*) 181.*a.* 227.*b.*
Paſchalius. (*Carolus*) 320.
Perizonius. (*Jacobus*) 21.*b.* 40.*a.* 55.*b.* 95.*b.* 112.*a.* 182.*b.* 328.
Perottus. (*Nicolaus*) 37.*a.*
Perrenonius. (*Petrus*) 22.*a.* 36.*b.* 193.*b.* 225.*a.* 318. 406. 420.
Petit. (*Joannes*) 357. 438.
Philander. (*Guilielmus*) 384.
Pierſon. (*Joannes*) 214.*b.*
Pignorius. (*Laurentius*) 297. 335. 419. 421. 422. 427.
Pithoeus. (*Franciſcus.* 443. 449. 451.
——— (*Petrus*) 7.*a.* 46.*a.* 47.*b.* 58.*b.* 137.*a.* 138.*a.* 175.*a.* 185.*a.* 193.*a.* 195.*b.* 197.*b.* 217.*a.* 218.*a.* 229.*b.* 232.*b.* 233.*b.* 235.*b.* 239.*a.* 260.*b.* 261.*a.* 263.*a.* 264.*a.* 436.
Polletus. (*Franciſcus*) 4.*b.* 397. 399.
Popma. (*Auſonius*) 38.*a.* 41.*a.* 98.*b.* 110.*b.* 139.*a.* 180.*a.b.* 219.*a.* 232.*a.* 258.*b.* 259.*b.* 264.*b.* 374. 386.
Porta, (*Hugo a*) *v. Hugo.* [illegible]
——— (*Joannes Baptiſta*) 302.
Pratejus. (*Pardulphus*) 220.*b.*
Pulvaeus. (*Adrianus*) 89.*a.*
Putman. (*J. L. E.*) 39.*b.* 41.*b.* 45.*a.* 50.*b.* 55.*b.* 67.*a.* 71.*b.* 105.*b.* 116.*b.* 118.*b.* 216.*a.* 350. 390. 428.

R.

Raderus. (*Matth.*) 466.
Raevardus. (*Jacobus*) 58.*a.* 177.*a.*
Regius. (*Gilbertus*) 47.*a.* 387.
Reineſius. (*Theodorus*) 259.*b.* 341. 416.
Reinoldi. (*Bernardus Henricus*) 206.*a.* 233.*b.* 298. 299. 326.

Reitz.

Reitz. (*Joannes Fredericus*) 40.a. 46.b.
Retez. (*J. F. de*) 89.b.
Rhenanus. (*Beatus*) 339.
Rhodiginus. (*Coelius*) 384.
Riccius. (*Adamus*) 29.a. 41.a.
Rigaltius. (*Nicolaus*) 320. 346.
Ritter. (*Joannes Daniel*) 25.b. 300. 301. 313. 314. 435. 455.
Rittersbuſius. (*Conradus*) 95.b. 203.a. 239.a. 245.a. 313.
Robertus. (*Annaeus*) 58.a. 372.
——— (*Joannes*) 117.b.
Rooy. (*Antonius de*) 15.a. 50.a. 53.a.b. 111.b. 329. 330. 331. 332. 415. 466.
Röver. (*Matthias*) 6.b. 7.a. 11.b. 16.b. 17.a.b. 39.b. 115.a. 116.b. 119.b. 122.b. 129.a. 138.b. 238.b. 313. 456. 458.
Rucker. (*Joannes Conradus*) 118.b. 220.a. 302. 304. 428.
Ruſſardus. (*Ludovicus*) 60.b. 64.a. 123.a. 225.a. 307.
Rutgerſius. (*Janus*) 110.b.
Rutilius. (*Bernardus*) 4.b.
Rycquius. (*Theodorus*) 422.
Rygerbos. (*Franciſcus*) 36.a. 40.a. 62.a. 79.a. 90.b. 112.b. 127.b. 138.b. 182.a. 190.a. 221.b. 235.b. 260.b. 308. 350. 426.

S.

Salmaſius. (*Claudius*) 58.a. 69.b. 139.a. 194.a. 361. 374. 414. 437. 445. 466.
Sanctius. (*Franciſcus*) 20.a. 21.b. 95.b. 137.b. 250.a. 374. 389. 394.
Sande. (*Fredericus a*) 75.b.
——— (*Joannes a*) 109.a. 371.
Scaliger. (*Joſephus*) 304. 389. 469.
Schedius. (*Elias*) 378.
Schefferus. (*Joannes*) 209.b. 329. 339. 429. 445. 463.
Scheltinga. (*Gerlacus*) 49.a.
Schomaker. (*Jodocus*) 261.a. 265.b. 451.
Schottelius. (*Juſtus Georgius*) 448.
Schottus. (*Andreas*) 439. 464.
Schrader. (*Joannes*) 465.
Schraſſert. (*Joannes*) 54.b. 75.b. 78.b. 110.b. 127.b. 196.b. 198.a. 452. 467.
Schroder. (*Gerhardus*) 12.b. 48.b. 81.b. 101.a. 106.a. 108.b. 195.a.b. 206.a. 212.b. 222.a. 226.a. 305. 308. 318. 324. 350. 373. 374. 399. 400. 408. 435.
Schulting. (*Antonius*) 3.a. 4.a. 7.a. 14.a. 16.a.b. 18.a. 19.b. 25.a. 29.a. 33.b. 34.b. 40.b. 41.a. 44.b. 47.a. 54.a. 56.a.b. 61.b. 62.a. 64.a. 68.b. 76.b. 77.a. 79.a. 82.a. 84.a. 88.a.b. 89.a.b. 93.b. 94.a.b. 95.b. 96.b. 102.a. 107.a. 119.a.b. 120.b. 124.a. 129.b. 133.a. 134.a. 137.a. 175.a.b. 177.a.b. 179.b. 182.b. 192.a. 194.a. 195.a. 203.a. 204.a. 216.b. 226.b. 228.b. 231.b. 233.b. 236.a. 238.b. 239.a. 251.b. 254.b. 258.a. 260.b. 263.a. 302. 303. 371. 372. 376. 377. 393. 395. 400. 406. 414. 427. 456. 461.
——— (*Joannes*) 370.
Schwartzius. (*Chr. Gotl.*) 302.
Scioppius. (*Caſpar*) 35.a. 45.b. 57.a. 68.a. 81.a. 99.a. 110.b. 137.b. 139.a. 177.b. 181.a. 182.b. 230.a. 304. 352. 385. 394. 411. 412. 426.
Scipio Gentilis. 45.a. 225.a.
Seldenus. (*Joannes*) 335. 449.
Siccama. (*Sibrandus*) 448. 467.
Sigonius. (*Carolus*) 140.a. 259.a. 398.
Someren. (*Jaannes van*) 110.a.
Spanhemius. (*Ezechiel*) 88.b. 313.
Steckius. (*Joannes*) 89.b. 302. 387.
Stegerus. (*Adrianus*) 326.
Stewechius. (*Godeſcalcus*) 422. 468. 470.
Strauchius. (*Joannes*) 29.b. 100.b. 247.a. 400. 422.
Struchtmeyer. (*Jodocus Joannes*) 41.b. 122.b. 137.b. 138.a. 194.a. 311. 312. 347. 350.
Strykius. (*Samuel*) 162.a.
Sueno. (*Andreas*) 451.
Surdus. (*Nicolaus*) 110.a.

T.

Tabor. (*Joannes Otto*) 184.b.
Taurellus. (*Laelius*) 85.a. 99.a. 128.a. 206.a. 305. 312.
Thomaſius. (*Jacobus*) 376.
Tilius. (*Joannes*) 4.a. 128.b.
Tollius. (*Jacobus*) 354. 359.
Tomaſinus. (*Philippus Jacobus*) 449.
Torrentius. (*Laevinus*) 94.b. 407. 413. 424. 470.

Toul-

Toullieu. (*Petrus de*) 4.*b.* 84.*b.* 138.*b.* 427.
Treckel. (*Albertus Dietericus*) 199.*b.* 207.*b.* 232.*a.*
Triller. (*Daniel Wilhelmus*) 317. 318. 416.
Trithemius. (*Joannes*) 298.
Trotz. (*Chriſtianus Henricus*) 302. 384.
Turnebus. (*Adrianus*) 297. 312. 346. 394. 413. 421. 469.
Turſellinus. (*Horatius*) 48.*a.* 54.*b.* 359.
Tuſchus. (*Dominicus*) 110.*a.*
Tydeman. (*Meinardus*) 326.

V.

Valentinus. (*Michael Bernardus*) 195.*b.*
Valeſius. (*Hadrianus*) 95.*a.*
Vasquius. (*Ferdinandus*) 376.
Vechner. (*Daniel*) 9.*a.* 20.*a.* 43.*b.* 44.*a.* 91.*b.* 111.*b.* 137.*b.* 199.*a.* 220.*a.* 221.*b.* 255.*a.* 370. 415.
Venema. (*Hermannus*) 176.*a.* 188.*a.* 209.*a.* 217.*b.* 218.*a.* 223.*a.* 228.*a.* 234.*a.* 238.*a.* 246.*a.* 248.*a.* 254.*b.*
Verburg. (*Iſacus*) 316. 328. 339. 360.
Verbeyk. (*Henricus*) 20.*a.* 24.*b.*
Vicat. (*Beatus Philippus*) 326. 461.
Vigerus. (*Franciſcus*) 41.*a.*
Vincentius. (*Antonius*) 225.*a.*
Vinnius. (*Arnoldus*) 220.*b.*
Voet. (*Joannes*) 109.*a.* 406.
Vonck. (*Cornelius Valerius*) 9.*a.* 67.*a.* 86.*a.* 87.*b.* 139.*a.* 206.*a.* 222.*a.* 317. 359. 408. 425. 426.
Voorda. (*Jacobus*) 35.*a.* 40.*b.* 48.*b.* 76.*b.* 104.*a.* 120.*b.* 124.*a.* 177.*b.* 178.*a.* 197.*a.* 216.*b.* 307. 390. 403.
Vorſtius. (*Joannes*) 12.*a.* 67.*a.* 77.*a.* 118.*b.* 320. 348. 436.
Voſſius. (*Gerardus Joannes*) 85.*a.* 95.*b.* 98.*b.* 137.*b.* 196.*b.* 225.*b.* 259.*b.* 297. 298. 299. 341. 374. 394. 397. 429.
Urſatus. (*Sertorius*) 302.
Urſinus. (*Fulvius*) 358. 360.
Vryhof. (*Hubertus Gregorius van*) 24.*b.* 25.*b.* 37.*b.* 41.*a.* 50.*b.* 61.*a.b.* 86.*a.* 99.*b.* 105.*b.* 125.*a.* 138.*b.* 177.*a.* 179.*a.* 208.*b.* 221.*b.* 309. 405.

W.

Wachendorff. (*Cornelius Antonius van*) 50.*a.* 67.*b.* 125.*a.* 127.*b.* 139.*a.* 311. 409.
——— (*Joannes Carolus van*) 4.*b.*
Walker. 359.
Waltherus. (*Joannes Ludovicus*) 302. 304. 305. 313. 319. 320.
Water. (*Joannes van de*) 7.*b.* 15.*b.* 23.*a.* 31.*a.* 38.*b.* 48.*a.* 56.*b.* 79.*a.* 97.*a.* 117.*b.* 193.*a.* 220.*a.* 226.*a.* 232.*b.* 240.*a.* 305. 309. 318. 346.
Weitzius. (*Joannes*) 235.*b.*
Weſel. (*Abrahamus van*) 110.*a.*
Wibelius. (*Joachimus*) 54.*b.*
Wieling. (*Abrahamus*) 5.*a.* 18.*a.* 20.*a.* 48.*a.b.* 56.*b.* 60.*a.* 80.*a.* 93.*b.* 112.*a.* 114.*b.* 115.*b.* 130.*a.* 215.*a.* 265.*b.* 302. 303. 310.
Wolfius. (*J. C.*) 40.*b.*
Wollius. (*Chriſtophorus*) 326.

Z.

Zaſius. (*Udalricus*) 384.

ADDENDA

Digitized by Google

ADDENDA

ET

EMENDANDA.

Quod abſente me impreſſa ſunt haec Commentaria, veniam, ſpero, conciliabit erratorum typographicorum. Pauciſſima, quae, dum indices confeci, deprehendere datum eſt, ſic corrigas.

IN TEXTU.

Pag. 17. *Lin.* 2. *lege* modo

IN NOTIS.

Pag. 18. *Col.* 1. *Lin.* 41. *adde:* et Noſter *Tit.* 24. §. 16.

—— 36. *Col.* 1. *Lin.* 18. in quo loco *Larcium Euripianum* mavult Menagius *Amoenit. pag.* 178.

—— 45. *Col.* 1. *Lin.* 23. Confer Nonium *Cap.* 4.

—— 54. *Col.* 2. *Lin.* 7. *lege* adde et

—— — *Lin.* 12. dubito num

—— 58. *Col.* 1. *Lin.* 11. de poenis debitorum obaeratorum uberrime egit Hotomannus in *Quaeſt. Illuſtr. Cap.* 26.

—— — *Col.* 2. *Lin.* 28. Caecilii

—— — —— *Lin.* 40. perſuaſurum

—— 59. *Col.* 2. *Lin.* 15. *ſed et*

—— 60. *Col.* 1. *Lin. antepenult. L.* 1. §. 1. *D.*

—— 63. *Col.* 1. *Lin.* 18. Pubertas etiam ex jure Saxonico videtur aeſtimata fuiſſe ex inſpectione corporis. Vid. Saxenſpiegel *Lib.* 1. *art.* 42. *pag.* 107.

—— 67. *Col.* 2. *Lin.* 12. *L.* 39. §. 1. et 4. *D.*

—— 68. *Col.* 1. *Lin.* 12. *L.* 14. §. 9. *D.*

—— 69. *Col.* 2. *Lin.* 15. unici

—— 73. *Col.* 1. *Lin.* 18. Praeſentia, et naturalis poſſeſſio quatenus requiratur in transferendo dominio, inquirit Hotomann. *Ill. Quaeſt. Cap.* 12.

Pag. 78. *Col.* 2. *Lin.* 10. Scripſit de argumento hoc impeditiſſimo J. F. Gronovius ad Salmaſium. Vide Syllogen Epiſt. Vir. Ill. *Tom.* 2. *pag.* 548. *ſq.*

—— — —— *Lin.* 32. Diſtinguit Jus Velavicum *Cap.* 24. *art.* 1. inter alienationem rerum immobilium factam coram Praefecto ſupremo, *den Officier*, eamque, quae inſtituitur coram duobus viris judicialibus, *Gerichtsluyden*, quos rei ſoli poſſeſſores, *Geërfden*, appellat idem *Cap.* 28. *art.* 1.; illam nominat *gerichtelyken*, hoc eſt judicialiter, factam, puta, coram Praefecto, ſedente quaſi in judicio, ac pro tribunali.

—— 85. *Col.* 2. *Lin.* 36. faceſſit

—— 94. *Col.* 1. *Lin.* 5. Μειλητον Διδυμεια exſtat in marmore antiquo, Septimio Citharoedo poſito, quod exhibet Jo. Seldenus in *Marmor. Arundell. pag.* 34.; intellige agonem ſacrum Apollini Didymaeo celebrari ſolitum.

—— 95. *Col.* 1. *Lin.* 14. *Smyrnae*

—— 98. *Col.* 2. *Lin.* 16. De *ques* pro *qui* adde notas *ad Ennii fragmenta pag.* 1. *et* 229. de *quis* pro *quae* v. *ibid. pag.* 9. 130. *et* 331.

—— 109. *Col.* 1. *Lin.* 45. *de legat.* 20.

—— 131. *Col.* 1. *Lin.* 7. *L.* 8. §. 15.

—— 133. *Col.* 2. *Lin.* 6. *unde legitimi.*

—— 134. *Col.* 2. *Lin. ult.* Adde Hotomann. *Ill. Quaeſt. Cap.* 38.

—— 139. *Col.* 2. *Lin.* 29. *Dolg* vulnus ſignificare veteribus Germanis, Friſiisque, *dolk* pugionem, notat Siccama *ad leg. Friſ. ad inſcript. Tit.* 22.

—— 177. *Col.* 1. *Lin.* 23. quae, et *Lin.* 37. *L.* 3. §. 5. *D.*

—— 179. *Col.* 1. *Lin.* 17. *nam et*

—— 180. *Col.* 2. *Lin.* 1. *cum jure jubete*

Pag. 180. *Col.* 2. *Lin.* 4. Quid ſi ita potius corrigamus? *ut homicidam certum ſuppliciorum jure jubete affici*, hoc eſt, jubete puniri reum, ut homicidam talem, quo de dubitari neutiquam poteſt, non modo occidiſſe eum, ſed et voluntate ſua, adeoque dolo malo, percuſſiſſe, ea poena, eo ſupplicio, quod res. hoc eſt, perpetratum homicidium, exigit, factoque congruum eſt. Quod ſi itaque in honore aliquo poſitus ſit homicida, deportari debet, ſi ſit ſecundo gradu, capite eſt puniendus, v. L. *penult.* D. *ad L. Corn. de ſicar.*, adde L. 3. §. 5. *eod.* Quod pro *ſervum* repoſui *certum*, ducem habeo Nobiliſſ. Vonckium in *Obſ. pag.* 34.

— 185. *Col.* 1. *nota b.* Virile eſſe, et in antiquis lapidibus frequentiſſimum *Agathonis* nomen obſervarunt Commentatores ad Petronii *Sat. Cap.* 74.

— — *Col.* 2. *Lin.* 16. Quid ſi reſcribas, *ep. m.*, vel *e. m.* exponas *epiſtola miſſa*, hoc eſt, verba conſultationis, vel epiſtolae Procuratoris conſulentis, ſicuti in ſequentibus eſt, *verba reſcripti?* Hoc conſtat ex Probo, et Diacono, *ep. m.* notare *epiſtolam miſit.* Magno quoque idem docet, apud quem corrupte exhibetur *epiſtola miſit.*

— 186. *Col.* 1. *Lin.* 18. Idem *experientia*, et *excellentia tua*, *gravitas*, et *laudabilitas veſtra*, aliis notis ſcripta fuiſſe oſtendit.

— — *Col.* 2. *Lin.* 10. *Inimicitiam* poni caſu ſingulari, demonſtrarunt jam Nonius et Gellius *Lib.* 19. *Cap.* 8. Confer notas ad Ennii fragmenta *pag.* 303.

— 190. *Col.* 2. *Lin. penult.* Pro omni inſtrumento Latinos *telum* dixiſſe docet Salmaſ. in *Plin. Exercit. pag.* 943.

— 196. *Col.* 1. *Lin.* 4. §. 1.

— 199. *Col.* 1. *Lin.* 5. *Eum* pro *cum* optime legi poſſe oſtendit Celeberr. Tijdeman in *Diſſert. de Ulpio Marcello pag.* 75.

— — *Col.* 1. *Lin.* 6. Pro *invidia* Idem *l. c. p.* 85. ſubſtituit *in invita*, quo loco et de lectione reliquorum hujus §. verborum erudite, ut ſolet, diſputat. Alii alia. *In vidua* quod noluerint, quae probabilis eſt Pithoei emendatio, in cauſa eſt Cujacii conjectura, quam plerique certiſſimam accipiunt, in *L.* 22. §. 1. *D. ad L. Jul. de adulter.*, qui pro his Papiniani, *in accuſationem viduae filiae non habet pater jus praecipuum*, mutat, *in occiſionem*: exponam potius: pater filiam viduam non accuſat jure patris, ſed extranei, quandoquidem eam in poteſtate non habet. Dubitari poſſit, an itaque patri eandem ob rationem denegari debeat poteſtas occidendi filiam viduam adulteram? legis verba ſi ſequaris, non licere dicendum eſt, interpretatione tamen Prudentium obtinuiſſe videtur, ut et ad viduam extendatur. Marcellus certe licito jure id fieri exiſtimavit.

Pag. 201. *Col.* 2. *Lin.* 20. *Deditus* et *dediticius* permiſceri docet Joſ. Waſſe in *Salluſt. Jugurth. Cap.* 35.

— 204. *Col.* 2. *Lin.* 16. Aliorum opiniones de verbo *reſpondit*, in Pandectis ſaepiſſime obvio, propoſuit M. Tijdeman in *Ulp. Marc. pag.* 60.

— 205. *Col.* 2. *Lin.* 36. evictus

— 207. *Col.* 1. *Lin.* 9. colore

— 240. *Col.* 2. *Lin.* 10. Eodem modo *ſapientes mulierum*, pro *ſapientes mulieres* Hebraice dici *Proverb.* 14. *c.* 1., aliaque ejusmodi locutionis exempla exſtare quamplurima apud Hebraeos, Graecos, et Latinos ſcribit Jo. Clericus *de Art. Crit. Part.* 2. *Sect.* 1. *Cap.* 12. *num.* 22. Confer Scioppium in *Veroſim. Lib.* 3. *Cap.* 1.

— 249. *Col.* 2. *Lin.* 29. CT. RAE.

— 251. *Col.* 1. *Lin.* 19. Sicuti *hii* pro *ii*, ita *hiisdem* pro *iisdem* ſaepe poni notavit Jo. Arntzenius ad *Aurel. Victor. Epit. Cap.* 41. *num.* 2.

— 252. *Col.* 2. *Lin. antepenult.* *Ornatus* et *ordinatus* confundi ſolere demonſtravit Idem ad *Pacatum pag.* 39.

— 265. *Col.* 2. *Lin.* 18. probatas

— 310. *Lin.* 1. Cicero appellat *periclitationem*, *de Nat. Deor. Lib.* 2. *Cap.* 64. Noſtri dicunt *proeve*, *proefneminge.*

Pag. 318. *Lin.* 16. Idem *de Nat. Deor.* 3. 24.

Digitized by Google

3. 24. *Si medicus ſciat, eum aegrotum, qui* JUSSUS SIT *vinum ſumere.*

— 322. *Lin.* 26. Spartianus in *Aelio Vero in pr.: in hac ſtatione, quam temperas.* Scio, *temperare Remp. inſtitutis*, dici a Cicerone, pluraque ejusmodi exſtare apud alios, ſimpliciter ita poni *temperare*, pro moderari, regere, dubito. Leviſſima mutatione reponam, neque tamen invito obtrudam, *cui tu imperas.* Idem *ibid. Cap.* 6. alio ſenſu vocem uſurpavit: *volens videri quod triſtia verba temperaſſet.* Hoc, credo, voluit Spartianus: ominoſa verba, quae de Aelio Vero fuerat elocutus, Adrianus publice voluit oſtendere, poenitere ſe dixiſſe, probareque, non adeo triſti ſenſu ſe accepiſſe, quo retulerat ea Praefectus.

— 324. *Lin.* 9. Ita *continente habitare* exſtat in tabulis Heracleënſibus, a Mazochio publicatis, *pag.* 324.

— — *Lin.* 15. Eadem ellipſis locum habet in tot *ope conſilio*, quae ſimpliciter nonnunquam ponuntur, aliquando disjunguntur. v. Oiſel. ad *Cajum Inſt. Lib.* 2. *Tit.* 10. §. *ult.*, et Schulting. ad *Paul. Sent.* 2. 31. 10., add. Putman. in *Interpr. pag.* 137., quo loco egregie explicat verba *L.* 52. §. 2. *D. pro ſocio: pretium enim operae artis eſt velamentum*, per *operae, artisve.* Pari modo intelligenda videntur haec Frontini *de re agraria in praefat.: et ſi in parvo, in aliqua ceſſaſſe videamur parte.* Interpretor: in re non multi ponderis, aut in alia qua parte. Non neceſſarium itaque, ut cum R. Keuchenio inſeramus *aut.*

Pag. 333. *Lin.* 17. Pro erga, ſenſu bono, frequentiſſime uſurpavit Cicero: ita *de Nat. Deor. Lib.* 1. *Cap.* 2. *fides adverſus Deos. Ibid. Cap.* 41. *pietas adverſus Deos, juſtitia adverſum Deos*, alibi.

— — *Lin.* 32. malo

— 382. *Lin.* 13. *dele* MSS.

— 398. *Lin. ult.* impedito

— 427. *Lin.* 12. Cicero *Epiſt. ad diverſ. Lib.* 9. *Ep.* 24. *num.* 9. interpretatur *concoenationes.* Adponam locum egregie opportunum: *illi*, inquit, puta Graeci, *συμποσια, aut συνδειπνα, id eſt compotationes, aut concoenationes, nos convivia.*

— 428. *Lin. ult.* Iſidorus *Lib.* 19. *Cap.* 1.

— 432. *Lin. ult. Sortio* pro *ſortior* eſt in tabulis Heracleënſibus, a Mazochio propoſitis, *pag.* 324. ubi v. Maittaire.

2511898 D

Digitized by Google

Digitized by Google

BNC - FIRENZE
B.5.-.372
Digitized by Google

Digitized by Google